חומש

מודע לבינה

ויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון הלוי איש היידנהיים

ומביני מדע

פי׳ רבינו רש״י ז״ל ופי׳ הבנת המקרא אשר חברתי.

רעדלהיים

שנת תקע״ה לפ״ק.

ברפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל.

Rödelheim,
verlegt u. gedruckt von W. Heidenheim
1818.

הערה!

אמר וו"ה; הנני הנני אתה המעיין החביב כי תקרא בספר התורה הזה ומצאת בו שמץ דבר באיזה ניקוד או טעם המתנגד להרגלך או למציאות גירסת החומשים אשר בידך, אל תבהל ברוחך לכעוס ולבך אל ימהר לדבר עלי תועה ולאמר שגגה שגגה! עד אשר חקרת ודרשת בספרים הטובים העומדים בחזקת בדוק ובספרי גאוני הלשון הקדמונים ובפרט בס' מנחת שי להחכם הש"ן ז"ל ובספרי משפטי הטעמים, ורפתה רוחך מעלי; ואם לא תנוח דעתך באלה דרוש נא מעל ספר עין הקורא להחכם הקדמון יהב"י הנקדן ז"ל אשר ערכתי לפניך בגליון ת"ם שהדפסתי וקראתי בשם חומש מאור עינים ובו תמצא כנפשך שבעך, כי גם החומש מודע לבינה עם פי' רש"י ופי' הבנת המקרא אשר חברתי, גם החומש עין הסופר המכונה עזרת הסופר ותיקון ווי העמודים גם החומש עם תרגום אשכנזי ופי' מנחה חדשה להחכם הר"מ קאלוו כולם יחד הם הם בעצמם החומש המדוייק ההוא אשר ליהב"י ותורה אחת ומשפט אחד וחקה אחת לארבעתם, אלא שהם נבדלים בביאוריהם ובפירושיהם, כי בחומש מאור עינים לבדו הבאתי גבולות הכתיבה המאושרת בחבורי עין הסופר בצירוף גבולות הקריאה הנכונה בניקוד וטעם בחבור עין הקורא

* * *

ליהב"י, (וכל מעשה תקף וגבורת שני החבורים האלה הלא הוא כתוב על ספרם, קחם נא אליך;) ובחומשים האחרים הסירותי החבורים השנים האלה והשגתי תחתם פירושים וביאורים אחרים נבדלים בעניניהם, והגד השוה שבהם שכולם ברורים וכולם נחמדים וכולם מטעמים מעדנים לכל נפש יפה; ואולם חלקתים לארבעה מיני חומשים בעבור שינוי דעות האנשים וחלופי תשוקות החכמים, והיה כל מבקש ה' יצא ישכיל וידע היותר נאות לכוונתו ואת אשר לו והקריב אליו להגות בתורת ה' ולעשות צדקה ומשפט וישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו.

ותשלם מלאכת הספר הזה הוא חומש ראשון בחדש השלישי הוא חדש סיון בשנת תקע"ח לפ"ק.

ספר

בראשית

ראשון לתורת האלהים

הוא

ספר הבריאה הוא GENESIS בלע"ז

יקיף

משנברא העולם עד שמת יוסף

אלפים ושלש מאות ותשע שנים •

1 בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ׃ 2 וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם 3 וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃ וַיֹּאמֶר

1 בראשית אמר ר' יצחק לא הי' צריך להתחיל את התור' אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונ' שנצטוו ישראל ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תילי' קי"א) שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשת' ארץ שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו: בראשית ברא אין המקרא הזה אומר אלא דורשני כמו שדרשו רז"ל בשביל התור' שנקראת ראשית דרכו ובשביל ישרא' שנקראו ראשית תבואתו, ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור, ולא בא המקרא להורות סדר הבריא' לומר שאלו קדמו שאם בא להורות כך הי' לו לכתוב בראשונ' ברא וגו' שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו כמו בראשית ממלכת יהויקים, ראשית ממלכתו, ראשית דגנך, אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים וגו', כמו בראשית ברוא ודומה לו תחלת דבר ה' בהושע (הושע א) כלומר תחילת דיבורו של הקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע וגו' וא"ת להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיב' אחת כמו כי לא סגר דלתי בטני (איו' ג) ולא פירש מי הסוגר וכמו ישא את חיל דמשק (ישעי' ח) ולא פי' מי ישאנו, וכמו אם יחרוש בבקרים (עמוס ו) ולא פי' אם יחרוש אדם בבקרים, וכמו מגיד מראשית אחרית (ישעי' מו) ולא פי' מגיד מראשית דבר אחרית דבר, א"כ תמה על עצמך שהרי המי' קדמו שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים ועדיין לא גלה המקרא בריית המים מתי היתה הא למדת שקדמו המים לארץ, ועוד שהשמים מאש ומים נבראו על כן לא לימד המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום: ברא אלהים ולא ברא ה' שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין והיינו דכתי' ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים: 2 תהו ובהו תהו ל' תמה ושממון שאדם תוהא ומשתומם על בהו שבה, תהו אישטורדישון בלע"ז (בעטייבענד) בהו ל' ריקות וצדו (סא"א): על פני תהום על פני המים שעל הארץ: ורוח אלהים מרחפת כסא הכבוד

עומד

הבנת המקרא.

המובן מן המקר' לדעת הרב שהשמי' וכל תולדותיה' והארץ וכל תולדותי' כולן נבראו ביום ראשון וכמו שגלה עוד דעתו לקמן פסוק י"ד וכ"ד ובפרשה ג'

הָאָ֗רֶץ דֶּ֠שֶׁא עֵ֣שֶׂב מַזְרִ֤יעַ זֶ֙רַע֙ לְמִינֵ֔הוּ וְעֵ֧ץ עֹֽשֶׂה־
פְּרִ֛י אֲשֶׁ֥ר זַרְעוֹ־ב֖וֹ לְמִינֵ֑הוּ וַיַּ֥רְא אֱלֹהִ֖ים כִּי־טֽוֹב׃
וַֽיְהִי־עֶ֥רֶב וַֽיְהִי־בֹ֖קֶר י֥וֹם שְׁלִישִֽׁי׃ פ שני
וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים יְהִ֤י מְאֹרֹת֙ בִּרְקִ֣יעַ הַשָּׁמַ֔יִם

נמויין שמעו שנצטוו האילנות על כן ונשאו ק"ו בעצמן כדמפרש באגדה
בשחיטת חולין: יהי מאורות וגו', מיום ראשון נבראו וברביעי צוה עליהם
להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו מיום ראשון וכל אחד ואחד
נקבע ביו' שנגזר עליו, הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ
לרבות תולדותיה'. יהי מאורות חסר וי"ו כתיב על שהוא יום מאירה ליפול
אסכרה בתינוקות הוא ששנינו בד' היו מתענים על אסכרה שלא תפול
בתינוקות

הבנת המקרא.

וכו' או תעשיב הארץ עשב וכו' ולכן אמר כי אין שתי הלשונות שוים עד שנוכל
להשתמש באיזה שנרצה כי לשון עשב איננו נופל על הירק בכלל כי אם ביחוד
על כל מין ומין משא"כ לשון דשא שהוא שם הסוג ונופל בכלל על כל ירק וצמח
ובעבור שרצה הכתוב לדבר על עשב ועץ שהם שני מינים לכן כללם בתחלה
בתיבת דשא ואח"כ פורטם עשב ועץ ועל שניהם נופל לשון דשא. והחכם הר"מ
אלמושנינו פירש ז"ל והנכון לפי דקדוק רשי' במה שהביאו אחר אמרו לא דשא
לשון עשב ולא עשב לשון דשא שנראה שמזה חייב ולא הי' לשון המקרא לומר
תעשיב שהנכון בו לפי שממה שפירש לא דשא לשון עשב וכו' ר"ל שהספק הגור'
יראה שהאחד מורה עצמות והאחד מורה בלתי עצמות לפי מה שכתב אח"כ
שזה חייב שאין לשון המקרא לומר תעשיב כי אין נכון לעשות פעל מן העצמיים
אחר שהעשב מורה עצמות והוא מה שפירש בסמוך מיני דשאים וכו' כי לא
נאמר משולחן תשולחן ומארון תארון כשנעשה פעל ממנו וראי' לדבר שכאשר
פירש מזריע זרע אמר שיגדל בו זרעו והוצרך לפרש שהנכון בו זרע לזרוע
ממנו במקום אחר לא שזרע מורה עצמות הדבר אשר מצד עצמותו נקרא
זרע שא"כ איך יעשה ממנו פעל באמרו מזריע זרע עכ"ל. ודבריו נכונים
ומיוסדים בחכמת הלשון. אשר זרעו בו הן גרעיני וכו' ר"ל כי לא נקרא
זרע מצד שהם גרעינים אך מצד שהאילן צומח כשנוטעין אותו כי מצד הזריעה
ר"ל מצד פעולת הזריעה נקרא זרע, ומזה הטעם פי' רש"י לעיל של' דשא
הנון בו עטיפה ולא פי' ע"ד מה שיובן לכל שיורה עצמות ירק כי דשא ועשב
מתחלפין. מיום ראשון נבראו וכו'. פירש כן בעבור שתלה הכתוב ענין
הויית' בהצטרפו אל הרקיע באומרו ברקיע השמים ולא אמר בהחלט יהי
מאורות כמו שאמר יהי אור משמע שכבר היו נבראים אלא שעתה תלאם,
ועיין

להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת
ולמועדים ולימים ושנים: והיו למאורת
ברקיע השמים להאיר על־הארץ ויהי־כן
ויעש אלהים את־שני המארת הגדלים את־
המאור הגדל לממשלת היום ואת־המאור
הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים: ויתן
אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על־
הארץ: ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין
האור ובין החשך וירא אלהים כי־טוב: ויהי־ערב
ויהי־בקר יום רביעי: פ

בתינוקות (עיין מנחת ש״י): להבדיל בין היום ובין הלילה משנגנז האו
הראשון אבל בשבעת ימי בראשית שמשו האור והחשך הראשונים יחד בין ביו
בין בלילה (עיין רמ״ה) והיו לאותות כשהמאורות לוקין סי׳ רע הוא לעולם
שנא׳ ומאותות השמים אל תחתו (ירמי׳ י) בעשותכם רצון המקום אין אתם
צריכין לדאג מן הפורענות. ולמועדים על שם העתיד שעתידים ישראל
להצטוות על המועדות והם נמני׳ למולד הלבנה. ולימים שימוש החמה
חצי היום ושימוש הלבנה חציו הרי יום שלם. ושנים לסוף שס״ה ימים יגמרו
מהלכתם בי״ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה (ס״א והיא שס״ה יום ורביע
יום) וחוזרים ומתחילים פעם שני׳ לסבב בגלגל כמהלכתן הראשון. והיו
למאורות עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם. המאורות הגדולים שוים
נבראו ונתמעט׳ הלבנ׳ על שקטרג׳ ואמר׳ אי אפשר לשני מלכי׳ שישתמשו בכתר
אחד. ואת הכוכבים על ידי שמיעט את הלבנה הרבה צבאי׳ להפיס דעת׳:
כפש

הבנת המקרא.

ועיין מה שכתבנו בראש הספר. עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם עכ״ל.
בעבור שאמר הכתוב והיו והיו שני פעמים לכן פי׳ הרב ועוד ובעבור שאין
הדמות לשני השימושים האלה כי השימוש הראשון הוא בא מסבת תנועתם
וסיבובם והשימוש השני הוא מצד אורות עצמם לכן הבדיל הכתוב ואמר והיו
פעם שנית כי סבת ענין השני נבדל מסבת ענין הראשון.

4 אֱלֹהִים יְהִי־אוֹר וַיְהִי־אוֹר׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ׃

עומד באויר ומרקף על פני המי' ברוח פיו של הקב"ה ובמאמרו כיונ' המרחפת על הקן, אקוביטיר בלעז (כריטהען): 4 וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אף בזה אנו צריכין לדברי אגדה ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבוא, ולפי פשוטו כך פרשהו, ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשים בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום ולזה

הבנת המקרא.

ב' פסוק ד', ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה כלל וכלל והוכיח דעתו זאת מתיבת ראשית שהוא דבוק תמיד וכו'. וראיתי מי שפי' שהוכחת הרב מעיקר תיבת ראשית וניקודו וליתא שא"כ גם תיבת אחרית יהי' סמוך לעולם וזה שקר כי כבר מצאנו האחרית בה"א הידיעה ולעולם לא תבוא ה"א הידיעה על תיבה סמוכה אכן עיקר הוכחתו משימושו במקרא ולכן דק אין לך ראשית במקרא וכו' גם לא מצאנו בכל המקרא שתבוא עליו ה"א הידיעה. דע שלדעתו אין תיבת ברא פעל עבר אך הוא שם הפעל וענינו כמו בריאה כי שמות הפעלים יבואו על דרכים משונים אין קץ להם ככתוב בס' מאזנים להחכם רא"בע דף מ"ח ב', ולזה אמר הרב ודומה לו תחלת דבר ה' בהושע כי גם שם בא המקור בתכונו' פעל עבר וכמו שפי' שם הרב תחלת דיבר שדבר השם עם הושע אמר לו כן עכ"ל. הנה תיבת דבר שהוא פעל עבר בכל המקרא עשה הרב ממנו שם דבר דיבור כדי לסמוך אליו תיבת תחלת, ולפי דעתו בראשית ברא וגו' עד ויאמר אלהים הוא נושא המאמר, ונשואו ויאמר אלהים דוגמת תחלת דבר ה' בהושע שהוא הנושא ונשואו ויאמר ה' אל הושע. וזה שאמר אח"כ ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה כלומר אין בראשית ברא וגו מאמר פוסק שא"כ הי' לו לכתוב בראשונה כי תיבת ראשונה איננה דבוקה, אבל מדכתיב בראשית ואין לך ראשית שאינו דבוק ע"כ ברא כמו ברוא ואליו דבוקה תיבת ראשית. ואל תקשה על כללו זה ממה שמצאנו וירא ראשית לו, שכבר פירשו שם הרב בעצמו שענינו ראשית הכיבוש וחסר הנסמך ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וכמו שיבאר, ואמר עוד וא"ת להורות בא שאלו תחילה נבראו ופירושו בראשית הכל וכו' כלומר ואין טענה מדביקות תיבת ראשית דלמא היא דבוקה אל תיבת כל החסרה בקרא ומצאנו דוגמתו מקראות המקצרים לשונם וכו' א"כ תמה על עצמך וכו' כלומר אף שתיבת ראשית יסבול זאת מ"מ עיקר הענין לא יסבלנה שהרי המים קודמים. על פני תהום על פני המים שעל הארץ עכ"ל. כתב הרלב"ג שתהום בלי ספק השטח השפל מהמים והוא עמק המים עכ"ל. ולא כן דעת הרב אבל ענינו קיבוץ ריבוי המון מים והדין עמו והעד עיינות ותהומות, תהומות

5 ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: פ

6 ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים: 7 ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר

5 ולזה תחומו בלילה: יום אחד לפי סדר ל' הפרש' הי' לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימי' שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהי' הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יו' שני, כך מפ' בב"ר: 6 יהי רקיע יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באמרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא) כל יו' ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. בתוך המים באמצע המים שיש הפרש בין מים העליוני' לרקיע כמו בין הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך. 7 ויעש אלהים את הרקיע תקנו על עומדו והוא גמר עשייתו כמו ועשתה את צפרני':

מבל

הבנת המקרא.

תהומות יכסיומו, ומה שמצאנו ויוליכם בתהומות כמדבר, פי' בתהומות ענינו תוך ואמצע כי זה אחד משימושי הבי"ת לא שיהי' ענינו קרקע הים. ורוח אלהים מרחפת כסא כבוד וכו', הראב"ע כתב וז"ל ורוח אלהים כינה הרוח אל השם בעבור היותו שלוח בחפץ השם לייבש המים וכו' אכן הרב ז"ל לא רצה בפי' הזה וטעמו עמו כי חזרנו על כל המקר' ולא מצאנו שיהי' לשון רחיפה נופל על הרוח כי אם לשון נשיבה כמו ישב רוחו, כשפת ברחוק והמרחם כולם. אף בזה אנו צריכים וכו' כמו במלת בראשי' מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים והאור והחשך הם העדר וקנין ולא תפול בהם עירוב ואי אפשר חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"מ. וקבע לזה תחומו ביום וכו' ויהי' פי' ויבדל הבדל זמניי שקבע לזה תחומו ביום והעדרו תחומו בלילה. רא"מ, ועוד נראה טעם למדרש הזה בעבור שינוי המליצה הנהוגה כי הי' לו לומר וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמת ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב. יום אחד לפי סדר וכו'. הרמב"ן טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יום ראשון לפי שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה הכל שניהם נמנאים והאחד לא יורה על שני עכ"ל. והרא"ם כתב עליו וז"ל גם בזה לא הבינותי דבריו וכו' ע"ש,

והר"א

מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ פ
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־
מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ וַיִּקְרָא

מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר,
ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא הי' נגמר מלאכ' המים עד יום
ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר
מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכ' אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת
8 לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: ויקרא אלהים לרקיע שמים
9 שא מי', אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמי': יקוו המים שטוחין
10 היו על פני כל הארץ והקוום באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: קרא
ימים

הבנת המקרא.

והר"א אשכנזי הלין בעד הרמב"ן ז"ל ואני לדעתי דברי הרמב"ן ז"ל הם על
נכון בזה שאם הי' כדברי הרא"ם ז"ל שהוא סיפור בהוראת זמן מה שהי' א"כ
הל"ל ויהי ערב ויהי בקר ביום הראשון כמו שנאמר ויהי המקריב קרבנו ביום
הראשון אמנם אומרו ויהי ערב ויהי בקר יום ראשון ודאי שב אל הראשונות
כאלו יאמר שאותו היום הי' יום ראשון שאין ההודעה רק על הראשונות לומר
שהי' אז יום ראשון ולא הי' יום קודם לו וזה לא יתכן לומר כיון שאין כאן שני
כמו שטען הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין מ"ש במפורש. על הרקיע לא נאמר וכו'.
המאמר הזה מפורש באגדה וז"ל אמר ר' תנחומא אבא אמרית טעם אילו נאמר
בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים כשהוא
אומר בין המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליוני' תלוי' במאמר
עכ"ל. והכוונ' שאין טבע המים העליונים כטבע אלו המי' התחתונים שהם
כבדים והארץ נושאת אותם אבל הם תלוים במאמר ר"ל שאין להם דבר
ישאם כי אינם קלים ולא כבדים, ולזה דקדק ואמר שאילו הי' כתוב אשר על
הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים ר"ל שהם עליו והוא
ישאם אבל אמר מעל לרקיע ולא תאר אותם בשהם על הרקיע להיותם נסמכי'
על עצמם וזה דקדוק נפלא מאוד · והרא"ם ז"ל הקשה על מאמר זה ממה
שדרשו מעל רגליו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין רגליו וכו' ע"ש, ולא שם על לב
שעדיין יש הפרש בין מעל הרקיע בה"א ובין מעל לרקיע בלמ"ד ואילו הי'
כתוב מעל לרגליו הי' ענינו מעל אשר לרגליו דוגמת מעל לרקיע עכשיו דכתיב
מעל רגליו בלא למ"ד וודאי שלא יהי' דבר חוצץ בינו ובין רגליו. שם מים וכו'.
ואמר במס' חגיגה ואל תתמה על זאת כי כן ימדק לשון עברי בתיקוני השמות
לחבר

אלהים ׀ ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים
וירא אלהים כי טוב: ויאמר אלהים תדשא
הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי
למינו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן: ותוצא

ימים והלא ים אחד הוא אלא שאינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו
לדג העולה מן הים באספמיא: תדשא הארץ דשא עשב לא דשא ל' עשב
ולא עשב ל' דשא ואין הל' נופל לומר תעשב הארץ שמיני דשאים מחולקים
כל אחד לעצמו נקרא עשב פלוני ואין ל' לדבר לומר דשא פלוני של' דשא הוא
לבישת הארץ כשהיא מתמלאת בדשאים, תדשא ארץ תתמלא ותתכסה
בלשון עשבים בל' לע"ז נקרא ל' דשא ערבי"ן (גראזעלט) כולן בערבוביא וכל
שרש לעצמו נקרא עשב: מזריע זרע שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקו' אחר:
עץ פרי עושה פרי שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשת' כן אלא ותוצא הארץ עץ
עושה פרי ולא העץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על
עונה ונתקללה: אשר זרעו בו הן גרעיני כל פרי שמהן האילן צומח
כשנוטעין אותו: ותוצא הארץ וגו' אע"פ שלא נאמר למינהו בדשאים
בצווייהן

[illegible]

לחבר הענינים בקוצר הפס, ראוין כי ראה ה' מפני וכן משון ולוי ירושה
יעקב, ורבים כיוצא. אינו דומה טעם דג וכו'. הרא"ם טען על הלשון
הזאת ואמר מים של אספמיא ושל עכו רחוקים הרבה ומים אוקינוס ולמה יקרא
ים אוקינוס ימים על שם טעם הדגים שבעכו ושבאספמיא. ועוד תמה לומר
למה הביא רש"י משנתו של ר' יהודה שאמר לא נאמר ימים אלא מפני שים ב
ימים הרבה ע"כ, ונראה לי הדברים מבוארים במה שאמרו נב"ר הוא כתיבה
טעם אם יום שאמר ר"י כי לפי שנראים בתוכו ימים רבים לא יתחייב לקורא
ימים כיון שחיבור המים אחד הוא, ולפ"ז אמרו בב"ר שבשביל שטעם הדגים
שבים אחד כנגד מטע' התים שבים אחד וכל הימי' באים אל ים אוקינוס ועם
כל ים וים באים הדגים שלו כמצא שבים אוקינוס יש מכל מין דג ומכל טעם ד
א"כ יאות להקרא ימים שאע"פ שחומר המים הוא אחד ואין היכירא בים
אוקינוס שבאו בו ימים עכ"ז כיון שנשאר היכר מחמת הדגים יקרא ימים כ
כאשר יצא בים אוקינוס דג של אספמיא יאמרו זה דג של אספמיא וכאשר יצא
דג של עכו יאמרו זה של ים עכו וכולם יוצאים מים אוקינוס א"כ יאות היטב
להקרא ימים כיון שיש בו דגים מכל הימים והם נבדלים הטעם ולזה בחר רש"י
ז"ל במ"ש בב"ר שהוא כתיבת טעם, רמ"א. לא דשא לשון עשב וכו'. עיקר
כוונת הרב לתרץ על אשר לא אמר הכתוב או תדשא הארץ דשא מזריע זרע וע
וכו'

ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על־הארץ על־פני רקיע השמים: ויברא אלהים את־התנינם הגדלים ואת כל־נפש החיה הרמשת אשר שרצו המים למינהם ואת כל־עוף כנף למינהו וירא אלהים כי־טוב: ויברך אתם אלהים לאמר פרו ורבו ומלאו את־המים בימים והעוף ירב בארץ: ויהי־ערב ויהי־בקר יום חמישי: פ שלישי

ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו־ארץ למינה ויהי־כן: ויעש אלהים את־חית הארץ למינה ואת־הבהמה למינה ואת כל־רמש האדמה למינהו וירא

נפש חיה שיהא בה חיות. שרץ כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ, בעוף כגון זבובים, בשקצי' כגון נמלים וחיפושין ותולעים, ובבריות כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכל הדגים. התנינם דגים גדולים שבים, ובדברי אגדה הוא לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא, שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם. נפש חיה נפש שיש בה חיות. ויברך אותם לפי שמחסרין אותם וצדין מהם ואוכלין אותם הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש העתיד לקללה לכך לא ברכן שלא יהי' הוא בכלל. פרו לשון פרי כלומר עשו פירות. ורבו אם לא אמר אלא פרו הי' אחד מוליד אחד ולא יותר ובא ורבו שאחד מוליד הרבה. תוצא הארץ הוא שפירשתי שהכל נברא מיום הראשון ולא הוצרכו אלא להוציאם. נפש חיה שיש בה חיות (עיין לעיל פסוק כ). ורמש הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ ונראים כאילו נגררים שאין הילוכם ניכר, כל לשון רמש ושרץ בלשונכו קֿנמוכריש (ובל"א רעגען, ועיין בפי' הרב תלים מ"ה ונפ' שמיני על שרץ המים ועל שרץ העוף). ויעש תקנם בצביונם (בתיקונם) בקומתן.

אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ 26 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם
בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ
הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ 27 וַיִּבְרָא אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָאָדָם
בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה
בָּרָא אֹתָם׃ 28 וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם
אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ
וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה

26 נעשה אדם ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות המלאכים
ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלכי' הוא נמלך בפמליא שלו
שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה (מ"א כב) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל
צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא
אלו מימיני' לזכות ואלו משמאילים לחובה, וכן בגזרת עירין פתגמא ובמאמר
קדישין שאלתא (דניאל ד יד) אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמר להם יש
בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית.
נעשה אדם אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ
ומדת ענוה שיהי' הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם כתב אעשה אדם לא
למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו, ותשובתו כתב בצדו ויברא
את האד' ולא כתיב ויבראו: בצלמנו בדפוס שלנו. כדמותנו להבין ולהשכיל:
וירדו בדגת הים יש בל' הזה ל' רידוי ול' ירידה זכה רודה בחיות ובבהמות
לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחי' מושלת בו: ויברא אלהים את האדם
בצלמו. בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר ותשת
עלי כפכה (תהלים קלט) נעשה בחותם כמטבע העשוי על ידי רושם שקורין
קוניו (ובכ"י קוין והוא בל"א שטעמפל) וכן הוא אומר תתהפך כחומר חותם
27 (איוב לח): בצלם אלהים ברא אותו פירש לך שאותו צלם המתוקן לו
צלם דיוקן יוצרו הוא: זכר ונקבה ברא אותם ולהלן הוא אומר ויקח אחת
מצלעותיו וגו' (בראשית ב') מדרש אגדה שבראו שני פרצופים בברי' ראשונה
ואח"כ חלקו. ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פירש
לך כיצד בריאתן ופירש לך במקום אחר: (ועיין מפורש):
28 וכבשה חסר וי"ו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית ועוד
למדך

הרמשת על־הארץ: ויאמר אלהים הנה נתתי
לכם את־כל־עשב ׀ זרע זרע אשר על־פני כל־
הארץ ואת־כל־העץ אשר־בו פרי־עץ זרע זרע
30 לכם יהיה לאכלה: ולכל־חית הארץ ולכל־עוף
השמים ולכל ׀ רומש על־הארץ אשר־בו נפש
31 חיה את־כל־ירק עשב לאכלה ויהי־כן: וירא
אלהים את־כל־אשר עשה והנה־טוב מאד ויהי־
ערב ויהי־בקר יום הששי: פ

ב ויכלו השמים והארץ וכל־צבאם: ויכל אלהים
ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת
ביום השביעי מכל־מלאכתו אשר עשה:
3 ויברך אלהים את־יום השביעי ויקדש אתו

29 לימדך שהאיש שדרכו ליכבש מצווה על פרי׳ ורבי׳ ולא האשה׳: לכם יהי׳ לאכלה
ולכל חית הארץ השווה להם בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו
להמית ברי׳ ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם, וכשבאו בני נח
התיר להם בשר שנא׳ כל רמש אשר הוא חי וגו׳ כירק עשב שהתרתי לאדם
31 הראשון נתתי לכם את כל: יום הששי הוסיף ה״א בששי בגמר מעשה
בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי
תורה. ד״א יום הששי כולם תלוים ועומדים עד יום הששי הוא ששה בסיון
המוכן למתן תורה: (פ״א שיום ששי בסיון שקבלו ישראל התורה נתחזקו כל
יצירות בראשית ונחשב כאלו נברא העולם עתה וזהו יום הששי שאותו יום
2 ששי בסיון): ויכל אלהים ביום השביעי ר׳ שמעון אומר בשר ודם שאינו
יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקדש, הקב״ה שיודע עתיו ורגעיו
נכנס בו כחוט השערה ונראה כאילו כלה בו ביום. דבר אחר מה הי׳ העולם
חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה: ויברך ויקדש
ברכו במן שכל ימות השבוע יורד להם עומר לגולגלת ובששי לחם משנה וקדשו
במן

כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת׃ פ רביעי (ולספרדים שני)

4 אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃ 5 וְכֹל ׀ שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה׃ 6 וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי־הָאֲדָמָה׃ 7 וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו

במן שלא ירד בשבת והמקרא כתוב על העתיד: אשר ברא אלהים לעשות
המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה בששי כמו שמפורש בב"ר:
4 אלה האמורים למעלה: תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות
ה' למדך שכולם נבראו בראשון. ד"א בהבראם בה"א בראם שנאמר כי ביה
ה' צור עולמים (ישעי' כו) בב' אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך
כאן שהעולם הזה נברא בה"א רמז שירדו הרשעים למטה לראות שחת כה"א
זאת שסתומה מכל צדדיה ופתוחה למטה דרך שם: 5 טרם יהי' בארץ
כל טרם שבמקרא לשון עד לא הוה, ואינו לשון קודם ואינו בפעל לומר הטרים
כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ועוד אחר כי טרם תיראון (שמות ט') עדיין
לא תיראון ואף זה תפרש עדיין לא הי' בארץ כשנגמרה בריאת העולם בששי
קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא צמח. ובשלישי שכתוב ותוצא הארץ
על פתח קרקע עמדו עד יום ששי (עיין במפורש): כי לא המטיר ומה טעם
לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים
וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות
והדשאין. ה' אלהים, ה' הוא שמו, אלהים שהוא שליט ושופט על כל וכן
פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו ה' שהוא אלהים. 6 ואד יעלה לענין ברייתו
של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה
שנותן מים ואח"כ לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר (עיין במפורש).
7 וייצר שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית המתים אבל בבהמ'
שאינה עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודין. עפר מן האדמה צבר עפרו
מכל האדמה מארבע רוחות שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה.

8 נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה׃ וַיִּטַּע יְהוָה
אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם
9 אֲשֶׁר יָצָר׃ וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה
כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים
10 בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע׃ וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן
לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה
11 רָאשִׁים׃ שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל־
12 אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב׃ וּזֲהַב הָאָרֶץ
13 הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם׃ וְשֵׁם־הַנָּהָר
14 הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ׃ וְשֵׁם

ד"א כטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו כפרה
ויוכל לעמוד. ויפח באפיו עשאו מן העליוני' ומן התחתוני' גוף מן התחתוני'
ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ בשני ברא רקיע
לעליונים בשלישי תראה היבשה לתחתונים ברביעי ברא מאורות לעליונים
בחמישי ישרצו המים לתחתונים הוזקק הששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים
ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריאות יום אחד
(ב"ר פ' י"ד וע"ש י"ח) לנפש חיה אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה אך זו של
8 אדם חיה שבכולן שנתוסף בו דעה ודבור. מקדם במזרחו של עדן נטע את
הגן וא"ת הרי כבר נאמר ויברא את האדם וגו', ראיתי בברייתא של ר' אליעזר
בנו של ר' יוסי הגלילי משלשי' ושתים מדות התורה נדרשת וזו אחת מהן כלל
שאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון, ויברא את האדם זהו כלל סתם בריאתו
מהיכן וסתם מעשיו חזר ופירש וייצר ה' אלהים וגו' ויצמח לו גן עדן ויניחהו
בגן עדן ויפל עליו תרדמה השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו
של ראשון וכן אצל בהמה חזר וכתב ויצר ה' מן האדמה כל חית השדה כדי
9 לפרש ויבא אל האדם לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק. ויצמח
11 לענין הגן הכתוב מדבר. בתוך הגן באמצע הגן. (עיין מפורש) פישון
הוא נילוס נהר מצרים ועל שם שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ
נקרא פישון כמו ופשו פרשיו. ד"א פישון שהוא מגדל פשתן שנא' בישעי' אצל
13 מצרים ובושו עובדי פשתים (עיין במפורש). גיחון שהי' הולך והומה והמייתו
גדולה

הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור
15 והנהר הרביעי הוא פרת׃ ויקח יהוה אלהים
את־האדם וינחהו בגן־עדן לעבדה ולשמרה׃
16 ויצו יהוה אלהים על־האדם לאמר מכל עץ־
17 הגן אכל תאכל׃ ומעץ הדעת טוב ורע לא
תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות׃
18 ויאמר יהוה אלהים לא־טוב היות האדם לבדו
19 אעשה־לו עזר כנגדו׃ ויצר יהוה אלהים
מן־האדמה כל־חית השדה ואת כל־עוף השמים
ויבא אל־האדם לראות מה־יקרא־לו וכל
חמישי אשר יקרא־לו האדם נפש חיה הוא שמו׃

גדולה מאוד כמו כי יגח שמנגח והולך והומה. חדקל שמימיו חדין וקלין. 14 פרת שמימיו פרין ורבין ומברין את האדם. כוש ואשור עדיין לא היו וכתב המקרא על שם העתיד. קדמת אשור למזרח של אשור (ע"ר). הוא פרת החשוב על כולם הנזכר על שם ארץ ישראל. 15 ויקח לקחו בדברים נאים ופתהו ליכנס (ע"ר). 18 לא טוב היות וגו' שלא יאמרו שתי רשויות הן הקב"ה בעליוני' יחיד ואין לו זוג וזה בתחתונים ואין לו זוג. עזר כנגדו זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם. 19 ויצר מן האדמה היא יצירה היא עשי' האמורה למעלה ויעש אלהים את חית הארץ וגו' אלא בא ופירש שהעופו' נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן הארץ נבראו ועוד למדך כאן שבשעת יצירתן מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם. ובדברי אגדה יצירה זו לשון רידוי וכיבוש כמו כי תצור אל עיר שכבשן תחת ידו של אדם. וכל אשר יקרא לו האדם נפש חי' וגו', סרסהו ופרשהו כל נפש חי' אשר יקרא לו האדם

הבנת המקרא.

18 **לא טוב היות** שלא יאמרו שתי רשויות הן עכ"ל הייטב דייק הרב שלפי המליצ' הפשוט' הי' לו ליכתב לא טוב לאדם היותו לבדו והראי' על זה החכם ראב"ע שפירשו כפשוטו הוצרך לשנות הל' באמרו לא טוב וכו' טעמו לא טוב לאדם וכו' עכ"ל עכשיו דכתי' לא טוב היות האדם לבדו משמע שהווייתו לבדו

לא

20 וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר
21 כְּנֶגְדּוֹ׃ וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים ׀ תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם
וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה׃
22 וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים ׀ אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר־לָקַח מִן־
23 הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם׃ וַיֹּאמֶר הָאָדָם
זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת
24 יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקְחָה־זֹּאת׃ עַל־כֵּן יַעֲזָב־
אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ
25 לְבָשָׂר אֶחָד׃ וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ

20 האדם שם הוא שמו לעולם. ולאדם לא מצא עזר. ויפל ה' אלהים
21 תרדמה. כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקב' אמר לכולם יש בן
זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל. מצלעותיו מסטריו כמו ולצלע המשכן זהו שאמרנו
שני פרצופין נבראו. ויסגר מקום החתך. ויישן ויקח שלא יראה חתיכת
22 הבשר שממנו נבראת ותתבזה עליו. ויבן כבנין רחבה מלמטה וקצרה
מלמעלה לקבל הולד כאוצר של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה
שלא יכביד משאו על קירותיו. ויבן את הצלע לאשה להיות אשה כמו
ויעש אותו גדעון לאפוד (שופטים ח' כ"ז) להיות אפוד. (ע"מ).
23 זאת הפעם מלמד שבא אדם על כל בהמ' וחי' ולא נתקרר' דעתו בהם.
לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו' לשון נופל על לשון מכאן שנברא העולם בלשון
24 הקדש. על כן יעזב איש רוח הקדש אומר'כן לאסו' על בני נח העריו'.
25 לבשר אחד הולד נוצר ע"י שניהם ושם נעש' בשר אחד. ולא יתבששו
שלא

הבנת המקרא.

לא טוב מגד עצם ההווי' לא מגד האדם ולכן בחר הרב במדרש אגדה.
23 זאת הפעם מלמד שבא וכו' עכ"ל, אומרו שבא על כל בהמ' הוא כינוי אל
חקירתו במנהגי נקבות המינים כולם אם יהי' בית קבול אל זרעו שיוליד בהן
וראה בחקירתו שאין מזג מתייחס לו באחד מהם עד שבאה חוה והבין לפי מה
שהשיג ממזגה ועניני' שהיא ראוי' לו להוליד ולכן בא עליה כי אין ספק שיהיה
לו ממנה פרי בטן, וזה מוסר לנו לבלתי בוא על אשה למלאות תאותנו
בבהמיות

ג

ולא יתבששו: 1 והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה יהוה אלהים ויאמר אל־האשה אף כי־אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן: 2 ותאמר האשה אל־הנחש מפרי עץ־הגן נאכל: 3 ומפרי העץ אשר בתוך־הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמתון: 4 ויאמר הנחש אל־האשה לא־מות תמתון: 5 כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע: 6 ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה־הוא לעינים ונחמד העץ

שלא היו יודעי' דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואע"פ שנתנה בו דעה לקרות שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע. 1 והנחש הי' ערום מה ענין זה לכאן הי' לו לסמוך ויעש לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אלא למדך מאי זו עצה קפץ הנחש עליה' ראה אותם ערומים ועוסקי' בתשמיש לעין כל ונתאוה להם. ערום מכל לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל. אף כי אמר וגו', שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וגו' ואע"פ שראה' אותם אוכלים משאר פירות הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבוא לדבר באותו העץ, (ע"מ). 3 ולא תגעו בו הוסיפה על הציווי לפיכך באה לידי גרעון הוא שנאמר אל תוסף על דבריו (משלי ל'). 4 לא מות תמותון דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה. 5 כי יודע כל אומן שונא את בני אומנתו מן העץ אכל וברא את העולם. והייתם כאלהים יוצרי עולמות. 6 ותרא האשה ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו. (ע"מ). כי טוב העץ להיות כאלהים. וכי תאוה הוא לעינים כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם.

ונחמד

הבנת המקרא.

25 הבהמיות אבל נכון לעשות פרי למעלה. ולא יתבוששו שלא היו יודעין וכו' עכ"ל, הור' בזה כי מאמר ולא יתבוששו איננו שלילי' העדרית ממה שדרכו שיובא לו עד שתפרש שלא היה בהם מדת הבושה אמנם הוא שלילה מוחלטת כי לא היו יודעין אותה, ועיין עוד לקמן ג' י"א בפסוק מי הגיד לך.

לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ
7 עִמָּהּ וַיֹּאכַל׃ וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי
עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת׃
8 וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ
הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים
9 בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן׃ וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם
10 וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַּגָּן
11 וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא׃ וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד

ונחמד להשכיל כמו שאמר לה יודעי טוב ורע. ותתן גם לאישה שלא
7 תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת. גם לרבות בהמה וחיה. ותפקחנה
וגו׳, לענין החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראייה ממש וסוף המקרא מוכיח.
וידעו כי עירומים הם אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי
עירומים הם מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה. עלה תאנה הוא
העץ שאכלו ממנו בדבר שנתקלקלו בו נתקנו אבל שאר העצים מנעום מליטול
עליהם. ומפני מה לא נתפרסם העץ שאין הקב״ה חפץ להונות בריה שלא
יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה העול׳ על ידו, מדרש רבי תנחומא. וישמעו יש
מדרשי אגד׳ רבים וכבר סדרם רבותינו על מכונם בב״ר ובשאר מדרשות ואני
לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על
8 אפניו. וישמעו שמעו את קול הקב״ה שהי׳ מתהלך בגן: לרוח היום לאותו
רוח שהשמש באה משם וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו
9 בעשירית, (ע״מ). איכה יודע הי׳ היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא
יהא נבהל להשיב אם יעניש פתאום וכן בקין אמר לו אי הבל אחיך, וכן
בבלעם מי האנשים האלה עמך ליכנס עמהם בדברים וכן בחזקי׳ בשלוחי מרו׳
11 מרודך (ישעי׳ לט). מי הגיד לך מאין לך לדעת מה בשת יש בעומד ערום.
המן

הבנת המקרא.

11 מי הגיד לך מאין לך לדעת וכו׳ עכ״ל, עיין מ״ש למעלה אכל ולא יתבוששו,
ויאמר החכם הר״מ אלמושנינו אמר מה בשת וכו׳ ולא הביא הפסוק כמשמעו
בשמי הגיד לו לדעת שהוא ערום ממש, כי לפי שכבר אמר למעל׳ ויהיו שניה׳
ערומים ולא יתבוששו, כי מאחר שגלל מהם הבושה נראה שהיו יודעים שהם
ערומים שאם לא כן הי׳ ראוי שיאמר ויהיו שניהם ערומים ולא ידעו, כי שלילת

לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ
לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ׃ 12 וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה
אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל׃
13 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל׃ 14 וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֱלֹהִים ׀ אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר
אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־
גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ׃ 15 וְאֵיבָה ׀
אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין
זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ

12 13 המן העץ בתמיה. אשר נתת עמדי כאן כפר בטובה. **השיאני** הטעני
14 כמו אל ישיא אתכם חזקיה (ד"ה ב' ל"ב ט"ו), (ע"ש). **כי עשית זאת** מכאן
שאין מהפכין בזכותו של מסית שאלו שאלו למה עשית זאת הי' לו להשיב דברי
הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעי'? **מכל הבהמה ומכל חית השדה**
אם מבהמ' נתקלל מחיה לא כל שכן, העמידו רבותינו מדרש זה במס' בכורות
ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים. **על גחונך תלך** רגלים היו לו ונקצצו.
15 **ואיבה אשית** אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם כשיאכל הוא תחלה ותשא
את חוה ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות
ויודעות לפתו' בעליהם לפיכך ואיבה אשית. **ישופך** יכתתך כמו ואכות אותו
ותרגומו ושפית יתיה. **ואתה תשופנו** עקב לא יהא לך קומה ותשכנו בעקבו
ואף

הבנת המקרא.

הבוש' וחיוב' הן נשואין על נושא קיים שהוא היותם שניהם ערומי' וידיעתם שהם
כן, וה' ידוע לנו שאינו ערום ממלאכת ההגיון אף למי שהוא לבוש ממנ' מחלבות
15 ישופך יכתתך וכו', ול' תשופנו כמו כשף נחש וכו' עכ"ל לדעת המדקדקי'
יהי' ישופך גם תשופנו מבעלי עלומי העי"ן, וכשף נחש שרשו כשף, ושפיפון
מגזרת שפף, ולעפ"כ הרב ז"ל חברם ופירשם יחד כי לדעתו שהיא עיקרית
יסוד כולם שף שתי אותיות נראות ואחת נעלמת או נחברת או נכפלת
לפעמים, ועיקר ענינו ל' שפיפה ושריקה (זישען ציטען) והוא ההגה אשר
ידמה בהברתו אל הקול הנשמע מן הענין הרמוז וכמוהו רבים בל' אשר חכמי'
יקראו

16 עָקֵב׃ ס אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר
הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי
בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־
17 בָּךְ׃ ס וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ
לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ
לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ
18 בְּעִצָּבוֹן תֹּאכֲלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְקוֹץ וְדַרְדַּר
19 תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה׃ בְּזֵעַת

ואף מגם תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף בהם (ישעי' מ' כד) כשהנחש בא
לנשוך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון כתוב לשון נשיפה
16 בשניהם, (מ"א). עצבונך זה צער גידול בנים. והרונך זה צער העיבור:
בעצב תלדי בנים זה צער הלידה. ואל אישך תשוקתך, לתשמיש. ואעפ"כ
אין לך מצח לתובעו בפה אלא הוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך. תשוקתך
17 תאותך כמו נפש שוקקה (תילי' קז) ארורה האדמה בעבורך מעלה לך
דברים ארורים כגון זבובים ופרעושים ונמלים, ד"א משל ליוצא לתרבות רעה
18 והבריו' מקללו' שדים שינק מהם. וקוץ ודרדר תצמיח לך הארץ כשתזרענ'
מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות והן נאכלין ע"י תיקון.
ואכלת את עשב השדה ומה קללה היא זו והלא בברכה נאמר לו הנה
נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' אלא מה אמור כאן בראש הענין ארורה
האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך
כשתזרענה קטנית או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ושאר עשבי
19 השדה ועל כרחך תאכלם. בזעת אפיך לאחר שתטרח בו הרבה.
ויקרא

הבנת המקרא.

יקראו אזנו ואטופייא בלעז, ול' שפיפה נופל על נשיבת הרוח ועל שפיפת
הנחש גם על הקול היוצא מחמת הרמים', ובעבור שיש הפרש ביניהם באיכות
השפיפה לכן נתחבר עם עיקר יסודו אות אחת בין בראשו בין בסופו בין
באמצעיתו כדי לסמן הנרג' מגדרי' מתחלפי', וזה מקרה כל ל', וליופי המליצ
השתמש הכתו' בל' נופל על ל' דוגמת בלחי החמור חמור חמורתים ורבים כנ',
ולכן פי' הרב הראשון ל' כתית' והשני ל' נשיפה כי ראה שאין צד לפרש שניה'
בשוה מענין אחד כי ל' כתיתה איננו נופל בנחש ול' נשיפה איננו נופל באדם.

אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה
כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב׃
20 וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה
אֵם כָּל־חָי׃ 21 וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ
ששי כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם׃ פ חמישי (רביעי לספרדי')
22 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד
מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ
וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם׃
23 וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם׃ 24 וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם
וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת
לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ

20 ויקרא האדם חזר הכתוב לענינו הראשון ויקר' האדם שמות ולא הפסיק אלא
ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר
כנגדו לפיכך ויפל תרדמה ועל ידי שכתב ויהיו ערומים סמך לו פרשת הנחש
להודיעך שמתוך שראה ערותה וראה אותם עסוקים בתשמיש נתאוה לה ובא
עליהם במחשבה ובמרמה. חוה נופל על לשון חיה שמחיה את ולדותי' כאשר
21 תאמר מה הוה לאדם (קהלת ב' כב) בלשון הי'. כתנות עור יש דברי אגדה
אומרים חלקים כצפורן היו מדובקים על עורן וי"א דבר הבא מן העור כגון
22 צמר ארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו, (ע"מ). היה כאחד
ממנו הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים ומה היא יחידתו
לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה (ע"מ) ועתה פן ישלח ידו ומשיחיה
לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה. ויש מדרשי
24 אגדה אבל אינן מיושבין על פשוטו. מקדם לגן עדן במזרחו של גן עדן חוץ
לגן. את הכרובים מלאכי חבלה וחרב מתהפכת ולה להט לאיים עליו
מליכנס עוד לגן, תרגום להט שנן כמו שלף שננא ובל' לע"ז למ"א (קלינגע)

ומדרשי

ד

1 הַחַיִּים׃ ס וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה
אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי
2 אִישׁ אֶת־יְהוָה׃ וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־
הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה׃
3 וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה
4 לַיהוָה׃ וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ
וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ׃

1 מדרשי אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו. **והאדם ידע** כבר קודם ענין
של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתיב וידע
אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים (ע"מ) **קין** על שם **קניתי**. **את ה'**
כמו עם ה' כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו.
את קין את אחיו את הבל שלשה אתים ריבויים הם מלמד שתאומה נולדה
2 עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותוסף. **רעה צאן** לפי שנתקללה
3 האדמ' פירש לו מעבודתה. **מפרי האדמה** מן הגרוע ויש אגדה שאומרת
4 זרע פשתן היה. **וישע** ויפן וכן לא שעה לא פנה אל מנחתו וכן אל ישעו
כ"ל

הבנת המקרא.

1 **והאדם ידע** כבר קודם ענין של מעל' וכו'. דע שמדרך העברי להשתמש
בפעלים העתידים עם וי"ו בראשו להפך העתיד לעבר כמו ויאמר וידבר ויקם
וילך ודומיהן, וזה דווקא במאמרים הבאים על דרך סיפור בשמרו הסידור
בקדימ' ואיחור כפי הזדמנות הענינ' ונכון לקרוא העבר הזה העבר המסודר
(אימפערפעקטום) אמנם כאשר ירצה לספר ענין אשר התחיל ונזדמן קודם
הענין שסופר לפניו בין שיהי' הענין מן הנושא ההוא בעצמו בין שיהי' מנושא
אחר הנה אז ישתמש בפעל עבר גרידא ולעולם בקדימת השם אל הפעל כגון
כאן והאד' ידע הקדים הנושא והשתמש בפעל עבר גרידא וענין העבר הז' נכון
לקראו עבר המוקדם' (פלוסקוואמפערפעקטום) וזה שפי' רש"י ז"ל אילו הי'
כתו' וידע האד' הי' משמע לאחר שנטרד וכו', ודע הכלל הז' ושמרהו כי תצטרך
לו במקומות רבים כגון לקמן וה' פקד את שר' שפירש הרב קודם שריפא את
אבימלך, וטעמו מדלא אמר ויפקוד ה' וגו', וכן ואל מש' אמר (שמו' כד א) קודם
עשר' הדברו', וכן ואל הזקני' אמר (שם כד יד) בצאתו מן המחנ', וכן ודבר אבנר
הי' (ש"ב ג יז) קודם לכן, וכן ואלישע דבר אל האש' (מ"ב ח) פירש בו זה שבע
שנים, מדלא כתיב וידבר אלישע, וכן במקומות אין מספר.

5 ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: פ

6 ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים: 7 ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר

5 ולא תחשך בלילה: יום אחד לפי סדר ל' הפרש' הי' לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימי' שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהי' הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יו' שני, כך מפו' בב"ר: 6 יהי רקיע יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באמרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא) כל יו' ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. בתוך המים באמצע המים שיש הפרש בין מים העליוני' לרקיע כמו בין הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך. 7 ויעש אלהים את הרקיע תקנו על עומדו והוא גמר עשייתו כמו ועשתה את צפרני':

מבדל

הבנת המקרא.

תהומות יכסיומו, ויש שיאמרו ויוליכם בתהומות כמדבר, פי' בתהומות עמוקות תוך ולמטה כי זה אחד משמושי הבי"ת לא שיהי' ענינו קרקע הים. ורוח אלהים מרחפת ככסא כבוד וכו', הראב"ע כתב וז"ל ורוח אלהים כיון הרוח אל השם בעבור היותו שלוח מאת השם לייבש המים וכו' אכן הרב ז"ל לא רצה בפי' הזה וטעמו עמו כי אזהרנו על כל המקר' ולא מצאנו שיהי' לשון רחיפה נופל על הרוח כי אם לשון שכינה כמו ישב רוחו, כנשר בחוק ודומיהם כולם. אף בזה אנו צריכים וכו' כמו במלת בראשי' מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים והאור והחשך הם נעדר וקנין ולא תפול בהם עירוב ואי אפשר חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"מ. וקבע לזה תחומו ביום וכו' ויהי' פי' ויבדל הבדיל זמניו שקבע לזה תחומו ביום ולעדרו תחומו בלילה. רא"מ, ועוד נראה טעם למדרש הזה בעבור שינוי המליצה הנהוגה כי הי' לו לומר וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמת ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב. יום אחד לפי סדר וכו'. הרמב"ן טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יום ראשון לפי שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה אבל שניהם כמנחים והאחד לא יורה על שני עכ"ל. והרא"ם כתב עליו וז"ל גם בזה לא הבינותי דבריו וכו' ע"ש,

והל"א

8 מֵעַ֣ל לָרָקִ֑יעַ וַֽיְהִי־כֵֽן׃ וַיִּקְרָ֧א אֱלֹהִ֛ים לָֽרָקִ֖יעַ שָׁמָ֑יִם
וַֽיְהִי־עֶ֥רֶב וַֽיְהִי־בֹ֖קֶר י֥וֹם שֵׁנִֽי׃ פ
9 וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים יִקָּו֨וּ הַמַּ֜יִם מִתַּ֤חַת הַשָּׁמַ֙יִם֙ אֶל־
10 מָק֣וֹם אֶחָ֔ד וְתֵרָאֶ֖ה הַיַּבָּשָׁ֑ה וַֽיְהִי־כֵֽן׃ וַיִּקְרָ֨א

מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר, ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא הי' נגמר מלאכ' המים עד יום ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכ' אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת 8 לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: ויקרא אלהים לרקיע שמים 9 שא מי' שם מי', אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמי': יקוו המים שטוחין 10 היו על פני כל הארץ והקווס באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: קרא
ימים

הבנת המקרא.

והר"א אשכנזי הלין בעד הרמב"ן ז"ל ואני לדעתי דברי הרמב"ן ז"ל הם על נכון בזה שאם הי' כדברי הרא"ם ז"ל שהוא סיפור בהוראת זמן מה שהי' א"כ הל"ל ויהי ערב ויהי בקר ביום הראשון כמו שנאמר ויהי המקריב קרבנו ביום הראשון אמנם אומרו ויהי ערב ויהי בקר יום ראשון ודאי שב אל הראשונות כאלו יאמר שאותו היום הי' יום ראשון שאין ההודעה רק על הראשונות לומר שהי' או יום ראשון ולא הי' יום קודם לו וזה לא יתכן לומר כיון שאין כאן שני כמו שטען הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין מ"ש במפורש. על הרקיע לא נאמר וכו'. המאמר הזה מפורש באגדה וז"ל אמר ר' תנחומא אכא אמרית טעם אילו נאמר בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים כשהוא אומר בין המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליוני' תלוי' במאמר עכ"ל. והכוונ' שאין טבע המים העליונים כטבע אלו המי', התחתונים שהם כבדים והארץ נושאת אותם אבל הם תלוים במאמר ר"ל שאין להם דבר שאם כי אינם קלים ולא כבדים, ולזה דקדק ואמר שאילו הי' כתוב אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים ר"ל שהם עליו והוא שאם אבל אמר מעל לרקיע ולא תאר אותם בשהם על הרקיע להיותם נסמכי' על עצמם וזה דקדוק נפלא מאוד. והרא"ם ז"ל הקשה על מאמר זה ממה שדרשו מעל רגלו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין רגלו וכו' ע"ש, ולא שם על לב שעדיין יש הפרש בין מעל הרקיע בה"א ובין מעל לרקיע בלמ"ד ואילו הי' כתוב מעל לרגלו הי' עכינו מעל אשר לרגלו דוגמת מעל לרקיע עכשיו דכתיב מעל רגלו בלא למ"ד ודאי שלא יהי' דבר חוצץ בינו ובין רגלו. שם מים וכו'. אמר במס' חגיגה ואל תתמה על זאת כי כן מדקדק לשון עברי בתיקוני השמות
לאבר

5 ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי־ערב ויהי־בקר יום אחד: פ

6 ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים: 7 ויעש אלהים את־הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר

5 ולזה תחתיו בלילה: יום אחד לפי סדר ל' הפרשה הי' לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימי' שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהי' הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יו' שני, כך מפ' בב"ר: 6 יהי רקיע יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באומרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא) כל יו' ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמתמיה ועומד מגערת המאיים עליו. בתוך המים באמצע המים שיש הפרש בין מים העליוני' לרקיע כמו בין הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך. 7 ויעש אלהים את הרקיע תקנו על עומדו והוא גמר עשייתו כמו ועשתה את צפרני':

מבדיל

הבנת המקרא.

תהומות ישכימו, וזה שמאלנו ומוליכם בתהומות כמדבר, בי"ת בתהומות ענינו תוך ואמצע כי זה אחד משמושי הבי"ת לא שיהי' ענינו קרקע הים. ורוח אלהים מרחפת כסא כבוד וכו', הראב"ע כתב וז"ל ורוח אלהים כיוך הרוח אל השם בעבור היותו שלא בחפץ השם לייבש המים וכו' אבל הרב ז"ל לא הלך בפי' הזה וטעמו עמו כי אורכו על כל המקר' ולא מצאנו שיהי' לשון רחיפה נופל על הרוח כי אם לשון נשיבה כמו ישב רוחו, כשבת בתוך ודומיהם כולם. אף בזה אנו צריכים וכו' כמו במלת בראשי' מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים והאור והחשך הם העדר וקנין ולא תפול בהם עירוב ואי אפשר חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"מ. וקבע לזה תחומו ביום וכו' ויהי' פי' ויבדל הבדל זמניי שקבע לזה תחומו ביום והעדרו תחומו בלילה. רא"מ, ועוד נראה טעם למדרש הזה בעבור שינוי המליצה הנהוגה כי הי' לו לומר וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמת ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב. יום אחד לפי סדר וכו'. הרמב"ן טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יום ראשון לפי שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה אבל שניהם כמנאים והאחד לא יורה על שני עכ"ל. והרא"ם כתב עליו וז"ל גם בזה לא הבינותי דבריו וכו' ע"ש,

והר"א

8 מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ פ
9 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־
10 מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ וַיִּקְרָא

מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר, ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא הי' נגמר מלאכ' המים עד יום ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכ' אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת
8 לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: ויקרא אלהים לרקיע שמים
9 שא מי' שם מי', אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמי': יקוו המים שטוחין
10 היו על פני כל הארץ והקווס באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: קרא
ימים

הבנת המקרא.

והר"א אשכנזי הליץ בעד הרמב"ן וז"ל ואני לדעתי דברי הרמב"ן ז"ל הם על נכון בזה שאם הי' כדברי הרא"מ ז"ל שהוא כיפור בהוראת זמן מה שהי' א"כ הל"ל ויהי ערב ויהי בקר ביום הראשון כמו שנאמר ויהי המקריב קרבנו ביום הראשון אמנם אומרו ויהי ערב ויהי בקר יום ראשון ודאי שב אל הראשונות כאלו יאמר שאותו היום הי' יום ראשון שאין ההודעה רק על הראשונות לומר שהי' או יום ראשון ולא הי' יום קודם לו וזה לא יתכן לומר כיון שאין כאן שני כמו שטען הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין מ"ש במפורש. על הרקיע לא נאמר וכו'. המאמר הזה מפורש באגדה וז"ל אמר ר' תנחומא אנא אמרית טעם אילו נאמר בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים כשהוא אומר בין המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליוני' תלוי' במאמר עכ"ל. והכוונ' שאין טבע המים העליונים כטבע אלו המי' התחתונים שהם כבדים והארץ נושאת אותם אבל הם תלוים במאמר ר"ל שאין להם דבר שאם כי אינם קלים ולא כבדים, ולזה דקדק ואמר שאילו הי' כתוב אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים ר"ל שהם עליו והוא שאם אבל אמר מעל לרקיע ולא תאר אותם בשהם על הרקיע להיותם נסמכי' על עצמם וזה דקדוק נפלא מאוד· והרא"ם ז"ל הקשה על מאמר זה ממה שדרשו מעל רגלו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין רגלו וכו' ע"ש, ולא שם על לב שעדיין יש הפרש בין מעל הרקיע בה"א ובין מעל לרקיע בלמ"ד ואילו הי' כתוב מעל לרגלו הי' ענינו מעל אשר לרגלו דוגמת מעל לרקיע עכשיו דכתיב מעל רגלו בלא למ"ד וודאי שלא יהי' דבר חוצץ בינו ובין רגלו. שם מים וכו'. מאמר במס' חגיגה ואל תתמה על זאת כי כן מדקדק לשון עברי בתיקוני השמות
לאבר

5 וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ פ
6 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם׃ 7 וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר

5 ולזה תחויי בלילה: **יום אחד** לפי סדר ל' הפרשה הי' לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימי' שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהי' הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יו' שני, כך מפ' בב"ר: 6 **יהי רקיע** יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באמרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא) כל יו' ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. **בתוך המים** באמצע המים שיש הפרש בין מים העליוני' לרקיע כמו בין הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך. 7 **ויעש אלהים את הרקיע** תקנו על עומדו והוא גמר עשייתו כמו ועשתה את צפרני':

מעל

הבנת המקרא.

תהומות יכסיומו, ומה שמצאנו וילכם בתהומות כמדבר, פי"ת בתהומות עניינו תוך ואמצע כי זה אחד משימושי הבי"ת לא שהי' עניינו קרקע הים. **ורוח אלהים** מרחפת כבא כנוד וכו', הראב"ע כתב ז"ל ורוח אלהים סיך הרוח אל השם בעבור היותו שליח בחפץ השם לייבש המים וכו' אכן הרבו ז"ל לא רצה בפי' הזה וטעמו עמו כי חזרנו על כל המקר' ולא מצאנו שיהי' לשון רחיפה נופל על הרוח כי אם לשון נשיבה כמו ישב רוחו, כששבת ברחק והדומיהם כולם. אף בזה אנו צריכים וכו' כמו במלת בראשי' מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים והאור והחשך הם העדר וקנין ולא תפול בהם עירוב ואי אפשר חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"מ. **וקבע לזה תחומו ביום וכו'** ויהי' פי' ויבדל הבדל זמניי שקבע לזה תחומו ביום והעדרו תחומו בלילה. רא"מ, ועוד כראה טעם למדרש הזה בעבור שינוי המליצה הנהוגה כי הי' לו לומר וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמת ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב. **יום אחד** לפי סדר וכו'. הרמב"ן טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יום ראשון לפי שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני בזמן או במעלה אבל שניהם נמנאים והאחד לא יורה על שני עכ"ל. והרא"ם כתב עליו ז"ל גם בזה לא הבינותי דבריו וכו' ע"ש,

והר"א

8 מעל לרקיע ויהי כן: ויקרא אלהים לרקיע שמים
ויהי ערב ויהי בקר יום שני: פ
9 ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל
10 מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן: ויקרא

מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר,
ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא הי' נגמר מלאכ' המים עד יום
ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר איננו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר
מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכ' אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת
8 לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: ויקרא אלהים לרקיע שמים
9 שא מי', אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמי': יקוו המים שטוחין
10 היו על פני כל הארץ והקוום באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: קרא
ימים

הבנת המקרא.

והר"א אשכנזי הליץ בעד הרמב"ן ז"ל ואני לדעתי דברי הרמב"ן ז"ל הם על
נכון בזה שאם הי' כדברי הרא"ם ז"ל שהוא סיפור בהוראת זמן מה שהי' א"כ
הל"ל ויהי ערב ויהי בקר ביום הראשון כמו שנאמר ויהי המקריב קרבנו ביום
הראשון אמנם אומרו ויהי ערב ויהי בקר יום ראשון ודאי שב אל הראשונות
כאלו יאמר שאותו היום הי' יום ראשון שאין ההודעה רק על הראשונות לומר
שהי' או יום ראשון ולא הי' יום קודם לו וזה לא יתכן לומר כיון שאין כאן שני
כמו שטען הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין מ"ש במפורש. על הרקיע לא נאמר וכו'.
המאמר הזה מפורש באגדה וז"ל אמר ר' תנחומא אכא אמרית טעם אילו נאמר
בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים כשהוא
אומר בין המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליוני' תלוי' במאמר
עכ"ל. והכוונ' שאין טבע המים העליונים כטבע אלו המי' התחתונים שהם
כבדים והארץ נושאת אותם אבל הם תלוים במאמר ר"ל שאין להם דבר
שאם כי אינם קלים ולא כבדים, ולזה דקדק ואמר שאילו הי' כתוב אשר על
הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים ר"ל שהם עליו והוא
שאם אבל אמר מעל לרקיע ולא תאר אותם בשהם על הרקיע להיותם נסמכי'
על עצמם וזה דקדוק נפלא מאוד· והרא"ם ז"ל הקשה על מאמר זה ממה
שדרשו מעל רגלו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין רגלו וכו' ע"ש, ולא שם על לב
שעדיין יש הפרש בין מעל הרקיע בה"א ובין מעל לרקיע בלמ"ד ואילו הי'
כתוב מעל לרגלו הי' ענינו מעל אשר לרגלו דוגמת מעל לרקיע עכשיו דכתיב
מעל רגלו בלא למ"ד וודאי שלא יהי' דבר חוצץ בינו ובין רגלו. שם מים וכו'.
ואמר במס' חגיגה ואל תתמה על זאת כי כן מדקדק לשון עברי בתיקוני השמות
לאשר

5 וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ פ

6 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם׃ 7 וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר

5 ולזה תחומו בלילה: **יום אחד** לפי סדר ל' הפרש' הי' לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימי' שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהי' הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יו' שני, כך מפ' בב"ר: 6 **יהי רקיע** יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באומרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא) כל יו' ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. **בתוך המים** באמצע המים שיש הפרש בין מים העליוני' לרקיע כמו בין הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך. 7 **ויעש אלהים את הרקיע** תקנו על עומדו והוא גמר עשייתו כמו ועשתה את צפרני':

מבדיל

הבנת המקרא.

תהומות יכסיומו, וזה שיאמרו ויוליכם בתהומות כמדבר, בי"ת בתהומות ענינו תוך ואמצע כי זה אחד משימושי הבי"ת לא שיהי' ענינו קרקע הים. **ורוח אלהים** מרחפת כבא כביד וכו', הראב"ע כתב וז"ל ורוח אלהים כיון הרוח אל השם בעבור היותו שלוח מאתו השם לייבש המים וכו' אכן הרב ז"ל לא רצה בפי' הזה וטעמו עמו כי חוזנו על כל המקר' ולא מצאנו שיהי' לשון רחיפה נופל על הרוח כי אם לשון נשיבה כמו ישב רוחו, כנשפת ברוחך והדומים כולם. **אף** בזה אנו צריכים וכו' כמו במלת בראשי' מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים והאור והחשך הם העדר וקנין ולא תפול בהם עירוב ואי אפשר חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"מ. **וקבע לזה** תחומו ביום וכו' ויהי' פי' ויבדל הבדל זמניי שקבע לזה תחומו ביום והעדרו תחומו בלילה. רא"מ, ועוד נראה טעם למדרש הזה בעבור שינוי המליצה הנהוגה כי הי' לו לומר וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמת ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב. **יום אחד** לפי סדר וכו'. הרמב"ן טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יום ראשון לפי שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה אבל שניהם כמנחים והאחד לא יורה על שני עכ"ל. והרא"ם כתב עליו וז"ל גם בזה לא הבינותי דבריו וכו' ע"ש,

והד"א

8 מֵעַ֣ל לָֽרָקִ֑יעַ וַֽיְהִי־כֵֽן׃ וַיִּקְרָ֧א אֱלֹהִ֛ים לָֽרָקִ֖יעַ שָׁמָ֑יִם
וַֽיְהִי־עֶ֥רֶב וַֽיְהִי־בֹ֖קֶר י֥וֹם שֵׁנִֽי׃ פ
9 וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים יִקָּו֨וּ הַמַּ֜יִם מִתַּ֤חַת הַשָּׁמַ֙יִם֙ אֶל־
10 מָק֣וֹם אֶחָ֔ד וְתֵרָאֶ֖ה הַיַּבָּשָׁ֑ה וַֽיְהִי־כֵֽן׃ וַיִּקְרָ֨א

מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר, ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא הי' נגמר מלאכ' המים עד יום ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכ' אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: 8 ויקרא אלהים לרקיע שמים 9 שא מי' שם מי', אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמי': יקוו המים שטוחין 10 היו על פני כל הארץ והקוום באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: קרא
ימים

הבנת המקרא.

והר"א אשכנזי הלין בעד הרמב"ן ז"ל ואני לדעתי דברי הרמב"ן ז"ל הם על נכון בזה שאם הי' כדברי הרא"ם ז"ל שהוא סיפור בהוראת זמן מה שהי' א"כ הל"ל ויהי ערב ויהי בקר ביום הראשון כמו שנאמר ויהי המקריב קרבנו ביום הראשון אמנם אומרו ויהי ערב ויהי בקר יום ראשון והוא שב אל הראשונות כאלו יאמר שאותו היום הי' יום ראשון שאין ההודעה רק על הראשונות לומר שהי' אז יום ראשון ולא הי' יום קודם לו וזה לא יתכן לומר כיון שאין כאן שני כמו שטען הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין מ"ש במפורש. על הרקיע לא נאמר וכו'. המאמר הזה מפורש באגדה וז"ל אמר ר' תנחומא אנא אמרית טעם אילו נאמר בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים כשהוא אומר בין המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליוני' תלוי' במאמר עכ"ל. והכונ' שאין טבע המים העליונים כטבע אלו המי' התחתונים שהם כבדים והארץ נושאת אותם אבל הם תלוים במאמר ר"ל שאין להם דבר שישאם כי אינם קלים ולא כבדים, ולזה דקדק ואמר שאילו הי' כתוב אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים ר"ל שהם עליו והוא ישאם אבל אמר מעל לרקיע ולא תאר אותם בשהם על הרקיע להיותם נסמכי' על עצמם וזה דקדוק נפלא מאוד· והרא"ם ז"ל הקשה על מאמר זה ממה שדרשו מעל רגלו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין רגלו וכו' ע"ש, ולא שם על לב שעדיין יש הפרש בין מעל הרקיע בה"א ובין מעל לרקיע בלמ"ד ואילו הי' כתוב מעל לרגלו הי' ענינו מעל אשר לרגלו דוגמת מעל לרקיע עכשיו דכתיב מעל רגלו בלא למ"ד וודאי שלא יהי' דבר חוצץ בינו ובין רגלו. שם מים וכו'. ואמר במס' חגיגה ואל תתמה על זאת כי כן מדקדק לשון עברי בתיקוני השמות
לחבר

5 ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: פ

6 ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים: 7 ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר

5 ולא תחשיך בלילה: **יום אחד** לפי סדר ל' הפרש' הי' לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימי' שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהי' הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יו' שני, כך מפ' בב"ר: 6 **יהי רקיע** יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באמרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא) כל יו' ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. **בתוך המים** באמצע המים שיש הפרש בין מים העליוני' לרקיע כמו בין הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך. 7 **ויעש אלהים את הרקיע** תקנו על עומדו והוא גמר עשייתו כמו ועשתה את צפרני':

מבדל

הבנת המקרא.

תהומות יכסיומו, וזה שיאמרו ויוליכם בתהומות כמדבר, בי"ת בתהומות ענינו תוך ואמצע כי זה אחד משמושי הבי"ת לא שיהי' ענינו קרקע הים. **ורוח אלהים** מרחפת כסא כבוד וכו', הראב"ע כתב וז"ל ורוח אלהים כינה הרוח אל השם בעבור היותו שליח בחפץ השם לייבש המים וכו' אבן הרב ז"ל לא רצה בפי' הזה וטעמו עמו כי קורכו על כל המקר' ולא מצאנו שיהי' לשון רחיפה נופל על הרוח כי אם לשון נשיבה כמו ישב רוחו, נשפת ברוחך והומיסם כולם. **אף בזה אנו צריכים וכו'** כמו במלת בראשי' מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים והאור והחשך הם העדר וקנין ולא תפול בהם עירוב ואי אפשר חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"מ. **וקבע לזה תחומו ביום וכו'** ויהי' פי' ויבדל הבדל זמניי שקבע לזה תחומו ביום והעדרו תחומו בלילה. רא"מ, ועוד נראה טעם למדרש הזה בעבור שינוי המליצה הנהוגה כי הי' לו לומר וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמת ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב. **יום אחד לפי סדר וכו'.** הרמב"ן טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יום ראשון לפי שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני בזמן או במעלה אבל שניהם כמנאים והאחד לא יורה על שני עכ"ל. והרא"ם כתב עליו וז"ל גם בזה לא הבינותי דבריו וכו' ע"ש,

והר"א

8 מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ פ
9 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־
10 מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ וַיִּקְרָא

מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר, ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא הי' נגמר מלאכ' המים עד יום ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכ' אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: 8 **ויקרא אלהים לרקיע שמים** 9 שא מי' שם מי', אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמי': **יקוו המים** שטוחין 10 היו על פני כל הארץ והקוום באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: **קרא**

ימים

הבנת המקרא.

והר"א אשכנזי הליץ בעד הרמב"ן ז"ל ואני לדעתי דברי הרמב"ן ז"ל הם על נכון בזה שאם הי' כדברי הרא"ם ז"ל שהוא סיפור בהוראת זמן מה שהי' א"כ הל"ל ויהי ערב ויהי בקר ביום הראשון כמו שנאמר ויהי המקריב קרבנו ביום הראשון אמנם אומרו ויהי ערב ויהי בקר יום ראשון ודאי שב אל הראשונות כאלו יאמר שאותו היום הי' יום ראשון שאין ההודעה רק על הראשונות לומר שהי' אז יום ראשון ולא הי' יום קודם לו וזה לא יתכן לומר כיון שאין כאן שני כמו שטען הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין מ"ש במפורש. **על הרקיע לא נאמר וכו'.** המאמר הזה מפורש באגדה וז"ל אמר ר' תנחומא אנא אמרית טעם אילו נאמר בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים כשהוא אומר בין המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליוני' תלוי' במאמר עכ"ל. והכוונ' שאין טבע המים העליונים כטבע אלו המי' התחתונים שהם כבדים והארץ נושאת אותם אבל הם תלוים במאמר ר"ל שאין להם דבר ישאם כי אינם קלים ולא כבדים, ולזה דקדק ואמר שאילו הי' כתוב אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים ר"ל שהם עליו והוא ישאם אבל אמר מעל לרקיע ולא תאר אותם בשהם על הרקיע להיותם נסמכי' על עצמם וזה דקדוק נפלא מאוד. והרא"ם ז"ל הקשה על מאמר זה ממה שדרשו מעל רגלו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין רגליו וכו' ע"ש, ולא שם על לב שעדיין יש הפרש בין מעל הרקיע בה"א ובין מעל לרקיע בלמ"ד ואילו הי' כתוב מעל לרגלו הי' ענינו מעל אשר לרגלו דוגמת מעל לרקיע עכשיו דכתיב מעל רגלו בלא למ"ד וודאי שלא יהי' דבר חוצץ בינו ובין רגלו. **שם מים וכו'.** ואמר במס' חגיגה ואל תתמה על זאת כי כן ידרך לשון עברי בתיקוני השמות

לחבר

5 ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד: פ
6 ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים: 7 ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר

5 ולא תחשו בלילה: **יום אחד** לפי סדר ל' הפרש' הי' לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימי' שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהי' הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יו' שני, כך מפו' בב"ר: 6 **יהי רקיע** יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באמרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא) כל יו' ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמתמיה ועומד מגערת המאיים עליו. **בתוך המים** באמצע המים שיש הפרש בין מים העליוני' לרקיע כמו בין הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך. 7 **ויעש אלהים את הרקיע** תקנו על עומדו והוא גמר עשייתו כמו ועשתה את צפרני':

מבדל

הבנת המקרא.

תהומות יכסיומו, וזה שאמרנו ויוליכם בתהומות כמדבר, בי"ת בתהומות ענינו תוך ואמצע כי זה אחד משימושי הבי"ת לא שיהי' ענינו קרקע הים. **ורוח אלהים** מרחפת כסא הכבוד וכו', הראב"ע כתב וז"ל ורוח אלהים כמו הרוח אל השם בעבור היותו שלא בחפץ השם לייבש המים וכו' אכן הרב ז"ל לא רצה בפי' הזה וטעמו עמו כי מורגש על כל המקר' ולא מצאנו שיהי' לשון רחיפה נופל על הרוח כי אם לשון נשיבה כמו ישב רוחו, כנשבת ברוחך והדומים כולם. אף בזה אנו צריכים וכו' כמו במלת בראשי' מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים והאור והחשך הם העדר וקנין ולא תפול בהם עירוב ואי אפשר חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"מ. **וקבע לזה תחומו ביום** וכו' ויהי' פי' ויבדל הבדל זמניי שקבע לזה תחומו ביום ולהעדרו תחומו בלילה. רא"מ, ועוד נראה טעם למדרש הזה בעבור שינוי המליצה הנהוגה כי הי' לו לומר וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמת ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב. **יום אחד** לפי סדר וכו'. הרמב"ן טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יום ראשון לפי שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה אבל שניהם כמנאים והאחד לא יורה על שני עכ"ל. והרא"ם כתב עליו וז"ל גם בזה לא הבינותי דבריו וכו' ע"ש,

והר"א

מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ 8 וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ פ
9 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־
מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ 10 וַיִּקְרָא

מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר, ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא היה נגמר מלאכ' המים עד יום ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במלואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכ' אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת 8 לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: ויקרא אלהים לרקיע שמים 9 שא מי' שם מי', אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמי': יקוו המים שטוחין 10 היו על פני כל הארץ והקוום באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: קרא ימים

הבנת המקרא.

והר"א אשכנזי הליץ בעד הרמב"ן ז"ל ואני לדעתי דברי הרמב"ן ז"ל הם על נכון בזה שאם הי' כדברי הרא"מ ז"ל שהוא סיפור בהוראת זמן מה שהי' א"כ הל"ל ויהי ערב ויהי בקר ביום הראשון כמו שנאמר ויהי המקריב קרבנו ביום הראשון אמנם אומרו ויהי ערב ויהי בקר יום ראשון ודאי שב אל הראשונות כאלו יאמר שאותו היום הי' יום ראשון שאין ההודעה רק על הראשונות לומר שהי' אז יום ראשון ולא הי' יום קודם לו וזה לא יתכן לומר כיון שאין כאן שני כמו שטען הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין מ"ש במפורש. על הרקיע לא נאמר וכו'. המאמר הזה מפורש בהגדה וז"ל אמר ר' תנחומא אבא אמרית טעם אילו נאמר בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים כשהוא אומר בין המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליוני' תלוי' במאמר עכ"ל. והכונ' שאין טבע המים העליונים כטבע אלו המי', התחתונים שהם כבדים והארץ נושאת אותם אבל הם תלוים במאמר ר"ל שאין להם דבר שאם כי אינם קלים ולא כבדים, ולזה דקדק ואמר שאילו הי' כתוב אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים ר"ל שהם עליו והוא שאם אבל אמר מעל לרקיע ולא תאר אותם בשהם על הרקיע להיותם נסמכי' על עצמם וזה דקדוק נפלא מאוד. והרא"ם ז"ל הקשה על מאמר זה ממה שדרשו מעל רגלו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין רגלו וכו' ע"ש, ולא שם על לב שעדיין יש הפרש בין מעל הרקיע בה"א ובין מעל לרקיע בלמ"ד ואילו הי' כתוב מעל לרגלו הי' ענינו מעל אשר לרגלו דוגמת מעל לרקיע עכשיו דכתיב מעל רגלו בלא למ"ד וודאי שלא יהי' דבר חוצץ בינו ובין רגלו. שם מים וכו'. ואמר במס' חגיגה ואל תתמה על זאת כי כן מדקדק לשון עברי בתיקוני השמות לחבר

5 וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ פ

6 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם׃ 7 וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר

5 ולא תחשיך בלילה: **יום אחד** לפי סדר ל' הפרש' הי' לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימי' שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהי' הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יו' שני, כך מפ' בב"ר: 6 **יהי רקיע** יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באמרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא) כל יו' ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. **בתוך המים** באמצע המים שיש הפרש בין מים העליוני' לרקיע כמו בין הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך. 7 **ויעש אלהים את הרקיע** תקנו על עומדו והוא גמר עשייתו כמו ועשתה את צפרני':

מעל

הבנת המקרא.

תהומות יכסיומו, ומה שמצאנו ויוליכם בתהומות כמדבר, פי"ת בתהומות ענינו תוך ואמצע כי זה אחד משימושי הבי"ת לא שיהי' ענינו קרקע הים. **ורוח אלהים** מרחפת כנא כגיד וכו', הראב"ע כתב וז"ל ורוח אלהים סיוך הרוח אל השם בעבור היותו שליח באפן השם ליבש המים וכו' אכן הרב ז"ל לא רצה בפי' הזה וטעמו עמו כי אוחזו על כל המקר' ולא מצאנו שיהי' לשון רחיפה נופל על הרוח כי אם לשון נשיבה כמו ישב רוחו, נשבת בתוך והדומים כולם. **אף בזה אנו צריכים וכו'** כמו במלת בראשי' מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים והאור והחשך הם העדר וקנין ולא תפול בהם עירוב ואי אפשר חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"מ. **וקבע לזה תחומו ביום וכו'** ויהי' פי' ויבדל הבדל זמניי שקבע לזה תחומו ביום ולהעדרו תחומו בלילה. רא"מ, ועוד נראה טעם למדרש הזה בעבור שינוי המליצה הנהוגה כי הי' לו לומר וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמת ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב. **יום אחד לפי סדר וכו'.** הרמב"ן טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יום ראשון לפי שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה אבל שניהם כמנאים והאחד לא יורה על שני עכ"ל. והרא"ם כתב עליו וז"ל גם בזה לא הבינותי דבריו וכו' ע"ש,

והר"א

מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ [8] וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ פ
[9] וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־
מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ [10] וַיִּקְרָא

מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר, ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא הי' נגמר מלאכ' המים עד יום ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר איננו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכ' אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת [8] לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: ויקרא אלהים לרקיע שמים [9] שא מי' שם מי', אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמי': יקוו המים שטוחין [10] היו על פני כל הארץ והקווס באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: קרא ימים

הבנת המקרא.

והר"א אשכנזי הלין בעד הרמב"ן ז"ל ואני לדעתי דברי הרמב"ן ז"ל הם על נכון בזה שאם הי' כדברי הרא"מ ז"ל שהוא כינוי בהוראת זמן מה שהי' א"כ הל"ל ויהי ערב ויהי בקר ביום הראשון כמו שנאמר ויהי המקריב קרבנו ביום הראשון אמנם אומרו ויהי ערב ויהי בקר יום ראשון ודאי שב אל הראשונות כאלו יאמר שאותו היום הי' יום ראשון שאין ההודעה רק על הראשונות לומר שהי' או יום ראשון ולא הי' יום קודם לו וזה לא יתכן לומר כיון שאין כאן שני כמו שטען הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין מ"ש במפורש. על הרקיע לא נאמר וכו'. המאמר הזה מפורש באגדה וז"ל אמר ר' תנחומא אנא אמרית טעם אילו נאמר בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים כשהוא אומר בין המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליוני' תלוי' במאמר עכ"ל. והכוונ' שאין טבע המים העליונים כטבע אלו המי' התחתונים שהם כבדים והארץ נושאת אותם אבל הם תלוים במאמר ר"ל שאין להם דבר שאם כי אינם קלים ולא כבדים, ולזה דקדק ואמר שאילו הי' כתוב אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים ר"ל שהם עליו והוא שאם אבל אמר מעל לרקיע ולא תאר אותם בשהם על הרקיע להיותם נסמכי' על עצמם וזה דקדוק נפלא מאוד. והרא"ם ז"ל הקשה על מאמר זה ממה שדרשו מעל רגלו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין רגלו וכו' ע"ש, ולא שם על לב שעדיין יש הפרש בין מעל הרקיע בה"א ובין מעל לרקיע בלמ"ד ואילו הי' כתוב מעל לרגלו הי' עניינו מעל אשר לרגלו דוגמת מעל לרקיע עכשיו דכתיב מעל רגלו בלא למ"ד וודאי שלא יהי' דבר חוצץ בינו ובין רגלו. שם מים וכו'. ואמר במס' חגיגה ואל תתמה על זאת כי כן מדקדק לשון עברי בתיקוני השמות לאבר

5 וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ פ
6 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל
בֵּין מַיִם לָמָיִם׃ 7 וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל
בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר

5 ולזה תחומו בלילה: יום אחד לפי סדר ל' הפרש' הי' לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימי' שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהי' הקב"ה יחיד
6 בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יו' שני, כך מפ' בב"ר: יהי רקיע יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באמרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא) כל יו' ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. בתוך המים באמצע המים שיש הפרש בין מים העליוני' לרקיע כמו בין הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך.
7 ויעש אלהים את הרקיע תקנו על עומדו והוא גמר עשייתו כמו ועשתה את צפרני':
מגל

הבנת המקרא.

תהומות יכסיומו, ומה שמצאנו ויוליכם בתהומות כמדבר, פי' בתהומות עניינו תוך ואמצע כי זה אחד משימושי הבי"ת לא שיהי' עניינו קרקע הים. ורוח אלהים מרחפת כסא כבוד וכו', הראב"ע כתב וז"ל ורוח אלהים כיון הרוח אל השם בעבור היותו שלא בחפץ השם לייבש המים וכו' אכן הרב ז"ל לא רצה בפי' הזה וטעמו עמו כי חזרנו על כל המקר' ולא מצאנו שיהי' לשון רחיפה נופל על הרוח כי אם לשון נשיבה כמו ישב רוחו, נשפת ברוחך והדומים כולם. אף בזה אנו צריכים וכו' כמו במלת בראשי' מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים והאור והחשך הם העדר וקנין ולא תפול בהם עירוב ואי אפשר חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"ם. וקבע לזה תחומו ביום וכו' ויהי' פי' ויבדל הבדל זמניי שקבע לזה תחומו ביום ולהעדרו תחומו בלילה. רא"ם, ועוד נראה טעם למדרש הזה בעבור שינוי המליצה הנהוגה כי הי' לו לומר וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמת ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב. יום אחד לפי סדר וכו'. הרמב"ן טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יום ראשון לפי שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה הכל שניהם כנמצאים והאחד לא יורה על שני עכ"ל. והרא"ם כתב עליו וז"ל גם בזה לא הבינותי דבריו וכו' ע"ש,
והר"א

מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ [8] וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ פ
[9] וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־
[10] מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ וַיִּקְרָא

מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר, ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא הי' נגמר מלאכ' המים עד יום ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכ' אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת
[8] לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: ויקרא אהים לרקיע שמים
[9] שא מי' שם מי', אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמי': יקוו המים שטוחין
[10] היו על פני כל הארץ והקווס באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: קרא
ימים

הבנת המקרא.

והר"א אשכנזי הלין בעד הרמב"ן ז"ל ואני לדעתי דברי הרמב"ן ז"ל הם על נכון בזה שאם הי' כדברי הרא"מ ז"ל שהוא סיפור בהוראת זמן מה שהי' א"כ הל"ל ויהי ערב ויהי בקר ביום הראשון כמו שנאמר ויהי המקריב קרבנו ביום הראשון אמנם אומרו ויהי ערב ויהי בקר יום ראשון ודאי שב אל הראשונות כאלו יאמר שאותו היום הי' יום ראשון שאין ההודעה רק על הראשונות לומר שהי' אז יום ראשון ולא הי' יום קודם לו וזה לא יתכן לומר כיון שאין כאן שני כמו שטען הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין מ"ש במפורש. על הרקיע לא נאמר וכו'. המאמר הזה מפורש באגדה וז"ל אמר ר' תנחומא אלא אמרית טעם אילו נאמר בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים כשהוא אומר בין המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליוני' תלוי' במאמר עכ"ל. והכוונ' שאין טבע המים העליונים כטבע אלו המי' התחתונים שהם כבדים והארץ נושאת אותם אבל הם תלוים במאמר ר"ל שאין להם דבר שיש כי אינם קלים ולא כבדים, ולזה דקדק ואמר שאילו הי' כתוב אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים ר"ל שהם עליו והוא ישאם אבל אמר מעל לרקיע ולא תאר אותם בשהם על הרקיע להיותם נסמכי' על עצמם וזה דקדוק נפלא מאוד. והרא"ם ז"ל הקשה על מאמר זה ממה שדרשו מעל רגלו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין רגלו וכו' ע"ש, ולא שם על לב שעדיין יש הפרש בין מעל הרקיע בה"א ובין מעל לרקיע בלמ"ד ואילו הי' כתוב מעל לרגלו הי' ענינו מעל אשר לרגלו דוגמת מעל לרקיע עכשיו דכתיב מעל רגלו בלא למ"ד וודאי שלא יהי' דבר חוצץ בינו ובין רגלו. שם מים וכו'. ואמר במס' חגיגה ואל תתמה על זאת כי כן ידקדק לשון עברי בתיקוני השמות
להגר

5 וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד׃ פ

6 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם׃ 7 וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר

5 ולזה תחומו בלילה: **יום אחד** לפי סדר ל' הפרשה הי' לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימי' שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהי' הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני, כך מפו' בב"ר: 6 **יהי רקיע** יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באמרו יהי רקיע וזהו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא) כל יום ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. **בתוך המים** באמצע המים שיש הפרש בין מים העליוני' לרקיע כמו בין הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך. 7 **ויעש אלהים את הרקיע** תקנו על עומדו והוא עשייתו כמו ועשתה את צפרני':

מעל

הבנת המקרא.

תהומות יכסיומו, ומה שמצאנו ויליכם בתהומות כמדבר, פי' בתהומות עניינו תוך ואמצע כי זה אחד משימושי הבי"ת לא שפי' עניינו קרקע הים. **ורוח אלהים** מרחפת כסא כבוד וכו', הראב"ע כתב ז"ל ורוח אלהים סמך הרוח אל השם בעבור היותו שליח בחפץ השם ליבש המים וכו' אכן הרב ז"ל לא רצה בפי' הזה וטעמו עמו כי חזרנו על כל המקר' ולא מצאנו שיהי' לשון ריחופה נופל על הרוח כי אם לשון נשיבה כמו ישב רוחו, נשבת ברוחך והויתם כולם. **אף בזה** אנו צריכים וכו' כמו במלת בראשי' מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים והאור והחשך הם העדר וקנין ולא תפול בהם עירוב ואי אפשר חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"מ. **וקבע לזה** תחומו ביום וכו' ויהי' פי' ויבדל הבדל זמניי שקבע לזה תחומו ביום והעדרו תחומו בלילה. רא"מ, ועוד נראה טעם למדרש הזה בעבור שינוי המליצה הנהוגה כי הי' לו לומר וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמת ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב. **יום אחד** לפי סדר וכו'. הרמב"ן טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יום ראשון לפי שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה אבל שניהם כמנאים והאחד לא יורה על שני עכ"ל. והרא"ם כתב עליו ז"ל גם בזה לא הבינותי דבריו וכו' ע"ש,

והל"א

מֵעַ֣ל לָרָקִ֑יעַ וַֽיְהִי־כֵֽן׃ וַיִּקְרָ֧א אֱלֹהִ֛ים לָֽרָקִ֖יעַ שָׁמָ֑יִם
וַֽיְהִי־עֶ֥רֶב וַֽיְהִי־בֹ֖קֶר י֥וֹם שֵׁנִֽי׃ פ
וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים יִקָּו֨וּ הַמַּ֜יִם מִתַּ֤חַת הַשָּׁמַ֙יִם֙ אֶל־
מָק֣וֹם אֶחָ֔ד וְתֵרָאֶ֖ה הַיַּבָּשָׁ֑ה וַֽיְהִי־כֵֽן׃ וַיִּקְרָ֨א

מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר, ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא הי' נגמר מלאכ' המים עד יום ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכ' אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: ויקרא אלהים לרקיע שמים שא מי' שם מי', אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמי': יקוו המים שטוחין היו על פני כל הארץ והקווה באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: קרא
ימים

הבנת המקרא.

והר"א אשכנזי הלין בעד הרמב"ן ז"ל ואני לדעתי דברי הרמב"ן ז"ל הם על נכון בזה שאם הי' כדברי הרא"ם ז"ל שהוא סיפור בהוראת זמן מה שהי' א"כ הל"ל ויהי ערב ויהי בקר ביום הראשון כמו שנאמר ויהי המקריב קרבנו ביום הראשון אמנם אומרו ויהי ערב ויהי בקר יום ראשון ודאי שב אל הראשונות כאלו יאמר שאותו היום הי' יום ראשון שאין ההודעה רק על הראשונות לומר שהי' או יום ראשון ולא הי' יום קודם לו וזה לא יתכן לומר כיון שאין כאן שני כמו שטען הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין מ"ש במפורש. על הרקיע לא נאמר וכו'. המאמר הזה מפורש באגדה וז"ל אמר ר' תנחומא אבא אמרית טעם אילו נאמר בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים כשהוא אומר בין המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליוני' תלוי' במאמר עכ"ל. והכוונ' שאין טבע המים העליונים כטבע אלו המי' התחתונים שהם כבדים והארץ נושאת אותם אבל הם תלוים במאמר ר"ל שאין להם דבר שנשאם כי אינם קלים ולא כבדים, ולזה דקדק ואמר שאילו הי' כתוב אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים ר"ל שהם עליו והוא ישאם אבל אמר מעל לרקיע ולא תאר אותם בשהם על הרקיע להיותם נסמכי' על עצמם וזה דקדוק נפלא מאוד. והרא"ם ז"ל הקשה על מאמר זה ממה שדרשו מעל רגליו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין רגליו וכו' ע"ש, ולא שם על לב שעדיין יש הפרש בין מעל הרקיע בה"א ובין מעל לרקיע בלמ"ד ואילו הי' כתוב מעל לרגליו הי' ענינו מעל אשר לרגליו דוגמת מעל לרקיע עכשיו דכתיב מעל רגליו בלא למ"ד וודאי שלא יהי' דבר חוצץ בינו ובין רגליו. שם מים וכו'. ואמר במס' חגיגה ואל תתמה על זאת כי כן מדקדק לשון עברי בתיקוני השמות
לחבר

ויקרא אלהים לאור יום
ויהי ערב ויהי בקר יום
ויאמר אלהים יהי רקיע ב
בין מים למים: ויעש אל
בין המים אשר מתחת ל

ולזה תחומו בלילה: יום אחד לפי כה
כמו שכתוב באחר הימי' שני שלישי רביע
בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יו' ש
הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראש
הקב"ה באמרו יהי רקיע וזהו שכתוב ע
ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שי
בתוך המים באמצע המים שיש הפר
הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם
את הרקיע תקנו על עומדו והוא גמ

הבנת ס

תהומות יכסיומו, ומה שמנאכו ויוליכ
עניכו תוך ואמצע כי זה אחד משימושי ה
ורוח אלהים מרחפת כבא כבוד וכי
כמך הרוח אל השם בעבור היותו ב
אכן הרב ז"ל לא רצה בפי' הזה וטעמו ע
שיהי' לשון רחיפה נופל על הרוח כי א
בחשך ודומיהם כולם. אף בזה אכו
שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמ
המתערבים והאור והחשך הם העדר וי
חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"מ.
ויבדל הבדל זמניי שקבע לזה תחומו ב
ועוד נראה טעם למדרש הזה בעבור ש
וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמ
ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב.
טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יו
כי הראשון קודם לשני במנין או במעלה ו
על שני עכ"ל. והרא"ס כתב עליו וז"ל ג

הַמַּ֔יִם שֶׁ֖רֶץ נֶ֣פֶשׁ חַיָּ֑ה
עַל־פְּנֵ֖י רְקִ֥יעַ הַשָּׁמָֽיִם׃
תַּנִּינִ֖ם הַגְּדֹלִ֑ים וְאֵ֣ת כָּל־
אֲשֶׁר֩ שָׁרְצ֨וּ הַמַּ֜יִם לְמִֽינֵהֶ֗ם
יגֵ֔הוּ וַיַּ֥רְא אֱלֹהִ֖ים כִּי־טֽוֹב׃
לֵאמֹ֑ר פְּר֣וּ וּרְב֗וּ וּמִלְא֤וּ
הָע֖וֹף יִ֥רֶב בָּאָֽרֶץ׃ וַֽיְהִי־עֶ֥רֶב
שִֽׁי׃ פ שלישי
א הָאָ֜רֶץ נֶ֤פֶשׁ חַיָּה֙ לְמִינָ֔הּ
תוֹ־אֶ֖רֶץ לְמִינָ֑הּ וַֽיְהִי־כֵֽן׃
ת הָאָ֜רֶץ לְמִינָ֗הּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה֙
מֶשׂ הָאֲדָמָ֖ה לְמִינֵ֑הוּ וַיַּ֥רְא

שרץ כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ
בשקצי' כגון נמלים וחיפושין ותולעים, ובבריות
לא בהם וכל הדגים. התנינם דגים גדולים
תן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה
, שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם.
. ויברך אותם לפי שמחסרין אותם וצדין מהם
ה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש
שלא יהי' הוא בכלל. פרו לשון פרי כלומר עשו
אלא פרו הי' אחד מוליד אחד ולא יותר ובא ורבו
הארץ הוא שפירשתי שהכל נברא מיום הראשון
נפש חיה שיש בה חיות (עיין לעיל פסוק כ).
וכים ורומשים על הארץ ונראים כאילו נגררים
ין רמש ושרץ בלשונו קרנמוכריש (וכל"א
תילים מ"ה ובפ' שמיני על שרץ) המים ועל
כם בצביונם (בתיקונם) בקומתן.

אֱלֹהִים ׀ לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּ
וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁ
הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּ
לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃ וַתּוֹצֵ

ימים והלא ים אחד הוא אלא אינו דומה טעם דג העולה מן הים בע
לדג העולה מן הים באספמיא: תדשא הארץ דשא עשב לא דשא ל' ע
ולא עשב ל' דשא ולא הי' ל' המקרא לומר תעשב הארץ שמיני הדשאים מחול
כל אחד לעצמו נקרא עשב פלוני ואין ל' למדבר לומר דשא פלוני של' דשא ה
לבושת הארץ כשהיא מתכסה בעשבים, תדשא ארץ תתמלא ותתכ
לבוש עשבים בל' לעז נקרא ל' דשא ארברין (גרמינט) כולן בערבוביא ו
פרט לעצמו נקרא עשב: מזריע זרע שגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקו' אח
עץ פרי עשה' שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשת' כן אלא ותוצא הארץ ע
עשה פרי ולא העץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא ע
עונה ונתקללה: אשר זרעו בו הן גרעיני כל פרי שמהן האילן צומ
כשנוטעין אותו: ותוצא הארץ וגו' אע"פ שלא נאמר למינהו בדשאי
בצוויין

הבנת המקרא.

לחבר הענינים בקוצר הפס, ראיתן כי ראה ה' מפני וכן מעין ולוי ירוש
יענן, ורבים כמוהם. אינו דומה טעם דג וכו'. הרא"ם טען על האג
הזאת ואמר הים של אספמיא ושל עכו מקוים הבה מים אוקינוס ולמה יקר
ים אוקינוס ימים על שם טעם הדגים שבעכו ושבאספמיא. ועוד תמה לומ
למה הביא רש' משנתו של ר' יהודה שאמר לא נאמר ימים אלא מפני שיש
ימים הרבה ע"כ, ונלעעתי הדברים מבוארים במה שאמרו בב"ר הוא כתיב
טעם אך מיה שאמר ר"י כי לפי שבאים בתוכו ימים רבים לא יתחייב לקורא
ימים כיון שחומר המים אחד הוא, ולכ"ז אמרו בב"ר שבשביל שטעם הדגי
שבים אחד נבדל מטע' הדגים שבים אחר וכל הימי' באים אל ים אוקינוס וע
כל ים וים באים הדגים שלו נמצא שבים אוקינוס יש מכל מין דג ומכל טעם ד
א"כ יאות להקרא ימים שאע"פ שחומר המים הוא אחד ואין היכרא בי
אוקינוס שבאו בו ימים עכ"ז כיון שנשאר היכר מחמת הדגים יקרא ימים כ
כאשר יצא בים אוקינוס דג של אספמיא יאמרו זה דג של אספמיא וכאשר יצ
דג של עכו יאמרו זה של ים עכו וכולם יוצאים מים אוקינוס א"כ יאות היטי
להקרא ימים כיון שיש בו דגים מכל הימים והם נבדלים הטעם ולזה בחר רש
ז"ל במ"ש בב"ר שהוא נתינת טעם, רמ"א. לא דשא לשון עשב וכו'. עיק
כוונת הרב לתרץ על אשר לא אמר הכתוב או תדשא הארץ דשא מזריע זרע וע
וכו'

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה
וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם׃
וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־
נֶפֶשׁ הַחַיָּה ׀ הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם
וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃
וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ
אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ׃ וַיְהִי־עֶרֶב
וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי׃ פ שלישי
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ
בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן׃
וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה
לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא

נפש חיה שיש בה חיות. שרץ כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ, בעוף כגון זבובים, בשקצי' כגון נמלים וחיפושין ותולעים, ובבריות כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכל הדגים. התנינם דגים גדולים שבים, ובדברי אגדה הוא לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא, שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם. נפש חיה נפש שיש בה חיות. ויברך אותם לפי שמחסרין אותם וצדין מהם ואוכלין אותם הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש העתיד לקללה לכך לא ברכן שלא יהי' הוא בכלל. פרו לשון פרי כלומר עשו פירות. ורבו אם לא אמר אלא פרו הי' אחד מוליד אחד ולא יותר ובא ורבו שאחד מוליד הרבה. תוצא הארץ הוא שפירשתי שהכל נברא מיום הראשון ולא הוצרכו אלא להוציאם. נפש חיה שיש בה חיות (עיין לעיל פסוק כ). ורמש הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ ונראים כאילו נגררים שאין הילוכם ניכר, כל לשון רמש ושרץ בלשונו קונמוכריש (ובל"א רעגען, ועיין בפי' הרב תילים מ"ה ונפ' שמיני על שרץ המים ועל שרץ העוף). ויעש תקנם בצביונם (בתיקונם) בקומתן.

אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ 26 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ 27 וַיִּבְרָא אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם׃ 28 וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה

26 **נעשה אדם** ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלכי' הוא נמלך בפמליא שלו שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה (מ"א כב) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו מימיני' לזכות ואלו משמאילים לחובה, וכן בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא (דניאל ד יד) אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמר להם יש בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית. **נעשה אדם** אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהי' הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו, ותשובתו כתב בצדו ויברא את האד' ולא כתיב ויבראו: **בצלמנו** בדפוס שלנו. **כדמותנו** להבין ולהשכיל: **וירדו בדגת הים** יש בל' הזה ל' רידוי ול' ירידה זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחי' מושלת בו: **ויברא אלהים את האדם בצלמו**. בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר ותשת עלי כפכה (תהלים קלט) נעשה בחותם כמטבע העשוי על ידי רושם שקורין קוני"ו (ובל"י קוין והוא בל"א שטעמפל) וכן הוא אומר תתהפך כחומר חותם (איוב לח): 27 **בצלם אלהים ברא אותו** פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא: **זכר ונקבה ברא אותם** ולהלן הוא אומר ויקח אחת מצלעותיו וגו' (בראשית ב') מדרש אגדה שבראו שני פרצופים ברי' ראשונה ואח"כ חלקו. ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פירש לך כיצד בריאתן ופירש לך במקום אחר: (ועיין מתורגם):

28 **וכבשה** חסר וי"ו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית ועוד

למדך

29 הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי
לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב ׀ זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־
הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע
30 לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה: וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל ׀ רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ
31 חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן: וַיַּרְא
אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־
עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי: פ

ב וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:
3 וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ

29 לימדך שהאיש שדרכו לכבש מצווה על פרי׳ ורבי׳ ולא האש׳: **לכם יהי׳ לאכלה ולכל חית הארץ** השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית ברי׳ ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם, וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנא׳ כל רמש אשר הוא חי וגו׳ כירק עשב שהתרתי לאדם
31 הראשון נתתי לכם את כל: **יום הששי** הוסיף ה״א בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה. ד״א יום הששי כולם תלוים ועומדים עד יום הששי הוא ששה בסיון המוכן למתן תורה: (ס״א שיום ששי בסיון שקבלו ישראל התורה נתחזקו כל יצירות בראשית ונחשב כאלו נברא העולם עתה וזהו יום הששי שאותו יום
2 ששי בסיון): **ויכל אלהים ביום השביעי** ר׳ שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקדש, הקב״ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאילו כלה בו ביום. דבר אחר מה הי׳ העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה: **ויברך ויקדש** ברכו במן שכל ימות השבוע יורד להם עומר לגולגלת ובששי לחם משנה ויקדשו

במן

כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים
לַעֲשׂוֹת׃　פ　　רביעי (ולספרדים שני)

ה זעירא　4 אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם
5 עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃ וְכֹל ׀ שִׂיחַ
הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם
יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ
6 וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה׃ וְאֵד יַעֲלֶה מִן־
7 הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי־הָאֲדָמָה׃ וַיִּיצֶר יְהוָה
אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו

במן שלא ירד כלל והמקרא כתוב על העתיד: **אשר ברא אלהים לעשות** המלאכה שהיתה ראוי לעשות בשבת כפל ועשאה בששי כמו שמפורש בב"ר:
4 **אלה** האמורים למעלה: **תולדות השמים והארץ בהבראם ביים עשות ה'** למדך שכולם נבראו בראשון. ד"א בהבראם בה"א בראם שנאמר כי ביה ה' צור עולמים (ישעי' כו) בב' אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה"א רמז שירדו הרשעים למטה לראות שחת כה"א זאת שפתוחה מכל צדדיה ופתוחה למטה לרדת דרך שם:
5 **טרם יהי' בארץ** כל טרם שבמקרא לשון עד לא היה, ואינו לשון קודם ואינו בפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ועוד אחר כי טרם תיראון (שמות ט') עדיין לא תיראון ואף זה תפרש עדיין לא הי' בארץ כשנגמרה בריאת העולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא צמח. ובשלישי שכתוב ותוצא הארץ על פתח קרקע עמדו עד יום ששי (עיין במפורש): **כי לא המטיר** ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאין. **ה' אלהים**, ה' הוא שמו, אלהים שהוא שליט ושופט על כל וכן פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו ה' שהוא אלהים.
6 **ואד יעלה** לענין בריאתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר (עיין במפורש).
7 **וייצר** שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית המתים אבל בבהמ' שאינה עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודין. **עפר מן האדמה** צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה.

8 נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה׃ וַיִּטַּע יְהוָה
אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם
9 אֲשֶׁר יָצָר׃ וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה
כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים
10 בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע׃ וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן
לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה
11 רָאשִׁים׃ שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל־
12 אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב׃ וּזֲהַב הָאָרֶץ
13 הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם׃ וְשֵׁם־הַנָּהָר
14 הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ׃ וְשֵׁם

ד"א נטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו כפרה
ויוכל לעמוד. ויפח באפיו עשאו מן העליוני' ומן התחתוני' גוף מן התחתוני'
ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ בשני ברא רקיע
לעליונים בשלישי תראה היבשה לתחתונים ברביעי ברא מאורות לעליונים
בחמישי ישרצו המים לתחתונים הוזקק הששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים
ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריאות יום אחד
(ב"ר פ' י"ד וע"ש י"ת) לנפש חיה אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה אך זו של
8 אדם חיה שבכולן שנתוסף בו דעה ודבור. מקדם במזרחו של עדן נטע את
הגן וא"ת הרי כבר נאמר ויברא את האדם וגו', ראיתי בברייתא של ר' אליעזר
בנו של ר' יוסי הגלילי משלשי' ושתים מדות התורה נדרשת וזו אחת מהן כלל
שאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון, ויברא את האדם זהו כלל סתם בריאתו
מהיכן וכתב מעשיו חזר ופירש וייצר ה' אלהים וגו' ויצמח לו גן עדן ויניחהו
בגן עדן ויפל עליו תרדמה השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו
של ראשון וכן אצל הבהמה חזר וכתב ויצר ה' מן האדמה כל חית השדה כדי
9 לפרש ויבא אל האדם לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק. **ויצמח**
11 לענין הגן הכתוב מדבר. בתוך הגן באמצע הגן. (עיין מפורש) **פישון**
הוא נילוס נהר מצרים ועל שם שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ
נקרא פישון כמו ופשו פרשיו. ד"א פישון שהוא מגדל פשתן שנא' בישעי' אצל
13 מצרים ובושו עובדי פשתים (עיין במפורש). **גיחון** שהי' הולך והומה והמייתו
גדולה

אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ 26 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם
בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ
הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ 27 וַיִּבְרָא אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָאָדָם
בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה
בָּרָא אֹתָם׃ 28 וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם
אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ
וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה

26 **נעשה אדם** ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלכי' הוא נמלך בפמליא שלו שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה (מ"א כב) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו מימיני' לזכות ואלו משמאילים לחובה, וכן בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא (דניאל ד יד) אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמר להם יש בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית. **נעשה אדם** אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו ולא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהי' הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו, ותשובתו כתב בצדו ויברא את האד' ולא כתיב ויבראו: **בצלמנו** בדפוס שלנו. **כדמותנו** להבין ולהשכיל: **וירדו בדגת הים** יש בל' הזה ל' רידוי ול' ירידה זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחי' מושלת בו: **ויברא אלהים את האדם בצלמו** • בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר ותשת עלי כפכה (תלים קלט) נעשה בחותם כמטבע העשוי על ידי רושם שקורין קוניי (ובכ"י קוין והוא בל"א טטעמפו) וכן הוא אומר תתהפך כחומר חותם (איוב לח): 27 **בצלם אלהים ברא אותו** פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא: **זכר ונקבה ברא אותם** ולהלן הוא אומר ויקח אחת מצלעותיו וגו' (בראשית ב') מדרש אגדה שבראו שני פרצופים ברי' ראשונה ואח"כ חלקו. ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פירש לך כיצד בריאתן ופירש לך במקום אחר: (ועיין מפורש):
28 **וכבשה** חסר וי"ו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית ועוד

למדך

הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ׃ 29 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב ׀ זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה׃ 30 וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל ׀ רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן׃ 31 וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי׃ פ

ב

1 וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם׃ 2 וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ 3 וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ

29 לימדך שהאיש שדרכו ליכבש מצווה על פרי' ורבי' ולא האש': לכם יהי' לאכלה ולכל חית הארץ השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריי' ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם, וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנא' כל רמש אשר הוא חי וגו' כירק עשב שהתרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל: 31 יום הששי הוסיף ה"א בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה. ד"א יום הששי כולם תלוים ועומדים עד יום הששי הוא ששה בסיון המוכן למתן תורה: (פ"א שיום ששי בסיון שקבלו ישראל התורה נתחזקו כל יצירות בראשית ונחשב כאלו נברא העולם עתה וזהו יום הששי שהוא יום ששי בסיון): 2 ויכל אלהים ביום השביעי ר' שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקדש, הקב"ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאילו כלה בו ביום. דבר אחר מה הי' העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה: ויברך ויקדש ברכו במן שכל ימות השבוע יורד להם עומר לגולגלת ובששי לחם משנה ויקדשו

כמן

כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת׃ פ רביעי (ולמפרדים שני)

4 אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃ 5 וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה׃ 6 וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ 7 וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו

במן שלא ירד כלל והמקרא כתוב על העתיד: **אשר ברא אלהים לעשות** המלאכה שהיתה ראוי לעשות בשבת כפל ועשאה בששי כמו שמפורש בב"ר:
4 אלה האמורים למעלה: **תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה'** למדך שכולם נבראו בראשון. ד"א בהבראם בה"א בראם שנאמר כי ביה ה' צור עולמים (ישעי' כו) בב' אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה"א רמז שירדו הרשעים למטה לראות שחת כה"א זאת שסתומה מכל צדדיה ופתוחה למטה לרדת דרך שם:
5 **טרם יהי' בארץ** כל טרם שבמקרא לשון עד לא היה, ואינו לשון קודם ואינו בפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ועוד אחר כי טרם תיראון (שמות ט') עדיין לא תיראון ואף זה תפרש עדיין לא הי' בארץ כשנגמרה בריאת העולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא צמח. ובשלישי שכתוב ותוצא הארץ על פתח קרקע עמדו עד יום ששי (עיין במפורש): **כי לא המטיר** ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאין. **ה' אלהים,** ה' הוא שמו, אלהים שהוא שליט ושופט על כל וכן פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו ה' שהוא אלהים.
6 **ואד יעלה** לענין בריאתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר (עיין במפורש).
7 **וייצר** שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית המתים אבל בבהמ' שאינה עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודין. **עפר מן האדמה** צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות שכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה.

8 נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה׃ וַיִּטַּע יְהוָה
אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם
9 אֲשֶׁר יָצָר׃ וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה
כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים
10 בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע׃ וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן
לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה
11 רָאשִׁים׃ שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל־
12 אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב׃ וּזֲהַב הָאָרֶץ
13 הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם׃ וְשֵׁם־הַנָּהָר
14 הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ׃ וְשֵׁם

ד"א נטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו כפרה
ויוכל לעמוד. ויפח באפיו עשאו מן העליוני' ומן התחתוני' גוף מן התחתוני'
ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ בשני ברא רקיע
לעליונים בשלישי תראה היבשה לתחתונים ברביעי ברא מאורות לעליונים
בחמישי ישרצו המים לתחתונים הוזקק הששי לבראות בו בעליונים ובתחתונים
ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריאות יום אחד
(ב"ר פ' י"ד וע"ש י"ת) לנפש חיה אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה אך זו של
8 אדם חיה שבכולן שנתוסף בו דעה ודיבור. מקדם במזרחו של עדן נטע את
הגן וא"ת הרי כבר נאמר ויברא את האדם וגו', ראיתי בברייתא של ר' אליעזר
בנו של ר' יוסי הגלילי משלשי' ושתים מדות התורה נדרשת וזו אחת מהן כלל
שלאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון, ויברא את האדם זהו כלל סתם בריאתו
מהיכן ובתם מעשיו חזר ופירש וייצר ה' אלהים וגו' ויצמח לו גן עדן ויניחהו
בגן עדן ויפל עליו תרדמה השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו
של ראשון וכן אצל הבהמה חזר וכתב ויצר ה' מן האדמה כל חית השדה כדי
9 לפרש ויבא אל האד' לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק. ויצמח
11 לענין הגן הכתוב מדבר. בתוך הגן באמצע הגן. (עיין מפורש) פישון
הוא נילוס נהר מצרים ועל שם שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ
נקרא פישון כמו ופשו פרשיו. ד"א פישון שהוא מגדל פשתן שנא' בישעי' אצל
13 מצרים ובושו עובדי פשתים (עיין במפורש). גיחון שהי' הולך והומה והמייתו

הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְרָת׃ 15 וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ׃ 16 וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל׃ 17 וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת׃ 18 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ׃ 19 וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ׃ חמישי

14 גדולה מאוד כמו כי יגח שנוגח והולך והומה. **חדקל** שמימיו חדין וקלין. **פרת** שמימיו פרין ורבין ומבריאין את האדם. כוש ואשור עדיין לא היו וכתב המקרא על שם העתיד. **קדמת אשור** למזרחה של אשור (ע"ש). **הוא פרת** החשוב על כולם הנזכר על שם ארץ ישראל. 15 **ויקח** לקחו בדברים נאים ופתהו ליכנס (ע"ש). 18 **לא טוב היות וגו'** שלא יאמרו שתי רשויות הן הקב"ה בעליוני' יחיד ואין לו זוג וזה בתחתונים אין לו זוג. **עזר כנגדו** זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם. 19 **ויצר מן האדמה** היא יצירה היא עשי' האמורה למעלה ויעש אלהים את חית הארץ וגו' אלא בא ופירש שהעופו' נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן הארץ נבראו עוד למדך כאן שבשעת יצירתן מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם. ובדברי אגדה יצירה זו לשון רידוי וכיבוש כמו כי תצור אל עיר שכבשן תחת ידו של אדם. **וכל אשר יקרא לו האדם נפש חי' וגו'**, סרסהו ופרשהו כל נפש חי' אשר יקרא לו האדם

הבנת המקרא.

18 **לא טוב היות** שלא יאמרו שתי רשויות הן עכ"ל היטב דייק הרב שלפי המליצ' הפשוט' הי' לו ליכתב לא טוב לאדם היותו לבדו והראי' על זה החכם ראב"ע שפירשו כפשוטו הוצרך לשנות הל' באמרו לא טוב וכו' טעמו לא טוב לאדם וכו' עכ"ל עכשיו דכתי' לא טוב היות האדם לבדו משמע שהווייתו לבדו

לא

20 וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר
כְּנֶגְדּוֹ׃ 21 וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים ׀ תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם
וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה׃
22 וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים ׀ אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר־לָקַח מִן־
הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם׃ 23 וַיֹּאמֶר הָאָדָם
זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת
יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה־זֹּאת׃ 24 עַל־כֵּן יַעֲזָב־
אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ
לְבָשָׂר אֶחָד׃ 25 וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ

20 האדם שם הוא שמו לעולם. ולאדם לא מצא עזר. ויפל ה' אלהים
21 תרדמה. כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקב' אמר לכולם יש בן
זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל. מצלעתיו מסטריו כמו ולצלע המשכן זהו שאמרנו
שני פרצופין נבראו. ויסגר מקום החתך. ויישן ויקח שלא יראה חתיכת
22 הבשר שממנו נבראת ותתבזה עליו. ויבן כבנין רחבה מלמטה וקצרה
מלמעלה לקבל הולד כאוצר של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה
שלא יכביד משאו על קירותיו. ויבן את הצלע לאשה להיות אשה כמו
ויעש אותו גדעון לאפוד (שופטים ח' כ"ז) להיות אפוד. (ע"מ).
23 זאת הפעם מלמד שבא אדם על כל בהמ' וחי' ולא נתקרר' דעתו בהם.
לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו' לשון נופל על לשון מכאן שנברא העולם בלשון
24 הקדש. על כן יעזב איש רוח הקדש אומר' כן לאסו' על בני נח העריו'.
25 לבשר אחד הולד נוצר ע"י שניהם ושם נעש' בשר אחד. ולא יתבששו
שלא

הבנת המקרא.

לא טוב מצד עצם ההוי' לא מצד האדם ולכן בחר הרב במדרש אגדה.
23 זאת הפעם מלמד שבא וכו' עכ"ל, אומרו שבא על כל בהמ' הוא כינוי אל
חקירתו במנהגי נקבות המינים כולם אם יהי' בית קבול אל זרעו שיוליד בהן
וראה בחקירתו שאין מזג מתייחס לו באחד מהם עד שבאה חוה והבין לפי מה
שהשיג ממזגה ועניג' שהיא ראוי' לו להוליד ולכן בא עליה כי אין ספק שיהיה
לו ממנה פרי בטן, וזה מיוסר לנו לבלתי בוא על אשה למלאות תאותנו
בבהמיית

ג

וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ׃ 1 וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת
הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־
הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל
עֵץ הַגָּן׃ 2 וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן
נֹאכֵל׃ 3 וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים
לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן תְּמֻתוּן׃ 4 וַיֹּאמֶר
הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן׃ 5 כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים
כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם
כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע׃ 6 וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב
הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ

שלא היו יודעי' דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואע"פ שנתנה בו דעה
לקרוא שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע
1 מה בין טוב לרע. **והנחש הי' ערום** מה ענין זה לכאן הי' לו לסמוך ויעש
לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אלא למדך מאי זו עצה קפץ הנחש עליה'
ראה אותם ערומים ועוסקי' בתשמיש לעין כל ונתאוה להם. **ערום מכל**
לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל. **אף כי אמר וגו'**,
שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וגו' ואע"פ שרא' אותם אוכלים משאר פירות
3 הרבה עלי' דברים כדי שתשיבנו ויבוא לדבר באותו העץ, (ע"מ). **ולא הגעו**
בו הוסיפ' על הציווי לפיכך באה לידי גרעון הוא שנאמר אל תוסף על דבריו
4 (משלי ל'). **לא מות תמותון** דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה
5 בנגיעה כך אין מיתה באכילה. **כי יודע** כל אומן שונא את בני אומנתו
6 מן העץ אכל וברא את העולם. **והייתם כאלהים** יוצרי עולמות. **ותרא
האשה** ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו. (ע"מ). **כי טוב העץ**
להיות כאלהים. **וכי תאוה הוא לעינים** כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם.
ונחמד

הגהת המקרא.

25 הבהמיות אבל נכוין לעשות פרי למעלה. **ולא יתבוששו** שלא היו יודעין
וכו' עכ"ל, הור' בזה כי מאמר ולא יתבוששו אינכו שליל' העדרית ממה שדרכו
שימצא לו עד שתפרש שלא היה בהם מדת הבושה אמנם הוא שלילה מוחלטת
כי לא היו יודעין אותה, ועיין עוד לקמן ג' י"א בפסוק מי הגיד לך.

לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ
7 עִמָּהּ וַיֹּאכַל׃ וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי
עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת׃
8 וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ
הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים
9 בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן׃ וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם
10 וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַּגָּן
11 וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא׃ וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד

ונחמד להשכיל כמו שאמר לה יודעי טוב ורע. ותתן גם לאישה שלא
7 תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת. גם לרבות בהמה וחיה. ותפקחנה
וגו׳ לענין החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראייה ממש וסוף המקרא מוכיח.
וידעו כי עירומים הם אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי
עירומים הם מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה. עלה תאנה הוא
העץ שאכלו ממנו בדבר שנתקלקלו בו נתקנו אבל שאר העצים מנעום מליטול
עליהם. ומפני מה לא נתפרסם העץ שאין הקב״ה חפץ להונות בריה שלא
יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה העול׳ על ידו, מדרש רבי תנחומא. וישמעו יש
מדרשי אגד׳ רבים וכבר סדרם רבותינו על מכונם בב״ר ובשאר מדרשות ואני
לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי המקרא דבר דבור על
8 אפניו. וישמעו שמעו את קול הקב״ה שהי׳ מתהלך בגן: לרוח היום לאותו
רוח שהשמש באה משם וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו
9 בעשירית, (ע״מ). איכה יודע הי׳ היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא
יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום וכן בקין אמר לו אי הבל אחיך, וכן
בבלעם מי האנשים האלה עמך ליכנס עמהם בדברים וכן בחזקי׳ בשלוחי מרודך
11 (ישעי׳ לט). מי הגיד לך מאין לך לדעת מה בשת יש בעומד ערום.

המן

הבנת המקרא.

11 מי הגיד לך מאין לך לדעת וכו׳ עכ״ל, עיין מ״ש למעלה אבל ולא יתבוששו,
ויאמר החכם הר״מ אלמושנינו אמר מה בשת וכו׳ ולא הביא הפסוק כמשמעו
בשמי הגיד לו לדעת שהוא ערום ממש, כי לפי שכבר אמר למעל׳ ויהיו שניה׳
ערומים ולא יתבוששו, כי מאחר שאכל מהם הבושה כראה שהיו יודעים שהם
ערומים שאם לא כן הי׳ ראוי שיאמר ויהיו שניהם ערומים ולא ידעו, כי שלילת

לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ
12 לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ׃ וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה
אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל׃
13 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית
14 וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֱלֹהִים ׀ אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר
אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־
15 גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְאֵיבָה ׀
אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין
זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ

11 12 13 המן העץ בתמיה. אשר נתת עמדי כאן כפר בטובה. **השיאני** הטעני כמו אל ישיא אתכם חזקיה (ד"ה ב' ל"ב ט"ו), (ע"מ).
14 **כי עשית זאת** מכאן שאין מהפכין בזכותו של מסית שאילו שאלו למה עשית זאת הי' לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעי'? **מכל הבהמה ומכל חית השדה** אם מבהמ' נתקלל מחיה לא כל שכן, העמידו רבותינו מדרש זה במס' בכורות ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים. **על גחונך תלך** רגלים היו לו ונקצצו.
15 **ואיבה אשית** אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם שיאכל הוא תחלה ותשא את חוה ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות ויודעות לפתו' בעליהם לפיכך ואיבה אשית. **ישופך** יכתתך כמו ואכות אותו ותרגומו וטפית יתיה. **ואתה תשופנו** עקב לא יהא לך קומה ותשכנו בעקבו
ואף

הבנת המקרא.

הבוש' וחיוב' הן נשואין על נושא קיים שהוא היותם שהם ערומי' וידיעתם שהם כן, וה' ידוע למי שאינו ערום ממלאכת ההגיון אף למי שהוא לבוש ממכ' מחלבות
15 ישופך יכתתך וכו', ול' תשופנו כמו נשף בהם וכו' עכ"ל לדעת המדקדקי' יהי' ישופך גם תשופנו מבעלי עלומי העי"ן, ונשף בהם שרשו נשף, ושפיפון משרש שפף, ואעפ"כ הרב ז"ל חברם ופירשם יחד כי לדעתו שהיא עיקרית יסוד כולם ש ף שתי אותיות נראות ואחת נעלמת או נחסרת או נכפלת לפעמים, ועיקר ענינו ל' שפיפה ושריקה (זויסען ליטען) והוא הבגה אשר ידמה בהברתו אל הקול הנשמע מן הענין הרמוז וכמוהו רבים בל' אשר חכמי'
יקראו

16 עָקֵב׃ ס אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר
הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי
בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־
17 בָּךְ׃ ס וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ
לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ
לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ
18 בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְקוֹץ וְדַרְדַּר
19 תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה׃ בְּזֵעַת

ואף משם תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף בהם (ישעי' מ' כד) כשהנחש בא
לנשוך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון כתיב לשון נשיפה
16 בשניהם, (מ"מ). עצבונך זה צער גידול בנים. והרונך זה צער העיבור:
בעצב תלדי בנים זה צער הלידה. ואל אישך תשוקתך, לתשמיש. ואעפ"כ
אין לך מצח לתובעו בפה אלא הוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך. תשוקתך
17 תאותך כמו נפש שוקקה (תילי' קז) ארורה האדמה בעבורך מעלה לך
דברים ארורים כגון זבובים ופרעושים ונמלים, ד"א משל ליוצא לתרבות רעה
18 והבריו' מקללו' שדים שינק מהם. וקוץ ודרדר תצמיח לך הארץ כשתזרענ'
מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות והן נאכלין ע"י תיקון.
ואכלת את עשב השדה ומה קללה היא זו והלא בברכה נאמר לו הנה
נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' אלא מה אמור כאן בראש הענין ארורה
האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך
כשתזרענה קטנית או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ואחר עשבי
19 השדה ועל כרחך תאכלם. בזעת אפיך לאחר שתטרח בו הרבה.
ויקרא

הבנת המקרא.

יקראו חוגו וחטו פייח בלעז, ול' נשיפה נופל על נשיבת הרוח ועל נשיפת
הנחש גם על הקול היוצא מחמת הרמים', ובעבור שיש הפרש ביניהם באיכות
הנשיפה לכן נתחבר עם עיקר יסודו אות אחת בין בראשו בין בסופו בין
באמצעיתו כדי לסמן הענינ' מבדלי' מתחלפי', וזה מקרה כל ל', וליופי המליצ'
השתמש הכתו' בל' נופל על ל' דוגמת בלחי החמור חמור חמורתים ורבים כב',
ולכן פי' הרב הראשון ל' כתית' והשני ל' נשיפה כי ראה שאין כח לפרש שניה'
בשוה מענין אחד כי ל' כתיתה איננו נופל בנחש ול' נשיפה איננו נופל באדם.

אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה
כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב׃
20 וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה
21 אֵם כָּל־חָי׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ
ששי כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם׃ פ חמישי (רביעי לספרדי)
22 וַיֹּאמֶר ׀ יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד
מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה ׀ פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ
וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם׃
23 וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־
24 הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם׃ וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם
וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת
לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ

20 **ויקרא האדם** חזר הכתוב לענינו הראשון ויקר' האדם שמות ולא הפסיק אלא
ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר
כנגדו לפיכך ויפל תרדמה ועל ידי שכתב ויהיו ערומים סמך לו פרשת הנחש
להודיעך שמתוך שראה ערותה וראה אותם עסוקים בתשמיש נתאוה לה ובא
עליהם במחשבה ובמרמה. **חוה** נופל על לשון חיה שמחיה את ולדותי' כאשר
21 תאמר מה הוה לאדם (קהלת ב׳ כב) בלשון הי'. **כתנות עור** יש דברי אגדה
אומרים חלקים כצפורן היו מודבקים על עורן וי״א דבר הבא מן העור כגון
22 צמר ארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו, (ע״מ). **היה כאחד
ממנו** הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים ומה היא יחידתו
לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה (ע״מ) **ועתה פן ישלח ידו** ומשיחיה
לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה. ויש מדרשי
24 אגדה אבל אינן מיושבין על פשוטו. **מקדם לגן עדן** במזרחו של גן עדן חוץ
לגן. **את הכרובים** מלאכי חבלה וחרב מתהפכת ולה להט לאיים עליו
מליכנס עוד לגן, תרגום להט שנן כמו שלף שננא ובל׳ לע״ז למ״א (קלינגע)

ומדרשי

ד

1 הַחַיִּים׃ ס וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה׃ 2 וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה׃ 3 וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה׃ 4 וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ׃

1 ומדרשי אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו. **והאדם ידע** כבר קודם ענין של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתיב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים (ע״מ) **קין** על שם קניתי. **את ה׳** כמו עם ה׳ כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו. **את קין את אחיו את הבל** שלשה אתים ריבויים הם מלמד שתאומה נולדה 2 עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותוסף. **רעה צאן** לפי שנתקללה 3 האדמ׳ פירש לו מעבודתה. **מפרי האדמה** מן הגרוע ויש אגדה שאומרת 4 זרע פשתן היה. **וישע** ויפן וכן לא שעה לא פנה אל מנחתו וכן אל ישעו

פ״ל

הבנת המקרא.

1 **והאדם ידע כבר קודם ענין של מעל׳ וכו׳.** דע שמדרך העברי להשתמש בפעלים העתידים עם וי״ו בראשו להפך העתיד לעבר כמו ויאמר וידבר ויקם וילך ודומיהן, וזה דווקא במאמרים הבאים על דרך סיפור בשמרו הסידור נקדימ׳ ואיחור כפי הזדמנות הענינ׳ ונכון לקרוא העבר הזה העבר המסודר (איופערפֿעקטום) אמנם כאשר ירצה לספר ענין אשר התחיל ונזדמן קודם הענין שסופר לפניו בין שיהי׳ הענין מן הנושא ההוא בעצמו בין שיהי׳ מנושא אחר הנה אז ישתמש בפעל עבר גרידא ולעולם בקדימת השם אל הפעל כגון כאן והאד׳ ידע הקדים הנושא והשתמש בפעל עבר גרידא וענין העבר הז׳ נכון לקראו עבר המוקד׳ (פֿוסקוואַמפירפֿיקטום) וזה שפי׳ רש״י ז״ל אילו הי׳ כתו׳ וידע האד׳ הי׳ משמע לאחר שנטרד וכו׳, ודע הכלל הז׳ ושמרהו כי תצטרך לו במקומות רבים כגון לקמן וה׳ פקד את שר׳ שפירש הרב קודם שריפא את אבימלך, וטעמו מדלא אמר ויפקוד ה׳ וגו׳, וכן ויא מש׳ אמר (שמו׳ כד א) קודם עשר׳ הדברו׳, וכן ויא הזקני׳ אמר (שם כד יד) בצאתו מן המחנ׳, וכן ודבר אבנר הי׳ (ש״ב ג יב) קודם לכן, וכן ואלישע דבר אל האש׳ (מ״ב ח) פירש בו זה שבע שנים, מדלא כתיב וידבר אלישע, וכן במקומות אין מספר.

5 ואל־קין ואל־מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד
6 ויפלו פניו: ויאמר יהוה אל־קין למה חרה לך
7 ולמה נפלו פניך: הלוא אם־תיטיב שאת ואם
לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו
8 ואתה תמשל־בו: ויאמר קין אל־הבל אחיו
ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל־הבל אחיו
9 ויהרגהו: ויאמר יהוה אל־קין אי הבל אחיך
10 ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי: ויאמר מה
עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן־האדמה:
11 ועתה ארור אתה מן־האדמה אשר פצתה את־
12 פיה לקחת את־דמי אחיך מידך: כי תעבד את־
האדמה לא־תסף תת־כחה לך נע ונד תהיה
13 בארץ: ויאמר קין אל־יהוה גדול עוני מנשוא:

(כ"ל ולא ישעה ישעי' י"ז) אל יפנו וכן שעה מעליו (איוב יד) פנה מעליו. 7
ויפנו ירדה אש וליחכה מנחתו, (ע"מ). הלוא אם תיטיב כתרגומו פירושו.
לפתח חטאת רובץ לפתח קברך חטאך שמור. ואליך תשוקתו של חטאת
הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך. ואתה תמשל בו אם תרצה
תתגבר עליו (ע"מ). ויאמר קין נכנס עמו בדברי ריב ומצה להתעולל עליו 8
להרגו. ויש בזה מדרשי אגדה אך זה יישובו של מקרא. אי הבל אחיך להכנס 9
עמו בדברי נחת אולי ישיב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי. לא ידעתי נעשה
כגונב דעת עליונה. השמר אחי לשון תימ' הוא וכן כל ה"א הנקוד' בחטף
פתח, (ע"מ). דמי אחיך דמו ודם זרעיותיו. דבר אחר שעשה בו פצעים 10
הרבה שלא הי' יודע מהיכן נפשו יוצאה. מן האדמה יותר מה שנתקללה 11
היא כבר בעונה וגם בזו הוסיפה לחטא. אשר פצתה את פי' לקחת את
דמי אחיך וגו' והנני מוסיף לה קללה אצלך לא תוסף תת כחה. נע ונד 12
אין לך רשות לדור במקום אחד. גדול עוני מנשוא בתמיה אתה טוען 13

14 הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ
אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־מֹצְאִי
15 יַהַרְגֵנִי׃ וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם
יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־
16 מֹצְאוֹ׃ וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד
17 קִדְמַת־עֵדֶן׃ וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־
חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ
18 חֲנוֹךְ׃ וַיִּוָּלֵד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־
מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּיאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל

15 עליונים ותחתונים ועוני אי אפשר לטעון, (ב"ר). **לכן כל הרג קין** זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו, לכן כל הרג לשון גערה כה יעשה לו כך וכך עונשו ולא פירש עונשו. **שבעתים יקם** איני רוצה להנקם מקין עכשיו, לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגהו וסוף המקרא שאמר שבעתים יוקם והיא נקמת הבל מקין למדנו שתחלת מקרא לשון גערה היא שלא תהא בריה מזיקתו (ב"ר) וכיוצא בו ויאמר דוד כל מכה יבוסי ויגע בצנור (ש"ב ה') ולא פי' מה יעשה לו אבל דבר הכתו' ברמז כל מכה יבוסי ויגע בצנור ויקרב אל השער ויכבשנו ואת העורים וגו' וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבוא דוד אל תוך הבית המכה את אלו אני אעשנו ראש ושר, כאן קצר דבריו ובד"ה (א' י"א ו') פירש יהי' לראש
16 ולשר. **וישם ה' לקין אות** חקק לו אות משמו במצחו. **ויצא קין** יצא בהכנעה כגונב דעת העליון. **בארץ נוד** בארץ שכל הגולי' נדים שם. **קדמת עדן** שם גלה אביו כשגורש מגן עדן שנאמר וישכן מקדם לגן עדן לשמור את שמירת דרך מבוא הגן שיש ללמוד שהי' אדם שם ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים שנא' אז יבדיל משה וגו' מזרחה שמש. ד"א בארץ נוד כל מקום שהולך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו והבריות אומרים סורו מעליו זהו שהרג
17 את אחיו. **ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר** לזכר בנו חנוך. **ועירד ילד** יש
18 מקו' שהוא אומ' בזכר הוליד ויש מקו' שהוא אומ' ילד שהליד' משמש' שתי לשונו' לידת האשה כיש"טרא בלעז וזריעת תולדות האיש אינגי"נרר בלעז כשהוא אומר הוליד בל' הפעיל מדבר בלידת האשה כלומר הוליד את אשתו בן או בת וכשהוא

אומר

אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה
כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב׃
20 וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה
21 אֵם כָּל־חָי׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ
ששי כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם׃ פ חמישי (רביעי לספרדי)
22 וַיֹּאמֶר ׀ יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כְּאַחַד
מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה ׀ פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ
וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם׃
23 וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־
24 הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם׃ וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם
וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת
לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ

20 **ויקרא האדם** חזר הכתוב לענינו הראשון ויקר' האדם שמות ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו לפיכך ויפל תרדמה ועל ידי שכתב ויהיו ערומים סמך לו פרשת הנחש להודיעך שמתוך שראה ערותה וראה אותם עסוקים בתשמיש נתאוה לה ובא עליהם במחשבה ובמרמה. **חוה** נופל על לשון חיה שמחיה את ולדותי' כאשר תאמר מה הוה לאדם (קהלת ב׳ כב) בלשון הי׳. **כתנות עור** יש דברי אגדה
21 אומרים חלקים כצפורן היו מדובקים על עורן וי״א דבר הבא מן העור כגון צמר ארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו, (ע״מ). **היה כאחד**
22 ממנו הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים ומה היא יחידתו לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה (ע׳מ) ועתה פן ישלח ידו ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה. ויש מדרשי
24 אגדה אבל אינן מיושבין על פשוטו. **מקדם לגן עדן** במזרחו של גן עדן חוץ לגן. **את הכרובים** מלאכי חבלה וחרב מתהפכת ולה להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן, תרגום להט שנן כמו שלף שננא ובל׳ לע״ז למ״א (קלינגע)

ומדרשי

ד

1 הַחַיִּים׃ ס וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי
2 אִישׁ אֶת־יְהוָה׃ וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה׃
3 וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה
4 לַיהוָה׃ וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ׃

1 ומדרשי אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו. והאדם ידע כבר קודם ענין של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתיב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים (ע"מ) קין על שם קניתי. את ה' כמו עם ה' כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו. את קין את אחיו את הבל שלשה אתים ריבויים הם מלמד שתאומה נולדה
2 עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותוסף. רעה צאן לפי שנתקללה
3 האדמ' פירש לו מעבודתה. מפרי האדמה מן הגרוע ויש אגדה שאומרת
4 זרע פשתן היה. וישע ויפן וכן לא שעה לא פנה אל מנחתו וכן אל ישעו כ"ל

הבנת המקרא.

1 והאדם ידע כבר קודם ענין של מעל' וכו'. דע שמדרך העברי להשתמש בפעלים העתידים עם וי"ו בראשו להפך העתיד לעבר כמו ויאמר וידבר ויקם וילך ודומיהן, וזה דווקא במאמרים הבאים על דרך סיפור בשמרו הסידור בקדימ' ואיחור כפי הזדמנות הענינ' ונכון לקרוא העבר הזה העבר המסודר (אימפערפֿעקטום) אמנם כאשר ירצה לספר ענין אשר התחיל ונזדמן קודם הענין שסופר לפניו בין שיהי' הענין מן הנושא ההוא בעצמו בין שיהי' מנושא אחר הנה אז ישתמש בפעל עבר גרידא ולעולם בקדימת השם אל הפעל כגון כאן והאד' ידע הקדים הנושא והשתמש בפעל עבר גרידא וענין העבר הז' נכון לקראו עבר המוקד' (פלוסקוואמפערפֿעקטום) וזה שפי' רש"י ז"ל אילו הי' כתו' וידע האד' הי' משמע לאחר שנטרד וכו', ודע הכלל הז' ושמרהו כי תצטרך לו במקומות רבים כגון לקמן וה' פקד את שר' שפירש הרב קודם שריפא את אבימלך, וטעמו מדלא אמר ויפקוד ה' וגו', וכן ואל מש' אמר (שמו' כד א) קודם עשר' הדברו', וכן ואל הזקני' אמר (שם כד יד) בצאתו מן המחנ', וכן ודבר אבנר הי' (ש"ב ג יז) קודם לכן, וכן ואלישע דבר אל האש' (מ"ב ח) פירש בו זה שבע שנים, מדלא כתיב וידבר אלישע, וכן במקומות אין מספר.

וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד
וַיִּפְּלוּ פָּנָיו׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קָיִן לָמָּה חָרָה לָךְ 6
וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ׃ הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם 7
לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ
וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ׃ וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו 8
וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו
וַיַּהַרְגֵהוּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ 9
וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר מֶה 10
עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה׃
וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־ 11
פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ׃ כִּי תַעֲבֹד אֶת־ 12
הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה
בָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשֹׂא׃ 13

(כ"ל ולא ישעה ישעי' י"ז) אל יפנו וכן שעה מעליו (איוב יד) פנה מעליו. 7
וישע ירדה אש ולחכה מנחתו, (ע"מ). הלוא אם תיטיב כתרגומו פירושו.
לפתח חטאת רובץ לפתח קברך חטאך שמור. ואליך תשוקתו של חטאת
הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך. ואתה תמשל בו אם תרצה
תתגבר עליו (ע"מ). ויאמר קין נכנס עמו בדברי ריב ומצא להתעולל עליו 8
להרגו. ויש בזה מדרשי אגדה אך זה יישובו של מקרא. אי הבל אחיך להכנס 9
עמו בדברי נחת אולי ישיב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי. לא ידעתי נעשה
כגונב דעת עליונה. השמר אחי לשון תמי' הוא וכן כל ה"א הנקוד' בחטף
פתח, (ע"מ). דמי אחיך דמו ודם זרעיותיו. דבר אחר שעשה בו פצעים 10
הרבה שלא הי' יודע מהיכן נפשו יוצאה. מן האדמה יותר מה שנתקללה 11
היא כבר בעונך וגם בזו הוסיפה לחטא. אשר פצתה את פי' לקחת את
דמי אחיך וגו' והנני מוסיף לה קללה אצלך לא תוסף תת כחה. נע ונד 12
אין לך רשות לדור במקום אחד. גדול עוני מנשוא בתמיה אתה טוען 13
עליונים

14 הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ
אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־מֹצְאִי
15 יַהַרְגֵנִי׃ וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם
יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־
16 מֹצְאוֹ׃ וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד
17 קִדְמַת־עֵדֶן׃ וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־
חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ
18 חֲנוֹךְ׃ וַיִּוָּלֵד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־
מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּיאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל

15 עליונים ותחתונים ועוני אי אפשר לטעון, (ע"מ). **לכן כל הרג קין** זה
אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו, לכן כל הרג לשון גערה
כה יעשה לו כך וכך עונשו ולא פירש עונשו. **שבעתים יקם** איני רוצה להנקם
מקין עכשיו, לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני
בניו ויהרגהו וסוף המקרא שאמר שבעתים יוקם והיא נקמת הבל מקין למדנו
שתחלת מקרא לשון גערה היא שלא תהא בריה מזיקתו (ע"מ) וכיוצא בו ויאמר
דוד כל מכה יבוסי ויגע בצנור (ש"ב ה' ח') ולא פי' מה יעשה לו אבל דבר הכתו'
ברמז כל מכה יבוסי ויגע בצנור ויקרב אל השער ויכבשנו ואת העורים וגו' וגם
אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבוא דוד אל תוך הבית המכה את
אלו אני אעשנו ראש ושר, כאן קצר דבריו ובד"ה (א' י"א ו') פירש יהי' לראש
16 ולשר. **וישם ה' לקין אות** חקק לו אות משמו במצחו. **ויצא קין** יצא בהכנעה
כגונב דעת העליון'. **בארץ נוד** בארץ שכל הגולי' נדים שם. **קדמת עדן** שם
גלה אביו כשגורש מגן עדן שנאמר וישכן מקדם לגן עדן לשמור את שמירת
דרך מבוא הגן שיש ללמוד שהי' אדם שם ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום
את הרוצחים שנא' אז יבדיל משה וגו' מזרחה שמש. ד"א בארץ נוד כל מקום
שהולך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו והבריות אומרים סורו מעליו זהו שהרג
17 את אחיו. **ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר** לזכר בנו חנוך. **ועירד ילד** יש
18 מקו' שהוא אומ' בזכר הוליד ויש מקו' שהוא אומ' ילד שהולי' משמש שתי לשונו'
לידת האשה' כיש"טרא בלעז וזריעת תולדות האיש איינג"נדרר בלעז כשהוא אומר
הוליד בל' הפעיל מדבר בלידת האשה פלוני הוליד את אשתו בן או בת וכשהוא

אומר

יָלַד אֶת־לָמֶךְ׃ וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם
הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה׃ וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־
יָבָל הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה׃ וְשֵׁם אָחִיו
יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב׃ וְצִלָּה
גַם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ

אוייר ילד מדבר בזריעת האיש והוא בלעז אינ"דריר. ויקח לו למך לא היה 19
לו לפרש כל זה אלא ללמדנו ממנו. העכין שקיים הק"בה הבטחתו שאמ' שבעתים
יקם קין עמד למך לאחר שהוליד בני' ועש' דור שביעי והרג את קין וזהו שאמ' כי
איש הרגתי לפצעי וגו'. שתי נשים כך הי' דרכן של דור המבול אחת לפריה
ורבי' ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משק' כוס של עקרי' כדי שתעקר ומקשט'
ככלה ומאכילה מעדני' וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה וזהו שפירש איוב (כ"ד)
רועה עקרה לא תלד ואלמנ' לא ייטיב כמו שמפורש באגד' חלק. עדה היא
של פריה ורביה על שם שמגונה עליו וסורת מאצלו עדה תרגום של סורה.
צלה היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד בצלו דברי אגדה הם בבראשית רבה.
אבי יושב אהל ומקנה הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות ויושבי 20
אהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה צאנו וכשכלה המרעה במקום זה
הולך ותוקע אהלו במקום אחר, ומדרש אגדה בונה בתים לע"א כמה דאת
אמר סמל הקנאה המקנה (יחזקאל ח') וכן אחיו תופש כנור ועוגב לזמר לעבודה
זרה. תובל קין תובל אומנותו של קין תובל ל' תבלין תבל והתקין אומנותו של 22
קין לעשות כלי זיין לרוצחים. לוטש כל חורש נחשת וברזל מחדד אומנות
כתשת

הבנת המקרא.

שתי נשים כך הי' דרכן של דור המבול וכו' עכ"ל הקושיא מבוארת שהרי 19
בהדיא אמר הכתוב וצלה גם היא ילד'? והרא"ם ז"ל כדחק ליישבו באומרו
שכוונת הכתו' להורות שלא עלת' לו כוונתו ואע"פ שהשק' כוס של עיקרים
מ"מ ילד' עכ"ל ומ"מ קש' שהרי אז"ל שלמך כשר הי' ואיך יעש' כתועבות בני
דורו? לכן כרא' כוונתם ז"ל שגם למך לקח ב' נשים וקרא להן שמות על
מנהג בני דורו שלא להתקוטט עמה' וקרא לאחת צלה כאלו השק' כוס של
עקרין אבל מעולם לא השקה וזה שאמר הכתוב וצלה גם היא ילדה כי
מעולם לא השקה וכל מה שעשה הוא כדי לנחת ידי שמים וידי הבריות
גם הם לא היו יכולים לתפשו על כך דאיכא גופא דלא מקבל סוא.
לוטש כל הורש מחדד אומנות וכו' עכ"ל, היטיב דייק הרב שאין חורש שם 22
דבר כדעת הרד"ק שאילו כן הי' ראוי להיות מלעיל ובסגול ע"מ קדש חדש
לכן

23 נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל־קַיִן נַעֲמָה׃ וַיֹּאמֶר
לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאְזֵנָּה
24 אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי׃ כִּי
25 שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה׃ וַיֵּדַע
אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
שֵׁת כִּי שָׁת־לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי
26 הֲרָגוֹ קָיִן׃ וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ

נחשת וברזל כמו ילטוש עיניו לי (איוב יו) חורש אינו לשון פעל אלא לשון פועל
שהרי נקוד קמץ קטן וטעמו למטה כלומר מחדד ומצחצח כל כלי אומנות
23 נחשת וברזל. נעמה היא אשתו של נח בב"ר. שמען קולי שהיו נשיו פורשות
ממנו מתשמיש לפי שהרג את קין ואת תובל קין בנו שהי' למך סומא ותובל קין
מושכו וראה את קין ונדמ' לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקש' והרגו וכיון שידע
שהוא קין זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והרגו והיו נשיו פורשות
ממנו והוא מפייסן. שמען קולי להשמע לי לתשמיש וכי איש אשר הרגתי
לפצעי הוא נהרג וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי וילד אשר
הרגתי לחבורתי נהרג כלומר על ידי חבורתי בתמי' והלא שוגג אני ולא מזיד
לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי. פצע מכת חרב או חץ נבראו"רה בלשון לעז.
24 כי שבעתים יוקם קין קין שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה דורו' אני שהרגתי
שוגג לא כל שכן שיתלה שביעיות הרבה: שבעים ושבעה לשון רבוי שביעיו'
אחז לו כך דורש ר' תנחומא, ומדרש בראשית רבה לא הרג למך כלום ונשיו
פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין
לאחר שבעה דורות אמרו מה אנו יולדות לבהלה למחר המבול בא ושוטף את
הכל והוא אמר להן וכי איש הרגתי לפצעי וכי אני הרגתי את הבל שהיה איש
בקומה וילד בשנים שיהא זרעי כלה באותו עון ומה קין שהרג נתלה לו שבעה
דורות אני שלא הרגתי לא כ"ש שיתלו לי שביעיות הרבה וזהו ק"ו של שטות
25 אם כן אין הקב"ה גובה את חובו ומקיים את דברו: וידע אדם וגו' בא לו
למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו אמר להם וכי עליכם לדקדק על גזירתו
של

הבנת המקרא.

לכן פי' שהוא שם תאר ש' כל כלי האומנות של נחשת וברזל, כמו שתיבת
לוטש הוא תאר ש' האיש המיוחד, גם אין לפרש שהוא שם ש' האומן שא"כ היה
ראוי לנקד חרש בשני קמצין וכמו שפי' בפ' תצוה (שמות כח יא).

אנוש אז הוחל לקרא בשם יהוה: ס (ששי) זה [1]
ספר תולדת אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות
אלהים עשה אתו: זכר ונקבה בראם ויברך [2]
אתם ויקרא את־שמם אדם ביום הבראם:
ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו [3]
כצלמו ויקרא את־שמו שת: ויהיו ימי־אדם אחרי [4]
הולידו את־שת שמנה מאת שנה ויולד בנים
ובנות: ויהיו כל־ימי אדם אשר־חי תשע מאות [5]
שנה ושלשים שנה וימת: ס ויחי־ [6]
שת חמש שנים ומאת שנה ויולד את־אנוש:
ויחי־שת אחרי הולידו את־אנוש שבע שנים [7]
ושמנה מאות שנה ויולד בנים ובנות: ויהיו כל־ [8]
ימי־שת שתים עשרה שנה ותשע מאות שנה
וימת: ס ויחי אנוש תשעים [9]
שנה ויולד את־קינן: ויחי אנוש אחרי הולידו את־ [10]
קינן חמש עשרה שנה ושמנה מאות שנה ויולד
בנים ובנות: ויהיו כל־ימי אנוש חמש שנים [11]

של מקום אתם עשו מצותכם והוא יעשה את שלו אמרו לו קשוט עצמך תחלה
והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלשי' שנה משנקנסה מיתה על ידך מיד וידע
אדם וגו'. ומהו עוד ללמד שנתוספה לו תאוה על תאותו בנ"ר: **אז הוחל**
לשון חולין לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה לעשותן
אלילים ולקרותן אלהות: **זה ספר תולדות אדם** זו היא ספירת תולדות [1]
אדם ומדרש אגדה יש רבים. **ביום ברוא וגו'** מגיד שביום שנברא הוליד:
שלשים ומאת שנה עד כאן פירש מן האשה. [3]

12 וּתְשַׁ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיָּמֹֽת׃ ס וַיְחִ֥י
13 קֵינָ֖ן שִׁבְעִ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־מַֽהֲלַלְאֵֽל׃ וַיְחִ֣י קֵינָ֗ן
אַֽחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־מַֽהֲלַלְאֵ֔ל אַרְבָּעִ֣ים שָׁנָ֔ה
14 וּשְׁמֹנֶ֥ה מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ וַיִּֽהְיוּ֙
כָּל־יְמֵ֣י קֵינָ֔ן עֶ֣שֶׂר שָׁנִ֔ים וּתְשַׁ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה
15 וַיָּמֹֽת׃ ס וַיְחִ֣י מַֽהֲלַלְאֵ֔ל חָמֵ֥שׁ
16 שָׁנִ֖ים וְשִׁשִּׁ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־יָֽרֶד׃ וַיְחִ֣י מַֽהֲלַלְאֵ֗ל
אַֽחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־יֶ֔רֶד שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֔ה וּשְׁמֹנֶ֥ה מֵא֖וֹת
17 שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ וַיִּֽהְיוּ֙ כָּל־יְמֵ֣י מַֽהֲלַלְאֵ֔ל
חָמֵ֤שׁ וְתִשְׁעִים֙ שָׁנָ֔ה וּשְׁמֹנֶ֥ה מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה
18 וַיָּמֹֽת׃ ס וַֽיְחִי־יֶ֕רֶד שְׁתַּ֧יִם וְשִׁשִּׁ֛ים
19 שָׁנָ֖ה וּמְאַ֣ת שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־חֲנֽוֹךְ׃ וַֽיְחִי־יֶ֗רֶד אַֽחֲרֵי֙
הוֹלִיד֣וֹ אֶת־חֲנ֔וֹךְ שְׁמֹנֶ֥ה מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים
20 וּבָנֽוֹת׃ וַיִּֽהְיוּ֙ כָּל־יְמֵי־יֶ֔רֶד שְׁתַּ֤יִם וְשִׁשִּׁים֙ שָׁנָ֔ה
21 וּתְשַׁ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיָּמֹֽת׃ ס וַיְחִ֣י
חֲנ֔וֹךְ חָמֵ֥שׁ וְשִׁשִּׁ֖ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־מְתוּשָֽׁלַח׃
22 וַיִּתְהַלֵּ֨ךְ חֲנ֜וֹךְ אֶת־הָֽאֱלֹהִ֗ים אַֽחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־
מְת֣וּשֶׁ֔לַח שְׁלֹ֥שׁ מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃
23 וַיְהִ֖י כָּל־יְמֵ֣י חֲנ֑וֹךְ חָמֵ֤שׁ וְשִׁשִּׁים֙ שָׁנָ֔ה וּשְׁלֹ֥שׁ מֵא֖וֹת
24 שָׁנָֽה׃ וַיִּתְהַלֵּ֥ךְ חֲנ֖וֹךְ אֶת־הָֽאֱלֹהִ֑ים וְאֵינֶ֕נּוּ כִּֽי־לָקַ֥ח

24 ויתהלך חנוך, צדיק היה וקל (ס"א וקנל) בדעתו לשוב להרשיע לפיכך

אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ ס שביעי 25 וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֶׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לָמֶךְ׃ 26 וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ 27 וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס 28 וַיְחִי־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן׃ 29 וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה׃ 30 וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ 31 וַיְהִי כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס 32 וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃

ו 1 וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם׃

לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו וזהו ששנה הכתוב במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו: כי לקח אותו לפני זמנו כמו הנני לוקח ממך את מחמד עיניך, (יחזקאל כד). 28 ויולד בן שממנו נבנה העולם: 29 זה ינחמנו ינח ממנו את עצבון ידינו עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון ובימי נח נחה וזהו ינחמנו ואם לא תפרשהו כך אין טעם הלשון נופל על השם ואתה צריך לקרות שמו מנחם:
32 בן חמש מאות שנה א"ר יודן מה טעם כל הדורות הולידו לק' שנה וזה לחמש מאות, אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במים ורע (ס"א זרע של צדיק זה) לצדיק זה ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה כנגד

את

2 וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת
הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ׃ 3 וַיֹּאמֶר
יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר
4 וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה׃ הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ

את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהי יפת הגדול שבבניו
ראוי לעונשין לפני המבול דכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות (ישעי' סה)
ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה. את שם את חם ואת יפת והלא
יפת הגדול הוא אלא בתחלה אתה דורש את שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול
2 ושאברהם יצא ממנו וכו' בב"ר: בני האלהים בני השרי' והשופטים, ד"א בני
האלהים הם השרים ההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתערבים בהם
כל אלהים שבמקרא לשון מרות וזה יוכיח אתה תהיה לו לאלהים (שמות ד)
ראה נתתיך אלהים (שם ז). כי טובות הנה א"ר יודן טבת כתיב כשהיו
מטיבין אותה מקושט' ליכנס לחופה היה גדול נכנס ובועלה תחלה. מכל
3 אשר בחרו אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה: לא ידון רוחי באדם לא
יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל האדם. לעולם לאורך ימים הנה רוחי נדון
בקרבי אם להשחית ואם לרחם לא יהיה מדון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך
ימי'. בשגם הוא בשר כמו בשגם כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר
ואע"פ כן אינו נכנע לפני ומה אם יהיה אש או דבר קשה, כיוצא בו
עד שקמתי דבורה (שופטי' ה) כמו שקמתי, וכן שאתה מדבר עמי כמו
שאתה אף בשגם כמו בשגם: והיו ימיו וגו' עד ק"כ שנה אאריך
להם אפי ואם לא ישובו אביא עליה' מבול, וא"ת משנולד יפת עד המבול
אינו אלא מאה שנה אין מוקדם ומאוחר בתורה כבר היתה הגזרה גזורה כ'
שנה קוד' שהוליד נח תולדות וכן מצינו בסדר עולם ויש מדרשי אגד' רבי' בלא
4 ידון אבל זה הוא נראה פשוטו: הנפלים על שם שנפלו והפילו את העולם
ובלשון

הבנת המקרא.

2 כי טובת הנה אמר ר' יודן וכו', המאמר הזה קשה מאוד, ויאמר עליו
הרב מזרחי ז"ל שכך פירושו שאם היה כתוב טובות בוי"ו הי' נראה שהיו טובות
מתחלתו עכשיו שהוא כתוב חסר ו' שהוא כמו טבה מלעיל כי התיו תהי' במקום
הא הנקב' כמו ושבת לנשיא (יחזק' מו יז) ובחסרון הוי"ו תשוב מלעיל
שהוא מורה על היחידה הנסתר' שפעולת' לזמן עבר למדנו שאינו מדבר
אלא בהוטבה עכשיו ע"י תכשיטין ואיזו זו כלה המקושטת לחופה שמטיבין אותה
בתכשיטין וכאילו אמר ויראו בני האלהים את בנות האדם כי הוטבו ונתקשטו
ויקחו להם, ואמר טבה בלשון יחיד (על בנות האדם) כמו וקבל היהודים,
בפירושו

בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים
אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים
אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם׃ פ מפטיר
5 וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־
יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם׃ 6 וַיִּנָּחֶם יְהוָה

ובלשון עברי' לשון ענקים הוא. **בימים ההם** בימי דור אנוש ובני קין. **וגם** אחרי כן אף על פי שראו באבדן של דור אנוש שעלה אוקיינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול ללמוד מהם. **אשר יבואו** היו יולדות ענקים כמותם. **הגבורים** למרוד במקום. **אנשי השם** אותם שנקבו בשמו' עירד מחייאל מתושאל שנקבו ע"ש אבדן שנמוחו והותשו. ד"א אנשי שממון ששממו
6 את העולם: **וינחם ה' כי עשה** נחמה היתה לפניו שבראו בתחתוני' שאלו היה מן העליונים היה ממרידן בבראשית רבה. **ויתעצב** האדם אל לבו של מקום עלה במחשבתו של מקום להעציבו זהו תרגום אונקלוס, ד"א וינחם נהפכה מחשבתו של מקום ממדת רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ וכן כל לשון ניחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשות וכן אדם ויתנחם (מדבר כג) ועל עבדיו יתנחם (דברים לב) וינחם ה' על הרעה (שמואל א' טו) נחמתי כי המלכתי (שם ב' יט) כלם לשון מחשבה אחרת

הבנת המקרא.

שפירושו כל אחת מהן, וכך אמרו בב"ר טבת חסר כתיב (בגרסת ספרינו אין שם תיבת חסר אבל הוא תוספת המפרש) ללמד שלא היו טובות אלא שהיו מטיבין אותן לבעליה' ומקשטין אותן, ע"כ לשון הרב. וכמה מן הלחץ והדחק בפירושו זה אף כי אסף וקבץ כל חכמות הלשון והדקדוק כדי לקרבו אל הדעת, ואף אי יתבונן ליה כל דקדוקיו וכנ"ח שכן כתוב בקרא טבה הלא גם זה יהי' זר וקשה מאוד, והנה מצא בכל המקרא שיאמר לנקבה כפתרת טבה כ"א הטיבה? ויותר קשה במאמר הזה שיהיה העיקר חסר כי לא אמר בקרא כ"א שראו בני האלהי' את בנות האדם לא שבאו עליה' ואנסום כדעת ר' יוחנן? ואין לומר כי ויקחו להם נשים מוסב אדלעיל כנראה מדעת הרב מזרחי שהרי ר' יוחנן עצמו דרשו לענין אחר באומרו אחריו ויקחו להם נשים אלו נשי אנשים, מכל אשר בחרו אלו זכר ובהמה? גם יקשה מאוד על רש"י ז"ל שגלה דעתו באיזה מקומות בפרשה זו שהוא בא לפרש היותר נאה לפשוטו של מקרא ואחז כאן בדרש רחוק וזר לא בא זכרו בכתוב? והנרא' כבון בזה הוא שבעל המאמר ר' יוחנן ראה שהכתוב הזה קשה ההבנה וכמו שכתבנו ג"כ במפורש, ורצה ליישבו

כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ
8 וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם׃ וְנֹחַ
מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה׃ פ

אזרת הם. ויתעצב אל לבו נתאבל על אבדן מעשה ידיו כמו נעצב המלך על בנו (ש"ב יט) וזו כתבתי לתשובת המינים, אפיקורוס אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה א"ל אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד אמר לו הן אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו אמר לו נולד לך בן זכר מימיך אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי את הכל אמר לו ולא היית יודע שסופו למות אמר לו בשעת חדותא חדותא בשעת אבלא אבלא אמר לו כך מעשה הקב"ה אע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע מלבראן (ועיין ברא"ס) בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם: ויאמר ה' אמחה את האדם הוא עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לשון מחוי. מאדם עד בהמה אף הם השחיתו דרכם, ד"א הכל נברא בשביל אדם וכיון שהוא כלה מה צורך באלו. כי נחמתי כי עשיתים חשבתי מה לעשות על אשר עשיתים: אלה

הבנת המקרא.

לייטבו לפי פשוטו לא על דרך דרש, ורלה כי לשון טוב ויפה שניהם משותפים ונופלים על דבר נאה ושפיר ובעבור שמדרך הכתוב ברוב להוציא ענין השפירה בל' יפה לכן הי' לו לומר כי יפות הנה ומדהוציאו הכתוב כאן בל' טוב לכן אמר שאיננו ל' שפיר כ"א ל' קישוט דוגמת ותיטיב את ראשה (מ"ב ט' ל') טוב מאוד (לעיל א' לא) שתרגומו תקין לחדא וכן בהרב' מקומות לכן אמר טובות כתיב (לפי גירסת ב"ר וכמו שהעתיק ג"כ רש"י ז"ל) כלומר ל' הטבה לא ל' יפה לכן ענינו קישוט, ויהי' טעם וירא לדעתו כטעם וידעו וכמו של' ידיעה כינוי למשכב בהרבה מקומות כן ל' ראייה וזה מוכיח וראה את ערותה והיא תראה את ערותו (ויקר' כ יז) ומעט' הכתוב כולו עולה כהוגן והחלק הראשון ממנו הוא מאמר שלם מחובר מנושא ונשוא כי בני האלהי' ידעו את בנות האד' כאשר הן מקושטות, וכתם זמן הקישוט לבנות הוא עת הכנס' לחופ', וטעם כי כאשר כמו שכתב רמב"ן, וזה פירוש החלק הראשון מן הכתוב ובחלק השני הוסיף תום אחר שעשו כי לקחו בחזקה הנשי' לליקוחין גמורין משא"כ הענין הראשון שלא הי' כ"א דרך זנות בעלמא. ולדעתי הפירוש הזה של ר' יודן כת' לפשוטו להמעיין ומחפש אחר עיקר ל' עברי ולכן גם בו בחר רש"י ז"ל לפשוטו.

אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היה בדרתיו
את־האלהים התהלך־נח: ויולד נח שלשה בנים
את־שם את־חם ואת־יפת: ותשחת הארץ לפני
האלהים ותמלא הארץ חמס: וירא אלהים את־
הארץ והנה נשחתה כי־השחית כל־בשר את־
דרכו על־הארץ: ס ויאמר אלהים לנח קץ
כל־בשר בא לפני כי־מלאה הארץ חמס מפניהם
והנני משחיתם את־הארץ: עשה לך תבת עצי־ 14
גפר קנים תעשה את־התבה וכפרת אתה מבית

אלה תולדות נח נח איש צדיק הואיל והזכירו ספר בשבחו שנאמר זכר צדיק לברכה, (משלי י) ד"א ללמדך שעקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים. בדורותיו יש מרבותינו דורשים אותו לשבח כל שכן שאלו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום. את האלהים התהלך נח ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו (בראשית כד) נח היה צריך סעד לתומכו אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו. התהלך לשון עבר וזהו שמושו של ל' בלשון כבד משמשת להבא ולשעבר בלשון אחד קום התהלך (שם יג) להבא, התהלך נח לשעבר, התפלל בעד עבדיך (שמואל א' יב) להבא, ובא והתפלל אל הבית הזה (מלכים א ח) לשון עבר, אלא שהוי"ו שבראשו הפכו להבא: ותשחת לשון ערוה וע"א כמו פן תשחיתון (דברים ד') כי השחית 11 כל בשר. ותמלא הארץ חמס גזל: (ס"א שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם)
12 כי השחית כל בשר אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן: קץ כל
13 בשר כל מקום שאתה מוצא זנות וע"א אנדרולומוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים. כי מלאה הארץ חמס לא נחתם גזר דינן אלא על הגזל. את הארץ כמו מן הארץ ודומה לו כצאתי את העיר מן העיר (שמות ט) חלה את רגליו מן רגליו (מלכים א' ח') ד"א את הארץ עם הארץ שאף ג'
14 טפחים של עומק המחרישה נמוחו ונטשטשו: עשה לך תיבה הרבה ריוח והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה ק"כ שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול לעולם אולי ישובו. עצי גופר כך שמו ולמה מגין זה על שם גפרית שנגזר

עליהם

15 ומחוץ בכפר: וזה אשר תעשה אתה שלש מאות
אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלשים
16 אמה קומתה: צהר תעשה לתבה ואל־אמה תכלנה
מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים תחתים שנים
17 ושלשים תעשה: ואני הנני מביא את־המבול מים
על־הארץ לשחת כל־בשר אשר־בו רוח חיים מתחת
18 השמים כל אשר־בארץ יגוע: והקמתי את־בריתי
אתך ובאת אל־התבה אתה ובניך ואשתך ונשי־
19 בניך אתך: ומכל־החי מכל־בשר שנים מכל תביא
20 אל־התבה להחית אתך זכר ונקבה יהיו: מהעוף
למינהו ומן־הבהמה למינה מכל רמש האדמה

עליהם לנוחות בו. קנים מדורים מדורים לכל בהמה וחיה. בכפר זפת
בל' ארמי ומצינו בגמרא כופרא. בתיבתו של משה על ידי שהיו המים תשי'
דיו בחומר מבפנים וזפת מבחוץ. ועוד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של
16 זפת אבל כאן מפני חוזק המים זפתה מבית ומחוץ: צהר י"א חלון וי"א אבן
טובה המאירה להם. ואל אמה תכלנה מלמעלה כסויה משופע ועולה
עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי שיזובו המים למטה (ס"א חוכו)
מכאן ומכאן (ע"ח). בצדה תשים שלא יפלו הגשמים בה. תחתים שנים
ושלישים ג' עליות זו על גב זו. עליונים לאדם אמצעים למדור, תחתיים
17 לזבל: ואני הנני מביא הנני מוכן להסכים עם אותם שזרזוני ואמרו לפני
כבר מה אנוש כי תזכרנו (תלים ח'). מבול, שבלה את הכל שבלבל את
הכל שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך והוא לשון אונקלוס שתרגם טופנא
שהציף את הכל והביאם לבבל שהיא עמוקה לכך נקראת שנער שננערו שם
18 כל מתי מבול, (ס"א מגי וכן הגיה ר"ש בח"ש במסכת שבת): והקמותי את
בריתי ברית היה צריך על הפירות שלא ירקבו ויעפשו ושלא יהרגוהו רשעים
שבדור. אתה ובניך ואשתך האנשים לבד והנשים לבד מכאן שנאסרו
19 בתשמיש המטה: ומכל החי אפי' שדים. שנים מכל מן הפחות שבהם לא
20 פחות משנים א' זכר וא' נקבה: מהעוף למינהו אותן שדבקו במיניהם ולא
השחיתו

21 לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת׃ וְאַתָּה קַח
לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה
22 לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה׃ וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ
ז אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה וְכָל־
1 בֵּיתְךָ אֶל־הַתֵּבָה כִּי־אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר
2 הַזֶּה׃ מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה
שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה
3 הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ׃ גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שִׁבְעָה
4 שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת זֶרַע עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ׃ כִּי
לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר
5 עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ
6 יְהוָה׃ וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם
7 עַל־הָאָרֶץ׃ וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ

22 השחיתו דרכם ומאליהם באו וכל שהתיבה קולטתו הכניס בה: **ויעש נח** זה בנין התיבה. **ראיתי צדיק** ולא נאמר צדיק תמים, מכאן שאומרים מקצת
1 שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו: **הטהורה** העתידה להיות טהורה לישראל למדנו שלמד נח תורה. **שבעה שבעה** כדי שיקריב מהם קרבן
2 בצאתו: **גם מעוף השמים וגו׳** בטהורים הכתוב מדבר ולמד סתום מן
3 המפורש: **כי לימים עוד שבעה** אלו ז׳ ימי אבלו של מתושלח הצדיק שחס
4 הקב״ה על כבודו ועכב את הפורענות צא וחשוב שנותיו של מתושלח ותמצא שהם כלים בשנת ת״ר שנה לחיי נח. **כי לימים עוד** מהו עוד זמן אחר זמן זה נוסף על ק״כ שנה. **ארבעים יום** כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרם לצור צורת ממזרים: **ויעש נח** זה ביאתו לתיבה. **נח ובניו** האנשים
5 לבד והנשים לבד לפי שנאסרו בתשמיש המטה מפני שהעולם שרוי בצער:
7

מפני

8 אל־התבה מפני מי המבול: מן־הבהמה הטהורה
ומן־הבהמה אשר איננה טהרה ומן־העוף וכל
9 אשר־רמש על־האדמה: שנים שנים באו אל־נח אל־
10 התבה זכר ונקבה כאשר צוה אלהים את־נח: ויהי
11 לשבעת הימים ומי המבול היו על־הארץ: בשנת
שש־מאות שנה לחיי־נח בחדש השני בשבעה־
עשר יום לחדש ביום הזה נבקעו כל־מעינות תהום
12 רבה וארבת השמים נפתחו: ויהי הגשם על־הארץ
13 ארבעים יום וארבעים לילה: בעצם היום הזה בא
נח ושם־וחם ויפת בני־נח ואשת נח ושלשת נשי־
14 בניו אתם אל־התבה: המה וכל־החיה למינה
וכל־הבהמה למינה וכל־הרמש הרמש על־הארץ
15 למינהו וכל־העוף למינהו כל צפור כל־כנף: ויבאו

מפני מי המבול אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול
9 ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים: באו אל נח מאליהן. שנים שנים
11 כלם השוו במנין זה מן הפחותה היו שנים: בחדש השני רבי אליעזר אומר
זה מרחשון ר' יהושע אומר זה אייר. נבקעו להוציא מימיהן. תהום רבה
12 מדה כנגד מדה הם חטאו ברעה רבה רעת האדם ולקו בתהום רבה: ויהי הגשם
על הארץ ולהלן הוא אומר ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם
יחזרו יהיו גשמי ברכה כשלא חזרו היו למבול. ארבעים יום וגומר אין יום
ראשון מן המנין לפי שאין לילו עמו שהרי כתיב ביום הזה נבקעו כל מעינות
נמצאו מ' יום כלים בכ"ח בכסלו לרבי אליעזר שהחדשים נמנין כסדרן אחד
13 מלא ואחד חסר הרי י"ב ממרחשון וכ"ח מכסלו: בעצם היום הזה למדך
הכתוב שהיו בני דורו אומרים אלו אנו רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברין
אותה והורגין אותו אמר הקב"ה אני מכניסו לעיני כלם ונראה דבר מי יקום:
14 צפור כל כנף דבק הוא צפור של כל מין כנף לרבות חגבים, (וכנף זה לשון
נוצה כמו ושסע אותו בכנפיו, שאפילו נוצתה עולה אף כאן צפור כל מין מראות
נוצה

אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־
בּוֹ רוּחַ חַיִּים׃ (16) וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ׃ (17) וַיְהִי
הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ
אֶת־הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ׃ (18) וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבּוּ
מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃ (19) וְהַמַּיִם
גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַיְכֻסּוּ כָּל־הֶהָרִים
הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר־תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃ (20) חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים׃ (21) וַיִּגְוַע
כָּל־בָּשָׂר הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה
וּבְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם׃ (22) כֹּל
אֲשֶׁר נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה
מֵתוּ׃ (23) וַיִּמַח אֶת־כָּל־הַיְקוּם ׀ אֲשֶׁר ׀ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה

16 כנה: ויסגר ה' בעדו הגין עליו שלא שברוה הקיפו התיבה דובים ואריות
והיו הורגות בהם ופשוטו של מקרא סגר כנגדו מן המים וכן כל בעד שבמקרא
לשון כנגד הוא בעד כל רחם (בראשית ד') בעדך ובעד בניך, עור בעד עור
(איוב ב'), ומגן בעדי (תהלים ג') התפלל בעד עבדיך, (שמואל א' י"ב),
17 כנגד עבדיך: ותרם מעל הארץ משוקעת היתה במים י"א אמה כספינה
18 טעונה המשוקעת מקצתה במים ומקראות שלפנינו יוכיחו: ויגברו מתליכן:
20 חמש עשרה אמה מלמעלה למעלה של גובה כל ההרים לאחר שהשוו
22 המים לראשי ההרים: נשמת רוח חיים נשמה של רוח חיי' אשר בחרבה
23 ולא דגים שבים: וימח לשון ויפעל הוא ואינו לשון ויִּפָּעֵל והוא מגזר'
וַיִּפֶן וַיִּבֶן, כל תיבה שסופה ה"א כגון בנה מח' קנה כשהוא
נותן ו"ו יו"ד בראש' נוקד בחירק תחת היו"ד. אך נח לבד נח
וכו

הבנת המקרא.

23 וימח לו' ויפעל וכו', רצונו שהוא מבנין הקל ולכן המ"ם רפה ונכתח
בינוני

מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר אַךְ־נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה׃
24 וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃
ח
1 וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם׃
2 וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמָיִם׃
3 וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃
4 וַתָּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ

זהו פשוטו, ומדרש אגדה גונח וכוהה דם ימטורח הבהמות והחיות, וי"א שאיחר
1 מזונות לארי והכישו ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם: ויזכור אלהים זה
השם מדת הדין הוא ונהפכה למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקים ורשעתן
של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין שנאמ' וירא יי' כי רבה רעת
האדם, (בראשית ו') ויאמר יי אמחה והוא שם מדת רחמים. ויזכור אלהים
את נח וגו' מה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכם קודם לכן ושלא
שמשו בתבה. ויעבר אלהים רוח רוח תנחומין והנחה עברה לפניו. על
הארץ על עסקי הארץ. וישכו כמו כשוך חמ' המלך (אסתר) ל' הנחת חמה:
2 ויסכרו מעינות כשנפתחו כתיב כל מעינות וכאן אין כתיב כל לפי שנשתיירו
מהם אותן שיש בהם צורך לעולם כגון חמי טבריא וכיוצא בהן. ויכלא וימנע
3 כמו לא תכלא רחמיך (תהלים מ') לא יכלא ממך (בראשית כג): מקצה
חמשים ומאת יום התחילו לחסור והיא אחד בסיון, כיצד בכ"ז בכסלו פסקו
הגשמים הרי ג' מכסלו וכ"ט מטבת הרי ל"ב ושבט ואדר וניסן ואייר קי"ח הרי
4 ק"נ: בחדש השביעי סיון והוא שביעי לכסלו שבו פסקו הגשמים. בשבעה
עשר

מסורת המקרא.

בעבור הפי"ת וכן עם העי"ן וישע ה', ואיננו מבנין נפעל אע"פ שהנו"ס
ראוי להדגש כחבירו וימחו שבפסוק, ואמר עוד כשהוא נותן וי"ו יו"ד
בראשה נקוד בחירק תחת היו"ד, ר"ל דוקא היו"ד, נקוד בחירק כשאתה
נותן וי"ו לפניו ויצא בזה מכלל חביריו שהם את"ן שאלה נקודים בצר"י כמו
ואפן ונפן ותפן וכן מנהג בנין הקל בבעלי ל"ה.

הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט׃
5 וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי
בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים׃
6 וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן
הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה׃ 7 וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא
וָשׁוֹב עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ׃ 8 וַיְשַׁלַּח אֶת־
הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי

עשר יום מכאן אתה למד שהיתה התיבה משוקע' במים י"א אמה שהרי
כתי' בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה אב שהוא עשירי למרחשון
לירידת גשמים והם היו גבוהי' על ההרים חמש עשרה אמה ונחסרו מיום אחד
בסיון עד א' באב חמש עשרה אמה לששים יום הרי אמה לד' ימי' נמצא שבי"ו
בסיון לא חסרו אלא ד' אמות ונחה התיב' ליום המחרת למדת שהית' משוקעת
5 י"א אמה במים שעל ראשי ההרים: **בעשירי נראו ראשי ההרים** זה אב
שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם, וא"ת הוא אלול ועשירי לכסלו שפסק
הגשם כשם שאתה אומר בחדש השביעי (סיון) והוא שביעי להפסקה אי אפשר
לומר כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא להפסקה שהרי לא כלו מ' של
ירידת גשמים ומאה וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון ואם אתה אומר
שביעי לירידה אין זה סיון והעשירי אי אפשר למנו' אלא לירידה שאם אתה
אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מוצא בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל
הארץ שהרי מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים שלח את העורב וכ"א יום
הוחיל בשליחות היונה הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני
האדמה, ואם תאמר באלול נראו נמצא שחרבו במרחשון והוא קורא אותו ראשון
6 ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם ולרבי יהושע הוא ניסן: **מקץ
ארבעים יום** משנראו ראשי ההרים. **את חלון התיבה אשר עשה**, לצהר
7 ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה: **יצוא ושוב** הולך ומקיף סביבות
התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו ששנינו באגדת חלק.
עד יבשת המי' פשוטו כמשמעו, אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב לשליחות
אחרת כשיבשו המים בעצירת גשמים בימי אליהו שנאמר והעורבים מביאים
8 לו לחם ובשר (מלכים א' י"ז): **וישלח את היונה** לסוף ז' ימים שהרי כתיב
ויחל

הבנת המקרא.

8 וישלח אין זה לשון שליחות אלא לשון שלוח וכו' לא תשוב אליו עכ"ל. הקושיא
יבל

9 הָאֲדָמָה׃ וְלֹא־מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה כִּי־מַיִם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה׃
10 וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיֹּסֶף שַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מִן־הַתֵּבָה׃
11 וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קַלּוּ הַמַּיִם

ויחל עוד ז' ימים אחרים מכלל זה אתה למד שאף בראשונה הוחיל ז' ימים.
וישלח אין זה ל' שליחות אלא ל' שלוח שלחה ללכת לדרכה ובזו יראה אם קלו
10 המים שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו. ויחל ל' המתנה וכן לי שמעו ויחלו
11 והרבה יש במקרא. טרף בפיה אומר אני שזכר היה לכן קוראו פעמים ל'
זכר ופעמי' ל' נקבה לפי שכל יונה שבמקרא ל' נקבה כמו כיונים על אפקי
מים רוחצות (שיר ה) כיוני הגאיות כלם הומו' (יחזקאל ז') וכמו כיונה פותה
(הושע ז'): טרף חטף ומדרש אגדה ל' מזון ודרשו בפיה ל' מאמר אמרה יהיו
מזונותי

הבנת המקרא.

על רש"י ז"ל גלוי מדוע איחר פירושו זה ולא פירש כן בפסוק הקודם בשלוח
העורב שהרי גם שם כתיב וישלח בבנין הכבד שענינו לשון שלוח ודאי ומדוע
אמר הרב אין זה לשון שליחות וכו' שמשמע שהראשון לשון שליחות ואיננו:
והמפרש' כולם השתבשו בביאורו, והאמת יורה דרכו כי ראה הרב שיש בכאן
מקום לטעות ולפרשו ל' שליחות דוקא בעבור שאמר אחריו לראות הקלו
וגו' בלמד התכלית שמשמעו ששלחה לשום דבר כי כן משמעת למד שאחר ל'
שליחות שנופל על השליח לא על המשלח, כמו וישלח משה לקרא לדתן
ולאבירם, שהשליח הוא הקורא וכן וישלח אותם מש' לתור את הארץ, שהשלוחי'
הם' התרים לא משה המשלחו, לכן דייק הרב ואמר אין זה ל' שליחות כלומר
אף שנרא' מתחלת המחשב' שזה ל' שליחות הוא בעבור הלמד מ"מ איננו ל'
שליחות אלא ל' שילוח כמשפט הכב', ואין קושיא מלמד לראות כי הרצון בו
ובזה ירא' אם קלו המים וכו', ונופל לראות על נח המשלח, לא על היונה,
והור' לנו עוד בזה כי המקור להיותו בלתי מבורר זמן העשות הענין כי לא
יורה כי אם העשות הענין בסתם בזמן בלתי מוגבל, לכן בסתמו
הוא עומד לכל עניניו גם עם האותיות המשמשות עליו.
10 ויחל ל' המתנ' וכו' וייחל הוא ל' ויחל אלא שזה ל' ויפעל וכו' עכ"ל שני
הבנוי' הא' כבר פירשתי בטוב בתורת אלהי' מפורש ומשם תקחם אליך.

מעל הארץ: ויחל עוד שבעת ימים אחרים
וישלח את־היונה ולא־יספה שוב־אליו עוד: ויהי
באחת ושש־מאות שנה בראשון באחד לחדש
חרבו המים מעל הארץ ויסר נח את־מכסה
התבה וירא והנה חרבו פני האדמה: ובחדש
השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה
הארץ: ס רביעי וידבר אלהים אל־נח
לאמר: צא מן־התבה אתה ואשתך ובניך ונשי־
בניך אתך: כל־החיה אשר־אתך מכל־בשר בעוף 17
ובבהמה ובכל־הרמש הרמש על־הארץ הוצא
אתך ושרצו בארץ ופרו ורבו על־הארץ: ויצא־ 18
נח ובניו ואשתו ונשי־בניו אתו: כל־החיה 19
כל־הרמש וכל־העוף כל רומש על־הארץ
למשפחתיהם יצאו מן־התבה: ויבן נח מזבח 20
ליהוה ויקח מכל הבהמה הטהרה ומכל העוף

מזונותי מרורין כזית בידו של הקב"ה ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם: ויחל 12
הוא ל' ויחל אלא שזה ל' ויפעל וזה ל' ויתפעל ויחל וימתן וייחל ויתמתן:
בראשון לר"א הוא תשרי ולרבי יהושע הוא ניסן. חרבו נעשה כמין טיט 13
שקרמו פניה של מעלה: יבשה נעשה גריד כהלכת'. בשבעה ועשרים 14
וירידתן בחדש השני בי"ז, אלו י"א ימים שהחמה יתירה על הלבנה שמשפט דור
המבול שנה תמימה היה: אתה ואשתך וגו' איש ואשתו כאן התיר להם 16
תשמיש המטה: הוצא הוצא כתיב היצא קרי היצא אמר להם שיצאו הוצא אם 17
אינם רוצי' לצאת הוציאם אתה. ושרצו בארץ ולא בתיבה מגיד שאף הבהמ'
והעוף נאסרו בתשמי': למשפחותיהם קבלו עליהם על מנת לידבק במינן: 19
מבל הבהמה הטהורה אמר לא צוה לי הקב"ה להכניס מאלו ז' ז' אלא כדי
להקריב:

[21] הַטָּהֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ׃ וַיָּרַח יְהוָה אֶת־רֵיחַ
הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־לִבּוֹ לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד
אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע
מִנְּעֻרָיו וְלֹא־אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חַי כַּאֲשֶׁר
עָשִׂיתִי׃ [22] עֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם
וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ׃ [1] וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים
אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ
[2] אֶת־הָאָרֶץ׃ וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיַּת

21 להקריב קרבן מהם: **מנעוריו** מנעריו כתיב משננער לצאת ממעי אמו נתן
בו יצר הרע. **לא אוסף ולא אוסף** כפל הדבר לשבועה הוא שכתוב אשר
נשבעתי מעבור מי נח ולא מצינו בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה
22 וכן דרשו חכמים בש"ש: **עד כל ימי הארץ וגו'** לא ישבותו, ו' עתים הללו
שני חדשים לכל אחד וא' כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע חצי
כסליו וטבת וחצי שבט קור כו' בב"מ (ס"א עוד כל ימי כלומר תמיד כמו עוד
טומאתו בו) קור, קשה מחורף. **חורף** עת זרע שעורים וקטנית החריפין
להתבשל מהר (קור) הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן, (מהרש"ל קציר חצי ניסן
ואייר וחצי סיון). **קיץ** הוא זמן לקיטת תאנים' וזמן שמייבשים אותן בשדות ושמו
קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הנערים (שמואל ב' ט"ז): **חום** הוא סוף ימות
החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר כמו ששנינו בסוף יומא שלהי קיטא
קשי מקיטא. **ויום ולילה לא ישבותו** מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא
שמשו המזלות ולא נכר בין יום ובין לילה. **לא ישבותו** לא יפסקו כל אלה
2 מלהתנהג כסדרן: **וחתכם** ואימתכם' כמו תראו חתת (איוב ו'), ואגד' לא חיות
כל זמן שתינוק בן יומו חי אין אתה צריך לשמרו מן העכברים עוג מלך הבשן
מת צריך לשומרו מן העכברים שנאמר ומוראכם יהי', אימתי יהיה מוראכם
על

הבנת המקרא.

22 עד כל ימי הארץ וגו' ו' עתים הללו ב' חדשים וכו' עכ"ל בעבור שגירסת
רש"י נשתבש' כמו שכבר העיר עלי' הר"א מזרחי גם בפי' הרב חזקוני כפי שהוא
נמצא אצלינו בדפוס נשתבש ההעתקה לכן אעתיק הנה דברי החזקוני כמו
שהוא אצלי בהעתק' כ"י וז"ל פי' רש"י חצי כסלו וטבת וחצי שבט קור וכו' בב"מ
חו"ק דאמרינן בב"מ בפרק המקבל חצי תשרי מרחשון וחצי כסלו זרע, חצי
כסלו

הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמָיִם בְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ
הָאֲדָמָה וּבְכָל־דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ׃ 3 כָּל־רֶמֶשׂ
אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי
לָכֶם אֶת־כֹּל׃ 4 אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ׃
5 וְאַךְ אֶת־דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה
אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת־
נֶפֶשׁ הָאָדָם׃ 6 שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי
בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם׃ 7 וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ
שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ׃ ס חמישי 8 וַיֹּאמֶר

על החיות כל זמן שאתם חיים: 3 לכם יהיה לאכלה שלא הרשיתי לאד׳ הראשון
בשר אלא ירק עשב ולכם כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את
כל: 4 בנפשו דמו אסר להם אבר מן החי כלומר כל זמן שנפשו בדמו לא
תאכלו הבשר, בנפשו דמו בעוד נפשו בו. בשר בנפשו לא תאכלו הרי אבר
מן החי ואף דמו לא תאכלו הרי דם מן החי: 5 ואך את דמכם אע״פי שהתרתי
לכם נטילת נשמה בבהמה את דמכם אדרוש מהשופך דם עצמו. לנפשותיכם
אף החונק עצמו אע״פ שלא יצא ממנו דם. מיד כל חיה לפי שחטאו דור
המבול והופקרו למאכל חיות רעות לשלוט בהן שנא׳ נמשל כבהמות נדמו
(תלים מ״ט) לכך הוצרך להזהיר עליהן את החיות. מיד האדם מיד ההורג
במזיד ואין עדים אני אדרוש. ומיד איש אחיו שהוא אוהב לו כאח והרג
שוגג אני אדרוש אם לא יגלה ויבקש על עונו לימחל שאף השוגג צרי׳ כפרה ואם
אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע הקב״ה דורש ממנו, כמו שדרשו רבותינו
והאלהים אנה לידו במסכת מכות הקב״ה מזמנן לפונדק אחד וכו׳: 6 באדם
דמו ישפך אם יש עדים המיתוהו אתם למה כי בצלם אלהים וגו׳: עשה את
האדם זה מקרא קצר, עשה העושה את האדם וכן הרבה במקרא: 7 ואתם
פרו ורבו לפי פשוטו הראשונה לברכה וכאן לצווי ולפי מדרשו להקיש מי שאינו
עוסק

הגהת המגיה.

כסלו טבת ואני שבט חורף, אני שבט אדר ואני ניסן קור, אני ניסן אייר ואני
סיון קציר, אני סיון תמוז ואני אב קיץ, אני אב אלול ואני תשרי חם, ולא שכ״ל
שהסופרים הטעו פי׳ רש״י שמתחלה מצאו בפי׳ רש״י אני כסלו טבת ואני שבט
קור׳

9 אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר׃ וַאֲנִי הִנְנִי
מֵקִים אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם׃
10 וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף בַּבְּהֵמָה
וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה
11 לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ׃ וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם
וְלֹא־יִכָּרֵת כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל וְלֹא־יִהְיֶה
12 עוֹד מַבּוּל לְשַׁחֵת הָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת
אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־
13 נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם׃ אֶת־קַשְׁתִּי
נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ׃
14 וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן׃

9 עוסק בפריה ורביה לשופך דמים: ואני הנני מסכים אני עמך שהיה נח
דואג לעסוק בפריה ורביה עד שהבטיחו הקב"ה שלא לשחת העולם עוד וכן
עשה, ובאחרונה אמר לו הנני מסכים לעשות קיום וחוזק ברית להבטחתי
10 ואתן לך אות: חית הארץ אתכם הם המתהלכים עם הבריות. מכל יוצאי
התיבה להביא שקצים ורמשים. חית הארץ להביא המזיקין שאינן בכלל
11 החיה. אשר אתכם שאין הלוכן עם הבריות: והקמתי אעשה קיום לבריתי
וזהו קיומו את הקשת כמו שמפרש והולך: לדרת עולם נכתב חסר שיש
דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו כמו דורו של חזקיהו מלך
14 יהודה ודורו של רבי שמעון בן יוחאי: בעננו ענן כשתעלה במחשבה לפני
להביא

הגהת המקלא.

חור' ונקודה אחת על הרי"ש כדי להשלים התיב' להיותה חורף והיו סבורים
שהיא קור וכתבו מהיום ההוא והלא' בפי' רש"י וחצי שבט קור כמו שטעו כ"כ
סופרים בפ' דברים גבי ואשימם בראשיכם, ומה שפי' רש"י חורף עת שעורים
וקטניות פירושו עת זריעת שעורים וקטניות החריפין להתבשל מהר והוא
חצי שבט אדר וחצי ניסן שהשעורין מתבשלין בהם בבכיר, עכ"ל וכן העתיק
משמו הרב בעל מנחת יהוד' בס' דעת זקנים, אולם הרב מהרש"י ביפה תאר
פ' ל"ד סי' י"ד חשב ליישב גירסתנו ע"ש.

15 וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־
נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל
16 לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר׃ וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ
לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה
17 בְּכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־
נֹחַ זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי בֵּינִי וּבֵין
כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃ פ ששי
18 וַיִּהְיוּ בְנֵי־נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וָיָפֶת
19 וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן׃ שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה
20 נָפְצָה כָל־הָאָרֶץ׃ וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע

16 להביא חסד ואהבין לעולם: **בין אלהים ובין כל נפש חיה** בין מדת הדין
של מעלה וביניכם שהיה לו לכתוב ביני ובין נפש חיה, אלא זהו מדרשו כשתבא
17 מדת הדין לקטרג עליכם לחייב אתכם אני רואה את האות ונזכר: **זאת אות**
18 **הברית** הראהו הקשת ואמר לו הרי האות שאמרתי: **וחם הוא אבי כנען**
למה הוצרך לומר כאן לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה
חם ועל ידו נתקלל כנען ועדין לא כתב תולדת חם ולא ידענו שכנען בנו
19 לפיכך הוצרך לומר כאן וחם הוא אבי כנען: **ויחל** עשה עצמו חולין שהיה לו
20 לעסוק תחלה בנטיעה אחרת. **איש האדמה** אדני האדמה כמו איש נעמי
רות

הבנת המקרא.

17 **זאת** אות הברית, הראהו הקשת וכו' עכ"ל, בעבור שכבר נאמר לעיל
זאת אות הברית אשר אני נותן וגו' לכן פי' הרב שזה נאמר על ענין הקשת
שהראהו לו עתה ואמר לו הרי האות שאמרתי, וכמו שפי' על החדש הזה לכם
בפ' בא ועל זה יתמו בפ' כי תשא גם במקומות זולתם כי מלות זה וזאת רומזות
על הענין אם בדבור או באצבע; אכן לפי הפשט אין צורך כי כן מדרך המקרא
לכלול הענין תחלה ואח"כ פורטו וחוזר וכוללו לאמר הרי לך כלל שאמרתי
לך, וכ"כ הרב רשב"ם בפ' כי תשא (שמות ל' לד) אצל קח לך סמים וגו'.
הקימתי ביני וגו', טעמו אשר אני מקים עתה, וזה ההבדל שבין הקימותי
הה"א בח"ס ובין הקימותי הה"א בח"פ וכמו שאבאר בע"ה בפ' לך לך בפסוק
הרימותי ידי (יד כב) בראיות נכונות.

21 כָּרֶם: וַיֵּשְׁתְּ מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה:
22 וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֵת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֵּד לִשְׁנֵי־
אֶחָיו בַּחוּץ: 23 וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ
עַל־שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֵת עֶרְוַת
אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ:
24 וַיִּיקֶץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן:
25 וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו:
26 וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ:
27 יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת וְיִשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי־שֵׁם וִיהִי כְנַעַן

(רות א'). ויטע כרם כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורות ויחורי תאנים:
21 אהלו אהלה כתיב רמז לי' שבטים שנקראו על שם שומרון שנקראת אהלה
שגלו על עסקי היין שנאמר השותים במזרקי יין (עמוס ו'). ויתגל ל' ויתפעל:
22 וירא חם אבי כנען יש מרבותינו אומרים כנען ראה והגיד לאביו לכך הוזכר
על הדבר ונתקלל. וירא את ערות אביו יש אומרים סרסו וי"א רבעו: ויקח
23 שם ויפת אין כתיב ויקחו אלא ויקח לימד על שם שנתאמץ במצו' יותר מיפת
לכך זכו בניו לטלית של ציצית ויפת זכה לקבורה לבניו שנא' אתן לגוג מקום
שם קבר, וחם שבזה את אביו נאמר בזרעו כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים
ואת גלות כוש נערי' וזקנים ערום ויחף וחשופי שת וגו'. (יחזקאל לג) ופניהם
אחורנית למה נאמר פעם שנייה מלמד שכשקרבו אצלו והוצרכו להפך עצמם
24 לכסותו הפכו פניהם אחורנית: בנו הקטן הפסול והבזוי כמו הנה קטן
25 נתתיך בגוים בזוי (ירמי' מט): ארור כנען אתה גרמת לי שלא אוליד בן
רביעי אחר לשמשני ארור בנך רביעי להיו' משמש את זרעם של אלו הגדולים
שהוטל עליה' טורח עבודתי מעתה, ומה ראה חם שסרסו אמר להם לאחיו
אדם הראשון שני בני' היו לו והרג זה את זה בשבי' ירושת העולם ואבינו יש לו
26 ג' בנים ועודנו מבקש בן רביעי: ברוך ה' אלהי שם שעתיד לשמור הבטחתו
27 לזרעו לתת להם את ארץ כנען, ויהי להם כנען למס עובד: יפת אלהים
ליפת מתורגם יפתי ירחיב. וישכן באהלי שם ישרה שכינתו בישראל,
ומדרש

הבנת המקרא.

21 ויתגל ל' ויתפעל עכ"ל, רצונו שהוא ל' גילוי ומנחי ל"ה ובמשקל ויתכס לקיין
27 כ"ד ס"ה ושם אבאר בעז"ה. יפת אלהי' ליפת, מתורג' יפתי ירחיב עכ"ל רצונו
כי

28 עֶבֶד לָמוֹ׃ וַיְחִי־נֹחַ אַחַר הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה
29 וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה׃ וַיְהִי כָּל־יְמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמֹת׃ פ

1 וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם
2 בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל׃ בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן
3 וְתֻבָל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃ וּבְנֵי גֹּמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת
4 וְתֹגַרְמָה׃ וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִים׃
5 מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לִלְשֹׁנוֹ
6 לְמִשְׁפְּחֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט
7 וּכְנָעַן׃ וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה
8 וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃ וְכוּשׁ יָלַד אֶת־
9 נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ׃ הוּא־הָיָה גִבֹּר־
צַיִד לִפְנֵי יְהוָה עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד
10 לִפְנֵי יְהוָה׃ וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ

ומדרש חכמים אע"פ שיפת אלהים ליפת שבנה כורש שהיה מבני יפת בית
שני לא שרתה בו שכינה והיכן שרתה במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני
שם. ויהי כנען עבד אף משיגלו בני שם ימכרו להם עבדים מבני כנען:
2 ותירס זו פרס: 8 להיות גבור להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור
9 הפלגה: גבור ציד צד דעתן של בריות בפיו וטוען למרוד במקום. לפני ה'
מתכוין להקניטו על פניו. על כן יאמר על כל אדם מרשיע בעזו' פנים
יודע

הבנת המקרא.

כי מה שת"א יפתי פירושו ירחיב כי כן כי ירחיב ה' אלהיך (דברי' יב כ) ת"א אדי
יפתי, והוא מבעלי ל"ה ומבנין הפעיל כמו ומלכים לפניו ירד (ישעי' מא ב)
כי בבנין הקל הנה האדירך (במדב' כד יט) דוגמת ומת ויבך ויקריה'.

11 וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר: מִן־הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא
אַשּׁוּר וַיִּבֶן אֶת־נִינְוֵה וְאֶת־רְחֹבֹת עִיר וְאֶת־כָּלַח:
12 וְאֶת־רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִוא הָעִיר הַגְּדֹלָה:
13 וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוּדִים וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־
14 לְהָבִים וְאֶת־נַפְתֻּחִים: וְאֶת־פַּתְרֻסִים וְאֶת־
כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־
15 כַּפְתֹּרִים: ס וּכְנַעַן יָלַד אֶת־צִידֹן
16 בְּכֹרוֹ וְאֶת־חֵת: וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֵת
17 18 הַגִּרְגָּשִׁי: וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הַעַרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי: וְאֶת־
הָאַרְוָדִי וְאֶת־הַצְּמָרִי וְאֶת־הַחֲמָתִי וְאַחַר נָפֹצוּ
19 מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי: וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן
בֹּאֲכָה גְרָרָה עַד־עַזָּה בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה
20 וְאַדְמָה וּצְבֹיִם עַד־לָשַׁע: אֵלֶּה בְנֵי־חָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
21 לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵהֶם: ס וּלְשֵׁם
יֻלַּד גַּם־הוּא אֲבִי כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל:

11 יודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד גבור ציד: מן הארץ. כיון
שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד ומורדין במקום לבנות המגדל יצא
12 מתוכם: העיר הגדולה היא נינוה שנאמר ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים:
13 להבים שפניהם דומים ללהב: פתרוסים וכסלוחים אשר יצאו משם
14 פלשתים משניהם יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין משכב נשותיהם
18 אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים: ואחר נפוצו מאלה נפוצו משפחות הרבה:
19 גבול סוף ארצו כל גבול ל' סוף וקצה. בואכה שם דבר, וכן כאדם האומר
20 לחבירו גבול זה מגיע עד אשר תבא לגבול פלוני: ללשונתם בארצותם אף
21 על פי שנחלקו ללשונות וארצות כלם בני חם הם: אבי כל בני עבר הנהר
היה שם. אחי יפת הגדול איני יודע אם שם אם יפת הגדול כשהוא אומר שם

22 בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם׃ 23 וּבְנֵי
אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמַשׁ׃ 24 וְאַרְפַּכְשַׁד יָלַד אֶת־
שָׁלַח וְשֶׁלַח יָלַד אֶת־עֵבֶר׃ 25 וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם
הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם אָחִיו יָקְטָן׃
26 וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמוֹדָד וְאֶת־שָׁלֶף וְאֶת־חֲצַרְמָוֶת
וְאֶת־יָרַח׃ 27 וְאֶת־הֲדוֹרָם וְאֶת־אוּזָל וְאֶת־דִּקְלָה׃
28 וְאֶת־עוֹבָל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־שְׁבָא׃ 29 וְאֶת־אוֹפִר
וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־יוֹבָב כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יָקְטָן׃ 30 וַיְהִי
מוֹשָׁבָם מִמֵּשָׁא בֹּאֲכָה סְפָרָה הַר הַקֶּדֶם׃ 31 אֵלֶּה
בְנֵי־שֵׁם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵהֶם׃
32 אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵהֶם וּמֵאֵלֶּה
נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל׃ פ שביעי

יא

1 וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים׃ 2 וַיְהִי

בן מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול הוי אומר יפת הגדול שהרי בן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה נמצא שהגדול בבניו היה בן מאה שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחר המבול: אחי יפת ולא אחי חם שאלו שניהם כבדו את אביהם וזה בזהו: 25 נפלגה נתבלבלו הלשונות ונפוצו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם למדנו שהי' עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתיד ושנינו בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגו שא"ת בתחלת ימיו הרי יקטן אחיו צעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן שנאמר ויקטן ילד וגו' ואחר כך ויהי כל הארץ וגו'. ואם תאמר באמצע ימיו לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש הא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו. יקטן שהיה ענו ומקטין עצמו לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו: 26 חצרמות על שם מקומו דברי אגדה: 1 שפה אחת לשון הקודש. דברים אחדים באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה, דבר אחר על יחידו של עולם, דבר אחר ודברים אחדים (ס"א ודברים חדים) אמרו אחת לאלף ות"רנו שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול בואו

בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ
3 שָׁם׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים
וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן וְהַחֵמָר
4 הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר׃ וַיֹּאמְרוּ הָבָה ׀ נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר
וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם פֶּן־נָפוּץ
5 עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ׃ וַיֵּרֶד יְהוָה לִרְאֹת אֶת־הָעִיר
6 וְאֶת־הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת

3 ונעשה לו כמיכות ב"ר: **בנסעם מקדם** שהיו יושבים שם כדכתיב למעלה
ויהי מושבם וגו' הר הקדם ונסעו משם לתור להם מקום להחזיק את כלם ולא
מצאו אלא שנער: **איש אל רעהו** אומה לאומה מצרים לכוש וכוש לפוט ופוט
4 לכנען. **הבה** הזמינו עצמכם, כל הבה ל' הזמנה הוא שמכינים עצמן
ומתחברים למלאכ' או לעצה או למשא, הבה הזמינו בלע"ז אַפַּרְלֵייר,
(בערייטען, גוריסטען). **לבנים** שאין אבני' בבבל שהיא בקע'.
ונשרפה לשריפה כך עושין הלבני' שקורי' מְהוֹרֵם, (זיגל, דאכשטייגע,
וכן שמות ה ז), שורפין אותן בכבשן. **לחמר** לטוח הקיר: **פן נפוץ**
5 שלא יבוא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן: **וירד יי' לראות** לא הוצרך לכך
אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו, במדרש רבי
תנחומא. **בני האדם** אלא בני מי שמא בני חמרים וגמלים אלא בני אדם
הראשון שכפה את הטובה ואמר האשה אשר נתת עמדי אף אלו כפו בטובה
6 למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול: **הן עם אחד** כל טובה זו יש
עמהן שעם אחד הם ושפה אחת לכלן ודבר זה החלו לעשו'. **החלם** כמו אמרם
עשותם

הבנת המקרא.

6 **החלם** כמו אמר' עשותם להתחיל הם לעשות עכ"ל בעבור שכינוי המקור
יור' גם על הפועל גם על הפעול כמו להוציאם מארץ המ"ם לסימן הפעולים
וטעמו להוציא אותם אבל ויהי כהוציאם אותם החוצה המ"ם סימן הפועלים
וטעמו כאשר הוציאו הם לזאת פי' הרב שהמ"ם של החלם כמ"ם של אמרם
עשותם לסימן הפועלים וטעמו להתחיל הם, והתיבה מפעלי הכפל מבנין
הפעיל והי' ראוי הה"א בח"פ אלא שנפתח להקיל על החי"ת כמנהגו.
ונבלה

וְעַתָּה֙ לֹֽא־יִבָּצֵ֣ר מֵהֶ֔ם כֹּ֛ל אֲשֶׁ֥ר יָזְמ֖וּ לַעֲשֽׂוֹת׃ הָ֚בָה 7
נֵֽרְדָ֔ה וְנָבְלָ֥ה שָׁ֖ם שְׂפָתָ֑ם אֲשֶׁר֙ לֹ֣א יִשְׁמְע֔וּ אִ֖ישׁ
שְׂפַ֥ת רֵעֵֽהוּ׃ וַיָּ֨פֶץ יְהוָ֥ה אֹתָ֛ם מִשָּׁ֖ם עַל־פְּנֵ֣י כָל־ 8
הָאָ֑רֶץ וַֽיַּחְדְּל֖וּ לִבְנֹ֥ת הָעִֽיר׃ עַל־כֵּ֞ן קָרָ֤א שְׁמָהּ֙ 9
בָּבֶ֔ל כִּי־שָׁ֛ם בָּלַ֥ל יְהוָ֖ה שְׂפַ֣ת כָּל־הָאָ֑רֶץ וּמִשָּׁם֙
הֱפִיצָ֣ם יְהוָ֔ה עַל־פְּנֵ֖י כָּל־הָאָֽרֶץ׃ פ
אֵ֚לֶּה תּוֹלְדֹ֣ת שֵׁ֔ם שֵׁ֚ם בֶּן־מְאַ֣ת שָׁנָ֔ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־ 10

עשותם להתחיל הם לעשות. לא יבצר מהם וגו׳ לעשות, בתמיה יבצר ל׳
7 מניעה כתרגום ודומה לו יבצור רוח נגידים (תילי׳ עו): הבה נרדה בבית
דינו כמלך מענותנותו יתירה. הבה מדה כנגד מדה הם אמרו הבה נבנה
והוא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה. ונבלה ונבלבל נו״ן משמש בל׳ רבים וה״א
אחרונה יתירה כה״א של נרדה. לא ישמעו זה שואל לבנה וזה מביא טיט
8 זה עומד עליו ופוצע את מוחו: ויפץ יי אותם משם בעולם הזה מה שאמרו
9 פן נפוץ נתקיים עליהם הוא שאמר שלמה מגורת רשע היא תבואנו. ומשם
הפיצם למד שאין להם חלק לעולם הבא וכי אי זו קשה של דור המבול או של
דור הפלגה אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו ואלו
נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה
ביניהם לכך נאבדו, ואלו היו נוהגים אהב׳ וריעו׳ ביניה׳ שנא׳ שפה אחת ודברים
10 אחדים, למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום: שם בן מאת שנה כשהוליד

הגהת המקדש.

7 ונבל׳ ונבלבל נו״ן משמש ל׳ רבי׳ וכו׳ עכ״ל דעתו כדעת שני של רד״ק במכלול
בגזרת הכפולים מבנין הפעיל שאמר גם יתכן שהוא מבנין הקל והיה משפטו
בשקל ונבוזה בהם (ש״א יד לו) והה״א נוספת כה״א של נרדה עכ״ל, והחכם
רש״ד המבאר חשב שכוונת רד״ק שמשפטו להיות דגש כמו ונבזו שגם הוא דגש
והנה שגה ברואה כי ונבוזה רפה בכל הספרים ובעדות הרד״ק עצמו בשער
דקדוק הפעלי׳ בעתיד מבנין הקל מפעלי הכפל שאמר ולפעמים יפול הדגש
כמו ונבוזה בהם, וכזה כתב בשרשים שרש בזז כי הוקלה מלת ונבוזה בהם
וכו׳ לכן כוונתו שהי׳ משפטו להיות בחולם ורפה דוגמת ונבוזה בהם אלא
שהוקל עוד בהשתנות החולם לשו״א, ולדעתי בא כן כדי לזווג המלות נרדה
ונבלה וזה טעם השתנות ורפה ונכנה למעלה וכמו שאמרו הם על
מונאך ומובאך, גם ח״ל אמרו מדיא ומליא כדי לזווג המלות.

11 אַרְפַּכְשָׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל׃ וַיְחִי־שֵׁם אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־אַרְפַּכְשָׁד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
12 וּבָנוֹת׃ ס וְאַרְפַּכְשַׁד חַי חָמֵשׁ
13 וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שָׁלַח׃ וַיְחִי אַרְפַּכְשַׁד
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֶׁלַח שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת
14 שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וְשֶׁלַח
15 חַי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־עֵבֶר׃ וַיְחִי־שֶׁלַח אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־עֵבֶר שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה
16 וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי־עֵבֶר
17 אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־פָּלֶג׃ וַיְחִי־עֵבֶר
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־פֶּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת
18 שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי־פֶלֶג
19 שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־רְעוּ׃ וַיְחִי־פֶלֶג אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־רְעוּ תֵּשַׁע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד
20 בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי רְעוּ שְׁתַּיִם
21 וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שְׂרוּג׃ וַיְחִי רְעוּ אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־שְׂרוּג שֶׁבַע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה
22 וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי שְׂרוּג
23 שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־נָחוֹר׃ וַיְחִי שְׂרוּג אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־נָחוֹר מָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
24 וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי נָחוֹר תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים

שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־תָּרַח׃ 25 וַיְחִי נָחוֹר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־תֶּרַח תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס 26 וַיְחִי־תֶרַח
שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־
הָרָן׃ 27 וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד אֶת־אַבְרָם
אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט׃ 28 וַיָּמָת
הָרָן עַל־פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר
כַּשְׂדִּים׃ 29 וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם
אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־
הָרָן אֲבִי־מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה׃ 30 וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה

את ארפכשד שנתים אחר המבול: 28 **על פני תרח אביו** בחיי אביו, ומדרש אגדה אומר שעל ידי אביו מת שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש והרן יושב ואומ' בלבו אם אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה אמר להם הרן משל אברם אני השליכוהו לכבשן האש ונשרף וזהו אור כשדים, ומנחם פי' אור בקעה וכן באורי' כבדו ה' (ישעי' כו) וכן מאורת צפעוני (שם יא) כל חור ובקע עמוק קרוי אור: 29 **יסכה** זו שרה על שם שסוכה ברוח הקדש ושהכל סוכין ביופיה (ס"א כמו שנאמר ויראו אותה שרי פרעה), ועוד
יסכה

הבנת המקרא.

29 **יסכה** זו שרה ע"ש שסוכה ברוח הקדש ושהכל סוכין ביפיה וכו' עכ"ל וכן אז"ל בפ' בן סורר דף ס"ט ב', וסוכה בל' ארמי הוא כמו צופה ורואה בל' עברי וילך הצופה ת"י ואזל סכותא, וכן כל ל' צופה מתורגם בל' סכותא, וע"ש שהית' נביאה היתה נקראת יסכה כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה (ש"א ט) וכן אז"ל בר"ש ויקר' רבה כי אבי סוכו הוא משה רבינו אבי של כל הנביאי' שהיו סוכין ברוח הקדש, בערביא נוקין לנביא סכיא עכ"ל, גם היוסיפון בקדמוניות שלו כתב בפשיטות יסכה זו שרה לפי קבלתו והסכימו עמו כל גדולי המפרשים הקדמונים, והיודע בטיב דרכי הל' וטבע הדבורי' יודה לדבריה' בהפרק ל' הכתוב בעצמו, וזה שידענו כי תכלית הדבורים הוא
התגלות

31 אֵין לָהּ וָלָד׃ וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ
וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ וְאֵת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת
אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת
32 אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ וַיִּהְיוּ
יְמֵי־תֶרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת
יב תֶּרַח בְּחָרָן׃ פ
1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ

31 יסכה ל' נסיכו' (וכן הוא בסנהדרין להדיא) כמו שר' ל' שררה: ויצאו אתם
32 ויצאו תרח ואברם עם לוט ושרי: וימת תרח בחרן לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען והיה שם יותר מס' שנה שהרי כתוב ואברם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן ותרח בן ע' שנה היה כשנולד אברם הרי קמ"ה לתרח כשיצא אברם מחרן עדיין נשארו משנותיו הרבה ולמה הקדי' הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחו זקן והלך לו לפיכך קראו הכתו' מת, (ס"א ועוד) שהרשעים אף בחייהם קרוים מתים והצדיקים אף במיתתן קרוי' חיים שנאמ' ובניהו בן יהוידע בן איש חי. בחרן הנו"ן הפוכה לומר לך עד אברם חרון אף של מקום:
1 לך לך להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול, כאן אי אתה זוכה

הבנת המקרא.

התגלות הנעלמים והתודעות הסתומים ולכן מדרך כל ל' לייחס הבלתי נודע בנודע והנקלה בנכבד להיות הנכבד יותר מפורסם מן הנקל', וכן בכל מקום שיאמר הכתוב פלוני אבי פלוני לעולם יהי' הבן יותר מפורסם מן האב כמו הוא אבי מואב הוא אבי בני עמון כי המואבים והעמונים מפורסמים בעלי שם ולא כן מואב ועמון אבותיה' כי לא ידענו מהם כל מאומ' זולת שהולידו משפחות, וכן וקיש אבי שאול ונר אבי אבנר כי שאול ואבנר יותר מפורסמים ונכבדים מאבות', וכן כל דומיהם, והנה הכתוב הזה רצה להודיענו ייחוס הרן ואמר שהוא היה אבי מלכה ואבי יסכה והנה מלכה מפורסמת שהולידה משפחות כדכתי' הנה ילדה מלכה גם היא וגו' אבל יסכה אילו הית' אשה נעלמת לא ידענו את השם' ואת שיחה כי לא מצאנו זכרה בקרא בשום מקום זולת המקום הזה ואיך ייוחס אלי' הרן לומר שהוא הי' אביה ולא ידענוה, לכן ברור שמלכה ויסכה הן הנה מלכה ושרי הנזכרים בקרא ושתיהן מפורסמות עד שראוין לייחס אביהן אליהן, והודיעתנו התורה ששרי היא הנקרא יסכה ע"ש תבונותיה.

וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ׃ 2 וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי
3 גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה׃ וַאֲבָרְכָה
מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת
4 הָאֲדָמָה׃ וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה
וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים
5 שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן׃ וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ
וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ
וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה
6 כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃ וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ

2 לבנים, ועוד שאודיע טבעך בעולם: ואעשך לגוי גדול לפי שהדרך גורמת
לשלשה דברים ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את השם
לכך הוזקק לשלשה ברכות הללו שהבטיחו על הבנים על הממון ועל השם
(פ"א וזהו ואגדלה שמך הריני מוסיף אות על שמך שעד עכשיו שמך אברם
מכאן ואילך אברהם ואברהם עולה רמ"ח כנגד אבריו של אדם ברש"י ישן)
ואברכך, בממון ב"ר. והיה ברכה הברכות נתונות בידך עד עכשיו היו בידי
ברכתי לאדם ונח ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ ב"ר, דבר אחר ואעשך
לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם, ואברכך זה שאומרי' אלהי יצחק, ואגדלה
שמך זה שאומרים אלהי יעקב, יכול יהיו חותמין בכולן תלמוד לומר והיה
ברכה בך חותמין ולא בהם: מארצך והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד
לחרן אלא כך אמר לו התרחק עוד משם וצא מבית אביך. אשר אראך לא
גלה לו הארץ מיד כדי לחבבה בעיניו ולתת לו שכר על כל דבור ודבור כיוצא
בו את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק (בראשית כג) כיוצא בו על אחד
ההרים אשר אומר אליך (שם) כיוצא בו וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי
3 דובר אליך (יונה ג'): ונברכו בך יש אגדות רבות וזהו פשוטו אדם אומר לבנו
תהא כאברהם וכן כל ונברכו בך שבמקרא וזה מוכיח בך יברך ישראל לאמר
5 ישימך אלהים כאפרים וכמנשה (שם מח): אשר עשו בחרן שהכניסן תחת
כנפי השכינה אברם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ומעלה עליהם
הכתוב כאלו עשאום (לכך כתיב אשר עשו) ופשוטו של מקרא עבדים ושפחות
שקנו להם כמו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית יג) (לשון קנין) וישראל
6 עושה חיל (מדבר כד) ל' קונה וכונס: ויעבור אברם בארץ נכנס לתוכה.

עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז
7 בָּאָרֶץ׃ וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאֶה

עד מקום שכם להתפלל על בני יעקב כשיבאו לשכם. אלון מורה הוא שכם
הראהו הר גריזי' והר עיבל ששם קבלו ישרא' שבועת התורה. והכנעני אז
בארץ היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה
כשחלק נח את הארץ לבניו שנא' ומלכי צדק מלך שלם (בראשית יד) לפיכך
ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לבניך שהם
7 מזרעו של שם: ויבן שם מזבח על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל:
ויעתק

הבנת המקרא.

6 והכנעני אז בארץ הי' הולך וכובש את א"י מזרעו של שם שבחלקו של שם
נפלה וכו' עכ"ל מאוד נתקשו המפרשים בביאור דבור זה ואמרו שהוא סותר
למה שכתב בפ' בראשית שאם יאמרו או"ה לסטים אתם שכבשתם ארץ שבעה
עממים הם יאמרו להם כל הארץ של הקב"ה וכו', ואילו כדבריו כאן הי' יותר
ראויה להשיב לכנענים שהארץ שלנו היתה שהרי בחלקו של שם אבינו נפלה
הארץ ואתם לקחתם אותה בחזקה שלא כדין, וגם הרב ר"א מזרחי כתב
בדיבור זה באומרו ז"ל אע"פ שפי' זה סותר למה שפי' רש"י גבי וחברון שבע
שנים נבנתה וגו' וכדאי' בשלהי כתובות אין זה קושיא דאיכא למימר אגדות
חלוקות הן והביא את שתיהן כמנהגו בכמה מקומו', וליכא למימר שכל ארץ
ישרא' בחלקו של חם נפלה חוץ מירושלים וגבוליה שנפלו בחלקו של שם
כדמתרגמינן ומלכי צדק מלך שלם מלכא דירושלים דמל' הי' הולך וכובש את
א"י מזרעו של שם משמע שכל א"י בחלקו של שם נפלה עכ"ל ולא הבינותי
דבריו שאמר וליכא למימר וכו' שהרי נח לא חלק לבניו כל העול' כולו ממזרח
שמש עד מבואו כ"א נקודות נקודות מאין יושב ומקומות ירושלי' היא שלם נפלה
בחלקו של שם ונקרא שלם היא ירושלי' והית' ממלכ' לבדה כדכתי' מלך ירושלים
אחד מלך חברון אחד והיא הית' עיקר א"י כי היא המעול' בכל א"י והחשובה
מכל ארץ הכנעני והית' נבדלת משאר המקומות בכמה מיני הבדלים ובכמה
מיני קדושות כמבואר בש"ס והעשר קדושות שהזכירו בפ"ק דכלים כולם הם
בירושלי', ובסוף מס' ערכין דף ל"ב עשרה דברים נאמרו בירושלי', וכהנה
רבות, ויהי כאשר החלו בני חם לרוב התפשטו בכל הארצות ההמה והיו
הולכים גם לכבוש חלקו של שם והש"י ייעד לאברהם לתת לו את כל הארץ
הזאת אף מה שאינו מירושת נחלת אבותיו. אכן מדקדוק שינוי ל' הכתו' כאן
והכנעני אז בארץ ולהלן במריבת הרועים אמר והכנעני והפרזי אז יושב
בארץ נראה לפי הפשט שבעת הליכת אברה' מארצו אל הארץ הזאת עדיין לא
נתיישבה

אליו: ויעתק משם ההרה מקדם לבית־אל ויט
אהלה בית־אל מים והעי מקדם ויבן־שם מזבח
ליהוה ויקרא בשם יהוה: ויסע אברם הלוך
ונסוע הנגבה: פ

ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם
כי־כבד הרעב בארץ: ויהי כאשר הקריב לבוא
מצרימה ויאמר אל־שרי אשתו הנה־נא ידעתי

8 ויעתק משם אהלו, מקדם לבית אל, במזרחה של בית אל נמצאת בית אל במערבו הוא שנאמר בית אל מים. אהלו אהלה כתיב בתחלה נטה את אהל אשתו ואחר כך את שלו ב"ר. ויבן שם מזבח נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עון עכן והתפלל שם עליהם: 9 הלוך ונסוע לפרקים יושב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקו' אחר וכל מסעיו הנגבה ללכת לדרומה של ארץ ישראל והיא לצד ירושלים (פירש ירושלים היה באמצע העולם וסוף ארץ ישראל כן פי' בישעיה) שהוא בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה של ארץ ישראל להר המוריה שהיא נחלתו בראשית רבה: 10 רעב בארץ באותה הארץ לבדה לנסותו אם יהרהר אחר דבריו של הקב"ה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה: 11 הנה נא ידעתי מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם ועכשיו הכי' בה ע"י מעשה, דבר אחר מנהג העולם שעל ידי טורח הדרך אדם מתבזה וזאת עמדה ביופי', ופשוטו של
מקרא

הבנת המקרא.

כתיישבה שם שום אומ' בדרך קבע אבל הי' רועה שם כל הקרב אליה שנה או שנתים ואח"כ התרחק אל מקום אחר מקום מרעה וכמנהג אנשי קדר עוד היום ההוא והכנעני אז בארץ שהי' מתגורר שם עם מקנה שלו אבל עדיין לא נתיישב שם ולא חלה עליה אז שם ארץ הכנעני ולכן לא אמר לו הש"י לזרעך אתן את ארץ הכנעני הזאת גם לא אמר לו לך לך מארצך אל ארץ הכנעני אבל אמר אל הארץ אשר אראך לזרעך אתן את הארץ הזאת מבלי לייחד עליה שם הכנעני כי לא נתיישבו שם עדיין ולא חל שמם עליה, וביני לביני ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה וגו' ויעל אברם ממצרים וגו' ויהי ריב וגו' ובתוך הזמן הזה נתיישבו הכנענים בארץ ויאחזו בה והיתה נקראת ארץ הכנעני על שמם וזהו והכנעני והפרזי אז יושב בארץ כי אז כבר נתיישבו בה הכנעני והפרזי ויתר בני חם ולכן בברית בין הבתרים הזכיר כולם בשמם את הקני
ואת

כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ׃ וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתָךְ
הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ׃
13 אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה
14 נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ׃ וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרָיְמָה וַיִּרְאוּ
15 הַמִּצְרִים אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד׃ וַיִּרְאוּ
אֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח
16 הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה׃ וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־
לוֹ צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַאֲתֹנֹת
17 וּגְמַלִּים׃ וַיְנַגַּע יְהוָה אֶת־פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־
18 בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם׃ וַיִּקְרָא פַרְעֹה
לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ

מקרא הנה נא הגיע השעה שיש לדאג על יפיך ידעתי זה ימים רבים כי יפת
מראה את ועכשיו אנו באים בין אנשי' שחורים ומכוערים אחיהם של כושים
13 ולא הורגלו באשה יפה, ודומה לו הנה נא אדני סורו נא (בראשית יט): **למען**
14 **ייטב לי בעבורך** יתנו לי מתנות: **ויהי כבוא אברם מצרימה** היה לו
לומר כבואם מצרימה אלא למד שהטמין אותה בתיבה ועל ידי שתבעו את
15 המכס פתחו וראו אותה: **ויהללו אותה אל פרעה** הללוה ביניהם לומר
16 הגונה זו למלך: **ולאברם הטיב** פרעה בעבורה: **וינגע ה' וגו'**, בראתן
17 לקה שהתשמיש קשה לו בראשית רבה, (ואת ביתו כתרגומו ועל אינש
ביתיה ומדרשו לרבות כותליו ועמודיו וכליו הכל ישן). **על דבר שרי**, על פי

הבנת המקרא.

ואת הקני וגו', ואל תתמה על שאמר הכתוב ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו
ארצה כנען שהרי אמר כמו כן ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם ועדיין לא
נולד שכם אלא שמשה קראו כן בשם הנודע בימיו וכמו שכתב הראב"ע ז"ל.
15 ויהללו אותה אל פרעה הללוה ביניהם לומר הגונה זו למלך עכ"ל בעבור
שמדרך שימוש הלשון היה ראוי לומר ויהללו אותה בפני פרעה בשימוש הבי"ת
דגושת בתוך קהל אהללך, בעם עצום אהללך, לכן פי' שהם הללוה ביניהם
ומה הללוה באומרם עליה אל פרעה כלומר הגונה זו למלך.

לִי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא: 19 לָמָה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ: 20 וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ:

יג 1 וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה: 2 וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב: 3 וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעָי: 4 אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה: 5 וְגַם־לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם

19 דבורה, אומרת למלאך הך והוא מכה: קח ולך לא כאבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך אלא אמר לו לך ואל תעמוד שהמצרים שטופי זמה הם שנ' וזרמת 20 סוסים זרמתם (יחזקאל כג): ויצו עליו על אודותיו לשלחו ולשמרו. וישלחו 2 כתרגומו ואלויאו: כבד מאד טעון משאות. ויעל אברם הנגבה לבא לדרומה של ארץ ישראל כמו שאמר למעלה הלוך ונסוע הנגבה להר המוריה ומכל מקום כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון היה מהלך שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל כמו שמוכיח במסעות ובגבולי הארץ: וילך 3 למסעיו כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו, דבר אחר 4 בחזרתו פרע הקפותיו· מנגב ארץ מצרים בדרומה של ארץ כנען: אשר עשה שם בראשונה ואשר קרא שם אברם בשם ה' וגם יש לומר ויקרא שם 5 עכשיו בשם ה': ההולך את אברם מי גרם שהיה לו זאת הליכתו עם אברם:

הבנת המקרא.

20 ויצו עליו על אודותיו לשלחו עכ"ל דייק מלת על שלא הי' לו ליכתב כ"א ויצו פרעה אנשים וישלחו וגו' מאי על לכך כי' על אודותיו, ואין לפרש ויצו עליו שישלחו שא"כ הי' לו ליכתב וישלחו הוי"ו בחירק עכשו שנקוד הוי"ו בפתח ע"כ שאינו מוסב על הציווי כ"א על המעשה, ועיין מה שכתבתי בענין זה במערבית ליל שני של פסח בברכת על ספירת העומר.

ולא

6 הָיָה צֹאן־וּבָקָר וְאֹהָלִים׃ וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת
7 יַחְדָּו׃ וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ׃
8 וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים
9 אֲנָחְנוּ׃ הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימִנָה וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה׃
10 וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי ׀ שַׁחֵת יְהוָה אֶת־סְדֹם וְאֶת־

6 ולא נשא אותם לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם, ולשון קצר הוא (וצריך להוסיף עליו כמו) ולא נשא אותם מרעה הארץ לפיכך כתב ולא נשא
7 בל' זכר: ויהי ריב לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדו' אחרים ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתוב אומר והכנעני והפריזי אז יושב
8 בארץ ולא זכה בה אברם עדין: אנשים אחים קרובים, ומדרש אגדה דומין
9 בקלסתר פנים: אם השמאל ואימינה בכל אשר תשב (אשב) לא אתרחק ממך ואעמוד לך למגן ולעזור וסוף דבר הוצרך לו שנ' וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו'. ואימינה אימין את עצמי כמו ואשמאילה אשמאיל את עצמי, ואם תאמר הי' לו לינקד ואימנה כך מצינו בזיקו' אחר אם אל להימין ואין נקוי'
10 להימין: כי כלה משק' ארץ נחלי מי'. לפני שחת יי את סדום ואת עמורה

הבנת המקרא.

6 ולא נשא אותם וכו' וצריך להוסיף עליו ולא נשא אותם מרעה הארץ לפיכך כתיב ולא נשא לשון זכר עכ"ל דע כי לדעת הראב"ע והרד"ק יכונה ארץ בל"ז גם בל"נ וראייתם כעתם ארץ (ישעי' ט' יח) אבל רשי' ז"ל גלה שם דעתו בפירושו שאין ארץ ל"ז בשום מקום ע"ש ולכן הוצרך כאן להוסיף מלת מרע', ואין טענ' על רש"י ז"ל שרץ ארצם צפרדעי' (תילי' קה) כי טעמו באר' וני"ת באדרי מלכיה' מושך עצמו ואחר עמו, גם יתכן שגם זה ל' קצר וטעמו
10 שרץ עפר ארצ'. כי כלה משק', ארץ נחלי מים עכ"ל רא' הרב לייסב בזה שלש' דקדוקי'

עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה צֹעַר׃
11 וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט אֵת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט
מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו׃ 12 אַבְרָם יָשַׁב
בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־
סְדֹם׃ 13 וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה מְאֹד׃
14 וַיהוָה אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּוֹ
שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם
צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה׃ 15 כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃
16 וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀ אִם־יוּכַל
אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה׃ 17 קוּם

עמורה היה אותו מישור כגן ה׳ לאילנות. כארץ מצרים לזרעים. באכה צער עד צער, ומדרש אגדה דורשו לגנאי על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט בשכונתם במסכת הוריות: 11 ככר מישור כתרגומו. מקדם נסע מאצל אברם (ממזרח) והלך לו למערבו של אברם נמצא נוסע ממזרח למערב, ומדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי אפשי לא באברם ולא באלהיו: 12 ויאהל נטה אהלים לרועיו ולמקניו עד סדום: ואנשי סדום רעים ואעפ״כ לא נמנע לוט מלשכון עמהם, ורבותינו למדו מכאן שם רשעים ירקב, (משלי י׳) רעים בגופם וחטאים בממונם. לה׳ מאד יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו: 14 אחרי הפרד לוט כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו, (ולעיל שהיה לוט אצלו וכתיב וירא ה׳ אל אברם באותה שעה כשר היה וק׳ ל): אשר אם יוכל איש כשם שאי אפשר לעפר לימנות כך זרעך לא ימנה: 16

ממרא

הבנת המקרא.

דקדוקי׳, א׳ ל׳ תוספ׳ הכללות כל ככה, ב׳ כינוי התי״ו שבתיב׳ כולה שאינה נופלת על ככר ג׳ תיבת משקה שהוא שם דבר והיה ראוי להיות שם תאר נופל על הככר, וכדי ליישב כל אלה פי׳ ארץ נחלי מים ויסוד מלת כולה על ארץ וכמו שכתבתי לעיל על ולא נשא אותם הארץ, וטעם משקה בעלת משקה וכטעם ארץ נחלי מים שענינו ארץ בעלת נחלי מים ושכיח׳ מיוס בטעם.

בהרום

התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה׃

18 ויאהל אברם ויבא וישב באלני ממרא אשר בחברון ויבן שם מזבח ליהוה׃ פ רביעי

יד 1 ויהי בימי אמרפל מלך שנער אריוך מלך אלסר 2 כדרלעמר מלך עילם ותדעל מלך גוים׃ עשו מלחמה את ברע מלך סדם ואת ברשע מלך עמרה שנאב ׀ מלך אדמה ושמאבר מלך צביים ומלך בלע היא צער׃ 3 כל אלה חברו אל עמק השדים הוא ים המלח׃ 4 שתים עשרה שנה עבדו את כדרלעמר ושלש עשרה שנה מרדו׃ 5 ובארבע עשרה שנה בא כדרלעמר והמלכים אשר אתו ויכו את רפאים בעשתרת קרנים ואת הזוזים בהם ואת האימים בשוה קריתים׃ 6 ואת החרי בהררם שעיר עד איל פארן אשר על

צבוים ק׳

18 ממרא שם אדם: אמרפל הוא נמרוד שאמר לאברה׳ פול לתוך כבשן האש.
1 מלך גוים מקו׳ יש ששמו גוי׳ על שם שנתקבצו שמ׳ מכמ׳ אומו׳ ומקומו׳ והמליכו איש עליהם ושמו תדעל בראשית רבה, (ברע רע לשמים ורע לבריות, ברשע
2 שנתעלה ברשע): שנאב שונא אביו שבשמים. שמאבר שם אבר לעוף
3 ולקפוץ ולמרוד בהקב״ה. בלע שם העיר: עמק השדים כן שמו על שם שהיה בו שדות. הוא ים המלח לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח, ומדרש אגדה אומר שנתבקעו הצורים סביבותיו
4 ונמשכו יאורים לתוכו: שתים עשרה שנה עבדו חמשה מלכים הללו את כדרלעומר ובארבע עשרה שנה למרדן בא כדר לעומר לפי שהוא היה בעל
5 המעשה נכנס בעובי הקורה: והמלכים אלה שלשה מלכים. זוזים הם
6 זמזומים: בהררם בהר שלהם. איל פארן כתרגומו מישור, ואומר אני

הגהת המקרא.

6 בהררם בהר שלהם עכ״ל דעת רש״י כדעת רד״ק שהוא שם דבר עם

הַמִּדְבָּר׃ 7 וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר׃ 8 וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ צְבֹיִים וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים׃ 9 אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־הַחֲמִשָּׁה׃ 10 וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים

שאין איל לשון מישור אלא מישור של פארן איל שמו ושל ממרא אלוני שמו ושל ירדן ככר שמו ושל שטים אבל שמו אבל השטים וכן בעל גד בעל שמו וכלם מתורגמין מישור וכל א' שמו עליו. על המדבר אצל המדבר כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב'): 7 עין משפט היא קדש על שם העתיד שעתידין משה ואהרן להשפט שם על עסקי אותו העין והם מי מריבה, ואונקלוס תרגמו כפשוטו מקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט. שדה העמלקי עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד. בחצצון תמר הוא עין גדי מקרא מלא בדברי הימים ביהושפט (סימן כב): 9 ארבעה מלכים וגו', ואף על פי כן נכחו המועטים להודיעך שגבורי' היו ואף על פי כן לא נמנע אברה' מלרדוף אחריהם: 10 בארות בארות חמר בארות הרבה היו שם שנוטלין משם אדמה לטיט של בנין, ומדרש אגדה שהיה הטיט מוגבל בהם ונעשה נס למלך סדום שיצא משם לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינין שניצל אברהם מאור כשדי' מכבשן האש וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע.

הרה

הגהת המקרא.

הכינוי ע"מ באתנח במלב' ודומיהן ונפרדו הרר בשש נקודות ויהי' טעמו בהר שלהם הוא הר שעיר כמו שב לארצו מצרי' (ירמי' לז ז), אולם החכם ראב"ע פירשו בעלותם ההר והוא מקור מבנין הכבד הדגוש, והרד"ק תפשו בעבור פתחות הה"א, ודע כי בחומש כ"י ישן נושן מצאתי נקוד בהררם הה"א בקמץ ומתוג והרים בש"פ וזה הי' גירס' הראב"ע בלי ספק וסר' מעליו טענ' הרד"ק.

11 הָרָה נָּסוּ׃ וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה וְאֶת־
12 כָּל־אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ׃ וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ
13 בֶּן־אֲחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בִּסְדֹם׃ וַיָּבֹא
הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי וְהוּא שֹׁכֵן בְּאֵלֹנֵי
מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר וְהֵם בַּעֲלֵי
14 בְרִית־אַבְרָם׃ וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו
וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ
15 מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן׃ וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם ׀ לַיְלָה הוּא

הרה נסו להר נסו, הר׳ כמו להר כל תיב׳ שצר׳ למ״ד בתחלת׳ הטיל לה ה״א
בסופה, ויש לחלוק בין הרה להרה שה״א שבסוף התיבה עומדת במקום
למ״ד שבראשה אבל איננה עומדת במקום למ״ד ונקודה פתח תחתיה והרי
הרה כמו להר או כמו אל הר ואינו מפרש לאיזה הר אלא שכל אחד נס באשר
מצא הר תחלה ושהוא נותן ה״א בראשה לכתוב ההרה או המדברה פתרונו
12 כמו אל ההר או כמו להר ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרשה: **והוא**
13 **יושב בסדום** מי גרם לו זאת ישיבתו בסדום: **ויבא הפליט** לפי פשוטו זה
עוג שפלט מן המלחמה והוא שכתוב כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים וזהו
נשאר שלא הרגוהו אמרפל וחביריו כשהכו הרפאים בעשתרות קרני׳ תנחומא,
ומדרש בראשית רבה זה עוג שפלט מדור המבול וזהו מיתר הרפאים שנאמר
הנפילים היו בארץ וגו׳ ומתכוין שיהרג אברם וישא את שרה. **העברי** שבא
מעבר הנהר, בעלי ברית אברם שכרתו עמו ברית (ס״א ד״א שהשיאו לו עצה
14 על המילה כמו שמפורש במקום אחר): **וירק** כתרגומו וזריז וכן והריקותי
אחריכם חרב (ויקרא כו) אזדיין בחרבי עליכם וכן אריק חרבי (שמות ט)
וכן והרק חנית וסגור (תהלים לה). **חניכיו** חנכו כתיב זה אליעזר שחנכו
למצות והוא לשון התחלת כניסת האדם או כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד
בה וכן חנוך לנער (משלי כב) חנכת המזבח (מדב׳ ד) חנכת הבית (תהלי׳ ל)
ובלעז קורין לו אינצני״יר, (אונטערריכטען. ובלש׳ כ״י איזטרייני״ר,
צום ערשטען מאהל ברויכען). **שמנה עשר וגו׳**, רבותינו אמרו אליעזר לבדו
היה והוא מנין גימטריא של שמו. **עד דן** שם תשש כחו שראה שעתידין בניו
15 להעמיד שם עגל: **ויחלק עליהם** לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו
עליהם לילה כדרך הרודפים שמתפלגין אחר הנרדפים כשבורחין זה לכאן וזה
לכאן. **לילה** כלומר אחר שחשכה לא נמנעו מלרדפם, ומ״א שנחלק הלילה

ועבדיו ויכם וירדפם עד־חובה אשר משמאל לדמשק׃ 16 וישב את כל־הרכש וגם את־לוט אחיו ורכשו השיב וגם את־הנשים ואת־העם׃ 17 ויצא מלך־סדם לקראתו אחרי שובו מהכות את־כדרלעמר ואת־המלכים אשר אתו אל־עמק שוה הוא עמק המלך׃ 18 ומלכי־צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון׃ 19 ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ׃ 20 וברוך אל עליון אשר־מגן צריך בידך ויתן־לו מעשר מכל׃ 21 ויאמר מלך־סדם אל־אברם תן־לי הנפש והרכש קח־לך׃ 22 ויאמר אברם אל־מלך סדם הרמתי ידי אל־יהוה אל עליון קנה שמים

חמישי

ובחצי' הראשון נעשה לו נס וחציו השני נשמר ובא לו לחצות לילה של מצרים. עד חובה אין מקום ששמו חובה ודן קורא חובה על שם ע"א שעתידה להיות שם: 17 עמק שוה כך שמו ותרגומו למישר מפנא פנוי מאילנות ומכל מכשול. עמק המלך בית ריסא דמלכא בית ריס אחד שהוא שלשה קנים שהיה מיוחד למלך לצחק שם, ומ"א עמק שהושוו שם כל האומות והמליכו את אברה' עליהם לנשיא אלהים ולקצין: 18 ומלכי צדק מ"א הוא שם בן נח. לחם ויין כך עושים ליגיעי מלחמה והראה לו שאין בלבו עליו על שהרג את בניו, ומ"א רמז לו על המנחות ועל הנסכי' שיקריבו שם בניו: 19 קונה שמי' וארץ כמו עושה שמים וארץ (תהליםקלד) ע"י עשייתן קנאן להיות שלו: 20 אשר מגן אשר הסגיר, וכן אמגנך ישראל (הושע יא): ויתן לו אברהם מעשר. מכל אשר לו לפי שהיה כהן: 21 תן לי הנפש (הגופים מן) השבי שלי שהצלת החזר לי הגופים לבדם: 22 הרמותי ידי לה' שבועה, מרים אני את ידי לאל עליון וכן בי נשבעתי

בראשית

הבנת המקרא.

22 הרמתי ידי לה' שבוע' מרים אני את ידי וכו' עכ"ל. ראיתי מן הצורך להאריך מעט בביאור הדבור הז' כדי להעמיד המעיין על ענין נכבד מסגולות לה' עברי

כח

23 וָאָרֶץ׃ אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם׃
24 בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים

(בראשית כג) כשבע אני וכן נתתי כסף השדה קח ממני (ירמיה כב) נותן
23 אני לך כסף השדה וקחהו ממני: **אם מחוט ועד שרוך נעל** אעכב לעצמי
מן השבי, ואם אקח מכל אשר לך, ואם תאמר לתת לי שכר מבית גנזך לא
אקח. **ולא תאמר וגו'**, שהקב"ה הבטיחני לעשרני שנא' ואברכך וגו':
24 **הנערים** עבדי אשר הלכו אתי, ועוד ענר אשכול וממרא וגו' אע"פ שעבדי
נכנסו למלחמה שנא' הוא ועבדיו ויכם וענר וחביריו ישבו על הכלים לשמור
אפילו הכי הם יקחו חלקם, וממנו למד דוד שאמר כחלק היורד למלחמה
וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו (שמואל לא) ולכך נאמר ויהי מהיום
ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט (שם) ולא נאמר והלאה לפי שכבר נתן
המק

הבנת המקרא.

לא ראיתי מי שקדמני בו. כתב החכם ראב"ע בספרו מאזנים דף מ"ז א' ז"ל
הזמן יתחלק לשלשה, עבר ובינוני ועתיד, ואין בלה"ק סימן לבינוני כאשר
ימצא בלשונו' אחרי', לכן מנהג' כאשר ירצו לספר הזמן הבינוני (פרעזענס)
יערבו דבריה' פעם עבר ופעם עתיד וכו', ועיין שם מה שבארתי עליו. גם
בצחות דף כ"ב ב' אמר ככה, בעבור כי אין בלה"ק סימן לזמן אמצעי ידברו
בל' עבר ועתיד, וזה מה שפירש"י כאן, הרימותי ל' שבועה, מרים אני את
ידי וכו' רצונו שהוא ל' הווה אף שבא על מתכונת ל' עבר, והוא מבואר יותר
בפירושו לקמן כ"ד מ"ה אנא אני טרם אכלה לדבר, גם כ"ט ג' אנא וגללו
את האבן, גם בפ' בשלח שמות ט"ו א' אנא אז ישיר, ודקדוק הרימותי
מבואר שהוא מבנין הפעיל מפעלי עלומי העי"ן מגזרת רם, והה"א בחטף
פתח, וכן עם הכינוי אם לא **הביאותיו** אליך (לקמן מ"ג ט') וכן עד אשר
אם **הביאנום** (במדבר ל"ב י"ז), וכן אם **הניפותי** (איוב ל"א כ"א)
זאת אות הברית אשר **הקימותי** (לעיל ט' יז) ואחרי' רבים שהה"א
נהם בח"פ, אמנ' בהרב' מקומות מצאנו בהם שהה"א מנוקד בחטף סגול,
כאלה, **השיבותו** אליך (לקמן מ"ד ח') **הכינותי** (ד"ה א' כ"ט י"ו) אל
הכינותי לו (ד"ה א' ט"ו י"ב) בכולם הה"א בח"ס במקרא כ"י ומדויקים
ובעדות רד"ק בבנין הפעיל מפעלי נחי העין דף קע"ז א', ובעדות ראב"ע
צחות דף ו' ב' (אף שהם ברוב ספרי הדפוס בח"פ בשיבוש) ועוד אחרים זולתי
אלה, ולדעת כל חכמי הלשון כולם פעלים עוברים אין שום הבדל ביניהם
בין שהה"א בח"פ בין שהוא בח"ס, וזה תימה כי כן לא יעשה בל' חול אף כי
בלה"ק, ואין זאת מתפארת הלשון להיותו משולח וכעזב למקרה ופגע שפתי
המדבר

אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם׃ ס

טו

1 אַחַר ׀ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד׃
2 וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יֱהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ

1 הלוק בימי אברם: **אחר הדברים האלה** כל מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג, ב"ר, אחר הדברים האלה, אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי לכך אמר לו המקום אל תירא אברם, אנכי מגן לך מן העונש שלא תענש על כל אותן נפשו' שהרגת
2 ומה שאתה דואג על קבול שכרך שכרך הרבה מאד. **הולך ערירי** מנחם בן סרוק

הבנת המקרא.

המדבר פעם יאמר ככה ופעם יאמר ככה, אמנם אחר החקירה והעיון מצאתים באמת נגדרים ומוגבלים, וזאת חזיתי ואספרה אחוך שמע לי; כל פעל עבר וודאי (פרֶאֶטעריטום אינדיקאטיוום) לעול' ניקוד הה"א שלו בחטף סגול כשהלשון למדבר בעד עצמו או בעד עצמם או לנוכח ככל אותם שהבאנו למשל שהה"א בהם בח"ס, כי כולם עוברים וודאי בלא ספק ובלא תנאי. אכן כל פעל עבר תלוי (קוניונקטיווס, דוביטאטיווס) ניקוד הה"א שלו בח"פ לעולם, והנך רואה כי כל אותם שהבאנו למשל על הח"פ אין אחד בהם שפעולתו עברה וודאי כי כולם תלויים הם ובראיית מלת **אם** אשר לפניהם שהוא מלת התנאי. וכן כל ל' הווה בין שהוא הווה ומתמיד בין שהוא הווה לשעתו, איננו נכנס בכלל פעל עבר וודאי לכן הוא בכלל התלוי לכל חוקותיו ומשפטיו, ובלי ספק כאשר תחפש במקראי קודש תמצא עוד משלים רבים בענין זה ובדומה לו אשר יורו על אמתת הענין אשר זכרנו וזה ממה שיורה על שלמות לשון עברי ועל דקותה כי לא תחסר כל בה. ועיין עוד מ"ש לקמן ל"א כ"ז אצל ואשלחך גם מ"ג ט' אצל אם לא הביאותיו אליך.

2 **הולך ערירי** מנחם בן סרוק פירשו ל' יורש וכו' ולי נרא' ער ועונה וכו' עכ"ל כבר כתבתי לעיל ג' ט"ו אצל הוא ישופך ראש שדעת רש"י ז"ל כדעת גאוני הל' הקדמונים כי בעלי שלומי העי"ן והנחים והחסרים והכפולי' כול' מיסוד אחד הם לכן עיקר הוראתם אחד ויתחלפו מצדדי הוראותיהם לפי שינוי בניניהם ונקודותיהם ובזה אין מחלוקת בין רש"י ומנחם בן סרוק ושניהם מודים כי ער ועונה וערירי ולבי ער וערו ערו וכן ערער תתערער כולם מיסוד אחד הם אלא שנחלקו בפתרון כל אחד מהם וגזרתם והנה לדעת מנחם

ערירי

עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר׃
3 וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן־
4 בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי׃ וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר
לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא
5 יִירָשֶׁךָ׃ וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא
הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם
6 וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ׃ וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ

רבותינו פירשו ל' יורש וחבר לו ער ועונ' (מלאכי ב') ערירי בלא יורש כאשר תאמ' ובכל תבואתי תשרש (איוב לא) תעקר שרשיה כך ל' ערירי חסר בנים ובלעז דִישׁאַנְפַּנְטֵיש, (קינדערלאָס), ולי נראה ער ועונה מגזרת ולבי ער (שיר, ה'), וערירי ל' חרבן וכן ערו ערו (תהלים קלז) וכן ערות יסוד (חבקוק ג') וכן ערער תתערער (ירמיה נא) וכן כי ארזה ערה. ובן משק ביתי כתרגומו שכל ביתי נזון על פיו (כמו ועל פיך ישק (בראשי' מא) אפוטרופס שלי) ואלו היה לי בן היה בני ממונה על שלי. **דמשק** לפי התרגום מדמשק היה ולפי מדרש אגדה שרדף המלכים עד דמשק, ובגמרא שלנו דורשו נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. **הן לי לא נתת זרע** ומה תועלת
3 בכל אשר תתן לי: **ויוצא אותו החוצה** לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ
5 לראות הכוכבים, ולפי מדרשו אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן, שרי לא תלד אבל שרה תלד אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל, דבר אחר הוציאו מחללו
6 של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבי' וזהו ל' הבטה מלמעלה למטה: **והאמין**

הבנת המקרא.

ערירי מגזרת ער ועונה כי ער פתרונו יורש וערירי פתרונו שלילות היורש ולכן חברם יחד במחברת אחת ויהי' ער וערירי מבעלי הכפל ע"מ **חֵן צֵל לֵב** ומן המלות המתחלפות בפתרונן לשמש בנין וסתירה וכמו שכתב רשי' ז"ל בפ' תרומה (שמות כ"ז ג') אבל לדעתו ע"ש אכן לדעת רשי' ער ועונה ראוי לחברו עם ולבי ער שהוא לשון תעורה ושניהם מעלומי העי"ן ע"מ **גֵּר גָּר** וכן פי' ער ועונה ער בתלמידים ועונה בחכמי', ער ל' אדם חריף וכזה פי' במס' שבת דף כ"ה ב' ער חריף להבין ולהורו' בין החכמי' כדאמרינן בעירובין (נג ב) אהרכית עירכית עכ"ל ואולם ערירי הוא ל' חורבן ומגזרת ערו ערו שהם מבעלי הכפל והי' העי"ן ראוי להנקד בפתח ע"מ כלו

לוֹ צְדָקָה׃ 7 וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ׃ 8 וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה׃ 9 וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל׃ 10 וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בִּתְרוֹ

ביי' לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה אדע. ויחשבה לו צדקה הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמנה שהאמין בו, דבר אחר במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה אמר לו הקב"ה בזכות הקרבנות: 9 עגלה משולשת שלשה עגלים רמז לשלשה פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה. ועז משולשת רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעיר חטאת יחיד. ואיל משולש אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של חטאת יחיד. ותור וגוזל תור ובן יונה: 10 ויבתר אותם חלק כל אחד לשני חלקים ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת יי' את אברם ברית לאמר וגו' ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה כמה שנא' להלן העוברי'

הבנת המקרא.

מעשיכ' את שנקמץ בעבור הריש כמשפט, וכן ערות יסוד נקמץ בעבור הרי"ש ולולי הריש הי' נפתח ע"ו שִׁבְּית ושחק, הִבִּית א ודומיהם, וכל אלה ראויים להתחבר במחברת אחת, אכן עיקר הוראתם במה שישתוו כולם כבר בארתי בטוב בתורת אהים מפורש ע"ש. 9 עגלה משלשת שלש' עגלים וכו' עכ"ל ול' זה לקוח מבראשית רב' ויאמר עליו הרב רא"מ ז"ל ואע"פ שעגלת משולשת היא שם תאר לא שם המספר גם שם עגלה הוא שם המין ולא יפול עליו שם המספר עם כל זה נטה אחרי המדרש הזה מפני שהוא קרוב אל השכל עכ"ל, והנה החכם ראב"ע פי' בת שלש שנים וכן פי' הרד"ק בשרש שלש בת ג' שנים או שלישית לבטן, והרמב"ן ז"ל תפשו מצד אחד באומרו כי עגלה בת ג' שנים לא תקרא עגל' כ"א פרה וכמו שאז"ל עגלה בת שתים ופרה בת שלש לכן פי' הוא ז"ל שיהי' טעם משולשת שיביא אותן רצופות ויהי' כל מין לבד וכן כי משולשת הנה (יחזקאל מב ו) שהיו הלשכות העליונות והתיכונות והתחתונו' עכ"ל והנה נסתר פירושו האחד של רד"ק ועדיין פירושו השני קיים כי יתכן לפרש משולשת שלישית לבטן ומניין לרז"ל לפרש שלש' עגלים דוקא? אכן אחרי

אבל

11 לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר׃ וַיֵּרֶד הָעַיִט
12 עַל־הַפְּגָרִים וַיַּשֵּׁב אֹתָם אַבְרָם׃ וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ
לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה
13 חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו׃ וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ
תֵּדַע כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם

בין בתרי העגל (ירמיה לד) אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים היא שלוחו של שכינה שהיא אש. ואת הצפו' לא בתר לפי שהאומות נמשלו לפרים ואלים ושעירים שנא' סבבוני פרים רבים וגו' (תהלי' כב), ואומר האיל אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס (דניאל ח), ואומר הצפיר השעיר מלך יון, וישרא' נמשלו לבני יונה שנ' יונתי בחגוי הסלע (שיר ג') לפיכך בתר הבהמות רמז שיהיו האומות כלין והולכין. ואת הצפור לא בתר רמז שיהיו
11 ישראל קיימין לעולם: עיט הוא עוף ועל שם שהוא עט ומאף את הנבלות לטוש עלי אוכל וכמו ותעט אל השלל (שמוא' א טו): על הפגרים על הבתרים, (כ"א הפגרים מתרגמינן פגליא אלא מתוך שהורגלו לתרגם איש בתרו ויהב פלגיא נתחלף להם תיבת פגליא לפלגיא ותרגמו הפגרים פלגיא וכל המתרגם כן טועה לפי שאין להקיש בתרי' לפגרי' שבתרי' תרגומו פלגיא ופגרים תרגומו פגליא ל' פיגול כמו פיגול הוא (ויקרא ז' יח) ל' פגר (כך שמעתי מפי רבינו ר' יהודה ב"ר שמואל [כן הגירסא ברשי' כ"י. ובכ"י אחרת כתיב כך פירש רבינו מאיר ב"ר שמואל]): וישב ל' נשיבה והפרחה כמו ישב רוחו (תלים קל"ו) רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך
12 13 המשיח: והנה אימה וגו', רמז לצרות וחשך של גליות: כי גר יהיה זרעך משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה, כיצד יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב, ויעקב כשירד למצרים אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת

הגהת המקרא.

אשר שקלתי כל הפירושים האלה במאזני הדקדוק וצרפתים במצרף ההגיון מצאתי פי' רז"ל עיקר וקיים ונאמן בל' עברית יותר מפירושי המפרשי', וזה כשנבינו על חילוק התארים אשר בהם יתואר המתואר כי התאר על דרכים רבים יש תאר שהוא כלקח משרשו כמו אדם מאדמ' ואשה מאיש, ויש תאר על דרך מקרה כמו משה כי מן המי' משתיהו ובריעה כי רעה הית' בביתו (דה"א ז כג) ואיכבוד כי גלה כבוד מישרא' (ש"א ד כא), ויש תאר כנגד אחרים כמו מלך גם אלוה, ויש שהתאר בעצמו כמו חכם וגבור, וכאלה דרכים אחרים, וכולם מחוברים מעצם ומקרה, וככה תארי המספר כי מי שהוא במדרגה

שני'

14 וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה׃ וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר
יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל׃
15 וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה
16 טוֹבָה׃ וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֺן
17 הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה׃ וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה

שנה הרי ק"נ ובמצרי' היו מאתי' ועשרה כמנין רד"ו הרי ת' שנה, ואם תאמר
במצרים היו ארבע מאות הרי קהת מיורדי מצרים היה צא וחשוב שנותיו של
קהת ושל עמרם ושמונים של משה שהיה כשיצאו ישראל ממצרים אין אתה
מוצא אלא שלש מאות וחמשים ואתה צריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת
אחר לידת עמרם ושחי עמרם אחר לידת משה. בארץ לא להם ולא נאמר
בארץ מצרים אלא לא להם ומשנולד יצחק ויגר אברהם וגו' ויגר יצחק בגרר
14 ויעקב גר בארץ חם (תלים קה) לגור בארץ באנו: וגם את הגוי וגם לרבות
ד' מלכיות שאף הן כלים על ששעבדו את ישראל. דן אנכי בעשר מכות.
15 ברכוש גדול בממון גדול כמו שנאמר וינצלו את מצרים, (שמות יג): ואתה
תבא ולא תראה כל אלה. אל אבותיך אביו עע"ז והוא מבשרו שיבא אליו
למדך שעשה תרח תשובה. תקבר בשיבה טובה בשרו שיעשה ישמעאל תשובה
בימיו ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו ובו
16 ביום מרד עשו: ודור רביעי לאחר שיגלו למצרים יהיה שם ג' דורות והרביעי
ישובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו וכרת ברית זו כדכתיב
לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן הי' יעקב ירד למצרים צא וחשוב דורותיו
יהודה פרץ וחצרון וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה. כי לא שלם עון האמורי
להיות משתלח מארצו עד אותו זמן שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שתתמלא
17 סאתה שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה (ישעיה כז): ויהי השמש באה
כמו ויהי הם מריקים שקיהם (בראשית מב) ויהי הם קוברים איש (מלכים ב'
יג) כלומר ויהי דבר זה. השמש באה שקעה. ועלטה היה חשך היום.

הבנת המקרא.

שני' למלך יקרא משנה ומי שהוא במדרגה שלישית יתואר בשם שליש והנה
התאר כנגד אחר במדרגה, ויתואר בשם שני שלישי ורביעי [ד] לאחרים
במנין, ויתואר הדבר בשם משולש ומרובע כשהמספר שלשה וארבעה בו בעצמו
כמו שולחן משולש כשיש בו ג' צלעות, ומרובע בעל ארבע צלעות, וככה והחוט
המשולש (קהלת ד' י"ב) כפול שלש ר"ל בעל ג' חוטים, וכמוהו עגלה משולשת
ועז משולשת ואיל משולש ובעבור היות עגלה ועז ואיל שמות המינים אשר לא
יתכן בהם הכפלות מצד עצם גופם כי אם מצד אישיותיהם לכן פירשו תאר

המשכל

וְהִנֵּ֨ה תַנּ֤וּר עָשָׁן֙ וְלַפִּ֣יד אֵ֔שׁ אֲשֶׁ֣ר עָבַ֔ר בֵּ֖ין
18 הַגְּזָרִ֥ים הָאֵֽלֶּה׃ בַּיּ֣וֹם הַה֗וּא כָּרַ֧ת יְהוָ֛ה אֶת־אַבְרָ֖ם
בְּרִ֣ית לֵאמֹ֑ר לְזַרְעֲךָ֗ נָתַ֨תִּי֙ אֶת־הָאָ֣רֶץ הַזֹּ֔את
19 מִנְּהַ֣ר מִצְרַ֔יִם עַד־הַנָּהָ֥ר הַגָּדֹ֖ל נְהַר־פְּרָֽת׃ אֶת־
20 הַקֵּינִי֙ וְאֶת־הַקְּנִזִּ֔י וְאֵ֖ת הַקַּדְמֹנִֽי׃ וְאֶת־הַחִתִּ֥י וְאֶת־
21 הַפְּרִזִּ֖י וְאֶת־הָרְפָאִֽים׃ וְאֶת־הָאֱמֹרִי֙ וְאֶת־הַֽכְּנַעֲנִ֔י

והנה תנור עשן וגו', רמז לו שיפלו המלכיות ע"א בגיהנם. באה טעמו למעלה לכך הוא מבואר שבא כבר ואם היה טעמו למטה באלף היה מבואר כשהיא שוקעת, ואי אפשר לומר כן שהרי כבר כתב ויהי השמש לבא והעברת תנור עשן לאחר מכאן היתה כמנא שכבר שקעה וזה חלוק בכל תיבה ל' נקבה שיסודה שתי אותיות כמו בא קם שב כשהטעם למעלה ל' עבר הוא כגון זה וכגון ורחל באה (לקמן כט ט') קמה אלומתי, (לקמן לז) הנה שבה יבמתך, (רות א') וכשהטעם למטה הוא ל' הווה דבר שנעשה עכשיו והולך כמו באה עם הצאן, (לקמן כט ו) בת קמה באמה (מיכה ז) ובבוקר היא שבה (אסת' ב'):
18 לזרעך נתתי אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשויה. הנהר הגדול (הוא פרת), לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראהו גדול אף על פי שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצאים מעדן שנאמר והנהר הרביעי הוא פרת, משל הדיוט
19 עבד מלך מלך הדבק לשחוור וישתחוו לך: את הקני עשר אומות יש כאן ולא נתן להם אלא שבע' גוי' והשלשה אדום ומואב ועמון והם קיני קניזי קדמוני עתידי' להיות ירושה לעתיד שנ' אדו' ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם
20 (ישעי' יא): ואת הרפאים ארץ עוג שנאמר בה ההוא יקרא ארץ רפאים

דברים

הבנת המקרא.

המספר על הפרטים שהשילוש יהיה בכל מין ומין העגלה בעלת שלש עגלים וכן העז והאיל דוגמת והחוט המשולש, ואולם עגלה בת ג' שנים לא יתכן להתאר בשם משולש כ"א בשם שְׁלִשִׁית וכן איל בן ג' שנים יתואר שְׁלִשִׁי ודבר זה למדנו מן הקבלה מן מה שאז"ל בריש מס' פרה אמר: ר"י לא שמעתי אלא שלשית (ר"ל פרה שלשית) אמרו לו מה לשון שלשית? אמר להם כך שמעתי סתם, אמר בן עזאי אני אפרש אם אתה אומר שלישית לאחרות במנין (ר"ל שלישית לבטן שנולדה בלידה שלישית) וכשאת' אומר שלשית בת ג' שנים (שְׁלִשִׁית כן הניקוד האמתי והגאון בעל תי"ט שגה בניקודו כי נתעלמה ממנו הלכה מבוארת לרד"ק בשרש ימן ע"ש) כיוצא בו כרם רבעי אמרו לו מה הלשון רבעי? אמר להם כך שמעתי סתם, אמר בן

עזאי

וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי׃ ס וְשָׂרַי 1
אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית
וּשְׁמָהּ הָגָר׃ וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא 2
עֲצָרַנִי יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי
אִבָּנֶה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי׃ וַתִּקַּח 3
שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ
מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיָּבֹא אֶל־ 4

(דברים ג') : **שפחה מצרית** בת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו לשרה 1
אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר : **אולי אבנה** 2
ממנה לימד על מי שאין לו בנים שאינו בנוי אלא הרוס, אבנה ממנה בזכות 3
שאכניס צרתי לתוך ביתי. **לקול שרי** לרוח הקדש שבה : **ותקח שרי** לקחתה
בדברי' אשריך שזכית לידבק בגוף קדוש כזה. **מקץ עשר שנים** מועד הקבוע
לאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא אחרת. **לשבת אברם**
וגו', מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המנין לפי שלא נאמ' לו ואעשך
לגוי גדול עד שיבא לארץ ישראל : **ויבא אל הגר והרה** 4
מביאה

הבנת המקרא.

עוזי אני אפרש אם אתה רביעי לאחרים במנין וכשאתה אומר **רבעי**
מן ארבע שנים עכ"ל לכן אין להשיב עליהם מצד הסברא כי הם היו :
בקיאים בלשון יותר ממנו כפי שקבלו מאבותיהם בעלי הלשון הקדש וכמ"ש הרמ"בם
בפי' המשנה למס' תרומות כי עיקר כל לשון מן הלשונות הוא חוזר למה
שמדברים בו בעלי אותו הלשון ומה שנשמע מהם, ואלו בעלי המשנה בלי ספק
עברים היו במקומן בארץ הנבי ונשמע מהם לשון תרם ובו כשתמשו הנה זו
ראי' שהוא מקובל בלשון ושזו המלה לשון מלשונות העבריים, ועל זה הדרך
תהי' תשובה לכל מי שיאמר מן האחרונים שלשון המשנה אינו כח או שהם
גשתמשו במלות שאינן כראוי בלשון, וזה העיקר שזכרתי לך אמתי אצל החכמים
השלמים המדברים על הדברים הכוללים כל הלשונות כולם עכ"ל ולכן גם
אנחנו בשימושי הלשון אחר קבלת קדמונינו ז"ל נרדוף ונלכה באורחותם כי
מהם תצא תורה. **ויבא אל הגר ותהר** 4
מביאה

הָגָר וַתַּהַר וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ
5 בְּעֵינֶיהָ׃ וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ
אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה
6 וָאֵקַל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר
אַבְרָם אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ
הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ׃
7 וַיִּמְצָאָהּ מַלְאַךְ יְהוָה עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־
8 הָעַיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר׃ וַיֹּאמַר הָגָר שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־
מִזֶּה בָאת וְאָנָה תֵלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי
9 אָנֹכִי בֹּרַחַת׃ וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל־
10 גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ׃ וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ
יְהוָה הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב׃

מביאה ראשונ'. ותקל גברתה בעיניה אמר' שרה זו אין סתר' כגלוי' מראה
עצמ' כאלו היא צדקת ואינ' צדקת שלא זכת' להריון כל השני' הללו ואני
5 נתעברתי מביא' ראשונ': חמסי עליך חמס העשוי לי עליך אני מטיל העונש
כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי לא התפללת אלא עליך והי'
לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך, ועוד דבריך אתה חומס ממני
שאתה שומע בזיוני ושותק, אנכי נתתי שפחתי וגו', ביני וביניך כל ביניך
שבמקרא חסר וזה מלא קרי ביה ובניך שהכניסה עה"ר בעיבורה של הגר
והפילה עוברה הוא שהמלאך אומ' להגר הנך הרה והלא כבר הרתה והוא
6 מבשר לה שתהר אלא מלמד שהפילה הריון הראשון: והענה שרי היתה
8 משעבדת בה בקושי: אי מזה באת מהיכן באת יודע היה אלא ליתן לה
פתח ליכנס עמה בדברי', ול' אי מזה איה המקו' שתאמר עליו מזה אני באה:
9 ויאמר לה מלאך וגו', על כל אמירה היה שלוח לה מלאך אחר לכך נאמר
מלאך

הגהת המקרא.

מביאה ראשונה, עכ"ל והוא לקוח מבראשית רבה פ' מ"ה, ויאמר עליו הרב
ר"א מזרחי דאם לא כן ויבוא אל הגר למה לי והוי לי' למימר ותתן אותה

11 וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן
וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע יְהוָה אֶל־עָנְיֵךְ׃
12 וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ וְעַל־
13 פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן׃ וַתִּקְרָא שֵׁם־יְהוָה הַדֹּבֵר
אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רֳאִי כִּי אָמְרָה הֲגַם הֲלֹם רָאִיתִי
14 אַחֲרֵי רֹאִי׃ עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר בְּאֵר לַחַי רֹאִי
15 הִנֵּה בֵין־קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד׃ וַתֵּלֶד הָגָר לְאַבְרָם בֵּן
וַיִּקְרָא אַבְרָם שֶׁם־בְּנוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה הָגָר יִשְׁמָעֵאל׃

11 מלאך בכל אמירה ואמירה: **הנך הרה** כשתשובי תהרי כמו הנך הרה דאשת
מנוח (שופטים יג). **ויולדת בן** כמו ויולדת ודומה לו יושבת בלבנון מקוננת
בארזים (ירמי' כב). **וקראת שמו** צווי הוא כמו שאומר לזכר וקראת את שמו
12 יצחק: **פרא אדם** אוהב מדברות לצוד חיות כמו שכתוב וישב במדבר פארן,
ויהי רובה קשת. **ידו בכל** לסטים. **ויד כל בו** הכל שונאין אותו ומתגרין בו.
13 **ועל פני כל אחיו ישכון** שיהיה זרעו גדול: **אתה אל ראי** נקוד חטף
קמץ מפני שהוא שם דבר אלוה הראיה שרואה בעלבון של עלובין (ס"א ד"א
אתה ה' רואי ומשמע שהוא רואה הכל ואין שום דבר רואה אותו) **הגם הלם**,
ל' תימה וכי סבורה הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי
רואי אותם בביתו של אברהם ששם הייתי רגילה לראות מלאכים ותדע שהיתה
רגילה לראותם שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו
14 ראתה ד' זה אחר זה ולא חרדה: **באר לחי ראי** כתרגומו דמלאך קיימא
15 איתחזי עלה: **ויקרא אברם שם וגו'**, אע"פ שלא שמע אברם דברי המלאך
שאמר

הבנת המקרא.

לאברהם לאשה ותהר כמו שכתוב בזלפה ותתן אותה ליעקב לאשה ותלד
שאין כתיב בה ויבוא אליה, אבל גבי בלהה דכתיב בה ויבוא אליה ותהר
(לקמן ל' ד') נ"ל מביאה ראשונה כדהכא אלא שרש"י סמך על זה עכ"ל והחזיק
עמו החכם בעל מתנות כהונה גם החכם בעל יפה תאר, ואין אלו אלא דברי
תימה ודברי נביאות שלא מצאנו בשום מקום לרז"ל שגם בלהה נתעברה
מביאה ראשונ', ועוד לפי שבררת' על כרחינו גם בת שוע אשת יהודה נתעברה
מביא' ראשונ' שהרי גם שם כתיב ויקח' ויבוא אלי' ותהר ותלד בן (לקמן לח ב)
יהוי להו למימר והה"ד בלהה והה"ד בת שוע, ומעולם לא עלה ככה על דעת
אחד

16 וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר אֶת־יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם׃ ס

יז 1 וַיְהִי אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים׃ 2 וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ 3 וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד׃ וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו 4 וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר׃ אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ 5 וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם׃ וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם

16 שאומר וקראת שמו ישמעאל שרתה רוח הקדש עליו וקראו ישמעאל: **ואברם בן שמונים וגו'**, לשבחו של ישמעאל נכתב להודיע שהיה בן י"ג שנה כשנימול ולא עכב: 1 **אני אל שדי** אני הוא שיש די באלהותי לכל בריה לפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה ולפטרון, וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו כך די שלו והכל לפי הענין. **התהלך לפני** כתרגומו פלח קדמי הדבק בעבודתי. **והיה תמים** אף זה צווי אחר צווי היה שלם בכל נסיונותי ולפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהיה תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני, ד"א והיה תמים עכשיו אתה חסר ה' אברים ב' עינים ב' אזנים וראש הגויה שאוסיף לך אות על שמך ויהיו מנין אותיותיך רמ"ח כמנין אבריך: 2 **ואתנה בריתי** ברית של אהבה וברית הארץ להורישה לך על ידי מצוה זו: 3 **ויפול אברהם על פניו** ממורא השכינה שעד שלא נימול לא היה בו כח לעמוד ורוח הקדש נצבת עליו וזהו שנא' בבלעם נופל וגלוי עינים בברייתא דר"א מצאתי כן: 5 **כי אב המון גוים** ל' נוטריקון של שמו, ורי"ש שהיתה בו בתחלה שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו ועכשיו אב לכל העולם לא זזה ממקומה,

שאף

הבנת המקרא.

אחז"ל, אכן האמת יורה דרכו כי דוקא על הגר אמרו שנתעברה מביאה ראשונה ולא על זולתה, ולא אמרו כן ע"פ הקבלה גם לא על דרך נבואה כי אם ע"פ עיקר פשוטו של מקרא, ודקדקו כן ממפסקי הטעמים אשר על פיהם יתפרשו כל הפסוקים על עיקרן ובלעדם ימשש המפרש כעור באפלה וכמו שכתב רש"י ז"ל בכמה מקומות שאלמלא טעם המקרא לא היה יודע לפרשו עיין

בפירושו

נְתַתִּיךָ׃ 6 וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם
וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ׃ 7 וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ
וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת
לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ׃ 8 וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ אֵת ׀ אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֵת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן
לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים׃ 9 וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִשְׁמֹר
אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם׃ 10 זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל
לָכֶם כָּל־זָכָר׃ 11 וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם וְהָיָה
לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם׃ 12 וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל
לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף

שאף יו"ד של שרי נתרעמה על השכינה עד שהוסיפה ליהושע שנאמר ויקרא
משה להושע בן נון יהושע: 6 ונתתיך לגוים ישראל ואדום שהרי ישמעאל כבר
היה לו ולא היה מבשרו עליו: 7 והקימותי את בריתי ומה היא הברית להיות
לך לאלהים: 8 לאחזת עולם ושם אהיה לכם לאלהים אבל הדר בחוצה לארץ
כמו שאין לו אלוה: 9 ואתה וי"ו זו מוסף על ענין ראשון אני הנה בריתי אתך
ואתה הוי זהיר לשמרו ומה היא שמירתו זאת בריתי אשר תשמרו המול לכם
וגו': 10 ביני וביניכם וגו', אותם של עכשיו. ובין זרעך אחריך העתידין
להולד אחריך. המול כמו להמול כמו שאת' אומר עשות כמו לעשות: 11 ונמלת'
כמו ומלתם והנו"ן בו יתירה ליסוד הנופל בו לפרקים כגון נ' של נושך ונ' של
נושא, ונמלתם כמו ונשאתם אבל ימול ל' יפעל כמו יעשה יאכל,
(ברש"י ישן אינו): 12 יליד בית שילדתו השפחה בבית, מקנת כסף
בקנהו

הבנת המקרא.

בפירושו שמות ט"ו י"ז מקדש ה' גם בס' ראה (דברים יא ל') אחרי דרך מבוא
השמש, גם בס' מלכים א' י' כ"א ומקוה סוחרי המלך, גם ירמי' ג' ח' וארא
כי על אודת, גם יחזקאל א' י"א ופניהם וכנפיהם ועוד במקומות זולתם אין
מספר

13 מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא: הִמּוֹל ׀ יִמּוֹל
יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם
14 לִבְרִית עוֹלָם: וְעָרֵל ׀ זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־
בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת־
15 בְּרִיתִי הֵפַר: ס וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־
אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי
16 כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ: וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ
בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה
17 יִהְיוּ: וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ

13 שקנאו משנולד: המול ימול יליד ביתך כאן כפל עליו ולא אמר לשמונה
ימים ללמדך יש יליד בית נמול לאחר שמנה ימים כמו שמפורש במסכת שבת:
14 וערל זכר כאן למד שהמילה באותו מקום שהוא ניכר בין זכר לנקבה. אשר
לא ימול משיגיע לכלל עונשין ונכרתה אבל אביו אין ענוש עליו כרת אבל
15 עובר בעשה. ונכרתה הנפש הולך ערירי ומת קודם זמנו: לא תקרא
את שמה שרי דמשמע שרה לי ולא לאחרי' כי שרה סתם שיה שתהא שרה
16 על כל: וברכתי אותה ומה היא הברכה שחזרה לנערותה שנאמר היתה
לי עדנה (בראשית יח). וברכתיה בהנקת שדים כשנצרכה לכך ביום משתה
של יצחק שהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרי' בנינו הוא
והביאה כל אחת בנה עמה ומניקתה לא הביאה והיא הניקה את כלם הוא
17 שנאמר היניקה בני' שרה ב"ר רמזו במקרא: ויפול אברהם על פניו ויצחק
זה ת"א ל' שמחה וחדי ושל שרה ל' מחוך למדת שאברהם האמין ושמח ושרה
לא האמינה ולגלגה וזהו שהקפי' הקב"ה על שרה ולא הקפי' על אברהם.
הלבן

הבנת המקרא.

מכפר, גם מפי החכם ראב"ע היתה שומה במקומות רבות כי כל פירוש
שאיננו על דעת בעל הטעמים לא תאבה לו ולא תשמע אליו כי המפסיק לא
היה אחריו חכם כמוהו והוא ידע הפירושים יותר ממנו, וככה כתב גם בראש
ס' מאזנים ובסוף ס' צחות, והנה דקדקו רז"ל ומצאו כי בכל מקום שכתוב
ויבוא אליה ותהר בכולם הפסיק בעל הטעמים ביניהם במפסיק היותר גדול
שהוא הסילוק והעמיד ויבוא אלי' בסוף פסוק להפרידו מן ותהר שהוא בתחלת
הפסוק

הַלְּבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים
שָׁנָה תֵּלֵד׃ 18 וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לוּ
יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ׃ 19 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה
אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק
וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ
אַחֲרָיו׃ 20 וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ
וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים־
עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל׃ 21 וְאֶת־בְּרִיתִי

הלבן יש תמיהות שהן קיימות כמו הנגלה נגליתי (שמואל א׳ ב׳) הרואה אתה (שם כט) אף זו היא קיימא וכך אמר בלבו הנעשה חסד זה לאחר מה שהקב״ה עושה לי. ואם שרה הבת תשעים שנה היא׳ כדאי לילד וקש״כ שדורו׳ הראשוני׳ היו מולידין בני ת״ק שנה בימי אברהם נתמעטו השנים כבר ובא תשות כח לעולם וצא ולמד מי׳ דורו׳ שמנח ועד אברהם שמהרו תולדותיהן בני ס׳ ובני ע׳: 18 לו ישמעאל יחיה הלואי שיחיה ישמעאל איני כדי לקבל מתן שכר כזה. יחיה לפניך יחיה ביראתך כמו התהלך לפני פלא קדמי: 19 אבל ל׳ אמתת דברים וכן אבל אשמים אנחנו (בראשית מ״ב) אבל בן אין לה (מלכים ב׳ ד׳): וקראת את שמו יצחק על שם הצחוק, וי״א על שם י׳ נסיונות וצ׳ שנה של שרה וח׳ ימים שנמול וק׳ שנה של אברהם, (ס״א את בריתי למה נאמר כבר כתיב ואתה בריתי תשמו׳ אתה וזרעך וגו׳ אלא לפי שאומר הקימותי וגו׳ יכול בני ישמעאל ובני קטורה בכלל הקיום ת״ל והקימותי את בריתי אתו ולא עם אחרי׳, ואת בריתי אקים את יצחק למה נאמר אלא למד שיהיה קדוש מבטן, ד״א אמר רבי אבא מכאן למד ק״ו בן הגבירה מבן האמה כתיב כי הנה ברכתי אותו והרבתי והפרתי אותו זה ישמעאל וק״ו ואת בריתי אקים את יצחק: ואת בריתי ברית המילה תהא מסורה לזרעו ליצחק. שנים עשר נשיאים כעננים יכלו כמו נשיאים ורוח (משלי כה):

כמזל

הבנת המקרא.

הפסוק שאחריו, וככה עשה אבל בלהה גם אבל בת שוע, חוץ מן ויבוא אליה ותהר דהגר שחברם יחד להגיד שהביאה ההיא וההריון התאחדו יחד לכן יפה אז״ל שנתעברה מביאה ראשונה, ומה שיורה עוד על אמתת זה הוא הכתוב במעשה יהודה ותמר שגם שם חבר בעל הטעמים יחד ויבוא אליה ותהר לו (לקמן לח יח) כי גם תמר נתעבר׳ מביאה ההיא בעצמו׳ כמבואר בקרא בהדיא;

ובמה

אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה
22 בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת׃ וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל
23 אַבְרָהָם׃ וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־
יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי
בֵּית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם
24 הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ אֱלֹהִים׃ וְאַבְרָהָם
בֶּן־תִּשְׁעִים וָתֵשַׁע שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃
25 וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה בְּהִמֹּלוֹ
26 אֵת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם
27 וְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ׃ וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־
כֶּסֶף מֵאֵת בֶּן־נֵכָר נִמֹּלוּ אִתּוֹ׃ פ

מפטיר

22 מעל אברהם ל' נקי' הוא כלפי שכינ' ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של מקום:
23 בעצם היום בו ביום שנצטוה ביום ולא בלילה לא נתירא לא מן הגוים ולא מן הליצנים ושלא יהיו אויביו ובני דורו אומרים אלו ראינוהו לא הנחנוהו למול
24 ולקיים מצותו של מקום. וימל ל' ויפעל. בהמולו בהפעלו, כמו בהבראם. (בראשית ב): בהמולו את בשר ערלתו באברהם לא נאמר את לפי שלא היה חסר אלא חתוך בשר שכבר נתמעך ע"י תשמיש אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה לכך
26 נאמר בו את, ב"ר: בעצם היום הזה שמלאו לאברהם צ"ט שנה ולישמעאל י"ג שנים נמול אברהם וישמעאל בנו.

הבנת המקרא.

וראה והפלא חכמת רשי' ז"ל שגם הוא בפירושו העמידנו על הענין הזה בשפת יתר באמרו ויבוא אל הגר ותהר מביאה ראשונה והיה די לו לומר ותהר מביאה ראשונ' אלא שרצה להעמידנו על סוד פירושו שהוא יוצא מהתחברות ויבוא עם ותהר לכן העתיק גם ויבוא אליה, ואגב גררא למדנו עד כמה מן הדקדוק והדייקות אנו צריכין בפירושי רשי' ז"ל להבינם על בוריים ואף גם במדרשי קדמונינו המעתיקים, שכולם על אדני המדע יצוקים, וכזהב מזוקקים, בכור הדקדוקים; ומן מוצא הדברים תבין ותשכיל עוד פי' רשי' ז"ל לקיין על ויגש יעקב ויגל את האבן ואזכרהו בהגיעי לשם בעז"ה.

יח

1 וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח־
2 הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם׃ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה
אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו וַיַּרְא וַיָּרָץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח
3 הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה׃ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי
4 חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ׃ יֻקַּח־נָא מְעַט־

1 וירא אליו לבקר את החולה, אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה ובא הקדוש ברוך הוא ושאל בשלומו: באלוני ממרא הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו. יושב ישב כתיב בקש לעמוד אמר לו הקדוש ברוך הוא שב ואני אעמוד ואתה סימן לבניך שעתי' אני להתיצב בעדת הדיינים והן יושבין שנא' אלהים נצב בעדת אל. פתח האהל לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו. כחום היום הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו באורחי' ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחי' באים הביא המלאכים עליו בדמות אנשים: 2 והנה שלשה אנשים אחד לבשר את שרה ואחד להפך את סדום ואחד לרפאות את אברהם שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות, תדע לך שכן כל הפרשה הוא מזכירן בל' רבים ויאכלו ויאמרו אליו ובבשורה כאמר ויאמר שוב אשוב אליך ובהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל לעשות דבר, לבלתי הפכי, ורפאל שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט הוא שנא' ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה מציל. נצבים עליו לפניו (כמו ועליו מטה מנשה), אבל ל' נקיה הוא כלפי המלאכים. וירא וירא וירא שני פעמים, הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו ואף על פי שיודעים היו שיצא לקראתם עמדו במקומ' לכבודו להראותו שלא רצו להטריחו וקדם הוא ורץ לקראתם (כך הגירסא ברש"י ישן) בבבא מציעא כתי' נצבים עליו וכתיב וירץ לקראת' כד חזיוה דהוה שרי ואסי' פירשו מיניה מיד וירץ לקראתם: 3 ויאמר אדני אם נא וגו', לגדול שבהם אמר וקראם כלם אדוני' ולגדול אמר אל נא תעבו' וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חביריו עמו ובל' זה הוא חול (וכן מנהג בני אדם המהלכים בדרך כשאדם מזמין אותם לסעודה אינו מזמין אלא הראש שבהם ונמצאו כולם מזומני', ונראים הדברי', שזה השם כתוב בחלני ולא ביה', ברשי כ"י) ד"א קודש הוא והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוץ ויכניס את האורחים ואע"פ שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי אצל לא ידון רוחי באדם שנכתב אחר ויולד נח וא"א לומר אלא אם כן קודם גזירת ק"כ שנה ושתי הלשונות בב"ר: 4 יוקח נא על ידי שליח והקב"ה שלם לבניו על ידי שליח שנא'

קכ

5 מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ׃ וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר
6 מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת׃

וירא משה את ידו ויך את הסלע. **ורחצו רגליכם** כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס ע"א לביתו, אבל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחיצה שנא' ולינו ורחצו רגליכם. **תחת העץ** תחת
5 האילן: **וסעדו לבכם** בתורה בנביאי' ובכתובי' מצינו דפתא סעדתא דלבא, בתורה וסעדו לבכם, בנביאים סעד לבך פת לחם (שופטים יט) בכתובים ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים קד) אמר רבי חמא לבבכ' אין כתיב אלא לבכם מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים. **אחר תעבורו** אחר כן תלכו. **כי על כן עברתם** כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי לכבודי. **כי על כן** כמו על אשר וכן כל כי על כן שבמקרא כי ע"כ באו בצל קורתי (לקמן יט ח), כי על כן ראיתי פניך (לקמן לג י'), כי על כן לא נתתיה (לקמן
6 לח כו), כי על כן ידעת חנותנו (במדבר י' לא): **קמח סלת** סלת לעוגות
קמח

הבנת המקרא.

5 **אחר תעברו** אחר כן תלכו עכ"ל גרסינן בנדרים בפרק אין בין המודר (דף לז ב) אמר ר' יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלכ' למש' מסיני, מקרא סופרי' ארץ שמים מצרי', עיטור סופרים אחר תעבורו, אחר תלך, אחר תאסף; קדמו שרים אחר נוגנים, צדקתך כהררי אל וכו' עכ"ל ומה שפי' שם רש"י ז"ל קצ' וצריך ביאור ארוך ואין כאן מקומו, גם מה שפי' הר"ן בשם מורו דעיטור סופרים היינו שכותבין טעם מפסיק באחר כי היכא דליטתמע אחר כך תלכו אחר כך תעבורו וכו' אין ספרינו מסכימים עמו שהרי אחר תעבורו איננו בטעם מפסיק, לכן נראין עיקר דברי הגאון בעל הערוך בערך עטר שאמר ז"ל עטר הוא ל' הסר' תרגום לא סרו לא עטרו, ונראין הדברי' שבתחל' אנשי כפרים לא הוו דייקי במקרא והוו קרי וסעדו לבכם ואחר תעבורו, קדמו שרים ואחר נוגנים, צדקתך כהררי אל ומשפטיך תהום רבה, והוו משתבשי באילו מילי בההוא זמן וסברי דהכי דקדוק משום דהכי מסתבר ואתו סופרים וסלקו להני ווי והוו קרי אחר תעבורו אחר נוגנים משפטיך תהום רב', וכד חזו דסופרי' קא עטרו להו להלין ווי, הוי קרי להו להלין מילי עיטור סופרים ואתא ר' יצחק ואודי דקבלה
אינון

7 וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב
8 וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ׃ וַיִּקַּח חֶמְאָה
וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא
9 עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
10 אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל׃ וַיֹּאמֶר
שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה
אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו׃

נקוד על א׳י׳ו

7 קמח לעילן של טנחים לכבות את הקדרה לשאוב את הזומא: **בן בקר רך וטוב** ג׳ פרים היו כדי להאכילן ג׳ לשונות בחרדל. **אל הנער** זה ישמעאל לחנכו במצות:
8 **ויקח חמאה וגו׳**, ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח נשים אותו היום ונטמאת העיסה. **חמאה** שומן החלב שקולטין מעל פניו: **ובן הבקר אשר עשה** אשר תקן קמא קמא שתיקן אמטי ואייתי קמייהו:
9 **ויאכלו** נראו כמו שאכלו מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג: **ויאמרו אליו** נקוד על אי״ו שבאליו ותניא ר׳ שמעון בן אליעזר אומר כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכו׳ וכאן הנקודה רבה על הכתב ואתה דורש הנקודה שאף לשרה שאלו איה אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש, בבבא מציעא אומרים יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה, א״ר יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה. **הנה באהל** צנועה היא:
10 **כעת חיה** כעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה ולפסח הבא נולד יצחק מדלא קריקן כְּעֵת אלא **כָּעֵת**, כעת חיה, כעת הזאת שתהא חיה לכם שתהיו כלכם שלמים וקיימים. **שוב אשוב** לא בשרו המלאך שישוב אליו אלא בשליחותו של מקום אמר לו כמו ויאמר לה מלאך ה׳ הרבה ארבה והוא אין בידו להרבות אלא בשליחותו של מקום אף כאן בשליחו׳ של מקום אמר לו כן ב״ר, (אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה את

חובקת

הגהת המקרא.

אינון הלב׳ למשה מסיני, ועד דורות קרובים להשתא הוו משתבשא וקראו ולא ישמע על פיך וסופרי מגוזרי דלא מקרי בוי״ו עכ״ל, ומ״ש דורות קרובי׳ להשתא וכו׳ ר״ל כי עד קרוב לזמנינו זה השתבשו כמו כן בפסוק לא ישמע על פיך (שמו׳ כג יג) והיו קוראים ולא בוי׳ והסופרי׳ בעלי המסר׳ קבלו שצ״ל לא בלא וי׳ וכמו שמסור עליו בגליון ג׳ כבירין ולא וקריין לא ומטעין בהו ספרי, וכן

מסור

11 וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת
לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים: וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר
12 אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן: וַיֹּאמֶר
13 יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר
הַאַף אֻמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי: הֲיִפָּלֵא מֵיְהוָה דָּבָר
14 לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵן: שני
15 וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי יָרֵאָה וַיֹּאמֶר
16 לֹא כִּי צָחָקְתְּ: וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־

חובקת בן ותאמר אל אדוני איש האלהים אל תכזב בשפחתך אותן המלאכים
שבשרו את שרה אמרו למועד אשוב אמר לה אלישע אותם המלאכים שהם חיים
וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אבל אני בשר ודם שהיום חי ומחר מת בין
11 חי ובין מת למועד הזה וגו') והוא אחריו, הפתח היה אחר המלאך: חדל
12 להיות כפסק ממנה. אורח כנשים אורח נדות: בקרבה מסתכלת במעיה
ואמרה אפשר הקרבים הללו טוענין ולד השדים הללו שצמקו מושכין חלב
תמוהות. עדנה צחצות בשר ול' משנה משיר את השער ומעדן את הבשר,
13 דבר אחר ל' עידן זמן וסת נדות: האף אמנם הגם אמת אלד ואני זקנתי
14 שנה הכתוב מפני השלום שהרי היא אמרה ואדוני זקן: היפלא כתרגומו
היתכסי וכי שום דבר מופלא ומופרד ומכוסה ממני מלעשות כרצוני. למועד
15 לאותו מועד המיועד שקבעתי לך אתמול למועד הזה בשנה האחרת: כי
יראה כי צחקת הראשון משמש ל' דהא הוא שנותן טעם לדבר ותכחש שרה
לפי שיראה והשני משמש בל' אלא ויאמר לא כדברך הוא אלא צחקת, שאמרו
16 רבותינו כי משמש בארבע לשונות אי דילמא אלא דהא: וישקיפו כל השקפה
שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך, (דברים כו) שגדול כח מתנות
עניים

הגהת המקדש.

מכור על לא תשימון עליו נשך ג' כבירין ולא תהיינן לו וכו' לא תשימון עליו
נשך, לא ישמע על פיך, לא תכיר פנים עכ"ל גם במערכת בערך לא מכר
כל קריא לא ישמע במ"ב ולא ישמע וכו' וגלתי בירושלים (ישעי' סה יט) הנני
אליך נאם ה' (נחום ב יד), ואין לתמוה על מה שהכניסו בכלל הלכה למשה
מסיני גם פסוקי' מנביאים וכתובי' כי עיקר כוונתם להורות כי כל הענינים
הנזכרים הם הלכות מקובלות אם מפי מש' בתור' או מפי כותבי הנבואות
בנביאים

פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם׃ 17 וַיהוָה
אָמָר הַֽמְכַסֶּה אֲנִי מֵֽאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה׃
18 וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִֽהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִֽבְרְכוּ־בוֹ
כֹּל גּוֹיֵי הָאָֽרֶץ׃ 19 כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־
בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַֽחֲרָיו וְשָֽׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַֽעֲשׂוֹת
צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת
אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו׃ 20 וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה

עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים. לשלחם ללוותם כסבור אורחים הם:
17 המכסה אני בתמיה. אשר אני עושה בסדום לא יפה לי לעשו' דבר זה שלא מדעתו אני נתתי לו את הארץ הזאת וחמשה כרכין הללו שלו הן שנא' גבול הכנעני מצידון באכה סדומה ועמורה וגו', קראתי אותו אברהם אב המון גוים ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי:
18 ואברהם היו יהיה מדרש אגדה זכר צדיק לברכה הואיל והזכירו ברכו, ופשוטו וכי ממנו אני מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ:
19 כי ידעתיו ל' חבה כמו מודע לאישה (רות ב') הלא בועז מודעתנו (רות ג') ואדעך בשם (שמו' לג יז) ואמנם עיקר ל' כלם אינו אלא ל' ידיעה שהמחבב את האדם מקרבו אצלו וידעו ומכירו, ולמה ידעתיו למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי, ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני בו שיצוה את בניו וגו' אין למען נופל על הל', יצוה ל' הווה כמו ככה יעשה איוב (איוב סימן א') (ע"פ ה' יקנו) למען הביא, כך הוא מצוה לבניו שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו' על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדנו כל המעמיד בן צדיק כאלו אינו מת:
20 ויאמר ה' אל אברהם שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו. כי רבה כל רבה שבמקרא הטעם למטה בבית לפי שהן

הבנת המקרא.

בנביאים וכתובים ואחזו לשונם בקנה הראשון והזכירו מפסוקי התור' ואגבם גם האחרי', ובעבור שלש' הלמ"ס הי' שגור בפיה' לאמרו על ההלכות המקובלו' הניחוהו על כולם דוגמת שאמרו במס' ב"מ דף י"ו ומתניתן בשטרי אקנתא ואדרכתא. 20 כי רבה כל רב' שבמקר' הטע' למט' בבי"ת וכו' עכ"ל אין כוונתו שיהי' רב' שוה ממש לשב' ימתק ונ' בא' שהרי זה מגזרת נחי העי"ן ורב' מבעלי הכפל אבל כוונתו שמשפט בעלי הכפל כמשפט בעלי נחי העי"ן שיהיו הבינונים והתארים מלרע והעוברים מלעיל, ודייק עוד בלשונו באומרו כל רב' שבמקרא וכו'

21 כִּֽי־רַבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד׃ אֵֽרְדָה־נָּא
וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ ׀ כָּלָה וְאִם־לֹא
22 אֵדָֽעָה׃ וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָֽאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם
23 עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָֽה׃ וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף
24 תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָֽׁע׃ אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם

שכן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת אבל זה טעמו למעל' בריש לפי שמתורג'
21 גדלה כבר כמו שפירשתי ויהי השמש באה, הנה שבה יבמתך : אדדה נא
למד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה הכל כמו שפירשתי בפרשת
הפלגה, דבר אחר ארדה נא לסוף מעשיה'. הכצעקתה של מדינה. הבאה
אלי עשו וכן עומדים במרדם כלה אני עושה בהם, ואם לא יעמדו במרדן
אדעה מה אעשה להפרע מהן ביסורין ולא אכלה אותן, וכיוצא בו מצינו במקום
אחר ועתה הורד עדיך מעליך (שמות לג) ואדעה מה אעשה לך, ולפיכך יש
הפסק נקודת פסיק בין עשו לכלה כדי להפריד' תיבה מחברתה ורבותינו
דרשו הכצעקת' צעקת ריבה אחת שהרגו מיתה משונה על שנתנה מזון לעני
22 כמפורש בחלק : ויפנו משם ממקום שאברהם ליווס שם. ואברהם עודנו
עומד לפני ה' והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב"ה בא אצלו ואמר לו
זעקת סדום ועמורה כי רבה והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד על אברהם אלא
23 תיקון סופרי' הוא זה: ויגש אברה' מצינו הגש' למלחמ' ויגש יואב וגו', (שמוא'
ב ז) הגש' לפיוס, ויגש אליו יהוד', והגש' לתפל' ויגש אליה הנביא, (מלכי' א יח),
ולכל אלה נכנס אברהם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה. האף תספה הגם
תספה ולתרגום של אונקלוס שתרגומו ל' רוגז כך פירושו האף ישיאך שתספה
24 צדיק עם רשע : אולי יש חמשים צדיקים עשרה צדיקים לכל כרך וכרך
כי

הבנת המקרא.

וכו' ללמדנו כי דוקא כל רבה ל' נקבה הוא מלעיל לעולם כשהוא פעל עבר
והוא מלרע בבינוני אבל רבו בל' רבים כבר ימצאו מהם מלעיל ומלרע בל' עבר
23 ככל גזרת הכפולים כמבואר במכלול. האף תספה הגם תספה וכו' עד
חלילה לך לעולם הבא עכ"ל כתב החכם רש"ד המבאר ז"ל יש להפליא על
הסתירות הנמצאות בתפלתו זאת, כי מתחל' התפלל שלא להמית צדיק עם
רשע, ואח"כ הוסיף להתפלל שינצלו הצדיקי' גם את הרשעים ועדיין לא נענה
על הראשון ובפסוק השלישי חזר על הראשון להתפלל רק על הצדיקים, ורש"י
כתב בפסוק ז"ל, חלילה לך, וא"ת לא יצילו הצדיקי' את הרשעים למה תמית
הצדיקי' עכ"ל, הנה לא ישב רק סתירת הפסוק הב' עם הג' אך סתירת הא'
הגם

בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ׃ 25 חָלִלָה לְּךָ מֵעֲשֹׂת ׀ כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָּךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט׃ 26 וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם׃ 27 וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה־נָא

כי ה' מקומות יש: הלילה לך ואם תאמר לא יצילו הצדיקים את הרשעים למה תמית הצדיקים: חלילה לך חולין הוא לך יאמרו כך היא אומנותו שוטף הכל צדיקים ורשעים כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה. כדבר הזה לא הוא ולא כיוצא בו. חלילה לך לעולם הבא. השופט כל הארץ נוקד בחטף פתח ה' של השופט ל' תמיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת: 25

26 אם אמצא בסדום וגו', לכל המקום ולכל הכרכים לפי שסדום היתה מטרפולין וחשובה מכולם תלה בה הכתוב, הואלתי רציתי כמו ויואל משה, (ואנכי עפר ואפר, וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר על
ידי

הבנת המקרא.

עם הב' במקומה עומדת, איך יתחיל המתפלל בקטנ' וטרם שיענוהו יקיים בגדול' ויבקש חסד גדול מן הראשון, הלא להלן נזהרמזה כי לא התפלל אולי יחסרון וגו' עד שנענ' על הראשון וכו' כי הצריך בזה ליישב ספקותו ביד חזקה עיין עליו, ונרא' כי גם הרב ר"א מזרחי הבין כן דברי רש"י כמו שהבינם רש"ד ולכן גם הוא יצא לפרשם בדרך רחוק', ואנכי אראה ואתפלא כי המעיין היטיב בדברי רש"י ז"ל ירא' כי פירושו כלול וברור והכתובים מבוארים, כי באמת לא התפלל אברהם בתחל' כ"א שלא להמית צדיק עם רשע וזה שאמר האף תספה צדיק עם רשע, ל' יחיד שאפילו צדיק אחד אין לסוף עם הרשע, ובפסוק השני הוסיף להתפלא ולחזק בקשתו וזאת באומרו אולי יש חמשים וגו' כלומר הלא יתכן שימצא שם חמשים אשר מן הראוי שיצילו את כולם, האף תספה, כלומר ואף אם כנים כי כן מדתך (אף שזה דבר זר ונפלא) שתספה ולא תשא למקום וגו' חליל' לך מעשות כדבר הזה הנזכר למעלה בפסוק ראשון להמית צדיק עם רשע וגו' ולכן חזר ואמר חליל' לך השופט וגו' להגדיל התמיה כי כבר התפלא על ההנהגה שהניח שלא יצילו הצדיקים את הרשעי', אבל שלא יצילו גם את עצמם וודאי שזה הוא הפלא ופלא. וטעם האף תספ',
האף

28 הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר׃ אוּלַי
יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחִית
בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם־
29 אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה׃ וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר
אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר
30 לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים׃ וַיֹּאמֶר אַל־נָא
יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים
וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים׃
31 וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי
יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר
32 הָעֶשְׂרִים׃ וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה

28 ידי כמורד לולי רחמיך אשר עמדה לי): התשחית בחמשה והלא הן ט׳
לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם: אולי ימצאון שם ארבעים
וימלטו ד׳ הכרכים, וכן ל׳ יצילו ג׳ מהם או כ׳ יצילו ב׳ מהם או י׳ יצילו אחד
29 מהם: אולי ימצאון שם עשרה על הפחות לא בקש אמר דור המבול היו
ח׳ נח ובניו ונשיה׳ ולא הצילו על דורם ועל ט׳ על ידי צרוף כבר בקש ולא מצא:

הבנת המקרא.

האף שתספה, וכבר פירשנו לעיל י״ז י״ג שיפול ה״א הדעת על תמו׳ מתקיימות
ע״ש. וזה שביאר רש״י בעתק לשונו, חמשים צדיקים, י׳ צדיקים לכל כרך
וכרך חמשה מקומות יש (וראוי שיכללו כולם) וא״ת לא יצילו הצדיקים את
הרשעים למה תמית הצדיקים, עכ״ל. והאי וא״ת לא יצילו וכו׳ הוא ביאור
אל האף תספה ולא תשא וגו׳, ולמה תמית הצדיקים הוא ביאור אל חלילה
לך מעשות כדבר הזה וגו׳ ואינם מדברי הרב מדעת עצמו כמו שחשבו החכמים
הנזכרים. וזה ברור והכתובים מבוארים מבלי לחץ כלל. ושיעור הכתובים כך
הוא לדעתי, אולי יש וגו׳ כלומר אולי ימצאו חמשים צדיקים אזרחים ולהם ישות
בתוך העיר שהם בה ואף שתספה ולא תשא למקום ההוא אף לא למען
הצדיקים כלומר לתכליתן כי איככה יראו באבדן מולדתם ולא ירע לבבם;
מ״מ חלילה לך וגו׳, והיתה אליו תשובת השם כי לא לבד למען הצדיקים

אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר
לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה׃ 33 וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר
כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ׃ יט
1 וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט
יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם
וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה׃ 2 וַיֹּאמֶר הִנֶּה נָּא־אֲדֹנַי
סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם

33 וילך ה' וגו', כיון שנשתתק הסניגור הלך לו הדיין. ואברהם שב למקומו
נסתלק הדיין נסתלק הסניגור והקטיגור מקטרג ולפיכך ויבאו שני המלאכים
1 סדומה להשחית, (א' להשחית את סדום וא' להציל את לוט והוא אותו שבא
לרפאות אברהם) והשלישי שבא לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו.
המלאכים ולהלן קראם אנשים כשהיתה שכינה עמהם קראם אנשים, ד"א
אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם אנשים
ואצל לוט קראם מלאכים. בערב וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום
אלא מלאכי רחמים היו וממתינין שמא יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא.
ולוט יושב בשער סדום ישב כתיב אותו היום מינוהו שופט עליהם. וירא
2 לוט וגו', מבית אברהם למד לחזר על האורחים: הנה נא אדני הנה נא
אתם אדונים לי אחר שעברתם עלי, דבר אחר הנה נא צריכים אתם לתת לב
על הרשעים הללו שלא יכירו בכם וזו היא עצה נכונה. סורו נא עקמו את
הדרך לביתי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסין שם לכך נאמר סורו
בראשית רבה, (לינו ורחצו רגליכם וכי דרכן של בני אדם ללון תחלה ואחר כך
רוחץ

הבנת המקרא.

כי אם גם בעבורם ישא לרשעים אף שאינם לא ממשפחתם ולא מתושביהם כי
אם ימצאו שם בדרך הזמן בלבד, ולא לבד העיר אשר הצדיקים בתוכה כ"א
לכל המקום כלומר לכל יתר המקום והיינו לכל המקומות, ואולם הזכיר
סדום כי יש לחשוב שבה ריבוי הצדיקים יותר מזולתה כי היא הגדולה ולכן
הוסיף ואמר בתוך העיר להורות כי סדום לאו דוקא, אלא אפילו עיר אחרת
וטעם בתוך העיר, או בתוך העיר שימצאו שם תהי' אזה שתהי' ונשאתי לכל
2 המקום בעבורם, וזה פשט נאה ומתקבל: סורו נא עקמו את
הדרך וכו' עכ"ל בעבור שמלת סר הורה על הריחוק לכן הוצרך
לפרש עקמו את הדרך, ועיין בפי' הרלב"ע ובפי' רש"י בס' מיכה ב' ד'.

וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹּא

3 כִּי בָרְחוֹב נָלִין׃ וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו

וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת

4 אָפָה וַיֹּאכֵלוּ׃ טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי

סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם

5 מִקָּצֶה׃ וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה

הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ

6 וְנֵדְעָה אֹתָם׃ וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת

7 8 סָגַר אַחֲרָיו׃ וַיֹּאמַר אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ׃ הִנֵּה־נָא

לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא

רוחץ, ועוד שהרי אברהם אמר ליה תחלה רחצו רגליכם אלא כך אמר לוט אם כשיבאו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם יעלילו עלי ויאמרו כבר עברו שני ימים או שלשה שבאו לביתך ולא הודעתנו לפיכך אמר מוטב שיתעכבו כאן באבק רגליהן שיהיו כראין כמו שבאו עכשיו לפיכך אמר ליכו תחלה ואחר כך רחצו). ויאמרו לא ולאברהם אמרו כן תעשה מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול. כי ברחוב נלין הרי כי משמש בל' אלא שאמרו לא נסור אל
3 ביתך אלא ברחובה של עיר נלין: ויסרו אליו עקמו את הדרך לצד ביתו.
4 ומצות אפה פסח היה: טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום כך נדרש בב"ר טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רובם רשעים עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו' ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על הבית על שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים. כל העם מקצה מקצה העיר עד הקצה שאין אחד מוחה בידם שאפילו צדיק אחד אין
8 בהם. ונדעה אותם במשכב זכר כמו אשר לא ידעו איש: האל כמו האלה.
כי

הבנת המקרא.

5 ונדעה אותם במשכב זכור כמו אשר לא ידעו איש עכ"ל מתשובת לוט שאמר הנה נא לי שתי בנות רק לאנשים האל לא תעשו דבר נתברר כי טעם ונדעה אותם כטעם אשר לא ידעו איש, וידע האדם את אשתו ודומיהם שהוא
הביאה

אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק
לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ
בְּצֵל קֹרָתִי׃ 9 וַיֹּאמְרוּ ׀ גֶּשׁ־הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד
בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם
וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדָּלֶת׃
10 וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט
אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגָרוּ׃ 11 וְאֶת־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד־
גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח׃ 12 וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים
אֶל־לוֹט עֹד מִי־לְךָ פֹה חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ

כי על כן באו כי הטובה הזאת תעשו לכבודי על אשר באו בצל קורתי
תרגום בטלל שרותי תרגום של קורה שרותא: 9 **ויאמרו גש הלאה** קרב
להלאה כלומר התקרב לצדדין והתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא ל' רחוק
כמו זרה הלאה (במדבר יז), הנה החצי ממך והלאה (שמוא' א' כ') גש הלאה
המשך להלן בלשון לע"ז טריטידינו"ש (ווייכע פֿאָן הונגם), ודבר
נזיפה הוא לומר אין אנו חוששין לך ודומה לו קרב אליך אל תגש בי
(ישעי' ס"ה), וכן גשה לי ואשבה (ישעי' מט), המשך לצדדין בעבורי ואשב
אצלך, אתה מליץ על האורחין איך מלאך לבך, (על שאמר להם על הבנות
אמרו לו גש הלאה ל' נחת ועל שהיה מלי' על האורחי') הא' בא לגור, אדם
נכרי יחידי אתה ביניכו שבאת לגור וישפוט שפוט ונעשית מוכיח אותנו. **דלת**
הכובבת לנעול ולפתוח: **פתח** הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין. 11 **בסנורים**
מכת עורון. **מקטן ועד גדול** הקטנים התחילו בעבירה תחילה שנ' מנער
12 ועדזקן לפיכך התחילה הפורענו' מהם: **עוד מי לך פה** פשוטו של מקרא
מי יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית. **חתן בניך ובנותיך**
אם

הבנת המקרא.

9 הביאה בל' ידיעה. **גש הלאה** קרב להלאה וכו' עכ"ל בעבור שלשון גישה
מורה על ההתקרבות והפכו מלת הלאה שמורה על ההתרחקות לזאת פי'
התקרב לצדדין והתרחק ממנו, והביא לו דומים כי כן מדרך הלשון.
הפכי

13 וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם׃ כִּי־
מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גָדְלָה
צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ׃
14 וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר׀ אֶל־חֲתָנָיו׀ לֹקְחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר
קוּמוּ צְּאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־
הָעִיר וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו׃ 15 וּכְמוֹ הַשַּׁחַר
עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־
אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה
16 בַּעֲוֺן הָעִיר׃ וַיִּתְמַהְמָהּ׀ וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ
וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו
17 וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר׃ וַיְהִי כְהוֹצִיאָם אֹתָם
הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ
וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה׃

14 אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום. ובניך בני בנותיך הנשואות,
15 ומ"א עוד מאחר שעושין נבלה כזאת מי לך כתחון פה ללמד סניגוריא עליהם
שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות קרי ביה מי לך פה: חתניו שתי בנות
נשואות היו לו בעיר. לוקחי בנותיו שאותן שבבית ארוסות להם: ויאיצו
16 כתרגומו ודחיקו מהרוהו. הנמצאות המזומנות לך בבית להציל ומ"א יש
זה ישובו של מקרא. תספה תהיה כלה עד תום כל הדור ומתורגם עד דסף
17 כל דרא: ויתמהמה כדי להציל את ממונו. ויחזיקו אחד מהם היה שליח
להצילו ותבירו להפוך סדום לכך נאמר ויאמר המלט ולא נאמר ויאמרו:
המלט על נפשך דייך להציל נפשות אל תחוס על הממון. אל תביט אחריך
אתה הרשעת עמהם ובזכו' אברהם אתה נצו' אינך כדי לראו' בפורענותם
ואתה נצול. בכל הככר ככר הירדן. ההרה המלט אצל אברהם ברח שהוא
יושב בהר שנא' ויעתק משם ההרה, ואף עכשיו היה יושב שם שנא' אל המקום
אשר היה שם אהלו בתחלה ואע"פ שכתוב ויאהל אברהם וגו' אהלים הרבה
היו

18 וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אַל־נָא אֲדֹנָי׃ 19 הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה וָמַתִּי׃ 20 הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמָּלְטָה נָּא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי׃ 21 וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי

היו לו ונמשכו עד חברון. המלט ל' השמטה וכן כל המלטה שבמקרא אישמוציר, (ענטשלופען), בלע"ז וכן והמליטה זכר (ישעי' סו) שנשמט העובר מן הרחם, כצפור נמלטה (תלים קכד), ולא יכלו מלט משא (ישעי' מו), להשמיט משא הרעי שבמעיהם: 18 אל נא אדוני רבותינו אמרו שם זה קדש שנאמר בו להחיות את נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות ותרגומו בבעו כען יי'. אל נא אל תאמרו אלי להמלט ההרה. נא ל' בקשה: 19 פן תדבקני הרעה כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה בני העיר והייתי נראה צדיק וכדאי להנצל, וכשאבא אצל צדיק אני כרשע, וכן אמרה הצרפית לאליהו כי באת אלי להזכיר את עוני (מלכים ב יז) עד שלא באת אצלי היה הקב"ה רואה מעשי ומעש' עמי ואני צדקת ביניה' ומשבאת אצלי לפי מעשיך אני רשעה: 20 העיר הזאת קרובה קרובה ישיבתה נתיישבה מקרוב לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין ומה היא קריבתה מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתיישב איש איש במקומו והיא היתה בשנת מות פלג ומשם ועד כאן נ"ב שנה שפלג מת בשנת מ"ח לאברה' כיצד פלג חי אחרי הולידו את רעו ר"ט שנה צא מהם ל"ב כשנולד שרוג ומשרוג עד שנולד נחור ל' הרי ס"ב ומנחו' עד שנולד תרח כ"ט הרי צ"א ומשם עד שנולד אברהם ע' הרי קס"א תן להם מ"ח הרי ר"ט ואותה שנה היתה שנת הפלגה וכשנחרבה סדום היה אברהם בן צ"ט שנה הרי מדור הפלגה עד כאן נ"ב שנה וצוער איחרה ישיבתה אחרי ישיבת סדו' וחברותיה שנה אחת הוא שנ' אמלטה נא, נא בגי' חמשי' ואחד, הלא מצער היא, והלא עונותיה מועטין ויכול אתה להניחה. ותחי נפשי בה זהו מדרשו ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא ואנשים בה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה: 21 גם לדבר

הזה

הבנת המקרא.

19 הפכי הופך אני כמו עד בואי וכו' עכ"ל רצונו שהכינוי איננו לבי' הפעול עד שיהי' טעמו הופך אותי אבל הוא לבי' הפועל וטעמו הופך אני וכמו שכתבתי לעיל

22 הָפְכִּי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה
כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל־
23 כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר׃ הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־
24 הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעֲרָה׃ וַיהוָה הִמְטִיר עַל־סְדֹם
וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם׃

הזה לא דייך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אציל בגללך. הפכי הופך אני,
22 כמו עד בואי (לקמן מח ה), אחרי רואי, מדי דברי בו (ירמי' לא): כי לא
אוכל לעשות זה עונשן של מלאכי' על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר
בעצמן לפיכך לא זזו משם עד שהוזקקו לומר שאין הדבר ברשותן. כי לא אוכל
ל' יחיד מכאן אתה למד שהאחד הופך והאחד מציל שאין שני מלאכים נשלחים
24 לדבר אחד. על כן קרא שם העיר צוער על שם והיא מצער: וה' המטיר
כ"מ שנ' וי' הוא ובית דינו. המטיר על סדום בעלות השחר כמו שנא' וכמו
השחר עלה בשעה שהלבנה עומדת ברקיע עם החמה לפי שהיו מהם עובדין
לחמה ומהם ללבנה אמר הקב"ה אם אפרע מהם ביום יהיו עובדי לבנה אומרי'
אלו היתה בלילה כשהלבנה מושלת לא היינו חרבין, ואם אפרע מהם בלילה
יהיו עובדי החמה אומרים אלו היה ביום כשהחמה מושלת לא היינו חרבין לכך
כתוב וכמו השחר עלה ונפרע מהם בשעה שהחמ' והלבנה מושלי'. המטיר
גפרית ואש בתחלה מטר ונעשה גפרית ואש. מאת יי' דרך המקראות לדבר
כן כמו נשי למך ולא אמר נשי, וכן אמר דוד קחו עמכם מעבדי אדוניכם ולא
אמר מעבדי, וכן אחשורוש בשם המלך ולא אמר בשמי, אף כאן אמר מאת
יי' ולא אמר מאתו. מן השמים והוא שאמר הכתו' כי בם ידין עמים וגו'
כשבא ליסר הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדו', וכשבא
להוריד

הבנת המקרא.

24 לעיל י"א ו' אבל וזה החלם לעשות ע"ש. המטיר על סדום בעלות השחר כמו
שנאמר וכמו השחר עלה וכו' עכ"ל, לפי המליצה הנהוגה בספורים ההולכים
על הסדר הי' לו ליכתב השמש יצא על הארץ ויבא לוט צוערה וימטר ה' על
סדום וגו' ומדכתיב ולוט בא צוערה וה' המטיר משמע שכאשר יצאה שמש כבר
בא לוט צוערה וה' המטיר בעלות השחר וכמו שפירשתי לעיל אבל והאדם ידע,
ומ"מ קשה דאמרינן בפסחי' דף צ"ג ב' מעלות' עמוד השחר עד הנץ החמ' ה'
מילין שכן כתיב וכמו השחר על' וגו' וכתי' השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה
ומסדום לצוער ה' מילין, ולפ"ז אנו צריכין לפרש השמש יצא על הארץ ולוט בא
צוערה בזמן אחד וה' המטיר כבר, ויקשה מאמר המלאך כי לא אוכל לעשות
דבר עד בואך שמה.

25 וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכִּכָּר וְאֵת
כָּל־יֹשְׁבֵי הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה׃ 26 וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ
מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח׃ 27 וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פְּנֵי יְהוָה׃ 28 וַיַּשְׁקֵף
עַל־פְּנֵי סְדֹם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ הַכִּכָּר
וַיַּרְא וְהִנֵּה עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ כְּקִיטֹר הַכִּבְשָׁן׃
29 וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר
אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיְשַׁלַּח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ
הַהֲפֵכָה בַּהֲפֹךְ אֶת־הֶעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֵן
לוֹט׃ 30 וַיַּעַל לוֹט מִצּוֹעַר וַיֵּשֶׁב בָּהָר וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו
עִמּוֹ כִּי יָרֵא לָשֶׁבֶת בְּצוֹעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְּעָרָה הוּא
וּשְׁתֵּי בְנֹתָיו׃ 31 וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה
אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בָּאָרֶץ לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדֶרֶךְ
כָּל־הָאָרֶץ׃ 32 לְכָה נַשְׁקֶה אֶת־אָבִינוּ יַיִן וְנִשְׁכְּבָה

להוריד המן מן השמי' הנני ממטיר לכם לחם מן השמי': 25 ויהפוך את הערי' וגו', ארבעתם יושבות בסלע אחד והפכן מלמעלה למטה שנ' בחלמיש שלח ידו וגו': 26 ותבט אשתו מאחריו מאחריו של לוט. ותהי נציב מלח במלח חטאה ובמלח לקתה אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה: 28 קיטור תימור של עשן תמרקא, (היא מארשי, ברמנד פומקען) בלע"ז. כבשן חפיר' שאורפי' בה את אבנים לסיד וכן כל כבשן שבתורה: 29 ויזכור אלהים את אברהם מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה חס עליו לפיכך חס הקב"ה עליו: 30 כי ירא לשבת בצוער לפי שהיתה קרובה לסדום: 31 אבינו זקן ואם לא עכשיו אימתי שמא ימות או יפסוק מהוליד. ואיש אין בארץ סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול בראשית

רבה

33 עמו ונחיה מאבינו זרע׃ ותשקין את־אביהן
יין בלילה הוא ותבא הבכירה ותשכב את־
34 אביה ולא־ידע בשכבה ובקומה׃ ויהי ממחרת
ותאמר הבכירה אל־הצעירה הן־שכבתי אמש
את־אבי נשקנו יין גם־הלילה ובאי שכבי עמו
35 ונחיה מאבינו זרע׃ ותשקין גם בלילה ההוא
את־אביהן יין ותקם הצעירה ותשכב עמו ולא־
36 ידע בשכבה ובקמה׃ ותהרין שתי בנות־לוט
37 מאביהן׃ ותלד הבכירה בן ותקרא שמו מואב
38 הוא אבי־מואב עד־היום׃ והצעירה גם־הוא ילדה
בן ותקרא שמו בן־עמי הוא אבי בני־עמון עד־
כ
1 היום׃ ס ויסע משם אברהם ארצה
2 הנגב וישב בין־קדש ובין שור ויגר בגרר׃ ויאמר

35 זנה: ותשקין וגו', יין נזדמן להן במערה להוציא מהן ב' אומות. ותשכב את אביה ובצעירה כתיב ותשכב עמו, צעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא אחותה למדתה חסך עליה הכתוב ולא פי' גנותה, אבל בכירה שפתחה בזנות פרסמה הכתוב במפורש, ובקומה של בכיר' נקוד (והרי כאלו לא נכתב ובקום') לומר שבקומה ידע ואעפ"כ לא נשמר ליל שני מלשתות, (א"ר לוי כל מי שהוא
36 להוט אחר בולמוס של עריות לסוף מאכילים אותו מבשרו): ותהרין וגו', אע"פ שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה אלו שלטו בעצמן והוציאו ערותן
37 (ס"א עדותן) לחוץ ועברו מביאה ראשונ': מואב זו שלא היתה צנועה פירשה שמאביה היא, אבל צעירה קראתו בל' נקיה וקבלו שכר בימי משה שנ' בבני עמון אל תתגר בם כלל ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם אבל לצערן התיר
1 לו: ויסע משם אברהם כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים והשבים
2 נסע לו משם, ד"א להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו: ויאמר אברהם כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה
לבי'

אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה׃ 3 וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל׃ 4 וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג׃ 5 הֲלֹא הוּא אָמַר־לִי אֲחֹתִי הִוא וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתָם־לְבָבִי וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹאת׃ 6 וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלֹם גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתָם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹּאת וָאֶחְשֹׂךְ גַּם־אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־לִי עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ׃ 7 וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ 8 וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר

לבי' פרעה ע"י כן. אל שרה אשתו על שרה אשתו וכיוצ' בו אל הלקח ארון וגו' (שמואל ד'), ואל מות חמיה ואישה בל' על: 4 לא קרב אליה המלאך מנעו כמו שנא' לא נתתיך לנגוע אליה. הגוי גם צדיק תהרג אף אם הוא צדיק תהרגנו שמא כך דרכך לאבד האומו' חנם כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אף אני אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר להרגני (וכן לשון המקרא הגם גוי צדיק אתה הורגו רשי' כ"י): 5 גם היא לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה (שומרי גמלים ורועי חמרים) את כלם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא, בתם לבבי, שלא דמיתי לחטוא. ובנקיון כפי נקי אני מן החטא שלא נגעתי בה: 6 ידעתי כי בתם לבבך וגו', אמת שלא דמית מתחלה לחטא אבל נקיון כפים אין כאן (הלא אמרה משמוש ידים יש כאן), לא נתתיך, לא ממך היה שלא נגעת בה אלא חשכתי אני אותך מחטוא, ולא נתתי לך כח, וכן לא נתנו אלהים (בראשית ל"א) וכן לא נתנה אביה לבא (שופטים ט"ו): 7 השב אשת האיש ואל תהא סבור שמא תתגנ' בעיניו ולא יקבלנה או ישנאך ולא יתפלל עליך, (א"ל אבימלך ומי מפרסמו שלא נגעתי בה א"ל) כי נביא הוא

ויודע

וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים
9 הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד׃ וַיִּקְרָא
אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־
חָטָאתִי לָךְ כִּי־הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה
גְדֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי׃
10 וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ
11 אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק
אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל־דְּבַר
12 אִשְׁתִּי׃ וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־
13 אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי
אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר
תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה

9 וידע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל בעדך: מעשים אשר לא יעשו מכה
אשר לא הורגלה לבא על בריה באה לנו על ידך עצירת כל נקבים של זרע ושל
11 קטנין ורעי ואזנים וחוטם: רק אין יראת אלהים אכסנאי שבא לעיר על
עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו, אשתך היא או
12 אחותך היא: אחתי בת אבי היא ובת אב מותרת לבן נח שאין אבות לגוי
עכ"ם, וכדי לאמת דבריו השיבם כן, וא"ת והלא בת אחיו היתה, בני בנים
הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח וכך הוא אומר ללוט כי אנשים אחים
13 אנחנו. אך לא בת אמי הרן מאם אחרת היה: ויהי כאשר התעו אותי
וגו', אונקלוס תרגום מה שתרג' ויש ליישב עוד דבר דבור על אופניו, כשהוציאני
הקב"ה מבית אבי להיות משוטט ונד ממקו' למקום וידעתי שאעבור במקום
רשעים ואומר לה זה חסדך. כאשר התעו ל' רבים ואל תתמה כי הרבה
מקומו' ל' אלהות ול' מרות קרוי ל' רבים, אשר הלכו אלהים, אלהים חיים,
אלהים קדושים, וכל ל' אלהות ל' רבים, וכן ויקח אדוני יוסף, אדוני האדוני',
אדוני הארץ, וכן בעליו עמו, והועד בבעליו, ואם תאמר מהו ל' התעו כל
הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה, כמו ותלך ותתע (בראשית כ"א)

אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא׃ 14 וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר
וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב לוֹ אֵת
שָׂרָה אִשְׁתּוֹ׃ 15 וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ
בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב׃ 16 וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף
כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל
אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת׃ 17 וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־
הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ

עניתי כשה אובד (תלים קי"ט), יתעו לבלי אוכל (איוב ל"ח) יצאו וינועו לבקש
אכלם. אמרי לי על זכן ושאלו אנשי המקום לאשתו, (בראשית כ"ו) על
אשתו, וכן ויאמר פרעה לבני ישראל (שמות י"ד) כמו על בני ישראל, פן
יאמרו לי אשה הרגתהו (שופטים ט): ויתן לאברהם כדי שיתפייס ויתפלל 14
עליו: 15 הנה ארצי לפניך אבל פרעה אמר לו הנה אשתך קח ולך, לפי
שנתיירא שהמצריי' שטופי זמה: 16 ולשרה אמר אבימלך לכבוד' כדי לפייסה
הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי הוא הנה הממון
והכבוד הזה לך כסות עינים. לכל אשר אתך יכסו עיניהם שלא יקילוך
שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה, עכשיו
שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייסה יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס.
ואת כל ועם כל באי עולם. ונוכחת יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות
דברי' נכרים הללו ול' תוכחה בכל מקום ברור דברים ובלע"ז אשפרוביר (הוא
אפרוביר הכתוב להלן ל"א ל"ז, ערווייטערן, בעטיידען, בעטייזען),
ואונקלוס תרגום בפנים אחרים ול' המקרא כך הוא נופל על התרגום הנה
הוא לך כסות של כבוד על העיני' שלי ששלטו בך ובכל אשר אתך ועל כן תרגמו
חזי' יתיך וית כל דעמך, ויש מדרש אגדה אבל ישוב ל' המקרא פירשתי:
17 וילדו כתרגומו ואתרוחו נפתחו נקביהם והוציאו והיא לידה שלהם.
בעד

הבנת המקרא.

16 ולשרה אמר אבימלך לכבודה וכו', ונוכחת יהא לך פתחון פה וכו'
עכ"ל, בדבור זה מצאתי גירסות מתחלפות וכולם קשים שכפי הנראה מפירושו
אנו צריכין לפרש הוי"ו של ונוכחת נוסף כוי"ו של ויהי לי לישועה וכמו שפי' שם
וכאן לא הזכיר מזה מאומה, ועוד צריכין אנו לפרש התי"ו של ונוכחת לשו'
נקבה כמצאת והוא זר שאלו כן הי' ראוי ונוכחה דגש ומו"א וידמה לי שה
הרב ז"ל לא בא לפרש התיבות כי אם הענין והוא מסכים עם פי' הרב
רשב"ם

18 וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ׃ כִּי־עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל־
כא רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת
1 אַבְרָהָם׃ ס וַיהוָה פָּקַד אֶת־שָׂרָה
כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר׃
2 וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד
3 אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֶׁם־
4 בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק׃ וַיָּמָל
אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר
5 צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד
6 לוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ׃ וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי
7 אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי׃ וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל

חמישי

18 בעד כל רחם כנגד כל פתח. על דבר שרה על פי דבור' של שר': וה' פקד
1 את שרה וגו', סמך פרשה זו ללמדך שכל המבקש רחמי' על חבירו והו' צרי' לאותו דבר הוא נענה תחלה שנ' ויתפלל וגו' וכתי' לי' וה' פקד את שרה שפקד' כבר קודם שרפא את אבימלך. פקד את שרה כאשר אמר, בהריון. כאשר דבר בלידה והיכן היא אמירה והיכן הוא דבור, אמירה ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו', דבור היה דבר ה' אל אברם בברית בין הבתרי' שם נאמר לא יירשך זה וגו', והביא היורש משרה. ויעש ה' לשרה כאשר דבר
2 לאברהם: למועד אשר דבר אתו דמליל יתיה את המועד דבר וקבע כשאמר לו למועד אשוב אליך שרט לו שריטה בכותל אמר לו כשמגיע חמ' לשריט'
3 זו בשנ' האחרת תלד, (לזקניו שהי' זיו איקונין שלו דומ' לו): יצחק לי ישמח עלי ומדרש אגד' הרב' עקרות נפקדו עמה הרב' חולים נתרפאו בו ביו' הרב'
4 תפלות נענ' עמה ורב שחוק הי' בעולם: מי מלל לאברהם ל' שבח וחשיבות (כמו מי פעל ועש' ישעי' מא, מי ברא אלה ישעי' מ) ראו מי הוא ומי הוא שומר הבטחתו הקב"ה מבטיח ועוש'. מלל שינה הכתוב ולא אמר דבר גימטרי' שלו ק'

הגהת המקרא:

רשב"ם ז"ל עיין עליו. פקד את שר' שפקדה כבר קודם שרפא את אבימלך עכ"ל כבר בארתי זה לעיל אבל והאדם ידע.

לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו׃
8 וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָדוֹל
בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק׃ 9 וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר
הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק׃ 10 וַתֹּאמֶר
לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא
יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק׃ 11 וַיֵּרַע
הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ׃ 12 וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר
וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע
בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע׃ 13 וְגַם אֶת־בֶּן־

ק׳ כלומר לסוף מא׳ לאברה׳. הניקה בנים שרה ומהו בנים ל׳ רבי׳ ביום
המשתה הביאו השרות בניהן עמהם שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי
הביא׳ מן השוק והניק׳ אותם: ויגמל לסוף כ״ד חדש. משתה גדול שהיו 8
שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך: מצחק ל׳ ע״א כמו שנא׳ ויקומו לצחק 9
(שמו׳ לב). דבר אחר ל׳ גלוי עריות כמה דתימא לצחק בי (בראשי׳ לט). ד״א
ל׳ רציחה כמה דתימא יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו׳: עם בני עם 10
יצחק מכיון שהוא בני אפילו אם אינו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפי׳ אינו
בני אין זה כדאי לירש עמו ק״ו עם בני עם יצחק ששתיהן בו: על אודות 11
בנו על שיצא לתרבות רע׳, ופשוטו על שאומרת לו לשלחו: שמע בקולה 12
(בקול רוח הקדש שבה) למדנו שהיה אברהם טפל לשר׳ בנביאות:
לחם

הבנת המקרא.

11 וירע הדבר וגו׳ על אדות בנו על שיצא לתרבות רעה ופשוטו על שאומרת
לו לשלחו עכ״ל ופי׳ הרב רא״מ ז״ל על שיצא לתרבות רע׳, ולא על הגירוש כי
אחר ששמע רוב רשעתו לא יתכן שיאהב אותו, ועוד על אודות בנו למה לי
והוי ליה למיכתב כתם וירע הדבר מאוד בעיני אברהם ומשתמע אגירוש דלעיל
קאי, אבל לא ידעתי מאי אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך? בשלמא על
הגירוש שבניהם גורשו ממנו ניחא אלא אתרבות רעה מאי על הנער ועל אמתך
והלא אין זה נופל אלא על הנער ודוחק הוא לומר שזה על התרבות רעה וזו על
הגירוש

14 האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא: וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד וישלחה ותלך ותתע במדבר
15 באר שבע: ויכלו המים מן החמת ותשלך את
16 הילד תחת אחד השיחם: ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת כי אמרה אל אראה במות
17 הילד ותשב מנגד ותשא את קלה ותבך: וישמע אלהים את קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל

14 לחם וחמת מים ולא כסף וזהב לפי שהי' שונאו על שיצא לתרבות רע'. ואת הילד אף הילד שם על שכמה שהכניס' בו שר' ע"ה ואחזתו חמה ולא יכול לילך
15 ברגליו. ותלך ותתע חזר' לגלולי בית אבי': ויכלו המים לפי שדרך חולים
16 לשתות הרב': מנגד מרחוק. כמטחוי קשת כשתי טיחות והוא ל' יריית חץ בל' משנה שהטיח באשתו על שם שהזרע יורה כחץ, ואם תאמר הי' לו לכתוב כמטחי קשת משפט הוי"ו ליכנס לכאן כמו בחגוי הסלע (שיר ח) מגזרת והית' אדמת יהוד' למצרי' לחגא (ישעי' יט) ומגזרת יחוגו וינועו כשכור (תלי' קז) וכן קנוי ארץ (ישעי' ט) מגזרת קנה. ותשב מנגד כיון שקרב
17 למות הוסיפ' להתרחק: את קול הנער מכאן שיפה תפל' החולה מתפלת
אחרים

סבכת המקלא.

הגירוש, ועוד מאי כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע? בשלמא בגרושו ובהעדר ירושתו הייתו דקא"ל הקב"ה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע ולא בישמעאל שא על שיצא לתרבות רעה מאי שמע בקולה דקאמר ומאי כי ביצחק יקרא לך זרע עכ"ל; והכיא הדברי' בקושיא, ובאמת לא על רשי' תלונותיו כ"א על חז"ל כי הל' הזה בעצמו תמצא לרז"ל בריש שמות רב', והנראה לי שמעולם לא עלה על דעת רז"ל להוציא הכתוב מפשוטו אבל רצו ליישב ייתור ל' על אודות בנו ואמרו שפירושו על שיצא לתרבות רעה, ואין כוונתם שזה הוא הדבר אשר עליו אמר הכתוב וירע הדבר מאד שא"כ מלת הדבר שבראש הפסוק אך למותר והי' די לו ליכתב וירע מאד בעיני אברהם על אודות בנו מאי הדבר וכדי ליישב כל הייתורים שבכתוב רצו הם לקשר סוף הפסוק עם ראשו על דרך כב' ומסובב ופירשו וירע הדבר והיינו הגירוש הנזכר מאד בעיני אברהם להיותו על אודות בנו ר"ל שהי' כנאו על שיצא לתרבות
רעה

הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם׃ 18 קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ׃ 19 וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנָּעַר׃ 20 וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת׃ 21 וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ פ ששי

אחרים עליו והיא קודמת להתקבל. **באשר הוא שם** לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר והוא משיבם עכשיו מה הוא צדיק או רשע אמרו לו צדיק אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם והיכן המית את ישראל בצמא כשהגלם נבוכדנאצר שנאמר משא בערב וגו' (ישעי' כא) לקראת צמא התיו מים וגו' כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים היו ישראל אומרים לשבאים בבק' מכם הוליכונו אצל בני דודינו ישמעאל וירחמו עלינו שנא' אורחות דדנים (שם כא) אל תקרי דדנים אלא דודים ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח ונודות נפוחים כסבורים ישראל שהם מלאים מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו הרוח נכנסת בגופו ומת: 20 **רובה קשת** יורה חצים בקשת. **קשת** על שם האומנות כמו חמר גמל ציד לפיכך השי"ן מודגשת הי' יושב במדבר ומלסטם את העוברים הוא שנא' ידו בכל וגו': 21 **מארץ מצרים** ממקום גדולים שנא' ולה שפחה מצרית וגו', היינו דאמרי אינשי זרוק חוטרא לאוירא

הבנת המקרא.

רעה ואדרבה חשב אברה' לבנה זאת בעצמה יותר טוב להניחו בביתו להוכיחו ולהדריכו בדרך טוב אולי ישוב לטוב ורפא לו, ועל זאת בא לו מאמר הש' ית' אל ירע בעיניך וגו' ול' הכתובים כולם עולים כהוגן, וידמה לי כי רש"י ז"ל רצה להעמידנו על סוד הפירוש הזה במתק לשונו שאמר על שיצא לתרבות רעה ופשוטו על שאומרת לו לשלחו, ור"ל כי הדרש הזה הוא מחובר עם פשוטו של מקרא ויחדו יתאחדו ולא יתפרדו; וראיתי להרמב"ן שרצה ליישב יותר לשון על אודות בנו באופן אחר ואמר כי הכתוב ספר בכבוד אברהם ואמר שלא היה הדבר

22 וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ
אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־
23 אַתָּה עֹשֶׂה׃ וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים הֵנָּה
אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ׃
24 25 וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ׃ וְהוֹכִחַ אַבְרָהָם
אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ
26 עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי
עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי
27 וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי הַיּוֹם׃ וַיִּקַּח אַבְרָהָם
צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם
28 בְּרִית׃ וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן
29 לְבַדְּהֶן׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה
30 שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה׃ וַיֹּאמֶר
כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־

22 לאוירא אציקריכא קאי : אלהים עמך לפי שראו שיצא מסבוכת סדום לשלום
23 ועם המלכים נלחם ונפלו בידו ונפקדה אשתו לזקוניו : ולניני ולנכדי עד
כאן רחמי האב על הבן. כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי שאמרתי
25 30 לך הנה ארצי לפניך : והוכיח נתוכח עמו על כך : בעבור תהיה לי זאת
לעדה

הבנת המקרא.

הדבר רע בעיניו מאד מפני חשק פילגשו וחפצו בו אבל מפני בנו חרה לו מאד
ולא רצה לשמוע אלי' והקב"ה אמר וכו' עכ"ל, ואין לשון המליצה נופל בטוב
על פירושו שא"כ מלת אודות אך למותר והיה די לומר וירע הדבר מאד בעיני
אברהם על בנו דוגמת שבא במאמר הקב"ה אל ירע בעיניך על הנער וגו' ולא
אמר על אודות הנער, ועוד אקרי שאמר הכתוב וירע הדבר מאד ידענו
שהוא

לִי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת׃ [31] עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם׃ [32] וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים׃ [33] וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם

לעדה, ל' עדות של נקבה כמו ועדה המצבה. כי חפרתי את הבאר מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרי' אנחנו חפרנוה אמרו ביניהם כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו היא ועלו לקראת אברה': [33] אשל רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירו' לאורחי' בסעודה וח"א פונדק לאכסני' ובו כל מיני פירות, ומצינו ל' נטיע' באהלי' שנא' ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא). ויקרא שם וגו' על ידי אותו אשל הוקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכלין ושותים אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם
שמשלי

הבנת המקרא.

שהוא הדבר הנזכר לפניו גרש האמה הזאת ואת בנה כי הדבר הוא הדבר כולו ולא חצי דבר ואיך יאמר על אודות בנו שהוא חצי דבר ; לכן נראה לעיקר פשוטו של מקרא כי אין מלת בנו הנזכר רומז על ישמעאל כי אם על יצחק שהוא בנו באמת וענין זה כטוב בעויק לבית בני אדם כי מי שיש לו אהובת לב ונפשו קשורה בנפשה הנה כל ישעו וכל חפצו שתהיה אהובתו נקיה כמלאך אלקים וכל עולה לא תמצא בה, וכאשר תגיעהו רעה וצרה ומכרחת אותו לעשות חמס מה ותהיה אהובתו הגרם בנזקי' יכר לבו מאוד ורעוני שיכר לו כפלי כפלים ממה שיכר לו אילו לא היתה אהובתו היא הגורמת בנזק כי תרע לו הכר' בסבת עצמ' ותרע לו מאד על אודות אהובתו שתהי' עולתה כזאת דבקה בה להיות גרם בנזקין אף שלא ברצונה, וכמקרה זה קרה לאברהם עם בנו יחידו אשר אהב עם יצחק כי לרוב אהבתו אותו היה כל ישעו וכל חפצו שישאר עולה תמימה ולא ימצא בו שום שמצא ודופי, והנה כאשר הוכרח בסבתו להתקוטט עם שרה ולעשות חמס לגרש האמה ואת בנה בסבתו הרע לו הדבר הז' מאד ר"ל כפלי כפלים על אודות בנו כי החמס הזה לפעל' הוא מאודותיו של יצחק והוא הגורם לו אף שלא ברצונו ובזה מדוייק תיבת מאד ואודות, וכבר ידעת כי מלת אודות בלשון עברי כפי שגדרוה בעלי הלשון רומז על סבת הדבר והתחלת ענינו, וזה טעם על אודות בנו, ולזאת תשובת הא-ל ית' שאמר אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך ולא אמר על אודת בנך ועל אמתך היא באה על נכון ובדיוק טוב ואמר כי ביצחק יקרא לך זרע ע"ד שפירשו הרמ"בם בספרו אגרת תימן שיהיה יצחק העיקר וישמעאל טפל
וזה

34 בשם יהוה אל עולם: ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים: פ שביעי

כב

1 ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני:

2 ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת

34 שישאלו אכלתם משל מי שאמר והי׳ העול׳ אכלתם: ימים רבים מרובים על של חברון בחברון עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו שהרי בן ע"ה שנה היה בצאתו מחרן אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו קודם לכן שנתיישב אלא שם שבכל מקומותיו היה כאורח חונה ונוסע והולך שנא׳ ויעבור אברם ויעתק משם, ויהי רעב וירד אברם מצרים, ובמצרים לא עשה אלא שלש׳ חדשים שהרי שלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון שם ישב עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם אברם מפני בושה של לוט ובא לארץ פלשתים ובן צ"ט שנה הי׳ שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים הרי כ"ה שנה וכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשונים ולא בא הכתוב לסתם אלא לפרש ואם היו מרובים עליה׳ שתי שנים או יותר הי׳ מפרשם ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו שנה מיד יצא משם וחזר לחברון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק י"ב שנים, כך נסדר עולם:

1 אחר הדברים האלה יש מרבותינו אומרים אחר דבריו של שטן שהי׳ מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא הי׳ מעכב. וי"א אחר דבריו של ישמעאל שהי׳ מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיח׳ אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני אלו אומר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב, הנני כך היא ענייתם של חסידים ל׳ ענוה הוא ול׳ זימון:

2 קח נא אין נא אלא ל׳ בקשה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזו הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש. את בנך אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק, ולמה לא גילה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף וכדי לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור.

ארץ

הבנת המקרא.

וזה טעם יקרא לך שתתפרסם ותתודע חסידותך וזרעך מיצחק כמו שנאמר ויקרא בהם שמי ושם אבותי כלומר יתפרסם בהם ויתודע, ואמר וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי גם הוא זרעך אבל לא יקרא לך בו זרע כ"א ביצחק לבדו.

אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ
שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ:
3 וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח
אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי
עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ
4 הָאֱלֹהִים: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־
5 עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר
6 נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: וַיִּקַּח
אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ
וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ

ארץ המוריה ירושלם וכן בדברי הימים (ב' ג' א') לבנות בית ליי' בהר
המוריה, ורבותינו פירשו על שם שמשם הורא' יוצאה לישרא', ואונקלו' תרגמו
על שם עבודת הקטרת שיש בו מור נרד ושאר בשמים. **והעלהו** לא אמר לו
שחטהו לפי שלא היה חפץ הקב"ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה
ומשהעלהו אמר לו הורידהו. **אחד ההרים** הקב"ה מתהא הצדיקים (ב"ר
משהא לצדיקים) ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרן וכן אל הארץ
3 אשר אראך וכן בנינוה וקרא עליה את הקריא': **וישכם** נזדרז למצוה. **ויחבש**
הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהב' מקלקלת השורה. **את שני נעריו**
ישמעאל ואליעזר שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא שני אנשים שאם יצטרך
האחד לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו. **ויבקע** תרגום וצלח כמו וצלחו הירדן
4 (שמואל ב' יט) ל' ביקוע פינדר"א, (שפאלטען) בלע"ז: **ביום השלישי**
למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו
ואלו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה. **וירא את המקום** ראה
5 ענן קשור על ההר: **עד כה** כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו ומדרש
אגדה אראה היכן הוא מה שאמר לו המקום כה יהיה זרעך. **ונשובה** נתנבא
6 שישובו שניהם: **המאכלת** סכין, על שם שאוכלת את הבשר כמא דתימא
ואחרבי תאכל בשר (דברים כב) ושמאכלת בשר לאכילה, ד"א זאת נקראת

7 שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו׃ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו
וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ
8 וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם
9 יַחְדָּו׃ וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים
וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים
וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
10 מִמַּעַל לָעֵצִים׃ וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח
11 אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ׃ וַיִּקְרָא אֵלָיו
מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם׀ אַבְרָהָם
12 וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר
וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי׀ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא
אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ

מאכלת על שם שישראל אוכלים מתן שכרם. **וילכו שניהם יחדיו** אברהם
שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה
8 מרגיש בדבר: **יראה לו השה** כלומר יראה ויבחר לו השה ואם אין שה לעולה
בני, ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט וילכו שניהם יחדיו בלב שוה:
9 **ויעקד** ידיו ורגליו מאחריו הידים והרגלים ביחד היא עקידה והוא ל' עקודים
11 שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותן בו היה ניכר: **אברהם אברהם**
12 ל' חבה הוא שכופל את שמו: **אל תשלח** לשחוט, אמר לו א"כ לחנם באתי
לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם אמר לו אל תעש בו מום. **כי עתה
ידעתי** אמר ר' אבא א"ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי אתמול אמרת לי
כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה אומר לי
אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא
אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטהו אלא
העלהו אסקתיה אחתיה. **כי עתה ידעתי** מעתה יש לי מה להשיב לשטן

מִמֶּנִּי׃ 13 וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃ 14 וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה׃ 15 וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם׃ 16 וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־

ולאומות העולם מה היא תשובתי אצלך יש לי פתחון פה עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה: 13 והנה איל מוכן היה לכך מששת ימי בראשי'. אחר אחרי שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחז והוא שמתרגמינן וזקף אברה' עינוהי בתר אילין, (פ"א ולפי ההגדה אחר כל דברי המלאך והשכינה ואחר טענותיו של אברה') בסבך, אילן. בקרניו שהיה רץ אצל אברהם והשטן סוכבו ומערבבו באילנות. תחת בנו מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום מהו תחת בנו על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו 14 הוא נקטר ונעשה דשן: ה' יראה פשוטו כתרגומו ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות. אשר יאמר היום שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקב"ה לעמו. היום הימים העתידין כמו עד היום הזה שבכל המקרא שכל הדורות הבאים הקורא' את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו, ומ"א ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום בכל דורות הבאים

הבנת המקרא.

13 אחר אחרי שאמר לו המלאך וכו' והוא שמתרגמינן וזקף אברהם עינוהי בתר אילין עכ"ל דע כי בימ"ג וויניציא של שנת רע"ח הגירס' בת"א וזקף אברה' עינוהי בתר אילין וחזא והא דכרא בחד אחיד באילנא וכו', וביתר הדפוסים שראיתי גרס והא דכרא חדא אחיד וכו' ושתי הגירסאות משובשות והגירסא הנכונה לדעת רש"י והא דכרא אחיד וגו' כי מלת אחר שבפסוק כבר הוא מתורגם בתחלת הפסוק בתר אילין, ומאן דגרס חדא אחיד יתכן כי חדא שם הפעל של אחיד וכמו שתרגם כי עבר עבר אחרי מיחד אחד ולכוד לא ילכד (עמוס ג ה) ומיחד לא אחיד, והוא לתוספת ביאור וכאלו הי' כתוב אחוז נאחז, אכן מיאוררתא שהוא תוספת תלמוד טועה.

17 הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ׃ כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו׃ 18 וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי׃ 19 וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע׃ פ מפטיר

20 וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַם־הִוא בָּנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ׃ 21 אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם׃ 22 וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת בְּתוּאֵל׃ 23 וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנָה אֵלֶּה יָלְדָה מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם׃ 24 וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הִוא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה׃ פ

17 הנאים בהר ה' יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה: ברך אברכך אחת
19 לאב ואחת לבן. והרבה ארבה אחת לאב ואחת לבן: וישב אברה' בבאר שבע
לא ישיב' ממש שהרי בחברון היה יושב י"ב שנים לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר
שבע והלך לו לחברון כמו שנא' ויגר אברה' בארץ פלשתים ימי' רבי' מרובים משל
20 חברון הראשוני' והם כ"ו שנה כמו שפירשנו למעל': אחרי הדברים האלה
ויגד וגו', בשובו מהר המורי' היה אברה' מהרהר ואומר אלו היה בני שחוט כבר
הי' הולך בלא בני' היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא בשרו הקב"ה
שנולד' רבק' בת זוגו וזהו הדברים האלה הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה. גם
היא אף היא השוות משפחותיה למשפחות אברהם י"ב, מה אברהם שבטים
שיצאו מיעקב ח' בני הגבירות וד' בני שפחות אף אלו ח' בני גבירות וד' בני פלגש:
23 ובתואל ילד את רבקה כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה.

כג

1 וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
2 וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃ וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת
אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם
3 לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ׃ וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי
4 מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר׃ גֵּר־וְתוֹשָׁב אָנֹכִי
עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי
5 מִלְּפָנָי׃ וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃
6 שְׁמָעֵנוּ ׀ אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ
בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־
7 קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר מֵתֶךָ׃ וַיָּקָם אַבְרָהָם
8 וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת׃ וַיְדַבֵּר אִתָּם
לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי
9 שְׁמָעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרוֹן בֶּן־צֹחַר׃ וְיִתֶּן־לִי אֶת־

1 ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת ק' כבת כ' לחטא מה בת כ' לא חטאת שהרי אינה בת עונשין אף בת ק' בלא חטא ובת כ' כבת ז' ליופי.

2 שני חיי שרה כולן שוין לטובה: בקרית ארבע על שם ד' ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם, ד"א על שם ד' זוגות שנקברו שם איש ואשתו, אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. ויבא אברהם מבאר שבע. לספוד לשרה ולבכותה ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ממנה ומתה:

4 גר ותושב אנכי עמכם גר מארץ אחרת ונתיישבתי עמכם, ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת. אחזת קבר אחוזת קרקע לבית הקברות:

6 לא יכלה לא ימנע כמו לא תכלא רחמיך (תהלים מ'), וכמו ויכלא הגשם (לעיל ח'):

8 נפשכם רצונכם. ופגעו לי ל' בקשה כמו אל תפגעי בי

מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִּי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃
10 וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־חֵת וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־
11 עִירוֹ לֵאמֹר׃ לֹא־אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְךָ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי
12 נְתַתִּיהָ לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ׃ וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי
13 עַם־הָאָרֶץ׃ וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶּסֶף

9 (רות א יו): המכפלה בית ועליה על גביו, ד"א שכפולה בזוגות. בכסף
10 מלא שלם כל שויה וכן דוד אמר לארונ' בכסף מלא (דה"א כא): ועפרן ישב כתיב חסר אותו היום מנוהו שוטר עליהם ומפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה. לכל באי שער עירו שכולן בטלו ממלאכתן ובאו לגמול
11 חסד לשרה: לא אדני לא תקנה אותה בדמים, נתתי לך, הרי היא כמו
13 שנתתיה לך: אך אם אתה לו שמעני אתה אומר לי לשמוע לך וליקח במתנה אני אי אפשי בכך אך אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני. נתתי דוני"ש

הבנת המקרא.

10 ועפרון ישב כתי' חסר אותו היו' מנוהו שוטר עליהם וכו' עכ"ל דקדקתי ומצאתי שבכל מקום שיאמר הכתו' פלוני ישב בתוך העם או בתוך קהל ועדה וכדומ' הרצון בו לעולם שהי' נוהג שרר' ביניהם וזה שימוש מלת תוך שמור' על אמצעות הדבר שהוא המקום המכובד כלב באמצע הגוף ולכן היושב באמצע העם הוא המכובד והנוהג שררה ביניהם, וזה טעם קללת שמעיה הנחלמי לא יהי' לו איש יושב בתוך העם הזה (ירמי' כט לב), ופתרונו שלא יצא מזרעו איש הנוהג נשיאות בעם, וזה טעם תשובת האש' הגדול' השונמית על שאלת אלישע היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת (מ"ב ד יג) ורצונה לומר אני האש' הנוהגת שרר' ונשיאות בתוך עמי ואין אני צריכ' לסרסור ביני ובין המלך או שר הצבא כי כאחד השרים אנכי וכשיש לי דבר אל המלך אביאנו אליו בלי סרסור, ולזאת קרא' הכתוב בתחלת הספור אשה גדולה ר"ל אשה חשובה ושוררת, ולכן יפה אז"ל שעפרון היה שופט בתוך בני חת ומדכתיב ח"ו אמרו אותו היום מנוהו ולא היה לו התאר הזה בקבע אלא מאותו היום.

14 הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה׃ וַיַּעַן
15 עֶפְרוֹן אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ
אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־
16 מֵתְךָ קְבֹר׃ וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל
אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־
שני חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר׃ 17 וַיָּקָם
שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מַמְרֵא
הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ וְכָל־הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה
18 אֲשֶׁר בְּכָל־גְּבֻלוֹ סָבִיב׃ לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי
19 בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ׃ וְאַחֲרֵי־כֵן קָבַר
אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־מְעָרַת שְׂדֵה
הַמַּכְפֵּלָה עַל־פְּנֵי מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃
20 וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־
קָבֶר מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃ ס וְאַבְרָהָם כד 1
זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל׃

(געגעבען) בלע"ז מוכן הוא אצלי והלואי נתתי לך כבר. 15 ביני ובינך בין שני אוהבי' כמונו מה היא חשובה לכלום אלא הנח את המכר ואת מתך קבור:
16 וישקל אברהם לעפרן חסר וי"ו לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנא' עובר לסוחר שמתקבלים בשקל בכל מקו' ויש מקום ששקליהן גדולים שהן קנטרין כנטינארס, (צענטנערס) בלע"ז:
17 ויקם שדה עפרון תקומה היתה לו שיצא מיד הדיוט ליד מלך, ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר בו וכל העץ לאברהם למקנה וגו':
18 בכל באי שער עירו בקרב כלם ובמעמד כלם הקנהו לו:
1 ברך את אברהם בכל בכל עולה בגימ' בן ומאחר שהיה לו בן היה צרי' להשיאו אשה:

2 וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ הַמֹּשֵׁל בְּכָל־
3 אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי׃ וְאַשְׁבִּיעֲךָ
בַּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־
תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי
4 יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ׃ כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ
5 וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד
אוּלַי לֹא־תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרַי אֶל־הָאָרֶץ
הַזֹּאת הֶהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בִּנְךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
6 יָצָאתָ מִשָּׁם׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם הִשָּׁמֶר לְךָ
7 פֶּן־תָּשִׁיב אֶת־בְּנִי שָׁמָּה׃ יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר

2 **זקן ביתו** לפי שהוא דבוק נקוד זקן. **תחת ירכי** לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר תורה או תפילין, והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה: 7 **ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי** ולא אמר ואלהי הארץ ולמעלה אמר ואשביעך וגו', אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ. **מבית אבי** מחרן. **ומארץ מולדתי** מאור כשדים.
ואשר

הבנת המקרא.

2 **זקן ביתו** פי' רש"י לפי שהוא דבוק נקוד זקן עכ"ל, ולכאור' דבריו אך למותר כי מי לא ידע בכל אלה, ואולי בא להורות לנו דרכי הסמיכות הי' לו לשנות כן באחת מן התיבות הדבוקות הקודמות כי רב הן, והאמת כי יש צורך רב בדקדוקו זה למען לא נלכד ברשת הטעות הטמון לנו בתיבה הזאת, וזה שמצאנו מן השרש הזה שני שמות האחד זָקָן כמו בראש או בזקן (ויקרא י"ג כ"ט) והשני זָקֵן ואברהם זקן בא בימים, וזקן ע"מ דָבָר שנדבקותו דְבַר ה', וכן מצאנו בְזַקַן ע"מ שאו (ש"ב כ' ט) אבל זקן ע"מ כַּהַף יָרֵךְ שנאמר בדבקותם כֶּתֶף הבית (מ"א ו' ח') יֶרֶךְ המזבח (ויקרא א' י"א) ירך יעקב, ירך אברהם ודומיהם לעול' בשני

לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו׃
8 וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָדוֹל
9 בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק׃ וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר
10 הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק׃ וַתֹּאמֶר
לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא
11 יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק׃ וַיֵּרַע
12 הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ׃ וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר
וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע
13 בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע׃ וְגַם אֶת־בֶּן־

ק' כלומר לסוף מא' לאברה'. הניקה בנים שרה ומהו בנים לשון רבי' ביום המשתה הביאו השרות בניהן עמהם שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביא' מן השוק והניק' אותם: ויגמל לסוף כ"ד חדש. משתה גדול שהיו 8 שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך: מצחק ל' ע"א כמו שנא' ויקומו לצחק 9 (שמו' לב). דבר אחר ל' גלוי עריות כמה דתימא לצחק בי (בראשי' לט). ד"א ל' רציחה כמה דתימא יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו': עם בני עם 10 יצחק מכיון שהוא בני אפילו אם אינו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפי' אינו בני אין זה כדאי לירש עמו ק"ו עם בני עם יצחק ששתיהן בו: על אודות 11 בנו על שיצא לתרבות רע', ופשוטו על שאומרת לו לשלחו: שמע בקולה 12 (בקול רוח הקדש שבה) למדנו שהיו אברהם טפל לשר' בנביאות:
להם

הבנת המקרא.

11 וירע הדבר וגו' על אדות בנו על שיצא לתרבות רעה ופשוטו על שאומרת לו לשלחו עכ"ל ופי' הרב רא"ם ז"ל על שיצא לתרבות רע', ולא על הגירוש כי אחר ששמע רוב רשעתו לא יתכן שיאהב אותו, ועוד על אודות בנו למה לי והוי ליה למיכתב כתם וירע הדבר מאוד בעיני אברהם ומכתמא אגירוש דלעיל קאי, אבל לא ידעתי מאי ש' ירע בעיניך על הנער ועל אמתך? בשלמא על הגירוש שבשניהם גורשו ממנו ניחא שלא אתרבות רעה מאי על הנער ועל אמתך והלא אין זה נופל אלא על הנער ודוחק הוא לומר שזה על התרבות רעה וזו על
הגירוש

14 הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא׃ וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם ׀
בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם עַל־
שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר
15 בְּאֵר שָׁבַע׃ וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־
16 הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם׃ וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד
הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת
17 הַיָּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ׃ וַיִּשְׁמַע
אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנַּעַר וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים ׀ אֶל־

14 לחם וחמת מים ולא כסף וזהב לפי שהי׳ שונאו על שיצא לתרבות רע׳. ואת
הילד אף הילד שם על שכמה שהכניס׳ בו שר׳ ע״ה ואחזתו חמה ולא יכול לילך
15 ברגליו. ותלך ותתע חזר׳ לגלולי בית אבי׳: ויכלו המים לפי שדרך חולים
16 לשתות הרב׳: מנגד מרחוק. כמטחוי קשת כשתי טיחות והוא ל׳ יריית
חץ כל׳ משכה שהטיח באשתו על שם שהזרע יורה כחץ, ואם תאמר הי׳ לו
לכתוב כמטחי קשת משפט הוי״ו ליכנס לכאן כמו בחגוי הסלע (שיר ח)
מגזרת והית׳ אדמת יהוד׳ למצרי׳ לחגא (ישעי׳ יט) ומגזרת יחוגו וינועו כשכור
(תהל׳ קז) וכן קצוי ארץ (ישעי׳ ט) מגזרת קצה. ותשב מנגד כיון שקרב
17 למות הוסיפ׳ להתרחק: את קול הנער מכאן שיפה תפל׳ החולה מתפלת
אחרים

הבנת המקרא.

הגירוש, ועוד מאי כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך
זרע? בשלמא בגרושו ובהעדר ירושתו היינו דקא״ל הקב״ה שמע בקולה כי
ביצחק יקרא לך זרע ולא בישמעאל אף על שיצא לתרבות רעה מאי שמע בקולה
דקאמר ומאי כי ביצחק יקרא לך זרע עכ״ל; והביא הדברי׳ בקושיא, ובאמת
לא על רש״י תלונותיו כ״א על חז״ל כי הל׳ הזה בעצמו תמצא לרז״ל בריש שמות
רב׳, והנראה לי שמעולם לא עלה על דעת רז״ל להוציא הכתוב מפשוטו אבל
רצו ליישב ייתור ל׳ על אודות בנו ואמרו שפירושו על שיצא לתרבות רעה, ואין
כוונתם שזה הוא הדבר אשר עליו אמר הכתוב וירע הדבר מאד שא״כ מלת
הדבר שבראש הפסוק אך למותר והי׳ די׳ לו ליכתב וירע מאד בעיני אברהם על
אודות בנו מאי הדבר וכדי ליישב כל הייתורים שבכתוב רצו הם לקשר סוף
הפסוק עם ראשו על דרך כב׳ ומכובד ופירשו וירע הדבר והיינו הגירוש הנזכר
מאד בעיני אברהם להיותו על אודות בנו ר״ל שהי׳ כונתו על שיצא לתרבות
ר...

לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו׃ וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק׃ וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק׃ וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק׃ 1 וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ׃ 2 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע׃ 13 וְגַם אֶת־בֶּן

ק' כלומר לסוף מא' לאברה'. הניקה בנים שרה ומהו בנים ל' רבי' ביום המשתה הביאו השרות בניהן עמהם שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביא' מן השוק והניק' אותם: ויגמל לסוף כ"ד ח"ש. 8 משתה גדול שהיו שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך: 9 מצחק ל' ע"א כמו שנא' ויקומו לצחק (שמו' לב). דבר אחר ל' גלוי עריות כמה דתימא לצחק בי (בראשי' לט). ד"א ל' רציחה כמה דתימא יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו': 10 עם בני עם יצחק מכיון שהוא בני אפילו אם אינו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפי' אינו בני אין זה כדאי לירש עמו ק"ו עם בני עם יצחק ששתיהן בו: 11 על אודות בנו על שיצא לתרבות רע', ופשוטו על שאומרת לו לשלחו: 12 שמע בקולה (בקול רוח הקדש שבה) למדנו שהיו אברהם טפל לשר' בנביאות:

להם

הבנת המקרא.

11 וירע הדבר וגו' על אדות בנו על שיצא לתרבות רעה ופשוטו על שאומרת לו לשלחו עכ"ל ופי' הרב רא"מ ז"ל על שיצא לתרבות רע', ולא על הגירוש כי אחר ששמע רוב רשעתו לא יתכן שיאהב אותו, ועוד על אודות בנו למה לי והוי ליה למיכתב סתם וירע הדבר מאוד בעיני אברהם ומסתמא אגירוש דלעיל קאי, אבל לא ידעתי מאי אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך? בשלמא על הגירוש ששניהם גורשו ומינו ניחא אלא אתרבות רעה מאי על הנער ועל אמתך והלא אין זה נופל אלא על הנער ודוחק הוא לומר שזה על התרבות רעה וזו על

הגירוש

[illegible]

הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם׃ 18 קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ׃ 19 וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־הַנָּעַר׃ 20 וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת׃ 21 וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ פ ששי

אחרים עליו והיא קודמת להתקבל. **באשר הוא שם** לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר והוא משיבם עכשיו מה הוא צדיק או רשע אמרו לו צדיק אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם והיכן המית את ישראל בצמא כשהגלם נבוכדנאצר שנאמר משא בערב וגו' (ישעי' כא) לקראת צמא התיו מים וגו' כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים היו ישראל אומרים לשבאים בבקשה מכם הוליכונו אצל בני דודינו ישמעאל וירחמו עלינו שנא' אורחות דדנים (שם כא) אל תקרי דדנים אלא דודים ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח ונודות נפוחים כסבורים ישראל שהם מלאים מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו הרוח נכנסת בגופו ומת: 20 **רובה קשת** יורה חצים בקשת. **קשת** על שם האומנות כמו חַמָּר גַּמָּל צַיָּד לפיכך השי"ן מודגשת הי' יושב במדבר ומלסטם את העוברים הוא שנא' ידו בכל וגו': 21 **מארץ מצרים** ממקום גדולים שנא' ולה שפחה מצרית וגו', היינו דאמרי אינשי זרוק חוטרא
לאוירא

הבנת המקרא.

רעה ואדרבה חשב אברה' לטובה זאת בעצמה יותר טוב להניחו בביתו להוכיחו ולהדריכו בדרך טוב אולי ישוב לטוב ורפא לו, ועל זאת בא לו מאמר הש"י ית' אל ירע בעיניך וגו' ול' הכתובים כולם עולים כהוגן, וידמה לי כי רש"י ז"ל רצה להעמידנו על סוד הפירוש הזה במתק לשונו שאמר על שיצא לתרבות רעה ופשוטו על שאומרת לו לשלחו, ור"ל כי הדרש הזה הוא מחובר עם פשוטו של מקרא ויחדו יתאחדו ולא יתפרדו; וראיתי להרמב"ן שרצה ליישב יותר לשון על אודות בנו באופן אחר ואמר כי הכתוב ספר בכבוד אברהם ואמר שלא היה
הדבר

22 וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ
אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־
23 אַתָּה עֹשֶׂה: וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים הֵנָּה
אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ:
24 25 וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ: וְהוֹכִחַ אַבְרָהָם
אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ
26 עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי
עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי
27 וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי הַיּוֹם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם
צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם
28 בְּרִית: וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן
29 לְבַדְּהֶן: וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה
30 שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה: וַיֹּאמֶר
כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־

22 לאורח אציקריה קאי: אלהים עמך לפי שראו שיצא מהפוכת סדום לשלום
23 ועם המלכים כלחם ונפלו בידו ונפקדה אשתו לזקוניו: ולניני ולנכדי עד
כאן רחמי האב על הבן. כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי שאמרתי
25 30 לך הנה ארצי לפניך: והוכיח נתוכח עמו על כך: בעבור תהיה לי זאת
לעדה

הבנת המקרא.

הדבר רע בעיניו מאד מפני חשק פילגשו וחפצו בו אבל מפני בנו חרה לו מאד
ולא רצה לשמוע אלי' והקב"ה אמר וכו' עכ"ל, ואין לשון המליצה נופל בטוב
על פירושו שא"כ מלת אודות אך למותר והיה די לומר וירע הדבר מאד בעיני
אברהם על בנו דוגמת שבא במאמר הקב"ה אל ירע בעיניך על הנער וגו' ולא
אמר על אודות הנער, ועוד אקרי שאמר הכתוב וירע הדבר מאד ידענו
שהוא

לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת׃ 31 עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם׃ 32 וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים׃ 33 וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם

לעדה, ל' עדות של נקבה כמו ועדה המצבה. כי חפרתי את הבאר מריבים
היו עליה רועי אבימלך ואומרי' אנחנו חפרנוה אמרו ביניהם כל מי שיתראה
על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו היא ועלו לקראת אברה': 33 אשל רב ושמואל
חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחי' בסעודה וח"א פונדק לאכסני'
ובו כל מיני פירות, ומצינו ל' נטיעה באהלי' שנא' ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא).
ויקרא שם וגו' על ידי אותו אשל הוקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם
לאחר שאוכלין ושותים אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם
שמשלי

הבנת המקרא.

שהוא הדבר הנזכר לפניו גרש האמה הזאת ואת בנה כי הדבר הוא הדבר
כולו ולא חצי דבר ואיך יאמר על אודות בנו שהוא חצי דבר ; לכן נראה לעיקר
פשוטו של מקרא כי אין מלת בנו הנזכר רומז על ישמעאל כי אם על יצחק
שהוא בנו באמת וענין זה נטוע בעומק לבות בני אדם כי מי שיש לו אהובת
לב ונפשו קשורה בנפשה הנה כל ישעו וכל חפצו שתהיה אהובתו נקיה כמלאך
אלקים וכל עולה לא תמצא בה , וכאשר תגיענו רעה וצרה ומכרחת אותו
לעשות חמס מה ותהיה אהובתו הגרם בנזק' יצר לבו מאד רצוני שיצר לו
כפלי כפלים ממה שיצר לו אילו לא היתה אהובתו היא הגורמת בנזק כי תרע
לו הצר' בסבת עצמ' ותרע לו מאד על אודות אהובתו שתהי' עולתה כזאת
דבקה בה להיות גרם בנזקין אף שלא ברצונה , וכמקרה זה קרה לאברהם עם
בנו יחידו אשר אהב עם יצחק כי לרוב אהבתו אותו היה כל ישעו וכל חפצו
שישאר עולה תמימה ולא ימצא בו שום שמץ ודופי , והנה כאשר הוכרח בסבתו
להתקוטט עם שרה ולעשות חמס לגרש האמה ואת בנה בסבתו הרע לו הדבר
הז' מאד ר"ל כפלי כפלים על אודות בנו כי החמס הזה לעול' הוא מאודותיו
של יצחק והוא הגורם לו אף שלא ברצונו ובזה מדוייק תיבת מאד ואודות ,
וכבר ידעת כי מלת אודות בלשון עברי כפי שגדרוה בעלי הלשון רומז על
סבת הדבר והתחלת ענינו , וזה טעם על אודות בנו , ולזאת תשובת האל ית'
שאמר אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך ולא אמר על אודת בנך ועל
אמתך היא באה על נכון ובדיוק טוב ואמר כי ביצחק יקרא לך זרע
ע"ד שפירשו הרמב"ם בספרו אגרת תימן שיהיה יצחק העיקר וישמעאל טפל
וזה

34 בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם׃ וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים׃ פ שביעי
כב
1 וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃
2 וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ

34 שמשלי אכלתם משל מי שאמר והי' העול' אכלתם: ימים רבים מרובים על של חברון בחברון עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו שהרי בן ע"ה שנה היה בצאתו מחרן אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו קודם לכן שנתיישב אלא שם שבכל מקומותיו היה כאורח נוטה ונוסע והולך שנא' ויעבור אברם ויעתק משם, ויהי רעב וירד אברם מצרים, ובמצרים לא עשה אלא ג' חדשים שהרי שלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון שם ישב עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם אברם מפני בושה של לוט ובא לארץ פלשתים ובן צ"ט שנה הי' שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים הרי כ"ה שנה וכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשונים ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו מרובים עליה' שתי שנים או יותר הי' מפרשם ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו שנה מיד יצא משם וחזר לחברון ואותה שנה

1 קדמה לפני עקידתו של יצחק י"ב שנים, כך בסדר עולם: אחר הדברים האלה יש מרבותינו אומרים אחר דבריו של שטן שהי' מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא הי' מעכב. וי"א אחר דבריו של ישמעאל שהי' מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיחה אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני אלו אומר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב, הנני

2 כך היא ענייתם של חסידים ל' ענוה הוא ול' זימון: קח נא אין נא אלא ל' בקשה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזו הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש. את בנך אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק, ולמה לא גילה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף וכדי לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור.
ארץ

הבנת המקרא.

וזה טעם יקרא לך שתתפרסם ותתודע חסידותך בזרעך מיצחק כמו שנאמר ויקרא בהם שמי ושם אבותי כלומר יתפרסם בהם ויתודע, ואמר וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי גם הוא זרעך אבל לא יקרא לך בו זרע כ"א ביצחק לבדו.

אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ
שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ׃
3 וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח
אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי
עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ
הָאֱלֹהִים׃ 4 בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־
עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק׃ 5 וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר
נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם׃ 6 וַיִּקַּח
אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ
וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ

ארץ המוריה ירושלים וכן בדברי הימים (ב׳ ג׳ א׳) לבנות בית יי׳ בהר
המוריה, ורבותינו פירשו על שם שמשם הוראה יוצאה לישראל, ואונקלוס תרגמו
על שם עבודת הקטרת שיש בו מור נרד ושאר בשמים. **והעלהו** לא אמר לו
שחטהו לפי שלא היה חפץ הקב״ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה
ומשהעלהו אמר לו הורידהו. **אחד ההרים** הקב״ה מתהא הצדיקים (ס״א
מתהא לצדיקים) ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרן וכן אל הארץ
3 אשר אראך וכן בונה וקרא עליה את הקריאה: **וישכם** נזדרז למצוה. **ויחבש**
הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקלת השורה. **את שני נעריו**
ישמעאל ואליעזר שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא שני אנשים שאם יצטרך
האחד לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו. **ויבקע** תרגום וצלח כמו וצלחו הירדן
4 (שמואל ב׳ יט) ל׳ ביקוע פינדר״א, (שפאַלטען) בלע״ז: **ביום השלישי**
למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו
ואלו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה. **וירא את המקום** ראה
5 ענן קשור על ההר: **עד כה** כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו ומדרש
אגדה אראה היכן הוא מה שאמר לו המקום כה יהיה זרעך. **ונשובה** נתנבא
6 שישובו שניהם: **המאכלת** סכין, על שם שאוכלת את הבשר כמא דתימא
וחרבי תאכל בשר (דברים כב) ושמכשרת בשר לאכילה, ד״א זאת נקראת

7 שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו׃ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו
וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ
8 וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם
9 יַחְדָּו׃ וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים
וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים
וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
10 מִמַּעַל לָעֵצִים׃ וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח
11 אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ׃ וַיִּקְרָא אֵלָיו
מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם ׀ אַבְרָהָם
12 וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר
וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי ׀ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא
אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ

מאכלת על שם שישראל אוכלים מתן שכרם. וילכו שניהם יחדיו אברהם
שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה
8 מרגיש בדבר: יראה לו השה כלומר יראה ויבחר לו השה ואם אין שה לעולה
בני, ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט וילכו שניהם יחדיו בלב שוה:
9 ויעקד ידיו ורגליו מאחריו הידים והרגלים ביחד היא עקידה והוא לשון עקודים
11 שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותן בו היה ניכר: אברהם אברהם
12 לשון חבה הוא שכופל את שמו: אל תשלח לשחוט, אמר לו א"כ לחנם באתי
לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם אמר לו אל תעש בו מום. כי עתה
ידעתי אמר ר' אבא א"ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי אתמול אמרת לי
כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה אומר לי
אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא
אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטהו אלא
העלהו אסקתיה אחתיה. כי עתה ידעתי מעתה יש לי מה להשיב לשטן

13 מִמֶּֽנִּי׃ וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל
אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח
14 אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃ וַיִּקְרָא
אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה יִרְאֶה אֲשֶׁר
15 יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה׃ וַיִּקְרָא מַלְאַךְ
16 יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם׃ וַיֹּאמֶר בִּי
נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־

ולאומות התמהים מה היא חבתי אצלך יש לי פתחון פה עכשיו שרואים כי
13 ירא אלהים אתה: והנה איל מוכן היה לכך מששת ימי בראשי'. אחר אחרי
שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחז והוא שמתרגמינן וזקף
אברה' עינוהי בתר אלין, (פי' אחר אלפי ההגדה אחר כל דברי המלאך והשכינה
ואחר טענותיו של אברה') בסבך, אילן. בקרניו שהיה רץ אצל אברהם והשטן
סובבו ומערבבו באילנות. תחת בנו מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר
המקרא כלום מהו תחת בנו על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר
יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו
14 הוא נקטר ונעשה דשן: ה' יראה פשוטו כתרגומו ה' יבחר ויראה לו את
המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות. אשר יאמר היום
שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקב"ה לעמו. היום הימים העתידין
כמו עד היום הזה שבכל המקרא שכל הדורות הבאים הקורי' את המקרא
הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו, ומ"א ה' יראה עקידה זו
לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום בכל דורות
הבאים

הבנת המקרא.

13 אחר אחרי שאמר לו המלאך וכו' והוא שמתרגמינן וזקף אברהם עינוהי
בתר אלין עכ"ל דע כי בס"ג ווינציאה של שנת רע"ח הגירס' בת"א וזקף אברה'
עינוהי בתר אלין וחזא והא דכרא בחד אחיד באילנא וכו', וביתר הדפוסים
שראיתי גרס והא דכרא חדא אחיד וכו' ושתי הגירסאות משובשות והגירסא
הנכונה לדעת רש"י והא דכרא אחיד וגו' כי מלת אחר שבפסוק כבר הוא
מתורגם בתחלת הפסוק בתר אלין, ומאן דגרס חדא אחיד יתכן כי חדא
שם הפעל של אחיד וכמו שתרגם כי עבר עברי מיחד אחד ולכוד לא ילכד
(עמוס ג ה) ומיחד לא אחיד, והוא לתוספת ביאור וכאלו הי' כתוב אחוז
נאחז, אכן מיתורתא שהוא תוספת תלמוד טועה.

17 הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ׃ כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ 18 אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו׃ וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ 19 עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי׃ וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע׃ פ מפטיר

20 וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר 21 הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַם־הִוא בָּנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ׃ אֶת־עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם׃ 22 וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת 23 בְּתוּאֵל׃ וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנָה אֵלֶּה יָלְדָה 24 מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם׃ וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הִוא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה׃ פ

17 הבאים בהר ה' יראה' אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה: **ברך אברכך** אחת לאב ואחת לבן. והרב' ארב' אחת לאב ואח' לבן: 19 **וישב אברה' בבאר שבע** לא ישיב' ממש שהרי בחברון הי' יושב י"ב שנים לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר שבע והלך לו לחברון כמו שנא' ויגר אברה' בארץ פלשתים ימי' רבי' מרובים משל 20 חברון הראשוני' והם כ"ו שנה כמו שפירשנו למעל': **אחרי הדברים האלה ויגד וגו'**, בשובו מהר המורי' היה אברה' מהרהר ואומר אלו היה בני שחוט כבר הי' הולך בלא בני' היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא בשרו הקב"ה שנולד' רבק' בת זוגו וזהו הדברים האלה הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה. **גם היא** אף היא השוות משפחותיה למשפחות אברהם י"ב, מה אברהם שבטים שיצאו מיעקב ח' בני הגבירות וד' בני שפחות אף זו ח' בני גבירות וד' בני פלגש: 23 **ובתואל ילד את רבקה** כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה.

כג

1 וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
2 וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃ וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת
אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם
3 לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ׃ וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי
4 מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר׃ גֵּר־וְתוֹשָׁב אָנֹכִי
עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי
5 מִלְּפָנָי׃ וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃
6 שְׁמָעֵנוּ ׀ אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ
בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־
7 קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר מֵתֶךָ׃ וַיָּקָם אַבְרָהָם
8 וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת׃ וַיְדַבֵּר אִתָּם
לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי
9 שְׁמָעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרוֹן בֶּן־צֹחַר׃ וְיִתֶּן־לִי אֶת־

כ"ף זעירא

1 ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת ק' כבת כ' לחטא מה בת כ' לא חטאת שהרי אינה בת עונשין אף בת ק' בלא חטא ובת כ' כבת ז' ליופי.
2 שני חיי שרה כלן שוין לטובה: בקרית ארבע על שם ד' ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם, ד"א על שם ד' זוגות שנקברו שם איש ואשתו, אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. ויבא אברהם מבאר שבע. לספיד לשרה ולבכותה ונסמכ' מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה ממנה ומתה:
4 גר ותושב אנכי עמכם גר מארץ אחרת ונתישבתי עמכם, ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת. אחזת קבר אחזת קרקע לבית הקברות:
6 לא יכלה לא ימנע כמו לא תכלא רחמיך (תלים מ'), וכמו ויכלא הגשם (לעיל ח'):
8 נפשכם רצונכם. ופגעו לי ל' בקשה כמו אל תפגעי בי

מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִּי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃
10 וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־חֵת וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר׃
11 לֹא־אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְךָ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ׃
12 וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ׃
13 וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶּסֶף

9 (רות א יו): המכפלה בית ועליה על גביו, ד"א שכפולה בזוגות. בכסף
10 מלא שלם כל שויה וכן דוד אמר לארונ' בכסף מלא (דה"א כא): ועפרן ישב
כתיב חסר אותו היום מנוהו שוטר עליהם מפני חשיבותו של אברהם שהיה
צריך לו עלה לגדולה. לכל באי שער עירו שכולן בטלו ממלאכתן ובאו לגמול
11 חסד לשרה: לא אדני לא תקנה אותה בדמים, נתתי לך, הרי היא כמו
13 שנתתיה לך: אך אם אתה לו שמעני אתה אומר לי לשמוע לך וליקח בחנם
אני אי אפשי בכך אך אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני. נתתי דוני"ש

הבנת המקרא.

10 ועפרון ישב כתי' חסר אותו היו' מנוהו שוטר עליהם וכו' עכ"ל דקדקתי ומצאתי שבכל מקום שיאמר הכתו' פלוני ישב בתוך העם או בתוך קהל ועדה וכדומ' הרצון בו לעולם שהי' נוהג שרר' ביניהם וזה שימוש מלת תוך שמור' על אמצעות הדבר שהוא המקום הנכבד כלב באמצע הגוף ולכן היושב באמצע העם הוא הנכבד והנוהג שררה ביניהם, וזה טעם קללת שמעיה הנחלמי לא יהי' לו איש יושב בתוך העם הזה (ירמי' כט לב), ופתרונו שלא יצא מזרעו איש הנוהג נשיאות בעם, וזה טעם תשובת האש' הגדול' השונמית על שאלת אלישע היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת (מ"ב ד יג) ורצונה לומר אני האש' הנוהגת שרר' ונשיאות בתוך עמי ואין אני צריכ' לסרסור ביני ובין המלך או שר הצבא כי כאחד השרים אנכי וכשיש לי דבר אל המלך אביאנו אליו בלי סרסור, ולזאת קרא' הכתוב בתחלת הספור אשה גדולה ר"ל אשה חשובה ושוררת, ולכן יפה אז"ל שעפרון היה שופט בתוך בני חת ומדכתיב ח"ו אמרו אותו היום מנוהו ולא היה לו התאר הזה בקבע אלא מאותו היום.

הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה׃ 14 וַיַּעַן עֶפְרוֹן אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ 15 אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־מֵתְךָ קְבֹר׃ 16 וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר׃ שניה 17 וַיָּקָם ׀ שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מַמְרֵא הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ וְכָל־הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּכָל־גְּבֻלוֹ סָבִיב׃ 18 לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ׃ 19 וְאַחֲרֵי־כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־מְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה עַל־פְּנֵי מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ 20 וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃ ס

כד 1 וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל׃

15 (געגעבען) בלע"ז מוכן הוא אצלי והלואי כתתי לך כבר. ביני ובינך בין שני אוהבי' כמונו מה היא חשובה לכלום אלא הנח את המכר ואת מתך קבור:
16 וישקל אברהם לעפרן חסר וי"ו לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנא' עובר לסוחר שמתקבלים בשקל בכל מקו' ויש מקום ששקליהן גדולים שהן קנטרין כנטינארש, (צענטנערס) בלע"ז:
17 ויקם שדה עפרון תקומה היתה לו שיצא מיד הדיוט ליד מלך, ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר בו וכל העץ לאברהם למקנה וגו':
18 בכל באי שער עירו בקרב כלם ובמעמד כלם הקנהו לו:
1 ברך את אברהם בכל בכל עולה בגימ' בן ומאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו אשה:

2 וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ הַמֹּשֵׁל בְּכָל־
3 אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי׃ וְאַשְׁבִּיעֲךָ
בַּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־
תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי
4 יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ׃ כִּי אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ
5 וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד
אוּלַי לֹא־תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרַי אֶל־הָאָרֶץ
הַזֹּאת הֶהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בִּנְךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
6 יָצָאתָ מִשָּׁם׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם הִשָּׁמֶר לְךָ
7 פֶּן־תָּשִׁיב אֶת־בְּנִי שָׁמָּה׃ יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר

2 זקן ביתו לפי שהוא דבוק נקוד זקן. תחת ירכי לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר תורה או תפילין, והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה: 7 ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ולא אמר ואלהי הארץ ולמעלה אמר ואשביעך וגו', אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ. מבית אבי מחרן. ומארץ מולדתי מאור כשדים.

ואשר

הבנת המקרא.

2 זקן ביתו פי' רש"י לפי שהוא דבוק נקוד זקן עכ"ל, ולכאור' דבריו אך למותר כי מי לא ידע בכל אלה, ואולי בא להורות לנו דרכי הסמיכות הי' לו לעשות כן באחת מן התיבות לדבוקות הקודמות כי רב הן, והאמת כי יש צורך רב בדקדוקו זה למען לא נלכד ברשת הטעות הטמון לנו בתיבה הזאת, וזה שמצאנו מן השרש הזה שני שמות האחד זָקָן כמו בראש או בזקן (ויקרא י"ג כ"ט) והשני זָקֵן ואברהם זקן בא בימים, וזקן ע"מ דָבָר שבדבקותו דְבַר ה', וכן מצאנו בִּזְקַן עמשא (ש"ב כ' ט') אבל זקן ע"מ כָּתֵף יָרֵךְ שנאמר בדבקותם כֶּתֶף הבית (מ"א ו' ח') יֶרֶךְ המזבח (ויקרא א' י"א) ירך יעקב, ירך אברהם ודומיהם לעול' בשני

דִּבֶּר־לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ
8 אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם׃ וְאִם־לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת
אַחֲרֶיךָ וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת רַק אֶת־בְּנִי לֹא תָשֵׁב
9 שָׁמָּה׃ וַיָּשֶׂם הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ תַּחַת יֶרֶךְ אַבְרָהָם
10 אֲדֹנָיו וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה׃ וַיִּקַּח הָעֶבֶד
עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו
בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־אֲרַם נַהֲרַיִם אֶל־עִיר נָחוֹר׃
11 וַיַּבְרֵךְ הַגְּמַלִּים מִחוּץ לָעִיר אֶל־בְּאֵר הַמָּיִם לְעֵת
12 עֶרֶב לְעֵת צֵאת הַשֹּׁאֲבֹת׃ וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲדֹנִי אַבְרָהָם הַקְרֵה־נָא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד
13 עִם אֲדֹנִי אַבְרָהָם׃ הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם
14 וּבְנוֹת אַנְשֵׁי הָעִיר יֹצְאֹת לִשְׁאֹב מָיִם׃ וְהָיָה

ואשר דבר לי לצרכי, כמו אשר דבר עלי, וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים
אצל דבור מפורשים בלשון על, ותרגום שלהם עלי עלוהי עליהון שאין נופל
אצל דבור ל' לי ולו ולהם אלא אלי אליו אליהם ותרגום שלהם עמי עמיה עמהון
8 אבל אצל אמירה נופל לי ולו ולהם. ואשר נשבע לי בין הבתרים: ונקית
משבועתי וגו', וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא, רק את בני וגו',
10 רק מיעוט הוא בני אינו חוזר אבל יעקב בן בני סופו לחזור: מגמלי אדניו
ניכרין היו משאר גמלי' שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים.
וכל טוב אדניו בידו שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו
11 לשלוח לו בתם. ארם נהרים בין שתי נהרות יושבת: ויברך הגמלים
הרביצם

הבנת המקרא.

כגולין וככה זקן בדבקותו ראוי להיות זָקֵן והשתא וודאי יש מקום לטעות
ולחשוב כי זקן ביתו אינכו מן זָקֵן ב"א מן זקן לזה הוצרך הרב לומר
שבכל זאת מל' זקנ' הוא ונשתנ' בשביל הדבקו', וטעם השתנותו כבר
כתב הר"מ הנקדן בכלל שתי הברות של אי וכו'.

הַנַּעֲרָ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ הַטִּי־נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה וְאָמְרָה שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה אֹתָהּ הֹכַחְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָהּ אֵדַע כִּי־עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם־אֲדֹנִי׃
[15] וַיְהִי־הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת אֲשֶׁר יֻלְּדָה לִבְתוּאֵל בֶּן־מִלְכָּה אֵשֶׁת
[16] נָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ׃ וְהַנַּעֲרָ טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ
[17] וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתָּעַל׃ וַיָּרָץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ׃
[18] וַתֹּאמֶר שְׁתֵה אֲדֹנִי וַתְּמַהֵר וַתֹּרֶד כַּדָּהּ עַל־יָדָהּ
[19] וַתַּשְׁקֵהוּ׃ וַתְּכַל לְהַשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם לִגְמַלֶּיךָ
[20] אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת׃ וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ אֶל־הַשֹּׁקֶת וַתָּרָץ עוֹד אֶל־הַבְּאֵר לִשְׁאֹב

14 הוכחת: אותה הוכחת ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדי ליכנס בביתו של אברהם ול' הוכחת ביררת אפרובישט, בלע"ז (דוח החמתו ביני טידען, עיין לעיל כ' י"ו): ובה אדע ל' תחנה הודע לי בה. כי עשית חסד
16 אם תהי' ממשפחתו והוגנת לו אדע כי עשית חסד: בתולה ממקום בתולים. ואיש לא ידעה שלא כדרכה לפי שבנות הכנענים היו משמרות מקו' בתוליהן
17 ומפקירות עצמן ממקום אחר העיד על זו שנקיי' מכל: וירץ העבד לקראתה לפי שראה שעלו המים לקראת'. הגמיאיני נא ל' גמיעה הומיר, בלע"ז (טויק
18 זין, טורפען, וכן במסכת ברכות ס"ב א', ע"ז כ"ט ב'): ותרד כדה
19 מעל שכמה: עד אם כלו הרי אם משמש בל' אשר, אם כלו די ספקן, שזו היא גמר שתייתן כששתו די ספוקן: ותער ל' נפיצה והרבה יש בל' משנה המערה

הבנת המקרא.

14 והיה הנערה שימוש הלשון הזה כבר פי' רש"י ז"ל לעיל ט"ו י"ז אצל ויהי השמש באה.

וַתִּשְׁאַב לְכָל־גְּמַלָּיו׃ 21 וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת הַהִצְלִיחַ יְהוָה דַּרְכּוֹ אִם־לֹא׃ 22 וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם׃ 23 וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אַתְּ הַגִּידִי נָא לִי הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלִין׃ 24 וַתֹּאמֶר אֵלָיו בַּת־בְּתוּאֵל אָנֹכִי בֶּן־מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנָחוֹר׃ 25 וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ

המערה מכלי אל כלי ובמקרא יש לו דומה אל תער נפשי (תהלים קמא) אשר הערה למות נפשו (ישעיה נג). שוקת אבן חלולה ששותים בה הגמלים.
21 משתאה ל' שאיה כמו שאו ערים, תשאה שממה (ישעי' ו' יא). משתאה משתומם ומתבהל על שראה דברו קרוב להצליח אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו, ואל תתמה בתי"ו של משתאה שאין לך תיבה שתחלת יסודה שי"ן ומדברת בל' מתפעל שאין תי"ו מפרידה בין ב' אותיו' של עקר היסוד כגון משתח', משתולל (ישעי' נט טו) מגזרת שולל וישתומם (שם) מגזרת שממה וישתמר חקות עמרי (מיכה ו יו) מגזרת ישמר אף כאן משתאה מגזרת תשאה וכשם שאתה מוצא ל' משומם באדם נבהל ונאלם ובעל מחשבות כמו על יומו נשמו אחרונים (איוב יח) שומו שמי' (ירמיה ב) אשתומם כשעה חדא (דניאל ג') כך תפרש ל' שאייה באדם בהול ובעל מחשבות, ואונקלוס תרגם ל' שהיה וגברא שהי שותא ועומד במקום אחד לראות ההצליח יי' דרכו ואין לתרגם שתי שהרי אינו ל' שתיי' שאין אלף נופלת בל' שתיי', משתאה לה, משתומם אליה
22 כמו אמרי לי אחי הוא (בראשי' כ) וכמו אנשי המקו' לאשתו: בקע רמז לשקלי ישראל בקע לגלגלת. ושני צמידים רמז לב' לוחות מצומדים. עשרה זהב
23 משקלם רמז לעשרת הדברות שבהן: ויאמר בת מי את לאחר שנתן לה שאלה לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקב"ה דרכו. ללין לינה אחת, לין שם דבר והיא אמרה ללון כמה לינות יכול אתה ללון אצלינו:
24 25 בת בתואל השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: מספוא כל מאכל

הבנת המקרא.

23 ללין לינה אחת, לין שם דבר וכו' יכול אתה ללון אצלינו עכ"ל המפרשים כולם כלאו לעמוד על סוד דעת הרב בדבור זה, ואנכי כבר גליתי מסתריו במפורש בתורת אלהים קחם נא אליך ותברכני נפשך.

חמשי

26 גַּם־מָקוֹם לָלוּן׃ וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיהוָה׃
27 וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר
לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם אֲדֹנִי אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ
28 נָחַנִי יְהוָה בֵּית אֲחֵי אֲדֹנִי׃ וַתָּרָץ הַנַּעֲרָ וַתַּגֵּד
29 לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וּלְרִבְקָה אָח
וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל־
30 הָעָיִן׃ וַיְהִי כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־הַצְּמִדִים עַל־
יְדֵי אֲחֹתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבְקָה אֲחֹתוֹ
לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ
31 וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמַלִּים עַל־הָעָיִן׃ וַיֹּאמֶר בּוֹא
בְּרוּךְ יְהוָה לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי
32 הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים׃ וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה
וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים
וּמַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃
33 וַיִּישַׂם לְפָנָיו לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד אִם־

הנערה ק'

ויושם ק'

27 הגמלים קרוי מספוא כגון תבן (כ"א כגון עצה) ושעורים: בדרך דרך המזומן
דרך הישר באותו דרך שהייתי צריך, וכן כל בי"ת ולמ"ד וה"א המשמשים בראש
התיבה ונקודים בפתח מדברי' בדבר הפשוט שנזכר כבר במקום אחר או שהוא
28 מבורר וניכר באיזו הוא מדבר: לבית אמה דרך הנשים היתה להיות להן
29 בית לישב בו למלאכתן, ואין הבת מגדת אלא לאמה: וירץ למה רץ ועל מה
30 רץ ויהי כראות את הנזם אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון: על הגמלים
31 לשמרן כמו והוא עומד עליהם (לעיל יח ח) לשמשם: פניתי הבית מעבודת
32 אלילים: ויפתח התיר זמם שלהם שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך
33 בשדות אחרים: עד אם דברתי הרי אם משמש בל' אשר ובלשון כי כמו עד
כי יבא שילה (בראשית מט) וא"ש חז"ל כי משמש בד' לשונות והאחד אי והוא

דברתי דברי ויאמר דבר: 34 ויאמר עבד אברהם
אנכי: 35 ויהוה ברך את־אדני מאד ויגדל ויתן־
לו צאן ובקר וכסף וזהב ועבדם ושפחת
וגמלים וחמרים: 36 ותלד שרה אשת אדני בן
לאדני אחרי זקנתה ויתן־לו את־כל־אשר־לו:
37 וישבעני אדני לאמר לא־תקח אשה לבני
מבנות הכנעני אשר אנכי ישב בארצו: 38 אם־לא
אל־בית־אבי תלך ואל־משפחתי ולקחת אשה
לבני: 39 ואמר אל־אדני אלי לא־תלך האשה אחרי:
40 ויאמר אלי יהוה אשר־התהלכתי לפניו ישלח
מלאכו אתך והצליח דרכך ולקחת אשה לבני
ממשפחתי ומבית אבי: 41 אז תנקה מאלתי כי
תבוא אל־משפחתי ואם־לא יתנו לך והיית נקי
מאלתי: 42 ואבא היום אל־העין ואמר יהוה אלהי
אדני אברהם אם־ישך־נא מצליח דרכי אשר
אנכי הלך עליה: 43 הנה אנכי נצב על־עין המים
והיה העלמה היצאת לשאב ואמרתי אליה

36 37 אם: ויתן לו את כל אשר לו שטר מתנה כתב להם: לא תקח אשה
מבנות הכנעני אם לא תלך תחילה אל בית אבי ולא תאבה ללכת אחריך:
39 אולי לא תלך האשה אלי כתיב בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא
עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו אמר לו אברהם בני ברוך
ואתה ארור ואין ארור מדבק בברוך: 42 ואבא היום היום יצאתי והיום באתי
מכאן שקפצה לו הארץ. אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבו' לפני המקום
מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא

44 הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ׃ וְאָמְרָה אֵלַי גַּם־
אַתָּה שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב הִוא הָאִשָּׁה
45 אֲשֶׁר־הֹכִיחַ יְהוָה לְבֶן־אֲדֹנִי׃ אֲנִי טֶרֶם אֲכַלֶּה (חמישי)
לְדַבֵּר אֶל־לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְכַדָּהּ עַל־
שִׁכְמָהּ וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתִּשְׁאָב וָאֹמַר אֵלֶיהָ
46 הַשְׁקִינִי נָא׃ וַתְּמַהֵר וַתּוֹרֶד כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ וַתֹּאמֶר
שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה וָאֵשְׁתְּ וְגַם הַגְּמַלִּים
47 הִשְׁקָתָה׃ וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ וָאֹמַר בַּת־מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר
בַּת־בְּתוּאֵל בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ מִלְכָּה
48 וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל־אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ׃ וָאֶקֹּד
וָאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה וָאֲבָרֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחַנִי בְּדֶרֶךְ אֱמֶת לָקַחַת
49 אֶת־בַּת־אֲחִי אֲדֹנִי לִבְנוֹ׃ וְעַתָּה אִם־יֶשְׁכֶם עֹשִׂים
חֶסֶד וֶאֱמֶת אֶת־אֲדֹנִי הַגִּידוּ לִי וְאִם־לֹא הַגִּידוּ לִי
50 וְאֶפְנֶה עַל־יָמִין אוֹ עַל־שְׂמֹאל׃ וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל
וַיֹּאמְרוּ מֵיְהוָה יָצָא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ

44 כתנו אלא ברמיזה: גם אתה גם לרבות אנשים שעמו. הוכיח ברר והודיע
45 וכן כל הוכחה שבמקרא בירור דבר: טרם אכלה טרם שאני מכלה וכן כל
ל' הווה פעמים שהוא מדבר בל' עבר כמו טרם כליתי ופעמים שמדבר בל'
עתיד כמו כי אמר (איוב סימן א') הרי ל' עבר, ככה יעשה איוב הרי ל' עתיד
47 ופי' שניהם ל' הווה כי אומ' הי' איוב אולי חטאו בני והיה עושה כך: ואשאל
ואשים שנה הסדר שהרי הוא תחלה נתן ואחר כך שאל אלא שלא יתפשוהו
49 בדבריו ויאמרו היאך נתת לה ועדיין אינך יודע מי היא: על ימין מבנות
50 ישמעאל. על שמאל מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו של אברהם ב"ר: ויען
לבן ובתואל רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו. לא נוכל דבר אליך למאן

רַע אוֹ־טוֹב׃ הִנֵּה־רִבְקָה לְפָנֶיךָ קַח וָלֵךְ וּתְהִי 51
אִשָּׁה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר 52
שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם אֶת־דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה
לַיהוָה׃ וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּבְגָדִים 53 (ששי)
וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּמִגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ׃ וַיֹּאכְלוּ 54
וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיָּלִינוּ וַיָּקוּמוּ
בַבֹּקֶר וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֻנִי לַאדֹנִי׃ וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ 55
תֵּשֵׁב הַנַּעֲרָ אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ׃
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַיהוָה הִצְלִיחַ 56
דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאדֹנִי׃ וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא 57
לַנַּעֲרָ וְנִשְׁאֲלָה אֶת־פִּיהָ׃ וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ 58
אֵלֶיהָ הֲתֵלְכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ׃
וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ וְאֶת־ 59
עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו׃ וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה 60
וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הֲיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ

בדבר הזה לא ע"י תשובת דבר רע ולא ע"י תשובת דבר הגון וניכר לפי שמה'
52 יצא הדבר לפי דבריך שזימנה לך: וישתחו ארצה מכאן שמודים על בשורה
53 54 טובה: ומגדנות לשון מגדים שהביא עמו מיני פירות של א"י: וילינו כל לינה
55 שבמקרא לינת לילה אחד: ויאמר אחיה ואמה ובתואל היכן היה הוא
רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו. ימים שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כב)
שכך נותנין לבתולה זמן י"ב חדש לפרנס עצמה בתכשיטין. או עשור י' חדשים
ואם תאמר ימים ממש אין דרך המבקשים לבקש דבר מועט ואם לא תרצה תן לנו
57 מרובה מזה: ונשאלה את פיה מכאן שאין משיאין האשה אלא מדעתה:
58 60 ותאמר אלך מעצמי ואף אם אינכם רוצים: את היי לאלפי רבבה את וזרעך
תקבלו אותה ברכה שנא' לאברהם בהר המוריה הרבה ארבה את זרעך וגו'

זרעך את שער שנאיו: [61] ותקם רבקה ונערתיה
ותרכבנה על־הגמלים ותלכנה אחרי האיש ויקח
[62] העבד את־רבקה וילך: ויצחק בא מבוא באר לחי
[63] ראי והוא יושב בארץ הנגב: ויצא יצחק לשוח
בשדה לפנות ערב וישא עיניו וירא והנה גמלים
[64] באים: ותשא רבקה את־עיניה ותרא את־יצחק
[65] ותפל מעל הגמל: ותאמר אל־העבד מי־האיש
הלזה ההלך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא
[66] אדני ותקח הצעיף ותתכס: ויספר העבד ליצחק
[67] את כל־הדברים אשר עשה: ויבאה יצחק האהלה
שרה אמו ויקח את־רבקה ותהי־לו לאשה
ויאהבה וינחם יצחק אחרי אמו: פ שביעי

2 יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת: מבוא באר לחי רואי
שהלך להביא הגר לאברהם אביו שישאנה. יושב בארץ הנגב קרוב לאותו
באר שנאמר ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור (לעיל כ א)
63 ושם היה הבאר שנא' הנה בין קדש ובין ברד: לשוח ל' תפלה כמו ישפוך
64 שיחו (תלים ק"ב): ותרא את יצחק ראתה אותו הדור ותוהא (ס"א ונתביישה)
מפניו. ותפול השמיט' עצמה לארץ כתרגומו ואיתרכינת הטתה עצמה לארץ
ולא הגיעה עד הקרקע כמו הטי נא כדך ארכיני ויט שמים וארכין ל' מוטה
לארץ ודומה לו כי יפול לא יוטל (תלים לז) כלומ' אם יטה לארץ לא יגיע עד
65 66 הקרקע: ותתכס ל' ותתפעל כמו ותקבר ותשבר: ויספר העבד גלה לו
67 נסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו: האהלה
שרה אמו ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא שרה
אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש לע"ש וברכה מצויה בעיסה
וענן קשור על האהל ומשמת' פסקו וכשבאת רבקה חזרו בראש' רבה. אחרי
אמו דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה ומשמתה הוא
מתנחם באשתו:

כה

1 וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה׃ 2 וַתֵּלֶד
לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־
יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ׃ 3 וְיָקְשָׁן יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן
וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים׃ 4 וּבְנֵי
מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־
אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה׃ 5 וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ
לְיִצְחָק׃ 6 וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן
אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ
חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם׃ 7 וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי
אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָי מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה
וְחָמֵשׁ שָׁנִים׃ 8 וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה

1 **קטורה** זו הגר ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטרת
ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם: 3 **אשורים**
ולטושים שם ראשי אומות, ותרגום של אונקלוס אין לי ליישבו על ל' המקרא,
(שפירש למשירין ל' מחנה, וא"ת שאינו כן מפני האלף שאינה יסודית הרי
לנו תיבות שאין בראשם אלף והוסיפה אלף בראשם כמו אומות אכן שהוא מן
כנה רגלים וכיו אסוך שמן שהוא מן ורחצת וסכת, ולטושים הם בעלי אהלים
המתפזרים אנה ואנה ונוסעי' אש באהלי אפדנו וכן הוא אומר והנה הם
נטושים על פני השדה שכן למ"ד ונו"ן מתחלפות זו בזו): 5 **ויתן אברהם וגו'**,
אמר רבי נחמי' ברכה דיאתיקי שאמר לו הקב"ה לאברה' והיה ברכה הברכות
מסורו' בידך לברך את מי שתרצ' ואברהם מסרן ליצחק: 6 **הפילגשם** חסר
כתב שלא היתה אלא פלגש אחת היא הגר היא קטורה, נשים בכתובה
פלגשים בלא כתובה, כדאמרי' בסנהדרין בנשי' ופלגשי' דדוד. **נתן אברהם**
מתנות פירשו רבותינו שם טומאה מסר להן, (ד"א מה שניתן לו על ידי שרה
ושאר מתנות שנתנו לו הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם): 7 **מאה שנה**
ושבעים שנה וחמש שנים בן ק' כבן ע' ובן ע' כבן ה' בלא חטא:

הגהת המקרא.

6 הפילגשים חסר כתיב שלא הי' וכו' עכ"ל כבר הרחיב בזה הרב החכם
בעל מנחת שי ע"ש.

[9] זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק
וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה
עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מַמְרֵא׃
[10] הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר־קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׁמָּה
[11] קֻבַּר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ׃ וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת
אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק
עִם־בְּאֵר לַחַי רֹאִי׃ פ (שביעי)
[12] וְאֵלֶּה תֹּלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה
[13] הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם׃ וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר
[14] יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם׃ וּמִשְׁמָע
[15] וְדוּמָה וּמַשָּׂא׃ חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה׃
[16] אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם
[17] וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם׃ וְאֵלֶּה
שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה

מפטיר

9 יצחק וישמעאל מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו והיא שיבה
11 טובה שנא' באברהם (ס"א כאן בן האמה חולק כבוד לבן הגבירה): ויהי אחרי
מות אברהם ויברך וגו', נחמו תנחומי אבלים, ד"א אע"פ שמסר הקב"ה
את הברכות לאברהם נתיירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו
אמר יבא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקב"ה וברכו:
13 16 בשמותם לתולדותם סדר לידתן זה אחר זה: בחצריהם כרכים שאין להם
חומה, ותרגומו בפצחיהון שהם מפוצחין' ל' פתיח' כמו פצחו ורננו (תלים צח):
17 ואלה שני חיי ישמעאל וגו', א"ר חייא בר אבא למה נמנו שנותיו של ישמעאל
כדי ליחס בהם שנותיו של יעקב משנותיו של ישמעאל למדנו ששמש יעקב בבי'
עבר י"ד שנה כשפירש מאביו קודם שבא אצל לבן שהרי כשפירש יעקב מאביו

וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו: 18 וַיִּשְׁכְּנוּ
מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה
אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל: פ
19 וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד
אֶת־יִצְחָק: 20 וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ
אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת
לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה: 21 וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַיהוָה
לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהוָה

את ישמעאל שנא' וילך עשו אל ישמעאל וגו' כמו שמפורש בסוף מגלה נקראת, (ורש"י הביאו סוף פ' תולדות) ויגוע, לא נאמרה גויעה אלא בצדיקים: 18 נפל שכן, כמו מדין ועמלק ובני קדם נופלים בעמק (שופטים ז' יב), כאן הוא אומר ל' נפילה ולהלן הוא אומר על פני כל אחיו ישכון (לעיל טז יב), עד שלא מת אברהם ישכון משמת אברהם נפל:

19 ואלה תולדת יצחק יעקב ועשו האמורי' בפרשה, אברהם הוליד את יצחק (לאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם אחר כך הוליד את יצחק, ד"א) על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה שהרי עדו' יש שאברהם הוליד את יצחק: 20 בן ארבעים שנה שהרי כשבא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל"ז שנה שהרי בו בפרק מתה שרה ומשנולד יצחק עד העקידה שמתה שרה ל"ז שנה ובת צ' היתה כשנולד יצחק ובת קכ"ז כשמתה שנאמר ויהיו חיי שרה וגו' הרי ליצחק ל"ז שנים ובו בפרק נולדה רבקה המתין לה עד שתהא ראוי' לביאה ג' שנים ונשאה. בת בתואל מפדן ארם אחות לבן וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן מפדן ארם אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם. מפדן ארם על שם ששני ארם היו ארם נהרים וארם צובה קורא אותו פדן ל' צמד בקר תרגום פדן תורין ויש פותרין פדן ארם כמו שדה ארם שבל' ישמעאל קורין לשדה פדן:

21 ויעתר הרבה והפציר בתפלה: ויעתר לו נתפצר ונתפייס ונתפתה לו ואומר

22 וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃ וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־
23 יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי גֹיִים בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ וְרַב

גוים ק'

אני כל ל' עתר ל' הפצרה וריבוי הוא וכן עתר ענן הקטרת (יחזקאל ח) והרבית עלית העשן וכן העתרתם עלי דבריכם (שם לה) וכן ונעתרו' נשיקו' שונא (משלי כז) דומו' למרובו' והנס לשון אנקרישרא, (אינהייפט) בלע"ז. לנכח אשתו זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוי' זו ומתפללת. ויעתר לו ולא לה שאין דומה תפלת צדיק בן רשע לתפלת צדיק בן צדיק לפיכך לו ולא לה:
22 ויתרוצצו ע"כ המקרא הזה אומר דרשני שסתם מה היא רציצה זו וכתב אם כן למה זה אנכי, רבותינו דרשוהו ל' ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתח ע"א עשו מפרכס לצאת, ד"א מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות. ותאמר אם כן גדול צער העבור, למה זה אנכי, מתאוה ומתפלל' על הריון. ותלך לדרוש
23 לבית מדרשו של שם. לדרוש את ה' שיגיד לה מה תהא בסופה: ויאמר ה' לה ע"י שליח לשם נאמר ברוח הקדש והוא אמר לה. שני גוים בבטנך גיים כתיב כמו גאי' אלו אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. ושני לאומים אין לאום אלא מלכות. ממעיך יפרדו מן המעים הם נפרדים זה לרשעו וזה לתומו. מלאם יאמץ לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכן הוא אומר אמלאה החרבה

יחזקאל

הבנת המקרא.

22 ויתרוצצו ע"כ המקרא הזה אומר דרשני וכו' ל' רש"י ז"ל, בביאור התיב' הזאת נחלקו מחלקת, יש מפרשים אותו ל' רציצה ושבירה ואמרו ששרשו רצץ ומגזרת רצץ עזב דלים (איוב כ יט) וכן כתב רד"ק במכלול בגזרת הכפולים אבל בשרשי' הביאו בשרש רוץ וכן בפירושו פירשו מל' ריצ' ואמר כשנוצרו והגיעו לזמן התנוע' היו מתנועעים מאד עד שנדמה לה שהיו רצים זה לעומת זה, עכ"ל. וכן אמר הראב"ע ויתרוצצו מל' מרוצה והנכד"י כמו כן, ואחיו כברקים ירוצצו (נחום ב ד) עכ"ל. וכן פירש"י לדעת א"ל וכן עיקר למדקדק לשון עברי כאשר הוכיח רשב"ם באומרו שאילו הי' מל' רצץ עזב דלים הי' לו לומר ויתרצצו כמו בטרם יתנגפו רגליכם (ירמי' יג יו) עכ"ל, וכן עיקר, והרב רש"ד המבאר השיג על הרשב"ם ואמר שאין הוכחתו הוכחה כי מדקדוק המל' עצמה אין לעמוד על הבירור אם שרשה רוץ או רצץ, כי שתי הגזרות יבואו בבנינים דגושי עי"ן הפעל ע"ד המרובע ואין להשוות יחד גזרת הכפולים

תם

24 יַעֲבֹד צָעִיר׃ וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם
25 בְּבִטְנָהּ׃ וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר
26 וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו׃ וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ

24 (יחזקאל כו) לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים: וימלאו ימיה אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדתה שלא מלאו ימיה כי לז' חדשים ילדתם. והנה תומם חסר, ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים אבל כאן א' צדיק
25 וא' רשע: אדמוני סימן הוא שיהא שופך דמים. כלו כאדרת שער מלא שער כטלי' של צמר המלא שער פלוקיר"א בלע"ז, (מלה מורכבת מן פלו, החתיכה, ומן קירא, מנויבש, והק"ף מקום כד"י וסי"ן בהרכבו). ויקראו שמו עשו הכל קראו לו כן לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שני'
26 הרבה: ואחרי כן יצא אחיו וגו', שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו בדין היה אוחז בו לעכבו יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השניה צא ולמד משפופרת שפיה קצרה תן לה שתי אבנים זו אחר זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנס' אחרונה תצא ראשונה נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשונה ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה
כראשון

הבנת המקרא.

עם חברי פ"א או שלמים עכ"ל, ונמשך בזה אחר דעת האחרונים וכולם שגו בדקדוקם כי המדקדק היטיב במקר' ימצא כי לא יבואו ע"ד המרובע כ"א פעלי עלומי הע"ן אבל פעלי הכפל הלוך ילכו ע"ד השלם גם בבניני דגושי הע"ן גם בבנין התפעל, ואחרי שמצאנו רִצַּץ עזב דלי' (איו' כ יט) וַיְרַצֵּץ אסא (ד"ה ב יו י) על דרך השלם מל' רציצה לכן ברור שגם ההתפעל כיוצא על דרך השלם יִתְרֹצֲצוּ אבל יתרוננו מן עלומי הע"ן מן רן כמו יתקוממו מן קם, וכמו יתהוללו יהוללו ל' הוללת וכן יתהוללו יהוללו ל' אל וכולם מן עלומי הע"ן שהרי יִתְהַרְהֵר יְהַרְהֵר ל' הילול בכל המקר' וכן יְהַרְהֵר יִתְהַרְהֵר והדומה' אשר הם מגזר' הכפולי' יבואו על דרך השלם בכל המקרא וכמו שכתב רש"י לקמן אבל גד גדוד יגודנו ואולם סבת טעות האחרונים בזה בעבור שמצאו אכונכה, יכוננו והדומיהם וחשבו שהם מבנין הכבד הדגוש ואינם כ"א מהקל כמ"ש הראב"ע בצחות שער בנין הכפל דף מ"ו, והנך רואה כי דעת הקדמונים נכונים ומאושרי' ועמהם דברי רש"ס, ודי בזה כי אין כאן מקו' להאריך יותר.

25 כלו כאדרת שער מלא שער כטלית של צמר המלא שער וכו' ל' רש"י, ונרא' מלשונו שדוקא מלבוש של צמר הוא הנקרא אדרת שער להיותו מלא שער ולא טלית של פשתן, וכן ת"א ככלן דשער וכן ת"י, והמדקדק ר"א הלוי הזכירו במתורגמן שלו בערך כלן ותמה על בעל הערוך שהזכירו בערך כבלא כאילו
בתי

אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק
27 בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם׃ וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים
וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ
28 תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים׃ וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־
29 צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב׃ וַיָּזֶד יַעֲקֹב
30 נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף׃ וַיֹּאמֶר
עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם

כראשון לידה ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין. (בעקב עשו
סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו) ויקרא
שמו יעקב הקב"ה, ד"א אביו קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב. בן
ששים שנה י' שנים משנשאה עד שנעשית בת י"ג שנה וראויה להריון וי'
שנים הללו צפה והמתין לה כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא
עקרה ונתפלל עליה ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המוריה להיות
27 עול' תמימ': ויגדלו ויהי עשו, כל זמן שהיו קטני' לא היו נכרים במעשיהם
ואין אדם מדקדק בהם מה טיב' כיון שנעשו בני י"ג שנה זה פירש לבתי מדרשו'
וזה פי' לע"א. יודע ציד לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואלו אבא היאך מעשרין
את המלח ואת התבן כסבור אביו שהוא מדקדק במצות. איש שדה כמשמעו
אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות. תם אינו בקי בכל אלה כלבו כן פיו
מי שאינו חריף לרמות קרוי תם. יושב אהלים אהלו של שם ואהלו של עבר:
28 בפיו כתרגומו בפיו של יצחק, ומדרשו בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו
29 בדבריו: ויזד ל' בישול כתרגומו. והוא עיף ברציחה כמה דתימא כי עיפה
30 נפשי להורגים (ירמיה ד'): הלעיטני אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה כמו
ששנינו אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו. מן האדם עדשים

הבנת המקרא.

שתי הכ"פין שרשיות שא"כ הי' להם לתרגמו בכבלן, וחכם אחד מחכמי דורנו
חשב שטעות נפל בתרגומים וצ"ל בבלן בבי"ת והוא בלן הוא וילן הנזכר כמה
פעמים בתלמוד והוא velon בלשון יוני ורומי, וכולם שגו בראותם כי בלן
או וילן הנזכר בתלמוד איננו מלבוש כלל אבל הוא שם למכסה או יריעה
כרוכה לחכינה וכן שמו בלע"ז ולע"ר והלמ"ד נחולם, אבל כלן הוא שם אל
מלבוש של צמר ולו בתי ידים והוא אדרת שער ממש וכן שמו בלע"י גם בל"ר
clanis הלמ"ד בפתח גם chlaena ונעלי לשונם בספרי הקדמים שלהם

פיתריס

הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם׃

31 וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־בְּכֹרָתְךָ לִי׃ 32 וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה׃

33 וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב׃ 34 וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה׃ פ

אדומית ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה ואין זו שיבה טובה שהבטיחו הקב"ה לפיכך קצר הקב"ה ה' שנים משנותיו שיצחק חי ק"פ שנה וזה קע"ה ובישל יעקב עדשים להברות את האבל ולמה עדשים שדומות לגלגל שהאבלות גלגל החוזר בעולם, (ועוד מה עדשים אין להם פה כך האבל אין לו פה שאסור לדבר ולפיכך המנהג להברות האבל בתחלת מאכלו ביצים שהם עגולים ואין להם פה כך אבל אין לו פה כדאמרינן במועד קטן אבל כל שלשה ימים הראשונים אינו משיב שלום לכל אדם וכ"ש שאינו שואל מתחלה מג' ועד ז' משיב ואינו שואל וכו' ברש"י ישן): 31 מכרה כיום כתרגומו כיום דילהן כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה. בכורתך לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה:

32 הנה אנכי הולך למות (מתנודדת והולכת היא הבכורה שלא יהא כל עת העבודה בבכורות כי שבט לוי יטול אותה ועוד) אמר עשו מה טיבה של עבודה זו אמר לו כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה כאותה ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש אמר אני הולך למות על ידה א"כ מה חפץ לי בה:

34 ויבז עשו העיד הכתוב על רשעו שבזה עבודתו של מקום:

הבנת המקרא.

פותרים אותו בל"א וויין פעזן קביררחק, ואולם הגאון בעל הערוך בערך ככלא לא בא לפרש לשון התרגום כלל כ"א לשון הילמדנו שאמר שני גיים בבטנך א"ת גיים אלא שני גאים זה מתגאה וזה מתגאה עשו מלובש ככלא (cocula) ויעקב מלובש כינית עשו מלובש כלמים (clamys) ויעקב מלובש טלית עכ"ל וכאשר תחפש בספרי הפרסים לחכמי לשונם תמצא שתי התיבות האלה כמות שהן ותבין כי ככלא מקביל לכינית וכלמוס מקביל לטלית; ואולם האורכתי בזה אף שאיננו מעיקר ענייננו למען תהיה זאת לעדה ואזהרה למעיינים שאין להגיה שום אות בדברי קדמונינו אם לא בראיות ברורות שאין בהם דופי.

כו

1 ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם וילך יצחק אל־אבימלך מלך־פלשתים גררה׃ 2 וירא אליו יהוה ויאמר אל־תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך׃ 3 גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי־לך ולזרעך אתן את־כל־הארצת האל והקמתי את־השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך׃ 4 והרביתי את־זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל־הארצת האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ׃ 5 עקב אשר־שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי׃ 6 וישב יצחק בגרר׃ 7 וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחתי הוא כי ירא לאמר אשתי פן־יהרגני אנשי המקום על־רבקה כי־

2 אל תרד מצרימה שהי' דעתו לרדת מצרי' כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו
3 אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך: האל כמו האלה:
4 והתברכו בזרעך אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל המקרא וזה אב לכולן בך יברך ישראל לאמר ישמך וגו' ואף לענין הקללה מצינו כן והית' האשה לאלה שהמקלל שונאו אומר תהא כפלונית וכן והנחתם שמכם לשבועה
5 לבחירי (ישעיה ס"ה) שהנשבע אומר אהא כפלוני אם עשיתי כך וכך: שמע אברהם בקולי כשנסיתי אותו, וישמור משמרתי, גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה כגון שניות לעריות ושבות לשבת. מצותי דברים שאילו לא נכתבו ראויין הם להכתוות כגון גזל ושפיכות דמים. חקותי דברים שיצר הרע ואומו' העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך וחקותיו על עבדיו. ותורתי להביא תורה שבעל פה
7 הלכה למשה מסיני: לאשתו על אשתו כמו אמרי לי אחי הוא (בראשית כ):

טוֹבַת מַרְאֶה הִוא׃ וַיְהִי כִּי־אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים 8
וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן
וַיַּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃
וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ 9
הִוא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק
כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ 10
מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם
אֶת־אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם׃ וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ 11
אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ
מוֹת יוּמָת׃ וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא 12
בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה׃
וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד׃ 13
וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה 14
וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים׃ וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ 15

8 כי ארכו אמר מעתה אין לי לדאג מאחר שלא אנסוה עד עכשיו ולא נזהר להיות נשמר. וישקף אבימלך וגו', ראהו משמש מטתו: 10 אחד העם המיוחד בעם זה המלך. והבאת עלינו אשם אם שכב כבר הבאת אשם עלינו.
12 בארץ ההיא אע"פ שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה כארץ שבעה גוים. בשנה ההיא אע"פ שאינה כתקנה שהיתה שנת רעבון, בארץ ההיא בשנה ההיא, שניהם למה לומר שהארץ קשה והשנה קשה. מאה שערים שאמדוה כמה ראויה לעשות ועשתה על אחת שאמדוה מאה, ורבותינו אמרו אומד זה למעשרות הי': 13 כי גדל מאד שהיו אומרי' זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך: 14 ועבדה רבה פעולה רבה בל' לע"ז אובריי"נא (מרבייט,

סבכת המקרא.

10 אחד העם המיוחד בעם זה המלך עכ"ל, עיין מה שכתבתי במפורש לתורת האלהים.

עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים
16 וימלאום עפר׃ ויאמר אבימלך אל־יצחק לך
17 מעמנו כי־עצמת ממנו מאד׃ וילך משם יצחק
18 ויחן בנחל־גרר וישב שם׃ וישב יצחק ויחפר ׀
את־בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו
ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא
19 להן שמות כשמת אשר־קרא להן אביו׃ ויחפרו
עבדי־יצחק בנחל וימצאו־שם באר מים חיים׃
20 ויריבו רעי גרר עם־רעי יצחק לאמר לנו המים
21 ויקרא שם־הבאר עשק כי התעשקו עמו׃ ויחפרו
באר אחרת ויריבו גם־עליה ויקרא שמה שטנה׃
22 ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה
ויקרא שמה רחבות ויאמר כי־עתה הרחיב
23 יהוה לנו ופרינו בארץ׃ * ויעל משם באר שבע׃ רביעי
24 וירא אליו יהוה בלילה ההוא ויאמר אנכי
אלהי אברהם אביך אל־תירא כי־אתך אנכי
וברכתיך והרביתי את־זרעך בעבור אברהם

גינטעפֿט, געווינב), עבודה משמע עבודה אחת, עבדה משמע פעולה
15 רבה: סתמום פלשתים מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסו׳ הבאות
17 עלינו, טעוכן פלשתאי ל׳ כתימה ובל׳ התלמוד מטמטם את הלב: בנחל
18 גרר רחוק מן העיר: וישב ויחפור הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו
20 ופלשתי׳ סתמום מקודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן: עשק ערער. כי
21 התעשקו עמו נתעסקו עמו עליה במריבה וערער: שטנה כוסמנט (מלה
22 נוספת לקוח מלשון רומי כוזיר טאַדעו): ופרינו בארץ תרגמו וניפוש

עבדי: ויבן שם מזבח ויקרא בשם יהוה ויט־שם 25
אהלו ויכרו־שם עבדי־יצחק באר: ואבימלך הלך 26
אליו מגרר ואחזת מרעהו ופיכל שר־צבאו: ויאמר 27
אלהם יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם
אתי ותשלחוני מאתכם: ויאמרו ראו ראינו כי־ 28
היה יהוה עמך ונאמר תהי נא אלה בינותינו
בינינו ובינך ונכרתה ברית עמך: אם־תעשה 29
עמנו רעה כאשר לא נגענוך וכאשר עשינו
עמך רק־טוב ונשלחך בשלום אתה עתה ברוך
יהוה: ויעש להם משתה ויאכלו וישתו: וישכימו 30 31 ששי
בבקר וישבעו איש לאחיו וישלחם יצחק וילכו
מאתו בשלום: ויהי ביום ההוא ויבאו עבדי 32
יצחק ויגדו לו על־אדות הבאר אשר חפרו
ויאמרו לו מצאנו מים: ויקרא אתה שבעה 33
על־כן שם־העיר באר שבע עד היום

26 בארצה: ואחזת מרעהו כתרגומו וסיעת מרחמוהי סיעת אוהביו [ויש פותרין מרעהו מ' מיסוד התיבה כמו שלשים מרעים דשמשון (שופטי' יד יא) כדי שתהיה תיבת ואחזת דבוקה אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן סיעת אוהביו שא"כ כל סיעת אוהביו הוליך עמו ולא היה לו אלא סיעה אחת של אוהבים לכן יש לפותרו בלשון הראשון] ואל תתמה על תי"ו של אחזת ולא"פ שאין תיבה סמוכה יש דוגמתה במקרא עזרת מצר (תלים ס') ושכורת ולא מיין (ישעיה נא) אחזת, ל' קבוצה ואגודה שנאחזין יחד:
28 ראה ראינו ראה באביך ראינו בך. תהי נא אלה בינותינו וגו', האלה אשר בינותינו מימי אביך תהי גם עתה בינינו ובינך:
29 לא נגענוך כשאמרנו לך לך מעמנו. אתה גם אתה (ס"א עתה) עשה לנו כמו כן:
33 שבעה על שם הברית:

34 הזה: ס ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי

35 ואת בשמת בת אילן החתי: ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה׃ ס

כז 1 ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראת ויקרא את עשו בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני:

2 ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי:

3 ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה

4 וצודה לי צידה: ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך

---

35 מרת רוח ל׳ ממרים היית׳ (דברי׳ ט) כל מעשיהן היו לעצבון ליצחק ולרבקה

1 שהיו עובדות ע״א: ותכהין בעשנן של אלו ד״א כדי שיטול יעקב את הברכות:

2 לא ידעתי יום מותי א״ר יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפניהן וחמש לאחר כן ויצחק היה בן קכ״ג (כי יעקב בן ס״ג כשנתברך דוק ברש״י סוף הסדר) אמר שמא לפרק אמי אני מגיע ורבקה מתה בת קכ״ז והריני בן חמש שנים סמוך לפרקה לפיכך לא ידעתי יום מותי שמא לפרק אמי שמא לפרק אבא: תליך חרבך שדרך לתלותה. שא נא ל׳ השחזה כמו ששנינו אין משחיזין את הסכין אבל משיא׳ על גבי חברתה, חדד סכינך

הבנת המקרא.

35 מרת רוח ל׳ ממרים הייתם כל מעשיהם היו לעצבון ליצחק ולרבקה עכ״ל ר״ל כי מרת רוח שם דבר של מרי מגזרת אשר ימרה את פיך (יהושע א) מרו ועצבו את רוח קדשו (ישעי׳ סג י) מתוספי׳ למ״ד הפעל של ה״א ונפרדו **מרה** ע״מ **עלה** ובסמיכתו **מרת** רוח ע״מ **עלת** אש, ואיננו, ל׳ מרירות שהוא מתקשר עם נפש לא עם רוח אבל ל׳ המראה יתקשר עם רוח בכל המקרא, ובעבור שהוא שם דבר לכן יתכן לומר ותהיינה בל׳ רבים וכמו שפי׳ רשי׳ שהמה היו לעצבון ליצחק ולרבקה, והחכם ראב״ע חשב שהוא שם תאר כמו **חרות** אהבה לכן הוצרך לפרש ותהיינה כל אחת מהן אכן לדעת רשי׳ אין צורך לו וכן עיקר וכן פי׳ רשב״ם ז״ל.

5 נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת׃ וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר
יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד
6 צַיִד לְהָבִיא׃ וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ
לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־
7 עֵשָׂו אָחִיךָ לֵאמֹר׃ הָבִיאָה לִּי צַיִד וַעֲשֵׂה־לִי
מַטְעַמִּים וְאֹכֵלָה וַאֲבָרֶכְכָה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי
8 מוֹתִי׃ וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה
9 אֹתָךְ׃ לֶךְ־נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים
טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר
10 אָהֵב׃ וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבֻר אֲשֶׁר
11 יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ
הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק׃
12 אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ
13 וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה׃ וַתֹּאמֶר לוֹ
אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אַךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֵךְ קַח־
14 לִי׃ וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מַטְעַמִּים
15 כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו׃ וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו

5 ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה. וצודה לי מן ההפקר ולא מן הגזל: לצוד
7 ציד להביא מהו להביא אם לא ימצא ציד יביא מן הגזל: לפני ה' ברשותו
9 שיסכים על ידי: וקח לי משלי הם ואינם גזל שכך כתב לה יצחק בכתובתה
ליטול שני גדיי עזים בכל יום ב"ר. שני גדיי עזים וכי שני גדיי עזים היה
מאכלו של יצחק אלא (פסח היה) האחד הקריב לפסחו והאחד עשה מטעמים
בפרקי דרבי אליעזר. כאשר אהב כי טעם הגדי כטעם הצבי:
11 12 איש שעיר בעל שער: ימושני כמו ממשש בצהרים (דברים כח):

בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ
16 אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן׃ וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים
17 הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו׃ וַתִּתֵּן
אֶת־הַמַּטְעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד
18 יַעֲקֹב בְּנָהּ׃ וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר
19 הִנֶּנִּי מִי אַתָּה בְּנִי׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי
עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי קוּם־נָא
שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרֲכַנִּי נַפְשֶׁךָ׃
20 וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי
21 וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי׃ וַיֹּאמֶר
יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה
22 זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא׃ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו
וַיְמֻשֵּׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו׃
23 וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת
24 וַיְבָרְכֵהוּ׃ וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אָנִי׃ ששי
25 וַיֹּאמֶר הַגִּשָׁה לִּי וְאֹכְלָה מִצֵּיד בְּנִי לְמַעַן תְּבָרֶכְךָ
26 נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיֵּשְׁתְּ׃ וַיֹּאמֶר

15 החמודות הנקיות כתרגומו דכייתא, ד"א שחמד אותן מן נמרוד. אשר אתה בבית והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא שהי' בקי במעשיהן וחושדן:
19 אנכי עשו בכורך אנכי המביא לך ועשו הוא בכורך. עשיתי כמה דברי' כאשר דברת אלי. שבה ל' מיסב על השולחן לכך מתורג' אסתחר: גשה
21 נא ואמשך אמר יצחק בלבו אין דרך עשו להיות שם שמי' שגור בפיו וזה אומר כי
22 הקרה ה' אלהיך: קול יעקב שמדבר בל' תחנונים קום נא אבל עשו בל'
24 קנטוריא דבר יקום אבי: ויאמר אני לא אמר אנכי עשו אלא אני:

אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וּשְׁקָה־לִּי בְּנִי׃ 27 וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ יְהוָה׃ 28 וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ׃ 29 יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוֻ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ׃ 30 וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ׃ 31 וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ בַּעֲבֻר תְּבָרְכַנִּי־

27 וירח וגו'. והלא אין ריח רע יותר משטף העזים אלא מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן. כריח שדה אשר ברכו ה' שנתן בו ריח טוב וזהו שדה תפוחים כך דרשו ח"ל: 28 ויתן לך יתן ויחזור ויתן בראשית רבה, ולפי פשוטו מוסב לענין הראשון ראה ריח בני שנתן לו הקב"ה כריח שדה וגו' ועוד יתן לך מטל השמים וגו', מטל השמים כמשמעו ומדרשי אגדה יש להרבה פנים, (ד"א מהו האלהים בדין אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן אבל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך בין צדיק בין רשע יתן לך וממנו למד שלמה כשעשה הבית סידור תפלתו ישראל שהוא בעל אמונה ומצדיק עליו הדין לא יקרא עליך תגר לפיכך ונתת לאיש כדרכיו אשר תדע את לבבו אבל נכרי מחוסר אמנה לפיכך אמר ואתה תשמע השמים ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי בין ראוי בין שאינו ראוי תן לו כדי שלא יקרא עליך תגר ברש"י ישן מדויק): 29 בני אמך ויעקב אמר ליהודה בני אביך לפי שהיו לו בנים מכמה אמהות וכאן שלא נשא אלא אשה אחת אומר בני אמך. אורריך ארור ומברכיך ברוך ובבלעם הוא אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור הצדיקים תחלתם יסורים וסופן שלוה אורריהם ומצעריהם קודמים למברכיהם לפיכך יצחק מקדים קללת אוררים לברכת מברכים הרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין לפיכך בלעם הקדים ברכה לקללה: 30 יצוא יצא זה יוצא וזה בא:

32 נַפְשֶׁךָ: וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר
33 אֲנִי בִּנְךָ בְכֹרְךָ עֵשָׂו: וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה
עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא
לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרְכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ
34 יִהְיֶה: כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה שביעי
גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרְכֵנִי גַם־
35 אָנִי אָבִי: וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח
36 בִּרְכָתֶךָ: וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי
זֶה פַעֲמַיִם אֶת־בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח
37 בִּרְכָתִי וַיֹּאמַר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה: וַיַּעַן
יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ וְאֶת־
כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו
38 וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי: וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־

33 ויחרד כתרגומו ותוה ל' תימ', ומדרשו ראה גיהנם פתוח מתחתיו. מי איפא
ל' לעצמו משמש עם כמ' דברי' איפא אי' פה מי הוא ואיפ' הוא הצד ציד. ואוכל
מכל מטעמי' שבקשתי לטעום טעמתי בו. גם ברוך יהיה שלא תאמר
אילולי שרימ' יעקב לאביו לא נטל את הברכו' לכך הסכים וברכו מדעתו:
35 במרמה בחכמה: 36 הכי קרא שמו ל' תימ' הוא כמו הכי (לקמן כט טו) אחי
את', שמא לכך נקר' שמו יעקב על שם סופו שהוא עתיד לעקבני, תנחומ' למה
חרד יצח' אמר מה עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היחס, התחיל
עשו מצעק ויעקבני זה פעמים, אמר לו אביו מה עשה לך אמר לו את בכורתי
לקח אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין עכשיו לבכו' ברכתי
גם ברוך יהי'. ויעקבני כתרגומו וכמני ארבני וארב וכמן ויש מתרגמין וחכמני
37 נתחכם לי. אצלה ל' הפרשה כמו ויאצל: הן גביר ברכה זו שביעית היא
והוא עושה אותה ראשונ' אלא אמר לו מה תועלת לך בברכ' אם תקנה נכסים
שלו הם שהרי גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו. ולך איפוא מה
38 אעשה איה אפוא אבקש מה לעשות לך: הברכה אחת ה"א זו משמשת

אָבִי הַבְרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃ 39 וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל׃ 40 וְעַל־חַרְבְּךָ תִחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ׃ 41 וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי׃ 42 וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא

ל' תמיה כמו הבמחני', השמנה היא (במדבר י"ג), הנגלות נגל (שמוא' ב ג):
39 משמני הארץ וגו' זו איטליא של יון: 40 ועל חרבך כמו בחרבך יש על שהוא במקו' אות ב' כמו עמדתם על חרבכם (יחזקאל לג כו) בחרבכם, על צבאותם, (שמות ו' כו) בצבאותם. והיה כאשר תריד ל' צער כמו אריד בשיחי (תילי' נה) כלומר כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל ופרקת עלו וגו': 41 יקרבו ימי אבל אבי כמשמעו שלא אצער את אבא ומ"א לכמה פנים יש: 42 ויגד לרבקה ברוח הקדש הגיד לה מה שעשו מהרהר בלבו. מתנחם לך נחם אל האחוה לחשב מחשבה אחרת

הגהת המקרא.

39 משמני הארץ זו איטליא של יון עכ"ל בעבור שהשי"ן רפה הוכרח לפרש שהמ"ם איננו לשימוש מלת מן אבל הוא לתיקון השם כמ"ש וּמִשְׁמַן בשרו ירזה (ישעי' יז ד) והוא ע"מ מִכְמַן מִשְׂגַּב אשר בחבורם ידגש למ"ד הפעל והמ"ם בפתח או בחירק כמבואר במכלול בשקל מִפְעַר אלא שנפל שם טעות בדפוס שהזכיר עמהם מִשְׁעַן והוא לא ידגש למ"ד הפעל בחבורו גם כבר הזכירו במשקל הקדום לו בכלל הקמוצים ורפויי למ"ד הפעל לכן נ"ל תמורתו מִשְׁמַן ולכן בקיבוץ הזכיר עמהם משמני הארץ ואמר עליו שהוא בחירק, וטעם הכתוב מושבך יהיה במשמני הארץ ר"ל במקומות השמנים אשר בארץ, ומה שלא פירש רשי' ככה על ומשמני הארץ קדמאה ידמה שבספרו היה השי"ן דגוש כמו שמצאנוהו בכמה ספרים ובעדות החכם בעל מנחת שי.

לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ
43 מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ׃ וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי
44 וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה׃ וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ
45 יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ׃ עַד־
שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לּוֹ
וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָה אֶשְׁכַּל גַּם־שְׁנֵיכֶם
46 יוֹם אֶחָד׃ וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי
מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חֵת
1 כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים׃ וַיִּקְרָא
יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ
2 לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן׃ קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם
בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה
3 מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ׃ וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ
4 וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים׃ וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־
בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ
אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם׃

להתנכר לך ולהרגך, ומ"א כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך כוס של תנחומי',
44 ולפי פשוטו ל' תנחומי' מתנחם הוא על הברכות בהריגתך: אחדי' מועטי':
45 למה אשכל אהיה שכולה משניכם, (לימד על) הקובר את בניו קרוי שכול
וכן ביעקב אומר כאשר שכלתי שכלתי. גם שניכ' אם יקום עליך ואתה תהרגנו
יעמדו בניו ויהרגוך ורוח הקדש נזרקה בה ונתנבאה שביום א' ימותו כמו
46 שמפורש פ' המקנא לאשתו: קצתי בחיי מאסתי בחיי: 2 פדנה כמו לפדן.
ביתה בית"ל לבית כתוב כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה' בסופ':
3 ואל שדי מי שדי בברכותיו למתברכין מפיו יברך אותך: 4 את ברכת אברהם
שאמר לו ואעשך לגוי גדול, והתברכו בזרעך, יהיו אותן ברכות האמורות

5 וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־
לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב
6 וְעֵשָׂו׃ וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְשִׁלַּח
אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ
אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת
7 כְּנָעַן׃ וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ
8 פַּדֶּנָה אֲרָם׃ וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי
9 יִצְחָק אָבִיו׃ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־
מָחֲלַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחוֹת נְבָיוֹת

5 בשבילך ממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך: אם יעקב ועשו איני יודע
7 מה מלמדנו: וישמע יעקב מחובר לענין של מעלה וירא עשו כי ברך יצחק
וגו' וכי שלחו אתו פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי
9 רעות בנות כנען והלך גם הוא אל ישמעאל: אחות נביות ממשמע שנא' בת
ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לעשו
קודם נשואין והשיאה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב באותו הפר' בן ס"ג
שנים שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב וי"ד שנה היה גדול
ישמעאל מיצחק ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם הרי ע"ד שנותיו היו קל"ז
שנ' ואלה שני חיי ישמעאל וגו' נמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג שנים היה
ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנה ואח"כ הלך לחרן שהרי לא שהה בבית
לבן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה שנא' עבדתיך י"ד שנה בשתי בנותיך ושש
שנים בצאנך ושכר הצאן משנולד יוסף היה שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את
יוסף וגו' ויוסף בן ל' שנה היה כשמלך ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים
ז' של שבע וב' של רעב ויעקב אמר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה,
צא וחשוב י"ד שלפני לידת יוסף ושלשים של יוסף ותשע משמלך עד שבא יעקב
הרי נ"ג וכשפירש מאביו היה בן ס"ג הרי קי"ו והוא אומר שלשים ומאת שנה
הרי חסרים י"ד שנים הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י"ד
שנים, (אבל לא נענש עליהם בזכות התורה שהרי לא פירש יוסף מאביו
אלא כ"ב שנה דהיינו מי"ז עד ל"ט כנגד כ"ב שפיר' יעקב מאביו ולא כבדו
והם ב' שנים בבית לבן ושתי שנים ששהה בדרך כדכתי' ויבן לו בית ולמקנהו
עשה סכות ופי' רז"ל מזה הפסוק ששהה י"ח בדרך דבית הוא בימות הגשמים

9 עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה׃ ס וַיֵּצֵא

10 יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה׃ וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם

11 וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם

12 וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא׃ וַיַּחֲלֹם

ושבות הן: בימות החמה לחשבון הפסוקים שחשבנו לעיל משפיר' מאביו עד שירד למצרים שהיה בן ק"ל שנים שם אנו מוצאים עוד י"ד שנים אלא ודאי נטמן בבית עבר בהליכתו לבית לבן ללמוד תורה ממנו ובשביל זכות התורה לא נענש עליהם ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"ב שנה מדה כנגד מדה ע"כ מצאתי ברש"י ישן) על נשיו, הוסיף רשעה על רשעתו (ר"ל מרשעת על מרשעיות שהיו לו כבר וק"ל) שלא גרש את הראשונות:

10 ויצא יעקב על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתיב וירא עשו כי ברך וגו' ומשגמר חזר לענין הראשון. ויצא לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה, וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות. וילך חרנה יצא ללכת לחרן:

11 ויפגע במקום לא הזכיר הכתוב באי זה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנא' בו וירא את המקום מרחוק (לעיל כב). ויפגע כמו ופגע ביריחו ופגע בדבשת (יהושע יז), ורבותינו פירשו ל' תפל' כמו ואל תפגע בי (ירמי' ז' ז) ולמדנו שתקן תפלת ערבי' ושנה הכתוב ולא כתב ויתפלל ללמדך שקפצה לו הארץ כמו שמפורש בפרק גיד הנשה. כי בא השמש היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם. וישם מראשותיו עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות התחילו מריבות זו את זו זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וזאת אומרת עלי יניח מיד עשאן הקב"ה אבן אחת וזהו שנא' ויקח את האבן אשר שם מראשותיו. וישכב במקום ההוא לשון מיעוט באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה

עוסק

הבנת המקרא.

11 וישם מראשתיו עשאן כמין מרזב סביב לראשו וכו' עכ"ל לפי דעת מפרשי הפשט יהי' טעם הכתוב ויקח אחת מאבני המקום וישם אותה מתחת לראשו וכן פי' אב"ע ורשב"ם, וכ"כ תוספת בחולין דף צ"א ב', וזהו שכתיב אחריו ויקח את האבן אשר שם מראשותיו, אכן לעיקר מדקדק ל' עברי לא יאמנו דבריהם, כי מלבד הקושיא שבפירושם שהיה לו ליכתב ויקח אבן וישם

מראשותיו

וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ׃ 13 וְהִנֵּה יְהוָה נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ׃ 14 וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל־מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ׃

12 עוסק בתורה: **עולים ויורדים** עולים תחלה ואח"כ יורדים, מלאכים שליוהו בארץ אין יוצאין חוצה לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו: 13 **נצב עליו** לשמרו. **ואלהי יצחק** אע"פ שלא מצינו במקרא שייחד הקב"ה שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנא' הן בקדושיו לא יאמין כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו, תנחומא. **שוכב עליה** קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבניו (כל' אמות שזה מקומו של אדם): 14 **ופרצת** וחזקת כמו

הבנת המקרא.

מראשותיו, דוגמת ויקחו אבן וישימו תחתיו (שמו' י"ז י"ב) הנה גם תיבת מראשותיו לא יסבול פירושם כלל, שלפי דעתם תיבת מראשותיו שם תאר אל הכפת או כל דבר הנתון מתחת לראש להניח הראש עליו, והמעיין בכתובים ימצא שאין זאת מעניינו אבל הוא שם תאר נופל על הדברים הכתובים סביבות הראש לא תחתיו, והעד ויקח דוד את החנית ואת צפחת המים מראשותי שאול (ש"א כ"ו י"ב), אי חנית המלך ואת צפחת המים אשר מראשותיו (שם פסוק י"ו) היתכן שהניח שאול את ראשו על החנית וצפחת המים? ועוד כתיב גבי אלי' וישכב ויישן תחת רתם אחד וגו', ויבט והנה מראשותיו עוגת רצפים וצפחת מים ויאכל וישת (מ"א י"ט ו'), מכל זאת נראה ברור כי טעם מראשותיו הדברים הנתונים סביבות הראש, ולכן הנכון מה שפירש"י ז"ל בשם רז"ל שלקח רבים מאבני המקו' ועשאן כמין מרזב סביב לראשו מפני חיות רעות וכו', ומטעם זה לא תמצא מראשותיו כ"א בל' רבים לעולם, ונראה כי כמוהו מרגלותיו מה שסביב הרגלים, והמכסה ממנו, ולדעת המפרשים מראשותיו מה שתחת הראש א"כ גם טעם מרגלותיו מה שתחת הרגלים, א"כ מה טעם גילוי מרגלותיו האמור ברות (ג' ה') ולא הי' שם גילוי? גם מה שאמר בדניאל (י' ו') ומרגלותיו כעין נחשת קלל, נראה שטעמו מה שסביב לרגליו, שלא כפירוש הראב"ע שאמר מרגלותיו כמו רגליו, ואין להאריך.

15 וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ
וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ
16 עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ׃ וַיִּיקַץ
יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ יְהוָה בַּמָּקוֹם
17 הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי׃ וַיִּירָא וַיֹּאמַר מַה־נּוֹרָא
הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה

15 כמו וכן יפרוץ: אנכי עמך לפי שהיה ירא מעשו ומלבן. עד אשר אם עשיתי אם משמש בל׳ כי. דברתי לך לברכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתיו ולא לעשו שלא אמרתי לו כי יצחק יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים ל׳ על וה 16 יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן: ואנכי לא ידעתי שאם ידעתי 17 לא ישנתי במקום קדוש כזה: כי אם בית אלהים אמר רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצע שפועו מגיע כנגד בית המקדש שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה וירושלים בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימן ובית אל היה בצפונו של נחלת בנימן בגבול שבין בנימן ובין בני
יוסף

הבנת המקרא.

15 דברתי לך לברכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם וכו׳ וזה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן עכ״ל וכמוהו כתב רש״י לעיל בפ׳ חיי שרה כ״ד ז׳ ואשר דבר לי לצרכי כמו אשר דבר עלי וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מפורשים בל׳ על ותרגום שלהם עלי עלוהי עליהון שאין נופל אצל דבור ל׳ לי ולו ולהם את אלי אליו אליהם ותרגום שלהם עמי עמיה עמהון אבל אצל אמיר׳ נופל לי ולו ולהם עכ״ל והרב רמב״ן ז״ל טען עליו ואמר אין החלוק הזה אמת כי הנה מצאנו ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך (שמו׳ לב לד) וידברו הכשדים למלך ארמית (דניאל ב ד) כאשר דבר ה׳ לך (דברי׳ ט ג) וכן האמירה בשניהם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם (שמו׳ ג יג) ואת אשר דברתי לך פירושו שאמרתי לך עתה שאתן לך את הארץ ולזרעך ואברכך אותך עכ״ל הרמב״ן ז״ל, והרב ר״א מזרחי יצא לעזרת רש״י ז״ל באומרו פירוש שאינו נופל אצל דבור ל׳ לי ולו ולהם שיהי׳ פירוש׳ כמשמע׳ מפני שאין מתכוין המדבר שיהיה לו מקבל זולתו כמו האומר וזה שהאמיר׳ היא הגעת המצוייר בנפשו לזולתו עם אותיות המבטא המורים בהסכמה על המצוייר בנפשו ולא כן הדבור כי הדבור הוא הוצאת המצוייר בנפשו חוץ לנפש עם אותיות המבטא יהי׳ שם שומע או לא, וכתב הרד״ק ז״ל בשרש דבר שהדבור הוא כמו האמיר׳
אלא

שַׁעַר הַשָּׁמָיִם׃ [18] וַיַּשְׁכֵּם יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת־הָאֶבֶן אֲשֶׁר־שָׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ׃ [19] וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית־אֵל וְאוּלָם לוּז שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה׃ [20] וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי

יוסף, כמלא כולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל ומיע אמצע שפועו כנגד ירושלים ולפי שאמרו רבותינו שאמ׳ הקב״ה כדי׳ זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה, ועוד אמרו יעקב קראו לירושלם בית אל הו לוז היא ולא ירושלים ומהיכן למדו לומר כן אני אומר שנעקר הר המוריה ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקום וא״ת וכשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם איהו לא יהיב ליביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו איהו עד חרן אזל כדאמרינן בפרק גיד הנשה וקרא מוכיח וילך חרנ׳ כי מטא לחרן אמ׳ אפש׳ שעברתי על מקו׳ שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו, יהב דעתי׳ למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ, (בית אל לא זה הוא הסמוך לעי אלא ירושלם וע״ש שהיתה עיר האלהי׳ קראה בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והוא השדה שהתפלל בו יצחק וכן שנינו בסוטה לכו ונעלה וגו׳ לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אל׳ כיעקב שקראו בית אל ע״כ פרש״י מדוייק): מה נורא תרגום מה דחילו אתרא הדין, דחילו שם דבר הוא כמו סובלתנו ובכו למלבם. וזה שער השמים מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה, ומדרשו שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה:

[20] אם יהיה אלהים עמדי אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי כמו

הבנת המקרא.

אף שיש הפרש ביניהם בשימוש הל׳ כי האמיר׳ אינה מבלתי סמיכה אל אחר והדבור הוא מבלי סמיכה על אחר כי הוא מורה על עיקר הדבור שהוא באדם כמו שתאמר אדם הי מדבר ולא תאמר אדם חי אומר אלא אם תסמכנו פלוני אומר לפלוני, ואע״פ שאין הסמיכה כתובה לפעמים הענין מובן כמו אמרי כא אחותי את אמרי לשואלים אותך וכן הדומים לו על זה הדרך, (וכן נקשר יש הפרש ביניה׳ כי המאמר קשור עם אל ועם למ״ד השימוש לבד והדבור קשור גם עם בי״ת השימוש ועם את ולא כן המאמר, ומה שאמר אמרתי אני בלבי עניכו חשבתי וכן האומרה בלבבה) ולכן אחר שאין למדבר מקבל זולתו לא תבוא עליו מלת לו ולי ולהם המורים על המקבל אף לי לי ואליו ואליהם שפי׳ עמי עמוהי עמהון שהם מורים על המקבל אבל אמירה שצריך מקבל כשל

וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן־לִי
21 לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ׃ וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל־
22 בֵּית אָבִי וְהָיָה יְהוָה לִי לֵאלֹהִים׃ וְהָאֶבֶן הַזֹּאת
אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל

כמו שאמר לי והנה אנכי עמך. ושמרני כמו שאמר לי ושמרתיך בכל אשר
תלך. ונתן לי לחם לאכול כמו שאמר כי לא אעזבך והמבקש לחם הוא
21 כעזוב שנ׳ ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם (תילים לז): ושבתי
כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה: בשלום שלם מן החטא שלא אלמד
מדרכי לבן. והיה ה׳ לי לאלהים שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא
ימצא פסול בזרעי כמ״ש אשר דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם שנ׳ להיות
22 לך לאלהים ולזרעך אחריך, (זרעך מיוחס שלא ימצא בו שום פסול): והאבן
הזאת כך מפורש וי״ו של והאבן אם יעשה לי את אלה ואף אני אעשה זאת
והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגו׳, כתרגומו אהא פלח עלה קדם ה׳
וכן עשה בשובו מפדן ארם כשאמר לו קום עלה בית אל מה נאמר שם ויבן
יעקב

הבנת המקרא.

כולל בה ל׳ לי ולו ולהם ומה שטען הרמב״ן ז״ל שאין החלוק הזה אמת כי מצאנו
לך נחה את העם אל אשר דברתי לך, וידברו הכשדים למלך ארמית, והורשתם
והאבדתם מהר כאשר דבר ה׳ לך אינה טענה שאם יהי׳ פירוש הדבור של
אלו המקראות מל׳ דבור מיוחד אם יהי׳ פירושם מל׳ אמיר׳ כמו שכתב הרמב״ן
ז״ל עצמו בפ׳ בא אל פרעה ודברת אליו הוא כמו ואמרת אליו וכן וידבר משה
אל אהרן ואל בניו קחו את המנחה הוא כמו ויאמר יתפרש הלמ״ד גם כמשמעו,
וכן מה שטען עוד שהאמירה היא בשניהם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם
אינה טענה כי כמו שתפורש מלת לי ולו ולהם כשהם סמוכים אצל דבור בל׳
על כן תפורש מלת אל כשהיא סמוכה אצל האמירה במקום למ״ד והתרגום
מוכיח כי תרגום ויאמר ה׳ אל אברם לאברם ומה אומר אליהם להון, עכ״ל
של הרב מזרחי אבל אין דבריו מחוורים ול׳ רש״י ז״ל בלתי מתיישב כלל ע״פ
פירושו, והעד הנאמן כי לא מחשבותיו מחשבות רש״י שלפי דעתו אין קושיא
כלל מן לך נחה את העם אל אשר דברתי לך שבפסוק זה יפורש הדבור מלשון
אמירה ויתפרש הלמ״ד בו כמשמעו ואילו רש״י ז״ל בפירושו עליו כתב הפך זה
של׳ דבור האמור שם הוא דוקא ויתפרש מלת לך במקום אליך כי כן כתב עליו
ז״ל יש כאן לך אצל דבור במקום אליך וכן לדבר לו על אדוניהו (מ״א ב יט)
עכ״ל הרי לך בבירור שאין דעת רש״י דעת הרא״ם, ועוד שלדעת הרא״ם
אצל דבור המקושר עם למ״ד השימוש יתפרש בל׳ אמיר׳ וכל ל׳ אמיר׳ הסמוכה
למלת

כט

שני אֲשֶׁר תִּתֶּן־לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ׃ 1 וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְנֵי־קֶדֶם׃ 2 וַיַּרְא וְהִנֵּה בְאֵר בַּשָּׂדֶה וְהִנֵּה־שָׁם שְׁלֹשָׁה עֶדְרֵי־צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן־הַבְּאֵר הַהִוא יַשְׁקוּ הָעֲדָרִים וְהָאֶבֶן

1 יעקב מצבה ויסך עליה נסך (לקמן לה יד): וישא יעקב רגליו משנתבשׂ' בשורה טובה שהובטח בשירה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת, כך מפורש בבראשית רבה: 2 ישקו העדרים משקים הרועים את העדרים והמקרא דבר בלשון

הבנת המקרא.

למלת ש׳ יתפרש בל׳ דבור מה הרעש הזה אשר הרעים לנו רש״י ז״ל במקומות האלה והרי כולם כפשוטם, והאמת כי דברי רש״י מדוקדקים בביאור ההבדל שבין ל׳ דבור ואמירה ואכן השתמשם והתקשרם עם המלות לבלתי היותם משולחים למקרה ופגע שפתי המדבר, ולכן טענת הרמב״ן מפסוק ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם היא טענה חזקה ועצומה מאד כי במאמר אחד בעינו שינה לשונו בתוך כדי דבור ממלת לי של מלת אל באמרו ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם והי׳ לו להשוות דיבורו בשניהם ואמרו לי מה שמו מה אומר להם או ואמרו אלי מה שמו וגו׳ וחס לי׳ לאבי הנביאים לחשוב עליו שתפש בלשונו את אשר שם המקרה בפיו מבלי כוונה מיוחדת ובן לא יעשה בכל ל׳ ולכל בן דעת ואף כי בל׳ אל חי ובפי משה רבינו ע״ה ועוד כלך אבל תשובת הרב יש׳ ותמלא שינוי הל׳ הזה בעצמו ובנגד ואמרו לי מה שמו השיב כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני, ובנגד מה אומר אליהם כה תאמר אל בני ישראל ה׳ אלהי אבותיכם וגו׳ ומי בן דעת אשר יאמר שכל זה כמעט בהזדמנות ובהעברת הל׳? הם מלהזכיר! אכן האמת הברור כי ל׳ דבור לחוד ול׳ אמירה לחוד גם המלות והאותיות המשתמשות עמהם בלתי משתמשין בערבוביא ולזאת אמר רש״י ז״ל כל לי ולו ולך ולהם המשמשין אצל דבור יפורשו בטוב בל׳ על כלומר לצורך או למען או בשביל ודומיהם לכן אין צורך לומר עליהם שבאו תמורת שימוש אל, והוכיח עוד זאת מן את אשר דברתי לך דגבי יעקב שאי אפשר לפרשו כלל כמו דברתי אליך שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן, ולזאת אמר וזה מוכיח וכו׳, ולא ראה הרב לפרשו ע״ד שפירשו הרמב״ן את אשר אמרתי לך עתה שאתן לך את הארץ, שאילו כן הוי לי׳ לומר את אשר אנכי דובר או מדבר איך בל׳ הוה לא דברתי בל׳ עבר, ואע״פ שרש״י ז״ל הפריש בכמ׳ מקומות כי כל ל׳ הוה משתנה לדבר בו פעמים בל׳ עבר ופעמים בל׳ עתיד? אין זאת כי אם בענין הוה ומתמיד שכבר היה ועתיד להיות אבל לא בענין ההוה לשעתו ואלף הלך לו וכמו שפי׳ רש״י בהדיא על וגללו את האבן לקמן כ״ט ג׳, ואין

טענה

3 גְּדֹלָה עַל־פִּי הַבְּאֵר׃ וְנֶאֶסְפוּ־שָׁמָּה כָל־הָעֲדָרִים וְגָלֲלוּ אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקוּ אֶת־הַצֹּאן וְהֵשִׁיבוּ אֶת־הָאֶבֶן עַל־פִּי הַבְּאֵר לִמְקֹמָהּ׃

4 וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחַי מֵאַיִן אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מֵחָרָן

3 בל' קצרה: ונאספו רגילים היו ליאסף לפי שהיתה האבן גדולה: וגללו וגוללין ותרגומו ומגנדרין, כל ל' הווה משתנה לדבר בל' עתיד ובל' עבר לפי שכל דבר ההווה תמיד כבר היה ועתיד להיות. והשיבו תרגומו ומתיבין:

באה

הבנת המקרא.

טענה על רש"י מה שאמר בדרך כלל כל לי ולו ולהם וכו' והוא בעצמו סתר הכלל בפסוק לך נחה אל העם והוציא שנים מן הכלל? כי כבר כתב החכם ראב"ע בספרו מאזנים דף מ"ד ב' כי לא כטוב דעת הלשון בעבור אזה מלות זרות שימצאו וזה מקרה כל חכמה אם כימצא אחד מאלף שיצא מכלל החכמה אין משגיחין בו עכ"ל לכן כללו של רש"י מאושר ומקויים ואין זר עימו כ"א אחד והוא אל אשר דברתי לך כי השני שהזכיר שם והוא לדבר לו על אדוניהו כבר מצא הרב מקום להכניסו בתוך הכלל בפירושו עליו באומרו שם ז"ל לדבר לו לדבר בשבילו בשביל אדוניהו עכ"ל וכוונתו שאין מלת לו עונה על המלך עד שתפורש בל' אליו אבל הוא עונה על אדוניהו ופירושו בשבילו ויהי' על אדוניהו לתוספת ביאור דוגמת ותפתח ותראהו את הילד, אשר אנכי נותן להם לבני ישראל ודומיהם רבים שהזכיר במכלול דף כ"ט, גם כאשר דבר ה' לך שהזכיר הרמב"ן הוא נכנס בתוך הכלל כי יתפרש בטוב לצורך ולמענך, וכן וידברו הכשדים למלך ארמית אין טעמו כמו אל המלך אלא לצורך ולהנאת המלך, וזה שידענו כי ל' ארמי כולל כמה לשונות ל' כשדים ובבל ופרסי וסוריא וכולם היו מדברי' בל' ארמי אבל אין כולם שוים בדקדוקם ובצחותם והיותר צח ומדוקדק שבכולם הוא שפת אנשי ארץ ארם ובה השתמשו המלכים בהיכליהם אע"פ שרוב דברי החכמות היו כתובים בל' כשדי' להיות בעלי' מפורסמים בחכמות כידוע וכמו שכתב שם הראב"ע גם דניאל הוצרך ללמוד ל' כשדים מ"מ לא הי' לשונם מנואצת כ"כ כמו הארמית ולכן וידברו הכשדים ארמית לא כשדית בעבור המלך ולכבודו, וכן בכל מקום שמצא רש"י ל' דבור בשימוש הלמ"ד תיקנו לפרשו בל' עלי וכן לי דבר צור ישראל (ש"ב כג ג) עלי דבר, וכן כולם, אכן מה שנרא' כמתנגד וסותר לכללו של רש"י ז"ל הוא ענין אזה מאמרים שמצאנו לרז"ל אשר מהם ידמה בהשקפה ראשונה שאצל דבור נופל ל' לי לך לו לכן לא לי אל אליך אליו והוא הפך הכלל הנזכר כי כן אמרו ז"ל במס' סוטה דף י"א ב' ולא עמו כאשר דבר איהו מלך מצרי', להן מיבעי ליה? אמר ריב"ח מלמד

שהבען

אֲנָֽחְנוּ׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם הַיְדַעְתֶּם אֶת־לָבָן בֶּן־נָחוֹר 5
וַיֹּאמְרוּ יָדָֽעְנוּ׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם הֲשָׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ 6
שָׁלוֹם וְהִנֵּה רָחֵל בִּתּוֹ בָּאָה עִם־הַצֹּֽאן׃ וַיֹּאמֶר 7
הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא־עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה הַשְׁקוּ
הַצֹּאן וּלְכוּ רְעֽוּ׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא נוּכַל עַד אֲשֶׁר 8
יֵאָסְפוּ כָּל־הָעֲדָרִים וְגָֽלְלוּ אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל פִּי
הַבְּאֵר וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּֽאן׃ עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְרָחֵל ׀ 9
בָּאָה עִם־הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאָבִיהָ כִּי רֹעָה הִֽוא׃ וַיְהִי 10
כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל בַּת־לָבָן אֲחִי אִמּוֹ
וְאֶת־צֹאן לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת־

6 **באה עם הצאן** הטעם באלף ותרגומו אתיא, ורחל באה, הטעם למעלה בבי"ת ותרגומו אתת, הראשון ל' עושה והשני ל' עשתה: 7 **הן עוד היום גדול** לפי שראה אותם רובצים כסבור שרוצי' לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד אמר להן הן עוד היום גדול כלומר אם שכירים אתם לא שלמתם פעולת היום, ואם הבהמות שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה וגו', ב"ר: 8 **לא נוכל** להשקות לפי שהאבן גדולה. וגללו זה מתורגם ויגנדרון לפי שהוא ל' עתיד:
10 **ויגש יעקב ויגל** כמי שמעבי' את הפקק מעל פי צלוחית להודיעך שכחו גדול:

ויבך

הבנת המקרא.

שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו עכ"ל ועוד אמרו בספרא גם במס' יומא דף ד' ב' קול לו קול אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו ופי' רש"י וישמע את הקול מדבר אליו היה יכול לומר לו ואמר אליו וכו' עכ"ל וידמה מדבריהם של' הציור יתקשר על המונהג עם מלת לי לו לך יותר מאשר יתקשר עם מלת אל וזה כראה כסותר לרש"י ז"ל ואינו כן ובסוף פ' נשא בהגיעי לשם אשוב לדבר בו אי"ה.

10 **ויגש יעקב ויגל** כמי שמעביר את הפקק וכו' ל' רש"י לקוח מבראשי' רבא והמפרשי' הוצרכו למעניתם בביאור הכוונה של התיב' ולא יכולו, וי"א שלדעת רש"י הוא ל' גילוי וזה שיבוש שא"כ הי' ראוי היו"ד להיות חרוקה ע"מ ויפן ויכן וי"א שהוציא דרשתו מהכתי' ויגל מבנין הפעיל וגם זה ליתא שא"כ יהי' במשמעו שהיו לו מסייעים שהרי וגללו את האבן הוא מהקל והוא פעל יוצא, אמנם כבר כתבתי לעיל י"ו ד' אצל ויבוא אל הגר ותהר שמדרך הכתוב לקצר שני פעלים

לאחדות

הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאן לָבָן אֲחִי
אִמּוֹ׃ 11 וַיִּשַּׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל וַיִּשָּׂא אֶת־קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃
12 וַיַּגֵּד יַעֲקֹב לְרָחֵל כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא וְכִי בֶן־רִבְקָה
הוּא וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאָבִיהָ׃ 13 וַיְהִי כִשְׁמֹעַ לָבָן אֶת־
שֵׁמַע יַעֲקֹב בֶּן־אֲחֹתוֹ וַיָּרָץ לִקְרָאתוֹ וַיְחַבֶּק־לוֹ
וַיְנַשֶּׁק־לוֹ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיְסַפֵּר לְלָבָן אֵת
14 כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וַיֹּאמֶר לוֹ לָבָן אַךְ עַצְמִי
15 וּבְשָׂרִי אָתָּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים׃ וַיֹּאמֶר לָבָן
לְיַעֲקֹב הֲכִי־אָחִי אַתָּה וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם הַגִּידָה לִּי
16 מַה־מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ׃ וּלְלָבָן שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה

11 ויבך לפי שצפה ברוח הקדש שאינה נכנסת עמו לקבורה, ד"א לפי שבא בידים ריקניות, אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו א"ל מה אעשה לצווי של אבא אמר
12 לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת: כי אחי אביה הוא קרוב לאביה כמו אנשים אחים אנחנו (לעיל יג) ומדרשו אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאו' ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה. ותגד לאביה
13 לפי שאמה מתה ולא היה לה להגיד אלא לו: וירץ לקראתו כסבור ממון הוא טעון שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים. ויחבק כשלא ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והנם בחיקו. וינשק לו אמר שמא מרגליות הביא והם בפיו. ויספר ללבן שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ושנטלו
14 ממונו ממנו: אך עצמי ובשרי מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קורבה אטפל בך חדש ימים וכן עשה ואף זו לא לחנם
15 שהיה רועה צאנו: הכי אחי אתה ל' תימה וכי בשביל שאחי אתה תעבדני

הבנת המקרא.

להורות על תכיפות שתי הפעולות וזה טעם ויגש ויגל שמיד כאשר נגש ויגל את האבן כאילו היתה הגלילה בדבורו וציווי בלי נגיעה כלל ולכן שיכה ואמר ויגל בבנין הפעיל לומר שגלגל כמעט בציווי, ולכן גם כאן חבר רשי' מלת ויגש עם ויגל להורות שעיקר פירושו יוצא מבין שתי התיבות יחד.

לֵאָה וְשֵׁם הַקְּטַנָּה רָחֵל׃ [17] וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת וְרָחֵל
הָיְתָה יְפַת־תֹּאַר וִיפַת מַרְאֶה׃ [18] וַיֶּאֱהַב יַעֲקֹב אֶת־
רָחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ
הַקְּטַנָּה׃ [19] וַיֹּאמֶר לָבָן טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ מִתִּתִּי
אֹתָהּ לְאִישׁ אַחֵר שְׁבָה עִמָּדִי׃ [20] וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב
בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים
בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ׃ [21] וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן הָבָה אֶת־
אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ׃ [22] וַיֶּאֱסֹף לָבָן
אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה׃ [23] וַיְהִי בָעֶרֶב
וַיִּקַּח אֶת־לֵאָה בִתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃
[24] וַיִּתֵּן לָבָן לָהּ אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְלֵאָה בִתּוֹ שִׁפְחָה׃
[25] וַיְהִי בַבֹּקֶר וְהִנֵּה־הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל־לָבָן מַה־
זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה

חנם. ועבדתני כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהיא ל' עבר הוסף וי"ו בראשה
[17] והיא הופכת התיב' להבא: רכות שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובוכה
שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה
לקטן. תואר הוא צורת הפרצוף ל' יתארהו בשרד (ישעי' מד) קונפא"ס
בלע"ז (גירקנו, וכן ישעי' מ' כ"ב ומ"ד י"ג ואיוב כ"ב י"ד). מראה הוא זיו
[18] קלסתר: אעבדך שבע שנים הן ימים אחדים שאמרה לו אמו וישבת עמו
ימים אחדים ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים אחדים. ברחל
בתך הקטנה כל הסימנין הללו למה לפי שהיה יודע בו שהוא רמאי אמר לו
אעבדך ברחל ושמא תאמר רחל אחרת מן השוק ת"ל בתך ושמא תאמר אחליף
ללאה שמה ואקרא שמה רחל ת"ל הקטנה ואעפ"כ לא הועיל שהרי רימהו:
[21] מלאו ימי שאמר' לי אמי, ועוד מלאו ימי שהרי אני בן פ"ד שנה ואימתי אעמיד
י"ב שבטים וזהו שנ' ואבואה אליה והלא קל שבקלי' אינו אומר כן אלא להוליד
[25] תולדות אמר כן: ויהי בבקר והנה היא לאה אבל בלילה לא היתה לאה
לפי שמסר יעקב סימנים לרחל וכשראת' רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו

[26] רִמִּיתָֽנִי׃ וַיֹּ֣אמֶר לָבָ֔ן לֹא־יֵעָשֶׂ֥ה כֵ֖ן בִּמְקוֹמֵ֑נוּ לָתֵ֥ת
הַצְּעִירָ֖ה לִפְנֵ֥י הַבְּכִירָֽה׃ [27] מַלֵּ֖א שְׁבֻ֣עַ זֹ֑את וְנִתְּנָ֨ה
לְךָ֜ גַּם־אֶת־זֹ֗את בַּעֲבֹדָה֙ אֲשֶׁ֣ר תַּעֲבֹ֣ד עִמָּדִ֔י
עֹ֖וד שֶֽׁבַע־שָׁנִ֥ים אֲחֵרֽוֹת׃ [28] וַיַּ֤עַשׂ יַעֲקֹב֙ כֵּ֔ן וַיְמַלֵּ֖א
שְׁבֻ֣עַ זֹ֑את וַיִּתֶּן־ל֛וֹ אֶת־רָחֵ֥ל בִּתּ֖וֹ ל֥וֹ לְאִשָּֽׁה׃ [29] וַיִּתֵּ֤ן
לָבָן֙ לְרָחֵ֣ל בִּתּ֔וֹ אֶת־בִּלְהָ֖ה שִׁפְחָת֑וֹ לָ֖הּ לְשִׁפְחָֽה׃
[30] וַיָּבֹא֙ גַּ֣ם אֶל־רָחֵ֔ל וַיֶּאֱהַ֥ב גַּֽם־אֶת־רָחֵ֖ל מִלֵּאָ֑ה
[31] וַיַּעֲבֹ֣ד עִמּ֔וֹ ע֖וֹד שֶֽׁבַע־שָׁנִ֥ים אֲחֵרֽוֹת׃ וַיַּ֤רְא יְהוָה֙
כִּֽי־שְׂנוּאָ֣ה לֵאָ֔ה וַיִּפְתַּ֖ח אֶת־רַחְמָ֑הּ וְרָחֵ֖ל עֲקָרָֽה׃
[32] וַתַּ֤הַר לֵאָה֙ וַתֵּ֣לֶד בֵּ֔ן וַתִּקְרָ֥א שְׁמ֖וֹ רְאוּבֵ֑ן כִּ֣י
אָֽמְרָ֗ה כִּֽי־רָאָ֤ה יְהוָה֙ בְּעָנְיִ֔י כִּ֥י עַתָּ֖ה יֶאֱהָבַ֥נִי אִישִֽׁי׃
[33] וַתַּ֣הַר עוֹד֮ וַתֵּ֣לֶד בֵּן֒ וַתֹּ֗אמֶר כִּֽי־שָׁמַ֤ע יְהוָה֙ כִּֽי־
שְׂנוּאָ֣ה אָנֹ֔כִי וַיִּתֶּן־לִ֖י גַּם־אֶת־זֶ֑ה וַתִּקְרָ֥א שְׁמ֖וֹ
שִׁמְעֽוֹן׃ [34] וַתַּ֣הַר עוֹד֮ וַתֵּ֣לֶד בֵּן֒ וַתֹּ֗אמֶר עַתָּ֤ה הַפַּ֙עַם֙
יִלָּוֶ֤ה אִישִׁי֙ אֵלַ֔י כִּֽי־יָלַ֥דְתִּי ל֖וֹ שְׁלֹשָׁ֣ה בָנִ֑ים עַל־

[27] תבלם אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנים: **מלא שבוע זאת** דבוק הוא שהרי נקוד בחטף, שבוע של זאת והן שבעת ימי המשתה בגמ' ירושלמי במועד קטן, (וא"א לומר שבוע מיום שא"כ היה צריך לינקד בפתח השי"ן ועו' משבוע ל' זכר כדכתי' שבעה שבועות תספר' לפיכך אין משמ' שבוע אלא שבעה סטיינא בלע"ז), (תיין זיבענטוינג, עין בפירושו שמות י' כ"ב), ונתנה לך, ל' רבים, כמו נרדה ונבלה ונשרפה אף זה ל' ונתן. **גם את זאת** מיד לאחר ז' ימי המשתה ותעבוד לאחר נישואיה. [30] **עוד שבע שנים אחרות** אחרות הקישן לראשונות מה ראשונות באמונ' אף האחרונות באמונ' ואע"פ שברמאות באה עליו: [32] **ותקרא שמו ראובן** רבותינו פירשו אמרה ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ולא עוד שלא ערער עליו אלא שבקש להוציאו מן הבור: **הפעם ילוה אישי** לפי שהאמהות

35 כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ לֵוִי׃ וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר
הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה ל
וַתַּעֲמֹד מִלֶּדֶת׃ 1 וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב
וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הָבָה־
לִּי בָנִים וְאִם־אַיִן מֵתָה אָנֹכִי׃ 2 וַיִּחַר־אַף יַעֲקֹב
בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע
מִמֵּךְ פְּרִי־בָטֶן׃ 3 וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמָתִי בִלְהָה בֹּא
אֵלֶיהָ וְתֵלֵד עַל־בִּרְכַּי וְאִבָּנֶה גַם־אָנֹכִי מִמֶּנָּה׃
4 וַתִּתֶּן־לוֹ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ
יַעֲקֹב׃ 5 וַתַּהַר בִּלְהָה וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן׃ 6 וַתֹּאמֶר
רָחֵל דָּנַנִּי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקֹלִי וַיִּתֶּן־לִי בֵּן
עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ דָּן׃ 7 וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בִּלְהָה
שִׁפְחַת רָחֵל בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב׃ 8 וַתֹּאמֶר רָחֵל נַפְתּוּלֵי

נביאות היו ויודעות שי"ב שבטים יוצאים מיעקב וד' נשים ישא אמרה מעתה
אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בבנים. על כן כל מי שנאמר
בו ע"כ מרובה באוכלוסין חוץ מלוי שהאחרון היה מבלה בהם. קרא שמו לוי
בכולן כתיב ותקרא (שהיא קראה) וזה כתב בו קרא ויש מדרש אגדה באלה
הדברים רבה ששלח הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד
35 מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי: הפעם אודה שנטלתי
1 יותר מחלקי מעתה יש לי להודות: ותקנא רחל באחותה קנאה במעשיה
הטובים אמרה אלולי שצדקה ממני לא זכתה לבנים. הבה לי וכי כך עשה
אביך לאמך והלא התפלל עליה. מתה אנכי מכאן למי שאין לו בנים שחשוב
2 כמת: התחת וכי במקומו אני, אשר מנע ממך, את אומרת שאעשה כאמא
אני איני כאמא אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים ממך מנע ולא ממני:
3 על ברכי כתרגומו ואנא אורבי. ואבנה גם אנכי מהו גם אמרה לו זקנך
אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מתניו כנגד שרה, אמר לה זקנתי הכניסה
צרתה לביתה' אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי, ואבנ' גם אנכי ממנ',
6 8 כשרה: דנני אלהים דנני (וחייבני) וזכני: נפתולי אלהים מנאס בן

[8] אֱלֹהִים ׀ נִפְתַּלְתִּי עִם־אֲחֹתִי גַּם־יָכֹלְתִּי וַתִּקְרָא
9 שְׁמוֹ נַפְתָּלִי׃ וַתֵּרֶא לֵאָה כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וַתִּקַּח
אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתָהּ וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה׃
10 11 וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה לְיַעֲקֹב בֵּן׃ וַתֹּאמֶר
12 לֵאָה בגד וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גָּד׃ וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת
13 לֵאָה בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב׃ וַתֹּאמֶר לֵאָה בְּאָשְׁרִי כִּי

כרוך פירשו במחברת מניד פתיל תכוריס מאת המקום נתחברתי עם אחותי
לזכות לבנים, ואני מפרשו ל' עקש ופתלתול נתעקשתי והפצרתי פצירות
ונפתולים הרבה למקום להיות שוה לאחותי. גם יכולתי הסכים על ידי,
ואנקלוס תרגום ל' תפלה כמו נפתולי אלהים נפתלתי בקשות התחנות
לפניו נתקבלתי ונעתרתי כאחותי. נפתלתי נתקבלה תפילתי ומ"א יש רבים
10 בל' נוטריקון: ותלד זלפה בכלן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהית' בחורה
מכולן ותינוקת בשנים ואין הריון ניכר בה וכדי לרמות יעקב נתנה לבן ללאה
שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכך מנהג ליתן שפחה הגדולה לגדולה וקטנה
11 לקטנה: בא גד בא מזל טוב כמו גד גדי וסנוק לא, והויה לו העורכי' לגד
שלחן (ישעיה סה) ומ"א שנולד מהול כמו גודו אילנא (דניאל ג) ולא ידעתי
על מה נכתב תיבה אחת, דבר אחר למה נקראת תיבה אחת בגד כמו בגדת בי

הבנת המקרא.

11 בגד בא מזל טוב וכו' לשון רשי' וכן פי' רשב"ם בא מזל טוב כמו העורכים
לגד שולחן (ישעי' ס"ה) וכן במס' שבת (ס"ז א') גד גדי וסינוק לא, וכן בב"ר
אתא גדא דביתי' (ואומרים שהוא כוכב צדק) וגד אינו יוכל להיות לשון גדוד
בלא כפילות של שני דלתין כמו יגודו על נפש צדיק (תלים צ"ד) ודגש תחת
דל"ת שני' החסרה וכמו ויִמַּכוּ בעונם (תהלים ק"ו מ"ג) ויסלו עלי ארחות
אידם (איוב ל' י"ג) יסבו עלי רגיו (תהלים י"ו י"ג) בכולם דגש תחת אות החסרה
עכ"ל והרב רש"ד המובאר חשב לתפשו בדקדוקו ואמר כי אף בגזרת הכפולים
נמצאו שמות בחסרון אות הכפל מהם בקמץ ומהם בפתח וכו', ואין ממש
בתפיסתו וכבר כתבתי בכמה מקומות כי הלשון מוקדם והדקדוק מאוחר
לכן אין למדקדק לומר כי אם הנמצא כאמר מצאו, ואחרי שבכל המקרא לא
ימצאו גדוד שם דבר כ"א בכפילות שני דלתין ידענו כי כן משפטו ואם ישנהו
ישוב לענין אחר כאילו תאמר שָׁם תחת שמם או הַל תחת חלול הרי שישתנה
לו ענין אחר, והן הנה דברי רש"י ז"ל לקמן מ"ט י"ט באומרו כל גדוד שם
דבר צריך שני דלתין וכו' ע"ש וזה שכתבתי עליו.

אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אָשֵׁר׃ וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן 14
בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא
אֹתָם אֶל־לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל־לֵאָה
תְּנִי־נָא לִי מִדּוּדָאֵי בְּנֵךְ׃ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְעַט 15
קַחְתֵּךְ אֶת־אִישִׁי וְלָקַחַת גַּם אֶת־דּוּדָאֵי בְּנִי
וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת
דּוּדָאֵי בְנֵךְ׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא 16
לֵאָה לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכֹר
שְׂכַרְתִּיךָ בְּדוּדָאֵי בְּנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ בַּלַּיְלָה הוּא׃
וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב 17
בֵּן חֲמִישִׁי׃ וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר־ 18
נָתַתִּי שִׁפְחָתִי לְאִישִׁי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשָּׂשכָר׃
וַתַּהַר עוֹד לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן־שִׁשִּׁי לְיַעֲקֹב׃ וַתֹּאמֶר 19 20
לֵאָה זְבָדַנִי אֱלֹהִים׀ אֹתִי זֵבֶד טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי
אִישִׁי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שִׁשָּׁה בָנִים וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ

כשבאת אל שפחתי כאיש שבגד באשת נעורים: בימי קציר חטים להגיד 14
שבחן של שבטים שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים
אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו. דודאים סיגלי, עשב הוא ובלשון
ישמעאל יסמ"ין: ולקחת גם את דודאי בני בתמיה ולעשות עוד זאת ליקח 15
גם את דודאי בני ותרגומו ולמיסב. לכן ישכב עמך הליל' שלי היתה שכיבת
לילה זו ואני נותנה לך תחת דודאי בנך ולפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה
ליקבר עמו: שכר שכרתיך נתתי לרחל שכרה. בלילה הוא הקב"ה סייעו 16
שיצא משם יששכר: וישמע אלהים אל לאה שהיתה מתאוה ומחזר' להרבות 17
שבטי': זבד טוב כתרגומו. יזבלני ל' זבול הירבריי"ר בלע"ז, (ברשי' כ"י 20
הירב"רגא (הערבערגע), בית מדור מעת' לא תהא עיקר דירתו אלא עמי שיש לי

21 זְבוּלֻן׃ וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה׃
22 וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים
23 וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ׃ וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף
24 אֱלֹהִים אֶת־חֶרְפָּתִי׃ וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר
25 יֹסֵף יְהוָה לִי בֵּן אַחֵר׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל
אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה
26 אֶל־מְקוֹמִי וּלְאַרְצִי׃ תְּנָה אֶת־נָשַׁי וְאֶת־יְלָדַי אֲשֶׁר
עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֵן וְאֵלֵכָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־
27 עֲבֹדָתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה בִּגְלָלֶךָ׃

חמישי

21 בני' כנגד כל בניו: דינה פירשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמ' אם זה זכר לא
22 תהא רחל אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונהפך לנקבה: ויזכור
אלהים את רחל זכר לה שמסר' סימני' לאחות' ושהית' מצירה שמא תעלה
בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה
בלבו כששמע שאין לה בנים, הוא שייסד הפייט האדמון כשט שלא תלה כנה
23 לקחתה לו ונבהלה: אסף הכניסה במקום שלא תראה וכן אסוף חרפתינו
(ישעי' ד'), ולא יאסף הביתה (שמות ט), אספו נגהם (יואל ד) וירקך לא
יאסף (ישעיה נח) לא יטין. חרפתי שהייתי לחרפ' שאני עקרה והיו אומרים
עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע ואגדה כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי
לתלות סרחונה משיש לה בן תולה בו מי שבר כלי זה בנך מי אכל תאנים אלו
24 בנך: יוסף ה' לי בן אחר יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד להעמי'
אלא י"ב שבטי' אמרה יהי רצון שאותו שהוא עתיד להעמיד יהא ממני לכך לא
25 נתפללה אלא על בן אחר: כאשר ילדה רחל את יוסף משנולד שטנו של
עשו שנ' והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, אש בלא להבה
26 אינו שולט למרחוק משנולד יוסף בטח יעקב בהק"בה ורוצה לשוב: תנה את
27 נשי וגו', איני רוצה לצאת כי אם ברשות: נחשתי מנחש הייתי, נסיתי בניחוש
שלי שעל ידך באה לי ברכה, כשבאת לכאן לא היה לי בנים שנאמ' והנה רחל
בתו באה עם הצאן אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים, עכשיו

28 וַיֹּאמַר נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתֵּנָה׃ 29 וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר־הָיָה
מִקְנְךָ אִתִּי׃ 30 כִּי מְעַט אֲשֶׁר־הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרֹץ
לָרֹב וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֹתְךָ לְרַגְלִי וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה
גַם־אָנֹכִי לְבֵיתִי׃ 31 וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶּן־לָךְ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה־לִּי הַדָּבָר הַזֶּה
אָשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנְךָ אֶשְׁמֹר׃ 32 אֶעֱבֹר בְּכָל־צֹאנְךָ
הַיּוֹם הָסֵר מִשָּׁם כָּל־שֶׂה ׀ נָקֹד וְטָלוּא וְכָל־שֶׂה־
חוּם בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים וְהָיָה שְׂכָרִי׃
33 וְעָנְתָה־בִּי צִדְקָתִי בְּיוֹם מָחָר כִּי־תָבוֹא עַל־שְׂכָרִי
לְפָנֶיךָ כֹּל אֲשֶׁר־אֵינֶנּוּ נָקֹד וְטָלוּא בָּעִזִּים וְחוּם

28 היה לו בנים שנ' וישמע את דברי בני לבן: נקבה כתרגומו פרש אגרך:
29 ואת אשר היה מקנך אתי את חשבון מעוט מקנך שבא לידי מתחלה כמה
30 היו: לרגלי עם רגלי בשביל ביאת רגלי באת אצלך הברכה כמו העם אשר
ברגליך (שמות יא), לעם אשר ברגלי (שופטים ח), הבאים עמי. גם אנכי
לביתי לצורך ביתי עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני וצריך אני להיו' עושה
32 גם אני עמה' לסומכן והו גם: נקוד מנומר בחברבורו' דקות כמו נקוד'
פינטור בלע"ז (פונקטיהרט, וכן איכה א' י"ד והושע י' י"א). טלוא ל' טלאים
חברבורות רחבות, חום, שחום דומה לאדום רוש בלע"ז, (רָטה) ל' משנה
שחומתית ונמצאת לשנה לענין התבואה. והיה שכרי אותן שיולדו מכאן ולהבא
נקודים וטלואים בעזים ושחומים בכשבים יהו שלי ואותן שישנן עכשיו הפרש
מהם והפקיד' ביד בניך שלא תאמר לי על הנולדים מעתה אלו היו שם מתחלה
ועוד שלא תאמר לי ע"י הזכרים שהן נקודים וטלואים תלדנ' הנקבו' דוגמתן
33 מכאן ואילך: וענתה בי וגו', אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה
בי

הבנת המקרא.

33 וענתה בי וגו' כי תבוא צדקתי ותעיד על שכרי לפניך וכו', דע שלדעת
רש"י ת"ו של תבוא היא לנוכ' נקבה נסתרת ושבה על צדקתי ומלת לפניך
שבה על מלת תבוא ושיעור הכתוב כי תבוא צדקתי לפניך ותעיד על שכרי,
ולכן בטלה טענת הרמ"ד מהנחת פסקי הטעמים.
כיה

בַּכְּשָׂבִים גָּנוּב הוּא אִתִּי׃ 34 וַיֹּאמֶר לָבָן הֵן לוּ יְהִי
כִדְבָרֶךָ׃ 35 וַיָּסַר בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַתְּיָשִׁים הָעֲקֻדִּים
וְהַטְּלֻאִים וְאֵת כָּל־הָעִזִּים הַנְּקֻדּוֹת וְהַטְּלֻאֹת
כֹּל אֲשֶׁר־לָבָן בּוֹ וְכָל־חוּם בַּכְּשָׂבִים וַיִּתֵּן בְּיַד־
בָּנָיו׃ 36 וַיָּשֶׂם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹב
וְיַעֲקֹב רֹעֶה אֶת־צֹאן לָבָן הַנּוֹתָרֹת׃ 37 וַיִּקַּח־לוֹ
יַעֲקֹב מַקַּל לִבְנֶה לַח וְלוּז וְעַרְמוֹן וַיְפַצֵּל בָּהֵן
פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מַחְשֹׂף הַלָּבָן אֲשֶׁר עַל־הַמַּקְלוֹת׃
38 וַיַּצֵּג אֶת־הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל בָּרְהָטִים בְּשִׁקֲתוֹת

בי נקיתי כי תבא נקיתי ותעיד על שכרי לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם
נקודים וטלואים וכל שתמצא בהן שאינו נקוד או טלוא או חום בידוע שגנבתיו
34 לך ובגניבה הוא שרוי אצלי: הן ל' קן קבלת דברים. לו יהי כדברך הלואי
35 שתחפוץ בכך: ויסר לבן, ביום ההוא וגו' התישים עזים זכרים. כל אשר
36 לבן בו כל אשר היתה בו חברבורות לבנה. ויתן לבן, ביד בניו: הנותרות
37 הרעועו' שבהן החולות והעקרו' שאינן אלא שירים אותן מסר לו: מקל לבנה
עץ הוא ושמו לבנה כמה דתימ' תחת אלון ולבנה (הושע ד) ואומר אני הוא
שקורין טרימבל שהוא לבן (עספען האָלץ). לח כשהוא רטוב. לוז ועוד
לקח מקל לוז עץ שגדלין בו אגוזי' דקי' קולדרי (הוא קורדרי) בלע"ז (האַזעלנוס
שטרויך). וערמון קשטנייר בלע"ז (קאַסטאַניענבוים). פצלות קילופים
קילופים שהיה עושהו מנומר. מחשוף הלבן גלוי לובן של מקל כשהיה קולפו
38 היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקילוף: ויצג תרגומו ודעיץ ל' תחיבה

הבנת המקרא.

37 מקל לבנה עץ הוא וכו', ר"ל כי לבנה שמו של עץ ומקל סמוך אליו ולכן
הוא פתח ולא תאמר אליו שיהי' רטוב. וערמון קשטנייר בלעז, וכמוהו לעז
גם במס' ר"ה דף כ"ג א' ערמונים דולבי קשטנייא בלעז, וככה כתב רד"ק
בשרשו ערמוני' הם הנקראי' בלשון א"ל דופלי (נ"ל דולפי וכ"ה בשרשים כ"י)
ואומרים שהוא האילן הנקרא בלעז קשטנייר עכ"ל גם אונקלוס תרגמו דלוב
ובאונקלוס כ"י אשר לי הוא דלוף בפ"א, והסכים בעל כ"כ העיד כי דלוב
עדיין שמו עליו בלשון ערבי והוא פלאטאנו בל"ר והוא מאַזערלע או
מאַסהאָלדער בל"א והוא מנומר.

הַמָּיִם אֲשֶׁר תָּבֹאןָ הַצֹּאן לִשְׁתּוֹת לְנֹכַח הַצֹּאן
וַיֵּחַמְנָה בְּבֹאָן לִשְׁתּוֹת׃ 39 וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אֶל־הַמַּקְלוֹת
וַתֵּלַדְןָ הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּטְלֻאִים׃ 40 וְהַכְּשָׂבִים
הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֹּאן אֶל־עָקֹד וְכָל־חוּם
בְּצֹאן לָבָן וַיָּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבַדּוֹ וְלֹא שָׁתָם
עַל־צֹאן לָבָן׃ 41 וְהָיָה בְּכָל־יַחֵם הַצֹּאן הַמְקֻשָּׁרוֹת
וְשָׂם יַעֲקֹב אֶת־הַמַּקְלוֹת לְעֵינֵי הַצֹּאן בָּרְהָטִים
לְיַחְמֵנָּה בַּמַּקְלוֹת׃ 42 וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׂים
וְהָיָה הָעֲטֻפִים לְלָבָן וְהַקְּשֻׁרִים לְיַעֲקֹב׃ 43 וַיִּפְרֹץ
הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי־לוֹ צֹאן רַבּוֹת וּשְׁפָחוֹת
וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים׃ 1 וַיִּשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי

גמיעה הוא בל' ארמי' והרבה יש בגמר' דנה ושלפה, דן בי' מידי, דנה כמו דענה אלא שמקצר את לשונו. ברהטים במרוצות המים בבריכות העשוית בארץ להשקות שם הצאן. אשר תבאן וגו', ברהטים, אשר תבאנה הצאן לשתות שם הציג המקלות לנכח הצאן. ויחמנה וגו', הבהמה רואה את המקלו' והיא נרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו, רבי הושעיא אומר המים נעשין זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר וזהו ויחמנה וגו', (ור"ל בתיבה זו התחברו ל' זכר ונקבה כמ"ש הראב"ע) אל המקלות, אל מראות המקלות. עקודים משונים במקום עקידתן הם קרסולי ידיהן ורגליהם:
40 והכשבי' הפריד יעקב הנולדי' עקודים נקודי' הבדיל והפריש לעצמן ועשה אותן עדר עדר לבדו והוליך אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכו' אחריהם צופות אליהם וזהו שאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל העקודים ואל כל חום שמצא בצאן לבן. וישת לו עדרים כמו שפירשתי:
41 המקושרות כתרגומו הבכירות ואין לו עד במקרא, ומנחם חברו עם אחיתופל בקשרי' (ש"ב טו) ויהי הקשר אמיץ (שם) אותן המתקשרות יחד למהר עיבורן:
42 ובהעטיף ל' איחור כתרגומו בלקישות, ומנחם חברו עם המחלפות והמעטפות (ישעיה ג) ל' עטיפת כסות כלומ' מתעטפות בעורן וצמרן ואינן מתאוות להתיחם ע"י הזכרי':
43 צאן רבות פרות ורבות משאר צאן. ושפחות

בְנֵי־לָבָן לֵאמֹר לָקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֲשֶׁר לְאָבִינוּ
2 וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה אֵת כָּל־הַכָּבֹד הַזֶּה׃ וַיַּרְא
יַעֲקֹב אֶת־פְּנֵי לָבָן וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ עִמּוֹ כִּתְמוֹל
3 שִׁלְשׁוֹם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יַעֲקֹב שׁוּב אֶל־אֶרֶץ
4 אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ׃ וַיִּשְׁלַח
יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנוֹ׃
5 וַיֹּאמֶר לָהֶן רֹאֶה אָנֹכִי אֶת־פְּנֵי אֲבִיכֶן כִּי־אֵינֶנּוּ
6 אֵלַי כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם וֵאלֹהֵי אָבִי הָיָה עִמָּדִי׃ וְאַתֵּנָה
7 יְדַעְתֶּן כִּי בְּכָל־כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת־אֲבִיכֶן׃ וַאֲבִיכֶן
הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלִף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים
8 וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי׃ אִם־כֹּה יֹאמַר
נְקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן נְקֻדִּים וְאִם־

1 ועבדים מוכר נאנו בדמים יקרים ולוקח לו כל אלה: עשה כנס כמו ויעש
3 חיל ויך את עמלק: שוב אל ארץ אבותיך ושם אהיה עמך אבל בעודך
4 מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך: ויקרא לרחל וללאה לרחל
תחלה ואחר כך ללאה שהיא היתה עקר הבית שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן
ואף בניה של לאה מודים בדבר שהרי בועז ובית דינו משבט יהודה אומרים
7 כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן וגו', הקדימו רחל ללאה: עשרת מונים אין
מוני' פחות מעשר'. מונים ל' כלום כלל החשבון וכן עשירות למדנו שהחליף
תנאו

הבנת המקרא.

7 התל בי לדעת כל המדקדקי' היא מלה זרה, וכן אמר ראב"ע, התל מלה זרה
בעבור היות התי"ו רפ' כי עיקרו להדגש כמו ויהתל בהם אלי' (מ"א יח כ"ז)
דרך לעג, עכ"ל. ויפה אמר החכם המבאר כי לא התיב' הזאת לבדה
זרה אבל כולם הבאי' משרשו זרים המה חוץ מן ויהתל בהם אלי' שהו' בא כדינו,
וזה קשה מאוד שיהי' הפרון מרוב' על העומד, ומטעם זה עלה על לב המבאר
לומר כי שני שרשים הם בענין, האחד התל והשני תלל מגזרת כחי העי"ן,
והאריך מאוד לחזק דעתו, ואחר כל דבריו אין טעם לדגשות הלמ"ד של
יְהָתֵלּוּ (ירמי' ט ה) ושל הֲתֻלִּים, תְּהָתֵלּוּ (איו' יג ט) מהתלות
ישעי'

כֹּה יֹאמַר עֲקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים׃ 9 וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת־מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֶּן־לִי׃ 10 וַיְהִי בְּעֵת יַחֵם הַצֹּאן וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא בַּחֲלוֹם וְהִנֵּה הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים׃ 11 וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וָאֹמַר הִנֵּנִי׃ 12 וַיֹּאמֶר שָׂא־נָא עֵינֶיךָ

תנאי ק' פעמים: 10 והנה העתודים אע"פ שהבדילם לבן כלם שלא יתעברו הצאן דוגמתן היו המלאכים מביאין אותן מעדר המסור ביד לבן לעדר שביד יעקב. וברודים תרגומו ופציחין פיסד בלע"ז (אין גאַנגען שטיקען גע: פּונקט) חוט של לבן מקיף את גופו סביב חברבורות שלו פתוחה ומפולשת מזו

הבנת המקרא.

(ישעי' לי) ולכן הנכון והאמת הברור כי שרש כולם תלל ומגזרת הכפולים הם' וטעמו' ל' הוללות והעתוע וכן טע' ותולל כו שמחה (תילי' קלז ג) וכמו שפי' שם רש"י ז"ל, והה"א הוא לסי' בנין הפעיל וכמו שתאמר מן סבב חלל הֵסֵב הֵחֵל כן תאמר מן תלל הֵתֵל ואך שבא התי"ו בסגול בעבור קירוב הטעמים כמשפט אל יוסף פרעה הָתֵל (שמו' ח כה) מקור מן ההפעיל ע"מ הָסֵב, תְּהָתֵלּוּ יְהָתֵלּוּ היו ראוים תָּתֵלּוּ יָתֵלּוּ ע"מ תָּסֵבּוּ יָסֵבּוּ אך שבאו על דרך השלמות בהשארת ה"א הפעיל כמו יהושיע אהודנו ובארמית מְהַדֵּק וכן וַיְהַתֵּל, ובלא ה"א הנה הוא יָתֵל ע"מ וַיַּסֵּב אלהים (שמו' יג יח) וחבריו, ולכן הוּתַל (ישעי' מד כ) איננו מבנין פועל כדעת המדקדקי' כ"א מההופעל ונרפ' התי"ו כמו לחם יוּדָק (ישעי' כח) כמ"ש במכלול בבנין הפעיל מגזרת הכפולים כי ההופעל ממנו הבאים רפויים וממנו דגושים, ולכן הֲתֻלִּים ומַהֲתַלּוֹת דגושי הלמ"ד להבליע אות הכפל, ואחרי הדברי' והאמת האלה אין עלה אחת זרה בכל השרש הזה אבל כולם כמשפט דוק ותמצא.

וּרְאֵה כָּל־הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים
נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר לָבָן
13 עֹשֶׂה לָּךְ׃ אָנֹכִי הָאֵל בֵּית־אֵל אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָּׁם
מַצֵּבָה אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִּי שָׁם נֶדֶר עַתָּה קוּם צֵא
14 מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ׃ וַתַּעַן
רָחֵל וְלֵאָה וַתֹּאמַרְנָה לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה
15 בְּבֵית אָבִינוּ׃ הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ כִּי מְכָרָנוּ
16 וַיֹּאכַל גַּם־אָכוֹל אֶת־כַּסְפֵּנוּ׃ כִּי כָל־הָעֹשֶׁר
אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ
17 וְעַתָּה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלֶיךָ עֲשֵׂה׃ וַיָּקָם (שׁשׁי)
יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת־בָּנָיו וְאֶת־נָשָׁיו עַל־הַגְּמַלִּים׃
18 וַיִּנְהַג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ
מִקְנֵה קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפַדַּן אֲרָם לָבוֹא אֶל־

13 אל זו ואין לי להביא עד מן המקרא: האל בית אל כמו אל בית אל הה"א
יתרה ודרך מקראות לדבר כן כמו אתם באים אל הארץ כנען (במדבר לד).
משחת שם ל' רבוי וגדולה כשנמשח למלכות כך ויצק שמן על ראשה להיות
משוחה למזבח. אשר נדרת לי וצריך אתה לשלמו שאמרת יהיה בית אלהים
14 שתקריב שם קרבנות: העוד לנו למה נתעכב על ידך מלשוב כלום אנו
15 מיוחלות לירש מנכסי אבינו כלום בין הזכרי': הלא נכריות נחשבנו לו
אפילו בשעה שדרך בני אדם לתת נדוניא לבנותיו בשעת נישואין נהג עמנו
כנכריות כי מכרנו לך (שעבדת אותו בי"ד שנה ולא נתננו לך אלא) בשכר
16 הפעולה. את כספנו שעכב דמי שכר פעולתך: כי כל העושר כי זה משמש
בל' אלא, כלומר משל אבינו אין לנו כלום אלא מה שהציל הקב"ה מאבינו
שלנו הוא. הציל ל' הפרשה וכן כל ל' הצלה שבמקרא ל' הפרשה שמפרישו
17 מן הרעה ומן האויב: את בניו ואת נשיו הקדים זכרים לנקבות ועשו
הקדים נקבות לזכרים שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו' (בראשית לו):
18 מקנה קנינו מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים:

אֲנָחְנוּ׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם הַיְדַעְתֶּם אֶת־לָבָן בֶּן־נָחוֹר 5
וַיֹּאמְרוּ יָדָעְנוּ׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם הֲשָׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ 6
שָׁלוֹם וְהִנֵּה רָחֵל בִּתּוֹ בָּאָה עִם־הַצֹּאן׃ וַיֹּאמֶר 7
הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא־עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה הַשְׁקוּ
הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא נוּכַל עַד אֲשֶׁר 8
יֵאָסְפוּ כָּל־הָעֲדָרִים וְגָלְלוּ אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל פִּי
הַבְּאֵר וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאן׃ עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְרָחֵל׀ 9
בָּאָה עִם־הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאָבִיהָ כִּי רֹעָה הִוא׃ וַיְהִי 10
כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל בַּת־לָבָן אֲחִי אִמּוֹ
וְאֶת־צֹאן לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת־

6 **באה עם הצאן** הטעם באלף ותרגומו אתיא, ורחל באה, הטעם למעלה בבי״ת ותרגומו אתת, הראשון ל׳ עושה והשני ל׳ עשתה: 7 **הן עוד היום גדול** לפי שראה אותם רובצים כסבור שרוצי׳ לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד אמר להן הן עוד היום גדול כלומר אם שכירים אתם לא שלמתם פעולת היום, ואם הבהמות שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה וגו׳, ב״ר: 8 **לא נוכל** להשקות לפי שהאבן גדולה. וגללו זה מתורגם ויגנדרון לפי שהוא ל׳ עתיד: 10 **ויגש יעקב ויגל** כמי שמעבי׳ את הפקק מעל פי צלוחית להודיעך שכחו גדול:

ויבך

הבנת המקרא.

שתבען לדבר עבירה ולא כתבנו עכ״ל ועוד אמרו בספרא גם במס׳ יומא דף ד׳ ב׳ קול לו קול אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו ופי׳ רש״י וישמע את הקול מדבר אליו היה יכול לומר לו ואמר אליו וכו׳ עכ״ל וידמה מדבריהם של׳ יתור יתקשר על המוכרח עם מלת לי לו לך יותר מאשר יתקשר עם מלת אל וזה כראה כסותר לרש״י ז״ל ואינו כן ובסוף פ׳ נשא בהגיעי לשם אשוב לדבר בו אי״ה.

10 **ויגש יעקב ויגל** כמי שמעביר את הפקק וכו׳ ל׳ רש״י לקוח מבראשי׳ רבא המפרשי׳ האריכו למעניתם בביאור הכונה ט׳ התיב׳ ולא יכולו, י״א שלדעת רש״י הוא ל׳ גילוי וזה שיבוש שא״כ הי׳ ראוי היו״ד להיות חרוקה ע״מ ויפן ויגז וי״א שהוציא דרשתו מדכתי׳ ויגל מבנין הפעיל וגם זה ליתא שא״כ יהי׳ במשמעו שהיו לו מסייעים שהרי וגללו את האבן הוא מהקל והוא פעל יוצא, אמנם כבר כתבתי לעיל י״ד׳ אצל ויבוא אל הגר ותהר שמדרך הכתוב לחבר שני פעלים

לאורות

הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאן לָבָן אֲחִי
11 אִמּוֹ׃ וַיִּשַּׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל וַיִּשָּׂא אֶת־קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃
12 וַיַּגֵּד יַעֲקֹב לְרָחֵל כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא וְכִי בֶן־רִבְקָה
13 הוּא וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאָבִיהָ׃ וַיְהִי כִשְׁמֹעַ לָבָן אֶת־
שֵׁמַע יַעֲקֹב בֶּן־אֲחֹתוֹ וַיָּרָץ לִקְרָאתוֹ וַיְחַבֶּק־לוֹ
וַיְנַשֶּׁק־לוֹ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיְסַפֵּר לְלָבָן אֵת
14 כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וַיֹּאמֶר לוֹ לָבָן אַךְ עַצְמִי
15 וּבְשָׂרִי אָתָּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים׃ וַיֹּאמֶר לָבָן
לְיַעֲקֹב הֲכִי־אָחִי אַתָּה וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם הַגִּידָה לִּי
16 מַה־מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ׃ וּלְלָבָן שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה

ויבך לפי שצפה ברוח הקדש שאינה נכנסת עמו לקבורה, ד"א לפי שבא בידים
ריקניות, אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות
ואני אין בידי כלום לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו
ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו א"ל מה אעשה לצווי של אבא אמר
לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת: כי אחי אביה הוא קרוב לאביה
כמו אנשים אחים אנחנו (לעיל יג) ומדרשו אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו
ברמאות ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה. ותגד לאביה
לפי שאמה מתה ולא היה לה להגיד אלא לו: וירץ לקראתו כסבור ממון
הוא טעון שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים. ויחבק כשלא
ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והנם בחיקו. וינשק לו אמר שמא
מרגליות הביא והם בפיו. ויספר ללבן שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ושנטלו
ממונו ממנו: אך עצמי ובשרי מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין
בידך כלום אלא מפני קורבה אטפל בך חדש ימים וכן עשה ואף זו לא לחנם
שהיה רועה צאנו: הכי אחי אתה ל' תימה וכי בשביל שאחי אתה תעבדני

הבנת המקרא.

להורות על תכיפות שתי הפעולות וזה טעם ויגש ויגל שמיד כאשר נגש ויגל
את האבן כאלו היתה הגלילה בדבורו וציוויו בלי נגיעה כלל ולכן שינה ואמר
ויגל בבנין הפעיל לומר שנגלל כמעט בציוויו, ולכן גם כאן חבר רש"י מלת
ויגש עם ויגל להורות שעיקר כונתו יוצא מבין שתי התיבות יחד.

אנחנו: ויאמר להם הידעתם את־לבן בן־נחור ויאמרו ידענו: ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום והנה רחל בתו באה עם־הצאן: ויאמר הן עוד היום גדול לא־עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו: ויאמרו לא נוכל עד אשר יאספו כל־העדרים וגללו את־האבן מעל פי הבאר והשקינו הצאן: עודנו מדבר עמם ורחל 9 באה עם־הצאן אשר לאביה כי רעה הוא: ויהי 10 כאשר ראה יעקב את־רחל בת־לבן אחי אמו ואת־צאן לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את־

באה עם הצאן הטעם באלף ותרגומו אתיא, ורחל באה, הטעם למעלה 6 בבי"ת ותרגומו אתת, הראשון ל' עושה והשני ל' עשתה: הן עוד היום גדול 7 לפי שראה אותם רובצים כסבור שרוצי' לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד אמר להן הן עוד היום גדול כלומר אם שכירים אתם לא שלמתם פעולת היום, ואם הבהמות שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה וגו', ב"ר: לא נוכל 8 להשקות לפי שהאבן גדולה. וגללו זה מתורגם ויגנדרון לפי שהוא ל' עתיד: ויגש יעקב ויגל כמי שמעבי' את הפקק מעל פי צלוחית להודיעך שכחו גדול: 10

ויבך

הבנת המקרא.

שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו עכ"ל ועוד אמרו בספרא גם במס' יומא דף ד' ב' קול לו קול אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו ופי' רש"י וישמע את הקול מדבר אליו היה יכול לומר לו ואמר אליו וכו' עכ"ל ודמה מדבריהם של דבור יתקשר על המכנה עם מלת לי לו לך יותר מאשר יתקשר עם מלת אל וזה כראה כסותר לרש"י ז"ל ואינו כן ובסוף פ' נשא בהגיעי לשם אשוב לדבר בו אי"ה.

ויגש יעקב ויגל כמי שמעביר את הפקק וכו' ל' רש"י לקוח מבראשי' רבא 10 והמפרשי' האריכו למעניתם בביאור הכונה של התיב' ולא יכולו, י"א שלדעת רש"י הוא ל' גילוי וזה שיבוש שא"כ הי' ראוי היו"ד להיות חרוקה ע"מ ויפן ויגז וי"א שהוציא דרשתו מדכתי' ויגל מבנין הפעיל וגם זה ליתא שא"כ יהי' במשמעו שהיו לו מסייעים שהרי וגללו את האבן הוא מהקל והוא פעל יוצא, אמנם כבר כתבתי לעיל י"ו ד' אצל ויבוא אל הגר ותהר שמדרך הכתוב לחבר שני פעלים

לאורות

הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאן לָבָן אֲחִי
אִמּוֹ: וַיִּשַּׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל וַיִּשָּׂא אֶת־קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ:
וַיַּגֵּד יַעֲקֹב לְרָחֵל כִּי אֲחִי אָבִיהָ הוּא וְכִי בֶן־רִבְקָה
הוּא וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאָבִיהָ: וַיְהִי כִשְׁמֹעַ לָבָן אֶת־
שֵׁמַע יַעֲקֹב בֶּן־אֲחֹתוֹ וַיָּרָץ לִקְרָאתוֹ וַיְחַבֶּק־לוֹ
וַיְנַשֶּׁק־לוֹ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיְסַפֵּר לְלָבָן אֵת
כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: וַיֹּאמֶר לוֹ לָבָן אַךְ עַצְמִי
וּבְשָׂרִי אָתָּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים: וַיֹּאמֶר לָבָן
לְיַעֲקֹב הֲכִי־אָחִי אַתָּה וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם הַגִּידָה לִּי
מַה־מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ: וּלְלָבָן שְׁתֵּי בָנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה

ויבך לפי שצפה ברוח הקדש שאינה נכנסת עמו לקבורה, ד"א לפי שבא בידים ריקניות, אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו א"ל מה אעשה לצווי של אבא אמר לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת: כי אחי אביה הוא קרוב לאביה כמו אנשים אחים אנחנו (לעיל יג) ומדרשו אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה. ותגד לאביה לפי שאמה מתה ולא היה לה להגיד אלא לו: וירץ לקראתו כסבור ממון הוא טעון שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים. ויחבק כשלא ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והנם בחיקו. וינשק לו אמר שמא מרגליות הביא והם בפיו. ויספר ללבן שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ושנטלו ממונו ממנו: אך עצמי ובשרי מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קורבה אטפל בך חדש ימים וכן עשה ואף זו לא לחנם שהיה רועה צאנו: הכי אחי אתה ל' תימה וכי בשביל שאחי אתה תעבדני

הבנת המקרא.

להורות על תכיפות שתי הפעולות וזה טעם ויגש ויגל מיד כאשר נגש ויגל את האבן באלו היתה הגלילה בדבורו וציווי בלי נגיעה כלל ולכן מיהר ואמר ויגל בבנין הפעיל לומר שגלגל כמעט בציווי, ולכן גם כאן חבר רש"י מלת ויגש עם ויגל להורות שעיקר פרושו יוצא מבין שתי התיבות יחד.

לֵאָה וְשֵׁם הַקְּטַנָּה רָחֵל׃ וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת וְרָחֵל 17
הָיְתָה יְפַת־תֹּאַר וִיפַת מַרְאֶה׃ וַיֶּאֱהַב יַעֲקֹב אֶת־ 18
רָחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ
הַקְּטַנָּה׃ וַיֹּאמֶר לָבָן טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ מִתִּתִּי 19
אֹתָהּ לְאִישׁ אַחֵר שְׁבָה עִמָּדִי׃ וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב 20
בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים
בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן הָבָה אֶת־ 21
אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ׃ וַיֶּאֱסֹף לָבָן 22
אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה׃ וַיְהִי בָעֶרֶב 23
וַיִּקַּח אֶת־לֵאָה בִתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃
וַיִּתֵּן לָבָן לָהּ אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְלֵאָה בִתּוֹ שִׁפְחָה׃ 24
וַיְהִי בַבֹּקֶר וְהִנֵּה־הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל־לָבָן מַה־ 25
זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה

חנם. ועבדתני כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהיא לשון עבר הוסיף וי"ו בראשה
17 והיא הופכת התיבה להבא: רכות שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובוכה
שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה
לקטן. תואר הוא צורת הפרצוף לשון יתארהו בשרד (ישעי' מד) קונפא"ס
בלע"ז (גירקינו, וכן ישעי' מ' כ"ב ומ"ד י"ג ואיוב כ"ב י"ד). מראה הוא זיו
18 קלסתר: אעבדך שבע שנים הן ימים אחדים שאמרה לו אמו וישבת עמו
ימים אחדים ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים אחדים. ברחל
בתך הקטנה כל הסימנין הללו למה לפי שהוא יודע בו שהוא רמאי אמר לו
אעבדך ברחל ושמא תאמר רחל אחרת מן השוק ת"ל בתך ושמא תאמר אחליף
ללאה שמה ואקרא שמה רחל ת"ל הקטנה ואעפ"כ לא הועיל שהרי רימהו:
21 מלאו ימי שאמר' לי אמי, ועוד מלאו ימי שהרי אני בן פ"ד שנה ואימתי אעמיד
י"ב שבטים וזהו שא' ואבואה אליה והלא קל שבקלי' אינו אומר כן אלא להוליד
25 תולדות אמר כן: ויהי בבקר והנה היא לאה אבל בלילה לא היתה לאה
לפי שמסר יעקב סימנים לרחל וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו

26 רִמִּיתָנִי׃ וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן בִּמְקוֹמֵנוּ לָתֵת
27 הַצְּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה׃ מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה
לְךָ גַּם־אֶת־זֹאת בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי
28 עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת׃ וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן וַיְמַלֵּא
29 שְׁבֻעַ זֹאת וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־רָחֵל בִּתּוֹ לוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיִּתֵּן
לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתוֹ לָהּ לְשִׁפְחָה׃
30 וַיָּבֹא גַּם אֶל־רָחֵל וַיֶּאֱהַב גַּם־אֶת־רָחֵל מִלֵּאָה
31 וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת׃ וַיַּרְא יְהוָה
כִּי־שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה׃
32 וַתַּהַר לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי
אָמְרָה כִּי־רָאָה יְהוָה בְּעָנְיִי כִּי עַתָּה יֶאֱהָבַנִי אִישִׁי׃
33 וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר כִּי־שָׁמַע יְהוָה כִּי־
שְׂנוּאָה אָנֹכִי וַיִּתֶּן־לִי גַּם־אֶת־זֶה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ
34 שִׁמְעוֹן׃ וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר עַתָּה הַפַּעַם
יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים עַל־

27 תבלה אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנים: מלא שבוע זאת דבוק הוא
שהרי נקוד בחטף שבוע של זאת והן שבעת ימי המשתה בגמ' ירושלמי במועד
קטן, (וא"א לומר שבוע מגזרת שבעה שא"כ היה צריך לינקד בפתח השי"ן ועו' שבשבוע
ל' זכר כדכתי' שבעה שבועות תספו' לפיכך אין משמ' שבוע אלא שבעה
שטיינא בלע"ז), (אוין זיבענטויג, עין בפירושו שמות י' כ"ג), ונתנה לך,
ל' רבים, כמו נרדה ונבלה ונשרפה אף זה ל' ונתן. גם את זאת מיד לאחר
30 ז' ימי המשתה ותעבוד לאחר נשואיה. עוד שבע שנים אחרות אחרות
הקיש לראשונות מה ראשונות באמונ' אף האחרונות באמונ' ואע"פ שברמאות
32 נשאת לו: ותקרא שמו ראובן רבותינו פירשו אמרה ראו מה בין בני לבן
חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ולא עוד שלא
ערער עליו אלא שבקש להוציאו מן הבור: הפעם ילוה אישי לפי שהאמהות

כִּי־קָרָא־שְׁמוֹ לֵוִי: [35] וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר
הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה
וַתַּעֲמֹד מִלֶּדֶת: [1] וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב
וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הָבָה־
לִּי בָנִים וְאִם־אַיִן מֵתָה אָנֹכִי: [2] וַיִּחַר־אַף יַעֲקֹב
בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע
מִמֵּךְ פְּרִי־בָטֶן: [3] וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמָתִי בִלְהָה בֹּא
אֵלֶיהָ וְתֵלֵד עַל־בִּרְכַּי וְאִבָּנֶה גַם־אָנֹכִי מִמֶּנָּה:
[4] וַתִּתֶּן־לוֹ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ
יַעֲקֹב: [5] וַתַּהַר בִּלְהָה וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן: [6] וַתֹּאמֶר
רָחֵל דָּנַנִּי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקֹלִי וַיִּתֶּן־לִי בֵּן
עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ דָּן: [7] וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בִּלְהָה
שִׁפְחַת רָחֵל בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב: [8] וַתֹּאמֶר רָחֵל נַפְתּוּלֵי

נביאות היו ויודעות שי"ב שבטים יוצאים מיעקב וד' נשים ישא אמרה מעתה אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בבנים. על כן כל מי שנאמר בו ע"כ מרובה באוכלוסין חוץ מלוי שאהרון היה מכלה בהם. קרא שמו לוי בכולן כתיב ותקרא (שהיא קראה) וזה כתב בו קרא ויש מדרש אגדה באלה הדברים רבה ששלח הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי: [35] הפעם אודה שנטלתי יותר מחלקי מעתה יש לי להודות: [1] ותקנא רחל באחותה קנאה במעשיה הטובים אמרה אלולי שצדקה ממני לא זכתה לבנים. הבה לי וכי כך עשה אביך לאמך והלא התפלל עליה. מתה אנכי מכאן למי שאין לו בנים שחשוב כמת: [2] התחת וכי במקומו אני, אשר מנע ממך, את אומרת שאעשה כאבא אני איני כאבא אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים ממך מנע ולא ממני: [3] על ברכי כתרגומו ואנא ארבי. ואבנה גם אנכי מהו גם אמרה לו זקנך אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מתניו כנגד שרה, אמר לה זקנתי הכניסה צרתה לבית' אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי, ואבנ' גם אנכי ממנ' כשרה: [6] דנני אלהים דנני (וחייבני) וזכני: [8] נפתולי אלהים מנחם בן

אֱלֹהִים ׀ נִפְתַּלְתִּי עִם־אֲחֹתִי גַּם־יָכֹלְתִּי וַתִּקְרָא
9 שְׁמוֹ נַפְתָּלִי׃ וַתֵּרֶא לֵאָה כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וַתִּקַּח
אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתָהּ וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה׃
10 11 וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה לְיַעֲקֹב בֵּן׃ וַתֹּאמֶר
12 לֵאָה בָּגָד וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גָּד׃ וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת
13 לֵאָה בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב׃ וַתֹּאמֶר לֵאָה בְּאָשְׁרִי כִּי

סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל חבורים מאת המקום נתחברתי עם אחותי
לזכות לבנים, ואני מפרשו ל' עקש ופתלתול נתעקשתי והפצרתי פצירות
ונפתולים הרבה למקום להיות שוה לאחותי. גם יכולתי הסכים על ידי,
ואנקלוס תרגום ל' תפלה כמו נפתולי אלהים נפתלתי בקשות התחנות
לפניו נתקבלתי ונעתרתי כאחותי. נפתלתי נתקבלה תפילתי ומ"א יש רבים
10 נל' נוטריקון: ותלד זלפה בכלן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהית' בחורה
מכלן ותינוקת בשנים ואין הריון נכר בה וכדי לרמות יעקב נתנה לבן ללאה
שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכך מנהג ליתן שפחה הגדולה לגדולה וקטנה
11 לקטנה: בא גד בא מזל טוב כמו גד גדי וסנוק לא, ודומה לו העורכי' לגד
שלחן (ישעיה סה) ומ"א שנולד מהול כמו גודו אילנא (דניאל ד) ולא ידעתי
על מה נכתב תיבה אחת, דבר אחר למה נקראת תיבה אחת בגד כמו בגדת בי

הגהת המקרא.

11 בגד בא מזל טוב וכו' לשון רש"י וכן פי' רשב"ם בא מזל טוב כמו העורכים
לגד שולחן (ישעי' ס"ה) וכן במס' שבת (ס"ז א') גד גדי וסינוק לא, וכן בב"ר
אתא גדא דביתי' (ואומרים שהוא כוכב צדק) וגד אינו יוכל להיות לשון גדוד
בלא כפילות של שני דלתין כמו יָגוֹדּוּ על נפש צדיק (תלים צ"ד) ודגש תחת
דל"ת שני' החסרה וכמו וְיָמֹכּוּ בעונם (שם ק"ו מ"ג) וַיָּסֹלּוּ עלי ארחות
אידם (איוב ל' י"ב) יָסֹבּוּ עלי רביו (שם י"ו י"ג) בכולם דגש תחת אות החסרה
עכ"ל והרב רש"ד המובא חשב לתפשו בדקדוקו ואמר כי אף בגזרת הכפולים
נמצאו שמות נחסרון אות הכפל מהם בקמץ ומהם בפתח וכו', ואין ממש
בתפיסתו וכבר כתבתי בכמה מקומות כי הלשון מוקדם והדקדוק מאוחר
לכן אין למדקדק לומר כי אם הנמצא כאשר מצאו, ואחרי שבכל המקרא לא
מצאנו גזרה שם דבר כ"א בכפילות שני דלתין ידענו כי כן משפטו ואם ישנהו
ישוב לענין אחר כאילו תאמר שֵׁם תחת שמם או הֵל תחת הלול הרי שישתנה
לענין אחר, וכן הנה דברי רש"י ז"ל לקמן מ"ט י"ט באומרו כל גדוד שם
דבר צריך שני דלתין וכו' ע"ש וזה שכתבתי עליו.

אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אָשֵׁר׃ וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן 14
בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא
אֹתָם אֶל־לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל־לֵאָה
תְּנִי־נָא לִי מִדּוּדָאֵי בְּנֵךְ׃ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְעַט 15
קַחְתֵּךְ אֶת־אִישִׁי וְלָקַחַת גַּם אֶת־דּוּדָאֵי בְּנִי
וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת
דּוּדָאֵי בְנֵךְ׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא 16
לֵאָה לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכֹר
שְׂכַרְתִּיךָ בְּדוּדָאֵי בְּנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ בַּלַּיְלָה הוּא׃
וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב 17
בֵּן חֲמִישִׁי׃ וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר־ 18
נָתַתִּי שִׁפְחָתִי לְאִישִׁי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשָּׂשכָר׃
וַתַּהַר עוֹד לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן־שִׁשִּׁי לְיַעֲקֹב׃ וַתֹּאמֶר 19 20
לֵאָה זְבָדַנִי אֱלֹהִים ׀ אֹתִי זֵבֶד טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי
אִישִׁי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שִׁשָּׁה בָנִים וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ

14 כשבאת אל שפחתי כאיש שבגד באשת נעורים: בימי קציר חטים להגיד שבחן של שבטים שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו. דודאים סיגלי, עשב הוא ובלשון ישמעאל יסמי"ן:
15 ולקחת גם את דודאי בני בתמיה ולעשות עוד זאת ליקח גם את דודאי בני ותרגומו ולמיסב. לכן ישכב עמך הלילה שלי היתה שכיבת לילה זו ואני נותנה לך תחת דודאי בנך ולפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה ליקבר עמו:
16 שכר שכרתיך נתתי לרחל שכרה. בלילה הוא הקב"ה סייעו שיצא משם יששכר:
17 וישמע אלהים אל לאה שהיתה מתאוה ומחזרת להרבות שבטים:
20 זבד טוב כתרגומו. יזבלני ל' זבול הירבריי"רא בלע"ז, (ברשי' כ"י הירבר"גא (הערבערגע), בית מדור מעת' לא תהא עיקר דירתו אלא עמי שיש לי

זְבֻלוּן׃ וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה׃
22 וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים
23 וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ׃ וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף
24 אֱלֹהִים אֶת־חֶרְפָּתִי׃ וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר
25 יֹסֵף יְהוָה לִי בֵּן אַחֵר׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל
אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה
26 אֶל־מְקוֹמִי וּלְאַרְצִי׃ תְּנָה אֶת־נָשַׁי וְאֶת־יְלָדַי אֲשֶׁר
עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֵן וְאֵלֵכָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־
27 עֲבֹדָתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה בִּגְלָלֶךָ׃ חמישי

21 בני' כנגד כל כתיו: דינה פירשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמ' אם זה זכר לא
22 תהא רחל אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונהפך לנקבה: ויזכור
אלהים את רחל זכר לה שמסר' סימני' לאחות' וצרת' מצירה שמא תעלה
בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה
בלבו כששמע שאין לה בנים, הוא שיסד הפייט האלמון כשט שלא חלה נבה
23 לקחתה לו ונבהלה: אסף הכניסה במקום שלא תראה וכן אסוף חרפתינו
(ישעי' ד'), ולא יאסף הביתה (שמות ט), אספו נגהם (יואל ד) וירחק לא
יאסף (ישעיה ס) לא יטמן. חרפתי שהייתי לחרפ' שאני עקרה והיו אומרים
עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע ואגדה כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי
לתלות סרחונה משיש לה בן תולה בו מי שבר כלי זה בנך מי אכל תאנים אלו
24 בנך: יוסף ה' לי בן אחר יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד להעמי'
אלא י"ב שבטי' אמרה יהי רצון שאותו שהוא עתיד להעמיד יהא ממני לכך לא
25 נתפללה אלא על בן אחר: כאשר ילדה רחל את יוסף משנולד שטנו של
עשו שנ' והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, אש בלא להבה
26 אינו שולט למרחוק משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב: תנה את
27 נשי וגו', איני רוצה לצאת כי אם ברשות: נחשתי מנחש היה, נסיתי בניחוש
שלי שעל ידך באה לי ברכה, כשבאת לכאן לא היו לי בנים שנא' והנה רחל
בתו באה עם הצאן אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים, עכשיו

28 וַיֹּאמַר נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתֵּנָה׃ 29 וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר־הָיָה
מִקְנְךָ אִתִּי׃ 30 כִּי מְעַט אֲשֶׁר־הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרֹץ
לָרֹב וַיְבָרֶךְ יְהֹוָה אֹתְךָ לְרַגְלִי וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה
גַם־אָנֹכִי לְבֵיתִי׃ 31 וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶּן־לָךְ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה־לִּי הַדָּבָר הַזֶּה
אָשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנְךָ אֶשְׁמֹר׃ 32 אֶעֱבֹר בְּכָל־צֹאנְךָ
הַיּוֹם הָסֵר מִשָּׁם כָּל־שֶׂה נָקֹד וְטָלוּא וְכָל־שֶׂה־
חוּם בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים וְהָיָה שְׂכָרִי׃
33 וְעָנְתָה־בִּי צִדְקָתִי בְּיוֹם מָחָר כִּי־תָבוֹא עַל־שְׂכָרִי
לְפָנֶיךָ כֹּל אֲשֶׁר־אֵינֶנּוּ נָקֹד וְטָלוּא בָּעִזִּים וְחוּם

היה לו בנים שנ' וישמע את דברי בני לבן: 28 נקבה כתרגומו פרש אגרך:
29 ואת אשר היה מקנך אתי את חשבון מעוט מקנך שבא לידי מתחלה כמה
היו: 30 לרגלי עם רגלי בשביל ביאת רגלי באת אליך הברכה כמו העם אשר
ברגליך (שמות יא), לעם אשר ברגלי (שופטים ח), הבאים עמי. גם אנכי
לביתי לצורך ביתי עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני וצריך אני להיו' עושה
גם אני עמה' לסומכן והו גם: 32 נקוד מנומר בחברבורו' דקות כמו נקוד'
ניקטור בלע"ז (פונקטיהרט, וכן איכה א' י' דוקוטע י"א). טלוא ל' טלאים
חברבורות רחבות, חום, שחום דומה לאדום רוס בלע"ז, (רויטה) ל' משנה
שחומית וכמוצאת לבנה לענין התבואה. והיה שכרי אותן שיולדו מכאן ולהבא
נקודים וטלואים בעזים ושחומים בכשבים יהו שלי ואותן שישנן עכשיו הפרש
מהם והפקיד' ביד בניך שלא תאמר לי על הנולדים מעתה אלו היו שם מתחלה
ועוד שלא תאמר לי ע"י הזכרים שהן נקודים וטלואים תלדנ' הנקבו' דוגמתן
מכאן ואילך: 33 וענתה בי וגו', אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה
בי

הגהת המקדש.

33 וענתה בי וגו' כי תבוא צדקתי ותעיד על שכרי לפניך וכו', דע שלדעת
רש"י ת"ו של תבוא היא לפי' נקבה נסתרת ושבה על צדקתי ומלת לפניך
שבה על מלת תבוא ושיעור הכתוב כי תבוא צדקתי לפניך ותעיד על שכרי,
ולכן נטלה טענת הרמ"ד מהנחת פסקי הטעמים.
כיף

בַּכְּשָׂבִ֔ים גָּנ֥וּב ה֖וּא אִתִּֽי׃ 34 וַיֹּ֥אמֶר לָבָ֖ן הֵ֑ן ל֖וּ יְהִ֥י
כִדְבָרֶֽךָ׃ 35 וַיָּ֣סַר בַּיּוֹם֩ הַה֨וּא אֶת־הַתְּיָשִׁ֜ים הָעֲקֻדִּ֣ים
וְהַטְּלֻאִ֗ים וְאֵ֤ת כָּל־הָֽעִזִּים֙ הַנְּקֻדּ֣וֹת וְהַטְּלֻאֹ֔ת
כֹּ֤ל אֲשֶׁר־לָבָן֙ בּ֔וֹ וְכָל־ח֖וּם בַּכְּשָׂבִ֑ים וַיִּתֵּ֖ן בְּיַד־
בָּנָֽיו׃ 36 וַיָּ֗שֶׂם דֶּ֚רֶךְ שְׁלֹ֣שֶׁת יָמִ֔ים בֵּינ֖וֹ וּבֵ֣ין יַעֲקֹ֑ב
וְיַעֲקֹ֗ב רֹעֶ֛ה אֶת־צֹ֥אן לָבָ֖ן הַנּוֹתָרֹֽת׃ 37 וַיִּֽקַּֽח־ל֣וֹ
יַעֲקֹ֗ב מַקַּ֥ל לִבְנֶ֛ה לַ֖ח וְל֣וּז וְעַרְמ֑וֹן וַיְפַצֵּ֤ל בָּהֵן֙
פְּצָל֣וֹת לְבָנ֔וֹת מַחְשֹׂף֙ הַלָּבָ֔ן אֲשֶׁ֖ר עַל־הַמַּקְלֽוֹת׃
38 וַיַּצֵּ֗ג אֶת־הַמַּקְלוֹת֙ אֲשֶׁ֣ר פִּצֵּ֔ל בָּרְהָטִ֖ים בְּשִׁקֲת֣וֹת

בי צדקתי כי תבא צדקתי ותעיד על שכרי לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם נקודים וטלואים וכל שתמצא בהן שאינו נקוד או טלוא או חום בידוע שגנבתיו לך ובגניבה הוא שרוי אצלי: 34 הן ל' קבלת דברים. לו יהי כדברך הלואי שתחפוץ בכך: 35 ויסר לבן, ביום ההוא וגו' התישים עזים זכרים. כל אשר לבן בו כל אשר היתה בו חברבורת לבנה. ויתן לבן, ביד בניו: 36 הנותרות הרעועו' שבהן החולות והעקרו' שאינן אלא שיריים אותן מסר לו: 37 מקל לבנה עץ הוא ושמו לבנה כמה דתימ' תחת אלון ולבנה (הושע ד) ואומר אני הוא שקורין טרימבל שהוא לבן (עספען הולץ). לח כשהוא רטוב. לוז ועוד לקח מקל לוז עץ שגדלין בו אגוזי' דקי' קולדרי (הוא קורדרי) בלע"ז (האזעלנוס שטרויך). וערמון קשטניר בלע"ז (קאסטאניענבוים). פצלות קילופים קילופים שהיה עושהו מנומר. מחשף הלבן גלוי לובן של מקל כשהיה קולפו 38 היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקילוף: ויצג תרגומו ודעיץ ל' תחיבה

הבנת המקרא.

37 מקל לבנה עץ הוא וכו', ר"ל כי לבנה שמו של עץ ומקל סמוך אליו ולכן הוא פתח ולא תאר אליו שיהי' רטוב. וערמון קשטניר בלעז, וכמוהו לעז גם במס' ר"ה דף כ"ג א' ערמונים דולבי קשטניי"א בלעז, וככה כתב רד"ק בשרשו ערמוני' הם הנקראי' בלשון רז"ל דופלי (נ"ל דולבי וכ"ה בשרשים כ"י) ואומרים שהוא האילן הנקרא בלעז קשטניר עכ"ל גם אונקלוס תרגמו דלוב ובאונקלוס כ"י אשר לי הוא דלוף בפ"א, והסכים בעל כ"כ העיד כי דלוב עדיין שמו עליו בלשון ערבי והוא פלאטאנוס בל"ר והוא וואַסערגוֹע לא וואַסהאָלדער בל"א והוא מנומר.

הַמָּיִם אֲשֶׁר תָּבֹאןָ הַצֹּאן לִשְׁתּוֹת לְנֹכַח הַצֹּאן
39 וַיֵּחַמְנָה בְּבֹאָן לִשְׁתּוֹת׃ וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אֶל־הַמַּקְלוֹת
40 וַתֵּלַדְןָ הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּטְלֻאִים׃ וְהַכְּשָׂבִים
הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֹּאן אֶל־עָקֹד וְכָל־חוּם
בְּצֹאן לָבָן וַיָּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבַדּוֹ וְלֹא שָׁתָם
41 עַל־צֹאן לָבָן׃ וְהָיָה בְּכָל־יַחֵם הַצֹּאן הַמְקֻשָּׁרוֹת
וְשָׂם יַעֲקֹב אֶת־הַמַּקְלוֹת לְעֵינֵי הַצֹּאן בָּרְהָטִים
42 לְיַחְמֵנָּה בַּמַּקְלוֹת׃ וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן לֹא יָשִׂים
43 וְהָיָה הָעֲטֻפִים לְלָבָן וְהַקְּשֻׁרִים לְיַעֲקֹב׃ וַיִּפְרֹץ
הָאִישׁ מְאֹד וַיְהִי־לוֹ צֹאן רַבּוֹת וּשְׁפָחוֹת לא
1 וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים׃ וַיִּשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי

ונעילה הוא בל' ארמי' והרבה יש בגמר' דנה ונלכה, דן בי' מידי, דנה כמו
דענה אנא שמקבל את לשונו. ברהטים במרוצות המים בבריכות העשויות
בארץ להשקות שם הצאן. אשר תבאן וגו', ברהטים, אשר תבאנה הצאן
לשתות שם הציג המקלות לנכח הצאן. ויחמנה וגו', הבהמה רואה את
המקלו' והיא נרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו, רבי הושעיא
אומר המים נעשין זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר וזהו ויחמנה וגו', (ור"ל
בתיבה זו נתחברו ל' זכר ונקבה כמ"ש הרא"ע) אל המקלות, אל מראות
המקלות. עקודים משונים במקום עקידתן הם קרסולי ידיהן ורגליהם:
40 והכשבי' הפריד יעקב הנולדי' עקודים נקודי' הבדיל והפריש לעצמו ועשה
אותן עדר עדר לבדו והוליך אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכו'
אחריהם צופות אליהם וזהו שאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל
העקודים ואל כל חום שמצא בצאן לבן. וישת לו עדרים כמו שפירשתי:
41 המקושרות כתרגומו הבכירות ואין לי עד במקרא, ומנחם חברו עם
אחיתופל בקשרי' (ש"ב טו) ויהי הקשר אמיץ (שם) אותן המתקשרות יחד למהר
42 עיבורן: ובהעטיף ל' איחור כתרגומו בלקישות, ומנחם חברו עם המחלצות
והמעטפות (ישעיה ג) ל' עטיפת כסות כלומ' מתעטפות בעורן ובצמרן ואינן
43 מתאוות להתיחם ע"י הזכרים: צאן רבות פרות ורבות משאר צאן. ושפחות

בְּנֵי־לָבָן לֵאמֹר לָקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֲשֶׁר לְאָבִינוּ
2 וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה אֵת כָּל־הַכָּבֹד הַזֶּה׃ וַיַּרְא
יַעֲקֹב אֶת־פְּנֵי לָבָן וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ עִמּוֹ כִּתְמוֹל
3 שִׁלְשׁוֹם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יַעֲקֹב שׁוּב אֶל־אֶרֶץ
4 אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ׃ וַיִּשְׁלַח
יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנוֹ׃
5 וַיֹּאמֶר לָהֶן רֹאֶה אָנֹכִי אֶת־פְּנֵי אֲבִיכֶן כִּי־אֵינֶנּוּ
6 אֵלַי כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם וֵאלֹהֵי אָבִי הָיָה עִמָּדִי׃ וְאַתֵּנָה
7 יְדַעְתֶּן כִּי בְּכָל־כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת־אֲבִיכֶן׃ וַאֲבִיכֶן
הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלִף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים
8 וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי׃ אִם־כֹּה יֹאמַר
נְקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן נְקֻדִּים וְאִם־

1 ועבדים מוכר להם בדמים יקרים ולוקח לו כל אלה: עשה כנס כמו ויעש
3 חיל ויך את עמלק: שוב אל ארץ אבותיך ושם אהיה עמך אבל בעודך
4 מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך: ויקרא לרחל וללאה לרחל
תחלה ואחר כך ללאה שהיא היתה עקר הבית שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן
ואף בניה של לאה מודים בדבר שהרי בועז ובית דינו משבט יהודה אומרים
7 כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן וגו', הקדימו רחל ללאה: עשרת מונים אין
מוני' פחות מעשר'. מונים ל' כלל החשבון והן עשיריות למדנו שהחליף
תנאו

הבנת המקרא.

7 התל בי לדעת כל המדקדקי' היא מלה זרה, וכן אמר ראב"ע, התל מלה זרה
בעבור היות התי"ו רפ' כי עיקרו להדגש כמו ויהתל בהם אלי' (מ"א יח כ"ז)
דרך לעג, עכ"ל. ויפה אמר החכם המבאר ... כי לא הכתו' הזאת לבדה
זרה אבל כולם הנה' משרשו זרים הנה חוץ מן ויהתל בהם אלי' שהוא בא כדינו,
וזה קשה מאוד שיהי' הפרון מרוב' על העומד, ומטעם זה עלה על לב המבאר
לומר כי שני שרשים הם בענין, האחד התל והשני תול מגזרת נחי העי"ן,
והאריך מאוד לחזק דעתו, ואחר כל דבריו אין טעם לדגשות הל' של
יְהָתֵלּוּ (ירמי' ט ה) ושל הֲתֻלִּים, תְּהָתֵלּוּ (איו' יג ט) מהתלות
ישעי'

כֹּה יֹאמַר עֲקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן
עֲקֻדִּים׃ 9 וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת־מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֶּן־לִי׃
10 וַיְהִי בְּעֵת יַחֵם הַצֹּאן וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא בַּחֲלוֹם
וְהִנֵּה הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים
נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים׃ 11 וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים
בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וָאֹמַר הִנֵּנִי׃ 12 וַיֹּאמֶר שָׂא־נָא עֵינֶיךָ

תנאי ק׳ פעמים: 10 **והנה העתודים** אע״פ שהבדילם לבן כלם שלא יתעברו הצאן דוגמתן היו המלאכים מביאין אותן מעדר המסור ביד לבן לעדר שביד יעקב. **וברודים** תרגומו ופציחין פיסד בלע״ז (אין גאנגלען טטיקען גע: פּונקט) חוט של לבן מקיף את גופו סביב חברבורות שלו פתוחה ומפולשת וזו הבנת המקרא.

(ישעי׳ לי) ולכן הנכון והאמת הברור כי שרש כולם תלל ומגזרת הכפולים הוא וטעמו ל׳ הוללות ותעתוע וכן טע׳ ותוללנו שמחה (תלי׳ קלז ג) וכמו שפי׳ שם רש״י ז״ל, והה״א הוא לסי׳ בנין הפעיל וכמו שתאמר מן סבב חלל **הֵסֵב הֵחֵל** כן תאמר מן תלל **הֵתֵל** לא שבא התי״ו בסגול בעבור קיבוץ הטעמים כמשפט הל׳ ע׳ יוסף פרעה **הָתֵל** (שמו׳ ח כה) מקור מן ההפעיל ע״מ **הָסֵב**, **תְּהַתֵּלּוּ יְהָתֵלּוּ** היו ראוים **תָּתֵלּוּ יָתֵלּוּ** ע״מ **תָּסֵבּוּ יָסֵבּוּ** לא שבאו על דרך השלמות בהשארת ה״א הפעיל כמו יהושיע יהודנו ובארמית **מְהַהֵדְק** וכן **וַיְהַתֵּל**, ובלא ה״א הנה הוא **יָתֵל** ע״מ **וַיַּסֵּב** אלהים (שמו׳ יג יח) וחבריו, ולב **הוּתַל** (ישעי׳ מד כ) איננו מבנין פועל כדעת המדקדקי׳ כ״א מההופעל וכרפ׳ התי״ו כמו לחם **יוּדָק** (ישעי׳ כח) כמ״ש במכלול בבנין הפעיל מגזרת הכפולים כי ההופעל ממנו הבאים רפויים וממנו דגושים, ולכן **הֲתֻלִּים וּמַהֲתַלּוֹת** דגושי הלמ״ד להבליע אות הכפל, ואחרי הדברי׳ והאמת האלה אין מלה אחת זרה בכל השרש הזה אבל כולם כמשפטם דוק ותמצא.

וּרְאֵה כָּל־הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָּךְ׃ 13 אָנֹכִי הָאֵל בֵּית־אֵל אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָּׁם מַצֵּבָה אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִּי שָׁם נֶדֶר עַתָּה קוּם צֵא מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ׃ 14 וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה וַתֹּאמַרְנָה לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ׃ 15 הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ כִּי מְכָרָנוּ וַיֹּאכַל גַּם־אָכוֹל אֶת־כַּסְפֵּנוּ׃ 16 כִּי כָל־הָעֹשֶׁר אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ 17 וְעַתָּה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלֶיךָ עֲשֵׂה׃ וַיָּקָם יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת־בָּנָיו וְאֶת־נָשָׁיו עַל־הַגְּמַלִּים׃ 18 וַיִּנְהַג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ מִקְנֵה קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפַדַּן אֲרָם לָבוֹא אֶל־

ששי

13 אל זו ואין לי להביא עד מן המקרא: האל בית אל כמו אל בית אל הה"א יתרה ודרך מקראות לדבר כן כמו אתם באים אל הארץ כנען (במדבר לד). משחת שם ל' רבוי וגדולה כשנמשח למלכות כך ויצק שמן על ראשה להיות משוחה למזבח. אשר נדרת לי וצריך אתה לשלמו שאמרת יהיה בית אלהים 14 שתקריב שם קרבנות: העוד לנו למה נתעכב על ידך מלשוב כלום אנו 15 מיחלות לירש מנכסי אבינו כלום בין הזכרי': הלא נכריות נחשבנו לו אפילו בשעה שדרך בני אדם לתת נדוניא לבנותיו בשעת נשואין נהג עמנו כנכריות כי מכרנו לך (שעבדת אותו בי"ד שנה ולא נתננו לך אלא) בשכר 16 הפעולה. את כספנו שעכב דמי שכר פעולתך: כי כל העושר כי זה משמש בל' אלא, כלומר משל אבינו אין לנו כלום אלא מה שהציל הקב"ה מאבינו שלנו הוא. הציל ל' הפריש וכן כל ל' הצלה שבמקרא ל' הפרשה שמפרישו 17 מן הרעה ומן האויב: את בניו ואת נשיו הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו' (בראשית לו): 18 מקנה קנינו מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים:

יִצְחָק אָבִיו אַרְצָה כְּנָעַן׃ 19 וְלָבָן הָלַךְ לִגְזֹז אֶת־
צֹאנוֹ וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת־הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאָבִיהָ׃
20 וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן הָאֲרַמִּי עַל־בְּלִי הִגִּיד לוֹ
כִּי בֹרֵחַ הוּא׃ 21 וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּקָם
וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנָּהָר וַיָּשֶׂם אֶת־פָּנָיו הַר הַגִּלְעָד׃ 22 וַיֻּגַּד
לְלָבָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב׃ 23 וַיִּקַּח אֶת־
אֶחָיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים
וַיַּדְבֵּק אֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד׃ 24 וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבָן
הָאֲרַמִּי בַּחֲלֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִשָּׁמֶר לְךָ
פֶּן־תְּדַבֵּר עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע׃ 25 וַיַּשֵּׂג לָבָן אֶת־
יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב תָּקַע אֶת־אָהֳלוֹ בָּהָר וְלָבָן תָּקַע
אֶת־אֶחָיו בְּהַר הַגִּלְעָד׃ 26 וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב מֶה
עָשִׂיתָ וַתִּגְנֹב אֶת־לְבָבִי וַתְּנַהֵג אֶת־בְּנֹתַי כִּשְׁבֻיוֹת
חָרֶב׃ 27 לָמָּה נַחְבֵּאתָ לִבְרֹחַ וַתִּגְנֹב אֹתִי וְלֹא־הִגַּדְתָּ
לִּי וָאֲשַׁלֵּחֲךָ בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁרִים בְּתֹף וּבְכִנּוֹר׃

19 לגזוז את צאנו שנתן ביד בניו דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב. ותגנוב רחל את התרפים להפריש את אביה מע"א נתכוונה: 22 ביום השלישי שהרי דרך שלשה ימים היה ביניהם: 23 את אחיו קרוביו. דרך שבעת ימים כל אותן ג' ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב לדרכו נמצא יעקב רחוק מלבן ששה ימים ובשביעי השיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך לבן ביום אחד (שנאמר וירדוף אחריו דרך שבעת ימים ולא נאמר וירדוף אחריו ז' ימים): 24 מטוב ועד רע כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים: 26 כשבויות חרב כל חיל הבא למלחמה קרוי חרב: 27 ותגנוב אותי גנבת את דעתי

הגהת · המקרא.

27 ואשלחך בשמחה וגו', כבר כתבתי בחומש עם ס' עין הקורא שהדפסתי בניקוד

28 וְלֹא נְטַשְׁתַּנִי לְנַשֵּׁק לְבָנַי וְלִבְנֹתָי עַתָּה הִסְכַּלְתָּ
29 עֲשׂוֹ׃ יֶשׁ־לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע וֵאלֹהֵי
אֲבִיכֶם אֶמֶשׁ ׀ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר הִשָּׁמֶר לְךָ מִדַּבֵּר
30 עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע׃ וְעַתָּה הָלֹךְ הָלַכְתָּ כִּי־
נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה גָנַבְתָּ אֶת־
31 אֱלֹהָי׃ וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן כִּי יָרֵאתִי כִּי אָמַרְתִּי
32 פֶּן־תִּגְזֹל אֶת־בְּנוֹתֶיךָ מֵעִמִּי׃ עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא
אֶת־אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה נֶגֶד אַחֵינוּ הַכֶּר־לְךָ מָה
עִמָּדִי וְקַח־לָךְ וְלֹא־יָדַע יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גְּנָבָתַם׃

29 דעתי: יש לאל ידי יש כח וחיל בידי לעשות עמכם רע וכל אל שהוא ל׳ קדש
30 על שם עוז ורוב אונים הוא: נכספת חמדת והרבה יש במקרא נכספה וגם
31 כלתה נפשי (תלים פד) למעשה ידיך תכסוף (איוב יד): כי יראתי וגו׳,
32 השיבו על ראשון ראשון שאמר לו ותנהג את בנותי וגו׳: לא יחיה ומיתתה
קללה

הבנת המקרא.

שבניקוד התיב׳ הזאת נחלקו הסופרים והספרים הקדמונים יש מנקדים
וָאשלחך הוי״ו בקמץ ומתג מבחוץ ויש מנקדין וַאשלחך פתח ומתג
מבפנים ושני מיני הניקוד האלה זרים לפי דעת גאוני הל׳ הקדמוני׳ ולפי
הכלל שייסד החכם הר״מ הנקדן כי כל וי״ו השמשת על פעל עתיד שראשיתו
א״פ אם הוי״ו לחיבור לבד ינקד בפתח ומתג מבחוץ ואם הוי״ו להיפוך ינקד
בקמץ ומתג מבפנים להבדיל בין הקמץ וחטף, לכן שני מיני הניקוד הנזכרים
שלא כדין המה וזה תימ׳, אכן בהשקיפנו על עיקר כוונת ענין הפעל הזה
מצאנוהו באמת שאיננו לא פעל עבר וודאי ולא פעל עתיד וודאי כי אם פעל
תלוי ויתורגם איך ווירדע דיך געשיקט האבען, והנה הוי״ו הקמוצה ומתוגה
מבחוץ נתחברו בה שני סימנים מתנגדים שהאחד יורה על ענין עבר והשני
על ענין עתיד, וכמוהו הוי״ו הפתוחה ומתוגה מבפנים, ולכן יפה עשו
המנקדין על אחת משתי התנועות הנזכרו׳ כי שתיהן מורות על שהתיב׳ איננה
לא פעל עבר ולא עתיד וודאי כ״א תלוי וזה סבת השתנותה כמו שכבר
העמדתיך על הענין הזה לעיל י״ד כ״ב אצל הרימותי ידי וגם האריכתי בזה
גם בשום שכל לתורת ה׳, ומן מוצא הדברי׳ הל׳ יתישבו כמה תיבות שנראים
זרים בניקודם והמה כדין כמו ואכלתי חטאת היו׳ (ויקר׳ י׳ יט) שבא מלעיל
אלא

33 וַיָּבֹא לָבָן בְּאֹהֶל־יַעֲקֹב וּבְאֹהֶל לֵאָה וּבְאֹהֶל
שְׁתֵּי הָאֲמָהֹת וְלֹא מָצָא וַיֵּצֵא מֵאֹהֶל לֵאָה וַיָּבֹא
בְּאֹהֶל רָחֵל׃ 34 וְרָחֵל לָקְחָה אֶת־הַתְּרָפִים וַתְּשִׂמֵם
בְּכַר הַגָּמָל וַתֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם וַיְמַשֵּׁשׁ לָבָן אֶת־כָּל־
הָאֹהֶל וְלֹא מָצָא׃ 35 וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ אַל־יִחַר
בְּעֵינֵי אֲדֹנִי כִּי לוֹא אוּכַל לָקוּם מִפָּנֶיךָ כִּי־דֶרֶךְ
נָשִׁים לִי וַיְחַפֵּשׂ וְלֹא מָצָא אֶת־הַתְּרָפִים׃ 36 וַיִּחַר
לְיַעֲקֹב וַיָּרֶב בְּלָבָן וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן מַה־
פִּשְׁעִי מַה חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי׃ 37 כִּי־מִשַּׁשְׁתָּ
אֶת־כָּל־כֵּלַי מַה־מָּצָאתָ מִכֹּל כְּלֵי־בֵיתֶךָ שִׂים כֹּה
נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ וְיוֹכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ׃ 38 זֶה עֶשְׂרִים
שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לֹא שִׁכֵּלוּ וְאֵילֵי

33 קללה מתה רחל בדרך. מה עמדי וסלך: באהל יעקב הוא אהל רחל שהיה
יעקב תדיר אצלה וכן הוא אומר בני רחל אשת יעקב ובכולן לא כאמר אשת
יעקב. ויבא באהל רחל כשיצא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל קודם שיחפש
באהל האמהו', (ב"א הנפחות) וכל כך למה לפי שהי' מכיר בה שהיא ממשמשת:
34 בכר הגמל ל' כרים וכסתות כתרגומו בעביטא דגמלא והיא מרדע' העשויה
כעין כר, ובערובין שנינו הקיפוה בעביטין והן עביטי גמלים בכתו בלע"ז
(ויויגתשטטוי): 36 דלקת רדפת כמו על ההרים דלקונו (איכה ד) וכמו
מדלוק אחרי פלשתים (שמואל א יז): 37 ויוכיחו ויבררו עם מי הדין אפרוביר
בלע"ז (לעיל כ' ט"ז): 38 לא שכלו לא הפילו עיבור' כמו רחם משכיל (הושע ט)
תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא) ואילי צאנך, מכאן אמרו איל בן יומו קרוי

הבנת המקרא.

אלא כמנהג לפי שעניכו תלוי וטעמו ואם אכלתי ככי' רש"י, וכמוהו פן אשבע
וכחשתי ואמרתי מי ה' ופן אורש וגנבתי ותפשתי (משלי ל') ואחרים זרים
שהזכיר במכלול באבן הפנית כלם במחלותם ילבין.

33 ויבא לבן באהל יעקב וגו', עיין מ"ש במפורש לתורת אלקים.

39 צֹאנְךָ֖ לֹ֥א אָכָֽלְתִּי׃ טְרֵפָה֙ לֹא־הֵבֵ֣אתִי אֵלֶ֔יךָ
אָנֹכִ֣י אֲחַטֶּ֔נָּה מִיָּדִ֖י תְּבַקְשֶׁ֑נָּה גְּנֻֽבְתִ֣י י֔וֹם וּגְנֻֽבְתִ֖י
40 לָֽיְלָה׃ הָיִ֧יתִי בַיּ֛וֹם אֲכָלַ֥נִי חֹ֖רֶב וְקֶ֣רַח בַּלָּ֑יְלָה
41 וַתִּדַּ֥ד שְׁנָתִ֖י מֵעֵינָֽי׃ זֶה־לִּ֞י עֶשְׂרִ֣ים שָׁנָה֮ בְּבֵיתֶךָ֒
עֲבַדְתִּ֜יךָ אַרְבַּֽע־עֶשְׂרֵ֤ה שָׁנָה֙ בִּשְׁתֵּ֣י בְנֹתֶ֔יךָ וְשֵׁ֥שׁ
שָׁנִ֖ים בְּצֹאנֶ֑ךָ וַתַּחֲלֵ֥ף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּ֖י עֲשֶׂ֥רֶת
42 מֹנִֽים׃ לוּלֵ֡י אֱלֹהֵ֣י אָבִי֩ אֱלֹהֵ֨י אַבְרָהָ֜ם וּפַ֤חַד
יִצְחָק֙ הָ֣יָה לִ֔י כִּ֥י עַתָּ֖ה רֵיקָ֣ם שִׁלַּחְתָּ֑נִי אֶת־עָנְיִ֞י
43 וְאֶת־יְגִ֧יעַ כַּפַּ֛י רָאָ֥ה אֱלֹהִ֖ים וַיּ֥וֹכַח אָֽמֶשׁ׃ וַיַּ֨עַן
לָבָ֜ן וַיֹּ֣אמֶר אֶֽל־יַעֲקֹ֗ב הַבָּנ֨וֹת בְּנֹתַ֜י וְהַבָּנִ֤ים בָּנַי֙
וְהַצֹּ֣אן צֹאנִ֔י וְכֹ֛ל אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה רֹאֶ֖ה לִי־ה֑וּא
וְלִבְנֹתַ֞י מָֽה־אֶעֱשֶׂ֤ה לָאֵ֙לֶּה֙ הַיּ֔וֹם א֥וֹ לִבְנֵיהֶ֖ן אֲשֶׁ֥ר
44 יָלָֽדוּ׃ וְעַתָּ֗ה לְכָ֛ה נִכְרְתָ֥ה בְרִ֖ית אֲנִ֣י וָאָ֑תָּה וְהָיָ֥ה

39 אילי צאנך לא כן מה שכתו אילים לא אכלתי אבל כבשי' אכלתי א"כ גזלן הוא: טרפה ע"י ארי וזאב. אנכי אחטנה ל' קולע אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ) אני ובני שלמה חטאים, חסרים (מלכים א א), אנכי אחסרנה אם חסרה חסרה לי שמידי תבקשנ'. אנכי אחטנה תרגומו דהות שגיא מינייא מהיתה כפרדת ומחוסרת כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא) תרגומו לא שגא. גנובתי יום וגנובתי לילה גנובת יום וגניבת לילה הכל שלמתי. גניבתי כמו רבתי בגוים שרתי במדינות (איכ' א) מלאתי משפט (ישעי' א) אוהבתי
40 לדוש: אכלני חרב ל' אש אוכלה. קרח כמו משליך קרחו (תלים קמז)
41 תרגומו גלידא, שנתי, ל' שינה: והחלף את משכורתי היית משנה תנאי
42 שבינינו מנקוד לטלוא מעקודים לברודים: ופחד יצחק לא רצה לומר אלהי יצחק שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם ואף על פי שאמר לו בצאתו מבאר שבע אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת, יעקב נתיר' לומר אלהי ואמר ופחד. ויוכח ל' תוכחה הוא ולא
43 44 ל' הוכחה: מה אעשה לאלה איך תעלה על לבי להרע להן: והיה

45 לְעֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ וַיִּקַּח יַעֲקֹב אָבֶן וַיְרִימֶהָ מַצֵּבָה׃
46 וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו לִקְטוּ אֲבָנִים וַיִּקְחוּ אֲבָנִים
47 וַיַּעֲשׂוּ־גָל וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל־הַגָּל׃ וַיִּקְרָא־לוֹ לָבָן
48 יְגַר שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קָרָא לוֹ גַּלְעֵד׃ וַיֹּאמֶר לָבָן
הַגַּל הַזֶּה עֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ הַיּוֹם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ
49 גַּלְעֵד׃ וְהַמִּצְפָּה אֲשֶׁר אָמַר יִצֶף יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ
50 כִּי נִסָּתֵר אִישׁ מֵרֵעֵהוּ׃ אִם־תְּעַנֶּה אֶת־בְּנֹתַי וְאִם־
תִּקַּח נָשִׁים עַל־בְּנֹתַי אֵין אִישׁ עִמָּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים

לעד הק״בה: 46 לאחיו הם בניו שהיו לו אחים נגשים אליו לצרה ולמלחמה: 47 יגר שהדותא תרגומו של גלעד (ע״כ קרא שמו). 48 גלעד גל עד: 49 והמצפה אשר אמר וגו׳ והמצפה אשר בהר הגלעד, וכמו שכתוב ויעבר את מצפ׳ גלעד (שופטים יא כט) ולמה נקראת שמה מצפה לפי שאמר כל אחד מהם לחבירו יצף ה׳ ביני ובינך אם תעבור את הברית, כי נסתר, ולא נראה איש את רעהו. 50 אם תענה את בנותי בנותי בנותי ב״פ אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפלגש.

הגהת המקרא.

47 יגר שהדותא תרגומו של גלעד, ל׳ רש״י, ור״ל שלבן להיותו ארמי הי׳ מתרגם גלעד בלשונו יגר שהדותא ובשמע מיניה כי מלת עד שבתיבת גלעד איננו שם תאר כמו עד הגל הזה שא״כ הי׳ לו לתרגמו יגר סהדא אבל שהדותא בארמי הוא כמו עדות בעברי ומצאנו עד בעברי שטעמו עדות כמו לא תענה ברעך עד שקר ות״א סהדותא דשקרא, והנה כתב רד״ק בשרש עוד ע״ש, ודע כי בתרגום התורה אשר בידנו נכתב ול׳ סוריא כל גל שבענין מתורגם בל׳ יגר ואונקלוס תרגם כולם בל׳ דגור חוץ מן יגר שהדותא שלא תרגמו כלל להיות שמו נקרא עליו ולא נשתנ׳, ואילו בל׳ ת״א הי׳ ראוי ללבן לקראו דגור שהדותא וידמה מזה כי שפת לבן הית׳ שפת סוריא וא״ת בל׳ כשדים, ומ״מ קשה שהרי יונתן בתרגומו על נביאי׳ השתמש בשניהם בל׳ דגור גם בל׳ יגר כמו גל אבנים גדול (יהושע ז כו) ת״י דגור ונבלה קבירו דס״ב י״ח י״ז ושאר לשון גל אבנים שבנביאים ת״י יגר בזו״ל, וראיתי מי שאומר כי התרגום שבדניאל ועזרא הוא שפת סוריא ולא יתכן כלל שהרי כל הפעלי׳ העתידים לשון נסתר הנמצאים בדניאל ועזרא הם ביו״ד האית״ן בראשם וכן בת״א ות״י שבנביאים ואין זה על מנהג ל׳ סוריא לכן אינם על דקדוק ל׳ סוריא.

עֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ 51 וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב הִנֵּה ׀ הַגַּל

52 הַזֶּה וְהִנֵּה הַמַּצֵּבָה אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ עֵד

הַגַּל הַזֶּה וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה אִם־אָנִי לֹא־אֶעֱבֹר אֵלֶיךָ

אֶת־הַגַּל הַזֶּה וְאִם־אַתָּה לֹא־תַעֲבֹר אֵלַי אֶת־הַגַּל

53 הַזֶּה וְאֶת־הַמַּצֵּבָה הַזֹּאת לְרָעָה׃ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם קדש

וֵאלֹהֵי נָחוֹר יִשְׁפְּטוּ בֵינֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבִיהֶם וַיִּשָּׁבַע

54 יַעֲקֹב בְּפַחַד אָבִיו יִצְחָק׃ וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר

וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לֶאֱכָל־לָחֶם וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיָּלִינוּ

לב 55 בָּהָר׃ וַיַּשְׁכֵּם לָבָן בַּבֹּקֶר וַיְנַשֵּׁק לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו מפטיר

1 וַיְבָרֶךְ אֶתְהֶם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבָן לִמְקֹמוֹ׃ וְיַעֲקֹב הָלַךְ

2 לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב

כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם־

הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם׃ פ

3 וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו

4 אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם׃ וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה

51 למנוע מהן עונת תשמיש: יריתי כמו ירה בים כזה שהוא יורה החץ, (הגל והמצבה נופל יריתי שהרי בין יעקב ולבן הקימו אותן אבל יעקב כתאמן
52 תחלה כמו שנא' ויקח יעקב אבן ויש לומר שאף לבן סייע בגל, הגהה) : אם אני הרי אם משמש בל' אשר כמו עד אם דברתי דברי. לרעה אי אתה עובר
53 אבל אתה עובר לפרקמטיא: אלהי אברהם קדש, אלהי נחור, חול. אלהי
54 אביהם חול: ויזבח יעקב זבח שחט בהמות למשתה. לאחיו לאוהביו שעם לבן. לאכול להם כל דבר מאכל קרוי לחם כמו עבד לחם רב (דניאל ה')
1 נשחיתה עץ בלחמו (ירמיה יא) : ויפגעו בו מלאכי אלהים מלאכים של
2 ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ: מחנים שתי מחנות של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו:
3 וישלח יעקב מלאכים מלאכים ממש. ארצה שעיר לארץ שעיר כל

תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב
עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה׃ 5 וַיְהִי־לִי שׁוֹר
וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד
לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ׃ 6 וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־
יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ
לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ׃ 7 וַיִּירָא יַעֲקֹב
מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־
הַצֹּאן וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃ 8 וַיֹּאמֶר
אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה
הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה׃ 9 וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי

תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה: 4 **גרתי** לא
נעשיתי שר וחשוב אלא גר אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני הוה
גביר לאחיך לא נתקיימה בי, דבר אחר גרתי בגימטריא תרי"ג כלומר עם לבן
הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים: 5 **ויהי לי שור
וחמור** אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ זו אינה לא מן השמים ולא
מן הארץ. **שור וחמור** דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור, אדם אומ'
לחבירו בלילה קרא התרנגול ואינו אומר קראו התרנגולים, **ואשלחה להגיד
לאדוני**, להודיע שאני בא אליך. **למצוא חן בעיניך** שאני שלם עמך ומבקש
אהבתך: 6 **באנו אל אחיך אל עשו** שהיית אומר אחי הוא אבל הוא נוהג
עמך כעשו הרשע עודנו בשנאתו: 7 **ויירא ויצר** ויירא שמא יהרג, ויצר לו
אם יהרג הוא את אחרים: 8 **המחנה האחת והכהו** מחנה משמש ל' זכר
ול' נקבה, אם תחנה עלי מחנה (תלים כז) הרי נקבה, המחנה הזה
(שם נ) ל' זכר, וכן יש אחר דברים משמשים ל' זכר ול' נקבה השמש יצא על
הארץ, מקצה השמים מוצאו (שם יט) הרי ל' זכר, השמש זרחה על המים
הרי ל' נקבה, וכן רוח והנה רוח גדולה באה (איוב א) הרי ל' נקבה
ויגע בארבע פינות הבית (שם) הרי ל' זכר, ורוח גדולה וחזק מפרק
הרים (מלכי' א יט) הרי ל' זכר ול' נקבה, וכן אש ואש יצאה מלפני ה'
(בראשית יז) ל' נקבה, אש לוהט (תלים קמ"ח) ל' זכר. **והיה המחנה
הנשאר לפליטה** על כרחו כי אלחם עמו, התקין עצמו לשלשה דברי' לדורון

אבי אברהם ואלהי אבי יצחק יהוה האמר
אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך:
10 קטנתי מכל החסדים ומכל־האמת אשר עשית
את־עבדך כי במקלי עברתי את־הירדן הזה
11 ועתה הייתי לשני מחנות: הצילני נא מיד אחי
מיד עשו כי־ירא אנכי אתו פן־יבוא והכני
12 אם על־בנים: ואתה אמרת היטב איטיב עמך
ושמתי את־זרעך כחול הים אשר לא־יספר
13 מרב: * וילן שם בלילה ההוא ויקח מן־הבא

לתפלה ולמלחמה, לדורון, ותעבור המנחה על פניו, לתפלה, אלהי אבי
9 אברה', למלחמה, והיה המחנה הנשאר לפליטה: ואלהי אבי יצחק ולהלן
הוא אומר ופחד יצחק ועוד מהו שחזר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומר
אלי שוב לארצך וגו', אלא כך אמר יעקב לפני הקב"ה שתי הבטחות הבטחתני
אחת בצאתי מבית אבי מבאר שבע שאמרת לי אני ה' אלהי אברה' אביך ואלהי
יצחק ושם אמרת לי ושמרתיך בכל אשר תלך, ובבית לבן אמרת לי שוב אל
ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו שנאמר
ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו' בשתי הבטחות אלו אני בא לפניך:
10 קטנתי מכל החסדים נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי
לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו.
ומכל האמת אמיתת דבריך ששמרת לי כל ההבטחות שהבטחתני. כי במקלי
לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו, ומדרש אגדה
11 נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן: מיד אחי מיד עשו מיד אחי שאין נוהג עמי
12 כאח אלא כעשו הרשע: היטיב איטיב היטב בזכותך איטיב בזכות אבותיך.
ושמתי את זרעך כחול הים והיכן אמר לו כן והלא לא אמר לו אלא והיה
זרעך כעפר הארץ (שם כ"ח כ"ז), אלא שאמר לו כי לא אעזבך עד אשר אם
עשיתי את אשר דברתי לך (שם כד) ולאברהם אמר הרבה ארבה את זרעך
13 ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים: הבא בידו ברשותו, וכן ויקח
את כל ארצו מידו (במדבר כא), ומ"א מן הבא בידו אבנים טובות ומרגליו'
שאדם צר בצרור ונושאם בידו, ד"א מן הבא בידו מן החולין שנטל ומעשר

בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו׃ 14 עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים׃ 15 גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם עֲשָׂרָה׃ 16 וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר׃ 17 וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִפְגָשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ׃ 18 וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ׃

כמה דאת אמר אשר תעשרנו לך והדר לקח מנחה: 14 עזים מאתים ותישים עשרים מאתים עזים צריכות עשרים תישים וכן כלם הזכרים כדי צורך הנקבות, ובבראשית רבה דורש מכאן לעונה האמורה בתורה הטיילי' בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשים ואיני יודע לכוין המדרש הזה בכוון, אך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שוה בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו שמצינו כאן שמסר לכל תיש עשר עזים וכן לכל איל לפי שהם פנויים ממלאכה דרכן להרבו' תשמיש ולעבר עשר נקבות ובהמה משנתעברה אינה מקבלת זכר, ופרים שעוסקין במלאכה לא מסר לזכר אלא ארבע נקבות ולחמור שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות לזכר, ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר: 15 גמלים מניקות שלשים ובניהם עמהם, ומדרש אגדה ובניהם בנאיהם זכר כנגד נקבה ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב. עירים חמורים זכרים: 16 עדר עדר לבדו כל מין ומין לעצמו. עברו לפני דרך יום או פחו' ואני אבוא אחריכם. ורוח תשימו עדר לפני חברו מלא עין כדי להשביע עינו של רשע ולתווהו על רבוי הדורון: 17 למי אתה של מי אתה מי שולחך ותרגום דמאן את. ולמי אלה לפניך וי' שלפניך של מי הם למי המנח' הזאת שלוח' למ"ד משמשת בראש התיב' במקום של כמו וכל אשר אתה רואה לי הוא (בראשי' לא) שלי הוא, לה' הארץ ומלואה של ה' (תלי' כד): 18 ואמרת לעבדך ליעקב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ששאלת למי אתה לעבדך

19 וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה
20 תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו בְּמֹצַאֲכֶם אֹתוֹ׃ וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי
21 יִשָּׂא פָנָי׃ וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה־
22 הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃ וַיָּקָם בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו
23 וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק׃ וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל

ליעקב אני ותרגומו דעבדך דיעקב ושאל' ולמי אלה לפניך מנחה היא שלוחה
20 וגו'. והנה גם הוא יעקב: אכפרה פניו אבטל רוגזו וכן וכופר בריתכם את מות (ישעיה כח) לא תוכלי כפרה (שם מז), ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עון וחטא ואצל פנים כלן ל' קנוח והעברה הן ול' ארמי הוא והרב' בגמ' וכפר ידיה בעי לכפורי ידיה בההוא גברא וגם בל' המקרא נקראים המזרקים של קדש כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק:
21 על פניו כמו לפניו וכן חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד (ירמיה ו) וכן המכעיסים אותי על פני (ישעיה סה) ומדרש אגדה על פניו אף הוא שרוי
22 בכעס שהיה צריך לכל זה: ואת אחד עשר ילדיו ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו
23 שמא תחזירנו למוטב ונפל' ביד שכם. יבק, שם הנהר: את אשר לו הבהמה והמטלטלים

הבנת המקרא.

19 במצאכם אותו, כתב החכם ראב"ע נפתח הצד"י בעבור אות הגרון ואם אין כמוהו; גם הרד"ק במכלול בפתוחי פקוד אמר במוצאכם אותו בא שלא כמנהג שהיה ראוי להיות ע"מ כְּשָׁמְעֲכֶם את הקול (דברי ה כ) ובא כן להרחיב על האל"ף ולפאר המל' עכ"ל, וכבר בארתי טעם
20 דקדוקו במפורש לתורת הכהנים ע"ש. אכפרה פניו אבטל רוגזו וכו' ע"ש שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק, לשון רשי' ז"ל, וכן איתא ביומ' וזבחים דף כ"ה א' וכ"ג ב' ומנחות דף ז' ב', וטעם פניו פנים של זעם שלו. כמו פני ה' בעושי רע (תלים ל"ד).

24 וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ׃ וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק
25 אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר׃ וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל
לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ
26 עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא
27 אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ
28 וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב׃ וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ
כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים
29 וַתּוּכָל׃ וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ

24 והמטלטלים עשה עצמו כגשר נוטל מכאן ומניח כאן: ויותר יעקב שכח
פכים קטני' וחזר עליה'. ויאבק איש (שמעתי מר' קלונימוס ויאבק ל' אבוק'
שזה הי' רוצה לשרוף את זה המלאך באשו ויעקב באשו) ומנחם פירש ויתעפר
איש ל' אבק שהיו מעלים עפר ברגליה' ע"י נענועם, ול"נ שהוא ל' ויתקשר ול'
ארמי הוא בתר דאביקו ביה ואביק ליה מיבק ל' עניב' שכן דרך שני' שמתעצמי'
להפיל איש את רעהו שחבקו ואובקו בזרועותיו ופיר' רבותינו שהוא שרו של עשו:
(ויגע בכף ירכו קולית הירך התקוע בקלבוסית קרוי כף ע"ש שהבשר עליה
25 כמין כף של קדירה): ותקע נתקעקעה ממקום חברתה ודומה לו פן תקע
נפשי ממך (ירמיה ו) ל' הסרה ובמשנה לקעקע ביצתן לשרש שרשיהן: כי
26 עלה השחר וצריך אני לומר שירה ביו'. ברכתני הודה לי על הברכות
שברכני אבי שעשו מערער עליהן, (נכאן קשה לרש"י ותברכני הל"ל, אלא
28 הודה, וכן איתה בהדיא בזוהר פרשת תזריע עמוד ע"ח ודוק): לא יעקב
לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים
וסופך שהק"בה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך ואני שם
תהיה ואוד' לך עליהן וזה שכתוב וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו (הושע יב)
בכה המלאך, ויתחנן לו ומה נתחנן לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו המתן
לי עד שידבר עמנו שם ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהן וזהו ויברך
אותו שם שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה. ועם אנשים עשו ולבן. ותוכל
29 להם. למה זה תשאל אין לנו שם קבוע משתני' שמותינו לפי מצות עבודת
השליחות

הגהת המקרא.

25 ותקע נתקעקעה וכו' ל' רשי' ועיין בפירושו לירמי' ו' ח' ויותר בפירושו
על ותקע נפשה מהם ביחזקאל כ"ג י"ז.

ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אתו שם:
30 ויקרא יעקב שם המקום פניאל כי־ראיתי
31 אלהים פנים אל־פנים ותנצל נפשי: ויזרח־לו
השמש כאשר עבר את־פנואל והוא צלע על־
32 ירכו: על־כן לא־יאכלו בני־ישראל את־גיד הנשה
אשר על־כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף־
לג 1 ירך יעקב בגיד הנשה: וישא יעקב עיניו וירא
והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש ויחץ את־
הילדים על־לאה ועל־רחל ועל שתי השפחות:
2 וישם את־השפחות ואת־ילדיהן ראשנה
ואת־לאה וילדיה אחרנים ואת־רחל ואת־
3 יוסף אחרנים: והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה
4 שבע פעמים עד־גשתו עד־אחיו: וירץ עשו
לקראתו ויחבקהו ויפל על־צוארו וישקהו
5 ויבכו: וישא את־עיניו וירא את־הנשים ואת־

31 הצליעות שהיו משתלחים: ויזרח לו השמש ל' בני אדם הוא כשהגענו למקום פלוני האיר לנו השחר זהו פשוטו, ומ"א ויזרח לו לצרכו לרפאות את צלעתו כמה דתימר שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג) ואותן שעות שמיהר' לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע מיהרה לזרוח בשבילו. והוא צולע
32 היה צולע כשזרחה השמש: גיד הנשה ולמה נקרא שמו גיד הנשה לפי שנש' ממקומו ועל' והוא ל' קפיצ' וכן נשתה גבורתם (ירמיה נא) וכן כי נשני אלהי' את כל עמלי (בראשי' מא). על כף הירך פולפ"א בלע"ז כל בשר גבוה
2 ותלול ועגול כמו עד שתתמרך הכף בסיומי נגרות: ואת לא' וילדי' אחרוני'
3 אחרון אחרון חביב: עבר לפניה' אמר אם יבא אותו רשע להלח' ילח' בי תחל':
4 ויחבקהו נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחו' כל השתחויות הללו. וישקהו נקוד עליו ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי יש שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו

הילדים ויאמר מי־אלה לך ויאמר הילדים אשר־
6 חנן אלהים את־עבדך׃ ותגשן השפחות הנה
7 וילדיהן ותשתחוין׃ ותגש גם־לאה וילדיה
8 וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל וישתחוו׃ ויאמר מי
לך כל־המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר למצא־
9 חן בעיני אדני׃ ויאמר עשו יש־לי רב אחי יהי
10 לך אשר־לך׃ ויאמר יעקב אל־נא אם־נא מצאתי
חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על־כן ראיתי
11 פניך כראת פני אלהים ותרצני׃ קח־נא את־
ברכתי אשר הבאת לך כי־חנני אלהים וכי יש־

בכל לבו, א"ר שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא
5 שנכמרו רחמיו באותה (שעה) ונשקו בכל לבו: מי אלה לך מי אלה
7 להיות שלך: נגש יוסף ורחל בכלן האמהות נגשות לפני הבנים
אבל ברחל יוסף נגש לפניה אמר אמי יפת תאר שמא יתלה בה עיניו אותו רשע
אעמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה מכאן זכה יוסף לברכת עלי עין:
8 מי לך כל המחנה מי כל המחנה אשר פגשתי שהוא שלך כלומר למה הוא
לך פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה, ומדרשו כתות של מלאכים פגע שהיו
דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרים להם של מי אתם והם אומרים להם של עשו
והן אומרים הכו והללו אומרים הניחו בנו של יצחק הוא ולא היו משגיחים
עליו, בן בנו של אברהם הוא ולא היו משגיחין, אחיו של יעקב הוא, אומרים
9 להם אם כן משלנו אתם: יהי לך אשר לך כאן הודה לו על הברכות:
10 אל נא אל נא תאמר לי כן. אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי
מידי כי על כן ראיתי פניך וגו', כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר
ראיתי פניך והן חשובין לי כראיי' פני המלאך שראיתי שר שלך ועוד על שנתרצי'
למחול סורחני, ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתיירא הימנו ויאמר ראה
מלאכים וניצול איני יכול לו מעת'. ותרצני נתפייסת לי וכן כל רצון שבמקרא
ל' פיוס אפיימנ"ט בלע"ז, (בעזאנפטיגונג) כי לא לרצון יהי' לכם (ויקרא
כ"ב) הקרבנות באות לפייס ולרצות, וכן שפתי צדיק ידעון רצון (משלי י)
11 יודעים לפייס ולרצות: ברכתי מנחתי מנחה זו הבאה על ראיית פנים
ולפרקים אינה באה אלא לשאילת שלום וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון

11 לִי־כֹל וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח׃ וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה
12 לְנֶגְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים
13 וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ
14 כָּל־הַצֹּאן׃ יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנָהֲלָה
לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים

וברך יעקב את פרעה, עשו אתי ברכה דסנחריב (מלכים ב יח) וכן לשאול לו לשלום ולברכו (שמואל א יג) דתועי מלך חמת כלם ל' ברכת שלום כן שקורין בלע"ז שלו"דאר (גריסען) אף זו ברכתי מו"ן שלו"ד (ווין גרוס). אשר הובאת לך לא טרחת בה ואני יגעתי להגיע עד שבאה ליד. הנני כין ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שני כונין שהיה לומר הננני שאין חכן בלא שני כונ"ין והשלישית לשימוש כמו עשני ובדני. יש לי כל כל
12 ספוקי, ועשו דבר בל' גאוה יש לי רב יותר ויותר מכדי צרכי: נסעה כמו שמעה סלחה שהוא כמו שמע סלח אף כאן נסעה כמו נסע והנ"ון יסוד בתיבה ותרגום של אונקלוס טול ונהך עשו אמר ליעקב נסע מכאן ונלך. ואלכה לנגדך בשוה לך טובה זו אעשה לך שאאריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר
13 אתה צריך וזהו לנגדך בשוה לך: עלות עלי הצאן והבקר שהן עלות מוטלות עלי לנהלן לאט. עלות מגדלות עוללים ל' עולל ויונק (איכה ב) עול ימים (ישעי' סה), שתי פרות עלות (ש"א ו) ובלעז אנפנטי"ש (בעקינדערט) ודפקום יום אחד, (ואם ידפקום יום אחד) ליגעם בדרך במרוצה ומתו כל
14 הצאן, ודפקום, כמו קול דודי דופק (שיר ה') נוקש בדלת: יעבור נא אדוני אל תאריך ימי הליכתך עבור כפי דרכך, ואף אם תתרחק. אתנהלה אתנהל ה"א יתירה כמו ארדה אשמעה. לאטי לאט שלי ל' נחת ההולכים לאט (ישעי' ח) לאט לי לנער, (שמואל ב יח) לאטי, הל"מד מן היסוד ואינה משמשת אתנהל נחת שלי. לרגל המלאכה לפי צורך הליכת רגלי המלאכה המוטלת עלי להוליך. ולרגל הילדים לפי רגליהם שהן יכולין לילך. עד
אשר

הבנת המקרא.

12 נסעה ונלכה פי' רשי' נסעה כמו שמעה סלחה וכו', והנו"ן יסוד בתיבה ות"א טול ונהך עכ"ל, הוכרך לפרש הנו"ן ליסוד ובלשון ציווי כמו סלחה הנער אתי (לקמן מ"ג ח') ולא לכי' המדברים כנו"ן של ונלכה שאילו כן היה ראוי הסמ"ך להתדגש כסמ"ך של ונסעה מנהר אהוא (עזרא ח' ל"א) שהוא דגוש ובעדות הרד"ק בשרשו אף כי בכל תבירי הנו"ן שהם א"ת הבינך רפה על הש"א כמו תסעו יסעו ויסעו כמו שכתב יהב' בריש פ' תרומה.
שלם

עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה׃ 15 וַיֹּאמֶר עֵשָׂו
אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה
זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ 16 וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו
לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃ 17 וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת
וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם
סֻכּוֹת׃ ס 18 וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר
שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן

אשר אבא אל אדוני שעירה הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד סוכות אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך ואימתי ילך בימי המשיח שנ' ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו (עובדיה א) ומדרשי אגדה יש לפרשה זו רבים: 15 ויאמר למה זה תעשה לי טובה זו שאיני צריך לה, אמצא חן בעיניך ולא תשלם לי עתה שום גמול:
16 וישב ביום ההוא עשו לדרכו עשו לבדו וד' מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד והיכן פרע להם הק"בה בימי דוד שנ' כי אם ד' מאות איש אשר רכבו על הגמלים (שמואל א ל): 17 ויבן לו בית שהה שם י"ח חודש קיץ וחורף וקיץ, סכות קיץ, בית חורף, סכות קיץ: 18 שלם שלם בגופו שנתרפא מצלעתו, שלם בממונו שלא חסר כלום מכל אותו דורון, שלם בתורתו שלא שכח תלמודו בבית לבן. עיר שכם כמו לעיר וכמוהו עד בואכה בית לחם (רות א). בבאו מפדן ארם כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני

הבנת המקרא.

18 שלם שלם בגופו וכו' עכ"ל הכי אית' במדרש רבה פ' ע"ט ויהי' שלם תאר, ולא רצו לפרשו שם העיר ירושלים הנזכרת לעיל י"ד י"ח כי לא מצאנו שכם בן חמור נשיא ירושלים בשום מקו', אבל הרשב"ם פי' ז"ל ויבוא יעקב שלם, אל עיר ששמה שלם כמו ותבואנה בית לחם, ומי שמפרש שלם בתורתו שלם בממונו טועה הוא לפי הפשט וכו', עיר שכם עירו של שכם כמו כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא כדכתי', וירא אותה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ, והמפרש שכם שם העיר טועה הוא שלא מצינו בכל מקום עיר ציון עיר ירושלי', אלא העיר נזכרת אחרי השם ואפילו אם זאת שכם שמה לזכרון גבורת בני יעקב שמו את שמה שכם כדכתי' בלוז שנקרא בית אל וכדכתי' ויקראו ללשם דן כשם דן אביה' (יהושע יט מז) לזכרון גבורתם שהרגו אנשי העיר, וכדכתי' ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך, עכ"ל וכן פי' הרב חזקוני נא לשלם שהיא אחת מערי שכם שהי' נשיא הארץ, וכן הוא לפי הפשט.

19 אֶת־פְּנֵי הָעִיר׃ וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר
נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה
20 קְשִׂיטָה׃ וַיַּצֶּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי
1 יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה
2 אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ׃ וַיַּרְא
אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח
3 אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ׃ וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה
בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָ וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעֲרָ׃ הנערה קרי
4 וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־
5 הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה׃ וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־
דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ
6 יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם׃ וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב
7 לְדַבֵּר אִתּוֹ׃ וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם

ארית זנה שלם, אף כאן ויבא שלם מפדן ארם מלבן ומעשו שנזדווגו לו
נזק. ויחן את פני העיר, ערב שבת היה, בשאלתות דרב אחאי:
19 קשיטה מעה, אר"ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה,
20 (ותרגומו חורפן טובים חריפים בכל מקו' כגון עובר לסוחר): ויקרא לו
אל אלהי ישראל לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקב"ה
עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת
השם כלומר מי שהוא אל הוא הקב"ה הוא לאלהים לי ששמי ישראל, וכן מצינו
במשה ויקרא שמו ה' נסי (שמות יז) לא שהמזבח קרוי ה' אלא על שם הנס
קרא שם המזבח להזכיר שבחו של הקב"ה ה' הוא נסי, ורבותינו דרשו שהקב"ה
קראו ליעקב אל, ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע ומתחלקים לכמה טעמים,
1 ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי: בת לאה ולא בת יעקב, אלא ע"ש
יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאני' היתה שנ' ותצא לאה לקראתו,
2 (ועליה משלו המשל כאמ' כבתה): וישכב אותה כדרכה. ויענה שלא כדרכה:
3 על לב הנערה דברים המתיישבים על הלב ראי אביך בחלקת שדה קטנה

וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה׃
8 וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ 9 וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם׃
10 וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ׃ 11 וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן׃
12 הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלָי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָ לְאִשָּׁה׃ 13 וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם׃ 14 וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל

הנערה ק׳

7 כמה ממון נובו אני אשיאך ותקנה העיר וכל שדותיה: וכן לא יעשה לענות
8 את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול: חשקה חפצה:
12 מהר כתובה: 13 במרמה בחכמה. אשר טמא הכתוב אומ׳ שלא היתה רמיה שהרי

הבנת המקרא.

8 חשקה נפשו, חפצה, ל׳ רש״י ז״ל והורה לנו שמלת חשקה אף שניתקן על מתכונת פעל עבר מ״מ טעם ענינו ל׳ הוה וכאילו אמר נפשו חושקת, ובעבור של׳ חפץ בכל מקום שהשתמש בו הכתוב בל׳ עבר ענינו ל׳ הוה דוק ותמצא לזאת פי׳ הרב מלת חשקה במלת חפצה להורות שטע׳ שניהם שוה כי שניהם בלתי מורים על עשיית שום מפעל כי אם על השתוקקות הנפש מתכונ׳ לתכונה ומדרך הכתוב להוציא השינוי הזה בל׳ עבר מצד זמן השתוקקותו שכבר נתיישבה התכונ׳ ההיא בנפש והרי היא קנויה לו; ומה שאמרתי שטעם שניהם שוה רצוני בעיקר הנחתם להיות שניהם מורים על אהב׳ עזה אבל מ״מ יש הבדל ביניהם בחוזק ובחולש׳ כי נפש החושק דבוקה והדוקה בחשוקתו כאשר ידבק האזור אל מתני איש ומקפת אותה כולה ורוח לא יבוא ביניהם לכן הוא מל׳ וחשוקיהם כסף (שמו׳ כז י) שהוא ל׳ חגורה כמו שפי׳ שם רש״י ז״ל.

לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ
15 אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה הִוא לָנוּ׃ אַךְ־בְּזֹאת
נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ לְהִמֹּל לָכֶם כָּל־זָכָר׃
16 וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ
17 וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד׃ וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ
18 אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ׃ וַיִּיטְבוּ
דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר׃
19 וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־

14 שהרי טמא את דינה אחותם: חרפה היא שמן פסול הוא אצלנו הבא לחרף
15 חברו היה אומר לו ערל אתה או בן ערל, חרפה בכל מקו' גדוף: נאות לכם
נתרצה לכם ל' ויאותו (הכהנים ביהודע). להמול להיות נמול אינו לשון
16 לפעול אלא ל' להפעל: ונתנו נו"ן שנייה מודגשת לפי שהיא משמשת
במקום שתי נוני"ן ונתננו. ואת בנותיכם נקח לנו אתה מוצא בתנאי
שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שתלו החשיבו' בבני יעקב ליקח
בנות

הבנת המקרא.

15 נאות לכם נתרצה לכם ל' ויאותו הכהנים (מ"ב יב ט) עכ"ל, לדעת
ראב"ע ורד"ק הוא מגזרת יאת מן כי לך יאתה (ירמי' י ז) ומבעלי פ"א יו"ד
אלא שבוא העתיד במשקל יפעול כאות יאותו, ואיננו מסתבר כי אין ממנהג
בעלי פ"י לבוא במשקל יפעול ויותר מסתבר שהם מגזרת עלומי העי"ן ונכרר
האית"ן ע"מ יעורו (יואל ד יב) ויאור להם (ש"ב כ לב) בעבור אות הגרון
ולולי כן היו ״ חרוקי' ע"מ נכון ״ יכונו ימורו להמול ותניריהם
מבנין נפעל, ואין כן כי לך יאתה ״ שהוא ״ משרש יאת ״ גם טעמו ל' נאה
כמו שפי' שם רש"י ז"ל ואין כן טעם נאות ויאותו שהם ל' התרצות ולכן כולם
מתורגמין נטפס ואטפכו וכמו שמתורגם אם יפתוך חטאים אל תובא (משלי א)
אל תטפס, וידמה שיש הבדל בין ל' התרצות ובין ל' האותות כי ההתרצות הוא
לנחת נפש הרוצה לבד אבל ההאותות הוא לנחת נפש שניהם הרוצ' והמתרצה
וכמו שנרא' משימוש הל'. להמול פי' רש"י להיות נימול ואיננו ל' לפעול
אלא ל' להפעל עכ"ל ורצונו שהוא מבנין נפעל מבעלי עלומי העי"ן וכמו
שכתבתי בדבור הקדום ושני גזרות יש מול גם נמל ועיקר יסוד שניהם מל בן
שתי אותיות וכמו שהעירותי לעיל ג' ע"ו אבל ישופך ראש.

יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו׃ 20 וַיָּבֹא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר׃ 21 הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם׃ 22 אַךְ־בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים׃ 23 מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֶמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ׃

בנות שכם את שיבחרו להם ובנותיה' יתנו להם לפי דעתם דכתיב ונתנו את בנותינו לפי דעתינו ואת בנותיכם נקח לנו בכל אשר נחפוץ, וכשדברו חמור ושכם בנו עם יושבי עירם הפכו הדברים את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם כדי לרצות שיאותו להמול: שלמים בשלום ובלב שלם. 21 והארץ הנה רחבת ידים כאד' שידו רחב' וותרנית כלומר לא תפסידו כלום פרמקטיא הרבה באה לכאן ואין לה קונים: 22 בהמול בהיות נמול: 23 אך נאותה להם

לדבר

הבנת המקרא.

21 שלמים הם אתנו, בשלום ובלב שלם, כן פי' רש"י ויתר המפרשים והוא קשה כי לא מצאתי ל' שלם על הכוונה הזאת כי אם בהיותו מקושר עם מלת לב דוק ותמצא גם אין טעם למאמר וישבו בארץ ויסחרו אותה וגו' ופי' רש"י כלומר לא תפסידו כלום ואין כן מדרך המפתה לומר עשה כך כי לא תפסיד כלום אבל מדרכו לומר עשה כך כי תרויח בו ועוד שלפי המובן הפשוט הי' מגמת שכם וחמור להשתדל אצל אנשי עירם שיאותו לבני יעקב לשבת אתם באמרם אך נאותה להם וישבו אתנו וזה טעם למאמרם אך בזאת יאותו לנו האנשים לשבת אתנו שנראה שבני יעקב הם הממאנים לשבת אתם, ועוד והרי כבר קנה יעקב אחוזה כדכתיב ויקן את חלקת השדה וגו' ואין דרך בני אדם לקנות אחוזה במקום שממאנים לשבת, ועוד דקדוקים אחרים ימצאם המעיין, לכן נ"ל שאין שלימים ל' שלום ושלימות כי אם הקבוץ מן שלם שם העיר וכמו שתקרא לאנשי צידון צידונים ולאנשי גבעון גבעונים ולאנשי צור צורים כן תקרא לאנשי שלם שלמים וזהו טעם האנשים האלה שלמים הם אתנו ר"ל האנשים האלה כבר הם מתושבי שָׁלֵם עירנו כמונו היום ולהם כל

הזכות

24 וישמעו אל־חמור ואל־שכם בנו כל־יצאי שער
25 עירו וימלו כל־זכר כל־יצאי שער עירו׃ ויהי
ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני־בני־
יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו
26 על־העיר בטח ויהרגו כל־זכר׃ ואת־חמור ואת־
שכם בנו הרגו לפי־חרב ויקחו את־דינה מבית
27 שכם ויצאו׃ בני יעקב באו על־החללים ויבזו
28 העיר אשר טמאו אחותם׃ את־צאנם ואת־בקרם
ואת־חמריהם ואת אשר־בעיר ואת־אשר
29 בשדה לקחו׃ ואת־כל־חילם ואת־כל־טפם ואת־
30 נשיהם שבו ויבזו ואת כל־אשר בבית׃ ויאמר

25 לדבר זה ועל ידי כן ישבו אתנו: שני בני יעקב בניו היו ואף על פי כן נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשי' שאינם בניו שלא נטלו עצה הימנו. אחי דינה לפי שמסרו עצמן עליה נקראו אחיה. בטח שהיו כואבי', ומדרש אגד' בטוחים
27 היו על כחו של זקן: על החללים לפשט החללים וכן ת"א לאשלאה קטיליא:
28 חילם ממונם, וכן עשה לי את החיל הזה (דברים ח) וישראל עושה חיל (במדבר כד) ועזבו לאחרים חילם (תלים מט). שבו ל' שביה לפיכך טעמו
מלרע

הבנת המקרא.

האירות והזכיות לשבת בארץ ולסחור אותה ולקנות הון רב ואין מי מוחה בידם אבל לא יגיע לנו מכל עושרם וקניניהם שום תועלת אם לא נתחתן גם והם ימאנו בזה להיותנו ערלים ולכן הערל' אבן נגף היא לנו ולא נוכל להשיג הקנינים האלה אשר להם אם לא נהמול בשר ערלתנו והא מקניהם וקנינם הלא לנו הם ונראית בזה ריוח גדול ולכן ראוי והגון לתועלת עצמנו להיות נאות להם בדבר קל כזה הלא מצער היא וזהו אך נאותה להם וגו' ולהיותם כולם נבהלים להון נתפתו מיד וישמעו אל חמור ואל שכם וגו' וכאשר נביט בעין ההשקפה על סידור המאמר כולו נמצאה בו כל ששת חלקי המאמר ההלציי אשר מנאו בעלי ההלצה והם הפתיחה והספור והחלוק והקיום וההתרה והחתימה, ואין כאן מקום בירורם.

29 שבו ל' שביה לפיכך טעמו מלרע, ל' רש"י והורה בזה ההבדל שבין שבו
קמו

יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי
בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר
31 וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי׃ וַיֹּאמְרוּ
הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ׃ פ
לה
1 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל וְשֶׁב־
שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ
2 מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיךָ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־

30 מלרע: עכרתם ל' מים עכורים אין דעתי צלולה עכשיו, ואגדה, צלולה היתה החבית ועכרתם אותה מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונחלת את הארץ לפיכך היו שותקין.
31 מתי מספר אנשים מועטים: הכזונה הפקר. את אחותינו ית אחתנא:
1 קום עלה לפי שאחרת בדרך נענשת ובא לך זאת מבתך:
הנבר

הבנת המקרא.

קמו ל' שיב' וקימ' מגזרת שב קם שטעמ' מלעיל ובין שהו בהו ל' שביי' ובכיי' מגזר' שבה בכה שטעמם מלרע על המנהג אף שמצאנו בהם זרים כמבואר במכלול.

31 הכזונה הפקר, את אחותינו ית אחתנא, ל' רש"י ז"ל ורבו הפירושים עליו הרב חזקוני אמר שבא ללמדנו שמלת אחותנו הוא ל' יחידה לא ל' רבות שאילו כן הי' מתורגם אחותנא ע"ש, וי"מ ע"פ מה שפי' רש"י ז"ל בפ' כי תצא (דברי' כד ה) ושמח את אשתו ישמח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה והמתרגם ויחדי עם אתתיה טוע' הוא שאין זה תרגום של ושמח את של ושמח עכ"ל ואומרים שדעת רש"י גם כאן שאין לפרש את כמו עם את כפשוטו, והנרא' לי יותר נכון הוא שבא להעמידנו על הגירסא האמתית שבת"א כמנהגו בכל מקום שמצא גירסות מתחלפות ללמדנו הגירסא הנכונה המסכמת עם הל' והדקדוק, והנה מצאנו כאן שלש גירסות מתחלפות, הא' הנדפסת ברא יעבד ית אחתנא וכן הוא במ"ג של רע"ח ושל רפ"ו ואחרים קדמונים, הב' יתעבד לאחתנא והיא מצאתי במקרא כ"י ישן נושן וכן בתרגום הסורי הנמצא אתנו בכתב ול' סוריא מתורגם איך זכיתא אתעבד לאחתן, והגירסא הג' הנמצאת בחומש קטן וויניציא של שנת ד"ש ודפוסים אחרונים יתעבד ית אחתנא והיא מורכבת מן השנים הראשונים ולגירסא זאת אין לה שחר לא או יעבד ית אחתנא או יתעבד לאחתנא, ואולם המתרג' יתעבד לאחתנא חשב לתקן הל' בעבור שלא מצאנו בכל המקרא ל' עשיית האש' זונה כ"א במקו' הזה

אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם
3 וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם׃ וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה
בֵּית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם
4 צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי׃ וַיִּתְּנוּ אֶל־
יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת־
הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת
5 הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם׃ וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים
עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי
6 יַעֲקֹב׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן הִוא
בֵּית־אֵל הוּא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ׃ וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ
7 וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו
8 הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו׃ וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת

2 הנכר שיש בידכם משלל של שכם. והטהרו מע"א. והחליפו
4 שמלותיכם שמא יש בידיכם כסות של ע"ז: האלה מין אילן סרק. עם
5 7 שכם אצל שכם: חתת פחד: אל בית אל הקב"ה בבית אל גילוי שכינתו בבית
אל, יש תיב' חסרה בי"ת המשמשת בראשה כמו הנה הוא בית מכיר בן עמיאל
(ש"ב ט ד), שבי אלמנ' בית אביך כמו בבית מכיר בבית אביך. נגלו אליו האלהים
במקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות בל' רבים כמו אדוני יוסף, אם בעליו
עמו ולא נאמר בעלו וכן אלהות שהוא ל' שופט ומרות נזכר בל' רבי' אבל אחד
8 מכל שאר השמות לא תמצא בל' רבים: ותמת דבורה מה ענין דבורה בבית

יעקב

הבנת המקרא.

הזה ולכן חשב לפרש מלת את בשימוש הלמ"ד ופירש הכתוב המופקרת שאין
אדם משגיח בחרפת' יהא כעש' לאחותנו, וכנגד זה הורה לנו רש"י ז"ל שהכתוב
כפשוטו ותרגומו יעבד ית אחתנא ופירושו הכוונה יעשה שכם את אחותנו ואף
שלא מצאנו ל' עשיית זונה בזולת המקו' הזה מ"מ כבר מצאנוהו במשנ' כאמרם
פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה והל' הזה מורגל בפי רז"ל
ולכן ל' עברי הוא ואין צורך להוציא מלת את מפשוטו ושפיר יתורגם ית אחתנא.

רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת׃ פ
9 וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם
10 וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־
יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ
11 וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי
אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ
12 וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ׃* וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי
לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ
13 אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם
14 אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ׃ וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־

יעקב אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם ומתה בדרך, מדברי רבי משה הדרשן למדתיה. מתחת לבית אל העיר יושבת בהר ונקברה ברגלי ההר. תחת האלון בשיפולי מישרא שהיה מישור מלמעלה בשפוע ההר והקבורה מלמטה ומישור של בית אל היו קורין לו אלון, ואגדה נתבשר שם באבל שני שהוגד לו על אמו שמתה, ואלון בל' יוני אחר, ולפיכך העלימו את יום מותה שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו אף הכתוב לא פרסמה: 9 עוד פעם שני במקום הזה אחד בלכתו ואחד בשובו. ויברך אותו ברכת אבלים: 10 לא יקרא שמך עוד יעקב ל' אדם הבא במרמה ועקבה אלא ל' שר ונגיד: 11 אני אל שדי שאני כדי לברך שהברכות שלי. פרה ורבה על שם שעדיין לא נולד בנימין ואע"פ שכבר נתעבר' ממנו. גוי בנימין. גוים מנשה ואפרים שעתידים לצאת מיוסף והם במנין השבטי'. ומלכי' שאול ואיש בשת שהיו משבט בנימין שעדיין לא נולדו (ופסוק זה דרשו אבנר כשהמליך איש בושת ואף השבטי' דרשוהו וקרבו בנימין דכתיב איש ממנו לא יתן את בתו לבנימין לאשה וחזרו אמרו אלמלא היה עולה מן השבטי' לא היה הקב"ה אמר ליעקב ומלכי' מחלציך יצאו גוי וקהל גוי' שגוי' עתידים בניו ליעשות כמנין הגוים שהם ע' אומות וכן כל הסנהדרין שבעים, ד"א שעתידים בניו להקריב איסור במו' בגוים בימי אליהו, ברש"י ישן): 13 אשר דבר אתו איני יודע מה מלמדנו:

דִּבֶּר אִתּוֹ מַצֶּבֶת אָבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ
15 שָׁמֶן׃ וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר
16 אִתּוֹ שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל׃ וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־
עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ
17 בְּלִדְתָּהּ׃ וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ
18 הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן׃ וַיְהִי בְּצֵאת
נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־
19 לוֹ בִנְיָמִין׃ וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה
20 הִוא בֵּית לָחֶם׃ וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קְבֻרָתָהּ
21 הִוא מַצֶּבֶת קְבֻרַת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם׃ וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל
22 וַיֵּט אָהֳלֹה מֵהָלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר׃ וַיְהִי בִּשְׁכֹּן
יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־
בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ

16 כברת ארץ מנחם פירש ל' כביר רבוי מהלך רב, ואגדה בזמן שהארץ חלולה ומנוקב' ככבר' שהניר מצוי הסתיו עבר והשרב עדיין לא בא ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בנעמן מצי' וילך מאתו כברת ארץ (מלכי' ב ה) ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר כמו שאתה אומר צמד כרם חלקת שדה כך במהלך אדם נותן שם מדה (קרקע כמו מהלך מיל) כברת ארץ:
17 כי גם זה נוסף לך על יוסף, ורבותינו דרשו עם כל שבט נולדה תאומה
18 ועם בנימין נולדה תאומה יתירה: בן אוני בן צערי. בנימין נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים כמו שנ' בנגב בארץ כנען הלוך ונסוע הנגבה, בנימין, בן ימין ל' צפון וימין אתה בראתם (תלים פט) לפיכך הוא מלא (ד"א בנימין בן ימים שנולד לעת זקנתו
22 ונכתב בנון כמו לקץ הימין דניאל יב יג): בשכן ישרא' בארץ ההיא עד שלא בא לחברון אצל יצחק ארעוהו כל אלה. וישכב מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה ולמה בלבל וחלל יצועיו שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדי' באהל רחל ולא בשאר אהלי' ונתנה באהל בלהה

23 וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר׃ בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב
24 רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן׃ בְּנֵי
25 רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל דָּן
26 וְנַפְתָּלִי׃ וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אֵלֶּה
27 בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב
אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא
28 חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק׃ וַיִּהְיוּ יְמֵי
29 יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה׃ וַיִּגְוַע יִצְחָק
וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ
אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו׃ פ

בא ראובן ותבע עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי לכך בלבל. ויהיו בני יעקב י"ב מתחיל לענין ראשון משנולד בנימין נשלמה המטה ומעתה ראויים למנות ומכאן ורבותינו דרשו ללמדינו בא שכלן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן:
23 בכור יעקב אפי' בשעת הקלקלה קראו בכור. בכור יעקב בכור לנחלה בכור לעבודה בכור למנין ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים שנעשה לשני שבטים:
27 ממרא שם המישור, קרית ארבע, שם העיר, ממרא קרית הארבע אל מישור של קרית ארבע, וא"ת היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול כגון זה וכגון בית לחם, אבי עזר, בית אל, אם הוצרך להטיל בו ה"א כותבה בראש התיבה השנית בית הלחמי בעפרת אבי העזרי (שופטים ו) בנה חיאל בית האלי (מלכים א יו):
29 ויגוע יצחק אין מוקדם ומאוחר בתורה מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ב שנה שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ששים שנה שנ' ויצחק בן ששים שנה וגו' ויצחק מת בשנת ק"כ ליעקב, אם תוציא ששים ממאה ושמוני' שנה נשארו ק"כ ויוסף נמכר בן י"ז שנה ואות' שנה שנת מאה ושמנה ליעקב כיצד בן ששי' ושלש נתברך ארבע עשרה שנה נטמן בבית עבר הרי שבעי' ושבע וארבע עשרה עבד באשה ובסוף ארבע עשרה נולד יוסף שנאמ' ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' הרי תשעים ואחת, וי"ז עד שלא נמכר יוסף הרי מא' ושמנה (עוד מפורש מן המקרא משנמכר יוסף עד שבא יעקב מצריימה כ"ב שנה שנ' ויוסף בן שלשים

לו

1 2 וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃ עֵשָׂו לָקַח אֶת־
נָשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־
3 אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי׃ וְאֶת־בָּשְׂמַת
4 בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת׃ וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו
5 אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל׃ וְאָהֳלִיבָמָה
יָלְדָה אֶת־יְעִישׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי
6 עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלְּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־
נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ
וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ
אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי
7 יַעֲקֹב אָחִיו׃ כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו
וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי
8 מִקְנֵיהֶם׃ וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃

שנה וגו' וז' שנה שובע ושנתים רעב הרי כ"ב וכתיב ימי שני מגורי שלשים
2 ומאה שנ' כמנין יעקב במכירתו ק"ח): עדה בת אילון היא בשמת בת אילון
ונקראת בשמת על שם שהית' מקטרת בשמי' לע"ז. אהליבמה היא יהודית
והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא כופר בע"ז כדי להטעות את אביו. בת
ענה בת צבעון אם בת ענה לא בת צבעון ענה בנו של צבעון שנא' ואלה
בני צבעון ואיה וענה מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה ויצאת אהליבמה
3 מבין שניה' והודיעך הכתוב שכלן בני ממזרו' היו: בשמת בת ישמעאל ולהלן
קורא לה מחלת מצינו באגדת מדרש ספר שמואל ג' מוחלים להן עונותיהן
גר שנתגייר והעולה לגדולה והנושא אשה ולמד הטע' מכאן לכך נקרא' מחלת
שנמחלו עונותיו. אחות נביות על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקרא'
5 על שמו: ואהליבמה ילדה וגו', קרח זה ממזר היה ובן אליפז היה שבא
על אשת אביו של אהליבמה אשת עשו שהרי הוא מנוי עם אלופי אליפז בסוף
הענין: וילך אל ארץ לגור באשר ימצא: ולא יכלה ארץ מגוריהם
להספיק מרעה לבהמות שלהם ומדרש אגדה מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב

10 וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר שֵׂעִיר׃ אֵלֶּה
שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל
11 בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן
12 אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז׃ וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ
לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה
13 בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח
14 שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וְאֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו
וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יְעִישׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח׃ (יעוש)
15 אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף
16 תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ אַלּוּף קְנַז׃ אַלּוּף־
קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי
17 אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה׃ וְאֵלֶּה בְּנֵי
רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף
שַׁמָּה אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם
18 אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה

של גזירת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין
לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר ומפני הבושה
9, 12 שמכר בכורתו: ואלה התולדות שהולידו בניו משהלך לשעיר: **ותמנע היתה**
פילגש להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאבי' לידבק בזרעו, תמנע
זו בת אלופי' היתה שנ' ואחות לוטן תמנע ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה מן
החורים שישבו בה לפני' אמרה איני זוכה להנשא לך הלואי ואהיה פילגש ובדברי
הימים מונה אות' בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצא' תמנע
מביניה' וכשגדלה נעשית פלגשו וזהו ואחו' לוטן תמנע ולא מנאה עם בני
15 שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב: **אלה אלופי בני עשו** ראשי

אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף
קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת
19 עֵשָׂו׃ אֵלֶּה בְנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא
20 אֱדוֹם׃ ס שביעי אֵלֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי
21 הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה׃ וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר
וְדִישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃
22 וַיִּהְיוּ בְנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע׃
23 וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם׃
24 וְאֵלֶּה בְנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר
מָצָא אֶת־הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־הַחֲמֹרִים
25 לְצִבְעוֹן אָבִיו׃ וְאֵלֶּה בְנֵי־עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה
26 בַּת־עֲנָה׃ וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן
27 28 וּכְרָן׃ אֵלֶּה בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן׃ אֵלֶּה בְנֵי־
29 דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן׃ אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן
30 אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה׃ אַלּוּף

20 משפחות: יושבי הארץ שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם ורבותינו דרשו, שהיו בקיאין בישובה של ארץ מלא קנה זה לזיתים מלא קנה זה לגפנים שהיו
24 טועמין העפר ויודעין איזו נטיעה ראוי' לו: ואיה וענה וי"ו יתירה והוא כמו איה וענה והרבה יש במקרא תת וקדש וצבא מרמס (דניאל ח) נרדם ורכב וסוס (תלים עו) הוא ענה, האמור למעלה שהוא אחיו של צבעון וכאן הוא קורא אותו בנו מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה. את הימים פרדים הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם ולמה נקרא שמם ימים שאימתן מוטלת על הבריות דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה, (והלא קאחזינן דחיה א"ת וחיה אלא ומחיה כי המכה לא תרפא לעולם, ברש"י ישן) ולא הוזקק לכתוב

דִּשֹׁן אַלּוּף אֵצֶר אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי
לְאַלֻּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר׃ פ
31 וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי
32 מְלָךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־
33 בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה׃ וַיָּמָת בָּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
34 יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה׃ וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
35 חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי׃ וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב
36 וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית׃ וַיָּמָת הֲדָד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה
37 מִמַּשְׂרֵקָה׃ וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל
38 מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃ וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל
39 חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃ וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל
40 בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו מפטיר

לנו משפחות החורי אלא מפני תימנה ולהודיע גדולת אברהם כמו שפרשתי
למעלה: ואלה המלכי' וגו', שמנה היו וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות 31
עשו בימיהם ואלו הן שאול ואיש בשת דוד ושלמה רחבעם אביה אסא יהושפט,
ובימי יורם בנו כתוב בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך
ובימי שאול כתיב אין מלך באדו' נצב מלך: יובב בן זרח מבצרה בצרה 33
מעיר מואב היא שנ' ועל קריות ועל בצרה וגו, ולפי שהעמידה מלך לאדום
עתידה ללקות עמהם שנא' כי זבח לה' בבצרה: המכה את מדין בשדה 35
מואב שבאו מדין על מואב למלחמ' והלך מלך אדו' לעזור את מואב ומכאן
אנו למדים שהיו מדין ומואב מריבי' זה עם זה ובימי בלעם עשו שלום להתקשר
על ישראל: בת מי זהב מהו זהב, עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו לכלום: 39
ואלה שמות אלופי עשו שנקראו על שם מדינותיהם לאחר שמת הדר
ופסקה מהם מלכות והראשוני' הנזכרי' למעלה הם שמות תולדות' וכן מפורש 40

לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע
41 אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת׃ אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף
42 אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן׃ אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף
43 מִבְצָר׃ אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה ׀ אַלּוּפֵי
אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו
לז אֲבִי אֱדוֹם׃ פ

1 וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃
2 אֵלֶּה ׀ תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־
בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף

43 בדברי הימי' וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלף תימנע וגו': מגדיאל היא רומי:
1 וישב יעקב וגו', אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא
היו ספונים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם איך הורישו את
החרי פירש לך יישובי יעקב ותלדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבתם לפי שהם
חשובים לפני המקו' להאריך בהם, וכן אתה מוצא בי' דורות שמאדם ועד נח
פלוני הוליד פלוני וכשבא לנח האריך בו, וכן בי' דורות שמנח ועד אברהם
קצר בהם ומשהגיע אצל אברה' האריך בו, משל למרגלית שנפל' בין החול אדם
ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית ומשמצאה הוא משליך
את הצרורות מידו ובטל המרגלית, (ד"א וישב יעקב הפשתני הזה ככנסו
גמליו טעוני' פשתן הפחמי תמה אנה יכנס כל הפשתן הזה היה פיקח אח'
משיב לו ניצוץ א' זד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו כך יעקב ראה כל האלופים
הכתובים למעלה תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולן מה כתיב למטה אלה
תולדו' יעקב יוסף דכתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש
2 ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כלם, ברש"י ישן): אלה תולדות יעקב
ואלה של תולדו' יעקב אלה יישוביה' וגלגוליה' עד שבאו לכלל יישוב, סבה ראשונה
יוסף בן י"ז וגו' ע"י זה נתגלגלו וירדו למצרים זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא
להיו' דבר דבור על אופניו ומדרש אגדה דורש תלה הכתוב תולדו' יעקב ביוסף
מפני כמה דברים אחת שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל ושהיה
זיו איקונין של יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף, זה נשטם

אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם׃ 3 וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים׃ 4 וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם׃ 5 וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא

וזה כשטם זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו וכן הרבה בב"ר, ועוד נדרש בו וישב ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף צדיקים מבקשי' לישב בשלוה אומר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב אלא שמבקשי' לישב בשלוה בעוה"ז. **והוא נער** שהיה עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה. **את בני בלהה** כלומר רגיל אצל בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן. **את דבתם רעה** כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחו' לקרותן עבדים וחשודי' על העריות ובשלשתן לקה וישחטו שעיר עזים במכירתו ולא אכלוהו חי כדי שילקה בשחיטה, ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים לעבד נמכר יוסף, ועל העריו' שספר עליהם ותשא אשת אדוניו וגו'. **דבתם** כל ל' דבה פרלרי"ן בלע"ז (געפלויטער, גערעדע, וכן במדבר י"ד ל"ו, ישעי' כ"ג ז' ויחזקאל ל"ו ג') כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר. דבה ל' דובב שפתי ישנים (שיר ז): **בן** 3 **זקונים** שנולד לו לעת זקנתו ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו, ד"א שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. **פסים** ל' כלי מלת כמו כרפס ותכלת וכמו כתונת פסים דתמר ואמנון, ומ"א ע"ש צרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדיינים: 4 **ולא יכלו דברו לשלו'** מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב. **דברו** לדבר עמו:

מאלמים

הבנת המקרא.

2 **דבתם** כל ל' דבה וכו' עכ"ל וכזה כתב הרב בפירושו לתילי' ל"א והוא יותר מבואר בפירושו על מוציאי דבת הארץ רעה בפ' שלח לך (במדב' יד לז) ע"ש.

4 **דברו** לדבר עמו, ל' רש"י ז"ל והור' בזה כי כינויי הפעלים לא יורו על ענין שימוש מלת את לבד אבל יורו גם על ענין שימושי המלות ואותיות הטעם בכללם כי יורו על שימוש הלמ"ד והבי"ת והמ"ם ומלות עם ואל ועל ודומיהם וכמו שכתב בפירושו לירמי' כ' י' ונגידנו כמו ונגיד לו ויש לנו דברים רבים במקרא אשר לא יכון פתרונן כי אם עד אשר יחלקון לשתי תיבות או לשלש כמו ולא יוכלו דברו לשלום דבר עמו בני יצאוני יצאו ממני, וכזה כתב גם בפירושו על תמלאמו נפשי (שמות ט"ו ט') ע"ש.

6 אֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה
7 אֲשֶׁר חָלָמְתִּי׃ וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים
בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה
וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ לַאֲלֻמָּתִי׃
8 וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל
תִּמְשֹׁל בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו
9 וְעַל־דְּבָרָיו׃ וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ
לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה
הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים
10 לִי׃ וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו
וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא
נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה׃
11 12 וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר׃ וַיֵּלְכוּ שני
13 אֶחָיו לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אֲבִיהֶם בִּשְׁכֶם׃ וַיֹּאמֶר
יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הֲלוֹא אַחֶיךָ רֹעִים בִּשְׁכֶם

7 מאלמים אלמים כתרגומו מאסרין איסרן עמרין וכן נושא אלומותיו (תלים קכ"ו) וכמוהו בל' משנה והאלומו' נוטל מכריז. קמה אלומתי נזקפה. וגם נצבה לעמוד על עומדה נזקיפה: 8 ועל דבריו על דיבתם רעה שהיה מביא לאביה': 10 ויספר אל אביו ואל אחיו לאחר שספר אותו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם. ויגער בו לפי שהיה מטיל שנאה עליו. הבוא נבוא והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו, ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים, ויעקב נתכוון להוצי' הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו לכך אמר לו הבוא נבוא וגו' כשם שא"א באמך כך השאר הוא בטל: 11 שמר את הדבר היה ממתין ומצפ' מתי יבא וכן שומר אמוני' (ישעי' כו) 12 וכן לא תשמור על חטאתי (איוב יד) לא תמתין: לרעות את צאן נקוד

לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי׃ 14 וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָּבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שְׁכֶמָה׃ 15 וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה 16 וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה־תְּבַקֵּשׁ׃ וַיֹּאמֶר אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רֹעִים׃ 17 וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים נֵלְכָה דֹּתָיְנָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן׃ 18 וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ׃ 19 וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא׃ 20 וְעַתָּה

13 על את שלא הלכו אלא לרעות את עצמן: הנני ל' ענוה וזריזות נזדרז
14 למצו' אביו ואע"פ שהיה יודע באחיו ששונאין אותו: מעמק חברון והלא
חברון בהר שנ' ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק
הקבור בחברון לקיים מה שנ' לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך. ויבא
שכמה מקום מוכן לפורענו' שם קלקלו השבטי' שם ענו את דינה שם נחלקה
15 מלכות בית דוד שנאמ' וילך רחבעם שכמה: וימצאהו איש זה גבריאל שנ'
17 והאיש גבריאל: נסעו מזה הסיעו עצמן מן האחוה. נלכה דותינה לבקש
לך נכלי דתות שימיתוך בהם ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי
18 פשוטו: ויתנכלו נתמלאו נכלים וערמומיות. אותו כמו אתו עמו כלומ'
אליו

הגהת המקרא.

18 ויתנכלו נתמלאו נכלים וערמומיות, אותו כמו אתו עמו כלומר אליו,
ל' רש"י, והוכרח לפרש כן בעבור שההתנכלות הוא ענין עומד בגוף האדם
ובלתי יוצא לזולתו עד שיפול אחריו שימוש מלת את המורה על הפעול לכן
העתיק מלת אותו למלת אתו שהוראתו בכמה מקומות הוראת מלת עם
המתפרש כמו אל, ורצונו שמלת אותו כמו ככח מלת אליו באמצעות הוראת
מלת עם שיש בו, ויהיה טעם המאמר נתמלאו נכלים וערמומיות מועדות
אליו, וככה מצאנו הרבה במקרא שישמש את במקום מלת עם ומלת אל
כמבואר בשרשים בשרש את.

לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת וְאָמַרְנוּ
חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו׃
21 וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ
22 נָפֶשׁ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם ׀ רְאוּבֵן אַל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם
הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד
אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ
שלישי אֶל־אָבִיו׃ * וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וַיַּפְשִׁיטוּ
23 אֶת־יוֹסֵף אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר
24 עָלָיו׃ וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק
25 אֵין בּוֹ מָיִם׃ וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל־לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם
וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד
וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים

20 שיו: ונראה מה יהיו חלומותיו א"ר יצחק מקרא זה אומ' דרשני רוח הקדש אומרת כן, הם אומרים נהרגהו והכתוב מסיים ונראה מה יהיו חלומותיו נראה דבר מי יקום או שלכם או שלי ומ"א שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלומותיו
21 שמכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו: לא נכנו נפש מכת נפש זו היא מיתה:
22 למען הציל אותו רוח הקדש העידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל אותו שיבא הוא ויעלנו משם אמר אני בכור וגדול שבכולן לא יתלה הסרחון
23 אלא בי: את כתנתו זה חלוק. את כתנת הפסים היא שהוסיף לו אביו
24 יותר על אחיו: והבור רק אין בו מים ממשמע שנ' והבור רק איני יודע שאין בו מים מה ת"ל אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו:
25 ארחת כתרגומו שיירת על שם הולכי אורח. וגמליהם נישאים וגו', למה פרסם הכתוב את משאם להודיע מתן שכרן של צדיקים שאין דרכן של ערביים לשא' אלא נפט ועטרן שריחן רע ולזה נזדמנו בשמי' שלא יוזק מריח רע. נכאת
כל

הגהת המקרא.

25 נכאת כל מיני בשמים וכו' עכ"ל ר"ל כי נכאת איננו שם אל מין ממיני הבשמים אבל הוא שם כלל כולל קיבוץ של מיני בשמים הרבה, וצרי ולוט הם הפרטים.

לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה׃ [26] וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־אֶחָיו מַה־
בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ׃ [27] לְכוּ
וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל־תְּהִי־בוֹ כִּי־
אָחִינוּ בְשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו׃ [28] וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים
מִדְיָנִים סֹחֲרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־יוֹסֵף מִן־
הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים
כָּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת־יוֹסֵף מִצְרָיְמָה׃ [29] וַיָּשָׁב רְאוּבֵן
אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין־יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו׃
[30] וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו וַיֹּאמַר הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אֲנִי־
בָא׃ [31] וַיִּקְחוּ אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים

כל הנוכי בשמי' הרבה קרוי נכאת וכן ויראם את כל בית נכות' (מלכי' ב' כ')
מרקחת בשמיו ואנקלוס תרגם ל' שעוה. צרי שרף הנוטף מעצי הקטף והוא
נטף הנמנה עם סמני הקטור'. ולוט לוטים שמו בל' משנה ורבותי פירשו
לי שרש עשב ושמו אשטרול"וגיאה במסכת נדה (דף ח א): מה בצע מה ממון 26
כתרגומו. וכסינו את דמו ונעלים את מיתתו: וישמעו וקבילו מיניה וכל 27
שמיעה שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון וישמע יעקב אל אביו כעשה ונשמע
מתרג' נקבל וכל שהיא שמיעת האוזן כגון וישמעו את קול ה' אלהי' מתהלך
בגן ורבקה שומעת וישמע ישראל שמעתי את תלונות כלן מתרגם ושמעו ושמעה
ושמע שמיע קדמי: ויעברו אנשים מדינים זו היא שיירה אחרת והודיעך 28
הכתוב שנמכר פעמים הרבה (ד"א הם מדינים הם ישמעאלים מדינים הי'
ויושבים בארץ ישמעאל). וימשכו בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו
לישמעאלים והישמעאלים למדינים והמדינים למצרים: וישב ראובן 29
במכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו ד"א עסוק היה בשקו
ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו: אנה אני בא אנה אברח מצערו של אבא: 30
שעיר עזים דמו דומה לשל אדם, הכתנת, זה שמה וכשהיא דבוק' לתיבה 31
הבנת המקדש.

וכסינו את דמו, ונעלים את מיתתו עכ"ל כמו ונעלים דמתרגמינן ויהא 26
מכסה שנצטרך לכסות ולהעלים מיתתו ולא נוכל להתפאר בה בשביל צערו
של אבא, ונוהג שבעולם כשהאדם מתנקם משונאו אין הנקמה נחשבת אם
אינו מתפאר בה, כן פי' הרב חזקוני.

32 וַיִּטְבְּלוּ אֶת־הַכֻּתֹּנֶת בַּדָּם׃ וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת
הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל־אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ
33 הַכֶּר־נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הִוא אִם־לֹא׃ וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר
כְּתֹנֶת בְּנִי חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף׃
34 וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל
35 עַל־בְּנוֹ יָמִים רַבִּים׃ וַיָּקֻמוּ כָל־בָּנָיו וְכָל־בְּנֹתָיו
לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי־אֵרֵד אֶל־בְּנִי
36 אָבֵל שְׁאֹלָה וַיֵּבְךְּ אֹתוֹ אָבִיו׃ וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ
אֹתוֹ אֶל־מִצְרָיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר
הַטַּבָּחִים׃　　רביעי　　פ

33 אחרת כגון כתנת יוסף כתנת פסים כתנת בד נקוד כתנת: ויאמר
כתנת בני היא זו. חיה רעה אכלתהו נצנצה בו רוח הקדש סופו שתתגרה
בו אשת פוטיפר ולמה לא גלה לו הקב"ה לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה
ושתפו להקב"ה עמהם, אבל יצחק היה יודע שהוא חי אמר היאך אגלה והקב"ה
34 אינו רוצה לגלות לו: ימים רבים כ"ב שנה משפירש ממנו עד שירד יעקב
למצרי' שנ' יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' ובן שלשי' שנה היה בעמדו לפני פרעה
וז' שני השבע ושתי' הרעב כשבא יעקב למצרי' הרי כ"ב שנה כנגד כ"ב שנה
שלא קיים יעקב כבוד אב ואם, כ' שנה שהיה בבית לבן וב' שנה בדרך בשובו
מבית לבן, שנה ושני בסכות וששה חדשים בבית אל וזהו שאמר ללבן זה לי
35 עשרים שנה בביתך לי הן עלי וסופי ללקות כנגדן: וכל בנותיו רבי יהודה
אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום, רבי נחמיה אומר
כנעניות היו אלא מהו וכל בנותיו כלותיו שאין אדם נמנע מלקרא לחתנו
בנו ולכלתו בתו. וימאן להתנחם אין אדם מקבל תנחומין על החי וסבור
שמת שעל המת נגזרה גזרה שישתכח מן הלב ולא על החי. ארד אל בני
כמו על בני והרבה ל שמשמשין בל' על ל שאול ואל בית הדמי' (שמואל ב כא)
אל הלקח ארון האלהים (שמואל א כד) ואל מות חמיה ואשה. אבל שאלה
כפשוטו ל' קבר הוא באבלי אקבר ולא אתנחם כל ימי ומדרשו גיהנם סימן זה
היה מסור בידי מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני
רואה גיהנם. ויבך אותו אביו יצחק בוכה היה מפני צרתו של יעקב אבל לא
36 היה מתאבל שהיה יודע שהוא חי: הטבחים שוחטי בהמות המלך.

לח

1 וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו וַיֵּט
2 עַד־אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה׃ וַיַּרְא־שָׁם יְהוּדָה
בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃
3 4 וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ עֵר׃ וַתַּהַר עוֹד
5 וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן׃ וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד
בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה בִכְזִיב בְּלִדְתָּהּ
6 אֹתוֹ׃ וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ תָּמָר׃
7 וַיְהִי עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִתֵהוּ
8 יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ
9 וְיַבֵּם אֹתָהּ וְהָקֵם זֶרַע לְאָחִיךָ׃ וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹּא
לוֹ יִהְיֶה הַזָּרַע וְהָיָה אִם־בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו
10 וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע לְאָחִיו׃ וַיֵּרַע
11 בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתוֹ שְׁבִי אַלְמָנָה בֵית־אָבִיךְ
עַד־יִגְדַּל שֵׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא

1 ויהי בעת ההיא למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכרו אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך. ויט מאת אחיו. עד איש עדולמי נשתתף עמו: 2 כנעני תגרא: 5 והיה בכזיב שם המקום ואומר אני על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון היו תהיה לי כמו אכזב (ירמיה טו) אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נח) ואם לא כן מה בא להודיענו ובב"ר ראיתי ותקרא שמו שלה וגו' פסקת: 7 רע בעיני ה' כרעתו של אונן משחית זרעו שנאמר באונן וימת גם אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן ולמה היה ער משחית זרעו כדי שלא תתעבר ויכחיש יפיה: 8 והקם זרע הבן יקרא ע"ש המת: 9 ושחת ארצה דש מבפנים וזורה מבחוץ: 11 כי אמר וגו', כלומר דוחה היה אותה בקש שלא היה בדעתו להשיאה לו. כי אמר פן ימות מוחזקת היא זו שימותו אנשיה:

12 כאחיו ותלך תמר ותשב בית אביה: וירבו
הימים ותמת בת־שוע אשת־יהודה וינחם
יהודה ויעל על־גזזי צאנו הוא וחירה רעהו
13 העדלמי תמנתה: ויגד לתמר לאמר הנה חמיך
14 עלה תמנתה לגז צאנו: ותסר בגדי אלמנותה
מעליה ותכס בצעיף ותתעלף ותשב בפתח
עינים אשר על־דרך תמנתה כי ראתה כי־גדל
15 שלה והוא לא־נתנה לו לאשה: ויראה יהודה
16 ויחשבה לזונה כי כסתה פניה: ויט אליה אל־
הדרך ויאמר הבה־נא אבוא אליך כי לא ידע
כי כלתו הוא ותאמר מה־תתן־לי כי תבוא אלי:
17 ויאמר אנכי אשלח גדי־עזים מן־הצאן ותאמר
18 אם־תתן ערבון עד שלחך: ויאמר מה הערבון
אשר אתן־לך ותאמר חתמך ופתילך ומטך

12 13 ויעל על גוזזי צאנו ויעל תמנתה לעמוד על גוזזי צאנו: עולה תמנתה
ובשמשון הוא אומר וירד שמשון תמנתה (שופטי' יד) בשפוע ההר היתה יושבת
עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן, ד"א שמשון נתגנה בה כדאי' בסוטה:
14 ותתעלף כסתה פניה שלא יכיר בה, ותשב בפתח עינים, בפתיחת עינים
בפרשת דרכי' שעל דרך תמנתה ורבותינו דרשו בפתחו של אברה' אבינו שכל
עינים מצפות לראותו. כי ראתה כי גדל שלה וגו', לפיכך הפקירה
15 עצמה אצל יהודה שהיתה מתאוה להעמיד ממנו בנים: ויחשבה לזונה
לפי שיושבת בפרשת דרכים. כי כסתה פניה ולא יכול לראות' ולהכיר'
ומדרש רבותינו כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה לפיכך לא
16 חשדה: ויט אליה אל הדרך מדרך שהיה בה נטה אל הדרך אשר היא בה
ובל' בלע"ז דשטורני"ר (אויזוויינקען). הבה נא הכיני עצמך ודעתך לכך,
כל ל' הבה הזמנ' הוא חוץ ממקו' שיש לתרגמו בל' נתינה ואף אותן של הזמנה
17 18 קרובים לל' נתינה הם: ערבון משכון: חותמך ופתילך עזקתך ושושיפך

אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ׃
19 וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ וַתָּסַר צְעִיפָהּ מֵעָלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ
20 בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ׃ וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת־גְּדִי הָעִזִּים
בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת הָעֵרָבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה
21 וְלֹא מְצָאָהּ׃ וַיִּשְׁאַל אֶת־אַנְשֵׁי מְקֹמָהּ לֵאמֹר אַיֵּה
הַקְּדֵשָׁה הִוא בָעֵינַיִם עַל־הַדָּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא־
22 הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה׃ וַיָּשָׁב אֶל־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא
מְצָאתִיהָ וְגַם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא־הָיְתָה
23 בָזֶה קְדֵשָׁה׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח־לָהּ פֶּן נִהְיֶה לָבוּז
24 הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מְצָאתָהּ׃ וַיְהִי ׀
כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה
תָּמָר כַּלָּתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לִזְנוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה

טבעת שאתה חותם בה ושמלתך שאתה מתכסה בה. והרה לו גבורים כיוצא בו צדיקים כיוצא בו: 21 הקדשה מקודשת ומזומנת לזנות: 23 תקח לה יהיה שלה מה שבידה. פן נהיה לבוז אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה גנאי כי מה עלי לעשו' עוד לאמת דברי. הנה שלחתי את הגדי הזה לפי שרמה יהודה את אביו בגדי עזים שהטביל כתנת יוסף בדמו רמוהו גם הוא בגדי עזים: 24 כמש"ש חדשי' רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם ול' כמשלש חדשים כהשלש החדשים כמו ומשלוח מנות (אסתר ט) משלוח ידים וכן תרגום אונקלוס כתלתות ירחיא. הרה לזנונים שם דבר מעוברת.

הבנת המקרא.

24 כמשלש חדשים, רובו של ראשון וכו' ול' כמשלש חדשים כהשלש החדשים וכו' ל' רשי', ור"ל שאין המם לשימוש מלת מן כ"א לתיקון השם כי הוא שם הפעל כמו ומשלוח מנות, מקרא קדש, ורעיהם ולכן כולן רפויין אחרי המם, וכל זה מבואר גם במכלול בפתוחי פקוד. הרה לזנונים, שם דבר מעוברת וכו' ל' רשי', ורצונו שהתיבה מגזרת הכפולים לא מבעלי ל"ה והדין עמו וכמו שהוכחתי במפורש לת"א ע"ש.

[25] הִוא מוּצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר־אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר־נָא לְמִי הַחֹתֶמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה׃ [26] וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי וְלֹא־יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ׃ [27] וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים בְּבִטְנָהּ׃ [28] וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֶּן־יָד וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה׃ [29] וַיְהִי ׀ כְּמֵשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה יָצָא אָחִיו וַתֹּאמֶר מַה־פָּרַצְתָּ עָלֶיךָ פָּרֶץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פָּרֶץ׃ [30] וְאַחַר יָצָא אָחִיו אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח׃ ס חמישי [39:1] וְיוֹסֵף

מעוברת כמו אשה הרה וכמו ברה כאמה. ותשרף אמר אפרים מקשאה [25] משום רבי מאיר בתו של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפה: היא מוצאת לישרף. והיא שלחה של חמיה לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת אלא לאיש אשר אלה לו אמרה אם יודה מעצמו ואם לאו ישרפוני ואל אלבין פניו, מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. הכר נא אין נא אלא ל' בקשה הכר נא בוראך [26] ואל תאבד שלש נפשות: צדקה בדבריה. ממני היא מעוברת ורז"ל דרשו שיצתה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל. כי על כן לא נתתיה כי בדין עשתה על אשר לא נתתיה לשלה בני. ולא יסף עוד י"א לא הוסיף וי"א לא פסק, (וחבירו גבי אלדד ומידד ולא יספו [27] ומתרגמינן ולא פסקו): בעת לדתה וברבקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת להלן למלאים וכאן לחסרים. והנה תאומים מלא ולהלן תומים חסר לפי [28] שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים: ויתן יד הוציא האחד ידו לחוץ ולאחר [29-30] שקשר' על ידו השני החזיר'. פרצת חזקת עליך חוזק: אשר על ידו השני ד' ידות כתובות כאן כנגד ד' חרמים שמעל עכן שיצא ממנו, וי"א כנגד ד' דברים שלקח אדרת שנער וב' חתיכות כסף של מאתים שקלים ול' זהב ב"ר. [1] ויקרא שמו זרח על שם זריחת מראית השני: ויוסף הורד חוזר לענין

הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר סריס פרעה
שר הטבחים איש מצרי מיד הישמעאלים
אשר הורדהו שמה: ויהי יהוה את־יוסף ויהי 2
איש מצליח ויהי בבית אדניו המצרי: וירא 3
אדניו כי יהוה אתו וכל אשר־הוא עשה יהוה
מצליח בידו: וימצא יוסף חן בעיניו וישרת 4
אתו ויפקדהו על־ביתו וכל־יש־לו נתן בידו: ויהי 5
מאז הפקיד אתו בביתו ועל כל־אשר יש־לו
ויברך יהוה את־בית המצרי בגלל יוסף ויהי
ברכת יהוה בכל־אשר יש־לו בבית ובשדה:
ויעזב כל־אשר־לו ביד־יוסף ולא־ידע אתו 6
מאומה כי אם־הלחם אשר־הוא אוכל ויהי
יוסף יפה־תאר ויפה מראה: ויהי אחר הדברים 7
האלה ותשא אשת־אדניו את־עיניה אל־יוסף
ותאמר שכבה עמי: וימאן ויאמר אל־אשת 8
אדניו הן אדני לא־ידע אתי מה־בבית וכל אשר־

ראשון אלא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף לומר
לך שבשבילו הורידוהו מגדולתו ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעש'
תמר לומר לך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמי' שראתה באצטרולוגין שלה
שעתיד' להעמיד בנים ממנו ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה: כי ה' אתו 3
שם שמים שגור בפיו: וכל יש לו הרי ל' קצר חסר אשר: ולא ידע אתו 4 6
מאומה לא היה נותן לבו לכלום. כי אם הלחם היא אשתו אלא שדבר לשון
נקיה. ויהי יוסף יפה תאר כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה
ומסלסל בשערו, אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך אני מגרה
בך את הדוב מיד ותשא אשת אדוניו וגו', כל מקום שנאמר אחר סמוך:

9 ישׁ־לו נתן בידי: איננו גדול בבית הזה ממני ולא־חשׂך ממני מאומה כי אם־אותך באשׁר את־אשׁתו ואיך אעשׂה הרעה הגדלה הזאת
10 וחטאתי לאלהים: ויהי כדברה אל־יוסף יום יום ולא־שׁמע אליה לשׁכב אצלה להיות עמה:
11 ויהי כהיום הזה ויבא הביתה לעשׂות מלאכתו
12 ואין אישׁ מאנשׁי הבית שׁם בבית: ותתפשׂהו בבגדו לאמר שׁכבה עמי ויעזב בגדו בידה וינס
13 ויצא החוצה: ויהי כראותה כי־עזב בגדו בידה
14 וינס החוצה: ותקרא לאנשׁי ביתה ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו אישׁ עברי לצחק בנו בא
15 אלי לשׁכב עמי ואקרא בקול גדול: ויהי כשׁמעו כי־הרימתי קולי ואקרא ויעזב בגדו אצלי וינס
16 ויצא החוצה: ותנח בגדו אצלה עד־בוא אדניו
17 אל־ביתו: ותדבר אליו כדברים האלה לאמר בא אלי העבד העברי אשׁר־הבאת לנו לצחק

9, 10 וחטאתי לאלהים בני נח נצטוו על העריות: לשכב אצלה אפילו בלא
11 תשמיש. להיות עמה לעולם הבא: ויהי כהיום הזה כלומר ויהי כאשר הגיע יום מיוחד יום צחוק יום איד שלהם שהלכו כלם לבית ע"ז אמרה אין לי יום הגון ליזקק ליוסף כהיום הזה אמרה להם חולה אני ואיני יכולה לילך. לעשות מלאכתו: רב ושמואל חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר לעשו' צרכיו
14 עמה אלא שנראית לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאיתא במסכת סוטה: ראו' הביא לנו ה"ז ל' קצרה הביא לנו ולא פירש מי הביאו ועל בעלה אומרת כן.
16, 17 עברי מעבר הנהר מבני עבר: אדוניו של יוסף: בא אלי לצחק בי העבד'

כִּי׃ וַיְהִי כַּהֲרִימִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי 18
וַיָּנָס הַחוּצָה׃ וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲדֹנָיו אֶת־דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ 19
אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי
עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ׃ וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ 20
אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר־אֲסוּרֵי הַמֶּלֶךְ
אֲסוּרִים וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר׃ וַיְהִי יְהוָה אֶת־ 21
יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד וַיִּתֵּן חִנּוֹ בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית־
הַסֹּהַר׃ וַיִּתֵּן שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר בְּיַד־יוֹסֵף אֵת כָּל־ 22
הָאֲסִירִם אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים
שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה׃ אֵין ׀ שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר רֹאֶה 23
אֶת־כָּל־מְאוּמָה בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר יְהוָה אִתּוֹ וַאֲשֶׁר־
הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ׃ פ שביעי מ
וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־ 1
מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃ וַיִּקְצֹף 2
פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו עַל שַׂר הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר

העברי אשר הבאת לנו: ויהי כשמע אדניו וגו', בשעת תשמיש אמרה לו 19
כן זהו שאמרה כדברים האלה עשה לי עבדך עניני תשמיש כאלה: ויט 21
אליו חסד שהיה מקובל לכל רואיו ל' כלה נאה וחסודה שבמסכת: הוא 22
היה עושה כתרגומו במימריה הוה מתעביד: באשר ה' אתו בשביל שה' 23
אתו: אחר הדברים האלה לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי 1
כלם לדבר בו הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו ועוד
שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם. חטאו זה נמצא זבוב בפיילי פוטירי שלו
וזה נמצא צרור בגלוסקין שלו. אופה את פת המלך ואין ל' אפייה אלא בפת
ובלעז פיסטור, (מלה נושנת, והוא ידוע בל' רומי, ובל"א חיין קנעטער,
והוא שם תואר על הלש, ופעולת הלישה פיסטריר בלע"ז, קנעטען):

3 הָאוֹפִים׃ וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים
אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסוּר שָׁם׃
4 וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים אֶת־יוֹסֵף אִתָּם וַיְשָׁרֶת
5 אֹתָם וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר׃ וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם
אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ
הַמַּשְׁקֶה וְהָאֹפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר
6 אֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹּהַר׃ וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר
7 וַיַּרְא אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים׃ וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיסֵי
פַרְעֹה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר
8 מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם
חָלַמְנוּ וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף
9 הֲלוֹא לֵאלֹהִים פִּתְרֹנִים סַפְּרוּ־נָא לִי׃ וַיְסַפֵּר שַׂר־
הַמַּשְׁקִים אֶת־חֲלֹמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בַּחֲלוֹמִי
10 וְהִנֵּה־גֶפֶן לְפָנָי׃ וּבַגֶּפֶן שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִם וְהִיא
כְפֹרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלֹתֶיהָ עֲנָבִים׃

4 ויפקד שר הטבחי' את יוסף להיות אתם. ויהיו ימים במשמר י"ב חדש:
5 ויחלמו חלום שניהם ויחלמו שניהם חלום זהו פשוטו ומדרשו כל א' חלם
חלום שניהם שחלם את חלומו ופתרון חברו, וזה שנ' וירא שר האופים כי
טוב פתר. איש כפתרון חלומו כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד
6 לבא עליהם: זועפים עצבים כמו סר וזעף (מלכים ז): 10 שריגים זמורות
ארוכות שקורין וידיץ, (מלה נוטכת לקוח מל' רומי, (אויין רעבטאָס),
וכן בל' ספרד וידים). והיא כפורחת דומה לפורחת, והיא כפורחת נדמה
לי בחלומי כאלו היא פורחת ואחר הפרח עלתה נצה נעשו סמדר אשפניר
בלע"ז (אויפטהון אָדער אויפּטוּיסען איינער בלוהמע) ואח"כ הבשילו והיא
כד אפרחת אניקת לבלבין ע"כ תרגום של פורחת, כן גדול מפרח כדכתיב
(ישעי'יח) ובוסר גומל יהי' נצה וכתיב (במדבר יז) ויוצא פרח והדר וינן ציץ:

11 וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי וָאֶקַּח אֶת־הָעֲנָבִים וָאֶשְׂחַט
אֹתָם אֶל־כּוֹס פַּרְעֹה וָאֶתֵּן אֶת־הַכּוֹס עַל־כַּף
פַּרְעֹה׃ 12 וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת
הַשָּׂרִגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם׃ 13 בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים
יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשֶׁךָ וַהֲשִׁיבְךָ עַל־כַּנֶּךָ וְנָתַתָּ
כוֹס־פַּרְעֹה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ
מַשְׁקֵהוּ׃ 14 כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ
וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה
וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַבַּיִת הַזֶּה׃ 15 כִּי־גֻנֹּב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ
הָעִבְרִים וְגַם־פֹּה לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ
אֹתִי בַּבּוֹר׃ 16 וַיַּרְא שַׂר־הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר וַיֹּאמֶר
אֶל־יוֹסֵף אַף־אֲנִי בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי
חֹרִי עַל־רֹאשִׁי׃ 17 וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל
פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה אֹפֶה וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל
מֵעַל רֹאשִׁי׃ 18 וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת
הַסַּלִּים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם׃ 19 בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים
יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ

11 ואשחט כתרגומו ועצרית והרבה יש בל' משנה: 12 שלשת ימים הם
סי' הם לך לג' ימים ויש מדרשי אגדה הרבה: 13 ישא פרעה את ראשך
ל' חשבון כשיפקוד שאר עבדיו לשרת לפניו בסעוד' ימנה אותך עמהם, כנך,
בסיס שלך ומושבך: 14 אם זכרתני אתך אשר אם זכרתני אתך מאחר שייטב
לך כפתרוני ועשית נא עמדי חסד אין נא אלא ל' בקשה הרי אתה עושה עמי
חסד: 16 סלי חורי סלים של נצרים קלופי' חורין חורין ובמקומנו יש הרבה
והדרך מוכרי פת כסנין שקורין אובלי"ש (היפפנין קובען) לתתם בתוך' סלים:

מפטיר

[20] עַל־עֵץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ מֵעָלֶיךָ׃ וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת־פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ ׀ שַׂר הַמַּשְׁקִים [21] וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו׃ וַיָּשֶׁב אֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֵהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־כַּף

20 **יום הולדת את פרעה** יום לידתו וקורין לו יום גינוסיא, ול׳ הולדת לפי שאין הולד נולד אלא ע״י אחרים שהחי׳ מילדת את האשה ועל כן החיה נקראת מילדת וכן ומולדתך ביום הולדת אותך (יחזקאל יו) וכן אחרי הוכבס את הנגע (ויקרא יג) שכיבוסו על ידי אחרים. **וישא את ראש וגו׳**, מנאם עם שאר עבדיו שהיה מונה המשרתים שישרתו לו בסעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו שאו

הבנת המקרא.

20 **יום הלדת** כו׳ ול׳ הולדת לפי שאין הולד נולד אלא ע״י אחרי׳ וכו׳ עכ״ל, יש מן הקדמוני׳ שאמרו כי בעבור שבנין התפעל גם הוא יוצא לפעמי׳ לכן יאות לו גם הוא בנין שלא נזכר שם פועלו והוא הותפעל הה״א במקום או בק״מ ומזה לא **התפקדו** בתוכם (במדבר א מז) ואיכן ד׳ במקרא שהה״א בהם בק״מ והם תולדות ההתפעל, ובחסרון התי״ו יתדגש פ״א הפעל גם בהתפעל גם בהותפעל כמו ולאלה **תטמאו** (ויקרא יח) אחרי אשר **הטמאה** (דברי׳ כד ד) ולדעת׳ יהי׳ **הלדת** שם הפע׳ מן ההותפעל ובא בתוספת תי״ו, כמנהג שבת לדת דעת וריעיהם מבעלי פ״י, והיה ראוי במלואו **הילדת** אלא שנתקבר, ולדעת אחרים ועמה׳ החכם ראב״ע כי הוכבס והוטמאה וריעיהם מורכבים משכים בניכים מן ההופעל וההתפעל וכ״כ בסוף ס׳ צחות בשער המורכבים, גם בס׳ מאזנים דף כ׳ א׳ אמר הוכבס שם הפעל מבנין התפעל והת״ו מובלע עם פעל שלא נזכר שם פועלו, ועל הולדת דעכיניכו אמר שהוא שם הפעל מהבנין שלא נזכר שם פועלו, וכן דעת רד״ק במכלול ד״ק דף פ״ז ב׳ (ד״פ דף עו א) כי יש מלות מורכבות מבנין התפעל והופעל ע״ש ובדף קכ״ה (הוא דף קד א ד״כ) אמר ז״ל וכן יום הולדת את פרעה, ביום הולדת אותך הדגש תמורת הנח והוא מקור מבנין הופעל עכ״ל ומה שהביא לדוגמא ביום הלדת אותך דגוכו תכינא דיחזקאל י״ו פסוק ה׳ בגעל כפסק ביום הלדת אותך ולכן חבר אותו עם יום הלדת את פרעה, אבל קדמא דיחזקאל בפסוק ד׳ הולדת כתיב בוי״ו וכ״כ בהדיא בשרשו ביום הולדת אותך הראשון כתיב בוי״ו עם הדגש עכ״ל ולכן אין ממש בתפיסת החכם בעל מ״ש; וידמה לי שדעת רש״י ז״ל נוטה לשיטה ראשונה שהזכרתי בעבור שחבר יחד הוכבס עם הולדת.

פרעה: ואת שר האפים תלה כאשר פתר 22
להם יוסף: ולא־זכר שר־המשקים את־יוסף 23
וישכחהו: פ

ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד 1
על־היאר: והנה מן־היאר עלת שבע פרות יפות 2
מראה ובריאת בשר ותרעינה באחו: והנה 3
שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן־היאר
רעות מראה ודקות בשר ותעמדנה אצל הפרות
על־שפת היאר: ותאכלנה הפרות רעות המראה 4
ודקת הבשר את שבע הפרות יפת המראה
והבריאת וייקץ פרעה: ויישן ויחלם שנית והנה 5
שבע שבלים עלות בקנה אחד בריאות וטבות:
והנה שבע שבלים דקות ושדופת קדים צמחות 6

23 שאו את ראש ל' מנין: ולא זכר שר המשקים בו ביום. וישכחהו לאחר מכאן מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות אסור שתי שנים שנאמר (תלים מ) אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו ולא פנה אל רהבים ולא בטח על מצרים הקרוים רהב:

1 ויהי מקץ כתרגומו מסוף וכל ל' קץ סוף הוא. על היאור כל שאר נהרות אינם קרויין יאורי' חוץ מניל' מפני שכל הארץ עשויין יאורים יאורים בידי אדם ונילוס עולה בתוכם ומשקה אותם לפי שאין גשמים יורדין במצרים תדיר כשאר ארצות: 2 מן היאור עלות זהו עיקרו של חלום לפי ששביעתן ורעיבתן מתוך גדלות הנהר ומתוך יבישותו. יפות מראה סימן הוא לימי שובע שהבריות נראות יפות זו לזו שאין עין בריה צרה בחברתה. באחו באגם מריש בלע"ז (זומפף), כמו ישגא אחו: 3 ודקות בשר טינבי"ש בלע"ז (זאַרט, דין), ל' דק: 4 ותאכלנה סימן שתהא כל שמחת השבע נשכחת בימי הרעב: 5 בקנה אחד טודי"ל בלע"ז (האַלם). בריאות שיינ"ש בלע"ז (פֿעט, קרעֶפֿטיג): 6 שדופות הלייד"ש בלע"ז (אויסגעטראָקנעט), שקיפן קידום

7 אַחֲרֵיהֶֽן׃ וַתִּבְלַ֙עְנָה֙ הַשִּׁבֳּלִ֣ים הַדַּקּ֔וֹת אֵ֚ת שֶׁ֣בַע
הַשִּׁבֳּלִ֔ים הַבְּרִיא֖וֹת וְהַמְּלֵא֑וֹת וַיִּיקַ֥ץ פַּרְעֹ֖ה וְהִנֵּ֥ה
8 חֲלֽוֹם׃ וַיְהִ֤י בַבֹּ֙קֶר֙ וַתִּפָּ֣עֶם רוּח֔וֹ וַיִּשְׁלַ֗ח וַיִּקְרָ֛א

קבועות ל' משקוף הקבוט תמיד על ידי הדלת המכ' עליו. קדים רוח מזרחית
7 שקורין בישא (רויער ווינד): הבריאות שיי"נש בלע"ז. והנ' חלום והנ' נשלם
8 חלום שלם לפניו והוצרך לפותרים: ותפעם רוחו ומטרפא רוחיה מקשקשת
בתוכו כפעמון ובנבוכדנאצר אומר ותתפעם רוחו (דניאל ב) לפי שהיו שם שתי
פעימות

הנכת · המקרא.

8 ותפעם רוחו וכו' ובנבוכדנאצר אומר ותתפעם רוחו (דניאל ב) לפי שהיו
שם שתי פעימות שכחת החלום והעלמת פתרונו, ל' רש"י לקוח מבראשי' רבא
פ' פ"ט ר' יהודה אמר כאן חלמא ידע ופתרוניה בעא גביה ולהלן חלמא
ופתרוניה עכ"ל והוא לכאורה דרש רחוק מאד ומשמעות התיבות כי ההבדל
שבין בנין נפעל לבנין התפעל כפי שהורונו רבותינו בעלי הל' הוא שהנפעל
מקבל הפעולה ברוב מזולתו וההתפעל מתוכו, ועוד יש בהתפעל סגולה
מיוחדת שאינה בנפעל כי הנפעל מורה על דבר שהוא כן באמת וההתפעל
מורה על היקוי הדברים ודמוי הענינים בנפש יהיו כן חוץ לנפש או לא יהיו כן
כמו יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב (משלי יג ז) ופי' רש"י מראה עצמו
עשיר, או שהוא מתעשר בגזל עניים, ולפני הפירושים אין העושר כ"א לפי
הדמיון לבד, וכן ממתכבד וחסר לחם (שם יב ט) ופי' רש"י ממתכבד בעיניו,
וכנה איש מתהלל במתת שקר (שם כה יד) שכב על מטתך והתחל (ש"ב יג ה)
וישכב אמנון ויתחל (שם) הראה עצמו חול', ורבים כאלה ועוד מסגולתו שיורה
לפעמים על חזרת הענין וההתעסקות בו מה שלא יורה הנפעל, אבל מעולם
לא עלה על דעת איש שיהי' בהתפעל כפל ענין הוראת הנפעל עד שיפורש
ותפעם פעימה אחת ותתפעם שתי פעימות? אכן כבר אמרו רז"ל דברי
תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, וכל ענין חלום נבוכדנאצר
הלא הוא כתוב בתנחומא בפ' זו ומשם נתברר כי גם בנבוכדנאצר לא היה
שכחת החלום באמת כי אם לפי הראות שעש' עצמו כאילו שכחו כי אמר אם
אומר להם החלום אולי יבדו מלבם פתרון שלא אוכל לעמוד על אמתתו כי
אולי הוא לזמן רחוק כמו שפתר דניאל באמת, לכן בקש מהם שיגידו לו חלומו
אשר חלם ואם יש בחכמתם כן אז ודאי ידעו גם פתרונו על נכון וזה שאמר
להם להן חלמא אמרו לי ואנדע די פשריה תהחוונני, והיוצא מזה הסיפור כי
הפעימ' של נבוכדנאצר פי שנים ברוחה פעימה ואינה פעימה, פעימה מצד
העלמת הפתרון והיא פעימה באמת והיא נכונה לבנין נפעל ופעימה מצד
שכחת החלום והיא אינה פעימה באמת כ"א לפי הדמיון לכן היא נכונה לבנין
התפעל

אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר
פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה׃
וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת־ 9
חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם׃ פַּרְעֹה קָצַף עַל־עֲבָדָיו 10
וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת
שַׂר הָאֹפִים׃ וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי 11
וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ׃ וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר 12
עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־

מעימות שכחת החלום והעלמת פתרונו. חרטמי הנקרים בטימי מתים שואלים בעצמות, טימי הן עצמות בל' ארמי ובמסכת נית שהוא מלא טימיא מלא עצמות. ואין פותר אותם לפרעה פותרים היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולן ככנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונם שהיו אומרים שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר: איש כפתרון חלומו חלום 11 הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו: נער עברי עבד ארורים הרשעים 12 אין טובתם שלמה מזכירו בל' בזיון, נער שוטה ואין ראוי לגדולה, עברי אפילו

הבנת המקרא.

התפעל, ועתה ראה והפלא מחכמת בעל הטעמים ואמתת המסרה וזה שכבר אמרו הקדמונים שמדרך ההתפעל להניח הדבור בתיבתו מלרע אף בבוא וי"ו הפתוחה בראש תיבתו כמו ויתנכר אליהם, ויתמודד על הילד, ויתגעש ודומיהם ובנפעל שיכון התיבה מלעיל כגון כל "וינגף ויל‍חם ‍‍‍‍" ויצמד וכן כל וינחם מלעיל בר מן ב' מלרע" ואמרו" שבי אלה הם "באמת מן ההתפעל" הקל כי כבר מצאנו התפעל קל ויתפקדו התפקדו וכן נראה דעת רש"י שהרי הוא חבר יחד ותתכם לעיל כ"ד ס"ה עם ותקבר ותשבר והורה בזה שגם הם מן ההתפעל להיותם מלרע, וכן כל ויאסף ט עמיו שפתרונם גניזת המת כול' מלעיל כי הם מהנפעל וכל ויאסף ‍ ל' קיבוץ הדבר המפוזר הוא מלרע דוק ותמצא כי הם מההתפעל וכן ‍ שיטת כל המתפעל ואין מל' זר' כי אם ותתפעם רוחו דכבוכדנאצר שהוא בא מלעיל כמנהג הנפעל לכן הוא מורכב משניה' להורו' על שני מיני הפעינ' שהזכרתי שהאח' היה' באמת והיא הנרמז' בנפעל והאחרת לפי הדמיון והיא הנרמזת בהתפעל, ולכן נדברו עם חכמיו לא אמר להם ותתפעם רוחי כי אם ותפעם רוחי לדעת החלום וכמו שאמרנו והכל שריר וקים.

לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר׃ 13 וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה׃ 14 וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־(שני) הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה׃ 15 וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף חֲלוֹם חָלַמְתִּי וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ לֵאמֹר תִּשְׁמַע חֲלוֹם לִפְתֹּר אֹתוֹ׃ 16 (שני׳) וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר בִּלְעָדָי (לפני׳) אֱלֹהִים יַעֲנֶה אֶת־שְׁלוֹם פַּרְעֹה׃ 17 וַיְדַבֵּר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף בַּחֲלֹמִי הִנְנִי עֹמֵד עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃ 18 וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת בְּרִיאוֹת בָּשָׂר וִיפֹת תֹּאַר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ׃ 19 וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן דַּלּוֹת וְרָעוֹת תֹּאַר מְאֹד וְרַקּוֹת בָּשָׂר לֹא־רָאִיתִי כָהֵנָּה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָרֹעַ׃ 20 וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעוֹת אֵת שֶׁבַע

אפילו לשונו אינו מכיר, עבד וכתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים, (ס"א שריס וכן גרס רא"ם). איש כחלומו לפי החלום
13 וקרוב לענינו: השיב על כני פרעה הנזכר למעלה כמו שאמר פרעה קצף על עבדיו הרי מקרא קצר לשון ולא פי׳ מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי השיב מי שבידו להשיב והוא פרעה וכן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות
14 הם סותמים את הדבר: מן הבור מן בית הסוהר שהוא עשוי כמין גומא וכן כל בור שבמקרא ל׳ גומא הוא ואף אם אין בו מים קרוי בור פוסי בלע"ז
15 (חיינע גרובע). ויגלח מפני כבוד המלכות: תשמע חלום לפתור אותו תאזין ותבין חלום לפתור אותו. תשמע ל׳ הבנה והאזנה כמו שומע יוסף
16 אשר לא תשמע לשונו אנטינדרא בלע"ז (פערשטעהען): בלעדי אין החכמ׳
19 משלי אלא אלהים יענה יתן ענייה בפי לשלום פרעה: דלות כחושות כמו מדוע אתה ככה דל דאמנון (שמואל ב יג). ורקות בשר כל ל׳ רקות שבמקרא

הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת׃ [21] וַתָּבֹאנָה אֶל־
קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן
רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ׃ [22] וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי וְהִנֵּה
שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאֹת וְטֹבוֹת׃
[23] וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת שְׁדֻפוֹת קָדִים
צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם׃ [24] וַתִּבְלַעְןָ הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקֹּת אֵת
שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבוֹת וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים
וְאֵין מַגִּיד לִי׃ [25] וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה
אֶחָד הוּא אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה׃
[26] שֶׁבַע פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע
הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא׃
[27] וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן
שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שְׁדֻפוֹת
הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב׃ [28] הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה
אֶת־פַּרְעֹה׃ [29] הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ [30] וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן

[23] חסרי בשר בלועז בלע"ז (כמו בלועז לאחרט , טוומק) : צנומות צונמא בל'
ארמי סלע הרי הן כעץ בלי לחלוח וקשות כסלע ותרגומו כנן לקיין אלן
[26] נצן אלא הכן לפי שנתרוקנו מן הרע : שבע שנים ושבע שנים כלן
אינן אלא שבע ואשר נשנה החלו' פעמים לפי שהדבר מזומן כמו שפירש לו בסוף
ועל השנו' החלום וגו' , בשבע שנים הטובות נאמר הגיד לפרעה לפי שהיה
סמוך , ובשבע שני רעב נאמר הראה את פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק

ונשכח כל־השבע בארץ מצרים וכלה הרעב
31 את־הארץ: ולא־יודע השבע בארץ מפני הרעב
32 ההוא אחרי־כן כי־כבד הוא מאד: ועל השנות
החלום אל־פרעה פעמים כי־נכון הדבר מעם
33 האלהים וממהר האלהים לעשתו: ועתה
ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על־ארץ
34 מצרים: יעשה פרעה ויפקד פקדים על־הארץ
וחמש את־ארץ מצרים בשבע שני השבע:
35 ויקבצו את־כל־אכל השנים הטבות הבאת
האלה ויצברו־בר תחת יד־פרעה אכל בערים
36 ושמרו: והיה האכל לפקדון לארץ לשבע
שני הרעב אשר תהיין בארץ מצרים ולא־
37 תכרת הארץ ברעב: וייטב הדבר בעיני פרעה
38 ובעיני כל־עבדיו: ויאמר פרעה אל־עבדיו
39 הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו: ויאמר

שלישי

30 31 נפל בו ל' מחילה: ונשכח כל השבע הוא פתרון הבליעה: ולא יודע
32 34 השבע הוא פתרון ולא נודע כי באו אל קרבנה: נכון מזומן: וחמש
35 כתרגומו וזרזין וכן חמושים: את כל אכל שם דבר הוא לפיכך טעמו באל"ף
ונקוד בפתח קטן ואוכל שהוא פועל כגון: כי כל אוכל חלב טעמו בכ"ף
ונקוד קמץ קטן. תחת יד פרעה ברשותו ובאוצרותיו: והי' האוכל הצבור
38 כשאר פקדון הגנוז לקיו' הארץ: הנמצא כזה הנשכח כדין אם נלך ונבקשנו
הנמצא

הגהת המקרא.

38 הנמצא כזה הנשכח כדין אם נלך ונבקשנו הנמצא כמוהו, הנמצא ל'
תמיה וכו' עכ"ל בעבור כי כבר מצאנו במקרא נוסחאות שת"א הישכח כדין
ולפ"ז יהי' הנמצא פעל עבר מבנין נפעל וכפי' הראב"ע בפירושו הראשון לכן

פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ
40 אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ׃ אַתָּה תִּהְיֶה
עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל
41 מִמֶּךָּ׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נָתַתִּי אֹתְךָ
42 עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ
מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ
43 בִּגְדֵי־שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ׃ וַיַּרְכֵּב
אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו

הנמצא כזהו, הנמצא ל' תמיהה וכן כל ה"א המשמשת בראש תיבה ונקודה
39 בחטף פתח: אין נבון וחכם כמוך לבקש איש נבון וחכם שאמרת לא נמצא
40 כמוך: ישק יזון יתפרנס, כל צרכי עמי יהיו נעשים על ידך כמו ובן משק
ביתי (לעיל טו ב) וכמו נשקו בר (תלי' ב יב) גרניסון בלע"ז (וכמוהו בתילי'
ב' י"ב, ונגזר מן גרניר, פֿערזָארגען, פֿערזעהען). רק הכסא שיהיו
41 קורין לי מלך. כסא ל' של המלוכ' כמו ויגדל את כסאו מכסאך: נתתי אותך
מניתי יתך ואף על פי כן ל' נתינה הוא כמו ולתתך עליון בין לגדולה בין
42 לשפלות נופל ל' נתינה עליו כמו נתתי אתכם נבזים ושפלים: ויסר את
טבעתו נתינ' טבע' המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה.
בגדי שש דבר חשיבות הוא במצרים. רביד ענק ועל שהוא רצוף בטבעו'
קרוי רביד, כן רבדתי ערשי (משלי ז יז) רצפתי ערשי מרבדו', בל' משנ'
43 מוקף רובדין של אבן על הרובד שבעזרה והיא רצפה: במרכבת המשנה
השניה

הגהת המקרא.

אמר המ"ת שעיקר תרגומו הנשכח כדין כי הנו"ן סימן המדברים והם דברי
פרעה אל עבדיו הנמצא אנחנו כזה אף אם נבקשנו לא נמצא כמוהו איש אשר
רוח אלהים בו, ופי' זה עיקר שאילו לפי' הראשון יהיה הנמצא שלילת המציאות
והי' לו לומר היש כזה איש וגו' שמלת היש היא שלילת המציאות בל' עברי אבל
הנמצא מצטרף אל התיפוש ור"ל אע"פ שנמצא בארצנו אנשים חכמי' ונבונים
מ"מ לא נמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו והוא טוב לנו יותר לאין ערך,
וכנגד שאמר יוסף ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם באה התשוב' הנמצא וגו'.
ומה נעמו דברי החכם הר"מ קטוו אשר העתקתי בחומש עם תרגום אשכנזי
ופי' מנחה חדשה שהדפסתי ע"ש.

43 במרכבת המשנה השני' למרכבתו המהלכת אצל שלו, ל' רש"י ז"ל וכן
ת"א

44 אַבְרֵ֑ךְ וְנָת֣וֹן אֹת֔וֹ עַ֖ל כָּל־אֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃ וַיֹּ֧אמֶר
פַּרְעֹ֛ה אֶל־יוֹסֵ֖ף אֲנִ֣י פַרְעֹ֑ה וּבִלְעָדֶ֗יךָ לֹֽא־יָרִ֨ים
45 אִ֧ישׁ אֶת־יָד֛וֹ וְאֶת־רַגְל֖וֹ בְּכָל־אֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃ וַיִּקְרָ֨א
פַרְעֹ֣ה שֵׁם־יוֹסֵף֮ צָֽפְנַ֣ת פַּעְנֵ֒חַ֒ וַיִּתֶּן־ל֣וֹ אֶת־אָֽסְנַ֗ת
בַּת־פּ֥וֹטִי פֶ֛רַע כֹּהֵ֥ן אֹ֖ן לְאִשָּׁ֑ה וַיֵּצֵ֥א יוֹסֵ֖ף עַל־
46 אֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃ וְיוֹסֵף֙ בֶּן־שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֔ה בְּעָמְד֕וֹ

השניה למרכבתו המהלכת אצל שלו. אברך כתרגומו דין אבא למלכא, רך בל' ארמי מלך, בהשותפין לא ריכא ולא בר ריכא, ובדברי אגדה דרש רבי יהודה אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים אמר לו בן דורמסקית עד מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים אין אברך אלא ל' ברכים שהכל היו
44 נכנסין לפניו ויוצאין תחת ידו כענין שנ' ונתון אותו וגו': אני פרע' שיש יכולת בידי לגזור גזרת על מלכותי ואני גוזר שלא ירים איש ידו בלעדיך שלא ברשותך, דבר אחר אני פרעה אני אהיה מלך ובלעדיך וגו' וזהו דוגמת רק הכסא שלא שהוצרך לפרשה בשעת נתינת הטבעת, את ידו ואת רגלו, כתרגומו:
45 צפנת פענח מפרש הצפונות ואין לפענח דמיון במקרא. פוטיפרע הוא פוטיפר ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאליו לפי שחמד את יוסף למשכב זכור:

הבנת המקרא.

ת"א ברתיכא תנייתא וי"ג תניכא, וכן ת"י, ורצונו שאין משנה שם תאר לאיש שהוא שני למלך וכמו שפירשו המפרשים אבל הוא שם דבר של שניות וכפילות כמו את שריה כהן הראש ואת צפניה כהן משנה (מ"ב כה יח) וכן ואת צפניה כהן המשנה (סוף ירמי') וכן ואת כהני המשנה (מ"ב כג ד) כל אלה דבוקים וסמוכים אל משנה ולא יסמך המתואר אל תארו ועוד שהרי כהני לשון רבים ומשנה ל' יחיד לכן וודאי כי משנה הוא שם דבר עומד בעצמו ונסמך אליו כהני ופירושו הכהנים של המשנה ור"ל של המדרגה השניי' הנקראת משנה, ובל"א דעם צווייטען ראַנגעס, גם בכל דבר או בכל ענין נקרא משנה כמו והיה משנה על אשר ילקטו יום יום, לקטו לחם משנ' גם הוא סמוך כמו לחם יומים, וסמיכות משנה בפר"י משנה עוונם (ירמי' יו יח) ובקיבוץ כפורי כסף משנים (עזרא א י) גם שם פי' רשי' משנים שניים כלים אחרים של מין אחר, וככה פירש על וירכיבוהו על רכב המשנה אשר לו (דה"ב לה כד) לפי שדרך המלך לרכוב על שתי מרכבות הראשונה עיקר ואם ינטרך יישב בשנייה בראשונה אשר יצא לפניהם ואשר יבוא וגו' וכשאלה הרכיבוהו על רכב המשנה. עכ"ל.

לפני פרעה מלך־מצרים ויצא יוסף מלפני
פרעה ויעבר בכל־ארץ מצרים׃ ותעש הארץ 47
בשבע שני השבע לקמצים׃ ויקבץ את־כל־ 48
אכל ׀ שבע שנים אשר היו בארץ מצרים ויתן
אכל בערים אכל שדה־העיר אשר סביבתיה
נתן בתוכה׃ ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה 49
מאד עד כי־חדל לספר כי־אין מספר׃ וליוסף 50
ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר
ילדה־לו אסנת בת־פוטי פרע כהן און׃ ויקרא 51
יוסף את־שם הבכור מנשה כי־נשני אלהים
את־כל־עמלי ואת כל־בית אבי׃ ואת שם השני 52
קרא אפרים כי־הפרני אלהים בארץ עניי׃
ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ 53
מצרים׃ ותחלינה שבע שני הרעב לבוא 54
כאשר אמר יוסף ויהי רעב בכל־הארצות
ובכל־ארץ מצרים היה לחם׃ ותרעב כל־ארץ 55
מצרים ויצעק העם אל־פרעה ללחם ויאמר

ותעש הארץ כתרגומו, ואין הל׳ נעקר מל׳ עשייה. לקמצים קומץ על
קומץ יד על יד היו אוצרים: אוכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן 48
בתוכה שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה ונותנין בתבואה מעפר המקום
ומעמיד את התבואה מלירקב: עד כי חדל לספור עד כי חדל לו הסופר 49
לספור וה״ז מקרא קצר. כי אין מספ׳ לפי שאין מספר, והרי כי משמש בל׳
דהא: בטרם תבא שנת הרעב מכאן שאדם אסור לשמש מטתו בשני רעבון: 50
ותרעב כל ארץ מצרים שהרקיבה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף. 55

פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר
56 לָכֶם תַּעֲשׂוּ׃ וְהָרָעָב הָיָה עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ
וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם
57 וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ
ע מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־
1 הָאָרֶץ׃ וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר
2 יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ׃ וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי

אשר יאמר לכם תעשו לפי שהי' יוסף אומר להם שימולו וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו אמר להם ולמה לא צברתם בר והלא הכריז לכם שני הרעב באים אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה אמר להם א"כ כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על התבואה והרקיבה מה אם יגזור עלינו ונמות:
56 על כל פני הארץ מי הם פני הארץ אלו העשירים. את כל אשר בהם כתרגומו די בהון עיבורא. וישבור למצרים שבר ל' מכר ול' קנין הוא כאן משמש ל' מכר, שברו לנו מעט אוכל ל' קנין, ואל תאמר אינו כי אם בתבואה שאף ביין וחלב מצינו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב (ישעי' נה):
57 וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף לשבור ואם תדרשהו כסדרו היה צריך לכתוב לשבור מן יוסף:
1 וירא יעקב כי יש שבר במצרים ומהיכן ראה והלא לא ראה אלא שמע שנ' הנה שמעתי וגו' ומהו וירא ראה באספקלריא של קדש שעדיין יש לו שבר במצרי' ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפי' שזה יוסף. למה תתראו למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שבעים באותה שעה עדיין היה להם תבואה, (ול"נ פשוטו למה יהו הכל מסתכלין בכם ומתמיהי' בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בטרם שיכלה מה שבידכם), ומפי אחרים שמעתי שהוא ל' כתישה למה תהיו כחושים ברעב, ודומ'

הבנת המקרא.

1 למה תתראו למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ועשו כאלו אתם שבעים וכו' ל' רש"י ז"ל, ועיקר כוונתו כי תתראו הוא מגזרת רוה שהוא ל' שביעה ורויה ועיקרו תתרוו אלא שבא האל"ף תמורת הוי"ו בחילוף יהו"א כמנהג הלשון וכמוהו גאה גם גוה ודוגמת מניות ומנאות ורבים כאלה, וזה שאמר הרב בסוף ודומה לו ומרוה גם הוא יורא (משלי יא כה) שגם זה כתיב באל"ף ומל' רויה כמו שפי' שם הרב ז"ל ולא מל' יורה ומלקוש כפי' רד"ק ובעבור שהוציאו הכתוב בל' התפעל שהוראתו הענין שמראה האדם בעצמו

כִּֽי יֶשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ
מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמֽוּת׃ וַיֵּרְדוּ אֲחֵֽי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה 3
לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרָֽיִם׃ וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹֽא־ 4
שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסֽוֹן׃
וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּֽי־הָיָה 5
הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָֽעַן׃ וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־ 6
הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ
אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָֽרְצָה׃ וַיַּרְא יוֹסֵף 7
אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם
קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ

2 ודומ' לו ומרו' גם הוא יורא (משלי י"א): רדו שמה ולא אמר לכו רמז למאתי'
3 וי' שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רד"ו: וירדו אחי יוסף ולא כתב בני
יעקב מלמד שהיו מתחרטי' במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחו' ולפדותו
בכל ממון שיפסקו עליהם. עשרה מה ת"ל והלא כתיב ואת בנימין אחי
יוסף לא שלח אלא לענין האחוה היו חלוקין לי' שלא היתה אהבת כלם ושנאת
4 כלם שוה לו אבל לענין לשבור בר כלם לב אחד להם: פן
יקראנו אסון ובבית לא יקראנו א"ר אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרג
5 בשעת הסכנה: בתוך הבאים מטמינין עצמן שלא יכירם לפי שצוה להם
אביהם שלא יתראו כולם בפתח א' את שיכנס כל א' בפתחו כדי שלא תשלוט
בהם עין הרע שכול' נאים וכולם גבורים. כי היה הרעב מוסב אל הבאים
6 כי היה הרעב בארץ כנען והיו באים הרבה שיירות מהם: וישתחוו לו אפים
7 נשתטחו לו על פניהם וכן כל השתחואה פשוט ידים ורגלי' הוא: ויתנכר

הבנת המקרא.

כמו שכתבתי לעיל אבל ותפעם רוחו לכן פירש י' הראו עצמכם שביעים, לכן
זה שכתו' במקצת נוסחאו' ול"נ פשוטו למ' יהיו הכל מסתכלין בכם וכו' אינכו
אל' רש"י ז"ל גם אין הפירוש הז' מיושב על ל' תתראו גם מה שפי' החכ' כפורנו
ור"א הלוי למה תביטו זה אל זה בלתי מתיישב עליו שאין טעם הראי' בבנין
התפעל הבטת האחד את חבירו כ"א הבטת כל אחד עצמו, ולדעת האחרים
שהזכיר רש"י ז"ל יהי' תתראו הפך הרוי' ומן המלות המשמשות בבנין וכתירה
והפירוש הזה הזכיר תוס' במס' תענית י' ב' בשם המדרש, ונרא' שדוגמתו
יכל בשרו מרואי (איוב לג כא) שטעמו מרזון וכיחוש.

8 מֵאֶרֶץ כְּנַעַן לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו
9 וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ׃ וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֵת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר
חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת
10 אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי
11 וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד
12 נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים׃ וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת׃
13 וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים ׀ אֲנַחְנוּ בְּנֵי
אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ
14 הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא
15 אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם׃ בְּזֹאת

8 אליהם כנע' להם כנכרי בדברי' לדבר קשות: ויכר יוסף וגו', לפי שהניחם
חתומי זקן. והם לא הכירוהו שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשיו מצאוהו
בחתימו' זקן, ומדרש אגדה ויכר יוסף את אחיו כשנמסרו בידו הכיר שהם
9 אחיו ורחם עליהם והם לא הכירוהו כשנפל בידם לנהוג בו אחוה: אשר
חלם להם עליהם וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו. ערות הארץ גלוי
הארץ מהיכן היא נוחה ליכבש, כמו את מקורה הערה (ויקרא כ) וכמו ערום
ועריה (יחזקאל יו) וכן כל ערוה שבמקרא ל' גלוי, (ות"א בדקא דארעא כמו
10 בדק הבית רעוע הבית אבל לא דקדק לפרשו אחר ל' המקרא): לא אדוני
11 לא תאמר כן שהרי עבדיך באו לשבור אוכל: כלנו בני איש א' נחנו
נצנצה בהם רוח הקודש וכללוהו עמהם שאף הוא בן אביה'. כנים אמתיים
כמו כן דברת, (במדבר כו) כן בנות צלפחד דוברות (ישעיה יו) ועברתו לא
12 כן בדיו: ערות הארץ באתם לראות שהרי נכנסתם בי' שערי העיר למה
13 לא נכנסתם בשער א': ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו', ובשביל אותו א'
14 שאיננו נתפזרנו בעיר לבקשו: הוא אשר דברתי הדבר אשר דברתי שאתם
מרגלי' הוא האמת והנכון זהו לפי פשוטו, ומדרשו א"ל ואלו מצאת' אותו ויפסקו
עליכם ממון הרבה תפדוהו, אמרו לו הן, א"ל ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו
בשו' ממון מה תעשו, אמרו לכך באנו להרוג או ליהרג, אמר להם הוא אשר

תִּבָּחֵנוּ חֵי פַרְעֹה אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא
אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה׃ 16 שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיִקַּח אֶת־
אֲחִיכֶם וְאַתֶּם הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת
אִתְּכֶם וְאִם־לֹא חֵי פַרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם׃ 17 וַיֶּאֱסֹף
אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ 18 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וִחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים
אֲנִי יָרֵא׃ 19 אִם־כֵּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר
בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן
בָּתֵּיכֶם׃ 20 וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ
דִבְרֵיכֶם וְלֹא תָמוּתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃ 21 וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים ׀ אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר
רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ
עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת׃ 22 וַיַּעַן רְאוּבֵן
אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם ׀ לֵאמֹר אַל־
תֶּחֶטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ׃
23 וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם׃

15 דברתי אתכם להרוג בני העיר באתם מניח אני בגביע שלי ששניים מכם החריבו
16 כרך גדול של שכם: אם תצאו מזה מן המקום הזה: האמת אתכם אם אמת
אתכם, לפיכך ה"א נקוד פתח שהוא כמו בל' תימה, ואם לא תביאוהו חי פרעה כי
17 19 מרגלים אתם: משמר בית האסורים: בבית משמרכם שאתם אסורים בו עכשיו
ואתם לכו הביאו לבית אביכם, שבר רעבון בתיכם, מה שקניתם לרעבון אנשי
20 בתיכם: ויאמנו דבריכם תאמתו ויתקיימו כמו אמן אמן וכמו, יאמן נא דבריך
21 (מלכים א ח): אבל כתרגומו בקושטא, וראיתי בב"ר לישנא דרומאה הוא אבל
כרם. באה אלינו טעמו בבי"ת לפי שהו' בל' עבר שכבר באה ותרגומו אתת
22 23 לותנא: וגם דמו אתין וגמין רבוין דמו וגם דם הזקן: והם לא ידעו כי

24 וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם
וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃
25 וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב
כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ
26 וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן׃ וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם
27 וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם׃ וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא
לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי
28 אַמְתַּחְתּוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם
הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל־
29 אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ׃ וַיָּבֹאוּ

שומע יוסף מבין לשונ' ובפניו היו מדברי' כן. כי המליץ בינותם כי כשהיו מדברי' עמו הי' המליץ בינית' היודע ל' עברי ול' מצרי והי' מליץ דבריה' ליוסף ודברי יוסף להם לכך היו סבורי' שאין יוסף מכיר בל' עברי. המליץ זה מנשה בנו: 24 ויסב מעליהם נתרחק מעליה' שלא יראוהו בוכ'. ויבך לפי ששמע שהיו מתחרטין. את שמעון הוא השליכו לבור הוא שאמר ללוי הנה בעל החלומות הלזה בא, ד"א נתכוון יוסף להפרידו מלוי שמא יתיעצו שניהם להרוג אותו. ויאסר אותו לעיניהם לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו 27 והשקהו: ויפתח האחד הוא לוי שנשאר יחיד משמעון בן זוגו. במלון במקום 28 שלנו בליל'. אמתחת הוא שק: וגם הנה באמתחתי גם הכסף בו עם התבוא'. מה זאת עשה אהים לנו להביאנו לידי עלילה זו שלא הושב אלא

הבנת המקרא.

27 ויפתח האחד הוא לוי וכו' ל' רש"י ודייק כן מדכתיב האחד בה"א הדעת ולא אמר אחד, ולפי הפשט נראה שהיה אחד מהם מיוחד אשר זאת עבודת משמרתו לתת מספוא במלון לכל חמורים של בני החבורה להקל הטורח מעליהם שלא יצטרך כל אחד ואחד לפתוח שקו במלון ולזאת הי' להם שק מיוחד למספוא, ויוסף ידע בזה על כן היה בטוח שזה וולאי יפתח שקו וימצא הכסף מונח בפיו; ומה שגם הכסף של האחד בפי האמתחת דוקא ולאחרים בשולי האמתחת כנראה מן הכתובים עיין בפי' התכם הר"ש קאלוו נחומא עם מנחה חדשה שהדפסתי ותמצא דברי טעם ודעת יתירה.

אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־
הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר׃ דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ 30
אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ׃
וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנָחְנוּ לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים׃ 31
שְׁנֵים־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ 32
וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ וַיֹּאמֶר 33
אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים
אַתֶּם אֲחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ אִתִּי וְאֶת־רַעֲבוֹן
בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ׃ וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן 34
אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם
אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ׃ וַיְהִי 35
הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ
בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם
וַיִּירָאוּ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי 36
שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן
תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה׃ וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו 37
לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ
תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר לֹא־ 38
יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר

להתעולל עלינו: ואת הארץ תסחרו תסובבו וכל ל' סוחרי' וסחורה על 34
שם שמחזרי' ומסבבים אחר הפרקמטיא: צרור כספו קשר כספו: אותי 35 36
שכלת' מלמ' שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף. שכלהם כל מי שבניו
אבודים קרוי שכול: לא ירד בני עמכם לא קבל דבריו של ראובן, אמר 38

וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם
1 אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה׃ וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ׃
2 וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ
מִמִּצְרָיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־
3 לָנוּ מְעַט־אֹכֶל׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד
הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי
4 אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ
5 נֵרְדָה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל׃ וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא
נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי
6 אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָה הֲרֵעֹתֶם
7 לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח׃ וַיֹּאמְרוּ שָׁאוֹל
שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד

2 נכור שוטה הוא זה הוא אומר להמי' בניו וכי בניו הם ולא בני: כאשר כלו
לאכול יהודה אמר להם המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית. כאשר
כלו כד שציאו, (והמתרגם כד ספיקו טועה כאשר כלו הגמלים לשתות
מתורגם כד ספיקו כששתו די ספקם הוא גמר שתייתם, אבל זה כאשר כלו
3 לאכל כשא' תם האוכל הוא ומתרגמינן כד שציאו): העד העיד ל' התראה
שסתם התראה מתרה בו בפני עדים, וכן (ירמי' יא) העידותי באבותיכם
(שמו' יט) רד העד בעם. לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם לא תראוני
בלא אחיכם אתכם, ואונקלוס תרגם אלהן כד אחוכון עמכון ישב הדבר על
7 אופנו ולא דקדק לתרגם אחר ל' המקרא: לנו למולדתנו למשפחותינו,
ומדרשו אפילו עציני (כ"א עצי) עריסותינו גלה לנו. ונגד לו שיש לנו אב ואח.
על

הבנת המקרא.

2 כאשר כלו כד שציאו והמתרגם כד ספיקו טועה וכו', ל' רשי' ז"ל
וכבר בארתיו בטוב במפורש לתורת האלהים.

7 אפילו עניני עריסותינו וכו', כ"ה ברשי' כ"י אבל בדפוס עצי
עריסותינו וכ"ה ברבות פ' צ"א אבל רשי' גרס גם אפילו עריסותינו ופי'
קטנים המוטלים בעריסה.

הביאתיו

אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם׃
8 וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו שִׁלְחָה הַנַּעַר
אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ
9 גַם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ׃ אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ
אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי
10 לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ
11 זֶה פַעֲמָיִם׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן
אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם
וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צֳרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת

על פי הדברי' הא' ע"פ שאלותיו אשר שאל הוזקקנו להגיד. כי יאמר אשר יאמר
8 כי משמש בל' אם, ואם משמש בל' אשר ה"ז שמוש א' מד' לשונותיו שמשמש
כי והוא אי שהרי כי זה כמו אם כמו עד אם דברתי דברי. ונחיה נכנסה בו
רוח הקדש ע"י הליכה זו תחי רוחך שנ' ותחי רוח יעקב אביהם. ולא נמות
9 ברעב, בנימין ספק יתפש ספק לא יתפש ואנו כלנו מתים ברעב אם לא נלך,
10 מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי. והצגתיו לפניך שלא אביאנו
11 אליך מת כי אם חי, וחטאתי לך כל הימים לעה"ב: לולא התמהמהנו
על ידך כבר היינו שבים עם שמעון ולא נצטערת כל הימים הללו: איפוא
כל ל' איפה ל' יתר הוא לתקן מלה בל' עברי אם כן אזדקק לעשות שאשלחנו
עמכם צריך אני לחזו' ולבקש איה פה תקנ' ועצה להשיאכ' ואומ' אני זאת
עשו. מזמרת הארץ מתרג' מדמשבח בארע' שהכל מזמרים עליו כשהוא
בא לעולם. נכאת שעוה נ"ר. בטנים לא ידעתי מה הם, ובפירושי א'ב'
בל

הבנת המקרא.

9 הביאותיו אליך, כבר הבינותיך לעיל י"ד כ"ב אבל הריאותי ידי שאין
הל' הזה ל' עבר וודאי כ"א תלוי ע"ש וכמוה' ואתה הסבות את לבם אחורנית
(מ"א י"ח ל"ז) לכן העיקר כפי' הגאון אשר הזכיר הרד"ק בפירושו, ומן
מונח הדברים תבין ותשכיל ההבדל שבין וההדרמתי והַהדרמתי,
והיעלית והעלית, וההייתם והייתם והדומיהם,
בחון בהם וחקור בהם והעמד אותן על בורים.

12 ולט בטנים ושקדים: וכסף משנה קחו בידכם ואת הכסף המושב בפי אמתחתיכם תשיבו 13 בידכם אולי משגה הוא: ואת אחיכם קחו וקומו 14 שובו אל האיש: ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין 15 ואני כאשר שכלתי שכלתי: ויקחו האנשים את המנחה הזאת ומשנה כסף לקחו בידם ואת בנימין ויקמו וירדו מצרים ויעמדו לפני יוסף: *

12 של רבי מכיר ראיתי פיסטציאס ודומה לי שהם אפרסקין: וכסף משנה פי שנים כראשון. קחו בידכם לשבור אכל שמא הוקר השער. אולי משגה הוא שמא הממונה על הבית שכחו שוגג: 14 ואל שדי מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה הריני מתפלל עליכם, אל שדי, שדי בנתינת רחמיו וכדי היכולת בידו ליתן יתן לכם רחמים זהו פשוטו, ומדרשו מי שאמר לעול' די יאמר די לצרותי שלא שקטתי מנעורי צרת לבן צרת עשו צרת רחל צרת דינה צרת יוסף צרת שמעון צרת בנימין. ושלח לכם ויפטר לכון כתרגומו יפטרנו מאסוריו ל' לחפשי ישלחנו ואינו נופל בתרגו' ל' וישלח שהרי לשם הם הולכים אצלו. את אחיכם זה שמעון. אחר רוח הקדש נזרקה בו לרבות יוסף ואני, עד שובכם אהיה שכול מספק. כאשר שכלתי מיוסף ומשמעון. שכלתי 15 מבנימין: ואת בנימין מתרגמינן ודברו ית בנימין לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שוה בל' ארמי בדבר הנקח ביד מתרגם ונסיב ודבר הנקח
בהנהגת

הבנת המקרא.

12 וכסף משנה פי שנים כראשון קחו בידכם לשבר אכל שמא הוקר השער עכ"ל עיין מה שכתבתי לעיל מ"א מ"ג על במרכבת המשנה.

15 ומשנה כסף כתב הרד"ק בשרשו ז"ל משנה למלך, וכסף משנה כמו שני, והשם ומשנה כסף, אבל נכון שהוא תאר כמו וכסף משנה והרא' שהוא בסגול ואילו היה שם היה עניינו סמוך והיה נקוד צרי אבל לפי שהוא סגול אינגו סמוך וא"כ הוא תאר כמו וכסף משנה, ואע"פ שאין מנהג הלשון ברוב לבוא התאר לפני המתואר, וכן ומשנה שברון שברם (ירמי' יז יח) כי הוא נקוד ג"כ בסגול ר"ל שברון שני, וכן כי משנה שכר שכיר (דברים טו יח) ר"ל שכר שכיר שני וכו' עכ"ל, גם במכלול כתב כן והביא להם דומים שבא המתואר
לפני

16 וירא יוסף אתם את־בנימין ויאמר לאשר על־ביתו הבא את־האנשים הביתה וטבח טבח והכן כי אתי יאכלו האנשים בצהרים: 17 ויעש האיש כאשר אמר יוסף ויבא האיש את־האנשים ביתה יוסף: 18 וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף ויאמרו על־דבר הכסף השב באמתחתינו בתחלה אנחנו מובאים להתגלל עלינו ולהתנפל עלינו ולקחת אתנו לעבדים ואת־חמרינו: 19 ויגשו אל־האיש אשר על־בית יוסף וידברו אליו פתח הבית: 20 ויאמרו בי אדני ירד ירדנו בתחלה לשבר־אכל:

16 בהכנת דברים ומתרגם ודבר: וטבוח טבח והכן כמו ולטבוח טבח ולהכן ואין טבוח ל׳ צווי שהיה לו לומר וטבח. בצהרים זה מתורג׳ בשירותא שהוא ל׳ סעוד׳ ראשונ׳ בל׳ ארמי ובלעז די״נר, ויש הרב׳ בגמ׳ שלא לבלבא שירותיה בצע אכולא שירותיה, אבל כל תרגום של צהרים טיהרא: 18 ויראו האנשים כתוב הוא בשני יוד״ין ותרגומו ודחילו. כי הובאו בית יוסף ואין דרך שאר הבאים לשבור בר ללון בבית יוסף כי אם בפונדקאות שבעיר. וייראו שאין זה אלא לאסף׳ לו משמר. אנחנו מובאי׳ אל תוך הבית הזה. להתגולל להיות מתגלגל׳ עלינו עליל׳ הכסף ולהיות׳ נופל׳ עלינו ואנקלוס שתרג׳ ולאסתקפא עלנא הוא ל׳ להתעולל כדמתרגמין עלילות דברי׳ תסקופי מלין, ולא תרגמו אחר ל׳ המקרא ולהתגולל שתרגם לאתרברבא הוא ל׳ גלת הזהב (קהלת יב) והנב גלתה העלתה (נחו׳ ב) שהוא ל׳ מלכות: 20 בי אדני ל׳ בעיא ותחנונים הוא בל׳ ארמי בייא. ירוד ירדנו ירידה היא לנו, רגילי׳ היינו לפרנס אחרים

הבנת המקרא.

לפני התאר כמו כל רבים עמים, אחד קדוש, אחד כפש ועוד אחרים, גם החכם ראב״ע בפי׳ תהלי׳ קי״ב אמר טוב איש כמו הפוך איש טוב כמו כל רבים עמים כי הכל נכון בלשונינו עכ״ל, אכן נפי׳ רשי׳ עליהם נראה שכול׳ שמות לא תארים וכן ומשנ׳ כסף כפלות כסף ואם הוא בגלל יתכן שיחבר הנסמך דוגמת אמרים אמת, סיגים כסף ואחרים שהזכיר במכלול באבן י״א וכולם נכונים ואין להאריך.

21 וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ׃
22 וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ׃
23 וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן׃
24 וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם׃
25 וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצָּהֳרָיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם׃
26 וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבָּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה׃
27 וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי׃
28 וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃
29 וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי׃
30 וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ

23 עכשיו אינו צריכי' לך: אלהיכם בזכותכם ואם אין זכותכ' כדאי אלהי אביכם
24 בזכות אביכם נתן לכם מטמון: ויבא האיש הבאה אחר הבאה לפי שהיו דוחפים אותו חוץ עד שדברו אליו פתח הבית ומשאמר להם שלום לכם משכו
25 ובאו אחריו: ויכינו הזמינו עטרוהו בכלי' נאי'. הביאה מפרוזדור לטרקלין:
28 ויקדו וישתחוו על שאלת שלום, קידה כפיפת קדקד השתחואה משתטח
29 לארץ: אלהים יחנך בני בשאר שבטים שמענו חנינה אשר חנן אלהים את
30 עבדך ובנימין עדיין לא נולד לכך ברכו יוסף בחנינה: כי נכמרו רחמיו

רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחַדְרָה
31 וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה׃ וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר
32 שִׂימוּ לָחֶם׃ וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִים
הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל
אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לְמִצְרָיִם׃
33 וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ
34 וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ׃ וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת
מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת
1 כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ׃ וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר
עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל
כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃
2 וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת

שאמר יש לך אח מאם א"ל אח הי' לי ואיני יודע היכן הוא יש לך בנים אמר לו יש לי
עשרה א"ל ומה שמם אמר לו בלע ובכר וגו' א"ל מה טיבן של שמו' הללו אמר לו
כלם על שם אחי והצרות אשר מצאוהו בלע שנבלע בין האומו', בכר, שהי' בכור
לאמי, אשבל, ששבאו אל, גרא, שנתגייר באכסניא, ונעמן, שהי' נעים ביותר, אחי
וראש, אחי הי' וראשי הי', מופים מפי אבי למד, וחופי' שלא ראה חופתי ולא ראיתי
אני חופתו, וארד, שירד לבין האומו' כדאית' במס' סוטה מיד נכמרו רחמיו.
נכמרו נתחממו ובל' משנ' על הכומר של זתים ובל' ארמי' משום מכמר בשרא
ובמקר' עורנו כתנור נכמרו נתחממו ונקמטו קמטי' קמטי' מפני זלעפות רעב
31 כן דרך כל עור כשמחממין אותו נקמט ונתכווץ. ויתאפק נתאמץ, והוא ל'
32 (איו' יב) אפיקי' מגיני' חוזק וכן (שם מא) ומזיח אפיקי' רפ': כי תועבה היא
33 דבר שנאוי הוא למצרי' לאכול את העברי' ואנקלוס נתן טעם לדבר: הבכור
כבכורתו מכ' בגביע וקורא ראובן שמעון לוי יהוד' יששכר וזבולון בני אם אחת
הסבו כסדר הזה שהו' סדר תולדותיכ' וכן כלם, כיון שהגיע לבנימין אמר זה
אין לו אם ואני אין לי אם ישב אצלי: משאות מנות. חמש ידו' חלקו עם אחיו
ומשאת יוסף ואסנת ומנש' ואפרי'. וישכרו עמו ומיו' שמכרוהו לא שתו יין ולא
2 היא שתה יין ואותו היו' שתו: גביעי כוס ארוך וקורין לו מדר"ש (ראָווער) :

הַקָּטֹן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר
3 דִּבֵּר׃ הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם׃
4 הֵם יָצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר
לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים
וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם רָעָה
5 תַּחַת טוֹבָה׃ הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא
6 נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם׃ וַיַּשִּׂגֵם
7 וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה
8 לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה׃ הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר
מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ
9 כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב׃ אֲשֶׁר
יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי
10 לַעֲבָדִים׃ וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כְדִבְרֵיכֶם כֶּן־הוּא

7 חלילה לעבדיך חולין הוא לנו לשון גנאי, ותרגום חס לעבדיך חס מאת הקב"ה
8 יהי עלינו מעשות זאת והרבה יש בגמ' חס ושלום: הן כסף אשר מצאנו
זה אחד מעשרה קל וחומר האמורים בתורה, וכלן מנויין בבראשית רבה:
10 גם עתה כדבריכם אף זו מן הדין אמת כדבריכם כן הוא שכלכם חייבים
עשרה

הבנת המקרא.

10 גם עתה אף זו מן הדין כדבריכם כן הוא שכולכם חייבים בדבר אבל אני
אעשה עמכם לפנים משורת הדין וכו' כן פי' רשי' ורשב"ם, והחכם ר"י בן
שועב כתב בשם הגאון רבינו סעדיה ז"ל שאלת גם עתה איננו נופל על הקנס
שקנסו על עצמם כי אם אל התנקות' באמרם הן כסף אשר מצאנו וגו' ואיך
נגנוב וגו' לזאת השיבם גם בפעם הזאת כדבריכ' כן הוא שאתם בכללות נקיים
מן הגניבה הזאת כמו שאתם נקיים מן הכסף השב באמתחותיכם בתחלה
אבל האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא וודאי חייב ולכן הוא לבדו יהי' לי עבד
ואתם

אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם׃
11 וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אָרְצָה וַיִּפְתְּחוּ
12 אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ׃ וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן
13 כִּלָּה וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן׃ וַיִּקְרְעוּ
שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה׃
14 וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם
15 וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אָרְצָה׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־

עשרה שנמצאת גנבה ביד א' מהם כלם נתפסים, אבל אני אעשה לכם לפנים
12 משורת הדין אשר ימצא אתו יהיה לי עבד: **בגדול החל** שלא ירגישו שהיה
13 יודע היכן הוא: **ויעמס איש על חמורו** בעלי זרוע היו ולא הוצרכו לסייע
זה את זה לטעון. **וישובו העירה** מטרופולין היתה והוא אומר
העירה העיר כל שהוא אלא שלא היתה חשובה בעיניהם אלא כעיר
14 בינונית של י' בני אדם לענין המלחמה: **עודנו שם** שהיה ממתין להם:
הלא

הבנת המקרא.

ואתם תהיו נקיים, ועוד פירושים אחרים בפי המפרשים אכן בעל הטעמים
מתנגד לכל הפירושים האלה שהרי הטעים כדבריכם בטפחא לחברו עם מלת
עתה ולהפרידו ממלת כן הוא, ואילו לפירושם הי' לו להטעים עתה בטפחא
ולחבר כדבריכם אל כן הוא במירכא, ועוד יקשה טובא ל' השליח שאמר יהיה
לי עבד כמדבר בעד עצמו והי' לו לומר יהיה לו עבד, ועוד אחרי שהם בעצמם
קבלו עליהם להיות כולם עבדים כפי הדין יו"ד שנמצאת גניבה ביד אחד
מהם כולם נתפסים, מי הגיד אל השליח שאדונו יהי' נושא עון ופשע כ"כ
לעשות כולם לפנים משורת הדין, ואף אם היה יודע ומכיר בצדקת יוסף
שהוא איש מוחל וסולח מי התיר לו למחול על כבוד קונו? לזאת נראה שמלת
הוא רומז על יוסף הצדיק אדונו ומלת כן הוא תאר לו כמו כן בנות צלפחד
דוברות, כנים אנחנו, וכל מי שמעשיו מיושרים ומכוונים על נקודת האמת
והיושר נקרא איש כן, וזה שהשיב להם השליח לאמר גם עתה כדבריכם ר"ל
גם עתה אחרי דבריכם שפסקתם על עצמיכם כפי שורת הדין מ"מ יודע אני
באדוני כי כן הוא ולא יתנהג עמכ' בדינא דמלכות' כי אם ע"פ היושר והאמת
הברור ואחרי שלא נתברר שאחרי גנבים כולכם לכן מובטחני בו שיאמר הוא
לכם אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים, והפירוש הזה מיושב
הוא על הלב אל המבין בל' המקרא כי מקרא קצר הוא וכמוהו שחתך ישראל
כי בי בעוזך (הושע יג ט) וכמו שפי' שם רשי' ז"ל עיין עליו.

הַֽמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּֽי־
16 נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־
נֹּאמַר לַֽאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים
מָצָא אֶת־עֲוֺן עֲבָדֶיךָ הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַֽאדֹנִי גַּם־
17 אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ׃ וַיֹּאמֶר חָלִילָה
לִּי מֵֽעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ
בְּיָדוֹ הוּא יִֽהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־
18 אֲבִיכֶם׃ ס וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה
וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי
19 וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה׃ אֲדֹנִי
שָׁאַל אֶת־עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח׃

15 הלא ידעתם כי נחש ינחש וגו', הלא ידעת' כי איש חשוב כמוני יודע לנחש
16 ולדעת מדעת ומסברא ובינה כי אתם גנבתם הגביע: האלהים מצא יודעים
אנו שלא סרחנו אבל מאת המקום נהית' להביא לנו זאת מצא בעל חוב מקום
לגבות שטר חובו. מה נצטדק ל' צדק וכן כל תיב' שתחלת יסוד' צדי והיא באה
לדבר בל' מתפעל או נתפעל נותן טי"ת במקום תי"ו ואינה נותנ' לפני אות
הראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העקר כגון נצטדק מגזרת צדק
ויצטבע מגזרת צבע ויצטירו מגזרת ציר אמוני' הצטיידנו מגזרת צדה לדרך,
ותיבה שתחלתה סמך או שי"ן כשהיא מתפעלת התי"ו מפרדת את אותיות
העקר כגון ויסתבל החגב (קהל' יב) מסתכל הוית בקרניא (דניא ז), וישתמר
חקות עמרי (מיכה ו) מגזרת שמר וסר מרע משתולל (ישעיה נט) מגזרת
מוליך יועצי' שולל, מסתולל בעמי מגזרת דרך לא סלול' (ירמיה יח):
18 ויגש אליו דבר באזני אדוני, יכנסו דברי באזניך. ואל יחר אפך מכאן
אתה למד שדבר אליו קשות. כי כמוך כפרעה חשוב אתה בעיני כמלך זהו
פשוטו, ומדרשו סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה ע"י זקנתי שרה
על לילה אחת שעכבה, דבר אחר מה פרעה גוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו
עושה אף אתה כן, וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו, דבר אחר
19 כי כמוך כפרעה אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדוניך: אדוני שאל את
עבדיו מתחלה בעלילה באת עלינו למה היה לך לשאול כל אלה בתך היינו

20 וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן
וְאָחִיו מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ׃
21 וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ הוֹרִדֻהוּ אֵלָי וְאָשִׂימָה עֵינִי
עָלָיו׃ 22 וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת־
אָבִיו וְעָזַב אֶת־אָבִיו וָמֵת׃ 23 וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ
אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אִתְּכֶם לֹא תֹסִפוּן
לִרְאוֹת פָּנָי׃ 24 וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וַנַּגֶּד
לוֹ אֵת דִּבְרֵי אֲדֹנִי׃ 25 וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ
מְעַט־אֹכֶל׃ 26 וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אָחִינוּ
הַקָּטֹן אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ
וְאָחִינוּ הַקָּטֹן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ׃ 27 וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי
אֵלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי׃
28 וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאִתִּי וָאֹמַר אַךְ טָרֹף טֹרָף וְלֹא
רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה׃ 29 וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם פָּנַי
וְקָרָהוּ אָסוֹן וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה
שְׁאֹלָה׃ 30 וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ
31 אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְנַפְשׁוֹ׃ וְהָיָה כִּרְאוֹתוֹ כִּי־

מבקשים או אחותנו אתה מבקש ואעפ"כ ונאמר אל אדוני לא כחדנו ממך דבר:
20 ואחיו מת מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו אמר אם אומר לו שהוא
22 קיים יאמר הביאוהו אצלי. לבדו לאמו מאותו האם אין לו עוד אח: ועזב
את אביו ומת אם יעזוב את אביו דואגים אנו שמא ימות בדרך שהרי אמו
29 בדרך מתה: וקרהו אסון שהשטן מקטרג בשעת הסכנה. והורדתם את
שבתי וגו', עכשיו כשהוא אצלי אני מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם ימות
31 זה דומה עלי ששלשתן מתו ביום א': והיה בראותו כי אין הנער ומת

אֵין הַנַּעַר וָמֵת וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־שֵׂיבַת עַבְדְּךָ
32 אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׁאֹלָה׃ כִּי עַבְדְּךָ עָרַב אֶת־הַנַּעַר
מֵעִם אָבִי לֵאמֹר אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ וְחָטָאתִי
33 לְאָבִי כָּל־הַיָּמִים׃ וְעַתָּה יֵשֶׁב־נָא עַבְדְּךָ תַּחַת
34 הַנַּעַר עֶבֶד לַאדֹנִי וְהַנַּעַר יַעַל עִם־אֶחָיו׃ כִּי־אֵיךְ
אֶעֱלֶה אֶל־אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתִּי פֶּן אֶרְאֶה
1 בָרָע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת־אָבִי׃ וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף
לְהִתְאַפֵּק לְכֹל הַנִּצָּבִים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ
כָל־אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא־עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהִתְוַדַּע
2 יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו׃ וַיִּתֵּן אֶת־קֹלוֹ בִּבְכִי וַיִּשְׁמְעוּ
3 מִצְרַיִם וַיִּשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־
אֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף הַעוֹד אָבִי חָי וְלֹא־יָכְלוּ אֶחָיו
4 לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהֲלוּ מִפָּנָיו׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־
אֶחָיו גְּשׁוּ־נָא אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם
5 אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיְמָה׃ וְעַתָּה ׀ אַל־תֵּעָצְבוּ
וְאַל־יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי לְמִחְיָה

32 אביו מכרתו: כי עבדך ערב את הנער ואם תאמר למה אני נכנס לתגר
יותר משאר אחי הם כלם מבחוץ ואני נקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בשני
33 עולמות: ישב נא עבדך וגו', לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ולמלחמה
1 ולשמש: ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים לא היה יכול לסבול שיהיו
2 מצריים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין בהודעו להם: וישמע בית
פרעה ביתו של פרעה כלומר עבדיו ובני ביתו, ואין זה ל' בית ממש אלא
3 כמו בית ישראל, בית יהודה מיסנ"דה בלע"ז: נבהלו מפניו מפני הבושה:
4 גשו נא אלי ראה אותם נסוגים לאחור אמר עכשיו אחי נכלמים קרא להם
5 בל' רכה ותחנונים והראה להם שהוא מהול: למחיה להיות לכם למחיה:

שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם׃ 6 כִּי־זֶה שְׁנָתַיִם הָרָעָב
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין־חָרִישׁ
וְקָצִיר׃ 7 וַיִּשְׁלָחֵנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם לָשׂוּם לָכֶם
שְׁאֵרִית בָּאָרֶץ וּלְהַחֲיוֹת לָכֶם לִפְלֵיטָה גְּדֹלָה׃
8 וְעַתָּה לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי הָאֱלֹהִים
וַיְשִׂימֵנִי לְאָב לְפַרְעֹה וּלְאָדוֹן לְכָל־בֵּיתוֹ
וּמֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ 9 מַהֲרוּ וַעֲלוּ אֶל־אָבִי
וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בִּנְךָ יוֹסֵף שָׂמַנִי אֱלֹהִים
לְאָדוֹן לְכָל־מִצְרָיִם רְדָה אֵלַי אַל־תַּעֲמֹד׃
10 וְיָשַׁבְתָּ בְאֶרֶץ־גֹּשֶׁן וְהָיִיתָ קָרוֹב אֵלַי אַתָּה וּבָנֶיךָ
וּבְנֵי בָנֶיךָ וְצֹאנְךָ וּבְקָרְךָ וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ 11 וְכִלְכַּלְתִּי
אֹתְךָ שָׁם כִּי־עוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים רָעָב פֶּן־תִּוָּרֵשׁ
אַתָּה וּבֵיתְךָ וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ 12 וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רֹאוֹת
וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין כִּי־פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם׃ 13 וְהִגַּדְתֶּם
לְאָבִי אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
רְאִיתֶם וּמִהַרְתֶּם וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־אָבִי הֵנָּה׃ 14 וַיִּפֹּל
עַל־צַוְּארֵי בִנְיָמִן־אָחִיו וַיֵּבְךְּ וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל־

6 כי זה שנתים הרעב עברו משני הרעב: 8 לאב לא לחבר אלא לפטרון:
9 ועלו אל אבי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: 11 פן תורש דלמא תתמסכן
ל' מוריש ומעשיר: 12 והנה עיניכ' רואות בכבודי ושאני אחיכ' שאני מהול ככם,
ועוד כי פי המדבר אליכם בל' הקודש. ועיני אחי בנימין השוה את כלם
יחד לומר שכשם שאין לי שנאה על בנימין אחי שהרי לא היה במכירתי כך אין
בלבי שנאה עליכם: 14 ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך על שני מקדשים
שעתידין

הגהת המקרא.

14 ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך, פי' רשי' על שני מקדשו' שעתידין להיות

15 צַוָּארָיו׃ וַיְנַשֵּׁק לְכָל־אֶחָיו וַיֵּבְךְּ עֲלֵהֶם וְאַחֲרֵי כֵן
16 דִּבְּרוּ אֶחָיו אִתּוֹ׃ וְהַקֹּל נִשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר

שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופו ליחרב. ובנימין בכה על צואריו
15 על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב: וינשק הוסיף בנשיקה מנשק והולך, דיבייסר, (נערקיסען), בלע"ז ונשק פעם אחת ומשקל רפה הוא, אף במקום וינשק הוא מדגש כי דם עבדיו יקום (דברים לב מג) ויקוב חור בדלתו (מ"ב י"ב י') וזהו מגזרת וישבור וישבר, (גירסת רש"י כ"י). ואחרי כן מאחר שראוהו בוכה ולבו שלם עמה'. דברו אחיו אתו שמתחלה
16 היו בושים ממנו: והקול נשמע בית פרעה כמו בבית פרעה וזהו ל' בית ממש

הבנת המקרא.

בחלקו של בנימין וסופו ליחרב, ור"ל מקדש ראשון ומקדש שני וכן ת"י ובכא דעתיד בית מוקדשא למהוי מתבני בחולקיה דבנימין ועתיד למחרוב תרתין זמנין, והצואר רומז למקדש כמו שפי' רש"י בשיר השירי' על כמגדל דוד צוארך; ובנימין בכה על צואריו, על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב, עכ"ל; והדברים תמוהים כי צוארי גם צואריו שניהם ל' רבים ולא ידענו למה ירמוז זה על שנים וזה על אחד לבד, והרב מזרחי רצה ליישב באמרו ז"ל בב"ר אמרו על צוארי בנימין וכי שני צוארים היו לו אלא אמר ר' אלעזר בן פדת יוסף ראה ברוח הקדש ששני מקדשות עתידין לבנות בחלקו ועתידין ליחרב, ובנימין בכה על צוארו כתיב ראה בנימין שמשכן שילה עתיד לעשות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב, פי' שינוי דקרא קאדרשי דלגבי בנימין כתיב צוארי בל' רבים והוי לי' למיכתב צואר בל' יחיד כיון שאינו כנוי שמנהגו לבוא בל' רבים כמו אליו ועליו ועדיו אמרו ש"מ לדרשא הוא דאתא, ולגבי יוסף דכתיב על צוארו בל' יחיד וה"ל למכתב צואריו בל' רבים כיון שהוא כינוי שדרכו בכך אמרו ש"מ לדרשא הוא דאתא וכו' ע"ש יותר ושגה ברואה כי בכל הספרים צואריו כתיב ביו"ד וכן הוא ע"פ המסרה וכבר הוכיחו על פניו שגגתו החכם בעל מתנות כהונה ויפה תאר וגור אריה ומנחת שי, גם מה שהעתיק בשם המדרש ובנימין בכה על צוארו כתיב ראה וכו' אינו כן בשום נוסחא כי אם ובנימין בכה על צואריו ראה וכו' גם בפי' רש"י בדפוסים קדמונים וכ"י לא גרס צוארו כתיב אלא שבדפוסים חדשים הוסיפו כן ע"פ הרא"ם ז"ל ובעל עזר וכפל עזור לכן המדרש תמוה מאד ויותר רש"י ז"ל שהכניסו בפירושו, והחכם בעל מכתב מאלי' גם הוא אחר שהזכיר פירושי המפרשים בביטול פי' רש"י העתיר עלינו דברים וגלל במים אדירים ויחתור לבוא אל היבשה ולא יוכל; סוף סוף לא עלתה עוד ארוכה להמאמר הזה, והיותר תימה שדברי רש"י במס' מגלה סותרים דבריו בפירושו לרבות וזה ל' המאמר במס' מגלה דף י"ו ב' ויפל על צוארי בנימין אחיו כמה צוארין הוי ליה לבנימין אמר ר' אלעזר בכה על שני מקדשים להיות בחלקו של בנימין שעתידין ליחרב,

ובנימין

בָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּיטַב בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו׃
17 וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֱמֹר אֶל־אַחֶיךָ זֹאת עֲשׂוּ
טַעֲנוּ אֶת־בְּעִירְכֶם וּלְכוּ־בֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃ 18 וּקְחוּ
אֶת־אֲבִיכֶם וְאֶת־בָּתֵּיכֶם וּבֹאוּ אֵלָי וְאֶתְּנָה לָכֶם
אֶת־טוּב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאִכְלוּ אֶת־חֵלֶב הָאָרֶץ׃

17 18 רש"י: טענו את בעירכם תבואה: את טוב ארץ מצרים ארץ גשן, נבא ואינו יודע מה נבא סופם לעשותה כמצולה שאין בה דגים. חלב הארץ
כל

הבנת המקרא.

ובנימין בכה על צואריו בכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב, ופי' רש"י כמו צוארין היו לו לבנימין לא גרסינן שכן דרך המקרא לכתוב צואר ל' רבים על חלקת צואריו בכה על צואריו עכ"ל, וב"ר סוף פ' צ"ג וכי שני צוארים היו לו לבנימין אלא אמר ר"א וכו' ובנימין בכה על צואריו ראה שמשכן שילה וכו' ופי' רש"י צואריו ל' יחיד הוא כמו בעליו אדוניו אבל צוארי משמע שנים עכ"ל בדיוק והרב מהרש"א לא דק בהעתקתו, ונשמע מדבריו אלה כי רק בגירסת כמה צוארין היו לו לבנימין לא היתה דעתו נוחה הימנה אבל בגירסת וכי שני צוארין היו לו לבנימין נחה שקטה דעתו כי צוארי משמע שנים וזה יותר תימה מן הראשון; ואחרי כל הברבורים האלה רעיוני העירוני לחוות דעי אף אני וזה חזיתי לי ואספר': ידענו כי צַוָּאר הוא ממשקלי' הכבדי' ולכן הכניסו הרד"ק במשקל פַּעָל שהפ"א פתוח בגלל הדגש והע"ין קמוצ' כמו סַבָּל סַלָּח דַּיָּן ואמ' גם כי צַוָּאר יזה המשקל והאלף נח' למשך וכפל והמכתב מן לא הביאו צַוְּרָם (נחמי' ג ה) וכפל המשך ואע"פ שנכתב הא"לף על צַוְּארֵי בנימין וכמוך צַוַּאר ירמי' וכו' וכל אלה קמוצי העי"ן לא ישתנו בקבוצם כלל גם לא בסמיכות הקבוץ כי מן מַקָּח נאמר מַלָּחֵיהֶם מַלָּחַיִךְ ומן חַטָּא חַטָּאִים וְחַטָּאֶיהָ כל חַטָּאֵי עמי (עמוס ט' י) חרשי גרים והרשי מחשית וחרשי עץ והרשי אבן, וכיוצא בלי השתנו וכן באו גַּבָּבָיו גַּבָּבֵי כמבואר שם ונתברר מזה כי לפי הדיקות אין צַוְּארֵי וצַוָּארָיו במורג אחד כמרגים שאילו כן הי' ראוי לנקוד צַוָּארֵי בנימין הוי"ו בקמץ לא בשו"א, וכדי להנצל מן הזרות הזאת חקרנו ודרשנו אחר שינויי הניקוד בחלופי הנטרפות השמות, ואחר החפוש מצאנו כי יש למשקל השנים ר"ל למשקל המורה על הזוגות עוד מנהג מיוחד

בניקודו

19 וְאַתָּה צֻוֵּיתָה זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת לְטַפְּכֶם וְלִנְשֵׁיכֶם וּנְשָׂאתֶם אֶת־אֲבִיכֶם וּבָאתֶם׃ 20 וְעֵינְכֶם אַל־תָּחֹס עַל־כְּלֵיכֶם כִּי־טוּב כָּל־ 21 אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הוּא׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל־פִּי פַרְעֹה וַיִּתֵּן לָהֶם צֵדָה 22 לַדָּרֶךְ׃ לְכֻלָּם נָתַן לָאִישׁ חֲלִפוֹת שְׂמָלֹת וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחָמֵשׁ חֲלִפֹת שְׂמָלֹת׃

19 כל חלב ל' מיטב הוא: ואתה צויתה מפי לומר להם. זאת עשו כך אמור

הבנת המקרא.

בניקודו המבדילו ממשקל הקיבוץ מלבד הכנוי המיוחד אשר לו, והוא השתנות תנועת עי"ן הפעל לשו"א מה שאין כן במשקל הקיבוץ והמשל במשקל פֶּעֶל כי מן רֶגֶל מֶלֶךְ עֶבֶד נַעַר וריעיהם נאמר בקיבוץ מְלָכִים עֲבָדִים נְעָרִים רְגָלִים וכן עם כל כינוייהם (זולת הֶם כֶם) כמו נַעֲרֵי נְעָרֵינוּ נְעָרֶיךָ נְעָרָיו נְעָרֶיהָ וכן חביריו אבל בשניים נאמר רַגְלַיִם רַגְלַי רַגְלֵינוּ רַגְלֶיךָ רַגְלָיו רַגְלֶיהָ וכן בִּרְכַּיִם בִּרְכַּי וכו' עי"ן הפעל בשו"א בכולם וכן בכל חבריה', ובמשקלים הכבדים דגושי עי"ן הפעל בניקוד הקמץ כגון משקל פִּעָל ומשקל פִּעָל לא יסור קמצות העי"ן בכל מיני הצטרפי' ואפילו בכינויי הֶם כֶם וסמיכות התיבה, אם במשקל פַּעָל כמו שזכרנו ואם במשקל פִּעָל כמו אִכָּר כִּכָּר כי מצאנו כִּכָּרִים אִכָּרִים אִכָּרֵיכֶם וכורמיכם (ישעי' סא ה) ובהפך ממנו הכינוי כֶם ישאר אִכָּרֵי והוא ניקוד סמיכות התיב' וכן דרך כל המשקלי' כולם בניקוד סמיכות הקיבוץ כן ניקוד התחברותו עם כינויי הֶם כֶם ואחרי שמצאנו בדביקות הענין ויכר כִּכְּרַיִם כסף (מ"ב ה כג) בְּכִכְּרַיִם כסף (מ"א יו כד) בהשתנות הקמץ לשב"א שפטנו בצדק שזה ממנהג משקל השנים בדבקות הענין ומכש"כ בסמיכות התיבה גם במשקלים הקלים גם במשקלים הכבדי', וכבר כתבתי במקום אחר כי עיקר משקל השנים הוא אַי בַי גַי בסוף והעד שבהפיך המ"ס מן יָדַיִם רַגְלַיִם ודומיה ישארו

ידי

23 וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים מִטּוּב מִצְרָיִם וְעֶשֶׂר אֲתֹנֹת נֹשְׂאֹת בָּר וָלֶחֶם וּמָזוֹן לְאָבִיו לַדָּרֶךְ׃ 24 וַיְשַׁלַּח אֶת־אֶחָיו וַיֵּלֵכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תִּרְגְּזוּ בַּדָּרֶךְ׃ 25 וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרָיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם׃ 26 וַיַּגִּדוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי־הוּא מֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיָּפָג לִבּוֹ כִּי

אמר להם שבשורתי הוא: 23 שלח כזאת כחשבון הזה, ומהו החשבון י' חמורים וגו'. מטוב מצרי' מצינו בגמ' ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו, ומ"א גריסין של פול. בר ולחם ומזון כתרגומו, ומזון ליפתן: 24 אל תרגזו בדרך אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגז עליכם הדרך, ד"א אל תפסיעו פסיעה גסה והכנסו בחמה לעיר ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו נכלמי' היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו: 26 וכי הוא מושל ואשר הוא מושל. ויפג לבו נחלף לבו והלך מלהאמין לא היה לבו פונה אל

הגהת המקרא.

ידי רגלי ברכי ביו"ד נראית בסוף אלא שהוצרכו להטיל בהם אות מ"ם בסוף שלא יתערב בהם היו"ד שהיא לתיקון השם עם היו"ד שהיא לכינוי המדבר ורק במקום אחד מצאנו שהניחו התיבה על מתכונתה ואמרו על כל אצילי ידי (יחזק' יג יח) במקו' ידים ונלמוד הסתום מן המפורש, ולכן כל המשכילי' הללו מנוגנים מלעיל בפתח שהוא סוף תנועות התיבה ואין החירק כ"א לסימן שהיו"ד מפיק ואינו נעלם, וכן היה דרך הסופרים הקדמונים לרשום נקודת מפיק מתחת לאות כמו גבהּ נגהּ ודומיהם וגם כתבו יָדַיִ רַגְלַיִ בנקוד' תחת היו"ד לסימן מפיק יו"ד וככ' מצאנו ברוב מקראות כתובי יד הישנים; ובסמיכות השניות ישתנה הפתח לצר"י על המנהג ידי רגלי ודומיה' מבלי שום מה' ענין השנוי, ומינו עכשו לדין כי צוארי בשו"א הוי"ו משמע שנים כי הוא הסמיכות מן צוארים אבל צואריו בקמצות הוי"ו הוא מקובץ מן צואר על המנהג ול' רבים הוא אלא שכן דרך המקר' לכתוב בל' רבים כמו בעליו ואדוניו אע"פ שאין בפתרונם כי אם ל' יחיד את כל זאת ראית' חכמת ר"א ולכן מאן דגרס וכי שני צוארים היו לו שלא כהוגן כי צוארי משמע שנים אבל כמ' צוארים היו לו היא שאלה שלא כהוגן לפי שאין במשמעות תיבת צוארי ענין ריבוי אלא במשמעות תיבת צואריו ומינה ליכא למידרש מידי שכן דרך המקרא לכתוב ולכן לא גרסינן ליה; הן זאת חקרתי כן היא שמענה ואתה דע לך.

27 לֹא־הֶאֱמִין לָהֶם׃ וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו אֵת כָּל־דִּבְרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם וַיַּרְא אֶת־הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם׃
28 וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חָי אֵלְכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטֶרֶם אָמוּת׃
1 וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּבֹא בְּאֵרָה שָּׁבַע וַיִּזְבַּח זְבָחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק׃
2 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים ׀ לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֹת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר
3 יַעֲקֹב ׀ יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ אַל־תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה כִּי־לְגוֹי
4 גָּדוֹל אֲשִׂימְךָ שָׁם׃ אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעַלְךָ גַם־עָלֹה וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל־עֵינֶיךָ׃
5 וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם בָּעֲגָלוֹת
6 אֲשֶׁר־שָׁלַח פַּרְעֹה לָשֵׂאת אֹתוֹ׃ וַיִּקְחוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם וְאֶת־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן

הדברים ל' מפיגין טעמן בל' משנה, וכמו מאין הפוגות (איכה ג) וריחו לא
27 נמר (ירמיה מח) מתרגמינן וריחי' לא פג: את כל דברי יוסף סימן מסר
להם במה היה עוסק כשפירש ממנו בפ' עגלה ערופה זהו שנ' וירא את העגלות
אשר שלח יוסף, ולא נאמר אשר שלח פרעה. ותחי רוח יעקב שרתה עליו
28 שכינה שפירשה ממנו: רב לי רב לי עו' שמחה וחדוה הואיל ועוד יוסף בני
1 חי: בארה שבע כמו לבאר שבע ה"א בסוף, תיבה במקום למ"ד בתחלתה.
לאלהי אביו יצחק חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו לפיכך תלה
2 3 ביצחק ולא באברה': יעקב יעקב ל' חבה: אל תירא מרדה מצרימה
4 לפי שהיה מצר על שנזקק לצאת לחוצ' לארץ: ואנכי אעלך הבטיחו להיות
6 נקבר בארץ: אשר רכשו בארץ כנען אבל מה שרכש בפדן ארם נתן הכל

7 וַיָּבֹא מִצְרָיְמָה יַעֲקֹב וְכָל־זַרְעוֹ אִתּוֹ׃ בָּנָיו וּבְנֵי
בָנָיו אִתּוֹ בְּנֹתָיו וּבְנוֹת בָּנָיו וְכָל־זַרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ
8 מִצְרָיְמָה׃ חמישי ס וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וּבָנָיו בְּכֹר יַעֲקֹב
9 רְאוּבֵן׃ וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרֹן וְכַרְמִי׃
10 וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר
11 וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית׃ וּבְנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי׃
12 וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה וָפֶרֶץ וָזָרַח וַיָּמָת עֵר
וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ חֶצְרֹן וְחָמוּל׃
13 14 וּבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפֻוָּה וְיוֹב וְשִׁמְרֹן׃ וּבְנֵי זְבֻלוּן
15 סֶרֶד וְאֵלוֹן וְיַחְלְאֵל׃ אֵלֶּה בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה
לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְאֵת דִּינָה בִתּוֹ כָּל־נֶפֶשׁ בָּנָיו
16 וּבְנוֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ׃ וּבְנֵי גָד צִפְיוֹן וְחַגִּי שׁוּנִי
17 וְאֶצְבֹּן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וְאַרְאֵלִי׃ וּבְנֵי אָשֵׁר יִמְנָה
וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחֹתָם וּבְנֵי בְרִיעָה

לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה אמר נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי וזהו
אשר כריתי לי העמיד לו כנורין של זהב וכסף כמין כרי ואמר לו טול את אלו:
7 8 ובנות בניו סרח בת אשר ויוכבד בת לוי: הבאים מצרימה על שם השעה
10 קורא להם הכתו׳ באי׳, ואין לתמו׳ על אשר לא כתב אשר באו: בן הכנענית
בן דינה שנבעלה לכנעני, כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד
15 שנשבע לה שמעון שישאנ׳ ב"ר: אלה בני לאה ואת דינה בתו, הזכרי׳ תלה
בלאה והנקבה תלה ביעקב ללמדך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע
תחלה יולדת נקיב׳. שלשים ושלש ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושנים
אלא

הגהת המקרא.

17 ובני אשר וגו׳ ושרח אחות׳ לפי עדו׳ הרמ"בן בפ׳ פינחס (במדב׳ כו מו)
ושם בת אשר שרח ת"א ושום בת אתת אשר סרח וא"כ לא היתה בתו של אשר.
כי

18 חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל׃ אֵלֶּה בְּנֵי זִלְפָּה אֲשֶׁר־נָתַן לָבָן
לְלֵאָה בִתּוֹ וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה
19 20 נָפֶשׁ׃ בְּנֵי רָחֵל אֵשֶׁת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ וַיִּוָּלֵד
לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת־
21 פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם׃ וּבְנֵי
בִנְיָמִן בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל גֵּרָא וְנַעֲמָן אֵחִי וָרֹאשׁ
22 מֻפִּים וְחֻפִּים וָאָרְדְּ׃ אֵלֶּה בְּנֵי רָחֵל אֲשֶׁר יֻלַּד
23 לְיַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ אַרְבָּעָה עָשָׂר׃ וּבְנֵי־דָן חֻשִׁים׃
24 25 וּבְנֵי נַפְתָּלִי יַחְצְאֵל וְגוּנִי וְיֵצֶר וְשִׁלֵּם׃ אֵלֶּה בְּנֵי
בִלְהָה אֲשֶׁר־נָתַן לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה
26 לְיַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ שִׁבְעָה׃ כָּל־הַנֶּפֶשׁ הַבָּאָה לְיַעֲקֹב

אף זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר שנ' אשר ילדה אותה ללוי
19 במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים: בני רחל אשת יעקב
26 ובכלן לא נאמר בהן אשת אלא שהיתה עיקרו של בית: כל הנפש הבא'
ליעקב שיצאו מארץ כנען לבא למצרים ואין הבאה זו ל' עבר אלא ל' הווה
כמו בערב היא באה (אסתר ב) וכמו והנה רחל בתו באה עם הצאן לפיכך
טעמו למטה באלף לפי שכשיצאו לבא מארץ כנען לא היו אלא ששים ושש,
והשני כל הנפש לבית יעקב הבא' מצרימה שבעים הוא ל' עבר לפיכך טעמו
למעלה בבית לפי שמשבאו שם היו שבעים שמצאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה
להם יוכבד בין החומות, ולדברי האומ' תאומות נולדו עם השבטים צריכים
אנו לומר שמתו לפני ירידתן למצרי' שהרי לא נמנו כאן, (ומצאתי בויקר' רבא

הגהת המקלה.   עשו

כי אם בתה של אשת אשר ונקבר' הראשון ולכן הזכיר' הכתוב כאן ושרח אחותם
שהיתה אחות' מן האם ולא מן האב, וכזה מסופר בס' הישר שהדור' בת אבימאל
בן עבר בן שם אשת אשר הביאה עמה מעבר הנהר את סרח בתה והיתה בת
ג' שנים ותגדל הנערה בבית יעקב וכו' ע"ש.

21 ובני בנימן וגו' ואשבל הוא הנזכר בשם ידיעאל בס' דה"א (ז'ו') ונעמן
האמור כאן הזכיר שם בפי' ח' בבני בלע בן בנימין וכן בפ' פינחס, וכן עוד
שינויים אחרים ועיין בד"ה בפי' רשי' ורד"ק.

מִצְרַיְמָה יֹצְאֵי יְרֵכוֹ מִלְּבַד נְשֵׁי בְנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ
27 שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ׃ וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֻלַּד־לוֹ בְמִצְרַיִם נֶפֶשׁ
שְׁנָיִם כָּל־הַנֶּפֶשׁ לְבֵית־יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה
28 שִׁבְעִים׃ ס ששי וְאֶת־יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו
אֶל־יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה וַיָּבֹאוּ אַרְצָה גֹּשֶׁן׃
29 וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל אָבִיו
גֹּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָיו וַיֵּבְךְּ עַל־צַוָּארָיו
30 עוֹד׃ וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף אָמוּתָה הַפָּעַם
31 אַחֲרֵי רְאוֹתִי אֶת־פָּנֶיךָ כִּי עוֹדְךָ חָי׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף
אֶל־אֶחָיו וְאֶל־בֵּית אָבִיו אֶעֱלֶה וְאַגִּידָה לְפַרְעֹה
וְאֹמְרָה אֵלָיו אַחַי וּבֵית־אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנַעַן
32 בָּאוּ אֵלָי׃ וְהָאֲנָשִׁים רֹעֵי צֹאן כִּי־אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ
33 וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ׃ וְהָיָה כִּי־
34 יִקְרָא לָכֶם פַּרְעֹה וְאָמַר מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם׃ וַאֲמַרְתֶּם

עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו ל' רבי' לפי שהיו עובדין
לאלוהות הרבה, יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו
28 עובדים לאל אחד): להורות לפניו כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות
היאך יתישב בה. לפניו קודם שיגיע לשם, ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן
29 לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה: ויאסור יוסף מרכבתו הוא עצמו אסר
את הסוסים למרכבה להזדרז לכבוד אביו. וירא אליו יוסף נראה אל אביו.
ויבך על צואריו עוד ל' הרבות בבכיה וכן כי לא על איש ישים עוד ל' רבוי
הוא איננו שם עליו עלילות נוספות על חטאיו אף כאן הרבה והוסיף בבכי
יות' על הרגיל אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו
30 שהיה קורא את שמע: אמותה הפעם פשוטו כתרגומו ומדרשו סבור הייתי
למות שתי מיתות בעה"ז ולעה"ב שנסתלקה ממני שכינה והייתי אומ' שיתבעני
31 הקב"ה מיתתך עכשיו שעודך חי לא אמות אלא פעם אחת: ואמרה אליו אחי

אנשי מקנה היו עבדיך מנעורינו ועד עתה גם אנחנו גם אבתינו בעבור תשבו בארץ גשן כי תועבת מצרים כל רעה צאן׃ 1 ויבא יוסף ויגד לפרעה ויאמר אבי ואחי וצאנם ובקרם וכל אשר להם באו מארץ כנען והנם בארץ גשן׃ 2 ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים ויצגם לפני פרעה׃ 3 ויאמר פרעה אל אחיו מה מעשיכם ויאמרו אל פרעה רעה צאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו׃ 4 ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גשן׃ 5 ויאמר פרעה אל יוסף לאמר אביך ואחיך באו אליך׃ 6 ארץ מצרים לפניך הוא במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך ישבו בארץ גשן ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על

34 וגו', ועוד אומר לו והושיבם רועי צאן וגו': בעבור תשבו בארץ גושן והיא צריכ' לכם שהיא ארץ מרעה וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאין במלאכה אחרת ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם. כי תועבת מצרים כל רועה צאן לפי שהם
2 להם אלהות: ומקצה אחיו מן הפחותים שבהם לגבורה שאין נראים גבורים שאם יראה אותם גבורים יעשה אותם אנשי מלחמתו, ואלה הם ראובן שמעון לוי יששכר ובנימין, אותן שלא כפל משה שמותם כשברכן, אבל שמות הגבורי' כפל, וזאת ליהוד' שמע ה' קול יהוד' ולגד אמר ברוך מרחיב גד ולנפתלי אמר נפתלי ולדן אמר דן ולזבולן אמר לזבולן וכן לאשר וזהו ל' ב"ר שהיא אגדת א"י, אבל בגמ' בבלי' שלנו מצינו שאותן שכפל משה שמותן הם החלשי' ואותן הביא לפני פרע' ויהודה שהוכפל שמו לא הוכפל משום חלשות אלא טעם יש בדבר כדאי' בב"ק, ובברייתא דספרי שנינו בה כותי' הברכ' כמו גמ' שלנו:
6 אנשי חיל בקיאין באומנותן לרעו'

אֲשֶׁר־לִי: וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמִדֵהוּ 7
לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה: וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה 8
אֶל־יַעֲקֹב כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־ 9
פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה מְעַט
וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלֹא הִשִּׂיגוּ אֶת־יְמֵי שְׁנֵי
חַיֵּי אֲבֹתַי בִּימֵי מְגוּרֵיהֶם: וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה 10
וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פַרְעֹה: *וַיּוֹשֵׁב יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־ 11 ששי
אֶחָיו וַיִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמֵיטַב
הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ רַעְמְסֵס כַּאֲשֶׁר צִוָּה פַרְעֹה: וַיְכַלְכֵּל 12
יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־אֶחָיו וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו לֶחֶם
לְפִי הַטָּף: וְלֶחֶם אֵין בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי־כָבֵד הָרָעָב 13
מְאֹד וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב:

כאן. על אשר לי על כאן שלי: ויברך יעקב היא שאילת שלו' כדרך כל הנראי' 7
לפני המלכי' לפרקי' שלוד"יר (גריסינן) בלע"ז: שני מגורי ימי גרותי כל ימי 9
הייתי גר בארץ ולא השיגו בטוב': ויברך יעקב כדרך כל הנפטרי' מלפני שרי' 10
מברכי' אות' ונוטלי' רשו' ומה ברכ' ברכו שיעל' נילוס לרגליו לפי שאין מצרי'
שותה מי גשמי' אלא נילוס עול' ומשק' ומברכתו של יעק' ואילך הי' פרע' בא על
נילוס והוא עול' לקראתו ומשק' את הארץ תנחומא: רעמסס מארץ גושן היא: 11
לפי הטף לפי הצריך לכל בני ביתם: ולחם אין בכל הארץ חוזר לענין 12 13
הראשון לתחלת שני הרעב. ותלה כמו ותלאה ל' עיפות כתרגומו ודומה לו
כמתלהלה

הנכת המקלה.

13 **ותלה** כמו ותלאה ל' עיפות וכו', כבר כתבתי בפ' בראשית ג' ע"ו אם לא
הוא ישוכך ראש דעת רשי' ז"ל מענין תבנית התיבו' שיש ביסוד' אחת מאותיות
אהו"י או כו"ן שיתחלפו כדר מקבם גם ימירו גם יתכפלו וכולם שוים בעיקר
פתרונם ונבדלים רק בהוראות טפליות לבד לאה ולהה שוים בעיקרם וכן
אנן ואון ואנה עיין פירושו במדבר י"א א' גם כ"א י"א עיה ויעה, גם שמות כ"ה
כ"ט נסך ונסך ושב' גם ל"ג כ"ג נקד ויקיר יקדקד ומגור' אחת וכן במקומו רבי'.

[14] וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְאֶרֶץ
מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר־הֵם שֹׁבְרִים
[15] וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַרְעֹה׃ וַיִּתֹּם הַכֶּסֶף
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ כָל־מִצְרַיִם
אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר הָבָה־לָּנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת נֶגְדֶּךָ
[16] כִּי אָפֵס כָּסֶף׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הָבוּ מִקְנֵיכֶם וְאֶתְּנָה
[17] לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם אִם־אָפֵס כָּסֶף׃ וַיָּבִיאוּ אֶת־
מִקְנֵיהֶם אֶל־יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בַּסּוּסִים
וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבַחֲמֹרִים וַיְנַהֲלֵם
[18] בַּלֶּחֶם בְּכָל־מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא׃ וַתִּתֹּם הַשָּׁנָה
הַהִוא וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־
נְכַחֵד מֵאֲדֹנִי כִּי אִם־תַּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה
אֶל־אֲדֹנִי לֹא נִשְׁאַר לִפְנֵי אֲדֹנִי בִּלְתִּי אִם־גְּוִיָּתֵנוּ
[19] וְאַדְמָתֵנוּ׃ לָמָּה נָמוּת לְעֵינֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־
אַדְמָתֵנוּ קְנֵה־אֹתָנוּ וְאֶת־אַדְמָתֵנוּ בַּלָּחֶם וְנִהְיֶה
אֲנַחְנוּ וְאַדְמָתֵנוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה וְתֶן־זֶרַע וְנִחְיֶה

14 במתלהלה היורה זקים (משלי כו): בשבר אשר הם שוברים נותנין לו
15 16 17 את הכסף: אפס כתרגומו שלים: וינהלם כמו וינהג' והומה לו אין מנהל
18 לה (ישעיה נא) על מי מנוחות ינהלני (תלים כג): בשנה השנית לשני
הרעב. כי אם תם הכסף וגו', כי אשר תם הכסף והמקנה ובא הכל אל
יד אדוני. בלתי אם גויתנו כמו אם לא גויתינו (וה"ג רא"ם וכן בדפוס ישן
19 ועיין בג"א מיישב גירסא שנייה): ותן זרע לזרוע האדמה ואע"פ
שאמר יוסף ועוד ה' שנים אשר אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב למצרים
באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב וכן שנינו בתוספת' דסוטה.

וְלֹא נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשָׁם׃ וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת־כָּל־ 20
אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה כִּי־מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ
שָׂדֵהוּ כִּי־חָזַק עֲלֵהֶם הָרָעָב וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפַרְעֹה׃
וְאֶת־הָעָם הֶעֱבִיר אֹתוֹ לֶעָרִים מִקְצֵה גְבוּל־ 21
מִצְרַיִם וְעַד־קָצֵהוּ׃ רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה 22
כִּי חֹק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת פַּרְעֹה וְאָכְלוּ אֶת־חֻקָּם אֲשֶׁר
נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה עַל־כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת־אַדְמָתָם׃
וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־הָעָם הֵן קָנִיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם 23
וְאֶת־אַדְמַתְכֶם לְפַרְעֹה הֵא־לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם
אֶת־הָאֲדָמָה׃ וְהָיָה בַּתְּבוּאֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית 24
לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע הַיָּדֹת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה
וּלְאָכְלְכֶם וְלַאֲשֶׁר בְּבָתֵּיכֶם וְלֶאֱכֹל לְטַפְּכֶם׃
וַיֹּאמְרוּ הֶחֱיִתָנוּ נִמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי וְהָיִינוּ 25

20 לא תשם לא תהא שממ' לא תבור ל' של בור שאינו חרוש: ותהי הארץ לפרע'
21 קנוי' לו: את העם העביר יוסף מעיר לעיר לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ
והושיב של עיר זו בחברת', ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיעך שבחו של
יוסף שנתכוון להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהיו קורין אותם גולים. מקצה
גבול מצרים וגו', כן עשה לכל הערים אשר במלכות מצרים מקצה גבולה
22 ועד קצה גבולה: הכהנים הכומרים כל ל' כהן משרת לאלהות הוא חוץ
מאותן שהם ל' גדולה כמו כהן מדין כהן און. חק לכהנים חק כך וכך לחם
23 24 ליום: הא כמו הנה (כמו גם אני הא דרכך בראש נתתי): לזרע השדה
שבכל שנה. ולאשר בבתיכם ולאכול העבדים והשפחות אשר בבתיכם.
25 טפכם בנים קטני': נמצא חן לעשות לנו זאת כמו שאמר', והיינו עבדים

הבנת המקרא.

19 לא תשם לא תהא שממה וכו', ור"ל שהוא מגזרת שם ל' שממה, גם הוא
ל' ישימון וכן דעת רד"ק גם ל' אשם כמו תאשם שומרון וכן דעת ר"י חיוג.
וכולם נכונים בו וכמו שכתבתי בדבור הקדוש.

26 עבדים לפרעה: וישם אתה יוסף לחק עד היום הזה על אדמת מצרים לפרעה לחמש רק אדמת

27 הכהנים לבדם לא היתה לפרעה: וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו

28 מאד: *ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים

29 ומאת שנה: ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת

30 אל נא תקברני במצרים: ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר

31 אנכי אעשה כדברך: ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה: פ

27 לפרע', להעלו' לו החמש הו' בכל שנה לחק שלא יעבור: וישב ישרא' בארץ
28 מצרי' והיכן בארץ גשן שהיא מארץ מצרי'. ויאחזו בה ל' אחוז': ויחי יעקב
למ' פרש' זו סתומ' לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניה' ולבם של ישרא'
מצרת השעבוד שהתחילו לשעבד', ד"א שבקש לגלו' את הקץ לבניו ונסתם ממנו
29 בב"ר: ויקרבו ימי ישרא' למות כל מי שנאמר בו קריב' למות לא הגיע לימי
אבותיו. ויקרא לבנו ליוסף למי שהי יכולת בידו לעשו'. שים נא ידך והשבע.
חסד ואמת חסד שעושין עם המתי' הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום
גמול. אל נא תקברני במצרי' סופ' להיות עפר כנים (ומרחשן תחות גופי)
ושאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני מצרים ע"א:
30 ושכבתי עם אבותי וי"ו זו מחובר למעלה לתחלת המקרא שים נא ידך תחת
ירכי והשבע לי ואני סופי לשכב עם אבותי, ואתה תשאני ממצרים ואין לומר
ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי במערה שהרי כתיב אחריו ונשאתני
ממצרים וקברתני בקבורת' ועוד מצינו בכל מקום ל' שכיבה עם אבותיו היא
הגויע' ולא הקבור' כמו וישכב דוד עם אבותיו (מלכי' א ב) ואח"כ ויקבר בעיר
31 דוד: וישתחו ישרא' תעלא בעידני סגיד ליה. על ראש המטה הפך עצמו

מח

1 ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חלה ויקח את־שני בניו עמו את־מנשה ואת־אפרים: 2 ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק ישראל וישב על־המטה: 3 ויאמר יעקב אל־יוסף אל שדי נראה־אלי בלוז בארץ כנען ויברך אתי: 4 ויאמר אלי הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים ונתתי את־הארץ הזאת לזרעך אחריך אחזת עולם: 5 ועתה שני־בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד־באי אליך מצרימה לי־הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו־לי: 6 ומולדתך אשר־הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם

לבד השבטים מכאן אמרו שהשבטים למעלה מראשותיו של חולה. ד״א לראש המטה על שהיתה מטתו שלימה ולא היה בה רשע שהרי יוסף מלך הוא ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו:

1 ויאמר ליוסף אחד מן המגידים והרי זה מקרא קצר וי״א אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד וכשחלה יעקב בארץ גשן הלך אפרים אצל אביו למצרים להגיד לו. ויקח את שני בניו עמו כדי שיברכם יעקב לפני מותו:

2 ויגד המגיד ליעקב ולא פירש מי והרבה מקראות קצרי לשון. ויתחזק ישראל אמר אע״פ שהוא בני מלך הוא אחלק לו כבוד מכאן שחולקין כבוד למלכות וכן משה חלק כבוד למלכות וירדו כל עבדיך אלה אלי וכן אליהו וישנס מתניו וגו':

4 ונתתיך לקהל עמים בשרני שעתידים לצאת ממני עוד קהל ועמים ואע״פ שאמר לי גוי וקהל גוים אמר לי על בנימין קהל גוים הרי שנים לבד מבנימין ושוב לא נולד לי בן למדני שעתיד אחד משבטי ליחלק ועתה אותה מתנה אני נותן לך:

5 הנולדים לך עד באי אליך לפני באי אליך כלומר שנולדו משפרשת ממני עד שבאתי אצלך. לי הם בחשבון שאר בני הם ליטול חלק בארץ איש כנגדו:

6 ומולדתך וגו', אם תוליד עוד לא יהיו במנין בני אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה ואע״פ שנחלקה הארץ למנין גלגלות כדכתיב לרב תרבו נחלתו וכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורות מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו

7 יקראו בנחלתם: ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל
בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה
8 ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם: וירא
9 ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה: ויאמר יוסף
אל אביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר
שני קחם נא אלי ואברכם: ועיני ישראל כבדו מזקן
10 לא יוכל לראות ויגש אתם אליו וישק להם
11 ויחבק להם: ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך
לא פללתי והנה הראה אתי אלהים גם את זרעך:
12 ויוצא יוסף אתם מעם ברכיו וישתחו לאפיו

7 ואני בבאי מפדן וגו', ואע"פ שאני מטריח עליך להוליכני ליקבר בארץ
כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם. כברת ארץ מדת
ארץ והם אלפים אמה כמדת תחום שבת בדברי משה הדרשן, ולא תאמר
שעכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון עת הגריד היה שהארץ חלולה
ומנוקבת ככברה. ואקברה שם ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה
לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדיבור קברתי' שם שתהא
לעזרה לבניה כשיגלה אות' נבוזראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על
קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנ' קול ברמה נשמע וגו' והקב"ה משיבה
יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם, ואונקלוס תרגם כרוב ארעא
כדי שעור חרישת יום (נ"א ארץ) ואומר אני שהיה להם קצב שהיו קורין אותו
כדי מחרישה אחת קוריאד"א בלע"ז כדאמרינן כרוב ותני כמה דמסיק תעלא
8 מני כרבא: וירא ישראל את בני יוסף בקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו
לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרי' ויהוא ובניו ממנשה. ויאמר מי אלה
9 מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכ': בזה הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה
ובקש יוסף רחמי' על הדבר ונחה עליו רוח הקדש. ויאמר קחם נא אלי
ואברכם זה שאמר הכתוב ואנכי תרגלתי לאפרי' קחם על זרועותיו (הושע י"א)
11 תרגלתי רוחי ביעקב בשביל אפרים עד שלקחן על זרועותיו: לא פללתי
לא מלאני לבי לחשוב (נ"א לחקור) מחשבה שאראה פניך עוד. פללתי לשון
12 מחשבה כמו הביאי עצה עשי פלילה (ישעיה ט"ז): ויוצא יוסף אתם לאחר

אָֽרְצָה׃ 13 וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּֽימִינוֹ
מִשְּׂמֹאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בִשְׂמֹאלוֹ מִימִין
יִשְׂרָאֵל וַיַּגֵּשׁ אֵלָֽיו׃ 14 וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת
עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־
רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכֽוֹר׃
15 וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָֽאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ
אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָֽאֱלֹהִים הָרֹעֶה
אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּֽה׃ 16 הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי
מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם
אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָֽרֶץ׃ 17 וַיַּרְא
יוֹסֵף כִּֽי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם
וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד־אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל

שמשקם הוציאם יוסף מעם ברכיו כדי ליטלם זה לימין וזה לשמאל לסמוך ידיו
עליהם ולברכ׳. וישתחו לאפיו כשחזר לאחוריו מלפני אביו: 13 את אפרים
בימינו משמאל ישראל הבא לקראת חברו ימינו כנגד שמאל חברו וכיון שהו׳
הבכור מיומן לברכה: 14 שכל את ידיו כתרגומו אחכמינון בהשכל וחכמה
השכיל את ידיו לכך ומדעת כי יודע היה כי מנשה הבכור ואעפ״כ לא שת
ימינו עליו: 16 המלאך הגואל אותי מלאך הרגיל להשתלח לי בצרתי כענין
שנ׳ ויאמר אלי מלאך האלהי׳ בחלום יעקב וגו׳ אנכי האל בית אל. יברך את
הנערים מנשה ואפרים. וידגו כדגי׳ הללו שפרי׳ ורבים ואין עין הרע
שולטת בהם: 17 ויתמוך יד אביו הרימה מעל ראש בנו ותמכה בידו:

הבנת המקרא.

15 המלאך הגואל אותי מלאך הרגיל להשתלח אלי בצרתי וכו׳, ל׳ רש״י ז״ל
ור״ל שאמר הגואל בה׳ הוא ולא אשר גאל אותי בה׳ עבר על שם הרגילות,
ואין זה דומה של הבאים מכרימה דלעיל מ״ו א׳ לפי ששם קורא להם כן על שם
העתה וכמו שפי׳ שם הרב ז״ל וכן מדרך הלשון אבל כאן אי אפשר לפרשו על
שם העתה שהרי הוא נוטה למות לכן פירש הרגיל להשתלח אלי.

18 רֹאשׁ־אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־
אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה הַבְּכֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל־
19 רֹאשׁוֹ׃ וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַּם־הוּא
יִהְיֶה־לְּעָם וְגַם־הוּא יִגְדָּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל
20 מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם׃ וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמוֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים
כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה׃
21 וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה
אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם׃
22 וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי
מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי׃ פ רביעי

19 ידעתי בני ידעתי שהוא הבכור. וגם הוא יהיה לעם ויגדל שעתיד גדעון
לצאת ממנו שהקב"ה עושה נס על ידו. ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו
שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחל את הארץ וילמד תורה לישראל. וזרעו
יהיה מלא הגוים כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו כשיעמיד חמה
20 בגבעון וירח בעמק אילון: בך יברך ישראל הבא לברך את בניו
יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה.
וישם את אפרים בברכתו לפני מנשה להקדימו בדגלים ובחנכת
22 הנשיאים: ואני נתתי לך אתה טורח להתעסק בקבורתי וגם אני
נתתי לך נחלה שתקבר בה ואי זו זו שכם שנ' ואת עצמות יוסף אשר
העלו ממצרים קברו בשכם. שכם אחד על אחיך שכם ממש היא תהיה לך
חלק א' יתיר' על אחיך. בחרבי ובקשתי כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם
נתכנסו כל סביבותיה' להזדווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן, ד"א שכם
א' הוא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים ושכם ל' חלק הוא כתרגומו והרבה
יש לו דומים במקר' אחלקה שכם (תלים כח) כי תשיתמו שכם תשית שוכמי
לפני לחלקים חלקים, (הושע ו) דרך ירצחו שכמה איש חלקו (צפניה ג)
לעבדו שכם אחד. אשר לקחתי מיד האמורי מיד עשו שעש' מעש' אמורי,
ד"א שהיה צד אביו באמרי פיו. בחרבי ובקשתי היא חכמתו ותפלתו,

מט

1 וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃ 2 הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם׃ 3 רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז׃ 4 פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה׃ פ

5 שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם׃ 6 בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם

1 (ועיין ברא"ס): ואגידה לכם בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה
3 והתחיל אומ' דברי' אחרים: ראשית אוני היא טיפה ראשונה שלו שלא ראה
קרי מימיו. אוני כוחי כמו מצאתי און לי (הושע יב) מרוב אונים (ישעיה מ),
ולאין אונים: יתר שאת ראוי היית להיות לך יתר על אחיך בכהונ' ל' נשיאו'
כפים. ויתר עז במלכו' כמו ויתן עז למלכו ומי גרם לך להפסיד כל אלה:
4 פחז כמים הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים
למרוצתם לכך אל תותר, אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויו' לך
ומהו הפחז אשר פחזת, כי עלית משכבי אביך אז חללת אותו שעלה על יצועי
(שם שכינה שהיה דרכו להיות עולה על יצועי), פחז שם דבר הוא לפיכך
טעמו למעל' וכלו נקוד פתח ואלו היה ל' עבר היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח
וטעמו למטה. יצועי ל' משכב ע"ש שמציעים אותו ע"י לבדין וסדינין והרבה
דומים לו אם אזכ' על ערש יצועי (תלי' קלב) אם זכרתיך על יצועי (שם סג):
5 שמעון ולוי אחים בעצה אחת על שכם ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו ועתה
לכו ונהרגו מי הם אם תאמר ראובן או יהוד' הרי לא הסכימו בהריגתו א"ת בני
השפחות הרי לא היתה שנאתן שלמה שנא' והו' נער את בני בלהה ואת בני
זלפה וגו' יששכר וזבולן לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולי' מהם על כרחך
שמעון ולוי הם שקראו' אביהם אחים: כלי חמס אומנות זו של רציחה חמס
הוא בידיה' מברכ' עשו היא זו אומנות שלו היא ואתם חמסתם אותה הימנו.
מכרותיהם ל' כלי זיין הסייף בל' יוני מכי"ר תנחומ', דבר אחר מכרותיהם
בארץ מגורתם נהגו עצמן בכלי חמס כמו מכורותיך ומולדותיך (יחזקאל יו)
6 וזהו תרגום של אנקלוס: בסדם אל תבא נפשי זה מעשה זמרי כשנתקבצו
שבטו של שמעו' להבי' את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת
א"ת אסורה בת יתרו מי התירה לך אל יזכר שמי בדבר זמרי בן סלו' נשי' בית

7 הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר׃ אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵל׃ פ

8 יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ

9 יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ׃ גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף

אב לשמעוני ולא כתב בן יעקב. ובקהלם כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן, אל תחד כבודי שם אל יתיחד עמהם שמי שנאמר קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים כשנתייחסו בני קרח על הדוכן נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל. תחד כבודי כבוד ל' זכר הו' ועל כרחך אתה צריך לפר' כמדבר אל הכבוד ואומר אתה כבודי אל תתיחד עמהם כמו לא תחד אותם בקבור' (ישעיה יד): כי באפם הרגו איש אלו חמור ואנשי שכם ואינן חשובין כלם אלא כאיש א' וכן הו' אומר בגדעון והכית את מדין כאיש אחד, וכן במצרים סוס ורוכבו רמה בים, זהו מדרשו, ופשוטו אנשי' הרבה קור' איש כל א' לעצמו, באפם הרגו כל איש שכעסו עליו וכן וילמד לטרף טרף אדם אכל. וברצונם עקרו שור רצו לעקו' את יוסף שנקר' שור שנ' בכור שורו הדר לו, עקרו אשרי"טיר בלע"ז

7 (יהושע יא) ל' את סוסיהם תעקר: ארור אפם כי עז אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא אפם וזהו שאמר בלעם מה אקוב לא קבה אל. אחלקם ביעקב אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים והרי הם חלוקים, דבר אחר אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים ושבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרו' נתן לו תפוצתו דרך כבוד:

8 יהודה אתה יודוך אחיך לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים התחיל יהודה לסוג לאחוריו (שלא יוכיחנו על מעשה תמר) וקראו יעקב בדברי רצוי יהודה לא אתה כמותם. ידך בעורף אויביך בימי דוד ואויבי תתה לי עורף (שמואל ב כב). בני אביך על שם שהיו מנשי' הרבה לא אמר בני אמך כדרך

9 שאמר יצחק: גור אריה על דוד נתנבא בתחלה גור בהיו' שאול מלך עלינו אתה המוציא והמביא את ישראל ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם וזהו שתרגם אנקלוס שלטון יהא בשרוי' בתחלתו. מטרף ממ' שחשדתיך בטרף טרף

יוסף

הבנת המקרא.

6 עקרו שור לשון את סוסיהם תעקר עכ"ל והוא מבואר במס' ע"א דף י"ג א' איזהו עיקר? מנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה, וע"ש.

9 מטרף מזה שחשדתיך וכו' בני עליה סלקת את עצמך וכו' עכ"ל הוצרך לפרש כן בעבור שמלת מטרף בטעם תביר להפרידו מן בני ולחבר בני

עם

בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ׃
10 לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו

יוסף חיה רעה אכלתהו וזהו יהודה שנמשל לארי'. בני עלית סלקת את עצמך ואמרת מה בצע וגו', וכן בהריגת תמר שהודה צדקה ממני לפיכך כרע רבץ וגו' בימי שלמה איש תחת גפנו וגו': לא יסור שבט מיהודה מדוד ואילך 10 אלו

הנכת המקרא.

עם עלית, ופי' עלית סלקת וכן ת"א סליקתא, ואין טעמה להיותו מבנין הקל כי כמוהו כעלות גדיש בעתו (איו' ה כו) וכפי' רש"י שם, גם אין טעמה מזה שפי' הרב בעצמו בפ' בהעלותך (במדבר ט יז) אבל העלות הענן שלא יתכן לכתוב עלות הענן יעלה הענן שאין זה ל' סילוק שאל' נאות ועלייה זה דוקא בעליית העב והענן אחרי שכבר מנאנו בהם שכן מדרך הכתוב להשתמש בל' עלייה בבנין הקל להוראת נסיעתם ובבנין נפעל לסילוקם, וזהו לדעת רש"י ז"ל, ולמפרשי' זולתו פירושים אחרי', אכן לדעתי אין צורך להוציא המלה מפשוטו אבל הוא ל' צמיח' וגידול ורבייה כמו ועלה שמיר ושית (ישעיה ה ו) ובשר עלה (יחזקאל לז ח) ותעל אחד מגוריה (יחזקאל יט ג) ות"י ורביאת חד מבנהא ובפסוק שלפניו אמר בתוך כפירים רבתה גוריה כולם ל' גידול ורבייה, וככה טעם עלית כתגדלת וכתרבית, והמה יהודה לגורי אריות לתעצומו ועוזו וזהו מטרף בני עלית ור"ל כל כך אמין לבך בגבורה כאלו כתגדלת מטרף הגורים בתוך האריות, ולדעתי אין גור סמוך אל אריה אבל הוא כפל ענין במלות שונות כדרך המליצה הנאותה ושניהם גור ואריה דוגמת שמש ירח עמד זבולה, גם בני הוא כפלו של יהודה ומלת יהודה עונה על גור ומלת בני על אריה ומלת מטרף מחובר עם גור ואריה ומלת עלית שב על יהודה ועל בני וכיתום המאמר

ככה מטרף גור יהודה . . .	או ככה גור אריה • • • • •
• • • אריה בני עלית	יהודה בני מטרף עלית

וכבר ידענו כי התהפכות סדר המלות אשר קראו בעלי ההלצה בשם קליעה (אינפערסיאן) גם הוא ממפארי המליצה ובתנאי שהיא נעשית לתכלית ובמקום נאות ואין כאן מקום בירורה ; והחלק השני מן הכתוב כרע רבץ כאריה וכלביא גם הוא שוה למליצת החלק הראשון כי באו בו שנים פעלים ושנים נושאים וכל פעל מיוחד לנושא שלו וככה כיתוזו כרע כאריה ורבץ כלביא ובא ע"ד נהרי נחלי כחלי דבש וחמאה (איוב כ יז) ששיעורו נהרי דבש ונחלי חמאה ; ואל תתמה על שראשית הכתוב בל' נוכח וסופו בל' נסתר כי באמת אין הדבור כרע רבץ וגו' כלפי יהודה אלא כלפי השומעים העומדים באסיפתו כי אחרי שאמר אל יהודה גור אריה וגו' הסב פניו אל העומדים שם לאמר נאות דמיתיו לגור אריה כי באמת לבו כלב האריה אשר לא יחת מפני כל כרע רבץ וגו' מי יקימנו ולכן שם אריה נאה לו.

10 עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים׃ אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ

אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט שממונים על פי המלכות. ומחוקק מבין רגליו תלמידים אלו נשיאי א"י. עד כי יבא שילה מלך המשיח שהמלוכה שלו, וכן תרגמו אנקלוס, ומדרש אגדה שי לו שנ' יובילו שי למורא (תהלי' עו). ולו יקהת עמים אסיפת העמים שהיו"ד עיקר היא ביסוד כמו יפעתך ופעמי' שנופלת ממנו וכמה אותיות משמשות בל' זה והם נקראים עיקר נופל כגון נון של נוגף ושל נושך ואלף שבאותי באזכיר' (איוב יג) ושבאבחת חרב (יחזקאל כא) ואסוך שמן, אף זה יקהת עמים אסיפת עמים שנ' אליו גוי' ידרושו ודומה לו (משלי ל) עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה ובגמ' דיתבי ומקהו אקהתא בשוקי דנהרדעא ביבמות ויכול היה לומר קהיית עמים: 11 אסרי לגפן עירה נתנבא על ארץ יהודה שתהא מושכת יין כמעיין איש יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטעננו מגפן אחת ומשורק אחד בן אתון אחד. שורקה זמורה ארוכ' קורי"ידא בלע"ז.

כבס

הבנת המקרא.

10 ולו יקהת עמים אסיפת העמים שהיו"ד עיקר היא ביסוד וכו' ל' רש"י ז"ל ור"ל שהיו"ד מן השרש ונפרדו יקהה בפלס שמחה ובסמיכותו שמחת עולם, ואולם כדגש הקו"ף בעבור היותו מן המשקלים הכבדים וכמוהו בנות מלכים ביקרותיך מן יקרה דגוש, וכן עקבות משיחך, ועוד דוגמתם ואת ענבי נזירך הנו"ן דגוש ורבים דגושים כמוהם, ואמר עוד ויכול הי' לומר קהיית עמים ע"מ עליית קיר, שהרי היו"ד יסוד נופל.

ולשרקה פי' רש"י זמור' ארוכה עכ"ל וכזה פי' ע"ל ובגפן שלש' שריגים, ולדעתי יהי' שורג בגימל ושורק בקו"ף ל' אחד בחילוף גיכ"ק, ובירמי' ב' כ"א פי' שורק הוא זמורת גפן טוב, ובישעי' ה' ב' פי' שורק הם זמורות היפות לנטיע' משאר זמורות, אכן האמת הברור הוא מה שכתב רד"ק בשרשו בשם הרב אבן גיאות שאמר כי השורק הוא מין הטוב מן הגפנים שהענבים לא ימצא בהם חרצן עכ"ל, ועדיין שמו עליו במקום מציאותו בארץ ערב גם במלכות מארוקה וכמו שספר לנו במסיח לפי תומו החכם האֶסט בספר הגדותיו על מארוקה ופיס באמרו שם בדף 303 מספרו ז"ל הגפנים הנקראים בלשונם דליליה וענבים הנקראים ענב מצויים שם לרוב ומהם שבעה מינים ואלה שמותם וכו', ועוד מצאתי שם מין אחד אשר יקראו לו בלשונם שורק ומסגולתו שאין בהם חרצן והמה היותר מתוקים וגדולי' מכל יתר המיני' ומראיהם שחור ותבניתם עגול, אכן הם יקרים מאד ובלתי נמצאים בכל מקום כ"א זעיר שם זעיר שם, כי בכל גבול ראבאט המבורך בגפנים מיתר המקומות לא

מצאתי

וּכְדַם־עֲנָבִים סוּתֹה׃ 12 חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן־שִׁנַּיִם מֵחָלָב׃ חמישי פ

13 זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן׃ פ

כבס ביין כל זה ל' רבוי יין. סותה ל' מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא, אוסרי כמו אוסר דוגמת מקימי מעפר דל (תלי' קיג) היושבי בשמי' (שם קכג) וכן בני אתונו כענין זה, ואנקלוס תרגם במלך המשיח, גפן הם ישראל, עירה זו ירושלם, שורקה ישראל ואנכי נטעתיך שורק (ירמי' ב) בני אתונו יבנון היכליה ל' שער האיתון בספר יחזקאל ועוד תרגמו בפנים אחרים, גפן אלו צדיקים בני אתונו עבדי אוריית' באולפן על שם רוכבי אתונו' צחורות, כבס ביין יהא ארגוון טב שצבועו דומה ליין, ובשעוכין הוא לש' כותה שהאשה לובשתן ומסיתה בהן את הזכר ליתן עיניו בה, ואף רבותינו פירשו בגמ' ל' הסתת שכרות במסכת כתובות ועל היין שמא תאמר אינו מרוה ת"ל סותה:

12 חכלילי ל' אודם כתרגומו וכן למי חכלילות עינים (משלי כג) שכן דרך שותי יין עיניהם מאדימין. מחלב מרוב חלב שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן, וכן פי' המקרא אדו' עיני' יהא מרוב יין ולבן שנים יהא מרוב חלב ולפי תרגומו עינים ל' הרים שמשם צופים למרחוק, ועוד תרגמו בפני' אחרים ל' מעיינות וקילוח היקבים, כעווהי יקבים שלו ול' ארמי הוא במסכת ע"א כעוא ארתחו, יחוורן בקעתיה תרגום שנים ל' שני הסלעים:

13 לחוף ימים על חוף ימים תהיה ארצו, חוף כתרגומו ספר מרק"א בלע"ז והוא יהיה מצוי תדיר אל חוף אניות במקום הנמל שאניו' מביאו' שם פרקמטיא שהיה זבלון עוסק בפרקמטי' וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה שמח זבלון בצאתך ויששכר באהליך (דברים לג) זבולן יוצ' בפרקטמי' ויששכר עוסק בתור' באהלי'. וירכתו על צידון סוף גבולו יהא סמוך לצידון ירכתו סופו כמו

ולירכתי

הגהת המקרא.

מצאתי מהם כ"א שנים גם אכלתי מהם פעמים רבות וכו' עכ"ל, ובעבור שראיתי בספר לחכם אחד שהעיז פניו להכחיש עדות הרב אבן גיאות ולהכחיש מציאות השורק הנזכר לזאת כתבתי כל אלה. סותה פי' רש"י ל' מין בגד הוא ואין לו דמיון במקר' עכ"ל וי"א שהוא מגזרת ויתן על פניו מסוה.

13 לחוף ימים על חוף הים תהי' ארצו וכו', ור"ל שיש הבדל בין חוף ים ובין חוף אניות כי כל שפת הים יקרא חוף הים וכדכתיב ויהי כשמוע כל המלכים אשר בעבר הירדן בהר ובשפלה ובכל חוף הים הגדול (יהושע ט א) אבל חוף אניות לא יקרא כ"א הנמל, וכ"כ בעל הפרחון חוף הים הוא שפת הים מקום שיחופו שם גלי הים תמיד ל' גרידה ושיכוך כדתנן לא יחוף הנזיר את ראשו

באדמה

14 יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם׃ 15 וַיַּרְא מְנֻחָה
כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעֵמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי
לְמַס־עֹבֵד׃ ס 16 דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד
17 שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ יְהִי־דָן נָחָשׁ עֲלֵי־דֶרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי־
18 אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי־סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר׃ לִישׁוּעָתְךָ
19 קִוִּיתִי יְהוָה׃ ששי ס גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא

14 ולירכתי המשכן: יששכר חמור גרם חמו׳ בעל עצמו׳ סובל עול תור׳ כחמור
חזק שמטעינין אותו משאוי כבד, רובץ בין המשפתי׳ כחמו׳ המהלך ביו׳ ובליל׳
ואין לו לינה בבי׳ ובשעה׳ רוצה לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירו׳ שמוליך
15 שם פרקמטיא: וירא מנוחה כי טוב ראה לחלקו ארץ מבורכ׳ וטובה להוציא
פירות. ויט שכמו לסבול עול תור׳ ויהי לכל אחיו ישראל למס עובד לפסק
להם הוראו׳ של תורה וסדרי עיבורין שנ׳ (ד"ה א יב) ומבני יששכר יודעי בינה
לעתים לדעת מה יעש׳ ישראל ראשיה׳ מאתי׳ ראשי סנהדראו׳ העמיד
וכל אחיהם על פיהם. ויט שכמו השפיל שכמו כמו ויט שמים הטו אזניכם,
ואונקלוס תרגמו בפנים אחרים ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות שהם
16 יושבים על הספר ויהיה האויב כבוש תחתיו למס עובד: דן ידין עמו ינקום
נקמת עמו מפלשתים כמו כי ידין ה׳ עמו. כאחד שבטי ישראל כל ישראל
יהיו כאחד עמו ואת כלם ידין ועל שמשון נבא נבואה זו ועוד יש לפרש כאחד
17 שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים הוא דוד שבא מיהוד׳: שפיפון הוא נחש ואומר
אני שקרוי כן על שם שהו׳ נושף ואתה תשופנו עקב (בראשית ג). הנושך
עקבי סוס כך דרכו של נחש ודמהו לנחש הנושך עקבי סוס. ויפל רוכבו
אחור שלא נגע בו, ודוגמתו מצינו בשמשון וילפת את שני עמודי התוך וגו׳
(שופטים טז) ושעל הגג מתו, ואונקלוס תרגם כחוי חורמן שם מין נחש שאין
רפואה לנשיכתו והוא צפעוני וקרוי חורמן על שם שעושה הכל חרם וכפיתנא
18 כמו פתן יכמון יארוב: לישועתך קויתי ה׳ נתנבא שינקרו פלשתים את
19 עיניו וסופו לומר זכרני וחזקני אך הפעם וגו׳ (שם): גד גדוד יגודנו כלם
ל׳

הבנת המקרא.

באדמה אי כמו לא תחוף אשה בשרה בע"ש ותטבול במ"ש, וכן כל חוף הים
שבמקרא הוא מקום שיד הים חופפת ע"י גלים אבל חוף אניות בלבד הוא
משוכה מהם והוא הכינוי לכן שני מינים הם עכ"ל וכן פי׳ הרשב"ם.

17 שפיפון הוא נחש ואומר אני וכו׳, עיין מ"ש לעיל ג׳ ט"ו שגל הוא ישופך ראש.

19 גד גדוד יגודנו כול׳ ל׳ גדוד וכו׳ על סוף הדבור; דע כי לדעת המדקדקי׳

יָגֻד עָקֵב׃ ס מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ 20
וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ׃ ס נַפְתָּלִי 21

ל׳ גדוד הם וכך חברו מנחם, ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתין י״ל גדוד שם דבר צריך שני דלת״ין שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יסודה אלא שתי אותיות וכן אמר כנכור לנוד (משלי כו) מגזרת שבעתי נדודים (איוב ז) שם כפל שדוד מגזרת ישוד צהרי׳ אף יגוד יגודנו וגדוד מגזרה אחת הם וכשהוא מדבר בל׳ יפעל אינו כפול כמו יגוד יכוד ירום ישוד ישוב וכשהו׳ מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד יתרומם יתבולל יתעודד, ובל׳ מפעיל יתום ואלמנה יעודד לשובב יעקב אליו משובב נתיבות יגודנו האמור כאן אין ל׳ שיפעלוהו אחרים אלא כמו יגוד הימנו כמו בני יצאוני יצאו ממני, גד גדוד יגודנו גדודי׳ יגודו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבש׳ הארץ. והוא יגוד עקב כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלת׳ שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש. עקב בדרכן ובמסילותם שהלכו ישובו כמו עקבותיך לא נודעו (תלי׳ עז) וכן בעקבי הצאן בל׳ לעז טרציא״ס: מאשר 20 שמנה לחמו מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן שיהיו זתים מרובים בחלקו והוא מושך שמן כמעין, וכן בירכו משה וטובל בשמן רגלו כמו ששנינו במנחות פעם

הבנת המקרא.

שלשתן מפעלי הכפל ואף שבא יגוד בשורק תמורת יגוד בחולם גם יגדנו היה ראוי יגודנו הדלת בדגש כמנהג פעלי הכפל ואף שבא בו הנח תמורת הדגש, ולא כן דעת רש״י ז״ל ההולך בדלבי הקדמונים ורובם הסכימו במציאות פעלים שניים שאין יסודם כ״א שתי אותיות כראות עם נוח כעלם ביניהם ואיננו אות כלל ככתוב בס׳ מאזנים דף מ״א ב׳, ורובם פעלים עומדים ובלתי יוצאים ואף שמדרך העברי להכפיל אחריתם בהבנות מהם שמות דברים ככל המשלים שהזכיר רש״י ז״ל והשאירו בם זה הכפל ברצותם להשתמש בהם בל׳ מפעיל ר״ל שתהיה הפעולה יוצאה לזולת גם בל׳ מתפעל או התפעל ויתפעל הוא כפול ר״ל הוא עומד בכפלו. ינקדו האות הראשונה בחולם כמו **כונן** **יכונן** **יתעורר** ודומיהם כולם בכפל האות האחרונה ובחולם פ״א הפעל ובכולם אין האות האחרונה מן היסוד אף שהתיבה בנויה על בנין מיוחד אשר קראו בשם בנין **פועל** מרובע ויבואר עניינו להלן אבל וימררוהו ורבו והנה לדעת רש״י בא בטוב יגוד בשורק גם יגדנו רפה וכמנהג הפעלים השניים בפעל קל כמו **יצודנה** למהפות (תלי׳ קמ) מגזרת **צד** וכמו **תעופינה** מגזרת **עף** **תשופנה** מן **שף** וכן אדום **ידושנו** (ישעי׳ כח כח) השין רפה מן **דש** ואיננו כמו **ידוקנו** שבסוף הפסוק שהקו״ף דגוש כי הוא עומד במקום שנים ופעל שלו דקק והקוף השני גם הוא עיקר בפעל אף שאיננו מן היסוד; וא״ת מה נעשה יגודנו שהוא רפה מן יגודד על כפי

נדיק

22 אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר: ס בֵּן
פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי־שׁוּר:

21 פעם אחת הוצרכו אנשי לודקיא לשמן וכו': אילה שלוחה זו בקעת גינוס' שהיא קלה לבשל פירותי' כאיל' זו שהיא קלה לרוץ: אילה שלוחה איילה משולח' לרוץ. הנותן אמרי שפר כתרגומו, ד"א על מלחמת סיסרא כתנבא ולקחת עמך עשרת אלפי איש מבני נפתלי וגו' (שופט' ד) והלכו שם בזריזות וכן נאמר שם ל' שלוח בעמק שלח ברגליו (שם ה). הנותן אמרי שפר על ידם שרו דבור' וברק שירה, ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב כשערער עשו על המערה במסכת סוטה, ותרגומו יתרמי עדביה יפול חבלו והוא
22 יודה על חלקו אמרי' נאים ושבח: בן פרת בן חן והוא ל' ארמי אפריין כמטייה לרבי שמעון בסוף בבא מציעא. בן פורה עלי עין חנו נטוי על העין הרואה אותו. בנות צעדה עלי שור בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל ביופיו בנות הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם. ד"א עלי שור, על ראייתו כמו אשורנו ולא קרוב, ומ"א יש רבים וזה נוטה ליישב המקרא, פרת ת"ו שבו הוא תקון הל' כמו על דברת בני האדם. שור כמו לשור עלי שור, בשביל לשור, ותרגום של אנקלוס בנות צעדה עלי שור תרין שבטין יפקון מבנוהי וכו' וכתב בנות על שם בנות מנשה בנות צלפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן, ברי דיסגי יוסף פרת ל' פריה ורביה ויש מ"א בו המתישבים על הל' בשעה שבא עשו לקראת יעקב בכלן קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחוו' וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחוו, אמר יוסף רשע הזה עינו רמה שמא יתן עיניו באמי יצא לפניה ושרבב קומתו לכסותה והוא שברכו אביו בן פרת הגדל' עצמך יוסף עלי עין של עשו לפיכ' זכית לגדול': בנות צעדה עלי שור להסתכל בך בצאתך על מצרים, ועוד דרשוהו לענין שלא ישלוט בזרעו עין הרע, ואף כשברך מנשה ואפרי' ברכם כדגים שאין הרע שלט'

הבנת המקרא.

צדיק (תילי' כד כא) שהוא דגוש אף כי שניהם מגזרת אחת הם ? דע כי אין יגודנו ל' יפעל את ל' יפעיל וכמו שפי' רש"י ז"ל יאספו גדודים על צדיק והנה הוא פעל יוצא והי' ראוי במלואו יגודדנו ובא הדגש לתשלום האות וכמנהג הל' ולכן הוא כתיב מלא וי"ו עפ"הא ע"פ שדגש אחריו וזה כדי לקיים החולם שבפ"א הפעל שהוא עיקר בבנין פועל המרובע והוא כבדל בזה מן יסבני הדומה לו בניקודו ; ומה שכתב הרב עוד כי יגודנו האמור כאן פירושו כמו יגוד הימנו וכו' כבר באראתיו לעיל ל"ז ד' אבל ולא יכלו דברו לשלום.

22 בן פורת יוסף בן חן והוא ל' ארמי אפריין כמטי וכו', והת"ו שבו הוא תיקון ל' כמו על דברת בני אדם, ל' רש"י ז"ל ; כבר נתחבטו המפרשי' כולם במליצת הכתוב הזה שהיא זרה מאד, ויאמר החכם רד"ק בשרש בן ז"ל הסעיף

כקרא

וימררהו ורבו וישטמהו בעלי חצים׃ ותשב באיתן 23 24

23 שלש' בהם: וימררוהו ורבו וימררוהו אחיו, וימררוהו פוטיפר ואשתו לאסרו ל' וימררו את חייהם. ורבו נעשו לו אחיו אנשי ריב ואין הל' הזה ל' פעלו שאם כן היה לו לינקד ורבו כמו המה מי מריבה אשר רבו וגו', ואף אם ל' רביית חצים הוא כן היה לו לינקד אינו אלא ל' פועלו כמו שמו שמים שהוא ל' הושמו וכן רמו מעט שהוא ל' הורמו אלא של' הורמו והושמו על ידי אחרים ול' שמו רמו רבו מאליהם הוא משומשי' את עצמם כתרומתו מעצמם נעשו אנשי ריב, וכן דומו יושבי אי כמו כדמו, וכן תרגם אנקלוס ונקמוהי. בעלי חצים שלשונם כחץ, ותרגומו גברי פלוגתא ל' ותהי המחצה אותן שהיו ראויים לחלק עמו נחלה: 24 ותשב באיתן קשתו בתשבה בחוק. קשתו חוקי

הבנת המקרא.

נקרא בן ועל בן אמתך לך (תילי' פ) בן פורת יוסף, ויהי' בן בל' נקבה לפי שיקרא ג"כ פארה וכן בנות נעדה עלי שור, ופורת תאר לו (לבן) מן פרו ורבו ועניינו בן גדלה יוסף בן גדלה עלי עין ותי"ו פורת תמורת ה"א; וזה שכתב בו ר' יונה שפירש פורת מן ותארכנה פארותיו (יחזקאל לא) וכן כתב ר' יהודה אלא שלא נשתוו בשרשו (עיין בשרש פאר) טוב היה לולי כי לדעתם יהיה ענינו בן נטע שיש לו פארות וסעיפים כלומר אע"פ שהוא נטע יש לו פארות ואם כן הוא הפירוש יהיה בן סמוך לפורה וזה לא יתכן בעבור כי בן נקוד צרי ואילו הי' סמוך היה נקוד סגול כמשפט, ולדעתם לא יתפרש בן מבלי סמיכות שאם ירצה לומר בן ופורת אין לו טעם עכ"ל, והנה הפור שבהם שתיבת בן זרה אם לדעת ר' יונה ורבי יהודה וכמו שתפסם הרד"ק אם לדעת עצמו שתהיה שם דבר בל' נקבה שלא כמשפט; אכן אחר התבוננות מצאתי הסכמת שני החכמי' הלא ר' יהודה ור' יונה נכונה וברורה ותפיסת הרד"ק בטילה כי לא מחשבותיהם מחשבותיו ומעולם לא עלה על דעתם שיהי' פורת שם דבר עד שנצטרך לפרש בן סמוך שיו אמנם הוא שם תאר לבן מגזרת פאר' ומבנין שלא נזכר שם פועלו מן הכבד הדגוש שהרי הרד"ק בעצמו הכנים בשרש פאר כי פארה גם פארות מבעלי ל"ה והאלף שבהם למשך תמורת הוי"ו כמבואר שם, גם הוא כתב בבנין פֻּעַל בשלמים שמצאנו בו תארים בקמץ כמו אם תרא' אותי לֻקָּח, והנה אינני אֻכַּל וכ"כ הראב"ע על מקומו גם בנחות לכן יהי' כמוהם פוּרה או פורת בתי"ו מקום הה"א ע"מ צֻוָּה ואחריך לא זֻנָּה לא שבא בחולם בעבור הריש כמשפט הל' כמו הוּרה גבר (איוב ג) לדעת ראב"ע ורד"ק, ואיבעת אימא שהוא מבנין פועל המורגש ומבעלי ל"ה שדינו גם הוא פ"א הפעל בחולם והעי"ן בקמץ כמבואר במכלול וכן הורה גבר לדעת רש"י ור"י חיוג, וטעם בן פורת בן מפורה ר"ל בעל פארות, ועל דרך זה יבואר שטת רש"י ז"ל בֵּן מחונן ר"ל בעל חן לכן הבי"ת בצר"י על נכון.

23 ורבו נעשו לו אחיו אנשי ריב וכו' עד וכן ת"א ונקמוהי; בעבור כי שטת גאוני הל'

קַשְׁתּוֹ וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב מִשָּׁם

חזקו. ויפזו זרועי ידיו זו היא נתינת טבעת על ידו ל' זהב מופז זאת היתה לו מידי הקב"ה שהוא אביר יעקב ומשם עלה להיות רועה אבן ישראל עקרן של ישראל ל' האבן הראשה ל' מלכות ואנקלוס אף הוא כך תרגומו. והשב ותבת בהון נביאותי' דקיימו' אשר חלם להם על דקים אורית' בסתרא תוכבת הוא ולא מל' עברי שבמקרא ושוי תוקפא רוחצניה תרגום של באיתן קשתו וכך ל' התרגום על העברי ותשב נבואתו בשבי' שאיתנו של הקב"ה היתה לו לקשת ולמנעת

הבנת המקרא.

הל' הקדמונים נתעלמה מרוב מדקדקי זמנינו לכן לא רבים יחכמו בבאור הדבור הזה אשר לרש"י ז"ל גם החכם רש"ד המבאר ז"ל הודה ולא בוש כי לא ירד לסוף דעת רש"י והזכיר פי' הרשב"ם ז"ל והבר גם עמו משפטים גם בדעת הרד"ק היותר נכונה לדעתו להיותו פעל יוצא מבנין הקל מצא חולשה מה מדלא כתיב ורובוהו וחשב לתקנו באומרו כי הכינוי של וימררהו נופלת גם על ורבו, ולא תקן מאומה שלפי המליצה הנאותה היה לו ליכתב וירבהו גם בוי"ו ויו"ד בראש דוגמת וימררהו שלפניו ושטמוהו שלאחריו שהרי גם הוא פעל יוצא לדעתו כשני חביריו, לכן העיקר כדעת רש"י ז"ל והיא גם היא דעת ר"י חיוג ויתר הקדמונים שהתיבה מבנין פועל מרובע המיוחד גם בל' עברי גם בל' ערב ויש בו הוראה מיוחדת שאיננה ביתר הבנינים וכמו שאני עתיד לבאר בעז"ה אבל אדוני אבד אני שהוא ממנו לדעת רז"ל ואונקלוס ורש"י וההסכמות בעל הטעמי', והוא נוהג בכל הגזרות כולם שלמים וחסרים ונחים וכפולים ומצאנוהו יוצא בפעלי' השניי' כאשר בא בכפל אות ע"ו פּוֹעֵל יפועל בכר"י כמבוא לעיל אבל גד גדוד יגודנו, ומצאנוהו עומד ובודד להוראת כל התפעלות במשקל פּוֹעַל יְפוֹעַל בפתח, גם בעבר ליחידה ולרבים הבדילו ביניהם כי אמרו כּוֹנְנוּ ידיך, הוֹלְלָה ידו כשהפעולה יוצאת ואמרו, רֹמּוּ מעט, רֹבּוּ, זֹרוּ רשעי' בחסרון הכפל כשהפעולה בלתי יוצאת, וזהו הילך המרובע בפעלים השניים לשטת רשי' ז"ל כפי המובן מפירושיו עליהם במקומות מפוזרים במקראי' קדש, ולזאת דקדק הרב בצדק ויאמר שאין לשון וָרֹבּוּ בקולם לשון פֵּעֲלוּ ור"ל מבנין פעל הקל אלא לשון פּוֹעֲלוּ ר"ל מבנין פּוֹעַל המרובע והוכיח זאת בטענות נודקות כי לא תמלט התיבה מהיות אלא או מן השניים ולשון ריב או מפעלי ל"ה לשון רביית חצים מגזרת ויהי רֹבֶה קשת ושתי הגזרות האלה מנהגם לנקד פ"א הפעל בקמץ בעבר לנסתר כידוע, ולא מצאנו כלל לשון רביית חץ משרש רבב, ואף אם נמצאנו דרך סברא מ"מ היה לו לנקד רַבּוּ ע"מ סַבּוּ תַּמּוּ בפתח לא בחול', ואין ראי' מן רֹמּוּ דֹּמּוּ שהרי עליה' המריבה, לכן היטיב דקדק הרב שהם ל' פּוֹעֲלוּ שלא שבאו בחסרון הכפל בעבור שהפעולה עומדת ובודדת ובפעלת מאליה לא ע"י אחר וָרֹבּוּ כעמו לו אנשי ריב,

שמו

רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל׃ מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי 25 וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם׃ בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־ 26 בִּרְכֹת הוֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיןָ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ פ ששי

ולמטה בכן יתרמה זהב על זרועי לכך ויפזו זרועי ידיו, ל' פז. אבן ישראל ל' נוטריקון אב ובן אבן וכנין יעקב ובניו: 25 מאל אביך היתה לך זאת והוא יעזרך. ואת שדי ועם הקב"ה היה לבך כשלא שמעת לדברי אדונתך והוא יברכך. ברכות שדים ורחם ברכת' דאבא ודאמא, כלומר יתברכו המולידים והיולדות שיהיו הזכרים מוריעין טיפ' הראויה להריון והנקיבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן. שדים ירה יורה מתרגמינן אשתדאה יישתדי אף שדים כאן על שם שהזרע יורה כחץ: 26 ברכות אביך גברו וגו', הברכות שברכני הקב"ה גברו והלכו על הברכות שברך את הורי. עד תאות גבעות עולם לפי שהברכו' שלי גברו עד סוף גבולי גבעו' עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרי' מגעת עד ד' קצות העולם שנ' ופרצת ימה וקדמה וגו' מה שלא אמר לאברהם אבינו וליצחק, לאברהם אמר לו שא עיניך וראה צפונה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד, ליצחק אמר לו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו' זהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא אמר נחלת אברה'. תאות אשמו"לן כך חברו מנחם בן סרוק. הורי ל' הריון שהורוני במעי אמי כמו הורה

הבנת המקרא.

שמף כשתוממו, ד' מ' ף כדמו מעצמם, וכן כל דוגמתם, ואין תימה על הרב ממה שמצאנו בפירושו על מקומם שפירשם ל' ניוי, כי לא כוונת הרב כאן לפתור אותם מצד ענינם כי אם מצד דקדוקם ומזה הצד כולם שוים; ומה שהביא הרב מן התרגום באמרו וכן ת"א ונקמותי ר"ל כי ל' נקמה וריב ודין ופורענות כולם קרובי הענין וכמה ל' ריב שמתורגמין מצותא גם בל' תגרא גם בל' דין גם בל' פורענות כמו כל ל' ריב האמור אצל ירובעל בס' שופטים ו' ואחרים המתורגמים בל' פורענות, גם ל' נקמה ת"א בלשון פורענות ברוב ולפעמים בל' נקמה כמו לא תקום ולא תטור, גם בל' הכתוב מצאנו ריב ונקמה ונטירה נרדפים כמו נוקם ה' לצריו ונוטר הוא לאויביו, לא לנצח יריב ולא לעולם יטור, וכולם קרובים במובנ' ויתורגמו לפי ענינם, אבל לא מצאנו בשום מקום ל' קציית חצים שיתורגם בל' נקמה, ולכן ברור שגם לאונקלוס הוא מלשון ריב וכדעת רשי' ז"ל.

26 הורי ל' הריון שהורוני במעי אמי כמו הורה גבר, עכ"ל, ר"ל שהוא שם

תאר

[27] בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב [28] יְחַלֵּק שָׁלָל׃ כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ [29] אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם׃ וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי קִבְרוּ

גבר. עד תאות עד קצות כמו והתאויתם לכם לגבול קדמה תתאו לבא חמת. ההיין כלם לראש יוסף. נזיר אחיו פרישא דאחוי שנבדל מאחיו כמו וינזרו מקדשי בני ישראל נזורו אחור, ור"ד ותשב באיתן קשתו על כבישת יצרו באשת אדוניו וקוראו קשת על שם שהזרע יורה כחץ, ויפוזו זרועי ידיו כמו ויפצו שיצא הזרע מבין אצבעות ידיו, מידי אביר יעקב, שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו [27] וכו' כדאיתא בסוטה, ואנקלוס תרג' תאות עולם ל' תאוה וחמדה וגבעות ל' מצוקי ארץ שחמדתו אמו והוריקתו לקבלם: בנימין זאב יטרף זאב הוא אשר יטרף. נבא על שיהיו עתידין להיות חטפנין וחטפתם לכם איש אשתו בפלגש בגבע' ונבא על שאול שהיה נוצח באויביו סביב שנ' ושאול לכד המלוכה וילחם באדום ובמואב וגו' ובכל אשר יפנה ירשיע: בבקר יאכל עד ל' בזה ושלל המתורגם עדאה, ועוד יש לו דומה בל' עברית אז חולק עד שלל ועל שאול הוא אומר שעמד בתחלת בקרן זריחתן של ישראל. ולערב יחלק שלל אף משתשקע שמשן של ישראל ע"י נבוכדנצר שיגלם לבבל. יחלק שלל מרדכי [28] ואסתר שהם מבנימן יחלקו את שלל המן שנ' הנה בית המן נתתי לאסתר, ואנקלוס תרגם על שלל הכהנים בקדשי המקדש: וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם והלא יש מהם שלא ברכ' אלא קנטרן אלא כך פירושו וזאת אשר דבר להם אביה' מה שאמ' בענין, יכול שלא ברך לראובן שמעון ולוי ת"ל ויברך אותם כלם במשמע, אשר כברכתו, ברכה העתיד' לבא על כל א' ואחד ברך אותם לא הי' לו לומר אלא איש אשר כברכתו ברך אותו מה ת"ל ברך אותם לפי שנתן ליהוד' גבור' ארי ולבנימן חטיפתו של זאב ולנפתלי קלותו של איל [29] יכול שלא כללן כלם בכל הברכות ת"ל ברך אותם: נאסף אל עמי על שם שמכניסין

הבנת המקרא.

תאר מבכין פועל המריבע שהזכרתי שהוא יוצא לעולם ולכן נופל בו ל' הריון גם על האיש הגורם ההריון ויאמר העבר לזכר הורה ועל משקלו גם התאר כמו שפירשתי לעיל אצל בן פורת יוסף; ויתכן לומר עוד כי התיבה מבכין הפעיל לדעתו ומשרש ירה בעבור שהזרע יורה כחץ וכמו שפי' על שדים, אכן כבר מצאנו הונים' **הורתם** שהל' נקב' לכן הפי' הראשון נראה יותר עיקר.

אֹתִי אֶל־אֲבֹתָי אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה עֶפְרוֹן
הַחִתִּי׃ 30 בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־
עַל־פְּנֵי מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם
אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃
31 שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ
שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ
וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת־לֵאָה׃ 32 מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה
אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃ 33 וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֺּת אֶת־
בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף אֶל־
עַמָּיו׃ נ 1 וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ עָלָיו וַיִּשַּׁק־לוֹ׃
2 וַיְצַו יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו אֶת־הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־
אָבִיו וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ 3 וַיִּמְלְאוּ־לוֹ
אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִים וַיִּבְכּוּ
אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם׃ 4 וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ
וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל־בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר אִם־נָא מָצָאתִי
חֵן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי פַרְעֹה לֵאמֹר׃ 5 אָבִי

שמכניסין הנפשות אל מקום גניזתן יש אסיפה בל' עברי שהיא ל' הכנסה כגון ואין איש מאסף אותי הביתה, ואספתו אל תוך ביתך באספכ' את תבוא' הארץ, הכנסתם לבית מפני הגשמים, באספכם את מעשיכם, וכל אסיפה האמורה במיתה אף היא ל' הכנס'. אל אבותי עם אבותי: 33 ויאסף רגליו הכני' רגליו. ויגוע ויאסף ומית' לא נאמרה בו ואמרו רבותינו יעקב אבינו לא מת: 2 לחנוט את אביו ענין מרקחת בשמים הוא: 3 וימלאו לו השלימו לו ימי חניטתו עד שמלאו לו מ' יום. ויבכו אותו מצרים ע' יום מ' לחניטה ול' לבכי' לפי שבאה להם ברכה לרגלו שכלה הרעב והיו מי נילוס מתברכין:

אשר

הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר
כָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה
6 אֶעֱלֶה־נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי וְאָשׁוּבָה׃ וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה עֲלֵה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ׃
7 וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי
8 פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ וְכֹל
בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם
9 וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־
10 פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן
הָאָטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסְפֵּד
גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת
11 יָמִים׃ וַיַּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־הָאֵבֶל בְּגֹרֶן
הָאָטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל־כָּבֵד זֶה לְמִצְרָיִם עַל־כֵּן
קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃
12 13 וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם׃ וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו

5 אשר כריתי לי כפשוטו כמו כי יכרה איש, ומדרשו עוד מתישב על הל' כמו
אשר קניתי, אר"ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה, ועוד
מדרשו ל' כרי דגור שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו
6 כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה: כאשר אשביעך ואם לא
בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא לומר עבור על השבועה שלא יאמר
א"כ אעבור על השבועה שנשבעתי לך שלא אגלה על ל' הקדש שאני מכיר
10 עודף על ע' ל' ואתה אינך מכיר בו כדאי' במסכת סוטה: גרן האטד
מוקף אטדין היה, ורבותינו דרשו על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיאי
ישמעאל למלחמה וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב עמדו כלן
12 ותלו בו כתריהם והקיפוהו כתרי' כגרן המוקף סייג של קוצים: כאשר
13 צום מהו אשר צום? וישאו אותו בניו ולא בני בניו שכך צוה אל ישאו מטתי

אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה
אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־קֶבֶר
מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא׃ 14 וַיָּשָׁב יוֹסֵף
מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר
אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו׃ 15 וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף
כִּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב
יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ׃ 16 וַיְצַוּוּ
אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר׃
17 כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ

לא איש מצרי ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען אלא אתם וקבע להם מקום
ג' למזרח וכן לד' רוחות וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן, לוי לא
ישא שהוא עתיד לשאת את הארון ויוסף לא ישא שהוא מלך, מנשה ואפרים
יהיו תחתיהם וזהו איש על דגלו באותו' באות שמסר להם אביהם לישא מטתו:
14 **הוא ואחיו וכל העולים** אתו בחזרתן הקדים אחיו למצרים העולים אתו
ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו שנאמר ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואחר
כך כל בית יוסף ואחיו אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען שתלו כתריהם
בארונו של יעקב נהגו בהם כבוד: 15 **ויראו אחי יוסף כי מת אביהם** מהו
ויראו הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שלחנו של יוסף והיה
מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמת יעקב לא קרבן. **לו ישטמנו** שמא ישטמנו
לו מתחלק לענינים הרב' יש לו משמש בל' בקשה ול' הלואי כגון לו יהי כדברך
לו שמעני ולו הואלנו לו מתנו, ויש לו משמש בלשו' אם ואולי כגון לו חכמו לו
הקשבת למצותי, ולו אנכי שוקל על כפי, ויש לו משמש בל' שמא, לו ישטמנו
ואין לו עוד דומה במקרא והוא ל' אולי כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון
שמא הוא, ויש אולי ל' בקשה כגון אולי יראה ה' בעניי, אולי ישיב ה' אותי
הרי הוא כמו לו יהי כדברך, ויש אולי ל' אם אולי יש נ' צדיקים: 16 **ויצוו אל
יוסף** כמו ויצום אל בני ישראל צוה למשה ולאהרן להיות שלוחים אל בני
ישראל, אף זה ויצוו אל שלוחם להיות שליח אל יוסף לומר לו כן, ואת
מי צוו את בני בלהה שהיו רגילין אצלו שנאמר והוא נער את בני בלהה.
אביך צוה שנו בדבר השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו:

וְהַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע
עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו׃
18 וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ
19 לַעֲבָדִים׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת
20 אֱלֹהִים אָנִי׃ וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים
חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיֹת עַם־
שביעי 21 רָב׃ *וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־
22 טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם׃ וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף
בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וָעֶשֶׂר
מפטיר 23 שָׁנִים׃ *וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי

17 שא נא לפשע עבדי אהי אביך אם אביך מת אלוהו קיים והם
18 עבדיו: וילכו גם אחיו מוסף על השליחות: 19 כי התחת אלהים אני
שאלה במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול
והלא אתם כלכם חשבתם עלי רעה והקדוש ברוך הוא חשבה לטובה
21 והיאך אני לבדי יכול להרע לכם: וידבר על לבם דברים המתקבלים

הבנת המקרא.

23 **בני שלשים** בעבור היות מלת בני סמוכה הנה יהיו הבנים רבעי', ל' החכם ראב"ע ז"ל, ויאמר רש"ד המבאר ז"ל ר"ל כי פירושו בני' של שלשים והם רבעים כי הסמיכות יורה על הקנין לדעת המדקדקי', אבל המתואר לא יסמך אל התאר, ולכן אם הי' שלשים תאר אל בני ראוי להיות בנים שלשים, ולדעת רד"ק בפסוק בני רבעים הוא כמו בנים רביעי', וזאת הסמיכות נמצאים הנפרד והענין אחד, כי נכדי האדם הם הדור השלישי לו ויקראו בני השניים שהם בני הדור השני או בנים שניים שבניו הם הבנים הראשונים, וכן בני נכדיו הם הדור הרביעי לו ויקראו בני השלישיים או בנים שלשים, ואין מקום לתפיסת בעל אהל יוסף על הראב"ע מן פסוק הנ"ל בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל, ואדרבה זכריה הי' הדור החמישי ליהוא כי מלכו אחריו יהואחז ויואש וירבעם וזכריה, והיה א"כ זכריה אחד מן בני הדור הרביעי לדעת הראב"ע או אחד מבנים רבעים לדעת הרד"ק ז"ל, והנ' בני שלשי' בלא"ה חוזר עניינו עכ"ל, ופטפוטי דברים הם וכל רוח אין בהם שלפי דעתי אם יהיו כאן

מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף׃ 24 וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ 25 וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם

על הלב, עד שלא ירדתם לכאן היו מרנני' עלי שאני עבד על ידיכם נודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורי'

הבנת המקרא.

ג' כתות עדים הכת האחת מעיד' על האנשים האלה שהם בני שלשי' והאחרת מעיד' שהם בני רבעי', והשלישית אומרת לא כי אלא בנים רביעים עדותן קיימת כי ל' שלשתם יתכן להתפרש על הענין האחד בעצמו כי אין קפידא בשינוי הל' הזה מגונה מאד ואין בלבול לשונות גדול מזה; אכן לעיקר ידקדק ל' עברי שלשת הלשונות הא' כולם גדורים ומוגבלים ואין אחד מהם נכנס בתחום של חבירו, והבדל גדול יש בין שִׁלֵּשִׁים רִבֵּעִים ובין שְׁלִישִׁים רְבִיעִים לא מצד המשקל לבד כי

אם גם מצד המובן מהם, וזה כי שלישי ורביעי וחביריהם קמצי שמי הם תארים יתוארו בם המנויים על הסדר מצד יסודם שהוא האחד ובעבור שהאב הוא כדמות היסוד והראשון לכן בניו הם שניים לו ובני בניו יקראו שלישים ובני השלישים יקראו רביעים בהנטרף, כי הראשון שהוא האב ויסוד המספר, אבל שִׁלֵּשִׁים רִבֵּעִים הם תארי' יתוארו בם המנויים על הסדר לא מצד יסוד המספר שהוא האחד כי אם מצד המספר שתחלתו השנים,

והסבה לזה לפי שהם לא הונחו בעצם כי אם על המשפחה ואין משפחה באב כי אם בבנים לכן הבנים הם התולדה הראשונה ובני בנים השניה ובני בני בנים הם הנקראים שִׁלֵּשִׁים ותולדתם רִבֵּעִים וכן כתיב פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשי' ועל רבעים, ואין טענה ממה שכתוב במקום אחר על בנים ועל שלשים ועל רבעים, כי בנים במקום ההוא כולל בנים ובני בנים וכמו שפי' עליו הרא"בע ז"ל, ואולם לא יתוארו בתאר המספר הזה לא משפחת הבנים ולא משפחת בני הבני' כי אם מן שִׁלֵּשִׁים ולהלאה בעבור שמאלה הוחל היחוס מראש לא בבנים ולא בבני בנים ולא תיוחס המשפחה על שם אביהם הזקן הראשון כי אם בהיותה דור רביעי לו הנקראי' שִׁלֵּשִׁים וכמו שהזכיר החכם בעל מקנה אברם בשם החכם רמ"ק ז"ל כי לא יאמר ראובן הישראלי בהיות ראובן בן ישראל אך מדור רביעי והלאה ירצו לכנות את עצמם בשם אביהם הראשון כמו אהרן הלוי

כי

26 וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה׃ וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם׃

חזק·

בחורי' ראה ונשתבח דרך ואמר אחי הם ולבסוף הרג אות' יש לך אח שהורג את אחיו, ד"א עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד וכו': על ברכי יוסף כתרגומו גדלן בין ברכיו:

הבנת המקרא.

כי הוא רביעי ללוי, והטעם הוא מחמת וכו' ע"ש טעם נכון, ובעבור שהמשפח' השלישית היא הקובעת לה שם היחוס המשתף עמה גם המשפחות הקודמות לעשותה משולשת וכן המשפחה הרביעית מרובעת היא מזה הצד לזאת נכנו השמות התארים המורים עליהם במשקל הכבד שִׁלֵּשִׁים רִבֵּעִים כי כן מדרך המשקל הזה להורו' על ענין קבוע וקיים ונתחזק במתואר בו, כמו הוֹנֵן והַגּוֹן פּוֹסֵחַ וּפִסֵּחַ וכן גוֹנֵב וְגַנָּב כי לא יכונ' הגונב בשם גנב כי אם כשהוחזק בגניב', וזה טעם כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישרא' והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא (דברי' כד ז') פתח בגונב ומסיים בגנב וזה בעבור והתעמר בו ומכרו ותלתא פעמים הוי חזקה כי גם ההתעמרות גניבה גם המכיר', כי אין גניבה אלא ל' העלמה וכיסוי כידוע, ואין כאן מקום להאריך יותר; והיוצא מכל הדברים האלה כי בני רביעים שבו לך על כסא דגני יהוא הוא סמוך כימפטו והן הם בעצמם בני שִׁלֵּשִׁים ומיחס הכתוב בל' רביעים כשהמכוון בו לאחרים במנין לבד, ומיחס בל' שלשים כשהמכוון בו הצטרפות היחוס, ובמור' דומיה', והדבורי' ברורים. ועיין מ"ש לעיל ט"ו ט אצל עגלה משולשת.

הסופר אחר שהשלים הספר יניח ד' שיטין כנוין ויתחיל הספר שלאחריו בתחלת השטה החמישית ויכתוב על הסדר הנרשם לפניו בתקון זה שורה על שורה ויבואו הפתוחות והסתומות כולן כתיקונם מבלי שיצטרך להרחיב או לכמכם בשטה מן השיטין או באות מן האותיות ואם יעשה כל עמודיו מן מ"ב שיטין גם ווי העמודים גם ביה שמו על מקומ' בראשי הדפין יבואו בשלום. וסימן של בי"ה שמ"ו הוא ב' של בראשית ברא אלהים. י' של יהודה אתה יודוך בפ' ויחי. ה' של הבאים אחריהם בפ' בשלח. ש' של שני השעירים גורלות בפ' אחרי מות. מ' של מה טבו אהליך בפ' בלק.

* * *

ן' של ואעידה גם בס' האזינו וכ"ה בס"ס המובהקים וכן כתבו א"ת ומ"ש. ויש שנוהגים ש' של שמר לך בס' כי תשא. מ' של מוצא שפתיך בס' כי תצא ויש סופרים אחרים שנוהגים ש' של שמר ושמעת בס' ראה.

וראיתי להחכם בעל ממ"א שאמר ז"ל:

יהודה אתה יודוך אחיך, כתב הרמ"א בי"ד סי' רע"ג יש סופרים מדקדקים לכתוב בי"ה שמ"ו בראש העמוד וכו', כתב הט"ז והש"ך בשם הגהות הסמ"ק והמיימוני אותיות בי"ה שמ"ו הם סי' ר"ת ב' בראשית. י' יודוך אחיך וכו' יע"ש, והנה כל סופרי ספרדים ואשכנזים נוהגים לכתוב תיבת יהודה אתה וגו' לראש הדף, וכן נדפס בגליון תיקוני סופרי' וחומשים שבכתב ונדפס גם היו למראה' עיני הרבה והרבה ס"ת ישנים מכמה מקומות שנים ולא נמצא בשום א' מהן שיהיה כתוב יודוך אחיך בראש העמוד, ושאלתי ע"ז הרבה סופרים מאיזה טעם נהגו כן, ואין אתם יודע יגד מה, ואמרתי באמת סופרים הקדמונים שנהגו לכתוב כן טעמם ונימוקם עמם דבהגהות מיימוני העתיק יו"ד יודוך אחיך, ויע"ז קורא תגר וכתב דכל ס"ת העשוי כן פסול שהרי פרשת יהודה אתה היא פתוח' וצריך להתחיל הפ' בראש הש רה ובשבותנין יודוך אחיך בראש העמוד נמצא אין בש.ר' האחרונ' כ"א שתי תיבות או יהודה אתה שאין כאן כ"א ח' אותיו' וכו' יע"ש. והנה מ"ש דיש בזה פסול וכו' משמע קצת מדבריו אם אין בשור' ע' אותיות אפילו בדיעבד פסול. בשאר פוסקים לא משמע כן וכאן אין מקום להאריך, מ"מ שמיצינן מיני' דאין נכון לכתוב יודוך אחיך בראש העמוד מטעם זה נהגו לכתוב יהודה אתה וגו' בראש העמוד ומי ימלא לבו לחדש דבר זה שלא נמצא בשום ספר קדמון, והב"י כתב בשם הגהות מרדכי שמ"כ בי"ה שמ"ו אפי' בדיעבד מעכב וכו' יע"ש וש"ך ס"ס רע"ג. ולפי דינא זו עדיין לא הוציאו סופרים הקדמונים בתקנתם מידי, אמנם כן נמצא בבעל הטורים שכתב וז"ל יהודה אתה, בי"ה שמ"ו צריך לכתוב בראש העמוד ב', בראשית, יו"ד יהודה אתה וכו' יע"ש, מיגתה נחה ושקטה דעתי כדאי הוא רבינו בעה"ט לסמוך עליו. ומנהג של סופרים הקדמונים תורה היא ותו לא מידי.

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה **א"ך ל"ד** סימן: וחציו ועל חרבך תחיה: ופרשיותיו **י"ב**. **זה** שמי לעולם סימן: וסדריו **מ"ג**. **גם** ברוך יהיה סימן: ופסקתותיו **כ"ט**. ופרקיו **נ'**. יי חננו **לך** קוינו סימן: מניין הפתוחות **שלשה וארבעים**. והסתומות **שמנה וארבעים** הכל **תשעים ואחת פרשיות**. **צא** אתה וכל העם אשר ברגליך סימן:

או"ה רבים וכן שלמים נתקשו בביאור הסימנים האלה ובפרט במאמר וסדריו מ"ג כי לא ידעו הכוונה בסדרים האלה שלא מצאנום בשום ספר, והנה בסוף כל ספר וספר מצאנו נרשם

* * *

מספר סדריו ואין אחד מהם שנסדר ע"פ סימניו לכן ראיתי
כי טוב להודיע אל המעיין מה זה ועל מה זה: כבר כתב
המדקדק ר' אליה הלוי בהקדמת ספרו הבחור כי חלוקת
הקאפיטולי הנמצאת היום במקראות הדפוס והנקראה כאן בילת
ופרקיו איננה מקובלת אלינו מבעלי המסרה אבל היא
מהמצאת המעתיק הראשון אשר העתיק תנ"ך מלשון עברי ל
לשון רומי וראה כי הצורך לחלק הספרים לפסקא פסקא ויחלקם
לפי סברתו וקראם בשם קאפיטולא, וכאשר בא החכם ר' יצחק
נתן בשנת קנ"ח לאלף השני לחבר ספרו הנכבד מאיר נתיב
הנקרא בלע"ז קונקורדאנץ הוכרח להשתמש בחלוקת הקאפיטולי
אשר כבר נתפשטה בימיו גם לא מצא חלוקה אחרת טובה
הימנה לפי שחלוקת בעלי המסרה נתעלמה ממנו, וכאשר נגלתה
מלאכת הדפוס והתחילו להדפיס ספרי קדש אחזו גם הם בחלוקה
הנזכרת המפורסמת, והתנצל בזה המגיה החכם ר' יעקב בן חיים
בהקדמתו למ"ג דפוס ראשון של וויניציא משנת רפ"ו באומרו
ז"ל ואילולי ספר אחד הנקרא שמו קונקורדנציא חברו חכם
אחד קרוב לזמנינו זה בכמו מ' שנה שמו ר' יצחק נתן זצ"ל
שכבר נדפס פה וויניזיא בבית דפוסינו לא היה באפשר שהייתי
יוכל להגיה והוא כלי יקר וכו' והוכרחתי להשתמש בחלוקת
הפרשיות שהביא בספרו ר' יצחק נתן זצ"ל ואילו הייתי מוצא
חלוקת הפרשיות שחלקו בעלי המסרה בכל המקרא הייתי יותר
חפץ להשתמש ממנה מזולתה, ואח"כ הגיעה לידי לאחר שכבר
כמעט השלמתי אמרתי להדפיסה גם היא לבל תשתכח ותאבד
מישראל עכ"ל, גם שלם את אשר נדר לרשום שם אלין סדרי
התורה על פי המסרה, בראשית סדריו מ"ג וזה פרטן א'
בראשית, ב' אלה תולדות השמים, וכו' והולך ומסדר שם כל
התורה והנביאים והכתובים עפ"ה אלא שבס' בראשית נשמט
סדר אחד שבפרטן לא מנה כ"א מ"ב סדרים והשמיט סדר
ויזכור אלהים את נח השייך בין סי' ה' לסי' ו' ומצאתיו במקרא

* * *

כ"י; וזהו הנראה כאן באומר וכדריו מ"ג וכן ביתר הספרים, לכן מה שאמר כאן ופרקיו כ' שהרצון בו על מספר הקאפיטולי איננו בשום דפוס קדמון גם לא במקראות כ"י כי החלוקה הזאת בלתי מקובלת אצלינו ולא יפה עשו המדפיסים האחרונים להכניס חולין בקדש.

אותיות רבתי ואותיות זעירי שבתורה׃

אין בס' בראשית מאותיות רבתי כי אם הבי"ת של **בראשית** לבדה, ואין מאותיות זעירי בס' בראשית כ"א שלש וסי' ה' של בהבראם אלה תולדת השמים והארץ בפ' בראשית. כ' של ולבכתה, לספד לשרה ולבכתה בפ' חיי שר'. **ק'** של קצתי בחיי מפני בנות חת בפ' תולדת; ויש סופרים שכותבין רבא גם הזי"ן של הזונה יעשה והפ"א פשוטה של ובהעטיף הצאן והמ"ם סתומה של בני שלשים והחי"ת של חכלילי עינים ואין דעת הדייקנים נוחה מהם, ומכש"כ שאין לשנות שום צורה מצורת האותיות מכמות שהיא ראויה אם לא ע"פ המסרה והקבלה האמתית וע"פ הסכמת הדייקנים המובהקים.

אותיות הנקודות שבתורה׃

אין בס' בראשית כי אם חמש תיבות מהם נקודות כולן ומהם מקצתן ואלה הם: **ובינֵיךָ** נקוד יוד בתרא׳ דישפט ה' ביני וביניך קדמאה בפ' לך לך. **אֵלָיו** נקוד על אותיות איו דויאמרו אליו איה שרה אשתך בפ' וירא. **ובקוּמָהּ** נקוד וי"ו בתרא׳ דותשקין את אביהן קדמאה בפ' וירא. **וישקהו** נקוד כולו דוירץ עשו לקראתו בפ' וישלח. **את** נקוד כולו דוילכו אחיו לרעות את בפ' וישב.

סדר

ההפטרות

לכל שבתות ה׳

לפי חלופי המנהגים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון ז״ל איש היידענהיים

רעדלהיים

שנת תקע״ה לפ״ק.

ברפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל.

Rödelheim,

verlegt u. gedruckt von W. Heidenheim

1818.

אמר בנימין המכונה וואלף ב"ר שמשון ז"ל איש היידנהיים :

בתחלה עלתה במחשבתי לעשות חבור מיוחד גם על הספעדות ולהגביל בו כל תיבה ותיבה גם מצד מלוחה וחסרונה גם מצד ניקודה וטעמה וכמו שעשיתי בחומשים עין הסופר ועין הקורא שהדפסתי, אכן אחרי רואי כי ארכו הדברים למדי נחמתי וגמרתי בדעתי להדפיס הכתובים מתוקני' ומדויקים עפ"מ והס"מ וכ"י המאושרים וע"פ החכם הש"ן בעל מנחת שי מבלי שום הערה, רק במקום שמצאתי מחלקת גם באותן הספרים המוחזקים לבדוקים והחכם הש"ן לא העיר עליו או שנדד בהכרעתו או שנתעלמה ממנו הלכה, שם שמתי דברתי וכתבתי את אשר שם העיון בפי וגם זאת במילין מעטים כפי האפשרות והמשכיל יבין.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה א.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת וצדק:

בישעיה סימן מ״ב.

כה־אמר האל יהוה בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה נתן נשמה לעם עליה ורוח להלכים בה: אני יהוה קראתיך בצדק ואחזק בידך ואצרך ואתנך לברית עם לאור גוים: לפקח עינים עורות להוציא ממסגר אסיר מבית כלא ישבי חשך: אני יהוה הוא שמי וכבודי לאחר לא־אתן ותהלתי לפסילים: הראשנות הנה־באו וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם: שירו ליהוה שיר חדש תהלתו מקצה הארץ יורדי הים ומלאו איים וישביהם: ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירנו ישבי סלע מראש הרים יצוחו: ישימו ליהוה כבוד ותהלתו באיים יגידו: יהוה כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף־יצריח על־איביו יתגבר:

צִמְחָה הצד״י דגוש בס״מ כ״י בעבור התחברות שתים אותיות דומות דוגמת כל יהושע בן־נון וכמ״ש ירב״י בס׳ החזוקו, וכן וכל־לשון תקום אתך, לאכל־לחם ואם לא תשימו על־לב, כי אינכם שמים על־לב וכן אבל כאשר להם פיגון לשמחה.

הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד׃ אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ׃ וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים׃ נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפָּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ׃ הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת׃ מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה׃ רָאִית* רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקוֹחַ אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע׃ יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר׃ כאן מסיימין הספרדים וק״ק פ״פ דמיין.

(ראות ק׳)

וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשַׁב׃ מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יַקְשִׁב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר׃ מִי־נָתַן לִמְשׁוֹסֶה* יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ׃ וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֵמָה אַפּוֹ וֶעֱזוּז

(למשסה ק׳)

עשיתם חי״ת. והעורים כל כמיל פתחין ולפוייס. פקוח בס״מ מ״ו גס נבי״י ומבל עליו לית ומלא. יקשב בס״מ ח״י גם מסיר עליו לית חבר גס נמב״ג סוף פ׳ קדושים מנה יתיר בכלל מילין מייחדין ח״י. ולא אבו בוי״ו בדלא וביצדות מב״ג ריש פ׳ האזינו.

מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ
וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב׃ וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ
יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ
קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה׃ כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ
אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא
תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ׃ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ
וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ׃ מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי
אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת
נַפְשֶׁךָ׃ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא
זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ׃ אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן
אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה
הָאָרֶץ׃ כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו
אַף־עֲשִׂיתִיו׃ הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים
וְאָזְנַיִם לָמוֹ׃ כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ
לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ
יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת׃ אַתֶּם
עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ
וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר
אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק

בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

הפטרת תולדת נח

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

בישעיה סימן נ"ד.

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה׃ הַרְחִיבִי ׀ מְקוֹם אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי׃

שׁוֹמֵמָה בס"ת מ"מ ונס כת' כ"י ומסר' עליו מ"ז ומ"ל שוממ' ג"ב חסר ו' מלא בכי שומ'.

כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ׃ אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד׃ כִּי בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרֵא׃ כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֲקַבְּצֵךְ׃ בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה׃ כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ׃ כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה׃ כאן מפטירין הספרדי' גם האשכנזי' בפ' כי תצא אבל בפ' נח גומרין.

עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים׃ וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ׃ וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם

כִּי לֹא תַחְפִּירִי כ"ה בס"מ בשני מוכחים מכללים לחטף ובן העיד בן בלעם עיין משפטי הטעמים דף ע' ב' גם דף י"ב ב'. גדלים חסר וא"ו מן מנין המלאים בליבנת.

כַּדְכֹד כ"ף: בס"מ וכ"כ רד"ק בספר המכלול וכ"כ הבלמדי עיין משפטי הטעמי' דף כ"ב א'.

בָּנָיִךְ׃ בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי
וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ׃ הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס
מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל׃ הֵן אָנֹכִי בָּרָאתִי
חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי
בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל׃ כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא
יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי
זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה׃
הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כָּסֶף לְכוּ
שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר
יַיִן וְחָלָב׃ לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם
בְּלוֹא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב
וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם׃ הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי
שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם
חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים׃ הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד
וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים׃ הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־
יְדָעוּךָ אֵלֶיךָ יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק
בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם
שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים
דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ
נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הפטרת לך לך

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

בישעיה סימן מ׳.

לָמָּה תֹאמַר יַעֲקֹב וּתְדַבֵּר יִשְׂרָאֵל נִסְתְּרָה דַרְכִּי מֵיְהוָה וּמֵאֱלֹהַי מִשְׁפָּטִי יַעֲבוֹר: הֲלוֹא יָדַעְתָּ אִם־לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם יְהוָה בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ: נֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ וּלְאֵין אוֹנִים עָצְמָה יַרְבֶּה: וְיִעֲפוּ נְעָרִים וְיִגָעוּ וּבַחוּרִים כָּשׁוֹל יִכָּשֵׁלוּ. וְקוֹיֵ יְהוָה יַחֲלִיפוּ

וְיִגָעוּ הגימ"ל רפה בכל ס"מ נכ"י גם הרד"ק במכלול אמר שבא מי"ד האי"תן לבד זולת השרש נעלם. וְקוֹיֵ היו"ד בצר"י וע"ד הרבים נעלמת.

כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא
יִיעָפוּ׃ הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ
יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה׃ מִי הֵעִיר
מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם
וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ׃
יִרְדְּפֵם יַעֲבוֹר שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא׃ מִי־
פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן
וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא׃ רָאוּ אִיִּים וְיִירָאוּ קְצוֹת
הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן׃ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ
וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק׃ וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צֹרֵף מַחֲלִיק
פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֶם פָּעַם אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא
וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט׃ וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל
עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי׃
אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ
קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא
מְאַסְתִּיךָ׃ אַל־תִּירָא כִּי עִמְּךָ־אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי־
אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־תְּמַכְתִּיךָ
בִּימִין צִדְקִי׃ הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ

ירוצו מ"ו עפ"ה. כֶּעָפָר כ"ה בכ"י הכף געיא ומסר עליו לית וכן העיד הר"מ הנקדן בספרו שנדפס בגליון המערכת שזה לבד בגעיא וכתב שם טעמו עיין עליו.
הֹולֵם מ"ו עפ"ה והלמ"ד בסגול בספרינו וכ"כ רד"ק בשרשו ובמכלול בדקדוק פיעל וכן בכ"י הֹולֶם בגעיא והיא מלה בו לבן הוא שם תאר כחבירו ועיין בספרי משפטי הטעמים כ"ט ב'.
וָאֹמַר כ"ה בכ"י וכן משתבש בכל חבירו שבמקרא.

כְאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ׃ תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ׃ כִּי אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ׃ אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהֹוָה וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים׃ תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהֹוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

מצתיך כ"ה בכי"י ומבר לי' וכ"כ. עזרתיך תכינת הכ"ף בכו"ח בכירור. למורג כ"ה בכי"י קמ"ן וכן נכלה מן הבלכים. תפיץ אתם בב"מ וכ"י ח"נ.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

במלכי׳ ב׳ סימן ד׳.

וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת־שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים: וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־*לָכִי בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן: וַיֹּאמֶר לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־*שְׁכֵנָיִכִי כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי: וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֵךְ וּבְעַד בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמָּלֵא תַּסִּיעִי: וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּשִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא °מיצקת: וַיְהִי כִּמְלֹאת הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן: וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־°נשיכי וְאַתְּ °בניכי תִּחְיִי בַּנּוֹתָר: וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה

לָךְ ק׳ · שְׁכֵנַיִךְ ק׳ · מוֹצָקֶת ק׳ · נִשְׁיֵךְ ק׳ וּבָנַיִךְ ק׳

לְקַחַת בכ״י לִקְחַת   בניכי כתי׳ וּבָנַיִךְ ק׳ והוא מן י״ב מילין דחסרין ו׳ בריש תיבות׳ וקרין ומי׳ במערכת אות ו׳.

וַתַּחֲזֶק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֻר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם׃ וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד׃ נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב שָׁמָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ ׀ אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לַעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשָׁבֶת׃ וַיֹּאמֶר וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן׃ וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפָּתַח׃ וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּי (את קרי) חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ׃ וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע׃ וַיִּגְדַּל הַיָּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים׃ וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי ׀ רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ׃ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־

הִנֵּה כן בס׳ קדמונים וכ״י כלונלא ונכון הוא עיין משפטי הטעמים דף י״ו ד״ה ולפי
ושרתו בכים מסרתים לנרקח.

אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת׃ וַתַּעַל
וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ
וַתֵּצֵא׃ וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי
אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ
הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה׃ וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתִּי הֹלַכְתִּי אֵלָיו
הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃
וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ אַל־
תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ׃ וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא
אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת
אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ
הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז׃ עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ
וֶאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם
לַיָּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים
אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ וַיֹּאמֶר
אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָהּ
וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי׃ וַתֹּאמֶר
הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה
אֹתִי׃ וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי
בְיָדְךָ וָלֵךְ כִּי תִמְצָא־אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֶכְךָ
אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנָּעַר׃
וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ

אַתְּ קרי — הָלַכְתְּ קרי

כאן מסיימין הספרדים וק״ח פ״פ דמיין.

וקח משענתי במרכא בס״מ וכן נכון עיין משפטי הטעמים דף י״ו.

וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ׃ וְגֵחֲזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר׃ וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבָּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ׃ וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה׃ וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־כַּפָּו (כפיו קרי) וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּחָם בְּשַׂר הַיָּלֶד׃ וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו׃ וַיִּקְרָא אֶל־גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ׃ וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ

שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:
עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה
שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־
הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ
בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הפטרת חיי שרה

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

במלכי׳ א׳ סימן א׳

וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא
יִחַם לוֹ: וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ
נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ סֹכֶנֶת
וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ: וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה
יָפָה בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲבִישַׁג
הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־
מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא
יְדָעָהּ: וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי
אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים
לְפָנָיו: וְלֹא־עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ

יִחַם כב״מ בחירק וכן בכ״י ומסר עליו לית וכן הגיה המ״ש וכן מוכח מן המסורת
לית פ׳ במסר ח״ב מן חד וחד חד פתח וחד קמץ וכי׳ כן יֵחַם לנכו פתח ולקמץ
אין יָחָם קמ״ץ ש״מ שאין דעניכה חירק.

כָּכָה עָשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ יָלְדָה
אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם׃ וַיִּהְיוּ דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה
וְעִם אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה׃ וְצָדוֹק
הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי
וְהַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ׃ וַיִּזְבַּח
אֲדֹנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר־
אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־
אַנְשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא
וּבְנָיָהוּ וְאֶת־הַגִּבּוֹרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא׃
וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא
שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאֲדֹנֵינוּ דָוִד לֹא
יָדָע׃ וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי אֶת־נַפְשֵׁךְ
וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה׃ לְכִי וּבֹאִי ׀ אֶל הַמֶּלֶךְ דָּוִד
וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ
לַאֲמָתְךָ לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא
יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ הִנֵּה עוֹדָךְ
מְדַבֶּרֶת שָׁם עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ
וּמִלֵּאתִי אֶת־דְּבָרָיִךְ׃ וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ
הַחַדְרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית
מְשָׁרַת אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחוּ

ולכל־אנשי יהודה כן הוא בהוכחת ספרי מיני מסרת. הלוא שמעת מ"ו.
ועתה ס"א ועתה.

לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ׃ וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנִי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ וְעַתָּה הִנֵּה אֲדֹנִיָּה מָלָךְ וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעְתָּ׃ וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיֹאָב שַׂר הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ וְהָיָה כִּשְׁכַב אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים׃ וְהִנֵּה עוֹדֶנָּה מְדַבֶּרֶת עִם־הַמֶּלֶךְ וְנָתָן הַנָּבִיא בָּא׃ וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו אָרְצָה׃ וַיֹּאמֶר נָתָן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ כִּי יָרַד הַיּוֹם וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרֵי הַצָּבָא וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְהִנָּם אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ וְלִי אֲנִי־עַבְדֶּךָ וּלְצָדֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ אִם מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא

ועתה אדני המלך, כ"ה ועתה תנינא ואתה אדני לית דכוותה. שׁוֹר וּמְרִיא־ כ"ה בס"מ וכן במ"ש וכן חבירו בסמוך ועיין משפטי הטעמים דף ע"ו א' ודף כ"ח א'.

הוֹדַעְתָּ אֶת־עַבְדְּךָ מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קִרְאוּ־לִי לְבַת־שָׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אֶרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

מִי יֵשֵׁב כ״ה בב״מ וכ״י.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

בתרי עשר במלאכי סימן א׳.

מַשָּׂא דְבַר־יְהֹוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי: אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהֹוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהֹוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב: וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר: כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהֹוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהֹוָה עַד־עוֹלָם: וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהֹוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל: בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר יְהֹוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ: מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהֹוָה נִבְזֶה הוּא: וְכִי־תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהֹוָה צְבָאוֹת: וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְנֵי־אֵל וִיחָנֵנוּ

תגשון לי׳ וח׳. יְהִלָּה לית וחסר וכל חלה דכו׳ במ״ח.

מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ
מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם׃ כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־
מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ
לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם
שֻׁלְחַן אֲדֹנָי מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ׃ וַאֲמַרְתֶּם
הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלֶה וַהֲבֵאתֶם
אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה׃
וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת
לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּשְׁמִי
נוֹרָא בַגּוֹיִם׃ וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים׃
אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת
כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־
הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרוֹתִיהָ כִּי
אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב׃ הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע

אוֹתוֹ מ״ו בס״מ גם במסרה בהדי כ״ד דכתיבין מ״ו במערבאי וכן והפחתם אותו שבפסוק.
שלחן אדני מגאל הוא, דין כתיב בחלופות והוא מן קל״ד יתיין במערבאי.
מָשְׁחָת המי״ת בקמץ בס״מ וב״י גם מסור עליו ב׳ קמץ, גם הרד״ק במכלול בבנין
הופעל הזכירו בקמץ. על־לֵב הלמ״ד דגוש בס״מ כ״י ובמ״ס לציל ריב הפעלת נרקמי׳.

וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו׃ וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ בְּרִיתִי ׀ הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא׃ תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן׃ כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

וְזֵרִיתִי: לית כוותי' מלעיל וכן העיד רד"ק הכל נכו"י וְזֵרִיתִי וזהו גם במלאכו במקלת כ"י גם הכתי"ן במחליק ור"ל פליגא וכמ"ש בנימוק לעין הקורא בהלכי' מ"ו ב"ח.

בק"ק פפד"מ ורוב אשכנז מפטירין בפ' ויצא ויברח יעקב שבסמוך
ואין אומרים כלל ועמי תלואים ·

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו ·

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

בהושע סימן י"א.

וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד
לֹא יְרוֹמֵם׃ אֵיךְ אֶתֶּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל
אֵיךְ אֶתֶּנְךָ כְאַדְמָה אֲשִׂימְךָ כִּצְבֹאיִם נֶהְפַּךְ עָלַי
לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי׃ לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא
אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרָיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא־אִישׁ
בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר׃ אַחֲרֵי יְהוָה יֵלְכוּ
כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאָג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם׃
יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהוֹשַׁבְתִּים עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃ סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ
אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עֹד רָד עִם־
אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן׃ אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף
קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר
יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל׃ וְרִיב לַיהוָה עִם־
יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב

כִּצְבֹאיִם האלף נחה והחירק תחת היו"ד. ולא אבוא אית דסמיכי ואלף לא מבוא:
כי־הוא יִשְׁאָג קמץ בזקף, מכלול באבן כ"ד.

לוֹ: בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים: וַיָּשַׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ בֵּית־אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ: וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ: וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ תָשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד: כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב: וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֺן אֲשֶׁר־חֵטְא: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד: וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה: אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבֵּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי:

כאן מתחילין האשכנזים הפטרת וישלח אבל בק"ק ספרדים ורוב מנהגנו מפטירין בפ׳ וישלח חזון עובדיה לקמן.

וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמָר: וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר: הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו: כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת: וְעַתָּה יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלֹּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים (כֻּלּוֹ ק׳)

יוֹסִפוּ ד׳ כ״ב. זֹבְחֵי אָדָם כן הניגון בכ״י.

יִשָּׁקוּן׃ לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה׃ וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי׃ אֲנִי יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאֻבוֹת׃ כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי׃ וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ־שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ אָשׁוּר׃ אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם׃ שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי בְעֶזְרֶךָ׃ אֱהִי מַלְכְּךָ אֵפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים׃ אֶתֶּן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי׃ צָרוּר עֲוֹן אֶפְרָיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ׃ חֶבְלֵי יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ הוּא־בֵן לֹא חָכָם כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים׃ מִיַּד שְׁאוֹל אֶפְדֵּם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל נֹחַם יִסָּתֵר מֵעֵינָי׃ כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ הוּא יִשְׁסֶה אוֹצַר כָּל־כְּלִי חֶמְדָּה׃ תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפְּלוּ עֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתָיו יְבֻקָּעוּ׃ שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

תַּלְאֻבוֹת מל׳ וכ״כ. אָשׁוּר לְ׳. אַחִים וכבי״י גם במ״ג. של רע״ה אָחִים קמ״ן וכולה זה גירסת רש״י ורלב״ג. אפרים ד׳ קמצין וכל לש״ק דכו׳.

כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ׃ קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־
יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֺן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה
פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃ אַשּׁוּר ׀ לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא
נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־
בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃ אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה
כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃ אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח
כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃ יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי
כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ
דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃ אֶפְרַיִם מַה־לִּי
עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן
מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא׃ מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן
וְיֵדָעֵם כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם
וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק
בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם
שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים
דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ
נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ
בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד
מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא
יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ
שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הפטרת וישלח כמנהג ספרדים וק״ק פפד״מ.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שנגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

בתרי עשר בעובדיה סימן א׳

חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהֹוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה: הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד: זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִדֵנִי אָרֶץ: אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהֹוָה: אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ לְךָ אִם־שׁוֹדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת: אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו: עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי

מֵאֵת יְיָ כ״ה בספרינו אבל בכי״י גם בבל כ״ד מֵאֵת יְיָ וכן מסתבר. אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ לְךָ כ״ה בכי״י וכן נדפסת לר״ק ועיין מ״ש. לַיְלָה פתח בס״מ ובה׳בחת מכ״ג. מצפניו ובשני כ״י מצפוניו ככל הבירין בליבנא וכן כלהם מדפתק בינל המסרה.

בְּרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ לַחְמְךָ
יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ׃ הֲלוֹא בַּיּוֹם
הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם
וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו׃ וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן
יִכָּרֶת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל׃ מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב
תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם׃ בְּיוֹם עֲמָדְךָ מִנֶּגֶד
בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרוֹ וְעַל־
יְרוּשָׁלַםִ יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם׃ וְאַל־
תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־
יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה׃
אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַם־
אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם
אֵידוֹ׃ וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו
וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה׃ כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה
עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב
בְּרֹאשֶׁךָ׃ כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ
כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ׃ וּבְהַר
צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב
אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם׃ וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף
לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־
יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב

אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֵת שְׂדֵה שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד׃ וְגָלֻת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלַ͏ִם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֵת עָרֵי הַנֶּגֶב׃ וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

הַחֵל־הַזֶּה, הה"א במתג לא החי"ת וכ"כ מ"ש ועיין משפטי הטעמים דף כ' א'.
בִּסְפָרַד הריש בפת"ח בס"מ וכ"י ונעדרת המכלול בשער השמות בני ד' אותיות גם הוא כתבה בכלל פתחין דספרא. מושעים הו"י קדמאה בס"מ גם בכ"י ומסר ינבליו ב' דין חסר, גם בספרינו מסר על חבירו דכתמי' ב' חד הו"י קדמאה, שוב מצאתי במסרת כ"י שטה חדא מן מילין דחסרין יו"ד קדמאה ובכללן ועלו מושעים בהר ציו׳

ואם חל בו שבת ראשון דחנוכה מפטירין רני ושמחי ככתוב לקמן.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

בתרי עשר בעמוס. סימן ב׳.

כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־
אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן
בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם: הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ
דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה
לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי: וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים
יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית
אֱלֹהֵיהֶם: וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם
אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים
וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת: וְאָנֹכִי
הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם
בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי:
וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים
הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה: וַתַּשְׁקוּ
אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא
תִּנָּבְאוּ: הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק
הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר: וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק

לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה׃ שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם׃ הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ׃ הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־לָכָד׃ הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד׃ אִם־יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא עָשָׂה׃ כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יְהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי יְהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

התפל ח"ו בס"מ וכ"י וכן עפ"ה. שָׁאָג לְ' וכ"כ בליא מכלול.

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַפְטָרַת מִקֵּץ

ואם הוא שבת ראשון של חנוכה מפטירין רני ושמחי לקמן ואם הוא שבת ב׳ דחנוכה מפטירין ויעש חירום לקמן ואפילו אם הוא ר״ח או מחר חדש.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

במלכי׳ א׳ סימן ג׳.

וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַםִ וַיַּעֲמֹד׀ לִפְנֵי׀ אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי

ויקץ ג׳ ח״ו וכולהון רפוי הקו״ף כמשפט. עלות כל נביאי׳ כ״כ במ״ג יבולות.

ללדתי ותלד גם־האשה הזאת ואנחנו יחדו אין
זר אתנו בבית זולתי שתים־אנחנו בבית: וימת
בן־האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו:
ותקם בתוך הלילה ותקח את־בני מאצלי
ואמתך ישנה ותשכיבהו בחיקה ואת־בנה המת
השכיבה בחיקי: ואקם בבקר להיניק את־בני
והנה־מת ואתבונן אליו בבקר והנה לא־היה
בני אשר ילדתי: ותאמר האשה האחרת לא כי
בני החי ובנך המת וזאת אמרת לא כי בנך המת
ובני החי ותדברנה לפני המלך: ויאמר המלך
זאת אמרת זה־בני החי ובנך המת וזאת אמרת
לא כי בנך המת ובני החי: ויאמר המלך קחו־לי
חרב ויבאו החרב לפני המלך: ויאמר המלך גזרו
את־הילד החי לשנים ותנו את־החצי לאחת
ואת־החצי לאחת: ותאמר האשה אשר־בנה
החי אל־המלך כי־נכמרו רחמיה על־בנה
ותאמר בי אדני תנו־לה את־הילוד החי והמת
אל־תמיתהו וזאת אמרת גם־לי גם־לך לא יהיה
גזרו: ויען המלך ויאמר תנו־לה את־הילוד החי

אין זר כ״ה בכ״י   ישנה ב׳ דין ח״י וחבירו לפי יכינה מ״י וכ״כ מכלול ד״ק פ״ו ח׳.
קחו־לי וכן בכ״י פל׳ כ״ד חבל בכ״י קחו־לי וי״ס קחו לי. ויבאו ח״י כס״מ
וכ״י וכן עפ״ה.   ותאמר בי אדני כ״ה בכ״י גם בפל׳ כ״ד וכן וזאת אמרת.

וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ׃ וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט׃ וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

הפטרת ויגש

קודם קריאת ההפטרה ולאחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

ביחזקאל בסימן ל״ז.

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו [חבריו ק׳] וּלְקַח עֵץ אֶחָד וּכְתוֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו [חבריו ק׳]׃ וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל־אֶחָד לְךָ לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ׃ וְכַאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי עַמְּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא־תַגִּיד לָנוּ מָה־אֵלֶּה לָּךְ׃ דַּבֵּר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד־אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו [חבריו ק׳] וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה וַעֲשִׂיתִם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדִי׃ וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר־תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיָדְךָ לְעֵינֵיהֶם׃ וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָלְכוּ־שָׁם וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסָּבִיב וְהֵבֵאתִי אוֹתָם אֶל־אַדְמָתָם׃ וְעָשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיֶה [יהיו ק׳]־עוֹד לִשְׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יֵחָצוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד׃ וְלֹא יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכֹל פִּשְׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי

את־עֵץ יוסף אשר בְּיַד כ״ה בכ״י. ונתתי אֹתָם ינליו גם זה מ״ו בכ״י ומכל ינליו כ״ה חבל בספרת. ועשיתי אתם לגוי אחד, גם הוא מ״ו בכ״י גם מנח יתיה בס בכלל כ״ה מ״ו בסיכרה. ולא יִטַּמְּאוּ כ״ה בס״מ וכ״י, וי״ס יִטַּמְאוּ. והושעתי אֹתָם מ״ו וגם בדפוס גם בכ״י ומוסרי׳ גם ינליו כ״ה מ״ו ובסיפר׳

אֹתָם מִכֹּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטִהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃ וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוֹעֶה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלֵכוּ וְחֻקּוֹתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם׃ וְיָשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם׃ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וּנְתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם׃ וְהָיָה מִשְׁכָּנִי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי לְעָם׃ וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ

שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הפטרת · ויחי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

במלכים א׳ בסימן ב׳.

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר: אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ: וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֹתָיו כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם: לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי

חקתיו מצותיו כ״ה בס״מ וכ״י בלא וי״ו וכן עיקר כהוכחת המס״ג במערכת אות וי״ו במספר י״ד פסוקין מייחדין דלית בהון ד׳ מילין ג׳ קדמאין לא כתבין וי״ו וב׳ בתראין כתבין וי״ו וסי׳ וכו׳ וזה חד מנהון גם יונתן תרגם קיימוהי פקודוהי בלא וי״ו, לכן גם במלאכו במקלת נוסחאות ומצותיו שיבוש הוא:

יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם דְּמֵי־מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו׃ וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם שְׁאֹל׃ וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ׃ וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב׃ וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל׃ וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד׃ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַםִ מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד׃

ברוך אתה וכו׳

גרא במלכא יציין בספרי מסמני הטעמים דף י״ח סוף יצ״א. ותכן ב׳ תכי כל מלכות שלמה. מלכתו ג׳ ח״ו.

בשבת וחנוכה קורין בפ׳ נשא.

ביום א׳

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃ וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת הֵם הָעֹמְדִים עַל־הַפְּקֻדִים׃ וַיָּבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי יְהוָה שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב וּשְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר עֲגָלָה עַל־שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם׃ אֵת ׀ שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת וְאֵת אַרְבַּעַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי עֲבֹדָתָם׃ וְאֵת ׀ אַרְבַּע הָעֲגָלֹת וְאֵת שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ׃ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ׃ ס

וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה יְהוּדָה: וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה

זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב:

ביום ב׳

בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר: הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־ כסף וגו׳ עד בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר:

ביום ג׳

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־ כסף וגו׳ עד בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן:

ביום ד׳

בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־ כסף וגו׳ עד בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר:

ביום ו'

בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃
קָרְבָּנוֹ קְעָרַת־ כסף וגו' על בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃

ביום ז'

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ קָרְבָּנוֹ קְעָרַת־ כסף וגו' על בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

זכריה סימן ב'.

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה׃ וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ׃ וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם׃ הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ׃ וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ׃

וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ׃ וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֺנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת׃ וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד׃ וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה׃ שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ ׀ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח׃ כִּי ׀ הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֺן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד׃ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה׃ וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וָיֹּאמַר רָאִיתִי ׀ וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ

ואמר ק׳

לָבֻשׁ כל נביאים ח״ו בנ״ב מ״ו ופי׳ קמקמים (ב״ק יז ה) הולה (מ״ב י׳ כ״ט).

שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ׃ וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ׃ וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

כשבת ב׳ דחנוכה קורין ביום השמיני.

בַּיּוֹם֙ הַשְּׁמִינִ֔י נָשִׂ֖יא לִבְנֵ֣י מְנַשֶּׁ֑ה גַּמְלִיאֵ֖ל בֶּן־פְּדָהצֽוּר׃ קָרְבָּנ֞וֹ קַֽעֲרַת־כֶּ֣סֶף אַחַ֗ת שְׁלֹשִׁ֣ים וּמֵאָה֮ מִשְׁקָלָהּ֒ מִזְרָ֤ק אֶחָד֙ כֶּ֔סֶף שִׁבְעִ֥ים שֶׁ֖קֶל בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֑דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֣ם ׀ מְלֵאִ֗ים סֹ֛לֶת בְּלוּלָ֥ה בַשֶּׁ֖מֶן לְמִנְחָֽה׃ כַּ֥ף אַחַ֛ת עֲשָׂרָ֥ה זָהָ֖ב מְלֵאָ֥ה קְטֹֽרֶת׃ פַּ֣ר אֶחָ֞ד בֶּן־בָּקָ֗ר אַ֧יִל אֶחָ֛ד כֶּֽבֶשׂ־אֶחָ֥ד בֶּן־שְׁנָת֖וֹ לְעֹלָֽה׃ שְׂעִֽיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד לְחַטָּֽאת׃ וּלְזֶ֣בַח הַשְּׁלָמִים֮ בָּקָ֣ר שְׁנַ֒יִם֒ אֵילִ֤ם חֲמִשָּׁה֙ עַתֻּדִ֣ים חֲמִשָּׁ֔ה כְּבָשִׂ֥ים בְּנֵי־שָׁנָ֖ה חֲמִשָּׁ֑ה זֶ֛ה קָרְבַּ֥ן גַּמְלִיאֵ֖ל בֶּן־פְּדָהצֽוּר׃

בַּיּוֹם֙ הַתְּשִׁיעִ֔י נָשִׂ֖יא לִבְנֵ֣י בִנְיָמִ֑ן אֲבִידָ֖ן בֶּן־גִּדְעֹנִֽי׃ קָרְבָּנ֞וֹ קַֽעֲרַת־ כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶ֛ה קָרְבַּ֥ן אֲבִידָ֖ן בֶּן־גִּדְעֹנִֽי׃

בַּיּוֹם֙ הָֽעֲשִׂירִ֔י נָשִׂ֖יא לִבְנֵ֣י דָ֑ן אֲחִיעֶ֖זֶר בֶּן־עַמִּֽישַׁדָּֽי׃ קָרְבָּנ֞וֹ קַֽעֲרַת־ כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו

לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר
שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי:

בְּיוֹם עַשְׁתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל
בֶּן־עָכְרָן: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־ כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה
קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר
שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן:

בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע
בֶּן־עֵינָן: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־ כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה
קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר
שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:

זֹאת ׀ חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ מֵאֵת נְשִׂיאֵי
יִשְׂרָאֵל קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מִזְרְקֵי־כֶסֶף
שְׁנֵים עָשָׂר כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה: שְׁלֹשִׁים

וּמֵאָה הַקְּעָרָה הָאַחַת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק
הָאֶחָד כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת
קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ כָּל־זְהַב
הַכַּפּוֹת עֶשְׂרִים וּמֵאָה׃ כָּל־הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים
עָשָׂר פָּרִים אֵילִם שְׁנֵים־עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
שְׁנֵים עָשָׂר וּמִנְחָתָם וּשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנֵים עָשָׂר
לְחַטָּאת׃ וְכֹל בְּקַר ׀ זֶבַח הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים
וְאַרְבָּעָה פָּרִים אֵילִם שִׁשִּׁים עַתֻּדִים שִׁשִּׁים
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי
הִמָּשַׁח אֹתוֹ׃ וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ
וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר
עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו׃

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן
וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל
פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת׃ וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן
אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה זָהָב
עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר
הֶרְאָה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה׃

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגלל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

במלכי׳ א׳ סימן ז׳

וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃ עַמֻּדִים
שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים
שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת
הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־
הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־
טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי
גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־
הַמְּכֹנוֹת עָשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃
וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת
הַיָּם׃ וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת
וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֹהֶל אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט׃ בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן
יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין
צָרְתָן׃ וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד

האלה ק׳

ואת־הַכִּיֹּרֹת תנינא לג׳ חל״מ. כתרת הכתרת כל מלכים ת״ג.

מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לְהֵיכָל זָהָב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

משמאל חד מן ד׳ מ״ן בר נון בלחבית. והנרת לי׳ חסר בנ״ך.

קריאה למפטיר בשבת ר"ח.

וביום השבת שני־כבשים בני־שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על־עלת התמיד ונסכה: ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי פרים בני־בקר שנים ואיל אחד כבשים בני־שנה שבעה תמימם: ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרן עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח אשה ליי: ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר עזים אחד לחטאת ליי על־עלת התמיד יעשה ונסכו:

בשבת ור"ח מפטירין השמי' כסאי, ונדחית הפטרה זו מפני הפטרת שבת חנוכ' ופ' שקלי' ופ' החדש, גם מפני הפטרת שמעו דפ' מסעי, אבל בפ' ראה ור"ח מפטירין השמי' כסאי ואז מפטירין בכי תצ' רני עקר' בצירוף עני' סוער'.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת וצדק:

בישעיה סימן ס"ו.

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי

אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃
וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־
יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־
דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף
כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ
אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם
חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם
אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא
שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ
אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה
וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר
קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם
תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃
מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם
אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה
צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר
יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃
שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ
אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ

שוחט זובח עורף מלמטן פ"ו עיין מס"ג ריש פ' מקן, ומלת עורף גם מכרך שלעיל והנעמדה כדיש עיין בכספי מכבשי הטעמים דף כ"ט ב'.

וְשִׂבַּעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ
כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־
צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר
אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַ͏ִם
תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא
תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־
אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי
בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ
חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת
אַחַר אַחַד בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ (אחת ק׳)
וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת
וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי
קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי
בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀
מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים

נטה ח״ו ינפ״ה. תובל ד׳ מ״ו ינפ״ה. אחיכם ׀ מכל במסורת כ״י אמר נקודות בי״ג בפסוק זה ב׳ פסקין אבל לא מצאתי יתהון ונראה יניקר בין אחים למכל ובין הגוים למנחה בינגול התחבר תרין ממי״ן דהוא יגלה לפסק כמבואר במשפטי הטעמים בשער הפסק.

וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַיִם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃ והיה מדי חדש בחדשו וגו׳ עד לפני אמר יהוה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת הזה שנתת לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד׃ ברוך אתה יי מקדש השבת׃

בשבת וערב ר"ח מפטירין של מחר חדש, ונידחת הפטרה זו מפני פ' שקלים ופ' החדש, ורוב קהלות פולין וביהם נידחת גם מפני עניה סוערה בפ' ראה, אכן בק"ק פפ"ד ורוב אשכנז מפטירין של מחר חדש בפ' ראה וער"ח ומחברין עניה סוערה עם רני עקרה בפ' כי תצא.

קודם קריאת ההפטרה ואחר גמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

בשמואל א' סימן כ'.

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל: וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ ׀ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהֹוָה: וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהֹוָה: וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהֹוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־ (אֶל ק) הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר

קחנו ׀ ובאה בפסק ביניהם ונמנה במחברת בכלל פסקין דפסיק וכן עיקר בעבור התחבר שניהם וו"ן כמבואר במשפטי הטעמים בשער הפסק.

מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל
מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי
טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן
בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־
הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד
מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי
עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל
בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי
כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת
אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה
לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ
אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו

בֶּן־נעות בסגול ומקף אחר צרי ומלה בהוכחת שני מיני מסרת וז"ל רד"ק במכלול ד"ק דף ע' א' (והוא דף ס"א ב' מדפוס פירדא) בן נעות המרדות שרשו עוה וכו' ורוצה לומר בן מעות בעבור המרדות שאתה מורד ובֵּן נקוד בצרי לפי שהוא נפסק ונעמד בפניו ואינו סמוך לנעות כמו בֵּן חכם ישמח אב כי אם היה סמוך לנעות כאשר חשבו אחרים ואומרים כי נעות אמר על אמו ושרשו עוה הי' ראוי להיות בֶּן נקוד בסגול כמו בן הישראלית מגן עבדים שנה, וי"א כי נעות לנקבה ושרשו עוה ובן הוא סמוך לנעוה ואמרו זה בעבור שמלאו בן נקוד בסגול וכדרך הסמוכים אע"פ שאינם במקף וכו' כן הגירסא במכלול כ"י ומסכים עם מה שכתב בשרש עוה, ובדפוס הלבון מקולקל ומשובש.

וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל
אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה
הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן
מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי
בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן
עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים
אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי
לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה
יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא
הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־
הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה
אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן
אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא
הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל
לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ

החצים ק׳

בְּיוֹם־ס״א בַּיּוֹם. נֶעְצַב סיגי״ן בס״א לבד ברוב ס״מ ולא כן חבירו ס״ב י״ט ג׳ והמסרת מסייעו. הַחֵצִי מלרע וכ״כ יהב״י בהלכי הניקוד בלא כל מלי לשון קשת מלרע וכל לשון חֲצִי כמו אמתים וְהַחֲצִי מלעיל עב״ל וכ״כ בעל מקנה הברם.

שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

מודע לבינה

ספר שמות

שני לתורת אלהים

הוא

ספר היציאה הנק׳ EXODUS בלע״ז

יכיל

משמת יוסף עד שהוקם המשכן

מאה וארבעים שנה.

מדויק בתכלית הדיוק ומסודר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון הלוי היידענהיים

רעדלהיים

שנת תקע״ח לפ״ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1818.

1 וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת
2 יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ׃ רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי
3 4 וִיהוּדָה׃ יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן׃ דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר׃
5 וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף
6 הָיָה בְמִצְרָיִם׃ וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר
7 הַהוּא׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ
בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם׃ פ
8 וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־
9 יוֹסֵף׃ וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב
10 וְעָצוּם מִמֶּנּוּ׃ הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה
כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ
11 וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ׃ וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי
מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת

1 **ואלה שמות בני ישרא׳** אף על פי שמנאן בחייהם בשמותם חזר ומנאן במיתת׳ להודיע חיבתם שנמשלו לכוכבים שמוציא׳ ומכניסם במספר ובשמותם
5 שנאמר המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא (ישעי׳ מ)׃ **ויוסף היה במצרים** והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ומה בא ללמדנו וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים, אלא להודיעך צדקתו של יוסף הוא יוסף הרועה
7 את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו׃ **וישרצו**
8 שהיו יולדות ששה בכרס אחד׃ **ויקם מלך חדש** רב ושמואל חד אמר חדש ממש
10 וחד אמר שנתחדשו גזרותיו. **אשר לא ידע** עשה עצמו כאלו לא ידעו׃ **הבה נתחכמה** כל הבה ל׳ הכנה והזמנה לדבר הוא כלומר הזמינו עצמכם לכך. **נתחכמה לו** לעם נתחכמה מה לעשות לו, ורבותינו דרשו נתחכם למושיען של ישראל לדונם במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם. **ועלה מן הארץ** על כרחנו, ורבותינו דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים,
11 והרי הוא כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם ירשוה׃ **עליו** על העם. **מסים** לשון מס שרים שגובין מהם המס, ומהו המס שיבנו ערי מסכנות לפרעה׃ **למען ענותו** בסבלותם של מצרים. **ערי מסכנות** כתרגומו, וכן לך בא

לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס׃ 12 וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ
אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
13 וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ׃ 14 וַיְמָרְרוּ
אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־
עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם
בְּפָרֶךְ׃ 15 וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת

א הסוכן הלז (ישעי׳ כב) גזבר הממונ׳ על האוצרו׳. את פיתם ואת רעמסס שלא היו ראויות מתחלה לכך ועשאום חזקות ובצורות לאוצר: 12 וכאשר יענו אתו בכל מה שהם נותנין לב לענות כן לב הקב״ה להרבו׳ ולהפרין. כן ירבה כן רבה וכן פרץ, ומדרשו רוח הקודש אומרת כן, אתם אומרים פן ירבה ואני אומר כן ירבה. ויקוצו קצו בחייה׳, ורבותינו דרשו כקוצים היו בעיניה׳: 13 בפרך בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו: 14 15 למילדות הוא לשון מולידות.

הבנת המקרא.

15 למילדות הוא ל׳ מולידות אלא שזה ל׳ קל וזה ל׳ כבד וכו׳, בילדכן כמו בהולידכן עכ״ל: הורה לנו הרב בזה כי מדרך הכתוב להשתמש בבנין הדגוש במקום שהיה יכול להשתמש בבנין פעל והפעיל כדי להורות בו מה מתכונת המפעל ההוא, כמו מוליד ומילד ששניהם פעלים יוצאים וכן שובר ומשבר שניהם יוצאים ומ״מ יש הבדל ביניהם שהראשון ל׳ קל והשני ל׳ כבד, ולא יפול ל׳ כבד כי אם על ענין שהאדם רגיל לעשותו או שעסקו בכך כמו האשה החיה שנקראת מילדת בעבור שזאת עסקה, וכן השובר אבן דרך אראי יקרא שובר ולא יקרא משבר אלא הרגיל בשביר׳ או שעסקו בכך, וכן המתעסק בדבור בענין מה יקרא מדבר, וכן המחזר אחר דבר מה יוציאו הכתוב בל׳ כבד וזה שפי׳ רש״י ז״ל ורדפה את מאהביה (הושע ב׳ ו׳) ורדפה ממשקולת ל׳ כבד הוא זה כמו ומרדף ריקים (משלי י״ב י״א) כלומר תחזור אחריהם ולא תשיגם עכ״ל, וככה כירש ופתחו שעריך תמיד (ישעי׳ ס׳ י״א) ל׳ פיתוח ממשקולת ל׳ כבד על שם שפתיחתן פתיחת עולם פתיחת תמיד כמו שבר מל׳ שבירה קך פתחו מלשון פתחו טיר״ש אוב״רטש בלע״ז עכ״ל, וכן בכל מקום שהשתמש הכתוב בל׳ כבד במקום שהיה יכול להשתמש בל׳ קל ראה הרב לתקן הענין אחר הל׳ על אחת מן הדרכי׳ הנ״ל ואף שהחכם ראב״ע בפירושו להושע ב׳ בפסוק ורדפה את מאהביה ימאן בשטה זאת בעבור איזה קושיות מ״מ השטה מזאת מכתברת יותר וגם קושיותיו אינן כ״כ חזקות עד שאי אפשר להתירם, ואף רש״י ז״ל מודה לו בזה של׳ כבד מוציא מה

בשומד

אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה׃

16 וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־הָאָבְנָיִם אִם־בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הִוא וָחָיָה׃

17 וַתִּירֶאןָ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־

מילדות, אף שיש לו קל ויש לו כבד שיבר ומשבר דובר ומדבר, כך מוליד ומילד. שפרה יוכבד על שם שמשפרת את הולד. פועה זו מרים, שפועה ומדברת והוגה לולד כדרך הנשים המפייסות תינוק הבוכה, פועה, לשון צעקה, כמו כיולדה אפעה (ישעי' מב): בילדכן כמו בהולידכן. על האבנים מושב האשה היולדת, ובמ"א

16 קוראו משבר, וכמוהו עושה מלאכה על האבנים (ירמי' יח), מושב כלי אומנות יוצר חרש. אם בן הוא וגו', לא הי' מקפיד אלא על הזכרים שאמרו לו אצטגניניו

17 שעתיד להולד בן המושיע אותם. וחי ותחי': ותחיין את הילדים מספקות להם

הבנת המקרא.

שעומד בקל וכמו לַמֵּד וּלְמַד חוֹק חוֹק ורבי' כמוה' כמבואר בפירושו לישעי' כ"ח י"ז גם ל"ד י' ובמקומו' ולהם אף שביקו' שאין הבדל ביניהם בענין היניאה והעמידה תיקנם על הדרך הנ"ל והוא טבע הל' וכמו שכבר העירותי בפ' ויחי (בראשית כ' כ"ג) אצל בני שלשים ע"ש.

16 אם בת היא וחיה, מל' זרה וקמ' בדקדוק שהי' ראוי' וחית' ע"ד נחי ל"ה או וחיה בדגש' הי"ד ע"ד בעלי הכפל, והחכם רש"ד בביאורו לחומש כתיבות השלום האריך לפלפל בה והעתיד דברים בקונטרס עלים לתרופה אלו ולא מצא תרופה למחלתה, אכן לעיקר מדקדק לי עברי אין פה שום זרות כלל שהרי לדעת כל המדקדקים עי"ן הכפל יו"ד והנה הוא נדון כבעלי עלומי עי"ן יו"ד כמו ריב ודין שנאמר מהם דָּן הִנֵּה רָב רַבָּה כמו שנאמר גם בבעלי עלומי עי"ן וי"ו שָׁב שָׁבָה כמבואר במכלול בשער פעלי נחי העי"ן, וככה מן חיי נאמר בעבר חַי וְחָיָה ונהפך וְחָיָה בקמצות הוי"ו גם בכפולים גם בנחי העי"ן בין שהלשון לעבר בין שהלשון לעתיד כמו הונשה המשגב וְחָתָּה (ירמי' מ"ח א') מלכים יראו וָקָמוּ (ישעי' מ"ט ז'), ואין להקשות הי' וריצו על גזרות הכפולים כ"א על גזרות נחי העי"ן ולולי האות הי' נקמץ אף שנקתב על אות הגרון וכן כי טַח מראות עיניהם (ישעי' מ"ד י"ח) גם בלא אות הגרון מצאנו פתוחים כמו מי בַז ליום קטנות (זכרי' ד' י'), וזהו שטת הרב רשב"ס וחיה טעמו למעלה כמו מן שָׁב שָׁבָה מן אהפכהד הַ יאמר לנקב' חָיָה וכו', ודבריו נכונים ושלא כדין תפסו רש"ד ז"ל.

17 ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים ותחיין וגו', הל' הזה

הַיְלָדִים׃ * [18] וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־הַיְלָדִים׃ [19] וַתֹּאמַרְןָ הַמְיַלְּדֹת אֶל־פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹּת הָעִבְרִיֹּת כִּי־חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם

להם מזון תרגו' הראשון וקיימא והשני וקיימתין לפי שלשון עבר לנקבו' רבות תיב' זו וכיוצא בה משמשת ל' פעלו ול' פעלתם, כגון ותאמרנ' איש מצרי (שמו' ב) ל' עבר כמו ויאמרו לזכרי', ותדברנה בפיכם (ירמי' מ) ל' דברתם כמו ותדברו לזכרים וכן ותחללנה אותי אל עמי (יחזקאל יג) ל' עבר, חללתם כמו ותחללו לזכרים: כי חיות הנה בקיאות כמילדות, תרגום מילדות חייתא. ורבותינו [19] דרשו הרי הן משולו' כחיות השדה שאינן צריכות מילדות, והיכן משולות לחיות, גור אריה זאב יטרף (בראשית מט), בכור שורו (דברי' לג), אילה שלוחה (בראשי')

הבנת המקרא.

הנה קש' טובא שהרי בכל ספור הדברי' שבין פרע' למילדות לא מצאנו ל' דבור כלל כ"א ל' אמיר' ויאמר מלך מצרים למילדות ויאמר בילדכן ולכן גם כאן היה ראוי לכתוב ולא עשו כאשר אמר להן מלך מצרים מאי כאשר דבר? ועל כרחינו צריכין אנו לומר שלשון דבור האמור כאן הוא לשון גזירה שלא עשו כאשר גזר עליהן שגם זה אחד משימושי לשון דבור כמו אני ה' דברתי (במדבר י"ד ל"ה) ות"א גזרית במימרי וכן כי ה' דבר (מ"א יד יא) וה' דבר עליך (מ"א כ"ב כ"ג) שת"י גזר, וכמוהם בשם דבר כי דבר אלי בדבר ה' (מ"א י"ג י"ז) ות"י גזירא, וכן בדבר המלך (אסתר א' י"ב) שמתורגם בגזירת מימר מלכא, ורבים דכוותהון, שאל"כ היה לו ליכתב כאשר דבר להן המתפרש בלשון על לפי הנחת הכלל המבואר בפ' ויגש (בראשית כ"ח ט"ו) אבל את אשר דברתי לך, מאי אליהן משמע שנתייחד הדבור עמהם בדברים הנוגעים לעצמם ואין לזרים אתם, כי כן משמעות לשון אל כמו שפי' רשי' מטעם רז"ל בריש פ' ויקרא וידבר ה' אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו, לכן יפה דקדקו רז"ל במס' סוטה דף י"א ב' כאשר דבר אליהן להן מבעי ליה? אמר ר"בח מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו; ואין המאמר הזה סותר כללו של רשי' ז"ל כמו שחשב הרב מהרש"א ואדרבא הוא סיוע לי'. ומ"מ על דרך הפשט יש לפרש כאשר דבר אליהן כאשר גזר עליהן, ואמר אליהן לא להן בעבור שהגזירה הזאת נתייחדה אליהן לבדנה לעשות החמס הזה בסתר ובהצנע לבלתי תגלה חרפתו לעיני העם וכמו שפי' הרמב"ן ז"ל ולכן נופל בו שימוש מלת אֶל וכמוהו בדבר הנבואה כי דבר אלי בדבר ה' (מ"א י"ג י"ז) ולא כתיב לי. ותחיין את הילדים מספקות להן מזון וכו', ל' רשי' ז"ל לקוח מאמרז"ל במס' סוטה י"א ב' ושם פי' רשי' דהוי

ליה

19 תָבוֹא אֲלֵהֶן הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ׃ וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים
20 לַמְיַלְּדֹת וַיִּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ מְאֹד׃ וַיְהִי כִּי־יָרְאוּ
21 הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים׃ וַיְצַו
פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה
תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן׃ פ

(בראשי' מט), ומי שלא נכתב בו הרי הכתוב כללן (ס"א ויברך אותם ועוד
כתיב) מה אמך לביאה (יחזקא' יט): וייטב הטיב להן וזה חלוק בתיבה שיסודה
שתי אותיות ונתן לה וי"ו יו"ד בראשה כשהיא באה לדבר ל' ויפעיל הוא נוקד
היו"ד בציר"י שהוא קמץ קטן, כגון וייטב אלהים למילדות, וירב בבת יהודה
(איכה ב) הרבה תאניה, וכן ויגל את השארית לבבל אדן (ד"ה ב' לו),
הגלה את השארית, ויפן זנב אל זנב (שופטי' טו), הפנה הזנבות זו לזו, כל אלו
ל' הפעיל את אחרים, וכשהוא מדבר בל' ויפעל הוא נוקד היו"ד בחיר"ק,
כגון וייטב בעיניו (ויקרא י) ל' הוטב, וכן וירב העם (שמוא' ב' יח), נתרבה
העם, ויגל יהודה (מלכי' ב' כה) הגלה יהודה, ויפן כה וכה (שמות ב)
הפנה לכאן ולכאן, ואל תשיבני וילך וישב וירד ויצא לפי שאינן מגזרתן של
20 אלו שהרי היו"ד יסוד בהן ירד יצא ישב ילך יו"ד אות שלישית בו. וייטב אלהים
למילדות מהו הטובה, ויעש להם בתים, בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין
בתים, ויבן את בית ה' ואת בית המלך (מלכי' א' ט), כהונ' ולויה מיוכבד,
22 ומלכות ממרים, כדאיתא במסכת סוטה: לכל עמו אף עליהם גזר יום
שנולד משה אמרו לו אצטגניניו היום נולד מושיען ואין אנו יודעי' אם ממצרים
אם מישראל ורואין אנו שסופו ללקות במים לפיכך גזר אותו היום אף על
המצריים שנאמר כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד לעברים והם לא היו יודעים
שסופו

מנחת המקדש.

ליה למכתב ולא המיתו הילדים, ותחיין משמע שהיו מסייען להחיותן שהיו
טומנות אותן בבתיהם ומגדלות אותם עכ"ל ותמה עליו הרא"ם ז"ל ואמר
וקשה בעיני מאד מאי דהוי לי' למכתב ולא המיתו דקאמר הרי כבר כתיב ולא
עשו כאשר דבר אליהן ומה היה צריך ליכתב עוד ולא המיתו וכו', ע"ש, והנה
שכח שהם ז"ל דרשו ולא עשו לענין אחר כנ"ל, ושאלת פרעה מדוע עשיתן
הדבר הזה מסייעת לדרשתם שהיו מספקות להם דאל"כ הוי לי' למימר
מדוע לא עשיתן כאשר דברתי אליכן וכדכתיב ולא עשו וגו' כי הם לא עשו
מעשה אבל נמנעו מלעשות, אכן תשובת המילדות צריך יישוב כי אין כי חיות
הנה ובטרם תבא המילדת וגו' התנצלות על שטמנו אותם בבתיהם.

ב

1 וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־בַּת־לֵוִי׃ 2 וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים׃ 3 וְלֹא־יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃ 4 וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ׃ 5 וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת עַל־יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת־הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ׃ 6 וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה־נַעַר בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו

1 שבטו ללקות על מי מריב׳: ויקח את בת לוי פרוש היה ממנה מפני גזרת פרעה והחזירה ועשה בה לקוחין שניים, ואף היא נהפכה להיות נערה, ובת ק"ל שנה היתה שנולדה בבואה למצרי׳ בין החומות, ומאתים ועשר נשתהו שם, וכשיצאו היה משה בן פ׳ שנה, אם כן כשנתעברת ממנו היתה בת מאה ושלשים וקורא אותה בת לוי: 2 כי טוב הוא כשנולד נתמלא הבית כלו אורה: 3 ולא יכלה עוד הצפינו שמנו לה המצריי׳ מיום שהחזירה והיא ילדתו לששה חדשים ויום אחד שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין והם בדקו אחריה לסוף תשעה. גמא גמי בל׳ משנה ובלעז יונ"קו והבר רך הוא ועומד בפני רך ובפני קשה. בחמר ובזפת זפת מבחוץ וטיט מבפנים כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת, ותשם בסוף, הוא ל׳ אגם רוזי"ל בלעז, ודומה לו קנה וסוף קמלו (ישעיה יט): 5 לרחוץ על היאור מקרא מסורס הוא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ בו. על יד היאור אצל היאור כמו ראו חלקת יואב על ידי (שמואל ב׳ יד) והוא ל׳ יד ממש שיד האדם סמוכה לו ורבותינו אמרו הולכות ל׳ מיתה כמו הנה אנכי הולך למות (בראשית כה) הולכות למות לפי שמיחו בה, והכתוב מסייען כי למה לנו לכתוב ונערותיה הולכות. את אמתה את שפחתה, ורבותינו דרשו ל׳ יד, אבל לפי דקדוק ל׳ הקדש היה לו לינקד אמתה מ"ם דגושה, והם דרשו את אמתה את ידה ונשתרבבה אמתה אמות הרבה: 6 ותפתח ותראהו את מי ראתה את הילד זהו פשוטו, ומדרשו שראתה עמו שכינה. והנה נער בוכה קולו כנער:

יונ"ק Jonc בינזע. רוזי"ל Roseau שילף־ראהר.

וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה׃ 7 וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֶל־
בַּת־פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן
הָעִבְרִיֹּת וְתֵינִק לָךְ אֶת־הַיָּלֶד׃ 8 וַתֹּאמֶר־לָהּ בַּת־
פַּרְעֹה לֵכִי וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת־אֵם
הַיָּלֶד׃ 9 וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת־פַּרְעֹה הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד
הַזֶּה וְהֵינִקִהוּ לִי וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־שְׂכָרֵךְ וַתִּקַּח
הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתְּנִיקֵהוּ׃ 10 וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִאֵהוּ
לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה
וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ׃ 11 וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם

7 מן העבריות שהחזירתו על מצריות הרבה ליניק ולא ינק לפי שהי' עתיד לדבר עם השכינה: 8 ותלך העלמה הלכה בזריזות ועלמות כעלם: 9 היליכי נתנבאת ולא ידעה מה נתנבאה הי שליכי: 10 משיתהו שאלתיה הוא ל' הוצאה בל' ארמי כמשחלא בניתא מחלבא, ובל' עברי משיתיהו ל' הסירותיו כמו לא ימוש (יהושע א) לא מש

הבנת המקרא.

10 משה כי מן המים משיתיהו, שאלתיה, הוא ל' הוצאה וכו' ורבינו שהוא כמו משיתי אותו לא כמו מָשִׁית אותו כדעת הרב אברבנאל שאמר כי אם הילד קראה אותו משה ואמר' לבת פרעה לזאת קראתיו משה כי את מָשִׁית אותו מן המים, והחזיק פירושו מדרך הדקדוק באומרו בדרך הכלל: כל ל' עבר מדבר בעדו המחובר עם הכינוי לעולם כתיב מלא יו"ד כמו פְּקַדְתִּיהוּ יְלִדְתִּיהוּ (במדבר י"א י"ב) כי הם מן פָּקַדְתִּי יָלַדְתִּי וכן כל דומיהם אבל כל ל' עבר לנקב' נוכח' המחובר עם הכינוי לעול' הוא חסר יו"ד כמו אוי לי אמי כי יְלִדְתִּנִי (ירמי' ט"ו י') לפי שהוא מן יָלַדְתְּ, ועוד האריך בזה אבל לא יאמנו דבריו כי גם זה כמנהג מלאים וחסרים כמו כל עֲשִׂיתִם שבכל המקרא חס' אף שטעמם עשיתי אותם, וכן כל צִוִּיתִם שבאוריתא חס' ובשאר קריא מ"י ורבים דלוותהון, והפכו מצאנו מ"י מל' נוכחת כמו מְצָאתִים (ירמי' ב' ל"ד) את נְשָׂאתִים (יחזקאל י"ו כ"ח) וּנְתַתִּיהוּ לפניהם (יחזקאל י"ו י"ט) והם מן מָצָאת נָשָׂאת נָתַתְּ ל"נ ועוד רבים כהנ' ובס' מֹשֶׁה העריך הרא"ה מלחמה גדולה עם החכם הרא"בע על אמרו ז"ל שם משה מתורגם מל' מצרים בל' הקדש

ובמו

וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי מֵאֶחָיו׃ 12 וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה

יש כן חברו מנח׳ ואני אומר שאינו ממחבר׳ מם ושמוש אלא נגזר׳ משה ובל׳ הוצאה הוא, וכן ימשני ממים רבים (שמואל ב׳ כב), שאלו היה מחוברת מם לא יתכן לומר משיתיהו אלא המישותיהו כאשר יאמר מן קם הקימותי ומן שב השיבותי ומן בא הביאותי או משתיהו כמו ומשתי את עון הארץ (זכרי׳ ג), אבל משיתי אינו אלא מגזרת תיבה שפעל שלה מיוסד בה״א בסוף התיבה כגון משה בנה עשה נטה פנה כשיבוא לומר בהם פעלתי תבא היו״ד במקום ה״א כמו עשיתי בניתי נטיתי: 11 **ויגדל משה** והלא כבר כתב ויגדל הילד, אמר רבי יהודה ברבי אלעזר הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו. **וירא בסבלותם** נתן עיניו ולבו להיות מצר עליהם. **איש מצרי** נוגש היה ממונה על שוטרי ישראל והיה מעמידם מקרות הגבר למלאכתם. **מכה איש עברי** מלקהו ורודהו ובעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה ובלילה העמידו והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו כסבורה שהוא בעלה וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום: **ויפן כה וכה** ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה, ולפי

פשוטו

הבנת המקרא

ושמו בל׳ מצרי׳ היה מוניוס וכן כתוב בספר עבודת האדמ׳ הנעתק מל׳ מצרים אל ל׳ כשדים גם ככה בספרי חכמי יון אולי למדה בת פרעה לשונו או שאלה ע״כ״ל הראב״ע, והוא הרי״א אחרי שהאריך להוכיח שאין מדקדק כל ל׳ גם לא מדקדק התורה לתרגם שום שם עצם פרטי אמר ואחר שהדבר כן איך נאמר אנחנו בשם אדונינו משה שהעתיקה התורה שמו המפורסם שנקרא בו מלידתו אשר לא כדת אם היה שמו מוניוס כדברי הראב״ע, גם הרב המחבר כתיבות השלום העתיק רוב דבריו וקבלו, ולדעתי כל הענינים האלה לא היו נעלמים מעיני חכמת הראב״ע ז״ל אלא שהם לא כוונו דעתו יפה ומעולם לא עלה על דעתו שתיבת משה מתורגמת מתיבה אחרת מצרית כמוהו אבל כוונתו שבת פרעה קראה שמו משה בל׳ עברי כי העתיקה ענין המקרה של הוצאת המים מל׳ מצרי ותרגמה הענין ההוא בשם דבר משה, ותדע שכן כוונתו שהרי אמר בסוף אולי למדה בת פרעה לשונו או שאלה, ואילו היתה כוונתו כמו שהבינו החכמים הנ״ל לא היה צורך לבת פרעה לא ללמוד ולא לשאול, ומה שאמר עוד ושמו בל׳ מצרים היה מוניוס, בזה רצה להודיענו כי זה משה האיש הוא הידוע לסופרי מצרים בשם מוניוס וכמו שכתב הרמ״בן בפ׳ מקץ אבל צפנת פענח נאמרו, ואל תתמה בעבור שקראוהו סופרי מצרים מוניוס כי ישנו השמות לל׳ מובן או מורגל להם כאשר יעשה התרגום בקצתם כגון בין קדש ובין שור בין רקם ובין חגרא, וכן בהרבה מן השמות ובקצתם לא ישנה דבר כאשר עשה בסיחון מלך חשבון ובעוג מלך הבשן וזולתם הרבה וזה לפי מה שהיו

נקראים

וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל׃
13 וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים
14 וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ׃ וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ
לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר
כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן
15 נוֹדַע הַדָּבָר׃ וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ
לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב
16 בְּאֶרֶץ־מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל־הַבְּאֵר׃ וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע

13 פשוטו כמשמעו. וירא כי אין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר: שני אנשים
עברים דתן ואבירם הם שהותירו מן המן. נצים מריבים. למה תכה אע"פ
14 שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד: רעך רשע כמותך: מי שמך לאיש
והלא עודך נער. הלהרגני אתה אומר מכאן אנו למדים שהרגו בשם
המפורש. ויירא משה כפשוטו, ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים
דלטורין אמר מעתה שמא אינם ראויין ליגאל. אכן נודע הדבר כמשמעו,
ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות
15 להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך: וישמע פרעה
הם הלשינו עליו. ויבקש להרוג את משה מסרו לקוסטינר להרגו ולא
שלטה בו החרב הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה (שמות יח). וישב בארץ
מדין נתעכב שם כמו וישב יעקב בראשית לז). וישב על הבאר ל' ישיבה
16 למד מיעקב שנזדווג לו זווגו מן הבאר: ולכהן מדין רב שבהן ופירש לו מע"א
וגדוהו:

הגהת המקהלת:

נקראים בל' ארמית בדורו, וכן עשו הנוצרי' המעתיקי', עכ"ל הרמב"ן ז"ל.
שוב מצאתי בספר חיי משה להחכם הקדמון פילון היהודי אשר היה מתושבי
אלכסנדריא של מצרים בזמן בית שני וגם בספר יוסיפון בקדמוניות שלו ספר
ב' פרק ט' שאמר שם משה מורכב מן מו שהוא מים בל' מצרי כמו מוי בל'
ארמי ומן ישה שהוא ל' הוצאה והמלטה בל' מצרי ומן שניהם נתהווה משה
להורו' על מקרהו, לכן אין צורך לומר שהוא לה"ק גם בל' מצרי'. וירא כי אין
12 איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר עכ"ל, בעבור שלא היה כאן ראיה כ"א שלילת
ראיה והיה לו לכתב ולא ראה איש מאי וירא? לכן פירשוהו על ראיית הלב.
15 ויבקש להרג את משה מסרו לקוסטינר וכו', דרש כן מדלא כתיב ויבקש
את משה להרגו, כי ל' ויבקש להרג משמע שהיה בידו ולא היה מחוסר כ"א
הריגה:

בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלֶנָה וַתְּמַלֶּאנָה אֶת־הָרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן׃ וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם 17 וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאנָם׃ וַתָּבֹאנָה אֶל־ 18 רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מִהַרְתֶּן בֹּא הַיּוֹם׃ וַתֹּאמַרְןָ אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלֹה 19 דָלָה לָנוּ וַיַּשְׁקְ אֶת־הַצֹּאן׃ וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ 20 לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת־הָאִישׁ קִרְאֶן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם׃ וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת־צִפֹּרָה 21

זכר הו מאללם. את הרהטים את בריכות מרוצות המים העשויות בארץ:
20 ויגרשום מפני הנדוי: למה זה עזבתן הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים עולים לקראתו. ויאכל לחם שמא ישא אחת מכם, כד"א כי אם הלחם אשר
21 הוא אוכל (בראשי' לט): ויואל כתרגומו, ודומה לו הואל נא ולין (שופטים יט), ולו הואלנו (יהושע ז), הואלתי לדבר (בראשית יח), ומדרשו ל' אלה כשבע
לו

הבנת המקרא.

21 הריגה לבד. ויואל משה כתרגומו וכו', ומדרשו ל' אלה נשבע לו וכו' עכ"ל כתב הרד"ק בשרש יאל ז"ל הואל נא ולין (שופטים י"ט ו') ויאל ללכת כי לא נסה (ש"א י"ז ל"ט) ויואל משה לשבת את האיש, ענין כולם הרצון והחפץ, ופירוש ויאל ללכת רצה ללכת לנסות בעבור כי לא נסה מימיו ללכת באלה וכאשר ראה כי היו כבדים עליו הסיר' מעליו, וענין אחר ויאל שאול את העם (ש"א י"ד כ"ד) פירוש השביע אותם, ויהיה יאל ואלה בענין אחד ע"כל ור"ל כי כל שאר ל' שבועה הוא כמלא בשרש אלה כמו ואת אלית ודומיהם לכן הם שני שרשים בענין אחד, אכן לדעת רש"י עיקר יסוד· שניהם שתי אותיות עם נוח נעלם כמו שפי' לעיל אצל וייטב אלהים למילדות, ואנכי דברתי בו בפ' ויגש (בראשית מ"ז י"ג) גם בפ' ויחי מ"ט י"ט ע"ש, ודע כי ויואל משה ת"א וצבי שהוא לשון רצון וחפץ ויואל שאול את העם ת"י ואומי שהוא לשון אלה ושבועה, אבל ויאל ללכת ת"י ולא אבה למיזל, ולפ"ז תשמש התיבה הזאת בגזרה אחת בענינה בנין וכתירה הרצון והעדר הרצון, אכן לדעת רש"י אין בה שום זרות כי עיקר יסודה אל וממנו נבנו יאל גם אלה ונתרכבו הענינים גם יחד, והוראת מלת הפלילה בכאן האלה כי העדר הישות הוא גדר הרע, וכל ויואל אשר הוא לשון רצון כלומר הסכמה מוחלטת וקיימת ובלתי משתנה והוא לשון שבועה ת"א קיים ושבועות האלה מומתא דלווט, ויאל ללכת הוא פעל
כנגד

22 בתו למשה: ותלד בן ויקרא את־שמו גרשם כי אמר גר הייתי בארץ נכריה: פ

23 ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני־ישראל מן־העבדה ויזעקו ותעל שועתם אל־האלהים מן־העבדה: 24 וישמע אלהים את־נאקתם ויזכר אלהים את־בריתו את־אברהם את־יצחק ואת־יעקב: 25 וירא אלהים את־בני ישראל וידע אלהים: ס רביעי

ג 1 ומשה היה רעה את־צאן יתרו חתנו כהן מדין וינהג את־הצאן אחר המדבר ויבא אל־הר האלהים חרבה: 2 וירא מלאך יהוה אליו בלבת־אש מתוך הסנה וירא

23 לו שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו: (ויהי בימים הרבים ההם שהיה משה גר במדין וימת מלך מצרים והוצרכו ישראל לתשועה ומשה היה רועה ובאת תשועה על ידו לכך נסמכו פרשיות הללו). וימת מלך מצרים נצטרע והיה
24 שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם: נאקתם צעקתם, וכן מעיר מתים ינאקו
25 (איוב כד). את בריתו את אברהם עם אברהם: וידע אלהים נתן
1 עליהם לב ולא העלים עיניו: אחר המדבר להתרחק מן הגזל שלא ירעו
2 בשדות אחרים. אל הר האלהים על שם העתיד: בלבת אש בשלהבת

אש

הבנת המקרא.

כנגד מילת השלילה אל דוגמת ותהינו לעלות שהוא כנגד מילת הן, ויש שאול מורכב מן אל ומן מילת השלילה אל כי השביעם שלא יאכלו בארור האיש אשר יאכל וגו' כי מן לא לבד יאמר ויואל, ועתה הט אזנך ושמע דברי בעלי העברית ולכך תשית לקבלתם האומרת כל ויואל כתיב מ"ו בר מן תרין א"ו ויואל שאול, ויואל ללכת, ומזה ויש לא וידכאני א"ו ומלרע על יהוא אלא, ולמדנו עוד מזאת כי ויואל לא וידכאני (איוב ו' ט') אינו מגזרתן של לא כי אם מגזרת יש לאל ידי שטעמו עוזו וכח וכבר טעם ויש לא ויגביר לא מכתו וידכאני, ויגד עליו ריעו יתד ידו וידכאני שטעמו יגדיל יותר מכתו וכפי' רש"י ז"ל וכמו שתאמר מן יצב יצב גבולות עמים, ומן יצג ויצג את המקלות כן תאמר מן יתר יתר.

אבל

וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל׃ 3 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסְּנֶה׃ 4 וַיַּרְא יְהוָה כִּי סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה

אם לבו של אש כמו לב השמים (דברי' ד), בלב האלה (שמואל ב' יח), ואל תתמה על התי"ו יש לנו כיוצא בו מה אמולה לבתך (יחזקאל טז). מתוך הסנה ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה (תהלים צא). אכל כאכל כמו לא עבד בה (דברי' כא), אשר לקח משם (בראשי' ג): 3 אסורה נא אמור' מכאן להתקרב

הבנת המקרא.

2 אכל כמו כאכל כמו לא עבד בה, אשר לקח משם, לשון רש"י ז"ל, ופי' הרא"ם כלומר שהוא מבנין פֻּעַל כמותם לא שהוא עבר כי מלת איננו איכה נופלת על העבר עכ"ל, וככה כתב הרב המבאר רש"ד ז"ל ומדקדקי' אחרים, וכולם לא עמדו על סודו שלפי פירושם לא בא הרב ללמדנו לא שום ידיעה ולא שום חידוש כי אם שהתיבה שוה בניקודה ל עבד ולקח וכל מי שיש לו עינים לראות יראהו, ועוד והרי לאלות במקר' שמנוקדים כמוהם כמו קֻבַּר פֻּקַּד נִתַּן הֻבַּר צֻוָּה יֻלַּד וכהנה רבות ומדוע בחר הרב לדוגמ' בשני אלה דוקא עֻבַּד ולֻקַּח הלא דבר הוא? אכן היודע שטת זקני לשון הקדש בענין חלוקת הפעלים למיניהם יבין כוונת רש"י ז"ל לאשורו, וזה שכל גאוני הלשון הקדמונים ה"ה הר"י חיוג ור' יונה אבן גיאנח ור' משה הכהן ור' שמואל הנגיד ואחריהם החכם ראב"ע ז"ל כולם הסכימו כי מספר הבניינים הם חמשה לבד, הקל והנפעל והפיעל וההפעיל וההתפעל, ולא הכניסו במספרם לא הפֻּעַל ולא ההָפְעַל להיותם לעול' בלתי מורים על העשות הענין מצד הפועל כ"א מצד ההפעלות, וכן דעת רז"ל באמרם (קידושין דף נט ב) וכי יותן מים ממילא משמע לפי קריאתו וכן (פסחים כו ב) אשר לא עֻבַּד בה לפי הקריאה ממילא משמע, לכן באמת אינם בנינים לעצמם אבל נלקחי' מאחרים המורים על הפועל ולזאת קראו להם הבנינים הנלקחים מאחרים גם הבנינים שלא נזכר שם פועלם, ובעבור שמצאנו תיבות מעטות במקרא שבאו ע"מ פֻּעַל והופעל כמו עֻבַּד לֻקַּח נֻטַּשׁ עֻזַּב יֻתַּן ולא מצאנו להם פועל כי לא נמצ' במקר' לא עִבֵּד לִקַּח נִטֵּשׁ עִזֵּב גם לא הִתַּן לזאת החליטו כי אלה נלקחו מבנין הקל שהוא כמנהג יונה בתיבות האלה, וזאת דעת הגאון ר' שמואל הנגיד ור' מש' הכהן ז"ל, גם הראב"ע ז"ל עמד על הדעת הזאת בפירושו לס' ישעי' כי כן פירש שם על כי ארמון נֻטָּשׁ המון עיר עֻזָּב (ישעי' לב יד) ז"ל עזב גם נטש מהבנין הקל שלא נזכר שם פועלו עכ"ל ובספרו מאזנים דף ל"ג א' (דפוס א"ב) אמר ר'

מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ [5] וַיֹּאמֶר אַל־תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל־
נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד
עָלָיו אַדְמַת־קֹדֶשׁ הוּא׃ [6] וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב וַיַּסְתֵּר
מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל־הָאֱלֹהִים׃ [7] וַיֹּאמֶר
יְהוָה רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם
וְאֶת־צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נֹגְשָׂיו כִּי יָדַעְתִּי אֶת־
מַכְאֹבָיו׃ [8] וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ
מִן־הָאָרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה אֶל־
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֶל־מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי
וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ [9] וְעַתָּה הִנֵּה
צַעֲקַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי וְגַם־רָאִיתִי אֶת־

5 שַׁל: של פלוני ותולה, כמו ונשל הברזל (דברי' יט), כי ישל זיתך (דברי' כח):

ארמית

הכנת המקרא.

סמוך הנגיד ז"ל חבר ספר ונאמר כי יתן יקח מהבנין הקל וכו', ועוד שם דף כ"א ע"ב אמר ר' משה הכהן כי לקח מהבנין הקל וכו' וככ' כתב בספר צחות בשער הבניני' הנלקחי' מאחרי' ע"ש והדברי' עתיקים ואם תרצ' לעמוד על עיקרם עיין בספרו במקומות הנ"ל ועוד במאזנים דף מ"ח א' גם בצחות ברים שער הפעלי', ודי לנו בזה להבנת דברי רש"י ז"ל ודעתו גם הוא כי אכל ולקח ויעבד כלקחו מהבנין הקל וזהו שאמר אכל כמו לאכל ור"ל מבנין הקל וכדי שלא תתמה על זאת הוסיף ואמר עוד כמו לקח משם, אשר לא עבד בה שגם זה לוקחו מן הקל כי הפיעל בהם נעדר ולזאת הוכרח הרב לבחור במשלים כאלו דוקא לא בזולתם. וידעתי גם אני כי אהיה כמתעתע בעיני המדקדקים המגודלים בין פרקי ספרי המדקדקים האחרונים ושגגת תלמודם בידם ועל דרכיה' לא נגה אור המאורות הגדולים גאוני הל' הקדמונים לזאת חשבתי למשפט לפקוח עינים עורות ולהראותם מקום מוצא הדברים למען יראו ויבינו וישכילו כי ישרים דרכי רבינו רש"י ז"ל וכל עולה לא נמצא בשפתיו.

הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם׃ 10 וְעַתָּה לְכָה
וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵא אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרָיִם׃ 11 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים מִי אָנֹכִי
כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרָיִם׃ 12 וַיֹּאמֶר כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת
כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם
תַּעַבְדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה׃ 13 וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם
וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם׃ 14 וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה
תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ 15 וַיֹּאמֶר
עוֹד אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אדמת קודש הוא המקום: 10 ועתה לכה ואשלחך אל פרעה ואם תאמר
מה תועיל והוצא את עמי יועילו דבריך ותוציאם משם: 11 מי אנכי מהו אני
חשוב לדבר עם המלכים. וכי אוציא את בני ישראל ואף אם חשוב אני
מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים: 12 ויאמר כי אהיה עמך
השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה
לא שלך היא כי אם משלי כי אהיה עמך וזה המראה אשר ראית בסנה לך
האות כי אנכי שלחתיך וכדאי אני להציל כאשר ראית הסנה עושה שליחותי
ואיננו אוכל כך תלך בשליחותי ואינך נזוק, ושאלת מה זכות יש לישראל
שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על
ההר הזה לסוף ג׳ חדשים, ד״א כי אהיה עמך וזה שתצליח בשליחותך לך האות
על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציא׳ ממצרים תעבדון אותי על ההר
הזה שתקבלו התורה עליו והיא הזכות העומדת לישראל ודוגמת ל׳ זה מצינו
(ישעי׳ לז) וזה לך האות אכול השנה ספיח וגו׳ מפלת סנחריב תהיה לך אות
על הבטחה אחרת שארצכם חריבה מפירות ואני אברך הספיחים: 14 אהיה
אשר אהיה אהיה עמם בצרה זו אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות,

יְהֹוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק
וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם
16 וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר׃ לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהֹוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי
17 אֶתְכֶם וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם׃ וָאֹמַר אַעֲלֶה
אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי
וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זָבַת
18 חָלָב וּדְבָשׁ׃ וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהֹוָה
אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלֲכָה־נָּא
דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהֹוָה
19 אֱלֹהֵינוּ׃ וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרָיִם

חמישי

אמר לפניו רבונו של עולם מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים בצרה זו,
15 אמר לו יפה אמרת כה תאמר וגו': זה שמי לעלם חסר וי"ו לומר העלימהו
שלא יקרא ככתבו. וזה זכרי למדו היאך נקרא וכן דוד הוא אומר ה' שמך
16 לעולם ה' זכרך לדור ודור (תהלים קלה): את זקני ישראל מיוחדים
לישיבה, ואם תאמר זקנים סתם היאך אפשר לו לאסוף זקנים של ששים רבוא:
18 ושמעו לקלך מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור
בידם מיעקב ומיוסף. שבלשון זה הם נגאלים, יעקב אמר להם ואלהים פקד
יפקד אתכם, יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם (בראשית נ):
נקרה עלינו לשון מקרה, וכן ויקר אלהים, ואנכי אקרה כה (במדבר כג),
19 אהא נקרה מאתו הלום: לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך אם אין אני
מראה לו ידי החזקה כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם
להלוך. לא יתן לא ישבוק, כמו על כן לא נתתיך (בראשית כ) לא נתנו
אלהים

הגהת המקרא.

19 כי לא יתן אתכם לא ישבוק כמו על כן לא נתתיך, ולא נתנו אלהים להרע
עמדי

לַהֲלֹךְ וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה׃ 20 וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וְהִכֵּיתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּכֹל נִפְלְאֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם׃ 21 וְנָתַתִּי אֶת־חֵן הָעָם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי תֵלֵכוּן לֹא תֵלְכוּ רֵיקָם׃ 22 וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת וְשַׂמְתֶּם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מִצְרָיִם׃

ד 1 וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר

אלהים להרע עמדי (בראשית לא) וכלן ל׳ כתיבה הם, וי״מ ולא ביד חזקה ולא בשביל שידו חזקה כי מאז אשלח את ידי והכתי את מצרים וגו׳ ומתרגמין אותו ולא מן קדם דחיליה תקיף משמו של רבי יעקב ברבי מנחם נאמר לי:
22 ומגרת ביתה מאות׳ שהיא גרה אתה בבית. ונצלתם כתרגומו ותרוקינון, וכן ויכנצלו את מצרים (שמות יב) ויתנצלו בני ישראל את עדים (שמות לג), והנו״ן בו יסוד ומנחם חברו במחברת צ״די עם ויצל אלהים את מקנה אביכ׳, אשר הציל אלהים מאבינו (בראשית לא), ולא יאמנו דבריו כי אם לא היתה הנו״ן יסוד והיא נקודה בחירק לא תהא משמשת בל׳ ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם, כמו ונסחתם מן האדמה (דברים כח) ונתתם ביד אויב, ונגפתם
לפני

הבנת המקרא.

עמדי וכולן ל׳ כתיבה הם עכ״ל הורה בזה כי ל׳ כתיבה משמש לכמה ענינים ולכן גם אונקלוס תרגמו בכמה לשונות יש שמתורגמין בל׳ כתיב׳ ממש ויש בל׳ יהיבה ויש בל׳ מסיר׳ ויש בל׳ שביקה כמו כאן ובדומיו שהזכיר רשי׳ וגם במקומות אחרים רבים כי שלילת הנתינה האמורה בהם הרצון בו המניעה והמחאה כי לא יתן אתכם לא ישבוק יתכון אבל ימחה בידכם וימנע אתכם, וכמו שמדרך הל׳ להוציא המניעה והמחאה בשלילת הנתינה כן מדרכו להוציא שלילת המניעה והמחאה בל׳ נתינ׳, וכל מי שיש סיפק בידו למחות לדבר מה ולא מחה אותו נופל עליו לומר שהוא נתן הדבר ההוא והרצון בו ששבק ולא מיחה אותו, וזה טעם הכתוב ביחזקאל כ׳ כ״ה וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וגו׳ שהרצון בו אחרי שהם סרו ממצות השם ית׳ שנאמר בהם חקים טובי׳ ומשפטים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ובחרו בחקים ומשפטים של ע״ז שבגולתם הפך סגולת מצות הש״י ית׳ לכן גם אני שבקתי להם חוקים לא טובים וגו׳ וזה כדי להעניש למען יאשמו ויאבדו, ולכן אין בכתוב הזה שום זרות ולא שום עול ונכו׳ לפי מהלך מליצת ל׳ עבר. 22 ונצלתם את מצרים כתרגומו ותרוקינון וכו׳ עכה״ד, דע כי אין מחלקת בין רשי׳ ובין מנחם בעיקר שרש
התיבה

וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ
2 לֹא־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה מַזֶּה
3 בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה׃ וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה
וַיַּשְׁלִכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו׃
4 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ
5 וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק־בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ׃ לְמַעַן
יַאֲמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי
6 אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה

לפני אויביכם (ויקרא כו) ונתכתם בתוכה (יחזקאל כב) ואמרתם נצלנו
(ירמיה ז) ל' נפעלנו, וכל נ"ון שהיא באה בתיבה לפרקים ונופלת ממנה
כנו"ן של נוגף נושא נותן נוטך כשהיא מדברת ל' ופעלת' תנקד (בשבא) בחטף,
כגון ונשאתם את אביכם (בראשית מה), ונתתם להם את ארץ הגלעד
(במדבר לב) ונמלתם את בשר ערלתכם (בראשית יז), לכך אני אומר שזאת
הנקודה בחירק מן היסוד היא ויסוד שם דבר כבול והוא מן הלשונות הכבדים
כמו דבור כפור למוד כשידבר בל' ופעלתם ינקד בחירק, כמו ודברתם אל
הסלע (במדבר כ), וכפרתם את הבית (יחזקאל מה), ולמדתם אותם את
2 בניכם (דברים יא): מזה בידך לכך נכתב תיבה אחת לדרוש מזה שבידך
אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים, ופשוטו כאדם שאומר לחברו מודה אתה
3 שזו שלפניך אבן היא אמר לו הן אמר לו הריני עושה אותה עץ: ויהי לנחש·
4 רמז לו שסיפר ל' הרע על ישראל ותפש אומנותו של נחש: ויחזק בו
ל' אחיזה הוא והרבה יש במקרא, ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט),
והחזיקה במבושיו (דברים כה), והחזקתי בזקנו (שמואל יז), כל ל' חזוק

הגהת המקרא.

התיבה כי אם בגזרתו, והנה לדעת מנחם שחברה במחברת בל תהיה מגזרת
התיבות שהנון בהם ליסוד הנופל בהם לפרקים ולא יקרה זה כ"א בבנין הקל
והנפעל כי בבנין הפעיל והופעל לא יפול בהם נו"ן לעול' בכל מיני הנטרפם,
ובבנין הכבד הדגוש והתפעל הנו"ן כתובה בכל מיני הנטרפם ולא יפול
מהם לעולם, ולכן אם כחבר וכלתם במחברת בל לא יתכן להתפרש כ"א או
בבנין הקל או בבנין נפעל ושניה' לא יתכנו אם מצד ניקודו ואם מצד היותו
פועל יוצא בראיית מלת את וכמו שהוכיח רשי' ז"ל באר היטב ולזאת אמר
ולא יתכנו דבריו.

לוֹ עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ
וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג׃ 7 וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ
אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־
שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ׃ 8 וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ לָךְ וְלֹא
יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֹת הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת
הָאַחֲרוֹן׃ 9 וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי הָאֹתוֹת
הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלֶךָ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי
הַיְאֹר וְשָׁפַכְתָּ הַיַּבָּשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח
מִן־הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת׃ 10 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם מִתְּמוֹל
גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם מֵאָז דַּבֶּרְךָ אֶל־עַבְדֶּךָ כִּי כְבַד־

6 הדבוק לבית ל׳ אחוזה הוא: מצורעת כשלג דרך צרעת להיות לבנה אם בהרת לבנה היא (ויקרא יג) אף באות זה רמז שלשון הרע ספר באמרו לא יאמינו
7 לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקת׳ מרי׳ על ל׳ הרע: מחיקו שבה כבשרו מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות שהרי בראשונה לא נאמר
8 מחיקו: והאמינו לקול האות האחרון משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם ל׳ הרע יאמינו לך שכבר למדו בכך שהמזדווגין להרע להם
9 לוקים בנגעים כמו פרעה ואבימלך בשביל שרה: והיו המים וגו׳, והיו והיו ב׳ פעמים, נראה בעיני אלו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת שומע אני שבידו הם נהפכים לדם ואף כשירדו לארץ יהיו בהוייתן, אבל
10 עכשו מלמדנו שלא יהיו דם עד שיהיו ביבשת: גם מתמול וגו׳, למדנו שכל ז׳ ימים היה הקב״ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו מתמול שלשום מאז דברך הרי ג׳ ושלשה גמין רבויין הם הרי ששה והוא היה עומד ביום השביעי כשאמר לו זאת עוד שלא כא כיד תשלח עד שחרה בו וקבל עליו, וכל זה שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר הנגל׳ נגלתי אל בית אביך בהיותם במצרי׳ (שמואל א ב) הוא אהרן, וכן ביחזק׳ (כ) ואודע להם בארץ מצרים ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ואותה נבואה לאהרן נאמר׳. כבד פה בכבדות אני מדבר ובל׳ לעז בלב״ו (טטמווונער):

מי

11 פֶ֖ה וּכְבַ֣ד לָשׁ֑וֹן אָנֹֽכִי׃ וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֵלָ֗יו מִ֣י שָׂ֣ם פֶּה֮ לָֽאָדָם֒ א֚וֹ מִֽי־יָשׂ֣וּם אִלֵּ֔ם א֣וֹ חֵרֵ֔שׁ א֥וֹ פִקֵּ֖חַ

12 א֣וֹ עִוֵּ֑ר הֲלֹ֥א אָנֹכִ֖י יְהוָֽה׃ וְעַתָּ֖ה לֵ֑ךְ וְאָנֹכִי֙ אֶֽהְיֶ֣ה

13 עִם־פִּ֔יךָ וְהוֹרֵיתִ֖יךָ אֲשֶׁ֥ר תְּדַבֵּֽר׃ וַיֹּ֖אמֶר בִּ֣י אֲדֹנָ֑י

14 שְֽׁלַֽח־נָ֖א בְּיַד־תִּשְׁלָֽח׃ וַיִּֽחַר־אַ֨ף יְהוָ֜ה בְּמֹשֶׁ֗ה וַיֹּ֙אמֶר֙ הֲלֹ֨א אַהֲרֹ֤ן אָחִ֙יךָ֙ הַלֵּוִ֔י יָדַ֕עְתִּי כִּֽי־דַבֵּ֥ר יְדַבֵּ֖ר ה֑וּא וְגַ֤ם הִנֵּה־הוּא֙ יֹצֵ֣א לִקְרָאתֶ֔ךָ וְרָאֲךָ֖

15 וְשָׂמַ֥ח בְּלִבּֽוֹ׃ וְדִבַּרְתָּ֣ אֵלָ֔יו וְשַׂמְתָּ֥ אֶת־הַדְּבָרִ֖ים בְּפִ֑יו וְאָנֹכִ֗י אֶֽהְיֶ֤ה עִם־פִּ֙יךָ֙ וְעִם־פִּ֔יהוּ וְהוֹרֵיתִ֣י

16 אֶתְכֶ֔ם אֵ֖ת אֲשֶׁ֥ר תַּעֲשֽׂוּן׃ וְדִבֶּר־ה֥וּא לְךָ֖ אֶל־הָעָ֑ם וְהָ֤יָה הוּא֙ יִֽהְיֶה־לְּךָ֣ לְפֶ֔ה וְאַתָּ֖ה תִּֽהְיֶה־לּ֥וֹ לֵאלֹהִֽים׃

17 וְאֶת־הַמַּטֶּ֥ה הַזֶּ֖ה תִּקַּ֣ח בְּיָדֶ֑ךָ אֲשֶׁ֥ר תַּעֲשֶׂה־בּ֖וֹ אֶת־הָאֹתֹֽת׃ פ ששי

11 מי שם פה וגו׳, מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי: או מי ישום אלם מי עשה פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך ואת משרתיו חרשים שלא שמעו במצותו עליך ולאספקלטורין ההורגים מי עשאם עורי׳ שלא ראו כשברחת מן הבימה ונמלטת: הלא אנכי שמי ה׳ עשיתי כל זאת:

13 ביד תשלח ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן, דבר אחר ביד אחר שתרצה לשלוח אין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה:

14 ויחר אף רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה עושה רושם וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש ע״י אותו חרון, אמר לו רבי יוסי אף בזו נאמר בו רוש׳, הלא אהרן אחיך הלוי, שהיה עתיד להיו׳ לוי ולא כהן והכהונה הייתי אומר לצאת ממך מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה הלוי שנאמר ומש׳ איש האלהי׳ בניו יקראו על שבט הלוי. הנה הוא יוצא לקראתך כשתלך למצרים. וראך ושמח בלבו לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך

16 שאתה עולה לגדולה, ומשם זכה אהרן לעדי החשן הנתון על הלב: ודבר הוא לך בשבילך ידבר אל העם וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכ׳ ולהם הסמוכים דבור שכול׳ ל׳ עליהם: יהיו לך לפה למליץ לפי שאתה כבד פה. לאלהים

18 וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל־יֶתֶר חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה־
נָּא וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה
הַעוֹדָם חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם׃
19 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם כִּי־
מֵתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךְ׃ 20 וַיִּקַּח
מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל־הַחֲמֹר
וַיָּשָׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּה הָאֱלֹהִים
בְּיָדוֹ׃ 21 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיְמָה
רְאֵה כָּל־הַמֹּפְתִים אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ וַעֲשִׂיתָם
לִפְנֵי פַרְעֹה וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יְשַׁלַּח אֶת־
הָעָם׃ 22 וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי בְכֹרִי
יִשְׂרָאֵל׃ 23 וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת־בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי

לרב ולגר: וישב אל יתר חותנו ליטול רשות שהרי נשבע לו, וז׳ שמות 18
היו לו רעואל יתר יתרו קיני וכו׳: כי מתו כל האנשים מי הם דתן 19
ואבירם חיים היו אלא שירדו מנכסיהם והעני חשוב כמת: על החמור חמור 20
המיוחד הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח
להגלות עליו שנאמר עני ורוכב על חמור (זכריה ט). וישב ארצה מצרים
ויקח משה את מטה אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא: בלכתך 21
לשוב מצרימה וגו׳, דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות
כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו. אשר שמתי בידך לא על שלש
אותות האמורות למעלה שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל
שיאמינו לו, ולא מצינו שעשאם לפניו אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך
במצרים כמו כי ידבר אליכם פרעה וגו׳ (שמות ז), ואל תתמה על אשר
כתיב אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתי׳ בידך: ואמרת אל פרעה 22
כשתשמע שלבו חזק וימאן לשלוח אמור לו כן. בני בכורי ל׳ גדולה כמו אף
אני בכור אתנהו (תהלי׳ פט) זהו פשוטו, ומדרשו כאן חתם הקב״ה על מכירת
הבכורה שלקח יעקב מעשו: ואומר אליך בשליחותו של מקום שלח את בני.
הנה

וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ׃
24 וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ׃
25 וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת אֶת־עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע
26 לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן־דָּמִים אַתָּה לִי׃ וַיִּרֶף מִמֶּנּוּ
אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת׃ פ
27 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה
28 וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק־לוֹ׃ וַיַּגֵּד
מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ
29 וְאֵת כָּל־הָאֹתֹת אֲשֶׁר צִוָּהוּ׃ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
30 וַיַּאַסְפוּ אֶת־כָּל־זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ
31 הָאֹתֹת לְעֵינֵי הָעָם׃ וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־פָקַד
יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת־עָנְיָם וַיִּקְּדוּ

הנה אנכי הורג וכו', היא מכה אחרונה ובה התרהו תחלה מפני שהיא
קשה, וזה הוא שאמר (איוב לו) הן אל ישגיב בכחו לפיכך מי כמוהו מורה,
בשר ודם המבקש להנקם מחברו מעלים את דבריו שלא יבקש הצלה אבל הקב"ה
ישגיב בכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם בשובו אליו לפיכך הוא מורהו
24 ומתרה בו לשוב: ויהי משה. בדרך במלון ויבקש המיתו לפי שלא מל
את אליעזר בנו ועל שנתרשל נענש מיתה, תני אמר רבי יוסי חס ושלום לא
נתרשל אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד שלשה ימים אמול
ואשהה ג' ימים הקב"ה צוני לך שוב מצרימה ומפני מה נענש לפי שנתעסק
במלון תחלה. במסכת נדרים, והיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו
ועד יריכיו וחוזר ובולעו מרגליו ועד אותו מקום הבינה צפורה שבשביל המילה
25 הוא: ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגליו של משה. ותאמר על בנה:
חתן דמים אתה לי. אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך הורג
26 אישי אתה לי: וירף המלאך ממנו. אז הבינה שעל המילה בא להורגו:
אמרה חתן דמים למולות. חתני היה נרצח על דבר המילה. למולות על
דבר המולות שם דבר הוא והלמ"ד משמשת בל' על כמו ואמר פרעה לבני ישראל

וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ׃ *וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־ 1
פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שַׁלַּח אֶת־
עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְהוָה 2
אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי
אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ׃ וַיֹּאמְרוּ 3
אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נֵלֲכָה נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן־יִפְגָּעֵנוּ
בַּדֶּבֶר אוֹ בֶחָרֶב׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם 4
לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו
לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵן־רַבִּים עַתָּה 5
עַם הָאָרֶץ וְהִשְׁבַּתֶּם אֹתָם מִסִּבְלֹתָם׃ וַיְצַו פַּרְעֹה 6
בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַנֹּגְשִׂים בָּעָם וְאֶת־שֹׁטְרָיו לֵאמֹר׃
לֹא תֹאסִפוּן לָתֵת תֶּבֶן לָעָם לִלְבֹּן הַלְּבֵנִים 7

1 (שמות יד), ואנקלוס תרגם דמים על דם המיל': ואחר באו משה ואהרן
וגו', אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם
שהגיעו לפלטין לפי שיראו ללכ', ובסיני נפרע להם ונגש משה לבדו (שמות כד)
3 והם לא יגשו החזירם לאחוריהם: פן יפגענו פן יפגעך היו צריכים לומר
4 אלא שחלקו כבוד למלכות פגיעה זו ל' מקרה מות הוא: תפריעו את העם
ממעשיו תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם ששומעין לכם ובטוחים לנוח
מן המלאכות, וכן פרעהו אל תעבור בו (משלי יד) רחקהו, וכן ותפרעו
כל עצתי (משלי א), כי פרוע הוא (שמו' לב) נרחק ונתעב. לכו לסבלותיכ'
לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם, אבל מלאכת שעבו' מצרים לא
5 היתה על שבטו של לוי, תדע לך שהיו משה ואהרן יוצאים ובאים: הן רבים
עתה עם הארץ שהעבודה מוטלת עליהם ואתם משביתים אותם בסבלותם
6 הפסד גדול הוא זה: הנוגשים מצריים היו והשוטרים היו ישראלים הנוגש
7 ממונ' על כמ' שוטרי' והשוטר ממונה לרדות בעושי המלאכ': תבן אשטו"בלא
היו גובלין אותו עם הטיט. לבנים ע"ולא בלעז (ליגצושטייכא) שעושים
מטיט

כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם הֵם יֵלְכוּ וְקֹשְׁשׁוּ לָהֶם תֶּבֶן׃
8 וְאֶת־מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תְּמוֹל
שִׁלְשֹׁם תָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ כִּי־נִרְפִּים
הֵם עַל־כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר נֵלְכָה נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ׃
9 תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל־הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָהּ וְאַל־יִשְׁעוּ
10 בְּדִבְרֵי־שָׁקֶר׃ וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׂי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמְרוּ
אֶל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם

מטיט ומיבשין אותו בחמה ויש ששורפין אותו בכבשן. כתמול שלשום כאשר
8 הייתם עושים עד הנה. וקוששו ולקטו: ואת מתכונת הלבנים סכום
חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התֶּבֶן נתן להם אותו סכום
תשימו עליה' גם עתה למען תכבד העבודה עליהם. כי נרפים מן העבודה
הם לכך לבם פונה אל הבטלה וצועקים לאמר נלכה וגו'. מתכונת ותוכן
לבנים, ולו נתכנו עלילות (שמואל א' ב), ואת הכסף המתוכן (מלכים ב' יב)
כלם ל' חשבון הם. נרפים המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם והם נרפים
9 ממנה רעד"יט בל"ש (גוידערהַבֵּט): ואל ישעו בדברי שקר ואל יהגו וידברו
תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נזבחה, ודומה לו ואשעה בחקיך תמיד (תהלים
קיט), למשל ולשיחה מתרגמינן לשועין ויספר ואשתעי ואי אפשר לומר
ישעו ל' וישע אל הבל ואל קין ואל מנחתו לא שעה (בראשית ד) ולפרש אל
ישעו אל יפנו שאם כן היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר
כי כן גזרת כלם ישעה האדם אל עושהו (ישעיה יז) לא שעו על קדוש ישראל
(ישעיה לא), ולא ישעה אל המזבחות (ישעיה יז), ולא מצאתי שמוש של
בי"ת סמוכה לאחריהם אבל אחר ל' דבור כמתעסק לדבר בדבר נופל ל' שמוש
בי"ת כגון הנדברים בך (יחזקאל לג), ותדבר מרים ואהרן במשה (במדבר יב),
המלאך

הבנת המקרא.

8 ואת מתכנת הלבנים סכום חשבון לבנים וכו' עד סה"ד כלם ל' חשבון
הם עכ"ל, ולקמן בפסוק י"א שינה הרב לשונו ופי' ותוכן לבנים חשבון
הלבני' וכו' והור' לנו בזה שיש הבדל בין ל' מתכנת ובין ל' תכן והוא כי תֹכֶן
הוא שם נופל על החשבון לבד כפי שהוא מושג במחשב' (נחהו), אבל מתכנ'
יפול על נושא התוכן ר"ל שהוא שם תאר של ענין המתואר בחשבון אם במדה
או במשקל או במנין ידוע (הנלחהו) וכמו שתאמר ד"מ שלש וארבע על חשבון
מנוים ותאמר משולש או מרובע על ענין נושא השלש והארבע ככה תאמר תכן
על חשבון בלתי מנוי' ותאמר מתכו' על נושא החשבון ההוא והוא סכו' החשבון;
ופיין

11 תֶּבֶן׃ אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר תִּמְצָאוּ כִּי
12 אֵין נִגְרָע מֵעֲבֹדַתְכֶם דָּבָר׃ וַיָּפֶץ הָעָם בְּכָל־אֶרֶץ
13 מִצְרָיִם לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן׃ וְהַנֹּגְשִׂים אָצִים לֵאמֹר
כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן׃
14 וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂמוּ עֲלֵהֶם נֹגְשֵׂי
פַרְעֹה לֵאמֹר מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם חָקְכֶם לִלְבֹּן
15 כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם׃ וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה
16 כֹה לַעֲבָדֶיךָ׃ תֶּבֶן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבֵנִים אֹמְרִים

המלאך הדובר בי (זכריה ד), לדבר בם (דברים יא), ואדברה בעדותיך
(תהלים קיט), אף כאן אל ישעו בדברי שקר אל יהיו כדברים בדברי שוא
11 והבאי: אתם לכו קחו לכם תבן וצריכים אתם לילך בזריזות כי אין נגרע
דבר מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום בהיות התבן נתן לכם מזומן מבית
12 המלך: לקשש קש לתבן לאסוף אסיפה ללקוט לקט לצורך תבן הטיט,
קש ל' לקוט על שם שדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומו':
13 אצים דוחקים. דבר יום ביומו חשבון של כל יום כלו ביומו כאשר עשיתם
14 בהיות התבן מוכן: ויכו שוטרי בני ישראל השוטרים ישראלי' היו וחסים
על חבריהם מלדחקם וכשהיו משלימים הלבנים לנוגשים שהם מצריים והיה
חסר מן הסכום היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה, לפיכך
זכו אותם שוטרי' להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם
שנא' אספה לי שבעים איש מזקני ישראל מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים
כי הם זקני העם ושוטריו (במדבר יא) ויכו שוטרי בני ישרא' אשר שמו נוגשי
פרעה אותם לשוטרים עליהם לאמר מדוע וגו', למה ויכו שהיו אומרים להם
מדוע לא כליתם גם תמול גם היום חק הקצוב עליכם ללבון כתמול השלישי
שהוא יום שלפני אתמול' והוא היה בהיות התבן נתן להם. ויכו ל' ויופעלו
16 הוכו מיד אחרים הנוגשי' הכום: ולבנים אומרים לנו הנוגשים עשו כמכין
הלבון

הבנת המקרא.

ועיין מ"ש בפ' לך לך (בראשית ט"ו ט) אצל עגלה משולשת, ולהלן בפ' כי תשא
14 ל' כ"ה אצל רקח מרקחת. ויכו ל' ויופעלו וכו', רצונו שהוא ל' הכאה
ומבנין שלא נקרא שם פועלו הנלקח מן הפעיל כי הנוגשים הכו אותם והם
המוכים ופרשו ככה לא מבנין יכוד הנופל בו לפרקים, ועיין לקמן ט' ל"א
והפשתה

17 לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֻכִּים וְחָטָאת עַמֶּךָ: וַיֹּאמֶר
נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים עַל־כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה
18 נִזְבְּחָה לַיהוָה: וְעַתָּה לְכוּ עִבְדוּ וְתֶבֶן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם
19 וְתֹכֶן לְבֵנִים תִּתֵּנוּ: וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָם

הראשון. **וחטאת עמך** אלו היה נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר זה חטאת עמך הוא עכשיו שהוא קמץ שם דבר הוא וכך פירושו ודבר זה מביא חטאת על עמך כאלו כתוב וחטאת לעמך כמו כבאכה בית לחם (רות א)
18 שהוא כמו לבית לחם וכן הרבה: **ותכן לבנים** חשבון הלבנים וכן את הכסף המתוכן המנוי כמו שאמור בענין ויצורו וימנו את הכסף (מלכים ב יב):
19 **ויראו שוטרי בני ישראל** את חבריהם הנרדים על ידם. ברע ראו אותם ברעה וצרה המוצאת אותם בהכבידם העבודה עליהם לאמר לא תגרעו וגו':

ויפגעו

הבנת המקרא.

16 והפשתה והשער' נוכתה. **וחטאת עמך** אלו הי' נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר זה חטאת עמך הוא וכו' עכה"ד, כן הגירסא בכל הדפוסים שראיתי וגם ברש"י כ"י ישן אלא שהוסיף מלה וגרס הייתי אומר שהוא דבוק לומר ודבר זה חטאת עמך וכו', וכל הדבור הזה קשה מאד בין מצד הענין בין מצד הדקדוק, אם מצד הענין כי לא פורש בדבריו אם עמך עונה על המצרים וכמו שפירשו הרא"בע והרד"ק או על בני ישראל וכמו שפירשו אחרי', ואם מצד הדקדוק אין הבדל בין אם הוא נקוד קמץ או פתח כ"א מצד הסמיכות והמוכר' לא מצד עצמות התיבה ומה זה שאמר עכשו שהוא קמץ שם דבר הוא שמשמע מכיה שאם הוא פתח ודבוק איננו שם דבר וזה תימה, ועוד שלא מצאנו בכל המקרא שם דבר של חטא נקוד רפה אלא דגש **חַטָּאת** וכל **חֲטַאת** רפה הוא פעל עבר לנקבה נסתרת וכן כתב רש"י ז"ל בעצמו בפירשו לס' הושע י' ט' בעבור שמצא נקוד מימי הגבעה **חָטָאת** ישראל לכן פי' ז"ל חטאת זה נקוד רפה שהוא ל' נקבה ולשעבר כמו **ועשת באת אולת** יד מימי גבעת בנימין חטאה ישראל וכו', הרי לך כי חטאת: רפה איננו שם כ"א פעל לכן דברי רש"י תמוהים ומופלאי', ואחר שלא מצאתי מענה בפי אחד מן מפרשיו יגעתי וחפשתי בחפש מחופש ונתברר לי שהתיבה הזאת במחלקת שניה ויש מן הנקודים הקדמוני' שנקדוה **חַטָּאת** דגוש ועל זה רמז הרא"בע באמרו **והטאת עמך** אם דגש וקמץ הוא (**חַטָּאת**) כן צריך לפרשו אכתנו מוכי' והרי חטא' עושי' עמך, אבל אילו היה **חֲטַאת** פתח היה פתרונו חטאת של עמך הוא עכ"ל ודברי הזקן הן הם בעצמם דברי הנכד בשינוי ל' ונתברר מדברי שניהם כי בעיקר הענין אין הבדל בין שני מיני הניקוד ולשניהם יהיה חטאת עמך חטאת מצרים והבדל

הוא

בְּרָע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ מִלִּבְנֵיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃
20 וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן נִצָּבִים לִקְרָאתָם
בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה׃ 21 וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יֵרֶא יְהוָה
עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי
פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לָתֶת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ׃
22 וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָה הֲרֵעֹתָה
לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי׃ 23 וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה
לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ

ויפגעו אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו׳, ורבותינו דרשו כל נצים 20
ונצבים דתן ואבירם היו שנא׳ בהם יצאו נצבים (במדבר יז): למה הרעותה 22
לעם הזה ואם תאמר מה אכפת לך קובל אני על ששלחתני: הרע ל׳ הפעיל 23

הבנת המקרא.

הוא רק במלעיל הל׳ שאם תנקד הטאת פתח יהי׳ דגוש ויתפרש ודבר זה
חטאת של עמך הוא, ואם הוא נקוד קמץ אינכו דגש ויתפרש בחסרון הלמ"ד
ודבר זה מביא חטאת לעמך והכוונה שוה בשניהם; גם החכם ראב"ע כבר
רמז על המחלקת אשר בתיבה זאת באמרו ז"ל ומלת וחטאת פעל עבר והוי"ו
השיבו לעתיד כמשפט כי היא כמו וחטאה וכאשר העלימו הלמ"ד כאשר
היא במלת חטא ולא יכלו לשום נעל׳: ד׳ : דאחר אל"ף על כן החליפו הה"א
בתי"ו, ואין צורך לשום דגש בט"ת וכמוהו וקראת אתכם הרעה,
והעם במקום הזה ל׳ נקבה כמו העם אשר בקרב׳ יושבת לבטח, מדוע שובבה
העם הזה, והטעם כי החטא יהיה עליך וכינה אותו דרך מוסר כי החטא
יהיה על עמו, וכמוהו והייתי אני ובני שלמה חטאים, ואויבינו ילעגו למו,
זימירו את כבודם עכ"ל, ודי בזה להבין כוונת רשי׳ על בוריה אך שעדיין
צריכין אנו למודעא שכן מדרך רשי׳ ז"ל שלא לקרות השמות בשם דבר כשם
כי אם כשהשם ההוא הוא שם ישר המתפרש בעצמו אבל כשהוא שם נוטה ולא
יתפרש כ"א בהצטרפות אל שם אחר זולתו לא יקראנו שם דבר אבל יכנהו
בלשונות אחרות וברוב יאמר שהתיבה דבוקה דוק ותמצא, וזהו שפירש הרב
בקהלת ה׳ י"ט ואמר מַעֲנֵה נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו
כי אין מענה בפי שלשת האנשים עכ"ל ואין מקו׳ לתפישת החכם בעל קול
יהוד׳ בפירושו לס׳ כוזרי מאמר ג׳ סי׳ פ׳. הרע ל׳ הפעיל וכו׳ ותרגומו 23
ואבאיש עכ"ל, בעבור שמצא בנוסח הת"א שתרג׳ הרע איתבאיש בל׳ איתפעל
לכן אמר שהוא ל׳ הפעיל וצריך להתרגם ואבאש דוגמת הרעות שת"א אבאשתא.

1 אֶת־עַמֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַתָּה תִרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד
2 חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ׃ ס וַיְדַבֵּר
3 אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה׃ וָאֵרָא
אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי
4 וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃ וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־
בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ
5 מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃ וְגַם ׀ אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־

1 הוא הרבה רעה עליהם, ותרגומו אבאיש: עתה תראה וגו', הרהרת על מדותי לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא) ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר אחרי, לפיכך עתה תראה, העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ. כי ביד חזקה ישלחם מפני ידי חזקה שתחזק עליו ישלחם. וביד חזקה יגרש' מארצו על כרחם של ישראל יגרשם ולא יספיקו לעשות להם צידה, וכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו' (שמות יב):

2 וידבר אלהים אל משה דבר אתו משפט על שהקש' לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה. ויאמר אליו אני יי נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני, ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשוני', ובל' הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות אני ה' נאמן ליפרע כשהוא אומר אצל עונש כגון ונקללת את שם אלהיך אני ה' (ויקרא יט) וכשהוא אומר אצל קיום מצות כגון

3 ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' (ויקרא כב), נאמן ליתן שכר: וארא אל האבות באל שדי הבטחתים הבטחות ובכולן אמרתי להם אני אל שדי. ושמי ה' לא נודעתי להם לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי שהרי

4 הבטחתים ולא קיימתי: וגם הקמותי את בריתי וגו', וגם כשנראיתי להם באל שדי הקמתי והעמדתי בריתי ביני וביניהם לתת להם את ארץ כנען, לאברהם בפרשת מילה נאמר אני אל שדי וגו' ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך (בראשי' יז), ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם (בראשי' כו) ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם באל שדי אמרתי ליעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו' את הארץ

5 אשר וגו' (בראשי' לה) הרי שנדרתי להם ולא קיימתי: וגם אני כמו שהקמתי

והעמדתי

נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם
וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי׃ 6 לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי
יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם
וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ
נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃ 7 וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי
לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם׃
8 וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־
יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי
אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה׃ 9 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר
רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה׃ פ

והעמדתי הברית יש עלי לקיים לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הנואקים
אשר מצרים מעבידים אותם. ואזכור אותו הברית, כי בברית בין הבתרים
6 אמרתי לו גם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי (בראשי׳ טו): לכן על פי אותה
השבועה. אמור לבני ישראל אני ה׳ הנאמן בהבטחתי. והוצאתי אתכם
כי כן הבטחתי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (בראשי׳ טו). סבלת טורח משא
8 9 מצרים: נשאתי את ידי הרימותיה לישבע בכסאי: ולא שמעו אל משה
לא קבלו תנחומין. מקוצר רוח כל מי שהוא מצר רוחו ונשמתו קצרה ואינו
יכול להאריך בנשימתו, קרוב לענין זה שמעתי בפרשה זו מרבי ברוך ברבי
אליעזר והביא לי ראיה ממקרא זה בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי
וידעו כי שמי ה׳ (ירמי׳ טז) למדנו כשהקב״ה מאמן את דבריו אפילו לפורענות
מודיע שהוא ה׳ וכל שכן האמנה לטובה, ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה
שאמר משה למה הרעו׳ (שמו׳ ה) אמר לו הקב״ה חבל על דאבדין ולא משתכחין
יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמי׳ נגליתי עליה׳ באל שדי ולא אמרו
לי מה שמך ואתה אמרת מה אומר אליהם (שמות ג) וגם הקימותי וגו׳, וכשבקש
אברהם לקבור את שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים, וכן ביצחק
ערערו עליו על הבארו׳ אשר חפר, וכן יעקב ויקן את חלקת השד׳ (בראשי׳ לג)

לכנות

11 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ בֹּא דַבֵּר אֶל־
פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וִישַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
12 מֵאַרְצוֹ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה
וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם׃ פ

13 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת־
14 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ס שני אֵלֶּה
רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ

לבנות אהלו ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעות, ואין המדרש
מתישב אחר המקרא מפני כמה דברים אחת שלא נאמר ושמי ה' לא שאלו לי
ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים
נאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים (בראשית טו), ועוד היאך הסמיכה
נמשכת בדברים שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו' לכן אמור לבני ישרא',
לכך אני אומר יתישב המקר' על פשוטו דבר דבור על אפניו והדרשה תדרש
שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע (ירמי' כג) מתחלק
12 לכמה ניצוצות: ואיך ישמעני פרעה זה אחד מעשר' קל וחומר שבתורה.
ערל שפתים אטום שפתים, וכן כל ערלה אני אומר שהוא אטום, ערלה
אזנם (ירמי' ו) אטומה משמוע, ערלי לב (ירמי' ט) אטומים מהבין, שתה גם
אתה והערל (חבקוק ב) והאטם משכרו' כוס הקלל', ערלת בשר (יחזקא' מד)
שהגיד אטום ומכוסה בה, וערלתם ערלתו (ויקרא יט) עשו לו אוטם וכיסוי
איסור שיבדיל בפני אכילתו, שלש שנים יהיה לכם ערלים (ויקרא יט) אטום
13 ומכוסה ומובדל מלאכלו: וידבר ה' אל משה ואל אהרן לפי שאמר משה אני
ערל שפתים צירף לו הקב"ה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ. ויצום אל בני
ישרא' צום עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם. ואל פרעה מלך מצרים
צום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם זהו מדרשו, ופשוטו צום על דבר ישרא'
ועל שליחות' אל פרעה, ודבר הצווי מהו מפורש בפרש' שניה לאחר סדר היחס,
אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין באלה ראשי בית אבותם ללמדנו
14 היאך נולדו משה ואהרן וממי נתיחסו: אלה ראשי בית אבותם מתוך שהוזקק
ליחס שבטו של לוי עד מש' ואהרן בשביל מש' ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדתם

מראובן

וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת רְאוּבֵן׃ 15 וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן׃ 16 וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃ 17 בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ 18 וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃ 19 וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם׃ 20 וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃ 21 וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי׃ 22 וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃ 23 וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־

מראובן, (ס"א ובפסיקתא רבתי ראיתי לפי שקנטרם יעקב אבינו לג' שבטים הללו בשעת מותו חזר הכתוב ויחסם כאן לבדם לומר שחשובים הם): 16 ושני חיי לוי וגו', למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה ימי השעבוד שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד שנאמר וימת יוסף וכל אחיו ואחר כך ויקם מלך חדש (שמות א) ולוי האריך ימים על כולם: 18 ושני חיי קהת ושני חיי עמרם וגו', מחשבון זה אנו למדים על מושב בני ישראל ארבע מאות שנה שאמר הכתוב שלא בארץ מצרים לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק, שהרי קהת מיורדי מצרים היה חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ופ' של משה לא תמצא' ארבע מאות שנה והרבה שנים נבלעים לבנים בשני האבות: 20 יוכבד דודתו אחת אביו בת לוי אחות קהת: 23 אחות נחשון מכאן למדו הנושא אשה צריך לבדוק באחיה:

הבנת המקרא.

20 יוכבד דודתו אחת אביו בת לוי אחות קהת, ל' רש"י ז"ל, בעבור שלא מצאנו בכל המקרא שיקרא בשם דוד כי אם אחי האב דוקא וכמו שפי' הרב

בירמי'

נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃ וּבְנֵי 24
קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
הַקָּרְחִי׃ וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל 25
לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת
הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר 26
אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם׃ הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה 27
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם
הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־ 28
מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ס שלישי וַיְדַבֵּר 29
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־

25 נאחיה: **מבנות פוטיאל** מזרע יתרו שפטם עגלים לע"א ומזרע יוסף שפטפט
26 ביצרו: **הוא אהרן ומשה** אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם. **הוא אהרן ומשה** יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן לומר שפקולין כאחד. **על צבאותם** כל צבאם לשבטיהם, יש על שאינו אלא במקום אות אחת, על חרבך תחיה (בראשית כז) כמו בחרבך,
27 עמדתם על חרבכם (יחזקאל לג) בחרבכם: **הם המדברים וגו'**, הם שנצטוו הם שקיימו. **הוא משה ואהרן** הם בשליחות' ובצדקתם מתחלה ועד סוף:
28 **ויהי ביום דבר וגו'** מחובר למקרא שלאחריו וידבר ה', הוא הדבור עצמו האמור למעלה בא דבר אל פרעה מלך מצרים, אלא מתוך שהפסיק הענין כדי
29 ליחסם חזר עליו להתחיל בו: **אני ה'** כדי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי:

ויאמר

הבנת המקרא.

בירמי' ל"ב אל חנמאל דודי, לכן אשת אחי האב נקראת **דודה** דוגמת חותן וחותנת בצירוף אל החתן ואם וחמות בצירוף אל הכלה וככה טעם מדתך היא דכתיב גבי עריו' ות"א אתת אח אבוך וכן אשר ישכב את דודתו אתת אח אבוהי ולא' הוצרך לומר כי דודתו האמור כאן הוא מטעם אחר ותרגומו אחת אבוהי.

26 **על צבאותם** בצבאותם כל צבאם לשבטיהם וכו' עכה"ד, בעבור שלשון הוציאו על צבאותם משמע שבני ישראל היו הנשואי' על צבאותם הנושאים אותם לזאת פירש שמלת על בכאן היא משמשת שימוש בי"ת הענין והביא לו דוגמו',

פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ׃ 30 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה׃ פ

ז 1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ׃ 2 אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ 3 וַאֲנִי אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־אֹתֹתַי וְאֶת־

30 **ויאמר משה לפני ה'** היא האמירה שאמר למעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי ושנה הכתוב כאן כיון שהפסיק הענין וכן היא השיטה כאדם האומר נחזור על הראשונות: 1 **נתתיך אלהים לפרעה** שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין. **יהיה נביאך** כתרגומו מתורגמנך וכל ל' נבוא' אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב שפתי' (ישעי' נז) ינוב חכמה (משלי י') ויכל מהתנבו' (שמוא' י') ובלעז קורין לו פרי' דיכר (פרעדיגער): 2 **אתה תדבר** פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעתו מפי ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה: 3 **ואני אקשה** מאחר שהרשיע והתריס כנגדי וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עכ"ום לתת לב שלם לשוב טוב שיתקשה לבו למען הרבו' בו אותותי, ותכירו אתם גבורתי, וכן מדתו של הקב"ה מביא פורעניות על האומות עכ"ום כדי שישמעו ישראל וייראו שנאמר הכרתי גוים נשמו פנותם אמרתי אך תיראו אותי תקחו מוסר (צפניה ג), ואעפ"כ בחמש מכות הראשונות

הבנת המקרא

והרבה לשונו' משום מלת על כמבואר בברכי' וכולם אינם זזים מעיקר' כי כל דבר הנגרר אחר דבר אחר ומתחבר אליו ידמה כאלו הוא נשוא עליו בין שהוא מלפניו או מלאחריו או מן הצדדים ושפיר נופל עליו שימוש מלת על, ובעבור שיציאת בני ישראל ונסיעתם וחנייתם היו על סדר הדגלים לצבאותם לכן נופל עליהם לומר שיצאו על צבאותם ר"ל על סדר הצבאות ובעבור שאמר צבאותם בל' רבים ולא אמר על צבאם לכן אמר הרבה כל צבאם לשבטיה' כי מצד השבטים שהיו רבים אמר צבאותם בל' רבים כי כל שבט היה צבא לבדו. 1 **נביאך** כתרגומו מתורגמנך וכו' והוא מגזרת ניב שפתים וכו' עכ"ד, גם הרמב"ן פירש כביאך הכהן תחתיך, וכבר כתבתי בפ' בראשית ג' ט"ו גם בפ' ויגש [illegible] ג' שעת הקדמוני' בזה לכן אין ישוב בתיב' נביא כ"א כב והאף מיבוד הנופל

4 מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים
5 גְּדֹלִים׃ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם׃
6 וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן
7 עָשׂוּ׃ וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה׃ פ   רביעי
8 9 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין׃
10 וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה
11 וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין׃ וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם
12 כֵּן׃ וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־
13 אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם׃ וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע
14 אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃   ס   וַיֹּאמֶר

4 הראשונות לא נאמר ויחזק ה' את לב פרעה אלא ויחזק לב פרע': את ידי יד
9 ממש להכו' בהם: מופת אות להודיע שיש צורך במי ששולח אתכם, לתנין,
11 נחש: בלהטיהם בלחשיהן ואין לו דמיון במקרא ויש לדמות לו להט החרב
12 המתהפכת (בראשי' ג) דומה שהיא מתהפכ' ע"י לחש: ויבלע מטה אהרן
מאחר

הבבת המקרא.

בו לכרקים ויקשר לפעמים כמו ויכל מהתבונות שהזכיר רשי' לדוגמא ועוד
אחרים

יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח
15 הָעָם׃ לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמַּיְמָה
וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־
16 נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ׃ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה
אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־
עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה׃
17 כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה

14 מאחר שחזר ונעש' מטה בלע את כלן: כבד תרגומו יקיר ולא אתיקר מפני
15 שהוא שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר (שמות יח): הנה יוצא המימה
לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס
16 ועושה שם צרכיו: עד כה עד הנה ומדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורות
17 שאפתח בה בכה אמר ה' כחצות הלילה (שמות יא): ונהפכו לדם לפי שאין
גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ ומצרים עובדים לנילוס

הבנת המקרא.

14 אחרים כמוהו, ושטה זאת מוקוורת יותר. כבד תרגומו יקיר ולא אתיקר
מפני שהוא ש"ד וכו' עכ"ל ור"ל שלא כדעת אחרים ועמה' הרא"בע שאמר שהוא
פעל עבר ע"מ כי זקן יצחק, לו חפץ ה', כאשר אהב שאלו כן היה לו
לאונקלוס לתרגמו אתיקר כמו שתרג' להלן ויכבד לב פרעה ואתיקר
אבל יקיר שם דבר הוא וכן דעת הרד"ק שהוא שם תאר לא פעל עבר והדין
עמהם שאלו היה פעל עבר היה לו לינקד כבד בפתח כמו וכבד עליה
כשעה (ישעי' כ"ד כ) כי אין מדרך הל' להשתמש במשקל פִּעֵל כ"א שלא
בסמיכו' הדבור אבל בסמיכו' הדבור ישתמש במשקל פִּעַל בפתח כמו כי
אהב את אבותיך, כי את חנה אהב, וכן שָׂמַח מצרים, וצדיק ירון
ושמח, ואם הם כמונחים בדברי אף בסמיכות הדבור אכנס
פעלי' באמת אבל יורו על דבר אשר קבל תכונה זה ועדיין הוא עומד
עליה ול' הוה הם לכן אין כבד לב פרעה פעל עבר כ"א שם תאר וזה שא"ל
הש"י לומשה כבד לב פרעה כלומר לבו של פרעה הוא כבד מצד תכונתו וטבעו
ולא יתפעל בקלות מן המקרים אשר יקרוהו ולזאת מאן לשלח את העם ולא
שת לבו גם לזאת הראשון לכן לך ואמרת אליו כי איכרכנו גיבורים עד שירך לב
האבן אשר בקרבו וידע כי אני ה, והנה הרב הרא"ם ז"ל טען על ת"א בעבור
מלת מאן שהוא פעל עבר לדעתו ונתעלם ממנו המאכים לשמוע את דברי
(ירמי' יג י) שהוא תאר והיחיד ממנו מֵאֵן כמבואר בשרשים גם במכלול
במקול

אָנֹכִי מַכֶּה ׀ בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ לְדָם׃ 18 וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר׃ ס 19 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם ׀ עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבָעֵצִים וּבָאֲבָנִים׃ 20 וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר ׀ צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם׃ 21 וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ

לפיכך הלקה אותם: ונלאו מצרים לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראוין לשתות: 19 אמור אל אהרן לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן. נהרותם הם נהרות המושכים כמין נהרות שלנו. יאוריהם הם בריכות נגרים העשויות בידי אדם משפת הנהר לשדות, ונילוס מימיו מתברכים ועולה דרך היאורים ומשקה השדות. אגמיהם קבוצת מים שאינן נובעין ואין מושכין אלא עומדין במקו' אחד וקורין לו אשטנ"ק. בכל ארץ מצרים אף במרחצאו' ובאיצטאות שבבתים

הבנת המקרא.

במקור מבנין פעל הדגוש גם במשקלי השמות במשקל **פָּעֵל**, ואף אם נודה לו שכאן הוא פעל עבר מ"מ לא קשה מידי וכמ"ש.

18 והדגה אשר ביאור כתב החכם ראב"ע והדגה שם המין כולל לכל מין ממי' עכ"ל ורש"י בירמי' סי' ו' כתב ז"ל כרתו **עצה** הוא ל' הרבה עצים כמו דגה ל' הרבה דגי', וככה פי' בנחום ב' י"ה **רֻכְבָה** רוב רכב שב', ה"א יתירה הופך הל' לכמה מרכבות וכן סיר אשר **הלאתה** בה (יחזק' כד ו) זוהם רב, וכה פי' ביחזק' מ"ז י' **למינה** תהי' דגתם ל' רוב מינים כמו והדג' אשר ביאור, כל **אנחתה** השבתי (ישעי' כא ב), ועליו פי' אנחתה לא מפיק ה' לפי שהוא כמו כל אנחות שבעולם והוא ל' אנחה מרובה של אנשים רבים.

ואם

הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר
22 וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי
מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע
23 אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־
24 בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת׃ וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם
סְבִיבֹת הַיְאֹר מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת
25 מִמֵּימֵי הַיְאֹר׃ וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־
יְהוָה אֶת־הַיְאֹר׃ פ
26 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ
27 אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ וְאִם־
מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ

22 שבבתי׳. ובעצי׳ ובאבנים מים שבכלי עץ ובכלי אבן: בלטיהם לחש שאומרין אותו בלט ובחשאי, ורבותינו אמרו בלטיה׳ מעש׳ שדי׳ בלהטיה׳ מעשה כשפי׳. ויחזק לב פרע׳ לומר על ידי מכשפו׳ את׳ עושין כן, תבן את׳ מכניסין לעפריי׳
23 עיר שכולה תבן, אף אתם מביאין מכשפות למצרי׳ שכולה כשפים: גם לזאת
25 למופ׳ המטה שנהפך לתנין אלא לזה של דם: וימלא מנין שבעת ימים שלא שב היאור לקדמותו שהיתה המכה משמש׳ רביע חדש וג׳ חלקים היה מעיד ומתרה בהם:
27 ואם מאן אתה ואם סרבן אתה, מאן כמו ממאן ומסרב אלא כנוי האדם על שם המפעל, כמו שלו ושקט סר וזעף (מלכי׳ א׳ כ). נוגף את כל גבולך מכה וכן כל ל׳ מגפה אינו ל׳ מיתה אלא ל׳ מכה וכן ונגפו אשה הרה (שמות כא) אינו מיתה, וכן בטרם יתנגפו רגליכ׳ (ירמיה יג),
פן

הבנת המקרא.

27 ואם מאן אתה ואם סרבן אתה וכו׳ כמו שלו ושקט סר וזעף ע״ב ל׳ הורה בזה שבעיקר הענין אין הבדל בין מאן ובין ממאן כי אם במליצת הל׳ לבד כי ממאן הוא ל׳ בינוני פועל ומאן הוא שם תאר יתואר בו האיש הממאן וטעמו בעל מיאון וזה שאמר אלא כינוי האדם על שם המפעל ור״ל ע״ש שהוא פועל פעולת המיאון נקרא איש מאן וככה נכנה לאיש שלו בעבור ישיבתו בשלוה והשקט וכן זעף למי שהוא זועף וכולם שמות תארים, וכ״כ הראב״ע שהוא תאר יואר כמו ושבח אני את המתים שלא כדעתו הוא ממשקלים הכבדים.
ובכה

בַּצְפַרְדְּעִים׃ 28 וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ
בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ
וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ׃ 29 וּבְכָה וּבְעַמְּךָ
וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְפַרְדְּעִים׃ 1 וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־
מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־
הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־
הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ 2 וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ
עַל מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ 3 וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־
הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ 4 וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהֹוָה וְיָסֵר הַצְפַרְדְּעִים
מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהֹוָה׃
5 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר עָלַי לְמָתַי ׀ אַעְתִּיר

28 פן תגוף באבן רגלך (תהלים צא), ולאבן נגף (ישעיה ח'): ועלו מן היאור. בביתך ואחר כך בבית עבדיך, הוא התחיל בעצה תחלה ויאמר אל עמו וממנו
29 התחילה הפורענות: ובכה ובעמך בתוך מעיהם נכנסין ומקרקרין:
2 ותעל הצפרדע צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים זהו מדרשו, ופשוטו י"ל שרוץ הצפרדעים קורא ל' יחידות וכן ותהי הכנם הרחשה פדולי"רא בלעז, אף ותעל הצפרדע גרינולי"רא בלעז:
5 התפאר עלי כמו היתפאר הגרזן על החוצב בו (ישעי' יו) משתבח לומר אני
גדול

הכנת המקרא.

29 ובכה ובעמך בתוך מעיה' נכנסי' וכו'; דרש כן מדכתיב ובכה ובעמך בבי"ת השימוש ולא כתיב ועליך ועל עמך כמנהג ל' עליי' לשום עליו מלת על.
2 ותעל הצפרדע צפרדע אחת היתה וכו' עכ"ד, ר"ל כי צפרדע הוא שם על המין כולו בל' יחידות ולכן נופל עליו מלת ותעל בל' יחידות וכן יאמר הלועז האשכנזי דהיינו געפרעט, וככה ותהי הכנם הרחשה וברש' כ"י גרס ובלע"ז פייד"ולייר"א והוא שם הקבוץ של רמשות כנגד בלשו' מן פיי"ד שפתרונו רגל וכן יאמר בל"א דהיינו גענקריך. 5 למתי אעתיר לך את אשר אעתיר לך
היום

לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃ 6 וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃

גדול ממך וכמ"ר בלעז, וכן התפאר עלי השתבח להתחכ' ולמשו דבר גדול ולומר שלא תוכל לעשותו. למתי אעתיר לך את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעי' למתי תרצ' שיכרתו ותראה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי, ואו כאמר מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל, עכשו שנא' למתי משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעי' לזמן שתקבע עלי אמו' לאי זה יו' תרצ' שיכרתו אעתיר העתירו והעתרתי ולא כת' אעתר ונעתרו ועתרתי מפני שכל ל' עתר הרבו' פלל הוא וכאשר יאמר הרבו אדבה והרביתי ל' הפעיל כך יאמר אעתיר העתירו והעתרתי הרבים ואב לכלם העתרתם עלי דבריכם (יחזקאל לה) הרביתם: 6 ויאמר למחר התפלל היום שיכרתו למחר:

קצות המקלה.

היום וכו' עכ"ל, ובדבור שאחריו ויאמר למחר התפלל היום שיכרתו למחר עכ"ל, והרמ"בן טען עליו ואמר ועל דרך הפשט בעת תפלתו היו סרו' המכות כי כתוב ויצעק משה אל ה' ויעש ה' כדבר משה וגו' ואין כתוב ויעש ה' מאחרת, ואין למ"ד למתי ראי' שהתפלל מיד כי הוא כמו מתי וכו', וכתב עוד ז"ל ויאמר למחר ידוע כי מנהג כל האדם לבקש שתסור רעתו מיד וכו' בשם הגאון רב שמואל בן חפני שפרעה חשב אולי מערכת השמים הביאה הצפרדעים על מצרים ומשה ידע כי הגיע עת סורם ולכן אמר אליו התפאר עלי בחשבו שאומר לו עתה להכריתם מיד ועל כן האריך למחר, והנכון בעיני כי בעבור שאמר למתי אעתיר לך חשב פרעה כי בקש זמן וע"כ נתן לו זמן קצר ויאמר למחר ומשה ענה לו כדברך כן יהיה כי אחרי שלא בקשת שיסורו מיד לא יסורו עד למחר עכ"ל, ולדעתי אין בכל דבריו אלה תפיש' על רשי' ז"ל כי כפי הנראה מדקדוק ל' רשי' לא היתה כוונת משה בשאלתו למתי שיקבע לו זמן מתי ימותו אחר זמן התפלה, גם כוונת פרעה בתשובתו למחר לא היתה שיתקיימו ולא ימותו עד מחר אבל אמר משה לפרעה התפאר עלי לבקש ממני דבר שלא אוכל לעשותו בשום תחבולה בעולם ולא ע"י לחשים ומעשה כשפים והיינו למתי אעתיר לך להכרית הצפרדעים וגו' כלומר אני אתפלל שימותו מיד ואתה תקבע הזמן אשר בתוך הזמן ההוא ימותו ובסוף הזמן אשר קבעת יהיו תמו נכרתו כול', וזה יותר כפלא ממה שהי' אילו היו כול' מתי' ברגע אח', ויאמר פרעה למחר ר"ל התפלל שימותו מיד ויהיו נכרתים עד למחר, וזש"ה ויעש ה' כדבר משה וימותו הצפרדעים וגו' שמתו מיד ונכרתו עד למחר, וכן מדרך ל' עברי להפיל למ"ד על הייעוד המיועד לזמן וכן כי לימים עוד שבעה, וכן למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם וגו' ויורה על המשך הענין ותמידתו מזמן לזמן. אעתיר העתירו והעתרתי וכו' יפורש לקמן פסוק כ"ו.

והכבד

7 וְסָרוּ הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ
8 וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר
9 הַצְפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה
כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־
10 הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת׃ וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרִם חֳמָרִם
11 וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ׃ וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה
וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
12 יְהוָה׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר
אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וְהָיָה
13 לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־
יָדוֹ בְמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם
וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־אֶרֶץ
14 מִצְרָיִם׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא
אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃

8, 10 ויצא ויצעק מיד שיכרתו למחר: חמרים צבורים כתרגומו
11 דגורין גלין: והכבד את לבו ל' פעול הוא כמו הלוך, וכן והכות את מואב
(מלכי' ב' ג) ושאול לו באלהים (שמוא' א' כב) הכה ופצוע (מלכי' א' כ). כאשר
12 דבר ה' והיכן דבר ולא ישמע אליכם פרע': אמור אל אהרן לא הי' העפר
כדאי ללקות ע"י מש' לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולוק'
13, 14 ע"י אהרן: ותהי הכנם הרחישה פעול"ה בלעז (לעיל פסוק ג): להוציא
את הכנים לבראותם ולהוציאם ממקום אחר. ולא יכולו שאין השד שולט

הבנת המקרא.

11 והכבד את לבו ל' פעול וכו', ר"ל שאיננו ל' ציווי כמו קח את מטך
והשלך לפני פרעה אלא ל' פעול שנקרא מקור בפי המדקדקים דוגמת
כתוב והשלך (ירמיה כב יט) וכולם מבנין הפעיל.

15 וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס 16 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ 17 כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הֶעָרֹב וּמָלְאוּ בָּתֵּי מִצְרַיִם אֶת־הֶעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ׃ 18 וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ 19 וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה׃ 20 וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן

15 על בריה פחות' מכשעור': אצבע אלהים היא מכה זו אינה על ידי כשפים מאת המקום היא. כאשר דבר ה' ולא ישמע אליכ' פרעה: 17 משליח בך מגרה בך, וכן ושן בהמות אשלח בם (דברים לב) ל' שסוי אינציט"ר בלעז (אנצייליען): את הערוב כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והיו משחיתים בהם, ויש טעם בדבר באגדה בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו, בטכסיסי מלחמות מלכים בא עליהם כסדר מלכות כשצרה על עיר בתחלה מקלקל מעיינותיה ואחר כך תוקעין עליהם ומריעין בשופרות ליראם ולבהלם, וכן הצפרדעים מקרקרים והומים וכולי כדאיתא במדרש רבי תנחומא: 18 והפליתי והפרשתי וכן והפלה ה' (שמות ט) וכן לא נפלאת היא ממך (דברים ל) לא מובדלת ומופרשת היא ממך. למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ אף על פי ששכינתי בשמים גזרתי מתקיימת בתחתונים: 19 ושמתי פדות שיבדיל בין עמי ובין עמך:
תשהת

הבנת המקרא.

17 משליח בך מגרה בך וכו' ל' שיסוי עכ"ל זה הכלל כל ל' שליחו' שתחלתו המורה יבוא בבנין הקל, וכל שאיננו למורה יבוא בבנין הכבד הדגוש ומכאן ל' גירושין ומהן ל' לויה, ואם אחריו ב"ת יהי' ל' שיסוי וגירוי בין בבנין
הדגוש

וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־
21 אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הֶעָרֹב׃ וַיִּקְרָא
פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם
22 בָּאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תּוֹעֲבַת
מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־תּוֹעֲבַת
23 מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ׃ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים
נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר
24 אֵלֵינוּ׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם
לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ
25 לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא
מֵעִמָּךְ וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה
מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל
26 לְבִלְתִּי שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה
27 מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר

20 תשחת הארץ נשחתת הארץ אתחבל' ארעא: זבחו באר' במקומכ' ולא תלכו
22 במדבר: תועבת מצרי' יראת מצרי' כמו ולמלכ' תועב' בני עמון (מלכי' ב כג) ואכל ישרא' קורא אותה תועב', ועוד יש לומר בל' אחר תועבת מצרי' דבר שנאוי הוא למצרי' זבית' שאנו זובחי' שהרי יראת' אנו זובחי'. ולא יסקלונו בתמיה:
25 התל כמו להתל: ויעתר אל ה' נתאמץ בתפל', וכן אם בא לומר ויעתיר היה
26 יכול לומר ומשמע וירב' בתפל', וכשהוא אומר בל' ויפעל משמע וירב' להתפלל:
ויסר

הבנת המקרא.

22 הדגוש בין בבנין הפעיל. תועבה מצרים יראת מצרים וכו' ועוד י"ל וכו' עכ"ל לפי פירושו הראשון יהיה תועבת מצרים תיקון ל' של משה רבינו ככתוב בתור', ולפי פירושו השני הוא כמשמעו, ושני הפירושי' הזכיר גם הרא"בע ז"ל.
25 התל כמו להתל עכ"ל ורצונו שהוא מקור בחסרון למ"ד בכל"ס דוגמת המול לכם דפ' לך לך י"ז י' וכמו שפי' שם, ודקדוק ל' התל כבר כתבתי בפ' ויצ' ל"א ע"ש.
26 ויעתר אל יי נתאמץ בתפלה וכו' עסה"ד, כבר פי' הרב לעיל פסוק ה'
כי

מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד׃ 28 וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ פ

ט 1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי

ויסר הערוב ולא מתו כמו שמתו הצפרדעים שאם מתו היה להם הנאה בעורותם

הבנת המקרא.

כי כל ל' עתר הרבות פלל הוא אלא שהוסיף כאן לפרש ההבדל שבין ל' עתר הבא בבנין הקל ובין ל' עתר הבא בבנין הפעיל ודבריו נראים כתומי' ומתומים ולכן האריך בביאור' הרב מזרחי ז"ל והעולה מדבריו כי ענין הריבוי שבל' עתר איננו כי אם בל' העתר' בבנין הפעיל לא בל' עתר הבא בבנין הקל וכמסייע מל' הרב שאמר ויעתר לו ה' נתאמן בתפלה ולא אמר הרבה בתפלה וכו' והנה שנה ל' רשי' ז"ל אבל ויעתר יצחק לה' שפי' שם הרבה והפציר בתפלה, גם הוא מזרחי באר שם דברי רשי' בדברים מתנגדים לבאורו כאן, ועוד יקשה לביאורו שהרי רשי' אמר בדרך כלל כל ל' עתר ל' הרבות פלל הוא ולא אמר כלל' העתרה עד שיהי' נשמע מיניה ל' הפעיל דוקא אבל אמר כל ל' עתר ומשמעו בין בקל בין בהפעיל כולם הם ל' הרבות פלל, אכן לעיקר מדקדק ל' עברי כל דברי רשי' מבוארים וברורים מבלי שום דופי, וזה שבתחלה ראה הרב לגדור ל' עתר לדעת מה הוא ואמר שגדרו הוא הרבות פלל והוא באמת גדר מכוון מאד כי מלת הרבות הוא בא בו במקום הסוג ומלת פלל במקום ההבדל דוגמת שנאמר בגדר האדם שהוא חי מדבר, וכמו שעצמות הסוג הוא בכל חלקי המוגדר ככה עצמות הריבוי הוא בכל חלקי העתר בין בל' קל בין בל' הפעיל, אלא שענין הרבות פלל יוכל להוציא בשתי לשונות אם בל' הרבות התפלל או בל' הרבות תפלה, והנה האומר ראובן הרבה להתפלל דבר נכונה על ל' הכתוב והיה כי הרבת' להתפלל (ש"א א' י"ב) ומשמעו ריבוי התאמצות בתפלה, והאומר ראובן הרבה תפלה גם הוא דבר נכונה על ל' הכתוב גם כי תרבו תפלה (ישעי' א' ט"ו) ומשמעו ריבוי דברים בתפלה כי תרבו דברי תפלה, ובעבור שבמשמעות ל' עתר כלולים שתי הלשונות האלה לכן נשתמש בו על שניהם אך בהבדל הבנינים כי ויעתר בבנין הקל ענינו הרבה להתפלל כלומר נתאמץ בתפלתו אמנם ויעתיר בבנין הפעיל ענינו הרבה דברים בתפלתו, וזהו שדקדק רשי' בלשונו ואמר ויעתיר משמעו וירבה בתפלה ויעתר משמעו וירבה להתפלל והיינו ההתאמצות בתפלה והרבוי שבו הוא מצד אומץ איכות התפלה.

2 וְיַעַבְדֻנִי׃ כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם׃
3 הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים
בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד׃
4 וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם
5 וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר׃ וַיָּשֶׂם יְהוָה
מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ׃
6 וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כֹּל מִקְנֵה
7 מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד׃ וַיִּשְׁלַח
פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד
וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ פ
8 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא
חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה׃
9 וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם
וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ
10 מִצְרָיִם׃ וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה

2/3 בעורותם: **מחזיק בם** אוחז בם כמו והחזיקה במבשיו (דברי' כה): **הנה יד ה' הויה** ל' הוה כי כן יאמר בל' נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהיה
4 ועל העומד הויה כמו עושה רוצה רועה: **והפלה** והבדיל: **מלא חפניכם** יאלוני"ש בלעז*(הַנְדפֹלִין). **פיח כבשן** דבר הנפח מן הגחלים עוממים הנשרפים בכבשן ובלעז אולבי"ש (קַאהְלענשטויב) פיח ל' הפח' שהרוח מפיחן ומפריחן. **וזרקו משה** וכל דבר הנזרק בכח אינו נזרק אלא ביד אחת הרי נסים הרבה, אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן, ואחד
9 שהלך האבק על כל ארץ מצרים: **לשחין פורח אבעבועות** כתרגומו לשחין סגי אבעבועין שעל ידו צומחין בועות. שחין ל' חמימות, והרב' יש בל' משנ'

*) ילוני"ש ובכ"י ילווינ"ש והוא Javeles הַנְדפֹלִין.
*) אולבי"ש ונראה שצ"ל פולבי"ש Pulvis שטויב, מַטע.

וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמָיְמָה וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃ 11 וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם׃ 12 וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה׃ ס 13 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ 14 כִּי ׀ בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי

10 שנה שחונה: באדם ובבהמה ואם תאמר מאין היו להם הבהמו' והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד שנאמר במקנך אשר בשדה והירא את דבר ה' הניס את מקנהו אל הבתים, כן שנויה במכילתא אבל ויקח שש מאו' רכב בחור (שמו' יד): 14 את כל מגפותי: למדנו מכאן שמכת בכורות (ס"א בגורות) שקולה כנגד כל המכות:

כי

הבנת המקרא.

14 את כל מגפותי למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות עכ"ל ויאמר הרא"ם ז"ל לא ידעתי מאין דבר שמי' של מכת בכורת ולמה לא יתפרש על מכת הברד עצמו שכתוב בו, אבל אמרו משם ר"ת מאורליי"נש שהגירסא היא מכת בכורות בפתח הבי"ת ובשורק הוי"ו והיא מכת הברד ונקראת כך ע"ש שלא היתה המכה הזאת רק בדברי האביבים כדכתיב והפשתה והשעורה נוכתה כי השעורה אביב והחטה והכוסמת לא נוכו כי אפילות הנה עכ"ל אבל אין הדעת נוחה בפירוש זה ולא ידענו שום צורך שהכריח הרב להשתמש בל' מוכרע מכת בכורות במקום מכת ברד ולהכניס אותנו במבוכה, ועוד שהרי כבר פי' הרב על הנה אנכי הורג את בנך בכורך שהיא המכה האחרונה והיא הקשה שבכולן, ועוד שהרי הרב רבינו יהודה בר"י הלוי ז"ל בספרו פענח רזא הזכיר עדותו של מהר"ר אברהם ז"ל שראה בפירוש רשי' בכתב ידו והיה כתוב בו מכאן שמכת מיתת בכורות וכו' ומזה תברא על פי' מהר"ר משה שרוצה לפרש ענין ביכור כמו בכיר ולקיש עכ"ל לכן ברור כשמש שמכת בכורות כפשוטו, וראה רשי' ז"ל שאי אפשר לפרש את כל מגפותי על מכת ברד מדכתיב ביה אל לבך ובעבדיך

ובעמך

אֶל־לִבְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ טו כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ

טו כי עת' שלחתי את ידי וגו'. כי אלו רציתי כשהית' ידי במקנך שהכיתים בדבר שלחתיה והכתי אותך ואת עמך עם הבהמות ונכחדת מן הארץ אבל בעבור זאת העמדתיך

הבנת המקרא.

ובעמך והנה לא הכה כ"א הבהמות והע"ח אשר היו בשדה דוקא ולא בעיר ולא בא אל לבו של פרעה כלל ולא בעבדיו, לכן הוכרח רש"י לפרשו על מכת בכורות דוקא ועליו שפיר לומר אל לבך ובעבדיך ובעמך, וקראה הכתוב בשם כל מגפותי ללמדך שהיא שקולה כנגד כולם, וטעם בפעם הזאת כמו שת"א בזמנא הדא ור"ל בהזמנה הזאת המזומנת מעכשיו להבא, וכן כל מקרה וכל ענין זימון והזדמנות יכונה בל' עברי בשם פעם, וזה טעם זאת הפעם עצם מעצמי (בראשי' ב' כ"ג) ההזדמנו' הזאת והמזומנת לי עתה היא עצם מעצמי, וכן כל ל' פעם הוא ל' זמן וזימון והזמנה והזדמנות, וכן הוא ל' בני אדם מי שיש לו עירעורים עם חבירו יאמר בפעם הזאת אודיענו כחי ועצם ידי ואין מכוונתו לומר אכנו פעם אחת ולא אשנה לו כמאמר אבישי אבל מכוונתו שלא ישקוט ולא ינוח עד כלותו וסוף מעשה במחשבה תחלה והיא מכת בכורות בעניננו, ועוד יש לפרש טעם בפעם הזאת ע"פ מה שכבר חבירו קדמונינו כי עשר המכות נחלקות לשלש מחלקו' גם הרב חזקוני אמר כי המכו' משולשות היו אשר לזאת היה ר' יהודה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב והנה היו שלש מערכות, והרב החכם מהר"א אשכנזי באר הענין הזה במעשות ודעת יעויין עליו בספרו, ועל מערכת המכה השלישית הזאת שהיא באח"ב אמר כי בפע' הזא', אבל הפי' הראשון יראה יותר נכון לפי הפשט. טז כי עתה שלחתי וגו' כי אלו רציתי וכו' עכ"ל, המעיין במקראי קדש ישכיל ויבין כי כל פעל עבר שאחר כי עתה אינו פעל עבר מוחלט ומושלם כ"א תלוי ומקושר, כי עתה שלחתי את ידי וגו' פירושו כשהיתה ידי במקנך להכותם במכת הדבר אלו הייתי שולח אותה גם בך ובעמך להכותכם בה הנה כבר נכחדתם ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו', וכן כי עתה הכין ה' (ש"א י"ג י"ג), פירושו היה מכין, וכן כי עתה ריקם שלחתני (בראשי' ל"א מ"ב) כי עתה שבנו (שם מ"ג י') כי עתה הרגתיך (במדבר כ"ב כ"ט) כולם יתפרשו בדרך תלוי ונקשר היית שולח אותי, היינו שבים, הייתי הורג אותך, ובמקומות רבים נוכל לפרש כי עתה כמו אם עתה לפי שמלת כי משמש בד' לשונות ואחד מהם שימוש ל' אם וגם הוא מתחלק עוד ללשונו' אחרות כמבואר בפי' רש"י בפ' חיי שרה (בראשית כ"ד ל"ג) גם בפ' מקץ (בראשי' מ"ג י) גם בפ' משפטים (שמות כ"ג ל"ג) והאריך הרב לימענו במס' ר"ה דף ג' א' ובמס' גיטין דף צ' א' ונדד שם אם ל' אשר הוא באמצעות מלת דהא, ואין קפידא בדבר ודי לנו

שהוא

אֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדָּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ׃ וְאוּלָם 16
בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי
וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל 17
בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם׃ הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר 18
בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם

17 העמדתיך וגו': עודך מסתולל בעמי כתרגומו כבישת ביה בעמי והיא
מגזרת מסלה דמתרגמינן אורח כבישא ובלעז קלקי"ר (טריטען), וכבר
פירשתי בסוף ויהי מקץ כל תיבה שתחלת יסודה סמ"ך והיא באה לדבר בל'
מתפעל נותן התי"ו של שמוש באמצע אותיות של עיקר כגון זו וכגון ויסתבל
החגב (קהלת יב) מגזר' סבל, כי תשתרר עלינו (במדבר יו) מגזר' שר וכגיד,
18 מסתכל הוית' (דניאל ז): כעת מחר כעת הזאת למחר שרט לו שריטה בכותל
למחר

הבנת המקרא.

שהוא משמש בד' לשונות אי דלמא אך הוא, ולדעתי כי עתה ידעתי כי ירא
אלהים (בראשית כ"ב י"ב) יפורש כמו אם עתה ידעתי בתמיה והלא כבר ידעתי
כי ירא אלהים אתה ולא נסיתיך על ככה לענני כדי לדעת מחשבתך כי אני
בוחן כליות ולב אבל נסיתיך כדי להוציא מחשבתך אל הפועל ולהראות שכרך
כי אין שכר המחשבה כשכר המעש' ועתה יען אשר עשית הדבר הזה ר"ל עשית
אותו בפועל לזאת ברך אברכך וגו', וכן כל כי עתה נוכל לפרש בטוב בדרך
תלוי ומוקשר על אחת מלשונו' הנ'. 17 עודך מסתולל כתרגומו וכו' עם ה',
דבריו מבוארין ובא להורות שאותן התיבות אשר פ"א הפעל שלהם מאותיות
השריקה שהם זס"שץ אם הם מתפעלים יבוא סימן ההתפעל בהם אחר אות
השריקה ככל המשלים שהזכיר כאן ולעיל בפ' מקץ לא שצריכין אנו להוסיף
על דבריו וכשתהיה תחלת יסודה זי"ן יבוא אות דל"ת אחריה לסימן ההתפעל
כמו מן זמן הזדמנתון ומן זקר הזדקר וכן מנאכוס בדברי ח"ל וכן מנהג הל',
והכלל כי ג' אותיו' שה דט"ת יבואו בתיבה לסימן ההתפעל הדל"ת אחר הזי"ן
והטי"ת אחר הצד"י והתי"ו אחר הסמ"ך ואחר השי"ן וככ' שאר האותיות לעול'
תקדם תי"ו ההתפעל לפ"א הפעל, וכשיתרמה תיבה שתחלת יסודה אחת
משלש אותיות האלה דט"ת והיא באה לדבר בל' מתפעל לא תביא בה אות
ההתפעל כלל אבל תתדגש פ"א הפעל תמורת התי"ו כמו מן דבר מִדַּבֵּר מן
טמא לא יִטַּמָּא ומן תם תִּתַּמָּם והם תמורת מתדבר יתטמא לתתמם
וכן מנהג הל' ולכן יִדַּחוּ (ירמי' כ"ג י"ב) מהתפעל לא מהנפעל.

19 לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־עָתָּה׃ וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז
אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם
וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה
20 וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ׃ הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה
מֵעַבְדֵי פַּרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־
21 הַבָּתִּים׃ וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב
אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה׃ פ
22 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם
וִיהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה
23 וְעַל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־
מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתִּהֲלַךְ־
24 אֵשׁ אָרְצָה וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיְהִי
בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר
לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי׃

למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד. **הוסדה** שנתיסדה וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד כגון יסד ילד ידע יכר כשהיא מתפעלת תבא הו"ו במקום היו"ד כמו הוסדה הולדה ויודע ויולד ליוסף (בראשית מו), בדברים לא יוסר עבד
19 (משלי כט): **שלח העז** כתרגומו שלח כנוש וכן יושבי הגבים העיזו (ישעיה
20 י) העיזו בני בנימין (ירמי' ו). **ולא יאסף הביתה** ל' הכנסה הוא: **הניס**
22 הבריח: **על השמים** לצד השמים, ומדרש אגדה הגביהו הקב"ה למשה
24 למעל' מן השמי': **מתלקחת בתוך הברד** נס בתוך נס האש והברד מעורבין

והברד

הבנת המקרא.

18 **הוסדה** שנתיסד', וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד וכו', דקדוקו מבואר והתיב' מבנין כפעל שמתורגם ברוב בל' מתפעל ובא הניקוד תמורת פעל עבר כמנהג והה"א לסי' ל' נקב' ורפ' ורבים כמוהם ככתו' במכלול בפתוחי פקד.

מרם

25 וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר׃ 26 רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָּרָד׃ 27 וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים׃ 28 הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד׃ 29 וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ׃ 30 וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים׃ 31 וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה

28 והברד מים הוא ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניה': ורב די לו במה שהוריד
29 כבר: כצאתי את העיר מן העיר אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה
30 מלאה גלולים: טרם תיראון עדיין לא תיראון, וכן כל טרם שבמקרא עדיין
לא הוא ואינו ל' קדם טרם ישכבו (בראשית יט) עד לא שכיבו טרם יצמח
(בראשית ב) עד לא צמח אף זה כן הוא ידעתי כי עדיין אינכ' יראים ומשתהיה
31 הרוחה תעמדו בקלקולכם: והפשתה והשעורה נכתה נשברה ל' פרעה
נכה, נכאים, וכן לא נכו (שמות ט) ולא יתכן לפרשו ל' הכאה שאין נו"ן
במקום ה"א לפרש נוכתה כמו הוכתה נכו כמו הכו אלא הנו"ן שורש בתיבה
והרי

הבנת המקרא.

30 טרם תיראון עדיין לא תיראון וכן כל טרם שבמקרא וכו' עס"ה ורצונו
שמלת טרם מלת העבר ואיננה תורה לא על שום כושא ולא על שום מקרה
בנושא ולכן לא יתכן לבנות ממנ' פעל ולומר הטרים כי אין בהוראת' לא שום
פועל ולא שום הפעלו', וכבר דברתי מז' במפורש לתור' האור' בפ' בראשי' ב' ה'.
33 והפשתה והשעורה נכתה נשברה ל' פרעה נכה וכו' עס"ה, יפה דייק
הרב שאין זו ל' הכאה כ"א ל' שבירה כי כל ל' הכאה שבכל המקרא אם הוא
על לשון הפועל יתוקן בבנין הפעיל הִכָּה ואם על לשון הפעול
יתוקן

32 אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל׃ וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ
33 כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר
וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד
34 וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה׃ וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר
וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו׃
35 וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ

והרי הוא מגזרת ושפו עצמותיו (איוב לג). **כי השעורה אביב** כבר ניכרה ועומד' בקשי' ונשתברו ונפלו, וכן הפשת' גדלה כבר והוקש' לעמוד בגבעוליה.
32 **השעורה אביב** עמדה באביה ל' באבי הנחל (שיר ו): **כי אפילות הנה** מאוחרות ועדין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה, ואף על פי שנאמר את כל עשב השדה הכה הברד יש לפרש פשוטו של מקרא בעשבי' העומדים בקלחם הראוים ללקות בברד, ומדרש רבי תנחומא יש מרבותינו שנחלקו על זאת
33 ודרשו כי אפילות פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו: **לא נתך** לא הגיע ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ ודומה לו ותתך עלינו האלה והשבועה דעזרא (דניאל ט) ותגיע עלינו, ומנחם בן סרוק חברו בחלק כהתוך כסף ל' יציקת מתכת, ורואה אני את דבריו כתרגומו ויצק ואתיך לנקת לאתכא, אף זה לא נתך לארץ לא הוצק לארץ:

הבנת המקרא. ויאמר.

יתוקן בבנין הופעל הכ״: ואין אחד מהם שבא בבנין הכבד הדגוש ואחרי שמלת נובתה גם נוכו : נבנו מבנין הכבד פֻּעַל והנ״ון יסוד בהם לכן אינם ל' הכאה, וכמ״ש לעיל ג' כ״ב אצל ונצלתם' אתמנדים כי כל התיבות שעיקר יסודן אחד ויבואו על גזרות בנייני' שונים הנה גם עיקר פתרונם אחד ומשונים בצדדי הוראותיהם, וכל שבירה הכאה ואין שהם שונים מצד החוזק והחולשה ולכן ל' שבירה ניתקן בבנין הכבד וכמ״ש לעיל א' ט״ז אצל למילדות.
33 לא נתך לא הגיע וכו' עס״ה, דע כי בין לדעת רש״י בין לדעת מנחם יהי' נתך מבנין נפעל ע״מ נגש נתן אלא שלדעת רש״י הוא פעל עומד בבנין נפעל כמו בבנין הקל ולדעת מנחם יהי' נתך מקבל פעולת המתיך וטעמו כמו הותך הוצק דוגמת ואחר נגש יוסף ורחל, ונקרב בעל הבית אל האלהי' שהם מקבלים מקרה המגיש והמקריב כמבואר במכלול בטור השני בבנין נפעל, ולדעת מנחם כהתוך כסף גם הוא מקור מבנין נפעל ובתשלומו כהנתוך ע״מ כהנדוף עשן תנדוף ואינם מבנין הפעיל גם הרד״ק במכלול כהד בהם.

שיתי

י

1 ויאמר יהוה אל־משה בא אל־פרעה כי־אני
הכבדתי את־לבו ואת־לב עבדיו למען שתי אתתי
2 אלה בקרבו׃ ולמען תספר באזני בנך ובן־בנך
את אשר התעללתי במצרים ואת־אתתי אשר־
3 שמתי בם וידעתם כי־אני יהוה׃ ויבא משה ואהרן
אל־פרעה ויאמרו אליו כה־אמר יהוה אלהי
העברים עד־מתי מאנת לענת מפני שלח עמי
4 ויעבדני׃ כי אם־מאן אתה לשלח את־עמי הנני
5 מביא מחר ארבה בגבלך׃ וכסה את־עין הארץ
ולא יוכל לראת את־הארץ ואכל את־יתר
הפלטה הנשארת לכם מן־הברד ואכל את־כל־
6 העץ הצמח לכם מן־השדה׃ ומלאו בתיך ובתי
כל־עבדיך ובתי כל־מצרים אשר לא־ראו אבתיך
ואבות אבתיך מיום היותם על־האדמה עד היום

1 ויאמר ה׳ אל משה בא אל פרעה והתרה בו. שיתי שומי שאשית אכי:
2 התעללתי שחקתי כמו כי התעללת בי (במדבר כב) הלא כאשר התעולל בהם (שמואל א ו) האמור במצרים ואינו ל׳ פועל ומעללים שאם כן היה לו לכתוב
3 עוללתי כמו ועולל למו, כאשר עוללת לי, אשר עולל לי (איכה א): לענות
4 כתרגומו לאתכנעא והוא מגזרת עני אתכת להיות עני ושפל מפני: את עין
הארץ את מראה הארץ. ולא יוכל הרואה לראות את הארץ ול׳ קצרה דבר:

הטרם מנחת המקריא

1 שיתי שומי שאשית אכי עכ״ל ור״ל שהוא מקור המשמש על העתיד והיו״ד
אינה לשי׳ הפעול כ״א לשי׳ הפועל וכמו לבלתי הפכי (בראשי׳ יט כא) וכמפורש
שם, ובדקדוק המל׳ הזאת נחלקו הקדמונים י״א שהיא מן ההפעיל וה״א הבנין
חסר וי״א שהיא מבנין הקל ומבעלי נחי ע״י וככה לין דין ריב בין כמבואר כאן
בפי׳ הראב״ע ז״ל וכן נראה דעת רש״י שפירש שיתי שומי בוי״ו, אכן בנוסח אחרת
מצאתי שיתי שימי ביו״ד, ועיין מה שכתבתי במפורש לתורת אהי׳ בראשי׳ כ״ד ס׳.

7 הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה׃ וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה
אֵלָיו עַד־מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח אֶת־
הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם תֵּדַע
8 כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם׃ וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־
פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
9 מִי וָמִי הַהֹלְכִים׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ
נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבִבְנוֹתֵנוּ בְּצֹאנֵנוּ וּבִבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי
10 חַג־יְהוָה לָנוּ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן יְהוָה עִמָּכֶם
כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה
11 נֶגֶד פְּנֵיכֶם׃ לֹא כֵן לְכוּ־נָא הַגְּבָרִים וְעִבְדוּ אֶת־
יְהוָה כִּי אֹתָהּ אַתֶּם מְבַקְשִׁים וַיְגָרֶשׁ אֹתָם מֵאֵת
12 פְּנֵי פַרְעֹה׃ ס שני וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
נְטֵה יָדְךָ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם בָּאַרְבֶּה וְיַעַל עַל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם וְיֹאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאָרֶץ אֵת כָּל־אֲשֶׁר

7 הטרם תדע העוד לא ידעת כי אבדה מצרים: 8 ויושב הושבו ע"י שליח ששלחו אחריהם והשיבום אל פרעה: 10 כאשר אשלח אתכם ואת טפכם אף כי אשלח גם את הצאן ואת הבקר כאשר אמרתם. ראו כי רעה נגד פניכם כתרגומו ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב"ה להרגם אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם (שמות לב) זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה' על הרעה והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם וזהו שנאמר היום גלותי את חרפת מצרי' מעליכ' (יהושע ה) 11 שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכ' במדבר: לא כן כאשר אמרת' להוליך הטף עמכם אלא לכו הגברים ועבדו את ה'. כי אותה אתם מבקשים כי אותה בקשתם עד הנה נזבחה לאלהינו ואין דרך הטף לזבוח. ויגרש אותם 12 הרי זה ל' קצר ולא פירש מי המגרש: בארבה בשביל מכת הארבה:

ורוח

השאיר הברד: 3 ויט משה את־מטהו על־ארץ
מצרים ויהוה נהג רוח־קדים בארץ כל־היום
ההוא וכל־הלילה הבקר היה ורוח הקדים נשא
את־הארבה: 4 ויעל הארבה על כל־ארץ מצרים
וינח בכל גבול מצרים כבד מאד לפניו לא־היה
כן ארבה כמהו ואחריו לא יהיה־כן: 5 ויכס את־עין
כל־הארץ ותחשך הארץ ויאכל את־כל־עשב
הארץ ואת כל־פרי העץ אשר הותיר הברד
ולא־נותר כל־ירק בעץ ובעשב השדה בכל־
ארץ מצרים: 16 וימהר פרעה לקרא למשה ולאהרן
17 ויאמר חטאתי ליהוה אלהיכם ולכם: ועתה
שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו ליהוה
אלהיכם ויסר מעלי רק את־המות הזה: 18 ויצא
מעם פרעה ויעתר אל־יהוה: 19 ויהפך יהוה רוח־
ים חזק מאד וישא את־הארבה ויתקעהו ימה
סוף לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים:

13 ורוח הקדים רוח מזרחית נשא את הארבה, לפי שהיא כנגדו שמצרים בדרומית
14 מערבית היתה כמו שמפורש במקום אחר: ואחריו לא יהיה כן ואותו שהיה
בימי יואל שנאמר כמוהו לא נהיה מן העולם (יואל ב) למדנו שהיה כבד משל
משה אותו של יואל היה ע"י מינין הרבה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם אבל
15 של משה לא היה אלא מין אחד וכמוהו לא היה ולא יהיה: כל ירק עלה ירוק
וירדורא בלעז (גריכונ"א): רוח ים רוח מערבי. ימה סוף אומר אני 19
שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרחו של ארץ ישראל
לפיכך רוח ים תקעו לארבה בימה סוף כנגדו וכן מצינו לענין תחומין שהוא
פונה לצד מזרח שנאמר מים סוף ועד ים פלשתים (שמות כג) ממזרח למערב

סים

כ וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי חֹשֶׁךְ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ׃

כב וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַשָּׁמָיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ־אֲפֵלָה

ים פלשתי' שמערב היה שהאור בפלשתי' יושב חבל הים גוי כרתי' (צפניה ב). לא נשאר ארבה אחד אף המלוחים שמלחו מהם: וימש חשך ויחשך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה וחשך של לילה יאמש ויחשך עוד. וימש כמו ויאמש יש לנו תיבות הרבה חסרות האל"ף לפי שאין הברת האל"ף ניכרת כל כך אין הכתוב מקפיד על חסרונה כגון לא יהל (ישעיה יג) שם ערבי כמו לא יאהל לא יטה אהלו וכן ותזרני חיל (שמואל ב כב) כמו ותאזרני, ואנקלוס תרגם ל' הסרה כמו לא ימוש בתר דיעדי קבל ליליא כשיגיע סמוך לאור היום אבל אין הדבר מיושב על הוי"ו של וימש לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך, ומדרש אגדה פותרו ל' ממשש בצהרים (דברי' כב) שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה

כו

הבנת המקרא.

כא וימש חשך ויחשך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה וכו', וימש כמו ויאמש וכו' עכ"ה, בתחלה פי' הרב ענין התיבה ואח"כ דקדוקו, ופי' כי וימש טעמו ויחשך ור"ל שיהי' החשך הזה כ"כ חזק באיכותו עד שיאמיש ויחשיך חשכת הליל' כי החשך הטבעי יהיה אור כנגדו בהצטרפו אליו ויקנה שלימותו מן החשך הזה, והוא מליצ' נאה על הפלג' החשך, וכמוהו עטישותיו תהל אור (איו' מא ט) כל עטיש' ועטיש' שלו תהיה כל כך מאיר עד שתאיר האור שהוא חשך בהצטרפו אל אור עטישותיו; ואולם דקדוקו הוא מן הפעלי' שתחלת יסודה א' הנקראים פעלי פ"א כמו אבל אמר אסף, ומדרך הפעלים האלה הנכיתוסף בראשם אחת מאותיו' אית"ן לשימוש ל' עתיד להעלי' גם להחסיר אל"ף השרש לפעמים בין בבנין הקל כמו אמר יאמר תאכל ולעמתו תמרו (ש"ב יט יד) בין בבנין הפעיל כמו ויאצל מן הרוח (במד' יא כה) שהוא כמו ויאצל וכמוהו וירב בנחל (ש"א טו ה) אזין עד תבונותיכם (איוב לב יב) שהם כמו ויארב אאזין ומשפט' ויארב אאזין, וככה וימש כמו ויאמש, מקום ויאמש לא יהל שם ערבי (ישעי' יג כ) כמו יאהל ע"מ יגדיל ויאדיר ועוד רבים כמוה, ושם בישעי' פי' הרב ביתר ביאור באמרו כי הרבה מקוומות יש שהבר' קול האות במקום אות וכו' ע"ש, ומ"ש עוד ומ"א פותרו ל' ממשש בצהרים גם כן דעת הרא"בע באגדו ולפי דעתי וימש מגזרת ימשש ואין טענה בעבור שהוא מפעלי

הכפל

23 בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ לֹא־רָאוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וְלֹא־קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו שְׁלֹשֶׁת יָמִים
24 וּלְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם׃ וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה רַק צֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יֻצָּג גַּם־טַפְּכֶם יֵלֵךְ עִמָּכֶם׃
25 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַּם־אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵנוּ זְבָחִים וְעֹלֹת
26 וְעָשִׂינוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ וְגַם־מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׁאֵר פַּרְסָה כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח לַעֲבֹד אֶת־

22 בו ממש: **שלשת ימים** שלוש של ימים טרצייי"א בלעז (דרייהייט) וכן שבעת ימים בכל מקום שטי"א של ימים. **ויהי חשך אפלה שלשת ימים** חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן שלשת ימים ועוד שלשה ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו, יושב אין יכול לעמוד, ועומד אין יכול לישב, ולמה הביא עליהם חשך שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלש' ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו, ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני
24 הוא: **יוצג** יהא מוצג במקומו:
25 **גם אתה תתן** לא דייך שמקננו ילך עמנו
26 אלא גם משלך תתן: **פרסה** פרסת רגל פלנט"א בלעז (פֿוסזאָהלע):

הנכת המקרא.

הכפל כי כמוהו בזה הענין ידיהם ולא ימישון, וימש כ"ל שב על מצרים כי ימצא ל' יחיד כמו ויאמר מצרים אנוסה והנה הטעם שימששו בידם החשך שבל כך יהיה עב כי האור של אש לא ידלק וכו', ולפ"ז יהיה וימש ע"מ ויכר
22 ומעלי ומעלומי העי"ן מבנין הפעיל. **שלשת ימים** שלוש של ימי' וכו' עכ"ה, הורה לנו בזה ההבדל שבין ל' שלש' ימי' ושלשת ימי', והוא כי ל' שלשה יפול על המספר מכל כמות האחדים הנפרדים שהם שלש', וככה ארבעה וחמש' וכל הבאי' עד"ז, אבן שלשת יפול על המספר מכל כמות האחדי' המתדבקי' בשילוש להיותו כמו אחד במספר, וככה ארבעת וחמש' וכל הבאים על משקלם, ולכן באומרך שלשה ימים הכוונה ימים המנויים בשלשה והנה המספר שלשה בימי', ובאמרך שלשת ימים הנה הימי' במספר השילוש המאוחד שילוש של ימים, ולכן לא יפול ל' זה על הפירוגין כי אם על הרציפה שלשת ימים רצופין וכן פי' רש"י לקמן כ"ע ל' שבעת ימים רצופין.

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ לֹא־נֵדַע מַה־נַּעֲבֹד אֶת־יְהוָה

27 עַד־בֹּאֵנוּ שָׁמָּה׃ וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא

28 אָבָה לְשַׁלְּחָם׃ וַיֹּאמֶר־לוֹ פַרְעֹה לֵךְ מֵעָלָי הִשָּׁמֶר

לְךָ אַל־תֹּסֶף רְאוֹת פָּנַי כִּי בְּיוֹם רְאֹתְךָ פָנַי תָּמוּת׃

29 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דִּבַּרְתָּ לֹא־אֹסִף עוֹד רְאוֹת

פָּנֶיךָ׃ פ

1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עוֹד נֶגַע אֶחָד אָבִיא

עַל־פַּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם אַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם

2 מִזֶּה כְּשַׁלְּחוֹ כָּלָה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה׃ דַּבֶּר־

נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וְיִשְׁאֲלוּ אִישׁ ׀ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה

3 מֵאֵת רְעוּתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב׃ וַיִּתֵּן יְהוָה

אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרָיִם גַּם ׀ הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל

מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי־פַרְעֹה וּבְעֵינֵי

4 הָעָם׃ ס רביעי וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר

5 יְהוָה כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם׃ וּמֵת

לא נדע מה נעבוד כמה תכבד העבודה שמא ישאל יותר ממה שיש בידינו:
29 כן דברת יפה דברת ובזמנו דברת אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך: כלה
1 2 גמירא כליל כולכם ישלח: דבר נא אין נא אלא ל' בקשה בבקשה ממך הזהירם
על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן
יצאו ברכוש גדול (בראשית טו) לא קיים בהם: ויאמר משה כה אמר ה'
בעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות
4 פניו: כחצות הלילה כהחלק הלילה כחצות כמו כעלות בחרות אפס בנו

הבנת המקרא.

4 כחצות הלילה כהחלק הלילה וכו' זהו פשוטו של מקרא וכו' עס"ה,
והנה לדעת רז"ל יהי' חצות שם דבר כמו חצי ושני משקלים הם וכ"כ רד"ק

כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרֵחָיִם

(תהלים קכד) זהו פשוטו לישבו על אופניו שאין חצות שם דבר של חצי, ורבותינו דרשוהו כמו כחצי הלילה ואמרו שאמר משה כחצות שמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו בדאי הוא. **עד בכור השבי** למה לקו השבויים כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים: **מבכור פרעה עד בכור השפחה** כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל ולמה לקו בני
השפחות

הבנת המקרא.

בשרשו, אבל לדעת רש"י אין חצות שם דבר כי אם המקור מגזרת חצה כמו כעלות מן עלה, בחרות מן חרה, לעשות מן עשה ודומיה', ושתי הדעות הזכיר גם הרד"ק במכלול בשימושי הכ"ף באומרו ויש כ"ף לאותו' הדב' כמו **כחצות** הלילה **כאלפים** אמה במדה, ויש אומרים כי כ"ף כחצות כ"ף השיעור והקירוב: כמו כשש מאות אף, כעשרים איש, כאיפה שעורים, וכן כבחצי מענה צמד שדה כי על הוודאי יאמר בחצי והוסיף עליו כ"ף השיעור ואמר כבחצי, וכן דעת רז"ל כי כ"ף כחצות כ"ף השיעור שאמרו כי לפיכך אמר משה כחצות ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא עכ"ל, אכן מל' רש"י שאמר זהו פשוטו לישבו על אפניו שאין חצות ש"ד של חצי נראה שהוא חולק על עיקר הענין שיהיה חצות וחצי שניהם ש"ד על ענין אחד, ודעת רשב"ם גם הוא כדעת רש"י כי כן פירוש הוא ז"ל כחצות מן חצה כמו כעשות מן עשה כעלות המנחה מן עלה כלומר כשיגיע זמן יציאת ישראל כשיחצה הלילה אני יוצא בתוך מצרים, ובשעת מעשה ראוי לכתוב ויהי בחצי הלילה, וזהו לפי פשוטו כי כשאמר מש' לפני הזמן של מכת בכורות אז ראוי לומר כחצות כלומר כשיגיע אותו זמן שיחצה הלילה עכ"ל, והרב רש"ד המבאר טען על הרשב"ם ואמר כי כבר מצאנו המקור עם הכ"ף גם על העבר כמו ויהי כראות את הנזם וגו' וכשמעו את דברי רבקה אחותו (בראשית כד ל) כשמוע עשו את דברי אביו (שם כז לד) ודומיהם, ונתעלם ממנו מנהג מליצת העברי כי כן דרכו ברצותו לספר המאורעות הקדומות להעמיד עצמו בזמן מוקדם להם ולספר המאורעות כאלו הוא עומד עליהם ורואה אותם באים ושבים לפניו, אף שלעולם יקדים בהתחלת הספור מלת ויהי להודיע שהדברים כבר עוברים ובאופן זה המאמר מורכב מעבר ועתיד, וזה טעם כל ויאמר וידבר ויקם וילך ויבז ודומיהם שכולם מורכבים מעבר ועתיד, ואין כאן מקום בירור הענין הזה; ונחזור לענינו, הנה הרשב"ם ורש"י ז"ל שניהם לדבר אחד כיוונו שמלת כחצות הוא מקור עם כ"ף השמוש בראש אך בזאת הם נבדלים שרש"י תרגמו בלשון כהחלק והרשב"ם תרגמו בל' כאשר יחצה, ואף ששתי הלשונות נכונות מ"מ ל' רש"י ז"ל נראה יותר מדוקדק מל' הרשב"ם ז"ל לפי של' רש"י מקיף כל
משמעות

6 וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה׃ וְהָיְתָה צְעָקָה גְדֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָתָה וְכָמֹהוּ לֹא תֹסִף׃

השפחות שאף הם היו משתעבדים בהם ושמחים בצרתם. וכל בכור בהמה לפי

הבנת המקרא.

משמעות ל' כחצות ול' רשב"ם אינו מקיפו כ"א בזיקנת שאילו הי' אומר הכתוב כאשר יחצה הלילה אני יוצא היה משמעו לאחר חצות הליל' וקוד' עלות השחר, אבל כחצות הלילה משמע כשיגיע הזמן שנופל עליו לומר שהוא שעת התחלק הלילה וזהו כהחלק הלילה; וכדי להעמיד המעיין על סוד הענין הזה אאריך מעט בבאור השם והפעל כפי שהורונו גאוני הל' הקדמוני', והם אמרו במהות השם שהוא תיבה מורה בהסכמה על ענין מופשט מן הזמן, ואמרו במהות הפעל שהוא תיבה מורה בהסכמה על העשות ענין מה בגבול זמן העשותו ולכן גם תמול גם היום גם מחר אף שיורו על הזמן אשר עבר ואשר הוה ואשר עתיד להיות מ"מ הם נכנסים בגדר השם לפי שאינם כ"א קריאת שם לזמנים ההם ובלתי מורים על שום עשייה בזמן, וכבר ידענו כי הזמנים שלשה חולף והוה ועתיד אף שההוה באמת אינו כ"א נהגתה לא בטבע מ"מ בעלי הלשון הניחו פעלים הווים שיורו על פעול' הנעשית בזמן ההו', והניחו גם המקורים והבינונים בפעלים ואמרו בגדר המקור שהוא תיבה מורה על העשות ענין מה בהתם מבלי שיגביל זמן העשותו בעבר או בעתיד והנה יש בו דרך שוה לשם ויש בו דרך שוה לפעל כי מצד שהוא מורה על עשייה מה הוא נכנס בגדר הפעל, ומצד שאינו מורה על עשייה בזמן מוגבל ואינו כ"א קריאת שם העשייה הנה מזה הצד הוא נכנס בגדר השם ולזאת קראוהו שם הפעל והשתמשו בו במקום השם גם במקום הפעלים כולם עוברים ועתידים ואין הבדל בטעם בין אמרו מיום הַעֲלֹתִי אותם מארץ מצרים ועד היום הזה (ש"א ח ח) ובין מן היום אשר הֶעֱלֵיתִי את ישראל עד היום הזה (דה"א יז ה) ואין הבדל בין כְּבֹאֲךָ אל העיר ובין כי תבוא אל העיר, ובן כְּבוֹאֲכֶם אל הארץ וכי תבואו אל הארץ, כל הלשונות האלה עוברות בלשון: בשלוש אף שיש ביניהם הבדל דק לפי מחשבת המדבר, כי השימוש בל' עתיד יורה על השלמות זמן הענין והשימוש במקור הוא מוכרע כמו שאמרנו, ואם תטיל אות בי"ת בראשו יורה על התחלת זמן הענין, ועם כ"ף בראשו יורה על משך זמן הענין, ואמשול לך משלים ותבינהו; הנה באמרך לחברך כי תבוא אל העיר ועשית כך וכך הרצון בו אחר כלות ביאתו שזה ר"ל אחר שכר מעליו שם ביא', ובאמרך בְּבוֹאֲךָ העיר ועשית וכו' הרצון בו בכניסתו לעיר מיד ולאלתר, ובאמרך: כְּבוֹאֲךָ העיר וכו' הרצון בו במשך זמן הביאה כל עוד שמם ביאה עליו לא מיד ולאלתר ולא אחר זמן, וזהו טעם כחצו' הלילה כהחלק הלילה וכמו שאמרנו, ואולם בשעת מעשה אמר ויהי בחצי הלילה שהוא שם דבר ולא היה יכול לומר בחצות הליל' בל' מקור המורה על עשי' בזמן ההתחלקות לפי

שהמיצצה

7 וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ־כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ לְמֵאִישׁ
וְעַד־בְּהֵמָה לְמַעַן תֵּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה יְהוָה בֵּין
8 מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ וְיָרְדוּ כָל־עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי
וְהִשְׁתַּחֲווּ־לִי לֵאמֹר צֵא אַתָּה וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־
בְּרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי־כֵן אֵצֵא וַיֵּצֵא מֵעִם־פַּרְעֹה בָּחֳרִי־
9 אָף׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֹא־יִשְׁמַע
אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
10 וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת־כָּל־הַמֹּפְתִים הָאֵלֶּה
לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא־שִׁלַּח
יב 1 אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ ס וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃

7 לפי שהיו עובדין לה, כשהקב"ה נפרע מן האומה נפרע מאלהיה: **לא יחרץ כלב לשונו** אומר אני שהוא ל' שנון לא ישנן וכן לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו (יהושע י) לא שנן, אז תחרץ (שמואל ב' ה) תשתנן, למורג חרוץ (ישעיה מ"א) שנון, מחשבות חרוץ (משלי כא) אדם חריף ושנון, ויד חרוצים תעשיר (משלי יוד) חריפים סוחרים שנוני': **אשר יפלה** יבדיל: 8 **וירדו כל עבדיך** חלק כבוד למלכות שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה ותרד אלי והשתחוית לי. **אשר ברגליך** ההולכים אחר עצתך והלוכך. **ואחרי כן אצא** עם כל העם מארצך. **ויצא מעם פרעה** כשגמר דבריו יצא מלפניו בחרי אף, על שאמר לו אל תוסף ראות פני: 9 **למען רבות מופתי** שני', רבות שלש, מכת בכורות וקריעת ים סוף ולנער את מצרי': 10 **ומשה ואהרן עשו וגו'**, כבר כתב לנו זאת בכל המופתי' ולא שנאה כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה של אחריה: 1 **ויאמר ה' אל משה ואל אהרן** בשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור. **בארץ מצרים** חוץ לכרך או אינו אלא

בתוך

הגהת המקלה.

שהיעשה היה ברגע חצי הלילה באמת ולא בזמן החצות כלל כי העתה האמתי אינכו זמן ויחשו אל הזמן הוא יחס הנקודה אל הקו.

7 לא יחרץ אומר אני שהוא ל' שינון וכו', הענין הזה פי' הרב ביתר באור בס' יהושע י' כ"א ובס' ש"ב ה' כ"ד ע"ש.

2 הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם
3 לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־
4 אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת׃ וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיֹת מִשֶּׂה
וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת
5 אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל־הַשֶּׂה׃ שֶׂה תָמִים זָכָר

כתוב הכרך ת"ל כצאתי את העיר וגו', ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך
דבור חמור לא כ"ש ומפני מה לא נדבר עמו בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה
2 גלולים: החדש הזה הראהו לבנה בחדושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה
לך ראש חדש, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על החדשים כיכון אמר לו זה יהיה ראש
לסדר מנין החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי. הזה נתקשה משה על
מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדשה והראה לו באצבע את
הלבנ' ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש, וכיצד הראהו והלא לא היה מדבר עמו
אלא ביום שנאמר ויהי ביום דבר ה' (שמות ו), ביום צותו (ויקרא ז), מן היום
אשר צוה ה' והלאה (במדבר טו), אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה
3 זו והראהו עם חשכה: **דברו אל כל עדת** וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר
אתה תדבר אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני והדבור יוצא מבין
שניה' כאלו שניהם מדברים. **דברו אל כל עדת ישראל בעשור לחודש**
דברו היום בראש חדש שיקחוהו בעשור לחודש. **הזה** פסח מצרים מקחו בעשור
ולא פסח דורות. **שה לבית אבות** למשפחה אחת הרי שהיו מרובין יכול שה
4 אחד לכלן ת"ל שה לבית: **ואם ימעט הבית מהיות משה** ואם יהיו מועטים
מהיות משה אחד שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגו' זהו
משמעו לפי פשוטו ועוד יש בו מדרש ללמד שאח' שנמנו עליו יכולין להתמעט
ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנו' על שה אחר אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט
מהיות משה יתמעט בעוד השה קיים בהיותו בחיים ולא משנשחט. **במכסת**
חשבון וכן מכסת הערכך (ויקרא כז). **לפי אכלו** הראוי לאכילה פרט לחולה
5 ולזקן שאינו יכול לאכול כזית. **תכסו** תמנו: **תמים** בלא מום. **בן שנה**
כל

הבנת המקרא.

4 מכסת חשבון וכן מכס' הערכך עכ"ל, לדעת הרא"בע והר"דק יהי' מכס'
ותכסו שניהם מפעלי הכפל אלא שהכפל חסר ומלת במכס' וכסה מלת ויהי
המכס לה' והוא על משקל וממר ליולדתו (משלי יז כה) וג"כ הוא מפעלי הכפל
לדעתם ואין דקדוקם עולה יפה כי המעיין במקראי קדש ימצא כי כל משקלי
בעלי הכפל כשניתוקו, בהם אות ברתשב לעולם הניגן בהם באות הפרש לא
בא ת

בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים
6 תִּקָּחוּ׃ וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין
7 הָעַרְבָּיִם׃ וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת
וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם׃

כל שנתו קרוי בן שנה כלומר שנולד בשנה זו. **מן הכבשים ומן העזים** או
6 מזה או מזה שאף עז קרוי שה שנאמר ושה עזים (דברים יד): **והיה לכם**
למשמרת זהו ל׳ בקור שטעון בקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה ומפני
מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים מה שלא צוה כן בפסח דורות היה
רבי מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת
דודים (יחזקאל יו) הגיע שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו
בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנאמר ואת ערום ועריה (יחזקאל יו)
ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת
בדמיך (יחזקאל יו) בשני דמים ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור
אין מים בו (זכריה ט) ושהיו שטופין באלילים אמר להם משכו וקחו לכם
משכו ידיכם מאלילים וקחו לכם צאן של מצוה. **ושחטו אותו וגו׳**, וכי כלן
שוחטין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו. **קהל עדת ישראל** קהל ועדה
וישראל, מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בג׳ כתות זו אחר זו נכנסה כת
ראשונה ננעלו דלתות העזרה כו׳ כדאיתא בפסחים. **בין הערבים** משש
שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב ול׳ בין
הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת
היום בתחלה ז׳ שעות מכי יכטו צללי ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה,
7 ערב ל׳ כשך וחשך כמו ערבה כל שמחה (ישעיה כה): **ולקחו מן הדם** זו
קבלת הדם יכול ביד ת״ל אשר בסף. **המזוזות** הם הזקופות אחת מכאן
לפתח

הבנת המקרא.

באות הנוספת כמו מעוז מגן. מכר מוכך השבת כולם מכוגנים מלרע חוץ משני
המשקלים האלה **מפל ומפל**. כמו **ממר מכם** וכמו והבאתי **מרך**
בלבבם (ויקרא כו) **במעל** ידיהם (נחמי׳ ח ו)
לכן מסתבר כי כל זה איכ׳ מבעלי׳ הכפל כ״א מבעלי ל״ה או שהמ״ם בהם
יסוד, וכן פי׳ רשי׳ במס׳ חולין דף מ״ה כי מרך ל׳ כתמרך והמ״ם מן היסוד,
ועל **במעל** ידיהם פי׳ רשי׳ בנשיאות ידיהם והוא מגזרת עלה, וכן וממר
ליולדתו הוא מגזרת אשר ימרה את פיך והכה מכם ומכשת מגזרת נכה
או שהמ״ם שרש בהם וכן השתמשו בו רז״ל באמרם המוכים על הגובי׳ המכס
וכן פי׳ הרשב״ס כאן והאריך בדקדוקים ויפה דק עיין עליו.

8 וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת
9 עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃ אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל
מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו
10 וְעַל־קִרְבּוֹ׃ וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנֹּתָר
11 מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃ וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ
מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם
בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה׃
12 וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־

לפתח ואחת מכאן. המשקוף הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו ליטו"ל בלעז (איבערשוועלע), ול' שקיפה חבטה כמו קול עלה נדף (ויקרא כו) השקוף, חבורה משקופי. על הבתים אשר יאכלו אותו בהם
8 ולא על משקוף ומזוז' שבבית התבן ובית הבקר שאין דרין בתוכו: את הבשר ולא גידים ועצמות. ומצות על מרורים כל עשב מר נקרא מרור וצוה לאכול
9 מר זכר לוימררו את חייהם (שמות א): אל תאכלו ממנו נא שאינו צלוי כל צרכו קוראו נא בל' ערבי. ובשל מבושל כל זה באזהרת אל תאכלו. במים מנין לשאר משקין ת"ל ובשל מבושל מכל מקום. כי אם צלי אש למעלה גזר עליו במצות עשה וכאן הוסיף עליו לא תעשה אל תאכל ממנו כי אם צלי אש. ראשו על כרעיו צולהו כלו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו ובני מעיו נותן לתוכו אחר הדחתן, ול' על קרבו כל' על צבאותם
10 (שמו' ו) כמו בצבאות' כמות שהן אף זה כמות שהוא כל בשרו משלם: והנותר ממנו עד בקר מה ת"ל עד בקר פעם שנייה ליתן בקר על בקר שהבקר משמעו משעת הנץ החמה ובא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר זהו לפי משמעו, ועוד מדרש אחר למד שאינו נשרף ביום טוב אלא ממחרת
11 וכך תדרשנו והנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני תעמוד ותשרפנו: מתניכ' חגורים מזומנים לדרך. בחפזון ל' בהלה ומהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת (שמואל א כג) אשר השליכו ארם בחפזם (מלכים ב ז). פסח הוא לה' הקרבן קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט ואתם עשו כל עבודותיו
12 דרך דלוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח וגם פס"ח ל' פסיעה: ועברתי כמלך

הגהת המקרא.

9 במים מנין לשאר משקין ת"ל ובשל מבושל מ"מ עכ"ל, עיין בפי' הרב בעל תי"ט סוף פ"ב דפסחים.

בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ׃ 6 וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ 7 וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם׃

כל שנתו קרוי בן שנה כלומר שנולד בשנה זו. **מן הכבשים ומן העזים** או מזה או מזה שאף עז קרוי שה שנאמר ושה עזים (דברים יד): 6 **והיה לכם למשמרת** זהו ל' בקור שטעון בקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים מה שלא צוה כן בפסח דורות היה רבי מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים (יחזקאל יו) הגיע שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנאמר ואת ערום ועריה (יחזקאל יו) ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת בדמיך (יחזקאל יו) בשני דמים ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו (זכריה ט) ושהיו שטופין באלילים אמר להם משכו וקחו לכם משכו ידיכם מאלילים וקחו לכם צאן של מצוה. **ושחטו אותו וגו'**, וכי כלן שוחטין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו. **קהל עדת ישראל** קהל ועדה וישראל, מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בג' כתות זו אחר זו נכנסה כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה כו' כדאיתא בפסחים. **בין הערבים** משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב ול' בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת היום בתחלת ז' שעות מכי ינטו צללי ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה, ערב ל' חשך ואפל כמו ערבה כל שמחה (ישעיה כד): 7 **ולקחו מן הדם** זו קבלת הדם יכול ביד ת"ל אשר בסף. **המזוזות** הם הזקופות אחת מכאן

לפתח

הבנת המקרא.

באות הנוספת כמו ממעוז מגן. מלת מוכך השבת כולם מנוגנים מלרע חוץ משני המשקלים האלה **מפל ומפל**. כמו **ממר מכס** וכמו והבאתי **מורך** בלבבם (ויקרא כו לו) **במעל** ידיהם (נחמי' ח ו) לכן מסתבר כי כל שה איכ' מבעלי הכפל כ"א מבעלי ל"ה או שהמ"ם בהם יסוד, וכן פי' רשי' במס' חולין דף מ"ה כי מרך ל' כתמרך והמ"ם מן היסוד, ועל **במעל** ידיהם פי' רשי' בנשיאות ידיהם והוא מגזרת עלה, וכן ממר ליולדתו הוא מגזרת אשר ימרה את פיך וכבה מכס ומכסת מגזרת כסה או שהמ"ם שרש בהם וכן השתמשו בו רז"ל באמרם המוכסים על הגובי' המכס וכן פי' הרשב"ם כאן והאריך בדקדוקים ויפה דק עיין עליו.

בכים

8 וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת
9 עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃ אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל
מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו
10 וְעַל־קִרְבּוֹ׃ וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנֹּתָר
11 מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃ וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ
מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם
בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה׃
12 וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־

לבנה ואחת מכאן. המשקוף הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין
אותו לשון חבטה (קובירטור"ש), ול' שקיפה חבטה כמו קול עלה נדף
(ויקרא כו) המשקוף, חבורה משוקפת. על הבתים אשר יאכלו אותו בהם
8 ולא על משקוף ומזוז' שבבית התבן ובית הבקר שאין דרין בתוכו: את הבשר
ולא גידים ועצמות. ומצות על מרורים כל עשב מר נקרא מרור וצוה לאכול
9 מר זכר לוימררו את חייהם (שמות א): אל תאכלו ממנו נא שאינו צלוי
כל צרכו קוראו נא בל' ערבי. ובשל מבושל כל זה באזהרת אל תאכלו.
במים מנין לשאר משקין ת"ל ובשל מבושל מכל מקום. כי אם צלי אש
למעלה גזר עליו במצות עשה וכאן הוסיף עליו לא תעשה אל תאכל ממנו
כי אם צלי אש. ראשו על כרעיו צולהו כלו כאחד עם ראשו ועם כרעיו
ועם קרבו ובני מעיו נותן לתוכו אחר הדחתן, ול' על קרבו כל' על צבאותם
10 (שמו' ו) כמו בצבאות' כמות שהן אף זה כמות שהוא כל בשרו משלם: והנותר
ממנו עד בקר מה ת"ל עד בקר פעם שנייה ליתן בקר על בקר שהבקר
משהוא משעת הנץ החמה ובא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר
וזהו לפי משמעו, ועוד מדרש אחר למד שאינו נשרף ביום טוב אלא ממחרת
11 וכך תדרשנו והנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני תעמוד ותשרפנו: מתניכ'
חגורים מזומנים לדרך. בחפזון ל' בהלה ומהירות כמו ויהי דוד נחפז
ללכת (שמואל א כג) אשר השליכו ארם בחפזם (מלכים ב ז). פסח הוא לה'
הקרבן קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין
בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט ואתם עשו כל עבודותיו
12 דרך דלוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח וגם פש"קה ל' פסיעה: ועברתי
כמלך

הגהת המקרא.

9 במים מנין לשאר משקין ת"ל ובשל מבושל מ"מ עכ"ל, עיין בפי' הרב
בעל תי"ט סוף פ"ב דפסחים.

בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־
אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ 13 וְהָיָה הַדָּם
לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־
הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית
בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ 14 וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם
לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת
עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ׃ 15 שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם

כמלך העובר ממקום למקום ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקים. כל
בכור בארץ מצרים אף בכורות אחרים והם במצרים, ומנין אף בכורי
מצרים שבמקומו' אחרים תלמוד לומר למכה מצרים בבכוריה' (תהלים קלו).
מאדם ועד בהמה מי שהתחיל בעבירה ממנו מתחלת הפורענות. ובכל
אלהי מצרים של עץ נרקב' ושל מתכ' נמסת ונתכ' לארץ. אעשה שפטים
אני ה' אני בעצמי ולא ידי שליח: 13 והיה הדם לכם לאות לכם לאות ולא
לאחרים לאות מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים. וראיתי את הדם הכל
גלוי לפניו אלא אמר הקב"ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצותי
ופוסח אני עליכם. ופסחתי וחמלתי ודומה לו פסוח והמליט (ישעיה לא),
ואני אומר כל פסיחה ל' דלוג וקפיצה ופסחתי מדלג היה מבתי ישראל לבתי
מצרים שהיו שרויים זה בתוך זה, וכן פוסחים על שתי הסעיפי' (מלכים א' יח)
וכן כל הפסחי' הולכי' כקופצי' וכן פסוח והמליט מדלגו וממלטו מבין המומתי'.
ולא יהיה בכם נגף אבל הווה הוא במצרים הרי שהיה מצרי בביתו של ישראל
יכול ימלט ת"ל ולא יהיה בכם נגף אבל הווה במצרים שבבתיכם, הרי שהיה
ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו ת"ל ולא יהיה בכם נגף: 14 לזכרון
לדורות. וחגותם אותו יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו ועדיין לא שמענו אי
זהו יום הזכרון ת"ל זכור את היום הזה אשר יצאתם (שמות יג) למדנו שיום
היציאה הוא יום של זכרון ואי זה יום יצאו ת"ל ממחרת הפסח יצאו (במדבר לג)
הוי אומר יום חמשה עשר בניסן הוא של יום טוב שהרי ליל חמשה עשר אכלו
את הפסח ולבקר יצאו. לדורותיכם וגו', שומע אני מעוט דורות שנים ת"ל
15 חקת עולם תחגהו: שבעת ימים שטי"כא של ימים. שבעת ימים מצות
תאכלו ובמקום אחר הוא אומר ששת ימים תאכל מצות (דברים יז), למד על
שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ, מנין אף ששה
רשות ת"ל ששת ימים זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא
ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא מה שביעי רשות אף ששה
רשות

הָרִאשֹׁן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי ׀ כָּל־אֹכֵל חָמֵץ
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן
16 עַד־יוֹם הַשְּׁבִעִי׃ וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־
מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ
17 הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת
כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם
18 חֻקַּת עוֹלָם׃ בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים

רשות יכול אף הלילה הראשון רשות ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חוב'.
אך ביום הראשון תשביתו שאור מערב יום טוב וקרוי ראשון לפי שהוא
לפני השבעה ומצינו מוקדם קרוי ראשון כמו הראשון אדם תולד (איוב טו)
הלפני אדם נולדת או אינו אלא ראשון של ז' ת"ל לא תשחט על חמץ (שמות לד)
לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים. הנפש ההיא כשהיא בנפש' ובדעת' פרט
לאנוס. מישראל שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר ת"ל במקום אחר
16 מלפני בכל מקום שהוא רשותי: מקרא קדש מקרא שם דבר קרא אותו קדש
לאכילה ושתייה וכסות. לא יעשה בהם אפילו על ידי אחרים. הוא לבדו
הוא ולא מכשיריו שאפשר לעשותן מערב יום טוב. לכל נפש אפילו לבהמה
יכול אף לנכרים ת"ל לכ' (כ"א אך). ושמרת' את המצות שלא יבואו לידי חמוץ
מכאן אמרו תפח תלטוש בצונן, רבי יאשיה אומר אל תהי קורא את המצות
אלא את המצוות כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה
אלא אם באה לידך עשה אותה מיד. ושמרתם את היום הזה ממלאכה.
לדורותיכם חקת עולם לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא
על החגיגה לכך חזר ושנאו כאן שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא
18 לדורו' נאמרה אלא לאותו הדור: עד יום האחד ועשרים למה נאמר והלא

הבנת המקרא.

16 מקרא קדש שם דבר קרא אותי קדש וכו', דע כי מדקדק הרב ז"ל
בכמה מקומות לומר על המקור שהוא שם דבר וזה להיותו שם הפעל
וכמ"ש לעיל י"א ד' ולכן פירש אותו בל' פעל קרא אותו קדש וכו'.

לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב׃ [19] שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ׃ [20] כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת׃ פ חמישי

[21] וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח׃ [22] וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר־בַּסַּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל־הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן־הַדָּם אֲשֶׁר בַּסָּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ עַד־בֹּקֶר׃ [23] וְעָבַר יְהוָה לִנְגֹּף

כבר נאמר שבעת ימים לפי שנאמר ימים לילות מנין ת"ל עד יום האחד וגו':

[19] לא ימצא בבתיכם מנין לגבולין תלמוד לומר בכל גבולך, מה תלמוד לומר בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא חמצו של נכרי שהוא אצל ישראל ולא קבל עליו אחריות. כי כל אוכל מחמצת לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על החמץ אלא שלא תאמר חמץ שראוי לאכיל' ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו, ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרים ענש עליו חמץ שאינו מחמץ אחרים לא יענש עליו לכך נאמרו שניהם. בגר ובאזרח הארץ לפי שהנס נעשה לישראל הוצרך לרבות את הגרים:

[20] מחמצת לא תאכלו אזהרה על אכילת שאור. כל מחמצת להביא את תערובתו. בכל מושבותיכם תאכלו מצות זה בא ללמד שתהא ראויה ליאכל בכל מושבותיכם פרט למעשר שני וחלות תודה:

[21] משכו מי שיש לו צאן ימשך משלו. וקחו מי שאין לו יקח מן השוק. למשפחותיכ' שה לבית אבות:

[22] אזוב מין ירק שיש לו גבעולין. אגודת אזוב שלשה קלחין קרויין אגוד'. אשר בסף בכלי כמו ספות כסף (מלכים ב יב). מן הדם אשר בסף למה חזר ושנאו שלא תאמר טבילה אחת לשלש המתנות לכך נאמר עוד אשר בסף שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף על כל הגעה טבילה. ואתם לא תצאו וגו', מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלי' הוא שנאמר בו תרמוש כל חיתו

יער

אֶת־מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמַּשְׁקוֹף וְעַל
שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וּפָסַח יְהוָה עַל־הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן
24 הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל־בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
25 הַדָּבָר הַזֶּה לְחָק־לְךָ וּלְבָנֶיךָ עַד־עוֹלָם׃ וְהָיָה כִּי־
תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לָכֶם כַּאֲשֶׁר
26 דִּבֵּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת׃ וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ
27 אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם׃ וַאֲמַרְתֶּם
זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בָּתֵּי בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בָּתֵּינוּ
28 הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן
29 עָשׂוּ׃ ס ששי וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיהוָה
הִכָּה כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב

23 יער (תהלים קד): ופסח וחמל ויש לומר ודלג. ולא יתן המשחית ולא
25 יתן לו יכולת לבא כמו לא נתנו אלהים להרע עמדי (בראשית לא): והיה
כי תבוא אל הארץ תלה הכתוב עבודה זו בביאתם לארץ ולא נתחייבו במדבר
אלא פסח אחד שעשו בשנה השני' ועל פי הדבור. כאשר דבר והיכן דבר
27 והבאתי אתכם אל הארץ וגו' (שמות ו): ויקד העם על בשורת הגאולה
28 וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם: וילכו ויעשו בני ישראל וכי כבר
עשו והלא מר"ח נאמר להם אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם כאלו עשו.
וילכו ויעשו אף ההליכה מנה הכתוב ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה:
כאשר צוה ה' את משה ואהרן להגיד שבחן של ישראל שלא הפילו דבר מכל
29 מצות משה ואהרן ומהו כן עשו אף משה ואהרן כן עשו: וה' כל מקום שנ' וה'
הוא ובית דינו שהוי"ו ל' תוספת הוא כמו פלוני ופלוני. הכה כל בכור אף
של אומה אחרת והוא במצרי'. מבכור פרעה אף פרעה בכור היה ונשתייר
מן הבכורות ועליו הוא אומר בעבור הראותך את כחי (שמות ט) כים סוף.

עד

עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכֹל
בְּכוֹר בְּהֵמָה׃ 30 וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל־עֲבָדָיו
וְכָל־מִצְרַיִם וַתְּהִי צְעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרָיִם כִּי־אֵין
בַּיִת אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מֵת׃ 31 וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְּאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַּם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה כְּדַבֶּרְכֶם׃ 32 גַּם־צֹאנְכֶם
גַּם־בְּקַרְכֶם קְחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וָלֵכוּ וּבֵרַכְתֶּם גַּם־
אֹתִי׃ 33 וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל־הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם
מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים׃ 34 וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־
בְּצֵקוֹ טֶרֶם יֶחְמָץ מִשְׁאֲרֹתָם צְרֻרֹת בְּשִׂמְלֹתָם

עד בכור השבי שהיו שמחין לאיד' של ישראל, ועוד שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות ובכור השפחה בכלל היה שהרי מכה מן החשוב שבכלן עד הפחות ובכור השפחה חשוב מבכור השבי: **ויקם פרעה** ממטתו. **לילה** ולא כדרך המלכי' בשלש שעות ביום. **הוא** תחלה ואחר כך **עבדיו** מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידן. **כי אין בית אשר אין שם מת** יש שם בכור מת אין שם בכור גדול שבבית קרוי בכור שנאמר גם אני בכור אתנהו (תהלי' פט), דבר אחר מצריות מזנות תחת בעליהן ויולדו' מרווקי' פנויי' והיו להם בכורות הרבה פעמים הם חמשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: **ויקרא למשה ולאהרן לילה** מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי. **גם אתם** הגברי'. **גם בני ישראל** הטף. **ולכו עבדו כדברכם** הכל כמו שאמרתם ולא כשאמרתי אני בטל לא אשלח בטל מי ומי ההולכים בטל רק צאנכם ובקרכם יצג (שמות י) גם צאנכם גם בקרכם קחו, ומהו כאשר דברתם גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות (שמות י) קחו כאשר דברת': **וברכתם גם אותי** התפללו עלי שלא אמות שאני בכור: **כלנו מתים** אמרו לא כגזרת משה הוא שהרי אמר ומת כל בכור (שמות יא) וכאן אף הפשוטים מתים חמשה או עשרה בבית אחד: **טרם יחמץ** המצריים לא הניחום לשהות כדי חמוץ. **משארותם** שירי מצה ומרור. **על שכמם** אע"פ שבהמו' הרבה הוליכו

הבנת המקרא.

משארותם שירי מצה ומרור, ל' רש"י ז"ל והכי איתא במכילתא והוא מתיישב יותר על ל' משארותם ממה שפירשו בו המפרשים, וכן ת"י ומן דמשתייר להון פטירי

עַל־שִׁכְמָם׃ 35 וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה
וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת׃
36 וַיהוָה נָתַן אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם
וַיְנַצְּלוּ אֶת־מִצְרָיִם׃ פ
37 וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס סֻכֹּתָה כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת
אֶלֶף רַגְלִי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף׃ 38 וְגַם־עֵרֶב רַב
עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ 39 וַיֹּאפוּ
אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי

35 הוליכו עמהם מחבבים היו את המצוה: כדבר משה שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו (שמות י"א). ושמלות אף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב והמאוחר בפסוק חשוב: 36 וישאילום אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם אתה אומר אחד טול שנים ולך. וינצלו ורוקינו: 37 מרעמסס סכתה מאה ועשרים מיל היו ובאו שם לפי שעה שנאמר ואשא 38 אתכם על כנפי נשרים (שמות יט). הגברים מבן עשרי' ומעלה: ערב רב תערובת אומות של גרים: עוגות מצות חררה של מצה בצק שלא החמיץ קרוי
מצה

הבנת המקרא.

פטירי ומרירי שיורו צריר בלבושיהון על כתפיהון ולכן כתיב משארותם בל' רבים ואו הוא שם על העריבה או על העיסה עצמה היה לומר משארתם בל"י, גם אין טעם לקריאת שם העיסה בשני שמות נבדלים בצק ומשארות בפסוק אחד, ומפשטות הכתובים נראה שבשעה להם הציווי לאכול מצות עם הפסח בליל ט"ו הנה ביום י"ד מלאו עריבה קמח ומים כדי שיעור אפיית תנור מלא, ולקחו ממנו מיד קודם שהחמיץ שיעור אכילה אחת או שתים לאפותו מצות לצורך הליל' והשאר יהא מוכן לאחר עד שיחמיץ, כי בפסח מצרים לא היה חמוצו נוהג רק יום אחד, לא שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגלה עליהם מה"ה הקב"ה וגאלם, וזה טעם בצקו עם וי"ו הכינוי כלומר הבצק שהיה מוכן להם כבר, כי מזון אכילת הפסח עד שיצאו לא הי' להם שהות כ"כ ועוד שהיו טרודים בטעינת החמורים מכל כלי חמדה וכמ"ש הראב"ע, וזהו טעם ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ ר"ל שלא הספיק להחמיץ במצרים כי גורשו ממצרים ולא יוכלו להתמהמה עד שיחמיץ, וא"ת היה להם להשהותו בדקק עד חומצתו לאפות אחר וגם צידה לא עשו להם ר"ל גם שאר מיני מזון לא היה להם ולכן הוכרחו לאפותו מצה לשבר רעבון בתיהם ; ואונקלוס שתרגם
משארותם

עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה׃ 30 וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל־עֲבָדָיו וְכָל־מִצְרַיִם וַתְּהִי צְעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרָיִם כִּי־אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מֵת׃ 31 וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְּאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַּם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה כְּדַבֶּרְכֶם׃ 32 גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בְּקַרְכֶם קְחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וָלֵכוּ וּבֵרַכְתֶּם גַּם־אֹתִי׃ 33 וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל־הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים׃ 34 וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בְּצֵקוֹ טֶרֶם יֶחְמָץ מִשְׁאֲרֹתָם צְרֻרֹת בְּשִׂמְלֹתָם

עד בכור השבי שהיו שמחין לאיד' של ישרא', ועוד שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות ובכור השפחה בכלל היה שהרי מנה מן החשוב שבכלן עד הפחות ובכור השפחה חשוב מבכור השבי: 30 **ויקם פרעה** ממטתו. **לילה** ולא כדרך המלכי' בשלש שעות ביום. **הוא** תחלה ואחר כך עבדיו מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידן. **כי אין בית אשר אין שם מת** יש שם בכור מת אין שם בכור גדול שבבית קרוי בכור שנאמר גם אני בכור אתנהו (תהלי' פט), דבר אחר מצריות מזנות תחת בעליהן ויולדו' מרווקי' פנויי' והיו להם בכורות הרבה פעמים הם חמשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: 31 **ויקרא למשה ולאהרן לילה** מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי היכן אהרן שרוי. **גם אתם** הגברי'. **גם בני ישרא'** הטף. **ולכו עבדו כדברכם** הכל כמו שאמרתם ולא כשאמרתי אני בטל לא אשלח בטל מי ומי ההולכים בטל רק צאנכם ובקרכם יצג (שמות י) גם צאנכם גם בקרכם קחו, ומהו כאשר דברתם גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות (שמות י) קחו כאשר דברת': 32 **וברכתם גם אותי** התפללו עלי שלא אמות שאני בכור: 33 **כלנו מתים** אמרו לא כגזרת משה הוא שהרי אמר ומת כל בכור (שמות יא) וכאן אף הפשוטים מתים חמשה או עשרה בבית אחד: 34 **טרם יחמץ** המצריים לא הניחום לשהות כדי חמוץ. **משארותם** שירי מצה ומרור. **על שכמם** אע"פ שבהמו' הרבה

הוליכו

הגהת המקרא.

34 **משארותם** שירי מצה ומרור, ל' רש"י ז"ל והכי איתא במכילתא והוא מתיישב יותר על ל' משארותם ממה שפירשו בו המפרשים, וכן ת"י ומן דמשתייר להון

פטירי

עַל־שִׁכְמָם׃ וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת׃ וַיהוָה נָתַן אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם וַיְנַצְּלוּ אֶת־מִצְרָיִם׃ פ

וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס סֻכֹּתָה כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף׃ וְגַם־עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ וַיֹּאפוּ אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי

35 הוליכו עמהם מחבבים היו את המצוה: כדבר משה שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו (שמות י"א). ושמלות אף הן היו חשובות להם מן
36 הכסף ומן הזהב והמאוחר בפסוק חשוב: וישאילום אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם אתה אומר אחד טול שנים ולך. וינצלו ורוקינו:
37 מרעמסס סכתה מאה ועשרים מיל היו ובאו שם לפי שעה שנאמר ואשא
38 אתכם על כנפי נשרים (שמות יט). הגברים מבן עשרים ומעלה: ערב רב תערובת אומות של גרים: עוגות מצות חררה של מצה בצק שלא החמיץ קרוי מלה

הבנת המקרא.

פטירי ומרירי סיכרו צריר בלבושיהון על כתפיהון ולכן כתיב משארותם בלא י', ואו הוא שם על העריבה או על העיסה עצמה היה לומר משארתם בלא י', גם אין טעם לקריאת שם העיסה בשני שמות נבדלים בצק ומשארות בפסוק אחד, ומפשטות הכתובים נראה שבשבא להם הציווי לאכול מצות עם הפסח בליל ט"ו הנה ביום י"ד מלאו עריבה קמח ומים כדי שיעור אפיית תנור מלא, ולקחו ממנו מיד קודם שהחמיץ שיעור אכילה אחת או שתים לאפותו מצות למוצא הליל' והאחר יהא מוכן לאחר עד שיחמץ, כי פסח מצרים לא היה חימוצו נוהג רק יום אחד, לא שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגלה עליהם ממ"ה הקב"ה וגאלם, וזה טעם בצקו עם וי"ו הכינוי כלומר הבצק שהיה מוכן להם כבר, כי מזמן אכילת הפסח עד שיצאו לא הי' להם שהות כ"כ ועוד שהיו טרודים בטעינת החמורים מכל כלי חמדה וכמ"ש הראב"ע, וזהו טעם ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ ר"ל שלא הספיק להחמיץ במצרים כי גורשו ממצרים ולא יוכלו להתמהמה עד שיחמיץ, וא"ת היה להם להשהותו בדקך עד חומצתו לאפות חמיר וגם צידה לא עשו להם ר"ל גם שאר מיני מזון לא היה להם ולכן הוכרחו לאפותו מצה לשבר רעבון בתיהם ; ואונקלוס שתרגם
משארותם

לֹא חָמֵץ כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם־צֵדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם׃ 40 וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה׃ 41 וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל־צִבְאוֹת יְהוָה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ 42 לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַיהוָה לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הוּא־הַלַּיְלָה הַזֶּה לַיהוָה שִׁמֻּרִים לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם׃ פ

מצה. וגם צדה לא עשו להם לדרך מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה אלא האמינו והלכו, הוא שמפורש בקבלה זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרוע', מה שכר מפורש אחריו קדש ישראל לה' וגו' (ירמי' ב): 40 אשר ישבו במצרים אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם. שלשים שנה וארבע מאות שנה בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך ושלשים שנה היו משנגזרה גזרת בין הבתרים עד שנולד יצחק, ואי אפשר לומר בארץ מצרים לבדה שהרי קהת מן הבאים עם יעקב היה צא וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה לא תמצאם כל כך ועל כרחך הרב' שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרי' והרבה משנות עמרם נבלעים בשנות קהת והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרם הרי שלא תמצא ארבע מאות לביאת מצרי' והוזקקת לומר על כרחך שאף שאר הישיבות נקראו גרות ואפילו בחברון שנא' אשר גר שם אברהם ויצחק (בראשית לה) ואומר את ארץ מגוריהם אשר גרו בה (שמות ו) לפיכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע, וכשתמנה ת' שנה משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן ר"י וזה אחד מן הדברים ששנו לתלמי המלך: 41 ויהי מקץ שלשים שנה ויהי בעצם היום הזה מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו ובט"ו בניסן נולד יצחק ובט"ו בניסן נגזרה גזירת בין הבתרים: 42 ליל שמורים שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים. הוא הלילה הזה ליי' הוא הלילה שאמר לאברהם בליל' הזה אני גואל את בניך. שמרים לכל בני ישרא'

לדורותם

הבנת המקרא.

משארותם מותר מצותהן שפירושו שארית בצקם כראה שלדעתו משארותם הוא ביאור של בצקו איזה בצק? משארותם הנשאר להם.

43 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח
44 כָּל־בֶּן־נֵכָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ וְכָל־עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת־כָּסֶף
45 וּמַלְתָּה אֹתוֹ אָז יֹאכַל בּוֹ׃ תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל
46 בּוֹ׃ בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־
47 הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בוֹ׃ כָּל־עֲדַת
48 יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה
פֶסַח לַיהוָה הִמּוֹל לוֹ כָל־זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ
וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל־עָרֵל לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃
49 תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃
50 וַיַּעֲשׂוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה

לדורותם משומר ובא מן המזיקין כענין שנא' ולא יתן המשחי' וגו': זאת חקת
הפסח בי"ד בניסן נאמר' להם פרשה זו. כל בן נכר שנתנכרו מעשיו לאביו
44 שבשמים ואחד הגוי ואחד ישרא' משומד במשמע: ומלתה אתו אז יאכל בו
רבו, מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח דברי רבי יהושע, רבי אליעזר
אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול פסח, א"כ מה ת' לאז יאכל בו, העבד:
45 תושב זה גר תושב. ושכיר זה גוי ומה ת"ל והלא ערלים הם ונאמר כל ערל
46 לא יאכל בו אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר: בבית אחד
יאכל בחבורה אחת שלא יעשו המנין עליו שתי חבורות ויחלקוהו, אתה אומר
בחבורה אחת או אינו אלא בבית אחד כמשמעו וללמד שאם התחילו והיו אוכלים
בחצר וירדו גשמים שלא יכנסו לבית תלמוד לומר על הבתים אשר יאכלו אותו
בהם מכאן שהאוכל אוכל בשני מקומות. לא תוציא מן הבית מן החבורה.
ועצם לא תשברו בו הראוי לאכיל' כגון שיש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת.
47 עצם אין עליו כזית בשר אין בו משום שבירת עצם: כל עדת ישר' יעשו
אותו למה נאמר לפי שהוא אומר בפסח מצרים שה לבית אבות שנימנו עליו
48 למשפחות יכול אף פסח דורות כן ת"ל כל עדת ישראל יעשו אותו: ועשה
פסח יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד תלמוד לומר והיה כאזרח הארץ מה
אזרח בי"ד אף גר בארבעה עשר. וכל ערל לא יאכל בו להביא את שמתו
אחיו מחמת מילה שאינו מומר לערלות ואינו למד מכן כבר לא יאכל בו:
49 תורה אחת וגו' להשוות גר לאזרח אף לשאר מצות שבתורה:

ואת־אהרן כן עשו: ס 51 ויהי בעצם היום הזה הוציא יהוה את־בני ישראל מארץ מצרים על־צבאתם: פ שביעי

יג 1 וידבר יהוה אל־משה לאמר: 2 קדש־לי כל־בכור פטר כל־רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: 3 ויאמר משה אל־העם זכור את־היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יהוה אתכם מזה ולא יאכל חמץ: 4 היום אתם יצאים בחדש האביב: 5 והיה כי־יביאך יהוה אל־ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבתיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את־העבדה הזאת

2 פטר כל רחם שפתח את הרחם תחלה כמו פוטר מים ראשית מדון (משלי יז) וכן יפטירו בשפה (תהלים כב) יפתחו שפתים. לי הוא לעצמי קניתים על ידי שהכיתי בכורי מצרי': 3 זכור את היום הזה למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יו': 4 בחדש האביב וכי לא היו יודעין באיזה חדש יצאו אלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחדש שהוא כשר לצאת לא חמ' ולא צנה ולא גשמי', וכן הוא אומר מוציא אסירי' בכושרת (תהלי' סח) חדש שהוא כשר לצאת: 5 אל ארץ הכנעני וגו' ואעפ"י שלא מנה אלא חמש' עממין כל שבעה גוים במשמע שכולן בכלל כנעני הם ואחת ממשפחת כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא כנעני. נ[illegible]ע לאבותיך וכו' באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת ה' את אברם וגו' (בראשית טו) וביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת וגו' (בראשי' כו) וביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו' (בראשית כח). זבת חלב ודבש חלב זב מן העיזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים. את העבודה הזאת של פסח והלא כבר נאמר למעלה והיה כי תבאו אל הארץ וגו', ולמה חזר ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה, בפרשה ראשונה נאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם (שמות יב) בבן רשע הכתוב מדבר שהוציא עצמו מן הכלל, וכאן והגדת לבנך בבן שאינו יודע לשאול,

6 בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה׃ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם
7 הַשְּׁבִיעִי חַג לַיהוָה׃ מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת
הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר
8 בְּכָל־גְּבֻלֶךָ׃ וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר
בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם׃
9 וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן

והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב:

8 בעבור זה בשביל שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו. עשה ה' לי רמז תשוב' לבן רשע לומר עשה ה' לי ולא לך שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל:

9 והיה לך לאות יציאת מצרים תהיה לך לאות. על ידך ולזכרון בין עיניך שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע. על ידך יד שמאל לפיכך ידכה מלא

הבנת המקרא.

8 בעבור זה בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו עשה ה' לי וגו', ל' רשי ז"ל, וצריך ביאור, וז"ל החכם ראב"ע ז"ל אמר ר' מריכוס (הוא ר' מרון הוא ר' יונה המדקדק הקדמון) כי פי' בעבור זה היה ראוי להיותו הפוך זה בעבור שעשה ה' לי, והביא רבים כמוהו לדעתו (שם הכוכים) ולפי דעתי אין אחד מהם נכון כי איך נהפוך דברי אלהי' חיים, וטעם הפסוק הפך מחשבתו כי אין אנו אוכלי' מצות בעבור זה רק פי' בעבור זה בעבור זאת העבודה שהיא אכילת המצה ולא יאכל חמץ שהוא תחלת המצות שצוה לנו השם עשה לנו השם אותות עד שהוציאנו ממצרי', והטעם לא הוציאנו ממצרים רק לעבדו ככתוב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה וכתוב אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהי', עכ"ל, והרמ"בן העתיק ל' הרא"בע בשינוי ל' קצת ואמר עליו שאין פירושו נכון ולכן פי' הוא ז"ל בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרי', וכן והודעת להם את הדרך ילכו בה, אשר ילכו בה, ורבים כן, יאמר כי בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים אני עובד את העבודה הזאת עכ"ל וככה פי' הרש"בם ז"ל, והנה שלש מחלקות בדבר ולכן חובה עלינו לחקור הדין עם מי, ואחר העיון נתברר לנו כי עיקר מליצת הכתוב עם פתרון תיבותיו הוא מסכים עם פי' רשי' והרא"בע ומתנגד על יתר הפירושי', וזה שידענו מן החפוש שמדרך הכתוב להשתמש במלת בעבור ובמלת בגלל בזה אחר זה להורות על התקשרות הסבה עם המסובב ממנה, פעמים יאמר בגלל הדבר הזה ופעמי' בעבור הדבר הזה, וכן למען ייטב לי בעבורך ותיתה נפשי בגללך (בראשי' יב יג) ויברכני ה' בגללך (שם ל כז) ובמקו' אחר

תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְהוָה מִמִּצְרָיִם׃ 10 וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה׃ פ

11 וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ׃ 12 וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־רֶחֶם לַיהוָה וְכָל־פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיהוָה׃ 13 וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה׃

10 אלא בפרשה שנייה לדרוש בה יד שהיא כהה: מימים ימימה משנה לשנה:
11 נשבע לך והיכן נשבע לך והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו׳ (שמות ו). ונתנה לך תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום ואל תהי בעיניך כירושת אבות:
12 והעברת אין והעברת אלא ל׳ הפרשה, וכן הוא אומר והעברתם את נחלתו לבתו (במדבר כז). שגר בהמה נפל שמשגרתו אמו ואלאתו בלא עתו ולמדך הכתוב שהוא קדוש בבכור לפטור את הבא אחריו ואף שאינו נפל קרוי שגר כמו שגר אלפיך (דברי׳ ו) אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל שהרי כבר כתב כל פטר רחם, וא״ת אף בכור בהמה טמאה במשמע בא ופירש במ״א בבקרך ובצאנך (דברי׳ ט״ו) ל׳ אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם בבכור אדם הכתוב מדבר:
13 פטר חמור ולא פטר שאר בהמה טמאה וגזרת הכתוב היא לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים טעונים מכספם ומזהבם של מצרים. תפדה בשה נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה חולין ביד כהן. וערפתו עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו, הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסד ממונו. וכל בכור אדם תפדה

חמש

הבנת המקרא.

בעבור תברכני נפשך (שם כז יט) ונשאתי לכל המקום בעבורם (שם יח כו) ומ״מ יש הבדל ביניה׳ בעיקר ההורא׳ עד שלא נוכל להשתמש בהם בערבוביא, וזה שמלת בגלל מתקשרת לפעול׳ עם הסבה הגורמת להשגת דבר אחר זולתה, ומלת בעבור מתקשרת עם הדבר האחר ההוא המושג ולכן מלת בגלל נופלת על הקודם ומלת בעבור על המתאחר, ול׳ בגלל מל׳ התגלגלות דוגמת שאז״ל בשביל כתנת פסים שעשה יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים ועל זה תאמר בגלל כתנת פסים ירדו אבותינו למצרים ואילו תאמר בעבור כתנת פסים ירדו וכו׳ יהי׳ במשמעו שלכך ירדו למצרים כדי שישיגו כתנת פסים

והוא

14 וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ
אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית
15 עֲבָדִים׃ וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג
יְהוָה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־
בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם
16 הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה׃ וְהָיָה לְאוֹת עַל־
יָדְכָה וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ

14 חמש סלעים פדיונו קבוע במקום אחר: כי ישאלך בנך מחר יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאח' זמן כגון זה וכגון כי יאמרו בניכ' מחר לבנינו דבני גד ודבני ראובן (יהושע כב). מה זאת זה תנוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת ובמקו' אחר הוא אומר מה העדות והחקי' והמשפטי' וגו' (דברי' ו) הרי זאת שאלת בן חכם, דברה תורה כנגד ארבעה בנים רשע ושאינו מבין לשאול והשואל דרך סתומה והשואל דרך חכמ':
16 ולטוטפת תפילין ועל שם שהם ארבע' בתים קרויין טטפת טט בכתפי שתים פת באפריקי שתי', ומנחם חברו עם הטף אל דרום (יחזקאל כא) אל תטיפו (מיכה ב) ל' דבור כמו ולזכרון שהרואה אותם קשורי בין העיני' יזכור הנס וידבר בו:

ויהי

הבנת המקרא.

והוא הפך המכוון, והנה הנותן פרוטה לעני מתברך לכן על נתינת הצדקה נופל ל' בגלל וכדכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהים (דברים טו י) ר"ל בגלל הצדקה ועל קבלת הברכה נפל ל' בעבור דוגמת בעבור תברכני נפשך בעבור אשר יברכך (בראשית כז י) לכן תאמר תן צדקה בעבור יברכך ה', ולכן לא תמצא לעולם מלת בגלל מקושר ומחובר עם פעל עתיד כמו שמצאנו מקושר עמו מלת בעבור, וזה לפי שהדבר ההוא אשר נופל עליו ל' בגלל הוא מוקדם לעולם להיותו כדמות הסבה וכלי להשגת דבר אחר שהוא המבוקש, ובאומרנו בעבור זה או בעבור זאת יהי' מלת זה וזאת רומזת על המבוקש הנרצה אשר בעבורו ולתכליתו נתקדם או יתקדם ענין אחר זולתו, וככה בעבור זאת העמדתיך (שמו' ט יו) וביאר איזה זאת אשר בעבורו העמדתיך בעבור הראותך את כחי, וכן בכל דומיה', וכן בנדון דידן אילו היה אומר בגלל זה עשה ה' לי וגו' הי' אפשר לפרש מלת זה על המעשה המוקד' אשר עשה ה' לי במצרים והי' מקום לפי' רשב"ם ורמ"בן, עכשו דכתיב בעבור זה ע"כ מלת זה רומזת על התכלית אשר בעבורו עשה ה' לי וגו' ולכן פי' רשי' ורא"בע עיקר ומיוסד

בעומק

יְהוָה מִמִּצְרָיִם׃ ס וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה 17
אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים
כִּי קָרוֹב הוּא כִּי ׀ אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֵם הָעָם
בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה׃ וַיַּסֵּב אֱלֹהִים ׀ 18
אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת 19
יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמֹתַי
מִזֶּה אִתְּכֶם׃ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם בִּקְצֵה 20
הַמִּדְבָּר׃ וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן 21

17 **ויהי בשלח פרעה ולא נחם** ולא נהגם כמו לך נחה את העם (שמו' לב) בהתהלכך תנחה אותך (משלי ו). **כי קרוב הוא** ונוח לשוב באותו הדרך למצרי' ומדרשי אגדה יש הרבה. **בראות'** מלחמה כגון מלחמ' וירד העמלקי והכנעני וגו' (במדבר יד), אם הלכו דרך ישר היו חוזרי' מה אם כשהקיפ' דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשוב' מצרימ' (במדבר יד) אם הוליכ' בפשוטה על אחת כמה וכמה. **פן ינחם** יחשבו מחשבה על שיצאו ויתנו לב לשוב:
18 **ויסב** הסיבם מן הדרך הפשוט' לדרך העקומ'. **ים סוף** כמו לים סוף וסוף הוא ל' אגם שגדלים בו קנים, כמו ותשם בסוף (שמות ב) קנה וסוף קמלו (ישעי' יט). **וחמושים** אין חמושים אלא מזויינ', וכן הוא אומר ואתם תעברו חמושים (יהושע א), וכן תרגמו אנקלוס מזרזין כמו וירק את חניכיו וזריז (בראשי' יד) דבר אחר חמושים מחומשים אחד מחמשה יצאו וארבעה חלקי' מתו בשלשת ימי אפלה:
19 **השבע** השביע השביעם שישביעו לבניה', ולמה לא השביע בניו שישאוהו לארץ כנען מיד כמו שהשביע יעקב, אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה ספק בידי לעשו' אבל בני לא יניחום מצרים לעשות לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו משם שישאוהו. **והעליתם את עצמותי מזה אתכם** לאחיו השביע כן למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהן שנאמר אתכם:
20 **ויסעו מסכות** ביום השני

שהרי

הבנת המקרא.

בעומק הל' והמליצה.
17 **ולא נחם** נהגם כמו לך נחה וכו' עס"ד, הורה בזה שאין **נחם** מגזרת פן **ינחם** העם שבפסוק שהמ"ם יסוד בתיב' אבל הוא כינוי של רבים נסתרי' ושרש התיבה **נחה** ופירושו נחה אותם ע"מ **ראם עשם**

מן

לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם
22 לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה׃ לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם
וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה לִפְנֵי הָעָם׃ פ

יד

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי
3 בַּעַל צְפֹן נִכְחוֹ תַחֲנוּ עַל־הַיָּם׃ וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר׃
4 וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב־פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה

21 שהרי בראשון באו מרעמסס לסוכות: **לנחותם הדרך** נקוד פתח שהוא כמו
להנחותם כמו לראותכם בדרך אשר תלכו בה (דברי' א) כמו להראותכם,
אף כאן להנחותם על ידי שליח ומי הוא השליח עמוד הענן והקב"ה בכבודו
מוליכו לפניה', ומכל מקו' את עמוד הענן הכין לנחות' על ידו שהרי ע"י עמוד
22 הענן הם הולכי', עמוד הענן אינו לאורה אלא להורותם הדרך: **לא ימיש**
הקדוש ברוך הוא את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה, מגיד שעמוד הענן
משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן, שעד שלא ישקע זה עולה
2 זה: **וישובו** לאחוריהם לצד מצרים היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות
את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישרא' וגו'
(שמות יד). **ויחנו לפני פי החירות** הוא פיתום ועכשו נקרא פי החירות
על שם שנעשו שם בני חורין והם שני סלעים גבוהים זקופים והגיא שביניהם
קרוי פי הסלעי'. **לפני בעל צפון** הוא נשאר מכל אלהי מצרים כדי להטעות;
3 שיאמרו קשה יראתן ועליו פירש (איוב יב) משגיא לגוים ויאבד': **ואמר פרעה**
כשישמע שהם שבים לאחוריה'. **לבני ישראל** על בני ישרא', וכן ה' ילחם לכם
עליכ', אמרי לי אחי הוא (בראשית כ) אמרי עלי. **נבוכים הם** כלואים
ומשוקעים ובלעז שירי"ד (איינגעענגט) כמו נבכי ים (איוב לח) עמק הבכא
(תהלים פד) מבכי נהרות (איוב כח), נבוכים הם כלואים הם במדבר שאינן
4 יודעי' לצאת ממנו ולהיכן ילכו: **ואכבדה בפרעה** כשהקב"ה מתנקם
ברשעים

הגהת המקרא.

22 מן ראה עשה. **לא ימיש** הקב"ה את עמוד הענן וכו' עס"ה ור"ל דהוי לי'
למכתב ימוּש מבנין הקל דוגמת לא ימוש ספר התורה הזה (יהושע א ח)
ואז הי' הל' נופל על העמוד שלא סר ועכשו דכתיב ימיש מבנין הפעיל לכן
הוא קאי על הקב"ה שהוא לא הסיר העמודים.

בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה
5 וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃ וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיֵּהָפֵךְ
לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה־זֹּאת
6 עָשִׂינוּ כִּי־שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ׃ וַיֶּאְסֹר
7 אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ׃ וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת
רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם עַל־כֻּלּוֹ׃
8 וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף
אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה׃ *

ברשעים שמו מתגדל ומתכבד, וכן הוא אומר ונשפטתי אתו וגו' ואחר כך
והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו' (יחזקאל לח), ואומר שמה שבר רשפי קשת
ואחר כך נודע ביהוד' אלהי' (תהלי' עו) ואומר נודע ה' משפט עשה (תהלי' ט).
בפרעה ובכל חילו הוא התחיל בעבירה וממנו התחיל' הפורענו'. ויעשו כן
להגיד שבחן ששמעו לקול משה ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפנו אנו צריכים
5 לברוח אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם: ויגד למלך מצרים איקטורין
שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבע לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין
למצרים חזרו והגידו לפרעה ביום הרביעי ובחמישי ובששי רדפו אחריהם וליל
שביעי ירדו לים, בשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח, לכך אנו קורין
השירה ביום השביעי. ויהפך נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם קומו צאו מתוך
עמי (שמות יב) ונהפך לב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה
זה לנו למוקש (שמות יוד) ועכשיו נהפכו לרדוף אחריה' בשביל ממונ' שהשאילו'.
6 מעבדנו מעבוד אותנו: ויאסור את רכבו הוא בעצמו. ואת עמו לקח
עמו משכם בדברים לקינו ונטלו ממוננו ושלחנו', בואו עמי ואני לא אתנהג
עמכם כשאר מלכי', דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים
לפניכם שנאמר ופרעה הקריב הקריב עצמו ומהר לפני חיילותיו, דרך שאר
מלכים ליטול בז' בראש כמו שיבחר אני אשוה עמכם בחלק שנאמר אחלק שלל
7 (שמות טו): בחור נבחרי' בחור ל' יחיד כל רכב ורכב שבהן זה היה בחור.
וכל רכב מצרים ועמה' כל שאר הרכב, ומהיכן היו הבהמו' הללו אם תאמר
משל מצרים הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים (שמות ט), ואם משל ישראל והלא
נאמר גם מקננו ילך עמנו (שמות יוד) משל מי היו מהירא את דבר ה' מכאן היה
רבי שמעון אומר כשר שבמצריי' הרוג טוב שבנחשים רצוץ את מוחו. ושלישים
8 על כלו שרי צבאות כתרגומו: ויחזק ה' את לב פרעה שהיה תולה אם
לרדוף אם לאו וחזק את לבו לרדוף. ביד רמה בגבורה גבוהה ומפורסמת:

9 וירדפו מצרים אחריהם וישיגו אותם חנים על־
הים כל־סוס רכב פרעה ופרשיו וחילו על־פי
10 החירת לפני בעל צפן: ופרעה הקריב וישאו
בני־ישראל את־עיניהם והנה מצרים ׀ נסע
אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני־ישראל אל־
11 יהוה: ויאמרו אל־משה המבלי אין־קברים
במצרים לקחתנו למות במדבר מה־זאת עשית
12 לנו להוציאנו ממצרים: הלא־זה הדבר אשר
דברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה

10 ופרעה הקריב היה לו לכתוב ופרעה קרב מהו הקריב הקריב עצמו ונתאמץ
לקדם לפניהם כמו שהתנה עמהם. נוסע אחריהם בלב אחד כאיש אחד,
דבר אחר והנה מצרים נוסע אחריהם ראו שר של מצרים נוסע מן השמים
לעזור למצרים, תנחומא. ויצעקו תפשו אומנות אבותם, באברהם הוא אומר
אל המקום אשר עמד שם (בראשית יט), ביצחק לשוח בשדה (בראשית כד),
11 ביעקב ויפגע במקום (בראשית כח): המבלי אין קברים וכי מחמת חסרון
שאין קברים במצרים ליקבר שם לקחתנו משם, ש"פור פליכנ' די"כון פוס"ים:
12 אשר דברנו אליך במצרים והיכן דברו ירא ה' עליכם וישפוט (שמות ה):

ממותגו

הכנת המקרא.

11 המבלי אין קברים וכי מחמת חסרון שאין קברים במצרים וכו' עכ"ה
כבר ידענו מה שאז"ל אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות והטעם בזה לפי
שהמיעוט האחד ממעט המעוט השני וככה אמרו חכמי ההגיון כי כל שלילה
שאחר שלילה היא מחייבת ובתנאי שתהיה השלילה הראשונה תורה על איכות
המשפט והשלילה השנית תורה על ענין הכשיאות כי אז תהיה השלילה אשר
בנשוא נעדרת מכח השלילה אשר באיכות המשפט, אבל אם השלילה השנית
איננה כ"א ביאור לשלילה הראשונה אז ישאר המשפט להיות משפט שולל, וזה
שפי' רש"י ז"ל וכי מחמת חסרון וכו' ור"ל שאין קברים איננו כ"א ביאור אל תיבת
המבלי וזאת התימה שבראשה פתרונו וכי והמ"ם היא מ"ם הסבה ופתרונה
מחמת ומלת בלי טעמה חסרון ופירוש הכתוב וכי מחמת חסרון שאין קברים
במצרים, וכן דקדק מלינת ל' לעז שהזכיר רש"י ז"ל וכן דקדק מלינת ל' אשכנז

וכמו

את־מצרים כי טוב לנו עבד את־מצרים ממתנו
במדבר: 13 ויאמר משה אל־העם אל־תיראו
התיצבו וראו את־ישועת יהוה אשר־יעשה
לכם היום כי אשר ראיתם את־מצרים היום לא
תספו לראתם עוד עד־עולם: 14 יהוה ילחם
לכם ואתם תחרשון: פ שלישי
15 ויאמר יהוה אל־משה מה־תצעק אלי דבר אל־
בני־ישראל ויסעו: 16 ואתה הרם את־מטך ונטה
את־ידך על־הים ובקעהו ויבאו בני־ישראל בתוך
הים ביבשה: 17 ואני הנני מחזק את־לב מצרים ויבאו

ממותנו מאשר נמות ואם היה נקוד מלאפו' היה כבאר ממיתתנו, עכשו שנקוד בשורק כבאר מאשר נמות וכן מי יתן מותנו (שמות יו) שנמו' וכן מי יתן מותי דאבשלו' (שמוא' ב יט) שאמות, כמו ליום קומי לעד (צפניה ג) עד יום שובי בשלו' (ד"ה ב יח) שאקום שאשוב: 13 כי אשר ראיתם את מצרים מה שראיתם אותו אינו אלא היום, היום הוא שראיתם אותם ולא תוסיפו עוד: 14 ילחם לכם בשבילכם, וכן כי ה' נלחם להם, וכן אם לא תריבון, (איוב יג), וכן אשר דבר לי (בראשית כד), וכן האתם תריבון לבעל (שופטים ו): 15 מה תצעק אלי למדנו שהיה משה עומד ומתפלל, אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך שישראל נתונין בצרה, ד"א מה תצעק אלי עלי הדבר ולא עליך כמו שנאמר להלן על בני ועל פעל ידי תצוני (ישעי' מה). דבר אל בני ישראל ויסעו אין להם אלא ליסע שאין הים עומד בפניהם כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו בי ויצאו

הבנת המקרא.

12 וכמו שתרגמו המתרגם האשכנזי. **ממותנו** מאשר נמות ואם היה נקוד מלאפום וכו' עש"ה, כבר ידענו שניקוד המקור הקל בבעלים השניי' הנקראים נחי ע"ו הוא בחולם כמו **שוב** אשוב, **קום** יקומו, **מות** תמותו, **שוש** אשיש בה' ודומיה', ובהצטרפו עם הכינויים גם בדבקתו ישתנה החולם לשורק עד יום **שובי** בשלו', **שובי** מני אשך וכן בכל מיני הצטרפו ובזה ה"א נבדל מן שמות הדברי' הבאים על משקלו בהסמכם כמו **און** **תוך** **מות** כי באלה ישאר החולם בסמיכתם גם בהצטרפותם כגון מחשבות אונך

אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל־חילו ברכבו
18 ובפרשיו: וידעו מצרים כי־אני יהוה בהכבדי
19 בפרעה ברכבו ובפרשיו: ויסע מלאך האלהים
ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע
20 עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: ויבא בין
מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך
ויאר את־הלילה ולא־קרב זה אל־זה כל־הלילה:
21 ויט משה את־ידו על־הים ויולך יהוה ׀ את־הים
ברוח קדים עזה כל־הלילה וישם את־הים לחרבה

19 לקרוע להם הים: וילך מאחריהם להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ולקבל חצים ובליסטראות של מצרי', בכל מקום הוא אומר מלאך ה' וכאן מלאך האלהים אין אלהים בכל מקום אלא דין מלמד שהיו ישראל נתונין בדין באותה שעה אם להנצל אם להאבד עם מצרים. ויסע עמוד הענן כשחשכה והשלים עמוד הענן את המחנ' לעמוד האש לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק
20 ערבית לגמרי אלא נסע והלך לו מאחריה' להחשיך למצרי': ויבא בין מחנה מצרים משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחריו בא זאב מאחריו נתנו לפניו, באו לסטי' לפניו וזאבים מאחריו נתנו על זרועו ונלחם בהם כך אנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו (הושע יא). ויהי הענן והחשך למצרי'. ויאר עמוד האש את הליל' לישראל והלך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה והחשך של ערפל לצד מצרי'. ולא קרב
21 זה אל זה מחנה אל מחנה: ברוח קדים עזה ברוח קדים שהיא עזה שברוחות

הים

הכנת המקרא.

אונך, בתוך העיר, בתוככם, עד יום **מותה** (ש"ב ו כג) כולם בחולם לבן ובעת **מותה** (ש"א ד כ) שנקוד שורק [ד]איננו שסדר של מית' כ"א המקור עם הכנוי [ד] ובן כל השרוקים מקורים הם ויתפרשו בל' פעל לפי הענין עבר או עתיד, וזהו שפי' הרב, ואם הי' נקוד מלאפום הי' כאשר ממיתתנו עכשו וכו', ודרך הרב כדרך בעלי המסרה לקרא בשם מלאפום מה שאנו קוראי' בשם חולם ולקרות בשם שורק מה שאנו קוראים בשם מלאפום ובשם שורק כי דעתו כדעת כל הקדמונים שאין הבדל בין השורק והקבוץ, וכזה תמצא לו בכל מקומות זכרונותם.

אֶת־מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת־מִצְרַיִם מִמֻּתֵנוּ
בַּמִּדְבָּר׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ
הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא
תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם׃ יְהוָה יִלָּחֵם
לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן׃ פ שלישי
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־תִּצְעַק אֵלָי דַּבֵּר אֶל־
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ׃ וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מַטְּךָ וּנְטֵה
אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וּבְקָעֵהוּ וְיָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ
הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה׃ וַאֲנִי הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת־לֵב מִצְרַיִם וְיָבֹאוּ

ממותנו מאשר נמות ואם היה נקוד מלאפו' היה כבאר ממיתתנו, עכשו שנקוד בשורק כבאר מאשר נמות וכן מי יתן מותנו (שמות יו) שנמות' וכן מי יתן מותי אבשלו' (שמואל ב יט) שאמות, כמו ליום קומי לעד (צפניה ג) עד יום שובי בשלו' (ד"ה ב יח) שאקום שאשוב: כי אשר ראיתם את מצרים מה שראיתם אותו אינו אלא היום, היום הוא שראיתם אותם ולא תוסיפו עוד: ילחם לכם בשבילכם, וכן כי ה' נלחם להם, וכן אם לא תריבון, (איוב יג), וכן אמר דבר לי (בראשית כ), וכן האתם תריבון לבעל (שופטים ו): מה תצעק אלי למדנו שהיה משה עומד ומתפלל, אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך שישראל נתונין בצרה, ד"א מה תצעק אלי עלי הדבר ולא עליך כמו שנאמר להלן על בני ועל פעל ידי תצוני (ישעי' מה). דבר אל בני ישראל ויסעו אין להם אלא ליסע שאין הים עומד בפניהם כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו בי ויצאו

הבנת המקרא.

וכמו שתרגמו המתרגם האשכנזי. **ממותנו** מאשר נמות ואם היה נקוד מלאפום וכו' עס"ה, כבר ידענו שניקוד המקור הקל בפעלים השניי' הנקראים נחי ע"ו הוא בחולם כמו **שׁוֹב** אשוב, **קוֹם** יקומו, **מוֹת** תמות, **שׂוֹשׂ** אשיש בה' ודומיה', ובהצטרפו עם הכינויים גם בדבקותו ישתנה החולם לשורק עד יום **שׁוּבִי** בשלו', **שׁוּב** מני אשך וכן בכל מיני הצטרפו ובזה הוא נבדל מן שמות הדברי' הבאים על משקלו בההיכם כמו **אוֹן תּוֹךְ מוֹרַת** כי בשם ישאר החולם בסמיכתם גם בהצטרפותם כגון

אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל־חילו ברכבו

18 ובפרשיו׃ וידעו מצרים כי־אני יהוה בהכבדי

19 בפרעה ברכבו ובפרשיו׃ ויסע מלאך האלהים
ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע

20 עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם׃ ויבא בין
מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך
ויאר את־הלילה ולא־קרב זה אל־זה כל־הלילה׃

21 ויט משה את־ידו על־הים ויולך יהוה את־הים
ברוח קדים עזה כל־הלילה וישם את־הים לחרבה

19 לקרוע להם הים: וילך מאחריהם להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ולקבל חצים ובליסטראות של מצרי', בכל מקום הוא אומר מלאך ה' וכאן מלאך האלהים אין אלהים בכל מקום אלא דיין מלמד שהיו ישראל נתונין בדין באותה שעה אם להנצל אם להאבד עם מצרים. ויסע עמוד הענן כשחשכה והסלים עמוד הענן את המחנ' לעמוד האש לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק
20 ערבית לגמרי אלא נסע והלך לו מאחריה' להחשיך למצרי': ויבא בין מחנה מצרים משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחריו בא זאב מאחריו נתנו לפניו, באו לסטי' לפניו וזאבים מאחריו נתנו על זרועו ונלחם בהם כך אנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו (הושע יא). ויהי הענן והחשך למצרי'. ויאר עמוד האש את הליל' לישראל והלך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה והחשך של ערפל לצד מצרי'. ולא קרב
21 זה אל זה מחנה אל מחנה: ברוח קדים עזה ברוח קדים שהיא עזה שברוחות

הים

הבנת המקרא.

אונך, בתוך העיר, בתוככם, עד יום **מותה** (ש"ב ו כג) כולם בחולם לבן ובעת **מותה** (ש"א ד כ) שנקוד שורק דאיננו שהדבר של מית' כ"א המקור עם הכינוי ד וכן כל השרוקים מקורים הם ויתפרשו בל' פעל לפי הענין עבר או עתיד, וזהו שפי' הרב, ואם הי' נקוד מלאפום הי' כנאר ממיתתנו עכשו וכו', ודרך הרב כדרך בעלי המסורה לקרא בשם מלאפום מה שאנו קוראי' בשם חולם ולקרות בשם שורק מה שאנו קוראים בשם מלאפום ובשם שורק כי דעתו כדעת כל הקדמונים שאין הבדל בין השורק והקבוץ, וכזה תמצא לו בכל מקומות זכרונותם.

22 וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם׃ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה
23 וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם׃ וַיִּרְדְּפוּ
מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כֹּל סוּס פַּרְעֹה רִכְבּוֹ
24 וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם׃ וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף
יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן וַיָּהָם אֵת
25 מַחֲנֵה מִצְרָיִם׃ וַיָּסַר אֵת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו וַיְנַהֲגֵהוּ
בִּכְבֵדֻת וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי
יְהוָה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרָיִם׃ פ רביעי
26 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם
וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל־מִצְרַיִם עַל־רִכְבּוֹ וְעַל־פָּרָשָׁיו׃

היא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן הרשעי' שנאמר ברוח קדים אפיצ' (ירמי' יח), יבא קדים רוח ה' (הושע יג), רוח קדים שברך בלב ימים (יחזקאל כז), הגה ברוחו הקשה ביום קדים (ישעיה כז). ויבקעו המים כל מים שבעולם:
23 כל סוס פרעה וכי סוס אחד היה מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד:
24 באשמורת הבוקר שלשת חלקי הלילה קרויין אשמורות ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבקר, ואומר אני לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר מלאכי השרת כת אחר כת לג' חלקים לכך קרוי אשמורת וזהו שתרגם אנקלוס מטרת. וישקף ויבט כלומר פנה אליהם להשחיתם, ותרגומו ואסתכי אף הוא ל' הבטה כמו שדה צופים (במדבר כג) חקל סכותא. בעמוד אש וענן עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד האש מרתיחו וטלפי סוסיהם משתמטות. ויהם ל' מהומ' אשטור"דישון בלעז (בעטייבונג), ערבבם נטל סגניות שלהם ושנינו בפרקי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי כל מקום שנאמר בו מהומה הרעשת קול הוא וזה אב לכלן וירעם ה' בקול גדול על הפלשתים ויהומם (שמואל א ז):
25 ויסר את אופן מרכבותיו מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ואיבריהן מתפרקי'. וינהגהו בכבדות בהנהגה שהיא כבדה וקשה להם במדה שמדדו ויכבד לבו הוא ועבדיו אף כאן וינהגהו בכבדות. נלחם להם במצרים במצריים, דבר אחר במצרי' בארץ מצרים שכשם שאלו לוקים על הים כך לוקים אותם שנשארו במצרים:
27 וישובו המים שזקופין ועומדים כחומה ישובו למקומם ויכסו על

27 וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת
בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיְנַעֵר
28 יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם׃ וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ
אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה

(א"ה צורת כתיבת השירה עם הפסוקים לפניה ולאחריה
הדפסתי בסוף הספר ומשם יעתיקה הסופר).

הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אֶחָד׃
29 וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם
30 חֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם׃ וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם
31 מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם׃ וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה
אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה
וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃ פ

טו
1 אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת

27 מצרים: לפנות בקר לעת שהבקר פונה לבא. לאיתנו לתקפו הראשון.
נסים לקראתו שהיו מהוממים ומטורפים ורצין לקראת המים. וינער ה'
כאדם שמנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעל' כך היו עולין
ויורדין ומשתברין בים ונתן הקב"ה בהם חיות לקבל היסורין, וינער ושכיק
28 הוא ל' טרוף בל' ארמי והרבה יש במדרשי אגדה: ויכסו את הרכב לכל
חיל פרעה כך דרך המקראו' לכתוב למ"ד יתיר' כמו לכל כליו תעשה נחשת,
וכן לכל כלי המשכן לכל עבודתו ויתדותם ומיתריהם לכל כליהם (שמות כז)
30 ואינה אלא תקון ל': וירא ישראל את מצרים מת שפלטן הים על שפתו כדי
שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולי' מצד זה כך הם עולין מצד אחר רחוק ממנו
31 וירדפו אחרינו: את היד הגדלה את הגבורה הגדול' שעשתה ידו של הקב"ה
והרבה לשונות נופלין על ל' יד וכולן ל' יד ממש הן והמפרשו יתקן הל' אחר
1 ענין הדבור: אז ישיר משה אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה, וכן
אז

הבנת המקרא.

1 אז ישיר משה אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה וכן וכו' עס"ה,
דע כי מלת אז היא תיבה קושרת הענינים במאמר מצד התאחדם בזמן על
דרך

לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה

אז ידבר יהושע (יהושע י) וכן ובית יעשה לבת פרעה (מלכים א ח) חשב בלבו שיעשה לה אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה ויאמרו לאמור אשירה לה׳ וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה ויאמר לעיני כל ישראל (יהושע י) וכן שירת הבאר שפתח בה אז ישיר ישראל פירש אחריו עלי באר ענו לה (במדבר כא) אז יבנה שלמה במה (מלכים א יא) פירשו בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה למדנו שהיו״ד על שם המחשבה נאמרה זהו ליישב פשוטו אבל מדרשו אמרו רז״ל מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכלן חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה ואין לומר וליישב ל׳ הזה כשאר דברים הנכתבים בל׳ עתיד והן מיד כגון ככה יעשה איוב (איוב א), על פי ה׳ יחנו, ויש אשר יהיה הענן (במדבר ט) לפי שהן דבר ההוה תמיד ונופל בו בין ל׳ עתיד בין ל׳ עבר אבל זה שלא היה אלא לשעה איני יכול ליישבו בל׳ הזה. כי גאה גאה כתרגומו, דבר אחר כי גאה גאה על כל השירו׳ וכל מה שאקלם בו עוד יש בו

תוספו׳

הבנת המקרא.

דרך שנה ומסובב בין בדברים העוברים בין בדברים העתידים להיות, והכי אמרו במכילתא יש אז לשעבר ויש אז לעתיד לבוא, אז הוחל לקרא, אז אמרה חתן דמים, אז ישיר מש׳, אז ישיר ישראל, אז ידבר יהושע, אז אמר דוד, אז אמר שלמה הרי אלו לשעבר; אז תראי ונהרת, אז יבקע כשחר, אז ידלג כאיל, אז תפקחנה, אז תשמח בתולה, אז ימלא שחוק פינו, אז יאמרו בגוים הרי אלו לעתיד לבוא עכ״ל, ויאמר החכם ראב״ע ז״ל משפט ל׳ הקדש לשמר ל׳ עתיד תחת עבר עם מלת אז, אז יבנה שלמ׳, אז ידבר יהושע, אז יבדיל משה, וככה בל׳ ישמעאל עכ״ל, אכן מן המשלים הנ״ל נראה בעליל שהמשפט הזה איננו משפט אמת וקבוע בל׳ עברי שהרי אז הוחל, אז אמר דוד, אז אמר שלמה נאמרו בל׳ עבר עם מלת אז וכמוהם אז דברת בחזון לחסידך (תילי׳ פט כ) אז עלה הורם מלך גזר לעזור את לכיש (יהושע י לג) ואחרים רבים בספורי מעשים שעברו נאמרו בל׳ עבר וכמשפטם ומה נשתנו אלו מאלו, לכן נאמנים דברי רש״י ז״ל שהיו״ד ע״ש המחשבה נאמרה והורה בזה שכן מדרך ל׳ הקדש לספר לפעמים מעשים שעברו בל׳ עתיד מגד מחשבת עושהו אשר חשב לעשות בין שהוציא מחשבתו מן הכח אל הפעל בין שלא הוציאה אל הפעל, וזה שדקדק רש״י ואמר אז יבנ׳ שלמ׳ במה פירשו בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה למדנו שהיו״ד ע״ש המחשבה נאמרה, ור״ל שמן הקבל׳ נתברר זה שהרי שלמה לא בנה במה ואיך יאמר בו אז יבנה אלא ש״מ שהיו״ד ע״ש המחשבה נאמרה וכמוהו כל חביריו במקו׳ שלא נתפרש המעש׳ בהדיא בקרא אין במשמעות הל׳ כ״א המחשב׳ אשר חשב לעשות, וזה שדייק הרב עוד ואמר אף כאן אז ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה ויאמרו לאמר אשירה לה׳ וגו׳ ור״ל שכאן מפורש בקרא בפירוש שכן עשה, וכן ביהושע מפורש ויאמר לעיני כל ישראל וגו׳ וכן בבאר מפורש עלי באר

סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׃ עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃

תופסו' ולא כמדת מלך בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו. סוס ורוכבו שניהם קשורים זה בזה והמים מעלין אות' לרום ומורידין אותם לעומק ואינן נפרדין. רמה השליך וכן ורמו לגו אתון נורא (דניאל ג), ומדרש אגדה כתוב אחד אומר רמה וכתוב אחד אומר ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו או ירה יירה אבן פנתה (איו' לח) מלמעלה למט': עזי וזמרת יה אנקלוס תרגם עזי (בחטף, כמו עזי (בשורק) וזמרת כמו וזמרתי ואני תמה על ל' המקרא שאין לך כמוהו בנקודתו במקרא אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת וכל שאר מקומות נקוד שורק ה' עזי ומעזי (ירמיה יו), עזי אליך אזמרה (תהלי' נט), וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלא פום כשהיא מארכת באות שלישית ואין השנית' בשבא) בחטף הראשונה נקוד בשורק כגון עז עזי רוק רוקי חק חקי עול עולו יכור עולו כל כולו ושלישים על כלו ואלו שלשה עזי וזמרת של כאן ושל ישעיה ושל תהלים נקודים בחטף קמץ ועוד אין באחד מהם כתיב וזמרתי אלא וזמרת וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה לכך אני אומר ליישב ל' המקרא שאין עזי כמו עזי ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא כמו היושבי בשמים (תהלים קכג) שוכני בחגוי סלע (עובדיה א) שוכני סנה (דברים לג), וזהו השבח עוז וזמר' יה הוא היה לי לישוע' וזמר' דבוק הוא לתיבת השם כמו לעזרת השם (שופטים ה), בעברת השם, על דברת בני האדם (קהלות ג), ול' וזמרת ל' לא תזמור, זמיר עריצי' (ישעי' כה) ל' כיסוח וכריתה עזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישוע' ואל תתמה על ל' ויהי שלא נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים בל' זה וזה דוגמתו את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב (מלכים א ו) היה לו לומר עשה צלעות סביב וכן בדברי הימים ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם (דה"ב י) היה לו לומר מלך עליהם רחבעם, מבלתי יכולת ה' וישחטם (במדבר יד) היה לו לומר שחטם, והאנשים אשר שלח משה וימותו (במדבר יד) מתי היה לו לומר, ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב (שמות ט) היה לו לומר עזב. זה אלי בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאי', ואנוהו אנקלוס תרגם ל' נוה, נוה שאנן (ישעיה לג), לנוה צאן (ישעיה סה), דבר אחר ואנוהו ל' נוי אספר נויו ושבחו לבאי עולם כגון מה דודך מדוד דודי צח ואדום (שיר ה) וכל הענין. אלהי אבי הוא זה וארוממנהו, אלהי אבי לא אני

תחלת

הבנת המקרא.

עמו לה, אבל גבי שלמה אין הדבר מפורש לכן פירשו בו בקש לבנות ולא בנה כדאי' במס' שבת נ"ו ב', כי מל' אז יבנה איננה הוכחה כלל שבנה כי כן מדרך הלשון להשתמש בלשון עתיד ע"ש המחשבה וזה משפט לשון הקדש.

עזי וזמרת יה א"ת עֻזִּי כמו עזי וזמרת כמו וזמרתי וכו' עש"ה, דע

כי

3 יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ: 4 מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה
וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף: 5
תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן: 6 יְמִינְךָ

תהלת הקדושה שלא מוחזקת ועומדת לי הקדוש' ושהותו עלי מימי אבותי: ה'
3 איש מלחמה בעל מלחמו' כמו איש נעמי (רות א) וכל איש ואיש מתורגמין
בעל וכן וחזקת והיית לאיש לגבור (מלכי' א ב): ה' שמו מלחמותיו לא בכלי
זין של דשמו הוא נלחם כמו שאמר דוד ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות (שמואל א יז),
דבר אחר ה' שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אותו הוא במדתו לרחם
על ברואיו ולזון את כל באי עול' ולא כמדת מלכי האדמ' כשהוא עסוק במלחמה
פונה עצמו מכל עסקים ואין בו כח לעשות זו וזו: ירה בים שדי בימא שדי 4
ל' ירייה וכן הוא אומר או ירה יירה (שמות יט) או אשתדאה ישתדי ות"ו
משמשת באו במקום יתפעל. ומבחר שם דבר כמו מרכב משכב מקרא קדש.
טבעו אין טביעה של במקו' טיט כמו טבעתי ביון מצולה (תהלי' כט), ויטבע
ירמיאו בטיט (ירמיה לח) מלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם ששעבדו
את ישראל בחמר ובלבנים: יכסיומו כמו יכסום והי"וד האמצעית יתירה בו 5
ודרך מקרא' בכך כמו מחול ירביון (תהלי' קלט) ירויון מדשן ביתך (תהלי' לו)
והי"וד ראשונה שמשמעה ל' עתיד כך פירשהו טבעו בים סוף כדי שיחזרו המים
ויכסו אותם, יכסיומו אין דומ' לו במקרא בנקודתו ודרכו להיות כנקד יכסיומו
מלא פום. כמו אבן ובמקום אחר אכלו כעופרת ובמקום אחר יאכלמו כקש
הרשעים כקש הולכים ומטרפין עולין ויורדין בינונים כאבן והכשרים כעופרת
שנחו מיד: ימינך ימינך שני פעמי' כשישראל עושין את רצונו של מקום השמאל 6
נעשית

הבנת המקרא.

כי עז הוא שם דבר והוא מגזרת הכפולים לדעת המדקדקים בעלי השלישיים
לכן אמרו שמשקלו **פל** כי יחסר ממנו עי"ן הפעל וככה כל חביריו מבעלי
הכפל וכ"כ הרד"ק במכלול בשער דקדוק השמות נפעלי הכפל ז"ל **פַל הַם**
עַז קַר חַם עַל כולם בהתחברם עם הכינויים דגושים כמו **עֻזּוֹ קֻרּוֹ**
(כ"ל קרו בחולם בעבור הרי"ש) **חֻמּוֹ עֻלּוֹ תֻּמּוֹ** וכן כולם שפ"א הפעל
בשורק או בקמץ חטף וכו' עכ"ל: וכל זה כתבו כל המשכים אחריו
שבהתחברם עם הכנויים כלם דגושים וזה הכלל צריך לפרט חוץ מן **חָקְךָ**
חָקְכֶם שכולם רפויי', ונראה הטעם שלכן הרפו של כדי שלא יתחברו ג'
אותיות ממינא אחד שזה קשה על הל' לכן השמיטו הדגש והשיבו השו"א
שהי' נע להיות נח ובזה הקלו הקריא' ולכן בשאר התיבות אם אין שם התחברו'
ב' אותיות ממינא אחד שהראשונה בשו"א הניחו הדגש על מכונו כמו כהלת
בְּעֻזּוֹ, ה' בעזך ישמח מלך, אתה פוררת בעזך ים כולם דגושים בין שפ"א
הפעל בק"ח כמו של שאזכרנו בין שהוא בקבוץ כמו **עֻזְּכֶם עֻזְּכֶם**

יהוה נאדרי בכח ימינך יהוה תרעץ אויב׃ וברב גאונך תהרס קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש׃

נעלית ימין. ימינך ה׳ נאדרי בכח להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אוי׳, ולי נרא׳ אותה ימין עצמה תרעץ אויב מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכו׳ כי אחד ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה ימינך היא תרעץ אויב וכמה מקראות דוגמתו כי הנה אויבך ה׳ כי הנה אויביך יאבדו (תהלי׳ צב) עד מתי רשעים ה׳ עד מתי רשעים יעלוזו (תהלים צד) נשאו נהרות ה׳ נשאו נהרות קולם (תהלי׳ צג), לא לנו ה׳ לא לנו תהלי׳ קטו, אענ׳ נאם ה׳ אענה את השמים (הושע ב), אנכי לה׳ אנכי אשירה (שופטים ה), לולי ה׳ שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי ה׳ שהיה לנו בקום עלינו אדם (תהלים קכד), עורי עורי דבור׳ עורי עורי דברי שיר (שופטי׳ ה), תרמסנ׳ רגל רגלי עני (ישעי׳ כו), ונתן ארצם לנחלה נחלה לישראל עבדו (תהלים קלו). נאדרי כמו רבתי עם שרתי במדינו׳ (איכה א) גנובתי יום (בראשית לא). תרעץ אויב תמיד היא רוצצת ומשברת האויב ודומה לו וירעצו וירוצצו את ישראל בשופטי׳ (שופטי׳ י): תהרוס תמיד אתה הורס קמיך הקמים נגדך ומי הם הקמי׳ כנגדו אלו הקמים על ישראל וכן הוא אומר כי הנה אויבך יהמיון ומה היא ההמיה על עמך יערימו סוד

הבנת המקרא.

ולכן מה שאמר הרד״ק עוד כי בכולם ע״א הפעל בשורק או בק״ח גם זה בלתי מדוקדק כי לא יבוא הפ״א בק״ח כ״א בשלמ״ד הפעל בשו״א אבל כשהוא מנוקד נאחת מן התנועות לעולם פ״א הפעל בשורק ואפילו כשהוא מנוקד בשו״א יתכן הפ״א בשורק כנרא׳ מן המשלים שהזכרנו, לכן ל׳ רש״י ז״ל יותר מדוקדק באומרו כל תיבה בת שתי אותיות הנקוד׳ במלאפום (כמו **עז חק על** שהוא נקרא מלאפום בפירש״י ז״ל) כשהיא נארכת באות שלישית (ר״ל כשניתוסף בסופה אות הכינוי) ואין השנית בחטף הראשונה נקודה בשורק וכו׳ הרי שהזכיר בתנאי כשאין השנית בחטף אז לעולם הראשונה בשורק, וזה אות ומדוקדק וכולל כל התיבות הנכנסות במשקל **פל** ומזה הוכיח הרב במישור שאין היו״ד של עזי נכינוי המדבר שאילו כן היה ראוי העי״ן להנקד בשורק אבל היו״ד נוסף לתיקון השם וזה ממנהג הל׳ בכמה מקומות כמו יושבי שוכני ואחרים שהזכיר הרב וכן אלהים של **דמי** לך שהוא ל׳ שתיקה ומגזרת דומה לדעת כל המפרשים את שנרפה הד׳ המ״ם וניתקן ע״ד בעלי ל״ה דוגמת אל **ראי** (בראשית י״ו י״ג) ע״ש פירשי׳ לכן אין שום זרות במלת **עזי** לשיטתו גם וזמרת הוא כהלכתו כי הוא לדוק׳ השם והדביקות מכוח מלת **שר** במאמר לכן טעמו העוז ונקמתו של אלהינו וכו׳ גם לקמוצות הרי״ש מלאנו חברים רבים כמו ה׳ **מנת** חלקי, **בינת** שועלים יהיו **ורמקצת** הימים ואחרים ככתוב במכלול בשער דקדוק הבעלי׳ אבן ע״ז לכן גם הוא כמשפט, ומה שהזכיר הרב להוגאת לעזרת

8 וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם׃ 9 אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק

כוד (תהלים פג) ועל זה קורא אות' אויביו של מקום: **וברוח אפיך** היוצא מאפי כביכו' של אף זכר הכתוב כביכול בשכינ' דוגמ' מלך בשר ודם כדי להשמיע אוזן הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו וכן עלה עשן באפו (תהלים יח) וכן ומרוח אפו יכלו (איוב ד) וזהו שאמר למען שמי אאריך אפי (ישעיה מח) בשועפו נחה נשימתו ארוכ' וכשהוא כועס נשימתו קצרה ותהלתי אחטם לך (ישעי' מח) ולמען תהלתי אשים חטם באפי לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא יצאו, לך בשבילך אחטם כמו נאקה בחטם במסכת שבת כך נראה בעיני, וכל חרון אף שבמקרא אני אומר כן חרה אף כמו ועצמי חרה מני חורב (איוב ל) ל' שרפה ומוקד שהנחירים מתחממים ונחרים בעת הקצף ותרון מגזרת חרה כמו רצון מגזר' רצה וכן חמה ל' חמימות על כן הוא אומר וחמתו בערה בו (אסתר ד) ובנוח החמה אומר נתקררה דעתו. **נערמו מים** אונקלוס תרגום ל' ערמימות ול' נחות המקרא כמו ערמת חטים (שיר ז) ונצבו כמו נד יוכיח. נערמו ממוקד רוח שיצא מאפך יבשו המים והם נעשו כמין גלים וכריות של ערמה שהם גבוהים. **כמו נד** כתרגומו כשור כחומה. **נד** ל' צבור וכנוס כמו נד קציר ביום נחלה (ישעיה יז) כונס כנד לא כתב כונס כנאד את כנד ואלו היה כנד כמו כנאד וכונס ל' הכנסה היה לו לכתוב מכניס כבנאד מי הים אלא כונס ל' אוסף וצובר הוא וכן קמו נד אחד ויעמדו נד אחד (יהושע ג) ואין ל' קימה ועמידה בנאדו' אלא בחומות ובצורי' ולא מצינו נאד נקוד אלא במלא פום כמו שימה דמעתי בנאדך (תהלי' נו) את נאד החלב (שופטי' ד). **קפאו** כמו וכגבינה תקפיאני (איוב י) שהוקשו ונעשו כאבנים והמים זורקי' את המצרי' על האבן בכח ונלחמי' בם בכל מיני קושי. **בלב ים** בחוזק הים ודרך המקראות לדבר כן עד לב השמים (דברים ד), בלב האלה (שמוא' ב טו), ל' עקרו ותקפו של דבר: **אמר אויב** לעמו כשפיתם בדברים

ארדוף

הבנת המקרא.

ה' בעזרת ה' לא להוכיח שהתי"ו מורה על הדביקות שזה פשוט וידוע לכל משכיל אבל הזכירם לדוגמא שכן מדרך המקרא לסמוך התיב' של הפועל ואיננה כמו ברכת אברהם ואהבת חסד וכמו שאנו אומרים קויה בעזרת ישרא' עזרת אבותינו ודומיה' שדבקים של הפעול לא כן זמרת יה שהוא דבוק של הפועל דוגמת לעזרת ה' וחביריו שהזכיר, ואמר עוד ואל תתמה על הוי"ו של ויהי וכו' ר"ל שגם הוי"ו של ויהי איננה זרה כי גם לה יש חברים רבים במקרא ולכן לפי שטתו אין שום זרות בכתוב הזה כמו שהוא לשטת האונקלוס והראב"ע, והחכם בעל מקנה אברם בשימושי הוי"ו תיקן גם שימוש הוי"ו הזה לשטת רש"י ז"ל ע"ש, ועדיין אנו צריכין למודעא כי כל קמץ שאיננו רחב הוא אשר קראו הרב בשם חטף קמץ בכל מקום ולכן אמר עזי נקוד חטף קמץ וכן אמר לקמן י"ט כ"ד

ופרץ

שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי:

10 נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים

ארדוף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי. תמלאמו תמלא מהם נפשי רוחי ורצוני ואל תתמה על תיבה המדברת בשתים תמלאמו תמלא מהם יש הרבה כל' הזה כי ארץ הנגב נתתני (שופטים א) כמו נתת לי, ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לז) כמו דבר עמו, בכי ימצאוני (ירמי' י) כמו ימצאו אותי, מספר צעדי אגידנו (איוב לא) כמו אגיד לו, אף כאן תמלאמו תמלא מהם. אריק חרבי אשליף ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו נשאר ריק נופל בו ל' הרק' כמו מריקים שקיהם (בראשית מב), וכליו יריקו (ירמיה מח), ואל תאמר אין ל' ריקות נופל על היוצא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנו אבל לא על החרב ועל היין ולדחוק ולפרש אריק חרבי כל' וירק את חניכיו (בראשי' יד) אזדיין בחרבי מצינו הל' מוסב אף על היוצא שמן תורק, לא הורק מכלי אל כלי (ירמיה מח), לא הורק הכלי אין כתיב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי, מצינו הל' מוסב על היין וכן והריקו חרבות על יפי חכמתך החירם (יחזקאל כח). תורישמו ל' רישות ודלות כמו מוריש ומעשיר (שמואל א ב): נשפת ל' הפחה וכן וגם נשף בהם (ישעי' מ). צללו שקעו עמקו ל' מצול'. כעופרת

אבר

הגהת המקרא.

יפרץ נקוד חטף קמץ וכן להלן כ"ה ב' **מראה** נקוד חטף קמץ וכן בבראשית י"ו י"ג **ראי** נקוד חטף קמץ וכן בכל מקום לא הבדיל כלל בין חטף קמץ לקמץ חטף ושניהם שוים אצלו וכן שטת קדמוני הקדמונים והיא עיקרית ואין כאן מקום בירור השטה הזאת.

8 **נערמו מים** א"ת ל' ערמימות וכו' עכ"ה, וככה מצאנו לרז"ל במכילתא והובא בילקוט ברמז רמ"ח נערמו מים במדה שמדדו בה מדדת להם הם אמרו הבה נתחכמה לו אף אתה נתתה ערמה למים והיו המים נלחמים בהם בכל מיני פורעניות, ד"א עשאן כמין ערימות וכו' עכ"ל, וכן מדקדק רז"ל לפרש התיבות בכל מיני ההוראות העניניות והמדרשיות אשר להם לפי שזה מנאות המליצ' הנאותה להשתמש במלות רבות המובן לומר שכולהי איתנהו ביה בענין אם בעצם או במקרה; ומצאתי לבעל הפרחון בשרש ערם שאמר, ערימות פי' גדישים, וזה נערמו מים פי' נעשו ערימות כיון נצבו כמו נד, והתרגם עשאהו מל' ערמה וחכמה שתרגם חכימו מיא, והוי יודע כי התרגום יניח לפעמים הדבר הידוע ובורח על שהוא גלוי ותפס ענין אחר נסתר כדי שיגדיל תורה ויאדיר, והטפשין תופשין אותו על כך ואומרו לא הבין לומר כך ולולי שיוכלו להבין דבריו אבל עניות דעתם ישים להם גאות לתפוס את החכמים כי גאות חבר לעניות ואינן נפרדים לעולם בין בדעת בין בממון.

9 **תורשמו** ל' רישות ודלות כמו מוריש ומעשיר, ל' רש"י ז"ל, דע כי לפי הדקדוק אין לגזור תורישמו גם לא מוריש ומעשיר מגזרת עני ורש שא"כ היו

ראויים

אַדִּירִים׃ מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר 11
בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא׃ נָטִיתָ יְמִינְךָ 12
תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׃ נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ 13
בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ׃ שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז 14

11 אחר פל"וס בלע"ז (בו"יח): באלים בחוקי', כמו ואת אילי הארץ לקח (יחזקאל יז), אילותי לעזרתי חושה (תהלים כב). נורא תהלות יראוי מלהגיד תהלותיך פן ימעטו כמו שכתוב לך דומיה תהלה (תהלים סה):
12 נטית ימינך כשהקב"ה נוטה ידו הרשעים כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלים בנטייתה וכן הוא אומר וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור (ישעי' לא) משל לכלי זכוכית הנתונים ביד אדם מטה ידו מעט והן נופלין ומשתברים.
13 תבלעמו ארץ מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמר ה' הצדיק (שמות ט): נהלת ל' מנהל ואונקלו' תרגם ל' נושא וסובל ולא דקדק לפרש אחר ל' עברי:
14 ירגזון מתרגזין. יושבי פלשת מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ ויצאו בחוקה

הבנת המקרא.

ראוי' התרישני מריש ומעשיר אם לא שנאמר שהם שני שרשים בענין אחד ירש ורוש וכ"כ רד"ק במכלול כי כן דרך העברים לאמר בענין אחד הפעל שידמו אותיותיו לאותיות פעל אחר אע"פ שהם הפוכים בסדר אותיותיהם יאמרו שניהם בענין אחד יבש בוש, יטב טוב, יגד גוד, יצר צור, ירע רוע, יקץ קיץ, ירב ריב, ירש רוש וכו' ע"ש משלים הרבה, והרא"בע פי' תורישמו תשמידם וכן ת"א תשיצינון, והרד"ק בשרשו אמר שיתכן להיות ל' גירושין, אכן האמת כי ירש ורוש ורשה ורשש עיקר יסוד כולם רש ב' אותיות וממנו נאצלים כל אלה, ול' רש הונח בעצם על ענין העתקת הקנינים מרשות לרשות לכן יש במשמעו קנין והעדר והיינו הרישות והירושה כי הרישות העדר והירושה קנין וכנו העברי' מזה פעלים מתחלפים על גזרות שונות לרמוז בהם על הנדדים המתחלפים המכוונים בענין ההוא, ואמרו ל' ירש יירש ואירש ותירש וכו' בבנין הקל להורות על קניית הירושה, ואף שמצאנו לרשת אותם מפניך (דברי' י"ב כ"ט) כבר פי' הרד"ק שמלת מפניך שב על כיברית לא על לרשת, ואמרו ריש רשו וירושם ומתרושש על העדרת ושלילת הירוש' והוא הרישו' אף שהקל עומד והמרובע יוצא, ואמרו הוריש ומוריש ויוריש להגמיד ההעדר והקנין הרישו' והירוש' בפעל אחד כמו והורשתם את הארץ וישבתם בה וחביריו, ומצד השלילה שבו יתפרש בל' גירושין בהיות הבעלים מגורשים מנחלתם ומזה המין כל ל' הורשה שבתורה שבבנין הפעיל ולכן כולם ת"א בל' גירושין חוץ מן תורישמו ידי דעכינא שתרגמו בל' השמדה לפי עיקר כוונת האויב ומ"מ לשון גירושין הוא והיינו גירום מאחוזות החיים,

וזה

ישבי פלשת: אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל ישבי כנען: תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד יעבר עמך יהוה עד יעבר עם זו קנית: תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יהוה

נחוקה כמפורש בד"ה (א' ז' כ"א) והרגום אנשי גת: אלופי אדום אילי מואב והלא לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכי' אלא מפני אנינות שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם של ישראל. נמוגו נמסו כמו ברביבים תמוגגנה (תהלים סה), אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו: תפול עליהם אימתה על הרחוקים. ופחד על הקרובים כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו' (יהושע ב). (ס"א) (אימתה על הקרובי' ופחד על הרחוקים). עד יעבר עד יעבר כתרגומו. קנית חבבת מכל אומות כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחביב על האדם: תביאמו נתנבאו משה שלא יכנס (ס"א יכנסו) לארץ לכך לא נאמר תביאנו. מכון לשבתך מקדש שלמטה

וזה פי' רש"י וזרעו יורשנה (במדבר י"ד כ"ב) כתרגומו יתרכינה יורישו את הענקים ואת העם אשר בה, ואין לתרגמו ירתינה שא במקום יירשנה עכ"ל, אבל תורישמו ראה רש"י ז"ל יותר טוב לפרשו ל' רישות כמו מוריש ומעשיר שטעמו מגרש הבעלים מירושתם לכן הם דלים ורשים, ומצאנו עוד מל' רש כי תאמר אדום רששנו (מלאכי א' ד) שנכנה על דרך השלימים ולא אמר רוששנו וזה' כדי לצרף הרישות והריכות יחד שהם אחים ורעים בכל מקום כי הרשפה גם היא ל' כתישה והכיכה וכן אז"ל כל שמעלה רשין (נדה דף ח' ב') ויהיה רשש ורצץ ורסס שוים בעיקר פתרונם ובגדלים רק בחוזק ובחולשה ובהוראות טפילו', כמו נהש נתץ נתם וכמו שאגה צעקה זעקה וכמו שריון סריון וחנים כמוהם, ומצאנו עוד כל ענך ופרי אדמתך יירש הצלצל (דברי' כ"ח מ"ב) בבנין הכבד הדגש לפי שאין קנייני פרי האדמ' מקריי' בלתי עצמותיי' כקנייני נכסי האדם אבל הם עצמיותי' וטבעיי' לכן נאות להוציא רישות שלהם בל' כבד וכמו שכתבתי לעיל א' ט"ו אבל למילדות, גם כפ' ויחי אבל בני שלמים (ברא"ש כ כג) ועוד אדבר בו במקומו בהגיעי לשם בעז"ה. תפל עליהם אימתה על הרחוקים ופחד על הקרובי' כענין שנאמ' את אשר הוביש וגו' עכ"ל והכי איתא במכילתא ולימדנו מזה כי היראה מסבבה רחוקה אם ברחוק מקום או ברחוק זמן תכונה בשם אימה, והיראה מסבבה קרובה תכונה בשם פחד, וזה שאמר הרב כענין שנאמר את אשר הוביש ר"ל

בזמן

מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ׃ יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃ 18
כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב 19
יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ
בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם׃ פ
וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ 20
וַתֵּצֶאןָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת׃
וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה 21

שלמטה מכוון כנגד כסא שלמעל' אשר פעלת. מקדש הטעם עליו זקף גדול להפרידו מתבת השם שלאחריו המקדש אשר כוננו ידיך ה' חביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנאמר אף ידי יסדה ארץ (ישעיה מח) ומקדש בשתי ידיו ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה' ימלוך לעולם ועד, לעתיד לבא שכל המלוכה שלו: 18 לעולם ועד ל' עולמית הוא והו"ו בו יסוד לפיכך היא פתוחה אבל אנכי היודע ועד (ירמיה כט) שהו"ו בו שמוש קמוצה היא: 19 כי בא סוס פרעה כאשר בא: 20 ותקח מרים הנביאה וגו', היכן נתנבאה כשהית' אחות אהרן, קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' כדאיתא בסוטה, דבר אחר אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו. את התף כלי של מיני זמר. בתפים ובמחולות מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרים: 21 ותען להם מרים משה אמר שירה לאנשים הוא אומר והם עונין אחריו ומרים אמרה שירה לנשי':

ויסע

הבנת המקרא.

אין הכתוב הזה ראוי של' אימה נופל על הרחוקים שהרי אמרה וכי נפלה אימתכם עלינו כי שמענו את אשר הוביש ה' וגו' וזה הי' ברחוק מקום ומגד השמועה ולכן אמרה אימתכם ולא אמרה פחדכם, ועוד יש להביא ראי' מן את אימתי אשלח לפניך (לקמן כ"ג כ"ז) שמשמעו טרם בואך אשלח אימתי דוגמת וישלח יעקב מלאכי' לפניו, ואת יהודה שלח לפניו גשנה, ויאמר הרא"בע את אימתי וגו' הוא פחד בנשמה והכה תבוא לגוף חולשה מיד וכו'.

18, לעלם ועד ל' עולמית הוא והוי"ו בו יסוד לפיכך היא פתוחה וכו' עכ"ה, י"מ שכוונת רשי' בפתח וקמץ הגדול שנקרא פתח קטן והצרי שנקרא קמץ קטן אבל משמעות לשונו אינכו סובל הפי' הזה, ויותר עיקר שגירסת רשי' ורא"בע היתה וָעַד בפתח הוי"ו וכן הוא במ"ג של רע"ק ושל רפ"ו וכתוב בגליונו לית פתח ־ׅ לרש"י ואב"ע ודומה שרשי' הי' גורס העי"ן בצר"י בשניהם, אכן בכי"י

סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: ס וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ מָיִם: וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמָהּ מָרָה: וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה־נִּשְׁתֶּה: וַיִּצְעַק אֶל־

22 ויסע משה הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסיה' זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאין אותם בים וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרי' שנאמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף (שיר א) לפיכך הוצרך להסיעם בעל כרחם:

23 ויבאו מרתה כמו למרה ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחילתה והת"ו היא במקו' ה"א הנשרשת בתיבת מרה ובסמיכתה כשהיא נדבקת לה"א שהוא ממשיך במקו' הלמ"ד תהפך הה"א של שרש לתי"ו וכן כל ה"א שהיא שורש בתיבה תהפך לתי"ו בסמיכתה כמו חמה אין לי (ישעיה כז), וחמתו בערה בו (אסתר א), הרי ה"א של שורש נהפכ' לתי"ו מפני שנסמכת לו הו"ו הנוספת וכן עבד ואמה, הנה אמתי בלהה (בראשית ל), לנפש חיה (בראשית ב), וזהמתו חיתו לחם (איוב לג) בין הרמה ותשובתו הרמתה (שמואל א ז):

24 וילנו ל' נפעל הוא וכן התרגום ל' נפעלו הוא ואתרעמו וכן דרך ל' תלונה להסב הדבור אל האדם מתלונן מתרועם ולא אמר לונן רועם וכן יאמר הלועז דקו"מפליינשט שי' מלב

הבנת המקרא.

נס בשל"כ דובוכינו של רמ"א נקוד הָעֵד וכן העיד רד"ק במכלול בשקל פַּל ובשקל פַּל גם בשרשי' שלו, ובמערכ'"ד המסרה בעדך קיון מצאנו כ"ה מלין מיתדין קמצין ועמהם ואכפי הידע ועד ש"ו שזה לבד בצר י העין גם על מקומו מסר עליו ק'.

23 מרתה כמו למרה וכו' והת"ו היא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה וכו' עכ"ה, דקדוקו מבואר, ומה שאמר ה"א הנשרשת בתיבה ר"ל שנפלה בסוף התיבה ולפניה קמץ לפי ל' נקבה והנה היא כשתרשת בו והיא תהפך לתי"ו ולכן בכל המשלים שהזכיר רשי' ז"ל לדוגמא אין גם אחד בהם שהה"א יסוד ושרש בהם כ"א לפי ל"נ, וכל ה"א שהיא יסוד ושרש בתיבה או שהיא נוספת ואיננה לפי ל"נ וזה כשהניגון מלעיל לא תהפך לתי"ו לעולם כימן שָׂדֶה תאמר שְׂדֵי שָׂדְךָ שָׂדוֹ או שָׂדֵהוּ וכן בכל דוגמתו.

24 וילנו לשון נפעלו הוא וכו' עכ"ה, והוא מן הפעלים השניים ונדגש הלמ"ד לחסרון נון נפעל כמשפט, ומה שאמר וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם וכו' אין וכוונתו שלעולם יבוא לשון תלונה עומד בנפעל דוקא שהרי

וילן

יהוה ויורהו יהוה עץ וישלך אל־המים וימתקו
26 המים שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו: ויאמר
אם־שמוע תשמע לקול יהוה אלהיך והישר בעיניו
תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל־חקיו כל־
המחלה אשר־שמתי במצרים לא־אשים עליך כי
27 אני יהוה רפאך: ס חמישי ויבאו אילמה
ושם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים
טז 1 ויחנו־שם על־המים: ויסעו מאילם ויבאו כל־עדת
בני־ישראל אל־מדבר־סין אשר בין־אילם ובין
סיני בחמשה עשר יום לחדש השני לצאתם
2 מארץ מצרים: וילינו כל־עדת בני־ישראל על־

25 מכב הדבר שיו באמרו שי"י: שם שם לו במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינין. ושם נסהו לעם וראה קשי ערפו שלא נמלכו במשה בל' יפה בקש עלינו רחמים שיהיו לנו מים לשתות אלא נתלוננו: 26 אם שמוע תשמע זו קבלה שיקבלו עליהם. תעשה היא עשייה. והאזנת תטה אזנים לדקדק בהם. כל חקיו דברים שאינן אלא גזירת מלך בלא שום טעם ויצר הרע מקנטר עליהם מה איסור באלו למה נאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם. לא אשים אליך ואם אשים הרי הוא כלא הושמה כי אני ה' רופאך, ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דבר זה פן יביאך לידי חולי זה וכן הוא אומר רפאות תהי לשרך (משלי ג): 27 שתים עשרה עינות מים כנגד שנים עשר שבטים נזדמנו להם. ושבעים תמרים כנגד ע' זקני': 1 בחמשה עשר יום נתפרש היום של חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן ללמדנו שאכלו משירי הבצק ששים ואחת סעודות וירד להם מן בששה עשר באייר ויום אחד בשבת היה

בדקית'

הבנת המקרא.

וילן העם על משה הוא עומד בקל לשיטת רש"י והנימר בסמוך אלא שכוונתו שכן מדרך העברים לפעמים להסב התלונה אל האדם המתלונן וכן מדרך הלועז גם הוא לפעמים באמרו דקו"מפליינט שי"י (זיך חוגוי"ן וגו בעליגען):

מותגר

3 מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר׃ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִי־יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל־סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע
כִּי־הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת־
4 כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב׃ ס וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמָיִם
וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ
5 הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ
אֵת אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ
6 יוֹם ׀ יוֹם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי יְהוָה הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
7 מִצְרָיִם׃ וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהוָה בְּשָׁמְעוֹ

3 כדאיתא במסכת שבת: וילונו לפי שכלה הלחם: מי יתן מותנו שמותנו ואינו שם דבר כמו מיתתנו אלא כמו עשותנו חנותנו שובנו לעשות אנחנו לחנות אנחנו לשוב אנחנו, ותרגום הלואי דמיתנו. לו מתנו הלואי והיינו מתים:
4 דבר יום ביומו צורך אכילת יום ילקטו ביומו ולא היום לצורך מחר. למען אנסנו בו (ס"א כי) אנסנו הילך בתורתי אם ישמרו מצות התלויות בו שלא
5 יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקט: והיה משנה ליום ולמחר׳. משנה על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע אומר אני אשר יביאו והיה משנה לאחר שיביאו וימדו משנה במדידה על אשר ילקטו וימדו יום יום וזה ילקטו לחם משנה בלקיטתו היה נמצא לחם משנה, וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכ׳ כוס"ן בבית למלאו׳ העומר פעמי׳
6 ללחם יומים: ערב כמו לערב. וידעתם כי ה׳ הוציא אתכם מארץ מצרים לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו תדעו כי לא אנחנו המוציאים
7 אלא ה׳ הוציא אתכם שיגיז לכם את השליו: ובקר וראיתם לא על הכבוד
שנאמר

הגהת המקרא.

3 בְּמוֹתֵנוּ שמות וכו׳, עיין מ"ש לעיל י"ד י"ב אצל ממותינו במדבר, והורה עוד כי הכינוי בך אינו לפי הפעול שהוא אותנו כי אם לפי הפועל שהוא אנחנו דוגמת לבלתי הפכי בראשית י"ט כ"א ע"ש.

אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל־יְהוָה וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלִּונוּ עָלֵינוּ׃
8 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְהוָה לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל
וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְהוָה אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם
אֲשֶׁר־אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא־עָלֵינוּ
תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל־יְהוָה׃ 9 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן

שנאמר והנה כבוד ה' נראה בענן כאמר שלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן אך לא בפנים מאירו' יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה והלחם ששאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חבה בבקר שיש שהות להכינו וטל מלמעל' וטל מלמט' כמונח בקופסא. את תלונותיכם על ה' כמו אשר על ה'. ונחנו מה מה אנחנו חשובין. כי תלינו עלינו שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ונשיכ' ובנותיכ' וערב רב, ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בל' תפעילו מפני דגשותו וקרייתו שאלו היה רפה הייתי מפרשו בל' תפעלו כמו וילן העם על משה (שמות יז) או אם היה דגש ואין בו יו"ד וקורא תלונו הייתי מפרשו ל' תתלוננו עכשו הוא משמע תלינו את אחרים כמו במרגלי' וילינו עליו את כל העדה (במדבר יד): 8 בשר לאכל ולא לשבוע, למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלחם שאלו כהוגן שאי אפשר לו לאדם בלא לחם אבל בשר שאלו שלא כהוגן שהרב' בהמות היו להם ועוד שהיו אפשר להם בלא בשר לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן. אשר אתם מלינ' עליו את האחרי' השומעים אתכם מתלוננ':
קרבו

הבנת המקרא.

7 כי תלינו עלינו שתרעימו עלינו את הכל וכו' עס"ה, כבר כתבנו במקומות רבים כי הכפולים והנחים וחסרי הנו"ן כולם עיקר יסודם שתי אותיות ומדקדקי העברים להשתמש בהם על שלשת התבונות האלה לכן הם נלאים במעגלותם וכמ"ש לעיל ט"ו ט' אבל תורישמו ידי, וכנה שוף שפה שכך וכסף, עיקר יסוד כולם שף ב' אותיות, וכנה שוג שגה שגג, שור שרה שרר, שוק שקה שקק כשק וכן מול ומלל חתת וחת נכא נבב בלל כבל כמס שמה, וכמו שבאר רש"י ז"ל בתלים ל"ח ע"ש וכן יכת נכת כתת והנה תלינו מלינים בדגשות הלמ"ד להורות על נו"ן שהוא יסוד הנופל בהם לפרקים ותלונות הנה הם תלינו מלינים ושוים הם במבטא אל תפקידו מפקידים לכן הם לשון הפעיל ולא כן אלין ילין וילן שהם לשון קל והיו"ד שבהם למשך לא לסי' לשון הפעיל וכנה אשיר ישיר אדין ידין אריב יריב ואבירים בילם מהקל והעד שבלשון ציווי תאונה שירו דינו ריבו בלא ה"א בראש ואלו
בלשון

אֱמֹר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֵת תְּלֻנֹּתֵיכֶם׃ וַיְהִי כְּדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּפְנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְּבוֹד יְהוָה נִרְאָה בֶּעָנָן׃ פ ששי

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּלוּנֹּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ־לָחֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשְּׂלָו וַתְּכַס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שִׁכְבַת הַטַּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה׃ וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֻסְפָּס דַּק

קרבו למקו' שהענן ירד: השליו מין עוף ושמן מאד. היתה שכבת הטל הטל שוכב על המן ובמקו' אחר הוא אומר וברדת הטל וגו' (במדבר יא) הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחוזר ויורד טל עליו והרי הוא כמונח בקופסא: ותע' שכבת הטל כשהחמ' זורחת עול' הטל שעל המן לקראת החמ' כדרך טל עולה לקרא' חמה אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתו' את פיה ותניחה בחמה היא עולה מאליה באויר, ורבותינו דרשו שהטל עולה מן הארץ באויר ובעלו' שכבת הטל נתגל' המן וראו והנ' על פני המדבר דק דבר דק. מחוספס מגול' ואין דומה לו במקרא, ויש לומר מחספס ל' חפיסה ודלוסקמא שבל' משנה כשנתגל'

הבנת המקרא.

בלשון הפעיל היו ראויי' השירו הדיחו הריבו ע"ו השיבו נא להם, הקימו מומרים, ועוד שהרי בלשון עבר אמרו לעולם עָשָׂר רָב ולא אמרו השיר הדין הריב ע"מ השיב הקים, ואין טעם לומר שהשתמשו בלשון עבר בקל ובעתיד בהפעיל לכן כולם מהקל וכבר רמזתי על זה ברש פ' בא אצל למען שיתי אותותי, וזהו שאמר הרבנ"ל שאילו היה רפה תְּלִינוּ הייתי מפרשו בלשון תפעלו, ור"ל בלשון קל, כמו וילן העם על משה, או אם היה דגש ואין בו יו"ד ונקרא תַּלּוֹנוּ הייתי מפרשו לשון תתלוננו, ר"ל לשון נפעל דוגמת וילונו דלעיל, עכשו הוא

כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ׃ 15 וַיִּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מָן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם לְאָכְלָה׃ 16 זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת מִסְפַּר נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לַאֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ תִּקָּחוּ׃ 17 וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט׃ 18 וַיָּמֹדּוּ בָעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר

כשנתגל׳ ושכב׳ הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס בתוכו בין שתי שכבות הטל, ואנקלוס תרג׳ מקלף ל׳ מחשוף הלבן. ככפור כפור יליד״א בלעז (רייף, גשי פֿרפֿרען) דעדק כגיר כאבני גיר והוא מין צבע שחור כדאמרינן גבי כבוי הדם הגיר, והארכיך, דעדק כגיר כגלידא על ארעא דק היה כגיר ושוכב מוגלד כקרח על הארץ וכן פירושו דק ככפור שטוח קלוש ומחובר כגליד, דק טינ״צ בלעז (דיננע) שהיה מגליד גלד דק מלמעלה וכגיר שתרגם אנקלוס וספת הוא על ל׳ העברית ואין לו תיבה בפסוק: 15 מן הוא הכנת מזון הוא כמו וימן להם המלך (דניאל א). כי לא ידעו מה הוא שיקראוהו בשמו: 16 עמר שם מדה. מספר נפשותיכם כפי מנין נפשות שיש לאיש באהלו תקחו עומר לכל גולגלת: 17 המרבה והממעיט יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש מה שלקטו ומצאו שהמרב׳ ללקוט לא העדיף על עומר לגולגול׳ אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומר לגולגלת

וזהו

הכנת המקרא.

משמע תלינו את אחרים כמו במרגלים וילינו עליו את כל העדה, ור״ל ושם על כרחך לשון מפעיל הוא בראיית את כל העדה שאחריו לכן גם כי תלינו עלינו דהכא לשון מפעיל הוא שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ונשיכם וכו׳, וזהו שפי׳ הרב בדבור שלאחריו אשר אתם **מלינים** עליו את האחרים השומעים אתכם ומתלוננים, ור״ל אתם הגורמים שגם האחרים יתלוננו בשמעם את תלונותיכם, לא שהלכו להסית את העם לתלונה אבל הם הגרם בנזקין ונופל עליהם ל׳ הפעיל. 15 מן הוא הכנת מזון וכו׳ ושיעור הכתוב לרש״י לפי שלא ידעו מה הוא ולא היו יכולין לקראו בשמו הפרטי הנאות לו לכן קראוהו בשם הכולל לכל מזון והוא מן, ועיין מה שבארתי על וימן ה׳ דג גדול (יונה ב א) תמצאהו בהפטרה למנחה י״כ.

והם

אִישׁ לְפִי־אָכְלוֹ לָקָטוּ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ
אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה
וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים
וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה׃ וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר
בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס׃ וַיְהִי ׀
בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר
לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה׃
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שַׁבָּתוֹן
שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֵפוּ
וְאֵת אֲשֶׁר־תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ
לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֹּקֶר׃ וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד־
הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה

וזהו כס גדול שנעשה בו: ויותירו אנשים דתן ואבירם. וירם תולעים
ל' רמה. ויבאש הרי זה מקרא הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין
שנאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתליעי': וחם השמש
ונמס הנשאר בשדה נעשה נחלים ושותין ממנו אילים וצבאים ואומות
העולם צדין מהן וטועמים בהם טעם מן ויודעים מה שבחן של ישראל, פשר
ל' פושרין על ידי השמש מתחמ' ומפשיר וכמס דישטנ"פריר ודוגמתו בסנהדרין
בסוף ארבע מיתות: לקטו לחם משנה כשמדדו את לקיטתן באהליה' מצאו
כפל' שני העמר לאחד, ומדרש אגדה לחם משונה אותו היום נשתנה לשבח
בריחו וטעמו. ויגידו למשה שאלוהו מה היום מימים ומכאן יש ללמד שעדין
לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטווה לומר להם והיה ביום הששי והכינו
וגו' עד ששאלו את זאת אמר להם הוא אשר דבר ה' שנצטויתי לומר לכם ולכך
ענשו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנת' ולא הוציאו מן הכלל: את אשר תאפו
אפו מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל לשני ימים ומה שאתם
צריכים

הבנת המקרא.

ב וחם השמש ונמס הנשאר בשדה וכו' ר"ל שאין ומס השמש וכמס קאי על
ויותירו אנשים שהמותר כמס כי אם על וילקטו אותו ומה שנשאר בשדה אחר
שלקיט'

לא היתה בו׃ [25] ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום ליהוה היום לא תמצאהו בשדה׃ [26] ששת ימים תלקטהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו׃ [27] ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו׃ ס [28] ויאמר יהוה אל משה עד אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתי׃ [29] ראו כי יהוה נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקמו ביום השביעי׃ [30] וישבתו העם ביום השבעי׃ [31] ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא

צריכים לבשל ממנו במים בשלו היום ל' אפייה נופל בלחם ול' בישול בתבשיל. למשמרת לגניזה: 25 ויאמר משה אכלוהו היום שחרית שהיו רגילין לצאת וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו אמר להם את שבידכם אכלו לערב חזרו לפניו מהו לצאת אמר להם שבת היום ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד אמר להם היום לא תמצאוהו מה ת"ל היום היום לא תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו: 26 וביום השביעי שבת שבת הוא המן לא יהיה בו, ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים וימים טובי': 28 עד אנה מאנתם משל הדיוט הוא בהדי הוצא לקיא כרבא על ידי הרשעים מתגנין הכשרי': 29 ראו בעיניכם כי ה' בכבודו הזהיר אתכם על השבת שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים. שבו איש תחתיו מכאן סמכו חכמים ארבע אמות ליוצא חוץ לתחום. אל יצא איש ממקומו אלו אלפים אמה ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר: 31 והוא כזרע גד לבן עשב ששמו קולי"אנדרי וזרע שלו עגול ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן. כצפיחית בצק שמטגנין אותו בדבש

וקורין

הבנת המקרא.

הלקיט' וחם השמש ונמס ומה שאמר פשר ל' פושרין הוא פירוש על ת"א שתרגם ונמס פשר ופירוש הוא ז"ל שע"י השמש הוא מתחמם ומפשיר ונמס דישטנ"פריר (ובכ"י דיסטרימפ"א destremper חויפו ווייכען) ודוגמתו בסנהדרין בסוף ד' מיתות (דף סז ב) כי מטא לאשקוי' נייא פשר ופי' שם רש"י פשר נמס, וכן בפ' שמיני (ויקר' יא ג) פי' מעלת גר' תרגומו פישרא שע"י הגר' האוכל נפשר ונימוח.

31 כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ׃ וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מְלֹא הָעֹמֶר
מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן ׀ יִרְאוּ אֶת־
הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי
33 אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן
קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן
וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם׃
34 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי
35 הָעֵדֻת לְמִשְׁמָרֶת׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן
אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת־

31 וקורין לו אסקריטין בל' משנה והוא תרגום של אנקלוס: **למשמרת** לגניזה.
לדורותיכם בימי ירמיהו כשהיה ירמיהו מוכיח' למה אין אתם עוסקין בתורה
והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס, הוציא להם
צנצנת המן אמר להם אתם ראו דבר ה' (ירמיה ב) שמעו לא נאמר אלא ראו
33 בזה נתפרנסו אבותיכ' הרבה שלוחין יש לו למקו' להכין מזון ליראיו: **צנצנת**
צלוחית של חרס כתרגומו. **והנח אותו לפני ה'** לפני הארון ולא נאמר מקרא
35 זה עד שנבנ' אוהל מועד אלא שנכתב כאן בפרשת המן: **ארבעים שנה** והלא
חסר שלשי' יום הם שהרי בחמש' עשר באייר ירד להם המן תחלה ובחמש' עשר
בניסן פסק שנאמר וישבו' המן ממחרת (יהושע ה) אלא מגיד שהעוגו' שהוציאו
ישראל ממצרי' טעמו בהם טעם מן. **אל ארץ נושבת** לאחר שעברו את הירדן
(ס"א, שאותה שבעבר הירדן מיושבת וטובה שנאמר אעברה נא ואראה את
הארץ הטובה אשר וגו' (דברים ד) ותרגום של נושבת יתבתא מיושבת).

הבנת המקרא.

35 אל ארץ נושבת לאחר שעברו את הירדן; אל קצה ארץ כנען בתחלת
הגבול קודם שעברו את הירדן והם ערבו' מואב כמנהי' מבחישין את וכו' עם"ה,
ידענו כי קצות כל דבר הם שנים והם התחלתו וסופו ושניה' יקראו קצה והעד
אל שני קצותיו, על שני קצות החשן, לכן יתכן לפרש קצה ארץ כנען תחלת
הגבול והייכו בעבר הירדן מזה קודם שעברו, ונקרא הירדן קצה ארץ כנען
כי הוא חלק ממנה וכמו שפירשתי בהפטרת יונה למנחה י"כ, לכן כירוש אבלי

הַמָּן אָכְלוּ עַד־בֹּאָם אֶל־קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן׃ 36 וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא׃ פ שביעי

יז

1 וַיִּסְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים וְאֵין מַיִם לִשְׁתֹּת הָעָם׃ 2 וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תְּנוּ־לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה־תְּרִיבוּן עִמָּדִי מַה־תְּנַסּוּן אֶת־יְהוָה׃ 3 וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיָּלֶן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת־בָּנַי וְאֶת־מִקְנַי בַּצָּמָא׃ 4 וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי׃ 5 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ

35 קצה ארץ כנען בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והוא ערבות מואב ואלו מכחישין זה את זה לא בערבות מואב כשמת משה בשבעה באדר פסק המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בשש עשר בניסן שנאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח (יהושע ה): 36 עשירית האיפה האיפה שלש סאין והסאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ששה בצים נמצא עשירית האיפה ארבעים ושלש ביצים וחומש ביצה והוא שיעור לחלה ולמנחות: 2 מה תנסון לומר היוכל לתת מים בארץ ציה: 4 עוד מעט אם אמתין עוד מעט וסקלוני: 5 עבור לפני העם וראה אם יסקלוך למה הוצאת לעז על בני. וקח אתך מזקני ישראל לעדות שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם. ומטך אשר הכית בו את היאור מה ת"ל אשר הכית בו את היאור, אלא שהיו ישראל אומרי' על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים לכך נאמר

הבנת המקרא.

את המן ארבעי' שנה שנסתפקו במן ארבעים שנה כי במן שירד בשבעה באדר נסתפקו עד י"ו בניסן, ופירוש את המן אכלו עד בואם את המן שירד להם יום בזמנו, ולכן אין הכתובים מכחישין זה את זה.

6 את־היאר קח בידך והלכת: הנני עמד לפניך שם ׀ על־הצור בחרב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש כן משה לעיני זקני
7 ישראל: ויקרא שם המקום מסה ומריבה על־ריב ׀ בני ישראל ועל נסתם את־יהוה לאמר היש יהוה בקרבנו אם־אין: פ
8 9 ויבא עמלק וילחם עם־ישראל ברפידם: ויאמר משה אל־יהושע בחר־לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על־ראש הגבעה ומטה
10 האלהים בידי: ויעש יהושע כאשר אמר־לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור עלו

אמר הכית בו את היאור והן אומרים עליו שהוא לפורענות יראו עתה שאף
6 לטובה הוא מוכן: והכית בצור על הצור לא נאמר אלא בצור מכאן שהמטה
8 היה של מין דבר חזק ושמו סנפירינון והצור נבקע מפניו: ויבא עמלק סמך
פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכ' ואתם אומרים
היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכ' ואתם צועקים לי ותדעו
היכן אני, משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה
חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שניי' וכן שלישי' פגעו באדם
אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא אמר לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו
9 מעליו ובא הכלב ונשכו: בחר לנו לי ולך השוהו לו מכאן אמרו יהי כבוד
תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך מנין ויאמר אהרן אל משה
בי אדוני (במדבר יב) והלא אהרן גדול מאחיו היה ועושה את חבירו כרבו,
ומורא רבך כמורא שמים שנאמר אדני משה כלאם (במדבר יא) כלם מן העולם
חייבין הם כלייה המורדי' בך כאלו מרדו בהקב"ה. וצא הלחם צא מן הענן
והלחם בו. מחר בעת המלחמה אנכי נצב. בחר לנו אנשים גבורים
ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן, דבר אחר בחר לנו אנשים שיודעין לבטל
10 כשפים לפי שבני עמלק מכשפין היו: ומשה אהרן וחור מכאן לתענית
שצריכים ג' לעבור לפני התיבה שבתענית היו שרויים. חור בנה של מרים
היה

רֹאשׁ הַגִּבְעָה׃ 11 וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר
יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק׃ 12 וִידֵי מֹשֶׁה
כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ־אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ
וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד
וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד־בֹּא הַשָּׁמֶשׁ׃ 13 וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־עֲמָלֵק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חָרֶב׃ פ מפטיר
14 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר
וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר
עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ 15 וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא
שְׁמוֹ יְהוָה ׀ נִסִּי׃ 16 וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ מִלְחָמָה
לַיהוָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר׃ פ

היה וכלב בעלה: 11 כאשר ירים משה ידו וכי ידיו של משה נוצחו' היו המלחמ'
כו' כדאיתא בר"ה: 12 וידי משה כבדים בשביל שנתעצל במצוה ומנה אחר
תחתיו נתייקרו ידיו. ויקחו אהרן וחור. אבן וישימו תחתיו ולא ישב לו
על כר וכסת אמר ישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער. ויהי
ידיו אמונה ויהי משה ידיו אמונה פרושות השמים בתפלה נאמנה ונכונה.
עד בא השמש שהיו עמלקים מחשבין את השעות באיצט"רולוגיאה באיזה
שעה הם נוצחי' והעמיד להם משה חמה וערבב את השעו': 13 ויחלוש יהושע
חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כלם מכאן אנו
למדי' שעשו על פי הדבור של שכינה: 14 כתוב זאת זכרון שבא עמלק והזדווג
לישראל קודם לכל האומות. ושים באזני יהושע המכניס את ישראל לארץ
שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו כאן נרמז לו למשה שיהושע מכניס את
ישראל לארץ. כי מחה אמחה לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו:
15 ויקרא שמו של מזבח. ה' נסי הקב"ה עשה לנו כאן נס, לא שהמזבח קרוי
ה' אלא המזכיר שמו של מזבח זוכר את הנס שעשה המקום ה' הוא נס שלנו:
16 ויאמר משה. כי יד על כס יה ידו של הקב"ה הורמה לשבע בכסאו להיות
לו

הגהת המקרא.

12 ויהי ידיו אמונה ויהי משה ידיו אמונה פרושות השמי' וכו', וכן הגירסא
ברש"י כ"י, ומלת ויהי שב על משה ומלת אמונה תאר לתפלה ואמר אמונה
ולא

יח

1 וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא
2 יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה
3 אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ׃ וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי

לו מלחמ' ואיבה בעמלק עולמי' ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כלו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שנא' האויב תמו חרבות לנצח (תהלי' ט) זהו עמלק שכתב בו ועברתו שמרה נצח (עמוס א) וערים נתשת אבד זכרם המה מהו אומר אחריו וה' לעולם ישב (תהלי' ט) הרי השם שלם, כונן למשפט כסאו (תהלי' ט) הרי כסאו שלם:

1 וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמ' עמלק: יתרו שבע שמות נקראו לו רעואל יתר יתרו חובב חבר קני פוטיאל, יתר על שם שיתר פרשה אחת בתור' ואתה תחזה, יתרו לכשנתגייר וקיים המצו' הוסיפו לו אות, חובב שחבב את התור', וחובב הוא יתרו שנאמר מבני חובב חותן מש' (שופטי' ד), ויש אומרים רעואל אביו של יתרו היה ומהו אומ' ותבאנה אל רעואל אביהן (שמות ב) שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא, בספרי. חותן משה כאן היה יתרו מתכבד במשה אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנא' וישב אל יתר חותנו (שמות ד). למשה ולישראל שקול משה כנגד כל ישרא'. את כל אשר עשה להם בירידת המן ובבאר ובעמלק. כי הוציא ה' וגו' זו גדולה על כולם:

2 אחר שלוחיה כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' (שמות ד) ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים אמר לו מי הם הללו אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני אמר לו והיכן אתה מוליכן אמר לו למצרי' אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם אמר לה לכי לבית אביך נטלה שני

בניה

הבנת המקרא.

ולא באמונה כי כמוהו ואני תפלה (תהלים ק"ט ד') ולא אמר בתפלה, גם אונקלוס תרגם אמונה בצלו, אכן הרב חזקוני פי' על שהיו ידיו כבדים להרים מטה האלהים כל שעה תקנו להיות תומכים אהרן וחור בידיו מזה אחד ומזה אחד שלא ימס לב העם אם ישפילם ודבר זה גרם שהיו ידיו אמונ' עד בא השמש, כל דבר העומד בחזקו ובעמדו ואינו מחליש ואינו נחסר מכמות שהיה קרוי אמונה כמו ותקעתיו יתד במקו' נאמן (ישעי' כ"ב כ"ג) שתרגומו באתר קיים ועוד הרבה אף כאן ויהי ידיו אמונה קיימות ועומדות ומרימות מטה האלהים

בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: 4 וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי
אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה: 5 וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן
מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־
הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים: 6 וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה
אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ
עִמָּהּ: 7 וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־
לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה:
8 וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־
הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה:
9 וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה

4 בניה והלכה לה: ויצילני מחרב פרעה כשגלו דתן ואבירם על דבר המצרי
5 ובקש להרוג את משה נעשה צווארו כעמוד של שיש: אל המדבר אף אנו
יודעים שבמדבר היו אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב שהיה יושב בכבודו של
6 עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום תהו לשמוע דברי תורה: ויאמר
אל משה על ידי שליח. אני חותנך יתרו וגו', אם אין אתה יוצא בגיני צא
7 בגין אשתך ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין שני בניה: ויצא משה
כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה כיון שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא
ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא. וישתחו וישק לו איני יודע מי השתחוה
8 למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה: ויספר משה לחותנו
למשוך את לבו לקרבו לתורה. את כל התלאה שעל הים ושל עמלק. התלא'
למ"ד אל"ף מן היסוד של תיבה והתי"ו הוא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים
9 וכן תרומה תנופה תקומה תנואה: ויחד יתרו וישמח יתרו זהו פשוטו ומ"א
נעשה בשרו חידודין חידודין מצר על אבוד מצרים היינו דאמרי אינשי גיורא
עד עשרה דרי לא תבזה ארמאה באפיה. על כל הטובה טובת המן והבאר
והתורה

הבנת המקרא:

עד בא השמש ודבר זה גרם להחליש יהושע את עמלק וכו', ויאמר עוד, אמונה
ל' רבות כמו שאומרין לרבים אמוני' כן יאמר לרבות אמונה דוגמת בנות צעדה
עלי שור, ועיניו קמה (ש"א ד' ט"ו) שלה היו ערי המועדה (יהושע כ' ט).

10 לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם: וַיֹּאמֶר
יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד
מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם
11 מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם: עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה
12 מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם: וַיִּקַּח
יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא
אַהֲרֹן וְכֹל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן
13 מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים: וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה

והתורה, ועל כלן אשר הצילו מיד מצרים עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח
10 ממצרים שהיתה הארץ מסוגרת ואלו יצאו ששים רבוא: אשר הציל אתכם
מיד מצרים אומה קשה. מיד פרעה מלך קשה. מתחת יד מצרים
11 כתרגומו ל' רדוי ומרות היד שהיו מכבידים עליה' את העבודה: עתה
ידעתי מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר. מכל האלהים מלמד שהיה מכיר
בכל ע"א שבעולם שלא הניח ע"א שלא עבדה. כי בדבר אשר זדו עליהם
כתרגומו במים דמו לאבדם והם נאבדו במים. אשר זדו אשר הרשיעו,
ורבותינו דרשוהו ל' ויזד יעקב נזיד (בראשי' כה) בקדרה אשר בשלו בה נתבשלו:
12 עולה כמשמעה שהיא כולה כליל. זבחים שלמים. ויבא אהרן וגו', ומשה
היכן הלך והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד אלא שהיה עומד
ומשמש לפניהם. לפני האלהים מכאן שההנאה מסעודה שתלמידי חכמים
13 מסובין בה כאלו נהנה מזיו השכינה: ויהי ממחרת מוצאי יום הכיפורי' היה
כך שנינו בספרי ומהו ממחרת, למחרת רדתו מן ההר, ועל כרחך אי אפשר
לומר אלא ממחרת יום הכיפורי' שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר והודעתי
את חקי וגו', ומשנתנה תורה עד יום הכפורי' לא ישב משה לשפוט את העם
שהרי בשבעה עשר בתמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה
שמונים יום וירד ביום הכפורים, ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמר ויהי
ממחרת עד שנה שניה אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא שלוחו אל
ארצו לא היה אלא עד שנה שניה שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו
ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום וגו', אל נא
תעזוב אותנו (במדבר י) ואם זו קודם מתן תורה משלחו והלך היכן מצינו
שחזר, ואם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה הוא חובב
הוא יתרו שהרי כתיב מבני חובב חותן משה (שופטי' ד). וישב משה וגו'

ויעמוד

לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב׃ 14 וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב׃ 15 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים׃ 16 כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתָיו׃ 17 וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃ 18 נָבֹל תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָ׃ 19 עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים׃

ויעמוד העם, יושב כמלך וכולן עומדים והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו על כך שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים. מן הבקר עד הערב אפשר לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר בו ויהי ערב וגו' (בראשית א): 15 כי יבא כי בא ל' הווה. לדרוש אלהים כתרגומו למתבע אולפן לשאול תלמוד מפי הגבורה: 16 כי יהיה להם דבר בא מי שהיה לו הדבר בא אלי: 17 ויאמר חותן משה דרך כבוד קוראו הכתוב חותנו של מלך: 18 נבול תבול כתרגומו, ולשונו ל' כמישה פלייש"ט בלע"ז כמו והעלה נבל (ירמי' ח) כנבול עלה מתאנה (ישעי' לד) שהוא כמוש על ידי חמה ועל ידי קרח וכחו תש ונלאה. גם אתה לרבות אהרן וחור ושבעים זקנים. כי כבד ממך כובדו רב יותר מכחך: 19 איעצך ויהי אלהים עמך בעצה אמר לו צא המלך בגבור'. היה אתה לעם מול האלהים שליח ומליץ בינותם למקו' ושוא משפטי' מאתו. את הדברים דברי ריבות':

וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת
וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה
21 אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן׃ וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל
יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ
עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים
22 וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה
כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן
23 יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ׃ אִם אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עֲמֹד
וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם׃
24 וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר׃
25 וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם
רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי
26 חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־
עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־

21 ואתה תחזה ברוח הקדש שעליך. אנשי חיל עשירים שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים. אנשי אמת אלו בעלי הבטחה שהם כדאי לסמוך על דבריהם שעל ידי כן יהיו דבריה' נשמעין. שונאי בצע ששונאין את ממונם בדין כדאמרינן כל דיינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דיינא הוא. שרי אלפים הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף. שרי מאות ששת אלפים היו. שרי
22 חמשים שנים עשר אלף. שרי עשרות ששים אלף: ושפטו וידונון ל' צווי. והקל מעליך דבר זה להקל מעליך, והקל, כמו והכבד את לבו (שמות ח)
23 והכות את מואב (מלכים ב ג) ל' הווה: וצוך אלהים ויכלת עמוד המלך בגבורה אם מצוה אותך לעשות כן תוכל עמוד, ואם יעכב על ידך לא תוכל לעמוד. וגם כל העם הזה אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים הנלוים עתה
26 עמך: ושפטו ודיינין ית עמא. יביאון מייתין. ישפוטו הם כמו ישפטו
וכן

הַדָּבָ֥ר הַקָּטֹ֖ן יִשְׁפּוּט֥וּ הֵֽם׃ 27 וַיְשַׁלַּ֥ח מֹשֶׁ֖ה אֶת־חֹתְנ֑וֹ וַיֵּ֥לֶךְ ל֖וֹ אֶל־אַרְצֽוֹ׃ פ (רביעי)

יט 1 בַּחֹ֙דֶשׁ֙ הַשְּׁלִישִׁ֔י לְצֵ֥את בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל מֵאֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם בַּיּ֣וֹם הַזֶּ֔ה בָּ֖אוּ מִדְבַּ֥ר סִינָֽי׃ 2 וַיִּסְע֣וּ מֵרְפִידִ֗ים וַיָּבֹ֙אוּ֙ מִדְבַּ֣ר סִינַ֔י וַֽיַּחֲנ֖וּ בַּמִּדְבָּ֑ר וַיִּֽחַן־שָׁ֥ם יִשְׂרָאֵ֖ל נֶ֥גֶד הָהָֽר׃ 3 וּמֹשֶׁ֥ה עָלָ֖ה אֶל־הָאֱלֹהִ֑ים וַיִּקְרָ֨א אֵלָ֤יו יְהוָה֙ מִן־הָהָ֣ר לֵאמֹ֔ר כֹּ֤ה תֹאמַר֙ לְבֵ֣ית יַעֲקֹ֔ב וְתַגֵּ֖יד לִבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ 4 אַתֶּ֣ם רְאִיתֶ֔ם אֲשֶׁ֥ר עָשִׂ֖יתִי לְמִצְרָ֑יִם וָאֶשָּׂ֤א אֶתְכֶם֙ עַל־כַּנְפֵ֣י נְשָׁרִ֔ים וָאָבִ֥א אֶתְכֶ֖ם אֵלָֽי׃

וכן לא תעבורי (רות ב) כמו לא תעברי, ותרגומו דייכין אינון, מקראות העליוני' היו ל' כווי לכך מתורגמין וידוכון ייתון ידוכון ומקראו' הללו ל' עשייה:
7 וילך לו אל ארצו לגייר בני משפחתו:
1 ביום הזה בראש חדש לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו היום נתנו:
2 ויסעו מרפידים למה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתב שברפידי' היו חוני' בידוע שמשם נסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה. ויחן שם ישראל כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות בתרעומות ובמחלוקת. נגד ההר למזרחו וכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח:
3 ומשה עלה ביום השני וכל עליותיו בהשכמה היו שנא' וישכם משה בבקר (שמות לד). כה תאמר בל' הזה, וכסדר הזה. לבית יעקב אלו הנשים תאמר להם בל' רכה. ותגיד לבני ישראל עונשין ודקדוקין פירש לזכרי' דברים הקשין כגידין:
4 אתם ראיתם לא מסורת היא בידכם הדברים אשר עשיתי במצרים על כמה עבירות היו חייבין לי קודם שנזדווגו לכם ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם. ואשא אתכם זה יום שבאו ישראל לרעמסס שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כלם לרעמסס ואנקלוס תרגם ואשא כמו ואסיע אתכם ואטלית יתכון תיקן את הדבור דרך כבוד למעל'. על כנפי נשרים כנשר הנושא גוזליו על כנפיו שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם לפי שמתיראים מעוף אחר שפורח על גביהם אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ

לפי

עתה אם־שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את־
בריתי והייתם לי סגלה מכל־העמים כי־לי
ל־הארץ: ואתם תהיו־לי ממלכת כהנים וגוי
קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל־בני
ישראל: * ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם
לפניהם את כל־הדברים האלה אשר צוהו
יהוה: ויענו כל־העם יחדו ויאמרו כל אשר־
דבר יהוה נעשה וישב משה את־דברי העם
אל־יהוה: ויאמר יהוה אל־משה הנה אנכי בא
אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי
עמך וגם־בך יאמינו לעולם ויגד משה את־דברי
העם אל־יהוה: ויאמר יהוה אל־משה לך אל־העם

(שני)

לפי שאין עוף, פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אומר מוטב יכנס החץ בי ולא
בבני, אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו', ויבא בין מחנה מצרים וגו',
והיו מצרי' זורקים חצי' ואבני' בליסטראות והענן מקבל'. ואביא אתכם אלי
כתרגומו: ועתה אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל
התחלו' קשות. ושמרתם את בריתי שאכרות עמכם על שמירת התורה.
סגלה אוצר חביב כמו וסגלת מלכי' (קהלת ב) כלי יקר ואבני' טובו' שהמלכי'
גונזים אותם, כך אתם תהיו לי סגלה משאר אומו' ולא תאמרו אתם לבדכם
שלי ואין לי אחרים עמכם ומה יש לי עוד שתהא חבתכם ניכרת כי לי כל הארץ
והם בעיני ולפני לכלום: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים שרים כמה דאת
אמר ובני דוד כהנים היו (שמואל ב ח). אלה הדברים לא פחות ולא יותר:
וישב משה את דברי העם וגו', ביום המחרת שהוא שלישי שהרי בהשכמה
עלה וכי צריך היה משה להשיב אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה שלא
אמר הואיל ויודע מי ששלחני איני צריך להשיב: בעב הענן במעבה הענן
והוא ערפל. וגם בך גם בנביאים הבאים אחריך. ויגד משה את דברי
וגו', ביום המחרת שהוא רביעי לחדש. את דברי העם וגו', תשובה על דבר
זה שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי

המלך

וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃ 11 וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי׃ 12 וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת יוּמָת׃ 13 לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר׃ 14 וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃ 15 וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה׃ 16 וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי

המלך רצוננו לראות' את מלכנו: וקדשתם והזמנת' שיכינו עצמם היום ומחר: 10

11 והיו נכונים מובדלים מאשה. ליום השלישי שהוא ששה בחדש ובחמישי בנה משה את המזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה כל הענין האמור בפרשת ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר בתורה. לעיני כל העם מלמד שלא היה בהם סומא שנתרפאו כול': 12 והגבלת קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלא'. לאמר הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן ולהלן ואתה הזהירם על כך. ונגע בקצהו אפילו בקצהו: 13 ירה יירה מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות. יירה יושלך למטה לארץ כמו ירה בים (שמות טו). במשוך היובל כשימשוך היובל קול ארוך הוא סימן סילוק שכינה והפסקת הקול וכיון שאסתלק הם רשאין לעלות. היובל הוא שופר של איל שכן בערביא קורין לדכרא יובלא ושופר אילו של יצחק היה: 14 מן ההר אל העם מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם: 15 היו נכונים לשלשת ימים לסוף שלשת ימים הוא יום רביעי שהוסיף משה יום אחד מדעתו כדברי רבי יוסי ולדברי האומר בששה בחדש נתנו עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום ולשלשת ימים כמו ליום השלישי: אל תגשו אל אשה כל שלשת ימים הללו כדי שיהו הנשים טובלות ליום השלישי ותהיינה טהורות לקבל תורה שאם ישמשו תוך שלשה ימים שמא תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותטמא אבל משהיתה שלשת ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהור מלטמא את הפולטת:

בהיות

בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה׃ 17 וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר׃ 18 וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר מְאֹד׃ 19 וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל׃ 20 וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ

חמשי

16 בהיות הבקר מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרב ממתין לתלמיד וכן מצינו (יחזקאל ג) קום צא אל הבקעה ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד: 17 לקראת האלהים מגיד שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה וזה שנא' ה' מסיני בא (דברים לג) ולא כאומר לסיני בא. בתחתית ההר לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם כגיגית: 18 עשן כולו אין עשן זה שם דבר שהרי נקוד השי"ן פתח אלא ל' פעל כמו אומר שמר שמע לכך תרגומו תנן כוליה ולא תרגם תננא וכל עשן שבמקרא נקודים קמץ מפני שהם שם דבר. הכבשן של סיד יכול ככבשן זה ולא יותר תלמוד לומר בוער באש עד לב השמי' (דברי' ד) ומה תלמוד לומר כבשן לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע נותן לבריות סימן הניכר להם כיוצא בו כאריה ישאג (הושע יא) וכי מי נתן כח בארי' אלא הוא והכתוב מושלו כאריה אלא אנו מכנין ומדמין אותו לבריותיו כדי לשבר את האוזן מה שיכולה לשמוע, כיוצא בו וקולו כקול מים רבים (יחזקאל א) וכי מי נתן קול 19 למים אלא הוא ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האזן: הולך וחזק מאד מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוה' אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע. משה ידבר כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקב"ה מסייע לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע. יעננו בקול יעננו על דבר הקול כמו אשר יענה באש (מלכים א יח) 20 על דבר האש להורידו: וירד ה' על הר סיני יכול ירד עליו ממש תלמוד לומר כי מן השמים דברתי עמכם (שמות כ), מלמד שהרכין שמים העליונים

הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה׃ 21 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד
בָּעָם פֶּן־יֶהֶרְסוּ אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב׃
22 וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדָּשׁוּ פֶּן־יִפְרֹץ
בָּהֶם יְהוָה׃ 23 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יוּכַל הָעָם
לַעֲלֹת אֶל־הַר סִינָי כִּי־אַתָּה הַעֵדֹתָה בָּנוּ לֵאמֹר
הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ׃ 24 וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לֶךְ־
רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל
יֶהֶרְסוּ לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרָץ־בָּם׃ 25 וַיֵּרֶד מֹשֶׁה
אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם׃ ששי ם **כ** 1 וַיְדַבֵּר
אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

והתחתונים והציען על גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם:
21 העד בעם התרה בהם שלא לעלות בהר. פן יהרסו וגו', שלא יהרסו את מצבם על ידי שתאותם לה' לראות ויקרבו לצד ההר. ונפל ממנו רב כל מה שיפול מהם ואפילו הוא יחידי חשוב לפני רב. פן יהרסו כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין אף הנפרדין ממצב אנשים הורסי' את המצב:
22 וגם הכהנים אף הבכורות, שהעבודה בהם. הנגשים אל ה' להקריב קרבנות אף הם אל יסמכו על חשיבותם לעלות. יתקדשו יהיו מזומנים להתיצב על עמדן. פן יפרץ ל' פרצה יהרוג בהם ויעשה בהם פרצה:
23 לא יוכל העם איני צריך להעיד בהם שהרי מותרין ועומדין הם היום שלשת ימים ולא יוכלו לעלות שאין להם רשות:
24 לך רד והעד בהם שנייה שמזרזין את האדם קודם מעשה וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה. ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים יכול אף הם עמו תלמוד לומר ועלית אתה אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך ואהרן מחיצה לעצמו והכהנים מחיצה לעצמם משה נגש יותר מאהרן ואהרן יותר מן הכהנים, והעם כל עיקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה'. פן יפרץ בם אע"פ שהוא נקוד חטף קמץ אינו זז מגזרתו כך דרך כל תיבה שנקודת' מלאפום כשהיא באה במקף משתנה הנקוד לחטף קמץ:
25 ויאמר אליהם התראה זו:
1 וידבר אלהים אין אלהים אלא דיין וכן הוא אומר אלהים לא תקלל (שמות כב) ותרגומו דיינא לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורענות יכול אף עשרת הדברות כן ת"ל וידבר אלהים דיין ליפרע. את כל הדברים האלה מלמד שאמר הקב"ה כל עשרת הדברות

2 לֵאמֹר׃ ס אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃
3 לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי׃ 4 לֹא
תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם
5 מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא
תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד
עֲוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים

בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן, אם כן מה ת"ל עוד אנכי ולא יהיה
לך שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו. לאמר מלמד שהיו עונין על
2 הן הן ועל לאו לאו: אשר הוצאתיך מארץ מצרים כדאי היא ההוצאה
שתהיו משועבדי' לי, דבר אחר לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ונגלה כאן כזקן
מלא רחמים, שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כד) זו היתה
לפניו בשעת השעבוד וכעצם השמים משנגאלו הואיל ואני משתנה במראות אל
תאמרו שתי רשויות הם אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים, דבר
אחר לפי שהיו שומעין קולות הרבה שנאמר את הקולות קולות באין מארבע
רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן, ולמה אמר ל' יחיד
אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל וזה הוא שאמר
למה ה' יחרה אפך בעמך (שמו' לב) לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים
אלא לי לבדי. מבית עבדים מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר
אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים תלמוד לומר ויפדך מבית עבדים מיד
פרעה מלך מצרי' (דברי' ז) אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדי':
3 לא יהיה לך למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי
כבר מנין שלא יקיים תלמוד לומר לא יהיה לך. אלהים אחרים שאינן אלהות
אלא אחרים עשאום אלהים עליהם ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי שגנאי
הוא כלפי מעלה לקראותם אלוהות אצלו, ד"א אלהים אחרים שהם אחרים
לעובדיה' צועקים אליהם ואינן עונים אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו
מעולם. על פני כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נצטוו על ע"א אלא אותו
4 הדור: פסל על שם שנפסל. וכל תמונה תמונת דבר אשר בשמים: אל קנא
מקנא לפרע ואינו עובר על מדתו למחול על עון ע"א כל ל' קנא אנפרינ"מנט

בלעז

לְשֹׂנְאָֽי׃ 6 וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָֽי׃ ס 7 לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּֽׁוְא׃ פ

בלעז (חייבר) נותן לב ליפרע. לשונאי כתרגומו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, 6 ונוצר חסד שאדם עושה לשלם שכר עד לאלפים דור נמצאת מדה טובה יתרה על מדת פורענות אחת על חמש מאות שזו לארבעה דורות וזו לאלפי': 7 לשוא חנם להבל ואי זו היא שבועת שוא נשבע לשנות את

את

הבנת המקרא.

לשנאי כתרגומו כשאוחזין מעשה אבותיהם ונוצר חסד שאדם עושה לשלם שכר עד לאלפים דור וכו' עכ"ה וכולו דבור אחד והוא רהוט ש. נמצאת מדה טובה וכו' שזה עיקר כוונת הרב בפירושו, לא שהמדפיסים השתבשוהו והפרידו הוי"ו מן מלת ונוצר ועשאוהו לסי' כיון המקרא והטעו בזה המעיינים עד שהוכרחו קצת מפרשי הרב להגיה או ללכת בדרך עקום, ודייק הרב לומר לאלפים דור כדי להשוות הכתוב הזה עם רעהו שבסוף פ' ואתחנן שאמר לאלף דור והורה כי לאלפים טעמו לבנים אלפים כי הבנים דור ראשון ובני בנים דור שני ובני בני בנים נקראי' שלשים ואחריה' רבעים ואין האבות ממנינם וכבר הוכחתי הענין הזה בסוף פ' ויחי אצל בני שלשים (בראשי' נ כג).

7 לשוא חנם להבל, ואיזה שבועות שוא נשבע לשנות את הידוע על עמוד של אבן שהוא של זהב עכ"ל, וכן הגירסא בכ"י ובדפוסים קדמונים גם הרא"ם העתיק כן ופי' ז"ל הוצרך לפרש שוא בשתי לשונות חנם להבל מפני שאונקלוס תרגם שוא למגנא שפי' חנם כי תרגום חנם בכל מקום מגן ולהיות שלשון חנם מלשון חן ואין ל' חן נופל בזה הוצרך לומר להבל להורות שהענין הכונה בשבועתו הוא להבל שאין בו תועלת כלל, ומה שאמר ואיזהו שבועו' שוא נשבע לשנות את הידוע, לאו דוקא לשנות אלא אף אם נשבע על עמוד של אבן שהוא של אבן, אלא שתפס ל' המשנה בשבועות (דף כט) ושבועת שוא נחלקת לד' חלקים וזו אחת מהם עכ"ל, והנה הרמב"ם בפי' המשנ' שם אמר הנה נתבאר לך בכאן שמיני שבועות שוא ג' האחד שישבע על שהוא חויב המציאות שהוא בחילוף מה שהוא מצוי, או שישבע על מה שהוא נמנע המציאות שהוא נמצא, או שישבע על דבר שאין צריך בו לאמת הספור בשבועה כגון שישבע על האיש שהוא איש ועל האשה שהיא אשה עכ"ל, וכלשון זה כתב גם בס' המצות שלו באזהרה ס"ב אלא שגם הוסיף או ישבע לבטל דבר מצוה, וענין זה יש להוסיף גם בפי' המשנה שלו ולולי כן לא יהיו כ"א ב' מינים כי המחויב והנמנע שניהם מין אחד והוא ההכרחי כמבואר בהגיון שלו שער ד' כי כל מה שתחייב דבר לענין מה או

משלל

ח זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד
ט וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ
עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃
יא כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת

8 את היודע על עמוד של אבן שהוא של זהב: **זכור ושמור** בדבור אחד נאמרו
וכן מחלליה מות יומת (שמות לא) וביום השבת שני כבשים (במדבר כח) וכן
לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך (דברי' כב) וכן ערות אשת אחיך (ויקרא יח)
יבמה יבא עליה (דברי' כה) הוא שנ' אחת דבר אלהי' שתים זו שמענו (תהלי' סב),
זכור ל' פעול הוא כמו אכול ושתו (ישעי' כב) הלוך ובכה (שמואל ב ג) וכן
פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו
9 לשבת: **ועשית כל מלאכתך** כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך
10 עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה: **אתה ובנך ובתך** אלו קטנים או אינו
אלא גדולים אמרת הרי כבר מוזהרין הם אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על
שביתת הקטני' וזהו ששנינו קטן שבא לכבו' אין שומעין לו מפני ששביתתו עליך:
וינח ביום השביעי כביכול הכתיב בעצמו מנוחה ללמד הימנו קל וחומר
לאדם שמלאכתו בעמל וביגיעה שיהיה נח בשבת. **ברך ויקדשהו** ברכו במן
לכופלו

הבנת המקרא.

תשלול אותו ממנו לא יתכן הדבר ההוא אשר תחייבהו או תשלול אותו מהיותו
הכרחי אליו או **אפשר** לו או **נמצא** (כנ"ל ועל שלשה אלה נשא משלו במשך
דבריו והם מועתקים מדברי בן רש"ד שאמר בהדיא כי הנדרים הראשונים
שלשה הכרחי ואפשרי ומציאויי) ושלשת המינים הנזכרים נחלקים לארבע
מחלקות ולכן בס' יד החזקה שלו בהלכות שבועות פ"א הלכה ד' דקדק הרב
לקרותם בשם מחלקות לא בשם מינים כלשון הלכה א' ד' מיני שבועות וכו' כי
המחלוקה הרביעית היא נכנסת במין הראשון להיותה מין הנמנעות, ואולם
רש"י ז"ל שפי' תיבת לשוא בשתי תיבות חנם והבל הוא ליסב לשון תרגום
אונקלוס שתרגם לשוא הראשון למגנא והשני לשקרא והור' בזה שיש במשמעות
ל' שוא ל' חנם ולשון שקר והעד על זה שבדברות הראשונות נאמר לא תענה
ברעך עד שקר ובדברות אחרונות אמר תמורתו עד שוא ושלמה אמר אל תהי
עד חנם ברעך (משלי כד כח) הרי לך כי חנם ושקר שניהם בשוא וכל חנם שוא
וכל

ויקדשהו: ס כבד את־אביך ואת־אמך 12

למען יארכון ימיך על האדמה אשר־יהוה אלהיך

13 נתן לך: ס לא תרצח: ס לא

תנאף: ס לא תגנב: ס לא־

14 תענה ברעך עד שקר: ס לא

תחמד בית רעך ס לא־

תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו

וכל אשר לרעך: פ שביעי

15 וכל־העם ראים את־הקולת ואת־הלפידם

ואת קול השפר ואת־ההר עשן וירא העם וינעו

12 לכופלו בשני לחם משנה וקדשו במן שלא היה יורד בו: למען יאריכון ימיך אם תכבד יאריכון ואם לאו יקצרון שדברי תורה נוטריקון הם נדרשים מכלל הן לאו ומכלל לאו הן: 13 לא תנאף אין ניאוף אלא באשת איש שנאמר מות יומת הנואף והנואפת (ויקרא כ) ואומר האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים (יחזקאל יז). לא תגנוב בגונב נפשות הכתוב מדבר לא תגנבו (ויקרא יט) בגונב ממון או אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשות אמרת דבר למד מענינו מה לא תרצח לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתת בית דין אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין: 15 וכל העם רואים מלמד שלא היה בהם אחד סומא ומנין שלא היה בהם אלם ת"ל ויענו כל העם (שמות יט) ומנין שלא היה בהם חרש תלמוד לומר נעשה ונשמע (שמות כד). רואים את הקולות רואין את הנשמע שא"א לראות במקום אחר. את הקולות היוצאין

הבנת המקרא.

וכל שקר שוא אלא של' חכם כופל ביחוד על דבר שוא מצד שאין בו שום תועלת לא תועלת ממון ולא תועלת ידיעה כגון הנשבע על זהב שהוא זהב ועל עץ שהוא עץ ועל איש שהוא איש, ול' שקר כופל ביחוד על דבר שוא מצד שאין בו שום העמדה וקיום וכאמרם ז"ל קושטא קאי שיקרא לא קאי ומזה הצד הוא הבל כי אין הבל כ"א ל' דבר בלה וכלה ובטל כמעט רגע כהבל היוצא מפי האדם, כגון הנשבע על זהב שהוא עץ ועל האיש שהוא אשה ואין אדם שיאמין לשמועתו, וכאשר יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת הנה מצד שאיננו מקנה לבו בעדותו זה שום ידיעה שאין דנין על פיו ואין שומעין לו הוא נקרא

יבל

וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל־פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ׃ וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל־הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר־שָׁם הָאֱלֹהִים׃ ס מפטיר וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־

מפי הגבור'. וינועו אין נוע אלא זיע. ויעמדו מרחוק היו נרתעין לאחוריה' שנים עשר מיל כאורך מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזיר' שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון (תהלים סח): לבעבור נסות אתכם לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכ'. נסות ל' הרמה וגדולה כמו הרימו נס (ישעיה סב) ארים נסי (ישעיה מט) וכנס על הגבעה (ישעי' ל) שהוא זקוף. ובעבור תהיה יראתו על ידי שראיתם אותו יראוי ומאוים תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו: נגש אל הערפל לפנים משלש מחיצו' חושך ענן וערפל שנאמר וההר בוער באש עד לב השמי' חשך ענן וערפל ערפל הוא עב הענן שאמר לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן (דברים ד): כה תאמר בל' הזה. אתם ראיתם יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים

הבנת המקרא.

עד חנם והולך רכיל יחשב אף שאפשר כי אמת בפיו, ומצד אפיסת הקיום הנה הוא עדות שקר, ושניהם עדות שוא, ויפה פי' הרב חזקוני באמרו לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא לחנם כתרגומו למגנא אל תרגיל עצמך לישא את שמו בחנם אפילו באמת שמתוך הרגילות תבא לישא את שמו לשקר ואז לא תנקה כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא לשקר.

נסות ל' הרמה וגדולה כמו הרימו נס וכו' עכ"ה, לדעת המדקדקים אין נסות מגזרת נס כ"א מגזרת נסה הנקראים נחי ל"ה והוא מקור מבנין הכבד הדגוש כמו יום עַנּוֹת אדם נפשו (ישעיה נח ה) מגזרת ענה ל' עינוי ואילו נס הוא מגזרת הכפולים והמקור בבנין הדגוש הוא נוֹסֵס לדעתם כמו עוֹלֵל יעוללו (ירמי' ו ט), אכן כבר מצאנו השכח הגות אל יתילים ע"ז) מגזרת חנן לדעת הרד"ק עצמו בשרשו ומה גם לרש"י ז"ל שעיקר יסוד שניהם נס שתי אותיות וכמו שכתבתי לעיל ט"ו ט' אבל תורישמו ידי.

הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: 20 לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי
כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: 21 מִזְבַּח אֲדָמָה
תַּעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ
אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר
אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: 22 וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים
תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ

שאחרים מעידין לו שמה שאחרים משיאין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין. **כי**
מן השמים דברתי וכתוב אחר אומר וירד ה' על הר סיני (שמות יט) בא
הכתוב השלישי והכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ועל הארץ הראך
את אשו הגדולה (דברים ד) כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ, ד"א הרכין
שמים ושמי השמים והציען על ההר וכן הוא אומר ויט שמים וירד (תהלים יח):
20 **לא תעשון אתי** לא תעשון דמות שמשי המשמשי' לפני במרום. **אלהי כסף**
בא להזהיר על הכרובי' שאתה עושה לעמוד אתי שלא יהיו של כסף שאם שניתם
לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלוהו'. **ואלהי זהב** בא להזהיר שלא יוסיף
על שנים שאם עשית ארבעה הרי הן לפני כאלהי זהב. **לא תעשו לכם** לא
תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה
21 בבית עולמים לכך נאמר לא תעשה לכם: **מזבח אדמה** מחובר באדמה שלא
יבנהו על גבי עמודים או על גבי בסיס, דבר אחר שהיה ממלא את חלל מזבח
הנחשת אדמה בשעת חנייתן. **תעשה לי** שתהא תחלת עשייתו לשמי. **וזבחת**
עליו אצלו כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב) או אינו אלא עליו ממש תלמוד לומר
הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך (דברים יב) ואין שחיטה בראש המזבח. **את**
עולותיך ואת שלמיך אשר מצאנך ומבקרך. **את צאנך ואת בקרך** פירוש
לאת עולותיך ואת שלמיך. **בכל המקום אשר אזכיר את שמי** אשר אתן
לך רשות להזכיר שם המפורש שלי שם אבא אליך וברכתיך אשרה שכינתי עליך
מכאן אתה למד שלא נתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה
באה שם וזהו בית הבחירה שם נתן רשות לכהני' להזכיר שם המפורש בנשיאות
22 כפים לברך את העם: **ואם מזבח אבנים** רבי ישמעאל אומר כל אם ואם
שבתור' רשות חוץ מג' ואם מזבח אבני' תעשה לי הרי אם זה משמש בל' כאשר
וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות
מזבח אבנים שנאמר אבנים שלמות תבנ' (דברים כז) וכן אם כסף תלוה
(שמות כב) חובה הוא שנאמר העבט תעביטנו (דברים טו) ואף זה משמש בל'
כאשר וכן אם תקריב מנחת ביכורים (ויקרא ב) זו מנחת העומר שהיא חובה
ועל כרחך אין אם הללו תלויין אלא ודאין ובל' כאשר הם משמשים. **גזית** לשון

עָלֶיהָ וַתְּחַלְלֶהָ׃ וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי
אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו׃ פ
וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם׃ כִּי תִקְנֶה

גזית שפוסלן ומכתתן בברזל. כי חרבך הנפת עליה הרי כי זה משמש בל׳ פן שהוא דילמא פן תניף חרבך עליה. ותחלליה הא למדת שאם הנפת עליה ברזל חללת שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך, ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביה׳ שבשמי׳ לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל והרי דברים קל וחומר ומה אבנים שאינן רואות ולא שומעות על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות: ולא תעלה במעלות כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשה מעלות מעלות אשקלי״ש בלע״ז (טטופן, טטחפפנון) אלא חלק יהא ומשופע. אשר לא תגלה ערותך שעל ידי המעלו׳ אתה צריך להרחיב פסיעותיך ואף על פי שאינו גלוי ערוה ממש שהרי כתיב ועשו להם מכנסי בד (שמות כח) מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ואתה נוהג בם מנהג בזיון והרי דברים קל וחומר ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון חברך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה:

1 ואלה המשפטים כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשוני׳ ואלה מוסיף על הראשונים מה ראשונים מסיני אף אלו מסיני, ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש (ס״א המזבח). אשר תשים לפניהם אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכ׳ ב׳ או ג׳ פעמי׳ עד שתהא סדור׳ בפיה׳ כמשנת׳ ואיני מטריח עצמי להבינ׳ טעמי הדבר ופירושו לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם. לפניהם ולא לפני ארמיים ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישרא׳ אל תביאהו בערכאו׳ שלהם שהמבי׳ דיני ישראל לפני ארמיים מחלל את השם ומיקר שם האלילים להשביחם (ס״א להחשיבם) שנאמר כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים (דברים לב) 2 כשאויבינו פלילי׳ זהו עדות לעילוי יראת׳: כי תקנה עבד עברי עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר

שש

הבנת המקרא.

2 כי תקנה עבד עברי עבד שהוא עברי או אינו וכו׳ עס״ה, כבר ידענו כי כל השמות הבאים על משקל פֹּעַל פֶּעַל כמו מלך נער לא ישתנו משקלם בסמיכתם בלשון יחיד ואין הבדל בניקוד בין עֶבֶד אברה׳

עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי
3 חִנָּם׃ אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא
4 וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ׃ אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־
לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ
5 וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ׃ וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי
אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי׃
6 וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת

שש שנים יעבוד ומה אני מקיים והתנחלתם אותם (ויקרא כה) בלקוח מן הנכרי אבל בלקוח מישראל יצא בשש תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי (דברי' טו) לא אמרתי אלא באחיך. כי תקנה מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו כמו שנאמר ואם אין לו ונמכר בגנבתו (שמות כב) או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך (ויקרא כה) הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור ומה אני מקיים כי תקנה בנמכר בבית דין. לחפשי לחירות: 3 אם בגפו יבא שלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי ול' בגפו בכנפו שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לבושו בכנף בגדו. בגפו יצא מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. אם בעל אשה הוא ישראלית. ויצאה אשתו עמו וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו: 4 אם אדוניו יתן לו אשה מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדי', או אינו אלא בישראלית ת"ל האשה וילדיה תהיה לאדניה הא אינו מדבר אלא בכנענית שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה שנא' אחיך העברי או העבריה (דברי' טו) מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: 5 את אשתי השפחה: 6 אל האלהים לבית דין צריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו. אל הדלת או אל המזוזה

הבנת המקרא.

אכני שהוא סמוך וטעמו עבדו של אברהם וכן עבד משכיל (משלי יז ב) שהוא נפרד וטעמו עבד שהוא משכיל, וככה "עבד עברי יתכן להיות סמוך ולהתפרש עבדו של עברי ויתכן להיות נפרד ועברי תאר לעבד ויתפרש עבד שהוא עברי כמו ושם אתנו נער עברי (בראשי' מא יב) ולזאת הוכרח רש"י ז"ל להוכיח מן הכתובי' שאיננו סמוך וטעמו עבד שהוא עברי. לחפשי לחירות ר"ל שתיבת לחפשי הוא שם דבר של דרור כמו לתופש והיו"ד יתירה כמנהג הל' בכמה שמות דברים וכמו שפי' לעיל ט' ב', ולא רצה הרב לפרשו שם תאר וכמו

בת"א

אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ

7 וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם׃ ס וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ

8 אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים׃ אִם־

המזוזה יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה ת"ל ונתת באזנו ובדלת (דברים טו), בדלת ולא במזוזה הא מה ת"ל או אל המזוזה הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד. ורצע אדניו את אזנו במרצע הימנית או אינו אלא של שמאל ת"ל אזן אזן לגזרה שוה נאמר כאן ורצע אדניו את אזנו ונאמר במצורע תנוך אזנו הימני' (שמות כט) מה להלן הימנית אף כאן הימני', ומה ראה אזן לירצע מכל שאר איברים שבגוף אמר רבן יוחנן בן זכאי אזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע, ואם מוכר עצמו אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדי' (ויקרא כה) והלך וקנה אדון לעצמו תרצע, רבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר (ר"ל קשר כרור מבוש' שתולין בצואר לתכשיט) מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הב"ה דלת ומזוז' שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה) עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו תרצע בפניה'. ועבדו לעולם עד היובל או אינו אלא לעולם כמשמעו ת"ל ואיש אל משפחתו תשובו (ויקרא כה) מגיד שחמשים שנה קרויים עולם ולא שיהא עובדו כל חמשים שנה אלא עובד עד היובל בין סמוך בין מופלג:

7 וכי ימכר איש את בתו לאמה בקטנה הכתוב מדבר יכול אפילו הביאה סימני' אמרת ק"ו ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנין כמו שכתוב ויצאה חנם אין כסף שאנו דורשים אותו לסימני נערות שאינו מכורה אינו דין שלא תמכר. לא תצא כצאת העבדים כיציאת עבדים כנענים שיוצאים בשן ועין אבל זו לא תצא בשן ועין אלא עובדת שש או עד היובל או עד שתביא סימנין וכל הקודם קודם לחירותה ונותן לה דמי עינה או דמי שנה, או אינו אלא לא תצא כצאת עבדים בשש וביובל ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה (דברים טו) מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו: מה העברי יוצא בשש וביובל אף עבריה יוצא' בשש וביובל ומהו לא תצא כצאת העבדים לא תצא בראשי איברים כעבדים כנענים יכול העברי יוצא בראשי איברים ת"ל העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה מה העבריה אינה יוצאה בראשי איברים אף הוא אינו יוצא בראשי איברים:

אם

הבנת המקרא.

שת"א לבר חורין שאילו כן היה הלמ"ד ראוי להנקד בשו"א, וי"א כי הלמ"ד נוסף כלמ"ד והשלישי לאבשלום, הרגו לאבנר, והיו"ד ליחס כיו"ד של נכרי אבזרי וקדמוני ודומיהם, ומ"מ קשה פתחות הלמ"ד, והרא"בע אמר כי באו שנים משרתים והאחד היה מכפיק כמו בתוך האהלי (יהושע ז כא) וכן הערכך

ויקרא

רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לֹא יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ׃
9 וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ׃

8 אם רעה בעיני ארוניה שלא נשאה חן בעיניו לכונסה. אשר לא יעדה שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קדושיה וכאן רמז לך הכתוב שמצוה ביעוד ורמז לך שאינה צריכה קדושין אחרים. והפדה יתן לה מקום להפדו' ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונה ומה הוא מקום שנותן לה שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה אצלו כאילו היא שכורה אצלו, כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שתי שנים אומרים לו יודע היית שעתידה לצאת לסוף שש כשנא שקנית עבודת כל שנה ושנה בששית המנה ועשתה אצלך שתי שנים הרי שלישית המנה טול שני שלישיות המנה ותצא מאצלך. לעם נכרי לא ימשול למכרה שאינו רשאי למוכרה לאחר לא האדון ולא האב. בבגדו בה אם בא לבגוד בה שלא לקיים בה מצות ייעוד וכן אביה שבגד בה ומכרה לזה: 9 ואם לבנו ייעדנה האדון מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך בדמיך. כמשפט הבנות שאר כסות ועונה:

אם

הבנת המקרא.

8 והפדה יתן לה מקום להפדות וכו' (ויקרא כז כג) והוא תאר השם. עש"ה, בעבור שלשון פדה בבנין הקל הוא פועל יוצא לשני כמו כי פדה ה' את יעקב, והפוקד מבית עבדים וכופל על הפודה מיד זולתו ואילו היה הרצון שהאב או אחד מקרוביה יפדו אותה הי' לו ליכתב וּפָדָהּ או ופדה אותה, עכשו דכתיב והפדה בבנין הפעיל והוא פעל יוצא לשנים פעולים ע"כ שבא הכיווי על האדון שהוא יתן לה מקום להפדות. בבגדו בה אם בא לבגוד בה וכו' עש"ה, כבר כתב רד"ק במכלול כי המקור על ג' ככים פְּעוֹל פְּעוֹל או פְּעֹל ובהתחבר' עם הכינויי' אותן שהם ממשקל פְּעֹל בחולם ינקדו פ"א הפעל בק"מ או בשורק כמו לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ לְהַמְלִיכָהּ עליך ודומיהם ואותן שהם ממשקל פִּעַל בפתח ינקדו פ"א הפעל בחירק כמו לְרִבְעָה אותה, בְּשִׁבְרִי לכם, ורעיהם ע"ש בשער דקדוק הפעלים בלבן י"ח ובפתוחי המקור, ואחרי שמצאנו בלשון בגידה המקור ע"מ פְּעוֹל בחולם כמו בָּגוֹד תבגד (ישעי' מ"ח ח') בָּגוֹד בגדו (ירמי' ה' י"א) ככלותך לִבְגוֹד (ישעי' ל"ג א') מכתברא שאין בבגדו בה לשון בגידה שאילו כן היה ראוי לנקדו כְּבָגְדוֹ הבי"ת בק"מ, אם לא שנא' שבלשון בגידה השתמשו העברים במקור על שני המשקלים בא לם ובפתח אע"פ שלא מצאנו בכתוב כ"א האחד ואין זה מן התימה כי מצאנו רבים כאלה ובלשון בגידה עצמו מצאנו העתיד על שני המשקלים יבגוד בחולם

גם

אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא
יִגְרָע׃ וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם
אֵין כָּסֶף׃ ס מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת
יוּמָת׃ וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי

אם אחרת יקח לו עלי'. שארה כסותה ועונתה לא יגרע מן האמ' שייעד
לו כבר. שארה מזונות. כסותה כמשמעו. עונתה תשמיש: ואם שלש
אלה לא יעשה לה אם אחת משלש אלה לא יעשה לה ומה הן אלה יעדנה
לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא וזו לא יעדה לא לו ולא לבנו והיא לא היתה
בידה לפדות את עצמה. ויצאה חנם ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה
לעבדים ומה היא היציאה למדך שתצא בסימנין ותשהה עמו עד שתביא סימנין
ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שתצא שנאמר העברי או העבריה
ועבדך שש שנים (דברים טו) מהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנים
לשש שנים תצא בהן, או אינו אומר שתצא אלא בבגרות תלמוד לומר אין כסף
לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שניהם הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרות
לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק: מכה איש ומת
כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין ומה שבידי לפרש למה באו כולם אפרש.
מכה איש ומת למה נאמר לפי שנאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם (ויקרא כד)
שומע אני הכאה בלא מיתה ת"ל מכה איש ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה,
ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה הייתי אומר אינו חייב עד שיכה
איש הכה את האשה ואת הקטן מנין תלמוד לומר כי יכה כל נפש אדם אפילו
קטן ואפילו אשה ועוד אלו נאמר מכה איש שומע אני אפילו קטן שהכה והרג
יהא חייב תלמוד לומר ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אדם
אפי' נפלי' במשמע תלמוד לומר מכה איש שאינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי
להיות איש: ואשר לא צדה לא ארב לו ולא נתכוין. צדה ל' ארב וכן הוא
אומר ואתה צודה את נפשי לקחתה (שמואל א כד) ולא יתכן לומר צדה ל' הצד
ציד

הבנת המקרא.

גם נבגד בפתח בס' מלאכי סי' ב' פ' י' וט"ו, ובמס' קידושין דף י"ח ב' מצאנו
פלוגתא דתנאי אם הוא לשון בגידה או לשון בגד ע"ש פי' רשי' ותוס', ואין
טענה למ"ד יש אם למקרא והוא מלשון ותתפשהו בבגדו א"כ היה הדל"ת ראוי
להדגש? שזה ליתא שהרי גם הדל"ת של ותתפשהו בבגדו רפה ושקר ענה בו
ח"ה ביסוד הניקוד בשער הכינויים אות ט"ז גם בנהר התיבה בתיבת השוות
אות ל"ג, וכן כל בגדי בגדו שבכל המקר' כולם רפויים, לכן דברי רז"ל באמת
יושר עשויים, ומדרשיהם על אדני המדע בנויים, ואף ההגדות התלויים,
ראויים ורצויים. ואשר לא צדה לא ארב לו ולא נתכון, צדה ל' ארב
וכו'

לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה׃ ס 14 וְכִי־

יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי

תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת׃ ס 15 וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ

ציד, שגידת חיות אין נופל ה"א בפועל שלה ושם דבר בה ציד וזה שם דבר בו צדייה ופועל שלו צודה והוא פועל שלו צד ואומר אני פתרונו כתרגומו ודלא כמן ליה, ומנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת ממחלוקת של צד נחברנו בחלק על צד תנשאו (ישעי' סו) צדה אורה (שמואל א כ) ומילין לצד עילאה ימלל (דניאל ז) אף כאן אשר לא צדה לא צדד למצוא לו שום צד מיתה ואף זה יש להדר עליו מכל מקום ל' אורב הוא. והאלהים אנה לידו זמן לידו ל' לא תאונה אליך רעה (תהלי' צא) לא יאונה לצדיק כל און (משלי' יב) מתאנה הוא לי (מלכי' ב ה) מזדמן למצוא לי עילה. והאלהים אנה לידו ולמה תצא זאת מלפניו הוא שאמר דוד כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע (שמואל א כד) ומשל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקדוש ברוך הוא קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעי' יצא רשע והאלהים אנה לידו ובמה הכתוב מדבר בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו בהם עדים שיעידו וזה לא נהרג וזה לא גלה והקב"ה מזמנן לפונדק אחד זה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו ועדי' מעידי' עליו ומחייבים אותו לגלות נמצא זה שהרג בשוגג גולה וזה שהרג במזיד נהרג. ושמתי לך מקום אף במדבר שינוס שמה ואי זה מקום קולטו זה מחנה לויה: 14 וכי יזיד איש למה נאמר לפי שנא' מכה איש וגו' שומע אני אפי' ע"א ורופא שהמי' ושליח ב"ד שהמית במלקו' ארבעי' והאב המכ' את בנו והרב הרוד' את תלמידו והשוגג ת"ל וכי יזיד ולא שוגג על רעהו ולא על ע"א להרגו בערמה ולא שליח בית דין והרופא והרודה בנו ותלמידו שאף על פי שהם מזידין אין מערימין. מעם מזבחי אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות: 15 ומכה אביו ואמו לפי שלמדנו על החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא במיתה הוצרך לומר על החובל באביו שהוא במיתה ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבור'. אביו ואמו

או

הבנת המקרא.

וכו' עס"ה, דע כי וארב לו (דברים יט יא) תרגם אונקלוס ויכמן ליה, וככה תרגם ואשר לא צדה ודלא כמן ליה ולמדנו מזה כי צדה וארב ל' אחד הם, ודקדק הרב בלשונו לחזור ולומר צדה ל' ארב ולא היה מספיק במה שאמר מתחלה לא צדה לא ארב להורות לנו שאין צדה שוה ממש ל' ארב בכל הצדדים עד שנוכל להשתמש בשניהם על כוונה אחת בעינה שזה ליתא בראיית אותיות השימוש שאחריהם כי אחר ל' ארב ישמש אות למ"ד ואחר ל' צדה ישמש מלת את לכן על כרחך שהם נבדלים ואינם כי אם ל' אחד בעיקר פתרונם ונבדלים בצד אחת מצדי הוראתם וזהו שפירש הרב בתחלת דבריו לא צדה לא ארב ולא

נתכוון

15 מוֹת יוּמָת: ס וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ
16 וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס וּמְקַלֵּל
17 אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס וְכִי־יְרִיבֻן
18 אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף
19 וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ
בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן

16 או זה או זה. מות יומת בחנק: וגונב איש ומכרו למה נאמר לפי שנאמר כי ימצא איש גונב נפש מאחיו (דברים כד) אין לי אלא איש שגנב נפש אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מנין תלמוד לומר וגונב איש ומכרו, ולפי שנאמר כאן וגונב איש אין לי אלא גונב איש אשה מנין ת"ל גונב נפש (דברי' כד) לכך הוצרכו שניה' מה שחסר זה גלה זה. ונמצא בידו שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצא כבר בידו קודם מכירה. מות יומת בחנק כל מיתה האמורה בתורה סתם חנק היא והפסיק הענין וכתב וגונב איש בין מכה אביו ואמו למקלל אביו וג"ל הייגו פלוגת' דמר סבר מקשינן הכאה לקללה ומר סבר לא מקשינן:
17 ומקלל אביו ואמו למה נאמר לפי שהוא אומר כי איש איש אשר יקלל את אביו (ויקרא כ) אין לי אלא איש שקלל את אביו אשה שקללה את אביה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו סתם בין איש ובין אשה א"כ למה נאמר איש כי יקלל להוציא את הקטן. מות יומת בסקילה וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה ובנין אב לכלם באבן ירגמו אות' דמיה' בם ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו (ויקרא כ:
18 וכי יריבון אנשים למה נאמר לפי שנאמר עין תחת עין לא למדנו אלא דמי איבריו אבל שבת ורפוי לא למדנו לכך נאמרה פרשה זו. ונפל למשכב
19 כתרגומו ויפול לבטלן לחולי שמבטלו ממלאכתו: על משענתו על בוריו וכחו. ונקה המכה וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג אלא ללמדך כאן שחובשי' אותו עד שנרא' אם יתרפא זה ובן תמותו כשקם זה והולך על משענתו אז נקה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה. רק שבתו בטול מלאכתו:

הבנת המקרא.

כתבוין, ולא היה מסתפק במה שפירש לא ארב עד שהוסיף ולא נתכוון לומר כי לא צדה הוא הפכו של וארב לו וקם עליו שבפ' שופטים ועוד נוסף עליו שהוא שולל גם הכוונה מכל וכל שלא היה שם שום כוונה להמית לא לזה ולא לאחר וכמשל שהזכיר בסוף שהיה עולה בסולם ונפל על אדם והרגו בלי שום כוונת מיתה בכגון זה דוקא הוא גולה לאפוקי שנתכוון להרוג את זה והרג את זה שאיננו גולה, ואחר שבאר הרב המכוון בל' לא צדה שב לבאר לנו דקדוקו ואמר כי צדה פעל עבר ונוסח פועל בינוני וצדיה שם דבר מתחברת אחת הם

וְרַפֹּא יְרַפֵּא׃ ס שני וְכִי־יַכֶּה אִישׁ 20 אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם׃ אַךְ אִם־יוֹם אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יֻקַּם 21 כִּי כַסְפּוֹ הוּא׃ ס וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים 22 וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן

מלאכתו מחמת החולי אם קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאלו הוא שומר קשואין שהרי אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל. ורפא ירפא כתרגומו ישלם שכר הרופא: וכי יכה איש את עבדו או את אמתו 20 בעבד כנעני הכתוב מדבר או אינו אלא בעברי ת"ל כי כספו הוא מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית והרי היה בכלל מכה איש ומת אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל להיות נדון בדין יום או יומים שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור. בשבט בשיש בו כדי להמית הכתוב מדבר או אפילו אין בו כדי להמית ת"ל בישראל ואם באבן יד אשר ימות בה או בכלי עץ אשר ימות בו הכהו (במדבר לה) והלא דברים קל וחומר מה ישראל חמור אין חייב עליו אלא אם כן הכהו בדבר שיש בו כדי להמית ועל אבר שהוא כדי למות בהכאה זו עבד הקל לא כל שכן. נקום ינקם מיתת סייף וכן הוא אומר חרב נוקמת נקם ברית (ויקרא כו): אך אם יום או יומים יעמוד לא יקם 21 אם על יום אחד הוא פטור על יומים לא כל שכן אלא יום שהוא כיומים ואי זה זה מעת לעת. לא יוקם כי כספו הוא הא אחר שהכהו אף על פי ששהה מעת לעת קודם שמת חייב: וכי ינצו אנשים זה עם זה ונתכוון להכות את חבירו והכה את האשה. ונגפו 22 אין נגיפה אלא ל' דחיפה והכאה כמו פן תגוף באבן (תהלים צא) בטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה יג) ולאבן נגף (ישעיה ח). ולא יהיה אסון באשה. ענוש יענש לשלם דמי ולדות לבעל שמין אותה כמה

היתה

הבנת המקרא.

נהה"א שבסופם יסוד הנופל בהם לפרקים כמו עלה ועולה ועליה ודומיו ממה שקראו המדקדקים בעלי ל"ה, ואינם ממחברת ציד במובנה הנופל על ציד חיה ועוף שבל' זה פעל עבר ופועל בינוני שלו צד וגם דבר שלו צַיִד כמו דיש ודיש ופתרונם נבדל מפתרון ל' צדה לכן אין לחברם יחד במחבר' אחת, ועיקר יסוד שניהם צד ב' אותיות יסודיות וממנו נאצלים צדה גם ציד זה בתוספת אות בסוף וזה עם נוח נעלם באמצע להורות על כוונת ענין כל אחת מהם בבד מתחלפת וכמו שכבר העירותי על הענין הזה לעיל ג' כ"ב אצל ונצלתם גם ט"ו ט' אצל תורישמו ידי ובמקומו' זולת' מחבורנו

זה

עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה
וְנָתַן בִּפְלִלִים׃ וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ
תַּחַת נָפֶשׁ׃ עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת
יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל׃ כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת
פָּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה׃ ס וְכִי־

היתה ראויה לימכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריונה. ענוש יענש יגבו
ממון ממנו כמו וענשו אותו מאה כסף (דבר' כב). כאשר ישית עליו וגו',
כשיתבענו בבית דין להשית עליו עונש על כך. ונתן המכה דמי וולדות.
כב בפלילים על פי הדיינים: ואם אסון יהיה באשה. ונתת נפש תחת נפש
רבותינו חולקים בדבר י"א נפש ממש וי"א ממון אבל לא נפש ממש שהמתכוין
להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר
כג בשוק: עין תחת עין סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו
לימכור בשוק וכן כולם ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל:
כד כויה תחת כויה מכות אש ועד עכשו דבר נתבלה שיש בה פחת דמים ועכשו
בשאין בה פחת דמים שלא נער כגון כוהו בשפוד על צפרנו אומדים כמה אדם
כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך. פצע היא מכ' המוציא הדם שפצע
את בשרו בפר"דור בלעז (קפפנג ווונדע) הכל לפי מה שהוא אם יש בו פחת
דמים נותן נזק ואם נפל למשכב נותן שבת ורפוי ובשת וצער ומקרא יתר הוא
והתוכל דרשוהו רבותינו לחייב על הצער אפילו במקום נזק שאף על פי שנותן
לו דמי ידו אין פוטרין אותו מן הצער לומר הואיל וקנה ידו יש עליו לחתכה
בכל מה שירצה שאומרי' יש לו לחתכה בסם שאינו מצטער כל כך וזה חתכה
בברזל וצערו. חבורה היא מכה שהדם נצרר בה ואינו יוצא אלא שמאדים
הבשר כנגדו ול' חבורה ט"קא בלעז (בּוּעק) כמו ונמר חברבורותיו
(ירמיה יג) ותרגומו משקופי ל' חבטה בטדו"רא בלעז, (טוֹחַג) וכן
שדופות קדים (בראשית מא) שקיפן קדים חבוטות ברוח וכן על המשקוף

הבנת המקרא.

זה, וזה שכתב הרב בסוף באורו ואם יש לחברו באחת ממחלקת של נר
(ולהשגת הכוונה הנזכרת בלשון נדה) נחברנו בחלק על נר תכשאו וכו' אף
כאן לא נדה לא נדד למצוא לו שום צד מיתה וכו' רצונו שיהיה כתחון נדה לקוח
מעיקרו מל' נדד שלא שאף על זה יש להרהר, וגם כאן דקדק בלשונו מאד
לומר למצוא לו שום צד מיתה לשלול כוונת מיתה מכל הצדדים לאפוקי
בשמתכוין להרוג את זה וכו' וכמו שכתבנו, לכן כל דברי הרב מכוונים
ומדוקדקים בתכלית הדיוק.

יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ
וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ׃ 27 וְאִם־שֵׁן
עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת
שִׁנּוֹ׃ פ

28 וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל
יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר
נָקִי׃ 29 וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד
בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה
הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת׃ 30 אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת
עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו׃

(שמות יב) על שם שהדלת נוקש עליו: 26 את עין עבדו כנעני אבל עברי אינו
יוצא בשן ועין כמו שאמרנו לא תצא כצאת העבדים. תחת עינו וכן בכ"ד
ראשי אברים אצבעות הידים והרגלים ושתי אזנים והחוטם וראש הגויה שהוא
גיד האמה, ולמה נאמר שן ועין שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה
עין שנבראת עמו אף כל שנברא' עמו והרי שן לא נבראת עמו ואם נאמר שן ולא
נאמר עין הייתי אומר אפילו שן תינוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין:
28 וכי יגח שור אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדבר הכתוב בהווה.
ולא יאכל את בשרו ממשמע שנאמר סקול יסקל השור איני יודע שהוא
נבלה ונבלה אסור' באכיל' אלא מה ת"ל ולא יאכל את בשרו שאפילו שחטו לאחר
שנגמר דינו אסור באכיל', בהנאה מנין תלמוד לומר ובעל השור נקי כאדם
האומר לחברו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום זהו מדרשו,
ופשוטו כמשמעו לפי שנאמר במועד וגם בעליו יומת הוצרך לומר בתם ובעל
השור נקי: 29 מתמול שלשום הרי שלש נגיחות. והועד בבעליו ל' התראה
בעדים כמו העד העיד בנו האיש (בראשי' יג). והמית איש וגו', לפי שנ' כי
יגח אין לי אלא שהמיתו בנגיח' המיתו בנשיכ' דחיפה בעיטה מנין תלמוד לומר
והמית. וגם בעליו יומת בידי שמים, יוכל בידי אדם תלמוד לומר מות יומת
המכה רוצח הוא (במדבר לה) על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציח'
שורו: 30 אם כופר יושת עליו אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו אם כסף תלוה
(שמות כב) ל' אשר זה משפטו שישיתו עליו בית דין כפר. ונתן פדיון נפשו

דמי

או־בן יגח או־בת יגח כמשפט הזה יעשה לו: אם־עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור יסקל: ס וכי־יפתח איש בור או כי־יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל־שמה שור או חמור: בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו והמת יהיה־לו: ס וכי־יגף שור־איש את־שור רעהו ומת ומכרו את־השור החי וחצו

דמי ניזק הרי דברי ישמעאל, רבי עקיבא אומר דמי מזיק: או בן יגח בן שהוא קטן. או בת שהיא קטנה לפי שנאמר והמית איש או אשה יכול אינו חייב אלא על הגדולים תלמוד לומר או בן יגח או בת יגח לחייב על הקטנים כגדולים: אם עבד או אמה כנעניים. שלשים שקלים יתן גזרת הכתוב הוא בין שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה אלא דינר והשקל משקלו ארבעה זהובים שהם חצי אונקיא למשקל היושר של קולוניא: וכי יפתח איש בור שהיה מכוסה וגלהו. או כי יכרה למה נאמר אם על פתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן אלא להביא כורה אחר כורה שהוא חייב. ולא יכסנו הא אם כסהו פטור ובאוצר ברשות הרבים דבר הכתוב. שור או חמור הוא הדין לכל בהמה חיה ועוף, שבכל מקום שנאמר שור או חמור אנו למדין אותו שור שור משבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך (שמות כג) מה להלן כל בהמה וחיה כשור שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך (דברים ה) אף כאן כל בהמה וחיה כשור ולא נאמר
33 שור וחמור אלא שור ולא אדם חמור ולא כלים: בעל הבור בעל התקלה אע"פ שאין הבור שלו שעשאו ברשות הרבים עשאו הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקיו. כסף ישיב לבעליו ישיב לרבות שוה כסף ואפילו סובין. והמת יהיה לו לניזק, שמין את הנבלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו:
35 וכי יגוף ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין ברגליו בין שנשכו בשיניו כלן בכלל נגיפה הם שאין נגיפה אלא לשון מכה. שור איש שור של איש. ומכרו את השור וגו', בשוים הכתוב מדבר שור שוה ר' שהמית שור שוה ר' בין שהנבלה שוה הרבה בין שהיא שוה מעט כשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי המת נמצא כל אחד מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה, למדנו שתם משלם חצי נזק שמין השוין אתה למד לשאינן שוין כי דין התם לשלם חצי נזק לא פחות ולא יותר או יכול אף בשאינן שוין בדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב וחצו את שניהם אם אמרת

אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן׃ אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר 36
נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו
שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־
לּוֹ׃ ס כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה 37
וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת
כב הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה׃ אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת 1
יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים׃ אִם־זָרְחָה 2

כן פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבלה שוה למכור לנכרים הרבה יותר
מדמי שור המזיק ואי אפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר או פעמי' שהניזק
נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שחצי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור
הניזק ואם אמרת כן הרי תם חמור ממועד על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין
ולמדך שהתם משלם חצי נזק ומן השוין תלמוד לשאינן שוין שהמשתלם חצי נזקו
שמין לו את הנבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך
ולמה אמר הכתוב בל' הזה ולא אמר ישלם חציו ללמד שאין התם משלם אלא
מגופו ואם נגח ומת אין ניזק נוטל אלא הנבלה ואם איננה מגע' לחצי נזקו יפסיד
או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש מאות זוז איננו נוטל אלא את השור שלא
36 נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העלייה: או נודע או לא היה תם אלא
נודע כי שור נגח הוא היום ומתמול משלשום הרי שלש נגיחו'. שלם ישלם שור
נזק שלם. והמת יהיה לו לניזק ועליו ישלים המזיק עד שישתל' ניזק כל נזקו:
37 חמשה בקר וגו', אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריו' שור
שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם חמשה שה שנושאו
על כתפו משלם ארבע' הואיל ונתבז' בו אמר ר' מאיר בא וראה כמה גדולה
כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו חמשה שה שלא בטלו ממלאכתו ארבעה.
תחת השור תחת השה שכאן הכתוב לומר שאין מדת תשלומי ארבע' וחמשה
1 נוהגת אלא בשור ושה בלבד: אם במחתרת כשהיה חותר את הבית. אין
לו דמים אין זו רציח' הרי הוא כמת מעיקרו כאן למדתך תורה אם בא להורגך
השכם להורגו וזה להורגך בא שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה
שנוטלין ממונו בפניו ושותק לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון
2 כנגדו יהרגנו: אם זרחה השמש עליו אין זה אלא כמין משל אם ברור לך
הדבר שיש לו שלום עמך כשמש הזה שהוא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא
להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בידוע

שרחמי

הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין
3 לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ׃ אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ
הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם
4 יְשַׁלֵּם׃ ס (שלישי) כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־
ק׳ כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב
5 שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם׃ ס כִּי־
תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ

שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות. דמים לו כאלו הוא חשוב ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית. שלם ישלם הגנב ממון שגנב ואינו חייב מיתה ואנקלוס שתרג׳ ואם עינא דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שטה אחר לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית ובשבא בעל הבית כנגדו התרו בו שלא יהרגהו דמים לו חייב עליו אם הרגו שמאחר שיש רואים לו אין הגנב הזה בא
3 על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון: אם המצא המצא בידו ברשותו שלא טבח ולא מכר. משור עד חמור כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי נאמר במקרא אחר על שה על שלמה על כל אבדה ישלם שנים לרעהו. חיים שנים ישלם ולא ישלם לו מתים אלא חיים או
4 דמי חיים: כי יבער את בעירה, ובער, כולם ל׳ בהמה כמו אנחנו ובעירנו (במדבר כ). כי יבער יוליך בהמותיו בשדה וכרם של חבירו ויזיק אותו באחת משתי אלו או בשלוח בערה או בבעור ופרשו רבותינו שלוח הוא נזקי מדרך כף רגל ובער הוא נזקי השן האוכל׳ ומבערת. בשדה אחר בשדה של איש אחר. מיטב שדהו ישלם שמין את הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו מן המיטב שבשדותיו אם היה נזקו סלע יתן לו שוה סלע מעדית שיש לו למדך
5 הכתוב שהניזקין שמין להם בעדית: כי תצא אש אפילו מעצמה. ומצאה קוצים קרדו״נש בלע״ז (דיסטעלן). ונאכל גדיש שליחכה בקוצים עד

שהגיעה

הבנת המקרא.

4 כי יבער, את בעירה, ובער כולם ל׳ בהמה וכו׳ עכ״ה, ידענו כי ביעור הוא ל׳ כליון והשחתה באחד מן אופני ההשחתה, כמו ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגלל (מ״א יד י) ובערת הרע מקרבך ודומיהם, ובעבור שהוציאו הכתוב בל׳ בינוי ובל׳ הפעיל שטעמו יבעיר באמצעות הבעיר לכן פי׳ הרב יבער יוליך בהמותיו ויזיק וכו׳ ויהיה לדעתו כי יבער מאמר כולל פרטים שנים והם ושלח ובער והרצון בושלח נזקי מדרך כף רגל שהם יוצאים מן הדריכ׳ שאינה מבערת במוחלט, והרצון בובער נזקי השן האוכלת ומבערת

בהחלט

הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר
אֶת־הַבְּעֵרָה׃ שלישי ס 6 כִּי־יִתֵּן אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ
אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם׃ 7 אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב
וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח
יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ׃ 8 עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שׁוֹר
עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה
אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־

שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע. או השדה שליחכה את נירו
וצריך לניר אותו פעם שניה. שלם ישלם המבעיר אף על פי שהדליק בתוך
שלו והיא יצאה מעצמה על ידי קוצים שמצאה חייב לשלם לפי שלא שמר את גחלתו
שלא תצא ותזיק: 6 וגונב מבית האיש לפי דבריו. אם ימצא הגנב ישלם
הגנב שנים לבעלים: 7 אם לא ימצא הגנב ובא השומר הזה שהוא בעל הבית
ונקרב אל הדיינין לדון עם זה ולישבע לו שלא שלח ידו בשלו: 8 על כל דבר פשע
שימצא שקרן בשבועתו שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו וירשיעוהו אלהים על פי
העדים. ישלם שנים לרעהו למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר נגנב
הימנו ונמצא שהוא עצמו גנבו משלם תשלומי כפל ואימתי בזמן שנשבע ואחר
כך באו עדים שכך דרשו רבותינו. ונקרב בעל הבית אל האלהים קריבה
זו שבועה היא אתה אומר לשבוע׳ או אינו אלא לדין שכיון שבא לדין וכפר לומר
נגנבה מיד יתחייב כפל אם באו עדים שהוא בידו, נאמר כאן שליחו׳ יד ונאמר
למטה שליחו׳ יד שבועת ה׳ תהיה בין שניה׳ אם לא שלח ידו, מה להלן שבועה
אף כאן שבועה. אשר יאמר כי הוא זה לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא
זה שנשבעת עליו הרי הוא אצלך עד הדיינין יבא דבר שניה׳ ויחקרו את העדות
ואם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים ואם ירשיעו את העדים
שנמצאו זוממין ישלמו הם שנים לשומר, ורז״ל דרשו כי הוא זה ללמוד שאין
מחייבין

הבנת המקרא.

בהתלט, ושימוש הוי״ו שבתיבת ושלח ובער לחלק הכלל אל הפרטים כי גם זה
אחד משימושי הוי״ו כידוע וכענין הוי״ו של ושתי טבעות דלקין כ״ה י״ב כמו
שפירשתי שם. בשדה אחר בשדה של איש אחר; ר״ל שהוא סמוך אל תיבת
אחר שהוא תואר אל איש אחר ואינו תואר לשדה שאילו כן הי׳ לו לנקדו
בְּשָׂדֶה כמו אל תלכי ללקט בְּשָׂדֶה אחר (רות ב ח).

שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם
9 לְרֵעֵהוּ׃ ס כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת
10 אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה׃ שְׁבֻעַת יְהוָה
תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת
11 רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם׃ וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב
12 מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו׃ אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ
עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם׃ פ
13 וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו

מחייבין אותו שבועה אלא א"כ הודה במקצת לומר כך וכך אני חייב לך והשאר
9 נגנב ממני: כי יתן איש אל רעהו חמור או שור פרשה ראשונה נאמרה
בשומר חנם לפיכך פטר בו את הגנבה כמו שכתב וגונב מבית האיש, אם לא
ימצא הגנב ונקרב בעל הבית לשבועה למדת שפוטר עצמו בשבועה ופרשה זו
אמורה בשומר שכר לפיכך אינו פטור אם נגנבה כמו שכתוב אם גנוב יגנב
מעמו ישלם אבל על האונס כגון מת מעצמו או נשבר או נשבה בחזקה על ידי
10 לסטים. אין רואה שיעיד בדבר: שבועת ה' תהיה ישבע שכן הוא כדבריו
והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואחר כך נאנסה חייב
12 באונסי'. ולקח בעליו השבוע' ולא ישלם לו השומר כלום: אם טרף יטרף
על ידי חיה רעה. יביאהו עד יביא עדים שנטרפ' באונס ופטור. הטרפה
לא ישלם אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש
טרפה שאינו משלם טרפת חתול ושועל ונמיה משלם טרפת זאב ארי ודוב ונחש
אינו משלם ומי לאמך לדון כן שהרי כתיב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין
13 יכול להציל אף שבר ושביה שאינו יכול להציל: וכי ישאל בא ללמדך על השואל
שחייב

הבנת המקרא.

12 יביאהו עד יביא עדים שנטרפה וכו', והכינוי הה"א ככינוי ותראהו את
הילד (לעיל ב ו) יביאה את תרומת ה' (לקמן לה ה) ורבים כאלה שיקדים בהם
הכינוי להידיעה, וי"מ שהכינוי שב אל הנטרף שהנשאר ממנו יביאהו להיות לו
לעדות שנטרפה ונאכלה ממנו ואינו כגנון זה שהרועים דרכם לחזוק עצמם
עד שימצאו מעט מן הטרפה להביא לפני הבעלים ופטורים וכן כתיב בעמוס
ג' י"ב כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעים או בדל אזן וגו' שיש לתמוה מה
יש לרועה להציל כל כך דבר מועט אלא ודאי בשביל כך הוא.

14 אֵין־עִמּ֖וֹ שַׁלֵּ֥ם יְשַׁלֵּֽם׃ אִם־בְּעָלָ֥יו עִמּ֖וֹ לֹ֣א יְשַׁלֵּ֑ם
15 אִם־שָׂכִ֣יר ה֔וּא בָּ֖א בִּשְׂכָרֽוֹ׃ ס וְכִֽי־
יְפַתֶּ֣ה אִ֗ישׁ בְּתוּלָ֛ה אֲשֶׁ֥ר לֹא־אֹרָ֖שָׂה וְשָׁכַ֣ב
16 עִמָּ֑הּ מָהֹ֛ר יִמְהָרֶ֥נָּה לּ֖וֹ לְאִשָּֽׁה׃ אִם־מָאֵ֥ן
יְמָאֵ֛ן אָבִ֖יהָ לְתִתָּ֣הּ ל֑וֹ כֶּ֣סֶף יִשְׁקֹ֔ל כְּמֹ֖הַר
17 18 הַבְּתוּלֹֽת׃ ס מְכַשֵּׁפָ֖ה לֹ֥א תְחַיֶּֽה׃ כָּל־
19 שֹׁכֵ֥ב עִם־בְּהֵמָ֖ה מ֥וֹת יוּמָֽת׃ ס זֹבֵ֥חַ
20 לָאֱלֹהִ֖ים יָחֳרָ֑ם בִּלְתִּ֥י לַיהוָ֖ה לְבַדּֽוֹ׃ וְגֵ֥ר לֹא־

שחייב באונסין. בעליו אין עמו אם בעליו של שור אינו עם השואל במלאכתו:
14 אם בעליו עמו בין שהוא באותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת היה עמו
בשעת שאלה אינו צריך להיות עמו בשעת שבירה ומיתה. אם שכיר הוא אם
השור אינו שאול אלא שכיר בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ואין כל הנאה
שלו שהרי על ידי שכרו נשתמש ואין לו משפט שואל להתחייב באונס ולא פירש מה
דינו אם כשומר חנם או כשומר שכר לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד
15 משלם רבי מאיר אומר כשומר חנם רבי יהודה אומר כשומר שכר: וכי יפתה
מדבר על לבה עד ששומעת לו וכן תרגומו ארי ישדל, שדול בל' ארמי כפתוי בל'
עברי. מהר ימהרנה יפסוק לה מוהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה
16 וישאנה: כמהר הבתולות שהוא קצוב חמשי' כסף אצל התופס את הבתולה
ושוכב עמה באונס שנא' ונתן האיש השוכב לאבי הנער' חמשי' כסף (דברי' כב):
17 מכשפה לא תחיה אלא תומת בבית דין ואחד זכרים ואחד נקבות אלא שדבר
18 הכתוב בהווה שהנשי' מצוי' מכשפו': (ס"א כל שוכב עם בהמה מות יומת
19 בסקילה רובע כנרבעת שכתוב בהם דמיהם בם) (ויקר' כ): לאלהים
לע"א אלו היה נקוד לאלהים היה צריך לפרש ולכתוב אחרי' עכשיו שאמר לאלהים
אין צריך לפרש אחרי' שכל למ"ד ובי"ת המשמש' בראש התיב' אם נקודה בחטף
כגון למלך למדבר לעיר צריך לפרש לאיז' מלך לאיז' מדבר לאיזו עיר וכן למלכי'
ולרגלים צריך לפרש לאי זה ואם אינו מפרש כל מלכים במשמע וכן לאלהים
כל אלהים במשמע אפילו קדש אבל כשהיא נקודה פתח כמו למלך למדבר לעיר
נודע באי זה מלך מדבר וכן לעיר נודע באי זו עיר מדבר וכן לאלהים לאותן
שהוזהרתם עליהם ממקום אחר כיוצא בו אין כמוך באלהים (תהלים פו) לפי
שלא

הגהת המקרא.

19 לאלהים לע"ז אלו היו נקוד לאלהים וכו' עכ"ה, ידענו כי אותיות בכ"ל

במשמשות

תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן׃ אִם־
עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי
23 שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ׃ וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי
אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם
יְתֹמִים׃ פ

שלא פירש הוצרך לינקד פתח. יחרם יומת, ולמה נאמר והלא כבר נאמרה
בו מיתה במקום אחר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' (דברי' יז)
אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב מיתה שלא תאמר כל העבודות במיתה
ופירש לך כאן זובח לאלהים לומר לך מה זביחה עבודה הנעשי' בפנים לשמים
אף אני מרבה המקטיר והמנסך שהן עבודת בפנים וחייבים עליהם לכל ע"א
בין שדרכ' לעבודה בכך בין שאין דרכה לעבדה בכך אבל שאר עבודות כגון
המכבד והמרבץ והמגפף והמנשק אינו במיתה אלא אם כן לע"ז שדרכה בכך:
20 וגר לא תונה אונאת דברים קונטר"יאיר בלע"ז (הוֶהגִען) כמו
והאכלתי את מוניך את בשרם (ישעיה מט). ולא תלחצנו בגזילת ממון.
כי גרים הייתם אם הוניתו אף הוא יכול להונותך ולומר לך אף אתה מגרים
באת מום שבך אל תאמר לחברך, כל ל' גר אדם שלא נולד באותה מדינה אלא
21 בא ממדינה אחרת לגור שם: כל אלמנה ויתום לא תענון הוא הדין לכל
אדם אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם:
22 אם ענה תענה אותו הרי זה מקרא קצר גזם ולא פירש עונשו כמו לכן כל
הורג קין (בראשי' ד) גזם ולא פירש ענשו אף כאן אם ענה תענה אותו ל' גזום
כלומר סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו' אשמענו ואנקמנו:
23 והיו נשיכם אלמנות ממשמע שנאמר והרגתי אתכם איני יודע שנשיכ' אלמנות
ובניכם יתומים אלא הרי זו קללה אחרת שיהיו הנשים צרורות כאלמנות חיות
שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים
שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו:
אם

הבנת המקרא.

המשמשות על שם דבר ואינם מבררים אותו ננקדים בשו"א כמו בְּבַיִת אחד
יאכל כאדם לעיר ודומיהם וינקדו בחירק כשהם משמשין על תיבה
שתחלת' בשו"א נאות רפה כמו לגברים וינקדו פתח כשאחריהם א"פ
כמו לַעֲבָדים ולשפחות למ"ד לעבדים בפתח בעבור הא"פ שבאות
הגרון שאחריו ולולי כן הי' גם הוא נקוד חירק כלמ"ד לשפחו',

24 אִם־כֶּסֶף ׀ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־
25 תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃ אִם־
חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ
תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃ כִּי הִוא כְסוּתֹה לְבַדָּהּ הִוא (הוא ק׳)
26 שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי
27 וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי׃ ס רביעי אֱלֹהִים
28 לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר׃ מְלֵאָתְךָ

24. אם כסף רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתור' רשות חוץ משלש' וזה אחד מהן. את עמי עמי ונכרי עמי קודם עני ועשיר עני קודם עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין וזה משמעו אם כסף תלוה, את עמי תלוהו ולא לנכרי ולאיזה מעמי את העני ולאיזה עני לאותו שעמך (ד"א את העני שלא תנהוג בו מנהג בזיון בהלואה שהוא עמי. את העני עמך הוי מסתכל בעצמך כאילו את' העני). לא תהיה לו כנושה לא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאלו הלויתו אלא כאלו לא הלויתו כלומר לא תכלימהו. נשך רבית שהוא כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו, כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה
25 ומחסרו ממון הרבה: אם חבל תחבל כל ל' חבלה אינו משכון בשעת הלואה אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע. עד בא השמש תשיבנו לו כל היום תשיבנו לו עד בא השמש וכבא השמש תחזור ותטלנו עד שיבא בקר
26 של מחר ובכסות יום הכתוב מדבר שאין צריך לה בלילה: כי היא כסותה
27 זו טלית. שמלתו זה חלוק. במה ישכב לרבו' את המצע: אלהים לא תקלל
28 הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין: מלאתך חובה המוטלת
עליך

הבנת המקרא.

וכן כשהן משמשות על ל' אדנות כמו לַאדֹנִי כַּאדֹנִי כי האל"ף היה ראוי להנקד בח"פ כט"ף של בָּאֲנָשִׁים (ש"א יז יב) כַּאֲרָזִים עלי מים (במדב' כד ו) אלא בעבור רוב השתמשם בתיבה זאת השמיטו הח"פ להקל על הקריאה, וככה עשו כשהם משמשין על ל' אלהות ואמרו לֵאלֹהִים בֵּאלֹהִים והיו ראויים בֶּאֱלֹהִים לֶאֱלֹהִים כמו לֶאֱלִימֶלֶךְ

אלא שהפילו הח"ס להקל טורח הקריאה והחליפו הסגול בצרי בעבור כחות הט"ף וכמשפט, וכל זה דוקא כשאינם מבררים התיבה כי באורך ראובן בְּבֵית לא ידענו באיזה בית וכל בית במשמע, אבל כשהן מבררים התיבה
יפקדו

29 וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי׃ כֵּן־
תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה
30 עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי׃ וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ
תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ
לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ׃ ס לֹא

עליך כשתמלא תבואתך להתבשל והם בכורי'. ודמעך התרומה ואיני יודע
מהו ל' דמע. לא תאחר לא תשנה סדר הפרשתן לאחר את המוקד' ולהקדים
את המאוחר שלא יקדים תרומ' לבכורי' ומעשר לתרומ'. בכור בניך תתן לי
לפדותו בחמש סלעים מן הכהן והלא כבר צוה עליו במקו' אחר אלא כדי לסמוך
לו כן תעשה לשורך מה בכור אדם לאחר שלשים יום פודהו שנאמר ופדויו מבן
חדש תפדה (במדבר יח) אף בכור בהמה דקה מטפל בו שלשים יום ואחר כך
29 נותנו לכהן: שבעת ימים יהיה עם אמו זו אזהרה לכהן שאם בא למהר
את קרבנו לא ימהר קודם שמנה לפי שהוא מחוסר זמן. ביום השמיני תתנו
לי יכול יהא חובה לבו ביום נאמר כאן שמיני ונאמר להלן ומיום השמיני והלאה
ירצה (ויקרא כב) מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני
האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן וכן משמעו וביו' השמיני אתה ראוי ליתנו לי:
30 ואנשי קדש תהיון לי אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות וטרפות
הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי. ובשר בשדה טרפה אף בבית כן אלא
שדבר הכתוב בהווה מקום שדרך בהמות ליטרף וכן כי בשד' מצאה (דברי' כב)
וכן אשר לא יהיה טהור מקרה לילה (דברים כג) הוא הדין למקרה יום אלא
שדבר הכתוב בהווה, ובשר דתלש מן חיות חייא בשר שנתלש ע"י טרפת זאב או
ארי [illegible] או בהמה כשרה בחייה. לכלב השליכון אותו אף הוא
ככלב או אינו אלא כלב במשמעו תלמוד לומר בנבילה או מכור לנכרי (דברי' יד)
קל וחומר לטרפה שמותר בכל הנאות אם כן מה ת"ל לכלב ללמדך שהכלב
נכבד ממנו וללמדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנאמר ולכל בני
ישראל לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא) אמר הקב"ה תנו לו שכרו: לא
תשא

הגהת המקרא.

ינקדו בכ"ל בפתח ומדגישים אחריו כמו לַגְּבָרִים, ואם יש אחריו אחת
מאותיו' הבלתי מתדגשים ינקדו קמץ תמורת הפתח כמו הָאֲנָשִׁים האל
(בראשית יט ח) בחור כָּאֲרָזִים (שיר ה טו) וככה באמרך לֵאלֹהִים
כל שהם במשמע בין קדש בין חול אבל באמרך לֵאלֹהִים משמעו
המיוחד ונזכר כבר, וזה מטעם רש"י ז"ל אלא שכן דרכו בכמה מקומות
לקרוא גם הקמץ בשם פתח.

כג

תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע 1
לִהְיֹת עֵד חָמָס׃ לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת 2
וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת׃
וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ׃ ס 3 כִּי 4

1 תשא שמע שוא כתרגומו לא תקבל שמע דשקר אזהרה למקבל ל' הרע ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חברו. אל תשת ידך עם רשע הטוען את חבירו תביעת שקר שתבטיחהו להיות לו עד חמס:
2 לא תהיה אחרי רבים לרעות יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין ל' המקרא מיושב בהן על אופניו מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר ואמצע המקרא דרשו לא תענה על ריב על רב שאין חולקין על מופלא שבבית דין לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד לקטנים שבהן שואלין תחילה שיאמרו את דעתם ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות לחייב מיתה בשביל דיין אחד שירבו מחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו בו כן. אחרי רבים להטות ויש רבים שאתה נוטה אחריהם ואימתי בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין וממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי א' לזכות ועל פי שנים לחובה, ואנקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא ול' העברי לפי התרגו' כך הוא כדרש לא תענה על ריב לנטות אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות לצד א' ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי דן אותו לאמיתו, ואני אומ' ליישבו על אופניו כפשוטו כך פתרונו, לא תהיה אחרי רבים לרעו' אם ראית רשעים מטין משפט לא תאמר הואיל ורבי' הם הנני נוטה אחריה' ולא תענה על ריב לנטו' וגו' ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט אל תענהו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמיתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא וקולר יהא תלוי בצואר הרבים: 3 לא תהדר לא תחלוק לו כבוד לזכות בדין ולומר דל הוא אזכנו

הבנת המקרא.

1 א תשת ידך עם רשע הטוען את חבירו תביעת שקר וכו' עס"ה, רצונו שאין זאת אזהר' שלא יעיד שקר שהרי כבר הזהיר עליו, אלא אזהרה על הבטחת עדות שקר ופי' א תשית ידך א תבטיח ועל זה נופל ל' שימת יד לא על העדות עצמו, והתיב' מבנין הקל לכן הפעל העבר שָׁת שָׁתָה שָׁתָם והנִיוּי שַׁתִּי שַׁתִּי כולם בלא ה"א ברא"ש וכמ"ש לעיל ט"ז ז' אבל כי תלינו עלינו.

תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ: ס כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ: ס חמישי לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ: מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג

5 אזכנו ואכבדנו: כי הראה חמור שונאך וגו', הרי כי משמש ל' דלמא שהוא מארבע לשונות של שמושי כי וכה פתרונו שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו וחדלת מעזוב בתמיה. עזב תעזב עמו עזיבה זו ל' עזרה וכן עוזר ועזוב (מלכי' א יד) וכן ויעזבו את ירושלים עד החומה (נחמיה ג) מלאוה עפר לעזור ולסייע את חוזק החומה כ ויש בו כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו' (דברים ז) שמא תאמר כן בתמיה לא תירא מהם ומדרש כך דרשו רבותינו כי תראה וחדלת פעמי' שאתה חודל ופעמי' שאתה עוזר הא כיצד זקן ואינו לפי כבודו וחדלת או בהמת נכרי ומשאו של ישראל וחדלת, ומלמסקל ליה מליטול
6 משאו ממנו עזב תעזב עמו לפרק המשא: אביונך ל' אוב' שהוא מדולדל ותאב
7 לכל טובה: ונקי וצדיק אל ההרג מנין ליוצא מן הדין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו ת"ל ונקי אל תהרג ואע"פ שאינו צדיק שלא נצטדק בבית דין מכל מקום נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו ומנין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לבית דין ת"ל

הגהת המגיה.

5 כי תראה וגו' הרי כי משמש ל' דלמא שהוא מארבע לשונות של שימושי כי וכו' והנה הזכרתי לעיל ט' ט"ו על אודות שימושי כי ע"ש, ואמר הרב שאי אפשר לפרש כי שבכאן בל' אם ובל' אשר ויהיה טעמו כאשר תראה וכו' כי אין טעם לומר כאשר תראה חמור שונאך רובץ והיית חודל עצמך מלעזרו עזור תעזור לו כי אחרי שחדל עצמו איך יעזור לו, לזה פירש שאלת כי טעמו שוא ועליו מוסב וחדלת ור"ל שמא תראה ותרצה לחדול לא תעשה כן אבל עזוב תעזוב עמו, אכן רז"ל פירשו כי תרא' כאשר תראה ולדעתם אין וחדלת מגזרת המאמר אבל מכשולו שפעמים אתה חודל ולפעמים עזוב תעזוב עמו; ומה שכתב הרב עוד מלמסקל ליה מליטול משאו ממנו הוא פירוש על ל' ת"א שתרגם לפי גירסתו וחדלת מעזוב לו ותתמנע מלמשקל ליה שפירושו מליטול משאו ממנו, אכן בכל ספרינו גם בכ"י ישן אשר לי הגירסא ותתמנע מלמשבק ליה שפירושו וחדלת מלעזוב לו לא תעשה כן אבל עזוב תעזוב שנאתך ותהיה עמו בעזרתו וזהו שתרגם משבק תשבוק מה דבלבבך עלוהי ותפריק עמיה ולפ"ז אין צורך להוציא

8 כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע׃ וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד
יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים׃ 9 וְגֵר לֹא תִלְחָץ

ת"ל ונקי וצדיק אל תהרוג וזה צדיק הוא שנצטדק בבית דין. כי לא אצדיק רשע אין עליך להחזירו כי לא אצדיקנו בדיני אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחי' הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה: 8 ושוחד לא תקח אפילו לשפוט אמת וכל שכן כדי להטות הדין שהרי להטות את הדין כבר נאמר לא תטה משפט. יעור פקחים אפילו חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרף דעתו עליו ויתשכח תלמודו ויכהה מאור עיניו. ויסלף כתרגומו ומקלקל. דברי צדיקים דברים המסודקים משפטי אמת וכן תרגומו פתגמין תריצין ישרים: 9 וגר לא תלחץ

בהרבה

הבנת המקרא.

ל' עזיבה ומשמעתו. 8 כי לא אצדיק רשע אין עליך להחזירו וכו' עכ"ה, בעבור שלפי המובן הפשוט אין כי לא אצדיק רשע מתחבר בטוב עם ונקי וצדיק אל תהרג ובהפך היה לו לומר כי לא ארשיע צדיק לזאת פי' הרב מטעם רז"ל ונקי וצדיק אל תהרג למי שיצא זכאי מב"ד ואמר אחד יש לי לומר עליו חובה שאין מחזירין אותו והסבה בזה כי לא אצדיק רשע ממקום אחר.

9 דברי צדיקים דברים המסודקין וכו' עכ"ה, וכל' זה פי' גם בפ' שופטים, ויאמר החכם ראב"ע ז"ל אמר הגאון כי צדיקים תאר לדברים ולא יתכן זה כי דברי סמוך וטעם צדיקים בדין לא צדיקים במצות עכ"ל, ומה שאמר ולא יתכן זה לאו דוקא שהרי כבר מצאנו רבים שבאו במשקל הסמוך והם סמוכים ככתוב במכלול בשער י"א ובשער ט"ז גם הוא כתב כן במאזנים דף כ"ט ב' כמו במזרקי יין (עמוס ו) לא שפירשו בחסרון מלה, גם ככה כתב בצחות אות יו"ד גם בתלים ע"ח מ"ט אמר מלאכי רעים מלת מלאכי איננה סמוכה וכאלו כתוב מלאכי השם וכו', ויהיה דברי צדיקים כמוהם, והנה בהשקפה ראשו' נראה שדעת רש"י כדעת הגאון ולכן פי' דברי' המסודקין ור"ל כי צדיקים תאר לדברי אכן אחר העיון נראה שדעתו לא כדברי זה ולא כדברי זה ו[illegible] תאר לדברי גם לא על החכמים הצדיקים בדינם אבל הוא תאר על משפטי ה' הנאמנים והצדיקים וכדכתיב חוקים ומשפטים צדיקים (דברים ד ח) ודברי סמוך אליו ולכן הוסיף הרב ואמר משפטי אמת ור"ל מה שאמרתי דברים המסודקין אין מכוונתי שצדיקים תאר לדברי אבל תאר למשפטי אמת שהם מתוארים צדיקים וישרים ודברי הצדיקים הם דברים מסודקין בעצמם דברים ישרי' וגם א"ת לפי הכוונה הזאת, וגם עיקר משמעות הכתובים יורה על אמתת הפירוש הזה כי שתים רעות עושה השוחד שהוא מעור והוא מסלף, והכונה במעור פקחים גלוי לעינים שהוא יעור עיני הדיינים שלא יראו הזכות שבטענות הזכאי ולא החוב שבטענות החייב, והרעה השנית שהוא מסלף דברי צדיקים ואילו כפירוש הראב"ע שהוא מקלקל ומסלף טענתם או משפטם של הצדיקים לא ימלט מהחלוקה אם שהדיינים מעותים אותם בדעת או שלא מדעת ואם הוא מדעת

הנה

וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ

בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר מפני שסורו רע. את נפש הגר
כמה קשה לו כשלוחצים אותו: ואספת את תבואתה ל' הכנסה לבית כמו
ואספתו אל תוך ביתך (דברי' כב): תשמטנה מעבודה. ונטשתה מאכילה
אחר זמן הביעור, ד"א תשמטנ' מעבוד' גמורה כגון חרישה וזריע'. ונטשתה
מלזבל ומלקשקש. ויתרם תאכל חית השדה להקיש מאכל אביון למאכל
חיה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר, מכאן אמרו
אין מעשר בשביעית. כן תעשה לכרמך ותחלת המקרא מדבר בשדה הלבן
כמו שאמור למעל' הימנו תזרע את ארצך: וביום השביעי תשבות אף בשנ'
השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומ' שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה
שבת לא תנהוג בה שבת בראשי'. למען ינוח שורך והחמורך תן לו ניח להתיר
שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית אמרת
אין זה ניח אלא צער. בן אמתך בעבד הערל הכתוב מדבר. והגר זה גר תושב:

הבנת המקרא.

הנה הם רשעים ואכן לא ברשעים עסקינן כ"א בטועים מסבת השוחד, ואם
שלא ה', אם אבל מסכלות כי עם מראית עיניהם הנה הוא בכלל יעור פקחים,
אמנם לפי' רש"י כיאה שהוא מסלף לדין דברי התורה לעות הכתובים בשיקול
דעתו הבלתי נלולה ואת רעה אחרת נבדלת מן הראשונה ועליה נופל לשון
סילוף שהוא מעשה האולת כדכתיב אולת אדם תסלף דרכו (משלי יט ג) לא
ל' עורון שהוא מעשה סכלות וכדכתיב עם סכל ואין לב עינים להם ולא יראו
(ירמי' ה כא). וגר לא תלחץ בהרבה מקומות וכו' מפני שסורו רע עכ"ל
והוא מדברי רז"ל במס' ב"מ דף נ"ט ב' וגם לא פי' רש"י מהו ל' סורו אבל במס'
קידושין דף ע"ב א' פירשו וגם במס' סנהדרין דף נ"ב סוף ע"ב גם הערוך בערך
סר הר' ובערך סאור פירשו וכל זה נתעלם מעיני הגאון ר"א מזרחי לכן
פירשו בדרך רחוקה ודחוקה. כן תעשה לכרמך ותחלת המקרא בשדה
הלבן וכו', ר"ל שדה של תבואה וירקות שהוא לבן לפי שאין בו אילן שיעשה צל.
כל

וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר׃ 13 וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ׃ 14 שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה׃ 15 אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃ 16 וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה׃ 17 שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה׃ 18 לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ

13 ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לעשות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקו' לאו. לא תזכירו שלא יאמר לו שמור לי בצד ע"א פלונית או תעמוד עמי ביום ע"א פלונית, ד"א ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו ללמדך ששקולה ע"א כנגד כל המצות כלן והנזהר בה כשומר את כולן. לא ישמע מן הנכרי. על פיך שלא תעשה שותפות עם נכרי וישבע לך בע"ז שלו נמצאת שאתה גורם שיזכיר על ידך: 14 רגלים פעמים וכן כי הכיתני זה שלש רגלים (במדבר כב): 15 חדש האביב שהתבואה מתמלאת בו באביה, אביב ל' אב בכור וראשון לבשל פירות. ולא יראו פני ריקם כשתבאו לראות פני ברגלים הביאו לי עולות: 16 וחג הקציר הוא חג שבועות. בכורי מעשיך שהוא זמן הבאת בכורים ששתי הלחם הבאין בעצר' היו מתירין החדש למנחו' ולהביא בכורי' למקדש שנאמר וביום הבכורי' בשבועותיכ' וגו (ויקרא כח). וחג האסיף הוא חג הסוכות. באספך את מעשיך שכל ימות החמה התבואה מתיבש' בשדות ובחג אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים: 17 שלש פעמים וגו' לפי שהענין מדבר בשביעית הוצרך לומר שלא יעקרו שלש רגלים ממקומן. כל זכורך הזכרים שבך: 18 לא תזבח על חמץ וגו', לא תשחט את הפסח בי"ד בניסן עד שתבער החמץ.

ולא

הגהת המקרא.

17 כל זכורך הזכרים שבך עכ"ל ויאמר הר"ב רא"ם אמר הזכרים להורות שזכור כמו זכר לא שזה על משקל פעול וזה ע"מ פעל ומשקלי השמו' משתני', ואמר שבך להורות שכינוי זכורך הוא במקום בך ולא במקום לך כי אין

הזכרים

[19] דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר׃ רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ ששי
[20] הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ
[21] וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי׃ הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו

ולא ילין חלב חגי וגו', חוץ למזבח. עד בקר יכול אף על המערכה יפסל בלינה ת"ל על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר (ויקרא ו). ולא ילין אין לינה אלא בעמוד השחר שנאמר עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלותו מן [19] הרצפה למזבח: ראשית בכורי אדמתך אף השביעית חייבת בביכורים לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך, כיצד אדם נכנס לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ומקדישה ואין בכורים אלא משבעת המינין האמורין במקרא ארץ חטה ושעורה וגו' (דברים ח). לא תבשל גדי אף עגל וכבש בכלל גדי שאין גדי אלא ל' ולד רך ממה שאתה מוצא בכמה מקומו' בתורה שכותב גדי והוצרך לפרש אחריו עזים כגון אנכי אשלח גדי עזים (בראשי' לח) את גדיי העזים שני גדיי עזים (בראשית כז) ללמדך שכל מקום שנאמר גדי סתם אף עגל וכבש במשמע ובג' מקומו' נכתב בתורה אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור [20] הנאה ואחד לאיסור בישול: הנה אנכי שולח מלאך כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינ' אומר' להם כי לא אעלה בקרבך (שמו' לג). אשר הכינותי אשר זמנתי לתת לכם זהו פשוטו ומדרשו של המקום אשר הכינותי כבר מקומי כנגדו וזה אחד מן המקראו' שאומרי' שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד של מטה:

הגהת המקרא.

זכרים קנויים. עד שיאמר עליהם הזכריים שלך אבל פירושו הזכרים שבך שפירוש הזכרים בך בעמך עכ"ל, והנה מה שאמר שהכינוי משמשת במקום בך אמת הוא כי הכינויים עומדים במקום מלות הטעם וכמו שהורונו רשי' ז"ל בכמה מקומות, אבל מה שאמר כי זכורך שוה אל זכרך אלא שהם שני משקלים לא דבר נכונה ויש הבדל ביניה' כי זכורך הוא שם עצם לאותו אבר לא שהושאל לפעמים על האדם כולו וכמנהג הל' בהרבה מקומות לקרוא הנושא כולו בשם חלק ממנו להיותו ההבדל בגדר שלו, אבל זכר שם תאר לאיש ע"ש הזכור, וזה שפי' רשי' ז"ל בסנהדרין דף כ"ד ב' כי לא יקרא זכור כ"א נקב המשכב ולכן גרס הבא על הזכור והביא זכר עליו, גם בדף כ"ח א' ודבק ולא בזכר גרס הוא ולא בזכור דליכא דבוק וכו', ועוד שם בצורה אחרונה בפי' רשי' הייני ודבק ולא בזכור ותדוייהו וכו', ולכן בכל מקום שהזכירו הענין הזה כינוהו בשם משכב זכור לא זכר, וגם אונקלוס תרגמו בכל מקום בל' דכור ושאר זכר תרגם דכר.

וְשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם
כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ׃ 22 כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ
וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי
אֶת־צֹרְרֶיךָ׃ 23 כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וֶהֱבִיאֲךָ אֶל־
הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי
וְהִכְחַדְתִּיו׃ 24 לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא
תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס
תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם׃ 25 וַעֲבַדְתֶּם אֵת
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ
וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ׃ ס שביעי 26 לֹא תִהְיֶה
מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׃

21 אל תמר בו ל' המרא' אשר ימרה את פיך (יהושע א). כי לא ישא לפשעכם אינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאין חוטאין ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו. כי שמי בקרבו מחובר לראש המקרא האמר מפניו כי שמי משותף בו ורבותינו אמרו זה מטטרון ששמו כשם רבו מטטרון בגימטריא שדי: 22 וצרתי כתרגומו ואעיק: הרס תהרסם לאותם אלהות. 24 מצבותיהם אבנים שהם מציבין להשתחוות להם: 26 לא תהיה משכלה אם תעשה רצוני, משכלה מפלת

הבנת המקרא.

21 אל תמר בו ל' המראה אשר ימרה את פיך עכ"ל, אין כוונתו שהוא מגזרת אשר ימרה את פיך שא"כ הי' לו לכתב אל תמרה או אל תֵּמֵר רפה ומלעיל כמו וַתֶּמֶר את משפטי (יחזקאל ה ו) אבל כוונתו שהוא ל' המראה וטעם אחד לשניהם שאף שזה מפעלי הכפל וזה מפעלי ל"ה וככה כתב הראב"ע והביא לו דוגמא שודד בביתו עם כי שרית עם אלהים שהם שנים שרשים וטעמם אחד, וידמה שהרשב"ם מצא נקוד במקצת ספרים אל תָּמֵר ובסגול אל תָּשֶׁם את שית ויהיה מגזרת עלומי העי"ן ולכן אמר אל תמר מגזרת ואם המר ימיר (אם הוא רפה) ואם הוא דגש הרי הוא מן וריחו לא נמר (מקטופי פ"א הפעל על כו"ן) כמו אל תַּפֵּל דבר מגזרת נפל, אבל אינו מגזרת הרבנות מן מרה מריתם שא"כ הי' לו לומר אל תמרה כמו כל איש אשר ימרה את פיך עכ"ל אכן לדעת רש"י ואונקלוס הוא ל' המראה אע"פ שאינו מגזרתו.

והמות'

27 אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם
אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף׃
28 וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי
אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ׃ 29 לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ
מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה
וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ 30 מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ
מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ׃

מפלת נפלים או קוברת את בניה קרויה משכלת: **והמותי** כמו והממתי
ותרגומו ואשגש, וכן כל תיבה שפועל שלה בכפל אות אחרונה כשתהפך לדבר
בל' פעלתי יש נקודות שנוטל אות הכפולה ומדגיש את האות וניקדו במלאפום
כגון והמותי מגזרת והמם גלגל עגלתו (ישעיה כח), וסבותי מגזרת וסבב בית
אל (שמואל א ז) דלותי מגזרת דללו וחרבו (ישעי' יט) על כפים חקותיך (ישעי' מט)
מגזרת חקקי לב (שופטים ה), את מי רצותי (שמואל א יב) מגזרת רצץ עזב דלים
(איוב כ), והמתרגם והמותי ואקטל טועה הוא, שאלו מגזרת מיתה היתה אין
ה"א שלה בפתח ולא מ"ם שלה מודגשת ולא נקודה מלא פום, אלא והמתי כגון
והמתה את העם הזה (במדבר יד) והתיו מודגשת לפי שתבא במקום ב' תוי"ן
האחת נשרשת לפי שאין מית' בלא תי"ו, והאחרת משמשת כמו אמרתי עשיתי
עשיתי, וכן ונתתי התי"ו מודגשת שהיא באה במקום שתים לפי שהיה צריך
שלשה תוי"ן שתים ליסוד כמו ביום תת ה' (יהושע י) ומתת אלהים היא (קהלת ג)
והשלישית לשמוש. **עורף** שינוסו לפניך ויהפכו לך ערפם: **הצרעה** מין שרץ
העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים, והצרעה
לא עברה את הירדן. והחתי והכנעני הם ארץ סיחון ועוג, לפיכך מכל שבעה
אומות לא מנה כאן אלא אלו. וחוי אף על פי שהוא מעבר הירדן והלאה שנו
רבותינו במס' סוט' על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מר': **שממה** ריקנית
מבני אדם לפי שאתם מעט ואין כדי בכם למלאות אותה. **ורבה עליך** ותרבה
עליך: **עד אשר תפרה** תרבה ל' פרי כמו פרו ורבו (בראשית א):

ושתי

הבנת המקרא.

27 **והמותי** כמו והממתי וכו' עכ"ה, דבריו מבוארים שהתיבה מגזרת
הכפולים ומבנין הקל והה"א יסוד בתיבה ואיננה מגזרת עלומי העי"ן ל' מיתה
והה"א לפי' בנין הפעיל שא"כ הי' לו לנקד והמתי הה"א בצרי והמ"ם רפה
ונפתח והתי"ו דגש וככל המשלים שהזכיר.

וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם
כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ׃ 22 כִּי אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ
וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי
אֶת־צֹרְרֶיךָ׃ 23 כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וֶהֱבִיאֲךָ אֶל־
הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי
וְהִכְחַדְתִּיו׃ 24 לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא
תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס
תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם׃ 25 וַעֲבַדְתֶּם אֵת
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ
וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ׃ ס שביעי 26 לֹא תִהְיֶה
מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׃

21 אל תמר בו ל' המראה אשר ימרה את פיך (יהושע א). כי לא ישא לפשעכם אינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאין חוטאין ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו. כי שמי בקרבו מחובר לראש המקרא השמר מפניו כי שמי משותף בו ורבותינו אמרו זה מטטרון ששמו כשם רבו מטטרון בגימטריא שדי: 22 וצרתי כתרגומו ואעיק: 24 הרס תהרסם לאותם אלהות. מצבותיהם אבנים שהם מגיבין להשתחוות להם: 26 לא תהיה משכלה אם תעשה רצוני, משכלה

הבנת המקרא.

21 אל תמר בו ל' המראה אשר ימרה את פיך עכ"ל, אין כוונתו שהוא מגזרת אשר ימרה את פיך שא"כ הי' לו לכתב אל תמרה או אל תֵּמֶר רפה ומלעיל כמו וַתֵּמֶר את משפטי (יחזקאל ה ו) אבל כוונתו שהוא ל' המראה וטעם אחד לשניהם אלא שזה מפעלי הכפל וזה מפעלי ל"ה וככה כתב הראב"ע והביא לו דוגמת שודד בביתו עם כי שרית עם אלהים שהם שנים שרשים וטעמם אחד, וידמה שהרשב"ם מצא נקוד במקצת ספרים אל תָּמֵר ונשקל אל תָּשֶׂם את שֵׁת ויהיה מגזרת עלומי הע"ן ולכן אמר אל תמר מגזרת ואם המר ימיר (אם הוא רפה) ואם הוא דגש הרי הוא מן וריחו לא נמר (מקטופי פ"א הפעל על נו"ן) כמו אל תַּפֵּל דבר מגזרת נפל, אבל אינו מגזרת סרבנות מן מרה מריתם שא"כ הי' לו לומר אל תמרה כמו כל איש אשר ימרה את פיך עכ"ל, אכן לדעת רש"י ואונקלוס הוא ל' המראה אע"פ שאינו מגזרתו.

והמותי

27 אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף׃
28 וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ׃
29 לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃
30 מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ׃

27 מפלת כפלים או קוברת את בניה קרויה משכלת: והמותי כמו והממתי ותרגומו ואשגש, וכן כל תיבה שפועל שלה בכפל אות אחרונה כשתהפך לדבר בל' פעלתי יש מקומות שנוטל אות הכפולה ומדגיש את האות ונקדו במלאפום כגון והמותי מגזרת והמם גלגל עגלתו (ישעיה כח), וסבותי מגזרת וסבב בית אל (שמואל א ז) דלותי מגזרת דללו וחרבו (ישעי' יט) על כפים חקותיך (ישעי' מט) מגזרת חקקי לב (שופטים ה), את מי רצותי (שמואל א יב) מגזרת רצץ עזב דלים (איוב כ), והמתרגם והמותי ואקטל טועה הוא, שאם מגזרת מיתה היה' אין ה"א שלה בפתח ולא מ"ם שלה מודגשת ולא נקודה מלאפום, אלא והמתי כגון והמתה את העם הזה (במדבר יד) והתיו מודגשת לפי שתבא במקום ב' תוי"ן האחת נשרשת לפי שאין מית' בלא תי"ו, והאחרת משמשת כמו אמרתי הלכתי עשיתי, וכן ונתתי התי"ו מודגשת שהיא באה במקום שתים לפי שהיה צריך שלשה תוי"ן שתים ליסוד כמו כיום תת ה' (יהושע י) מתת אלהים היא (קהלת ג)
28 והשלישית לשמוש. עורף שיהיו לפניך ויהפכו לך ערפם: הצרעה מין שרץ העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים, והצרעה לא עבר' את הירדן. והחתי והכנעני הם ארץ סיחון ועוג, לפיכך מכל שבעה אומות לא מנה כאן אלא אלו. והחוי אף על פי שהוא מעבר הירדן והלאה שנו
29 רבותינו במס' סוט' על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מר': שממה ריקנית מבני אדם לפי שאתם מעט ואין כדי בכם למלאות אותה. ורבה עליך ותרבה
30 עליך: עד אשר תפרה תרבה ל' פרי כמו פרו ורבו (בראשית א):

ושתי

הבנת המקרא.

27 והמותי כמו והממתי וכו' עכ"ה, דבריו מבוארים שהתיבה מגזרת הכפולים ומבנין הקל והה"א יסוד בתיבה ואיננה מגזרת עלומי העי"ן ל' מיתה והה"א לפי' בנין הפעיל שא"כ הי' לו לנקד והמתי הה"א בצרי והמ"ם רפה ובפתח והתי"ו דגש וככל המשלים שהזכיר.

31 וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יָם פְּלִשְׁתִּים
וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי ׀ אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֵת יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ׃ 32 לֹא־תִכְרֹת לָהֶם
וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית׃ 33 לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ
אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לְךָ
לְמוֹקֵשׁ׃ פ

כד

1 וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן
נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
מֵרָחֹק׃ 2 וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ
וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ׃ 3 וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם
אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן
כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־
דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה׃ 4 וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי

31 ושתי ל' השתה והתי"ו מודגשת מפני שבאה תחת שתים שאין שיתה באה תי"ו
33 והאחת לשמוש. עד הנהר פרת. וגרשתמו ותגרשם: כי תעבוד וגו'
הרי אלו כי משמשין במקום אשר וכן בכמה מקומות וזהו לא אי שהוא א' מד'
לשונות שהכי משמש, וגם מצינו בהרבה מקומות אם משמש בל' אשר כמו אם
1 תקריב מנחת בכורים (ויקרא ב) שהיא חובה: ואל משה אמר פרשה זו
2 נאמרה קודם עשרת הדברות בד' בסיון נאמרה לו: ונגש משה לבדו אל
3 הערפל: ויבא משה ויספר לעם בו ביום. את כל דברי ה' מצות פרישה
והגבלה. ואת כל המשפטים שבע מצות שנצטוו בני נח, ושבת וכבוד אב
4 ואם ופרה אדומה ודינין שנתנו להם במרה: ויכתוב משה מבראשית ועד
מתן

הבנת המקרא.

31 ושתי ל' השת' וכו', ר"ל מבעלי עלומי העי"ן מבנין הקל והתי"ו דגוש' בדגש
חזק להשלים תי"ו השרש הנסתרה מן התיבה וכמו שפירש לעיל אצל והמותי,
ומשקלו ומתי (בראשי' יט יט) אלא שנקמץ הוי"ו של ומתי בעבור שהטע' סמוך לו.
1 וא' משה אמר פ' זו נאמרה קודם עשרת הדברות וכו', כבר פירשתיו בפ'
בראשי'

יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי

[5] יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ

[6] עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־

[7] הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע׃

[8] וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל

[5] מתן תורה וכתב מצות שנצטוו במרה. וישכם בבקר בחמשה בסיון: את נערי

[6] הבכורות: ויקח משה את חצי הדם מי חלקו מלאך בא וחלק. באגנות
שתי אגנות אחד לחצי דם עולה וא' לחצי דם שלמים להזות אותם על העם,
ומכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים שאין

[7] הזאה בלא טבילה: ספר הברית מבראשית ועד מתן תורה ומצות שנצטוו

[8] במרה: ויזרק ענין הזאה ותרגומו וזרק על מדבחא לכפרה על עמא:

הבנת המקרא.

[5] בראשית ד' א'. את נערי הבכורות עכ"ל בכתוב הזה מצאנו לרז"ל מחלוקות
שתים שהם ארבע והוא אם העבודה היתה בבכורות או בבהנים ומחלוקתם זה
במס' זבחים דף ק"ו ב', שוב נחלקו במס' יומא דף כ"ב ב' וחגיגה דף ו' ב' אם
העולות היו כבשים או פרים ונפקא מני' לפסוקי טעמי לפי חלוק הפירושים
האלה, לכן יתכנו בו ד' מיני טעמים שאם היתה העבודה בבכורות והעולות
היו כבשים יתכנן ויעלו עולות באתנח ושארי הטעמים גם הם כמו שהם לפנינו,
ואם היו העולות פרים המבוארים בסוף הכתוב לא יתכן להפסיק ויעלו עולת
באתנח כ"א בטעם רביע המריץ הדבור עד סוף הפסוק, ולא יתכן להטעים
פשטא כי אחר הזקף לא יתכן פשטא מבלי היות אחריו עוד זקף שני כמבואר
במשפטי הטעמים דף ל"ו א' ואין מקום אצל ויזבחו זבחים להפסיקו שנית בזקף,
ואם כשים ויעלו עולו' בגרים שכוחו ככח הרביעי בבגון זה וכמ"ש בענין הקורא
ריש פ' יתרו גם זה יתכן זה שלא נוכל לקיים שוב הגרים של ויזבחו כי הטרם מן
הטעמים הבלתי מתרדפין כמבואר במשפטי הטעמים דף ח' ב' וע"כ שכשוב
הגרים על ויזבחו לאזלא, הן זה שני מיני הטעמים לפי החלוקה האחת, ולפי

כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב 9
וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּרְאוּ אֵת 10
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת
הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר׃ וְאֶל־אֲצִילֵי 11
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים
וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה 12
אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ
אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי
לְהוֹרֹתָם׃ וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל 13

10 ויראו את אלהי ישראל נסתכלו והציצו ונתחייבו מיתה אלא שלא רצה הקב"ה לערבב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד יום חנכת המשכן, ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה (במדב' י"א) בקצינים שבמחנ'. כמעשה לבנת הספיר היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדים במעש' לבנים. וכעצם השמים לטוהר משנגאלו היה אור וחדוה לפניו. וכעצם כתרגומו ל' מרא'. לטוהר ל' ברור
11 וצלול: ואל אצילי הם נדב ואביהוא והזקנים. לא שלח ידו מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד. ויחזו את האלהים היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתיה כך מדרש תנחומא ואנקלוס לא תרגם כן. אצילי ל' גדולים כמו ומאציליה קראתיך (ישעי' מא), ויאצל מן הרוח (במדבר יא), שש אמות אצילה (יחזקאל מא): ויאמר ה' אל משה לאחר מתן תור'. עלה אלי ההרה והיה שם ארבעים יום. את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם כל שש מאות ושלש עשרה מצות בכלל עשרת הדברות הן, ורבינו
13 סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו: ויקם משה ויהושע משרתו לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן, ואומר אני שהי' התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם
ויעל

הבנת המקרא

החלוקה השנית שהעבודה היתה בבכורים על כרחך בני ישראל באתנח להפרידו מן ויעלו עולות וכמו שפי' רשי' ז"ל, ואם היו העולות כבשים על כרחך ויעלו עולות בזקף להפרידו מן פרים שבסוף הכתוב, ואם היו העולות פרים ע"כ ויעלו עולות בפשטא להדביקו אל פרים, ומתוך דברינו נתבררו ד' מיני טעמים
שהניח

משה אל-הר האלהים: 14 ואל-הזקנים אמר שבו-לנו בזה עד אשר-נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי-בעל דברים יגש אלהם: 15 ויעל משה אל-ההר ויכס הענן את-ההר: 16 וישכן כבוד-יהוה על-הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל-משה ביום השביעי מתוך הענן: 17 ומראה כבוד יהוה כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל: 18 ויבא משה בתוך הענן ויעל אל-ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה: פ

מפטיר

ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה אהלו ונתעכב שם כל ארבעים יום שכן מצינו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה (שמות לב) למדנו שלא היה יהושע עמהם: 14 ואל הזקנים אמר בצאתו מן המחנה. שבו לנו בזה והתעכבו כאן עם שאר העם במחנ' להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו. חור בנה של מרים היה ואביו כלב בן יפנה שנא' ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור (ד"ה א ב), אפרת זו מרים כדאי' בסוטה. מי בעל דברים מי שיש לו דין: 16 ויכסהו הענן רבותינו חולקין בדבר, יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמראש חדש עד עצרת יום מתן תורה, ויכסהו הענן להר. ויקרא אל משה ביום השביעי לומר עשרת הדברות ומשה וכל בני ישראל עומדים אלא שחלק הכתוב כבוד למשה, וי"א ויכסהו הענן, למשה ו' ימים לאחר עשרת הדברות והם היו בתחלת ארבעים יום שעלה משה לקבל לוחות ולמדך שכל הנכנס 18 למחנה שכינה טעון פרישה ששת ימים: בתוך הענן ענן זה כמין עשן הוא ועשה לו הקב"ה למשה שביל (נ"א חופה) בתוכו.

ויקחו

הבנת המקרא.

שהבין רש"י ז"ל בחגיגה והיינו בהשקפה גם אל מחלוקותם בזבחי', ומבלי השקפה אל המחלק' היתה די בשני מיני הטעמי' שהזכיר רש"י ביומא ולכן אין כאן סתירה בפירושיו כמו שחשב רש"ד בעל ת"כ כי גם שניהם נכונים בצדדים מתחלפים.

14 ואל הזקני' אמר בצאתו מן המחנ' עכ"ל. גם זה כבר הזכרתי בפ' בראשי' ד' א'.

ועזים

כ

1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ
3 תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי׃ וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ
4 מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
5 וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃ וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים

2 **ויקחו לי** ותרומה לי לשמי, תרומה, הפרשה יפרישו לי מממונם נדבה. **ידבנו לבו** ל' נדבה והוא ל' רצון טוב פריש"ט בלעז (גוטוויליג). **תקחו את תרומתי** אמרו רבותינו שלש תרומות אמורות כאן, אחת תרומת בקע לגלגלת שנעשו מהם האדנים כמו שמפורש באלה פקודי, ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת לקופות לקנות מהן קרבנות צבור, ואחת תרומת המשכן נדבת כל א' וא' שהתנדבו, י"ג דברים האמורים בענין כולם הוצרכו למלאכת
3 המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהם: **זהב וכסף ונחשת** וגו' כלם באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שנא' וכסף פקודי העדה וגו' בקע לגלגלת וגו' (שמו' לח, ושאר הכסף הבא שם בנדב' עשאוהו לכלי שרת:
4 **תכלת** צמר צבוע בדם חלזון וצבעו ירוק. **וארגמן** צמר צבוע ממין צבע ששמו ארגמן. **ושש** הוא פשתן. **ועזים** נוצה של עזים לכך ת"א ומעזי הבא מן העזים ולא עזים עצמן שתרגום של עזים עזיא: **מאדמים** צבועות היו אדום
5 לאחר

הגהת המקרא.

4 **ועזים** נוצה של עזים לכך ת"א ומעזי הבא מן העזים וכו' עש"ה, ויאמר עליו הרב בעל חזקוני לפיכך טועה המתרגם ומעזי עכ"ל וכוונתו לכך טועה המגיה המ"ם של ומעזי בשו"א וצ"ל בצר"י, ואחר מחילת כבוד חכמתו ותורתו אומר אני שהוא שגה בכוונת רש"י ז"ל וגירסת כל הספרים בשו"א היא נכונה ודעת רש"י כי מִעֲזֵי שם דבר הוא והונח על דבר הבא מן העזים וכן מדרך ל' ארמי גם ל' עברי להוסיף אות מ"ם על אחד השמות ולהפילו על ענין שיש לו צירוף עם השם הראשוי על אופן מה כגון מחמאת דבר שיש לו שום צירוף עם חמאה, וכגון מעשר מפתח מטה ורבים כמוה', והעד הנאמן טוו את העזים (לקמן לה כו) ות"א עזלן ית מִעֲזַיָּא וזו לא יתכן כלל לנקד המ"ם בצר"י כי לא יפול עליו מלת ית כמו שלא יתכן בל' עברי לומר טוו את מן העזים; וראיתי לבעל הפרחון שאמר ז"ל עז משולשת, עזים ואתים ל' נקבה כולם, ואם יקשה לך ואם עז קרבנו והקריבו אקרבן קאי, ומשקל אחר יריעות עזים פי' צמר ידוע הוא נקרא כך, ואין היו"ד והמ"ם של רבים אלא כך שמו, וכן ואת כביר העזים פי' כר מלא מזה הצמר והוא רך עכ"ל, ודברי טעם הם
וכבר

וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃ 6 שֶׁמֶן לַמָּאֹר בְּשָׂמִים
לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ 7 אַבְנֵי־שֹׁהַם
וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן׃ 8 וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ
וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם׃ 9 כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ
אֵת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן
תַּעֲשׂוּ׃ ס 10 וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים
אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי

לאחר עבודן. התחשים מין חיה ולא היתה אלא לשעה והרבה גוונים היו לה
לכך מתרגם ססגונא ששש ומתפאר בגוונין שלו. ועצי שטים ומאין היו להם
במדבר פירש רבי תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות
משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם וצוה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו
6 ממצרים: שמן למאור שמן זית זך להעלות נר תמיד. בשמים לשמן
המשחה שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו והוצרכו לו בשמים כמו
שמפורש בכי תשא. ולקטרת הסמים שהיו מקטירין בכל בקר ובוקר כמו
7 שמפורש בואתה תצוה ול' קטורת העלאת קיטור ותמרות עשן: אבני שהם
שתים הוצרכו שם לצורך האפוד האמור בואת' תצוה. מלואים על שם שעושין
להם בזהב מושב כמין גומא ונותנים האבן שם למלאות הגומא קרויים אבני
מלואים ומקום המושב קרוי משבצת. לאפוד ולחשן אבני השהם לאפוד
ואבני המלואים לחשן וחשן ואפוד מפורשים בואתה תצוה והם מיני תכשיט:
8 ועשו לי מקדש ועשו לשמי בית קדושה: 9 ככל אשר אני מראה אותך
כאן את תבנית המשכן המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו ועשו לי
מקדש ככל אשר אני מראה אותך. וכן תעשו לדורו' אם יאבד אחד מן הכלים
או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שולחנות ומנורות וכיורות שעשה שלמה
כתבנית אלו תעשו אותם ואם לא היה המקרא מחובר למעלה הימנו לא היה לו
לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשו והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו:
10 ועשו ארון כמין ארונות שעושין בלא רגלי' עשוי כעין ארגז שקורין לו אשק"רין*
יושב

הגהת המקלא

וכבר מצאנו בל' עברי תיבו' שנוסף יו"ד מ"ם לא לפי ל' רבים כמו תמים קדים
זרים כמבואר בשרשים וכן במשקל הכבד כמו צמים שהוא ע"מ אביר כביר.
7 מאדמים צבועות היו אותם לאחר עבודן, "ל' רש"י ז"ל ור"ל שאין מאדמים
תאר לאילם ויתפרש עורות של אילים אדומים שאילו כן הי' לו ליכתב אדומים

*) escrin טריין, טרֿנק.

קֹמָתוֹ׃ 11 וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ
תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב׃ 12 וְיָצַקְתָּ לּוֹ
אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו
וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת
עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית׃ 13 וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ
אֹתָם זָהָב׃ 14 וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל
צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם׃ 15 בְּטַבְּעֹת
הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ׃ 16 וְנָתַתָּ אֶל־
הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃ שי וְעָשִׂיתָ
17 כַפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה

11 יושב על שוליו: מבית ומחוץ תצפנו שלש ארונות עשה בצלאל שנים של זהב ואחד של עץ ארבע כתלי׳ ושולי׳ לכל אחד ופתוחי׳ מלמעל׳, נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה שפתו העליונ׳ בזהב נמצא מצופה מבית ומחוץ. זר זהב כמין כתר מוקף לו סביב למעל׳ משפתו שעשה הארון החיצון גבוה מן הפנימי עד שעל׳ למול עובי הכפר׳ ולמעל׳ הימנו משהו כשהכפר׳ שוכב על עובי הכתלי׳ עולה הזר למעל׳ מכל עובי הכפר׳ כל שהוא והוא סימן לכתר תורה:
12 ויצקת לו התכה כתרגומו. פעמותיו כתרגומו זויתיה ובזויות העליונות סמוך לכפורת היו נתונות שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון והבדים נתונים בהם וארכו של ארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד שיהיו שני בני אדם הנושאים את הארון מהלכין ביניהם וכן מפורש במנחות פרק שתי הלחם. ושתי טבעות על צלעו האחת הן הן הארבע טבעו׳ שבתחלת המקרא ופירש לך היכן היו והו״ו זו יתירה היא ופתרונו כמו שתי טבעות ויש לישבה כן ושתי מן הטבעות האלו על צלעו האחת. צלעו כדו: 13 בדי מוטות:
15 לא יסורו ממנו לעולם: 16 ונתת אל הארון כמו בארון. העדות התורה שהיא לעדות ביני וביניכם שצויתי אתכם מצות הכתובות בה: 17 כפורת כסוי על הארון שהיה פתוח מלמעל׳ ומניחו עליו כמין דף. אמתים וחצי ארכה

כארכו

הבנת המקרא.

דוגמת פרה אדומה (במדבר יט ב) סוסים אדומים (זכרי׳ א ח) אבל מאדמים הוא לי׳ בינוני פעול מבנין הכבד הדגש היוצא מן הפועל המאדם וכמו שתאמר מְכַבֵּד וּמְכֻבָּד כן תאמר מאדם ומאודם ז״א. בא ק״ח תמורת השורק.

18 וַחֲצִי רָחְבָּהּ: וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה
19 תַּעֲשֶׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת: וַעֲשֵׂה כְּרוּב
אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן
הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשׂוּ אֶת־הַכְּרֻבִים עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו:
20 וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים
בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו
21 אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים: וְנָתַתָּ אֶת־
הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה וְאֶל־הָאָרֹן תִּתֵּן
22 אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ: וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם

כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון ומונחת על עובי הכתלים ארבעתם,
18 ואף על פי שלא נתן שיעור לעוביה פי' ח"ל שהיה עובי' טפח: כרובים דמות
פרצוף תינוק להם. מקשה תעשה שלא תעשם בפני עצמם ותחברם בראשי
הכפרת לאחר עשייתם כמעשה צורפים שקורין שולדי"ן אלא הטיל זהב הרבה
בתחילת עשיית הכפרת והכה בפטיש ובקורנס באמצע וראשין בולטין למעלה
וצייר הכרובים בבליטת קצותיו. מקשה בטדי"ן בלעז (געהמערט ארבט) כמו
19 דא לדא נקשן (דניאל ה). קצות הכפרת ראשי הכפר': ועשה כרוב אחד
מקצה שלא תאמר שנים כרובים לכל קצה וקצה, לכך הוצרך לפרש כרוב
אחד מקצה מזה. מן הכפרת עצמה תעשה את הכרובים זהו פירושו של
20 מקשה תעשה אותם שלא תעשם בפני עצמם ותחבר' לכפר': פורשי כנפים
שלא תעשה כנפיהם שוכבים אלא פרושים וגבוהים למעלה אצל ראשיהם שיהא
21 עשרה טפחים בחלל שבין הכנפי' לכפר' כדאיתא בסוכ': ואל הארון תתן את
העדות לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות ויש
לומר שבא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואחר
כך יתן הכפורת עליו וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמר ויתן את העדות
22 אל הארון ואחר כך וישם את הכפר' על הארון מלמעל' (שמות מ): ונועדתי
כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אליך.

הבנת המקרא.

22 ונועדתי כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבוא
שם לדבר אליך עכ"ל, הור' לנו בזה שאין פירוש ונועדתי יעידת זמן קבוע וכדעת
המפרשים כי באמת לא קבע לו שום זמן לדבר עמו אבל בכל עת ובכל שעה

כשזי'

וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל־אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

23 וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ 24 וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ 25 וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב׃ 26 וְעָשִׂיתָ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו׃ 27 לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶיןָ הַטַּבָּעֹת לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת

ודברתי אתך מעל הכפורת ובמקום אחר הוא אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר (ויקרא א) זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובים מכחישין זה את זה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם ובבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגו' (במדבר ז), משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד. ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל הרי וי"ו זו יתיר' וטפלה וכמוה הרבה במקרא וכה תפתר ואת אשר אדבר עמך שם את כל אשר אצוה אותך אל בני ישרא' הוא: 23 קומתו גובה רגליו עם עובי השלחן: 24 זר זהב סימן לכתר מלכות שהשלחן שם עושר וגדולה כמו שאומרים שלחן מלכים: 25 מסגרת כתרגומו גדנפא ונחלקו חכמי ישראל בדבר יש אומרי' למעלה היתה סביב לשולחן כמו לבזבזין שבשפת שולחן שרים ויש אומרים למטה היתה תקועה מרגל לרגל מארבע רוחות השולחן ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת: ועשית זר זהב הוא זר האמור למעלה ופירש לך כאן שעל המסגרת היתה. 27 לעמת המסגרת תהיין הטבעות ברגלים תקועות כנגד ראשי המסגרת. לבתים לבדים אותן טבעות יהיו בתים להכניס בהן הבדי', לבתים לצורך

בתים.

הבנת המקרא.

כשהי' רוצה לדבר עמו היה מדבר עמו אלא שהגביל לו מקום הוועד וזהו פירוש ונועדתי כשאקבע מועד כלומר מקום הנועד לדבר עמך שם אקבענו לכן מלת שם הוא הנשוא של ונועדתי, ובעבור שמלת ודברתי אתך נוסף על ונועדתי לכן פירשו בכ"ף התנאיי כשאקבע מועד ופירש ודברתי אתך לדבר עמך בלמ"ד

התכלית

את־השלחן׃ ועשית את־הבדים עצי שטים
וצפית אתם זהב ונשא־בם את־השלחן׃ ועשית
קערתיו וכפתיו וקשותיו ומנקיתיו אשר יסך

שתים, לבדי', בתרגומו אתרא לאריחיא: ונשא בם לו' כפעל יהיה נשא בם את השלחן: ועשית קערותיו וכפותיו קערותיו זה הדפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה שולי' לו למטה וזוקפות מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה נותן ארכו לרחבו של שלחן וכותליו זקופים כנגד שפת השלחן והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל בשל ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת שמסדרו על השלחן ואותו דפוס קרוי קערה. כפותיו בזיכין שנותנין בהם לבונה שתים היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות שנא' ונתת על המערכת לבונה זכה (ויקרא כד). וקשותיו הן כמין חצאי קנים חלולים הנסדקין לארכן דוגמתן עושה של זהב ומסדר שלשה על ראש כל לחם שישב לחם האחד על גבי אותן הקנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קשוה. ומנקיותיו תרגומו ומכילתיה הן סניפי' כמין יתדו' זהב עומדין בארץ וגבוהי' עד למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכ' הלחם ומפוצלים ששה (ס"א חמשה) פצולי' זה למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללח' סמוכים על אותן פצולין כדי שלא יכבד משא הלח' העליוני' על התחתוני' וישברו ול' מכילתיה סובלותיו כמו כלאיתי הכיל (ירמי' ו) אבל ל' מנקיות איני יודע איך נופל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישבר, ומנקיותיו אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אנקלוס שתרגם מכילתיה שונה כדברי האומר מנקיות הן סניפין. אשר יוסך בהן אשר יכוסה בהן ועל קשותיו הוא אומר אשר יוסך שהיו עליו כמין סכך וכסוי וכן במקום אחר הוא אומר ואת קשות הנסך (במדבר ד) וזה וזה יוסך והנסך ל' סכך וכסוי הם:

לחם

הבנת המקרא.

התכלית, ולקין בסוף פ' תצוה כ"ט מ"ב אשר אועד לכם ובדבור שאחריו ונועלתי שגה פירש הרב כוונתו ביתר בירור וכמו שכתבתי ע"ש. ומה שכתב הרב עוד ואת כל אשר וגו' הרי וי"ו זו יתיר' וכו' כל הדבור הזה ליתא ברשי' כ"י אשר לי ותמורתו כתיב שם את כל אשר אצוה את כתיב בלא וי"ו עכ"ל וגם

28 ברשי' כ"י שתי' ביד החכם רש"ד ז"ל גרס כן. ונשא בם ל' כפעל יהא נשא בם את השלחן עכ"ל רצונו שאין התיבה מבנין הכבד הדגש והנו"ן יסוד דוגמת ונשא אתכם בצנות (עמוס ד ב) כ"א מבנין נפעל והנו"ן לסימן הבנין ודגשות השי"ן להבליע נו"ן הפרש דוגמת ונשא כל אשר בביתך (ישעי' לט ו) וא"ת ויהון

בָּהֵן זָהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ 30 וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן
לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד׃ פ שלישי
31 וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה תֵּיעָשֶׂה
הַמְּנוֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ
מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃ 32 וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה
קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה

30 **לחם פנים** שהיו לו פנים כמו שפירשתי ומנין הלח' וסדר מערכותיו מפורשים
באמור של הכהנים: 31 **מקשה תיעשה המנורה** שלא יעשנו חוליות ולא יעשה
קניה ונרותיה איברים איברים ואחר כך ידבקם כדרך הצורפים שקורים
שולדיי"ן אלא כולה באה מחתיכה אחת ומקיש בקורנס וחותך בכלי האומנות
ומפריד הקנים אילך ואילך, מקש' תרגומו נגיד ל' המשכ' שממשיך את האברים
מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס ול' מקשה מכת קורנס בט"ין בלעז
(ג נהקְוווּבּרּ) כמו דא לדא נקשן (דניאל ה) **היעשה המנורה** מאליה לפי
שהיה משה מתקשה בה, אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית
מאליה לכך לא נכתב תעשה. **ירכה** הוא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה
ושלשת הרגלים יוצאין הימנה ולמטה. **וקנה** הקנה האמצעי שלה העולה
באמצע הירך זקוף כלפי מעלה ועליו נר האמצעי עשוי כמין בזך ליצוק השמן
לתוכו ולתת הפתילה. **גביעיה** הן כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכים
וקצרים וקורין להם מדי"רנש ואלו עשויין של זהב ובולטין ויוצאין מכל קנה וקנה
כמנין שנתן בהם הכתוב ולא היו בה אלא לנוי. **כפתוריה** כמין תפוחים היו
עגולין סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני
השרים וקורין להם פומיל"ש ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים בולטין
ממנה וכמ' חלק שבין כפתור לכפתור. **ופרחיה** ציורין עשויי' בה כמין פרחים.
ממנה יהיו הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא יעשה לבדם וידבקם:
32 **יוצאים מצדיה** לכאן ולכאן באלכסון נמשכים ועולין עד כנגד גובהה של מנור'
שהוא קנה האמצעי ויוצאין מתוך האמצעי זה למעלה מזה התחתון ארוך ושל
מעל' קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי שהיה גובה ראשיהן שוה לגובהו של
קנה

הבנת המקרא.

31 כטלין לפי הכוונה לא לפי הכתיב'. **היעשה המנורה** מאליה לפי שהי' משה
מתקשה וכו' לפיכך לא כתיב תעשה עכ"ל ר"ל מדכתיב תיעשה ביו"ד יתיר' שלא
על המנהג עד שאפילו לפי הכתיב מזולת הניקוד אי אפשר לקרותו באופן אחר
כ"א בנפעל. לכן פירשו בל' נפעל מזולת הפועל בכל הצדדים.

מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי׃ שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה
הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים
בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח כֵּן לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים
הַיֹּצְאִים מִן הַמְּנֹרָה׃ וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים
מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ׃ וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה
וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים
הַיֹּצְאִים מִן הַמְּנֹרָה׃ כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה

קנה האמצעי שבאמצע שממנו יוצאים הששה: משוקדים כתרגומו מצויירים
היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין ניאל. שלשה גביעים בולטין
מכל קנה וקנה. כפתור ופרח היו לכל קנה וקנה: ובמנור' ארבעה גביעים
בגופה של מנורה ארבעה גביעים אחד בולט בה למטה מן הקנים והשלשה
למעל' מן יציאת הקנים היוצאים מצדיה. משקדים כפתריה ופרחיה זה
אחד מחמש' מקראות שאין להם הכרע אין ידוע אם גביעים משוקדים או
משוקדים כפתוריה ופרחיה: וכפתור תחת שני הקנים מתוך הכפתור
היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך ואילך כך שנינו במלאכת המשכן גובהה
של מנורה י"ח טפחים הרגלים והפרח ג' טפחים הוא הפרח האמור בירך שנא'
עד ירכה עד פרחה (במדבר ח) וטפחיים חלק וטפח שבו גביע מהארבעה
גביעים וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורים במנורה עצמה
שנא' משוקדים כפתוריה ופרחיה למדנו שהיו בקנה שני כפתורים ושני פרחים
לבד מן השלש' כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן שנא' וכפתור תחת שני הקנים
וגו' וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכים
ועולים כנגד גובהה של מנורה טפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו
(וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו) ונמשכים ועולין כנגד גובה'
של מנור' וטפחיים חלק נשתיירו שם שלש' טפחים שבהם שלש' גביעים וכפתור
ופרח נמצאו גביעים כ"ב י"ח לששה קנים שלשה לכל אחד וארבעה בגופו
של מנורה וי"א כפתורים ששה בששת הקנים ושלשה בגופה של מנור' שהקנים
יוצאים מהם ושנים עוד במנור' שנא' משוקדים כפתוריה ומיעוט כפתורים
שני' האחד למט' אצל הירך והאחד בשלש' טפחים העליונים עם שלש' הגביעים
ותשע' פרחים היו לה שש' לששת הקנים שנא' בקנ' האחד כפתור ופרח ושלשה
למנור' שנא' משוקדים כפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחים שנים והאחד האמור

יִהְיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר׃ 37 וְעָשִׂיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ׃ 38 וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר׃ 39 כִּכָּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ אֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ 40 וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אַתָּה מָרְאֶה בָּהָר׃ ס (שלישי) כו 1 וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתֹלַעַת

רביעי

בפ' בהעלתך עד ירכה עד פרחה (במדבר ח) ואם תדקדק במשנ' זו הכתובה למעלה תמצא כמניינם איש איש במקומו: 37 את נרותיה כמו בזיכין שנותנים בתוכן השמן והפתילות. והאיר על עבר פניה עשה פי ששת הנרות שבראשי הקנים היוצאים מצדיה מסובים כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל צד פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנור': 38 ומלקחיה הם הצבתים העשויין ליקח בהם הפתילה מתוך השמן ליישבן ולמושכן בפי הנרות ועל שם שלוקחין בהם קרוים מלקחים, וציבתהא שת"א ל' צבת טנלי"ש בלעז (צאַנגען). ומחתותיה הם כמין בזיכין קטנים שחותה בהן את האפר שבנר בבקר בבקר כשהוא מטיב את הנרות מאפר הפתילות שדלקו הלילה וכבו ול' מחתה פוסיי"דריא בלעז (טעפפלעפפען) כמו לחתות אש מיקוד (ישעי' ל): 39 ככר זהב טהור שלא יהי' משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחות ולא יותר והככר של חול ששים מנה ושל קדש הי' כפול ק"ך מנה והמנה הוא ליטרא שוקלין בה כסף למשקל קולוני"א והם ק' זהובים כ"ה סלעים והסלע ד' זהובים: 40 וראה ועשה ראה כאן בהר תבנית שאני מראך אותך מגיד שנתקשה משה במעשה המנור' עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש. אשר אתה מראה כתרגומו דאת מתחזי בטורא אלו הי' נקוד מראה בפתח הי' פתרונו אתה מראה לאחרים עכשיו שנקוד חטף קמץ פתרונו דאת מתחזי שאחרים מראים לך: 1 ואת המשכן תעשה עשר יריעות להיות לו לגג ולמחיצות מחוץ לקרשים שהיריעות תלויות מאחוריהן לכסותן. שש משזר והכלת וארגמן ותולעת שני הרי ד' מינין בכל חוט וחוט אחד של פשתן ושלש' של צמר וכל חוט וחוט כפול ששה הרי ארבעה מינין כשהן שזורין יחד כ"ד כפלים

הבנת המקרא.

40 אשר אתה מראה כתרגומו וכו' עס"ה, דבריו מבוארין כי מראה גם מָראה בניי' בינונים מבנין הפעיל אלא שהראשון ל' פעול והשני ל' פועל.

שְׁנֵי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם: 2 אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת: 3 חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת תִּהְיֶיןָ חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ: 4 וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית: 5 חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית מַקְבִּילֹת

כפלים לחוט. **כרבים מעשה חשב** כרובים היו מצויירין בהם באריגתן ולא בריקמה שהוא מעשה מחט אלא באריגה בשני כתלים פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן ארי מצד זה ונשר מצד זה כמו שאורגין חגור' של משי שקורין בלעז 3 פייסי"א (געווירקט): **תהיין חוברת** תופרן במחט זו בצד זו חמש לבד וחמש לבד. **אשה אל אחותה** כך דרך המקרא לדבר בדבר שהוא ל' נקבה ובדבר שהוא ל' זכר אומר איש אל אחיו כמו שנא' בכרובים ופניהם איש אל אחיו 4 (שמות כה): **ללאת** לזול"ש בלעז (טוויפֿען) וכן ת"א ענובים ל' עניב'. **מקצ' בחברת** באות' יריע' שבסוף החבור קבוצת חמשת היריעו' קרוי' חובר'. **וכן תעשה בשפת היריע' הקיצונה במחברת השנית** באות' יריע' שהיא 5 קיצונה ל' קצה כלומר לסוף החוברת: **מקבילות הללאות אשה אל אחותה** שמור שתעשה הלולאות במדה אחת מכוונת הבדלתן זו מזו וכמדתן ביריעה זו כן יהא בחברת' כשתפרוש חוברת אצל חוברת יהיו הלולאות של יריע' זו מכוונות כנגד לולאות של זו וזהו ל' מקבילות זו כנגד של זו תרגומו של כנגד לקבל, היריעות ארכן כ"ח ורחבן ארבע וכשחבר חמש יריעות יחד נמצא רחבן עשרים וכן החוברת השנית, והמשכן ארכו שלשים מן המזרח למערב שנא' עשרים קרשים לפאת נגב תימנה (שמות לו) וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמ' הרי שלשים מן המזרח למערב, רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנאמר ולירכתי המשכן ימה וגו' ושני קרשים למקצעות הרי עשר ובמקומם אפרשם למקראות הללו נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן עשר אמות אמצעיות לגג

הללאת אשה אל־אחתה: 6 ועשית חמשים קרסי זהב וחברת את־היריעת אשה אל־אחתה בקרסים והיה המשכן אחד: 7 ועשית יריעת עזים לאהל על־המשכן עשתי־עשרה יריעת תעשה אתם: 8 ארך ׀ היריעה האחת שלשים באמה ורחב ארבע באמה היריעה האחת מדה אחת לעשתי עשרה יריעת: 9 וחברת את־חמש היריעת לבד ואת־שש היריעת לבד וכפלת את־היריעה הששית אל־מול פני האהל: 10 ועשית חמשים ללאת על שפת היריעה האחת הקיצנה בחברת

כל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעובייס אמה כשתיירו י"ו אמה שמונ' לצפון ושמונ' לדרום מכסות קומות הקרשים שגבהן עשר נמצאו שתי אמות התחתונות מגולות, וארכן של יריעות מ' אמה כשהן מחוברות עשרי' אמ' לחוברת שלשי' מהן לגג כל המשכן לארכו ואמ' כנגד עובי ראשי הקרשים שבמערב ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח שלא היו קרשים במזרח אלא ארבע' עמודים שהמסך פרוש ותלוי בווין שבהן כמין וילון נשתיירו שמונ' אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונות מגולות זו מצאתי בברייתא' דמסכת מדות, אבל במסכת שבת אין היריעות מכסות את עמודי המזרח ותשעה אמו תלויות אחורי המשכן והכתוב מסייענו ונתת את הפרכת תחת הקרסים ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת פרכת משוכה מן הקרסים ולמערב אמה: 6 קרסי זהב פירמ"ילש בלעז (טפהנגען) ומכניסין ראשן אחד בלולאו' שבחוברת זו וראשן אחד בלולאות שבחוברת זו ומחברן בהן: 7 יריעות עזים מנוצה של עזים. לאהל על המשכן לפרוש אותן על היריעות התחתונות: 8 שלשים באמה שכשנותן ארכן לרוחב המשכן כמו שנתן את הראשונות נמצאת אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן לכסות אחת משתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשי' ואמה התחתונ' של קרש שאין היריעה מכסה אותו היא האמה התחובה בנקב האדן שהאדנים גבהן אמה: 9 וכפלת את היריעה הששית העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות. אל מול פני האהל חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח דומה

וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת
הַשֵּׁנִית׃ וְעָשִׂיתָ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים וְהֵבֵאתָ
אֶת־הַקְּרָסִים בַּלֻּלָאֹת וְחִבַּרְתָּ אֶת־הָאֹהֶל וְהָיָה
אֶחָד׃ וְסֶרַח הָעֹדֵף בִּירִיעֹת הָאֹהֶל חֲצִי הַיְרִיעָה
הָעֹדֶפֶת תִּסְרַח עַל אֲחֹרֵי הַמִּשְׁכָּן׃ וְהָאַמָּה מִזֶּה
וְהָאַמָּה מִזֶּה בָּעֹדֵף בְּאֹרֶךְ יְרִיעֹת הָאֹהֶל יִהְיֶה
סָרוּחַ עַל־צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה לְכַסֹּתוֹ׃ וְעָשִׂיתָ
מִכְסֶה לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה
עֹרֹת תְּחָשִׁים מִלְמָעְלָה׃ פ (רביעי) חמישי
וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים׃

12 לכלה כנועה המכוסה בצעיף על פניה: וסרח העודף ביריעות האהל
על יריעות המשכן יריעות האהל הן העליונות של עזים שקרויים אהל כמו
שאמר בהם לאהל על המשכן (שמות לו) וכל אהל האמור בהן אינו אלא לשון גג
שאהילות ומסככו' על התחתונו' והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה
למערב שהחצי של יריעה אחת עשרה היתירה היה נכפל אל מול פני האהל
כשאהרו שתי אמות רחב חציה עודף על רוחב התחתונו'. תסרח על אחורי
13 המשכן לכסות שתי אמות שהיו מגולו' בקרשי': והאמה מזה והאמה מזה
לצפון ולדרום. בעודף באורך יריעת האהל שהן עודפות על אורך יריעת
המשכן שתי אמות. יהיה סרוח על צדי המשכן לצפון ולדרו' כמו שפירשתי
למעלה למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה. אחורי המשכן
הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו וצפון ודרום קרויין צדדין לימין
14 ולשמאל: מכסה לאהל לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחד של
עורות אילים מאדמים ועוד למעל' ממנו מכסה עורות תחשים ואותן מכסאות
לא היו מכסין אלא את הגג ארכן שלשי' ורחבן עשר זו דברי ר' נחמיה ולדברי
ר' יהודה מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות
15 תחשים: ועשית את הקרשים היה לו לומר ועשית קרשים כמו שנאמר בכל
דבר ודבר מהו הקרשים מאותן העומדין ומיוחדין לכך, יעקב אבינו נטע
ארזים במצרים וכשמת צוה לבניו להעלות' עמהם כשיצאו ממצרי' ואמר להם
שעתיד הקב"ה לצוות אותן לעשו' משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהיו מזומנים
בידכם הוא שיסד הפייט' בפיוט שלו טס מטע מזורזים קורות בתינו ארזים

16 עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה
רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ 17 שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד
מְשֻׁלָּבֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכֹל קַרְשֵׁי
הַמִּשְׁכָּן׃ 18 וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים
קֶרֶשׁ לִפְאַת נֶגְבָּה תֵימָנָה׃ 19 וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף
תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקָּרֶשׁ שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־
הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־
הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃ 20 וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן
הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ׃ 21 וְאַרְבָּעִים
אַדְנֵיהֶם כָּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד

שנודרו להיות מוכני' בידם מקודם לכן. **עצי שטים עומדים** אשטנט"ש בלעז (וויפרעכט שטעהן) שיהא אורך הקרשים זקוף למעל' בקירות המשכן ולא תעש' הכתלים בקרשים שוכבים להיות רחב הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש: 16. **עשר אמות ארך הקרש** למדנו גובהו של משכן עשר אמות. **ואמה וחצי האמה רחב** למדנו ארכו של משכן לעשרים קרשים שהיו בצפון ובדרום מן המזרח למערב שלשים אמה: 17 **שתי ידות לקרש האחד** היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה מניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן והן הן הידות והחריץ חצי רוחב הקרש באמצע ואותן הידות מכניס לאדנים שהיו חלולים והאדנים גבהן אמה ויושבים רצופים ארבעה זה אצל זה וידות הקרש הנכנסות בחלל האדנים חרוצות משלשה צדיהן רוחב החריץ כעובי שפת האדן שיכס' הקרש את כל ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש כעובי שפת שני האדני' שיפסיקו ביניהם וזהו שנאמר ויהיו תואמים מלמטה שיחרוץ את צדי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה. **משלבות** עשויות כמין שליבות סולם מובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל האדן כשליב' הנכנסת בנקב בתוך עמודי הסלם. **אשה אל אחותה** מכוונות זו כנגד זו שיהיו חריציהם שוים זו כמדת זו כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכ' לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה ותרגום של ידות צירין לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסי' בחורי המפתן: 18 **לפאה נגבה תימנ'** אין פאה זו ל' מקצוע אלא כל הרוח קרוי' פאה כתרגומו לרוח עיבר דרומא:

וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ [22] וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ [23] וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃ [24] וְיִהְיוּ תֹאֲמִם מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים עַל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן יִהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת יִהְיוּ׃ [25] וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם

[22] ולירכתי ל׳ סוף כתרגומו ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פני׳ והמערב אחורי׳ וזהו סוף שהפני׳ הוא הראש. תעשה ששה קרשי׳ הרי ט׳ אמו׳ רוחב: [23] ושני קרשים תעשה למקצעות אחד למקצוע צפוני׳ מערבי׳ ואחד למערבי׳ דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחד הן אלא שאלו השתים אינם בחלל המשכן אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות בחלל להשלי׳ רחבו לעשר והאמה מזה והאמה מזה באות כנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא המקצוע מבחוץ שוה: [24] ויהיו כל הקרשים תאומי׳ זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקן זו מזו כמו שפירשתי שיהו ידי הידות חרוצים מצדיהן שיהא רוחב הקרש בולט לצדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת האדן וכן הקרש שאצלו ונמצאו תאומים זה לזה. ויחדו יהיו תמים כמו תאומי׳. על ראשו של קרש. אל הטבעת האחת כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצין בשני צדיו כמו עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת כמצא מתאי׳ לקרש שאצלו, אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם מטולטלות ובקרש שבמקצוע היתה טבעת בעובי הקרש הדרומי והצפוני וקרש המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חריץ של כל קרש הצפוני והדרומי כדי שלא יפרידו האדנים ביניה׳, וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו נמצאו שני הכתלי׳ מחוברי׳. כן יהיה לשניהם לשני הקרשים שבמקצוע לקרש שבסוף צפון ולקרש המערבי וכן לשני המקצועות: [25] והיו שמונה קרשים הן האמורות למעלה תעשה ששה קרשים ושני קרשים תעשה למקצעות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי כך שנוייה במשנת מעשה סדר הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע ועושה לו שתי ידיו כמין שני חמוקין, ול״נ שהגרס׳ כמין שני חווקין כמין שני שליבות סולם המובדלות זו מזו ומשופות ליכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם והוא ל׳ משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסן לתוך שני אדנים שנאמר שני אדנים שני אדנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותנן לתוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה שנאמר ויהיו תואמי׳ מלמטה

כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ
הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ 26 וְעָשִׂיתָ
בְרִיחִם עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־
הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד׃ 27 וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע־
הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע
הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה׃ 28 וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ
הַקְּרָשִׁים מַבְרִחַ מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה׃ 29 וְאֶת־
הַקְּרָשִׁים תְּצַפֶּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה
זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וְצִפִּיתָ אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב׃

כך היא המשנה והפירוש שלה הנעתי למעלה בסדר המקראות: 26 בריחים
כתרגומו עברין ובלעז אשפ"ריש (קווערריעגעלן). חמשה לקרשי צלע
המשכן א׳ חמשה שלשה הן אלא שהבריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות
זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נכנס בטבעת מצד
זה וזה נכנס בטבעת מצד זה עד שמגיעין זה לזה נמצא שעליון ותחתון שנים
שהן ארבעה אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל ומבריח מקצה הכותל ועד
קצהו שנאמר והבריח התיכון וגו׳ מבריח מן הקצ׳ אל הקצ׳ שהעליוני׳ והתחתוני׳
היו להן טבעות בקרשים ליכנס לתוכן שתי טבעות לכל קרש משולשים בתוך
עשר אמות של גובה הקרש חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה וחלק אחד
מן התחתונה ולמטה וכל חלק הוא רביע אורך הקרש ושני חלקים בין טבעת
לטבעת כדי שיהיו כל הטבעות מכוונו׳ זו כנגד זו אבל לבריח התיכון אין טבעות
אלא הקרשים נקובין בעוביין והוא נכנס בהם דרך הנקבים שהם מכוונין זה
מול זה וזהו שנאמר בתוך הקרשי׳, הבריחים העליונים והתחתונים שבצפון
ושבדרום אורך כל אחת ט״ו אמה והתיכון ארכו ל׳ אמה וזהו מן הקצה אל הקצה
מן המזרח ועד המערב וחמשה בריחים שבמערב אורך העליונים והתחתונים
שש אמות והתיכון ארכו שתים עשרה כנגד רחב ח׳ קרשים כך היא מפורש׳
במלאכת המשכן: 29 בתים לבריחים הטבעו׳ שתעש׳ בהן יהיו בתים להכניס
בהן הבריחי׳. וצפית את הבריחים זהב לא שהיה הזהב מודבק על הבריחים
שאין עליהם שום כסוי אלא בקרש היה קובע כמין ב׳ פיות של זהב כמין ב׳ כדקי
קנה חלוק וקובען אצל הטבעות לכאן ולכאן ארכן ממלא את רחב הקרש מן
הטבעת לכאן וממנה לכאן והבריח נכנס לתוכו וממנו לטבעת ומן הטבעת

30 וַהֲקֵמֹתָ אֶת־הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ
31 בָּהָר׃ ס (חמישי) וְעָשִׂיתָ פָרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן ששי
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב יַעֲשֶׂה
32 אֹתָהּ כְּרֻבִים׃ וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל־אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי
שִׁטִּים מְצֻפִּים זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב עַל־אַרְבָּעָה אַדְנֵי
33 כָסֶף׃ וְנָתַתָּה אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהֵבֵאתָ
שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָה
הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃
34 וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת בְּקֹדֶשׁ
35 הַקֳּדָשִׁים׃ וְשַׂמְתָּ אֶת־הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת

לפה השני נמצאו הבריחים מצופים זהב כשהן תחובין בקרשי׳ והבריחים הללו
מבחוץ היו בולטות הטבעות והפיפיות לא היו נראות בתוך המשכן אלא כל
30 הכותל חלק מבפני׳: והקמות את המשכן לאחר שיגמר הקימהו. הראית
31 בהר קודם לכן שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו: פרכת ל׳ מחיצה
הוא ובל׳ חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם. תכלת וארגמן
כל מין ומין הי׳ כפול בכל חוט וחוט ששה חוטין. מעש׳ חושב כבר פירשתי שזו
היא אריגה של שתי קירות והציורין שמשני עבריה אינן דומי׳ זה לזה. כרובים
ציורין של בריות יעשה בה, ארבעה עמודים תקועים בתוך אדנים ואונקליות
קבועים בהם עקומים למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפרכת כרוך בו
והאונקליות הן הווין שהרי כמין ווין הן עשויים והפרכ׳ ארכה עשר אמות לרחבו
של משכן ורחבה עשר אמות כגבהן של קרשים פרוסה בשלישית של משכן שיהא
הימנה ולפני׳ עשר אמות והימנה ולחוץ עשרים אמה נמצא בית קדשי הקדשים
עשר על עשר שנאמר ונתת את הפרכת תחת הקרסים המחברים את שתי
חוברות של יריעות המשכן רחב החוברת עשרים אמה וכשפרש׳ על גג המשכן
מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השנית כסתה שלישו של
35 משכן והמותר תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים: ושמת את השלחן שלחן
בצפון משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה, ומנורה בדרום משוכה מן
הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה, ומזבח הזהב נתון כנגד אויר שבין שלחן
למנורה משוך קמעא כלפי המזבח וכלם נתונים מן חצי המשכן ולפני׳, כיצד

ואת־המנרה נכח השלחן על צלע המשכן
36 תימנה והשלחן תתן על־צלע צפון: ועשית
מסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת שני
37 ושש משזר מעשה רקם: ועשית למסך חמשה
עמודי שטים וצפית אתם זהב וויהם זהב ויצקת
כז
1 להם חמשה אדני נחשת: ס (ששי) ועשית
את־המזבח עצי שטים חמש אמות ארך וחמש
אמות רחב רבוע יהיה המזבח ושלש אמות
2 קמתו: ועשית קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו
3 תהיין קרנתיו וצפית אתו נחשת: ועשית סירתיו
לדשנו ויעיו ומזרקתיו ומזלגתיו ומחתתיו לכל־

ארך המשכן מן הפתח לפרכת עשרים אמה המזבח והשלחן והמנור' משוכים
36 מן הפתח לצד מערב עשר אמות: ועשית מסך וילון שהוא מסך כנגד הפתח
כמו שכת בעדו (איוב א) ל' מגין. מעשה רוקם הצורות עשויות בו מעשה
מחט כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של עבר זה. רוקם שם האומן ולא שם
האומנות ותרגומו עובד ציור ולא עובד צייר מדת המסך כמדת הפרכת עשר
1 אמות על עשר אמות: ועשית את המזבח וגו', ושלש אמות קומתו, דברים
ככתבן דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר נאמר כאן רבוע ונאמר בפנימי רבוע
מה להלן גבהו פי שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו, ומה אני מקיים
2 שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה: ממנו תהיין קרנותיו שלא יעשם
לבדם ויחברם בו. וצפית אותו נחשת לכפר על עזות מצח שנאמר ומצחך
3 נחושה (ישעי' מח): סירותיו כמין יורות. לדשנו להסיר דשנו לתוכם והוא
שת"א למספי קטמי' לספות הדשן לתוכם כי יש מלות בל' עברית מלה אחת
מתחלפת בפתרון לשמש בנין וסתירה כמו ותשרש שרשיה (תהלי' פ) אויל
משריש (איו' ה) וחלופו ובכל תבואתי תשרש (איו' לא), וכמוהו בסעיפי' פוריה
(ישעי' יז) מסעף סעיפי' וכמוהו וזה האחרון עצמו (ירמי' נ) שבר עצמותיו וכמוהו
ויסקלוהו

הבנת המקרא.

36 רוקם שם האומן וכו' עס"ה, ורצונו כי ריקם שם תאר של האומן העושה
מעשה רקמה. לכן הניגון בו מלרע ובצר"י ואילו היה שם האומנות הי' ראוי
להיות

כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת׃ ד וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת וְעָשִׂיתָ עַל־הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבְּעֹת נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו׃ ה וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמָטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ׃ ו וְעָשִׂיתָ בַדִּים לַמִּזְבֵּחַ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ

ויסקלוהו באבנים (יהושע ז) ואלופי סקלו מאבן (ישעיה סב) הסירו אבניה וכן ויעזקהו ויסקלהו (ישעי' ה), אף כאן לדשנו להסיר דשנו ובלעז אדשנדרי"ר (לא עסטאַסען). ויעיו כתרגומו מגרפות שנוטל בהם הדשן והן כמין כסוי הקדרה של מתכת דק ולו בית יד ובלעז ווידי"ל (שויפעל). מזרקותיו לקבל בהם דם הזבחים. ומזלגותיו כמין אונקליות כפופים ומכ' בהם בבשר ובתחבים בם ומהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא ממהר שריפתן ובלעז קרוכי"ש (גאַבעלן) ובל' חכמים צנוריות. ומחתותיו בית קבול יש להן ליטול בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטרת ועל שם חתייתן קרוים מחתות כמו לחתות אש מיקוד (ישעי' ל) ל' שאיבת אש ממקומה וכן היחתה איש אש בחקו (משלי ו). לכל כליו כמו כל כליו: מכבר ל' כברה שקורין קריבל"א (זיב) כמין לבוש עשה לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת ומקרא זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר נחושת מעשה רשת:
כרכב המזבח סובב כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכוב כמו ששנינו בהכל שוחטין אלו הן גולמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכב והוא שעושי' חריצין עגולין בקרשי דפני התיבות וספסלי העץ אף למזבח עשה חרץ סביבו בדפנו לנוי והו' לסוף שלש (ס"א שש) אמות של גובהו כדברי האומר גבהו פי שנים כרחבו הא מה אני מקיי' שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה אבל סובב להלוך הכהנים לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפני' מקרנותיו וכן שנינו בזבחים אי זהו כרכוב בין קרן לקרן ולפנים מהן אמה של הלוך רגלי הכהנים שתי אמות הללו קרויים כרכוב ודקדקנו שם והכתיב תחת כרכובו מלמטה למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכבר תחתיו, ותירץ המתרץ תרי הוו חד לנוי וחד לכהנים דלא ישתרגו זה שבדופן לנוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר והגיע רחבו עד חצי המזבח והוא היה סימן לחצי גבהו להבדיל בין דמים העליוני' לדמים התחתונים וכנגדו עשו למזבח בית עולמים דוגמ' חוט הסקרא

באמצעו

הכנת המקרא.

להיות מלעיל והקו"ף בסגול וכמוהו רוקח מרקחת מעשה רוקח לקמן ל' כ"ה ע"ש, וכן אונקלוס תרגמו צייר אבל רקמה מתורגם ציור, וכבר פי' רש"י לעיל כ"ו א' ההבדל שבין מעשה חושב ומעשה רוקם.

אֹתָם נְחֹשֶׁת׃ 7 וְהוּבָא אֶת־בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת וְהָיוּ הַבַּדִּים עַל־שְׁתֵּי צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בִּשְׂאֵת אֹתוֹ׃ 8 נְבוּב לֻחֹת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הֶרְאָה אֹתְךָ בָּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ׃ ס שביעי 9 וְעָשִׂיתָ אֵת חֲצַר הַמִּשְׁכָּן לִפְאַת נֶגֶב־תֵּימָנָה קְלָעִים לֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר מֵאָה בָאַמָּה אֹרֶךְ לַפֵּאָה הָאֶחָת׃ 10 וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ 11 וְכֵן לִפְאַת צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים מֵאָה אֹרֶךְ וְעַמֻּדָו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת

באמצעו וכבש שהיו עולין בו אף על פי שלא פירשו בענין זה כבר שמענו בפרשת מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה במעלות (שמו' כ) לא תעשה לו מעלות בכבש שלו את כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנינו במכילתא, ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו ממלאין חללו אדמה במקום חנייתן והכבש היה בדרום המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט השערה ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי החצר שבדרום כדברי האומר עשר אמות קומתו, ולדברי האומר דברי' ככתבן שלש אמות קומתו לא הי' אורך הכבש אלא עשר אמות כך מצאתי במסכת ארבעים ותשע מדות וזה שהי' מובדל מן המזבח מלא החוט במסכת זבחים למדוהו מן המקרא: 7 בטבעות בארבע טבעות שנעשו למכבר: נבוב לוחות כתרגומו חליל לוחין לוחות עצי שטים מכל צד והחלל באמצע ולא יהא כלו עץ אחד שיהא עביו חמש אמות על חמש אמות כמין סדן: 9 קלעים עשויין כמין קלעי ספינה נקבים נקבים מעשה קליעה ולא מעשה אורג. ותרגומו סרדין כתרגום של מכבר המתורגם סרדה לפי שהן מנוקבין ככברה. לפאה האחת כל הרוח קרוי פאה: 10 ועמדיו עשרים חמש אמות בין עמוד לעמוד. ואדניהם של העמודים נחשת, האדנים יושבים על הארץ והעמודים תקועים לתוכן היה עושה כמין קונדסין שקורין פלא"ש ארכן שש' טפחים ורחבן שלש' וטבעת נחשת קבוע בו באמצעו וכורך שפת הקלע סביביו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקליות שבעמוד העשוי כמין וי"ו ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושין להכניס ללתות שקורין גונזי"ש ורחב הקלע תלוי מלמטה והיא קומת מחיצות החצר. ווי העמודים הם האונקליות. וחשקיהם מוקפות היו העמודים בחוטי כסף סביב ואיני יודע

11 וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ 12 וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה׃ 13 וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ 14 וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קְלָעִים לַכָּתֵף עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ 15 וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה קְלָעִים עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ 16 וּלְשַׁעַר הֶחָצֵר מָסָךְ ׀ עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה׃ 17 כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם כָּסֶף וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת׃ 18 אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב ׀ חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה

מפטיר

אם על פני כולן אם בראשם ואם באמצעם, אך יודע אני שחשוק ל' חגורה שכן מקיפו בפלגס בגבעה ועמו כיוד העורים חבושים (שופטי'יט) תרגומו חשוקים:
13 לפאת קדמה מזרחה פני המזרח קרויה קדם ל' פנים, אחור ל' אחורים לפיכך המזרח קרוי קדם שהוא פנים ומערב קרוי אחור כמה דאת אמר הים האחרון (דברים יא) ימא מערבא. חמשים אמה אותן חמשים אמה לא היו סתומים כלם בקלעים לפי ששם הפתח אלא חמש עשרה אמה קלעים לכתף הפתח מכאן וכן לכתף השנית נשאר רחב אלל הפתח בנתים עשרים אמה וזהו שנא' ולשער החצר מסך עשרים אמה וילון למסך כנגד הפתח עשרים אמה
14 אלך כרחב הפתח: עמודיהם שלשה חמש אמות בין עמוד לעמוד בין עמוד שבראש הדרום העומד במקצוע דרומית מזרחית עד עמוד שהוא מן השלשה שבמזרח חמש אמות וממנו לשני חמש אמות ומן השני לשלישי חמש אמות. וכן לכתף השנית וארבעה עמודים למסך הרי עשר' עמודים למזרח כנגד עשרה
17 למערב: כל עמודי החצר סביב וגו' לפי שלא פירש ווין וחשוקים ואדני נחשת אלא לצפון ולדרום אבל למזרח ולמערב לא נאמר ווין וחשוקים ואדני
18 נחשת לכך בא ולמד כאן: ארך החצר הצפון והדרום שמן המזרח למערב מאה באמ'. ורחב חמשים בחמשים אבל שבמזרח היתה מרובעת חמשים

חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת׃ 19 לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכֹל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יְתֵדֹתָיו וְכָל־יִתְדֹת הֶחָצֵר נְחֹשֶׁת׃ ס 20 וְאַתָּה תְּצַוֶּה ׀ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃ 21 בְּאֹהֶל מוֹעֵד

על חמשים שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר העמיד מזרח פתחו בשפת חמשים החיצונים של אורך החצר נמצא כולו בחמשים הפנימים וכל' ארכו לסוף שלשים נמצאו עשרים אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של אחורי המשכן ורחב המשכן י' אמות באמצע רחב החצר נמצא לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפניו. וקומה חמש אמות גובה מחיצות החצר והוא רחב הקלעים. ואדניהם נחשת להביא אדני המסך שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך של מין אחר כך נרא' בעיני שלכך חזר ושנאן:

19 לכל כלי המשכן שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות לתקוע יתדות ועמודים. יתדות כמין נגרי נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח ואומר אני ששמן מוכיח עליהם שהם תקועים בארץ לכך נקראו יתדות ומקרא זה מסייעני אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח (ישעי' לג).

20 ואתה תצוה. זך בלי שמרים כמו ששנינו במנחות מגרגרו בראש הזית וכו'. כתית הזתים הי' כותש במכתשת ואינו טוחנן בריחים כדי שלא יהא בו שמרים ואחר שהוציא טפה ראשונה מכניסן לריחים וטוחנן והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות שנא' כתית למאור ולא כתית למנחות. להעלות נר תמיד מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. תמיד כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו

שאתה

הבנת המקרא.

זך בלי שמרים וכו' עס"ה, יש מפרשים שדעת רש"י כי מלת זך תאר לזית שלא יהיו בשמן שמרים מכל ערוב אחר בזיתים מן העלין וכיוצא בזה, וככה דעת הראב"ע שהוא תאר לזית לא לשמן והביא לראי' בעבור שהקדים מלת זך לפני כתית ור"ל שאילו יהי' זך תאר לשמן היה לו ליכתב שמן זית כתית זך שהרי כתית תאר לזית והי' לו לחברו עם זית, אכן בפי' רש"י בפ' אמור כ"ד ב' מבואר בהדיא שדעתו כי זך תאר לשמן כי כן אמר ג' שמנים יוצאים מן הזית הראשון קרוי זך וכו' והוא מבואר במס' מנחות דף פ"ו, וטענת הראב"ע איננה טענה כי מן הכתובים נראה שמלת כתית גם הוא תאר לשמן לא לזית והעד

שמצאנו

מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן
וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֻקַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ס וְאַתָּה
1 הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ
מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנוֹ־לִי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא
2 אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן׃ וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ
3 לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׃ וְאַתָּה תְּדַבֵּר
אֶל־כָּל־חַכְמֵי־לֵב אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה
4 וְעָשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ־לִי׃ וְאֵלֶּה
הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת

שאתה אומר עולת תמיד (במדבר כח) ואינה אלא מיום ליום וכן במנחת חבתין
נאמר תמיד ואינו אלא מחציתו בבקר ומחציתה בערב (ויקרא ו) אבל תמיד
21 האמור בלשון הפנים משבת לשבת הוא: מערב עד בקר תן לה מדתה שתהא
דולקת מערב ועד בקר, ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכין וכן לכל
1 הלילות ואם יותר אין בכך כלום: ואתה הקרב אליך לאחר שתגמור
3 מלאכת המשכן: לקדשו לכהנו לי לקדשו להכניסו בכהונה ע"י הבגדים
4 שיהא כהן לי ול' כהונה שירות הוא בלעז שנטדיא"ה (דיענסטהייזיג): חשן
תכשיט כנגד הלב. ואפוד לא שמעתי ולא מצאתי בברייתא פירוש תבניתו
ולבי אומר לי שהוא חגור לו מלאחוריו רחבו כרחב גב איש כמין סינר שקורין
פורצ"ינט

הבנת המקרא.

שמצאנו כמ' פעמים בלול בשמן כתית, וכן ועשרים כר שמן כתית (מ"א ה כה)
ופי' רש"י שמן נקי שאין זיתים נטחנין ברחים אלא כותש במכתשת ואין מעלה
שמרים כ"כ כמו הטחון עכ"ל וא"כ כתית גם הוא תאר לשמן והקדים זך שר"ל
שהשמן זית הזה נ"ל זך כלומר השמן הראשון היוצא מן הזית והוא הנקרא זך
והוסיף כתית לומר שאף השמן הראשון הזה צריך שיוציאנו בכתישה דוקא לא
בטחינה ובגמ' שם במשנה מגרגרו בראש הזית וכותשו וכו' אלא שעל הזית
עצמו הכתישה נופל לומר כתות בל' פעול כמו ומעוך וכתות אבל על השמן
היוצא מזית כתוש נופל ל' כָּתִית, ולכן יש לתרגמו דעם רייניגען
3 געשטאָסענען בויאָהלס. לקדשו לכהנו לי לקדשו להכניסו בכהונה
ע"י הבגדים שיהא כהן לי, ול' כהונה שירות הוא עכ"ל, דע כי לכהנו הוא
מבנין

תַּשְׁבֵּץ מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וְעָשׂוּ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וּלְבָנָיו לְכַהֲנוֹ־לִי׃ 5 וְהֵם יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ׃ פ

6 וְעָשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי

פורזי"ט (טורן) שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים כך מעשהו אלמטה שנא' ודוד חגור אפוד בד (שמואל ב ו) למדנו שהאפוד חגורה היא, ואי אפשר לומר אין בו אלא חגורה לבדה שהרי נאמר ויתן עליו את האפוד ואחר כך ויחגר אותו בחשב האפוד (ויקרא ח) ותרגם אונקלוס בהמיין אפודא למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבדו וא"א לומר שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכך אני אומר שעל שם הסינר של מט' קרוי אפוד על שם שאופדו ומקשטו בו כמו שנא' ויאפד לו בו (ויקרא ח) והחשב הוא חגור של מעלה הימנו והכתפות קבועו' בו, ועוד אומר לי לבי יש ראי' שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד (שמואל ב ו) כרדוט דבוץ, ותרגם כמו כן מעילים כרדוטין במעש' תמר אחות אבשלום כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים (שמואל ב יג). מעיל הוא כמין חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון. תשבץ עשוין משבצות לנוי והמשבצות הם כמין גומות העשויות בתכשיטי זהב למושב קביעות אבני' טובות ומרגליות כמו שנא' באבני האפוד מוסבות משבצות זהב (שמו' לט) ובלעז קורין אותו קשטו"נש (קַסטען). מצנפת כמין כיפת כובע שקורין קופי"א שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן כובעין. ואבנט היא חגורה על הכתונת והאפוד חגורה על המעיל כמו שמצינו בסדר לבישתן ויתן עליו את הכתנת ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד (ויקרא ח). בגדי קדש מתרומה המקודשת לשמי יעשו אותם:

5 והם יקחו אותם חכמי לב שיעשו הבגדים יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת התכלת לעשות מהן את הבגדים:

6 ועשו את האפוד אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות הרי פירושן פרקים וישגה הקורא בצרופן לכך אני כותב מעשהו כמות שהוא למען ירוץ קורא בו ואחר כך אפרש על סדר

המקראו'

הבנת המקרא.

מבנין הכבד הנוש ע"מ לטהרו, והנה הראב"ע פי' שהוי"ו נוסף ויהיה טעמו לכהן לי, אכן רש"י ז"ל מאן בפירוש זה שלפי זה יהי' לכהן ל' עשיית פעולה ממש ולא יצדק אחריו שימוש מלת לי כי אין מדרך הל' לומר ראובן יעבוד לשמעון על הכוונה שיעשה לו עבודה מה, כ"א יעבוד את שמעון, ובאמרך

יעבוד

ה וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׃ שְׁתֵּי כְתֵפֹת חֹבְרֹת

המקראו'. האפוד עשוי כמין סינר של נשי' רוכבות סוסים וחוגר אותו מאחוריו
כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כמדת רחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו
והחשב מחובר בראשו על פני רחבו ולא בתפר אלא מעשה אורג ומאריך לכאן
ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב אחד לימין ואחד לשמאל
מרוחקות זו מזו שיעור הבדלות כתפים מאחורי הכהן לפני קצות רחבו של סינר
וכשזוקפן עומדות לו על שני כתפיו והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד
ארוכות כדי שיעור לזקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלו' לפניו למט' מכתפיו
מעט ואבני השהם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל
והמשבצות נתונות בראשיהם לפני כתפיו ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי
טבעות שבחשן בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי
השרשרות תקועים במשבצת לימין וכן שני ראשי השרשרות השמאלית תקועין
במשבצת שבכתף שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד
שתי טבעות בשני קצות החשן בתחתיתו וכנגדם שתי טבעות בשתי כתפות
האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב וטבעות החשן של מול טבעות
האפוד שוכבים זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן
שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ונבדל הולך וחוזר. זהב
תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר חמשת מינים הללו שזורין בכל חוט
וחוט היו מרדדין את הזהב כמין טסים דקין וקוצצין פתילים מהם וטווין אותן
חוט של זהב עם שש חוטים של תכלת וחוט של זהב עם שש חוטין של ארגמן וכן
בתולעת שני וכן בשש שכל המינין חוטן כפול ששה וחוט זהב עם כל אחד ואחד
ואחר כך שוזר את כלם כאחד נמצא חוטן כפול עשרים ושמנה וכן מפורש
במסכת יומא ולמד מן המקר' הזה וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות
את פתילי הזהב בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגו' (שמו' לט) למדנו שחוט של
זהב שזור עם כל מין ומין. מעשה חשב כבר פירשתי שהוא אריגת שתי קירות
ז שאין צורת שני עבריה דומות זו לזו: שתי כתפות וגו' הסינר מלמטה וחשב
האפוד היא החגורה ומודה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים ומגנו של כהן
היו מחוברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות אחת כנגד כל כתף
וכתף וזוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה ועל ידי חבורן
לטבעות החשן כאחוזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלות כמו שמפורש בענין והיו
זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי אבני השהם קבועות בהן אחת בכל אחת.
אל :

הבנת, המקרא.

יעבוד לשמעון הכוונה שיהי' עבד לו ויתפרש יעבוד על דרך התאר לא על דרך
הפועל ולכן דק הרב לפרש לכהנו להכניסו בכהונ' שיהא כהן לי, וככ' לְכַהֲנוֹ
לי יתפרש להיות כהן לי, וככה וְכִהֲנוּ לי טעמו ויהיו כהנים לי;
כולם יפורשו ע"ד התאר לא ע"ד הפועל.

יִהְיֶה־לּוֹ אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֻבָּר׃ 8 וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ 9 וְלָקַחְתָּ אֶת־שְׁתֵּי אַבְנֵי־שֹׁהַם וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ 10 שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת וְאֶת־שְׁמוֹת הַשִּׁשָּׁה הַנּוֹתָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית כְּתוֹלְדֹתָם׃ 11 מַעֲשֵׂה חָרַשׁ אֶבֶן פִּתּוּחֵי חֹתָם תְּפַתַּח אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אל שני קצותיו אל רחבו של אפוד שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן וגבהו עד כנגד האצילים שקורין קודי"ש שנאמר לא יחגרו ביזע (יחזקאל מד) אין חוגרין במקום זיעה לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם אלא כנגד אציליהם. וחבר האפוד עם אותן שתי כתפות האפוד יחבר אותם במחט למטה בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לבד ואחר כך מחברם: 8 וחשב אפודתו וחגור שעל ידו הוא מאפדו ומתקנהו לכהן ומקשטו. אשר עליו למעלה בשפת הסינר היא החגורה. כמעשהו כאריגת הסינר מעשה חושב וממש' עינין כך אריגת החשב מעשה חושב וממש' מינין. ממנו יהיה עמו יהיה ארוג ולא יארגנו לבד ויחברנו: 10 כתולדותם כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי יהודה דן נפתלי על האחת, ועל השני' גד אשר יששכר זבלון יוסף בנימין מלא שכן הוא כתוב במקום תולדתו כ"ה אותיות בכל אחת ואחת: 11 מעשה חרש אבן מעשה אומן של אבנים, חרש זה דבוק הוא לתיבה שלאחריו ולפיכך הוא נקוד פתח בסופו, וכן חרש עצים נטה קו (ישעי' מד) חרש של עצים, וכן חרש ברזל מעצד (ישעי' מד) כל אלה דבוקים ופתוחים. פתוחי חותם כתרגומו כתב מפרש כגלף דעזקא חרוכות האותיות בתוכן כמו שחורצין אותיות טבעות שהם לחתום אגרות כתב נכר ומפורש. על שמות כמו בשמות. מיסבית

הבנת המקרא.

11 מעשה חרש אבן מעשה אומן של אבנים וכו' עס"ה, ורצונו כי חָרָשׁ שם תאר של האומן העושה במלאכת עץ או אבן או ברזל ונחשת והוא שם ממשקלים הכבדים כמו גַּנָּב טַבָּח דַּיָּן צַוָּאר ובעבור הרי"ש שאחריו שלא תתדגש לכן נשתנה הפתח לקמץ כמשפט הל' וכל המשקלים האלה בהסמכם אל התיבה שלאחריהם ישוב קמצות עי"ן הפעל לפתח כמו דַּיַּן אלמנות תלי' סח ו) מעל צַוַּאר ירמיה (ירמי' כח י) וככה חָרַשׁ כפתח הרי"ש

יא מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ יב וְשַׂמְתָּ אֶת־
שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־
שְׁתֵּי כְתֵפָיו לְזִכָּרֹן׃ ס שני יג וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצֹת
זָהָב׃ יד וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב טָהוֹר מִגְבָּלֹת תַּעֲשֶׂה
אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹת וְנָתַתָּה אֶת־שַׁרְשְׁרֹת הָעֲבֹתֹת
עַל־הַמִּשְׁבְּצֹת׃ ס טו וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן
מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד תַּעֲשֶׂנּוּ זָהָב
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר תַּעֲשֶׂה

מוסבות משבצות מוקפות האבנים במשבצות זהב שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקעה במשבצת נמצאת המשבצת סובבת את האבן סביב ומחבר המשבצות בכתפות האפוד: **לזכרון** שיהא רואה הקב"ה השבטים כתובים לפניו וזוכר צדקתם: **ועשית משבצות** מיעוט משבצות ב' ולא פי' לך עתה בפ' זו אלא מקצת צרכן ובפר' החשן גומר לך פירושן: **שרשרות זהב** שלשלאות. **מגבלות** לסוף גבול החשן תעשה אותם. **מעשה עבות** מעשה קליעת חוטין ולא מעש' נקבים וכפלים כאותן שעושין לבורות אלא כאותן שעושי' לעדרסקאות שקורין אינשינשיירש (ריזכפ"חס). **ונתת את שרשרת** של עבותו' העשויות מעשה עבות על משבצות הללו ולא זה הוא מקום צוואת עשייתן של שרשרות ולא צוואת קביעתן ואין תעשה האמור כאן ל' צווי ואין ונתת האמור כאן ל' צווי אלא ל' עתיד כי בפרשת החשן חזר וצוהו על עשייתן ועל קביעתן ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת צורך המשבצות שצוה לעשות עם האפוד וכתב לך זאת לומר לך המשבצות הללו יזוקקו לך לכשתעשה שרשרות מגבלות על החשן תתכם על המשבצות הללו: **חשן משפט** שמכפר על קלקול הדין, דבר אחר משפט שמברר דבריו והבטחתו אמת דרישנ"מכט בלעז (אויזפיהרן) שהמשפט משמש שלש לשונו' דברי טענות בעלי הדין וגמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון וזה משמש ל' בירור דברים שמפרש

ומברר

הבנת המקרא.

הרי"ש בהיותו סמוך ל התיבה שאחריו, והוצרך להמשיכו בעבור כי קרש בעצמו בלתי מוגבל אם הוא של עץ או אבן או ברזל.

אֹתוֹ׃ 16 רָבוּעַ יִהְיֶה כָּפוּל זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ׃
17 וּמִלֵּאתָ בוֹ מִלֻּאַת אֶבֶן אַרְבָּעָה טוּרִים אָבֶן
טוּר אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד׃ 18 וְהַטּוּר
הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם׃ 19 וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם
שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃ 20 וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם
וְיָשְׁפֵה מְשֻׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוּאֹתָם׃ 21 וְהָאֲבָנִים
תִּהְיֶיןָ עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־
שְׁמֹתָם פִּתּוּחֵי חוֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ תִּהְיֶיןָ לִשְׁנֵי
עָשָׂר שָׁבֶט׃ 22 וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שַׁרְשֹׁת גַּבְלֻת
מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב טָהוֹר׃ 23 וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן

16 ומוברר דבריו. כמעשה אפוד מעשה חושב ותחמשת מינין: זרת ארכו וזרת
רחבו כפול ומוטל לו לפניו כנגד לבו שנאמר והיו על לב אהרן תלוי בכתפות
האפוד הבאות מאחוריו על כתפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי
17 בהן בשרשרות בטבעות כמו שמפורש בענין: ומלאת בו על שם שהאבנים
ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן קורא אותן בלשון מלואים:
20 משובצים זהב יהיו הטורים במלואותם מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור
שיתמלא בעובי האבן וזהו לשון במלואתם כשיעור מלוי עביין של אבנים יהיה עומק
21 המשבצות לא פחות ולא יותר: איש על שמו כסדר תולדותם סדר האבנים
22 אודם לראובן, פטדה לשמעון וכן כלם: על החשן בשביל החשן לקבעם
בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין. שרשות לשון שרשי אילן המאחזין לאילן
להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזין לחושן שבהם יהיה תלוי באפוד והן
שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות ואף שרשרות פתר מנחם בן
סרוק לשון שרשו ואמר שהרי"ש יתיר כמו מ"ם שבשלשום ומ"ם שבריקם ואיני רואה
את דבריו שאת שרשרת בלשון עברית כשלשלת בלשון משנה. גבלות הוא מגבלת
האמור למעלה שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן שכל גבול לשון קצה אשומי"ל
23 בלעז (גויש). מעשה עבות מעשה קליעה: על החשן לצורך
החשן כדי לקבעם בו, ולא יתכן לומר שתהא תחלת עשייתן עליו שאם כן מה
הוא שחוזר ואומר ונתת את שתי הטבעות והלא כבר כתובים בו היה לו לכתוב
בתחלת המקרא ועשית על קצות החשן שתי טבעות זהב ואף בשרשרות צריך

שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת עַל־
[24] שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וְנָתַתָּה אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָּהָב
[25] עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֶל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וְאֵת שְׁתֵּי
קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצוֹת
[26] וְנָתַתָּה עַל־כִּתְפוֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו׃ וְעָשִׂיתָ
שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם עַל־שְׁנֵי קְצוֹת
הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפוֹד בָּיְתָה׃
[27] וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּה אֹתָם עַל־שְׁתֵּי
כִתְפוֹת הָאֵפוֹד מִלְּמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת

אתה לפתור כן. על שני קצות החשן לשתי פאות שכנגד הצואר לימנית
[24] ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד: ונתת את שתי עבותות הזהב וגו׳
הן שרשרות הכתובות למעלה ולא פירש מקום קבוען בחשן עכשיו מפרש שיהא
תוחב אותן בטבעות ותדע לך שהן הן הראשונות שהרי בפרשת אלה פקודי לא
[25] הוכפלו: ואת שתי קצות של שתי עבותות שני ראשיהם של כל אחת. התן
על שתי המשבצות הן הן הכתובות למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד
ולא פירש את ברכן ואת מקומן עכשיו מפרש שיתקע בהן ראשי העבותות
התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר שני ראשי שרשרות הימנית
תוקע במשבצת של ימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית. ונתת
המשבצות על כתפות האפוד אחת בזו ואחת בזו נמצאו כתפות האפוד מחזיקין
את החשן שלא יפול ובכן הוא תלוי ועדין שפת החשן התחתונה הולכ׳ ובאה
ונוקש׳ על כריסו ואינה דבוק׳ לו יפה לכך הולרך עוד שתי טבעות לתחתיתו
כמו שמפרש והולך: אל מול פניו של אפוד שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות
שכלפי המעיל אלא בעבר העליון שכלפי חוץ והוא קרוי מול פניו של אפוד כי
[26] אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים: על שני קצות החשן הן שתי פאותיו
התחתונות לימין ולשמאל. על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה הרי לך
שני סימנין האחד שיתנם בשני קצות של תחתיתו שהוא כנגד האפוד שעליונו
אינו כנגד האפוד שהרי סמוך לצואר הוא והאפוד נתון על מתניו ועוד נתן
סימן שלא יקבעם בעבר החשן שכלפי החוץ אלא בעבר שכלפי פנים שנאמר
ביתה ואותו העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חוגרו לכהן וקפל הסינר
לפני הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו
[27] שוכבין עליו: על שתי כתפות האפוד מלמטה שהמשבצות נתונות בראשי

מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפוֹד׃ 28 וְיִרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָו אֶל־טַבְּעֹת הָאֵפוֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיוֹת עַל־חֵשֶׁב הָאֵפוֹד וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד׃ 29 וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל־לִבּוֹ בְּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ לְזִכָּרֹן לִפְנֵי־יְהוָה תָּמִיד׃ 30 וְנָתַתָּ אֶל־חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים וְהָיוּ עַל־לֵב אַהֲרֹן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־מִשְׁפַּט בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

תי' ק

כתפות האפוד העליונים הנחים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו והטבעות נוה ליתן בראשן השני שהוא מחובר לאפוד והוא שנא' לעמת מחברתו סמוך למקום חבורן באפוד למעלה מן החגורה מעט שהמחברת לעמת החגור' ואלו נתונים מעט בגובה זקיפת הכתפות הוא שנא' ממעל לחשב האפוד ונתן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באותן הטבעות ובטבעות החשן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתי' החשן הולך לפנים וחוזר לאחור ונוקש על כריסו ונמצא מיושב על המעיל יפה. ממול פניו בעבר החיצון:

28 וירכסו ל' חבור וכן מרוכסי איש (תהלי' לא) חבורי חבלי רשעים, וכן והרכסים לבקעה (ישעי' מ) הרים הסמוכי' זה לזה שא"א לירד לגיא שביניהם אלא בקושי גדול שמתוך סמיכתן הגיא זקופה ועמוק' יהיו לבקעת מישור ונוחה לילך. להיות על חשב האפוד להיות החשן דבוק אל חשב האפוד. ולא יזח ל' ניתוק ול' ערבי הוא כדברי דונש בן לברט:

30 את האורים ואת התומים הוא כתב שם המפורש שהי' נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו ובמקדש שני היה החשן שא"א לכהן גדול להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנאמר ושאל לו במשפט האורי' (במדבר כז). את משפט בני ישראל דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות ולפי מדרש אגדה שהחשן מכפר

על

28 ולא יזח ל' ניתוק ול' ערבי הוא כדברי דונש בן לברט עכ"ל, כבר אמרו רז"ל במס' מגלה י"ח א' לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה במטאטא השמד שמעוה לאמתי' דר' וכו', לא הוו ידעי מאי השלך על ה' יהבך שמעוהו לההיא טייעי וכו' גם במס' ר"ה כ"ו א' הזכירו כמה תיבות שלמדו פירושם מל' ארמי וערבי ע"ש וכן אז"ל בבראשית רבה סוף פ' ע"ט ואמרו עוד למדין ל' מל', ואין

מכוונתם

31 עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד׃ ס שלישי וְעָשִׂיתָ
32 אֶת־מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת׃ וְהָיָה פִי־רֹאשׁוֹ
בְּתוֹכוֹ שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּפִי
33 תַחְרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקָּרֵעַ׃ וְעָשִׂיתָ עַל־שׁוּלָיו
רִמֹּנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל־שׁוּלָיו

31 על מעוותי הדין נקרא משפט על שם סליחת המשפט: **את מעיל האפוד** שהאפוד נתן עליו לחגור'. **כליל תכלת** כלו תכלת שאין מין אחר מעורב בו:
32 **והיה פי ראשו** פי המעיל שגבהו הוא פתיחת בית הצואר. **בתוכו** כתרגומו כפיל לגויה כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה אורג ולא במחט. **כפי תחרא** למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול. **לא יקרע** כדי שלא יקרע והקורעו עובר בלאו שזה ממנין לאוין שבתורה וכן לא יזח החשן
33 וכן לא יסורו ממנו (שמות כה) האמור בבדי הארון: **רמוני** עגולים וחלולים היו כמין רמונים העשויים כביצת תרנגולת. **ופעמוני זהב** זגין עם ענבלין שבתוכם. **בתוכם סביב** ביניהם סביב בין שני רמונים פעמון א' דבוק ותלוי
בשולי

הבנת המקרא.

מבוונתם שהעברית לוקחה מל' ארמי או ערבי שהרי היא הקדומה שבלשונות כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת ואז"ל ל' הקדש והיא היתה ל' עבר ובעבורו נקראת עברית מפני שנשאר עליה עת הפלגה ובלבול הלשונות, וכבר היה אברה' מדבר בארמית באור כשדי' שהארמית היא ל' כשדים, והית' לו העברית ל' הקדש והארמית ל' חול, וכבר נשא אותה ישמעאל אל הערב, והיו או שלש לשונו' משותפות ומתדמות הארמי' והערבית והעברית בשמותיה' ובהלכותיה' ובשמושיה', והיתה ל' עברית לבדה המעולה שבהם ולא היה' חסירה שום מליצה בעת שהיו צריכים לדבר כאשר תחסר לנו היום בעבור שאבד הל' ממנו ולא נשאר בידינו כ"א הנמצא במקרא קדש כמבואר כל זה בארוכה במאמר המחבר לכוזרי מאמר ב' סי' ס"ח, ואחריו החזיק החכם הראב"ע בפירושו לשיר ה' י"א באמרו ז"ל והעומד על זה החבור אולי יתמה למה אומר כאן בל' ישמעאל בעבור קוצר דעתנו כי לא נדע מל' הקדש כי אם הכתוב במקרא שהוצרכו הנביאים לדבר ומה שלא הוצרכו לא נדע שמו, ובעבור היות ל' ישמעאל קרוב מאד אל ל' הקדש כי בניניו ואותיות יהו"א והמושרתי' ונפעל והתפעל והסמיכות דרך אחת לשתיהן, וכן בחשבון ויותר מחצי הל' כמוהו בלה"ק על כן כל מלה שלא נמצא לה חבר במקרא ויש לה דומה בל' ישמעאל נאמר אולי פירושה כן אע"פ שהדבר בספק עכ"ל, והנה לדעת רד"ק בשרש זחח יהי' ולא יזח מכעלי הכפל ע"מ ולא ימס את לבב אחיו (דברים כ ח) אשר לא ימד ולא יספר

סָבִיב וּפַעֲמֹנֵי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב׃ פַּעֲמֹן זָהָב 34
וְרִמּוֹן פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב׃
וְהָיָה עַל־אַהֲרֹן לְשָׁרֵת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ 35
אֶל־הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְהוָה וּבְצֵאתוֹ וְלֹא
יָמוּת׃ ס וְעָשִׂיתָ צִּיץ זָהָב טָהוֹר 36
וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ וְשַׂמְתָּ 37
אֹתוֹ עַל־פְּתִיל תְּכֵלֶת וְהָיָה עַל־הַמִּצְנָפֶת אֶל־מוּל
פְּנֵי־הַמִּצְנֶפֶת יִהְיֶה׃ וְהָיָה עַל־מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא 38
אַהֲרֹן אֶת־עֲוֹן הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

34 35 בשולי המעיל: פעמון זהב ורמון אצלו: ולא ימות מכלל לאו אתה שומע
הן אם יהיו לו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב
36 מיתה בידי שמים: ציץ כמין טס של זהב היה רחב ב' אצבעות מקיף על המצח
37 מאוזן לאוזן. על פתיל תכלת ובמקו' אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת
(שמות לט) ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת, ולמטה הוא אומר והיה על
מצח אהרן ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם
מניח תפילין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה
כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילים היו נקובים ותלויין בו בשני
ראשים ובאמצעו שש בשלשה מקומות הללו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד
מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצאו בין אורך
הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם
ראשי השנים הולך על פני רוחב הראש מלמעל' ונמצא עשוי כמין כובע ועל
פתיל האמצעי הוא אומ' והי' על המצנפ' והי' נותן הציץ על ראשו כמין כובע על
המצנפ' והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו
כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה:
38 ונשא אהרן ל' סליח' ואף ע"פ כן אינו זז ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון
נמצא מסולק העון מן הקדשים. את עון הקדשים לרצות על הדם ועל החלב
שקרבו.

הבנת המקרא.

(הושע ב א) ויהיה מבנין נפעל או עומד מן הקל ול' ארמי הוא כמו שמצאנו
בדברי רז"ל מסרבו ומוזי הלב פי' גבוה לב וגסי רוח וכן ולא יזוח ולא יגבה כלומר
לא יסור, וכן דעת הערוך בערך זח, אכן דעת רש"י מתישבת יותר על הלשון
כי

לְכָל־מַתְּנֹת קָדְשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל־מִצְחוֹ תָּמִיד
39 לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְהוָה׃ וְשִׁבַּצְתָּ הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ
וְעָשִׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה
40 רֹקֵם׃ וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת וְעָשִׂיתָ לָהֶם
אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד
41 וּלְתִפְאָרֶת׃ וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ
וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם

שקרבו בטומא׳ כמו שנאמר ואיזו עון הוא נושא, אם עון פיגול הרי כבר נאמ׳ לא ירצ׳ (ויקר׳ יט) ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב (ויקר׳ ז) ואין לומר שיכפר על הכהן שהקריבם טמאים שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים הא אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן. והיה על מצחו תמיד א״א לומר שיהא על מצחו תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם אפילו אינו על מצחו שלא הי׳ כהן גדול עובד באותה שעה ולדברי האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצ׳ ואם לאו אינו מרצה נדרש על מצחו תמיד מלמד שימשמש בו בעודו
39 על מצחו שלא יסיח דעתו ממנו: ושבצת עש׳ אות׳ משבצות וכולה של
40 שש: ולבני אהרן תעש׳ כתנות ד׳ בגדי׳ הללו ולא יותר כתונ׳ ואבנט ומגבעו׳
41 היא מצנפת ומכנסים כתובים למטה בפרשה: והלבשת אתם את אהרן אותם האמורים באהרן חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט וציץ ומכנסים הכתובים למטה בכולם. ואת בניו אתו אותם הכתובים בהם. ומשחת אותם את אהרן ואת בניו בשמן המשח׳. ומלאת את ידם כל מלוי ידים ל׳ חנוך כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו מאותו יום והלאה הוא ובל׳ לעז כשממנין אדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור שקורין

הגהת המקרא.

כי כן מדרך הל׳ להחליף הזי״ן בסמ״ך והסמ״ך בזי״ן בכמה תיבות וכמו שכתבתי לעיל ט״ו ט׳ אצל תורישמו, ושתי הלשונות שוים בעיקר פתרונם ונבדלים רק בכמה מילדי הוראתם, ואחרי שמצאנו בית גאים יסח ה׳, ומגדים יסחר ממנו ונסחתם מעל האדמ׳ וכולם ל׳ נתיקה לכן מסתבר כי ולא יזח בזי״ן גם הוא כמוהם וכולם מגזרת נסח אלא שמלת יזח בזי״ן הוא ל׳ נתיקת החלק מן הכל ולכן ת״א ולא יתפרק חושנא, ונסח בסמ״ך הוא ל׳ נתיקה עם הריסה ועקירה וטלטול וכן הם מתורגמין כולם לא בל׳ פריקה אף שפתרון שניהם הוא ניתוק בעיקרם, ואחרי שנבארה הוראת התיבה הזאת בעצמה בל׳ ערבי ידענו כי מילדי העברים הוא.

וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכִהֲנוּ לִי׃ וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־ 42
בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה מִמָּתְנַיִם וְעַד־יְרֵכַיִם
יִהְיוּ׃ וְהָיוּ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בָּנָיו בְּבֹאָם ׀ אֶל־אֹהֶל 43
מוֹעֵד אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ
וְלֹא־יִשְׂאוּ עָוֺן וָמֵתוּ חֻקַּת עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ
כט
אַחֲרָיו׃ רביעי ס וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה 1
לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פַּר אֶחָד בֶּן־
בָּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם תְּמִימִם׃ וְלֶחֶם מַצּוֹת וְחַלֹּת 2
מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים
בַּשָּׁמֶן סֹלֶת חִטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ וְנָתַתָּ אוֹתָם 3
עַל־סַל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בַּסָּל וְאֶת־הַפָּר
וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִם׃ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב 4
אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃ וְלָקַחְתָּ 5

גוואנ"טו (הענדשוהע) ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותה מסירה
ריוו"סטיר והוא מלוי ידים: ועשה להם לאהרן ולבניו. מכנסי בד הרי ח' 42
בגדים לכהן גדול וד' לכהן הדיוט: והיו על אהרן כל הבגדים האלה על אהרן 43
הראויין לו. ועל בניו האמורין בהם. בבואם אל אהל מועד להיכל וכן
למשכן. ומתו הא למדת שהמשמש מחוסר בגדים במיתה. חקת עולם לו
כל מקום שנאמר חקת עולם היא גזרה מיד ולדורות לעכב בו:
לקח כמו קח ושתי גזרות הן אחת של קיחה ואחת של לקיחה ולהן פתרון 1
אחד. פר אחד לכפר על מעשה העגל שהוא פר: ולחם מצות וחלות 2
מצות ורקיקי מצות הרי ג' מינין רבוכה וחלות ורקיקי לחם מצות
היא הקרויה למטה בענין חלת לחם שמן על שם שנותן שמן ברבוכה כנגד
החלות והרקיקין וכל המינין באים עשר עשר חלות. בלולות בשמן
כשהן קמח יוצק בהן שמן ובוללן. משוחים בשמן אחר אפייתן מושחן
כמין כ"י כף יוונית שהיא עשויה כנו"ן שלנו כזה נ': והקרבת אותם 3
אל חצר המשכן ביום הקמתו: ורחצת זו טבילת כל הגוף: 4

ואפדת

אֶת־הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וְאֵת מְעִיל הָאֵפֹד וְאֶת־הָאֵפֹד וְאֶת־הַחֹשֶׁן
6 וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד׃ וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת־נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־הַמִּצְנָפֶת׃
7 וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ
8 וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ׃ וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת׃
9 וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ
10 יַד־אַהֲרֹן וְיַד־בָּנָיו׃ וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ
11 הַפָּר׃ וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל
12 מוֹעֵד׃ וְלָקַחְתָּ מִדַּם הַפָּר וְנָתַתָּה עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעֶךָ וְאֶת־כָּל־הַדָּם תִּשְׁפֹּךְ אֶל־
13 יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־כָּל־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת

6 ואפדת קשט ותקן החגורה והסינר סביבותיו: נזר הקדש זה הציץ. על המצנפת כמו שפירשתי למעלה על ידי הפתיל האמצעי ושני פתילין שבראשו הקשורין שלשתן מאחורי העורף הוא נותנו על המצנפת כמין כובע:
7 ומשחת אותו אף משיחה זו כמין כ"י נותן שמן על ראשו ובין ריסי עיניו
9 ומחברן באצבעו: והיתה להם מלוי ידים זה לכהונת עולם. ומלאת על
11 ידי הדברי׳ האלה. יד אהרן ויד בניו במלוי ופקודת הכהונה: פתח אהל
12 מועד בחצר המשכן שלפני הפתח: על קרנות למעלה בקרנות ממש. ואת כל הדם שירי הדם. אל יסוד המזבח כמין בליטת בית קבול עשוי
13 לו סביב סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ: החלב המכסה את הקרב הוא הקרום שעל הכרס שקורין טי"לא. ואת היותרת היא טרפשא לכבדא

ואת־החלב אשר עליהן והקטרת המזבחה:
14 ואת־בשר הפר ואת־ערו ואת־פרשו תשרף
באש מחוץ למחנה חטאת הוא: 15 ואת־האיל
האחד תקח וסמכו אהרן ובניו את־ידיהם על־
ראש האיל: 16 ושחטת את־האיל ולקחת את־
דמו וזרקת על־המזבח סביב: 17 ואת־האיל תנתח
לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו ונתת על־נתחיו
ועל־ראשו: 18 והקטרת את־כל־האיל המזבחה
עלה הוא ליהוה ריח ניחוח אשה ליהוה הוא:
19 ולקחת את האיל השני וסמך אהרן ובניו את־
ידיהם על־ראש האיל: 20 ושחטת את־האיל
ולקחת מדמו ונתתה על־תנוך אזן אהרן
ועל־תנוך אזן בניו הימנית ועל־בהן ידם
הימנית ועל־בהן רגלם הימנית וזרקת את־
הדם על־המזבח סביב: 21 ולקחת מן־הדם אשר

14 שקורין איב"ריש (ירטפווייט). על הכבד אף מן הכבד יטול עמה: תשרף באש
16 לא מצינו חטאת החיצונה נשרפת אלא זו: וזרקת בכלי אוחז במזרק וזורק כנגד
הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן ואין קרבן טעון מתנה באצבע אלא חטאת בלבד
אבל שאר זבחים אינן טעונין קרן ולא אצבע שמתן דמם מחצי המזבח ולמטה
ואינו עולה בכבש אלא עומד בארץ וזורק. סביב כך מפורש בשחיטת קדשים
שאין סביב אלא שתי מתנות שהן ארבע האחת בקרן זוית זו והאחת שכנגדה
באלכסון וכל מתנה נראית בשני צדי הקרן אילך ואילך נמצא הדם נתון בארבע
רוחות סביב לכך קרוי סביב: 17 על נתחיו עם נתחיו מוסף על שאר הנתחים:
18 ריח ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני. אשה ל' אש והיא הקטרת
אברים שעל האש: 20 תנוך הוא הסחוס האמצעי שבתוך האוזן שקורין טנ"רום.

עַל־הַמִּזְבֵּחַ וּמִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְהִזֵּיתָ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וְקָדַשׁ הוּא וּבְגָדָיו וּבָנָיו וּבִגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ׃ 22 וְלָקַחְתָּ מִן־הָאַיִל הַחֵלֶב וְהָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב ׀ הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֵת ׀ שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין כִּי אֵיל מִלֻּאִים הוּא׃ 23 וְכִכַּר לֶחֶם אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד מִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה׃ 24 וְשַׂמְתָּ הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ 25 וְלָקַחְתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לִפְנֵי יְהוָה

22 בהן ידם הגודל ופרק האמצעי: החלב זה חלב הדקים או הקיבה. והאליה מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא שנאמר לעומת העצה יסירנה (ויקרא ג) מקום הכליות שהכליות יועצות ובאימורי הפר לא נאמר אליה שאין אליה קריבה אלא בכבש וכבשה ואיל אבל שור ועז אין טעונים א״ה. ואת שוק הימין לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם האמורים אלא זו בלבד. כי איל מלואים הוא שלמים ל׳ שלמות שהושלם בכל מגיד הכתוב שהמלואים שלמים שמשימים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלי׳ (נ״א שלם עם המזבח והעובד והבעלים) לכך אני מצריכו החזה להיות לו לעובד העבודה למנה וזהו משה 23 ששמש במלואים והשאר אכלו אהרן ובניו שהם בעלים כמפורש בענין: וככר לחם מן החלות. וחלת לחם שמן ממין הרבוכה. ורקיק מן הרקיקין אחד מעשר שבכל מין ומין לא מצינו תרומת לחם הבא עם זבח נקטרת אלא זו בלבד שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק ומזה לא היה 24 למשה למנה אלא חזה בלבד: על כפי אהרן והנפת שניה׳ עסוקין בתנופה הבעלי׳ והכהן הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובזה היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן. תנופה מוליך ומביא למי שארבע רוחות העולם שלו ותנופה מעכבת ומבטלת פורעניות ורוחות רעות, תרומה מעלה ומוריד למי 25 שהשמים והארץ שלו ומעכבת טללים רעים: על העולה על האיל הראשון

26 אשה הוא ליהוה: ולקחת את־החזה מאיל
המלאים אשר לאהרן והנפת אתו תנופה
27 לפני יהוה והיה לך למנה: וקדשת את ׀ חזה
התנופה ואת שוק התרומה אשר הונף
ואשר הורם מאיל המלאים מאשר לאהרן
28 ומאשר לבניו: והיה לאהרן ולבניו לחק־
עולם מאת בני ישראל כי תרומה הוא ותרומה
יהיה מאת בני־ישראל מזבחי שלמיהם
29 תרומתם ליהוה: ובגדי הקדש אשר לאהרן
יהיו לבניו אחריו למשחה בהם ולמלא־בם
30 את־ידם: שבעת ימים ילבשם הכהן תחתיו

שהעלית עולה. לריח ניחוח לנחת רוח לפני שאמר ונעשה רצונו. אשה
לאש נתן. לה' לשמו של מקום: וקדשת את חזה התנופה ואת שוק 27
התרומה וגו', קדשם לדורות להיות נוהגת תרומתם והנפתם בחזה ושוק
28 של שלמים אבל לא להקטרה אלא והיה לאהרן ולבניו לאכול: חק עולם
מאת בני ישראל שהשלמים לבעלים ואת החזה ואת השוק יתנו לכהן.
תנופה ל' הולכה והובאה ויכט"ליר בלעז (טווינגען). הורם ל' מעלה
29 ומוריד. כי תרומה הוא החזה ושוק הזה: לבניו אחריו למי שבא בגדולה
אחריו. למשחה להתגדל בהם שיש משיחה שהיא ל' שררה כמו לך נתתים
למשחה (במדבר יח) אל תגעו במשיחי (ד"ה א' יו) .. ולמלא בם את ידם
30 על ידי הבגדי' הוא מתלבש בכהונ' גדול': שבעת ימי' רצופין. ילבשם הכהן
אשר יקום מבניו תחתיו לכהונ' גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול. אשר יבא
אל אהל מועד אותו כהן המוכן ליכנס לפני ולפנים ביום הכפורים וזהו כהן
גדול שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו. (תחתיו מבניו מלמד שאם יש
לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנוהו כהן גדול תחתיו. הכהן תחתיו
מבניו

הבנת המקרא.

30 שבעת ימים רצופים, כבר פירשתיו לעיל י' כ"ב אבל שלשת ימי', והורה
עוד כי שבעת ימים אינכו ל' שבוע ממש משבת לשבת כ"א שבעת ימים רצופים
ויתחילו מתי שיתחילו. ילבשם הכהן אשר יקום מבניו תחתיו לכהונה
גדול'

מִבָּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ׃
31 וְאֵת אֵיל הַמִּלֻּאִים תִּקָּח וּבִשַּׁלְתָּ אֶת־בְּשָׂרוֹ
בְּמָקֹם קָדֹשׁ׃ 32 וְאָכַל אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בְּשַׂר הָאַיִל
וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסָּל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃
33 וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת־יָדָם
לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא־יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם׃ 34 וְאִם־
יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־הַבֹּקֶר
וְשָׂרַפְתָּ אֶת־הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי־קֹדֶשׁ
הוּא׃ 35 וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כָּכָה כְּכֹל אֲשֶׁר־

מבניו מכאן ראיה כל ל' כהן ל' פועל עובד ממש ולפיכך כיגון תביר כמסך
31 לפניו:) במקום קדש וגו', בחצר אהל מועד שהשלמי' הללו קדשי קדשים היו:
32 פתח אהל מועד כל החצר קרוי כן: ואכלו אותם אהרן ובניו לפי שהם
33 בעליה'. אשר כיפר בהם כל זרות ותעוב. למלא את ידם באיל ולחם
הללו. לקדש אותם שעל ידי המלואי' הללו נתמלאו ידיה' ונתקדשו לכהונה.
כי קדש הם קדשי קדשים ומכאן למדנו אזהרה לזר האוכל קדשי קדשים שנתן
35 המקרא טעם לדבר משו' דקדש הם: ועשית לאהרן ולבניו ככה שנה
הכתוב וכפל לעכב שאם חסר דבר אחד מכל האמור בענין לא נתמלאו ידיהם
להיות

הבנת המקרא.

גדול', וכו' עכ"ה, כבר פי' הרב לעיל כי כל ל' כהונה עבודה ושירות הוא,
והנה מלת כהן לפי נקודו אי אפשר לעמוד עליו אם הוא בינוני קל או ל' פועל
עובד ממש או אם הוא שם תאר למי שעבודת הכהונה עליו חגמת אורג
ורוקם שהם תארים, ונפקא מינה לפרושי קרא, שאם הוא תאר צריכין להוסיף
בקרא מלת אשר יקום לברר באיזה כהן הוא מדבר דוגמת השני אשר יעמוד
תחתיו (קהלת ד טו) כי מלת תחתיו לחודא בלתי מברר דבר כי כל מי שהוא
כהן אחריו הוא תחתיו, ואם הכהן הוא ל' פועל עובד ממש שפיר נופל אחריו
מלת תחתיו בלי תוספת כי נוכל לומר בטוב האיש העובד תחת פלוני, ומה
שהקדים הרב תיבת מבניו ואמר אשר יקום מבניו תחתיו הוא בעבור שתיבת
מבניו היא התיבה המבררת הכהן באמת ומלת תחתיו לא באה כ"א ללמדנו
שבנו קודם לכל אדם וכמו שכתב הרב בסמוך, ומה שהכריח הרב לפרשו בל'
תאר לא בל' פועל עובד ממש הוא לפי שלא מצאנוהו בכל המקרא בל' פועל

כ"א

צִוִּיתִי אֹתָכָה שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם׃ וּפַר 36
חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־הַכִּפֻּרִים וְחִטֵּאתָ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרְךָ עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃
37 שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ
וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ
38 יִקְדָּשׁ׃ ס ששי וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ
39 כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד׃ אֶת־הַכֶּבֶשׂ
הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה
40 בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כָּתִית רֶבַע

להיות כהנים ועבודת׳ פסולה. **אותכה** כמו אותך. **שבעת ימים תמלא**
36 הענין הז׳ וקרבנות הללו בכל יום: **על הכפורים** בשביל הכפורים לכפר
על המזבח מכל זרות ותעוב ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא את ידם אין לי אלא
דבר הבא בשבילם כגון האילים והלחם אבל הבא בשביל המזבח כגון פר שהוא
לחטוי המזבח לא שמענו לכך הוצרך מקרא זה, ומדרש ת"כ אומר כפרת המזבח
הוצרכה שמא התנדב איש דבר גזל במלאכת המשכן והמזבח. **וחטאת** ותדכי
ל׳ מתנת דמים הנתונים באצבע קרוי חטוי. **ומשחת אותו** בשמן המשחה
37 וכל המשיחות כמין כ"י: **והיה המזבח קדש** ומה היא קדושתו כל הנוגע
במזבח יקדש אפילו קרבן פסול שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד מתוך
שנאמר כל הנוגע יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי כגון דבר שלא היה
פסולו בקדש כגון הרובע והנרבע ומוקצה ונעבד והטרפה ויוצא בהן תלמוד
לומר וזה אשר תעשה הסמוך אחריו מה עולה ראויה אף כל ראוי שנראה׳ לו כבר
ונפסל משבא לעזרה כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט במחשב׳ חוץ לזמנו וחוץ
40 למקומו וכיוצא בהן: **ועשרון סלת** עשירית האיפה מ"ג בצים וחומש ביצה.
בשמן כתית לא לחובה נאמר כתית אלא להכשיר לפי שנאמר כתית למאור

שמות

הבנת המקרא.

כ"א בל׳ תאר, ועוד שאילו הוא ל׳ פועל עובד ממש היו צריכין להשתמש בו בקל
גם בפעל עבר ועתיד ואנחנו לא מצאנו שימושו בכל המקרא כ"א בבנין הכבד
הדגוש לכן ברור שהוא תאר לא פועל עובד ממש, ולכן גם בפ׳ כו (ויקר׳ וטו)
והכהן המשיח תחתיו מבניו וגו׳ סירס הרב ל׳ המקרא לפרשו ע"ד שפירשו כאן
ע"ש, ולכן ברור שמה שכתב הרב לקמן הכהן תחתיו מבניו מכאן ראי׳ כל ל׳

כהן

הַהִין וְנֵסֶךְ רְבִיעִת הַהִין יָיִן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד׃ וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכָּהּ תַּעֲשֶׂה־לָּהּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם׃ וְנֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי׃ וְקִדַּשְׁתִּי

(שמות כז) ומשמע למאור ולא למנחות יכול לפסלו למנחות ת"ל כאן כתית ולא כאמור כתית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כתית אלא הטחון בריחים כשר בהן. רבע ההין שלשה לוגין. ונסך לספלים כמו ששנינו במסכת סוכה שני ספלים של כסף היו בראש המזבח ומנוקבים כמין שני חוטמין דקים נותן היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על גג המזבח ומשם יורד לשיתין במזבח בית עולמי' ובמזבח הנחוש' יורד מן המזבח לארץ: לריח ניחוח על המנחה נאמר שמנחת נסכים כולה כליל וסדר הקרבת האיברי' בתחלה ואחר כך המנחה שנאמר עולה ומנחה (ויקרא כג): תמיד מיום אל יום לא יפסיק יום בנתיי'. אשר אועד לכם כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו לבא ויש מרבותינו למדים מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקדוש ברוך הוא מדבר עם משה משהוקם המשכן ויש אומרים מעל הכפרת כמו שנאמר ודברתי אתך מעל הכפרת (שמות כה) ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח אלא על אהל מועד הנזכר במקרא: ונועדתי שמה אתועד עמם בדבור כמלך הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו שם. ונקדש המשכן בכבודי שתשרה שכינתי בו, ומ"א אל תקרי בכבודי אלא במכובדי במכובדין שלי כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו וזהו שאמר משה הוא אשר דבר ה' לאמר

בקרובי

הבנת המקרא.

כאן ל' פועל עובד ממש וכו' איננו מפי' הרב כ"א תוספת איזה תלמיד, וכבר העיד הרב בעל יוסף דעת כי בהרבה נוסחאות קדמוניות הדבור הזה ליתא, וגם ברא"ם ליתא, גם בפי' רש"י כ"י אשר לי איננו, גם רש"ד המובחר לא מצאו בפי' רש"י כ"י שלו, וכמה טרחות טרח ליישבו ולא עלה בידו, גם לא שם על לב שהדבור הזה מתנגד לדבור הקדום וכנ"ל, ועיין מ"ש לעיל כ"ח ג' על לקדשו לכהנו לי, והעד הנאמן שאין תיבת התביר נמשך לפניו על זה האופן הוא וגונב איש ומכרו ונמצא בידו (לעיל כא יז) כי ונמצא בידו מחובר עם וגונב איש לא עם ומכרו הסמוך.

אשר אועד לכם כשאקבע מועד וכו', כבר פירשתיו לעיל כ"ה כ"ב.

והיה

את־אהל מועד ואת־המזבח ואת־אהרן ואת־בניו
45 אקדש לכהן לי: ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי
46 להם לאלהים: וידעו כי אני יהוה אלהיהם
אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני
בתוכם אני יהוה אלהיהם: פ שביעי

ל

1 ועשית מזבח מקטר קטרת עצי שטים תעשה
2 אתו: אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים
3 קמתו ממנו קרנתיו: וצפית אתו זהב טהור את־
גגו ואת־קירתיו סביב ואת־קרנתיו ועשית לו זר
4 זהב סביב: ושתי טבעת זהב תעשה־לו מתחת
לזרו על שתי צלעתיו תעשה על־שני צדיו והיה
5 לבתים לבדים לשאת אתו בהמה: ועשית את־
6 הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב: ונתתה
אתו לפני הפרכת אשר על־ארן העדת לפני

45 בקרובי אקדש (ויקרא י ג) ונתכן הדבר ונקדש בכבודי: לשכני בתוכם על מנת לשכון אני בתוכ': 1 מקטר קטרת להעלות עליו קיטור עשן סמים: 3 את גגו זה היה לו גג אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתם. זר זהב סימן הוא לכתר כהונה: 4 צלעותיו כאן הוא ל' זוית כתרגומו לתרי סטרו' על שני צדיו שתי זויותיו שבשני צדיו. והיה מעש' הטבעות הזה. לבתים לבדים בית תהיה הטבעת לבד: 6 לפני הפרכת שמא תאמר משוך מכנגד הארון לצפון או לדרו' ת"ל לפני הכפר' מכוון כנגד הארון מבחוץ:
בהישיבו

הגהת המקרא.

4 והיה מעשה הטבעות הללה; בעבור שהי' לו ליכתב והיו בל' רבים שהרי על הטבעות הוא קאי לאות פי' מעשה הטבעות הללה, וכן ממכרג הל' להשתמש בל' הוי' מבלי שמירת המין והמספר וכן והיה הנער' (בראשי' כד יד) יען ויהי השמש באה (שם טו יז) ויהי אנשים (במדבר ט ו) כי יהיה נערה
דברים

הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה׃
7 וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
שני
בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה׃ * 8 וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן
אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד
לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ 9 לֹא־תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת
זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֵסֶךְ לֹא תִסְּכוּ עָלָיו׃ 10 וְכִפֶּר
אַהֲרֹן עַל־קַרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה מִדַּם חַטַּאת
הַכִּפֻּרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יְכַפֵּר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם
קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃ פ
11 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 12 כִּי תִשָּׂא אֶת־

7 בהיטיבו ל' נקוי הבזיכין של המנור' מדשן הפתילות שנשרפו בליל' והי' מטיבן בכל בקר ובקר. הנרות לונ"ש בלעז (לאמפען) וכן כל נרות האמורו'
8 במנורה יוון ממקום שנא' שם העלאה שהוא ל' הדלקה: ובהעלו' כשידליקם להעלות להבתן. יקטירנה בכל יום פרס מקטיר שחרית ופרס בין הערבים:
9 לא תעלו עליו על המזבח זה. קטורת זרה שום קטורת של נדבה כולן זרות לו חוץ מזו. ועולה ומנחה ולא עול' ומנח' עולה של בהמ' ועוף, ומנח' היא
10 של מין לחם: וכפר אהרן מתן דמים אחת בשנה ביום הכפורים הוא שנא' באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו (ויקרא יז). חטאת הכפורים הם פר ושעיר של יום הכפורים מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו. קדש קדשים המזבח מקודש לדברים הללו בלבד ולא לעבודה אחרת.
12 כי תשא ל' קבלה כתרגומו כשתחפוץ לקבל סכום מניינם לדעת כמ' הם אל תמנם לגלגלות אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מנינם

הבנת המקרא.

(דברים כב כג) ולא בל' הוי' לבד כ"א גם בתיבות אחרות מצאנו שישמש הכתוב בל"י על רבים כמו ולא נמצא נשים יפות (איוב מב טו) וגם שם הוסיף רש"י מלת מעשה ולא נמצא מעשה נשים יפות, ועוד דומים אחרים תמצא במכלול בלשון הרביעית, ורובן יתפרשו בתוספת מלה.
12 כי תשא ל' קבלה כתרגומו וכו' עס"ה, תיבת ראש דייק שהוא ל' חשיבות וראשיות ונשאת הונח על סכום החשבון הכולל מנין הפרטים שהסכום הכולל

רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם׃ זֶה יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־ (13)
הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים

מניכם. ולא יהיה בהם נגף שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד: (13) זה יתנו הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואומר לו כזה יתנו. העובר על הפקודים דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכן כל אשר יעבור תחת השבט (ויקרא כז) וכן תעבורנה הצאן על ידי מונה (ירמי' לג). מחצית השקל בשקל הקדש במשקל השקל שקבעתי לך לשקול בו שקלי הקודש כגון שקלי' האמורי' בפרשת ערכין ושדה

הבנת המקרא.

הוא כדמות הראש בחשבון, וכיון שכן על כרחך יהי' כי תשא ל' קבלה לא ל' מנין כי לא יפול ל' מנין על הסכום הכולל כי לא נאמר שמנה ראובן את מאה או אלף כמוהו מאה או אלף, רק נאמר שהוא מנה את הפרטים שסוכם וכולל את מספר המא' או מספר האלף, אך אמנם הרצון במלת תשא ל' קבלה שתקבל הסכום והכלל שכולל את מניכם, ור"ל אומרו כשתחפוץ לקבל סכום ולא אמר כשתקבל סכום ותלה הענין בענין חפץ, לפי שאם אמר כשתקבל לא יצדק עליו מה שאמר הש"י אח"כ ש׳ תמנם לגלגלת רבותי מלת תמנם שתורה ל' מנין פרטים, כי איך יאמר שכאשר תקבל הסכום אשר זה מורה שכבר נמנו אשר לאחר המנין הוא מקבל הסכום שכולל אותו המנין שאז לא ימנם לגלגלת כי בזמן הקבל' כבר נמנו וגמרו, אך הרצון בו שכאשר תחפוץ לקבל הסכום לדעת כמה הם הנה אותו הענין לא תמנהו כאשר תמנה פרט מניכם, ומה שהאריך הש"י באומרו לדעת כמ' הם והי' די באמרו כשתחפוץ לקבל סכום מניכם יתן כל אחד מחצית השקל, הנה אמר לדעת כמה הם שלא תחשוב שמה שהצריך הכתוב מחצית השקל שזהו כאשר ימנם לצורך מה כגון לצאת למלחמה או אל שיתנו שקלים לקרבנות כבור וכיוצא בזה שיהי' לצורך, אבל אם ימנם איזה מנין כמו דוד לדעת כמה הם שלא יצטרכו למחצית השקל, לז"א לדעת כמה הם, כי אין הכונ' במחצית השקל ש׳ מפני המנין עצמו שלא תשלוט בהם עין הרע וכמו שאמר ולא יהי' בהם נגף בפקוד אותם, ומה שאמר אל תמנם לגלגלת וכו' להורות שיתנו מחצית השקל לפני המנין לא אחר המנין, ולזה אמר אל תמנם לגלגלת כ"א לשקלים· מדברי החכם אלמושנינו.

(13) זה יתנו הראה לו כמנין מטבע וכו', מגדר הוראת מלת זה על הדבר אשר ירמוז עליו המדבר ולכן אמר הראהו לו כמין מטבע של אש, ומה שאמר ומשקלה מחצית השקל להורות שאין מה שאמר הכתוב מחצית השקל שב׳ תיבת יתנו

כאיתנו

גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה׃
יד כֹּל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
טו וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה׃ הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה
וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשָּׁקֶל לָתֵת אֶת־
טז תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־
כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־

ושלה אחוזה. עשרים גרה השקל עכשיו פי' לך כמה הוא. גרה ל' מעה וכן (בשמואל א ב) יבא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם. עשרים גרה השקל שהשקל הגלם ד' זוזים והזוז מתחלתו חמש מעות יא בא והוסיפו עליו שתות והעלוהו לשש מעה כסף ומחצית השקל הז' שאמרתי לך יתנו תרומ' לה':
יד מבן עשרים שנה ומעלה למדך כאן שאין פחות מבן כ' יוצא לצבא ונמנה בכלל אנשי': לכפר על נפשותיכם שלא תנגפו על ידי מנין, ד"א לכפר על נפשותיכם לפי שרמז להם כאן שלש תרומות שנכתב כאן תרומת ה' שלש פעמים אחת תרומת אדני' שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן ונתנו כל א' ואחד מחצית השקל ועל' למאת הככר שנא' וכסף פקודי העד' מאת ככר ומהם נעשו האדני' שנא' ויהי מאת ככר הכסף וגו' (שמות לח) והשנית אף היא על ידי מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים באחד לחדש השני בשנ' השנית (במדבר א) ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה ושנה והשוו בהם עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמר לכפר על נפשותיכ' שהקרבנות לכפר' הם באים והשלישית היא תרומת המשכן
טז כמו שנא' כל מרים תרומת כסף ונחשת (שמות לה) ולא היתה יד כולם שוה בה אלא איש מה שנדבו לבו: ונתת אותו על עבודת אהל מועד למדת שנצטוה למנותם בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל מפני שנכנס בהם מגפה כמו שנא' ויגוף ה' את העם (שמות לב) משל לצאן החביבה על בעליה שנפל בה דבר ומשפסק אמר לו לרועה בבקשה ממך מנה את צאני ודע כמה נותרו בהם להודיע שהיא חביבה עליו, וא"א לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר בו באחד לחדש השני (במדבר א) והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון שנאמר ביום החדש הראשון באחד לחדש וגו' (שמו' מ) ומהמנין הזה נעשו האדנים משקלים שלו שנא' ויהי מאת ככר הכסף לצקת וגו'

שמות

הבנת המקרא.

לא יתנו המחצית השקל ממש, כי השקל אינו מטבע אבל הוא דבר שמוקלין בו, אך הכוונה שהמטבע שהראהו היה משקלו מחצית השקל, וכמוהו יתנו, זה שאמר הרב ואמר לו כזה יתנו כלומר כמו זה, והרי הוא כאלו אמר הכתוב כזה המטבע שמשקלו מחצית השקל יתנו; מהר"ל. שוב מצאתי בפי' רש"י כ"י

עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: פ

17 18 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: 19 וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: 20 בְּבֹאָם אֶל־

(שמות לח) הא למדת שתים היו אחת בתחלת נדבתן אחר יום הכפורים בשנה ראשונה ואחת בשנה שנייה באייר משהוקם המשכן, ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישרא' שוים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים (במדבר א) והלא בשתי שנים היו ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני תשע עשר' שנה שלא נמנו ובשנייה נעשו בני עשרים, תשובה לדבר אבל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי שליציאת מצרים מונין מניסן כמו ששנינו במסכת ראש השנ' ונבנ' המשכן בראשונה והוקם בשנייה שנתחדש' שנה באחד בניסן אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי נמצאו שני המנינים בשנה אחת המנין הראשון היה בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה המקום לישרא' לסלוח להם ונצטוו על המשכן והשני באחד באייר.

על עבודת אהל מועד הן האדנים שנעשו בו: 18 כיור כמין דוד גדול' ולו דדים המריקים בפיהם מים. וכנו כתרגומו בסיסיה מושב מתוקן לכיור. לרחצה מוסב על הכיור. ובין המזבח מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח משכן אהל מועד והיה הכיור משוך קמעא ועומד כנגד אוי' שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתי' משום שנא' ואת מזבח העולה שם פתח משכן אהל מועד (שמות מ) כלומר מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד הא כיצד משוך קימעא כלפי הדרום כך שנויה בזבחים: 19 את ידיהם ואת רגליהם בבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו וכך שנינו בזבחים כיצד קדוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימנית וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ומקדש: 20 בבאם אל אהל מועד להקטיר שחרית ובין הערבים קטרת או להזות מדם

פר

הבנת המקרא.

תוספ' וז"ל: ואני יוסף ב"ר שמעון אומר אני הרגילו של ל' כך הוא שהדבר שהוא רוצה לפרש יאמר זה הדבר אשר אני מצוה, והולך ומפרש, כמו זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו, וכן וזה אשר תעשה אותה שלום, וזה אשר תעשה על המזבח, אף כאן זה יתנו.

אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה׃ 21 וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃ פ

לוי

22 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 23 וְאַתָּה קַח־לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְּמָן־בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וּקְנֵה־בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם׃ 24 וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הִין׃ 25 וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־

פר כהן המשיח ושעירי ע"ז. ולא ימותו הא אם לא ירחצו ימותו שבתורה נאמרו כללות ומכלל לאו אתה שומע הן. אל המזבח החיצון שאין כאן ביאת
21 אהל מועד אלא בחצר: ולא ימותו לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רוחץ
23 ידים ורגלים שהמיתה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל: בשמים
ראש חשובים. וקנמן בשם לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש
בו ריח טוב וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנמן בשם מן הטוב.
מחציתו חמשים ומאתים מחצית הבאתו תהא חמשים ומאתים נמצא כלו
חמש מאות כמו שיעור מר דרור א"כ למה נאמר בו חצאין גזירת הכתוב היא
להביאו לחצאין להרבות בו ב' הכרעות שאין שוקלין עין בעין וכך שנוי בכריתות.
וקנה בשם קנה של בשם לפי שיש קנים שאינן של בושם הוצרך לומר בשם.
24 חמשים ומאתים כך משקל כולו: וקדה שם שורש עשב ובל' חכמים קציע'.
הין שנים עשר לוגין ונחלקו בו חכמי ישראל ר"מ אומר בו שלקו את העקרין
אמר לו רבי יהודה והלא לסוך את העקרין אינו ספק אלא שראום במים שלא
יבלעו את השמן ואחר כך הציף עליהם השמן עד שקלט הריח וקפחו לשמן מעל
25 העקרין: רקח מרקחת רקח שם דבר הוא והטעם מוכיח שהוא למעל' והרי
הוא

הבנת המקרא.

25 רקח מרקחת רקח שם דבר הוא והטעם מוכיח וכו' עכ"ה, בתחלה
דקדק הרב לפרש התיבות ואח"כ פירש הענין, ואמר כי רֹקַח מלעיל שם
דבר הוא כמו רֶקַח ונא ע"מ פֹּעַל כמו חֹדֶשׁ קֹדֶשׁ וכפתח הקו"ף
להרחיב

קֹדֶשׁ יִהְיֶה׃ [26] וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת
אֲרוֹן הָעֵדֻת׃ [27] וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־
הַמְּנֹרָה וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃ [28] וְאֶת־
מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃
[29] וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ
בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃ [30] וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשָׁח
וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי׃ [31] וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר
לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם׃

הוא כמו רקח רגע והוא כמו רוגע הים (ישעי' נא) וכמו רוקע הארץ (ישעי' מב)
שהטעם למט' וכל דבר המעורב בחבירו עד שזה קופח מזה או ריח או טעם
קרוי מרקחת. רוקח מרקחת רקח העשוי על ידי אומנות תערובות.
[26] מעשה רוקח שם האומן בדבר: ומשחת בו כל המשיחות כמין כ"י חוץ משל
[29] מלכים שהן כמין נזר: וקדשת אותם משיחה זו מקדשתם להיות קדש קדשים
ומה היא קדושתם כל הנוגע וגו' כל הראוי לכלי שרת משנכנס לתוכו קדוש
קדושת הגוף ליפסל ביוצא ולינה וטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין אבל דבר
שאינו ראוי להם אין מקדשן ושנו' היא משנה שלימה אבל מזבח מתוך שנא' כל
הנוגע במזבח יקדש (שמות כט) שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת"ל כבשים
מה כבשים ראויים אף כל ראוי, כל משיחת משכן וכהנים ומלכים מתורגם ל'
רבוי לפי שאין נורך משיחתן אלא לגדולה כי כן יכנו המלך שזה חנוך גדולתן
ושאר משיחות כגון רקיקין משוחין ראשית שמנים ימשחו ל' ארמית בכן כלשון
[31] עברית: לדורותיכם מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לבא. זה בגימטריא

הבנת המקרא.

להרחיב על הא"ת שאחריו, אבל רֶקַח מלרע הוא שם תאר ע"מ אוֹרֵג
ורוֹקֵם לא שניתוסף בסופו פתח גנוב' בעבור אות הגרון כמו רוֹצֵחַ צוֹלֵעַ
וזה בנפרד רוקח אבל בסימוך יאמר רוֹקַע הארץ בפתח ולעולם מלרע,
ובעבור שאמר הכתוב רקח מרקחת ושכיה' שמות דברים לכן הבדיל ביניהם
ואמר כי כל דבר המעורב בחבירו עד שזה קופח מזה ריח או טעם קרוי מרקחת
כי שם מרקחת נופל על נושא הרקח ר"ל על הדבר המקובץ מדברים נבדלים,
ושם רקח הוא שם הפעל ונופל על עירוב דברים הקופחים זה מזה, וזה שפי'
רקח מרקחת רקח העשוי ע"י אומנות תערובות, מעשה רוקח מעשה של
רוקח, ועיין לעיל ה' ח' ואת מתכנת הלבנים.

32 עַל־בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ
כָּמֹהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם׃ 33 אִישׁ אֲשֶׁר
יִרְקַח כָּמֹהוּ וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זָר וְנִכְרַת
מֵעַמָּיו׃ ס 34 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף ׀ וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים

גימטריא תריסר לוגין הוו: 32 לא ייסך בשני יודין ל' לא יפעל כמו למען ייטב לך (דברים ו) על בשר אדם לא ייסך מן השמן הזה עצמו. ובמתכנתו לא תעשו כמוהו בסכום סמניו לא תעשו אחר כמוהו במשקל סמנין הללו לפי מדת הין שמן אבל אם פחת או רבה סממנין לפי מדת הין שמן מותר ואף העשוי במתכנתו של זה אין הסך ממנו חייב אלא הרוקחו. מתכנתו ל' חשבון כמו מתכנת הלבנים (שמות ה) וכן במתכנתה של קטרת: 33 ואשר יתן ממנו מאותו של מש'. על זר שאינו צורך כהונה ומלכות: 34 נטף הוא צרי ועל שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף ובלעז גו"מא (גוממי) והצרי קורין לו טריא"קה (טהֵּריאַק). שחלת שורש בשם חלק ומצהיר כצפורן ובל' המשנה קרוי צפורן וזה שתרגם אונקלוס וטופרא. חלבנה בשם שריחו רע וקורין לו גלב"נא (גַלְבַּנוּ) ומנאה הכתוב בין סמני הקטורת ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפילותינו את פושעי ישראל להיות נמנין עמנו. סמים אחרים. ולבונה זכה מכאן למדו רבותינו י"א סממנים נאמרו לו למשה בסיני מיעוט סמים שנים נטף ושחלת וחלבנה שלש הרי חמש, סמים לרבות עוד כמו אלו הרי עשר ולבונה הרי אחת עשרה ואלו הן הצרי והצפורן החלבנה והלבונה מר וקציעה שבלת נרד וכרכם הרי שמנה שהשבלת ונרד אחד שהנרד דומה לשבלת הקשט והקלופה והקנמון הרי אחד עשר, בורית כרשינה אינו נקטר אלא בו שפין את הצפורן ללבנה שתהא נאה:

בר

הבנת המקרא.

32 לא ייסך ל' לא יפעל וכו', רצונו שהתיבה מבנין הקל ומן הפעלי' שעיקר יסודן שתים אותיות נראות לכן הוא מגזרת סך וכן למען ייטב לך מגזרת טב ואינם פעלים יוצאים כמו שחשב רש"ד המבאר כ"א עומדים ובודדים וטעם לא ייסך לא יהא סך וכן למען ייטב לך יהיה טוב לך והם שוים בטעם אל יוסך יוטב, וזה שפי' רשי' לא ייסך מן השמן הזה וכבר לעיל ריש פ' שמות אבל וייטב אלהים למילדות פי' הרב וייטב בעיניו הוא ל' הוטב ורצונו שהפעולה בלתי יוצאת לזולתו אבל עומדת בעצמו והוא ל' הפעלות, וכמוהם ויישם בארון דסוף פ' ויחי כמבואר בפרשו, וי"א כי החירק בכל אלה תמורת השורק והם מבנין הופעל באמת וכ"כ רד"ק בשרשים גם בשרש פתח, והרא"בע כאן גם בפי' ריש מיכה

על

35 ולבנה זכה בד בבד יהיה: ועשית אתה קטרת
רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: 36 ושחקת
ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל
מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים
תהיה לכם: 37 והקטרת אשר תעשה במתכנתה
לא תעשו לכם קדש תהיה לך ליהוה: 38 איש
אשר־יעשה כמוה להריח בה ונכרת
מעמיו: ס 1 וידבר יהוה אל־משה
לאמר: 2 ראה קראתי בשם בצלאל בן־אורי בן־חור
למטה יהודה: 3 ואמלא אתו רוח אלהים בחכמה

בד בבד יהיה אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוין משקל במשקל כמשקלו של
זה כך משקלו של זה וכן שנינו הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים
שבעים מנה ול' בד נראה בעיני שהוא ל' יחיד אחד באחד יהיה זה כמות זה:
35 ממלח כתרגומו מעור' שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה ואומר אני שדומה
לו ויראו המלחים (יונ' א) מלחיך וחובליך (יחזקא' כז) על שם שמהפכין את
המים במשוטות כשמנהיגים את הספינה כאדם המהפך בכף בצים טרופות
לערבן עם המים וכל דבר שאדם רוצ' לערב יפה יפה מהפכו באצבע או בכף.
36 ממולח טהור קדש ממולח יהיה וטהור יהיה וקדש יהיה: ונתתה ממנו
וגו' היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד. אשר
אועד לך שמה כל מועדי דבור שאקבע לך אני קובעם לאותו מקום:
37 במתכנתה במנין סמניה. קדש תהיה לה' שלא תעשה אלא לשמי:
38 להריח בה אבל עושה אתה במתכנתה ומלך כדי למוכרה לצבור:
2 3 קראתי בשם לעשות מלאכתי את בצלאל: בחכמה מה שאדם שומע
דברים

הגהת המקדק.

על מאתכן זוכה קבלה אמר כי כן דעת הגאון ע"ס, ומדקדק ל' רשי' ז"ל
נראה שלדעתי אינם מן ההופעל עד שיתפרשו בל' התפעלות דוקא מגד
המתפעל, אבל הם עומדים בבנין הקל ויתפרשו בל' הפעלות מגד התמנעות
פעולתם בין הפועל והמתפעל, וכבר הזכירו חכמי ההגיון ההבדל שבין ל'
הפעלות ול' התפעלות.

הרשת

4 וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה׃ לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת
5 לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן
לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה׃
6 וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ
לְמַטֵּה־דָן וּבְלֵב כָּל־חֲכַם־לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ
7 אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ׃ אֵת ׀ אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־
הָאָרֹן לָעֵדֻת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת
8 כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל׃ וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־
הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח
9 הַקְּטֹרֶת׃ וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו
10 וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ וְאֵת בִּגְדֵי הַשְּׂרָד וְאֶת־

מאחרים ולמד. ובתבונה מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד. ובדעת
4/5 רוח הקדש: לחשב מחשבות אריגת מעש' חשב: חרשת ל' אומנות כמו
חרש חכם (ישעי' מ) ואונקלוס פירש ושנה בפירושו שאומן אבנים קרוי אומן
וחרש עץ קרוי נגר. למלאות להושיבה במשבצת שלה במלואה לעשות המשבצת
6 למדת מושב האבן ועביה: ובלב כל חכם לב וגו' ועוד אחר כל חכמי לב
7 שבכם וכל אשר נתתי בו חכמה ועשו את כל אשר צויתיך: ואת הארון
8/10 לעדות לצורך לוחות העדות: הטהורה על שם זהב טהור: ואת בגדי
השרד אומר אני לפי פשוטו של מקרא שאי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר
לפי שנאמר אצלם ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן אלא אלו
בגדי השרד הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת שני האמורים בפרשת מסעות
ונתנו עליו בגד תכלת ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליהם בגד תולעת שני
(במדבר ד) ונראין דברי שנאמר ומן התכלת והארגמן ותולעת שני עשו בגדי
שרד

הבנת המקרא.

5 חרשת ל' אומנות כמו חרש חכם וכו', כבר כתבתי לעיל כ"ח י"א כי בל'
עברי יקרא האומן חרש בין שאומנתו בעץ או באבן או בברזל ונחשת, ושם
האומנות של כולם הוא חרשת, אכן בל' ארמי יבדילו ביניהם כי חרש אבן קרוי
אומן, וחרש עצים קרוי נגר, וחרש ברזל קרוי נפח, וכן באומנות ולכן הוצרך
אונקלו' לשנות בפירושו ותרג' חרשת אבן אומנות אבנא וחרשת עץ נגרות אעא.

בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃
11 וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ
כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ׃ ישרע פ
12 13 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְאַתָּה דַּבֵּר
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ
כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי
14 אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי
קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל־
הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
15 מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה

שרד לשרת בקדש (שמות לט) ולא הוזכר שש עמהם ואם בבגדי כהונה מדבר
לא נכתב באחד מהם ארגמן או תולעת שני בלא שש. בגדי השרד יש מפרשים
לשון עבודה ושירות כתרגומו לבושי שמושא ואין לו דמיון במקרא ואני אומר
שהוא לשון ארמי כתרגום של קלעים ותרגום של מכבר שהיו ארוגים במחט
11 עשויים נקבים נקבים לניד"ינבלעז (טוויגגעגווערק): ואת קטרת הסמים
13 לקדש לצורך הקטרת היכל שהוא קדש: ואתה דבר אל בני ישראל ואתה
אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את
השבת מפני אותה מלאכה. אך את שבתותי תשמרו אף על פי שתהיו
רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניהם כל אכין ורקין מיעוטין
למעט שבת ממלאכת המשכן. כי אות היא ביני וביניכם אות גדולה היא
בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוח. לדעת האומות בה
כי אני ה' מקדשכם: מות יומת אם יש עדים והתראה. ונכרתה בלא
15 התראה. מחלליה הנוהג בה חול בקדושתה: שבת שבתון מנוחת מרגוע
ולא מנוחת עראי (שבת שבתון לכך כפלו הכתוב לומר שאסור בכל מלאכה
אפילו אוכל נפש וכן יום הכיפורים שנא' בו שבת שבתון היא לכם (ויקרא כג)
אסור בכל מלאכה אבל יום טוב לא נאמר בו כי אם ביום הראשון שבתון
וביום השביעי שבתון (ויקרא כג) אסורים בכל מלאכת עבודה ומותרים
במלאכת אוכל נפש). קדש לה' שמירת קדושתה לשמי ובמצותי:

16 מלאכה ביום השבת מות יומת: ושמרו בני ישראל את־השבת לעשות את־השבת לדרתם ברית עולם: 17 ביני ובין בני ישראל אות הוא לעלם כי־ששת ימים עשה יהוה את־השמים ואת־הארץ וביום השביעי שבת וינפש: ס (שני) 18 ויתן אל־משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלהים:

לב 1 וירא העם כי־בשש משה לרדת מן־ההר ויקהל העם על־אהרן

17 וינפש כתרגומו ונח וכל ל' נופש הוא ל' נפש שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע (ישעיה מ) וכל פעלו במאמר הכתיב מניחה לעצמו לשבר האזן מה שהיא יכולה לשמוע: 18 ויתן אל משה וגו' אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה שהרי בי"ז בתמוז נשברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן. ככלותו ככלתו כתיב חסר שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה, ד"א מה כלה מתקשטת בכ"ד קשוטין הן האמורים בספר ישעיה אף ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים. לדבר אתו החקים והמשפטים שבואלה המשפטים. 1 לדבר אתו מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין את ההלכה שניהם יחד. לוחות לחת כתיב שהיו שתיהן שוות: כי בושש משה כתרגומו ל' איחור וכן מדוע בשש רכבו (שופטים ה) ויחלו עד בוש (שופטים ג) כי כשעלה משה להר אמר להם לסוף מ' יום אני בא בתוך שש שעות כסבורים הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם שלמים מ' יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו שהרי בשבעה בסיון עלה נמצא יום מ' בי"ז בתמוז בא השטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפלה וערבוביא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעולם אמר להם מת משה שכבר באו שש שעות ולא בא וכו' כדאי' במסכת שבת וא"א לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנא' וישכימו ממחרת ויעלו עולות. אשר ילכו לפנינו אלוהות

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ 2 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי׃ 3 וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן׃ 4 וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה

הרבה אין להם. **כי זה משה האיש** כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאין אותו באויר רקיע השמים. **אשר העלנו מארץ מצרים** והי' מורה לנו דרך אשר נעלה בה עתה צריכין אנו לאלהות אשר ילכו לפנינו: 2 **באזני נשיכם** אמר אהרן בלבו הנשי' והילדי' חסים בתכשיטיהם שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן. **פרקו** ל' צווי מגזרת פרק ליחיד כמו ברכו מגזרת ברך: 3 **ויתפרקו** ל' פריקת משא כשנטלום מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם דישקר"ייר בלע"ז (ענטלאַסטעט). את נזמי כמו מנזמי כמו כצאתי את העיר (שמות ט) מן העיר: 4 **ויצר אותו בחרט** יש לתרגמו בשני פנים האחד ויצר ל' קשירה בחרט ל' סודר כמו המטפחות והחריטים (ישעיה ג) ויצר ככרים בשני חריטים (מלכים א ה) והב' ויצר ל' צורה בחרט כלי אומנות הצורפין שחורצין וחורטין בו צורות בזהב כעט סופר החורט אותיות בלוחות ופנקסין כמו וכתוב עליו בחרט אנוש (ישעיה ח) וזהו שת"א וצר יתיה בזיפא ל' זיוף הוא כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות ושקידים שקורין בלע"ז ניי"ל (גריפפעל) ומזייפין על ידו חותמות. **עגל מסכה** כיון שהשליכו לאור בכור באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרי' ועשאוהו בכשפים וי"א מיכה הי' שם שיצא מתוך דמוסי בנין שנתמעך בו במצרי' והיה בידו שם וטס שכתב בו משה עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס והשליכו לתוך הכור ויצא העגל. **מסכה** ל' מתכת, ד"א קכ"ה

קנטורין

הבנת המקרא.

כי זה משה האיש כמין דמות משה וכו', עיין מ"ש לעיל ל' י"ג זה יתנו. 2 **פרקו** ל' צווי וכו' רצונו ל' צווי מבנין הכבד הדגוש כמו דַבְּרוּ לא שנקמץ הפא בעבור הרי"ש שלא תתדגש, והוא פעל יוצא לשני פעולי' שיצוו לנשיה' ובניהם שיפרקו מעליהם נזמיה' ולכן הוא בא בל' כבד. 3 **ויתפרקו** ל' פריקת משא וכו', בעבור שאין ממנהג ל' התפעל להיות יוצא לזולתו לכן תיקנו באומרו נמצאו הם מפורקים ופי' את כמו מן. 4 **ויצר אותו בחרט** יש לתרגמו בשני פנים וכו'

וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ 5 וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַיהוָה מָחָר׃ 6 וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיַּגִּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק׃ פ

7 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ

קנטרין זהב היו בו כגימטריא של מסכה. אלה אלהיך ולא נאמר אלה אלהינו מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם שעשאוהו ואחר כך הטעו את ישראל אחריו: 5 וירא אהרן שהיה בו רוח חיים שנא' כתבנית שור אוכל עשב (תהלי' קו) וראה שהצליח מעשה שטן ולא הי' לו פה לדחותם לגמרי. ויבן מזבח לדחותם. ויאמר חג ליי מחר ולא היו' שמא יבא מש' קוד' שיעבדוהו זהו פשוטו, ומדרשו בויקרא רבה דברים הרבה ראה אהרן ראה חור בן אחותו שהי מוכיחם והרגוהו וזהו ויבן מזבח לפניו ויבן מזבוח לפניו ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם ועוד ראה ואמר אם הם בונים אותו המזבח זה מביא אבן וזה מביא צרור ונמצאת מלאכתן נעשית בבת אחת מתוך שאני בונ' אותו ומתעצל במלאכתי בין כך ובין כך משה בא. חג ליי בלבו היה לשמים בטוח היה שיבא משה ויעבדו 6 את המקום: וישכימו השטן זרזם כדי שיחטאו. לצחק יש במשמע הזה גלוי עריות כמו שנאמר לצחק בי (בראשית לט) ושפיכות דמים כמו שנא' יקומו נא 7 הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב ב) אף כאן נהרג חור: וידבר ה' קושי הוא כמו וידבר אתם קשות (בראשית מב). לך רד מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם באותה שעה נתנדה משה מפי ב"ד של מעלה. שחת עמך שחת העם

הבנת · המקרא.

וכו' עס"ה, לשני הפירושים התיב' מבנין הפעיל אלא שלפירושו הראשון הוא מגזרת מי צרר מים בשמלה (משלי ל ד) ל' צרורות כספיהם והבי"ת של בחרט כבית של בשמל', ולהפירוש השני הוא ל' צורה וכמו ויצר את שני העמודים (מ"א ז טו) והבי"ת בי"ת הכלי כבי"ת בחרבי ובקשתי, וכינוי הוי"ו של אותו קאי על הזהב לא על הנזמים, ולשני הפירושים קצר הכתוב בלשונו ולא הזכיר ההשלכה באש, אלא שלפירושו הראשון אפשר שהשלכה באש הוא מובן בכח ויעשהו עגל מסכה והיינו ע"י ההתכה באש, אבל לפירושו השני שהוא ל' צורה על כרחך שעשה כן לאחר שהותך ונעשה גולם אחד כי בנזמים נפרדים אי אפשר לצייר צורה אחת לכן ההשלכה באש מוקדמת ולא הזכירה הכתוב.

5 וירא אהרן וכו' ומדרשו ראה חור בן אחותו שהי' מוכיחן והרגוהו וזהו ויבן מזבח

אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: סָרוּ מַהֵר מִן
8 הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה
וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וַיֹּאמֶר 9
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־
10 קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא: וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי וְיִחַר־אַפִּי בָהֶם
11 וַאֲכַלֵּם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל: וַיְחַל מֹשֶׁה
אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָה יְהוָה יֶחֱרֶה
אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
12 בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה: לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם
לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם בֶּהָרִים
וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ
13 וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ: זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק

העם לא נאמר את עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת
טוב שידבקו גרים בשכינ' הם שחתו והשחיתו: קשה עורף מחזירין קשי ערפם
9 לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע: הניחה לי עדיין לא שמענו שהתפלל משה
10 עליהם והוא אומר הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם
יתפלל עליהם לא יכלם: למ' ה' יחר' אפך כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור
11 בגבור: והנחם התעשת מחשבה אחרת להטיב להם. על הרעה אשר חשבת
12 להם: זכור לאברהם אם עברו על עשרת הדברות אביהם נתנסה
13 בעשר נסיונות ועדין לא קבל שכרו תנהו לו ויצאו עשר בעשר. לאברהם
ליצחק ולישראל אם לשרפ' הם זכור לאברהם שמסר עצמו לישרף עליך באור
כשדים אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה אם לגלות זכור ליעקב
שגלה לחרן ואם אינן נצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול

הגהת המקרא.

אם

מזבח לפניו ויבן מזבוח לפניו וכו' עכ"ל וכן הוא ברבות הבין מן הזבוח לפניו,
ודרשו ויבן ל' הבנה בעבור שעיקר יסודו בן ב' אותיות נראות ואחת נעלמת.
לכן הוא נדרש לכאן ולכאן.

קול

וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ
וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי
הַשָּׁמָיִם וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן
לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם: וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הָרָעָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: פ
וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ
לֻחֹת כְּתֻבִים מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם
כְּתֻבִים: וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב
מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת: וַיִּשְׁמַע
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה
קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה: וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוֹת
גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי

אם כסא של שלש רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך ק"ו לכסא של רגל אחד. אשר נשבעת להם בך לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה לא בשמים ולא בארץ לא בהרים ולא בגבעות אלא בך שאתה קיים ושבועתך קיימת לעולם שנאמר בי נשבעתי נאם ה' (ירמי' כב) ליצחק נאמר והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך (בראשית כו) וליעקב נאמר אני אל שדי פרה ורבה (בראשי' לה) נשבע לו באל שדי: משני עבריהם היו האותיו' נקראות ומעשה נסים היה: מעשה אלהים המה כמשמעו הוא בכבודו עשאן, ד"א כאדם האומר לחבירו כל עסקיו של פלוני במלאכה פלונית כך כל שעשועיו של הקב"ה בתורה. חרות ל' חרת וחרט אחד הוא שניהם ל' חיקוק אנט"לייר בלעז (חייגהויען): ברעה בהריעו שהיו מריעים ושמחים ושוחקים: אין קול ענות גבורה אין קול זה נראה קול עניית גבורים הצועקים נצחון ולא קול חלשים שצועקים ווי אוי ניסה. קול ענוה קול חרופין וגידופין המענין
את

הגהת המקדש.

קול ענוה קול חרופין וגדופין המענים וכו' עכ"ל, ור"ל כי ענות גם ענות שניהם משרש אחד ומבעלי ל"ה אלא שהראשון מקור מבנין הקל ע"מ כמו עשות ה' ארץ ושמים, והוא ל' עניי' וצעקה, והשני מקור מבנין
הכבד

שָׁמֵעַ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־ 19
הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָו אֶת־
הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר: וַיִּקַּח אֶת־ 20
הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־
דָּק וַיִּזֶר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁק אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מֶה־עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה 21
כִּי־הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה: וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן 22

19 את נפש שומען כשנאמרין לו: וישלך מידיו וגו׳ אמר מה פסח שהוא אחד מן המצות אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו (שמות יב) התורה כלה כאן
20 וכל ישראל משומדים ואתננה להם. תחת ההר לרגלי ההר: ויזר ל׳ נפוץ וכן יזורה על נוהו גפרית (איוב יח) וכן כי חנם מזורה הרשת (משלי א) שזורין בו דגן וקטנית. וישק את בני ישראל נתכוון לבודקם כסוטות שלש מיתות נדונו שם אם יש עדים והתראה בסייף כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובין, עדים בלא התרא׳ במגפה שנא׳ ויגוף ה׳ את העם, לא עדים ולא התראה
21 בהדרוקן שבדקום המים ונפחו בטניה׳: מה עשה לך העם הזה כמה יסורים סבלת

הבנת המקרא.

הנכד הגוש כמו יום ענות אדם נפשו (ישעי׳ נח ה) ל׳ עינוי לכן פירשו קול חרופין וגדופין המענין את נפש שומען, והנה אונקלוס תרגם קל דמחייכין והוא ל׳ שחוק ובחוק בנ׳ ארמי גם ל׳ לעג ובזיון, והרא״ע פירשו ל׳ נגינות וגם הרד״ק בשרשו פירשו ל׳ הגבהת קול בשיר בין לשמחה בין לאבל, והמסרת מסיעת לפירושם שבמס״ג במערכת אות א׳ חבר קול ענות עם יום ענות אדם נפשו בש״ק בי״ת מן ב׳ ב׳ מילין ותרויהון בתרי לישנא, גם על שניהם מבור במס״ק ב׳ בתרי לישנא ובמשמע מכי׳ שאין פתרונן שוה, והמכר׳ הזאת לא היתה נעלמת מעיני רש״י ז״ל שהרי בפירושו לתילים סי׳ מ״ב אבל ובלילה שירה עמי הזכיר׳ ופירש הל׳ על פיה, ונרא׳ שלזאת דקדק הרב לפרשו תחלה ל׳ חירופין וגדופין להבדילו מחבירו שהוא ל׳ עינוי ובעבור ששניהם מיסוד אחד הם לכן הוסיף ואמר המענין את נפש שומען כשנאמרים לו, ור״ל אף שהם נבדלים בפתרונן מחבירו ל׳ עינוי וזה ל׳ חירוף מ״מ גם הוא איננו זז מעיקר גזרתו, וכן מדרך הרב בכל מקום להעמיד התיבות על עיקר יסודם אחר לוקחו מהם אף שהם מתחלפי הפתרון בכל מה, וזאת דרך סלולה ידרכו בה חכמי כל ל׳.
20 ויזר ל׳ כיפון וכן יזורה וכו׳ עס״ה, הורה כי שלש תיבות אלה כולם ל׳ נפוץ ומן הפעלים שבסוף פעולתם ה״א אא שולת ויזר הוא מהקל ע״מ ויבן ויקן, יזורה

אַל־יִחַר אַף אֲדֹנִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי בְרָע
הוּא׃ [23] וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ
לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה ׀ מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ [24] וָאֹמַר לָהֶם לְמִי
זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא
הָעֵגֶל הַזֶּה׃ [25] וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא
כִּי־פְרָעֹה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם׃ [26] וַיַּעֲמֹד
מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַיהוָה אֵלָי
וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי׃ [27] וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ עַל־
יְרֵכוֹ עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לָשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה
וְהִרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ

22 כבלת שיכרוך עד שלא תביא עליהם חטא זה: כי ברע הוא בדרך רע הם
24 הולכין תמיד ובנסיונות לפני המקום: ואומר להם דבר א' (למי זהב לבד, והם מהרו והתפרקו (ויתנו לי). ואשליכהו באש ולא ידעתי שיצא העגל הזה ויצא:
25 פרוע מגולה נתגלה שמצו וקלונו כמו ופרע את ראש האשה (במדבר ה). לשמצה
26 בקמיהם להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם: מי לה' אלי
27 יבא אלי. כל בני לוי מכאן שכל השבט כשר: כה אמר וגו' והיכן אמר זובח לאלהים יחרם (שמות כב) כך שנויה במכילתא. אחיו מאמו והוא ישראל:
מלאו

הבנת המקרא.

יזורה מאחר לא נקרא גם פועלו הנקרא פעל היוצא מבנין הכבד הדגוש ולולא הרי"ש שלא תתדגש היה הזי"ן רפוי לשורק דוגמת לא יאנה לצדיק (משלי יב כא) את אשר יצוה (שמות לד לד) ובעבור הרי"ש נשתנה לחולם כמו כי כן יבורך גבר, אבל מזורה הוא בינוני פועל לבנין הכבד הדגוש ובמלואו הוא מזוריה בשקל מאורשה אלא שנפל למ"ד הפעל כמשפט בעלי ל"ה ובעבור הרי"ש נקמץ הזי"ן כמשפטו.

28 אֶת־קְרֹבוֹ׃ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל
מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ׃
29 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מִלְאוּ יֶדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי
אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה׃
רביעי
30 וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם
חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל־יְהוָה אוּלַי
31 אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם׃ וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה
וַיֹּאמַר אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה
32 וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב׃ וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא
חַטָּאתָם וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ׃
33 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא־לִי אֶמְחֶנּוּ
34 מִסִּפְרִי׃ וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת־הָעָם אֶל אֲשֶׁר־
דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פָּקְדִי

29. מלאו ידכם אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו להיות כהנים למקום. כי איש מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו: 30 אכפרה בעד חטאתכם אשים כופר וקנוח וסתימה לנגד חטאתכם להבדיל ביניכם ובין החטא: 31 אלהי זהב אתה הוא שגרמת להם שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו משל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא: 32 ועתה אם תשא חטאתם הרי טוב איני אומר לך מחני. ואם אין מחני וזה מקרא קצר וכן הרבה. מספרך מכל התורה כולה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים: 34 אל אשר דברתי לך יש כאן לך אצל דבור במקום אלי וכן לדבר לו על אדניהו (מלכים א ב). הנה מלאכי ולא אני. וביום פקדי וגו׳ עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט
מן

הגהת המקרא.

34 אל אשר דברתי לך יש כאן לך וכו׳, כבר פירשתיו בטוב בפ׳ ויצא אצל את אשר דברתי לך (בראשית כח טו), גם בפ׳ שמות לעיל א׳ י״ז.

אבלך

3 וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם׃ וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־
הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה
ג 1 אַהֲרֹן׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ
עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה׃
2 וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי
3 הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ אֶל־אֶרֶץ
זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עַם־
4 קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה פֶּן־אֲכֶלְךָ בַּדָּרֶךְ׃ וַיִּשְׁמַע הָעָם
אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ
5 עֶדְיוֹ עָלָיו׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־

מן העון הזה עם שאר העונות ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת
35 מפרעון עון העגל: ויגף ה' את העם מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה:
1 לך עלה מזה ארץ ישראל גבוה מכל הארצות לכך נאמר עלה. ד"א כלפי
שאמר לו בשעת הכעס לך רד אמר לו בשעת רצון לך עלה. אתה והעם כאן
2 לא נאמר ועמך: וגרשתי את הכנעני וגו' שש אומות הן והגרגשי עמד ופנה
3 מפניהם מאליו: אל ארץ זבת חלב ודבש אני אומר לך להעלותם. כי לא
אעלה בקרבך לכך אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך. כי עם קשה עורף
אתה וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי מרבה אני עליכם זעם. אכלך
4 ל' כליון: הדבר הרע שאין השכינה שורה ומהלכת עמם. איש עדיו
כתרים

הבנת המקרא.

3 אכלך ל' כליון עכ"ל ור"ל שהתיבה מגזרת כלה ול' כליון ומבנין הכבד
הדגוש והי' ראוי הכ"ף בפתח ובדגשות הלמ"ד כמו אצוך אלא שכרפה כמו
אהוך שמע לי (איוב טו יז) ונשתנ' פתח גדול לפתח קטן, וכן דעת
הרא"בע ורד"ק במכלול דף קל"ד א' גם בשרשו, וי"א כי שהתיב' מגזרת
כול מבעלי עלומי העי"ן והי' ראוי אכילך ונשתנה, ואע"פכ הוא ל' כליון
יהנ"תה ואמרו כי כמוהו להכיל למען ברק (יחזקאל כא לג) וכן דעת יהב"י
בנין

בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף רֶגַע אֶחָד
אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ
6 מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־
7 יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב׃ וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־
הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה
וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא
8 אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וְהָיָה
כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל־הָעָם וְנִצְּבוּ
אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד־בֹּאוֹ

5 כתרים שנתנו להם בחורב כשאמרו נעש' ונשמע: רגע אחד אעלה בקרבך
וכליתיך אם אעלה בקרבך ואתה ממרים בי בקשיות ערפכם אזעום עליכם
רגע אחד שהוא שיעור זעמו שנא' חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעיה כו)
ואכלה אתכם לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך. ועתה פורענות זו תלקו מיד
שתורידו עדיכם מעליכם. ואדעה מה אעשה לך בפקידת שאר העון אני
6 יודע מה שבלבי לעשות לך: את עדים מהר חורב את העדי שהיה בידם
7 מהר חורב: ומשה מאותו עון והלאה. יקח את האהל ל' הווה הוא לוקח
אהלו ונוטהו מחוץ למחנה אמר מנודה לרב מנודה לתלמיד. הרחק אלפים
אמה כענין שנא' אך רחוק יהי' ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה (יהושע ג).
וקרא לו והיה קורא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה. כל מבקש
ה' מכאן למבקש פני זקן כמקבל פני שכינה. יצא אל אהל מועד כמו יוצא
ד"א והיה כל מבקש ה' אף לו מלאכי השרת כשהיו שואלים מקום שכינה
8 חביריהם אומרים להם הרי הוא באהלו של משה: והיה ל' הווה. כצאת
משה מן המחנה ללכת אל האהל. יקומו כל העם עומדים מפניו ואין
יושבין עד שנתכסה מהם. והביטו אחרי משה לשבח אשרי ילוד אשה שכך
מובטח

הבנת המקרא.

בענין הקורא שלו וכמ"ש בחומש מאור עינים שלי, ומדברי הרמב"ם נראה
שלדעתו התיבה נגזרת משרש אכל, והאמת כי אכל וכול וכלה כולם מיסוד
אחד הם ל' כל להיות שעיקר מובנם הגמירה וההשלמה והתמות אלא שהם
נבדלים בגדרי הוראותם מדבר זה יסוף באכילה וזה בכללות וזה בכליון והכד
השוה שבהם שספו תמו יקדו.

ודבר

הָאֹהֱלָה: וְהָיָה כְּבֹא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם־מֹשֶׁה: וְרָאָה כָל־הָעָם אֶת־עַמּוּד הֶעָנָן עֹמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וְקָם כָּל־הָעָם וְהִשְׁתַּחֲווּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ: וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל־הַמַּחֲנֶה

מיטב שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו: **ודבר עם משה** כמו ומדבר עם משה תרגומו ומתמלל עם משה שהוא כבוד שכינה כמו וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז) ואינו קורא מדבר אלא כשהוא קורא מדבר פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו וההדיוט שומע מאליו וכשהוא קורא מדבר משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט: **והשתחוו** לשכינה: **ודבר ה' אל משה פנים אל פנים** ומתמלל עם משה. **ושב אל המחנה** לאחר שנדבר עמו היה משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות ובי"ח שרף את העגל ודן את החוטאים ובי"ט עלה שנא' ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו' (שמו' לב) עשה שם מ' יום וביקש רחמים שנא' ואתנפל לפני ה' וגו' (דברי' ט) ובר"ח אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני (שמות לד) לקבל לוחות האחרונות ועשה שם מ' יום שנאמר בהם ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו' (דברי' יוד) מה ראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס בי' בתשרי נתרצ' הקב"ה לישראל בשמח' ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי ומסר לו לוחות אחרונו' וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד א' בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד. **ושב אל המחנה** תרגומו ותאיב למשריתא לפי שהוא ל' הווה וכן כל הענין וראה כל העם וקמו ונצבו וקיימין

והביטו

הגהת המקרא.

9 **ודבר עם משה** כמו ומדבר עם משה ותרגומו ומתמלל עם משה וכו' עס"ה, כבר השריש הרב לעיל ט"ו א' אבל אז ישיר גם בראשית כ"ד מ"ה אבל טרם אכלה ועוד במקומות זולתם כי כל דבר הוה ורגיל להיות נופל בו בין ל' עבר בין ל' עתיד וימצאנו הכתוב פעמי' בל' עבר ופעמי' בל' עתיד וטעמם ל' הוה, וככה כל הפעלים העתידים והעוברים שבעניננו כמו **יקח ונטה וקרא יצא** יקומו וכל חביריהם כולם ל' הוה הם ועד"ז פירשם הרב ז"ל גם אונקלוס תרגמם כולם בל' בינוני וכמו שהזכיר הרב עוד להלן אבל ושב אל המחנה, ועל ההקש הזה גם **ודבר** עם משה הי' לו לתרגם **וּמְמַלֵּל** עם משה כמו שתרגם **מְדַבֵּר** עם עשו (בראשי' כ"ז ו) עודנו **מְדַבֵּר** עמם

עם

וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל׃ פ (שלישי)

12 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי׃ 13 וְעַתָּה אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה׃

והביטו ומסתכלין והשתחוו וסגדין, ומדרשו דבר ה׳ אל משה שישוב אל המחנה אמר לו אני בכעס ואתה בכעס אם כן מי יקריבם: 12 ראה אתה אומר אלי ראה תן עיניך ולבך על דבריך אתה אומר אלי וגו׳ ואתה לא הודעתני וגו׳ ואשר אמרת לי הנה אנכי שולח מלאך (שמות כג) (ס״א ושלחתי לפניך מלאך) אין זו הודעה שאין אני חפץ בה. ואתה אמרת ידעתיך בשם הכרתיך משאר בני אדם בשם חשיבות שהרי אמרת לי הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו׳ וגם בך יאמינו לעולם (שמות יט): 13 ועתה אם אמת שמצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך. ואדעך למען אמצא חן בעיניך ואדע בזו מדת תגמוליך מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך ופתרון למען אמצא חן למען אכיר כמה שכר מציאת החן. וראה כי עמך הגוי הזה שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב ראה כי עמך הם מקדם ואם בהם

הבנת המקרא

(שם כט ט) ממלל, וכן אשר אני מדבר אליך (יחזקאל ב ח) ת״י ממלל וכל מדבר אותך (שם מד ה) ת״י ממלל ולכן גם ודבר עם מש׳ דעניינא שהוא ל׳ הוה הי׳ לו לתרגמו גם הוא בל׳ בינוני לזאת אמר הרב שתרגמו ומתמלל בל׳ מתפעל לפי שהוא ל׳ כבוד לשכינה שהקול מדבר בינו לבין עצמו כהוראת ל׳ מתפעל וההדיוט שומע מאליו, ואמר הרב עוד כמו וישמע את הקול מדבר אליו וכו׳, ור״ל כי כן הדין גם בל׳ עברי, וכן כתב הרב ביחזקאל ב׳ ב׳ ז״ל את מדבר אלי, את המתדבר עמי וכבוד הוא לכתוב מדבר כלפי מעלה שהאומר מדבר נשמע כאדם המדבר לחבירו פונה אליו פניו אל פני, והאומ׳ מדבר משמעו שהשכינ׳ כדבר בפני עצמו בכבודו ושלוחיו ישמעו עכ״ל, ואין טענה מן כל וידבר ה׳ אל משה ואין אחד מהם ומדבר ה׳ אל מש׳ גם אונקלוס תרגם כולם ומלל לא ומתמלל שלא חש הכתוב לדקדק בזה

וַיֹּאמַר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה׃ וּבַמֶּה ׀ יִוָּדַע אֵפוֹא כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלֵינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ פ (רביעי) חמישי

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם׃ וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ׃

בהם תועלת אני סומך על היוצאים מחלצי שיתקיימו ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות ואני ליישב המקראות על אופניהם ועל סדרם באתי: ויאמר פני ילכו כתרגומו לא אשלח עוד מלאך אני בעצמי אלך כמו ופניך הולכים בקרב (שמואל ב יז): ויאמר אליו בזו אני חפץ כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה: ובמה יודע איפה יודע מציאת החן הלא בלכתך עמנו ועוד ד"א אני שואל ממך שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם. ונפלינו אני ועמך וגו', ונהיה מובדלים בדבר זה מכל העם כמו והפלה ה' בין מקנה מצרים וגו' (שמות ט): גם את הדבר הזה שלא תשרה שכינתי עוד על ע"א אעשה ואין דבריו של בלעם על ידי שריית שכינה אלא נופל וגלוי עינים כגון ואלי דבר יגונב (איוב ד) שומעין על ידי שליח: ויאמר הראני נא את כבודך ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים והוסיף לשאול להראותו

הבנת המקרא.

כ"א בל' הוה ובינוני שמשמעו שהשכינה רגיל אצלו ומדבר עמו כדבר איש אל אחיו ואין זה דרך כבוד למעלה כי אין חברותא כלפי שמיא, אבל בל' עבר כשבא איזה ציווי או אזהרה מן הש"י לשעתו אין צורך להוציא בל' מתפעל, ואפילו בל' בינוני אין קפידא כשאין מקושר עמו מלת **אל** או **עם** שיורה על אשר עליו הדבור ולכן בא בטוב ואשמע קול **מדבר** (יחזקאל א כח) ולא אמר מתדבר, ואע"פ שיונתן תרגם גם אותו מתמלל היינו לפי שכן מנהג התרגומים לתקן הל' דרך כבוד למעלה אפילו באותן המקומות שלא חש בהם העברי והניחם על פשוטן וכמו שפי' רש"י להלן בפסוק כ"ב ושכותי כפי, וכ"כ בכמה מקומו', ואין טענה מן אשר אני **מדבר** אליך ומן כל אשר אני **מדבר** אותך שהזכרנו לעיל ולא כתיב מתדבר גם יונתן תרגם ממלל לא מתמלל, לפי שהקפידא דוקא בדבור ההדיוט ומכלו אין זה

דרך

19 וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי
בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי
אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם׃ 20 וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־
פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי׃ 21 וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה
מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר׃ 22 וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי
וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־

להראותו מראית כבודו: 19 ויאמר אני אעביר וגו׳, הגיעה שעה שתראה
בכבודי מה שארשה אותך לראות לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה
שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם
תמה זכות אבות אין עוד תקוה אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה
נתון במערה. וקראתי בשם ה׳ לפניך ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם
תכלה זכות אבות וכסדר שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י״ג מדות הוי מלמד
את ישראל לעשות כן ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון (יהיו נענין) כי רחמי
לא כלים. וחנותי את אשר אחון אותן פעמים שארצה לחון. ורחמתי
עת שאחפוץ לרחם עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה
אבל בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית הבטיחו שאינן חוזרות ריקם:
20 ויאמר לא תוכל וגו׳, אף כשאעביר כל טובי על פניך איני נותן לך רשות
21 לראות את פני: הנה מקום אתי בהר אשר אני מדבר עמך תמיד יש מקום
מוכן לי לצרכך שאטמינך שם שלא תזוק ומשם תראה מה שתראה זהו פשוטו
ומדרשו על מקום שהשכינ׳ שם מדבר ואומר המקו׳ אתי ואינו אומר אני במקום
22 שהקב״ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו: בעבור כבודי כשאעבור לפניך.
בנקרת הצור כמו העיני האנשי׳ ההם תנקר (במדבר טז) יקרוה עורבי נחל
(משלי ל) אני קרתי ושתיתי מים (ישעיה לז) גורה אחת להם. נקרת הצור
כריית הצור. ושכותי כפי מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל ותרגומו
ואגין במימרי כנוי הוא לדרך כבוד של מעל׳ שאינו צריך לסוכך עליו בכף ממש:
והסרתי

הגהת המקרא.

דרך כבוד למעלה שיאמר ההדיוט שהשכינה מדברת עמו אבל ראוי לו לומר
שהיא מתדברת, אבל בדבור הש״י ית׳ כשהוא המדבר הוא נאות מאד ויורה על
22 רוממותו ית׳ כי במקום גדולתו שם ענותנותו. וע״פ הדברים האלה אין שום
זר אתנו ולשונות המקרא עם התרגומים כולם על מקומם יבואו בשלום.
בנקרת הצור כמו העיני האנשים וכו׳ עס״ה, לדעת המדקדקים אין
אני קרתי מגזרתן של זה כ״א משרש קור ומפעלי עלומי העי״ן כי הוא ל׳
מקור

23 עֲבָרָי: וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ: פ (חמשי)

1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ: 2 וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר: 3 וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא: 4 וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

23 והסירותי את כפי ואעדי ית דברת יקרי כשאסלק הנהגת כבודי מנגד פניך ללכת משם ולהלן. וראית את אחורי הראהו קשר של תפילין:

1 פסל לך הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו ואמר לו הפסולת יהי' שלך משם נתעשר משה הרבה. פסל לך אתה שברת הראשונות אתה פסל לך אחרות משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד שושבינ' וקרע כתובתה אמר אם יאמר המלך להורגה אומר לו עדין אינה אשתך בדק המלך מצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות נתרצה לה אמר לו שושבינה כתוב לה כתובה אחרת שנקרעה הראשונה אמר לו המלך אתה קרעת אות' אתה קנה לה נייר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי כך המלך זה הקדוש ברוך הוא השפחות אלו ערב רב והשושבין זה משה ארוסתו של הקב"ה ישראל לכך נאמר פסל לך: 2 נכון מזומן: 3 ואיש לא יעלה עמך הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלות שלטה בהן

הבנת המקרא.

מקור, גם רש"י ז"ל בעצמו פירשו כן בישעי' ומ"מ אמר כאן כי גזרה אחת לכולן וזה לפי שטתו ושטת כל קדמוני הקדמונים כי כל התיבות שיסודן שתים אותיות נראות לעולם ואחת נעלמת או נכפלת לפעמים כולן מגזרה אחת הן והם שוים בעיקר פתרונם ונבדלים רק בנדי הוראתם, והשטה הזאת עיקרית וכבר הערותי עליה בכמה מקומות דוק ותמצא.

5 אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים׃ וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן
6 וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה׃ וַיַּעֲבֹר יְהוָה׀
עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה׀ יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ
7 אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים
נֹשֵׂא עָוֺן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד׀
עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים
8 וְעַל־רִבֵּעִים׃ וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃
9 וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא
אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ
לַעֲוֺנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ׃ * וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי
10 כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר

5 בהן עין רעה אין לך יפה מן הצניעות: ויקרא בשם ה' מתרגמינן וקרא
6 בשמא דה': ה' ה' מדת רחמים היא אחת קודם שיחטא ואחת לאחר שיחטא
וישוב. אל אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני (תהלי' כב)
ואין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתי במכילתא. ארך אפים מאריך
אפו ואינו ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה. ורב חסד לצריכים חסד שאין
7 להם זכיות כל כך. ואמת לשלם שכר טוב לעושי רצונו: נוצר חסד שהאדם
עושה לפניו. לאלפים לשני אלפים דורות. עונות אלו הזדונות. פשעים אלו
המרדים שאדם עושה להכעיס. ונקה לא ינקה לפי פשוטו משמע שאינו
מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט ורבותינו דרשו מנקה הוא
לשבים ולא ינקה לשאינו שבים. פוקד עון אבות על בנים כשאוחזים מעש'
אבותיהם בידם שכבר פירש במקרא אחר לשנאי. ועל רבעים דור רביעי
נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות שבמדה טובה
8 הוא אומר נוצר חסד לאלפים: וימהר משה כשרא' משה שכינה עוברת ושמע
9 קול הקריאה מיד וישתחו: ילך נא ה' בקרבנו כמו שהבטחת מאחר שאתה
נושא עון ואם עם קשה עורף הוא ויאמרו בך ואמרת על זאת פן אכלך בדרך
(שמות לג) אתה תסלח לעונינו וגו' יש כי במקום אם. ונחלתנו ותתנו לך
לנחלה (ס"א שתתן לנו נחלה) מיוחדת זו היא בקשת ונפלינו אני ועמך שלא
10 תשרה שכינתך על האומות ע"א: כורת ברית על זאת. אעשה נפלאות

לֹא־נִבְרְאוּ בְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־
הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהֹוָה כִּי־
11 נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ׃ שְׁמָר־לְךָ אֵת
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת־
הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃
12 הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר
13 אַתָּה בָּא עָלֶיהָ פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ׃ כִּי אֶת־
מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן וְאֶת־מַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּן וְאֶת־
14 אֲשֵׁרָיו תִּכְרֹתוּן׃ כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר
15 כִּי יְהֹוָה קַנָּא שְׁמוֹ אֵל קַנָּא הוּא׃ פֶּן־תִּכְרֹת
בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ
16 לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ׃ וְלָקַחְתָּ
מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ
17 אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן׃ אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא
18 תַעֲשֶׂה־לָּךְ׃ אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים
תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב
19 כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם׃ כָּל־פֶּטֶר

ל׳ ונפלינו שתהיו מובדלים בזו מכל האומות ע"א שלא תשרה שכינתי עליהם:
11 13 את האמורי וגו׳ שש אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם: אשריו
14 הוא אילן שעובדים אותו: קנא שמו מקנא ליפרע ואינו מותר וזהו כל ל׳
15 קנאה אוחז בנצחונו ופורע מעוזביו: ואכלת מזבחו כסבור אתה שאין עונש
באכילתו ואני מעלה עליך כמודה בעבודתו שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו
18 19 לבניך: חדש האביב חדש הבכיר שהתבואה מתבכרת בבישולה: כל פטר
רחם.

רחם לי וכל־מקנך תזכר פטר שור ושה: ופטר 20
חמור תפדה בשה ואם־לא תפדה וערפתו
כל בכור בניך תפדה ולא־יראו פני ריקם:
ששת ימים תעבד וביום השביעי תשבת 21
בחריש ובקציר תשבת: וחג שבעת תעשה 22
לך בכורי קציר חטים וחג האסיף תקופת

רחם לי באדם. וכל מקנך תזכר וגו׳ וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה אשר יפטור זכר את רחמ׳. פטר ל׳ פתיח׳ וכן פוטר מים ראשית מדון (משלי יז) תי״ו של תזכר ל׳ נקבה היא מוסב על היולדת: ופטר חמור ולא שאר בהמ׳ טמא׳. 20
הפדה בשה נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר בעבודה לבעלי׳. וערפתו עורפו בקופיץ הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יפסד ממונו.
כל בכור בניך הפדה חמשה סלעים פדיונו קצוב שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה (במדבר יח). ולא יראו פני ריקם לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצות בכור ראיית פנים אלא אזהרה אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכ׳ להביא עולת ראיית פנים ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין כפדיון בכור במסכת קדושין: בחריש ובקציר תשבות למה נזכר חריש וקציר יש מרבותינו אומרי׳ 21
על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקודש וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבוד׳ ששת הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור וא״צ לומר חריש וקציר של מוצאי שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו׳ (ויקרא כה) ויש אומרים שאינו מדבר אלא בשבת וחריש וקציר שהוזכר בו לומר לך מה חריש רשות אף קציר רשו׳ יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוח׳ את השבת:
בכורי קציר חטים שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים. בכורי שהיא 22
מנחה ראשונה הבאה מן החדש של חטים למקדש כי מנחת העומר הבא בפסח מן השעורים היא. וחג האסיף בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית אסיפה זו ל׳ הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כב). תקופת
השנה

הבנת המקרא.

19 פטר ל׳ פתיחה וכו׳ תי״ו של תזכר ל׳ נקבה היא מוסב על היולדת עכ״ל, ור״ל שהתיב׳ מבנין נפעל והתי״ו לסי׳ נסתרת הנפעלת כתי״ו של תחת שנוא׳ כי תבעל (משלי ל כג) וטעמה שיהא רחמה נפטר מן הזכר, ואונקלוס לא חש לתרגם אחר התיבה.

כל

הַשָּׁנָה׃ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ
אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן ׀ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי־אוֹרִישׁ
גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ
אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה׃ לֹא־תִשְׁחַט עַל־
חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח׃
רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ שביעי
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי ׀ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ

השנה שהיא נחזרת השנה בתחיל' השנה הבאה. תקופת ל' מסיבה והקפה:
23 כל זכורך כל הזכרים שבך הרבה מצות בתורה נאמרו ובכפלו ויש מהם שלש
פעמים וארבע לחייב ולענוש על מנין לאוין שבהם ועל מנין עשה שבהם:
24 אוריש כתרגומו אתריך וכן הגל רש׳ דברי׳ ב) וכן ויורש את האמורי (במדבר
לב) ל׳ גרושין. והרחבתי את גבולך ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול
לראות לפני תמיד לכך אני קובע לך שלש רגלים הללו: לא תשחט וגו׳,
25 לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני
חבורה. ולא ילין כתרגומו אין לינה מועלת בראש המזבח ואין לינה אלא
בעמוד השחר. זבח חג הפסח אמוריו ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבים
26 ואברים: ראשית בכורי אדמתך משבעת המינין האמורים בשבח ארצך
ארץ חטה ושעורה וגפן וגו׳ (דברים ח), ודבש הוא דבש תמרי׳. לא תבשל
גדי אזהרה לבשר בחלב ושלשה פעמי׳ כתוב בתורה אחד לאכיל׳ ואחד להנאה
ואחד לאיסור בישול. גדי כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש ממה שהוצרך
לפרש בכמה מקומות גדי עזים למדת שגדי סתם כל יונקים במשמע. בחלב
אמו פרט לעוף שאין לו חלב שאין איסורו מן התורה אלא מדברי
27 סופרים: את הדברים האלה ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבעל פה:

הבנת המקרא.

23 כל זכורך כל הזכרים שבך וכו׳, כבר פירשתיו לעיל כ״ג י״ז.
24 אוריש כתרגומו אתריך וכו׳, עיין מ״ש לעיל ט״ו ט׳ אצל תורישמו.

ברית ואת־ישראל: 28 ויהי־שם עם־יהוה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה ויכתב על־הלחת את דברי הברית עשרת הדברים: 29 ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לחת העדת ביד־משה ברדתו מן־ההר ומשה לא־ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו: 30 וירא אהרן וכל־בני ישראל את־משה והנה קרן עור פניו וייראו מגשת אליו: 31 ויקרא אלהם משה וישבו אליו אהרן וכל־הנשאים בעדה וידבר משה אלהם: 32 ואחרי־כן נגשו כל־בני ישראל ויצום את כל־אשר דבר יהוה אתו בהר סיני: 33 ויכל משה מדבר אתם ויתן על־

שני

29 ויהי ברדת משה כשהביא לוחות אחרונות ביום הכפורים. כי קרן ל׳ קרנים שהאור מבהיק ובולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני ההוד רבותינו אמרו מן המער׳ שנתן הקדוש ברוך הוא ידו על פניו שנא׳ ושכותי כפי (שמו׳ לג):
30 ויראו מגשת אליו בא וראה כמה גדול כוחה של עביר׳ שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מהו אומר ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל ישראל (שמות כד) ולא יראים ולא מזדעזעי׳ ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעי׳ ומזדעזעי׳: הנשיאים בעדה כמו נשיאי העדה.
31 וידבר משה אליהם שליחותו של מקום ול׳ הווה הוא כל הענין הזה:
32 ואחרי כן נגשו אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל, תנו רבנן כיצד סדר המשנה משה היה למד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה נכנסו בניו שנה להם משה פרקם נסתלקו הם וישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם נסתלקו זקנים ישבו לצדדין נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם נמצא ביד כל העם אחד ביד הזקנים שנים ביד בני אהרן שלשה ביד אהרן ארבעה וכולי כדאיתא בערובין:
33 ויתן על פניו מסוה כתרגומו בית אפי ל׳ ארמי הוא בגמרא נוי לבא ועוד בכתובו׳ הוה קא מסוה לאפה ל׳ הבטה

פָּנָיו מַסְוֶה׃ וּבְבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ
יָסִיר אֶת־הַמַּסְוֶה עַד־צֵאתוֹ וְיָצָא וְדִבֶּר אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יְצֻוֶּה׃ וְרָאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וְהֵשִׁיב
מֹשֶׁה אֶת־הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר
אִתּוֹ׃ ס וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־
עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָם׃ שֵׁשֶׁת יָמִים
תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם

היה מסתכל בה אף כאן מסוה בגד הניתן כנגד הפרצוף ובית העינים ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה נותן המסוה כנגדן ונוטלו בשעה שהי' מדבר עם ישרא' ובשע' שהמקו' מדבר עמו עד צאתו ובצאתו יצא בלא מסוה: ודבר אל בני ישראל וראו קרני ההוד בפניו וכשהוא מסתלק מהם והשיב את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו, וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו: ויקהל משה למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר והוא ל' הפעיל שאינו אוסף אנשים בידים אלא הם נאספים על פי דבורו ותרגומו ואכניש: ששת ימים הקדי' להם אזהר' שבת לצווי מלאכ' המשכן לומר שאינו דוחה את השבת:

לא

הבנת המקרא.

ויקהל משה למחרת יוה"כ כשירד מן ההר, והוא ל' הפעיל וכו' עכ"ה, הרב הרא"מ ז"ל נתקשה מאד בביאור דבור זה ושקל וטרי ונדד על כל הצדדים ולבסוף הניחו בתימה, ולי נרא' שדברי הרב ז"ל ברורים וטובים ונכונים, ואין מכוונתו להודיענו שהתיב' מבנין הפעיל כי מי לא ידע זאת וכל הפעלים הבאים על משקלו הם מההפעיל כמו כל וישכם וישלך ויחזק ויסתר ויקטר ויקרב וירכב ורבים כמוהם ואין גם אחד מהם שאמר הרב בו של' הפעיל הוא כי אין לו צורך, אבל בל' הקהלה מצא הרב מקום באור בעבור הזרות הנרא' בו וזה שכל ל' הקהלה שבמקרא רצוני כשהדבור על הפועל ימצאנו הכתוב בל' הפעיל, וכל ל' הקהלות רצוני כשהדבור על הפעול ימצאנו הכתוב בלשון נפעל וזה שלא על המנהג, לזאת ראה הרב לתת טוב טעם באומרו והוא ל' הפעיל וכו' ורצונו שלזאת ימצא הכתוב ל' הקהלה בל' הפעיל דוקא לא בבנין הקל לפי שאין אוסף אנשים בידים וכו' ולכן מטבע הפעול' הזאת שלא תשתמש כ"א בשנים פעולים הדבור והעם ויאות לזה ל' הפעיל, אמנם על הפעולים

פעל

קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בוֹ
מְלָאכָה יוּמָת׃ (3) לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ פ
(4) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר׃ (5) קְחוּ מֵאִתְּכֶם
תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת
יְהוָה זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ (6) וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃ (7) וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת
תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃ (8) וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר וּבְשָׂמִים
לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ (9) וְאַבְנֵי־שֹׁהַם
וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ (10) וְכָל־חֲכַם־לֵב

(3) לא תבערו אש יש מרבותינו אומרים הבערה ללאו יצאת ויש אומרים לחלק יצאת : (4) זה הדבר אשר צוה ה' לי לאמר לכם : (5) נדיב לבו על שם שלבו נודבו קרוי נדיב לב, כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צוואתם :

את

הבנת המקרא.

נופל לדבר בל' נפעל כי הוא בנין לעצמו אף שאין מציאות לבנין הקל כמבואר בצחות ובמאזנים, ומה שאמר ותרגומו ואכנש רצונו כי כן המנהג גם בל' ארמי להוציאו בל' הפעיל ותרגומו הנכון ואכנש ולא וכנש כגירסת ספרינו, ואם תשאל מה נשתנה ל' הקהלה מל' אסיפה וקבוץ שטעם אחד לשלשתן ומ"מ מצאנו ל' אסיפה וקבוץ גם בבנין הקל ? דע והבן שיש הפרש גדול ביניהם, כי ל' קבוץ נופל על הבאת אישים מפוזרים אל מקום אחד יהיו דוממים או בעלי חיים או בני אדם, ואין במשמעו כ"א הקבוץ לבד לא אופן הקבוץ, ול' הקהלה בלתי נופל כ"א על קבוץ אישי בני אדם דוקא ואופן הקבוץ הזה הוא בדבור כנ"ל, אכן ל' אסיפה בלתי נופל על הקבוץ כלל כי אם על ההכנסה מן החוץ אל תוך הבית וקרוב הוא אל ל' הטמנה ומזה הצד הוא נופל בין על אישים רבים המתכנסים בין על איש אחד לבד כמו אסף אלהים חרפתי (בראשי' ל כג) וכמו שפי' עליו רש"י ז"ל וכנה פי' אני נאסף אל עמי (שם מט כט) ע"ש דברי טעם וכהנה דבריו אצל ואחר תאסף (במדבר יב יד), ואע"פ של' אסיפה ול' הכנסה שוים בעיקר פתרונם מ"מ הם נבדלים בצד מה כי ל' כניסה מורה על

בהתאגרות

11 בָּכֶם יָבֹאוּ וְיַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: אֶת־
הַמִּשְׁכָּן אֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־מִכְסֵהוּ אֶת־קְרָסָיו וְאֶת־
12 קְרָשָׁיו אֶת־בְּרִיחָו אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנָיו: אֶת־
הָאָרֹן וְאֶת־בַּדָּיו אֶת־הַכַּפֹּרֶת וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ:
13 אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֵת לֶחֶם
14 הַפָּנִים: וְאֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ
15 וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר: וְאֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְאֶת־בַּדָּיו

11 **את המשכן** יריעות התחתונות הנראות בתוכו קרוי משכן. **את אהלו** הוא אהל יריעות עזים העשוי לגג. **ואת מכסהו** מכסה עורות אלים והתחשים:
12 **ואת פרכת המסך** פרכת המחיצה כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך וכן שכת בעדו (איוב א) הנני שך את דרכך (הושע ב):
13 **לחם הפנים** כבר פירשתי על שם שהיו לו פנים לכאן ולכאן שהיה עשוי כמין
14 תיבה פרוצה: **ואת כליה** מלקחים ומחתות. **נרותיה** לוצי"ש בלעז (אוייפען) בזיכין שהשמן והפתילות נתונין בהן. **ואת שמן המאור** אף הוא צריך חכמי לב שהוא משונה מאחר שמני' כמו שמפורש במנחות מגרגרו

הבנת המקרא.

ההתאברות באוצר במקום מוצנע ומשומר שלא תהא יד כל אדם שולטת בו, אם לחשיבות הדבר ההוא או להיותו מדומ' לדבר חשוב, וקרא הוא ע"ל גניזה בהתחלפות הכ"ף והסמ"ך בגימ"ל וזי"ן וכמנהג הל', וכבר הארכתי ביותר בדבר שלא מעניננו כדי להעיר המעיין על אופני שימוש הל' בתיבות כרדפות.
12 **ואת פרכת המסך** פרכת המחיצה, כל דבר המגין וכו' עס"ה, דבריו מבוארין כי פרכת המסך טעמו וילון המחיצה כלומר וילון לתכלית המחיצ', ומלת פרכת הוא מושקלים הכבדים ע"מ כפרת ולולי הרי"ש שלא תתדגש היה הפ"א פתוחה כב"ף של כפרת, ומנהג המשקלים האלה להיות שוים בסמיכות ובפרד לכן הוא סמוך אל המסך ואין מסך תאר לפרכת שאילו כן הי' לו לומר הפרכת המסך, לכן הוא שם דבר מגזרת סך ל' סכך ונופל על כל דבר המגין בין מלמעל' בין מלמט' והמ"ם שבו לתיקון השם ולכן בסמיכתו לא ישתנה כי אם קיומו' הסמ"ך לפתח אבל קמצו' המ"ם לא ישתנ' כמו את מָסַךְ הפתח, ואילו היה המ"ם שרש הי' ראוי בסמיכותו להנקד מְסַךְ כמו מן בָּקָר בָּשָׂר בְּקַר בְּשַׂר.

ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים ואת־מסך
16 הפתח לפתח המשכן: את ׀ מזבח העלה
ואת־מכבר הנחשת אשר־לו את־בדיו ואת־כל־
17 כליו את־הכיר ואת־כנו: את קלעי החצר את־
עמדיו ואת־אדניה ואת מסך שער החצר:
18 את־יתדת המשכן ואת־יתדת החצר ואת־
19 מיתריהם: את־בגדי השרד לשרת בקדש את־
בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת־בגדי בניו לכהן:
20 21 ויצאו כל־עדת בני־ישראל מלפני משה: * ויבאו
כל־איש אשר־נשאו לבו וכל אשר נדבה
רוחו אתו הביאו את־תרומת יהוה למלאכת
22 אהל מועד ולכל־עבדתו ולבגדי הקדש: ויבאו
האנשים על־הנשים כל ׀ נדיב לב הביאו חח
ונזם וטבעת וכומז כל־כלי זהב וכל־איש אשר
23 הניף תנופת זהב ליהוה: וכל־איש אשר־נמצא

15 בראש הזית והוא כתית זך: מסך הפתח וילון שלפני המזרח שאין שם
17 קרשים ולא יריעות: את עמודיו ואת אדניה הרי חצר קרוי כאן ל׳ זכר
ול׳ נקבה וכן דברי׳ הרבה. ואת מסך שער החצר וילון פרוס לצד המזרח
כ׳ אמה אמצעיות של רוחב החצר שהיה חמשים רחב וסתומין הימנו לצד צפון
ט״ו אמה וכן לדרום שנאמר חמש עשרה אמה קלעים לכתף (שמות לח):
18 יתדות לתקוע ולקשור בהם סופי היריעות בארץ שלא ינוע ברוח. מיתריהם
19 חבלים לקשור: בגדי השרד לכסות הארון והשלחן והמנור׳ והמזבחו׳ בשעת
22 סילוק מסעות: על הנשים עם הנשים וסמוכין אליהן. חח הוא תכשיט
של זהב עגול נתון על הזרוע והוא הצמיד. כומז כלי זהב הוא נתון כנגד אותו
23 מקום לאשה ורבותינו פירשו שם כומז כאן מקו׳ זמה: וכל איש אשר נמצא

אִתּוֹ תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים
וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים הֵבִיאוּ׃
24 כָּל־מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת הֵבִיאוּ אֵת
תְּרוּמַת יְהוָה וְכֹל אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ עֲצֵי שִׁטִּים
25 לְכָל־מְלֶאכֶת הָעֲבֹדָה הֵבִיאוּ׃ וְכָל־אִשָּׁה חַכְמַת־
לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ וַיָּבִיאוּ מַטְוֶה אֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־
26 הָאַרְגָּמָן אֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ׃ וְכָל־
הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֹתָנָה בְּחָכְמָה טָווּ
27 אֶת־הָעִזִּים׃ וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ אֵת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם
28 וְאֵת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ וְאֶת־
הַבֹּשֶׂם וְאֶת־הַשָּׁמֶן לְמָאוֹר וּלְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
29 וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב
לִבָּם אֹתָם לְהָבִיא לְכָל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּיַד־מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
נְדָבָה לַיהוָה׃   פ   שלישי (שני כשהן מחוברין)

30 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה
בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה׃

אתו תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אלים או תחשים כולם הביאו:
26 טוו את העזים היא היתה אומנות יתירה שמעל גבי העזים טווין אותו:
27 והנשיאים הביאו אמר רבי נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו כיון שהשלימו צבור את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים (שמות לב) אמרו נשיאים מה עלינו לעשות הביאו את אבני השהם וגו' לכך התנדבו בחנוכת המזבח תחל' ולפי שנתעצלו
30 מתחלה נחסרה אות משמם והנשאם כתיב: חור בנה של מרים היה:

31 וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת
32 וּבְכָל־מְלָאכָה׃ וְלַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשֹׂת בַּזָּהָב
33 וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת
34 עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלֶאכֶת מַחֲשָׁבֶת׃ וּלְהוֹרֹת נָתַן
בְּלִבּוֹ הוּא וְאָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן׃
35 מִלֵּא אֹתָם חָכְמַת־לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלֶאכֶת
חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת
הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ וְאֹרֵג עֹשֵׂי כָּל־מְלָאכָה וְחֹשְׁבֵי **לו**
1 מַחֲשָׁבֹת׃ וְעָשָׂה בְצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכֹל אִישׁ
חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה וּתְבוּנָה בָּהֵמָּה
לָדַעַת לַעֲשֹׂת אֶת־כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ
2 לְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־בְּצַלְאֵל
וְאֶל־אָהֳלִיאָב וְאֶל כָּל־אִישׁ חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה חָכְמָה בְּלִבּוֹ כֹּל אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ לִבּוֹ
3 לְקָרְבָה אֶל־הַמְּלָאכָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃ וַיִּקְחוּ
מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֵת כָּל־הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לִמְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשֹׂת אֹתָהּ
וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר׃
4 וַיָּבֹאוּ כָּל־הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֵת כָּל־מְלֶאכֶת
הַקֹּדֶשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־הֵמָּה

34 אהליאב משבט דן מן הירודין שבשבטי' מבני השפחות והשוהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטי' לקיים מה שנאמר ולא נכר שוע לפני דל

עֹשִׂים׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה לַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃ וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל־יַעֲשׂוּ־עוֹד מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא׃ וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם לְכָל־הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר׃ ס רביעי וַיַּעֲשׂוּ כָל־חֲכַם־לֵב בְּעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֶת־הַמִּשְׁכָּן עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָם׃ אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת׃ וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אֶחָת וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חִבַּר אַחַת אֶל־אֶחָת׃ וַיַּעַשׂ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּמַּחְבָּרֶת כֵּן עָשָׂה בִּשְׂפַת

(איוב לד): מדי העבודה יותר מכדי צורך העבוד': ויכלא ל' מניעה:
7 והמלאכה היתה דים לכל המלאכה ומלאכת ההבאה היתה דים של עושי המשכן לכל המלאכ' של משכן לעשות אותה ולהותר. והותר כמו והכבד את לבו (שמות ח), והכות את מואב (מלכים ב ג):

הבנת המקרא.

7 והותר כמו והכבד את לבו, והכות את מואב עכ"ל רבינו שהתיב' מגזרת יתר וה"א לפי' בנין הפעיל והוא מקור דוגמת והכבד והכות ואינם ל' ציווי כלל אף שבאים על משקל הציווי, ועיין לעיל ח' י"א והכבד את לבו, גם י"ח כ"ב והקל מעליך, גם בפירושו לישעי' ה' ד' וברוא בער, ועוד שם ו' י' השמן לב העם הזה, ומתוך כל אלה תבין דעתו ביותר בירור.

הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית: 2 חֲמִשִּׁים
לֻלָאֹת עָשָׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת
עָשָׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית
מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אַחַת אֶל־אֶחָת: 3 וַיַּעַשׂ חֲמִשִּׁים
קַרְסֵי זָהָב וַיְחַבֵּר אֶת־הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אַחַת
בַּקְּרָסִים וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד: פ

14 וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־
עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת עָשָׂה אֹתָם: 15 אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת
שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רֹחַב הַיְרִיעָה
הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת: 16 וַיְחַבֵּר
אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד:
17 וַיַּעַשׂ לֻלָאֹת חֲמִשִּׁים עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצֹנָה
בַּמַּחְבָּרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה עַל־שְׂפַת הַיְרִיעָה
הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית: 18 וַיַּעַשׂ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים
לְחַבֵּר אֶת־הָאֹהֶל לִהְיֹת אֶחָד: 19 וַיַּעַשׂ מִכְסֶה לָאֹהֶל
עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת תְּחָשִׁים
מִלְמָעְלָה: ס חמישי 20 וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים
לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים: 21 עֶשֶׂר אַמֹּת אֹרֶךְ
הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד:
22 שְׁתֵּי יָדֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אַחַת אֶל־אֶחָת
כֵּן עָשָׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן: 23 וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים

לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קְרָשִׁים לִפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה׃
וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף עָשָׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקְּרָשִׁים
שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו
וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃
וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עָשָׂה
עֶשְׂרִים קְרָשִׁים׃ וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כָּסֶף
שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים
תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה
עָשָׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ וּשְׁנֵי קְרָשִׁים עָשָׂה
לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃ וְהָיוּ תוֹאֲמִם
מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים אֶל־רֹאשׁוֹ אֶל־
הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן עָשָׂה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי
הַמִּקְצֹעֹת׃ וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף
שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת
הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה
לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת׃ וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם
לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם
לְקַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה׃ וַיַּעַשׂ אֶת־
הַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן לִבְרֹחַ בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מִן־הַקָּצֶה
אֶל־הַקָּצֶה׃ וְאֶת־הַקְּרָשִׁים צִפָּה זָהָב וְאֶת־
טַבְּעֹתָם עָשָׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וַיְצַף אֶת־

הַבְּרִיחִם זָהָב׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה
אֹתָהּ כְּרֻבִים׃ וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים
וַיְצַפֵּם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב וַיִּצֹק לָהֶם אַרְבָּעָה
אַדְנֵי־כָסֶף׃ וַיַּעַשׂ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה
רֹקֵם׃ וְאֶת־עַמּוּדָיו חֲמִשָּׁה וְאֶת־וָוֵיהֶם וְצִפָּה
רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם זָהָב וְאַדְנֵיהֶם חֲמִשָּׁה
נְחֹשֶׁת׃ פ

וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת־הָאָרֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם
וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי
קֹמָתוֹ׃ וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ וַיַּעַשׂ
לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב
עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ
הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית׃ וַיַּעַשׂ
בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב׃ וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים
בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן׃
וַיַּעַשׂ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ
וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ׃ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי כְרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה
עָשָׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת׃ כְּרוּב־אֶחָד

ויעש בצלאל לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים נקראת על שמו׃

מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת
9 עָשָׂה אֶת־הַכְּרֻבִים מִשְּׁנֵי קְצוֹוֹתָו׃ וַיִּהְיוּ הַכְּרֻבִים
פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־
הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת
הָיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים׃ פ
10 וַיַּעַשׂ אֶת־הַשֻּׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ
11 וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב
12 טָהוֹר וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ וַיַּעַשׂ לוֹ מִסְגֶּרֶת
13 טֹפַח סָבִיב וַיַּעַשׂ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב׃ וַיִּצֹק
לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתֵּן אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל
14 אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו׃ לְעֻמַּת
הַמִּסְגֶּרֶת הָיוּ הַטַּבָּעֹת בָּתִּים לַבַּדִּים לָשֵׂאת
15 אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף
16 אֹתָם זָהָב לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ וַיַּעַשׂ אֶת־
הַכֵּלִים ׀ אֲשֶׁר עַל־הַשֻּׁלְחָן אֶת־קְעָרֹתָיו וְאֶת־
כַּפֹּתָיו וְאֵת מְנַקִּיֹּתָיו וְאֶת־הַקְּשָׂוֹת אֲשֶׁר יֻסַּךְ
בָּהֵן זָהָב טָהוֹר׃ פ ששי (שלשי כשהן מחוברין)
17 וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֹרָה זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה עָשָׂה
אֶת־הַמְּנֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ
18 וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה הָיוּ׃ וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ
שְׁלֹשָׁה ׀ קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי

רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה׃ 20 וּפֶטֶר
חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ
כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃
21 שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת
בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת׃ 22 וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה
לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת

רחם לי באד'. וכל מקנך תזכר וגו' וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה אשר יפטור זכר את רחמו. פטר ל' פתיחה וכן פוטר מים ראשית מדון (משלי יז) ת"ו של תזכר ל' נקבה היא מוסב על היולדת: 20 ופטר חמור ולא שאר בהמ' טמא'. הפדה בשה נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר בעבודה לבעלי'. וערפתו עורפו בקופיץ הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יפסד ממונו. כל בכור בניך הפדה חמשה סלעים פדיונו קצוב שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה (במדבר יח). ולא יראו פני ריקם לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצות בכור ראיית פנים אלא אזהרה אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכ' להביא עולת ראיית פנים ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמוד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין כפדיון בכור במסכת קדושין: 21 בחריש ובקציר תשבות למה נזכר חריש וקציר יש מרבותינו אומרי' על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקודש וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבוד' ששת הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור וא"צ לומר חריש וקציר של מוצאי שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו' (ויקרא כה) ויש אומרים שאינו מדבר אלא בשבת וחריש וקציר שהוזכר בו לומר לך מה חריש רשות אף קציר רשו' יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוח' את השבת: 22 בכורי קציר חטים שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים. בכורי שהיא מנחה ראשונה הבאה מן החדש של חטים למקדש כי מנחת העומר הבא בפסח מן השעורים היא. וחג האסיף בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית אסיפה זו ל' הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כב). תקופת
השנה

הגהת המקדש.

19 פטר ל' פתיחה וכו' ת"ו של תזכר ל' נקבה היא מוסב על היולדת עכ"ל, ור"ל שהתיב' מבנין נפעל והתי"ו לסי' נסתרת הנפעלת כתי"ו של תחת שנוא' כי תבעל (משלי ל כג) וטעמה שיהא רחמה נפטר מן הזכר, ואונקלוס לא חש לתרגם אחר התיבה.

כל

הַשָּׁנָה׃ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן ׀ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה׃ לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח׃ רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ שביעי

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי ׀ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ

השנה שהיא בחזרת השנה בתחל׳ השנה הבאה. תקופת ל׳ מסיבה והקפה: כל זכורך כל הזכרים שבך הרבה מצות נאמרו בתורה כאמרו וכפלו ויש מהם שלש פעמים וארבע לחייב ולענוש על מנין לאוין שבהם ועל מנין עשה שבהם: אוריש כתרגומו אתריך וכן החל רש׳ (דברי׳ ב) וכן ויורש את האמורי (במדבר לב) ל׳ גרושין. והרחבתי את גבולך ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול לראות לפני תמיד לכך אני קובע לך שלש רגלים הללו: לא תשחט וגו׳, לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה. ולא ילין כתרגומו אין לינה מועלת בראש המזבח ואין לינה אלא בעמוד השחר. זבח חג הפסח אמוריו ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבים ואברים: ראשית בכורי אדמתך משבעת המינין האמורים בשבח ארצך ארץ חטה ושעורה וגפן וגו׳ (דברים ח), ודבש הוא דבש תמרי׳. לא תבשל גדי אזהרה לבשר בחלב ושלשה פעמי׳ כתוב בתורה אחד לאכיל׳ ואחד להנאה ואחד לאיסור בישול. גדי כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש ממה שהוצרך לפרש בכמה מקומות גדי עזים למדת שגדי סתם כל יונקים במשמע. בחלב אמו פרט לעוף שאין לו חלב שאין איסורו מן התורה אלא מדברי סופרים: את הדברים האלה ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבעל פה:

הבנת המקרא.

כל זכורך כל הזכרים שבך וכו׳, כבר פירשתיו לעיל כ״ג י״ז.

אוריש כתרגומו אתריך וכו׳, עיין מ״ש לעיל ט״ו ט׳ אצל תורישמו.

רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה׃ וּפֶטֶר
חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ
כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת
בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת׃ וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה
לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת

רחם לי באד'. וכל מקנך תזכר וגו' וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה אשר
יפטור זכר את רחמ'. פטר ל' פתיח' וכן פוטר מים ראשית מדון (משלי יז) תי"ו
של תזכר ל' נקבה היא מוסב על היולדת: ופטר חמור ולא שאר בהמ' טמא'. 20
תפדה בשה נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר בעבודה
לבעלי'. וערפתו עורפו בקופיץ הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יפסיד ממונו.
כל בכור בניך תפדה חמשה סלעים פדיונו קצוב שנאמר ופדויו מבן חדש
תפדה (במדבר יח). ולא יראו פני ריקם לפי פשוטו של מקרא דבר בפני
עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצות בכור ראיית פנים אלא אזהרה
אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכ' להביא עולת
ראיית פנים ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על
הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין כפדיון בכור במסכת
קדושין: בחריש ובקציר תשבות למה נזכר חריש וקציר יש מרבותינו אומרי' 21
על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי
שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקודש וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום
השביעי תשבות ועבוד' ששת הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור
וא"צ לומר חריש וקציר של מוצאי שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו'
(ויקרא כה) ויש אומרים שאינו מדבר אלא בשבת וחריש וקציר שהוזכר בו לומר
לך מה חריש רשות אף קציר רשו' יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוח' את השבת:
בכורי קציר חטים שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים. בכורי שהיא 22
מנחה ראשונה הבאה מן החדש של חטים למקדש כי מנחת העומר הבא בפסח
מן השעורים היא. וחג האסיף בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית
אסיפה זו ל' הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כב). תקופת
השנה

הגהת המקיה.

19 פטר ל' פתיחה וכו' תי"ו של תזכר ל' נקבה היא מוסב על היולדת עכ"ל,
ור"ל שהתיב' מבנין נפעל והתי"ו לסי' נסתרת הנפעלת כתי"ו של תחת שנוא'
כי תבעל (משלי ל כג) וטעמה שיהא רחמה נפטר מן הזכר, ואונקלוס
לא חש לתרגם אחר התיבה.

כל

שנה: שלש פעמים בשנה יראה כל־זכורך
את־פני האדן יהוה אלהי ישראל: כי־אוריש
גוים מפניך והרחבתי את־גבלך ולא־יחמד איש
את־ארצך בעלתך לראות את־פני יהוה
אלהיך שלש פעמים בשנה: לא־תשחט על־
חמץ דם־זבחי ולא־ילין לבקר זבח חג הפסח:
ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך
לא־תבשל גדי בחלב אמו: פ שביעי
ויאמר יהוה אל־משה כתב־לך את־הדברים
האלה כי על־פי ׀ הדברים האלה כרתי אתך

השנה שהיא באחרית השנה ובתחיל' השנה הבאה. תקופת ל' מסיבה ויקפה:
כל זכורך כל הזכרים שבך הרבה מצות בתורה באמרו ובכפלו ויש אומרים שלא
פעמים וארבע לחייב ולענוש על יכין לאין שבהם וכל יכין עשה שבהם:
אוריש כתרגומו אתריך וכן התלרם דברי' כ) וכן ויירש את האמורי (דברים
לב) ל' גרושין. והרחבתי את גבולך ואתה רחוק מבית הבחירה ואיך יכו:
לראות לפני תמיד לכך אני קונע לך שלש רגלים הללו: לא תשחט וגו',
לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני
תבערה. ולא ילין כתרגומו אין לינה מועלת בראש המזבח ואין לינה אלא
בעמוד השחר. זבח חג הפסח אימוריו ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבים
ואברים: ראשית בכורי אדמתך משבעת המינין האמורים בשבח ארצך
ארץ חטה ושעורה וגפן וגו' (דברים ח), ודבש הוא דבש תמרי'. לא תבשל
גדי אזהרה לבשר בחלב ושלשה פעמי' כתוב בתורה אחד לאכילה ואחד להנאה
ואחד לאיסור בישול. גדי כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש ומה שהוצרך
לפרש בכמה מקומות גדי עזים למדת שגדי סתם כל יונקים במשמע. בחלב
אמו פרט לעוף שאין לו חלב שאין איסורו מן התורה אלא מדברי
כז סופרים: את הדברים האלה ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבעל פה:

הגהת המקרא.

23 כל זכורך כל הזכרים שבך וכו', כבר פירשתיו לעיל כ"ג י"ז.
24 אוריש כתרגומו אתריך וכו', עיין מ"ש לעיל ט"ו ט' אצל תורישמו.

28 בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא
שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֵת דִּבְרֵי הַבְּרִית
29 עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים׃ וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי
וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר
וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ׃
30 וַיַּרְא אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה
31 קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו׃ וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם
מֹשֶׁה וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה
32 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם׃ וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְּשׁוּ כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיְצַוֵּם אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אִתּוֹ
33 בְּהַר סִינָי׃ וַיְכַל מֹשֶׁה מְדַבֵּר אִתָּם וַיִּתֵּן עַל־

29 ויהי ברדת משה. כשהביא לוחות אחרונות ביום הכפורים. כי קרן. ל' קרנים שהאור מבהיק ובולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני ההוד רבותינו אמרו מן המער' שנתן הקדוש ברוך הוא ידו על פניו שנא' ושכותי כפי (שמו' לג):
30 ויראו מגשת אליו. בא וראה כמה גדול כוחה של עביר' שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מהו אומר ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל ישראל (שמות כד) ולא יראים ולא מזדעזעי' ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעי' ומזדעזעי': 31 הנשיאים בעדה. כמו נשיאי העדה. וידבר משה אליהם. שליחותו של מקום ול' הווה הוא כל הענין הזה: 32 ואחרי כן נגשו. אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל, תנו רבנן כיצד סדר המשנה משה היה למד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה נכנסו בניו שנה להם משה פרקם נסתלקו הם וישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם נסתלקו זקנים ישבו לצדדין נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם נמצא ביד כל העם אחד ביד הזקנים שנים ביד בני אהרן שלשה ביד אהרן ארבעה וכולי כדאיתא בערובין: 33 ויתן על פניו מסוה. כתרגומו בית אפי ל' ארמי הוא בגמרא סוי לבא ועוד בכתובו' הוה קא מסוה לאפה ל' הנטה

פָּנָיו מַסְוֶה: וּבְבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ
יָסִיר אֶת־הַמַּסְוֶה עַד־צֵאתוֹ וְיָצָא וְדִבֶּר אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יְצֻוֶּה: וְרָאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וְהֵשִׁיב
מֹשֶׁה אֶת־הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר
אִתּוֹ: ס וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־
עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָם: שֵׁשֶׁת יָמִים
תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם

היה מסתכל בה אף כאן מסוה נגד הניתן כנגד הפרצוף ובית העינים ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה נותן המסוה כנגדן ונוטלו בשעה שהי' מדבר עם ישראל ובשע' שהמקו' מדבר עמו עד צאתו ובצאתו יצא בלא מסוה: ודבר אל בני ישראל וראו קרני ההוד בפניו וכשהוא מסתלק מהם והשיב את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו, וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו: ויקהל משה למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר והוא ל' הפעיל שאינו נופל אנשים בידים אלא הם נאספים על פי דבורו ותרגומו ואכניש: ששת ימים הקדי' להם אזהר' שבת לצווי מלאכ' המשכן לומר שאינו דוחה את השבת:

לא

הבנת המקרא.

ויקהל משה למחרת יוה"כ כשירד מן ההר, והוא ל' הפעיל וכו' עס"ה, הרב הרא"מ ז"ל נתקשה מאד בביאור דבור זה ושקל וטרי ונדד על כל הצדדים ולבסוף הניחו בתימה, ולי נרא' שדברי הרב ז"ל ברורים וטובים ונכונים, ואין מכוונתו להודיענו שהתיב' מבנין הפעיל כי מי לא ידע זאת וכל הפעלים הבאים על משקלו הם מההפעיל כמו כל וישכם וישלך ויאזן ויסתר ויקטר ויקרב וירכב ורבים כמוהם ואין גם אחד מהם שאמר הרב בו של' הפעיל הוא כיאין לו נורך, אבל בל' הקהלה מצא הרב מקום באור בעבור הזרות הנרא' בו וזה שכל ל' הקהלה שבמקרא רגוני כשהדבור על הפועל יוציאנו הכתוב בל' הפעיל, וכל ל' הקהלות רגוני כשהדבור על הפעול יוציאנו הכתוב בלשון נפעל וזה שלא על המנהג, לזאת ראה הרב לתת טוב טעם באומרו והוא ל' הפעיל וכו' ורצונו שלזאת יוציא הכתוב ל' הקהלה בל' הפעיל דוקא לא בבנין הקל לפי שאין אוסף אנשים בידים וכו' ולכן נוטבע הפעול' הזאת שלא תשתלם כ"א בשנים פעולים הדבור והעם ויאות לזה ל' הפעיל, אונס על הפעולים

כמל

קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בוֹ
מְלָאכָה יוּמָת׃ לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ פ
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר׃ קְחוּ מֵאִתְּכֶם
תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת
יְהוָה זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃ וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת
תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃ וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר וּבְשָׂמִים
לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ וְאַבְנֵי־שֹׁהַם
וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ וְכָל־חֲכַם־לֵב

לא תבערו אש יש מרבותינו אומרים הבערה ללאו יצאת ויש אומרים לחלק יצאת: זה הדבר אשר צוה ה' לי לאמר לכם: נדיב לבו על שם שלבו נודבו קרוי נדיב לב, כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צואתם:

הבנת המקרא.

נופל לדבר בל' נפעל כי הוא בנין לעצמו אף כשאין מציאות לבנין הקל כמבואר בשמות ובמאזנים, ומה שאמר ותרגומו ואתכנש רצונו כי כן המנהג גם בל' ארמי להוציאו בל' הפעיל ותרגומו הכנון ואתכנש ולא וכנש כגירסת ספרינו, ואם תשאל מה נשתנה ל' הקהלה מל' אסיפה וקבוץ שטעם אחד לשלשתן ומ"מ מצאנו ל' אסיפה וקבוץ גם בבנין הקל? דע והבן שיש הפרש גדול ביניהם, כי ל' קבוץ נופל על הבאת אישים מפוזרים אל מקום אחד יהיו דוממים או בעלי חיים או בני אדם, ואין במשמעו כ"א הקבוץ לבד לא אופן הקבוץ, ול' הקהלה בלתי נופל כ"א על קבוץ אישי בני אדם דוקא ואופן הקבוץ הזה הוא בדבור כנ"ל, אכן ל' אסיפה בלתי נופל על הקבוץ כלל כי אם על ההכנסה מן החוץ אל תוך הבית וקרוב הוא אל ל' הטמנה ומזה הצד הוא נופל בין על אישים רבים המתכנסים בין על איש אחד לבד כמו אסף אלהים חרפתי (בראשי' ל כג) וכמו שפי' עליו רש"י ז"ל וככה פי' אני נאסף אל עמי (שם מט כט) ע"ש דברי טעם ונמשכה לדבריו אל ואחר תאסף (במדבר יב יד). ואע"פ של' אסיפה ול' כניסה שוים בעיקר פתרונם מ"מ הם נבדלים בצד מה כי ל' כניסה מורה על

בהתחברות

בָכֶם יָבֹאוּ וְיַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ 11 אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־מִכְסֵהוּ אֶת־קְרָסָיו וְאֶת־קְרָשָׁיו אֶת־בְּרִיחָו אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנָיו׃ 12 אֶת־הָאָרֹן וְאֶת־בַּדָּיו אֶת־הַכַּפֹּרֶת וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ׃ 13 אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים׃ 14 וְאֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר׃ 15 וְאֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְאֶת־בַּדָּיו

11 את המשכן יריעות התחתונות הנראות בתוכו קרוי משכן. את אהלו הוא אהל יריעות עזים העשוי לגג. ואת מכסהו מכסה עורות אלים והתחשים:
12 ואת פרכת המסך פרכת המחיצה כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך וכן שכת בעדו (איוב א) הנני שך את דרכך (הושע ב):
13 לחם הפנים כבר פירשתי על שם שהיו לו פנים לכאן ולכאן שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה:
14 ואת כליה מלקחים ומחתות. נרותיה לוצי"ש בלעז (אחוופגין) בזיכין שהשמן והפתילות נתונין בהן. ואת שמן המאור אף הוא צריך חכמי לב שהוא משונה משאר שמני' כמו שמפורש במנחות מגרגרו

הבנת המקרא.

ההתאצרות באוצר במקום מוצנע ומשומר שלא תהא יד כל אדם שולטת בו, אם לחשיבות הדבר ההוא או להיותו מדומ' לדבר חשוב, וקרוב הוא של' גניזה בהתחלפות הכ"ף והסמ"ך בגימ"ל וזי"ן וכמנהג הל', וכבר הארכתי ביותר בדבר שלא מעניננו כדי להעיר המעיין על אופני שימוש הל' בתיבות נרדפות.

12 ואת פרכת המסך פרכת המחיצה, כל דבר המגין וכו' עס"ה, דבריו מבוארין כי פרכת המסך טעמו וילון המחיצה כלומר וילון לתכלית המחיצ', ומלת פרכת הוא מהמשקלים הכבדים ע"מ כפרת ולולי הרי"ש שלא תתדגש היה הפ"א פתוחה ככ"ף של כפרת, ומנהג המשקלים האלה להיות שוים בסמיכות ובפרד לכן הוא סמוך אל המסך ואין מסך תאר לפרכת שאילו כן הי' לו לומר הפרכת המסך, לכן הוא שם דבר מגזרת סך ל' סכך ונופל על כל דבר המגין בין מלמעל' בין מלמט' והמ"ם שבו לתיקון השם ולכן בסמיכתו לא ישתנה כי אם קמצו' הסמ"ך לפתח אבל קמצו' המ"ם לא ישתנ' כמו את מָסַךְ הפתח, ואילו היה המ"ם שרש הי' ראוי בסמיכותו להנקד מְסַךְ כמו מן בָּקָר בָּשָׂר בְּקַר בְּשַׂר:

ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך
הפתח לפתח המשכן: את ׀ מזבח העלה 16
ואת־מכבר הנחשת אשר־לו את־בדיו ואת־כל־
כליו את־הכיר ואת־כנו: את קלעי החצר את־ 17
עמדיו ואת־אדניה ואת מסך שער החצר:
את־יתדת המשכן ואת־יתדת החצר ואת־ 18
מיתריהם: את־בגדי השרד לשרת בקדש את־ 19
בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת־בגדי בניו לכהן:
ויצאו כל־עדת בני־ישראל מלפני משה: ויבאו 20 21
כל־איש אשר־נשאו לבו וכל אשר נדבה
רוחו אתו הביאו את־תרומת יהוה למלאכת
אהל מועד ולכל־עבדתו ולבגדי הקדש: ויבאו 22
האנשים על־הנשים כל ׀ נדיב לב הביאו חח
ונזם וטבעת וכומז כל־כלי זהב וכל־איש אשר
הניף תנופת זהב ליהוה: וכל־איש אשר־נמצא 23

15 ברלא הזית והוא כתית וזך: מסך הפתח וילון שלפני המזרח שלא היה שם
17 קרסים ולא יריעות: את עמודיו ואת אדניה הרי חצר קרוי כאן ל' זכר
ול' נקבה וכן דברי' הרבה. ואת מסך שער החצר וילון פרוס לצד המזרח
כ' אמה אמצעיות של רוחב החצר שהיה חמשים רחב וסתומין הימנו לצד צפון
ט"ו אמה וכן לדרום שנאמר חמש עשרה אמה קלעים לכתף (שמות לח):
18 יתדות לתקוע ולקשור בם סופי היריעות בארץ שלא ינוע ברוח. מיתריהם
19 חבלים לקשור: בגדי השרד לכסות הארון והשלחן והמנור' והמזבחו' בשעת
22 סילוק מסעות: על הנשים עם הנשים וסמוכין אליהן. חח הוא תכשיט
של זהב עגול נתון על הזרוע והוא הצמיד. כומז כלי זהב הוא נתון כנגד אותו
23 מקום לאשה ורבותינו פירשו שם כומז כאן מקו' זמה: וכל איש אשר נמצא

אִתּ֗וֹ תְּכֵ֧לֶת וְאַרְגָּמָ֛ן וְתוֹלַ֥עַת שָׁנִ֖י וְשֵׁ֣שׁ וְעִזִּ֑ים
וְעֹרֹ֨ת אֵילִ֧ם מְאָדָּמִ֛ים וְעֹרֹ֥ת תְּחָשִׁ֖ים הֵבִֽיאוּ׃
24 כָּל־מֵרִ֗ים תְּר֤וּמַת כֶּ֙סֶף֙ וּנְחֹ֔שֶׁת הֵבִ֕יאוּ אֵ֖ת
תְּרוּמַ֣ת יְהוָ֑ה וְכֹ֡ל אֲשֶׁר֩ נִמְצָ֨א אִתּ֜וֹ עֲצֵ֥י שִׁטִּ֛ים
25 לְכָל־מְלֶ֥אכֶת הָעֲבֹדָ֖ה הֵבִֽיאוּ׃ וְכָל־אִשָּׁ֥ה חַכְמַת־
לֵ֖ב בְּיָדֶ֣יהָ טָו֑וּ וַיָּבִ֣יאוּ מַטְוֶ֗ה אֶֽת־הַתְּכֵ֙לֶת֙ וְאֶת־
26 הָֽאַרְגָּמָ֔ן אֶת־תּוֹלַ֥עַת הַשָּׁנִ֖י וְאֶת־הַשֵּֽׁשׁ׃ וְכָל־
הַנָּשִׁ֔ים אֲשֶׁ֨ר נָשָׂ֥א לִבָּ֛ן אֹתָ֖נָה בְּחָכְמָ֑ה טָו֖וּ
27 אֶת־הָֽעִזִּֽים׃ וְהַנְּשִׂאִ֣ם הֵבִ֔יאוּ אֵ֚ת אַבְנֵ֣י הַשֹּׁ֔הַם
28 וְאֵ֖ת אַבְנֵ֣י הַמִּלֻּאִ֑ים לָאֵפ֖וֹד וְלַחֹֽשֶׁן׃ וְאֶת־
הַבֹּ֖שֶׂם וְאֶת־הַשָּׁ֑מֶן לְמָא֕וֹר וּלְשֶׁ֙מֶן֙ הַמִּשְׁחָ֔ה
29 וְלִקְטֹ֖רֶת הַסַּמִּֽים׃ כָּל־אִ֣ישׁ וְאִשָּׁ֗ה אֲשֶׁ֨ר נָדַ֣ב
לִבָּם֮ אֹתָם֒ לְהָבִיא֙ לְכָל־הַמְּלָאכָ֔ה אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה
יְהוָ֛ה לַעֲשׂ֖וֹת בְּיַד־מֹשֶׁ֑ה הֵבִ֧יאוּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֛ל
נְדָבָ֖ה לַֽיהוָֽה׃ פ　שלישי (שני כשהן מחוברין)

30 וַיֹּ֤אמֶר מֹשֶׁה֙ אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל רְא֛וּ קָרָ֥א יְהוָ֖ה
בְּשֵׁ֑ם בְּצַלְאֵ֛ל בֶּן־אוּרִ֥י בֶן־ח֖וּר לְמַטֵּ֥ה יְהוּדָֽה׃

אתו תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אלים או תחשים כולם הביאו:
26 טוו את העזים היא היתה אומנות יתירה שמעל גבי העזים טווין אותו:
27 והנשיאים הביאו אמר רבי נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחילה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחילה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו כיון שהשלימו צבור את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים (שמות לב) אמרו נשיאים מה עלינו לעשות הביאו את אבני השהם וגו׳ לכך התנדבו בחנכת המזבח תחל׳ ולפי שנתעצלו
30 מתחלה נחסרה אות משמם והנשאם כתיב: חור בנה של מרים היה:

וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת 31
וּבְכָל־מְלָאכָה׃ וְלַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשֹׂת בַּזָּהָב 32
וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת 33
עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלֶאכֶת מַחֲשָׁבֶת׃ וּלְהוֹרֹת נָתַן 34
בְּלִבּוֹ הוּא וְאָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן׃
מִלֵּא אֹתָם חָכְמַת־לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלֶאכֶת 35
חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת
הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ וְאֹרֵג עֹשֵׂי כָּל־מְלָאכָה וְחֹשְׁבֵי לו
מַחֲשָׁבֹת׃ וְעָשָׂה בְצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכֹל אִישׁ 1
חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה וּתְבוּנָה בָּהֵמָּה
לָדַעַת לַעֲשֹׂת אֶת־כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ
לְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־בְּצַלְאֵל 2
וְאֶל־אָהֳלִיאָב וְאֶל כָּל־אִישׁ חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה חָכְמָה בְּלִבּוֹ כֹּל אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ לִבּוֹ
לְקָרְבָה אֶל־הַמְּלָאכָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃ וַיִּקְחוּ 3
מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֵת כָּל־הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לִמְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשֹׂת אֹתָהּ
וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר׃
וַיָּבֹאוּ כָּל־הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֵת כָּל־מְלֶאכֶת 4
הַקֹּדֶשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־הֵמָּה

34 אהליאב משבט דן מן הירודין שבשבטי' מבני השפחות והשוהו המקום לבצלאל
למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטי' לקיים מה שנאמר ולא נכר שוע לפני דל

עֹשִׂים: וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה לַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ: וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל־יַעֲשׂוּ־עוֹד מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא: וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם לְכָל־הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר: ס רביעי וַיַּעֲשׂוּ כָל־חֲכַם־לֵב בְּעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֶת־הַמִּשְׁכָּן עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָם: אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת: וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אֶחָת וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חִבַּר אַחַת אֶל־אֶחָת: וַיַּעַשׂ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּמַּחְבָּרֶת כֵּן עָשָׂה בִּשְׂפַת

ו (איוב לח): מדי העבודה יותר מכדי צורך העבוד': ויכלא ל' מניעה:
ז והמלאכה היתה דים לכל המלאכה ומלאכת ההבאה היתה דים של עושי המשכן לכל המלאכ' של משכן לעשות אותה ולהותר. והותר כמו והכבד את לבו (שמות ח), והכות את מואב (מלכים ב ג):

הבנת המקרא.

ז והותר כמו והכבד את לבו, והכות את מואב עכ"ל רצונו שהתיב' מגזרת יתר וה"א לבי' בנין הפעיל והוא מקור דוגמת והכבד והכות ואינם ל' ציווי כלל אף שבאים על משקל הציווי, ועיין לעיל ח' י"א והכבד את לבו, גם י"ח כ"ב והקל מעליך, גם בפירושו לישעי' ה' ד' וברות בער, ועוד שם י' י' השמן לב העם הזה, ומתוך כל אלה תבין דעתו ביתר בירור.

הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית׃ חֲמִשִּׁים 12
לֻלָאֹת עָשָׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת
עָשָׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית
מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אַחַת אֶל־אֶחָת׃ וַיַּעַשׂ חֲמִשִּׁים 13
קַרְסֵי זָהָב וַיְחַבֵּר אֶת־הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אַחַת
בַּקְּרָסִים וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד׃ פ
וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־ 14
עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת עָשָׂה אֹתָם׃ אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת 15
שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רֹחַב הַיְרִיעָה
הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃ וַיְחַבֵּר 16
אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד׃
וַיַּעַשׂ לֻלָאֹת חֲמִשִּׁים עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצֹנָה 17
בַּמַּחְבָּרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה עַל־שְׂפַת הַיְרִיעָה
הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וַיַּעַשׂ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים 18
לְחַבֵּר אֶת־הָאֹהֶל לִהְיֹת אֶחָד׃ וַיַּעַשׂ מִכְסֶה לָאֹהֶל 19
עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת תְּחָשִׁים
מִלְמָעְלָה׃ ס חמישי וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים 20
לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים׃ עֶשֶׂר אַמֹּת אֹרֶךְ 21
הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃
שְׁתֵּי יָדֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אַחַת אֶל־אֶחָת 22
כֵּן עָשָׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים 23

לַמִּשְׁכָּ֑ן עֶשְׂרִ֣ים קְרָשִׁ֔ים לִפְאַ֖ת נֶ֥גֶב תֵּימָֽנָה׃
וְאַרְבָּעִים֙ אַדְנֵי־כֶ֔סֶף עָשָׂ֕ה תַּ֖חַת עֶשְׂרִ֣ים הַקְּרָשִׁ֑ים
שְׁנֵ֨י אֲדָנִ֜ים תַּֽחַת־הַקֶּ֤רֶשׁ הָֽאֶחָד֙ לִשְׁתֵּ֣י יְדֹתָ֔יו
וּשְׁנֵ֧י אֲדָנִ֛ים תַּֽחַת־הַקֶּ֥רֶשׁ הָאֶחָ֖ד לִשְׁתֵּ֥י יְדֹתָֽיו׃
וּלְצֶ֧לַע הַמִּשְׁכָּ֛ן הַשֵּׁנִ֖ית לִפְאַ֣ת צָפ֑וֹן עָשָׂ֖ה
עֶשְׂרִ֥ים קְרָשִֽׁים׃ וְאַרְבָּעִ֥ים אַדְנֵיהֶ֖ם כָּ֑סֶף
שְׁנֵ֣י אֲדָנִ֗ים תַּ֚חַת הַקֶּ֣רֶשׁ הָאֶחָ֔ד וּשְׁנֵ֣י אֲדָנִ֔ים
תַּ֖חַת הַקֶּ֥רֶשׁ הָאֶחָֽד׃ וּֽלְיַרְכְּתֵ֥י הַמִּשְׁכָּ֖ן יָ֑מָּה
עָשָׂ֖ה שִׁשָּׁ֥ה קְרָשִֽׁים׃ וּשְׁנֵ֤י קְרָשִׁים֙ עָשָׂ֔ה
לִמְקֻצְעֹ֖ת הַמִּשְׁכָּ֑ן בַּיַּרְכָתָֽיִם׃ וְהָי֣וּ תוֹאֲמִם֮
מִלְּמַטָּה֒ וְיַחְדָּ֗ו יִהְי֤וּ תַמִּים֙ אֶל־רֹאשׁ֔וֹ אֶל־
הַטַּבַּ֖עַת הָאֶחָ֑ת כֵּ֛ן עָשָׂ֥ה לִשְׁנֵיהֶ֖ם לִשְׁנֵ֥י
הַמִּקְצֹעֹֽת׃ וְהָיוּ֙ שְׁמֹנָ֣ה קְרָשִׁ֔ים וְאַדְנֵיהֶ֣ם כֶּ֔סֶף
שִׁשָּׁ֥ה עָשָׂ֖ר אֲדָנִ֑ים שְׁנֵ֣י אֲדָנִ֔ים שְׁנֵ֣י אֲדָנִ֔ים תַּ֖חַת
הַקֶּ֥רֶשׁ הָאֶחָֽד׃ וַיַּ֥עַשׂ בְּרִיחֵ֖י עֲצֵ֣י שִׁטִּ֑ים חֲמִשָּׁ֕ה
לְקַרְשֵׁ֥י צֶֽלַע־הַמִּשְׁכָּ֖ן הָאֶחָֽת׃ וַחֲמִשָּׁ֣ה בְרִיחִ֔ם
לְקַרְשֵׁ֥י צֶֽלַע־הַמִּשְׁכָּ֖ן הַשֵּׁנִ֑ית וַחֲמִשָּׁ֤ה בְרִיחִם֙
לְקַרְשֵׁ֣י הַמִּשְׁכָּ֔ן לַיַּרְכָתַ֖יִם יָֽמָּה׃ וַיַּ֖עַשׂ אֶת־
הַבְּרִ֣יחַ הַתִּיכֹ֑ן לִבְרֹ֙חַ֙ בְּת֣וֹךְ הַקְּרָשִׁ֔ים מִן־הַקָּצֶ֖ה
אֶל־הַקָּצֶֽה׃ וְאֶת־הַקְּרָשִׁ֞ים צִפָּ֣ה זָהָ֗ב וְאֶת־
טַבְּעֹתָם֙ עָשָׂ֣ה זָהָ֔ב בָּתִּ֖ים לַבְּרִיחִ֑ם וַיְצַ֥ף אֶת־

הַבְּרִיחִם זָהָב׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה
אֹתָהּ כְּרֻבִים׃ וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים
וַיְצַפֵּם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב וַיִּצֹק לָהֶם אַרְבָּעָה
אַדְנֵי־כָסֶף׃ וַיַּעַשׂ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה
רֹקֵם׃ וְאֶת־עַמּוּדָיו חֲמִשָּׁה וְאֶת־וָוֵיהֶם וְצִפָּה
רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם זָהָב וְאַדְנֵיהֶם חֲמִשָּׁה
נְחֹשֶׁת׃ פ

וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת־הָאָרֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם
וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי
קֹמָתוֹ׃ וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ וַיַּעַשׂ
לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב
עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ
הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית׃ וַיַּעַשׂ
בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב׃ וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים
בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן׃
וַיַּעַשׂ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ
וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ׃ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי כְרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה
עָשָׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת׃ כְּרוּב־אֶחָד

1 ויעש בצלאל לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים נקראת על שמו:

מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת
9 עָשָׂה אֶת־הַכְּרֻבִים מִשְּׁנֵי קְצוֹותָו׃ וַיִּהְיוּ הַכְּרֻבִים (קצותיו ק׳)
פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־
הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת
הָיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים׃ פ

10 וַיַּעַשׂ אֶת־הַשֻּׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ
11 וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב
12 טָהוֹר וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ וַיַּעַשׂ לוֹ מִסְגֶּרֶת
13 טֹפַח סָבִיב וַיַּעַשׂ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב׃ וַיִּצֹק
לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתֵּן אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל
14 אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו׃ לְעֻמַּת
הַמִּסְגֶּרֶת הָיוּ הַטַּבָּעֹת בָּתִּים לַבַּדִּים לָשֵׂאת
15 אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף
16 אֹתָם זָהָב לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ וַיַּעַשׂ אֶת־
הַכֵּלִים ׀ אֲשֶׁר עַל־הַשֻּׁלְחָן אֶת־קְעָרֹתָיו וְאֶת־
כַּפֹּתָיו וְאֵת מְנַקִּיֹּתָיו וְאֶת־הַקְּשָׂוֹת אֲשֶׁר יֻסַּךְ
בָּהֵן זָהָב טָהוֹר׃ פ ששי (שלישי כשהן מחוברין)

17 וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֹרָה זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה עָשָׂה
אֶת־הַמְּנֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ
18 וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה הָיוּ׃ וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ
שְׁלֹשָׁה ׀ קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי

19 מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי׃ שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים
בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים
מְשֻׁקָּדִים בְּקָנֶה אֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח כֵּן לְשֵׁשֶׁת
20 הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה׃ וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה
21 גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ׃ וְכַפְתֹּר
תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה
22 לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִמֶּנָּה׃ כַּפְתֹּרֵיהֶם
וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה הָיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר׃
23 וַיַּעַשׂ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ
24 זָהָב טָהוֹר׃ כִּכָּר זָהָב טָהוֹר עָשָׂה אֹתָהּ וְאֵת
כָּל־כֵּלֶיהָ׃ פ
25 וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּה
אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ מִמֶּנּוּ
26 הָיוּ קַרְנֹתָיו׃ וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־
קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב
27 סָבִיב׃ וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב עָשָׂה־לוֹ מִתַּחַת
לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו עַל שְׁנֵי צִדָּיו לְבָתִּים
28 לְבַדִּים לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי
29 שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב׃ וַיַּעַשׂ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
קֹדֶשׁ וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים טָהוֹר מַעֲשֵׂה

רֹקֵֽחַ׃ ס שביעי (רביעי) וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה עֲצֵי שִׁטִּים חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ־אַמּוֹת רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ׃ [2] וַיַּעַשׂ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ הָיוּ קַרְנֹתָיו וַיְצַף אֹתוֹ נְחֹשֶׁת׃ [3] וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַמַּחְתֹּת כָּל־כֵּלָיו עָשָׂה נְחֹשֶׁת׃ [4] וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת תַּחַת כַּרְכֻּבּוֹ מִלְּמַטָּה עַד־חֶצְיוֹ׃ [5] וַיִּצֹק אַרְבַּע טַבָּעֹת בְּאַרְבַּע הַקְּצָוֹת לְמִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים לַבַּדִּים׃ [6] וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם נְחֹשֶׁת׃ [7] וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם נְבוּב לֻחֹת עָשָׂה אֹתוֹ׃ ס [8] וַיַּעַשׂ אֵת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֵת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ

7 נבוב לחת נבוב הוא חלול וכן ועוביו ארבע אצבעות נבוב (ירמי' נב).

8 נבוב לחת הלוחות של עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע: במראות הצובאות בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס משה בהן מפני שעשויי' ליצר הרע אמר לו הקדוש ברוך הוא קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות במצרים כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם, ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים לומר אני נאה ממך

הגהת המקרא.

7 נבוב לחות נבוב הוא חלול וכו' עס"ה, רצונו כי נבוב הוא תואר אל המזבח שהיה עשוי חלול ע"י הלוחות ולכן נכתב סמוך אל לוחות.

פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ס 9 וַיַּעַשׂ אֶת־
הֶחָצֵר לִפְאַת ׀ נֶגֶב תֵּימָנָה קַלְעֵי הֶחָצֵר שֵׁשׁ
מָשְׁזָר מֵאָה בָּאַמָּה׃ 10 עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם
עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃
11 וְלִפְאַת צָפוֹן מֵאָה בָאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים
וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים
וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ 12 וְלִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים
בָּאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה
וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כָּסֶף׃ 13 וְלִפְאַת קֵדְמָה
מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ 14 קְלָעִים חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה
אַמָּה אֶל־הַכָּתֵף עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה׃ 15 וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית מִזֶּה וּמִזֶּה לְשַׁעַר
הֶחָצֵר קְלָעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ 16 כָּל־קַלְעֵי הֶחָצֵר
סָבִיב שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ 17 וְהָאֲדָנִים לָעַמֻּדִים נְחֹשֶׁת
וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם
כָּסֶף וְהֵם מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף כֹּל עַמֻּדֵי הֶחָצֵר׃

ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאו' ונזקקות להם ומתעברו' ויולדו' שם שנא'
תחת התפוח עוררתיך (שיר ח), וזה שנא' במראו' הצובאות ונעש' הכיור מהם
שהוא לשום שלום בין איש לאשתו להשקות ממי' שבתוכו למי שקנא לה בעל' ותדע
לך שהן מראות ממש שהרי נאמר ונחשת התנופה שבעים ככר וגו' ויעש בה וגו'
וכיור וכנו לא הוזכרו שם למדת שלא הי' נחשת של כיור מנחשת התנופ' כך דרש
ר' תנחומא וכן ת"א במחזין נשיא וכן תרגום של מראות מירוא"ש בלעז
(שפיגעל), וכן מצינו (בישעי' ג) והגליוני' ומתרגמינן ומחזייתא. אשר צבאו׃

וּמָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר מַעֲשֵׂה רֹקֵם תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
19 וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר וְעֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ
וְקוֹמָה בְרֹחַב חָמֵשׁ אַמּוֹת לְעֻמַּת קַלְעֵי
19 הֶחָצֵר: וְעַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה
נְחֹשֶׁת וָוֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם
20 כָּסֶף: וְכָל־הַיְתֵדֹת לַמִּשְׁכָּן וְלֶחָצֵר סָבִיב
21 נְחֹשֶׁת: ס אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן
מִשְׁכַּן הָעֵדֻת אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל־פִּי מֹשֶׁה עֲבֹדַת
22 הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: וּבְצַלְאֵל בֶּן־
אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־
23 צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ
לְמַטֵּה־דָן חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן
24 וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ: ס כָּל־

18 להביא כדכתן: לעומת קלעי החצר כמדת קלעי החצר:
21 אלה פקודי בפרשה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף ולזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו. המשכן משכן שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל. משכן העדות עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם. עבודת הלוים פקודי המשכן וכליו היא עבודה המסורה ללוים במדבר לשאת ולהוריד ולהקים איש איש למשאו המופקד עליו כמו שאמור בפרשת נשא. ביד איתמר הוא היה פקיד עליהם
22 למסור לכל בית אב עבודה שעליו: ובצלאל בן אורי עשה את כל אשר צוה ה' את משה אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה ה' את משה אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני (כי מש' צוה לבצלאל לעשות תחלה כלים ואח"כ משכן אמר לו בצלאל מנהג העול' לעשות תחלה בית ואחר כך משים כלים בתוכו אמר לו כך שמעתי מפי הקב"ה אמר לו משה בצל אל היית כי בודאי כך צוה לי הקב"ה וכן עשה:

הַזָּהָב הֶעָשׂוּי לַמְּלָאכָה בְּכֹל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ
וַיְהִי׀ זְהַב הַתְּנוּפָה תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים כִּכָּר
וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃
25 וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר וְאֶלֶף וּשְׁבַע
מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃
26 בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
לְכֹל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ 27 וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף
לָצֶקֶת אֵת אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אַדְנֵי הַפָּרֹכֶת
מְאַת אֲדָנִים לִמְאַת הַכִּכָּר כִּכָּר לָאָדֶן׃ 28 וְאֶת־
הָאֶלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עָשָׂה
וָוִים לָעַמּוּדִים וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וְחִשַּׁק אֹתָם׃
29 וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים כִּכָּר וְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־
30 מֵאוֹת שָׁקֶל׃ וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת־אַדְנֵי פֶּתַח אֹהֶל

24 המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים): בכר ששים מנה ומנה של קדש כפול היה הרי הככר ק"כ מנה והמנה כ"ה סלעים הרי ככר של קדש ג' אלפים שקלים לפיכך מנה בפרוטרוט כל השקלים שפחותין במנין מג' אלפים שאין מגיעין לככר: 26 בקע הוא שם משקל של מחצית השקל. לשש מאות אלף וגו', כך היו ישראל וכך עלה מנינם אחר שהוקם המשכן בספר וידבר ואף עתה בנדבת המשכן כך היו ומנין חצאי השקלים של שש מאות אלף עולה מאת ככר כל אחד של שלשת אלפים שקלי', כיצד שש מאות אלף חצאין הרי הן שלש מאות אלף שלמים הרי מאת ככר והשלשת אלפים וחמש מאות וחמשים חצאין עולין אלף ושבע מאות וע"ה שקלים: 27 לצקת לאתכא. את אדני הקדש של קרשי המשכן שהם מ"ח קרשים ולהן צ"ו אדנים ואדני הפרכ' ד' הרי ק' וכל שאר האדנים נחשת כתיב בהם: 28 וצפה ראשיהם של עמודים מהם שבכולן

מוֹעֵד וְאֵת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת
31 אֲשֶׁר־לוֹ וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־אַדְנֵי הֶחָצֵר
סָבִיב וְאֶת־אַדְנֵי שַׁעַר הֶחָצֵר וְאֵת כָּל־יִתְדֹת
1 הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־יִתְדֹת הֶחָצֵר סָבִיב׃ וּמִן־הַתְּכֵלֶת
וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִגְדֵי־שְׂרָד לְשָׁרֵת
בַּקֹּדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שני (חמישי)
כהן מחוברין.
2 וַיַּעַשׂ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
3 שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ וַיְרַקְּעוּ אֶת־פַּחֵי הַזָּהָב וְקִצֵּץ
פְּתִילִם לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן
וּבְתוֹךְ תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׃
4 כְּתֵפֹת עָשׂוּ־לוֹ חֹבְרֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָו חֻבָּר׃ קצותיו
5 וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו מִמֶּנּוּ הוּא כְּמַעֲשֵׂהוּ
זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר
6 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיַּעֲשׂוּ
אֶת־אַבְנֵי הַשֹּׁהַם מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצֹת זָהָב מְפֻתָּחֹת

1 כתיב ונפה ראשיהם וחשוקיהם כסף: ומן התכלת והארגמן וגו', שש לא נאמר כאן מכאן אני אומר שאין בגדי שרד הללו בגדי כהונה שבבגדי כהונה היה שש אלא הם בגדים שמכסין בהם כלי הקדש בשעת סלוק מסעות שלא היה
3 בהם שש: וירקעו כמו לרוקע הארץ (תהלים קלו) כתרגומו ורדידו טסים היו מרדדין מן הזהב אשט"נדרא בלעז (חויזדעהנגען) טסין דקות כאן הוא מלמדך היאך היו טווין את הזהב עם החוטין מרדדי' הטסין דקין וקוצצין מהם פתילים לאורך הטס לעשות אותן פתילים מעורבת עם כל מין ומין בחשן ואפוד שנאמר בהן זהב חוט אחד של זהב עם ששה חוטין של תכל' וכן עם כל מין ומין שכל המינין חוטן כפול ששה והזהב חוט שביעי עם כל אחד ואחד:

פִּתּוּחֵי חוֹתָם עַל־שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיָּשֶׂם אֹתָם 7
עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ
וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֹשֶׁן מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד זָהָב 8
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ רָבוּעַ 9
הָיָה כָּפוּל עָשׂוּ אֶת־הַחֹשֶׁן זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ
כָּפוּל׃ וַיְמַלְאוּ־בוֹ אַרְבָּעָה טוּרֵי אָבֶן טוּר אֹדֶם 10
פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד׃ וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ 11
סַפִּיר וְיָהֲלֹם׃ וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃ 12
וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה מוּסַבֹּת 13
מִשְׁבְּצוֹת זָהָב בְּמִלֻּאֹתָם׃ וְהָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת 14
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵנָּה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם
פִּתּוּחֵי חֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ לִשְׁנֵים עָשָׂר שָׁבֶט׃
וַיַּעֲשׂוּ עַל־הַחֹשֶׁן שַׁרְשְׁרֹת גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת 15
זָהָב טָהוֹר׃ וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי מִשְׁבְּצֹת זָהָב וּשְׁתֵּי 16
טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתְּנוּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת עַל־שְׁנֵי
קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וַיִּתְּנוּ שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי 17
הַטַּבָּעֹת עַל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי 18
הָעֲבֹתֹת נָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצֹת וַיִּתְּנֻם עַל־
כִּתְפֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו׃ וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבְּעֹת 19
זָהָב וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ

אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפֹד בָּיְתָה׃ וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבְּעֹת 20
זָהָב וַיִּתְּנֻם עַל־שְׁתֵּי כִתְפֹת הָאֵפֹד מִלְּמַטָּה
מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפֹד׃
וַיִּרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָיו אֶל־טַבְּעֹת 21
הָאֵפֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיֹת עַל־חֵשֶׁב הָאֵפֹד
וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפֹד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שלישי (ששי כשהן מחוברין)
וַיַּעַשׂ אֶת־מְעִיל הָאֵפֹד מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּלִיל תְּכֵלֶת׃ 22
וּפִי־הַמְּעִיל בְּתוֹכוֹ כְּפִי תַחְרָא שָׂפָה לְפִיו סָבִיב 23
לֹא יִקָּרֵעַ׃ וַיַּעֲשׂוּ עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל רִמּוֹנֵי תְּכֵלֶת 24
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מָשְׁזָר׃ וַיַּעֲשׂוּ פַעֲמֹנֵי זָהָב 25
טָהוֹר וַיִּתְּנוּ אֶת־הַפַּעֲמֹנִים בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים עַל־
שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים׃ פַּעֲמֹן וְרִמֹּן 26
פַּעֲמֹן וְרִמֹּן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב לְשָׁרֵת כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיַּעֲשׂוּ אֶת־ 27
הַכָּתְנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֹרֵג לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו׃ וְאֵת 28
הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאֶת־פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעֹת שֵׁשׁ וְאֶת־
מִכְנְסֵי הַבָּד שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ וְאֶת־הָאַבְנֵט שֵׁשׁ מָשְׁזָר 29
וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מַעֲשֵׂה רֹקֵם כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיַּעֲשׂוּ אֶת־ 30

28 ואת פארי הגבעות תפארת המגבעות, המגבעות המפוארות׃

צִיץ נֵזֶר־הַקֹּדֶשׁ זָהָב טָהוֹר וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו מִכְתַּב פִּתּוּחֵי חוֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ 31 וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת לָתֵת עַל־הַמִּצְנֶפֶת מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס 32 וַתֵּכֶל כָּל־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ׃ פ רביעי

33 וַיָּבִיאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶל־מֹשֶׁה אֶת־הָאֹהֶל וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו קְרָסָיו קְרָשָׁיו בְּרִיחָו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו׃ 34 וְאֶת־

31 לתת על המצנפת מלמעלה ועל ידי הפתילים הי' מושיבן על המצנפת כמין כתר ואי אפשר לומר הציץ על המצנפת שהרי בשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין והציץ הי' נתון על המצח הרי המצנפת למעלה והציץ למטה וזהו על המצנפת מלמעלה ועוד הקשיתי בה כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין הצוואה הוא אומר ושמת אותו על פתיל תכלת (שמות כ״ח) ואומר אני פתיל תכלת זה חוטין הן לקשרו בהן במצנפת לפי שהציץ אינו אלא מאוזן לאוזן ובמה יקשרנו במצחו והיו קבועין בו חוטי תכלת לשני ראשיו ובאמצעיתו שבהן קושרו ותולהו במצנפת כשהוא בראשו ושני חוטין היו בכל קצה וקצה אחת ממעל ואחת מתחת לצד מצחו וכן באמצעו שכך הוא כח לקשור ואין דרך קשירה בפחות משני חוטין לכך נאמר על פתיל תכלת ועליו פתיל תכלת וקושר ראשיה' השנים כלן יחד מאחוריו למול ערפו ומושיבו על המצנפת ואל תתמה שלא נאמר פתילי תכלת הואיל ומרובין הן שהרי מצינו בחשן ואפוד וירכסו את החשן וגו' ועל כרחך פחות משנים לא היו שהרי בשתי קצות החשן היו שתי טבעות ובשתי כתפות האפוד היו שתי טבעות האפוד שכנגדן ולפי דרך קשיר' ארבע' חוטין היו ומכל מקום פחות משני' א״א׃

32 ויעשו בני ישראל את המלאכה ככל אשר צוה ה' וגו'׃ 33 ויביאו את המשכן וגו' שלא היו יכולין להקימו ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו

הקום

הבנת המקרא.

33 ויביאו את המשכן וגו' והוא נזקף וקם מאליו וזהו שנאמר הוקם המשכן הוקם מאליו מדרש ר״ת, עכ״ל; מאד נתקשו המפרשים בביאור דיבור זה, והחכם ר' אהרן אלדאנו התריס מאד כנגדו באומרו כי הוקם בכל מקום הוא ע״י אחר שהוא מהבנין שלא נזכר שם פועלו לכן הוא דרש, וכבר לא היו בכך כבדים הקרשים והעמדים שלא היו יכולים להקימ' והיו משא בני מררי כו',

והרב

מִכְסֵה עוֹרֹת הָאֵילִם הַמְאָדָּמִים וְאֶת־מִכְסֵה עֹרֹת הַתְּחָשִׁים וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ׃ אֶת־אֲרוֹן הָעֵדֻת וְאֶת־בַּדָּיו וְאֵת הַכַּפֹּרֶת׃ אֶת־הַשֻּׁלְחָן אֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים׃ אֶת־הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ נֵרֹת הַמַּעֲרָכָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר׃ וְאֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֵת מָסַךְ פֶּתַח הָאֹהֶל׃ אֵת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־

הקדוש ברוך הוא הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים שאין כח באדם לזקפן ומשה העמידו אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא איך אפשר הקמתו על ידי אדם אמר לו עסוק אתה בידך נראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו וזהו שנאמר הוקם המשכן הוקם מאליו מדרש ר' תנחומא:

ויברך

סבלת המקרא:

והרב בעל דקדוקי רשי' ז"ל כתב על הדבור הזה ז"ל: טעו בו רבים תלמידים להתפש על דברי הגדולים באומרם הוקם מאליו המשכן נזקף מעצמו וזה א"א כי שרשו קם והוא מבנין הופעל וקראוהו רבותינו המדקדקים ז"ל בספריהם שלא הוזכר שם פועלו ר"ל לעולם הבנין הזה בא מאחר ולא מעצמו כלל ואיך יתכן לומר נזקף מעצמו, וכי הוי רוח חיים בו לקום על רגליו ולהזקף מעצמו, ואם ע"י כן היינו ע"י אחר והוא הקב"ה לא כך אמר רשי' הפעל היוצא לשלשה כמו הורדף כנגד המרדיף פי' הגורם בעצם או במאמר או במעשה, והרודף פי' העושה המעשה, והנרדף מהם, וכשרצה לדבר מן הנרדף זה כ"ל הורדף והוא הופעל ותולדת ההפעיל הוא, וכן הוקם הוא הופעל והוא בא מן שלשה מן המקים ההפעיל הוא השם ית' בכוחו הגבור' בלא פרודי', והמקים העושה המעשה הוא משה העוסק בידו, והנזקף מאליו ע"י נפלאות השם ית' הוא המשכן אשר א"א בידים מחמת כובדו כדפי' הוא ז"ל וזהו שפי' הוקם מאליו ע"י נפלאות הש"י ולא ע"י משה עכ"ל, ודבריו בלתי מחוורים כלל, אכן כבר כתבתי לעיל ג' ב' אבל והבנה איננו אובל כי הבנינים הנלקחים מאחרים בלתי מורים על הפעולה מצד הפועל כלל כ"א מצד ההפעלות לאותה מבלי שום השקפה על הפועל וכאלו הפעול' נעשתה מאליה מבלי שום כונה פועלת כי אין לנו עסק בה, ולכן הונח עליהם שלא נזכר שם פועלם כי לא פורש בהם הפועל, ומדרך הכתוב שלא להשתמש בבנינים אלה כי אם במקום שלא

פירש

כַּפָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ 40 אֶת קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדֶיהָ וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֶת־הַמָּסָךְ לְשַׁעַר הֶחָצֵר אֶת־מֵיתָרָיו וִיתֵדֹתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל מוֹעֵד׃ 41 אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃ 42 כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הָעֲבֹדָה׃ 43 וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה׃ פ חמישי (שביעי)

43 ויברך אתם משה אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וגו' (תהלי' צ) והוא מ"א מזמורים שבתפלה למשה:

הבנת המקרא.

פורש בהם הסבה הפועלת או במקום שלא חש הכתוב להזכירה מבלי תועלת בהודעתה לפי שהעיקר בספור הוא ענין ההפעלות לבדו, ולכן אם המנא תמצא לפעמים שישתמש הכתוב בבנין שלא נזכר שם פועלו אע"פ שהפועל מפורש בהדיא הוא על דרך זרות ולסבה נסתרת הצריכ' דרישה, והנה בנדון דידן בהקמת המשכן מפורש המקים בקרא וידבר ה' אל משה לאמר ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד וגו' ואחריו כתיב ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן, וזה וודאי מיותר לגמרי שהרי תיכף אחריו ויקם משה וגו' והי' די באומרו ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש ויקם משה וגו' הוקם המשכן למה לי? לכן וודאי לדרשא בא ולהודיענו כי באמת הוקם המשכן והיינו שהוא נזקף וקם מאליו כמשמעות הוראת מלת הוקם המורה על ההפעלות מאליה כאמור ומשה לא היה כ"א כרואה כמקימו ונתקיימו בזה שתי הלשונו' הוקם המשכן ויקם משה, וכן מדרך הכתובים בכמה מקומות להורות לנו אגב מלותיהם ענינים נסתרים בלתי מפורשי', וכן מדרך הנבואה וכן מדרך החכמה וכמאמר שלמה להבין משל ומליצה דברי חכמים וחדותם, ומצאנו לרז"ל כמה מאמרים מתיחסים לנדון דידן ויתפרשו בטוב על הדרך הנ"ל כמו במס' מגילה דף י"ג א' אשר הגלה מירושלים אמר רבא שגלה מעצמו ע"ש פי' רש"י ועיקר הדרשה בעבור שהמגלה כתיב בקרא בהדיא אשר הגלה נבוכדנאצר לכן אשר הָגלה לדרשה,

ובילקוט

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן אֹהֶל
3 מוֹעֵד׃ וְשַׂמְתָּ שָׁם אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסַכֹּתָ עַל־
4 הָאָרֹן אֶת־הַפָּרֹכֶת׃ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְעָרַכְתָּ
אֶת־עֶרְכּוֹ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמְּנֹרָה וְהַעֲלֵיתָ אֶת־
5 נֵרֹתֶיהָ׃ וְנָתַתָּה אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב לִקְטֹרֶת לִפְנֵי
אֲרוֹן הָעֵדֻת וְשַׂמְתָּ אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃
6 וְנָתַתָּה אֵת מִזְבַּח הָעֹלָה לִפְנֵי פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־
7 מוֹעֵד׃ וְנָתַתָּ אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין
8 הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁם מָיִם׃ וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב
9 וְנָתַתָּ אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־
בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ׃
10 וּמָשַׁחְתָּ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ
11 אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃ וּמָשַׁחְתָּ
12 אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ׃ וְהִקְרַבְתָּ

3/4 וסכות על הארון ל׳הגנ׳ שהרי מחיצ׳ הית׳: וערכת את ערכו שתי׳ מערכו׳

הבנת המקרא.

ובילקוט מבואר כי תרי גלות הוו ובגלות הראשונה כשהגלה נבוכדנאצר את יכניה המלך יצאו עמו כל החורים והשרים ולכן גם אשר הגלתה מעצמו כי אין הבדל בטעם בין הגלה ובין הגלתה אלא שזה ל״ז וזה ל״נ ורבא נקט הגלה והה״ד הגלת׳. אלא שמרדכי שב לירושלי׳ וגלה שנית עם הגלות האחרון כמבואר שם, ולזאת דקדק הכתוב אשר הגלה ולא אמר אשר היה עם הגולה לומר אשר הגלה כבר ושב והגלה שנית, ואין להאריך.

3 וסכת על הארון לשן הגנה וכו׳, פירשתיו לעיל ל״ה י״ב.

אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃ וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֵת 13
בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְכִהֵן
לִי׃ וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם כֻּתֳּנֹת׃ 14
וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם כַּאֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ אֶת־אֲבִיהֶם וְכִהֲנוּ 15
לִי וְהָיְתָה לִהְיֹת לָהֶם מָשְׁחָתָם לִכְהֻנַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתָם׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ 16
כֵּן עָשָׂה׃ ס ששי וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ 17
הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם
הַמִּשְׁכָּן׃ וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת־אֲדָנָיו 18
וַיָּשֶׂם אֶת־קְרָשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת־בְּרִיחָיו וַיָּקֶם אֶת־
עַמּוּדָיו׃ וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם 19
אֶת־מִכְסֵה הָאֹהֶל עָלָיו מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת־ 20
הָעֵדֻת אֶל־הָאָרֹן וַיָּשֶׂם אֶת־הַבַּדִּים עַל־הָאָרֹן
וַיִּתֵּן אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה׃ וַיָּבֵא 21
אֶת־הָאָרֹן אֶל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ
וַיָּסֶךְ עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ ס וַיִּתֵּן אֶת־הַשֻּׁלְחָן בְּאֹהֶל 22
מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן צָפֹנָה מִחוּץ לַפָּרֹכֶת׃

19 20 של לחם הפני': ויפרש את האהל הן יריעת העזי': את העדות הלוחו': על
22 ירך המשכן צפונה בחצי הצפוני של רוחב הבי': ירך כתרגומו צדא כיון הוא

23 וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֵרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
24 יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּשֶׂם אֶת־הַמְּנֹרָה
בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן נֶגְבָּה׃
25 וַיַּעַל הַנֵּרֹת לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
26 מֹשֶׁה׃ ס וַיָּשֶׂם אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב בְּאֹהֶל
27 מוֹעֵד לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת׃ וַיַּקְטֵר עָלָיו קְטֹרֶת סַמִּים
28 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס שביעי וַיָּשֶׂם
29 אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃ וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה
שָׂם פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו
אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
30 אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּשֶׂם
אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן
31 שָׁמָּה מַיִם לְרָחְצָה׃ וְרָחֲצוּ מִמֶּנּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
32 וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד וּבְקָרְבָתָם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרְחָצוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה

27 שהוא בכלו של אהל: ויקטר עליו קטרת שחרית וערבית כמו שנא' בבקר
29 בבקר בהטיבו את הנרות וגו' (שמות ל): ויעל עליו וגו' אף ביום השמיני
למלואים שהוא יום הקמת המשכן שמש משה והקריב קרבנות צבור חוץ מאותן
שנכתבו בו ביו' שנא' קרב אל המזבח וגו (ויקר' ט). את העולה עולת התמיד.
ואת המנחה מנחת נסכים של תמיד כמו שנא' ועשרון סלת בלול בשמן וגו'
31 (במדב' כח): ורחצו ממנו מש' ואהרן ובניו יום שמיני למלואים הושוו כולם
32 לכהונ' ותרגמו ומקדשין מיניה בו ביום קדש מש' עמהם: ובקרבתם כמו
ונקרבם

הבנת המקרא.

32 ובקרבתם כמו ובקרבם כשיקרבו, רצונו שהוא שם הפעל ומנהגו לבוא
ומבלי כינוי בתוספת ה"א לקרבה אל המלאכה, ולדבקה בו, ויעתכה
פה"א

יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּקֶם אֶת־הֶחָצֵר 33
סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר
וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת־הַמְּלָאכָה׃ פ מפטיר
וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא 34
אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃ וְלֹא־יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד 35
כִּי־שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃
וּבְהֵעָלוֹת הֶעָנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 36
בְּכֹל מַסְעֵיהֶם׃ וְאִם־לֹא יֵעָלֶה הֶעָנָן וְלֹא יִסְעוּ 37
עַד־יוֹם הֵעָלֹתוֹ׃ כִּי עֲנַן יְהוָה עַל־הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם 38
וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל
בְּכָל־מַסְעֵיהֶם׃

חזק׃

35 ובקרבם כשיקרבו: כתיב ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וכתוב אחד אומר ובבא משה אל אהל מועד (במדבר ז) בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם כי שכן עליו הענן אמור מעתה כל זמן שהיה עליו הענן לא הי' יכול לבא נסתלק הענן נכנס ומדבר עמו: 38 לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם בכל מסע שהיו נוסעים הי' הענן שוכן במקום אשר יחנו שם, מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע וכן וילך למסעיו (בראשית יג) וכן אלה מסעי (במדבר לג) לפי שממקום החנייה חזרו ונסעו לכך נקראו כולן מסעות.

הבנת המקרא.

הה"א לתי"ו בסמיכות וברבות התיבה באחת מאותיות הכינויים כידוע, וזה הוא בטעם בה"א ובלא ה"א, ואמר כשיקרבו ר"ל שהמקור משמש בל' עתיד עם בי"ת בראשו ומטעם שכתבתי לעיל י"א ד' אצל כחצות הליל' ע"ש.

הסופר אחר שהשלים הספר יניח ד' שיטין פנויין ויתחיל הב' שלאחריו בתחלת השטה החמשית ויכתוב על הסדר המבואר בסוף ס' בראשי'.

סכום פסוקי דספר ואלה שמות אלף ומאתים ותשעה **אר"ט** סימן: והציו אלהים לא תקלל. ופרשיותיו **י"א**. **אי** זה בית אשר תבנו לי סימן: וסדריו **כ"ט**. ולילה ללילה **יחוה** דעת סימן: ופסקתותיו **י"ד**. ופרקיו **מ'**. תורת אלהיו **בלבו** סימן: מנין הפתוחות **תשע וששים**. והסתומות **חמש ותשעים** הכל **מאה וששים וארבע פרשיות** ישלח עזרך מקדש ומציון **יסעדך** סימן:

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה.

אין בס' שמות אותיות רבתי כי אם שתים והם הנו"ן של **נ**צר חסד לאלפים והרי"ש של לא תשתחוה לאל **אחר** וסימ' בס' כי תשא. ואותיות הזעירות גם אותיות הנקודות אין גם אחת מהם בס' שמות, אע"פ שיש סופרים שכותבין זעיר הקו"ף של לשמרה בקמיהם וכותבין רבה הטי"ת של כי טוב הוא והגד"י של צא אתה וכל העם והגד"י פשוטה של ועשית ציץ זהב אבל אין דעת הדייקנין נוחה מהם.

שירת הים צריכה להיות כתובה על התמונה הנרשמת לפניך
לכל חקותיה ומשפטיה וכבה היא בס"ם ובחומש עזרת הסופר.

הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד ובני ישראל הלכו
ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם ויושע
יהוה ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים
מת על שפת הים וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה יהוה
במצרים וייראו העם את יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה
עבדו *

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליהוה ויאמרו
לאמר　　　אשירה ליהוה כי גאה גאה　　　סוס
ורכבו רמה בים　　　עזי וזמרת יה ויהי לי
לישועה　　　זה אלי ואנוהו　　　אלהי
אבי וארממנהו　　　יהוה איש מלחמה יהוה
שמו　　　מרכבת פרעה וחילו ירה בים　　　ומבחר
שלשיו טבעו בים סוף　　　תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו
אבן　　　ימינך יהוה נאדרי בכח　　　ימינך
יהוה תרעץ אויב　　　וברב גאונך תהרס
קמיך　　　תשלח חרנך יאכלמו כקש　　　וברוח
אפיך נערמו מים　　　נצבו כמו נד
נזלים　　　קפאו תהמת בלב ים　　　אמר
אויב ארדף אשיג　　　אחלק שלל תמלאמו
נפשי　　　אריק חרבי תורישמו ידי　　　נשפת
ברוחך כסמו ים　　　צללו כעופרת במים

*) כן הוא בחומש עזרת הסופר וכתב עליו החכם הר"ר יהודה פיזא ז"ל: נמצאה
הואת שמנו מלת עבדו בשטה הששית כדי לעשותה כאשר קבלנו דב"ע, וכן מלת

* * *

אדירים מי כמכה באלם יהוה מי

כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה

פלא נטית ימינך תבלעמו ארץ נחית

בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה

קדשך שמעו עמים ירגזון חיל

אחז ישבי פלשת אז נבהלו אלופי

אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו

כל ישבי כנען תפל עליהם אימתה

ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד

יעבר עמך יהוה עד יעבר עם זו

קנית תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון

לשבתך פעלת יהוה מקדש אדני כוננו

ידיך יהוה ימלך לעלם ועד כי

בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יהוה עלהם את מי

הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך

הים *

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת ותען להם מרים שירו ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה

הים בכאן ל"ח, ואף כי נאלה יש מחלקים ורבו כמו רבו הדיעות עכ"ז כבר נועדו רבני ואלופי ארץ והורו הלכה למעשה ליצאתה כאשר זכרנו, עכ"ל.

הקריאה לטעם התחתון.

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־
פָּנָיַ: לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל־
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם
מִתַּחַת לָאָרֶץ: לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת
עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים
לְשֹׂנְאָי: וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים

הקריאה לטעם העליון.

לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־
פָּנַי לֹא תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל ׀ וְכָל־
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀ מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם ׀
מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת
עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים
לְשֹׂנְאַי וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים ׀

לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי: לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא:

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ:
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־
מְלַאכְתֶּךָ: וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ
וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ: כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־
מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת ׀
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ
וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה

יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ:

כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ
עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ:

לֹא תִרְצַח לֹא תִנְאָף לֹא תִגְנֹב
לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר:

לֹא תִרְצָח: לֹא תִנְאָף: לֹא תִגְנֹב:
לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר:

לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ
וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ:

* * *

הערה על קריאת הדברות לפי חלופי נקודותיהם וטעמיהם·

הו"ה. רעיוני העירוני לבאר כונת השינויים הרבים הנמצאים בעשרת הדברות ולהעמיד המעיין על יסודי הדברים אחרי ראותי כי רבים וכן שלמים בתורה ובחכמה העתירו באורים, ומתעלמים בדין ודברי, בלהג הרב ויגיעת בשרים, זה בונה וזה סותר, זה מקיים וזה סותר, ובפלפולם רפשו המימים והרבו מנהג הקדמונים, ובלאו המעיינים, לעמוד על תוכן הענינים. לזאת אמרתי עת לעשות לה' חיילים לגבר, ואת הרשום בכתב אמת על ספר להגר, כי עת לחשות ועת לדבר, וה' הטוב יכפר.

ואחרי התבונני בחלופי השינויים הרבים אשר בדברות מצאתי כי מהם דברים הנוגעים אל האותיות ומהם הנוגעים אל הנקודות ומהם הנוגעים אל הטעמים, לכן ראיתי כי טוב לחלקם לשלשה מינים ולדבר על כל מין ומין מהם ביחוד להבין ולהורות על מה אדניהם הטבעו.

המין הא' באותיות והוא שידענו כי כל אות מאותיות לשון הקדש לא יכון בל' כי אם או דגש או רפה וסימן הדגשות הוא נקוד' בתוך האות וסימן הרפיון הוא קו שוכב על האות, ואין כח בל' לבטא האות דגש ורפה יחד לכן הלמ"ד של לא תעש' לך פסל והכ"ף של כל מלאכתך, והתי"ו של לא תרצח לא לא תנאף לא תגנב כולם זרים הם כי נמצאו בהם הדגש והרפה יחד מה שאין כח בלשון לדבר.

המין הב' בנקודות והוא שידענו כי לא יתכן לנקד שום אות בשני מלכים מצומדים יחד כי אין כח בל' לבטא האות כי אם באחד משבעת המלכים או קמץ או פתח וריעיה' כל אחד נבדל מחבירו ולא יתחברו שנים יחד באות אחת לעולם לכן זר הוא ניקוד הנון של על פני בקמץ ופתח יחד גם ניקוד התי"ו של ואשר בארץ מתחת בקמץ ופתח גם יחד גם ניקוד הצד"י של לא תרצח בקמץ ופתח מאוחד.

המין הג' בטעמים כי רוב פסוקי הדברות נרשמים בשני מיני טעמים בכל הדפוסים הקדמונים וכ"י, ומהם תיבות שהם במקף גם במשרת כמו

לא יהיה לך אלהים אחרים, לא תעשה לך פסל, לא תעשה

כל מלאכה, ומהם בשלשה טעמים והוא תיבת עבדים שהוא באתנח ובסילוק וברביע עד שיתכנו בה שלשה מיני קריאה ורק בדבור אנכי במחשבתו האחרון מצאנו שנחלקו הספרים והסופרים הקדמונים, ושלש מחלקות בדבר, כי במקרא כ"י ישן אין בו שני טעמים כלל כי אם אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים בדרגא תביר מרכא טפחא מרכא וסילוק לחודא, וככה בחומש מונכינו של שנת רמ"ח, ובכ"י של כ"ד

אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים כולו בתרי טעמי עליוני'

ותחתונים, וככה במ"ג וויניציא של שנת רע"ח גם ברווח ועם כפר ואחרים,
גם מ"ג של רפ"ו אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בטעם תחתון לחודא אבל
מִבֵּית עֲבָדִים בתלתא טעמי כי הוסיף עליהם אתנח והשמיט התלשא
והקדמ' והזל' ואחריו החזיקו מ"ק ד"ש גם חומש קטן ד"ש והדפוסים אחרים;
ובדפוסים שאחריהם חברו כל הטעמים כולם יחד איש לא נעדר, אולם ניתר
תרי טעמי שבדברות אין בהם שום מחלקת ומה שיש בזה יש בזה (ורק במקרא
כ"י שונה ונקד שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד בהשמטת מהפך פשטא וז"ק ובהנחת
מרכא טפחא אתנח תמורתם, ולהורות עוד שבניגון הזרקא תוקף מלת ששת
ואין כן בכל ספרינו גם הר"מ הנקדן בשער הנגינות שלו הזכיר ששת ימי' תעבד
לדוגמא לשימוש שני מונחים לזרקא) וכל הענינים האלה הם זרים ותמוהים.

אכן חלופי המין הראשון והשני אינם מן הקושי כלל כי ענין התחלפות הדגש
ברפה גם ענין התחלפות הנקודה בנקודה זולתה אין יסודו בעצמו אבל הוא
תלוי ועומד במאמרי הטעמים והנה האותיות והתיבות במאמר הם כדמות
הגוף, והנקודות כדמות הרוח והטעמים כדמות הנשמה, וכמו שנשמת
האדם היא נורתו ועל פיה יתנהגו הגוף והרוח כן הטעמים הם נורות המאמר
ועל פיהם יתנהגו האותיות עם הנקודו', וכבר ידענו מדרכי הדקדוק כי מנהג
הל' שישתנ' הפתח לקמץ באתנחתא וס"פ גם בזקף לפעמים, ומתנאי האתנח
וס"פ שלא יתקיימו כי אם בהקדמת טעם טפחא לפניהם כמבואר במשפטי
הטעמים, ועוד ידענו תנאי חק יהו"א ובג"ד כפ"ת כי כל תיבה שסופה אחת
מאותיות יהו"א נעלמת בין בנח בין בפעל והיא רהוטה במקף או במשרת אל
תיבה שתחלתה אחת מאותיות בג"ד כפ"ת יהיה בג"דכפ"ת רפה חוץ מדחיק
ואתי מרחיק, והמשל בזה לא תרצח אם נטעימנו באחד מן הטעמים זולת
אתנח וס"פ יהיה הצד"י בפתח ומלת לא במשרת הטעם ההוא והתי"ו רפויה
בסבת נחות האל"ף כגון לֹא תִרְצַח לֹא תִנְאָף לֹא תִגְנֹב, ואם
נטעים תרצח באתנח או ס"פ ישתנה הפתח לקמץ בעבור ההפסק ונצטרך
להטעים מלת לא בטפחא שגם הוא טעם המפסיק בין יהו"א לבג"ד כפ"ת
לכן התי"ו צריכה להתדגש כדין כל בג"ד כפ"ת שבראש התיב' ואין תיבת יהו"א
שלפניו מחובר אליו כגון לֹא תִּרְצָח: וככה לֹא תִּנְאָף: לֹא תִּגְנֹב:
וככה מלת פני אם נטעימנו בטעם העליון שהוא רביע יהיה הנו"ן בפתח
ואם בס"פ יהיה בקמץ כמשפט וככה מלת מתחת התי"ו בפתח בטעם גריש
ובקמץ בטעם אתנח, וככה ועשית כל מלאכתך הכ"ף של כל רפה אם מלת
ועשית במונח משרת לסגולתא שאחריו, והכ"ף דגושה אם נטעים ועשית בטעם
טפחא המפרידו ממלת כל שאחריו, וככה לא תעשה לך פסל התי"ו של
תעשה רפה בין שמלת לא במונח בין שהיא במקף, אבל הלמ"ד של לך רפה

זקף כשיגנת **פָּסֵר** בפשטא כי או יתנגן מלת **תַּעֲשֶׂה** בקדמא המשרת הראשון לפשטא והנה הה"א נעלמת ותרפה אחריה בדין אתי מרחיק, ולא כן כשנטעים מלת **פָּסֵר** במונח לגרמיה כי או יהיה מלת **תַּעֲשֶׂה** במקף כאופן זה יתהגם הלמ"ד של **לָךְ** בדין דחיק או אתי מרחיק כידוע מדרך הדקדוק ומשפטי הטעמים דוגמת **תַּעֲשֶׂה־לְּךָ** מלחמ' (משלי כד ו) חביריו המוקפים.

הנך רואה בעיניך כי שני המינים הראשונים שהזכרנו נכונים ואין בהם נפתל ועקש כי ילדי המין השלישי המה ורואו הוא אשר נוה עליהם, והמה על משמרתם יעמודו לעשות ככל אשר יורו להם משפטי הטעמים כי לא יוכלו לשנות את תפקידם.

לכן חובה עלינו לחקור אחר המין השלישי לדעת ולתור על מה זה ולמה הונחו שני מיני נגינות ברוב פסוקי הדברות ועל מה זה ולמה הונחו ג' מיני נגינות במחצית האחרון של דבור אנכי דוקא אם לקריאה או לכונה אחרת, ואם לקריאה אם בזמנים מתחלפים והיינו בשבועות ובשבת פ' יתרו וכעדות הרב חזקוני והרב בעל מנחת בכימין כי רק בשבועות קורין בניגון העליון ולא בשבת פ' יתרו או במקומות מתחלפי' והיינו בצבור וביחיד בכל זמן וכמנהג שנוהגין עתה ברוב הקהלות, ולשני המנהגים יש קושיא עצומה על מה זה הונחו שלשה מיני נגינות בדבור אנכי אף שלעולם אין נקראין מהם כי אם שנים א"כ השלישי למה בא.

ואמרתי אלכה נא על ספרי החכמים האחרונים אשר דברו על אודותם ואדרשה מהם מענה לשון, ובינותי בדבריהם וירדתי לסוף דעתם וראיתי כי רפואת תעלה אין להם ותחת מצוא מזור מצאתי תוספת מבוכה ובלבול הענינים לאין מרפא.

וטרם אחל להתוכח בעיקר הדרוש אדבר על מהות הטעמים העליונים והתחתונים ולמה נקראו בשמות הללו, בעבור שמצאנו בספרי האחרונים שגם הענין הזה הכניסו בתוך מבוכתם אף שהוא מבואר בעצמו במעט עיון. ואין צורך להשיב על דברי הרב רז"ה בשערי תפלה שאמר כי לזאת נקראו הנגינות שקורין בהם הדברות בצבור טעמים עליונים לפי שכן נאמרו למשה מפי הקב"ה שהוא עליון, ונקראו טעמים תחתונים בבחינת מה שאמר משה לישראל למטה, ושה דברי רוח וכל השומע יצחק לו, וכן אין צורך להשיב על שאר דבריו שכבר הם מושבים מזולתנו. והאמת הברור כי לא נקראו טעמים עליונים וגבוהים כ"א אותן הנגינות השוכנים על גב האות מלמעלה, וכנגדם התחתונים אשר בשפל ישבו מתחת לאות, והנה מזה הנד נקראו עליונים ותחתונים במאמר המנב, גם במאמר האנה נאה לקרותם עליונים ותחתונים מצד מקום שימושם בכתובים, כי התחתונים כמו התביר והטפחא לא ישמשו באמצע המאמר לעולם כי אם בסוף המאמר אצל האתנח והסילוק שהוא סוף פסוק ולא ישמשו לעולם למעלה מהם כי התביר אדוק לטפחא והטפחא לאתנח וסילוק ולא ישנו את תפקידם, וכל הנגינות המשמשות למעלה מסוף המאמר

והיינו למעלה מתביר וטפחא הם לעולם מאמון הנגינות העליונות, וכבר
ידענו כי כן מדרך בעלי המסרה והדקדוק להשתמש בלשון מלרע שהנגינה
בסוף התיבה כמו בֵּרַךְ מֹשֶׁה וכל' מלעיל שהוא למעלה וסופה כמו
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ ועל המנהג הזה הפילו גם לשון למטה על הנגינות
המשמשות בסוף המאמר ולשון למעלה על המשמשות למעלה מסופו. ויש מן
הקדמונים שקורין לי העליונות נגינות גדולות ולי התחתונות נגינות קטנות,
והשמות האלו גם הם נאותים לענייניהם, וזה שכבר ידענו כי אותן הנגינות
הנקראות בשם טעמים ביחוד הם אשר להם כח להפריד בין התיבות ולהפסיק
בין המאמרים אם הפסקה קטנה או גדולה, ועיקר הידיעה הנצרכת בחילוק
הכתובים למאמרים קטנים הוא ידיעת הבדל הטעמים וכאשר נדע הטעמים
נדע המשרתים כי הם אדוקים בטעמיהם בתנאים מבוארים, ומתוך דברינו
נתברר, כי הטעמים התחתונים בלתי מספיקים כי אם למאמרים קטנים
וקצרים בעלי הפסק' אחת או שתים, וכל מאמר גדול וארוך המצטרך למחלקות
רבות ולהפסקות ממוצעות מראשו עד האתנח או מן האתנח עד הסילוק
בהכרח שנשתמש להתחלקותו בנגינות עליונות שיש בהם די לחלק הכתוב
למחלקות רבות ולהפסקות שונות מעטות ורבות, ולזאת נאות להם להקרא
בשם נגינות גדולות כי הם מיוסדים לפסוקים גדולים, ולחבריהם המיוחדים
לפסוקים קצרים וקטנים נגינות קטנות · ונתברר עוד מתוך דברינו כי בין
בצבור בין ביחיד אין הדברות נקראות כולן בנגינות עליונות וגדולות גם לא
כולן בנגינות תחתונות וקטנות אלא שבצבור רובם נקראות בנגינות גדולות
ומיעוטם בקטנות וההפך ביחיד, וזה שבקריאת הצבור אנו עושים פסוק אחד
מדבור לא יהיה לך ומחברים ד' פסוקים ממוצעים לפסוק אחד ארוך וגדול
וככה עושים מן ד' פסוקים שבדבור זכור פסוק אחד והנה יצטרכו להפסקות
רבות ושונות ואי אפשר לעשות כן כי אם באמצעות הנגינות העליונים, וקורין
ד' דבורים לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה בד' פסוקים והנה הם
קצרים בעלי ב' תיבות ואי אפשר לקרותם כ"א בניגון התחתון, והפך זה
בקריאת היחיד שהוא מחלק הדבור לא יהיה לך והדבור זכור לד' פסוקים
ונתמעטו ההפסקות האמצעיים ונתמעטו הנגינות העליונות, ותמורת זה
הוא מחבר ד' הדברות הקטנות לא תרצח לא תנאף וגו' לפסוק אחד ונתרבו
ההפסקות ולא הספיקו בו הנגינות הקטנות והוצרך להשתמש בו בנגינות
גדולות, ודבר זה בפירוש איתמר בדברי חד מן קמאי הוא הרב חזקוני ראש
המדברים בענייננו ראשם במעלה וראשם בזמן שהרי הרב רבינו יהודה ב"ר
אליעזר תלמידו של רבינו אליקים בחיבורו מנחת יהודה אשר חבר בשנת ע"ג
כמבואר בהקדמתו כבר הזכיר מפירושי הרב חזקוני בצירוף פירושי רבותינו
בעלי התוספות, ולא כאשר חשב רש"ד בעל ת"ם שהראשון אשר התעורר על
זה הוא בן חביב בשנת רנ"ב שהרי בעל חזקוני קשיש מניה כמה מאות שנים וכל
דבריו מדוקדקים בתכלית הדיוק וכה אמר :

״ יש ברוב הדפוסות שתי נגינות ללמד שבקבלת שהוא דוגמא מתן תורה ומתרגמינן הדברות קורין כל דברות לא יהיה לך וכל דברות זכור בנגינות הגדולות לעשות כל אחת מהן פסוק אחד שכל אחת מהן דברה אחת לעצמה, והדברות לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה קורין בנגינות קטנות לעשותן ד׳ פסוקים שהם ד׳ דברות, אבל כאדם שהוא כשקורין כפי יתרו כסדר שבתות השנה קורין לא יהיה לך וזכור בנגינות הקטנות לעשות מכל אחת מהן ד׳ פסוקים, והדברות לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה קורין בנגינות הגדולות לעשותן פסוק אחד לפי שלא מצאנו בכל המקרא פסוק פחות מן ב׳ תיבות חוץ מאלו ובנוסחאות רוקח כמו שפירשתי למעלה גם בדברות אנכי ולא יהיה לך יש נגינה גדולה לעשותן שתיהן פסוק אחד לפי שבדבור אחד נאמרו כיצד בתיבת אנכי פשטא ובתיבת אלהיך זקף קטן ובתיבת הוצאתיך תלשא ובתיבת מארץ מצרים קדמא ואזלא ובתיבת עבדים רביע, עכ״ל.״

הרי לך מבואר בבירור כי בקריאת הצבור אין קורין בטעם העליון כ״א הדבור לא יהיה לך והדבור זכור אבל הדבורים הקטנים לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה קורין בטעם התחתון, ובהפך בקריאת היחיד שקורא לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה בטעם העליון והדבור לא יהיה לך וזכור קורא בטע׳ התחתון. לכן דברי הרב בעל משאת בנימין תמוהים וזרים שאמר:

״ עכשיו ב׳ טעמים די״ד דברות אע״פ שיש להם סוד מ״מ יש ליתן שום טעם ודעת וס׳ עכ״ד הפשט הנגלה הגם כי הרב בעל חזקוני ז״ל התחיל לדבר בענין זה הוא דלג הפשט ונכנס לבתוכה מרגניתא תותיה ואמר כי הטעם התחתון הוא נגינות קטנות במספר הוא ככל הפרשיות שבתורה ובפרשה זו בטעם התחתון תמצא בפסוק אנכי דהאתנחתא תחת תיבת אלהיך וסוף פסוק תחת תיבת עבדים ובפסוק לא יהיה לך וגו׳ לא תעשה דהאתנחתא רק ס״פ תחת תיבת פני וכסדר הזה בכל שאר הפסוקים, ובפסוק לא תרצח עד תיבת שקר הוא פסוק אחד האתנח׳ תחת תיבת תנאף, ועד שקר הוא ס״פ וזהו הנקרא טעם התחתון או נגינות קטנות, והטעם העליון (שקורין בו בנוסחאות רוקח כמבואר בסוף דבריו) הוא נגינות גדלות מגמתנו מקים עשרת הדברות הפסוק והדבור הראשון מתחיל אנכי ומסיים ולשמרי מצותי והאתנח תחת לשנאי ומערבין אותן הפסוקין ועושין מהן פסוק אחד להודיע אע״פ שיש בהן כמה לאוין לא תעשה לך וגו׳ אעפ״כ כולן דבור אחד, ומה שמערבין אנכי עם לא יהיה לך אע״פ שהן ב׳ דברות מהוס שאז״ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, הפסוק השני לפי טעם העליון הוא פסוק לא תשא והוא דבור שלישי הפסוק הג׳ זכור והוא הדבור הד׳ וכו׳.״

ע״ש כי האריך יותר בדברי׳ ידועי׳ לכל מי שהציץ מעט בספרי בעלי הל׳ ונלאיתי להעתיקם. אכן מה שאמר כי בשבועו׳ קורין לא תרצח וכן לא תנאף ותביריהם בטעמים עליונים וגדולים הוא הפך דברי הרב חזקוני והפך האמת כמבואר לעיל, זאת שלא תם לדקדק כלל בדברי הרב חזקוני לכן אמר עליו שהוא דלג הפשט וכו׳ ובאמת יש זהב ורב פנינים בפירוש הרב חזקוני להמשכילי׳ בו כראוי להשכיל בדברי קדמונינו ז״ל אשר כל דבריהם בדוקים ומזוקקים, ועל אדני האמת יסודים, ודברי רוב האחרוני׳ מחוקים ודחוקי׳, ועל מעלות רום חקוקים.

והדברים היותר זרים ומופלאים הם דברי הרב בעל א״ת כפי שהם כתובי׳ על ספרו ומועתקים גם בחבורו של הרב׳ בעל מנחת שי, כי לא לבד שדבריו סותרי׳ זו את זו אבל באו בתוכם ענינים שהם מן הנמנעות בעצמן, וזה תוכן דבריו:

ואמר מנחם עדס אגיה יו"ד הדברות אגיד כי פינס אחת הייתי בסוד ישרים חכמים
ונבונים ושאל השואל למה לא יהיה לך אלהים אחרים ועל פני יו"ד פני נקוד' בפתח?
וגם אמרו כמ' תשובות ואחשב לאיתי שנתפייסו בתשו ובאו אני עניתי שמינו חכמים
עלי גם אני אגדיל המדורה ואוסיף בקושיא ולמ' פני ברביע כיון שהוא ס"פ הראיתם
בכל המקרא מלה בס"פ וטעמה רביע זולתי בזה המקום? אבל אין זאת כי אם שיש
ליו"ד הדברות שני לושני קריאה בענין הטעמים, הקריאה האחת ליחיד הקורא
והקריאה האחרת לקורא בצבור, ולכן ברוב פסוקי הדברות יש שני טעמים אחד ליחיד
ואחד לקורא בצבור כמו מלת פני יש בה רביע וס"פ היחיד קורא בס"פ והקורא
בצבור קורא ברביע ולכן הוצרכו לנקד הנו"ן של פני בקמץ ובפתח הקמץ לקורא
בס"פ והפתח לקורא ברביע אבל לא שיהיה ליו"ד של פני נקודה כלל, ומטעם זה יש
קמץ ופתח לתי"ו של הארץ מתחת ולצד"י של לא תרצח, והמדפיס כתב על מלת
פני כן דינו למאן דיליף רוא ודכוי רוא הן וז"ל הר"י בן חביב ז"ל גם עיין יעקב בשני
משקלים ירושלמי, מצינו בספרי הסופרים והנקדנים המובהקים שרוב עשרת הדברות
נקודים בשני נקודות ובשני טעמים כמו נו"ן פני שנקודה בקמץ ובפתח ויש בפסוק
ב' טעמים גבוהים ושפלים, וכן לא תרצח לא תנאף הנקודות והטעמים כפולים,
ויעוד אדוש אחד שכל תי"ו מהן יש בה דגש ורפה וזה כפי הנראה הוא סותר זה לזה,
והטעם האמתי לכל זה מפורסם שיש שני קריאות בדברות האחת שהקורא היחיד בינו
לבין עצמו אינו מדקדק לקרות כל דבור ודבור בפני עצמו לא מחלק הפסוקים כסדר
כגון קריאתו ודבור לא יהיה לך שהוא ארוך נעשה ממנו פסוקים רבים וכן זכור את
הת יום השבת, ואדרבא דברות אחרונים שהם קטנים עושה מכולם פסוק אחד אבל
הקורא בצבור צריך שיקרא כל דבור ודבור בפני עצמו בין שיהיה הדבור גדול ר"ל
גדול בכתב ובין שיהיה קטן יתחייב מזה שינוי בטעמים ובנקודות ובדגש ורפ' להבדיל
בין ב' הקריאות כפי סדר הנקודה, וראי' לזה שבדבור אנכי אין בו ב' נקודות וב'
טעמים כי הוא דבור אחד קצר וכאה לקרותו בפסוק אחד ישב"ל, ובמכיל' אגב שיטפיה
לא דק במה שכתב שרוב הדברות בשני נקודות כי אין בכל הדברות רק ג' אותיות
שנקודות בשתי נקודות ואלו הן נון של פני ותי"ו של בארץ מתחת וצד"י של תרצח
(אין זה קושיא שהרי הוא אבל יחד הנקודות והטעמים ומצא שניהם רובם כפולים
ואמו כי דוכלא ליחשב וליזול), גם מה שאמר בסוף דבריו שבדבור אנכי אין שני
טעמים אינו אמת וכי כיים ושכיב אמרה שהרי אנכי בפשטא ובטרחא, אלהיך
בז"ק ובאתנח מבית בשופר ומארין עבדים באתנח ובסוף פסוק (לא כי בתלתא
טעמי ברביע ובאתנח ובס"פ וכן במ"ג של רפ"ו ובכל הדפוסים שנדפסו אחר רפ"ו
גם במ"ג דפוס שני של בומבירגו וקיצן ד"ש אשר עליהם עשה הרב הגהותיו ובכל
הדפוסים שקודם רפ"ו אין בו אתנח כלל כ"א רביע וס"פ אלא שהרב ז"ל בהגהותיו
מחק הרביע המקויימת בכל הספרים וכ"י וקיים האתנח המסופקת וכנזכר לקמי')
והנה קושייתי השנית היא בטלה (אין לה אפילו רגל אחת וכמו שיתבאר עוד) ר"ל
כי מלבד שנתבטל מ"ש שאין בדבור אנכי שני טעמים (אמת הוא שאין בדבור אנכי
שני טעמים לקריאה כאשר אבאר) גם נתבטל הטעם שנתן לכפל הטעמים ביו"ד
דברות כי היגד שהביא לסייעו הכחישו והגיד הפך דבריו שאמר שהקורא בצבור צריך
שיקרא כל דבור בפני עצמו והנה דבור אנכי יוכיח שהוא קצר וכאה לקרותו בפסוק
אחד (וכן הוא נקרא באמת לפי עדות המוקוני וכן חביב) ועכ"ז יש בו ב' טעמים
(ליכא למשמע מזה מידי) והקורא בצבור קורא עבדים באתנח (לפי שטתו וסברתו)
וכל משנה תורה ברביע ואינו מפסיק בו לקרא עבדים בס"פ אלא מחבר מן מלת
אנכי עד ולשומרי מצותי וגם מפסיק וקורא מצותי בסוף פסוק (כל זה לפי סברתו

* * *

הנה ג' [?] בדברות החזקוני ובן הרב). ואומר אני כי לעולם תמצא שלעולם יסבל הטעמים בדברות הראשונים מחד ובקרוב מזה הוא להיות בהם שני טעמי קריאה אחד בקריאה ביחיד ואחד לקריאה בצבור כתמיד. והדברות השניים לא הוצרכו לכך כי כיון שהיינם ארוכים ביתר וגם קצרים ביותר קריאתם שוה בין לקריאה יחיד בין לקריאה בצבור, ולכן לא הוכפלו הטעמים בדבור לא תשא ובדבור זכור וכבוד לא תחמוד, והקשה לך מדבור אנכי הרי הם שלשה תרי קראי קמאי דשוין בשני הדברי דאנכי ולא יהיה לך מפני הוכרח בטעמים וזה בזה תלוי דמאן דמקיים אנכי ה' אלהיך כדקא חזי מקיים לא יהיה לך אלהים אחרים ומאן דמקיים לא יהיה לך אלהים אחרים הוא מקיים אנכי ה' אלהיך ומאן דלא מקיים הלי לא מקיים הא, וכי תימא מהכא לפי גם למקבר בינה כנגדו וכו' והלכך מלין דקדי בגבורה קדי בהו להדדיהו כחדא וגם מפסיק ביניהו כלל והיינו טעמא דהוית בדבור אנכי תרי טעמי. עכ"ל ז"ל.„

ואחר שהבינו שמעתי זאת ליסוד קיים וראה כי עוד לא עלתה ארוכה אל ג' מיני הטעמים הנמצאים בסוף הדבור של אנכי ומתי יתקיימו שלשתם, לזאת חגר בעוז מתניו להעביר עליהם בתער השכירה ולהפיל חבלו בנעימות למחוק מקצתן ולקיים מקצתן ויפול הגורל על הנגינות העליונות וימחק התלשא מן הנגינות והקדמא והאזלא מן מאחר מגרשים והרביע מן עבדים וקיים תמורתו האתנח.

וכמה מן הזרות והסתירות בשטתו זאת שהרי מלת לשנאי הוא באתנח בלי שום מחלוקת ואם נקיים האתנח במלת עבדים הנה יתחברו ב' אתנחות בפסוק אחד וזה מן הנמנעות כי לעולם לא יתכנו ב' אתנחות בפסוק אחד בכל המקרא וכב' כתב בן בלעם בטעמי המקרא שלו והעתקתי לשונו בתוספתי הטעמים דף י"ב א', ויותר טוב הי' לו למחוק האתנח ממלת עבדים ולקיים הרביע המקוים מפי ספרים וסופרים קדמונים שהרי האתנח לא מצאנו כ"א במ"ג של רפ"ו והנמשכים אחריו מדפוסי וויניציא האחרונים ובפ' יתרו לבד ולא בפ' ואתחנן, ובכל הדפוסים הקודמי' לרפ"ו כמו בחומש סונצינו של רמ"א ובמ"ג וויניציא של רע"א גם בכ"י של כ"ד אין אתנח כלל במלת עבדים כ"א רביע וסילוק, גם הרב חזקוני לא הזכיר האתנח כ"א הרביע והסילוק לכן יותר טוב לקיים הרביע מן האתנח, ובעבור שלא מצא האתנח כ"א בפ' יתרו ולא בפ' ואתחנן לכן אמר שרק בפ' יתרו קורין בצבור באתנח אבל בפ' ואתחנן קורין ברביע, מבלי כתיבת שום סבה על השינוי הזה אף שלא ידענו למה זה שבפ' ואתחנן הדר ביה ושם אחר עבדים באתנח לא ברביע והנה הוסיף מה שאינו וגרע מה שישנו וזה סתירה עצומה ותימה כפולה, ומכל זה נראה בעליל שלא היתה לו שום קבלה אלא אומדנות וסברות ליישב גם הטעמים שבדבור אנכי ולכן שקל ועדי ונדד והוסיף וגרע ולבסוף אין כל מאומה בידו כ"א תמיהות וסתירות והכחשות.

וכאשר קמו החכמים שאחריו ומצאו הסתירות והנמנעות שבשטתו הוכרחו לצאת מעקבותיו לקיים מה שביטל הוא ולבטל מה שקיים הוא ומחקו האתנח המקויים מזגו וקיימו הרביע המבוטל ממנו וככה עשה גם הרב הגאון מוהר"ר יעב"ץ ז"ל והחכם רש"ד בעל ת"ס, אך בזאת יאותו לו כי שני הדבורים אנכי

ולא יהיה לך צריכים להיות נקראים בפסוק אחד כדי לקיים שנים משלשת הטעמים שבמלת עבדים ולולי כן יהיה גם הטעם השני גם הטעם השלישי שניהם למותר וצריכים למחוק שניהם ולשבש כל הספרים וכן לא יעשה.

וכמה מן הלחן והנגינות גם בשטה הזאת כי מלבד שהיא מתנגדת ש' מציאות הספרים הנקודים רביע ואתנח ומתנגדת אל הדעת לעשות מעשר' הדברים רק ט' דברים גם היא סותרת המנהג שהיו נוהגים בו מקדם קדמתה לקרות דבור אנכי פסוק לעצמו ובעדות בן קטיב ואחרים כנזכר לקמי', את של' הרב חזקוני הטעתם שאמר בסוף דבריו גם בדברות אנכי ולא יהיה לך יש נגינה גדולה לעשותן שתיהן פסוק אחד וכו' ושבו שזה מחובר עם מה שאמר לפניו ובשבועות דוקא כמו שפירשתי ורצונו שבשביעות עושין משתיהן פסוק אחד, ומצד זה הבינו גם הרב היש"ן התכם בעל מנחת שי כנראה מהעתקתו, אבל מעולם לא עלתה כן על דעתו שהרי כבר בתחלת מאמרו כפל ושנה ושלש בדקדוק אמרו ללמדינו שדבור אנכי לעולם נקרא לבדו אף בשבועות ולזאת אמר שבעצרת שהוא דוגמת מתן תורה ומתרגמינן הדברות (כי בימיו עדיין לא נתבטל מנהג המתורגמן מכל וכל וכנראה גם מלשון התוס' במס' מגילה דף כ"ד א') קורין כל דברות לא יהיה לך וכל דברת זכור בנגינות הגדולות לעשות כל אחת מהן פסוק אחד שכל אחת מהן דברה אחת לעצמה, ודברות לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה קורין בנגינות קטנות לעשותן ד' פסוקים שהן ד' דברות אבל בחדש שבט וכו', הרי לך שכשמר מלא בלשונו והם מלהזכיר דבור אנכי בכלל הקריאה אבל יאמר קורין כל דברות לא יהיה לך וכו' כי דוקא כל דברות לא יהיה לך קורין בנגינות הגדולות לעשות ממנה פסוק אחד לפי שהיא דברה אחת לעצמה אף שהיא גדולה בשיעורה, ולא כן דברת אנכי שהיא פסוק לעצמה ובלתי מתחברת עם לא יהיה לך, ולכן דקדק ואמר קורין כל דברות לא יהיה לך וכל דברת זכור בנגינות הגדולות להורות כי בדברות האלה נעשו הנגינות הגדולות לקריאה באמת לא כמו הנגינות העליונות שבדבור אנכי שאינם נעשו לקריאה כלל כי אם לסבה אחרת כאשר יבאר בסוף דבריו, ודקדק עוד בלשונו לומר לעשות כל אחת מהן פסוק אחד שכל אחת מהן דברה אחת לעצמה להורות שיש קפידא בדברות לעשות מכל דברה ודברה פסוק אחד לעצמו לפי שכל אחת מהן דברה לעצמו', וכזה דקדק גם בדברות לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה שקורין אותן בנגינות קטנות לעשותן ד' פסוקים לפי שהן ד' דברות, ואמר עוד ובשבועות דוקא כמו שפי' למעלה, ר"ל שסדר הקריאה הזה הוא רק בשבועות ולא בפ' יתרו, ובעבור שחכמת הרב היתה רואה את הנולדות וחששה שמא יקום המערער על אופן הקריאה הזאת ולהוכיח שהדבור אנכי איננו נקרא לעצמו בהוכחת שני מיני הנגינות שבו לזאת הקדים לו תשובה ואמר גם בדברות אנכי ולא יהיה לך יש נגינה גדולה לעשותן שתיהן פסוק אחד לזכרון שבדבור אחד נאמרו וכו' ור"ל כי הנגינה הגדולה שבאנכי המחברת אנכי עם לא יהיה לך איננה נעשה לקריאה כלל כי אם לזכרון לבד שבדבור אחד נאמרו ואיננה

קריאת כלל בשום זמן, וזולת דקדק גם כן לומר לעשותן שתיהן פסוק אחד, ולא אמר נקריתן שתיהן פסוק לאחד וכו' שאיר ביתר הדברות שקורין אותן אבל אמר לעשותן כן לקריתן כפי שאינה לקריאה כלל כ״א לזכרון בעלמא.

ועתה פקח עיני שכלך וראה כי מנהג הקדמונים קורה ושיטתם מיוסדת מבלי שנצטרך להגיה או לשנות אף ניגון אחד, כי הסילוק שבמלת עבדים הוא לקריאה, והרביע עם התלשא וקדמא ואזלא שלפניו לזכרון שבדבור אחד כאמרו כאמור, והסופרים שקבלו לנקד גם האתנח גם הוא לרמוז כי רק אנכי ולא יהיה הראשונה של לא יהיה לך לחודא מפי הגבורה שמענו וכשטת הרמב״ם לדעת בעל מגנת אסתר לכן נקרבה על פני סילוק והאתנח בעבדים.

ועפ״ז דברינו מתיישב עוד זרות אחר לא הזכירו הרב בעל א״ת והוא שבזו״ג ופ״י ואחרים שהועתקו ממנו מלת עבדים ברביע וסילוק ואתנח מבלי הקריית שלפני הרביע שהם התלשא והקדמא ואזלא וידענו כי אי אפשר לנגן עבדים ברביע אם לא כנגן תחלה אשר הוצאתיך מארץ מצרים בתלשא וקדמא ואזלא וע״מ השמיטום כדי למנוע הקריאה בהם ולהורות שלא נעשו לקריאה כלל כ״א לזכרון ויספיק לזה הרביע לבדו.

והנה לפי עדות הרב בעל משאת בנימין והרב בעל נחלת יעקב ודעתם כן הי' מנהג בני אשכנז מעולם לקרות בטעם העליון בשבועות דיקא וכדעת הרב חזקוני לא בשבת פ' יתרו ולא בשבת פ' ואתחנן, ועכשו רובם תפשו במנהג ספרד אשר החזיקו בשטת הרב א״ת לקרות לעולם בטעם העליון בצבור ובטעם התחתון ביחיד, ויאמר החכם רש״ד דבעל ת״ם כי לולא החזיקו הספרדי' בדעת בעל א״ת בעבור שני מיני הנגינות הנמצאים גם בדברות אחרונות בפ' ואתחנן שאינן נקראין לעולם בשבועו', ועי״ז מתעצמים הספרדים בשבתם שאין להתירו בשום אופן, ויאמר הוא רש״ד ז״ל בהתרתו שאפשר שאין החיוב לקרות בשבועות הדברות הראשונות דוקא אבל הרשות נתונה לבחור איזו מהן שירצו, והאחרונים בחרו בראשונות והטעמים הכפולים של האחרונות לא זזו ממקומם, עכ״ל, וזה שבוש גמור שאין קריאת הדברות הראשונות בשבועות ממנהגא כ״א מדינא וכדאי' במס' מגלה דף ל״א א' בשבועות קורין בחדש השלישי וכו', אכן לפי דעת הרב חזקוני האמתית אין משם שום ראי' כלל כי הוצרכו לנקדם גם כן בטעם עליון להורות שכל הדברים האלה אע״פ שהם נקראים בשלש עשרה פסוקים מ״מ הם הם בעצמם הדברים כנתינתם שנא' עליהם ויכתוב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברי', וזולת נקודם גם בטעם עליון להורות אופן התחלקם לעשרה לא שהם נקראים בעשרה:

ולשון ומתרגמינן הדברות שהזכיר הרב חזקוני העירני לתור אחר המנהג הקדוש הזה, ואחר החקירה והדרישה נתברר לי גם מתוך הענין הזה כי הדבור אנכי הוא נקרא מעולם פסוק לעצמו בכל מקום ובכל זמן, כי דקדקתי במחזור כ״י אשר לי אשר נכתב בשנת י״ח לאלף הששי ותפשתי ולא מצאתי בו הקריאה בשום מועד ממועדי ה' זולתי של א' דשבועות ושביעי

דפסח, ובזמני שה היתה כתוב שם המקרא עם התרגום כי בזמן ההוא עדיין היה המנהג קיים להעמיד מתרגם אצל הקורא בימים השנים האלה וכמבואר בתוס' במס' מגילה דף כ"ד א', ואופן כתיבתו המקרא עם התרגום הוא על זה הסדר, תחלה כתב פסוק בחדש השלישי וגו' ואח"כ אקדמות מלין וכו' והוא רשות ופתיחה למתורגמן מעניני דיומא, ובסוף אקדמות כתב בירחא תליתאה וגו' שהוא תרגומו של בחדש השלישי, ואח"כ כתב פסוק ויסעו מרפידים ואח"כ תרגומו ועד"ז כותב והולך מקרא ותרגום מקרא ותרגום על פרשת וידבר אלהים שהקדים לפניה פיוט ארוך ע"ס א"ב תחלתו ארכין ה' שמיא לשיני וכו' ואח"כ כתב פסוק וידבר אלהים ואחריו תרגומו ומליל ה' וגו' בגרוף פיוט ארוך מענין הפסוק תחלתו ארעא רקדו שמיא זמרו וכו', ואח"כ כתב פסוק אנכי עד מבית עבדים ואחריו תרגומו דברא קדמאה כד הוה נפק וכו' עם פיוט ודרוש ארוך מענין הפסוק ע"פ קבלת רז"ל, ואח"כ כתב לא יהיה לך עד ולשמרי מצותי ותרגומו דברא תנינא וכו', ועד"ז כתב עשרת הדברים בעשרה פסוקין ובעשרה תרגומים עד גמירה, וגם הפסוקים שאחר הדברות עד סוף פ' יתרו כתב פסוק ותרגום, וכל התרגומים הנזכרים לקוחים מתרגום ירושלמי המכונ' אצלנו בשם ת"י עם קצת שנויים ותיקונים; וכל הפיוטים האלה שבתוך הקריאה מתוקנים בלשון ארמי וחתום בתוכם מאיר ברבי יצחק (עיין עליו במאמרי על הפיוטים) ולמדנו מזה אגב גררא כי הרשות היתה נתונה לכל מתרגם לדרוש בכל פסוק מענין הפסוק לפי חכמתו ובקיאתו בקבלת רז"ל ואין זה בכלל הפסקה בתורה.

ומכלל הדברים האלה גלוי לעינים כשמש בצהרים שמעולם לא נהגו לקרות אנכי ולא יהיה לך בפסוק אחד שאילו כן לא היה רשאי למתרגם להפסיק ביניהם בתרגומו שהרי אסור לקורא לקרות למתורגמן יותר מפסוק אחד ואסור למתורגמן לתרגם עד אחר שכלה הפסוק מפי הקורא כדאי' במס' מגילה כ"ד א' וברמב"ם פ' י"ב מהלכות תפלה.

ועכשו אע"פ שכבר נתבטל המנהג הזה דהאידנא לא נהגו לתרגם כדאי' בש"ע א"ח סי' קמ"ה מ"מ השארנו לנו שמץ דבר מן המנהג הקדום הזה נקיים פיוט אקדמות אחר פסוק בחדש הראשון לזכרון המתורגמן, ובעבור שאין הקורא רשאי לתרגם בעצמו שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה לכן נראה בעיני המנהג שנוהגין באיזה מקומות שאין הש"ץ הקורא בתורה מנגן אקדמות כי אם איש זולתו מן הצבור שהוא כדמות המתורגמן.

ועוד לאלה מילין בענין זה מקבלת בעלי המסרת האומרת ח' פסוקין דאית בהון לא לא לא ובימניהון לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה דאלה שמות וכו' והנה דנו ד' דברות לפסוק אחד, ועוד נמסרת במערכת גם בליקוטי המסרת להרמ"ה ז"ל ג' פסוקים באורייתא את ואת את ואת את וסי' שמה קברו את אברהם, כי ששת ימים עשה ה', מזבח אדמה תעשה לי עכ"ל ונתברר מזה שלפי קבלתם אין זכור את יום השבת מחובר עם כי ששת ימים בפסוק אחד שאילו כן יהיה בפסוק זה את את

* * *

ות וכו', והשמרה אחריתה יש עדות לניגון העליון שהרי במערכת את פ'
שמני פסקין הכל שבר ושבר ומשבר י"ד פסקין בב' שמות ושמ"ה הפסק
אחר לא תעשה לך פסל ומחר חזר בשמים, וזה לפי הניגון העליון שהרי
פי הניגון התחתון אלה פסל ומלת בשמים שניהם בטעם פשטא ואין מקום
הפסק אחריהם כי לעולם לא תמצא פסק כי אם אחר המשרת לא אחר הטעם
והמאמר במשפטי הטעמים דף ז' ב', ועוד שבסוף הפרשה נמנה מספר
הפסוקים של פ' יתרו ע"ב ויונדב סימן, והמספר הזה מכוון לטעמים
העליונים שמחלקין הדברות לעשרה פסוקים דוקא וקורין דבור אנכי
פסוק לעצמו ומבלי חברו עם לא יהיה לך שאלו כן לא יהיו כ"א ע' פסוקים
דברות ולא יעלה מספר פסוקי פ' יתרו אל ע"ב רק ע"א דוק ותמצא.

ומכל זה נתברר שהטעמי' העליונים והתחתונים שניהם היו מקובלים
ע"י בעלי המסורה ומסרום לנו בכל סימניהם וסימני סימניהם לדעת אופני
חלוקתם לעשרה ולשלש עשרה, ועוד שלישית טעמים מבוררים מיד הקבלה.

גם מספר הפסוקים הרשום בסוף כל פרשה ומתנגד אל הפסוק הגדול
הרשום בסוף הספר וגם אמר מספר הפסוקים של כל ס' שמות אלף ומאתים
ותשעה אר"ט סימן, ואם נצרפם יחד לפי מנינם הרשום בסוף כל פ' ופ'
לא יעלו כי אם אלף ומאתים ושבעה וכל זה צריך בירור, ובדברות אחרונות
נהגיעו אם אכתוב לדבר בו בעז"ה, ודי לצורך ענייננו במה שכתבנו ולהישיר
המעיין אל האמת, והאלהים אמת ינחנו בדרך אמת.

סדר

ההפטרות

לכל שבתות ה׳

לפי חלופי המנהגים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף [illegible] היידנהיים

רעדלהיים

שנת תקע״ח לפ״ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל.

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1818.

ברכות ההפטרה

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

אחר ההפטרה יברך ברכות אלו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו: רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ: שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ· כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ־לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד: עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת· עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

כמנהג הספרדים.

ירמיה סימן א'.

דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־
יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת
יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ בְּטֶרֶם אֱצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם
תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃
וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־
נַעַר אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי
כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃ אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי
לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע
עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ׃
רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ ׀ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־
הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס
לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־
אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי עַל־

אֱצָּרְךָ כ"כ יתיר וי"ו והלוי נק"ח. אֲהָהּ כ"ל מפיק. להצלך ז' חסר כלו"׳

דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה׀ אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ כִּי׀ הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח׀ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה׃ וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם׃ וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם׃ וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ׃ וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ

לעשתו ה׳ ות״ו. לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת הכ״ף במתג בס״מ וכ״י וכן העיד מ״ש והוא כמשפטו המפורש בספרי משפטי הטעמים דף כ״ו וכן בדומיו שהזכיר שם מ״ש בש׳ זאת אצל כל הבכור. תֶּאְזֹר ב״ה בס״מ וכ״י. לֹא־יוּכְלוּ לך ס״א וְלֹא יוּכְלוּ־לָךְ. הָלֹךְ כל בפתח ח״ו בס״ו. וְקָרָאתָ אין הקו״ף במתג כי התיבה מלעיל וכ״כ במכלול באבן הפנים ואמר למ״ד הפעל כמו בהם מן הקל כולם מלעיל עם הוי״ו וזולתם וכשאתי לכל המקום, ומלאת שני אנשים, ונשאת המשל הזה וגו׳. זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד ס״א זָכַרְתִּי לָךְ־חֶסֶד.

אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא
זרועה: קדש ישראל ליהוה ראשית תבואתה
כל־אכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם־יהוה:

הפטרת שמות כמנהג האשכנזים.

ישעיה סימן כ"ז

הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל ומלאו
פני־תבל תנובה: הכמכת מכהו הכהו אם־
כהרג הרגיו הרג: בסאסאה בשלחה תריבנה
הגה ברוחו הקשה ביום קדים: לכן בזאת יכפר
עון־יעקב וזה כל־פרי הסר חטאתו בשומו ׀ כל־
אבני מזבח כאבני־גר מנפצות לא־יקמו אשרים
וחמנים: כי עיר בצורה בדד נוה משלח ונעזב
כמדבר שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה סעפיה:
ביבש קצירה תשברנה נשים באות מאירות
אותה כי לא עם־בינות הוא על־כן לא־ירחמנו
עשהו ויצרו לא יחננו: והיה ביום ההוא יחבט
יהוה משבלת הנהר עד־נחל מצרים ואתם
תלקטו לאחד אחד בני ישראל: והיה ביום ההוא

תבואתה כתיב בה"א וקרי וי"ו חולם. יאשמו הלמ"ד בשו"א לבד. ופרח כן למדנחאי אבל למערבאי יפרח כתיב יפרח קרי. הכמכת הכ"ף דגוש בס"ס ובינות לה"נ במחזרים דק כ"ד א'. בסאסאה. הסר חירק וח"י. בשומו כ"ה בכל ספרינו זולת כ"י דכתיב בשימו וקרי בשומו אכן במסורת אות יו"ד מכל א"ב מן חד חד כתיב יו"ד באמצע תיבותא וקרינן וי"ו ומי' וכו' ולית דין מנהון. ירבץ קמוץ בס"מ וכ"כ מכלול בהכן כ"ד. אותה ג' מ"ו בספר.

יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַר
הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם׃ הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם
וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־
שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן׃ הִנֵּה חָזָק וְאַמִּץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם
בָּרָד שַׂעַר קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שֹׁטְפִים הִנִּיחַ
לָאָרֶץ בְּיָד׃ בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת
שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם׃ וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָהּ בְּטֶרֶם קַיִץ
אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה׃
בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי
וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ׃ וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט
לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה
שָׁעְרָה׃ וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא
שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ
בָּרֹאֶה פָּקוּ פְּלִילִיָּה׃ כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא
צֹאָה בְּלִי מָקוֹם׃ אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת־מִי יָבִין

שִׁכֹּרֵי אפרים. ב׳ ובעבין קדמא ח״ו ותביר מ״ו. וְאַמִּץ ל׳ ח״י. כַּבִּירִים כ״ה בס״ס במלרע לא בדגש וכן כנון דוגמת הָרְאֵה אֹתְךָ (שמות כו ל) אֲשֶׁר הֹלְכִים (יחזקאל יג ג) ושמתי שֹׁמְרוֹן (מיכה א ו) וכן כל דומיהם חוץ מאותן שהוציא בעל המסורת, ועיין מה שכתבתי בחומש כמ״ר עינים קלל ואשר תאמרו אלי אתן (בראשית לד יא). וְהָיְתָה ציצת חד מן ג׳ בטעם אזלא וגריש בבבליים עפ״ה עיין משפטי הטעמים דף כ״א א׳. כבכורה לית מפיק ה׳. אותה ג׳ מ״ו בספר.

שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם׃ כִּי צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם׃ כִּי בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה׃ אֲשֶׁר אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ׃ וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ׃ כִּי בִרְאוֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃

הפטרת וארא

ביחזקאל סימן כ״ה

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי ׀ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב׃ וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל הַשָּׁאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂירִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם שִׂים

פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ׃ דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי׃ וְנָתַתִּי חַחִיים בִּלְחָיֶיךָ וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּק׃ וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא תֵאָסֵף וְלֹא תִקָּבֵץ לְחַיַּת הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה׃ וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהֹוָה יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַכַּפְּךָ תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־כָּתֵף וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מָתְנָיִם׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חָרֶב וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה׃ וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי׃ לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ וְאֶל־יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חֹרֶב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ׃ לֹא תַעֲבָר־

כֻּלָּה ב״ס ברוב ס״מ ועיין מ״ש שמפקפק בו אבל יש הכרע כן ב׳ מסרת הקודמת אומרת כֻּלָּה ג׳ כ״כ וסי׳ כלה יילל (ישעיה טו ג) וחבירו (שם י״ג ז) ועל ישראל כלה (כ״ב ב ט) ועוד מסרה אחריתא אומרת כֻּלָּה ד׳ וסי׳ הוה כלה (ירמי׳ מח ו) תבל כלה (איוב לג יג) ידעת כלה (שם לח יח) ויגל מצרים כלה. סְוֵנֵה ס״א סִינֵה.

בה רגל אדם ורגל בהמה לא תעבר־בה ולא תשב
ארבעים שנה: ונתתי את־ארץ מצרים שממה
בתוך ארצות נשמות ועריה בתוך ערים מחרבות
תהיין שממה ארבעים שנה והפצתי את־מצרים
בגוים וזריתים בארצות: כי כה אמר אדני יהוה
מקץ ארבעים שנה אקבץ את־מצרים מן־העמים
אשר־נפצו שמה: ושבתי את־שבות מצרים
והשבתי אתם ארץ פתרוס על־ארץ מכורתם
והיו שם ממלכה שפלה: מן־הממלכות תהיה
שפלה ולא־תתנשא עוד על־הגוים והמעטתים
לבלתי רדות בגוים: ולא־יהיה עוד לבית ישראל
למבטח מזכיר עון בפנותם אחריהם וידעו כי אני
אדני יהוה: ויהי בעשרים ושבע שנה בראשון
באחד לחדש היה דבר־יהוה אלי לאמר: בן־אדם
נבוכדראצר מלך־בבל העביד את־חילו עבדה
גדלה אל־צר כל־ראש מקרח וכל־כתף מרוטה
ושכר לא־היה לו ולחילו מצר על־העבדה אשר־
עבד עליה: לכן כה אמר אדני יהוה הנני נתן
לנבוכדראצר מלך־בבל את־ארץ מצרים ונשא
המנה ושלל שללה ובזז בזה והיתה שכר לחילו:

וזריתים ג׳ מלא. לְמִבְטָח ל׳. העבדה ח״ו עפ״ס המסורת כ״ל ח״ו ב״ט ד״ה דכולם מ״ו במ״ב. ובזז בזה לית מפיק ה׳ ומן ל״ב מן חד חד מפיק ה׳ וכו׳ במערבאי.

פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם
אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה׃ בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ
קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָֹה׃

הפטרת בא אל פרעה

בירמיה סימן מ"ו.

הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָֹה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לָבוֹא
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
הַגִּידוּ בְמִצְרַיִם וְהַשְׁמִיעוּ בְמִגְדּוֹל וְהַשְׁמִיעוּ בְנֹף
וּבְתַחְפַּנְחֵס אִמְרוּ הִתְיַצֵּב וְהָכֵן לָךְ כִּי־אָכְלָה
חֶרֶב סְבִיבֶיךָ׃ מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי
יְהוָֹה הֲדָפוֹ׃ הִרְבָּה כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנָשֻׁבָה אֶל־עַמֵּנוּ וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ
מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה׃ קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
שָׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד׃ חַי־אָנִי נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָֹה
צְבָאוֹת שְׁמוֹ כִּי כְּתָבוֹר בֶּהָרִים וּכְכַרְמֶל בַּיָּם יָבוֹא׃
כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי־לָךְ יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם כִּי־נֹף
לְשַׁמָּה תִהְיֶה וְנִצְּתָה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ עֶגְלָה יְפֵה־
פִיָּה מִצְרָיִם קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא בָא׃ גַּם־

הֶעֱבִיר ובכ"י הֶעֱבִיר וכתב בגליונו כן נקוד בהיללי, ועיין מ"ש · וככרמל בים
בכ"י וככרמל בים. עשי־לך במקף בס"מ וכ"י כמשפט כל עשי עשה עשו
המוקים אל תיבה שעצמה נראה בכולם מוקפים וכן כל דומיהם ובתנאי הנוכל

שכריה בקרבה כעגלי מרבק כי־גם־המה הפנו נסו יחדיו לא עמדו כי יום אידם בא עליהם עת פקדתם׃ קולה כנחש ילך כי־בחיל ילכו ובקרדמות באו לה כחטבי עצים׃ כרתו יערה נאם־יהוה כי לא יחקר כי רבו מארבה ואין להם מספר׃ הבישה בת־מצרים נתנה ביד עם־צפון׃ אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני פוקד אל־אמון מנא ועל־פרעה ועל־מצרים ועל־אלהיה ועל־מלכיה ועל־פרעה ועל הבטחים בו׃ ונתתים ביד מבקשי נפשם וביד נבוכדראצר מלך־בבל וביד־עבדיו ואחרי־כן תשכן כימי־קדם נאם־יהוה׃ ואתה אל־תירא עבדי יעקב ואל־תחת ישראל כי הנני מושעך מרחוק ואת־זרעך מארץ שבים ושב יעקוב ושקט ושאנן ואין מחריד׃ אתה אל־תירא עבדי יעקב נאם־יהוה כי אתך אני כי אעשה כלה בכל־הגוים אשר הדחתיך שמה ואתך לא־אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך׃

שכריה כ״ה ברוב ספרינו ובמקצתם גם בדפוסי בספרי מכתבי העתיקים דק מ״נ. כ״י שבידיה מלא דמלא וכן מכתבר כי כל ליבנא דבביר ס״י והוי לי׳ לבינל המכרה להוכירו ולהוליאו מכללם. מושעך ל׳ מ״י. ושב יעקוב ה׳ מ״ו.

בשופטים סימן ד׳ ובסימן ה׳. והספרדים מתחילין לקמן ותשר.

וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל בָּעֵת הַהִיא׃ וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־אֵל בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁפָּט׃ וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר אֵלָיו הֲלֹא־צִוָּה ׀ יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן׃ וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא שַׂר־צְבָא יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ בְּיָדֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי עִמִּי לֹא אֵלֵךְ׃ וַתֹּאמֶר הָלֹךְ אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ עַל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ כִּי בְיַד־אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה אֶת־סִיסְרָא וַתָּקָם דְּבוֹרָה וַתֵּלֶךְ עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה׃ וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי קֶדְשָׁה וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי אִישׁ וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה׃ וְחֶבֶר הַקֵּינִי נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן *בְּצַעֲנַיִם אֲשֶׁר אֶת־קֶדֶשׁ׃ וַיַּגִּדוּ לְסִיסְרָא

* בצעננים ק׳

אשר אתה כ״ה בס״מ וכ״י. ביד־אשה במקף בס״מ וכ״י וכן נכון ככתוב בס׳ משפטי הטעמים דף כ״ה. קדשה הקוף בגל״י וכ״כ הר״מ הכקן בהדיא כל קדשה קדמה נרוייס בלא טעס כרור ועיין מ״ש. וחבר בה׳ נקודות בכי״י וכן כל חבירו שבפלשה. נפרד בכי״י נפרד בפתח ומסר ל׳ ועיין מ״ש. עד־אלון כ״ה בלוס

כִּי עָלָה בָּרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר׃ וַיַּזְעֵק סִיסְרָא
אֶת־כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל וְאֶת־כָּל־
הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן׃
וַתֹּאמֶר דְּבֹרָה אֶל־בָּרָק קוּם כִּי זֶה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה אֶת־סִיסְרָא בְּיָדֶךָ הֲלֹא יְהוָה יָצָא לְפָנֶיךָ וַיֵּרֶד
בָּרָק מֵהַר תָּבוֹר וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ אַחֲרָיו׃
וַיָּהָם יְהוָה אֶת־סִיסְרָא וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב וְאֶת־כָּל־
הַמַּחֲנֶה לְפִי־חֶרֶב לִפְנֵי בָרָק וַיֵּרֶד סִיסְרָא מֵעַל
הַמֶּרְכָּבָה וַיָּנָס בְּרַגְלָיו׃ וּבָרָק רָדַף אַחֲרֵי הָרֶכֶב
וְאַחֲרֵי הַמַּחֲנֶה עַד חֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֵה
סִיסְרָא לְפִי־חֶרֶב לֹא נִשְׁאַר עַד־אֶחָד׃ וְסִיסְרָא
נָס בְּרַגְלָיו אֶל־אֹהֶל יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי שָׁלוֹם
בֵּין יָבִין מֶלֶךְ־חָצוֹר וּבֵין בֵּית חֶבֶר הַקֵּינִי׃ וַתֵּצֵא
יָעֵל לִקְרַאת סִיסְרָא וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי
סוּרָה אֵלַי אַל־תִּירָא וַיָּסַר אֵלֶיהָ הָאֹהֱלָה וַתְּכַסֵּהוּ
בַּשְּׂמִיכָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם
כִּי צָמֵאתִי וַתִּפְתַּח אֶת־נֹאוד הֶחָלָב וַתַּשְׁקֵהוּ
וַתְּכַסֵּהוּ׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וְהָיָה
אִם־אִישׁ יָבֹא וּשְׁאֵלֵךְ וְאָמַר הֲיֵשׁ־פֹּה אִישׁ וְאָמַרְתְּ

הספרים ובמקצתם אֵילוֹן מלא דמלא ושתי הגירסות מתנגדות אל המס"ג במערכת יעלק אילון כי מסם מזמיג עכ"ל אֵלֹן חסר דחסר. הֲיֶשׁ־פֹּה היו"ד בגעיא בס"מ וכ"י וכן מצאתי וכמו שכתבתי בחומש מאיר עינים אצל היש לכם אב בס' ויגש

אָיִן: וַתִּקַּח יָעֵל אֵשֶׁת־חֶבֶר אֶת־יְתַד הָאֹהֶל וַתָּשֶׂ
אֶת־הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְ
אֶת־הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְ
וַיָּעַף וַיָּמֹת: וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־סִיסְרָא וַתֵּ
יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָ
אֲשֶׁר־אַתָּה מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא
מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ: וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא
יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַתֵּלֶךְ יַ
יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד
הִכְרִיתוּ אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן: כאן מתחילים הספ

וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם ה
לֵאמֹר: בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּ
בָּרְכוּ יְהוָה: שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים
לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂ
יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם
רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם־עָבִים נָטְפוּ
הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה
יִשְׂרָאֵל: בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ אֳ
וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת:
פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה שַׁ
אֵם בְּיִשְׂרָאֵל: יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָ

וַתָּשַׁר. אֳרָחוֹת בק"ח וכן נראה מן המכלול בשקל פְּעָל. בְּהִתְנַדֵּ...

שְׁעָרִים מָגֵן אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף
בְּיִשְׂרָאֵל׃ לִבִּי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם
בָּרְכוּ יְהֹוָה׃ רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין
וְהֹלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ׃ מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין
מַשְׁאַבִּים שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהֹוָה צִדְקֹת פִּרְזוֹנוֹ
בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ לַשְּׁעָרִים עַם־יְהֹוָה׃ עוּרִי עוּרִי
דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק וּשֲׁבֵה
שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם׃ אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים עָם
יְהֹוָה יְרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים׃ מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם
בַּעֲמָלֵק אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ
מְחֹקְקִים וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר׃ וְשָׂרַי
בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק
שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב׃
לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת
עֲדָרִים לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב׃ גִּלְעָד
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב
לְחוֹף יַמִּים וְעַל מִפְרָצָיו יִשְׁכּוֹן׃ זְבֻלוּן עַם חֵרֵף
נַפְשׁוֹ לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה׃ בָּאוּ מְלָכִים
נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל־מֵי מְגִדּוֹ

עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי הראשונים מלרע והאחרונים מלעיל וכ״כ במכלול ד״ק דף קל״ג וגם בצחות ד״ב דף מ׳ א׳ וגם במאזנים ד״א דף ל״ו א׳. בְּתַעְנַךְ כ״ה בספרינו גם בכ״י אבל המ״ס הגיה שמלא במ״ס בְּתַעֲנָךְ ע״ש.

בְּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ׃ מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָב
מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא׃ נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָ
נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז׃ אָז הָלְ
עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו׃ אוֹרוּ מֵר
אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָא
לְעֶזְרַת יְהוָה לְעֶזְרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים׃ תְּבֹרַ
מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶ
תְּבֹרָךְ׃ מַיִם שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים
הִקְרִיבָה חֶמְאָה׃ יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ
לְהַלְמוּת עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה רֹאשׁ
וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ׃ בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל שָׁכָב
בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד׃
בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד
הָאֶשְׁנָב מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי
מַרְכְּבוֹתָיו׃ חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶינָּה אַף־הִיא
תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ לָהּ׃ הֲלֹא יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ שָׁלָל
רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים לְסִיסְרָא

מִמְּסִלּוֹתָם נמתג ורפה בכ״י וכן מסתבר. עִקְּבֵי הקוף דגוש בכ״מ וכ״י ובינלות
רד״ק נרים ס׳ מכלול. מִדַּהֲרוֹת המ״ם גם הוא בגעיא בכ״י וכמן הוא כמבואר
במשפטי הטעמים דף כ״ו ב׳. כִּי לֹא־בָאוּ ס״א כִּי לֹא בָאוּ. כָּרַע נָפַל ובכ״י
כָּרַע נָפָל. נָפַל בַּאֲשֶׁר כָּרַע כ״ה בכל ספרינו וכ״י אכן נמסרת נריס ס׳ ויקרא
מגה שכיה׳ בכלל הקמוצין בזקף. אַף־הִיא ובכ״י הִיא. תַּעֲנֶינָּה ברוב ספרינו יש בנ׳
כ י מ״י ומסורה דריש פ׳ נח מסייע להון גם ל׳ המכלול אבן ל״ב. רַחֲמָתַיִם בדפוסים

שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃ כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה׃

הפטרת וישמע יתרו

ישעיה סימן ו׳

בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל׃ שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃ וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן׃ וָאֹמַר אוֹי־לִי כִי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי׃ וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֺנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר׃ וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי

קדמונים גם בספרי כ״י התי״ו כתוכה כמשפט. עֻזִּיָּהוּ בכ״י העין בפתח ותוי״ן רבה נוה ובכל חבריו. עֹמְדִים ממעל וגו׳. רִצְפָּה ל׳ דגש ובכ׳ שום לתרח וכו׳. נָגַע זֶה כ״ה בכ״י מלעיל והעמדה בגימ׳ גם בכ״י של כ״ד הוא מלעיל ועיין בספרי משפטי הטעמים דף כ״ט ב׳.

יֵלֶךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנְנִי שְׁלָחֵנִי׃ וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַ
לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַ
תֵּדָעוּ׃ הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאׇזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵי
הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאׇזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָ
וָשָׁב וְרָפָא לוֹ׃ וָאֹמַר עַד־מָתַי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַ
אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵ
אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה׃ וְרִחַק יְהֹוָה אֶת
הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ וְעוֹד בָּ
עֲשִׂירִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר
בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ׃

כאן מסיימין הספרדים אבל האשכנזים מוסיפין ויהי בימי.

וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן־יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
עָלָה רְצִין מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַםִ לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם
עָלֶיהָ׃ וַיֻּגַּד לְבֵית דָּוִד לֵאמֹר נָחָה אֲרָם עַל־אֶפְרָיִם
וַיָּנַע לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ כְּנוֹעַ עֲצֵי־יַעַר מִפְּנֵי רוּחַ׃
וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־יְשַׁעְיָהוּ צֵא־נָא לִקְרַאת אָחָז
אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב בְּנֶךָ אֶל־קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה
הָעֶלְיוֹנָה אֶל־מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
הִשָּׁמֵר וְהַשְׁקֵט אַל־תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ מִשְּׁנֵי

עַד אֲשֶׁר וּבס״י עַד. עשיריה למדנחאי עשריה. ושבה מלעיל. וכאלון ברפיא בב״מ וכ״י וכן הוא. השמר ל׳ מלרע. לכן הוא לשון צמריס.

תַּגְבוֹת הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה בָּחֳרִי־אַף רְצִין וַאֲרָם וּבֶן־רְמַלְיָהוּ׃ יַעַן כִּי־יָעַץ עָלֶיךָ אֲרָם רָעָה אֶפְרַיִם וּבֶן־רְמַלְיָהוּ לֵאמֹר׃ נַעֲלֶה בִיהוּדָה וּנְקִיצֶנָּה וְנַבְקִעֶנָּה אֵלֵינוּ וְנַמְלִיךְ מֶלֶךְ בְּתוֹכָהּ אֵת בֶּן־טָבְאַל׃ כִּי־יֶלֶד יֻלַּד־לָנוּ בֵּן נִתַּן־לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִי־עַד שַׂר־שָׁלוֹם׃ לְםַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹּאת׃

הפטרת משפטים

אבל בפ׳ שקלים מפטירין של שקלים אפילו אם הוא ר״ח או מחר חדש• בירמי׳ סימן ל״ד.

הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַםִ לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר׃ לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ׃ וַיִּשְׁמְעוּ

וְנַבְקִעֶנָּה לית וחסר. טָבְאַל כ״ה בס״מ גם בכי״י ומסר עליו ל׳ וחד טָבְאֵל. פֶּלֶא יוֹעֵץ כתב נקודות בכל הדפוסים גם בכתבי כ״י אמר לי אבן הרד״ק במכלול בשקל פֶּלֶא הציר שזה בחמשה נקודות אף שנדרשו כתב כמתנגד לו כבר הציר החכם בעל מנחת שי שטעות נפל בספרים ועיין עליו, גם אנכי מצאתי בספרים כ״י אמר לי בזמר ומשקל אחר פֶּלֶא יועץ והוא בא בחמשה נקודות. לְםַרְבֵּה המ״ם סתומה באמצע וקרי לְמַרְבֵּה ועיין מ״ש והכי״ת בלא״י ביעדות מסרה ומכלל. וּלְסַעֲדָהּ הוי״ו בגעיא בס״מ כ״י ובעדות מ״ש והוא כמכתב המכונה במשפטי הטעמים כ״ז ב׳.

כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁ
אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִ
עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ׃ וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי
וַיָּשִׁבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁ
חָפְשִׁים וַיִּכְבִּישׁוּם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת׃ וַיְהִי
יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ כֹּה־אָ
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶ
אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְ
מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר׃ מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁ
אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ
שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵי
אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם׃ וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַ
וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵ
וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָ
וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי וַתָּשִׁבוּ אִישׁ אֶת־עַ
וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשׁ
לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָ

וַיָּשׁוּבוּ מ"ו בס"מ וכ"י והוא חד מן ששה מ"ו בנביאים וכו' בס' מ"ח
וַיָּשִׁבוּ ח"ו בכ"י וכן ככון כי הוא חד מן ז' דכתיבין ח"ו וכמנו במס"ג בס'
גם בדה"ב סי' ל"ד. הוֹצִאִי ג' ח"י. שֶׁבַע שָׁנִים ובכ"י שֶׁבַע. תְּשַׁלְּחוּ.
שָׁנִים שי"ן שנים דגוש בכ"י וכן בכל מקום שיתחברו שתי אותיות דומות וה
התיבה וזה בראש התיבה שלאחריה וכמ"ש בהפטרה לפ' ברחבית, ולע"ד
לא חבו לאות גם יעב"י בענין הקורא שלו לא דקדק ינליהם. בכל מקום מ"מ
מן הצורך להעיר עליו בדרך כלל וכמו שיעב"י גם הוא העיר עליו בס' החזינו

וְלַשְּׁפָחוֹת׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם
אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי
קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר
וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַוְעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ׃ וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִתִי
אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ
לְפָנָי הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו׃
שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלִַם הַסָּרִסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכֹל
עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל׃ וְנָתַתִּי אוֹתָם
בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם
לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ וְאֶת־
צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם
וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים
מֵעֲלֵיכֶם׃ הִנְנִי מְצַוֶּה נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־
הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפֻהָ בָאֵשׁ
וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב׃ כֹּה אָמַר
יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם
וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי׃ גַּם־זֶרַע יַעֲקוֹב וְדָוִד עַבְדִּי
אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם
יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשׁוּב אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים׃

בְּרִתִי לית חסר. זרע יעקוב חד מן ה' מ"ו. יִשְׂחָק חד מן ד' דכתיבין ש'.

במלכי׳ א׳ סימן ה׳.

וַיהוָה נָתַן חׇכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ
שָׁלֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵי
וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכׇּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי ה
שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ׃ וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה עֲ
אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שׁ
חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס׃ וַיְהִי לִשְׁ
שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּ
לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּ
שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם הָ
בַּמְּלָאכָה׃ וַיְצַו הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲ

שָׁלֹם ח׳ חסר בלי׳. וַאֲדֹנִירָם כ״ה בס״מ גם בכי״י הוי״ו גם הדלת בני
ובניהם כמשפטם המבואר במשפטי הטעמים דף מ״ו ובבר כתבתי שם שדנ
בלשוני בינל מקנה אברם בלתי נכונים בזה, לא שבעת כתבי חיבורי משפטי
בשנת תקס״ח לא זכיתי עוד לכללי הניקוד אשר להחכם יהב״י ז״ל ועתה ר
הקרה ה׳ לידי את הספר הנכבד הזה נתברר לי כי כל כללי הניקוד והג
לכלמשי כולם לקוחים מספר זה לא שרוכם בלתי מועתקים בשלימות אם לב
או הכבר שהיה לו לפניו, ודברי יהב״י כעות שהם ברורים ונכונים ומשפט
בכל מקום גם בנדון דידן, ואלה דבריו בשער המתיגות הקלות הפשוטות
מתיגות עם תנועת הפתח בהיותו סליבי לניגון על התכלי שהתכינו כגון
וְאַבְ־גר, וַיְּהַרגו. פֶּן־יַהַרגוני, והתְנַחַלְתֶּם, אם תַּאַרגי, הָאַסְפְּסֻ
בָּ״ן כַּ״ן וַ״ן לַ״ן לַאֲרֹנַי וַאֲרֹנַי וכל דומיהם מתוגים כי תנועותיהם
לניגון גם הא״ח כפל לפניהם, ובשביעה מקומות במקרא יולאם האלף ע״פ
וכל שם בר כם מפיק אל״ף כגון וַאֲדוניה וַאֲדונירם עכ״ל וכ״כ במכל
מ״ט וזאת מדפוס פירדא דף מ״ה א׳, וכ״ה במסורת דילן בפ׳ ויבא (ברכשי
וכן הן דברי יהב״י כי בשביעה מקומות מפיק א׳ עפ״ה ולא כפל הגו״א ל
כל שום בר כה מפיק א׳ ולכן אין מתיגתם פשוטה במורת הכלל הזה ב
כלל המתגים התמובים. הַמַּס כולן פתחין אך באס״ק וכ״ב מכלול בב

יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית׃ וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שְׁלֹמֹה
וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים
לִבְנוֹת הַבָּיִת׃ וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת
שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה
הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ
שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה׃ וְהַבַּיִת
אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה
אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ׃
וְהָאוּלָם עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ
עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי
הַבָּיִת׃ וַיַּעַשׂ לַבָּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים׃ וַיִּבֶן
עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוּעַ סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב
לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב׃ הַיָּצוּעַ
הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ
בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי
מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אֲחֹז
בְּקִירוֹת הַבָּיִת׃ וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע
נִבְנָה וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע
בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ׃ פֶּתַח הַצֵּלָע הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף
הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִּים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־
הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים׃ וַיִּבֶן אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ

וַיִּסְפֹּן אֶת־הַבַּיִת גֵּבִים וּשְׂדֵרֹת בָּאֲרָזִים׃ וַיִּבֶן אֶת־הַיָּצִיעַ עַל־כָּל־הַבַּיִת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים׃ וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר׃ הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה אִם־תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לָלֶכֶת בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־דְּבָרִי אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ׃ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃

הפטרת תצוה

אבל בפ׳ זכור מפטירין של פ׳ זכור.

ביחזקאל סי׳ מ״ג.

אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֺנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית׃ וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת וּתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְאֵת כָּל־חֻקֹּתָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְכָל־תּוֹרֹתָו הוֹדַע אוֹתָם וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־צוּרָתוֹ וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אוֹתָם׃ זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת עַל־רֹאשׁ הָהָר כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִנֵּה־זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת׃ וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה וָטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה־רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל־

ואם־נכלמו הוי״ו בגעיא. ומובאיו וכל בפתח. חקתיו וכל־צורתו בתרי טעמי יעיין מספרי הטעמים דף כ״ה א׳. גבלו ב׳ ח׳ וו׳ חסר ה׳. וגבולה מ׳.

שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת הָאֶחָד וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ׃ וּמֵחֵיק הָאָרֶץ עַד־הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת וּמֵהָעֲזָרָה הַקְּטַנָּה עַד־הָעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה אַרְבַּע אַמּוֹת וְרֹחַב הָאַמָּה׃ וְהַהַרְאֵל אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֵהָאֲרִאֵיל וּלְמַעְלָה הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע׃ וְהָאֲרִאֵיל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו׃ וְהָעֲזָרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה רֹחַב אֶל אַרְבַּעַת רְבָעֶיהָ וְהַגְּבוּל סָבִיב אוֹתָהּ חֲצִי הָאַמָּה וְהַחֵיק לָהּ אַמָּה סָבִיב וּמַעֲלֹתֵהוּ פְּנוֹת קָדִים׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אֵלֶּה חֻקּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הֵעָשׂוֹתוֹ לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם׃ וְנָתַתָּה אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק הַקְּרֹבִים אֵלַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת׃ וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־אַרְבַּע קַרְנֹתָיו וְאֶל־אַרְבַּע

רָבוּעַ אֶל ובכ"י רבוע אֶל־. אֶל ארבעת ובכ"י אל־ארבעת. והחיק ...ן בכ"י ונכתב בזה לנ"ח עיין מ"ש. הֵעָשׂוֹתוֹ כ"מ בס"מ וכ"י ובמשפט יציין משפטי הטעמים דף מ"ח ח'. עַל־אַרְבַּע קַרְנֹתָיו ח"ו בס"מ וכן עיקר בתדות עב"ק יעל תהיינה קרנתיו (שמות כז ב) כולהון חסר, ויאמר החכם ניצל מנחת ...י בספרי מקראות ישנות כ"י כתוב ונתתה אֶל־ארבע וכן הוא בפי' רש"י אבל ...ספרי ספרד כתוב עַל עכ"ל ולא הבדיע, והאמת בזה מחלקת יש בין מדנחאי ...מערבאי ובכי גילבת חלופים בלנו במערבאת למדנחאי אֶל קרבנו ולמערבאי עַל

פִּנּוֹת הָעֲזָרָה וְאֶל־הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ
וְכִפַּרְתָּהוּ׃ וְלָקַחְתָּ אֵת הַפָּר הַחַטָּאת וּשְׂרָפוֹ
בְּמִפְקַד הַבַּיִת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ׃ וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי
תַּקְרִיב שְׂעִיר־עִזִּים תָּמִים לְחַטָּאת וְחִטְּאוּ אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ בַּפָּר׃ בְּכַלּוֹתְךָ מֵחַטֵּא
תַּקְרִיב פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תָּמִים׃
וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהוָה וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם
מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה לַיהוָה׃ שִׁבְעַת יָמִים
תַּעֲשֶׂה שְׂעִיר־חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן־בָּקָר וְאַיִל
מִן־הַצֹּאן תְּמִימִים יַעֲשׂוּ׃ שִׁבְעַת יָמִים וְכַפְּרוּ
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדוֹ׃ וִיכַלּוּ
אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ
הַכֹּהֲנִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־עוֹלוֹתֵיכֶם וְאֶת־
שַׁלְמֵיכֶם וְרָצָאתִי אֶתְכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

וידיננו כי מיגלגלאי סומכין יגל קדילת בן אסר כמבואר במנחת שי ריש פ׳ בראשית ובלוב המקומות כבילא לן כוותי׳ עיין מנחת שי בדה״ב כי׳ ע״ו ב׳, ותלין מהרות סוביאות בדיגת מינגר. אי האמת הלא היא כתובה בפ׳ יתלן סי׳ י״ע במנה פסוק זה בכלל י״ד פסוקן דאית בהון חד על ותרין אל ובי׳ וכו׳, ומבלה אחריתא במערכת לות אב״ף א״ב מן חד חד אֶל דלוג ובי׳ וכו׳ ומנה בכלל היאולאין אֶל ארבע בפסוק ואלבע כתפות בכ׳ מלבים א׳ ג׳ ל״ד וגם שם מבוד עליו לית דכמין ב״מ דעניכא על ארבע. וְאֶל־הַגְּבוּל במקף וגיעי׳ בב״י גם במ״ג בל רע״א ורפ״ו וכמבמע. פַּר בֶּן־בָּקָר ובכ״י פַּר־מוקף. עֹלָה ה׳ אבל בסיפ׳. תמימים לית מלא בביגירא. וְרָצָאתִי בתיב אלף במקום יו״ד וכבר הזבירו הראב״ע בריש פ׳ לאות.

אבל בק"ק בפ"ד מתחילין לקמן וישלח אחאב וכיוצא בספרים.
במלכים א' סימן י"ח.

וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֵה אֶל־אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ לְהֵרָאוֹת אֶל־אַחְאָב וְהָרָעָב חָזָק בְּשֹׁמְרוֹן׃ וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה מְאֹד׃ וַיְהִי בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִיאִים וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְכִלְכְּלָם לֶחֶם וָמָיִם׃ וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ לֵךְ בָּאָרֶץ אֶל־כָּל־מַעְיְנֵי הַמַּיִם וְאֶל כָּל־הַנְּחָלִים אוּלַי נִמְצָא חָצִיר וּנְחַיֶּה סוּס וָפֶרֶד וְלוֹא נַכְרִית מֵהַבְּהֵמָה׃ וַיְחַלְּקוּ לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ לַעֲבָר־בָּהּ אַחְאָב הָלַךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ וְעֹבַדְיָהוּ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ־אֶחָד לְבַדּוֹ׃ וַיְהִי עֹבַדְיָהוּ בַּדֶּרֶךְ וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיַּכִּרֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה אֲדֹנִי אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אָנִי לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר מֶה חָטָאתִי

הֵרָאֵה ל' ומן כ"ה מלין מיוחדין קמצין בלי' וכו' במערבת יצרך קמץ. והרעב חזק ובכי"י והרעב חזק. ויחביאם כן הוא בס"מ וכ"י ועיקר כמבואר במכפתי הטעמים דף כ' בדין הטעם. מֵהַבְּהֵמָה כ"ה בס"מ גם בכי"י וכ"כ מ"ס, ויש הכרע מן המסורה במערבת הוא מ"ס שמנה זה בכלל כ"ב דכל חד וחד לית דכו' מתמבין מה בלישיהון. וַיְחַלְּקוּ הוי"ו בלא געיא שהלי התיבה במלרע.

כִּֽי־אַתָּ֥ה נֹתֵ֛ן אֶֽת־עַבְדְּךָ֥ בְּיַד־אַחְאָ֖ב לַהֲמִיתֵֽנִי׃
חַ֣י ׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ אִם־יֶשׁ־גּ֤וֹי וּמַמְלָכָה֙ אֲשֶׁ֨ר לֹֽא־
שָׁלַ֨ח אֲדֹנִ֥י שָׁם֙ לְבַקֶּשְׁךָ֔ וְאָמְר֖וּ אָ֑יִן וְהִשְׁבִּ֤יעַ אֶת־
הַמַּמְלָכָה֙ וְאֶת־הַגּ֔וֹי כִּ֖י לֹ֥א יִמְצָאֶֽכָּה׃ וְעַתָּ֖ה אַתָּ֣ה
אֹמֵ֑ר לֵ֛ךְ אֱמֹ֥ר לַֽאדֹנֶ֖יךָ הִנֵּ֥ה אֵלִיָּֽהוּ׃ וְהָיָ֞ה אֲנִ֣י
אֵלֵ֣ךְ מֵאִתָּ֗ךְ וְר֨וּחַ יְהוָ֤ה יִשָּׂאֲךָ֙ עַ֣ל אֲשֶׁ֣ר לֹֽא־אֵדָ֔ע
וּבָ֜אתִי לְהַגִּ֧יד לְאַחְאָ֛ב וְלֹ֥א יִמְצָאֲךָ֖ וַהֲרָגָ֑נִי וְעַבְדְּךָ֛
יָרֵ֥א אֶת־יְהוָ֖ה מִנְּעֻרָֽי׃ הֲלֹֽא־הֻגַּ֤ד לַֽאדֹנִי֙ אֵ֣ת
אֲשֶׁר־עָשִׂ֔יתִי בַּהֲרֹ֣ג אִיזֶ֔בֶל אֵ֖ת נְבִיאֵ֣י יְהוָ֑ה וָאַחְבִּ֡א
מִנְּבִיאֵ֨י יְהוָ֜ה מֵאָ֣ה אִ֗ישׁ חֲמִשִּׁ֨ים אִישׁ
בַּמְּעָרָ֔ה וָאֲכַלְכְּלֵ֖ם לֶ֥חֶם וָמָֽיִם׃ וְעַתָּה֙ אַתָּ֣ה אֹמֵ֔ר
לֵ֛ךְ אֱמֹ֥ר לַֽאדֹנֶ֖יךָ הִנֵּ֣ה אֵלִיָּ֑הוּ וַהֲרָגָֽנִי׃ וַיֹּ֨אמֶר֙
אֵלִיָּ֔הוּ חַ֚י יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת אֲשֶׁ֥ר עָמַ֖דְתִּי לְפָנָ֑יו כִּ֥י
הַיּ֖וֹם אֵרָאֶ֥ה אֵלָֽיו׃ וַיֵּ֧לֶךְ עֹבַדְיָ֛הוּ לִקְרַ֥את אַחְאָ֖ב
וַיַּגֶּד־ל֑וֹ וַיֵּ֥לֶךְ אַחְאָ֖ב לִקְרַ֥את אֵלִיָּֽהוּ׃ וַיְהִ֛י כִּרְא֥וֹת
אַחְאָ֖ב אֶת־אֵלִיָּ֑הוּ וַיֹּ֤אמֶר אַחְאָב֙ אֵלָ֔יו הַאַתָּ֥ה זֶ֖ה
עֹכֵ֥ר יִשְׂרָאֵֽל׃ וַיֹּ֗אמֶר לֹ֤א עָכַ֨רְתִּי֙ אֶת־יִשְׂרָאֵ֔ל כִּ֛י
אִם־אַתָּ֖ה וּבֵ֣ית אָבִ֑יךָ בַּעֲזָבְכֶם֙ אֶת־מִצְוֺ֣ת יְהוָ֔ה
וַתֵּ֖לֶךְ אַחֲרֵ֥י הַבְּעָלִֽים׃ וְעַתָּ֗ה שְׁלַ֨ח קְבֹ֥ץ אֵלַ֛י

אֲשֶׁר וכו׳ כ״י אשר. יִשָּׂאֲךָ היוד בגעיא בס״מ וכמוהו יִמְצָאֲךָ ובכיה״ם במשבטש
המבולר בספרי מ״ס דק כ״ה. עַל כ״ה בכ״י ומתכר. הֲלֹא ונכמי כ״י הלא בלולו.

את־כל־ישראל אל־הר הכרמל ואת־נביאי
הבעל ארבע מאות וחמשים ונביאי האשרה
ארבע מאות אכלי שלחן איזבל:

כאן יתחילון הספרדים והאיטליאני וק"ק פפ"ד.

וישלח אחאב בכל־בני ישראל ויקבץ את־
הנביאים אל־הר הכרמל: ויגש אליהו אל־כל־
העם ויאמר עד־מתי אתם פסחים על־שתי
הסעפים אם־יהוה האלהים לכו אחריו ואם־
הבעל לכו אחריו ולא־ענו העם אתו דבר: ויאמר
אליהו אל־העם אני נותרתי נביא ליהוה לבדי
ונביאי הבעל ארבע־מאות וחמשים איש: ויתנו־
לנו שנים פרים ויבחרו להם הפר האחד
וינתחהו וישימו על־העצים ואש לא ישימו ואני
אעשה את־הפר האחד ונתתי על־העצים ואש
לא אשים: וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא
בשם־יהוה והיה האלהים אשר־יענה באש הוא
האלהים ויען כל־העם ויאמרו טוב הדבר: ויאמר
אליהו לנביאי הבעל בחרו לכם הפר האחד ועשו
ראשנה כי אתם הרבים וקראו בשם אלהיכם
ואש לא תשימו: ויקחו את־הפר אשר־נתן להם
ויעשו ויקראו בשם־הבעל מהבקר ועד־הצהרים

לֵאמֹר הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיְהִי בַצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם
אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל כִּי־אֱלֹהִים הוּא
כִּי־שִׂיחַ וְכִי־שִׂיג לוֹ וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוּלַי יָשֵׁן הוּא
וְיִקָץ׃ וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם
בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים עַד־שְׁפָךְ־דָּם עֲלֵיהֶם׃ וַיְהִי
כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאֵין־
קוֹל וְאֵין־עֹנֶה וְאֵין קָשֶׁב׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְכָל־הָעָם
גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָל־הָעָם אֵלָיו וַיְרַפֵּא אֶת־מִזְבַּח
יְהוָה הֶהָרוּס׃ וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים
כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ׃ וַיִּבְנֶה אֶת־
הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תְּעָלָה כְּבֵית
סָאתַיִם זֶרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ׃ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים
וַיְנַתַּח אֶת־הַפָּר וַיָּשֶׂם עַל־הָעֵצִים׃ וַיֹּאמֶר מִלְאוּ
אַרְבָּעָה כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־הָעֵצִים
וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ׃ וַיֵּלְכוּ
הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה מִלֵּא־מָיִם׃
וַיְהִי ׀ בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע

ויפסחו כ"ס בספרי כ"י בגעיא ובלא קדמא כי הקדמא מבטל הגעיא מתחתיו כמבואר במשפטי הטעמים. ויקץ לית. קראו דגש. ויצקו היו"ד במאריך והצדי רפה

כִּֽי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְךָ (ובדבריך) עָשִׂיתִי אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּֽי־אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הֲסִבֹּתָ אֶת־לִבָּם אֲחֹרַנִּית׃ וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָה וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר וְאֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה׃ וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים׃

הפטרת ויקהל

כמנהג הספרדים.

במלכים א׳ סי׳ ז׳.

וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת־חִירָם מִצֹּר׃ בֶּן־אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־מְלַאכְתּוֹ׃ וַיָּצַר אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסֹב אֶת־הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי׃ וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה לָתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מֻצַק נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת

מֻצַק רפה ופתח לפי שהוא סמוך, רד״ק.

הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְּדִלִים מַעֲשֵׂה שַׁרְשְׁרוֹת לַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים וּשְׁנֵי טוּרִים סָבִיב עַל־הַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וְכֹתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן בָּאוּלָם אַרְבַּע אַמּוֹת׃ וְכֹתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם־מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר שְׂבָכָה וְהָרִמּוֹנִים מָאתַיִם טֻרִים סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים לְאֻלָם הַהֵיכָל וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז׃ וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם מְלֶאכֶת הָעַמּוּדִים׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַל־שְׂפָתוֹ עָגֹל ׀ סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וקוה שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ וּפְקָעִים מִתַּחַת לִשְׂפָתוֹ ׀ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים בִּיצֻקָתוֹ׃ עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀ צָפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀ יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה ׀ פֹּנִים נֶגְבָּה

יק׳ קו

ויקם את העמֻדים י"א מ"ג לאֻלם ג׳ ק"ן וכל צורת הבית דבי

וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה׃ וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל׃

הפטרת ויקהל כמנהג האשכנזים

וזאת הפטרת ספרדי׳ כמנהג הספרדים והאיטליאני ואם הוא פ׳ שקלים מפטירין של שקלים בן שבע שנים אפילו בר״ח או מחר חדש ואז מפטירין ויעש חירום לפ׳ פקודי ובק״ק פפ״ד ויעש חירום הוא הפטרת ויקהל כספרדים.

במלכי׳ א׳ סימן ז׳:

וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃ עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשֶׂר וְאֶת־הַכִּירֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃ וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם׃ וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֹהֶל אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט׃ בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין

עמדים שנים י״א ח׳ו. ואת הסירות כל ס׳ מלכי׳ הסירות כתי׳ מלא דמלא וגפ״ה.

צָרְתָן׃ וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת׃ וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב׃ וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאול לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקַחַיִם זָהָב׃ וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לְהֵיכָל זָהָב׃

הפטרת פקודי

כמנהג האשכנזים בין בנפרד בין במחובר, אבל אם חל פ׳ שקלים בפ׳ ויקהל אז מפטירין לפקודי ויעש חירום בפ׳ ויקהל.

במלכים א׳ סימן ז׳.

וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי ׀ דָּוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה׃ אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלָםִ לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן׃ וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ

משמאל חד מן ד׳ מ״ו בר מן בלשי. את־כל־ראשי כ״ה את בלא ו״ו ונמצאות ג׳ מיני מסרת האחת ככל הזכיר החכם בעל מ״ש, ועוד במערכת עקר את מכל ואת כל ימילאין וכו׳ וכו׳ ומכה עמהם ואת כל ראשי אז יקהל דדברי הימים, ועוד שם ואת דלית וזיין ובכללן ואת כל ראשי אז יקהל דד״ה (ב׳ ה׳ ב׳) וככה מצאתי בסברה כ״.

שלמה כל־איש ישראל בירח האתנים בחג הוא
החדש השביעי: ויבאו כל זקני ישראל וישאו
הכהנים את־הארון: ויעלו את־ארון יהוה ואת־
אהל מועד ואת־כל־כלי הקדש אשר באהל ויעלו
אתם הכהנים והלוים: והמלך שלמה וכל־עדת
ישראל הנועדים עליו אתו לפני הארון מזבחים
צאן ובקר אשר לא־יספרו ולא ימנו מרב: ויבאו
הכהנים את־ארון ברית־יהוה אל־מקומו אל־
דביר הבית אל־קדש הקדשים אל־תחת כנפי
הכרובים: כי הכרובים פרשים כנפים אל־מקום
הארון ויסכו הכרבים על־הארון ועל־בדיו
מלמעלה: ויארכו הבדים ויראו ראשי הבדים
מן־הקדש על־פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו
שם עד היום הזה: אין בארון רק שני לחות
האבנים אשר הנח שם משה בחרב אשר כרת
יהוה עם־בני ישראל בצאתם מארץ מצרים:
ויהי בצאת הכהנים מן־הקדש והענן מלא את־
בית יהוה: ולא־יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני
הענן כי־מלא כבוד־יהוה את־בית יהוה: אז אמר
שלמה יהוה אמר לשכן בערפל: בנה בניתי בית

וישאו כל וישאו וישאו תשאי תשאי ס"ן רפ'. ויסכו הכרבים ר' ח"ו בפיס'.

זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃ וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד׃ וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר׃ מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ׃ רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

זְבֻל כל לישנא דזבל מ"ו בס"מ וכי"י. יַעַן ובכי"י יען. רַק אַתָּה כן הוא בספרינו גם בכ"י של כ"ד, אבל בכי"י אַתָּה וכתב בגליונו ס"א אַתָּה עכ"ל, אכן ע"פ המסרה הוא מלרע כי איננו בכלל הפתוחין הזקופין מלעיל וכמו שבארתי כל זה בארוכה בסוף שבל לתורת אהים מסורת אזל ועתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (בראשית כ"ב י"ב). וָאָקֻם תד מן ב' מ"ו עפ"ה וחבירו ואקם בבקר להיניק את בני (מ"א ג' כ"א).

למפטיר קורין מתחלת פ׳ כי תשא עד לכפר על נפשתיכם.

כאן מתחילין הספרדים   במלכים ב׳ סימן י״א.

ויכרת יהוידע את־הברית בין יהוה ובין המלך ובין העם להיות לעם ליהוה ובין המלך ובין העם: ויבאו כל־עם הארץ בית־הבעל ויתצהו את־מזבחתו ואת־צלמיו שברו היטב ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני המזבחות וישם הכהן פקדת על־בית יהוה: ויקח את־שרי המאות ואת־הכרי ואת־הרצים ואת ׀ כל־עם הארץ וירידו את־המלך מבית יהוה ויבואו דרך־שער הרצים בית המלך וישב על־כסא המלכים: וישמח כל־עם־הארץ והעיר שקטה ואת־עתליהו המיתו בחרב בית מלך: המלך ק׳.   כאן מתחילין האשכנזים.

בן־שבע שנים יהואש במלכו: בשנת־שבע ליהוא מלך יהואש וארבעים שנה מלך בירושלם ושם אמו צביה מבאר שבע: ויעש יהואש הישר בעיני יהוה כל־ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן: רק הבמות לא־סרו עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות: ויאמר יהואש אל־הכהנים כל כסף הקדשים אשר יובא בית־יהוה כסף עובר איש כסף נפשות ערכו כל־כסף אשר יעלה על לב־

ויבאו דרך ג׳ מ״ו.   עובר ח׳ מ״ו וכל יחזקאל דכו׳ מ״ע במ״ח יגבל וגב

אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃ יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ
מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־
יִמָּצֵא שָׁם בָּדֶק׃ וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה
לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃
וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק
הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־
לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ׃ וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי
קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק
הַבָּיִת׃ וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר
בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ בַּיָּמִין בְּבוֹא־אִישׁ
בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־
כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־
רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית־יְהוָה׃ וְנָתְנוּ
אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־יַד עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה
הַפְּקֻדִים בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרָשֵׁי הָעֵץ וְלַבֹּנִים
הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה׃ וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן וְלִקְנוֹת
עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל
אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה׃ אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית
יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת כָּל־

בימין קמץ

ידי קרי

כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כָסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה׃ וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים׃ כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ׃

קריאה למפטיר פרשת זכור בסוף פ׳ כי תצא.

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם׃ אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃ וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח׃

הפטרת פרשת זכור

בשמואל א׳ סימן ט״ו.

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֳךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה׃ כאן מתחילין האשכנזים

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם׃ עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם

לְמָשְׁחֳךָ הכי״ן בקמץ רחב והחי״ת בק״ח וכן כתוב במכלול ובשרשים ובפירוש, וכן הוא בקיה בכ״י של כ״ר וכתב הגליונו כן יגבה הר״ל שמבין בנקודו ולא מצאתי כן בספר אחר וגב״ל גם בהקימות אחרים הוביר שם הנקוד של הר״ר שמבין ומסתבר שכוח הוא בינל ב׳ השמנוי.

אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ
עַד־אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל
וְעַד־חֲמוֹר׃ וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם
בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־
אִישׁ יְהוּדָה׃ וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סֻּרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי
פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק׃
וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם׃ וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי
וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב׃ וַיַּחְמֹל שָׁאוּל
וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים
וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם
וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ׃ וַיְהִי
דְּבַר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר׃ נִחַמְתִּי כִּי־הִמְלַכְתִּי
אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא
הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־הַלָּיְלָה׃
וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד
לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב
לוֹ יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל׃ וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל־
שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה

ס״ן לית חבר. אספך ג׳ וחסרים.

הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל־
הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם
עַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה
וַיֹּאמְרוּ לוֹ דַּבֵּר׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן
אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ
יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ
וַיֹּאמֶר לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק
וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־כַּלּוֹתָם אֹתָם׃ וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ
בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה
וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא אֶת־אֲגַג
מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי׃ וַיִּקַּח הָעָם
מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת
וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב

הקימתי חד מן תלת דכתיבין מ"י וה"ו וסי' בפ' בחקותי, וכ"ה בכל ס"מ וכ"י, גם הא' מלעיל כדינו ובן מסור עליו ג' ומלעיל, לכן אין ממש בדברי ר' אליהו הלוי שכתבו מבלת המסורת דמור ח' ולא למין בס. ונלחמתָּ בוֹ וכ"ה בכ"י אבל בדל כ"ד ונלחמתָּ מלעיל.

לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃ כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן
וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ
מִמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי
אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם
וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃ וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב
עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ
יְהוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת
וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל
קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם
וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ׃ וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא
יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם׃ וַיֹּאמֶר
חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד זִקְנֵי־עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל
וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל
אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג
מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגָג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת׃ וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל
מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה
בַּגִּלְגָּל׃ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־
בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל׃ ⁘

כי מאסתה את דבר ה׳ דין כתיב מלא ה׳ בסוף יגפ״ה.

מתחלת פ׳ זאת חקת התור׳ עד סוף פסק׳.

וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר: זאת חקת התורה
אשר־צוה יהוה לאמר דבר אל־בני ישראל ויקחו אליך פרה
אדמה תמימה אשר אין־בה מום אשר לא־עלה עליה על:
ונתתם אתה אל־אלעזר הכהן והוציא אתה אל־מחוץ למחנה
ושחט אתה לפניו: ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה
אל־נכח פני אהל־מועד מדמה שבע פעמים: ושרף את־הפרה
לעיניו את־עדה ואת־בשרה ואת־דמה על־פרשה ישרף: ולקח
הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך אל־תוך שרפת
הפרה: וכבס בגדיו הכהן ורחץ בשרו במים ואחר יבא אל־
המחנה וטמא הכהן עד־הערב: והשרף אתה יכבס בגדיו במים
ורחץ בשרו במים וטמא עד־הערב: ואסף איש טהור את אפר
הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור והיתה לעדת בני־
ישראל למשמרת למי נדה חטאת הוא: וכבס האסף את־אפר
הפרה את־בגדיו וטמא עד־הערב והיתה לבני ישראל ולגר
הגר בתוכם לחקת עולם: הנגע במת לכל־נפש אדם וטמא
שבעת ימים: הוא יתחטא־בו ביום השלישי וביום השביעי
יטהר ואם־לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר:
כל־הנגע במת בנפש האדם אשר־ימות ולא יתחטא את־משכן
יהוה טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל כי מי נדה לא־זרק
עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו: זאת התורה אדם כי־ימות
באהל כל־הבא אל־האהל וכל־אשר באהל יטמא שבעת ימים:
וכל כלי פתוח אשר אין־צמיד פתיל עליו טמא הוא: וכל
אשר־יגע על־פני השדה בחלל־חרב או במת או־בעצם אדם
או בקבר יטמא שבעת ימים: ולקחו לטמא מעפר שרפת
החטאת ונתן עליו מים חיים אל־כלי: ולקח אזוב וטבל במים
איש טהור והזה על־האהל ועל־כל־הכלים ועל־הנפשות אשר
היו־שם ועל־הנגע בעצם או בחלל או במת או בקבר: והזה

הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

הפטרת פרשת פרה

ביחזקאל סימן ל״ו.

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי׃ וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃ וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם׃ וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם

אֱמֹר לְבֵית וגו׳ אמר׳ לְבֵית. כִּי־אִם־לְשֵׁם וגו׳ כִּי אִם־לְשֵׁם.

כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם
לְעֵינֵיהֶם׃ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם
מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם׃
וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי
לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי
אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר׃
וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי
תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם׃ וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי
אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־
אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת
הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב
בַּגּוֹיִם׃ וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם
אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֹנֹתֵיכֶם
וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם׃ לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית
יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּיוֹם טַהֲרִי אֶתְכֶם

בכם לעיניהם כן הוא במסורת מס"ה וכן העלה הרמ"ה, ובגליון כ"י כתב בהלל
בהם לעיניכם ונמצא בכם לעיניהם   גִּלּוּלֵיכֶם חד מן ח' מלות בהטעמ
המלכה כתיבת הספרים עיין משפטי הטעמים דף כ"ב ב'.

מִכֹּל עֲוֺנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ הֶחֳרָבוֹת׃ וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃ וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי יְהוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ כאן מסיימין הספרדים כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם׃ כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלִַם בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

הפטרת פרשת החדש

קורין למפטיר בפ׳ בא מתחלת פ׳ החדש הזה לכם עד סוף פסקא.
ומפטירין ביחזקאל סימן מ״ה.

כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֵּסֶךְ בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא־יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃

הַנְּשַׁמָּה סמ״ן דפה וכו׳ בנציל בכולן וכן הַנְּשַׁמּוֹת. כֵּן וכו׳ וכבי כֵּן תהיינה הערים. לכפר וכו׳ לכפר בעד.

כאן מתחילין הספרדים.

כה־אמר אדני יהוה בראשון באחד לחדש תקח פר־בן־בקר תמים וחטאת את־המקדש: ולקח הכהן מדם החטאת ונתן אל־מזוזת הבית ואל־ארבע פנות העזרה למזבח ועל־מזוזת שער החצר הפנימית: וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שגה ומפתי וכפרתם את־הבית: בראשון בארבעה עשר יום לחדש יהיה לכם הפסח חג שבעות ימים מצות יאכל: ועשה הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל־עם הארץ פר חטאת: ושבעת ימי־החג יעשה עולה ליהוה שבעת פרים ושבעת אילים תמימם ליום שבעת הימים וחטאת שעיר עזים ליום: ומנחה איפה לפר ואיפה לאיל יעשה ושמן הין לאיפה: בשביעי בחמשה עשר יום לחדש בחג יעשה כאלה שבעת הימים כחטאת כעלה וכמנחה וכשמן: כה־אמר אדני יהוה שער החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח: ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ ועמד על־מזוזת השער ועשו הכהנים את־עולתו ואת־שלמיו והשתחוה על־מפתן השער ויצא והשער לא־יסגר עד־הערב: והשתחוו עם־הארץ פתח

בראשון ס"א בראשין. עולתו ל' נ"ו.

הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָה׃
וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִב הַנָּשִׂיא לַיהוָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים׃ וּמִנְחָה אֵיפָה
לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃
וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים
וָאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ׃ וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה
מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין
לָאֵיפָה׃ וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא
וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא׃ וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה
בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת יֵצֵא
דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־
שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי
נִכְחוֹ יֵצֵאוּ׃ וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם
יֵצֵאוּ׃ וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר
וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃
וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה
לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה
אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ וְכֶבֶשׂ בֶּן־
שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר
בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר

פר בן בקר תמימם עיין עוגת כו׳

בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס
אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד׃ וְעָשׂוּ
אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
עוֹלַת תָּמִיד׃ ע״כ לספרדים כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־
יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו
תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה
מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת
הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם
תִּהְיֶה׃ וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם
לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו
לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ׃

ועשו ק׳

שלישית חד מן ע׳ מלא דמלא בלי׳. לרס ח״ו. עולת תמיד חד מן
ג׳ מ״ו בקרי׳. להונתם כ״כ מ״ו קדמה וח״ו תנין. ינחל חד מן ג׳ ח׳
בליגנא. יפצו לית ח״ו.

קריאה למפטיר בשבת ר"ח.

וּבְיוֹם֙ הַשַּׁבָּ֔ת שְׁנֵֽי־כְבָשִׂ֥ים בְּנֵֽי־שָׁנָ֖ה תְּמִימִ֑ם וּשְׁנֵ֣י עֶשְׂרֹנִ֗ים סֹ֧לֶת מִנְחָ֛ה בְּלוּלָ֥ה בַשֶּׁ֖מֶן וְנִסְכּֽוֹ׃ עֹלַ֥ת שַׁבַּ֖ת בְּשַׁבַּתּ֑וֹ עַל־עֹלַ֥ת הַתָּמִ֖יד וְנִסְכָּֽהּ׃ וּבְרָאשֵׁי֙ חָדְשֵׁיכֶ֔ם תַּקְרִ֥יבוּ עֹלָ֖ה לַיְיָ פָּרִ֨ים בְּנֵֽי־בָקָ֤ר שְׁנַ֨יִם֙ וְאַ֣יִל אֶחָ֔ד כְּבָשִׂ֧ים בְּנֵֽי־שָׁנָ֛ה שִׁבְעָ֖ה תְּמִימִֽם׃ וּשְׁלֹשָׁ֣ה עֶשְׂרֹנִ֗ים סֹ֤לֶת מִנְחָה֙ בְּלוּלָ֣ה בַשֶּׁ֔מֶן לַפָּ֖ר הָאֶחָ֑ד וּשְׁנֵ֣י עֶשְׂרֹנִ֗ים סֹ֤לֶת מִנְחָה֙ בְּלוּלָ֣ה בַשֶּׁ֔מֶן לָאַ֖יִל הָאֶחָֽד׃ וְעִשָּׂרֹ֣ן עִשָּׂר֗וֹן סֹ֤לֶת מִנְחָה֙ בְּלוּלָ֣ה בַשֶּׁ֔מֶן לַכֶּ֖בֶשׂ הָאֶחָ֑ד עֹלָה֙ רֵ֣יחַ נִיחֹ֔חַ אִשֶּׁ֖ה לַיְיָ׃ וְנִסְכֵּיהֶ֗ם חֲצִ֣י הַהִין֩ יִהְיֶ֨ה לַפָּ֜ר וּשְׁלִישִׁ֧ת הַהִ֣ין לָאַ֗יִל וּרְבִיעִ֥ת הַהִ֛ין לַכֶּ֖בֶשׂ יָ֑יִן זֹ֣את עֹלַ֥ת חֹ֨דֶשׁ֙ בְּחָדְשׁ֔וֹ לְחָדְשֵׁ֖י הַשָּׁנָֽה׃ וּשְׂעִ֨יר עִזִּ֥ים אֶחָ֛ד לְחַטָּ֖את לַיְיָ עַל־עֹלַ֨ת הַתָּמִ֥יד יֵעָשֶׂ֖ה וְנִסְכּֽוֹ׃

בשבת ור"ח מפטירין השמי' כסאי, ונידחת הפטרה זו מפני הפטרת שבת חנוכ' ופ' שקלי' ופ' החדש, גם מפני הפטרת שמעו דפ' מסעי, אבל בפ' ראה ור"ח מפטירין השמי' כסאי ואז מפטירין בכי תצ' רני עקר' בצירוף עניה סוער'.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

בישעיה סימן ס"ו.

כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהוָֹ֔ה הַשָּׁמַ֣יִם כִּסְאִ֔י וְהָאָ֖רֶץ הֲדֹ֣ם רַגְלָ֑י

אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃
וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־
יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־
דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף
כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ
אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם
חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם
אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא
שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ
אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה
וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר
קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם
תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃
מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם
אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה
צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר
יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃
שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַיִם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ
אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ

ואל־זה אביט בגעיא בס"י וכן בכל כ"י גם במ"ג כל ריב"ח. שוחט זובח
עורף בלשון מ"ו עיין מ"ג ר"פ ב' מקץ, ומנחת ישי גם מברך מלעיל והבגעיא
ברים עיין בספרי מסורת התנינים דף כ"ט ב'.

וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אחד (אחת) בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀

נֹטֶה מ״ו עפ״ה ובכ״י במונח לא מקף. כאיש ובכ״י כְּאִישׁ. וְהֵבִיאוּ. אחיכם ׀ מכל במסרת כ״י אמר בהדיא שיש בפסוק זה ב׳ פסקין אבל לא מסיימי יתהון ונראה עיקר בין אחים לאכל ובין הגוים למנחה דיבור המתחבר אל ׀ כ׳ מזי״ן שהוא עלה לפסק כמבואר במשפטי הטעמים בשער הפסק.

מִנְחָה לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃

וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ
יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃

הפטרה לערב ר"ח שחל בשבת

בשבת וערב ר"ח מפטירין של מחר חדש, ונידחת הפטרה זו מפני פ' שקלים ופ' החדש, וברוב קהלות פולין וביהם נידחת גם מפני עניה סוערה בפ' ראה, אבל בק"ק פפ"ד ורוב אשכנז מפטירין של מחר חדש בפ' ראה ועל"ת ומחברין עניה סוערה עם רני עקרה בפ' כי תצא. בשמואל א' סימן כ'

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃ וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה

לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ ׀ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־ (אֶל קרי) הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל

וָהֵנָּה. קָחֶנּוּ ׀ וָבֹאָה פסק ביניהם ונמנה במערכת בכלל הפסקין דספרא וכן עיקר כיגזור התחבר שניהם ווי"ן כמבואר במשפטי הטעמים בשער הפסק. יעי' קוֹלָהּ בִּי כ"ה בכי"י ועיקר יעיין משפטי הטעמים דף כ"ח.

ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות הלוא ידעתי
כי בחר אתה לבן ישי לבשתך ולבשת ערות
אמך: כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה
לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו
אלי כי בן מות הוא: ויען יהונתן את שאול אביו
ויאמר אליו למה יומת מה עשה: ויטל שאול
את החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי כלה
היא מעם אביו להמית את דוד: ויקם יהונתן
מעם השלחן בחרי אף ולא אכל ביום החדש
השני לחם כי נעצב אל דוד כי הכלמו אביו: ויהי
בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן
עמו: ויאמר לנערו רץ מצא נא את החצים
אשר אנכי מורה הנער רץ והוא ירה החצי
להעברו: ויבא הנער עד מקום החצי אשר ירה

בֶּן־נַעֲוַת בסגול ומקף לא לגי ומרכא כהוכחת בני מיכי מסרת וז"ל רד"ק במכלול
ד"ק דף קנ' ע"א (והוא דף ס"א ע"ב מדפוס פירדא) בן נעות המרדות פרשו עוות וכו',
ור"ל לומר בן מעות בעבור המרדות שאתה מולד ובן נקוד בצר"י לפי שהוא כסמך
ומוציא בינו ובינו ואינו סמוך לנעות כמו בן חכם ישמח אב כי אם היה סמוך לנעות
כסבר חכמי אמנים ואומרים כי נעות תאר יצא אמו ופרשו ענין הי' ראוי להיות בֶּן נקוד
בסגול כמו בן היצהר מבני עבדים בסגול, וי"א כי נעות לנקבה ופרשו עוה וכן הוא סמוך לנעות
ומורדות זה בעבור שמלאו בן נקוד בסגול וכדרך הסמוכים אע"פ שאין כם במקף וכו' כן
הנדפס במכלול כ"י ומשבשים עכם מה שכתב בדרש יצוה, ונדפס הל' מקולקל ומה בא.
ביום ב' אחד בנ"ם. נֶעֱצַב הגי"ן בעו"א לבד נרות ס"מ ולא כן חבירו ס"פ י"ע ג'
והמסורת מסייעו. הַחֵצִי מלרע וכ"כ רד"ק בדרכי הניקוד שלו כל חצי לשון קטה
מלרע וכל לשון חצי כמו אמתים יֶחֱצִי מלעיל עב"ל וכ"כ בעל מקנה אברם.

יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

הָבֵיא ג׳ ב׳ חסר ודין מלא. ביני ובינך חד מן ג׳ פסוקים דאית בהון ביני ובינך ובין ובין וסי׳ כמסר בפ׳ לך לך, בראשית י״ג ח׳.

מודע לבינה.

ספר ויקרא
שלישי לתורת אלהים

הוא

תורת כהנים הוא **LEVITICUS** בלע״ז

יק״ד

משהוקם המשכן בשנה השנית באחד לחדש הראשון
עד אחד לחדש השני

קדש ימים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון הלוי היידענהיים

רעדלהיים

שנת **תקע״ט** לפ״ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1819.

סימן על

כבש כשב כבשה כשבה כבשים כשבים דאורייתא.

כל אורייתא כבש כבשים כבשה כבשת כתיבין ב"ת קדם
לשי"ן בר מן אורייתא בלישנא דקדם שי"ן לבי"ת, שתה מנהון
בלישנא דכשב ושי' אם כשב הוא מקריב (ויקרא ג ז) כאשר
יוסר חלב הכשב (שם ד לה) כל חלב שור וכשב ועז (שם ז כג)
אשר ישחט שור או כשב (שם יז ג) שור או כשב או עז (שם כב כז)
אך בכור שור או בכור כשב (במדבר יח יז) ושבעה בלישנא
דכשבים ושי' וכל שה חום בכשבים (בראשית ל לב) וחום
בכשבים (שם ל לג) וכל חום בכשבים (שם ל לה) והכשבים
הפריד יעקב (שם ל מ) מן הכשבים או מן העזים (ויקרא א י)
בבקר בכשבים ובעזים (שם כב יט) שה כשבים ושה עזים
(דברים יד ד) וחד כתיב כִּשְׂבָּה ושי' נקבה מן הצאן כשבה
(ויקרא ה ו). הלין אורייתא דכתיבין בלישן כשב שי"ן קדם
לבי"ת וכל שאר אורי' כבש כבשים כבשה כבשת כתיבין,
ותימה על הרמ"ה ז"ל שהוא לא מנה כ"א תלתא והשמיט
ממנינא כשבה.

שני השעירם גדולות דפ' אחרי כ"ל בראש העמוד כמ"ש בסוף ס' בראשית.

1 וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל
2 מוֹעֵד לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיהוָה מִן־

1 ויקרא אל משה לכל דברות ולכל אמירות ולכל צווים קדמ' קריא' זו ל' חבה
ל' שמלאכי השרת משתמשין בו שנא' וקרא זה אל זה (ישעי' ו) אבל לנביאי האומו'
עכו"ם נגל' עליהן בל' עראי ובל' טומא' שנא' ויקר אלהים אל בלעם (במדב' כג).
ויקרא אל מש' הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין יכול אף להפסקות
הית' קריא' זו תלמוד לומר וידבר לדבור הית' קריא' ולא להפסקות ומה היו
הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרש' ובין ענין לענין
ק"ו להדיוט הלומד מן ההדיוט. אליו למעט את אהרן רבי יהוד' אומר י"ג
דברו' נאמרו בתור' למש' ולאהרן וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן
נאמרו אלא למש' שיאמר לאהרן ואלו הן י"ג מיעוטין לדבר אתו, מדבר אליו
וידבר אליו (במדב ז פט), ונועדתי לך (שמות כה) כולן בתורת
כהנים, יכול ישמעו את קול הקריא' (נ"א יכול ישמעו את קול הדבור) תלמוד
לומר קול לו קול אליו משה שומע וכל ישראל לא שמעו. מאהל מועד מלמד
שהי' הקול נפסק ולא הי' יוצא חוץ לאהל יכול מפני שהקול נמוך תלמוד לומר
את הקול (במדב' ז) מהו הקול הוא הקול המתפרש (בתהלי' כט) קול ה' בכח
קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים אם כן למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה
הקול נפסק, כיוצא בו וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונ' (יחזק' י)
יכול מפני שהקול נמוך תלמוד לומר כקול אל שדי בדברו (שם) אם כן למה
נאמר עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם הי' נפסק. מאהל מועד לאמר
יכול מכל הבית תלמוד לומר מעל הכפרת יכול מעל הכפרת כול' תלמוד לומר
מבין שני הכרובים (במדב' ז). לאמר צא ואמור להם דברי כבושין בשבילכם
הוא נדבר עמי שכן מצינו שכל ל"ח שנ' שהיו ישראל כמנודים מן המרגלים ואילך
לא נתייחד הדבור עם משה שנא' ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמ' למות וידבר
ה' אלי לאמר (דברי' ב) אלי הי' הדבור, ד"א צא ואמור להן דברים והשיבני אם
2 יקבלום כמה שנא' וישב משה את דברי העם וגו' (שמו' יט): אדם כי יקריב
מכם כשיקריב, בקרבנות נדב' דבר הענין. אדם למה נאמ' מה אדם הראשו
לא

הבנת המקרא.

1 ויקרא אל משה לכל דברות וכו' עס"ה. כל דבריו בפסוק זה לקוחים מן
הספרא והכי איתא התם ויקרא וידבר הקדים קריא' לדבור, יכול לא הי'
קריא' אלא לדבור זה ומנין לכל הדברות שבתורה? ת"ל מאהל מועד כל שהוא
מאהל מועד הקדים קריאה לדבור, יכול לא הית' קריאה אלא לדברות בלבד
ומנין אף לאמירות ולצווין? אמר ר"ש ת"ל דבר וידבר לרבות אף לאמירות
ולצווין עכ"ל, ועוד שם ומנין שכל הקריאות היו משה משה? ת"ל ויקרא אליו
אלהים

הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם׃ 3 אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ 4 וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו׃ 5 וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־

לא הקריב מן הגזל שהכל שלי שאף אתם לא תקריבו מן הגזל. הבהמה יכול אף חיה בכלל ת"ל בקר וצאן. מן הבהמה ולא כולה להוציא את הרובע ואת הנרבע. מן הבקר להוציא את הנעבד. מן הצאן להוציא את המוקצה, ומן הצאן להוציא את הנוגחת שהמית, כשהוא אומר למטה מן העזים מן הבקר שאין ת"ל להוציא את הטרפה. תקריבו מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות. קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות: 3 זכר ולא נקבה, כשהוא אומר זכר למטה שאין ת"ל זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס. תמים בלא מום. אל פתח אהל מועד מטפל בהבאתו עד העזרה מהו אומר יקריב יקריב אפילו נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחד לשם מי שהוא וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצורכי עולות והרי הן כולן עולות ותקרב כל אחד לשם מי שהוא, יכול אפילו נתערבה בפסולין או בשאינו מינו ת"ל יקריבנו. יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. לפני ה' וסמך אין סמיכה בבמה: 4 על ראש העלה להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן. העלה פרט לעולת העוף. ונרצה לו על מה הוא מרצה לו א"ת על כריתות ומיתות בית דין או מית' בידי שמים או מלקות הרי עונשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה: 5 ושחט והקריבו הכהנים מקבלה ואילך מצות כהונה לימד על השחיטה שכשרה בזר. לפני ה' בעזרה. והקריבו זו קבלה שהיא הראשונה ומשמעה לשון הולכה למדנו שתיהן (ס"א שתיהן בבני אהרן). בני אהרן יכול

חללים

הבנת המקרא.

אהיס מתוך הסכה ויאמר מה' משה שאין ת"ל ויאמר ומה ת"ל ויאמר מלמד שכל הקריאות היו משה משה, ועוד שם משה מש', אברהם אברה', יעקב יעקב, שמואל שמוא' ל' חבה ול' זרוז עכ"ל, ועוד שם אליו למעט את אהרן, אמר ריב"ב י"ג דברות וכו', יכול לא היו שומעין את הדבר אף יהו שומעין את הקול ת"ל קול לו וכו', מאהל מועד מלמד שהי' הקול נפסק ולא הי' יוצא חוץ מאהל מועד יכול וכו' עכ"ה ככל ל' רש"י ז"ל. והדברים צריכים ביאור וכבר האריך בביאורם הרב הרא"מ ז"ל אף שהרב בעל קרבן אהרן ז"ל בדק אחריו ומצא

תפיסות

הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ 6 וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ׃ 7 וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל־הָאֵשׁ׃ 8 וְעָרְכוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵת הַנְּתָחִים אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַפָּדֶר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ 9 וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחוֹחַ

קבלה תלמוד לומר הכהני'. את הדם וזרקו את הדם. מה תלמוד לומר דם דם שני פעמים להביא את שנתערב במינו או בשאינו מינו, יכול אף בפסולים או בחטאות הפנימיו' או בחטאות החיצוניות שאלו למעלה ואלו למטה תלמוד לומר במקום אחר דמו. וזרקו עומד למט' וזורק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות לכך נאמר סביב שיהא הדם נתון בארבע רוחות המזבח או יכול יקיפנו בחוט ת"ל וזרקו וא"א להקיף בזריק', אי וזרקו יכול בזריק' אחת ת"ל סביב הא כיצד נותן שתי מתנות שהן ארבע. אשר פתח
6 אהל מועד ולא בזמן שהוא מפורק: והפשיט וגו', מה ת"ל העולה לרבות את כל העולות להפשט ונתוח, אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחים:
7 ונתנו אש אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצו' להביא מן ההדיוט. בני אהרן הכהן כשהוא בכיהונו הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה:
8 בני אהרן הכהנים כשהם בכיהונם הא כהן הדיוט שעבד בשמנה בגדים עבודתו פסול'. את הנתחים את הראש לפי שאין הראש בכלל הפשט שכבר הותז בשחיט' לפיכך הוצרך למנותו לעצמו. את הפדר למה נאמר ללמדך שמעלהו עם הראש ומכס' בו את בית השחיט' וזהו דרך כבוד של מעל'. אשר
9 על המזבח שלא יהיו הגזירין יוצאין חוץ למערכ': עולה לשם עולה יקטירנו. אשה כששוחטנו יהא שוחט לשם האש וכל אשה ל' אש פויי"ר בלעז.

הבנת המקרא. גיהות

תפיסות בדבריו לכן בחר לו דרך אחרת גם היא ארוכה ורחבה מני ים, וגם היא דרך לא סלולה כי יפגעו בה ספרא וספרי ותנחומא ורבות וא"ש את אחיו ידחקון ולא יוכלו לשבת יחדיו והוצרכו לומר כי מדרשות חלוקות יש וזה קם וזה נופל וכל זה איננו שוה לי וגם אין צורך לו כי לדעתי כל דברי רז"ל מיוסדים על עומק פשוטו של מקרא לא שהם דקדקו ומצאו מליצת הכתוב הזה זרה וקשה

מאד

לַיהוָה׃ ס 10 וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃ 11 וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ 12 וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרוֹ וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ 13 וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ פ שני

14 וְאִם מִן־הָעוֹף עֹלָה קָרְבָּנוֹ לַיהוָה וְהִקְרִיב מִן־

ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: 10 ואם מן הצאן וי"ו מוסיף על ענין ראשון ולמה הופסק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה. מן הצאן מן הכשבים ומן העזים הרי אלו מיעטין פרט לזקן ולחולה ולמזוהם: 11 על ירך המזבח על צד המזבח. צפונה לפני ה' ואין צפון בבמה: מן העוף ולא כל העוף לפי שנאמר תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות יכול אף מחוסר אבר תלמוד לומר מן העוף. תורים גדולים ולא קטנים. בני יונה קטנים ולא גדולים. מן

התורים

הבנת המקרא.

אחר כי לפי מנהג המליצה הפשוטה הי' לו ליכתב ויקרא ה' אל משה מאהל מועד וידבר אליו לאמר ולכן אמרו בעלי הפשט כי השם הכתוב אחר וידבר עונה על ראש הכתוב וכן מאהל מועד הוא מחובר עם ויקר' לא עם וידבר אלא של' הכתוב מסורס, ולא ידענו טעם הסירוס הזה, וכל חכמי לב יודו כי אין מדרך התורה והחכמה לסרס ולעות המליצה הנהוגה אם לא לצורך ולכוונה מיוחדת כדי להעמידנו על רמז סוד ענין מה לא עמדנו עליו ע"פ דרך המליצה הפשוטה, וכבר העירותי על הענין הנכבד הזה בכמ' מקומות מחבורי זה בקש ותמצא. ועתה אפרש על הסדר; אמרו ז"ל לכל דברות ולכל אמירות ולכל ציוויים קדמה קריאה ל'חבה וכו', והמפרשים נתקשו מאד במאמר זה לפי שאין בכתוב הזה שום זכר אמירה וציווי רק דבור ומנין להם לרבות אף אמירות וציוויים ?

ולדעתי

15 הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת־קָרְבָּנוֹ׃ וְהִקְרִיבוֹ
הַכֹּהֵן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר
16 הַמִּזְבֵּחָה וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ׃ וְהֵסִיר
אֶת־מֻרְאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ
17 קֵדְמָה אֶל־מְקוֹם הַדָּשֶׁן׃ וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִכְנָפָיו לֹא

התורים או מן בני היונה פרט לתחלת הציהוב שבזה ושבזה שהיא פסול
15 שגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים: והקריבו אפילו פרידה אחת יביא.
הכהן ומלק אין מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן קוצץ בצפרנו ממול העורף
וחותך מפרקתו עד שמגיע לסימנין וקוצן. ונמצה דמו ל׳ מיץ אפים (משלי ל)
כי אפס המץ (ישעי׳ טז) כונס בית השחיט׳ על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד.
ומלק והקטיר ונמצה אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה
הקטר׳ הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה כן ופשוטו של מקרא מסורס הוא
16 ומלק והקטיר וקודם הקטר׳ וכבר נמצה דמו: מראתו מקום הרעי זה
הזפק. בנוצתה עם בני מעיה ונוצה ל׳ דבר המאוס כמו כי נצו גם נעו
(איכ׳ ד) וזהו שתרגם אונקלוס באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמר
נוטל את הקורקבן עמה ורבותינו ז״ל אמרו קודר סביב הזפק בסכין כעין ארוב׳
ונוטלו עם הנוצה שעל העור, בעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה
נאמר והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר, ובעוף שנזון מן הגזל נאמר
והשליך את המעים שאכלו מן הגזל. אצל המזבח קדמה במזרחו
של כבש. אל מקום הדשן מקום שנותנים שם תרומת הדשן בכל בקר
17 ודשון מזבח הפנימי והמנור׳ וכולם נבלעים שם במקומן: ושסע אין שיסוע
אלא ביד וכן הוא אומ׳ בשמשון וישסעהו כשסע הגדי וגו׳ (שופטי׳ יד). בכנפיו עם
כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו. בכנפיו נוצה ממש פלומ״א בלע״ז והלא
אין לך הדיוט שמריח ריח רע של כנפים נשרפי׳ ואין נפשו קצה עליו ולמ׳ אמר
הכתוב

הבנת המקרא.

ולדעתי אין זאת קושיא כלל כאשר נשים לב על משמעות ל׳ דבור והבדלו מיתר
הלשונות הדומות לו כגון אמיר׳ והגדה ודומיהם, וכבר הורנו רבינו הרמב״ם
ז״ל בפרק י״ד מהגיון שלו כי השם דִּבֵּר הונח על המליצה בל׳ מהענין הוא
הנרשם בנפש, לכן הוא שם כללי "גבוה כולל כל מיני הדבורי׳ הרבים מאיזה
אופן שיהיו אם אמירות או הגדות או שיחות או צווים ודומיהם כי כולם
נכנסים בכלל דבור והם מיניו, ואילו הי׳ אמר הכתוב ויקרא אל משה ויאמר
אליו לא הי׳ במשמעו כ״א אמירות דוקא, וכן אילו הי׳ כתוב ויצו אליו לאמר
לא הי׳ במשמעו כ״א צווים לבד, עכשו דכתיב וידבר אליו כולל הכל כל
מיני הדבור ואף אמירות וצווים במשמע.

ומה

יבדיל והקטיר אתו הכהן המזבחה על העצים אשר על האש עלה הוא אשה ריח ניחח ליהוה: ס

ב

1 ונפש כי תקריב קרבן מנחה ליהוה סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבנה: 2 והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ משם מלא קמצו מסלתה ומשמנה

הכתוב יקריב כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני. לא יבדיל אינו מפרקו לגמרי לשתי חתיכות אלא קורעו מגבו, נאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר בבהמה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים: 1 ונפש כי תקריב לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקדוש ברוך הוא מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו. סלת יהיה קרבנו האומר הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סלת שהיא הראשונה שבמנחות ונקמצת כשהיא סלת כמו שמפורש בענין לפי שנאמר כאן חמש מיני מנחות וכולן באות אפויות קודם קמיצה חוץ מזו לכך קרויה מנחת סלת. סלת אין סלת אלא מן החיטין שנאמר סלת חטים ואין מנחה פחותה מעשרון שנאמר ועשרון סלת למנחה (ויקרא יד) (נ"א ועשירית האיפה סלת למנחה) עשרון לכל מנח'. ויצק עליה שמן על כול'. ונתן עליה לבונה על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד ומה ראית לומר כן שאין רבוי אחר רבוי בתורה אלא למעט, ד"א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה כמו שנאמר מסלתה ומשמנ' ולבונ' על מקצתה שאינו נבללת עמה ולא נקמצת עמה שנאמר על כל לבונתה שלאחר שקמץ מלקט את הלבונ' כולה מעליה ומקטיר'. ויצק ונתן והביאה מלמד שיציקה ובלילה כשרים בזר: 2 הכהנים וקמץ מקמיצה ואילך מצות כהונה. וקמץ משם ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה אף בי"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל. מלא קמצו יכול מבורץ ומבצבץ ויוצא לכל צד תלמוד לומר במקום אחר והרים ממנו בקומצו (ויקרא ו) לא יהא כשר אלא מה שבתוך הקומץ אי בקמצו יכול חסר ת"ל מלא הא כיצד חופה שלש

הבנת המקרא.

ומה שאמרו ע"ד כי ויקרא אל משה הוא ל' חבה ול' זירוז, גם הוא מיוסד על' המליצה ויתבאר כשנדע ההבדל שבין ל' ויקרא אל פלוני בשימוש מלת אל ובין ויקרא לפלוני בלמ"ד השימוש, וכבר בקשתי לדעת זאת מהחכם הרב ר"ה וויזל נ"ל בביאורו לפסוק זה ולא שגה ברואה ופקה פליליה, והוא אמר כי כל אותן שאחריהן למ"ד השימוש כשהקרוא רחוק ממנו ובולא אחריו שיבוא אליו כמו ויקר'

עַל־כָּל־לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ
3 הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־
הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי
4 יְהוָה׃ ס וְכִי תַקְרִב קָרְבַּן מִנְחָה
מַאֲפֵה תַנּוּר סֹלֶת חַלּוֹת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן
וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן׃ ס וְאִם־
5 מִנְחָה עַל־הַמַּחֲבַת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בְּלוּלָה

אצבעותיו על פס ידו וזהו קומץ במשמע לשון העברית. על כל לבונתה
לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא. לבונתה והקטיר אף הלבונה בהקטר'.
מלא קומצו מסלתה ומשמנה הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט
לבונה פסול'. אזכרתה הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר
3 בעלה לטובה ולנחת רוח: לאהרן ולבניו כהן גדול נוטל חלק בראש שלא
במחלוקת והדיוט במחלוק'. קדש קדשים הוא להם. מאשי ה' אין להם
4 חלק בה אלא לאחר מתנות האשים: וכי תקריב וגו', שאמר הרי עלי מנחת
מאפה תנור ולמד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין החלות בלולות והרקיקין
משוחין ונחלקו רבותינו במשיחתן י"א מושחן וחוזר ומושחן עד שכלה כל השמן
שבלוג שכל המנחות טעונות לוג שמן ויש אומרים מושחן כמין כ"י ושאר השמן
נאכל בפני עצמו לכהנים מה ת"ל בשמן בשמן שני פעמים להכשיר שמן שני
ושלישי היוצא מן הזתים ואין צריך שמן ראשון אלא למנור' שנאמר בו זך (שמו' כז)
ושנינו במנחות כל המנחות האפויות לפני קמיצתן וקמצו על ידי פתיתה
5 כולן באות עשר עשר חלות והאמור בה רקיקין באה עשר רקיקין: ואם
מנחה על המחבת שאמר הרי עלי מנחת מחבת וכלי הוא שהיה במקדש
שאופין בו מנחה זו על האור בשמן והכלי אינו עמוק אלא צף ומעשי המנחה
שבתוכו קשין שמתוך שהיא צפה האור שורף את השמן וכולן טעונות שלש מתנות
יציקה ובלילה ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן. סלת בלולה בשמן מלמד
שבוללן

הכנת המקרא.

לכל עבדיו (בראשי' כ ח) ויקרא למשה ולאהרן לילה (שמות יב לא) ואותן
הכינוין למלת ו' הם פנים ו' פנים או קרוב לו והקריא' היא דרך כבוד לחבבו
וכו' ובסוף דבריו אמר ז"ל כי בכל מקום שקראו לבוא כאמר אחריו שבא אל
המקום ההוא ואותן שהם לחבב כבתבו כתם כי כבר הי' שם, ולכן אחר שירד
הכבוד על הר סיני וקראו לעלות אל ההר כאמר וירד ה' על הר סיני ויקרא
ה' למשה אל ראש ההר (שם י"ט כ) כאמר אחריו ויעל משה, וכן בסוף פ'

בַּשֶּׁמֶן מַצָּה תִהְיֶה׃ 6 פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים וְיָצַקְתָּ
עָלֶיהָ שָׁמֶן מִנְחָה הִוא׃ ס (שלישי) 7 וְאִם־
מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה׃
8 וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מֵאֵלֶּה לַיהוָה
וְהִקְרִיבָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְהִגִּישָׁהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃
9 וְהֵרִים הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר
הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ 10 וְהַנּוֹתֶרֶת
מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי
יְהוָה׃ 11 כָּל־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא
תֵעָשֶׂה חָמֵץ כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־דְּבַשׁ לֹא־תַקְטִירוּ

שבולל בעודו סלת: 6 פתות אותה פתים לרבות כל המנחות הנאפות קודם
קמיצה לפתיתה. ויצקת עליה שמן מנחה היא לרבות כל המנחות
ליציקה יכול אף מנחת מאפה תנור כן תלמוד לומר עליה אוציא את החלות
ולא אוציא את הרקיקין תלמוד לומר היא: 7 מרחשת כלי הוא שהיה במקדש
עמוק ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו לפיכך מעשי מנחה
העשוין לתוכה רוחשין, כל דבר רך על ידי משקה נראה כרוחש ומנענע:
8 אשר יעשה מאלה מאחד מן המינים הללו. והקריבה בעלה אל הכהן.
והגישה הכהן אל המזבח. (והגישה אל המזבח מגיע' לקרן דרומית מערבית
של מזבח): 9 את אזכרתה היא הקומץ: 11 וכל דבש כל מתיקת פרי קרוי' דבש:

קרבן   הכנת המקרא.

משפטים וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים (שם כ"ד ט"ז)
ויקרא ה' למשה ביום השביעי מתוך הענן (שם שם) כאמר אחריו ויבוא משה
בתוך הענן וכו' עכ"ל, וזה ראי' לסתור כי שם כתיב ויקרא אל משה ביום
השביעי מתוך הענן וגו' ולא כתיב ויקרא ה' למשה כלשון שהעתיק הוא ומ"מ
כתיב אחריו ויבוא משה בתוך הענן לכן הוא ראי' לסתור, ואולם ההבדל
האמתי שבין שתי הלשונות הוא את אשר אומר אליך, והוא כבר ידענו הרגל
לשון בני אדם כי כל הרוצה לכנס עם חבירו בדבור אם לצוותו או להזהירו או
להגיד דבר מה לא יתחיל דבורו בעיקר הענין כי אם בהקדמת קריאת שמו או
תאר מתארי שמו המראין אהבה וחבה לו ויאמר ד"מ ראובן! הנה שמעתי עליך
וכו' או יאמר אחי או ריעי או אהובי וכדומה הנה שמעתי עליך וכו', ואין ההבדל

12 מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ׃ 13 וְכָל־קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח׃ ס וְאִם־ 14 תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים לַיהוָה אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ

12 קרבן ראשית תקריבו אותם מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש, קרבן ראשית שתי הלחם של עצרת הבאו' מן השאור שנאמר חמץ תאפינה (ויקרא כג) 13 וביכורים מן הדבש כמו בכורי תאנים ותמרים: מלח ברית שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג. על כל קרבנך על עולת בהמה ועוף ואמורי כל הקדשים 14 כולן: ואם תקריב הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל וגו' (במדבר לו). מנחת בכורים במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא באה אביב בשעת בישול התבוא' ומן השעורי' היא באה נאמר כאן אביב ונאמר להלן כי השעורה אביב (שמות ט). קלוי באש שמיבשין אותה על האור באבוב של קלאים שאלולי כן

הבנת המקרא.

בין שהוא ברחוק מקום או בקרוב מקום או שהוא עומד לפניו לעול' הוא מקדים בקריאת שמו כדי לחבבו ולזרזו ולעשותו מאזין ומקשיב אל דברו וכוון לרצונו, והאב היושב במסבת בניו והוא רוצה לצוותם לשמוע אל דברו לא יפתח פיו בציווי ההוא לאמר: שמעו נא דברי, אבל יקדים קריאה לדבור לאמר: בני! שמעו נא דברי וכו', דוגמת שאמר יעקב, ראובן! בכורי אתה וגו', יהודה אתה יודוך אחיך וגו', מה ברי ומה בר בטני וגו', אל למלכים למואל! אל למלכי' וגו' (משלי לא) והענין הז' הוא אשר מדרך הכתובי' להוציא בל' קריא' אל ר"ל בשימוש מלת אֶל אליו אליהם אלי ורעיהם, ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם וגו' הרצון בו שהרים קולו ואמר: בני! האספו ואגידה וגו', ויקרא אל משה הרצון בו שהי' קורא משה' בשמו, וכן ויקרא אל אברהם ודומיהם אין במשמעותם כי אם קריאת השם, וממילא נשמע שמדרך המוכר שהנקרא צריך להתקרב ולבוא אל הקורא כשהוא במקום רחוק לעמוד ולשמוע מה יצוה עליו, ובכן אב לכולם המסופר בשמואל א' סי' ג' ויקרא ה' אל שמואל ויאמר הנני וירץ אל עלי וגו' ולא כתיב ויקרא ה' אל שמואל ויאמר שמואל ויאמר הנני וגו' כי אין צורך לו לפי שהאמירה שמואל הוא במשמעות ויקרא אל שמואל, והעד המפורש בסוף הענין ויבוא ה' ויתיצב ויקרא כפעם בפעם שמואל שמואל וגו', וזהו מטעם ל' הספרא הנ"ל שאמר

גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל תַּקְרִיב אֵת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ׃ (15) וְנָתַתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְשַׂמְתָּ עָלֶיהָ לְבֹנָה מִנְחָה הִוא׃ (16) וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ מִגִּרְשָׂהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ אִשֶּׁה לַיהוָה פ (רביעי)

כן היה נעשית בריחים לפי שהיא לחה. גרש כרמל גרוסה בעודה לחה
גרש ל' שבירה וטחינה גורסה בריחים של גרוסות כמו ויגרס בחצץ (איכה ג)
וכן גרסה נפשי (תהלי' קיט). כרמל בעוד הכר מלא שהתבואה לחה ומלאה
בקשין שלה ועל כן נקראים המלילות כרמל וכן כרמל בצקלונו (מלכי' ב ד):

הבנת המקרא. שרשים

שאמר ומנין שכל הקריאות היו משה משה? ת"ל ויקרא אליו אלהים מתוך
הסנה ויאמר משה משה' שאין ת"ל ויאמר ומה ת"ל ויאמר? מלמד שכל הקריאות
היו משה משה; ור"ל אחרי שהאמירה היא במשמעות ויקרא אליו אלהים וא"כ
מה ת"ל ויאמר? אלא ללמד שכל הקריאות היו משה משה ר"ל בכפל השם וזה
לפי שחבה יתירה נודעת לו, וממשמעות ויקרא אל לא ידעינן כ"א קריאת
השם לא כפל השם ולזאת הוצרך הכתוב לפרש ויאמר משה משה, וזה שמביים
הספרא משה משה, אברהם אברהם, יעקב יעקב, שמואל שמואל ל' חבה ול'
זרוז עכ"ל, והכלל היוצא מדברינו כי כל קריא' בשמוש מלת אל הוא קריאת
שמו של הנקרא וככה ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם וגו' הכוונ' שפתיחת
דבורו היתה בני ישראל! וא"כ ויאמר אליהם וגו' וכן ויקרא יהושע אל כל איש
ישראל ויאמר וגו' (יהושע י כד) שהי' קורא כל איש ישראל! קרבו שימו את רגליכ'
וגו', ומה שאמר הכתוב ויאמר אל קציני אנשי המלחמ' ההלכוא אתו הוא תוספת
ביאור למאמרו כל איש ישראל שהרצון בו קציני אנשי וגו' וכמו שבארתי בטוב
בהפטרה ליום שני של סוכות על ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל ע"ש,
ולעול' הוא לשון אהבה וחבה כי כן בטבע האדם להיות שמח בזכרון שם אוהבו
לכן הוא משתדל לישא את שמו על שפתיו בכל מקום שאפשר, ובהפך הוא
נעכב בזכרון שם דבר השנוא עליו לכן הוא משתדל להרחיקו בכל האפשר וכמו
שאמר דוד ובל אשא את שמותם על שפתי, והתורה הזהירה ושם אלהים אחרים
לא תזכירו ולא ישמע על פיך, ואמרה ואבדתם את שמם וחז"ל לכנהו לגנאי
בית גליא קורין בית כריא וכו' כדאית' בתמורה דף כ"ח, וידוע שזה שדקדקו
רז"ל במס' מגילה דף ט"ז א' לא נעשה עמו דבר אמר רבא לא מפני שאוהבין
את מרדכי אלא מפני שסונאין את המן, ודקדקו כן על שלא השיבו לא נעשה
עם מרדכי דבר אבל הכסידו שמו תחת לשונם והסתירוהו בכינוי מלת עמו לפי
שלא רצו לישא את שמו על שפתם.

אמנם כל קריאה לפלוני עם למ"ד השמוש הוא ל' זימון והזמנה (ומדינו,

ג

1 ואם־זבח שלמים קרבנו אם מן־הבקר הוא מקריב אם־זכר אם־נקבה תמים יקריבנו לפני 2 יהוה: וסמך ידו על־ראש קרבנו ושחטו פתח אהל מועד וזרקו בני אהרן הכהנים את־הדם 3 על־המזבח סביב: והקריב מזבח השלמים אשה ליהוה את־החלב המכסה את־הקרב ואת כל־החלב אשר על־הקרב: ואת שתי 4 הכלית ואת־החלב אשר עלהן אשר על־הכסלים ואת־היתרת על־הכבד על־הכליות יסירנה: והקטירו אתו בני־אהרן המזבחה על־ 5 העלה אשר על־העצים אשר על־האש אשה ריח ניחח ליהוה: רכ״ו פ

1 שלמים שמטילים שלום בעולם שלמים שיש בהם שלו׳ למזבח ולכהני׳ ולבעלי׳:
3 ואת כל החלב וגו׳, להביא חלב שעל הקיבה דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא
4 אומר להביא חלב שעל הדקין: הכסלים פלנ״קין בלע״ז (דיא וויכע) שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חיה היא בגובה הכסלים למטה וזהו החלב שתחת המתנים שקורין בלעז ליגבי״לוש (וויכדען) לובן הנראה למעלה נגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו. היותרת הוא דופן המסך שקורין איב״רש ובלשון ארמי חצר׳ דכבדא. על הכבד שיטול מן הכבד עמה מעט ובמקום אחר הוא אומר ואת היותרת מן הכבד (ויקרא ט). על הכבד על
5 הכליות לבד מן הכבד ולבד מן הכליות יסירנ׳ לזו: על העולה מלבד העולה
למדנו

הבנת המקרא.

איינואַדען ווגד פּאַרואַדען) באחד מן המלשונות הנאותות ל׳ הענין, וזה בין בעצמו בין בשלוחו, ואין במשמעותו כלל קריאת שמו של פלוני לכן אין במשמעותו לא אהב׳ ולא חבה ולא זירוז, ויקרא פרעה למשה ולאהרן הזמינם לפניו באחד מלשונות התמכה אשר כתן הענין בפיו (פּאַרגעואַדען) ולא חש הכתוב להזכיר ל׳ הקריא׳, ולא כן ויקרא פרעה אל משה ולאהרן שהמובן מל׳ זה הוא שקרא בשמו של משה וגם לאהרן הזמין לפניו, ויקרבו ימי ישראל למות ויקרא
לבנו

6 וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה
7 זָכָר אוֹ נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃ אִם־כֶּשֶׂב הוּא־
מַקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיב אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃
8 וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ
לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ
9 עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים
אִשֶּׁה לַיהוָה חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְמִימָה לְעֻמַּת
הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־
10 הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ וְאֵת
שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר
עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־

7 לימדנו שתקדו' עולת תמיד לכל קרבן על המערכ': אם כשב לפי שיש באמורי
הכשב מה שאין באמורי העז שהכשב אליתו קריבה לכך נחלקו לשתי פרשיות:
8 וזרקו שתי מתנות שהן ד' ועל ידי הכלי הוא זורק ואינו נותן באצבע אלא חטאת:
9 חלבו המובחר שבו ומהו זה האליה תמימ'. לעמת העצה למעל' מן הכליות
היועצות

הבנת המקרא.

לבנו ליוסף (בראשי' מז כט) הזמינו לבוא לפניו, קראן לו ויאכל לחם (שמות ב כ) הוא זימון לסעודה (חייגלאַדען) וכן ולי אני עבדך ולצדוק הכהן ולבניה בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא (מ"א א כו), ובפסוק שלאחריו ויען המלך דוד ויאמר קראו לי לבת שבע, ואילו הי' אומר קראו לי את בת שבע הי' המובן מזה שיקראו אחרי' בקול בת שבע בת שבע! ולא הי' זאת מכוונת המלך כי אם להזמינה שתבוא לפניו, ודוגמתם יתפרש כל ל' קריאה לפלוני.

ומן מוצא הדברים תבין ותשכיל כי שני מיני הקריא' הנ"ל הם שוות בעיקר הכוונ' ונבדלת בל' הקריאה לבדה וזה מצד הקורא לבד לא מצד הנקרא, וזה שאמר הכתוב וירץ אל עלי ויאמר הנני כי קראת לי (ש"א ג ד) אע"פ שבאמת לא הית' הקריא' לו כי אם אל ככתוב ויקרא ה' אל שמואל, אלא שמצד הקריאה אל היא כמו הקריאה לו שהרי הקורא אל גלה דעתו שיש לו דברים עמו ולכן יש לו לבוא אל הקורא לשמוע מה בפיו, וכן בסוף פ' משפטים (שמות כד טז) ויקרא אל משה ביום השביעי וגו' ויבוא משה בתוך הענן ויעל אל ההר.

והנה

11 הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִירוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ פ

12 וְאִם עֵז קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ 13 וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ 14 וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ 15 וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר

11 הינענות: לחם אשה לה' לחמו של אש לשם גבוה. לחם ל' מאכל וכן נשחיתה עץ בלחמו (ירמיה יא), עבד לחם רב (דניאל ה) לשחוק עושין לחם

קהלת

הכנת המקדש.

והנה לפי דעת כל המפרשים ויקרא אל משה דענינא הוא מחובר אלמעלה וכן דעת רז"ל וכן איתא במדרש תנחומא ז"ל ויקרא אל משה למה אמר ויקרא אלא בשביל שאמר למעלה ולא יכול משה לבוא אל א"מ כשסרתה השכינה בא"מ ולא יכול לבוא לפי ששכן עליו הענן ולפיכך קראו הקב"ה עכ"ל, ואין זה מתנגד למדרש של הספרא כי הדרש בנוי על ל' ויקרא אל שאילו לא בא הכתוב כי אם ללמד פשוטו לאודיע הי' לו ליכתב ויקרא למשה, עכשו דכתיב ויקרא אל משה תרתי משמע כדאמרן, והודיעתנו התור' הענין הזה בכאן בעבור שהוא הדבור הראשון אשר הי' אליו מאהל מועד והוא בנין אב לכל דברות אהל מועד שכך הי' משפטם כל הימים, ולכן סמך מאהל מועד אל וידבר ללמד שכל דברות א"מ שוים ובכולם היתה קריאה מוקדמת כי הקריאה לא היתה כ"א ההישרה אל הדבור ולזאת סמך ויקרא וידבר וכמנהג הלשון להזכיר שתים פעולות תכופות והראשונה הישרה לשני'.

ומה שאז"ל עוד ויקרא אל משה הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין וכו' הוא אחד מן המאמרים שהגעים והרעים המפרשי' כולם, והרא"ם ז"ל אחר שהאריך בקושיות ותירוצים וכריכתות בשלשה וארבעה דפים חזר למשפט שמלת אל קאדרשי כן דה"ל ליכתב ויקרא למשה וכתב אל משה ש"מ לדרשא משה שמע לבדו, והטעים הענין באומרו כי מלת אל מייחד הדבור יותר מלמ"ד השימוש, ואחריו נמשכו המפרשים כולם יעויין עליהם, ואין דבריהם נכונים כלל כי מלבד הדחוקים והלחוצים שבדברי הרא"ם הנ' עומדים למולו דברי רז"ל, שהרי אין הבדל כלל בין ויקרא אל משה דענינא ובין ויקרא

אל

עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד
עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ 16 וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה
לֶחֶם אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ כָּל־חֵלֶב לַיהוָה׃ 17 חֻקַּת
עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל־חֵלֶב
וְכָל־דָּם לֹא תֹאכֵלוּ׃ פ חמישי

ד

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה מִכֹּל
מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת

17 (קהל' יוד): חקת עולם יפה מפורש בת"כ כל הפסוק הזה: 2 מכל מצות ה' פירשו רבותינו אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לאו וכרת (ושגגתו חטאת). מאחת מהנה ממקצת אחת מהן כגון הכותב בשבת שם משמעון נח מנחור דן

הבנת המקרא.

אל משה ביום השביעי מתוך הענן דסוף פ' משפטים ובהדיא אמרו עליו רז"ל במס' יומא דף ד' ב' משה וכל ישראל עומדים ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למש', הרי לך מפורש שגם ישראל שמעו אע"פ דכתיב ויקרא אל משה; אמנם אמתת הדבור הוא שלא דרשו כן ממלת אל אבל הדרשה מיוסדת על משמעות לשון ויקרא אל משה שהי' לו ליכתב ויקרא ה' אל משה כי השם הוא נושא הקריאה, ולא הונח לרז"ל דבר המפרשים שהשם האמור אחר וידבר עונה על ויקרא כי אין טעם לפרוש הזה, לזאת פירשו ויקרא על הקול שהוא נושא הקריאה וכאילו כתיב ויקרא קול אל משה, וכן מדקדק הל' לייחס הקריאה אל הקול שהוא נושאו כדכתיב קול קורא במדבר (ישעי' מ ג) וינועו אמות הספים מקול הקורא (שם ו ד) ודומיהם, וידענו שאין קול כ"א הגלגול המקשקש באזן השומע, לכן באמרו אל משה הרצון שהגלגול הזה הי' הולך ומקשקש באזנו של משה לא באזן זולתו, וזה הוא המובן ממשמעות הל' ויקרא אל משה, וזהו שדייק רש"י באמרו הקול הי' הולך וכו', לכן אין להשוות הכתוב הזה אל ויקרא אל משה ביום השביעי דסוף משפטים לפי ששם בהדיא כתיב וישכן כבוד ה' ויקרא אל משה והנה מבואר שכבוד ה' הוא נושא הקריאה, משא"כ ויקרא אל משה דעניננו שהוא תחלת הספר.

ואמר עוד יכול אף להפסקות היתה קריאה ת"ל וידבר וכו', רצונו יכול אף בכל מקום שהפסיקה הנבואה בענין אחד והתחילה שוב בענין אחר כגון פרשת ואם מן העוף קרבנו שהיא מופסקת בציון סתומה וככה הפרשיות

שאחריה

3 מֵהֵנָּה: אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת
הָעָם וְהִקְרִיב עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן
בָּקָר תָּמִים לַיהוָה לְחַטָּאת: וְהֵבִיא אֶת־הַפָּר
4 אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ
עַל־רֹאשׁ הַפָּר וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה:

3 קן מדכיש: אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם מדרשו אינו חייב אלא
בהעלם דבר עם שגגת מעשה כמו שנאמר באשמות העם ונעלם דבר מעיני
הקהל ועשו, ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם היא זה שהם
תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם ונעשה מקולקל. פר יכול זקן ת"ל
בן

הבנת המקרא.

שאחרי' מופסקות בסימן פתוחה, יכול גם שם היתה קריא' בהתחלת הפרשה
האחרת ת"ל ויקר' וידבר לדבור הית' קריא' וכו' ור"ל דוקא במקום דכתיב בי'
וידבר שם הית' קריא' מוקדמת, אבל בהפסקו' שאין כתיב בהם לא וידבר
ולא ויאמר לא קדמה בין קריאת משה משה, כי בעודו תוך הנבואה הקודמת
נאמרה לו גם הפרשה שאחרי', וכן פי' רש"י בסמוך אבל ואם מן הבקר ע"ש,
וזה שאמר לדבור הית' קריא' ר"ל כל הנכנס בכלל דבור ואף אמירות וציווים
במשמע וכנ"ל.

ואגיד עוד, אין למעט את אהרן, ר"י אומר י"ג דברות נאמרו בתורה למשה
ולאהרן וכנגדם י"ג מיעוטין וכו'; יתורא דמלת אין קא דריש, כי אחר שאמר
ויקרא אל משה הי' די לומר וידבר ה' מאהל מועד לאמר וידענו שהדבור הי'
למשה הנזכר בקרא, ואם אינו ענין לגופא תנהו לענין אחר למעט אהרן מן
הדבור אפילו במקום דכתיב וידבר או ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, או וידבר
ה' אל אהרן או ויאמר ה' אל אהרן בכולם הי' הדבור למשה שיאמר לאהרן, ואין
זה אין התימה כי כן מדרך הלשון לומר ויאמר או וידבר ה' אל פלוני והכוונה ע"י
שליח כגון ויוסף ה' דבר אל אחז (ישעי' ז י) ע"י ישעי' הנביא, וככה ויאמר ה'
לו לגבי גדעון (שופטים ו) פירושו ע"י המלאך, וכן ויאמר ה' אל דוד (ש"א
כג ב) באמצעות האורים, וכן פי' רש"י ז"ל על ויאמר ה' לה (בראשי' כה כג)
ע"י שליח, לשם נאמר ברוח הקדש והוא אמר לה עכ"ל, ורבים כמוהם.
אכן עיקר המאמר הזה של ר"י ב"ב הוא באמת זר ותמוה ומופלא מאד כי
לא י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן כי אם שבעה עשר דברות, וכבר התעורר
על זה החכם בעל קרבן אהרן בפרק א' פסקא ד' אלא שהוא חשב כי רק בששה
עשר מקומות מצאנו שנתייחד הדבור גם עם אהרן ולכן הוציא ממנינם השלשה
הבאורים קודם פ' הקדש הזה ויאמרו י"ג, אבל אין תירוצו מספיק שאפילו אם
כוניא

5 וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר וְהֵבִיא אֹתוֹ
אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃ 6 וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם
וְהִזָּה מִן־הַדָּם שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֶת־פְּנֵי
פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ׃ 7 וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַדָּם עַל־קַרְנוֹת
מִזְבַּח קְטֹרֶת הַסַּמִּים לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל
מוֹעֵד וְאֵת ׀ כָּל־דַּם הַפָּר יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח

5 בן אי בן יכול קטן ת"ל פר הא כיצד זה פר בן ג': אל אהל מועד למשכן,
6 ובבית עולמים להיכל: את פני פרכת הקדש כנגד מקום קדושתה מכוון
7 כנגד בין הבדים ולא היו נוגעים דמים בפרכת ואם נגעו נגעו: ואת כל דם

שירי

סבכת המקדש.

כוונא אותם השלש' שקודם פ' החדש מ"ו יפארו י"ד ובעל המסרה הזכיר כולם
במכין; ועוד דבר תמוה מצאנו במכילתא ריש פ' בא והובא גם בילקוט פ'
יתרו ברמז קע"ט וז"ל: ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר, שומע
אני שהי' הדבור לאהרן ולמשה, כשהוא אומר ויהי ביום דבר ה' אל מש', למשה
הי' הדבור ולא לאהרן, א"כ מה ת"ל אל משה ואל אהרן? אלא מלמד שכשם שהי'
משה כלל (כדאי) להדברות כך הי' אהרן כלל לדברות, ומפני מה לא הי' מדבר
עמו? מפני כבודו של משה, נמצא ממעט אהרן מכל הדברות שבתורה חוץ
משלשה מקומות מפני שאי אפשר, עכ"ל; ולא אתפרשו השלשה מקומות,
ופי' הרב הגאון בעל מגן אברהם בספרו זית רענן שהשלשה מקומות הן פ'
שתוי יין בפ' שמיני, ופ' ויאמר ה' אל אהרן אתה ובניך תשאו את עון המקדש,
ושלאחריו ויאמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחל, ושניהם בפ' קרח, ומה שאמר
לפי שאי אפשר הכי פירושו שג' דברים הללו הוצרך לומר לאהרן לעצמו לפי
שהצווי לו לבדו וכו' עכ"ל, ופירוש זה אי אפשר שהרי בהדיא פי' רש"י בפ' קרח
שפ' אתה ובניך תשאו את עון המקדש למשה נאמר שיאמר לאהרן ולשונו לקוח
מן המדרש והזכירו גם הילקוט וז"ל ויאמר ה' אל אהרן הא למדת מכל הדברות
שנאמרו לאהרן ע"י משה נאמרו לו, ומה ת"ל לאהרן? אלא כדי שיהי' הדבור
לאהרן אלא שגדולת משה גדולה, אתה ובניך הכהנים, ובית אביך הלויים וכו'
עכ"ל, ומדרש זה נתעלם גם מעיני הרב רא"ם ז"ל שנראה מפלפולו בדבור
זה בפ' קרח; גם פ' שתוי יין ושכר למשה נאמר שיאמר לאהרן כדאי' בספרא
בפ' אחרי מות פ' א' פסקא ה', וא"כ איך יאמר המכילתא שלשה אלה לאהרן
נאמרו לפי שאי אפשר והוא אפשר ואמת ודאי, ועוד קשה שדבריה' כאן סותרים
לדבריהם בפ' החדש הזה לכם ושם אמרו שבשביל שאהרן עשה וטרח במופתים
כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור, וכן פי' שם רש"י
ז"ל

הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ 8 וְאֶת־כָּל־חֵלֶב
פַּר הַחַטָּאת יָרִים מִמֶּנּוּ אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה
עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃
9 וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן
אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד

8 שירי הדם: ואת כל חלב פר חלבו היה לו לומר מה ת"ל פר לרבות פר של יה"כ לכליות ולחלבים וליותרת. החטאת להביא שעירי ע"ז לכליות ולחלבים וליותרת. ירים ממנו מן המחובר שלא יחתכנו קודם הסרת חלבו, ת"כ:

באור

הכלת המקרא.

ז"ל, לכן כל דבריהם בענין זה הם סתומים וחתומים, ואין כאן מקום להאריך יותר, וכהגיעי לסוף פ' נשא אבאר דבריהם באופן יתיישבו כל הקושיות והספקות בעז"ה.

ויאמר עוד, יכול ישמעו את קול הקריאה, ת"ל קול לו קול אליו משה שומע וכל ישראל לא שמעו, עכ"ל, ופי' הרא"ם ז"ל אדלעיל קאי אהא דאמר ויקרא אל משה הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין, שפירושו הקול של משה משה עם חתוך האותיות הי' הולך ומגיע לאזניו, וכל ישראל לא שומעין, ולפיכך אמר עכשו יכול אם לא ישמעו הקריא' של משה משה עם חתוך האותיו', ישמעו קול הברת הקריאה ההיא בלי חתוך האותיות ת"ל קול לו קול אליו שאפילו קול הברה בעלמא לא שמעו, ויש לתמוה שבת"כ לא אמרו זה אלא בדבור של מצוה וכו' ועוד למה לא כתב זה במקומו לעיל מיד אחר מאמר הקול הולך ומגיע לאזניו, ולמה הפסיק ענינו ופירש תחלה על וידבר אליו למעט את אהרן והאריך בהבאת דברי ר"י ב"ב ואח"כ חזר לענין הראשון? לכן נ"ל שטעות נפל בספרים ובמקום יכול ישמעו צ"ל יכול ישמע ובמקום קול הקריאה צ"ל קול הדבור וקאי על וידבר אליו למעט את אהרן הסמוך לו לומר שאפילו אהרן עצמו לא הי' שומע הדבור וכש"כ שאר כל ישראל, ואמר יכול אם לא ישמע הדבור עצמו עם חתוך האותיו' ישמע את קול הברת הדבור, ת"ל קול לו קול אליו שאף קול הברתו לא שמע, ע"כ ל' הרא"ם ז"ל, ולדעתי אין צריך לכל זאת והדברי רש"י ז"ל שהם ל' הספרא הולכות על הסדר כי מאמר ר"י ב"ב למדנו שהכריב' התור' לשלש עשרה מיעוטי' כמנין שלש עשרה הדבורים שנאמרו לו לאהרן, וכבר הפרשנו לעיל ויקרא וידבר לכל דברות ולכל ציווים קדמה קריאה לדבור ולא מצאנו שום מיעוט למעט אהרן וכל ישראל מקול הקריא' הקודמת כי אם במקום הזה שהי' תחלת דברות א"מ והקול הי' יוצא חוץ לא"מ ומיעטה הכתוב בשינוי ל' ויקרא אל משה כדאמרן לעיל, לזאת יכול

ישמעו

עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ 10 כַּאֲשֶׁר יוּרַם מִשּׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן עַל מִזְבַּח הָעֹלָה׃ 11 וְאֶת־עוֹר הַפָּר וְאֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־כְּרָעָיו וְקִרְבּוֹ וּפִרְשׁוֹ׃ 12 וְהוֹצִיא אֶת־כָּל־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר אֶל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל־עֵצִים בָּאֵשׁ עַל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף׃ פ

13 וְאִם כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי

10 **כאשר יורם** מאותן אימורין המפורשין בשור זבח השלמים וכי מה פי' בזבח השלמים שלא פירש כאן אלא להקישו לשלמי' מה שלמים לשמן אף זה לשמו ומה שלמים שלום לעולם אף זה שלום לעולם ובשחיטת קדשי' מצריכו ללמוד הימנו שאין למדין למד מן הלמד בקדשי' בפרק איזהו מקומן: 11 **על ראשו ועל כרעיו** כמו על הכבד על הכליו', כולן ל' תוספות הן כמו מלבד: 12 **אל מקום טהור** לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך אבני' מנוגעו' לבית הקברות הוצרך לומר מחוץ למחנה זה שהוא חוץ לעיר שיהא המקום טהור. **מחוץ למחנה** חוץ לשלש מחנות ובבית עולמים חוץ לעיר כמו שפירשוהו רבותינו במסכת יומא ובסנהדרין. **אל שפך הדשן** מקום ששופכין בו הדשן המסולק מן המזבח כמו שנאמר והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה (ויקרא ו). **על שפך הדשן ישרף** שאין ת"ל אלא ללמד שאפילו אין שם דשן: 13 **עדת ישראל** אלו סנהדרין. **ונעלם דבר** טעו להורו' באחת מכל כריתות שבתור' שהוא מותר.

הקהל

הבנת המקרא.

ישמעו את קול הקריאה הקודמת לכל אחד דברות א"מ ? ת"ל קול לו קול אליו וכו' שלעולם לא הי' קול כ"א אליו לבדו ולכל זולתו אין קול ואין קשב, וזה בנין אב לכל מיני הקולות שלא הי' שום קול במציאות לא באהל ולא חוץ לאהל לא בקריא' ולא בדבור כי אם אליו לבדו ולא לשום בריאה זולתו, וזה שדייק רש"י ז"ל בפי' יומא דף ד' ב' באמרו קול לו קול אליו, וישמע את הקול מדבר אליו (סוף פ' נשא) לו הי' יכול לומר וכתב מדבר אליו ללמדך שאליו לבדו הי' נמשך הקול עכ"ל ור"ל שעיקר הלימוד הוא במשמעות קול אליו שהקול והיינו הגלגול המורגש באזן הי' נמשך לאזנו לבדו לא לאזן זולתו, ומה שאמר לו הי' יכול לומר, היינו כמו שפי' בחומש כי מדבר הוא כמו מתדבר ל' מתפעל שהי' מדבר בינו לבין עצמו ואחר כך יוצא לזולתו עד שיפול עליו ל'

אליו

הַקָּהָל וְעָשׂוּ אַחַת מִכָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר
[14] לֹא־תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ׃ וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת
אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר בֶּן
בָּקָר לְחַטָּאת וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד׃
[15] וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר
[16] לִפְנֵי יְהוָה וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה׃ וְהֵבִיא
הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃
[17] וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶצְבָּעוֹ מִן־הַדָּם וְהִזָּה שֶׁבַע פְּעָמִים
[18] לִפְנֵי יְהוָה אֶת־פְּנֵי הַפָּרֹכֶת׃ וּמִן־הַדָּם יִתֵּן עַל־

יז הקהל ועשו שעשו כבור על פיהם: את פני הפרכת ולמעלה היא אומר את פני פרכת הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימ' אף כאן כשחטא כהן משיח עדיין שם קדושת המקו' על המקדש משחטאו כולם ח"ו נסתלק' הקדוש:

אליו, ואין לומר שהכתוב רצה לומר בזה שהי' מדבר בינו לבין עצמו לצורך משה ועבורו, שא"כ הי' לו ליכתב מדבר לו כי כן כלל' לי לו ולהם הסמוכין אחר דבור מפורשין בל' על כמבואר בפ' חיי שרה כ"ד ז' גם בפ' ויגש א ע"ו, לכן מלת אליו הוא דבק עם הקול שאליו לבדו הי' נשמע ולא לזולתו; ודוגמת זה אמרו ז"ל בשמות רבה פ"ב וירא אליו מלאך ה' בלבת אש, מהו אליו? אלא מלמד שהיו אנשים עמו ולא ראו אלא משה לבד כמו שכתוב בדניאל וראיתי אני לבדי את המראה, עכ"ל, והכונה שמלת אליו לא יתחבר עם וירא שהוא ל' נפעל וטעמו כמו ויתראה, ולא יתכן לומר ד"מ הבית הזה הוא מתראה אל פלוני כי באמת הוא מתראה לכל מי שיש לו עינים לראות, וכן כלדבר מוחש כמו קול ומראה הנה מצד היותם מוחשי' אל השמע והראו' ישוו בם כל בעלי חוש השמע וחוש הראו' ולא יתכן לומר שהוא מוחש אל זה ואיננו מוחש אל זה אבל יתכן לומר שהמוחש הזה הוחש לזה ולא לזה והיינו מצד בעל החוש ההוא שזה חש בו וזה לא חש בו, והענין הזה ילין בו העברי בקשור הלמ"ד כמו מרחוק ה' נראה לי (ירמי' לא ג) כנגע נראה לי בבית (ויקרא יד לה) לכן וירא אליו ממעט המראה מכל זולתו, וכב' אהי אבותיכ' נראה אלי, כי נראה אליך ה' ודומיה' כולם מעוטי' הם, וכן ונראה' אל הכהן מיעוט הוא שהכהן דוקא רוא' הנגעי' ואין החכם רוא' אותם

קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת כָּל־הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ 19 וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יָרִים מִמֶּנּוּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ 20 וְעָשָׂה לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְפַר הַחַטָּאת כֵּן יַעֲשֶׂה־לּוֹ וְכִפֶּר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לָהֶם׃ 21 וְהוֹצִיא אֶת־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֵת הַפָּר הָרִאשׁוֹן חַטַּאת הַקָּהָל הוּא׃ פ

18 יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד זה יסוד מערבי שהוא כנגד הפתח: 19 ואת כל חלבו ירים אף על פי שלא פירש כאן יותרת ושתי כליות למדין הם מויעשה לפר כאשר עשה וגו' ומפני מה לא נתפרשו בו תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך שזעם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו: 20 ועשה לפר זה כאשר עשה לפר החטאת כמו שמפורש בפר כהן משיח להביא יותרת ושתי כליות שפירש שם מה שלא פירש כאן ולכפול במצות העבודות ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסול לפי שמצינו בניתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת

הבנת המקרא.

אע"פ שהוא יודע בטיב טומאה וטהרה אין ראיתו לא מעלה ולא מוריד לטמא או לטהר עד שיצא מפי הכהן כדאי' בספרא.

ויאמר עוד, מאהל מועד, מלמד שהי' הקול נפסק ולא הי' יוצא חוץ לאהל וכו', והביאו שם הם ממש ל' הספרא, ויאמר הרב רא"מ ז"ל, ואע"ג דמאהל מועד מור' על מה שממנו יצא הקול לא על מה שאליו הגיע הקול כדתניא בת"כ ומייתי לה רש"י לקמן מאהל מועד יכול מכל הבית ת"ל מעל הכפרת וכו', מכל מקום מסמיכות מאהל מועד למלת אליו הוא דקא דייק וכו' עיין עליו, וכבר תפשו הרב בעל קרבן אהרן והרא' לו כמ' קשיות ודחוקים שבפירושו זה, לכן יצא הוא בשטה אחרת, ימויין עליו; ולדעתי גם הענין הזה הוא מבואר ומיוסד בל' הכתוב והמ"ס של מאהל מועד דרשינן שלפי המליצ' הנכונה הי' לו ליכתב וידבר ה' אליו באהל מועד לאמר כמו שנא' וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד (במדבר א א) ולא אמר מאהל מועד לפי שא"א הוא המקום שבו הי' הדבור ונופל עליו שימוש הבי"ת לא שימוש המ"ם, אלא שאם הי' אומר וידבר ה' אליו באהל מועד לא הוי שמעינן מידי לדרשא לכן שינה וכתב מאהל מועד ללמדנו שאהל מועד שבו הי' הדבור לא הי' הגבול מה שבו לחוץ אבל הי'

22 אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהָיו אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם׃
23 אוֹ־הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא

22 אחת כבר הוצרך לומר כאן שמתכה אחת מעכב'· **אשר נשיא יחטא** ל' אשרי אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו קל וחומר שמתחרט על זדונותיו: 23 **או הודע** כמו אם הודע הדבר, הרבה או יש שמשמשין בל' אם ואם במקום או וכן או נודע כי שור נגח הוא (שמו' כא). **הודע אליו** כשתודע

היה.

הבנת המקרא.

גם הגבול הזה שמיוחד בכל זה וכמשמעות שימוש המ"ס להורות אם על הגבול שממנו יצא הענין או על הגבול שממנו מוקף הענין מבלי צאת חוצה לו, ובעבור שהכתובים מוכיחים שהכרובים הם היו הגבול שממנו יצא הדבור לא אהל מועד לכן פירוש מאהל מועד על הגבול שממנו מוגדר הדבור, וזהו שסמך לו המאמר מאהל מועד יכול מכל הבית וכו' ור"ל ואף אתה אל תתמה מה שפירשנו שימוש המ"ס מא"מ על הגבול שממנו מוקף הדבור דלמא הוא בא להורות על הגבול שממנו הי' יוצא ובא הדבור והיינו מאהל מועד ממש מכל הבית? ת"ל מעל הכפרת וגו' וכמבואר בסוף פ' נשא; ומה שאמר עוד כיוצא בו וקול כנפי הכרובים וכו', ר"ל שאין זה מן התימה שיבוא הכתוב להורות לנו מקום פיסוק הדבור כי כיוצא בו מצאנו וקול כנפי הכרובי' נשמע עד החצר החיצונה שכיון שהי' מגיע לשם הי' נפסק, וככה מאהל מועד דעיקרא בא להורות על מקום הפיסוק.

והכלל היוצא מכל הדברים האלה הוא שלעולם לא הי' שום קול כ"א למשה לבדו ולא לשום ברי' זולתו, ובעבור שאין קריאה בלא קול ואין דבור בלא קול והכתוב אמר קול לו קול אליו לכן מיעטו אהרן וכל ישראל בין מקול הקריא' בין מקול הדבור, ולמדנו עוד שקול הקריא' הי' יוצא לפעמים מחוץ לאהל כשהי' משה חוץ לאהל אף שלא שמעו הקול כ"א משה לבדו, אבל קול הדבור מעולם לא יצא מחוץ לאהל כי הדבור לא הי' כ"א באהל דוקא והקול לא הי' כשנכנס כ"א באזן משה לבדו ולא שמע אהרן אפילו כשהי' עומד גם הוא בא"מ ובכל זמ', ולמדנו עוד כי מעולם לא הי' הדבור בא"מ עם אהרן בעצמו (חוץ מג' מקומו') ואפילו במקום דכתיב ויאמר או וידבר ה' אל אהרן, ויאמר או וידבר ה' אל משה ואל אהרן, למשה הי' הדבור שיאמר לאהרן, ולזאת כתבה התורה י"ג מעוטים כנגד י"ג דבורים שנכתב בהם שנאמרו לאהרן, אבל כל אותן הדבורים שנאמרו למשה מבלי זכר לאהרן דבר ברור הוא שלמש' לבד נאמרו ולא לאהרן לכן אין צורך למעט אהרן מהם. הא למדנו שכל דברי רז"ל אגודים אחודים יחד וכל דבור ודבור על מקומו יבוא בשלום.

23 או הודע כמו אם הודע וכו' כשתדע הי' כבור שהוא התר ולאחר מכאן נודע

לו

24 אֶת־קָרְבָּנוֹ שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים׃ וְסָמַךְ יָדוֹ
עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשָׁחַט אֹתוֹ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־
יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה לִפְנֵי יְהוָה חַטָּאת הוּא׃
25 וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־
קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד
26 מִזְבַּח הָעֹלָה׃ וְאֶת־כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה
כְּחֵלֶב זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ
וְנִסְלַח לוֹ׃ פ ששי
27 וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ
בַּעֲשֹׂתָהּ אַחַת מִמִּצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה
28 וְאָשֵׁם׃ אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא
קָרְבָּנוֹ שְׂעִירַת עִזִּים תְּמִימָה נְקֵבָה עַל־חַטָּאתוֹ
29 אֲשֶׁר חָטָא׃ וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת
30 וְשָׁחַט אֶת־הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הָעֹלָה׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן
מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה

24 היה ספק שהוא היתר ולאחר מכאן נודע לו שאיסור היה: במקום אשר ישחט את העולה בצפון שהוא מפורש בעול'. חטאת הוא לשמו כשר שלא
26 לשמו פסול: ואת דמו שירי הדם: כחלב זבח השלמים כאותן אמורים המפורשי'

הגהת המקרא.

לו שאיסור הי' עכ"ל, וראוי לשים לב על ל' הרב ז"ל שאמר נודע לו שאיסור הי' שמשמעו נודע לו מעצמו, והכתוב הוציאו בלשון הפעיל או הודע אליו שמשמעו ע"י אחרים, וכבר פירשוהו הרשב"ם והרא"בע או הודע אליו ע"י אחרים, והי' לו לרשי' ז"ל לפרש ולאחר מכאן הודיעוהו שאיסור הי', ולמה העתיק הרב מלת הודע אל מלת נודע, ויותר תמוהים הם לדברי רז"ל במס' יבמות דף כ"ז סוף ע"ב שאמרו או הודע אליו חטאתו ולא שיודיעוהו אחרים, יכול אע"פ שאינו מכחיש יהא פטור, ת"ל או הודע אליו מ"מ, וכשב' המאמר הזה
נמצ'

[31] וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־כָּל־
חֶלְבָּהּ יָסִיר כַּאֲשֶׁר הוּסַר חֵלֶב מֵעַל זֶבַח הַשְּׁלָמִים
וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
[32] וְאִם־כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ לְחַטָּאת נְקֵבָה תְמִימָה
[33] יְבִיאֶנָּה׃ וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת
וְשָׁחַט אֹתָהּ לְחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־
[34] הָעֹלָה׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ
וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ
[35] יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּהּ יָסִיר
כַּאֲשֶׁר יוּסַר חֵלֶב־הַכֶּשֶׂב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים
וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֹתָם הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְהוָה
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא
וְנִסְלַח לוֹ׃ פ

31 המפורשי' בעז האמור אצל שלמי': כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים
33 באימורי עז האמורים בשלמים: ושחט אותה לחטאת שתהא שחיטתה לשם
35 חטאת: כאשר, יוסר חלב הכשב שנתרבו אמוריו באליה אף חטאת כשהיא
באה כבשה טעונה אליה עם האמורין. על אשי ה' על מדורו' האש העשויות
לשם

הבנת המקרא.

במס' כריתות דף י״א סוף ע״ב ושם פי' רש״י בהדיא הודע אליו משמע מעצמו
ולא שיודיעוהו אחרים עכ״ל, וזה תימה שהרי הודע ל' הפעיל הוא ומשמעו ע״י
אחרים וכפי' רשב״ם וראב״ע, לכן דע והבן כי כבר נחלקו גאוני הל' הקדמוני'
בדקדוק התיב' הזאת, ויאמר החכם ראב״ע דקדוק הודע שאין פעל עבר כמו
הכיר והכר לך (ר״ל שכפתח הפ״א) ויחסר המודיע כמו אשר ילדה אותה ללוי,
ויאמר ר' משה הכהן כי הוא מהבנין שלא נקרא שם פועלו כי החולם והשורק
יתחלפו והוא ע״מ ויוסף הורד מצרימה עכ״ל, והרד״ק בשרשו גם במכלול ד״ק

וְנֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד
2 אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃ אוֹ
נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל־דָּבָר טָמֵא אוֹ בְנִבְלַת חַיָּה
טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת
שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאָשֵׁם׃
3 אוֹ כִי יִגַּע בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ אֲשֶׁר
4 יִטְמָא בָּהּ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם׃ אוֹ
נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע ׀ אוֹ
לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה
וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא־יָדַע וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה׃
5 וְהָיָה כִי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר
6 חָטָא עָלֶיהָ׃ וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה עַל

1 לשם פוא"ילה בלעז (פייערונג): ושמעה קול אלה בדבר שהוא עד בו
2 שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו בעדות שיעיד לו: או נפש אשר תגע וגו',
ולאחר הטומאה יאכל קדשים או יכנס למקדש שהוא דבר שזדונו כרת במסכת
שבועות נדרש כן. ונעלם ממנו הטומאה. ואשם באכילת קדש או בביאת
3 מקדש: בטומאת אדם זו טומאת מת. לכל טומאתו לרבות טומאת מגע
זבין וזבות. אשר יטמא לרבות הנוגע בבועל נדה. בה לרבות בולע נבלת
עוף טהור ולא ידע ששכח הטומאה. ואשם באכילת קדש או בביאת מקדש:
4 בשפתים ולא בלב. להרע לעצמו או להטיב לעצמו כגון אוכל ולא אוכל
אישן ולא אישן. לכל אשר יבטא לרבות לשעבר. ונעלם ממנו ועבר על
שבועתו, כל אלה בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן אבל שבועה שיש בה כפירת
ממון

הבנת המקרא.

דף קי"ז ב' (הוא דף כ"ז ב' מדפוס פירדא) הסכים לדעת ר' משה הכהן, וכן
דעת רז"ל, וכבר כתבתי בסוף פ' פקודי אצל ויביאו את המשכן (שמו' לט לג)
איך שיובן מן ההופעל הפעולה הנעשית מאליה ע"ש; וא"ת סוף סוף מה
הכריח לרז"ל להוציא התיבה ממשקלה הנהוג ולמה לא הניחוה על מתכונתה
ולפרשו בל' הפעיל כרשב"ם וראב"ע? דע והבן שזה מה שיורה על שלימותם

בעיב

חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נְקֵבָה מִן־הַצֹּאן כִּשְׂבָּה
אוֹ־שְׂעִירַת עִזִּים לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
7 מֵחַטָּאתוֹ: וְאִם־לֹא תַגִּיעַ יָדוֹ דֵּי שֶׂה וְהֵבִיא
אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ־שְׁנֵי
בְנֵי־יוֹנָה לַיהוָה אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה:
8 וְהֵבִיא אֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר
לַחַטָּאת רִאשׁוֹנָה וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוּל
9 עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל: וְהִזָּה מִדַּם הַחַטָּאת עַל־קִיר
הַמִּזְבֵּחַ וְהַנִּשְׁאָר בַּדָּם יִמָּצֵה אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ
10 חַטָּאת הוּא: וְאֶת־הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עֹלָה כַּמִּשְׁפָּט
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח
11 לוֹ: ס שביעי וְאִם־לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִשְׁתֵּי
תֹרִים אוֹ לִשְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר
חָטָא עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת לְחַטָּאת לֹא־יָשִׂים
עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה כִּי חַטָּאת הִוא:

8 ממון אינה בקרבן זו אלא באשם : והקריב את אשר לחטאת ראשונה חטאת קודמת לעולה למה״ד לפרקליט שנכנס לרצות ריצה פרקליט נכנס דורון אחריו. ולא יבדיל אינו מולק אלא סימן אחד, עורף הוא גובה הראש המשפיע לצד הצואר, מול עורף מול הרואה את העורף והוא אורך כל אחורי הצואר:
9 והזה מדם החטאת בעולה לא הטעין אלא מצוי ובחטאת הזאה ומצוי אוחז בעורף ומתיז והדם ניתז והולך למזבח. חטאת היא לשמה כשרה שלא לשמה
11 פסולה: כמשפט כדת האמור בעולת העוף של נדבה בראש הפרשה: כי חטאת היא ואין בדין שיהא קרבנו מהודר. חטאת היא נקמצה ונקטרה
לשמה

הבנת המקרא.

נטיב חכמת הל׳ ושהם היו בקיאים במליצת ל׳ עברית יותר מכל החכמים הבאים אחריהם, וזה שכבר דקדקו בכל המקרא ולא מצאנו בשום מקום
שימוש

וֶהֱבִיאָהּ֮ אֶל־הַכֹּהֵן֒ וְקָמַ֣ץ הַכֹּהֵ֣ן ׀ מִ֠מֶּנָּה מְל֨וֹא
קֻמְצ֜וֹ אֶת־אַזְכָּרָתָ֗הּ וְהִקְטִ֛יר הַמִּזְבֵּ֖חָה עַ֣ל אִשֵּׁ֣י
יְהוָ֑ה חַטָּ֖את הִֽוא׃ 13 וְכִפֶּר֩ עָלָ֨יו הַכֹּהֵ֜ן עַל־חַטָּאת֧וֹ
אֲשֶׁר־חָטָ֛א מֵאַחַ֥ת מֵאֵ֖לֶּה וְנִסְלַ֣ח ל֑וֹ וְהָיְתָ֥ה
לַכֹּהֵ֖ן כַּמִּנְחָֽה׃ ס 14 וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה
אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ 15 נֶ֚פֶשׁ כִּֽי־תִמְעֹ֣ל מַ֔עַל וְחָֽטְאָה֙
בִּשְׁגָגָ֔ה מִקָּדְשֵׁ֖י יְהוָ֑ה וְהֵבִ֨יא אֶת־אֲשָׁמ֜וֹ
לַֽיהוָ֗ה אַ֣יִל תָּמִ֤ים מִן־הַצֹּאן֙ בְּעֶרְכְּךָ֥ כֶּֽסֶף־

לשמה כשרה שלא לשמה פסולה: 13 על חטאתו אשר חטא כאן שנה הכתוב שהרי בעשירו' ובדלו' נאמר מחטאתו וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו דקדקו רבותינו מכאן שאם חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעיר' והעני יביא ממקצתן שתי תורים (לכך נאמר מחטאתו) הפריש מעות לשתי תורים והעני יביא ממקצתן עשירית האיפה הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך נאמר כאן על חטאתו. מאחת מאלה מאחת משלש כפרות האמורות בענין או בעשירות או בדלות או בדלי דלות, ומה ת"ל שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה והקלין יהיו בעוף והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה ת"ל מאחת מאלה להשוות קלין לחמורין לכשבה ושעירה אם השיגה ידם ואת החמורים לקלין לעשירית האיפה בדלי דלות. והיתה לכהן במנחה ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין זהו לפי פשוטו ורבותינו דרשו והיתה לכהן ואם חוטא זה כהן הוא תהא (לו) כשאר מנחת נדבת כהן שהיא בכליל תהיה לא תאכל: 15 כי תמעול מעל אין מעילה (בכל מקום) אלא שנוי וכן הוא אומר וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ (ד"ה א ה) וכן הוא אומר בסוטה ומעלה בו מעל (במדבר ה). וחטאה בשגגה מקדשי ה' שנהנה מן ההקדש והיכן הוזהר נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה ולא ישאו עליו חטא (ויקרא כב) מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר אי מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל ת"ל תמעול מעל ריבה. קדשי ה' המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים. איל ל' קשה כמו ואת אילי הארץ לקח (מלכים ב כד) אף כאן קשה בן שתי שנים

בערכך

הבנת המקרא.

שימוש מלת אֶל אחר לשון הודעה אבל מצאנו אחריו שימוש הלמ"ד כמו והודעת להם את הדרך, ואת שבת קדשך הודעת להם, יודיע דרכיו למשה, להודיע לבני

16 שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל־הַקֹּדֶשׁ לְאָשָׁם: וְאֵת אֲשֶׁר
חָטָא מִן־הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת־חֲמִישִׁתוֹ יוֹסֵף
עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ לַכֹּהֵן וְהַכֹּהֵן יְכַפֵּר עָלָיו בְּאֵיל
הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ: פ

17 וְאִם־נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל־מִצְוֺת
יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא

16 בערכך כסף שקלים שיהא שוה שתי סלעים: ואת אשר חטא מן הקדש
17 ישלם קרן וחומש להקדש: ולא ידע ואשם והביא הענין הזה מדבר במי
שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו. כגון חלב ושומן לפניו
וכסבור ששתיהן היתר ואכל את הא' אמרו לו אחת של חלב היתה ולא ידע אם
זו של חלב אכל הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי
חטא ואם נודע לו לאחר זמן יביא חטאת. ולא ידע ואשם ונשא עונו
רבי יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע על אחת כמה וכמה
שיענש את שידע רבי יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד
מאדם הראשון שלא נצטוה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה ראה כמה
מיתות נקנסו עליו ולדורותיו וכי איזו מד' מרובה של טובה או של פורענות הוי
אומר מד' טוב' אם מדת פורענות מעוטה רא' כמ' מיתות נקנסו לו ולדורותיו
מדה טובה המרובה היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה בי"ה על אחת
כמ' וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורו', רבי עקיבא
אומר הרי הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה וגו' (דברי' יז) אם מתקיימת
העדות בשנים למה פרט לך הכתוב שלשה אלא להביא שלישי להחמיר עליו
ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש והזמה אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי
עבירה כעוברי עבירה על אחת כמ' וכמה שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה
כעושי מצוה רבי אלעזר בן עזריה אומר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר
בשדה הרי הוא אומר למען יברכך וגו' (דברי' כד) קבע הכתוב ברכה למי
שבאת על ידו מצוה בלא ידע אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה
ממנו

הבנת המקרא.

לבני האדם גבורותיו ודומיה' ולכן הי' לו ליכתב או הודע לו חטאתו, ומדכתיב
או מזמע שאיננו לשון הודעה כ"א לשון התודעות שעליו נופל שימוש מלת אל
כדכתיב בהתודע יוסף אל אחיו, במראה אליו אתודע, ולכן הלשון הודע
אליו סותר קצתו את קצתו, ועל כרחינו אנו צריכין לומר שבכוונה השתמשה
התורה במליצה כזאת להעמידנו על ב' כוונות מתחלפות ומתאחדות ולהורות
שלא די בהודעה גרידא אבל צריך שתהא עמה התודעות לאפוקי הבחשה וזהו
באמרו

עונו: [18] והביא איל תמים מן־הצאן בערכך לאשם אל־הכהן וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר־שגג והוא לא־ידע ונסלח לו: [19] אשם הוא אשם אשם ליהוה: פ

[20] וידבר יהוה אל־משה לאמר: [21] נפש כי תחטא ומעלה מעל ביהוה וכחש בעמיתו בפקדון או־בתשומת יד או בגזל או עשק את־עמיתו: [22] או־מצא אבדה וכחש בה ונשבע על־שקר על־אחת מכל אשר־יעשה האדם לחטא בהנה: [23] והיה כי־יחטא ואשם והשיב את־הגזלה אשר גזל או את־העשק אשר עשק או את־

הימנו ומנא' העני ונתפרנס בה הרי הקב"ה קובע לו ברכ': 18 בערכך לאשם בערך האמור למעלה. אשר שגג והוא לא ידע הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת הא למה זה דומ' לעגלה ערופ' שנתערפ' ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג: 19 אשם הוא אשם הראשון כולו קמוץ שהוא שם דבר והאחרון חציו קמוץ וחציו פתח שהוא ל' פעל וא"ת מקרא שלא לצורך הוא כבר דרוש הוא בת"כ. אשם אשם להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל בן ב' שנים (שיהא בכסף שקלים) יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע ת"ל הוא: 21 נפש כי תחטא אמר רבי עקיבא מה ת"ל ומעלה מעל בה' לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך בזמן שהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר אבל המפקיד אצל חבירו ואינו רוצה שתדע בו נשמ' אלא שלישי שביניהם לפיכך כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם. בתשומת יד ששם בידו ממון להתעסק או במלו'. או בגזל שגזל מידו כלום. או עשק הוא שכר שכיר: 22 וכחש בה שכפר על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטא ולהשבע על שקר לכפירת ממון: 23 כי יחטא ואשם כשיכיר בעצמו

הגהת המקרא.

שאמרו או הודע אליו ולא שיודיעוהו אחרים, או הודע אליו מ"מ; ודוגמתו אז"ל וכי יותן דומיא דכי יתן, וכן דרכם ז"ל להעמידנו על מוצא העניינים האמתיים המיוסדים בלשון ומליצה.

הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הָפְקַד אִתּוֹ אוֹ אֶת־הָאֲבֵדָה
24 אֲשֶׁר מָצָא׃ אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִשָּׁבַע עָלָיו לַשֶּׁקֶר   מפטיר
וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשִׁתָיו יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר
25 הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ׃ וְאֶת־אֲשָׁמוֹ
יָבִיא לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ
26 לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי
יְהוָה וְנִסְלַח לוֹ עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
לְאַשְׁמָה בָהּ׃   פ

ו

1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־אַהֲרֹן
וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה
עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר
3 וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ׃ וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד
וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־

24 שנעמו לשוב בתשובה ולדעת ולהודות כי חטא ואשם: בראשו הוא הקרן ראש הממון (ממון המשתלם בראש מוסיף חומש פרט לתשלומי כפל). (והמשיהיו רבתה התור' חמישיות הרבה לקרן אחת שאם כפר בחומש ונשבע והודה מוסיף חומש על אותו חומש וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע עליו פחות משוה פרוטה). לאשר הוא לו למי שהממון שלו.

2 צו את אהרן אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות אמר ר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. זאת תורת העולה וגו', הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים שיהא כשר כל הלילה וללמד על הפסולין אי זה אם עלה ירד ואי זה אם עלה לא ירד שכל תורה לרבות הוא בא לומר תורה אחת לכל העולים ואפילו פסולין שאם עלו לא ירדו. היא העולה למעט את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היה פסולן בקדש

3 שנפסלו קודם שבאו לעזרה: מדו בד היא הכתונת ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו. על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בנתים. והרים את הדשן היה חותה מלא מחתה מן המאוכלות הפנימיות ונותנן במזרחו של כבש. הדשן
אשר

הַדֶּ֫שֶׁן אֲשֶׁ֨ר תֹּאכַ֥ל הָאֵ֛שׁ אֶת־הָעֹלָ֖ה עַל־הַמִּזְבֵּ֑חַ
4 וְשָׂמ֕וֹ אֵ֖צֶל הַמִּזְבֵּֽחַ׃ וּפָשַׁט֙ אֶת־בְּגָדָ֔יו וְלָבַ֖שׁ
בְּגָדִ֣ים אֲחֵרִ֑ים וְהוֹצִ֤יא אֶת־הַדֶּ֙שֶׁן֙ אֶל־מִח֣וּץ
5 לַֽמַּחֲנֶ֔ה אֶל־מָק֖וֹם טָהֽוֹר׃ וְהָאֵ֨שׁ עַל־הַמִּזְבֵּ֤חַ
תּֽוּקַד־בּוֹ֙ לֹ֣א תִכְבֶּ֔ה וּבִעֵ֨ר עָלֶ֧יהָ הַכֹּהֵ֛ן עֵצִ֖ים
בַּבֹּ֣קֶר בַּבֹּ֑קֶר וְעָרַ֤ךְ עָלֶ֙יהָ֙ הָעֹלָ֔ה וְהִקְטִ֥יר
6 עָלֶ֖יהָ חֶלְבֵ֥י הַשְּׁלָמִֽים׃ אֵ֗שׁ תָּמִ֛יד תּוּקַ֥ד עַל־
7 הַמִּזְבֵּ֖חַ לֹ֥א תִכְבֶּֽה׃ ס וְזֹ֥את
תּוֹרַ֖ת הַמִּנְחָ֑ה הַקְרֵ֨ב אֹתָ֤הּ בְּנֵֽי־אַהֲרֹן֙ לִפְנֵ֣י
8 יְהוָ֔ה אֶל־פְּנֵ֖י הַמִּזְבֵּֽחַ׃ וְהֵרִ֨ים מִמֶּ֜נּוּ בְּקֻמְצ֗וֹ

אשר תאכל האש את העולה ועשאתה דשן מאותו דשן ירים תרומה ושמו
4 אצל המזבח: ופשט את בגדיו אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת
הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד בגדים שבשל בהם קדרה לרבו אל ימזוג בהם
כוס לרבו לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהם. והוציא את הדשן הצבור
בתפוח כשהוא רבה ואין מקום למערכה מוציאו משם ואין זה חובה לכל יום
5 אבל התרומ' חובה בכל יום: והאש על המזבח תוקד בו רבה כאן יקידות
הרבה על מוקדה, ואש המזבח תוקד בו, והאש על המזבח תוקד בו, אש תמיד
תוקד על המזבח כולן נדרשו במסכת יומא שנחלקו רבותינו במנין המערכות
שהיו שם. וערך עליה העולה עולת תמיד היא תקדים. חלבי השלמים
אם יביאו שם שלמים ורבותינו למדו מכאן עליה על עולת הבקר השלם כל
6 הקרבנו' כולם מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבי': אש תמיד
אש שנאמר בו תמיד היא שמדליקין בה את הנרות שנאמר בה להעלו' נר תמיד
(שמות כז) אף היא מעל המזבח החיצון תוקד. לא תכבה המכבה אש על
7 המזבח עובר בשני לאוין: וזאת תורת המנחה תורה אחת לכולן להטעינן
שמן ולבונה האמורין בענין שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישרא'
שהיא נקומצת מנחת כהנים שהיא כליל מנין ת"ל תורת. הקרב אותה היא
הגשה בקרן דרומית מערבית (ס"א מערבית דרומית). לפני ה' הוא מערב
שהוא לצד אהל מועד. אל פני המזבח הוא הדרום שהוא פניו של מזבח
8 שהכבש נתון לאותו רוח: (והרים ממנו מן המחובר שיהא עשרון
שלם בבת אחת בשעת קמיצה). בקמצו שלא יעשה מדה לקומץ.

מִסָּלְתָּהּ הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה
אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ
9 אַזְכָּרָתָהּ לַיהוָה: וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ
אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר
10 אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ: לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם
נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת
11 וְכָאָשָׁם: כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־
עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע
בָּהֶם יִקְדָּשׁ: פ שני
12 13 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן
וּבָנָיו אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ
עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ
14 בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב: עַל־מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן

מסלת המנחה ומשמנה מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה. (המנחה
שלא תהא מעורבת באחרת). ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר
שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן
9 המנחו' בויקרא הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן: במקום
קדוש ואיזהו בחצר אהל מועד: לא תאפה חמץ חלקם אף השירים
אסורים בחמץ. כחטאת כאשם מנחת חוטא הרי היא כחטא' לפיכך קמצה
שלא לשמה פסול' מנחת נדבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה:
11 כל זכר אפילו בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו
מקדשי הקדשים וגו' (ויקרא כא) אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת. כל אשר
יגע וגו', קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה. יקדש להיות כמוה
13 שאם פסולה יפסלו ואם כשרה יאכלו כחומר המנחה: זה קרבן אהרן ובניו
אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהם מתחנכין לעבודה אבל כהן
גדול בכל יום שנאמר מנחת תמיד והכהן המשיח תחתיו מבניו חקת עולם וגו':

תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תְּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים
תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ 15
תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק־עוֹלָם לַיהוָה
כָּלִיל תָּקְטָר׃ וְכָל־מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא 16
תֵאָכֵל׃ פ

17 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן 18
וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם
אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי

14 מרבכת חלוטה ברותחין כל צרכן. תופיני אפויה אפיות הרבה שאחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת. מנחת פתים מלמד שטעונה פתיתה: 15 המשיח תחתיו מבניו המשיח מבניו תחתיו: 16 כליל תקטר אין נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא כולה כליל וכן כל מנחת כהן של נדבה כליל תהיה

הבנת המקרא.

14 תופיני אפויה אפיות הרבה וכו' עכ"ה, והורה לנו הרב כי תופיני הוא שם דבר כמו תופינים ל"ר ומגזרת אפה לשון אפיי' ואין יסוד בתיב' כי אם הפ"א לבדו, והתי"ו והנו"ן נוספים הם לתיקון השם, והא"ף החסיר' מהמכתב היא בבא משך השורק ובחילוף או"י כמבואר בריש ס' נחות גם בפי' רשי' ז"ל בפ' בא י' כ"א אבל וימש חשך וכמו שהבינותיך שם, וככה כתב הרד"ק במכלול בשער דקדוק השמות בבני הקבוצות כי תופין משקלו תהֵעין והקבוץ תְּהִפינים ובסמוך תוּפִינֵי שרשו אפה וכהפכ' הא"ף בתנועת הוי"ו השרוק כפתבת, והונחו שתי אותיו' קבוצתיו עכ"ל, ובשרשו ואע"פ שאינה הוסיף ואמר תופיני בל' רבים לפי שהיתה אפוי' אפיות הרבה וכו' וכפי' רש"י ז"ל, אכן מה שאמר הרד"ק שהוא כמוך לא ידעתי מה הכריחו לזה שהרי הוא בעצמו כתב במכלול בשער הפעלים באבן י"ט כי מצאנו הריבוי גם בחברון המ"ס ואינם סמוכים כמו חַלּוֹנֵי שקופים, נְטִעֵי נעמנים, וכו' גם בפירושו בספ' מ"א י"ט ואמר מֵאַנְשֵׁי התרים אינה לסמיכות אלא בא ביו"ד הרבי' לבד ונגרעה המ"ס וכמוהו אנשי מחוקה על הקיר, אנשי בני בליעל חלוני שקופים והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הראשון מן הספר עכ"ל, לכן גם תופיני יהיה כמוהם בלתי סמוך וכן מסתבר כי אין לאפיי' כפול' שום טעם ולא ריח דביקות של מנחת פתים. 15 המשיח תחתיו מבניו וכו' עכ"ל, כבר דברתי בזה בפ' תצו' (שמו' כט ל) אשר ילבשם הכהן תחתיו, ע"ש.

ואשר

[19] יְהוָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא: הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד: [20] כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ [21] תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ: וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם־בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק [22] וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם: כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ [23] קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא: וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: פ

19 תהיה כליל כולה שוה לגבוה: המחטא אותה העובד עבודותיה שהיא נעשת חטאת על ידו. המחטא אותה יאכלנה הראוי לעבודה יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבשר וא"א לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה 20 חוץ מן הזורק דמה שהרי נאמר למטה כל זכר בכהני' יאכל אותה: כל אשר יגע בבשרה כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה. יקדש להיות כמוה אם פסולה תפסל ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה. ואשר יזה מדמה על הבגד ואם הוזה מדמה על הבגד אותו מקום הדם הבגד (ס"א שבבגד) אשר יזה עליה תכבס בתוך העזרה. אשר יזה יהא כזה כמו לא יטה לארץ מנלם 21 (איוב טו) יהא נטוי: ישבר לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה נותר והוא הדין לכל הקדשי'. ומורק לשון תמרוקי הנשים (אסתר ב) אשקור"מנט (טייחרן) בלעז. ומורק ושוטף לפלוט את בליעתו אבל כלי חרס למדך הכתוב כאן 22 שאינו יוצא מידי דופיו לעולם: כל זכר בכהנים יאכל אותה הא למדת שהמחטא אותה האמור למעל' לא להוציא שאר הכהנים אלא להוציא את שאינו 23 ראוי לחטוי: וכל חטאת וגו', שאם הכניס מדם חטאת החיצונ' לפנים פסול' וכל

הבנת המקרא.

20 ואשר יזה מדמה על הבגד, ואם הוזה מדמה על הבגד אותו וכו' עכה"ד, וכבר העיד הרב בעל יוסף דעת כי ישנו בכאן ג' גירסות משונות בפי' רש"י ז"ל האחת היא ברוב ספרי הדפוס ואם הוזה מדמה על הבגד אותו מקום הדם הבגד אשר יזה עלי' תכבס וכו', והשנית היא ברשי' קלף ודפוס ישן (והיא גם היא ברשי' קלף כ"י אשר לי) ואם הוזה מדמה על הבגד אותו הבגד מקום הדם

אשר

1/2 וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ בִּמְקוֹם
אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם
3 וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ
יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה
4 אֶת־הַקֶּרֶב׃ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת
5 עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִיר אֹתָם
6 הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לַיהוָה אָשָׁם הוּא׃ כָּל־
זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל
7 קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה

1 (וכל לרבות שאר קדשים): קדש קדשים הוא הוא קרב ואין תמורתו
3 קרבה: ואת כל חלבו וגו', עד כאן לא נתפרשו אימורין באשם לכך הוצרך
לפרשם כאן אבל חטאת כבר נתפרשה בה בפרשת ויקרא. את האליה לפי
5 שאשם אינו בא אלא איל או כבש ואיל וכבש נתרבו באליה: אשם הוא עד שינתק
שמו ממנו ללמד על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו אע"פ שעומד להיות
דמיו עול' לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעול' קודם שנתק לרעיי' ואינו
בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשו הוא הכתוב בחטאת לפי
שאשם לא נאמר בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת אימורין והוא עצמו שלא הוקטרו
6/7 אימוריו כשר: קדש קדשים הוא בתורת כהנים הוא נדרש: תורה אחת
להם

הבנת המקרא.

אשר יזה עליה תכבס וכו', והשלישית היא בס"א אותו מקום הדם שכנגד
תכבס וכו', וכן היה' גירסת הרא"ם ז"ל עכ"ל, ואין הבדל ביניהם בעיקר
הענין כ"א בתיקון המליצה לבדו, ופי' הרב תחלה עיקר כוונת הכתוב ואח"כ
פי' דקדוק התיבה, ואמר כי ואשר פירושו כמו ואם והרבה יש כמוהו במקרא
כמו אשר נשיא יחטא (לעיל ד כב) ות"א אם רבא יחוב, את הברכה אשר
תשמעו (דברי' יא כז) ות"א אם תקבלון, ועוד רבים, וכן מלת אם תשמש
לפעמים בלשון אשר כמו שפי' רש"י בראשית כ"ט י"ט אבל עד אם כלו לשתות,
גם כ"ד ל"ג אבל עד אם דברתי, ועוד במקומות זולתם, ואין הרצון בזה שתהי'
מלת אשר ומלת אם שוים בכל מכל כל עד שנוכל להשתמש בהם בערבוביא
באין

אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה׃ 8 וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת־עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ 9 וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל־נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת 10 לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה׃ וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־בַשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו׃ פ שלישי

11 וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָה׃ 12 אִם עַל־תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה

להם נדבר זה. הכהן אשר יכפר בו הראוי לכפרה חולק בו פרט לטבול
8 יום ומחוסר כפורים ואונן: אשר הקריב לכהן לו יהיה פרט לטבול יום
9 ומחוסר כפורים ואונן שאינן חולקים בעורות: לכהן המקריב אותה וגו'.
יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן תהיה יכול לכולם תלמוד לומר לכהן המקריב
10 הא כיצד לבית אב של יום שמקריבין אותה: בלולה בשמן זו מנחת נדבה.
12 וחרבה זו מנחת חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן: אם על תודה יקריבנו
אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי
בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות שכתוב בהם יודו לה' חסדו
ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה (תהלים קז) אם על אחת מאלה נדר
שלמים הללו שלמי תודה הן, וטעונות לחם האמור בענין ואין נאכלין אלא ליום
ולילה כמו שמפורש כאן. והקריב על זבח התודה ארבעה מיני לחם חלות
ורקיקין ורבוכה שלשה מיני מצה, וכתוב על חלות לחם חמץ וגומר וכל מין ומין
עשר חלות כך מפורש במנחות ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות
עשרים

הבנת המקרא.

שאין זאת מתפארת הל', אך הרצון בו שהם שוים בעיקר פתרונם ונבדלים רק
באחד מצדדי הוראותיהם והמפרש יכול לתקנם בכל מקום לפי הענין, ואין
כאן מקום בירור ענין זה; ואמר ואם הוזה מדמה וכו' ר"ל הוזה מאליו שלא
בכוונת המזה, ואמר עוד אותו מקום הדם וכו' ר"ל שמלת אשר השני' שבכתוב
פירושה המקום אשר יזה עליה דוגמת אל אשר דברתי לך (שמות לב לד) אל אשר
תלכי אלך (רות א יו) באשר כרע שם נפל (שופטי' ה כז) אל אשר תבאנה הצאן
(בראשי' ל לח) כולם טעמם במקום אשר; ואמר שהכלים הרב לכרם כוונת
הכתוב

חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת
מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת
בַּשָּׁמֶן׃ 13 עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־
זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו׃ 14 וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־
קָרְבָּן תְּרוּמָה לַיהוָה לַכֹּהֵן הַזֹּרֵק אֶת־דַּם
הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה׃ 15 וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו
בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃
16 וְאִם־נֶדֶר ׀ אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ
אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל׃
17 וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזָּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ
יִשָּׂרֵף׃ 18 וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר־זֶבַח שְׁלָמָיו

עשרים עשרון. מרבכת לחם חלוט ברותחין כל צורכו: 13 יקריב קרבנו על
זבח מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף ליפסל ביוצא וטבול יום ומלצאת
לחולין בפדיון עד שישחט הזבח: 14 אחד מכל קרבן לחם אחד מכל מין ומין
יטול תרומה לכהן העובד עבודתו והשאר נאכל לבעלים ובשר לבעלים חוץ
מחזה ושוק שבה כמו שמפורש למטה תנופת חזה ושוק בשלמים והתוד' קרויה
שלמים: 15 ובשר זבח תודת שלמיו יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם
ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה. ביום קרבנו יאכל
וכזמנה בשרה זמן לחמה. לא יניח ממנו עד בקר אוכל הוא כל הלילה א"כ
למה אמרו עד חצות כדי להרחיק האדם מן העבירה: 16 ואם נדר או נדבה
שלא הביא' על הודאה של נס אינה טעונ' לחם ונאכלת לשני ימים כמו שמפורש
בענין. וממחרת והנותר ממנו בראשון יאכל (ס"א והנותר ממנו יאכל),
וי"ו זו יתירה היא ויש כמוהו הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה
(בראשי' לו) תת וקדש וצבא מרמס (דניאל ח): 18 ואם האכל יאכל וגו', במחשב
במחשבה

הבנת המקרא.

הכתוב שב לפרש דקדוקו ואמר אשר יזה יהא כזה כמו לא יטה לארץ מנלם
יהא כטוי, ור"ל שמלת יזה הוא פעל עומד ובודד ויתפרש יהא כזה ואליו כיון
לא יטה שפירושו יהא כטוי מעצמו, כי יזה גם יטה שניהם מן הפעלי'
שראשם נו"ן וסופם ה"א מן נזה נטה לכן כדגש הזי"ן גם הטי"ת להתבלע הנון
החסירה

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֺנָהּ תִּשָּׂא׃ 19 וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר־יִגַּע בְּכָל־טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל־טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר׃ 20 וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָֹה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ 21 וְנֶפֶשׁ כִּי־תִגַּע בְּכָל־טָמֵא בְּטֻמְאַת אָדָם אוֹ בִּבְהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּכָל־שֶׁקֶץ טָמֵא וְאָכַל מִבְּשַׂר־זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָֹה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ 22 וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 23 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר

שחישב לאכלו בשלישי הכתוב מדבר יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע תלמוד לומר המקריב לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי וכן פירושו בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה ואם חשב פגול יהיה. והנפש האוכלת ממנו אפילו בתוך הזמן עונה תשא: 19 והבשר של קדש שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל. והבשר לרבות אבר שיצא מקצתו שהפנימי מותר. כל טהור יאכל בשר מה תלמוד לומר לפי שנאמר ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל (דברים יב) יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים לכך נאמר כל טהור יאכל בשר: 20 וטומאתו עליו בטומאת הגוף הכתוב מדבר אבל טהור שאכל את הטמא אינו ענוש כרת אלא אזהרת והבשר אשר יגע בכל טמא וגו', ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת בתורה אלא חכמים למדוה בגזרה שוה שלש כריתות אמורות באוכלי קדשים בטומאת הגוף ודרשום רבותינו בשבועות אחת לכלל ואחת לפרט ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמר אלא על טומאת

הבנת המקרא.

החבירה, ושניהם פעלים בודדים מבנין הקל לכן היו"ד חרוקה כי היוצאים יהיו בבנין הפעיל יהוה ישפוט הלית"ן בפת"ח, וכל' מצאנו בבני שמו רינה: אחרי הכנע וישפט משפט (ש"א ג) ופי' רש"י וישפטו הם עצמם וישפט דבר אחר את המשפט, וזהו ההבדל שבין דין מדמה אל הקיר (מ"ג)

4 כָּל־חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ׃ וְחֵלֶב
נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל־מְלָאכָה
5 וְאָכֹל לֹא תֹאכְלֻהוּ׃ כִּי כָּל־אֹכֵל חֵלֶב מִן־
הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַיהוָה
6 וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ׃ וְכָל־דָּם לֹא
7 תֹאכְלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה׃ כָּל־
נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל כָּל־דָּם וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ פ
8 9 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמַּקְרִיב אֶת־זֶבַח שְׁלָמָיו
לַיהוָה יָבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִזֶּבַח שְׁלָמָיו׃
30 יָדָיו תְּבִיאֶינָה אֵת אִשֵּׁי יְהוָה אֶת־הַחֵלֶב עַל־

24 טומאת מקדש וקדשיו: יעשה לכל מלאכה בא ולימד על החלב שאינו מטמא טומאת נבלות. ואכל לא תאכלוהו אמרה תורה יבא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסור חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה ולא תאמר אין איסור חל על איסור: 26 לעוף ולבהמה פרט לדם דגים וחגבים. בכל מושבותיכם לפי שהיא חובת הגוף ואינה חובת קרקע נוהגת בכל מושבות ובמסכת קדושין בפ"א מפרש למה הוצרך לומר: 30 ידיו תביאנה וגו' שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונין בה ויד כהן מלמטה ומניפן. את אשי ה' ומה הן האישים. את החלב על החזה יביאנו כשמביאו מבית המטבחי' נותן חלב על החזה וכשנותנו ליד המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזהו האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף וגו' (ויקרא יוד) ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא החזה למטה וזהו שנאמר וישימו החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבח'
למדנו

הבנת המקרא.

(מ"ב ט לג) שפירושו הדם נזה מעצמו, ובין ויז ממנו על המזבח (לקמן ח יא) שפירושו הזי' דבר אחר, מעשה הזי' מן הדם, ובבנין נפעל תאמר יִנָּזֶה כמו וקו יִנָּטֶה על ירושלים (זכרי' א יז) כי יִנָּטוּ צללי ערב (ירמי' ו ד)
תנקה

הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ אֵת הֶחָזֶה לְהָנִיף אֹתוֹ תְּנוּפָה
31 לִפְנֵי יְהוָה׃ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה
32 וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו׃ וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין
33 תִּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם׃ הַמַּקְרִיב
אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת־הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן לוֹ
34 תִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה׃ כִּי אֶת־חֲזֵה הַתְּנוּפָה
וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה לָקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו
35 לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ זֹאת מִשְׁחַת
אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי יְהוָה בְּיוֹם הִקְרִיב
36 אֹתָם לְכַהֵן לַיהוָה׃ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לָהֶם
בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֻקַּת

(ויקרא ט) למדנו שגלשה כהני' זקוקין לה כך מפורש במנחות. את החלב
על החזה יביאנו ואת החזה למה מביא להניף אותו הוא מביאו ולא שיהא
הוא מן האישים לפי שנאמר את אשי ה' את החלב על החזה יכול שיהא אף
31 החזה לאשים לכך נאמר ואת החזה להניף וגו': והקטיר הכהן את החלב
ואחר כך והיה החזה לאהרן למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאמורים למטה
32 מן המזבח: שוק מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד הפרק
33 האמצעי שהוא סובך של רגל: המקריב את דם השלמים וגו', מי שהוא
ראוי לזריקתו ולהקטיר חלביו יצא טמא בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר
34 חלבים שאינו חולק בבשר: תנופה ותרומה מוליך ומביא מעלה ומוריד:
ולמלואים

הגהת המקרא.

הנקה ינקה ולא יתכן להשמיט הנו"ן מהם, ומצאנו ויִן נכנס
(ישעיה סג ג) שהיו"ד בצרי גם הוא מבנין הקל כמו וַיִּן
ונדמה כי שני משקלים יש לפעלים שסופם אות ה' מהם שהאל"ף בצרי
ומהם שהאל"ף בחירק ומהם שלפעמים הם נרויים ולפעמי' חרוקים כמבואר
במכלול בשער דקדוק פעלי ל"ה, אבל הבאים מגזרת נטה לעולם הם נרויים
בבנין הקל וַיֵּט וַתֵּט וַנֵּט, ומדבריכו אלה תבין בטוב דברי ר' משה הכהן
שהזכיר

עֹלָם לְדֹרֹתָם׃ 37 זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה
וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים׃
38 אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֺּתוֹ
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת־קָרְבְּנֵיהֶם לַיהוָה
בְּמִדְבַּר סִינָי׃ פ רביעי

ח 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח אֶת־אַהֲרֹן
וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וְאֵת הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְאֵת ׀ פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִים וְאֵת סַל
3 הַמַּצּוֹת׃ וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הַקְהֵל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
4 מוֹעֵד׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ
5 וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־הָעֵדָה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
6 לַעֲשׂוֹת׃ וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו
7 וַיִּרְחַץ אֹתָם בַּמָּיִם׃ וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וַיַּחְגֹּר

37 ולמלואים ליום חנוך הכהונה: 2 קח את אהרן פ׳ זו נאמרה שבעת ימי׳ קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה. קח את אהרן קחנו בדברים ומשכהו. ואת פר החטאת וגו׳, או האמורי׳ בענין צוואת המלואים בואתה תצוה (שמות כט) ועכשיו יום ראשון למלואים הזר וזהו בשבעת מעשה:
3 הקהל אל פתח אהל מועד זה אחד מן המקומו׳ שהחזיק מועט את המרובה:
5 זה הדבר דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני הקדוש ברוך הוא לעשות ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה, כל הענין הזה פירשתי בואתה תצוה

הגהת המקרא.

שהזכיר הראב״ע ואמר עליו שיהיה דקדק, וכדעתו כן דעת רש״י ז״ל לכל משפטיו וחוקותיו; וראיתי להחכם הרב ר׳ הירץ ווינזל ז״ל בביאורו לנתיבות השלום שאמר כי לדעת רש״י ז״ל יהוה מבנין נפעל, גם אמר שלדעת ר׳ משה הכהן ז״ל ה״א פעל יוצא ושב על״״ המזה, והנה שגה בדעת שניהם והוציא משפט מעוקל.

אֹתוֹ בָּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ אֶת־הַמְּעִיל וַיִּתֵּן
עָלָיו אֶת־הָאֵפֹד וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד
8 וַיֶּאְפֹּד לוֹ בּוֹ׃ וַיָּשֶׂם עָלָיו אֶת־הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן אֶל־
9 הַחֹשֶׁן אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים׃ וַיָּשֶׂם אֶת־
הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשֶׂם עַל־הַמִּצְנֶפֶת אֶל־
מוּל פָּנָיו אֵת צִיץ הַזָּהָב נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
10 יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ
11 אֹתָם׃ וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־
12 כַּנּוֹ לְקַדְּשָׁם׃ וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ
13 אַהֲרֹן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃ וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־
בְּנֵי אַהֲרֹן וַיַּלְבִּשֵׁם כֻּתֳּנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתָם אַבְנֵט
וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם מִגְבָּעוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
14 מֹשֶׁה׃ * וַיַּגֵּשׁ אֵת פַּר הַחַטָּאת וַיִּסְמֹךְ אַהֲרֹן
15 וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ פַּר הַחַטָּאת׃ וַיִּשְׁחָט
וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב בְּאֶצְבָּעוֹ וַיְחַטֵּא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם

חמישי

8/9 תמוה (שמות כח): את האורים כתב של שם המפורש: וישם על המצנפת פתילי תכלת הקבועים בציץ נותן על המצנפת נמצא הציץ תלוי במצנפת:
11/12 ויז ממנו על המזבח לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו: ויצק וימשח, בתחלה יוצק על ראשו ואח"כ נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה:
13/15 ויחבש ל' קשיר': ויחטא את המזבח חטאו וטהרו מזרות ליכנס לקדוש'.
ויקדשהו

יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ וַיְקַדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו׃
16 וַיִּקַּח אֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת
יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן
וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה הַמִּזְבֵּחָה׃ 17 וְאֶת־הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ
וְאֶת־בְּשָׂרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ 18 וַיַּקְרֵב אֵת
אֵיל הָעֹלָה וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־
רֹאשׁ הָאָיִל׃ 19 וַיִּשְׁחָט וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־
הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ 20 וְאֶת־הָאַיִל נִתַּח לִנְתָחָיו וַיַּקְטֵר
מֹשֶׁה אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים וְאֶת־הַפָּדֶר׃
21 וְאֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעַיִם רָחַץ בַּמָּיִם וַיַּקְטֵר
מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא לְרֵיחַ־
נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ 22 וַיַּקְרֵב אֶת־הָאַיִל הַשֵּׁנִי אֵיל הַמִּלֻּאִים
וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃
23 וַיִּשְׁחָט ׀ וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִדָּמוֹ וַיִּתֵּן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן־
אַהֲרֹן הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן
רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ 24 וַיַּקְרֵב אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
מִן־הַדָּם עַל־תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם
הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־

ויקדשהו בעבודה זו. לכפר עליו מעתה כל הכפרות: על הכבד לבד 16
הכבד שהי׳ נוטל מעט מן הכבד עמה: איל המלואים איל השלמים שמלואים 22

25 הדם על־המזבח סביב: ויקח את־החלב ואת־
האליה ואת־כל־החלב אשר על־הקרב ואת
יתרת הכבד ואת־שתי הכלית ואת־חלבהן
26 ואת שוק הימין: ומסל המצות אשר לפני יהוה
לקח חלת מצה אחת וחלת לחם שמן אחת
ורקיק אחד וישם על־החלבים ועל שוק הימין:
27 ויתן את־הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו וינף
28 אתם תנופה לפני יהוה: ויקח משה אתם מעל
כפיהם ויקטר המזבחה על־העלה מלאים
29 הם לריח ניחח אשה הוא ליהוה: ויקח משה
את־החזה ויניפהו תנופה לפני יהוה מאיל
המלאים למשה היה למנה כאשר צוה יהוה
30 את־משה: ויקח משה משמן המשחה ומן־הדם
אשר על־המזבח ויז על־אהרן על־בגדיו ועל־
בניו ועל־בגדי בניו אתו ויקדש את־אהרן את־
31 בגדיו ואת־בניו ואת־בגדי בניו אתו: ויאמר
משה אל־אהרן ואל־בניו בשלו את־הבשר
פתח אהל מועד ושם תאכלו אתו ואת־הלחם
אשר בסל המלאים כאשר צויתי לאמר אהרן

שביעי

26 ל' שלמים שממלאים ומשלימים את הכהנים בכהונתם: וחלת לחם שמן
היא רבוכה שהי' מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין כך מפורש במנחות:
28 ויקטר המזבחה משה שמש כל שבעת ימי המלואים בחלוק לבן. על העולה

אחר

וּבָנָיו יֹאכְלֻהוּ׃ וְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלָּחֶם בָּאֵשׁ
33 תִּשְׂרֹפוּ׃ וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת
יָמִים עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלֻּאֵיכֶם כִּי שִׁבְעַת יָמִים
יְמַלֵּא אֶת־יֶדְכֶם׃ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה צִוָּה 34
יְהוָה לַעֲשֹׂת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד 35
תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וּשְׁמַרְתֶּם
אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא תָמוּתוּ כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃
וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה 36
יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ס וַיְהִי בַּיּוֹם 1
הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר אֶל־אַהֲרֹן קַח־לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר 2
לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהַקְרֵב לִפְנֵי

34 אחר העול' ולא מצינו שוק של שלמי' קרב בכל מקום חוץ מזה: צוה ה' לעשות
כל שבעת הימים ורבותינו דרשו לעשות זה מעשה פר', לכפר זה מעשה יום
הכפורים וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים וכן
36 הכהן השורף את הפר': ולא תמותו הא אם לא תעשו כן הרי אתם חייבים
מיתה: ויעש אהרן ובניו להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל.

1 ויהי ביום השמיני שמיני למלואים הוא ראש חדש ניסן שהוקם המשכן
בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם. ולזקני ישראל להשמיעם
שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס:
2 קח לך עגל להודיעו שמכפר לו הקדוש ברוך הוא על ידי עגל זה על מעש' העגל
שעשה

סכנת המקדש.

1 ויהי ביום השמיני, למלואים הוא ר"ח ניסן וכו' עש"ה; והחכם רא"ע
אמר ז"ל, הי' נראה לנו כי ביום השמיני שמיני לניסן כי המשכן הוקם באחד
לחדש, רק המעתיקים אמרו שהי' ר"ח ניסן ובשבעת ימים המלואים הי' משה
מקים את המשכן בכל יום וסותרו כדי להרגיל בו וללמד עכ"ל, והחכם הר"א
תלמוסכינו אמר שרז"ל דקדקו כן מדכתיב השמיני בה"א הידיעה ועדיין לא
הזכיר מספר שמונה ש שיבדק לומר השמיני בה"א הידיעה כי לא הזכיר אלא
מספר

יְהוָה׃ [3] וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר־
עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם
לְעֹלָה׃ [4] וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ לִפְנֵי יְהוָה
וּמִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה
אֲלֵיכֶם׃ [5] וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֶל־פְּנֵי
אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ כָּל־הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי
יְהוָה׃ [6] וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה׃ [7] וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־אַהֲרֹן קְרַב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־חַטָּאתְךָ
וְאֶת־עֹלָתֶךָ וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם וַעֲשֵׂה

4 שפ"ט: כי היום ה' נראה אליכם להשרות שכינתו במעשה ידיכם לכך
7 קרבנות הללו באין חובה ליום זה: קרב אל המזבח שהי' אהרן בוש וירא
לגשת אמר לו משה למ' את' בוש לכך נבחרת. את חטאתך עגל בן בקר. ואת
עולתך האיל. קרבן העם שעיר עזים ועגל וכבש, כל מקום שנא' עגל בן שנה
הוא

הבנת המקרא.

מספר שבעה כ"ש ופתח א"מ תשבו שבעת ימים, לזה הוצרך לפרש שעם כל זה
אינו שב אל מספר אחר והרי הוא כאילו אמר ויהי ביום שמיני בלא ה"א ידיעה כי
פירושו שמיני למלואים, ואולם רצה לתקן רשי' ה"א הידיעה באומר הוא ר"ח
ניסן שהוקם המשכן בו כי לפי שהי' היום ידוע בענינים אחרים לזה כתב בו ה"א
הידיעה לא מצד המספר רבוני מצד מספר הא', עכ"ל, והנה לדעת כל
המפרשים הקריא' לאהרן ולבניו הית' ביום השמיני, ואין כן משמעות ל' הכתוב
לעיקר מדקדק ל' עברי, שאילו כדבריהם הי' לו ליכתב ויהי ביום השמיני
ויקרא משה לאהרן ולבניו וגו' בהוספת וי"ו יו"ד בראש פעל הקריאה כי כן
הילוך המליצ' העברית בספורי הענינ' אשר כבלו על הסדר כמו שהיו סדורים
במחשבת הגוזר האומר והעושה, וכבר דברתי מזה בפ' בראשית ד' א' אבל
והאדם ידע, גם בפ' בשלח ט"ו א' אבל אז ישיר משה, ולזאת הי' לו ליכתב
ויקרא משה לאהרן ולבניו, אבל קרא משה לאהרן וגו' משמע קרא כבר קודם
יום השמיני, ולכן נאמנו דברי רז"ל שהי' שמיני למלואים והכתוב מחובר עם
ופתח א"מ תשבו שבעת ימים ושיעור הכתוב ויהי ביום השמיני הוא היום אשר
כבר קרא וייעד משה לאהרן ולבניו להיות נועדים ליום הזה במה שאמר להם
ופתח

אֶת־קָרְבַּן הָעָם וְכַפֵּר בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה׃ וַיִּקְרַב אַהֲרֹן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחַט אֶת־
עֵגֶל הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ׃ וַיַּקְרִבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־
הַדָּם אֵלָיו וַיִּטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־ 10
הַחֵלֶב וְאֶת־הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד מִן־
הַחַטָּאת הִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ וְאֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הָעוֹר שָׂרַף 11
בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וַיִּשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה 12
וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֵלָיו אֶת־הַדָּם וַיִּזְרְקֵהוּ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֶת־הָעֹלָה הִמְצִיאוּ אֵלָיו 13
לִנְתָחֶיהָ וְאֶת־הָרֹאשׁ וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיִּרְחַץ 14
אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעָיִם וַיַּקְטֵר עַל־הָעֹלָה
הַמִּזְבֵּחָה׃ וַיַּקְרֵב אֵת קָרְבַּן הָעָם וַיִּקַּח אֶת־ 15
שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וַיִּשְׁחָטֵהוּ וַיְחַטְּאֵהוּ

הוא ומכאן אתה למד: ואת הבשר ואת וגו' לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת 11
אלא זו ושל מלואים וכולן על פי הדבור: וימציאו ל' הושטה והזמנ': ויחטאהו 12 15
עשהו

הבנת המקרא.

ופתח א"מ תשבו שבעת ימים ויהיו כהנים ליום הזה, ולכן כתיב לאהרן
ולבניו בלמ"ד השימוש שהרצון בו ההזמנ' כמו שפירשתי ברים פ' ויקר'; ולמדנו
עוד מזה הכתוב שגם לזקני ישרא' כבר קרא להיות עתידים ליום השמיני הזה,
אלא שקריאת אהרן ובניו לא היתה ממין קריאת הזקנים, כי לאהרן ולבניו
הית' באמצעות הציווי ופתח א"מ תשבו, ולזקנים הית' בהזמנה, לכן הועמד
אתכם במלת ולבניו להפרידומן ולזקני ישראל ולהורות ששתי מיני הקריאות
נבדלות באיכותיהם.

16 כָּרִאשׁוֹן: וַיַּקְרֵב אֶת־הָעֹלָה וַיַּעֲשֶׂהָ כַּמִּשְׁפָּט:
17 וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה וַיְמַלֵּא כַפּוֹ מִמֶּנָּה וַיַּקְטֵר
18 עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר: וַיִּשְׁחַט אֶת־
הַשּׁוֹר וְאֶת־הָאַיִל זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לָעָם
וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּזְרְקֵהוּ
19 עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְאֶת־הַחֲלָבִים מִן־הַשּׁוֹר
וּמִן־הָאַיִל הָאַלְיָה וְהַמְכַסֶּה וְהַכְּלָיֹת וְיֹתֶרֶת
20 הַכָּבֵד: וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַחֲלָבִים עַל־הֶחָזוֹת וַיַּקְטֵר
21 הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה: וְאֵת הֶחָזוֹת וְאֵת שׁוֹק
הַיָּמִין הֵנִיף אַהֲרֹן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר
ידיו ק' צִוָּה מֹשֶׁה: וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ אֶל־הָעָם וַיְבָרְכֵם
22 וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים:
23 וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ
וַיְבָרְכוּ אֶת־הָעָם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעָם:

16 עשהו כמשפט חטאת. כראשון כעגל שלו: ויעשה כמשפט
17 המפורש בעולת נדב' בויקר': וימלא כפו היא קמיצה. מלבד עולת הבקר
19 כל אלה עשה אחר עולת התמיד: והמכסה חלב המכסה את הקרב:
20 וישימו את החלבים על החזות לאחר התנופ' נתנו כהן המניף לכהן אחר
22 להקטירם נמצאו העליונים למטה: ויברכם ברכת כהנים יברכך יאר ישא.
23 וירד מעל המזבח: ויבא משה ואהרן למה נכנסו מצאתי בפרשת מלואים
בברייתא הנוספת על ת"כ שלנו למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה
הקטורת או לא נכנס אלא לדבר אחר הריני דן ירידה וביאה טעונה ברכ' מה
ירידה מעין עבוד' אף ביאה מעין עבודה הא למדת למה נכנס משה עם אהרן
ללמדו על מעשה הקטרת, ד"א כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו
כל המעשים ולא ירדה שכינ' לישראל הי' מצטער ואומר יודע אני שכעס הקב"ה
עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל, אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי
שנכנסתי

24 וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַחֲלָבִים וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם:

1 וַיִּקְחוּ בְנֵי־אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֵן אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם:

2 וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְהוָה:

3 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן הוּא אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה ׀ לֵאמֹר בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶכָּבֵד וַיִּדֹּם אַהֲרֹן:

4 וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־מִישָׁאֵל וְאֶל אֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל

שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל. (ויבא משה ואהרן לאחר שירד אהרן מעל המזבח באו משה ואהרן של אהל מועד שכל העדה היו עומדים על פתח אהל מועד). ויצאו ויברכו את העם אמרו ויהי נועם ה' אלהינו עלינו (תהלי' צ) יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם לפי שכל שבעת ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה רבינו כל הטורח שטרחנו שתשר' שכינ' בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל לכך אמ' להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו: 24 וירונו כתרגומו: 2 ותצא אש רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתוי יין למקדש משל למלך שהי' לו בן בית וכו' כדאי' בויקרא רבה: 3 הוא אשר דבר וגו' היכן דבר ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי (שמו' כט) אל תקרי בכבודי אלא במכובדי אומר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך. וידם אהרן קבל שכר על שתיקתו ומה שכר קבל שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין. בקרובי בבחירי. ועל פני כל העם אכבד כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתירא מתעלה ומתקלס אם כן באלו כל שכן ברשעים וכן הוא אומר נורא אלהים

ממקדשך

הקודא
ישינים קרב
הגרים קודם
התליטא ובני
על הני"ת

דֹּד אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קִרְבוּ שְׂאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם
5 מֵאֵת פְּנֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וַיִּקְרְבוּ
וַיִּשָּׂאֻם בְּכֻתֳּנֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר
6 דִּבֶּר מֹשֶׁה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר
וּלְאִיתָמָר ׀ בָּנָיו רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ ׀ וּבִגְדֵיכֶם
לֹא־תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל כָּל־הָעֵדָה יִקְצֹף
וַאֲחֵיכֶם כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת־הַשְּׂרֵפָה
7 אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוָה׃ וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ
פֶּן־תָּמֻתוּ כִּי־שֶׁמֶן מִשְׁחַת יְהוָה עֲלֵיכֶם וַיַּעֲשׂוּ
כִּדְבַר מֹשֶׁה׃ פ
8 9 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ יַיִן וְשֵׁכָר אַל־
תֵּשְׁתְּ ׀ אַתָּה ׀ וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל־אֹהֶל

4 ממקדשך (תהלי' סח) אל תקרא ממקדשך אלא ממקודשיך: דוד אהרן עוזיאל
אחי עמרם הי' שנא' ובני קהת וגו' (שמו' ו). שאו את אחיכם וגו' כאדם
האומר לחברו העבר את המת מלפני הכלה שלא לערבב את השמחה.
בכתנותם של מתים מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמת' כמין שני חוטין של
6 אש נכנסו לתוך חוטמיהם: אל תפרעו אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור
בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום. ולא תמותו הא אם תעשו
כן תמותו. ואחיכם כל בית ישראל מכאן שצרתן של תלמידי חכמים מוטלת
9 על הכל להתאבל בה: יין ושכר יין דרך שכרותו. בבאכם אל אהל מועד
הככת המקדש.

8 וידבר ה' אל אהרן לאמר יין ושכר וגו', פי' הראב"ע בשם י"א על ידי מש' כו',
והכי איתא בספר' ריש פ' אחרי משום ר' ישמעאל אמרו הואיל ונאמרו שני דברות
זה כנגד זה אחד פתוח ואחד סתום ילמד פתוח על הסתום מה פתוח דבר ביד
משה שיאמר לאהרן על ביאת הקדש אף סתום דבר ביד משה שיאמר לאהרן על
ביאת הקדש, ואיזה? זה דיבור של יין ושכר וכו' עכ"ל, ונתברר מזה שלר' ישמעאל
אין לנו פ' שתוי יין בכלל שלשת הדבורי' שהיו לאהרן בעצמו שלא ע"י משה שרמז
עליהם במכילת' דר' ישמעאל ריש פ' בא, ע"ל ריש פ' ויקר', ומה שפי' רש"י לעיל
על וידום אהרן הוא לשטת ראב"ע שזה דרך הרב בפירושו ריש פ' אחרי.

מוֹעֵד וְלֹא תָמֻתוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃
10 וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא
וּבֵין הַטָּהוֹר׃ 11 וּלְהוֹרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת
כָּל־הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיהֶם בְּיַד־
מֹשֶׁה׃ פ רביעי

12 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל־אִיתָמָר ׀
בָּנָיו הַנּוֹתָרִים קְחוּ אֶת־הַמִּנְחָה הַנּוֹתֶרֶת
מֵאִשֵּׁי יְהוָה וְאִכְלוּהָ מַצּוֹת אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ כִּי
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ 13 וַאֲכַלְתֶּם אֹתָהּ בְּמָקוֹם
קָדוֹשׁ כִּי חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ הִוא מֵאִשֵּׁי יְהוָה
כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃ 14 וְאֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק
הַתְּרוּמָה תֹּאכְלוּ בְּמָקוֹם טָהוֹר אַתָּה וּבָנֶיךָ

אין לי אלא בבואכם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל מועד ונאמר
בקדוש ידים ורגליהם ביאת אהל מועד (שמות ל) מה להלן עשה גישת מזבח
כביאת אהל מועד אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד: 10 ולהבדיל כדי
שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת הא למדת שאם עבד עבודתו פסולה:
11 ולהורות למד שאסור שיכור בהוראה יכול יהא חייב מיתה תלמוד לומר ואתה
ובניך אתך ולא תמותו (במדב' יח) כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים
בהוראת' במיתה: 12 הנותרים מן המיתה מלמד שאף עליהן נקנסה מיתה על
עון העגל הוא שנא' ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו (דברים ט) ואין השמד'
אלא כלוי בנים שנא' ואשמד פריו ממעל (עמוס ב) ותפלתו של משה בטלה מחצה
שנא' ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא (דברים ט). קחו את המנחה אף
על פי שאתם אוננין (ואף על פי) שהקדשים אסורים לאונן. את המנחה זו
מנחת שמיני ומנחת נחשון. ואכלוה מצות מה תלמוד לומר לפי שהיא מנחת
צבור ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות:
13 וחק בניך אין לבנות חק בקדשים. כי כן צויתי באנינות יאכלוה:
14 ואת חזה התנופה של שלמי צבור. תאכלו במקום טהור וכי את הראשונים
אכלו במקום טמא אלא הראשונים שהם קדשי קדשים הוזקקה אכילתם במקום
קדוש

וּבְנֹתֶיךָ אִתָּךְ כִּי־חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ נִתְּנוּ מִזִּבְחֵי

שַׁלְמֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ 15 שׁוֹק הַתְּרוּמָה וַחֲזֵה

הַתְּנוּפָה עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים יָבִיאוּ לְהָנִיף תְּנוּפָה

לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ וּלְבָנֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם

כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ 16 וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרֹשׁ

דָּרַשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה שֹׂרָף וַיִּקְצֹף עַל־אֶלְעָזָר

וְעַל־אִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן הַנּוֹתָרִם לֵאמֹר׃ 17 מַדּוּעַ

לֹא־אֲכַלְתֶּם אֶת־הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי

קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא וְאֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת

אֶת־עֲוֺן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְהוָה׃ 18 הֵן

קדוש אבל זו אין צריכים תוך הקלעים אבל צריכין הם ליאכל תוך מחנה ישראל שהוא טהור מליכנס שם מצורעים מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר. אתה ובניך ובנותיך אתה ובניך בחלק אבל בנותיך לא בחלק אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכול בחזה ושוק או אינו אלא אף הבנות בחלק תלמוד לומר כי חקך וחק בניך נתנו חק לבנים ואין חק לבנות: (שוק התרומה וחזה התנופה לא אשר הונף ואשר הורם (שמו' כט). (על אשי החלבים כמו חלבי השלמים) (ויקר' י). על אשי החלבים מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופ' ויישוב המקראות שלא יכחישו זה את זה כבר פירשתי את שלשתן

16 בצו את אהרן: שעיר החטאת שעיר מוספי ר"ח וג' שעירי חטאות קרבו בו ביום שעיר עזים ושעיר נחשון ושעיר ר"ח ומכולם לא נשרף אלא זה ונחלקו בו חכמי ישראל י"א מפני טומאה שנגעה בו נשרף וי"א מפני אנינות נשרף, לפי שהוא קדשי דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה ואכלוה מצות. דרש דרש שתי דרישות (הללו) מפני מה נשרף זה ומפני מה (לא) נאכלו אלו כך היא בת"כ. על אלעזר ועל איתמר בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד

17 הבנים וכעס. לאמר אמר להם השיבוני על דברי: מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש וכי חוץ לקדש אכלוה והלא שרפוה ומהו אמר במקו' הקדש אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאה ונפסלה. כי קדש קדשים היא ונפסלת ביוצא והם אמרו לו לא, אמר להם הואיל ובמקום הקודש היתה מדוע לא אכלתם אותה. ואותה נתן לכם לשאת וגו' שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. לשאת את עון העדה מכאן למדנו ששעיר ר"ח הי' שהוא מכפר

על

לֹא־הוּבָא אֶת־דָּמָהּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכוֹל
תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי׃ וַיְדַבֵּר 19
אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת־חַטָּאתָם
וְאֶת־עֹלָתָם לִפְנֵי יְהוָה וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה
וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּיטַב בְּעֵינֵי יְהוָה׃
20 וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו׃ פ ששי
יא 1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם׃
2 דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר

על עון טומאת מקדש וקדשיו שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו:
18 הן לא הובא וגו'. שאילו הובא היה לכם לשרפה כמו שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו' (ויקרא ו). אכל תאכלו אותה היה לכם לאכלה אף על פי שאתם אוננים. כאשר צויתי לכם במנחה: 19 וידבר אהרן אין ל' דבור אלא ל' עז שנאמר וידבר העם וגו' (במדבר כא) אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן מדבר הא ידעת שלא היתה אלא מדרך כבוד, אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו יכול שלא היה באלעזר להשיב ת"ל ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' (במדב' לא) הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים זו מצאתי בספרי של פנים שני. הן היום הקריבו מהו אומר לא אמר לו משה שמא זרקתם דמה אוננים שהאונן שעבד חלל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן. והקראנה אותי כאלה אפילו לא היו המתים בני אלא שאר קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו כגון כל האמורים בפרשת כהנים שהכהן מטמא להם. ואכלתי חטאת ואם אכלתי חטאת הייטב וגו'. היום אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה. הייטב בעיני ה' אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות: 20 וייטב בעיניו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי:

1 אל משה ואל אהרן למשה אמר שיאמר לאהרן. לאמור אליהם אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר, או אינו אלא לומר לישראל כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור אמור לישראל הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבניו לאלעזר ולאיתמר: 2 דברו אל בני ישראל את כלם השוה להיות שלוחים בדבור זה לפי שהושוו בדוממה וקבלו עליהם גזירת המקום מאהב'. זאת החיה ל' חיים לפי שישראל דבוקים במקום וראוין להיות חיים לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר

עליהם

3 תֹּאכֵלוּ מִכֹּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: כֹּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת 4 גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ: אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִסֵי הַפַּרְסָה אֶת־הַגָּמָל כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס 5 טָמֵא הוּא לָכֶם: וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא 6 וּפַרְסָה לֹא יַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם: וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת כִּי־מַעֲלַת גֵּרָה הִוא וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה 7 הִוא לָכֶם: וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְשֹׁסַע שֶׁסַע פַּרְסָה וְהוּא גֵּרָה לֹא־יִגָּר טָמֵא 8 הוּא לָכֶם: מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא

עליהם מצות ולאומות ע"א לא אסר כלום משל לרופא שנכנס לבקר את החול' וכו' כדאי' במדרש ר' תנחומא. זאת החיה מלמד שהי' משה אוחז בחי' ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו. את זה תאכלו וגו' אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין והראה להם, וכן בעוף את אלה תשקצו מן העוף, וכן בשרצים וזה לכם הטמא. זאת החיה מכל הבהמה מלמד שהבהמ' בכלל חיה:

3 מפרסת כתרגומו סדיקא. פרסה פלא"נטה בלע"ז (פּוּזְמָהוּט). ושוסעת שסע שמובדלת מלמעלה ולמטה בשתי צפרנין כתרגומו ומטלפן טלפין שיש שפרסותיו סדוקות מלמעל' ואינן שסועות ומובדלות לגמרי שלמט' מחוברות. מעלת גרה מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק. גרה כך שמו ויתכן לתתו מגזרת מים הנגרים (שמואל ב יד) שהוא נגרר אחר הפה ותרגומו פשרא שעל ידי הגרה האוכל נפשר ונמוח. בבהמה תיב' יתירה היא לדרשה להתיר את השליל הנמצא במעי אמו. אותה תאכלו ולא בהמ' טמא' והלא באזהר' היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה:

8 מבשרם לא תאכלו אין לי אלא אלו שאר בהמה טמא' שאין לה שום סימן טהר' מנין אמרת קל וחומר ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות וכו'. מבשרם על בשרם באזהרה ולא על עצמות וגידים קרנים וטלפים. ובנבלתם לא תגעו יכול יהו ישראל מוזהרים על מגע נבל' ת"ל אמור אל הכהנים וגו' (ויקרא כא), כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרין קל

וחמר

תִגָּעוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם: אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל 9 אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֹתָם תֹּאכֵלוּ: וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ 10 סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים מִכֹּל שֶׁרֶץ הַמַּיִם וּמִכֹּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם: וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ 11 וְאֶת־נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ: כֹּל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר 12 וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם: וְאֶת־אֵלֶּה 13 תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם אֶת־הַנֶּשֶׁר וְאֶת־הַפֶּרֶס וְאֵת הָעָזְנִיָּה: וְאֶת־הַדָּאָה וְאֶת־הָאַיָּה 14 לְמִינָהּ: אֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ: וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־ 15 16 הַתַּחְמָס וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ: וְאֶת־ 17

וחומר מעתה ומה טומאת המת חמורה לא הוזהרו בה אלא כהנים טומאת נבלה קלה לא כל שכן ומה ת"ל לא תגעו ברגל: סנפיר אלו ששט בהם. קשקשת 9 אלו קליפין הקבועים בו כמו שנא' ושריון קשקשים הוא לבוש (שמואל א יז): שרץ בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: 10 ושקץ יהיו 11 לאסור את ערוביהן אם יש בו בנותן טעם. מבשרם אינו מוזהר על הסנפירים ועל העצמות. ואת נבלתם תשקצו לרבות יבחושין שסיננן, יבחושין מושי"לונש בלעז: כל אשר אין לו וגו' 12 מה ת"ל שיכול אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה השירן במים מנין ת"ל כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים הא אם היו לו במים אף על פי שהשירן בעלייתו מותר: לא יאכלו 13 לחייב את המאכילן לקטנים שכך משמעו לא יהיו נאכלים על ידך או אינו אלא לאסרן בהנאה ת"ל לא תאכלום (דברי' יד) באכיל' אסורין בהנאה מותרין, כל עוף שנא' בו למינה למינו למינהו יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותם וכולן מין אחד: הנץ 16 אשפ"ריר:

---

11) מושילונ"ש, ובל"א מושיר"ונש mouscherons וויקקען.

16) אשפרי"ויר esprevier שפערבער, ובל"א ואוטו"ור vautour גייער

18 הַכּוֹס וְאֶת־הַשָּׁלָךְ וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף׃ וְאֶת־הַתִּנְשֶׁמֶת

19 וְאֶת־הַקָּאָת וְאֶת־הָרָחָם׃ וְאֵת הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה

17 שלך פירשו רבותינו זה השולה דגים מן הים וזהו שת"א ושלי נונא. כוס וינשוף הם נואיט"ש (נאכטאייליגן) הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם
18 ועוד אחר דומה לו שקורין ייב"ן: התנשמת הוא קלב"א שורי"ץ ודומה לעכבר הפורחת בלילה ותנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה ואין לה עינים וקורין
19 לה טל"פא: החסידה זו דיה לבנה ציגוני"ה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה במזונות. האנפ' היא דיה רגזנית ונרא' לי שהיא שקורין לה

הבנת המקרא.

16 בת היענה ת"א בת נעמיתא וכן ת"י ועדיין שמו עליו בל' ערב והוא הידוע בשם שטרויז, ויאמר הרד"ק היענים הם עופות שוכני מדבר ומשמיעים קול יללה עכ"ל, ובעל הפרחון אמר כן עופות גדולים כגובה הסוס הולכים על שתי רגלים ואינם פורחים באויר ושיעור גואר' אורך קומה ויקראו נעמיות עכ"ל, והרמב"ן בפירושו לאיוב ל' כ"ט כתב כי בנות יענה לא ישאו קולם ולא יצעקו כלל אף כי יכו אותם לא יכוחו ואין בכל העופות כמותם בשתיקה והוא ענין המשל לשתוק ולידום.

17 נואיטיש אייל"ן. chouettes ייגא, ונכ"י הינו hibou קויצויין.
18 קלבא שורין פֿלעדערמויז chauvesouris, ודע כי אונקלוס תרגם תנשמת דעופות וכותא בכ"ף וכ"ל ובותא בבי"ת וכדאיתא בחולין דף ס"ג א' נואת שבעופות קיפוף וע"ש פי' רש"י ותוס'. טלפא taulpe & taupe מוילווארף, ועיין פי' רש"י לישעי' ב' כ'. ואת הקאת ואת הרחם לא פתר לנו רש"י ז"ל לא כאן ולא בפ' ראה, ות"א קאתא, וי"ת קקא וכן בחולין שם קאת זה הקיק, ובשבת דף כ"א א' אמר שמואל עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו, ולא איתפרש לנו, וראיתי בספר השרשים לר"א פרחון שאמר קאת עוף של מים ויש כמוהו ביבשה שנא' דמיתי לקאת מדבר, ולא איתפרש לנו יותר, ואמרו עליו שדרכו להקיא מאכלו ועל זה נקרא קאת. ואת הרחם ת"א ירקרקא ולכן עלה על דעת החכם המתרגם האשכנזי רמ"ד ז"ל לתרגמו גרין שפעכט, וזה בלתי מסתבר כלל כי כמ' עופות טהורים שמראיהן ירוק ואיך יכנה הל' העוף על שם המראה ויש כמוהו לאלפים, גם מיני שפעכטע רבים מהם שחורים ומהם לבנים ומהם אדומים ולמה יזכיר רק הירוק שבמינו, ומצאתי לבעל הפרחון שאמר ז"ל הרחמה עוף לבן הוא וכנפיו שחורים כשיעור גוף העורב ולא יצפצף ואין לו קול כלל, חוטמו ירקרק וכן רגליו ואין בראשו נוצה, ומי שלוקח נוצה מכנפיו ומשליכה בין רגלי האשה המקשה ללדת מיד היא יולדת עכ"ל, ואם דבריו דברי קבלה נקבל אבן לא משיוע כן מגמרא דחולין דף ס"ג א' שאז"ל רחם זו שרקרק (וכן ת"י שרקרק והוא ירקרק דאונקלוס) וכיון שבא רחם בא רחמים (מטר) לעולם אמר רב ביבי והוא דיתיב

פעידי

לְמִינָהּ וְאֶת־הַדּוּכִיפַת וְאֶת־הָעֲטַלֵּף׃ כֹּל שֶׁרֶץ 20
הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ אַךְ אֶת־ 21
זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע
אֲשֶׁר־לא כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו לְנַתֵּר בָּהֵן עַל־ לוֹ ק׳

לה הי"רון. הדוכיפת תרנגול הבר וכרבלתו כפולה ובלעז הרו"פא ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות זו היא כרבלתו ונגר טורא נקר' על שם מעשיו כמו שפירשו רבותינו במסכת גיטין פרק מי שאחזו: שרץ העוף הם הדקים 20 הנמוכים הרוחשין על הארץ כגון זבובים וצרעין ויתושין וחגבים. על ארבע על ד' רגלי': ממעל לרגליו סמוך לצוארו יש לו כמין ב' רגלים לבד ד' רגליו 21 וכשרוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן ב' כרעים ופורח ויש מהן הרבה באותן שקורין לנגו"סטא אבל אין אנו בקיאין בהן שד' סימני טהר' נאמרו בהם ד' רגלי' וד' כנפים וקרסולין שו כרעים הכתובים כאן וכנפיו חופין את רובו וכל סימנין הללו מצויים באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם

וזנב

הכנת המקרא.

אוילי ועביד שרקרק יפי' רש"י כשהוא מכפכף נשמע כאומר שרקרק וכו' עכ"ל ונשמע מזה שיש לו קול וגם הוא מכפכף וזה הפך עדות הפרחון, לכן דע כי העוף הזה עדיין הוא במדינ' ועדיין שמו עליו שרקרק וזה חזיתי ומצאתי בספר החכם החסט בסיפוריו על העופות אשר מצא במדינת מארוקו בעת היותו מתגורר שם במלאכות מלך דענמארק, ויאמר שם בדף 297 לפי תומו: ועוד מצאתי שם עוף אחד שאינו מצוי במדינתינו והערבים יקראו לו בלשונם
שִׁרְקְרַאק והוא בגדלו ממוצע בין היונה (טויבע) ובין העוף הנקר' אצלינו שטאחר ומראה החזה וכנפיו כצבע האש ירוק ואברה שלו שחרחרת וקרוב למראה התכלת (דונקעלבלויא) ומראה גבו הוא חום (ברוין) וחוטמו עקום מעט, וידמה לי שהוא מין אמצעי בין המין הנקרא פאפאגייא ובין המין הנקרא עוסטערן עכ"ל, והוא שרקרק והוא ירקרק והוא כרקרק.

19 heron& hairon היירון טטארך. cicocne & cigogne ציגוניא רייהער. הופא huppe ווידעהאפף, ובפ' ראה לעז הירופא והוא מלה מורכבת בל"צ herupé גם herrise וטעמו הודו כפות, וכן פי' הרב מזקוני דוכיפת הרופ"א שהודו כפות כפי' רש"י עכ"ל וכן איתא במס' חולין ס"ג א' ושם לעז רש"י פאון שלבייא שטעמו תרנגול הבר ע"ש והוא שאנו פותרין אויערהאן וכולם מין אחד הם, לכן מה שתרגם המתרגם האשכנזי את הדוכיפת אויערהאן ואת העטלף דיא ווידעהאפף כרא' משגה כי שניהם מין אחד ובפ' ראה תרגם העטלף דיא טווארבע ושכח כי כבר תרגם לעיל מיני' התמסב דיא טווארבע.

21 לנגוסטא langouste הייטרעקקען.

הָאָֽרֶץ׃ [22] אֶת־אֵלֶּה מֵהֶם תֹּאכֵלוּ אֶת־הָאַרְבֶּה לְמִינוֹ וְאֶת־הַסָּלְעָם לְמִינֵהוּ וְאֶת־הַחַרְגֹּל לְמִינֵהוּ וְאֶת־הֶחָגָב לְמִינֵהוּ׃ [23] וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף אֲשֶׁר־לוֹ אַרְבַּע רַגְלָיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ [24] וּלְאֵלֶּה תִּטַּמָּאוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד־הָעָֽרֶב׃ [25] וְכָל־הַנֹּשֵׂא מִנִּבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָֽרֶב׃ [26] לְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הִוא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֶׁסַע ׀ אֵינֶנָּה שֹׁסַעַת וְגֵרָה אֵינֶנָּה מַעֲלָה טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִטְמָֽא׃ [27] וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ עַל־כַּפָּיו בְּכָל־הַחַיָּה הַהֹלֶכֶת עַל־אַרְבַּע טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד־הָעָֽרֶב׃ [28] וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב טְמֵאִים הֵמָּה

23 זכב וצריך שיהי' שמו חגב ובזה אין אנו יודעים להבדיל ביניה': וכל שרץ העוף
24 וגו' בא ולמד שאם יש לו חמש טהור: ולאלה העתידין לאמור למט' בענין תטמאו
25 כלומר בנגיעתם יש טומאה: וכל הנושא מנבלתם כל מקום שנאמרה
26 טומאת משא חמור' מטומאת מגע שהיא טעונה כבוס בגדי': מפרסת פרסה
ושסע איננה שוסעת כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא
מחוברת כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פירש
27 על בהמ' טהור': על כפיו כגון כלב ודוב וחתול. טמאים הם לכם למגע:

וזה

הבנת המקרא.

22 ארבה וסלעם וחרגל וחגב כולם מיני ארבה ולא איתפרשו לנו גם שמם
הארמי בת"א ות"י לא נודע לנו, ומה שת"י החגב וית כרזבא דהיא כדונה לזכיה
ר"ל כי החגב היא הנודע בשם כרזבא והוא הנקרא גם כדונא ולמדנו חגב
גרדא כי מה שאז"ל במס' חולין דף ס"ה א' חגב זה גדיאן הוא טעות סופר
וצ"ל כדיאן בנו"ן וגם הערוך הזכירו באות נו"ן בשרשו, גם מה שאמרו ז"ל
סלעם זה רשון, עיין בערוך ערך רשון ובמס' נדה דף כ"ה א' בתוס'.

מובטילה

לָכֶם׃ ס וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ 29
הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב
לְמִינֵהוּ׃ וְהָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט 30
וְהַתִּנְשָׁמֶת׃ אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל־הַשָּׁרֶץ 31
כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל 32
אֲשֶׁר־יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם ׀ בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל־כְּלִי־
עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ־עוֹר אוֹ שָׂק כָּל־כְּלִי אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה
מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב
וְטָהֵר׃ וְכָל־כְּלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־יִפֹּל מֵהֶם אֶל־תּוֹכוֹ 33
כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ׃ מִכָּל־ 34
הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא

29 וזה לכם הטמא כל טומאות הללו אינן לאיסור אכילה אלא לטומאה ממש להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים וליכנס במקדש: החלד מוסט'ילה. והצב פוי"ט שדומה לצפרדע: 30 אנקה הרי"צן (איגצו). הלטאה לי"שרדה. חומט לימ"צה. תנשמת טל"פא: 32 במים יובא ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב ואח"כ וטהר בהערב השמש: 33 אל תוכו אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו. כל אשר בתוכו יטמא הכלי חוזר ומטמא מה שבאוירו. ואותו תשברו למד שאין לו טהרה במקוה: 34 מכל האוכל אשר יאכל מוסב על מקרא העליון כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אשר בא עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא (וכן כל משקה אשר ישת' בכל כלי והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא) למדנו מכאן דברי' הרבה למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומא' עד שיבואו עליו מים פעם אחת ומשבאו עליו

מים

הבנת המקרא.

29 מוסטילה mustela לע"ר ובלע"א וויזעל. פוייט ובכ"י פרויט וכן לעז הרב חזקוני ובכי"א קראפאוט crapaut קראָטע ובעל מנחה בלולה לעזו בלשון איטליא רוספו rospo והייכוק. לישרדא laisarde איידעקס, ודע כי 30 בנוסח ת"א שלנו כתיב והלטאה בה"א וצ"ל וחלטתא בחי"ת וכן מצאתיו בת"א כי"י וכ"כ בעל כתר כהונ' באות חי"ת גם בעל מוסף הערוך בערך חלט לכן לא טוב רא' המתורגמן בערך לטא. לימגא limace שנעקקע. טלפא, ע"ל י"א.

זרע

וכל־משקה אשר ישתה בכל־כלי יטמא׃

35 וכל אשר־יפל מנבלתם ׀ עליו יטמא תנור

וכירים יתץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם׃

36 אך מעין ובור מקוה־מים יהיה טהור ונגע

37 בנבלתם יטמא׃ וכי יפל מנבלתם על־כל־

38 זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא׃ וכי יתן

מים פעם אחת מקבל טומאה לעולם ואפילו נגוב והיין והשמן וכל הנקרא
משקה מכשיר זרעים לטומאה כמים שכך יש לדרוש המקרא אשר יבא עליו מים
או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל ועוד למדו רבותינו מכאן שאין
ולד הטומאה מטמא כלים שכך שנינו יכול יהו כל הכלים מטמאים מאויר כלי
חרס תלמוד לומר כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אוכל מטמא מאויר כלי
חרס ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי
שנטמא ממנו ולד הטומאה לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו ולמדנו עוד
שהשרץ שנפל לאויר תנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת התנור ראשון והפת
שנייה ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טומאה ותהא הפת תחלה שאם
אתה אומר כן לא נתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס שהרי טומאה
עצמה נגעה בהן מגבן, ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא
אם כן נפלו עליהן משנתלשו שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר אין לך
שלא באו עליו מים ומהו אומר אשר יבא עליו מים ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא
אחרים אלא אם כן יש בו כביצה שנא' אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת ושערו
35 חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: תנור וכירים כלים
המטלטלים הם והם של חרס ויש להן תוך ושופת את הקדרה על נקב החלל
ושניהם פיהם למעל'. יתץ שאין לכלי חרס טהרה בטבילה. וטמאים יהיו
לכם שלא תאמר מצווה אני לנותצם ת"ל וטמאים יהיו לכם אם רצה לקיימן
36 בטומאתן רשאי: אך מעין ובור מקוה מים המחוברים לקרקע אין מקבלים
טומאה ועוד יש לך ללמוד יהי' טהור הטובל בהם מטומאתו. ונוגע בנבלתם
יטמא אפילו הוא בתוך מעין ובור ונוגע בטומא' יטמא, שלא תאמר קל וחומר
אם מטהר את הטמאים מטומאתם קל וחומר שיציל את הטהורים מלטמא
37 לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא: זרע זרוע זריעה של מיני זרעונין. זרוע
שם דבר הוא כמו ויתנו לנו מן הזרועים (דניאל א). טהור הוא למדך הכתוב
38 שלא הוכשר ונתקן לקבל טומאה אוכל עד שיבאו עליו מים: וכי יותן

מים

הגהת המקרא.

37 זרע זרוע זריעה של מיני זרעונים, זרוע שם דבר כמו ויתנו לנו מן

הזרעים

מַיִם עַל־זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ס וְכִי יָמוּת מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־הִיא לָכֶם לְאָכְלָה הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ 40 וְהָאֹכֵל מִנִּבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ 41 וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל׃ 42 כֹּל הוֹלֵךְ עַל־

מים על זרע לאחר שנתלש שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר. מים על זרע בין שאר משקים בין הם על הזרע בין זרע נופל לתוכן הכל נדרש בתורת כהני'. ונפל מנבלתם עליו אף משניגב מן המים שלא הקפידה תור' אלא להיות עליו שם אוכל ומשירד עליו הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו: בנבלתה ולא בעצמות וגידים ולא בקרנים וטלפים ולא בעור: 39 והאוכל מנבלתה יכול תטמאנו אכילתו כשהוא אומר 40 בנבלת עוף טהור נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה (ויקרא כב) בה אתה מטמא בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא כגון אם תחבה לו חבירו בבית הבליעה אם כן מה תלמוד לומר האוכל ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והוא כזית. וטמא עד הערב אף על פי שטבל צריך הערב שמש. והנושא את נבלתה חמורה טומאת משא מטומאת מגע שהנושא מטמא בגדים והנוגע אין בגדיו טמאין שלא נאמר בו יכבס בגדיו: השורץ על הארץ להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת הזיזין שבעדשי' 41 שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו. לא יאכל לחייב על המאכיל כאוכל ואין קרוי שרץ אלא דבר נמוך קצר רגלים שאינו נראה אלא כרוחש וכד: הולך על גחון זה נחש ולשון גחון 42 שחייה שהולך שח ונופל על מעיו. כל הולך להביא השלשולין ואת הדומה לדומה

הבנת המקרא.

הזרועים (דניאל א יב) עכ"ל ור"ל כי זרע סמוך אל זרוע וטעמו זריעה של מין זרוע כי זרע שם כלל אל כל דבר אשר יזרע אף שאיננו ראוי לאכילה אבל זרוע שם פרט אל מיני קטניות הראוים לאכילה, והקבוץ מן זרוע הוא זרועים והוא ממשקלים הכבדים כמו צִבּוּר קִבּוּץ ובעבור הרי"ש הוכבד החירק לצר"י ויתקיים גם בקבוצו ואילו הי' ממשקל קל כמו אֵבוּס הי' הצרי ראוי להשתנות לשו"א בקבוצו כמשפט הלשון, וזרועים "וזרעונים" הם שני משקלי' וטעמם שוה והעד ונותן להם זרעוני' (שם יז) ופי' הרד"ק מיני קטניו'.

דילך

גָּחוֹן וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע עַד כָּל־מַרְבֵּה
רַגְלַיִם לְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ
43 לֹא תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם׃ אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־
נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ
44 בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם׃ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

לדומה. הולך על ארבע זה עקרב. כל להביא את החפושית אשקר"בוט בלעז ואת הדומה לדומה. מרבה רגלים שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן ויקורין צינט"פידש: 43 אל תשקצו באכילתן שהרי כתיב נפשותיכם ואין שיקוץ נפש במגע וכן אל תטמאו באכילתם. ונטמתם בם אם אתם מטמאים 44 בהם בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה: כי אני ה'

הבנת המקרא.

42 הולך על גחון זה נחש ול' גחון שחי' וכו' עש"ה, כבר כתבנו בכמה מקומות כי לא מחשבות רשי' מחשבות המדקדקים המרבים בשרשים ועושים גחון שרש לעצמו ולרשי' הוא נגזר מן גח וגחה וכמו שפי' הרב במיכה ד' י' חולי וגוחי בת ציון, כרעי ושחי על גחונך, וכן בל' משנה כותל הגוחה לרשות הרבים עכ"ל, ולכן אין הנו"ן מעיקר יסוד התיבה אבל הוא יסוד הנופל בו לפרקים כנו"ן של רצון ושל חזון מגזרת רצה וחזה וכנון של זדון ושל שאון מגזרת זד ושא, וכל המרבה להאכיל תיבה מתיבה ולהמעיט בשרשים הרי זה משובח, וכן עשו חכמינו ז"ל במדרשיהם, וכן דעת חשובי המדקדקים הקדמונים, גם החכם ראב"ע בפ' כי תשא ל"ד ז' אמר וַיִּקֹּד ארצה מפעלי הכפל מגזרת קדקד שהם קדקדו בארץ, על משקל וַיִּתֹּם הכסף, וַיִּקֹּד כמו וַיִּתְּמוּ ימי בכי אבל משה, ואל תשמע אל דברי המוסיפין שרשי' מלבם בעבור המשקל, ועל זה הדרך יִדְּמוּ כאבן עכ"ל, וכדברים האלה כתב בפ' שמות ויקדו ויתמו ידמו כאבן מבעלי הכפל והאומרים כי הם מבעלי הנו"ן (ר"ל מחסרי פ"א נו"ן) מי יתן וידמו כאבן כי יוסיפו שרשים שאינם בלה"ק בעבור המשקל, והלא יראו כי רדו על משקל בנו לכם בתים והם שני שרשים כי כל מה שנוכל שלא נעשה שרשים רבים בעבור המשקל הוא הנכון. כל הולך להביא השלשולים ואת הדומה לדומה, הולך על ארבע זה עקרב, כל להביא את החפושית אישקר"בוט בלעז (escarbet קֶעֶפֶער) ואת הדומה לדומה, מרבה רגלים זה כלל שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין לו צינטפי"דש (centpieds הונדערט פיסוער) עכ"ל ובסוף פרק אלו טרפות פי' הרב שלשול תולעת ארוכה כנחש וכן הן המצאין באשפה, חיפושית אישקרבו"טי, נדל מאה רגלים קורין לו.

וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם֙ וִהְיִיתֶ֣ם קְדֹשִׁ֔ים כִּ֥י קָד֖וֹשׁ אָ֑נִי
וְלֹ֤א תְטַמְּאוּ֙ אֶת־נַפְשֹׁ֣תֵיכֶ֔ם בְּכָל־הַשֶּׁ֖רֶץ
הָרֹמֵ֥שׂ עַל־הָאָֽרֶץ׃ * 45 כִּ֣י ׀ אֲנִ֣י יְהוָ֗ה הַֽמַּעֲלֶ֤ה
שביעי אֶתְכֶם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לִהְיֹ֥ת לָכֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים
וִהְיִיתֶ֣ם קְדֹשִׁ֔ים כִּ֥י קָד֖וֹשׁ אָֽנִי׃ 46 זֹ֣את תּוֹרַ֤ת
הַבְּהֵמָה֙ וְהָע֔וֹף וְכֹל֙ נֶ֣פֶשׁ הַֽחַיָּ֔ה הָֽרֹמֶ֖שֶׂת בַּמָּ֑יִם
וּלְכָל־נֶ֖פֶשׁ הַשֹּׁרֶ֥צֶת עַל־הָאָֽרֶץ׃ 47 לְהַבְדִּ֕יל בֵּ֥ין
הַטָּמֵ֖א וּבֵ֣ין הַטָּהֹ֑ר וּבֵ֤ין הַֽחַיָּה֙ הַֽנֶּאֱכֶ֔לֶת וּבֵין֙
הַֽחַיָּ֔ה אֲשֶׁ֖ר לֹ֥א תֵאָכֵֽל׃ פ

יב
1 וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ 2 דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֤י
יִשְׂרָאֵל֙ לֵאמֹ֔ר אִשָּׁה֙ כִּ֣י תַזְרִ֔יעַ וְיָלְדָ֖ה זָכָ֑ר

אלהיכם כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם למטה והייתם קדושים לפי שאני אקדש אתכם למעלה ולעולם הבא. ולא תטמאו וגו', לעבור עליהן בלאוין הרבה וכל לאו מלקות וזהו שאמרו בגמרא אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש: 45 כי אני ה' המעלה אתכם על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכ' (ד"א כי אני ה' המעל' אתכם בכולן כתיב והוצאתי וכאן כתיב המעלה תנא דבי רבי ישמעאל אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אומות דיים ומעליותא היא גבייהו וזהו לשון מעלה): 47 להבדיל לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן. בין הטמא ובין הטהור (ואין) צ"ל בין חמור לפרה והלא כבר מפורשים הם אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו. ובין החיה הנאכלה צריך לומר בין צבי לערוד והלא כבר מפורשים הם אלא בין שנולדו בה סימני טריפה כשרה לנולדו בה סימני טרפה פסולה.

2 אשה כי תזריע אמר רבי שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית כך תורתו נתפרש' אחר תורת בהמה חיה ועוף. כי תזריע לרבות שאפילו ילדתו מחוי שנמח' ונעש' כעין זרע אמו טמאה לידה.

וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֺתָהּ תִּטְמָא׃

3 וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃ 4 וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ׃ 5 וְאִם־נְקֵבָה תֵלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל־דְּמֵי טָהֳרָה׃ 6 וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ־תֹר לְחַטָּאת אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן׃ 7 וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת

כימי נדת דותה תטמא כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה ואפילו נפתח הקבר בלא דם. דותה לשון דבר הזב מגופה, ל' אחר ל' מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה ראשה ואבריה כבדין עליה:

4 תשב אין תשב אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש (דברים א), וישב באלוני ממרא (בראשי' יג). בדמי טהרה אף על פי שרואה טהור'. בדמי טהרה לא מפיק ה"א והוא שם דבר כמו טוהר. ימי טהרה מפיק ה"א ימי טוהר שלה. לא תגע אזהרה לאוכל וכו' כמו ששנויה ביבמות. בכל קדש לרבות את התרומה לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים שלמחר תביא את כפרת טהרתה:

7 והקריבו למדך שאין מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם ואי זהו זה חטאת שנא' וכפר עליה וטהרה מי שהוא בא לכפר בו הטהר' תלוי'. וטהרה מכלל שעד

הבנת המקרא.

4 בדמי טהרה לא מפיק ה"א וכו', ימי טְהֳרָהּ מפיק ה"א ימי טוהר שלה עכ"ל, והורה בזה כי שני משקלים הם טֹהַר ל' זכר גם טָהֳרָה ל"נ כמו עֹצֶם גם עָצְמָה לכן בדמי טהר' הוא' שם דבר בלשון נקבה וטעמו' בדמי טוהר, אבל ימי טהרה שהה"א במפיק הוא מן טוהר וטעמו טוהר שלה.

לַזָּכָר אוֹ לַנְּקֵבָה׃ 8 וְאִם־לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי־תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה׃ פ

יג

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ 2 אָדָם כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ־סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרָעַת וְהוּבָא אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל־אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים׃ 3 וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ

8 שעד כאן קרויה טמאה: אחד לעולה ואחד לחטאת לא הקדימה הכתוב אלא למקראה אבל להקריבה חטאת קודם לעולה כך שנינו בזבחים בפרק כל התדיר: 2 שאת או ספחת וגו', שמות נגעים הם ולבנות זו מזו. בהרת חברבורות עי"א בלעז (פֿלעקקען) וכן בהיר הוא בשחקים (איוב לז). אל אהרן וגו', גזירת הכתוב היא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן: 3 הפך לבן מתחלה שחור והפך ללבן בתוך הנגע ומעוט שער שנים. עמוק מעור בשרו כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל. וטמא

אותו

הכנת. המקלט

3 ושער בנגע וכו' ואז"ל מיעוט שער שנים עכ"ל, והכי איתא בת"כ, והרא"ם תמה ואמר לא ידעתי מנ"ל לרז"ל שהם שיער מור' על רבוי שערות עד שיאמרו מיעוט שער שנים ולמה לא יהי' שם המין יאמר על רבים ועל יחיד כמשפט כל שמות המין, כי ויהי לי שור וחמור מורה על רבים, וכפל שמה שור או חמור מורה על יחיד וכו' עכ"ל, ואיננה קושיא כלל לעיקר מדקדק ל' עברי כי הפרש גדול יש בין שמות המינים (נאַמינאַ אַפּפּעלאַטיפֿאַ, גאַטטונגנאַמען) ובין שמות הקיבוץ (נאָמינאַ קאָלעקטיפֿאַ, זאַממעלנאַמען) כי שמות המינים הונחו על הדברים מצד צורתם והצורה אחת במין כולו ובכל איש ואיש מאישיו לכן יתכן להפיל השם על הכלל ועל כל פרט מפרטיו, ולא כן שמות הקיבוץ שעיקר הנחתם על דבר אחד המקובץ מאישים רבים לכן הם יורו על רבוי של אחדים מצד הרבוי לא מצד היותם אחדים רבי', ומזה המין הוא שם דבר שֵׂעָר שהונח על ריבוי של שערות (דיא האַאַר) לא על קווץ שערה אחת, וזה

דבר

4 נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ׃ וְאִם־בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק אֵין־מַרְאֶהָ מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָה לֹא־הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ 5 וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃ שני וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית 6 וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע וְלֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ

4 אותו יאמר לו טמא אתה שעער לבן סימן טומאה הוא גזירת הכתוב: ועמוק אין מראה לא ידעתי פירושו. והסגיר יסגירנו בבית אחד ולא יראה עד סוף 5 השבוע ויוכיחו הסימנים עליו: בעיניו במראהו ובשיעורו הראשון. והסגירו 6 שנית הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מוחלט: כהה הוכהה ממראיתו הא הס

הבנת המקרא.

דבר החכם בעל מקנה אברם בשער השמות במשקל פֹּעַל שאמר ז"ל: ובתיבת שְׂעָרוֹת נחלקו המדקדקים יש אומרים שהוא מן שֵׂעָר וי"א שהוא מן שְׂעָרָה וכמבא זה בשופטים סי' כ' י"ו קולע אל הַשַּׂעֲרָה ולא יחטיא, ונראין דברי האחרונים כי כן מתרגמינן דשן אבנא בקלעא ומרמן בבינת שערא ולא משכן, שיורה על חוט שער, אבל שֵׂעָר יורה ריבוי שערות כדכתיב ויחל שְׂעַר ראשו לצמח (שופטי' יו כב) ומתרגמינן ושרי סער רישיה לצמחה, ולכן נראה המנהג לרבות שְׂעָרוֹת מן שְׂעָרָה כי הריבוי הוא קיבוץ חוטי שער, אבל מן שֵׂעָר שהוא מורה על ריבוי שערות לא נמצא הרבוי אבל שערות הוא ריבוי שם שערה כי הוראתם ל' אחד כמו שכתוב במזמור מ' עצמו משערות ראשי ומתרגמינן מן בינתי רישי, הרי שהיחיד שערה שיורה חוט של שער, והריבוי שערות שיורה חוטי שער, ומה שכתוב באיוב סי' ד' תסמר שערת בשרי אינו מזה הענין שהרי אין תרגומו דומה שתרגמו עלעולי בסרי (והוא מל' רוח סערה כמבואר ברשב"ם אצל עזי וזמרת יה בפ' בשלח ט"ו ב' אף שהוא הזכיר תרגם רב יוסף שתרגמו שלהוביתא), ולכן יעלה מזה כי שֵׂעָר אין לו ריבוי ואינו יחיד של שערות אבל היחיד שלו הוא שערה שהוראתם ענין אחד עכ"ל.

6 והנה כהה הנגע, הוכהה ממראיתו וכו' עכ"ל, והורה בזה כי מלת כהה איננה תאר לנגע שאילו כן הי' לו לינקד כֵּהֶה נסגול הה"א ע"מ גֵּאֶה ורכה רעה

הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ 7 וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר אַחֲרֵי הֵרָאֹתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־הַכֹּהֵן׃ 8 וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן צָרַעַת הִוא׃ פ

9 נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ 10 וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־לְבָנָה בָּעוֹר וְהִיא הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְׂאֵת׃ 11 צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן לֹא יַסְגִּרֶנּוּ כִּי טָמֵא הוּא׃ 12 וְאִם־פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל־עוֹר

אם עמד במראיתו או פשה טמא. מספחת שם נגע טהור. וכבס בגדיו וטהר הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טביל': 8 וטמאו הכהן ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשת זאת תהי'. צרעת היא המספחת הזאת. 9 צרעת ל' נקבה: נגע ל' זכר: 10 ומחית שיכמ"ינט בלעז (פריט) שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר אף הוא סימן טומא' שער לבן בלא מחי' ומחי' בלא שער לבן ואע"פ שלא נאמרה מחיה אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומא': 11 צרעת נושנת היא מכה ישנה היא תחת המחיה וחבורה זו נראית בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה לחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנה:

הגהת המקרא.

רעה דוד שהרי נגע ל' זכר הוא, אבל כהה בקמץ הוא תאר לנקבה כדכתיב בבהרת ושפלה איננה מן העור והיא כהה, וכן גאה וגאון, לכן אין כהה תאר השם אבל הוא פעל עבר מבנין הכבד הדגש ואיננו יוצא אבל הוא עומד ובודד בעצמו, ולזאת פי' הרב הוכהה ממראיתו וכן מנהגו לפרש הפעלים העומדים בלשון הפעל מגד שהם כפעלים מעצמם לא ע"י אחר וכמו שכבר באר הרב הענין הזה בפ' ויחי מ"ט כ"ב אבל ומרוהו ורבו וכמו שבארנוהו שם.

הנגע מראשו ועד־רגליו לכל־מראה עיני
13 הכהן: וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את־
כל־בשרו וטהר את־הנגע כלו הפך לבן טהור
14 15 הוא: וביום הראות בו בשר חי יטמא: וראה
הכהן את־הבשר החי וטמאו הבשר החי
16 טמא הוא צרעת הוא: או כי ישוב הבשר
17 החי ונהפך ללבן ובא אל־הכהן: וראהו הכהן
והנה נהפך הנגע ללבן וטהר הכהן את־
הנגע טהור הוא: פ שלישי

18 19 ובשר כי־יהיה בו־בערו שחין ונרפא: והיה
במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה
20 אדמדמת ונראה אל־הכהן: וראה הכהן
והנה מראה שפל מן־העור ושערה הפך
לבן וטמאו הכהן נגע־צרעת הוא בשחין

12 מראשו של אדם ועד רגליו. לכל מרא' עיני הכהן פרט לכהן שחשך מאורו:
13 14 (כולו הפך לבן שאין נרא' בכל העור בשר חי טהור הוא): וביום הראות בו
בשר חי אם צמחה בו מחיה הרי כבר פירש שהמחיה סימן טומאה אלא שהיה
הנגע באחד מכ"ד ראשי אברים שאין מטמאין משום מחיה לפי שאין נרא' הנגע
כולו כאחד שמשופעי' אילך ואילך וחזר ראש האבר ונתגל' שפועו על ידי שומן כגון
שהבריא ונעש' רחב ונראית בו המחיה למדנו הכתוב שתטמא. וביום מה ת"ל
וביום ללמד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן אמרו חתן
נותנים לו כל שבעת ימי המשתה לו ולאיצטליתו ולכסותו (ולביתו) וכן ברגל
15 נותנין לו כל ימי הרגל: צרעת הוא הבשר ההוא. בשר ל' זכר:
18 שחין ל' חמום שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור.
ונרפא השחין העלה ארוכה ומקומו העלה נגע אחר: או בהרת לבנה
אדמדמת שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואודם:
20 מראה שפל ואין ממש' שפל אלא מתוך לבנינותו הוא נרא' שפל ועמוק כמראה
חמ'

הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ 7 וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר אַחֲרֵי הֵרָאֹתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־הַכֹּהֵן׃ 8 וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן צָרַעַת הִוא׃ פ

9 נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ 10 וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־לְבָנָה בָּעוֹר וְהִיא הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְׂאֵת׃ 11 צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן לֹא יַסְגִּרֶנּוּ כִּי טָמֵא הוּא׃ 12 וְאִם־פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל־עוֹר

אם עמד במראיתו אי כהה טמא. מספחת שם נגע טהור. וכבס בגדיו וטהר הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טביל': 8 וטמאו הכהן ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשת זאת תהי'. צרעת היא המספחת הזאת. 9 צרעת ל' נקבה: נגע ל' זכר: 10 ומחיה שינמ"ינט בלעז (פריט) שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר אף הוא סימן טומא' שער לבן בלא מחי' ומחי' בלא שער לבן ואע"פ שלא נאמרה מחיה אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומא': 11 צרעת נושנת היא מכה ישנה היא תחת המחיה וחבורה זו נראית בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה לחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנה:

הבנת המקרא.

רעה דוד שהרי נגע ל' זכר הוא, אבל כהה בקמץ הוא תאר לנקבה כדכתיב בבהרת ושפלה איננה מן העור והיא כהה, וכן גאה וגאון, לכן אין כהה תאר השם אבל הוא פעל עבר מבנין הכבד הדגש ואיננו יוצא אבל הוא עומד ובודד בעצמו, ולזאת פי' הרב הוכהה ממראיתו וכן מנהגו לפרש הפעלים העומדים בלשון הופעל מצד שהם כפעלים מעצמם לא ע"י אחר וכמו שכבר באר הרב הענין הזה בפ' ויחי גו"ע כ"ב אבל ויורדוהו ורבו וכמו שבארנוהו שם.

הנגע מראשו ועד־רגליו לכל־מראה עיני
13 הכהן: וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את־
כל־בשרו וטהר את־הנגע כלו הפך לבן טהור
14 15 הוא: וביום הראות בו בשר חי יטמא: וראה
הכהן את־הבשר החי וטמאו הבשר החי
16 טמא הוא צרעת הוא: או כי ישוב הבשר
17 החי ונהפך ללבן ובא אל־הכהן: וראהו הכהן
והנה נהפך הנגע ללבן וטהר הכהן את־
הנגע טהור הוא: פ שלישי

18 19 ובשר כי־יהיה בו־בערו שחין ונרפא: והיה
במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה
20 אדמדמת ונראה אל־הכהן: וראה הכהן
והנה מראה שפל מן־העור ושערה הפך
לבן וטמאו הכהן נגע־צרעת הוא בשחין

12 מראשו של אדם ועד רגליו. לכל מרא' עיני הכהן פרט לכהן שחשך מאורו:
13 14 (כולו הפך לבן שאין נרא' בכל העור בשר חי טהור הוא) : וביום הראות בו
בשר חי אם נולדה בו מחיה הרי כבר פירש שהמחיה סימן טומאה אלא שהיה
הנגע באחד מכ"ד ראשי אברים שאין מטמאין משום מחיה לפי שאין נרא' הנגע
כולו כאחד שמשופע' הולך ואילך וחוזר ראש האבר וכתג' שפועו על ידי שומן כגון
שהבריא ונעש' רחב ונראית בו המחיה למדנו הכתוב שתטמא. וביום מה ת"ל
וביום ללמד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן אמרו חתן
נותנים לו כל שבעת ימי המשתה לו ולאיצטליתו ולכסותו (ולביתו) וכן ברגל
15 נותנין לו כל ימי הרגל: צרעת הוא הבשר ההוא. בשר ל' זכר:
18 שחין ל' חמום שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור.
ונרפא השחין העלה ארוכה ובמקומו העלה נגע אחר: או בהרת לבנה
אדמדמת שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואודם:
20 מראה שפל ואין ממש' שפל אלא מתוך לבנונתו הוא נרא' שפל ועמוק כמרא' חמ'

פָּרָחָה׃ 21 וְאִם יִרְאֶנָּה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בָּהּ שֵׂעָר לָבָן וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן־הָעוֹר וְהִיא כֵהָה וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים׃ 22 וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה בָּעוֹר וְטִמֵּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נֶגַע הִוא׃ 23 וְאִם־תַּחְתֶּיהָ תַּעֲמֹד הַבַּהֶרֶת לֹא פָשָׂתָה צָרֶבֶת הַשְּׁחִין הִוא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן׃ ס רביעי (שני כשהן מחוברין) 24 אוֹ בָשָׂר כִּי־יִהְיֶה בְעֹרוֹ מִכְוַת־אֵשׁ וְהָיְתָה מִחְיַת הַמִּכְוָה בַּהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת אוֹ לְבָנָה׃ 25 וְרָאָה אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ שֵׂעָר לָבָן בַּבַּהֶרֶת וּמַרְאֶהָ עָמֹק מִן־הָעוֹר צָרַעַת הִוא בַּמִּכְוָה פָּרָחָה וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נֶגַע צָרַעַת הִוא׃ 26 וְאִם יִרְאֶנָּה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בַּבַּהֶרֶת שֵׂעָר לָבָן וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן־הָעוֹר וְהִוא כֵהָה וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים׃ 27 וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה בָּעוֹר וְטִמֵּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נֶגַע צָרַעַת הִוא׃ 28 וְאִם־תַּחְתֶּיהָ תַעֲמֹד הַבַּהֶרֶת לֹא־פָשְׂתָה בָעוֹר וְהִוא כֵהָה

22 23 אינה עמוקה אין כאן: נגע היא השאת הזאת או הבהרת: תחתיה במקומ'. צרבת השחין כתרגומו רשם שיחנא אינו אלא רושם החמום הניכר בבשר, כל צרבת ל' רגיעת עור הנרגע מחמת חימום כמו ונצרבו בה כל פנים (יחזקאל כא) ריי"טריד בלעז (חיינטרוזפפען). צרבת רייטרי"שמנט בלעז (דיא חיינטרוזפפונג): 24 מחית המכוה שכי"מניט (הייוונג) כשחיתה המכוה נהפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה וסימני מכוה וסימני שחין שוים הם ולמה חלקן הכתוב לומר שאין מצטרפין זה עם

שְׂאֵת הַמִּכְוָה הוּא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן כִּי־צָרֶבֶת הַמִּכְוָה הִוא׃ פ חמישי

29 וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בוֹ נָגַע בְּרֹאשׁ אוֹ בְזָקָן׃ 30 וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וּבוֹ שֵׂעָר צָהֹב דָּק וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נֶתֶק הוּא צָרַעַת הָרֹאשׁ אוֹ הַזָּקָן הוּא׃ 31 וְכִי־יִרְאֶה הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק וְהִנֵּה אֵין־מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וְשֵׂעָר שָׁחֹר אֵין בּוֹ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק שִׁבְעַת יָמִים׃ 32 וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק וְלֹא־הָיָה בוֹ שֵׂעָר צָהֹב וּמַרְאֵה הַנֶּתֶק אֵין עָמֹק מִן־הָעוֹר׃ 33 וְהִתְגַּלָּח וְאֶת־הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃ 34 וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר וּמַרְאֵהוּ אֵינֶנּוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וְטִהַר אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ 35 וְאִם־פָּשֹׂה יִפְשֶׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר אַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ׃ 36 וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה

ג' רבתי

29 זה כולל שני גרים בשחין ושני גרים במכוה לא ידונו כגריה: בראש או בזקן
בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער
30 לבן וזה סימנו בשער צהוב: ובו שער צהוב שנהפך שער שחור שבו לצהוב.
31 נתק הוא כך שמו של נגע שבמקום שער: ושער שחור אין בו הא אם יש
בו שער שחור טהור ואין צריך להסגר שהשער שחור סימן טהרה הוא בנתקים.
32 כמו שכתוב ושער שחור צמח בו וגו': והנה לא פשה וגו' הא אם פשה או היה
33 בו שער צהוב טמא: והתגלח סביבות הנתק. ואת הנתק לא יגלח מניח
35 שתי שערות סמוך לו סביב כדי שיהא ניכר אם פשה: אחרי טהרתו אין לי

פִּשָּׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר לֹא־יְבַקֵּר הַכֹּהֵן לַשֵּׂעָר
הַצָּהֹב טָמֵא הוּא׃ 37 וְאִם־בְּעֵינָיו עָמַד הַנֶּתֶק וְשֵׂעָר
שָׁחֹר צָמַח־בּוֹ נִרְפָּא הַנֶּתֶק טָהוֹר הוּא וְטִהֲרוֹ
הַכֹּהֵן׃ ס 38 וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה
בְעוֹר־בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת בֶּהָרֹת לְבָנֹת׃ 39 וְרָאָה הַכֹּהֵן
וְהִנֵּה בְעוֹר־בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת כֵּהוֹת לְבָנֹת בֹּהַק הוּא
פָּרַח בָּעוֹר טָהוֹר הוּא׃ ס ששי (שלישי מחוברין) 40 וְאִישׁ
כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ קֵרֵחַ הוּא טָהוֹר הוּא׃ 41 וְאִם
מִפְּאַת פָּנָיו יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ גִּבֵּחַ הוּא טָהוֹר הוּא׃
42 וְכִי־יִהְיֶה בַקָּרַחַת אוֹ בַגַּבַּחַת נֶגַע לָבָן אֲדַמְדָּם
צָרַעַת פֹּרַחַת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃ 43 וְרָאָה
אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־הַנֶּגַע לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת
בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ כְּמַרְאֵה צָרַעַת עוֹר בָּשָׂר׃

לא פושה לאחר הפיטור מנין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף ב' ת"ל פשה יפשה:
37 ושער שחור מנין אף הירוק והאדו' שאינו צהוב ת"ל ושער ול' (ס"א ולמה) צהוב דומה לתבני' הזהב צהוב כמו זהוב אור"צ בלעז (גאָודגעלב). טהור
38 הוא וטהרו הכהן הא טמא שטהרו הכהן לא טהור: בהרות חברבורות:
39 כהות לבנות שאין לובן שלהן עז אלא כהה. בהק כמין לובן הנראה בבשר אדם אדום שקורין רוש"ו (רָסְטה) בין חברבורות אדמימותו קרוי בהק
40 כאיש עדשן שבין עדש' לעדשה מבהיק הבשר בלובן נח: קרח הוא טהור הוא
טהור מטומאת נתקין שאינו נידון בסימני ראש וזקן שהם מקום שער אלא
41 בסימני נגע עור בשר (שער לבן) מחיה ופשיון: ואם מפאת פניו משפוע
קדקד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקוד
42 כלפי אחוריו קרוי קרחת: נגע לבן אדמדם פתוך מנין שאר המראות ת"ל
כמרא' צרעת עור בשר כמראה הצרעת האמור בפרשת עור בשר אדם כי יהי'
בעור בשרו, ומה אמור בו שמטמא בארבע מראות ונדון בשני שבועות ולא
כמראה צרעת האמור בשחין ומכוה שהוא נדון בשבוע אחד ולא כמראה נתקין
בז

44 אִישׁ־צָרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טַמֵּא יְטַמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן
45 בְּרֹאשׁוֹ נִגְעוֹ׃ וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר־בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו
יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל־שָׂפָם
46 יַעְטֶה וְטָמֵא ׀ טָמֵא יִקְרָא׃ כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע
בּוֹ יִטְמָא טָמֵא הוּא בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
47 מוֹשָׁבוֹ׃ ס וְהַבֶּגֶד כִּי־יִהְיֶה בוֹ נֶגַע
48 צָרָעַת בְּבֶגֶד צֶמֶר אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתִּים׃ אוֹ בִשְׁתִי
אוֹ בְעֵרֶב לַפִּשְׁתִּים וְלַצָּמֶר אוֹ בְעוֹר אוֹ בְּכָל־
49 מְלֶאכֶת עוֹר׃ וְהָיָה הַנֶּגַע יְרַקְרַק ׀ אוֹ אֲדַמְדָּם בַּבֶּגֶד
אוֹ בָעוֹר אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר
50 נֶגַע צָרַעַת הוּא וְהָרְאָה אֶת־הַכֹּהֵן׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן
51 אֶת־הַנֶּגַע וְהִסְגִּיר אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָה
אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כִּי־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד
אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בָעוֹר לְכֹל אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה
הָעוֹר לִמְלָאכָה צָרַעַת מַמְאֶרֶת הַנֶּגַע טָמֵא הוּא׃

של מקום שער שאין מטמאין בארבע מראות (שאת ותולדתה בהרת ותולדתה):
44 בראשו נגעו אין לי אלא נתקין מנין לרבות שאר המנוגעים ת"ל טמא יטמאנו לרבות את כולן על כלן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וגו': פרומים קרועים.
45 פרוע מגודל שער. ועל שפם יעטה כאבל. שפם שער השפתים גרי"נון בלעז (קנעבעלבארט). וטמא טמא יקרא משמיע שהוא טמא ויפרשו ממנו:
46 בדד ישב שלא יהיו טמאים יושבים עמו, ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד הואיל והוא הבדיל בל' הרע בין איש לאשתו בין איש לרעהו אף הוא יבדל. מחוץ למחנה חוץ לשלש מחנות:
48 לפשתים ולצמר של פשתים או של צמר. או בעור זה עור שלא נעשה בו מלאכ'. או בכל מלאכת עור עור שנעש' בו מלאכ':
49 ירקרק ירוק שבירוקין. אדמדם אדום שבאדומי':
51 צרעת ממארת ל' סילון ממאיר (יחזקאל כח) פוינ"ט בלעז (טעטבענד)

ומדרשו

52 וְשָׂרַף אֶת־הַבֶּגֶד אוֹ אֶת־הַשְּׁתִי ׀ אוֹ אֶת־הָעֵרֶב
בַּצֶּמֶר אוֹ בַפִּשְׁתִּים אוֹ אֶת־כָּל־כְּלִי הָעוֹר
אֲשֶׁר־יִהְיֶה בוֹ הַנָּגַע כִּי־צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא
בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ 53 וְאִם יִרְאֶה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה לֹא־
פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ בַשְּׁתִי אוֹ בָעֵרֶב אוֹ בְּכָל־
כְּלִי־עוֹר׃ 54 וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְכִבְּסוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע
וְהִסְגִּירוֹ שִׁבְעַת־יָמִים שֵׁנִית׃ 55 וְרָאָה הַכֹּהֵן
אַחֲרֵי ׀ הֻכַּבֵּס אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה לֹא־הָפַךְ הַנֶּגַע
אֶת־עֵינוֹ וְהַנֶּגַע לֹא־פָשָׂה טָמֵא הוּא בָּאֵשׁ
תִּשְׂרְפֶנּוּ פְּחֶתֶת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃

52 ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה הימנו: בצמר או בפשתים של צמר או של
פשתים זהו פשוטו ומדרשו יכול יביא גיזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו ת"ל
היא באש תשרף אינה צריכה ד"א עמה, אם כן מה ת"ל בצמר או בפשתים
להוציא את האומריות שבו שהן ממין אחר, אומריות ל' שפה כמו אימרא:
54 את אשר בו הנגע יכול מקום הנגע בלבד ת"ל את אשר בו הנגע יכול כל
55 הבגד כולו טעון כבוס ת"ל הנגע הא כיצד יכבס מן הבגד עמו: אחרי הוכבס
ל' העשות. לא הפך הנגע את עינו לא הוכהה ממראיתו. והנגע לא פשה
שמענו שאם לא הפך ולא פשה טמא ואצ"ל לא הפך ופשה הפך ולא פשה איני
יודע מה יעשה לו ת"ל והסגיר את הנגע מכל מקום דברי רבי יהודה וחכ"א
כולי כדאי' בתורת כהנים ודמותיה כאן לישב המקרא על אופניו. פחתת
היא ל' גומא כמו באחת הפחתים (שמואל ב יז) כלומר שפלה היא נגע שמראיו
שוקעין. בקרחתו או בגבחתו כתרגומו בשחיקותיה או בחדתותיה. קרחתו
שחקים ישנים ומפני המדרש שהוצרך לגזרה שוה מנין לפריחה בבגדים שהיא
טהור' נאמרה קרחת וגבחת באדם ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים מה להלן
פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור לכך אחז הכתוב ל' קרחת וגבחת
ולענין פירושו ותרגומו זהו משמעו קרחת ל' ישנים וגבחת ל' חדשים כאלו נכתב
באחריתו או בקדמותו שהקרחת ל' אחורים והגבחת ל' פנים כמו שכתוב ואם
מפאת הבנת המקרא.

55 הכבס ל' העשות עכ"ל, כנר באתנחו בפ' וישב מ' כ' אצל יום הלדת
את פרעה.

56 ואם ראה הכהן והנה כהה הנגע אחרי הכבס
אתו וקרע אתו מן־הבגד או מן־העור או מן־
57 השתי או מן־הערב: ואם־תראה עוד בבגד
או־בשתי או־בערב או בכל־כלי־עור פרחת
58 הוא באש תשרפנו את אשר־בו הנגע: והבגד
או־השתי או־הערב או־כל־כלי העור אשר
59 תכבס וסר מהם הנגע וכבס שנית וטהר: זאת
תורת נגע־צרעת בגד הצמר או הפשתים או
השתי או הערב או כל־כלי־עור לטהרו או
לטמאו: פ

מפטיר

יד
1/2 וידבר יהוה אל־משה לאמר: זאת תהיה
תורת המצרע ביום טהרתו והובא אל־
3 הכהן: ויצא הכהן אל־מחוץ למחנה וראה
הכהן והנה נרפא נגע־הצרעת מן־הצרוע:
4 וצוה הכהן ולקח למטהר שתי־צפרים חיות

מכלות פניו וגו' והקרחת כל שנופל ויורד מן הקדקד ולאחריו כך מפורש בת"כ:
56/57 וקרע אותו יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו: פורחת היא דבר החוזר
58 ונומח. באש תשרפנו את כל הבגד: וסר מהם הנגע אם כשכבסוהו
בתחלה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי. וכבס שנית ל' טבילה תרגום
של כבוסין שבפרשה זו ל' לבון ויתחוור חוץ מזה שאינו ללבון אלא לטבול לכך
תרגומו ויצטבע וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתורגמין ויצטבע:
2/3 זאת תהיה תורת וגו' מלמד שאין מטהרין אותו בלילה: אל מחוץ למחנ'
4 חוץ לשלשה מחנות שנשתלח שם בימי חלוטו: חיות פרט לטריפות. טהורות
פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באים על ל' הרע שהוא מעשה פטפוטי דברים
לפיכך הוזקקו לטהרתו צפורים שמפטפטים תמיד בצפצוף קול. ועץ ארז

לפי

טְהֹרוֹת וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב׃ וְצִוָּה 5
הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־
חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים׃ אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה יִקַּח 6
אֹתָהּ וְאֶת־עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת־שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־
הָאֵזֹב וְטָבַל אוֹתָם וְאֵת ׀ הַצִּפֹּר הַחַיָּה בְּדַם
הַצִּפֹּר הַשְּׁחֻטָה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים׃ וְהִזָּה עַל 7
הַמִּטַּהֵר מִן־הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ
וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ וְכִבֶּס 8
הַמִּטַּהֵר אֶת־בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ וְרָחַץ
בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְיָשַׁב
מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים׃ וְהָיָה בַיּוֹם 9
הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־
זְקָנוֹ וְאֵת גַּבֹּת עֵינָיו וְאֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבֶּס
אֶת־בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר׃ וּבַיּוֹם 10
הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־כְבָשִׂים תְּמִימִם וְכַבְשָׂה
אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים

לפי שהנגעים באים על גסות הרוח. ושני תולעת ואזוב מה תקנתו ויתרפא
ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב. עץ ארז מקל של ארז. ושני תולעת
לשון של צמר צבוע זהורית: על מים חיים נותן אותם תחלה בכלי כדי שיהא 5
דם צפור ניכר בהם וכמה הם רביעית: את הצפור החיה יקח אותה 6
מלמד שאינו אוגדה עמהם אלא מפרישה לעצמה אבל העץ והאזוב כרוכין יחד
בל' הזהורית כענין שנא' ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה
אחת לשלשתן יכול כשם שאינה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טביל' ת"ל וטבל
אותם ואת הצפור החי' החזיר את הצפור לכלל טביל': וישב מחוץ לאהלו 8
שאסור בתשמיש המט': את כל שערו וגו' כלל ופרט וכלל להביא כל מקום 9
כנוס שער ונראה: וכבשה אחת לחטאת. ושלשה עשרונים לנסכי שלש' 10

סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן׃
11 וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֵת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר
וְאֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ 12 וְלָקַח
הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד וְהִקְרִיב אֹתוֹ לְאָשָׁם
וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃
13 וְשָׁחַט אֶת־הַכֶּבֶשׂ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־
הַחַטָּאת וְאֶת־הָעֹלָה בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי
כַּחַטָּאת הָאָשָׁם הוּא לַכֹּהֵן קֹדֶשׁ קָדָשִׁים
14 הוּא׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן הַכֹּהֵן
עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ
15 הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן
מִלֹּג הַשָּׁמֶן וְיָצַק עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃
16 וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן
אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית וְהִזָּה מִן־הַשֶּׁמֶן

כבשים הללו שחטתו ואשמו של מצורע טעונים נסכים. ולוג אחד שמן
11 להזות עליו שבע וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן בהונות: לפני ה׳ בשער
12 נקנור ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורים: והקריב אותו לאשם
יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם להניף שהוא טעון תנופה חי. והניף אותם
13 את האשם ואת הלוג: במקום אשר ישחט וגו׳ על ירך המזבח בצפון ומה
ת״ל והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה
בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמות לידון בהעמדה יכול תהא שחיטתו במקום
העמדתו לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו׳. כי כחטאת האשם כי
ככל החטאות האשם הזה הוא לכהן בכל עבודות התלויות בכהן שלא תאמר הואיל יצא דמו מכלל שאר אשמות ליתן על תנוך ובהונות
לחטאת שלא תאמר הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות ליתן על תנוך ובהונות
לא יהא טעון מתן דמים ואמורים לגבי מזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא
14 לכהן יכול יהא דמו נתן למעלה כחטאת ת״ל וכולי בתורת כהנים: תנוך גדר
אמצעי שבאוזן ול׳ תנוך לא נודע לי והפותרים קורין לו טנד״רון (קנאַרפּעל)

בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃ 17 וּמִיֶּתֶר
הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ יִתֵּן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן
הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־
בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דַּם הָאָשָׁם׃ 18 וְהַנּוֹתָר
בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה׃ 19 וְעָשָׂה הַכֹּהֵן
אֶת־הַחַטָּאת וְכִפֶּר עַל־הַמִּטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ
וְאַחַר יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה׃ 20 וְהֶעֱלָה הַכֹּהֵן אֶת־
הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה הַמִּזְבֵּחָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
וְטָהֵר׃ ס שלישי (חמישי כשמחוברין) 21 וְאִם־דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ
מַשֶּׂגֶת וְלָקַח כֶּבֶשׂ אֶחָד אָשָׁם לִתְנוּפָה לְכַפֵּר
עָלָיו וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה
וְלֹג שָׁמֶן׃ 22 וּשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֲשֶׁר
תַּשִּׂיג יָדוֹ וְהָיָה אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה׃
23 וְהֵבִיא אֹתָם בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְטָהֳרָתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן
אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה׃ 24 וְלָקַח הַכֹּהֵן
אֶת־כֶּבֶשׂ הָאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם
הַכֹּהֵן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ 25 וְשָׁחַט אֶת־כֶּבֶשׂ
הָאָשָׁם וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן עַל־

16 בהן גודל: 20 לפני ה׳ כנגד בית קדשי הקדשים: ואת המנחה מנחת נסכים
של בהמ׳: 21 ועשרון סלת אחד לכבש זה שהוא אחד יביא עשרון אחד לנסכיו.
ולוג שמן לתת ממנו על הבהונות ושמן של נסכי המנחה לא הוזקק הכתוב
לפרש: 23 ביום השמיני לטהרתו שמיני לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני
תולעת

תְּנוּךְ אֹזֶן־הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ
26 הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ וּמִן־הַשֶּׁמֶן
27 יִצֹק הַכֹּהֵן עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃ וְהִזָּה
הַכֹּהֵן בְּאֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־
כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃
28 וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַשֶּׁמֶן ׀ אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ עַל־תְּנוּךְ
אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית
וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל־מְקוֹם דַּם הָאָשָׁם׃
29 וְהַנּוֹתָר מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן
עַל־רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר לְכַפֵּר עָלָיו לִפְנֵי יְהוָה׃
30 וְעָשָׂה אֶת־הָאֶחָד מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה
31 מֵאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ׃ אֵת אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ אֶת־
הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה עַל־הַמִּנְחָה
32 וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל הַמִּטַּהֵר לִפְנֵי יְהוָה׃ זֹאת
תּוֹרַת אֲשֶׁר־בּוֹ נֶגַע צָרָעַת אֲשֶׁר לֹא־תַשִּׂיג
יָדוֹ בְּטָהֳרָתוֹ׃ פ רביעי (ששי כשהן מחוברין)
33 34 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ כִּי
תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה
35 וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם׃ וּבָא

28 תולעת: על מקום דם האשם אפילו נתקנח הדם למד שאין הדם גורם
34 אלא המקום גורם: ונתתי נגע צרעת בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם
לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה
שהיו

אֲשֶׁר־לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר כְּנֶגַע נִרְאָה
לִי בַּבָּיִת׃ 36 וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת־הַבַּיִת בְּטֶרֶם
יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל־
אֲשֶׁר בַּבָּיִת וְאַחַר כֵּן יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־
הַבָּיִת׃ 37 וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת
שְׁקַעֲרוּרוֹת יְרַקְרַקּוֹת אוֹ אֲדַמְדַּמּוֹת וּמַרְאֵיהֶן
שָׁפָל מִן־הַקִּיר׃ 38 וְיָצָא הַכֹּהֵן מִן־הַבַּיִת אֶל־פֶּתַח
הַבָּיִת וְהִסְגִּיר אֶת־הַבַּיִת שִׁבְעַת יָמִים׃ 39 וְשָׁב
הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע
בְּקִירֹת הַבָּיִת׃ 40 וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְחִלְּצוּ אֶת־הָאֲבָנִים
אֲשֶׁר בָּהֵן הַנָּגַע וְהִשְׁלִיכוּ אֶתְהֶן אֶל־מִחוּץ
לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ 41 וְאֶת־הַבַּיִת יַקְצִעַ מִבַּיִת

שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן: 35 כנגע נראה לי בבית אפילו תלמיד חכם שיודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר נגע נראה לי אלא כנגע נראה לי: 36 בטרם יבא הכהן וגו׳ שכל זמן שאין כהן נזקק לו אין שם תורת טומאה. ולא יטמא כל אשר בבית שאם לא יפנהו ויבא הכהן ויראה הנגע נזקק להסגר וכל מה שבתוכו יטמא ועל מה חסה תורה אם על כלי שטף יטבילם ויטהרו ואם על אוכלין ומשקים יאכלם בימי טומאתו הא לא חסה תורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה: 37 שקערורות שוקעות במראיהן: 40 וחלצו את האבנים כתרגומו וישלפון יטלום משם כמו וחלצה נעלו (דברים כה) ל׳ הסרה. אל מקום טמא מקום שאין טהרות מש[ת]משות שם למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן בעודן בו: 41 יקציע ררי״ניר בלעז (ובקרטצ״ן) וכל משנה״יש הרב׳. מבית מבפנים. סביב סביבות הנגע

הבנת המקרא.

41 מבית מבפנים, סביב סביבות הנגע וכו׳, בעבור שלשון ואת הבית יקציע משמע הבית כולו מכל צדדיו מבפנים ומבחוץ לכן הוצרך לומר מבית דוקא, ועדיין הי׳ במשמע שצריך לקלף הבית כולו מבפנים לכן אמר סביב ור״ל סביבות

סָבִיב וְשָׁפְכוּ אֶת־הֶעָפָר אֲשֶׁר הִקְצוּ אֶל־מִחוּץ
42 לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ וְלָקְחוּ אֲבָנִים אֲחֵרוֹת
וְהֵבִיאוּ אֶל־תַּחַת הָאֲבָנִים וְעָפָר אַחֵר יִקַּח
43 וְטָח אֶת־הַבָּיִת׃ וְאִם־יָשׁוּב הַנֶּגַע וּפָרַח בַּבַּיִת
אַחַר חִלֵּץ אֶת־הָאֲבָנִים וְאַחֲרֵי הִקְצוֹת אֶת־
44 הַבַּיִת וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ׃ וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה

הנגע בת"כ נדרש כן שיקלוף הטיח שסביב אבני הנגע. הקצו ל' קצה אשר
43 קצעו בקצות הנגע סביב: הקצות ל' העשות וכן הטוח אבל חלץ את האבנים
מוסב הל' על האדם שחלצן והוא משקל ל' כבד כמו כפר דבר. ואם ישוב
הנגע גו' יכול חזר בו ביו' יהא טמא ת"ל ושב הכהן ואם ישוב מה שיב' האמו' להלן
44 בסוף שבוע אף שיבה האמור' כאן בסוף שבוע: ובא הכהן וראה והנ' פשה

בכנת המקרא.

סביבות הנגע לא כל שטח הפנים. הקצו ל' קצ' אשר קצעו בקצות הנגע סביב
עכ"ל וכן הגירס' המאוחרות, וי"ג בקצוע הנגע סביב, וגירס' זאת משובשת, שאין
ל' הקציע נופל על הנגע כלל גם לא על מה שנקלף רק על הכותל שמקלפין.
43 הקצות ל' העשות וכן הטוח אבל חלץ את האבנים מוסב הל' על האדם
וכו' עס"ה. והורה לנו כי הקצות והקצו שלפניו אינם שוים בדקדוקם כי
הקצו הוא ל' הפעיל ונופל על האדם העושה המעש', אבל הקצות ל' נפעל
ונופל על העשות המעש' דוגמת חבירו הטוח שגם הוא מקור מבנין נפעל
ושניה' מורים על ההפעלות, וכן מדקדק רש"י ז"ל בתיבות שמורות על ההפעלות
לומר עליהם שהם ל' העשות, וכ"כ לעיל על הוכבס שהוא ל' העשות, אבל
חלץ ל' כבד הוא ומוסב על האדם החולץ; ודע כי רש"י ז"ל לא יקרא ל' כבד
כי אם הפעלים שעי"ן פעליהם דגוש לפי שהמובן מן תיבות כאלה הוא כבידות
הפעול' על אחת מן האופנים שהזכרתי בפ' שמות א' ע"ו לכן אין ההפעיל ל'
כבד אע"פ שהמדקדקים יקראו לו הבנין הכבד הנוסף, והדין עם רש"י כי
אין בל' הפעיל שום ענין כבדות הפעולה והכבדות שבו אינו במובן ממנו רק
במבטא לכן מוליד ל' קל ומילד ל' כבד כמבואר במקומו בפ' שמות; והנה
לדעת הרד"ק הקצות הוא מקור מבנין הפעיל, אבל דעת רש"י מסתברת
יותר כי אין מנהג הל' לנקד הה"א במקור ההפעיל כ"א בפתח כמו הַגְלוֹת
הַרְבּוֹת אבל במקור הנפעל מנהגו להנקד בחירק כמו הִגָּלוֹת־הִבָּנוֹת
שלא שנשתנ' הקמץ לשו"א בעבור הדבקות ונתרפה הקו"ף בעבור הכד"י
שאחריו וכן כל מַקְצֶה מְקַצִּיהֶם מִקְצוֹתָם מִקְצַת כולם רפויי
הקו"ף השוא"ת בכל לשניהון.

פָּשָׂה הַנֶּגַע בַּבָּיִת צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בַּבַּיִת
טָמֵא הוּא׃ וְנָתַץ אֶת־הַבַּיִת אֶת־אֲבָנָיו וְאֶת־עֵצָיו 45
וְאֵת כָּל־עֲפַר הַבָּיִת וְהוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לָעִיר
אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ וְהַבָּא אֶל־הַבַּיִת כָּל־יְמֵי הִסְגִּיר 46

יכול לא יהא החוזר טמא אלא א"כ פשה נאמר צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה להלן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה אף כאן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה אם כן מה ת"ל והנה פשה אין כאן מקומו של מקרא זה אלא ונתץ את הבית הי' לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע ופרח' והנה פשה הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה שלא פירש בו הכתוב למעל' כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולמדך כאן בפסוק זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו יכול יתצנו כמו שסמך לו ונתץ את הבית ת"ל ושב הכהן ובא הכהן נלמד ביאה משיבה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חוזר נותץ לא חזר טהור' ומנין שאם עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ת"ל (ובא) ואם בא יבא במה הכתוב מדבר אם בפושה בראשון הרי כבר אמור אם בפושה בשני הרי כבר אמור הא אינו אומר (ובא) ואם בא יבא אלא את שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני וראה והנ' לא פשה, זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך כמו שכתוב כאן וטהר את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפאוי מה יעשה לו ביא' אמורה למעלה וביאה אמורה למטה מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע דגמר לה מזו שיבה זו ביאה אף בתחתונה כך וכולי כדאי' בתורת כהני', גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקיצוע וטיחה ואין החוזר צריך פשיון וסדר המקראות כך הוא ואם ישוב. ונתץ. והבא אל הבית. והאוכל בבית ובא הכהן וראה והנה פשה ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו ובסוף שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה ומה יעשה לו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע חזר נותץ לא חזר טעון צפרים שאין בנגעים יותר משלשה שבועות. ואם בא יבא לסוף שבוע שני. וראה והנה לא פשה מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו בראשון ובשני ומה יעשה לו יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר הכהן את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפאוי ואין רפאוי אלא הבית שהוקצה והוטח ולא חזר הנגע אבל זה טעון חליצ' וקיצוי וטיחה ושבוע שלישי וכן המקרא נדרש ואם בא יבא בשני וראה והנ' לא פשה יטיחנו ואין טיחה בלא חלוץ וקיצוי ואחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית אם לא חזר לסוף השבוע כי נרפא הנגע ואם חזר כבר פירש על החוזר שטעון נתיצה: כל ימי הסגיר אותו ולא ימים שקלף את נגעו יכול שאני מוציא 46

המוחלט

47 אֹתוֹ יִטְמָא עַד־הָעָֽרֶב׃ וְהַשֹּׁכֵב בַּבַּיִת יְכַבֵּס
אֶת־בְּגָדָיו וְהָאֹכֵל בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָֽיו׃
48 וְאִם־בֹּא יָבֹא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע
בַּבַּיִת אַחֲרֵי הִטֹּחַ אֶת־הַבָּיִת וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת־
49 הַבַּיִת כִּי נִרְפָּא הַנָּֽגַע׃ וְלָקַח לְחַטֵּא אֶת־הַבַּיִת
שְׁתֵּי צִפֳּרִים וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹֽב׃
50 וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפֹּר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם
51 חַיִּֽים׃ וְלָקַח אֶת־עֵֽץ־הָאֶרֶז וְאֶת־הָאֵזֹב וְאֵת שְׁנִי
הַתּוֹלַעַת וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה וְטָבַל אֹתָם בְּדַם
הַצִּפֹּר הַשְּׁחוּטָה וּבַמַּיִם הַחַיִּים וְהִזָּה אֶל־הַבַּיִת
52 שֶׁבַע פְּעָמִֽים׃ וְחִטֵּא אֶת־הַבַּיִת בְּדַם הַצִּפּוֹר
וּבַמַּיִם הַחַיִּים וּבַצִּפֹּר הַחַיָּה וּבְעֵץ הָאֶרֶז וּבָאֵזֹב
53 וּבִשְׁנִי הַתּוֹלָֽעַת׃ וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה אֶל־
מִחוּץ לָעִיר אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכִפֶּר עַל־הַבַּיִת
54 וְטָהֵֽר׃ זֹאת הַתּוֹרָה לְכָל־נֶגַע הַצָּרַעַת וְלַנָּֽתֶק׃
55 56 וּלְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְלַבָּֽיִת׃ וְלַשְׂאֵת וְלַסַּפַּחַת
57 וְלַבֶּהָֽרֶת׃ לְהוֹרֹת בְּיוֹם הַטָּמֵא וּבְיוֹם הַטָּהֹר
זֹאת תּוֹרַת הַצָּרָֽעַת׃ פ

חמישי

כמוחלט שקלף את נגעו ת"ל כל ימי. יטמא עד הערב מלמד שאין מטמא בגדים יכול אפילו שהה בכדי אכילת פרס ת"ל והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מנין ת"ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מנין ת"ל יכבס יכבס ריבה א"כ למה נאמר אוכל ושוכב ליתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס: 57 להורות ביום הטמא וגו' איזה יום מטהרו ואיזה יום מטמאו:

טו

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ 1
דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ 2
אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא׃ וְזֹאת 3
תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר בְּשָׂרוֹ אֶת־זוֹבוֹ אוֹ־
הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טֻמְאָתוֹ הִוא׃ כָּל־הַמִּשְׁכָּב 4
אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל־הַכְּלִי
אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע 5
בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא
עַד־הָעָרֶב׃ וְהַיֹּשֵׁב עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו 6
הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
וְהַנֹּגֵעַ בִּבְשַׂר הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם 7

2 כי יהיה זב יכול זב מ"מ יהא טמא ת"ל מבשרו ולא כל בשרו אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדין טמא בזב וטמא בזבה מה זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה נדה מטמא טומא' חמורה זיבה אף הזב ממקום שמטמא טומא' קלה קרי מטמא טומאה חמור' זיבה. זובו טמא למד על הטפה שהיא מטמא', זוב דומה למי בצק של שעורין ודחוי ודומ' ללובן ביצה המוזרת, שכבת
3 זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת: רר ל' ריר שזב את בשרו. את זובו כמו ריר שיוצא בצלול. או החתים שיוצא עב וסותם את פי האמה ונסתם בשרו מטפת זובו זהו פשוטו ומדרשו מנה הכתוב הראשון ראיות שתים וקראו טמא שנא' זב מבשרו זובו טמא הוא ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקראו טמא שנא' טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא הא
4 כיצד שתים לטומאה והשלישי' מזקיקתו לקרבן: כל המשכב הראוי למשכב יכול אפילו מיוחד למלאכ' אחרת ת"ל אשר ישכב אשר שכב לא נאמר אלא אשר ישכב המיוחד תמיד לכך יצא זה שאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו. אשר
5 ישב ישב לא נאמר אלא אשר ישב עליו הזב במיוחד תמיד לכך: ואיש אשר יגע במשכבו לימד על המשכב שחמור מן המגע שזה נעשה אב הטומא' לטמא אדם לטמא בגדים והמגע שאינו משכב אינו אלא ולד הטומא' ואינו מטמא אלא
6 אוכלין ומשקים: והיושב על הכלי אפילו לא נגע אפי' עשרה כלים זה על

8 וטמא עד־הערב: וכי־ירק הזב בטהור וכבס
9 בגדיו ורחץ במים וטמא עד־הערב: וכל־
10 המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא: וכל־
הנגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד־הערב
והנושא אותם יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא
11 עד־הערב: וכל אשר יגע־בו הזב וידיו לא־
שטף במים וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא
12 עד־הערב: וכלי־חרש אשר־יגע־בו הזב ישבר
13 וכל־כלי־עץ ישטף במים: וכי־יטהר הזב
מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס
14 בגדיו ורחץ בשרו במים חיים וטהר: וביום
השמיני יקח־לו שתי תרים או שני בני יונה
ובא לפני יהוה אל־פתח אהל מועד ונתנם
15 אל־הכהן: ועשה אתם הכהן אחד חטאת

8 זה כולם מטמאים משום מושב וכן במשכב: וכי ירוק הזב בטהור ונגע בו או
9 נשאו שהרוק מטמא במשא: וכל המרכב אף על פי שלא ישב עליו כגון התפיסה
של כרגל שקורין ארצ"ון (זאטטעלבאגען) טמא משום מרכב והאוכף שקורין
10 אל"יוס (זאטטעל) טמא טומאת מושב: וכל הנוגע בכל אשר יהיה
תחתיו של זב בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס
בגדים והוא חומר במשכב ממרכב. והנושא אותם כל האמור בענין הזב
זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב נושאן מטמא אדם לטמא
11 בגדים: וידיו לא שטף במים בעוד שלא טבל מטומאתו ואפילו פסק מזובו
וספר שבעה ומחוסר טביל' מטמא בכל טומאותיו וזה שהוציא הכתוב טבילת
גופו של זב בל' שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא
12 אבר הגלוי כמו הידים: וכלי חרש אשר יגע בו הזב יכול אפילו נגע בו
מאחוריו וכו' כדאי' בתורת כהנים עד איזהו מגעו שהוא ככולו הוי אומר זה
13 הסטו: וכי יטהר כשיפסוק. שבעת ימים לטהרתו שבעת ימים טהורים

וְהָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹבוֹ׃ ס ששי (שביעי כשהן מחוברין) 16 וְאִישׁ כִּי־תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ 17 וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־עוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה עָלָיו שִׁכְבַת־זָרַע וְכֻבַּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ 18 וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחֲצוּ בַמַּיִם וְטָמְאוּ עַד־הָעָרֶב׃ פ

19 וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זָבָה דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ 20 וְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו בְּנִדָּתָהּ יִטְמָא וְכֹל אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃ 21 וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּמִשְׁכָּבָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־

מטומאת זיבה שלא יראה זוב וכולן רצופין: ורחצו במים גזרת מלך היא 18 שתטמא האשה בביאה ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע שהרי נוגע בית הסתרים הוא: כי תהיה זבה יכול מאחד מכל איבריה ת"ל והיא גלתה 19 מקור דמיה (ויקר' כ) אין דם טמא אלא הבא מן המקור. דם יהיה זובה בבשרה אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן הוא אדום. בנדתה כמו ומתבל ינדוהו (איוב יח) שהיא מנודה ממגע כל אדם. תהיה בנדתה אפילו לא

ראתה

הבנת המקרא.

19 בנדתה כמו ומתבל ינדוהו שהיא מנודה ממגע כל אדם עכ"ל, ור"ל כי נדה מגזרת נדה לשון מנודה והוא תאר בינוני כפעל והנון הכתובה לפי' הבנין ימלאו הי' ראוי נדדה אלא שמדרך הלשון להכביר נון השרש כמו לבלתי ידח ממנו נִדָּח (ש"ב י"ד י"ד) ונקראת כן לפי שבני אדם מרחיקין וממאסין אותה בעת ההיא, וכן נדה היא דלקיין כ' כ"א, וכבר כתבנו במקומות כי לדעת רשי' ז"ל הכפולים והנחים והחסרים כולן בנות אם אחת הם לפי שאין מעיקר יסודם כ"א ב' אותיות נראות, וככה כתב גם בפירושו למיכה א' כי שולל, וכישתולל, ויכהו שם על השל, לא השלה אותי, דיימר שלו כולם לשון אחד הם.

הָעָרֶב׃ 22 וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכָל־כְּלִי אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו
יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
23 וְאִם עַל־הַמִּשְׁכָּב הוּא אוֹ עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־הִוא
יֹשֶׁבֶת־עָלָיו בְּנָגְעוֹ־בוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ 24 וְאִם
שָׁכֹב יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא
שִׁבְעַת יָמִים וְכָל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב עָלָיו
יִטְמָא׃ ס 25 וְאִשָּׁה כִּי־יָזוּב זוֹב
דָּמָהּ יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֶת־נִדָּתָהּ אוֹ כִי־תָזוּב עַל־
נִדָּתָהּ כָּל־יְמֵי זוֹב טֻמְאָתָהּ כִּימֵי נִדָּתָהּ תִּהְיֶה
טְמֵאָה הִוא׃ 26 כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו
כָּל־יְמֵי זוֹבָהּ כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה־לָּהּ וְכָל־הַכְּלִי
אֲשֶׁר תֵּשֵׁב עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה כְּטֻמְאַת נִדָּתָהּ׃
27 וְכָל־הַנּוֹגֵעַ בָּם יִטְמָא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם

23 ראתה את ראייה ראשונה: ואם על המשכב הוא השוכב או היושב על משכבה או על מושבה אפילו לא נגע בה אף הוא בדת טומאה האמורה בענין העליון שטעון כבוס בגדים. על הכלי לרבות את המרכב. בנגעו בו אינו מדבר אלא על המרכב שנתרבה מעל הכלי. בנגעו בו יטמא ואינו טעון כבוס בגדים שהמרכב אין נוגעו מטמא אדם לטמא בגדים (אבל משאו מטמא אדם לטמא בגדים): 24 ותהי נדתה עליו יכול יעלה לרגלה שאם בא עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה תלמוד לומר וטמא שבעת ימים ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף הוא מטמא אדם וכלי חרס: 25 ימים רבים שלשה ימים. בלא עת נדתה אחר שיצאו שבעת ימי נדתה. או כי תזוב את שלשת הימים הללו. על נדתה מופלג מנדתה יום אחד זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כדת הנדה שזו טעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן והנדה אינה טעונה ספירת שבעה נקיים אלא שבעת ימים תהי בנדתה בין רואה בין שאינה רואה ודרשו בפרשה זו אחד עשר יום שבין סוף נדה לתחלת נדה שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה:

והזרתם

וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ 28 וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְסָפְרָה־לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר׃ 29 וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח־לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וְהֵבִיאָה אוֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ 30 וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹב טֻמְאָתָהּ׃

שביעי

31 וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת־מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם׃ 32 זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זֶרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃ 33 וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת־זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־טְמֵאָה׃ פ

מפטיר

31 והזרתם אין נזירה אלא פרישה וכן נזורו אחור (ישעי' א) וכן נזיר אחיו (בראשית מט). ולא ימותו בטומאתם הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה: 32 זאת תורת הזב בעל ראייה אחת ומהו תורתו ואשר תצא ממנו שכבת זרע הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב: 33 והזב את זובו בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורש' למעלה:

הבנת המקרא.

31 והזרתם אין נזירה אלא פרישה וכן נזורו אחור וכו', אין מכוונתו במה שאמר וכן נזורו אחור שיהיו שניהם ל' אחד אך הרצון בו ששניהם מיסוד אחד הם מגזרת נזר ל' פרישה אלא שתיבת והזרתם הוא מבנין הפעיל ע"מ הִגַּשְׁתֶּם ותיבת נזורו מבנין הקל ע"מ ולא יכולה, ואינכו ע"מ נְכוֹנוּ מבעלי השניים שהנו"ן בו לסימן בנין נפעל אבל הנו"ן של נזורו מיסוד הנופל בו לפרקים כנו"ן של נושך ושל נודר וריעיהם, ועיין בשרשים לרד"ק שרש זור ושרש נזר. גם החכם ראב"ע בפירושו לישעי' אמר: נזורו אחור מגזרת וינזרו מקדשי בני ישראל ע"מ ולא יכולו, ואם אינכו במקום מוכרת, ורבים אמרו שהוא מבנין נפעל כמו נכונו ללצים מגזרת זר.

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי
2 אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי־יְהוָה וַיָּמֻתוּ׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל־יָבֹא
בְכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל־פְּנֵי
הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן
3 אֵרָאֶה עַל־הַכַּפֹּרֶת׃ בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־
הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה׃
4 כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי־בַד יִהְיוּ עַל־
בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף
בִּגְדֵי־קֹדֶשׁ הֵם וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם׃
5 וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי עִזִּים

1 וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו' מה ת"ל (ס"א אין אנו יודעים מה נאמר לו בדבור ראשון) הי' רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני זה
2 זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן: ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא שלא ימות כדרך שמתו בניו. ולא ימות שאם בא הוא מת. כי בענן אראה כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ולפי שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא זהו פשוטו, ומדרשו לא יבא כי אם בענן
3 הקטרת ביום הכפורים: בזאת גימטריא שלו ארבע מאות ועשר רמז לבית ראשון. בזאת יבא אהרן וגו' ואף זו לא בכל עת כי אם ביום הכפורים כמו
4 שמפורש בסוף הפרש' בחדש השביעי בעשור לחדש: כתנת בד וגו' מגיד שאינו משמש לפנים בשמנה בגדים שהוא משמש בהם בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור אלא בארבע' ככהן הדיוט וכולן של בוץ. קדש ילבש שיהי' משל הקדש. יצנף כתרגומו יחית ברישיה יניח בראשו כמו ותנח בגדו (בראשי' לט) ואחתתיה. ורחץ במים אותו היו' טעון טביל' בכל חליפותיו וחמש פעמי' הי' מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפה טעון טביל' ושני קדושי ידים

ורגלים

לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד לְעֹלָה: 6 וְהִקְרִיב אַהֲרֹן
אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד
בֵּיתוֹ: 7 וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם וְהֶעֱמִיד אֹתָם
לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: 8 וְנָתַן אַהֲרֹן עַל־
שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת גּוֹרָל אֶחָד לַיהוָה וְגוֹרָל
אֶחָד לַעֲזָאזֵל: 9 וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־הַשָּׂעִיר אֲשֶׁר
עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַיהוָה וְעָשָׂהוּ חַטָּאת:
10 וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל
יָעֳמַד־חַי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ
לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה: 11 וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר
הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט
אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ: 12 וְלָקַח מְלֹא־הַמַּחְתָּה
גַּחֲלֵי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמְלֹא

6 גרגלים מן הכיור: את פר החטאת אשר לו האמור למעלה ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור. וכפר בעדו ובעד ביתו מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו: 8 ונתן אהרן על שני השעירים גורלות מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל בימין וחברו בשמאל ונותן עליהם את שכתוב בו לשם הוא לשם ואת שכתוב בו לעזאזל משתלח לעזאזל. עזאזל הוא הר עז וקשה צוק גבוה שנא' ארץ גזרה חתוכה: 9 ועשהו חטאת כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואומר לה' חטאת: 10 יעמד חי כמו יועמד חי על ידי אחרים ותרגומו יתקם כד חי, מה ת"ל לפי שנא' לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע שלוחו אם למיתה אם לחיים לכך נאמר יעמד חי עמידתו חי עד שישתלח מכאן ששלוחו למיתה. לכפר עליו שיתודה עליו כדכתיב והתודה עליו וגו':
11 וכפר בעדו וגו' וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהן כלן קרויים ביתו שנא' בית אהרן ברכו את ה' וגו' (תהלי' קלה) מכאן שהכהנים מתכפרין בו וכל כפרתן אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו כ"ש וכפר על הקדש מטומאות וגו':
12 מעל המזבח החיצון. מלפני ה' מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי.

דקה

חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וְהֵבִיא מִבֵּית לַפָּרֹכֶת׃

13 וְנָתַן אֶת־הַקְּטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּה ׀
עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת

14 וְלֹא יָמוּת׃ וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וְהִזָּה בְאֶצְבָּעוֹ
עַל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת קֵדְמָה וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת יַזֶּה

15 שֶׁבַע־פְּעָמִים מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ׃ וְשָׁחַט אֶת־
שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וְהֵבִיא אֶת־דָּמוֹ
אֶל־מִבֵּית לַפָּרֹכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה לְדַם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכַּפֹּרֶת וְלִפְנֵי

16 הַכַּפֹּרֶת׃ וְכִפֶּר עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל

17 מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם׃ וְכָל־אָדָם
לֹא־יִהְיֶה ׀ בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ
עַד־צֵאתוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־

דקה מה ת"ל דק' והלא כל הקטרת דק' היא שנא' ושחקתה ממנ' הדק (שמו' ל)
אלא שתהא דקה מן הדקה שמערב יום הכיפורים הי' מחזירה למכתשת :
13 על האש שבתוך המחת'. ולא ימות הא אם לא עשאה כתקנה חייב מיתה :
14 והזה באצבעו הזאה אחת במשמע. ולפני הכפרת יזה שבע הרי אחת
15 למעלה ושבע למט': אשר לעם מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר
על ישרא' והוא השעיר שעל' עליו הגורל לשם. כאשר עשה לדם הפר אחת
16 למעל' ושבע למט': מטמאות בני ישרא' על הנכנסין למקדש בטומאה ולא
נודע להם בסוף שנא' לכל חטאתם וחטאת היא שוגג. ומפשעיהם אף
הנכנסין מזיד בטומא'. וכן יעשה לאהל מועד כשם שהזה משניהם בפנים
אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרכת מבחוץ משניהם אחת למעלה
ושבע למט'. השוכן אתם בתוך טומאתם אף על פי שהם טמאים שכינה

קְהַל יִשְׂרָאֵל: 18 וְיָצָא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי־
יְהוָה וְכִפֶּר עָלָיו וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וּמִדַּם
הַשָּׂעִיר וְנָתַן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: 19 וְהִזָּה
עָלָיו מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ
וְקִדְּשׁוֹ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: 20 וְכִלָּה מִכַּפֵּר
אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ
וְהִקְרִיב אֶת־הַשָּׂעִיר הֶחָי: 21 וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת־
שְׁתֵּי יָדָו עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי וְהִתְוַדָּה עָלָיו
אֶת־כָּל־עֲוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיהֶם
לְכָל־חַטֹּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר
וְשִׁלַּח בְּיַד־אִישׁ עִתִּי הַמִּדְבָּרָה: 22 וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר
עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנֹתָם אֶל־אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת־
הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר: 23 וּבָא אַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
וּפָשַׁט אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ אֶל־

לפניים: אל המזבח אשר לפני ה׳ זה מזבח הזהב שהוא לפני ה׳ בהיכל ומה 18
ת״ל ויצא לפי שהזה ההזאות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים והז׳ ובמתנות
המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית. וכפר
עליו מה היא כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר מעורבין זה לתוך זה:
והזה עליו מן הדם אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו מזה שבע הזאות 19
על גגו. וטהרו ממה שעבר. וקדשו לעתיד לבא: איש עתי המוכן לכך מיום 21
אתמול: ובא אהרן אל אהל מועד אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא 23
זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת׳ יומא ואמרו כל הפרש׳ כולה נאמרה על
הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקרבת אמורי פר
ושעיר שנעשים בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן. ובא אל
אהל מועד להוציא את הכף ואת המחת׳ שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים.
ופשט את בגדי הבד אחר שהוציאה ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים
וזהו סדר העבודות, תמיד של שחר בבגדי זהב, ועבודת פר ושעיר הפנימיים

וקטרת

הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם׃ 24 וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַמַּיִם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת־בְּגָדָיו וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־עֹלַת הָעָם וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד הָעָם׃ 25 וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ 26 וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת־הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ 27 וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת־דָּמָם לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת־עֹרֹתָם וְאֶת־בְּשָׂרָם וְאֶת־פִּרְשָׁם׃ 28 וְהַשֹּׂרֵף אֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא

וקטרת של מחתה בבגדי לבן, ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב,
והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן, ושירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטרת
ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא,
ושלח את השעיר במדבר ורחץ את בשרו במים וגו', ויצא ועשה את
עולתו וגו', ואת חלב החטאת וגו', וכל הפרשה עד ואחרי כן יבא אל
המחנה ואחרי כן ובא אהרן. והניחם שם מלמד שטעונין גניזה ולא ישתמש
24 באותן ארבעה בגדים ליום הכפורים אחר: ורחץ את בשרו וגו' למעלה
למדנו מורחץ את בשרו ולבשם שכשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה
(שבאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהם עבודת תמיד של שחר ולובש בגדי
לבן לעבודת היום) וכאן למדנו שכשהוא משנ' מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טביל':
במקו' קדוש המקודש בקדושת עזר' והיא היתה בגג בית הפרוה וכן (ס"א וכן)
' טבילות הבאות חובה ליום אבל הראשונ' היתה בחול (ס"א בחול): ולבש
את בגדיו ח' בגדים שהוא עובד בהן כל ימות השנ'. ויצא מן ההיכל אל החצר
שמזבח העולה שם. ועשה את עולתו איל לעולה האמור למעלה בזאת יבא
אהרן וגו'. ואת עולת העם ואיל אחד לעול' האמור למעלה ומאת עדת בני
52 ישראל וגו': ואת חלב החטאת אמורי פר ושעיר. יקטיר המזבחה
על מזבח החיצון דאלו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה
27 ומנחה (שמות ל): אשר הובא את דמם להיכל לפני ולפנים:

29 אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ 30 כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ׃ 31 שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ 32 וְכִפֶּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמְשַׁח אֹתוֹ וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת־יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלָבַשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ׃ 33 וְכִפֶּר אֶת־מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר׃ 34 וְהָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל־חַטֹּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ רביעי

יז 1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם

32 וכפר הכהן אשר ימשח וגו' כפרה זו של יום הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך לומר בכהן גדול הבא אחריו שיהא כמוהו. ואשר ימלא את ידו (שיכול) אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בגדים מנין תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו וגו' והם כל הכהנים גדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשח'. לכהן תחת אביו ללמד שאם בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל אדם: 34 ויעש כאשר צוה וגו' כשהגיע יו' הכפורים עשה כסדר הזה ולהגיד שבחו של אהרן שלא הי' לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזירת המלך:

אשר

3 זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר׃ אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז בַּמַּחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃
4 וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּן לַיהוָה לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ׃
5 לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־זִבְחֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וֶהֱבִיאֻם לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן וְזָבְחוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים לַיהוָה אוֹתָם׃
6 וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת־הַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃
7 וְלֹא־יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה־זֹּאת לָהֶם לְדֹרֹתָם׃ *
8 וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר־יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ־זָבַח׃
9 וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֶנּוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ

חמישי

3 אשר ישחט שור או כשב במוקדשין הכתוב מדבר שנא׳ להקריב קרבן.
4 במחנה חוץ לעזר׳: דם יחשב כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו. דם שפך לרבות את הזורק דמים בחוץ: אשר הם זובחים אשר הם רגילים לזבוח:
7 לשעירים לשדים כמו ושעירים ירקדו שם (ישעי׳ יג): 8 אשר יעלה עולה לחייב על המקטיר איברים בחוץ כשוחט בחוץ שאם שחט אחד והעלה חבירו שניהם חייבין: 9 ונכרת זרעו נכרת וימיו נכרתין:

כי

לַיהוָה וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו׃ וְאִישׁ אִישׁ 10
מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל
כָּל־דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת אֶת־הַדָּם
וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ כִּי־נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר 11
בַּדָּם הִוא וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר
עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי־הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר׃ עַל־ 12
כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא־
תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא־יֹאכַל דָּם׃
וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם 13
אֲשֶׁר יָצוּד צֵיד חַיָּה אוֹ־עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ
אֶת־דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר׃ כִּי־נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ 14
בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל־בָּשָׂר
לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל־
אֹכְלָיו יִכָּרֵת׃ וְכָל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה 15
וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם

10 כל דם לפי שנא' בנפש יכפר יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשים ת"ל כל
11 דם. ונתתי פני פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: כי נפש הבשר
של כל בריה בדם היא תלויה ולפיכך נתתיו (על המזבח) לכפר על נפש האדם
12 תבא נפש ותכפר על נפש: כל נפש מכם להזהיר גדולים על הקטנים:
13 אשר יצוד אין לי אלא ציד, אווזין ותרנגולים מנין ת"ל ציד מכל מקום (אם כן
למה נאמר אשר יצוד שלא יאכל בשר אלא בהזמנה זאת). אשר יאכל פרט
לטמאים: דמו בנפשו הוא דמו הוא לו במקום הנפש שהנפש תלויה בו. 14
כי נפש כל בשר דמו היא הנפש היא הדם, דם ובשר לשון זכר, נפש לשון נקבה:
15 אשר תאכל נבלה וטרפה בנבלת עוף טהור דבר הכתוב שאין לה טומאה
אלא בבית הבליעה ולמדך כאן שמטמאה באכילתה ואינה מטמאה
במגע וטרפה האמורה כאן לא נכתבה אלא לדרוש וכן שנינו יכול תהא נבלת
עוף

16 וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר׃ וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃ פ

יח 1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ 3 כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ׃ 4 אֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ 5 וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי

עוף טמא מטמא בבית הבליעה ת"ל טרפ' מי שיש במינו טרפ' יצא עוף טמא
16 שאין במינו טרפ': ונשא עונו אם יאכל קדש או יכנס למקדש חייב על טומא' זו ככל שאר טומאות. ובשרו לא ירחץ ונשא עונו על רחיצת גופו ענוש
2 כרת ועל כבוס בגדים במלקות: אני ה' אלהיכם אני הוא שאמרתי בסיני אנכי ה' אלהיך (שמות כ) וקבלתם עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי רבי אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם בגזרה אני ה' אלהיכם דעו מי גוזר עליכם דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר:
3 כמעשה ארץ מצרים מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות ואותו מקום שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל. אשר אני מביא אתכם שמה מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלים יותר מכולם. ובחוקותיהם לא תלכו מה הניח הכתוב שלא אמר את אלו נמוסות שלהן דברים החקוקים להם כגון טרטיאות ואצטדיאות רבי מאיר אומר אלו דרכי
4 האמורי שמנו חכמים: את משפטי תעשו אלו דברים האמורים בתורה במשפט שאלו לא נאמרו היו כדאי לאומרן. ואת חקותי תשמרו דברים שהן גזרת המלך שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרן ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת לכך נאמר אני ה' גזרתי עליכם אי אתה רשאי ליפטר. ללכת בהם אל תפטר מתוכם שלא תאמר
5 למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת האומות: ושמרתם את חוקתי וגו' לרבות שאר דקדוקי הפרשה שלא פרט הכתוב בהם, ד"א ליתן שמיר' ועשייה לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים לפי שלא נתן את עשייה למשפטים ושמירה

וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם

אֲנִי יְהוָה: ס ששי [6] אִישׁ

אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה

אֲנִי יְהוָה: ס [7] עֶרְוַת

אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה

עֶרְוָתָהּ: ס [8] עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא

תְגַלֵּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא: ס [9] עֶרְוַת

אֲחוֹתְךָ בַת־אָבִיךָ אוֹ בַת־אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ

מוֹלֶדֶת חוּץ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן: ס [10] עֶרְוַת

בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ

הֵנָּה: ס [11] עֶרְוַת בַּת־

אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה

עֶרְוָתָהּ: ס [12] עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ לֹא

תְגַלֵּה שְׁאֵר אָבִיךָ הִוא: ס [13] עֶרְוַת

לחוקים. וחי בהם לעולם הבא שאם תאמר לעולם הזה והלא סופו הוא מת.

6 אני ה' נאמן לשלם שכר: לא תקרבו להזהיר הנקבה כזכר לכך נאמר ל"ת.

7 אני ה' נאמן לשלם שכר: ערות אביך זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן ערות אביו גלה (ויקרא כ) מה להלן אשת אביו אף כאן אשת אביו. וערות אמך להביא אמו שאינ' אשת אביו:

8 ערות אשת אביך לרבות לאחר מית':

9 בת אביך אף בת אנוסה במשמע. מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרים לו לאביך קיים את אמה ובין שאומרים לו הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה:

10 ערות בת בנך וגו' בבתו מאנוסתו הכתוב מדבר ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדין מערות אשה ובתה שנא' בהן לא תגלה בין שהיא ממנו בין שהיא מאיש אחר. ערות בת בנך קל וחומר לבתך אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה במס' יבמות:

11 ערות בת אשת אביך ללמד שאינו חייב על אחותו משפחה ונכרית לכך נאמר בת אשת

אביך

אֲחוֹת־אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה כִּי־שְׁאֵר אִמְּךָ
14 הִוא׃ ס עֶרְוַת אֲחִי־
אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ
15 הִוא׃ ס עֶרְוַת כַּלָּתְךָ
לֹא תְגַלֵּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה
16 עֶרְוָתָהּ׃ ס עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה
17 עֶרְוַת אָחִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אִשָּׁה
וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ
לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא׃
18 וְאִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת
19 עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ׃ וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת
20 טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ׃ וְאֶל־
אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע לְטָמְאָה־
21 בָהּ׃ וּמִזַּרְעֲךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא
22 תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ וְאֶת־זָכָר

14 אביך בראויה לקידושין: ערות אחי אביך לא תגלה ומה היא ערותו אל
15 אשתו לא תקרב: אשת בנך היא לא אמרתי אלא בשיש לבנך אישות בה פרט
17 לאנוסה ושפחה ונכרית: ערות אשה ובתה לא אסר הכתוב אלא על ידי
נשואי הראשונה לכך נאמר לא תקח ל' קיחה וכן לענין העונש אשר יקח את
אשה ואת אמה (ויקר' כ) ל' קיחה אבל אנס אשה מותר לישא בתה. שארה
הנה קרובות זו לזו. זמה עצה כתרגומו עצת חטאין שיצרך יועצך לחטוא:
18 אל אחותה שתיהן כאחת. לצרור ל' צרה לעשות את זו צרה לזו. בחייה
21 למדך שאם גרשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים: למולך ע"א היא
ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות
ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש. לא תתן זו היא מסירתו

23 לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא: וּבְכָל־בְּהֵמָה לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה־בָהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ תֶּבֶל הוּא: 24 אַל־תִּטַּמְּאוּ בְּכָל־אֵלֶּה כִּי בְכָל־אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם: 25 וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֺנָהּ עָלֶיהָ וַתָּקִא הָאָרֶץ אֶת־יֹשְׁבֶיהָ: 26 וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם: 27 כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ: 28 וְלֹא־תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם: 29 כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עַמָּם: 30 וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר

23 לכומרים להעביר למולך זו העברת האש: תבל הוא ל' קדש וערוה וניאוף וכן ואפי על תבליתם (ישעי' י), ד"א תבל הוא ל' בלילה וערבוב זרע אדם וזרע בהמ': 28 ולא תקיא הארץ אתכם משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מיאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה 29 ותרגומו ולא תרוקן ל' ריקון מריקה עצמה מהם: הנפשות העושות הזכר והנקבה במשמע: 30 ושמרתם את משמרתי להזהיר בית דין על כך. ולא תטמאו:

הבנת המקרא.

23 תבל הוא ל' קדש וכו' וכן ואפי על תבליתם, ד"א ל' בלילה וכו'; לפי פירושו הראשון התי"ו של תבל ושל תבליתם יסוד עיקר בתיב' ושני משקלים הם תבל ותבלית ע"מ תהת ותהתית, ועניינם לפי מקומם ל' גנאי וחרפ' וערו' והומיה, ולפירושו השני אין יסוד בתיבה כ"א הבי"ת והלמ"ד לבדם

נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ פ

1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־כָּל־
עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים
3 תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ אִישׁ אִמּוֹ
וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהוָה
4 אֱלֹהֵיכֶם׃ אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה

הטמאו בהם אני ה׳ אלהיכם הא אם תטמאו אינו אלהיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כלייה לכך נאמר אני ה׳ אלהיכם:

2 דבר אל כל עדת בני ישראל מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תור׳ תלויין בה. קדושים תהיו הוו פרושים מן העריות ומן העבירה שבכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה. אשה זונה וחללה וגו׳ אני ה׳ מקדשכם, ולא יחלל זרעו אני ה׳ מקדשו, קדושים יהיו, אשה זונה

3 וחללה (ויקר׳ כא): איש אמו ואביו תיראו כל אחד מכם תיראו אביו ואמו זהו פשוטו, ומדרשו אין לי אלא איש אשה מנין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א״כ למה נאמר איש שהאיש ספק בידו לעשות אבל אשה רשות אחרים עליה. אמו ואביו תיראו כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו ובכבוד הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים. את שבתותי תשמרו סמך שמירת שבת למורא אב לומר אף על פי שהזהרתיך על מורא אב אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו וכן בשאר כל המצות. אני ה׳ אלהיכם אתה ואביך חייבים בכבודי לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי אי זהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יכתר את דבריו, ואי זהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל

4 מכניס ומוציא: אל תפנו אל האלילים לעבדם. אלילים ל׳ אל כלא הוא חשוב. ואלהי מסכה תחלתן אלילים הם אם את׳ פונה אחריהם סופך לעשותן אלוהות.

לא

הבנת המקרא.

לבדם, והתיו ליסוד הנופל בו לפרקים לתיקון השם, והוא ל׳ בלייה ובלבול וערבוב ומשקלו תמים יהלוך (תהלי׳ כח) שגם בו אין התיו מעיקר היסוד כ״א המ״ס והכמ״ך והוא ל׳ מסיסה ול׳ מסייה וממנו המם ימם (ש״ב יז י) ותביריו הבנויים על דרך הכפולים, גם ערשי אמסה (תהלי׳ ו ז) ותביריו הבנויים על דרך בעלי למ״ד ה״א, וכמ״ש לעיל ע״ו י״ט ובמקומות זולתו.

לא תעשו לכם אני יהוה אלהיכם: (5) וכי תזבחו זבח שלמים ליהוה לרצנכם תזבחהו: (6) ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד־יום השלישי באש ישרף: (7) ואם האכל יאכל ביום השלישי פגול הוא לא ירצה: (8) ואכליו עונו ישא כי־את־קדש יהוה חלל ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: (9) ובקצרכם את־קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר ולקט קצירך לא תלקט: (10) וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזב אתם אני יהוה

לא תעשו לכם לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם וא"ת לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם הרי כבר נאמר לא יהי' לך (שמות כ) לא שלך ולא של אחרים: (5) וכי תזבחו וגו' לא נאמר' פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מנת ליאכל בתוך הזמן הזה שאם לקבוע להם זמן אכילה הרי כבר נאמר ואם נדר או נדב' זבח קרבנו וגו' (ויקר' ז). לרצונכם תזבחהו תחילת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני. לרצונכם אפיי"נימנטו (בעגיטיגונג) זהו לפי פשוטו, ורבותינו למדו מכאן למתעסק בקדשים שבכול שצריך שיתכוין לשחוט: (6) ביום זבחכם יאכל כשתזבחוהו תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר: (7) ואם האכל יאכל וגו' אם אינו ענין לחוץ לזמנו שהרי כבר נאמר ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' (ויקר' ז) תנהו ענין לחוץ למקומו יכול יהיו חייבים כרת על אכילתו ת"ל והנפש האוכלת ממנו עונה תשא (ויקר' ז) ממנו ולא מחבירו יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו. פגול מתועב כמו ומרק פגולים כליהם (ישעי' סה): (8) ואוכליו עונו ישא בנותר גמור הכתוב מדבר ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו שכבר מעטו הכתוב וזה בנותר גמור מדבר ובמסכת' כריתות למדוהו מגזרה שוה: (9) לא תכלה פאת שדך שיניח פאה בסוף שדהו. ולקט קצירך שבלים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתים אבל שלש אינן לקט: (10) לא תעולל לא תטול עוללות שבה והן ניכרות אי זהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף. ופרט כרמך גרגירי ענבים הנושרים בשעת בצירה. אני ה' אלהיכם דיין ליפרע ואיני גובה מכם אלא נפשות שנא' אל תגזול

[11] אלהיכם: לא תגנבו ולא־תכחשו ולא־תשקרו
[12] איש בעמיתו: ולא־תשבעו בשמי לשקר
[13] וחללת את־שם אלהיך אני יהוה: לא־תעשק את־רעך ולא תגזל לא־תלין פעלת שכיר אתך
[14] עד־בקר: לא־תקלל חרש ולפני עור לא תתן

[11] לך וגו' כי ה' יריב ריבם וגו' (משלי כב): לא תגנבו: אזהרה לגונב ממון שהרי לא תגנוב שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מענינו דבר שחייבין עליו מיתת בית דין. לא תכחשו לפי שנא' וכחש בה (ויקר' ה) ושלם קרן וחומש למדנו עונש אזהר' מנין ת"ל לא תכחשו. ולא תשקרו לפי שנא' ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מניין ת"ל ולא תשקרו. לא תגנובו לא תכחשו לא תשקרו ולא תשבעו אם גנבת סופך לכחש [12] סופך לשקר סופך לישבע לשקר: ולא תשבעו בשמי למה נאמר לפי שנא' לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (שמו' כ) יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מניין [13] לרבות כל הכנויין ת"ל ולא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי: לא תעשוק זה הכובש שכר שכיר. לא תלין ל' נקבה מוסב על הפעולה. עד בקר בשכיר יום הכתוב מדבר שיציאתו משתקיעת חמה לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה ובמקום אחר הוא אומר לא תבא עליו השמש (דברי' כד) מדבר בשכיר לילה שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום לפי שנתנ' תור' זמן [14] לבעל הבית עונה לבקש מעות: לא תקלל חרש אין לי אלא חרש מניין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא תאור (שמות כב) אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים. ולפני עור לא תתן מכשול לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו. ויראת מאלהיך

לפי

הבנת המקרא.

[13] לא תלין ל' נקיבה מוסב על הפעולה עכ"ל, כבר כתבתי במקומות רבים בפרט בפ' בשלח ט"ז ז' אבל כי תלינו עלינו כי כל אלין תרין ילין מבנין הקל ופעלים עומדים הם ובלתי יוצאים לכן על כרחך תי"ו של תלין לסי' נקבה נסתרת ומוסב על הפעולה כתי"ו של אתי תלין משוגתי (איוב יט ד) לא תלין נבלתו על העץ (דברי' כא כג), גם ערום ילינו מבלי לבוש (איוב כד ז) הוא פעל עומד וטעמו העניים הנזכרים ילינו ערום מחוסר הלבוש שנטלו הרשעים מהם, ואין ערום תאר השם כ"א תאר הפעל והוא שוה ליחיד וליחידה ולרבים ולרבות כמו בדד ובטח שתאור ישב בדד איכה ישבה בדד ולא אמר בדודה, וכן ישכון בטח וישבתם בטח ולא אמר בטוחים ורבים כמוהם.

שני מכשל ויראת מאלהיך אני יהוה: לא־תעשו 15
עול במשפט לא־תשא פני־דל ולא תהדר פני
גדול בצדק תשפט עמיתך: לא־תלך רכיל 16
בעמיך לא תעמד על־דם רעך אני יהוה: לא־ 17
תשנא את־אחיך בלבבך הוכח תוכיח את־

לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה
ויכול להשמט ולומר לטובה נתכוונתי לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר
מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות
בו נאמר בו ויראת מאלהיך: **לא תעשו עול במשפט** מלמד שהדיין המקלקל 15
את הדין קרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה שהעול קרוי תועבה שנא' כי
תועבת ה' כל עושה עול (דברי' כה) והתועבה קרויה שקץ וחרם (ושנאוי)
שנא' ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו' (דברי' ז)
וכתיב כי כל תועבת ה' אשר שנא (דברי' יב): **לא תשא פני דל** שלא תאמר
עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות. **ולא
תהדר פני גדול** שלא תאמר עשיר הוא זה בן גדולים הוא זה היאך אביישנו
ואראה בבשתו עונש יש בדבר לכך נאמר ולא תהדר פני גדול. **בצדק תשפוט
עמיתך** כמשמעו, ד"א הוי דן את חברך לכף זכות: **לא תלך רכיל** אני אומר 16
על שם שכל משלחי מדנים ומספרים לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל
מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה
אשפי"ימנט בלעז (חוינטפאהינן), וראיה לדברי שלא מצינו רכילות שאין
כתוב בל' הליכה לא תלך רכיל הולכי רכיל נחשת וברזל (ירמי' ו) ושאר לשון
הרע אין כתוב בו הליכ' מלשני בסתר רעהו (תהלי' קא) ל' רמי' (תהלי' קד)
ל' מדברת גדולות (תהלי' יג) לכך אני או' שהלשון הולך ומרגל שהכ"ף נחלפה
בגימ"ל שכל האותיו' שמוצאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו בי"ת בפ"א וגימ"ל
בכ"ף וקו"ף בכ"ף ונו"ן בלמ"ד וזי"ן בצד"י וכן וירגל בעבדך (ש"ב יט) רגל בתרמה
לאמר עלי רעה וכן לא רגל על לשונו (תהלי' טו) וכן רוכל הסוחר ומרגל
אחר כל סחורה וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשי' על שם שמחזר תמיד
בעיירות נקרא רוכל ל' רוגל ותרגומו לא תיכול קורצין כמו ואכלו קורציהון
דיהודאי (דניאל ג) אכל קורצא בי מלכא נרא' בעיני שהי' משפטם לאכול
בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם
על האמת ואותה הלעטה נקרא' אכילת קורצין ל' קורץ בעיניו (משלי ו) שכן
דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן שלא יבינו שאר
השומעים. **לא תעמוד על דם רעך** לראות במיתתו ואתה יכול להצילו כגון
טובע בנהר וחיה או לסטים באים עליו. **אני ה'** נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע:

עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא׃ 18 לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי

17 18 ולא תשא עליו חטא לא תלבין את פניו ברבי': לא תקום אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימ' ואי זו היא נטיר' אמר לו השאילני את קרדומך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטיר' שנוטר האיבה בלבו אע"פ שאינו נוקם. ואהבת לרעך כמוך אמר רבי עקיב' זה כלל גדול בתור':

את

הבנת המקרא.

18 לא תקום אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו, למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה; ואיזה נטירה? אמר לו השאילני קרדומך וכו' עכ"ה, והכי איתא בספרא עד היכן היא כחה של נקימ'? אמר לו השאילני מגלך ולא השאילו למחר אמר לו הלא השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כשם שלא השאלת לי מגלך, לכך נאמר לא תקום; לא תטור, עד היכן כחה של נטירה? אמר לו השאילני קרדומך ולא השאילו, למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך וכו' לכך נאמר לא תטור עכ"ל ובמס' יומא דף כ"ג א' איזו היא נקימה ואיזו היא נטירה? אמר לו השאילני מגלך וכו' זו היא נקימה, ואיזה היא נטירה? אמר לו השאילני קרדומך וכו', ורש"י ז"ל עזב כאן לשון הספרא שלא כמנהגו ותפס בלשון התלמוד זו היא נקימה וזו היא נטירה ללמדנו אגב גררא שהגירסא המאוחרת במשל הנקימה הוא שהראשון שאל מגל והשני שאל קרדום, ובמשל הנטירה הדבר הפוך שהראשון שאל קרדום והשני שאל מגל, ולא כגירסת אותן הספרים שהזכיר בעל עין יעקב שגרסו בראשון גם בשני השאילני קרדומך גם לא הבדילו כלל במשל הנקימה והנטיר' רק שזה נקם וזה לא נקם שגירסא זאת בלתי נכונ', ודבר זה וודאי מן הדברים הראויים לשום עליהם עינינו על מה זה ולמה שינו שאלת הראשון מן השני במשל הנקימ' והפכו הסדר במשל הנטירה הלא דבר הוא? אכן האמת יורה דרכו שרצו רז"ל ללמדנו עד היכן כחה של נקימה כלומר לדעת איזהו המעט' אשר יעשה האדם שאי אפשר לייחסו לו לגרות עין כי אם לנקימה דוקא, והעמידונו על זאת במשל המגל והקרדום, וזה שידענו כי המגל חשוב יותר מן הקרדום וההפסד בשימוש המגל הוא כפים טפי מן ההפסד שבשמוש הקרדום אשר על כן אז"ל במס' ב"מ דף פ"ב ב' ואף אבא שאול לא אמר אלא בנר פשל וקרדום הואיל ונפש אגרייהו ווזטר פסידייהו, ולכן כשראובן מונע מלהשאיל לשמעון קרדומו לפי ששמעון כבר מנע מלהשאילו מגלו הוא וודאי מחמת נקימה שהרי אין פחת הקרדום כפחת המגל, ושמעון גם הוא לא הי' ממאן לו קרדומו אילו הי' רוצה בו ולא מנע ממנו כ"א המגל דנפיש פסידי' לא הקרדום הזוטר פסידי', לכן ממעשה ראובן הוא נקימ', ואילו הי' הדבר בהפך רצוני אילו הי' ראובן ממאן מלהשאיל לשמעון מגלו לפי ששמעון כבר מנע ממנו קרדומו אין זה נקימה שבדין יאמר לו ראובן

יְהוָה׃ [19] אֶת־חֻקֹּתַי֮ תִּשְׁמֹרוּ֒ בְּהֶמְתְּךָ֙ לֹא־תַרְבִּ֣יעַ כִּלְאַ֔יִם שָׂדְךָ֖ לֹא־תִזְרַ֣ע כִּלְאָ֑יִם וּבֶ֤גֶד כִּלְאַ֙יִם֙ שַֽׁעַטְנֵ֔ז לֹ֥א יַעֲלֶ֖ה עָלֶֽיךָ׃ [20] וְ֠אִישׁ כִּֽי־יִשְׁכַּ֨ב אֶת־אִשָּׁ֜ה שִׁכְבַת־זֶ֗רַע וְהִ֤וא שִׁפְחָה֙ נֶחֱרֶ֣פֶת לְאִ֔ישׁ וְהָפְדֵּה֙ לֹ֣א נִפְדָּ֔תָה א֥וֹ חֻפְשָׁ֖ה לֹ֣א נִתַּן־לָ֑הּ בִּקֹּ֧רֶת תִּהְיֶ֛ה לֹ֥א יוּמְת֖וּ כִּי־לֹ֥א חֻפָּֽשָׁה׃ [21] וְהֵבִ֤יא אֶת־אֲשָׁמוֹ֙ לַֽיהוָ֔ה אֶל־פֶּ֖תַח אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד אֵ֖יל אָשָֽׁם׃

[19] את חקתי תשמרו ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו' חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר. ובגד כלאים למה נאמר לפי שנא' לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו (דברים כב) יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן ת"ל בגד, מנין לרבות הלבדים ת"ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואומר אני נוז ל' דבר המלל ושזור זה עם זה לחברו מיש"טיר בלעז (ווערבען) כמו חוצין לנאזי דאית בהון שאנו מפרשים ל' כמוש פליש"טרא (פֿערוועלקען) ול' שעטנז פירש מנחם מחברת צמר ופשתים: [20] נחרפת לאיש מיועדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא ובשפחה כנענית שחציה שפחה וחציה בת חורין המאורסה לעבד עברי שמותר בשפחה הכתוב מדבר. והפדה לא נפדתה פדויה ואינה פדויה וסתם פדיון בכסף. או חפשה נשטר. בקרת תהיה יש על בית דין לבקר את הדבר שלא לחייבה מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין ורבותינו למדו מכאן שמי שהוא במלקות תהא בקריאה שהדיינים המלקין קורין על הלוקה אם לא תשמר לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך וגו' (דברי' כח). תהיה היא לוקה ולא הוא. כי לא חפשה לפיכך אין חייב עליה מית' שאין קדושיה קדושין

כא

הבנת המקרא.

אתה חכם על דבר גרוע דוטר פסידי' ואני לא אחוס על דבר חשוב דכפים פסידי', והכלל כי לא יקרא נקימה כ"א תשלום הרעה במדה גדושה דוקא לא במדה מחוקה אף כי במדה פחותה, ואולם בנטירה הפכו כדר המשל להורות כי הנטירה יתכן אפילו במתחכד עם חבירו לשלם לו טובה תחת רעה מ"מ באמירה קלה אני כמותך הוא עובר בלא תעשה וצריך להשמר ממנו ולהכיר התרעומת מלבו מכל וכל; ואף שמלשון הרמב"ם בסוף הלכות דעות נראה שהי' לו גירסא אחרת במאמר זה אין בכך כלום: ואולם האריכתי מעט בענין זה כדי להבין דברי חכמים וחידותם וכמו שאז"ל אפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה לימוד. [19] ובגד כלאים למה נאמר וכו' כמו חוצין לנאזי דאית בהון וכו', יעוין במס' מועד קטן דף י"ב ב', ונ"ע פירושו שם.

כא

22 וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא: פ שלישי

23 וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: 24 וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיהוָה: 25 וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת־פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: 26 לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ: 27 לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא

22 הא אם תופשה קדושין וחייב מית': ונסלח לו מחטאתו אשר חטא
23 לרבות את המזיד כשוגג: וערלתם ערלתו ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתר מליהנות ממנו. שלש שנים יהיה לכם ערלים מאימתי מונה לו משעת נטיעתו יכול אם הצניעו לאחר שלש שנים יהא מותר ת"ל יהיה בהוויתו
24 יהא: יהיה כל פריו קדש כמעשר שני שכתוב בו וכל מעשר הארץ וגו' (ויקר' כז). קדש לה' מה מעשר אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון
25 אף זה כן ודבר זה הלולים לה' הוא שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים: להוסיף לכם תבואתו המצוה הזאת שתשמרו תהי' להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעה הי' רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ארבע שני' אני מצטער בו חנם לפיכך נאמר להוסיף לכם
26 תבואתו. אני ה' אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי: לא תאכלו על הדם להרבה פנים נדרש בסנהדרין אזהרה שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים ואזהרה לאוכל מבהמת חולין טרם שתצא נפשה ועוד הרב'. לא תנחשו כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות פתו נפל' מפיו צבי הפסיקו בדרך: לא תעוננו ל' עונות ושעות שאומר יו' פלוני יפה להתחיל מלאכ' שע' פלונית
27 קש' לצאת: לא תקיפו פאת ראשכם זה המשו' צדעיו לאחורי אזניו ולפדחתו

הגהת המקרא.

26 לא תעוננו ל' עונות ושעות וכו', זה לדעת ר"ע בסנהדרין דף ס"ה ב' אבל חכמים אומרין זה האוחז את העינים ודעת שניהם הזכיר הרב בפירושו על מעונן ומכשף דדברים י"ח ג', ודע כי אחיזת עינים הוא הנקרא בל' ארמי אחידת עינין באילוף הזי"ן בדל"ת כמנהגו וזה שת"י בפ' שופטים מעונן אחיד

תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ׃ 28 וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ
בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם אֲנִי
יְהוָה׃ 29 אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה
הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה׃ 30 אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ
וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ 31 אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת
וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים אַל־תְּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ 32 מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן

ונמצא הקף ראשו עגול סביב שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעל' מצדעיו הרב'. פאת זקנך סוף הזקן וגבוליו והן חמש שתים בכל לחי ולחי למעל' אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואחת למט' בסנטרו מקו' חבור שני הלחיים יחד:
28 ושרט לנפש כך ה' דרכן של אמוריים להיות משרטין בשרם כשמת להם מת. וכתובת קעקע כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם. קעקע לשון והוקע אותם (במדבר כה) והוקענום (שמואל ב כא) תוחבין עץ בארץ ותולין אות' עליה' ונמצאו מוקעין ותחובין בקרקע פורפו"ינט בלעז (חייגראבענד):
29 אל תחלל את בתך להזנותה במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין. ולא תזנה הארץ אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר וימנעו רביבים וגו' (ירמי' ג):
30 את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אע"פ שאני מזהירכם על המקדש את שבתותי תשמורו אין בנין בית המקדש דוחה שבת. ומקדשי תיראו לא יכנס במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו:
31 אל תפנו אל האובות אזהר' לבעל אוב וידעוני, בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו. וידעוני המכניס עצם חי' ששמה ידוע לתוך פיו והעצם מדבר. אל תבקשו להיות עסוקים בם שאם תעסקו בם אתם מטמאין לפני ואני מתעב אתכם. אני ה' אלהיכם דעו את מי אתם מחליפין במי:
32 מפני שיבה תקום יכול זקן אשמאי ת"ל זקן אין זקן אלא שקנה חכמה. והדרת פני זקן איזהו הדור לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו

לכך

הגהת המקרא.

עינין, לא מעוננים לאחודי עיני, גם הך דעניגא צריך להתרגם ולא אחודי עינין אלא שמעתיק אחד רשם מקום מוצא התרגום הזה וכתב בגליונו סנהדרין והמעתיקים שאחריו הכניסו התיב' הזאת בפנים וכתבו אחודי סנהדרין עינין וזוה נשתרבב הטעות בנוסח ת"י שלנו וצריך למחקו, שוב מצאתי בערוך ערך חד הסגי שאמר בהדיא לא תעוננו תרגם ירושלמי אחודי עינין.

33 וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ ס רביעי (ששי) וְכִֽי
34 יָגוּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ׃ כְּאֶזְרָח
מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר ׀ הַגָּר אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ
כָּמוֹךָ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי
35 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה
36 בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה׃ מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי־צֶדֶק
אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
37 וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי
פ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה׃ פ חמישי

1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר ׀ הַגָּר
בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ מוֹת יוּמָת

לכך נאמר ויראת מאלהיך שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו שאין מכיר בו
33 אלא הוא וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: לא תונו אונאת דברי'
לא תאמר לו אמש היית עובד ע"א ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי
34 הגבור': כי גרים הייתם מום שבך אל תאמר לחברך. אני ה' אלהיכם אלהיך
35 ואלהיו אני: לא תעשו עול במשפט אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול
במשפט ומהו משפט השנוי כאן היא המדה והמשקל והמשורה מלמד שהמודד
נקרא דיין שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנוי ומשוקץ
חרם ותועבה וגורם לחמש' דברים האמורים בדיין מטמא את הארץ ומחלל את
השם ומסלק את השכינ' ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם. במדה
36 זו מדת הארץ. במשקל כמשמעו. ובמשורה היא מדת הלח והיבש: אבני
צדק הם המשקולות ששוקלין כנגדן. איפה היא מדת היבש. הין זו היא מדת
הלח. אשר הוצאתי אתכם על מנת כן, ד"א אני הבחנתי במצרים בין
טיפה של בכור לטיפ' שאינה של בכור ואני הנאמן ליפרע ממי שטומן משקלותיו
2 במלח להונות את הבריות שאין מכירין בהם: ואל בני ישראל תאמר עונשין
על האזהרות. מות יומת בבית דין ואם אין כח לבית דין עם הארץ מסייעין

עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאָבֶן׃ 3 וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי׃ 4 וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ׃ 5 וְשַׂמְתִּי אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת ׀ כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ מִקֶּרֶב עַמָּם׃ 6 וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים לִזְנֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בַּנֶּפֶשׁ הַהִוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ׃ 7 וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ 8 * וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ 9 כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל

אותן. עם הארץ עם שבגינו נבראת הארץ (ד"א עם) שעתידין לירש את הארץ ע"י מצות הללו: 3 אתן את פני פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו. באיש ולא בצבור שאין כל הצבור נכרתין. כי מזרעו נתן למולך לפי שנא' מעביר בנו ובתו באש בן בנו ובן בתו מנין ת"ל כי מזרעו נתן למולך זרע פסול מנין ת"ל בתתו מזרעו למולך. למען טמא את מקדשי את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי כל' ולא יחללו את מקדשי (ויקר' כא): 4 ואם העלם יעלימו אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו בדברים הרבה אם העלימו סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה: 5 ובמשפחתו אמר רבי שמעון וכי משפחה מה חטאה אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסים שכולן מחפין עליו. והכרתי אותו למה נאמר לפי שנאמר ובמשפחתו יכול יהיו כל המשפחה בהכרת תלמוד לומר אותו אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת אלא ביסורין. לזנות אחרי המלך, לרבות שאר ע"א שעבודה בכך ואפילו אין זו עבודתה: 7 והתקדשתם זו פרישות ע"א:

אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל
10 דָּמָיו בּוֹ׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת אִישׁ
אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף
11 וְהַנֹּאָפֶת׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו
עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת־יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם
12 בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־כַּלָּתוֹ מוֹת יוּמְתוּ
13 שְׁנֵיהֶם תֶּבֶל עָשׂוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר
יִשְׁכַּב אֶת־זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ
14 שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר
יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ
אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם׃
15 וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת
16 וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ׃ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב

9 אביו ואמו קלל לרבות לאחר מיתה. דמיו בו זו סקילה וכן כל
מקום שנאמר דמיו בו דמיהם בם ולמדנו מאוב וידעוני שנאמר בהם
באבן ירגמו אותם דמיהם בם ופשוטו של מקרא כמו דמו בנפשו (ויקרא יז)
(ס"א בראשו) אין נענש על מיתתו אלא הוא שהוא גרם לעצמו שיהרג:
10 ואיש פרט לקטן. אשר ינאף את אשת איש פרט לאשת קטן
למדנו שאין לקטן קדושין ועל איזו אשת איש חייבתי לך. אשר ינאף את אשת
רעהו פרט לאשת ארמאי למדנו שאין קדושין לארמאי. מות יומת הנואף
12 והנואפת כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק: תבל עשו גנאי
13 ל"א מבלבלין זרע האב בזרע הבן: משכבי אשה מכניס כמכחול בשפופרת:
14 ישרפו אותו ואתהן אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה ישרפו שהרי נשאה
בהיתר ולא נאסרת עליו אלא אשה ואמה הכתובות כאן שתיקן לאמור שנשא
חמותו ואינה ויש מרבותינו שאומרים אין כאן אלא חמותו ומהו אתהן את אחת
15 מהן ולשון יוני הוא הן אחת: ואת הבהמה תהרגו אם אדם חטא בהמה
מה חטאה אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל כל

ותועד

אֶל־כָּל־בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת־
הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם
בָּם׃ 17 וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ
בַת־אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא תִרְאֶה אֶת־
עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת
אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא׃ 18 וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב אֶת־
אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת־עֶרְוָתָהּ אֶת־מְקֹרָהּ הֶעֱרָה
וְהִוא גִּלְּתָה אֶת־מְקוֹר דָּמֶיהָ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם
מִקֶּרֶב עַמָּם׃ 19 וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ
לֹא תְגַלֵּה כִּי אֶת־שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֹנָם יִשָּׂאוּ׃
20 וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־דֹּדָתוֹ עֶרְוַת דֹּדוֹ גִּלָּה

ויאמר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחבירו לעבור עביר',
כיוצא בדבר אתה אומר אבד תאבדון את כל המקומות (דברים יב) הרי דברים
קל וחומר ומה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמר'
תורה השחת שרוף וכלה המטה את חבירו מדרך חיים לדרכי מיתה על אחת
כמה וכמה: 17 חסד הוא ל' ארמי חרפה חסודא, ומדרשו אם תאמר קין נשא
אחותו חסד עשה המקו' לבנות עולמו ממנו שנא' עולם חסד יבנה (תהלי' פט):
18 הערה גלה וכן כל ל' ערוה גלוי הוא והוי"ו יורדת בתיבה לשם דבר כמו זעוה
ויגודת ולא קם ולא זע (אסתר ה) וכן אחוה מגזרת אח והערא' זו נחלקו
בה רבותינו יש אומרים זו נשיקת שמש (ס"א העטרה) ויש אומרים זו הכנסת
עטרה: 19 וערות אחות אמך וגו', שנה הכתוב באזהרתן לומר שהוזהר עליהן
בין על אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן האם אבל ערות אשת אחי
אביו (מן האם) לא הוזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב: 20 אשר ישכב את
דודתו המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה שהוא בעונש הליכת
ערירי

הבנת המקרא.

18 הערה גלה וכן כל ל' ערוה וכו' עס"ה, והורה לנו הרב כי ל' הערה
וכל ל' ערוה אין בעיקר יסודם כ"א עד ב' אותיות והשתמשו בו העברים על
הכונות שונות ואמרו בפועל עבר הערה והה"א שבסוף הוא מיסוד הנופל בו
לפרקים והיא מעיקר היסוד, ועשו שם דבר ערוה והנה הוי"ו שבו הוא
לתיקון

21 חטאם ישאו ערירים ימתו: ואיש אשר יקח את־אשת אחיו נדה הוא ערות אחיו גלה
22 ערירים יהיו: ושמרתם את־כל־חקתי ואת־כל־משפטי ועשיתם אתם ולא־תקיא אתכם הארץ אשר אני מביא אתכם שמה לשבת
23 בה: ולא תלכו בחקת הגוי אשר־אני משלח מפניכם כי את־כל־אלה עשו ואקץ בם:
24 ואמר לכם אתם תירשו את־אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אתה ארץ זבת חלב ודבש אני יהוה אלהיכם אשר־הבדלתי אתכם מן־
25 העמים: והבדלתם בין־הבהמה הטהרה לטמאה ובין־העוף הטמא לטהר ולא־תשקצו את־נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר

21 עריריי: ערירים כתרגומו בלא ולד ודומה לו ואנכי הולך ערירי (בראשי' טו) יש לו בנים קוברן אין לו בנים מת בלא בנים לכך שנה בשני מקראו' או ערירים ימותו ערירי' יהיו, ערירים ימותו אם יהיו לו בשעת עבירה לא יהיו לו כשימות לפי שקוברן בחייו, ערירים יהיו שאם אין לו בשעת עבירה יהיו כל ימיו כמו שהוא עכשיו. נדה היא השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה, ורבותינו דרשו
23 לאסור הערוה בה כנדה שהערוה מפורשת בה את מקורה הערה: ואקוץ
25 לשון מאוס כמו קצתי בחיי (בראשית כז) כאדם שהוא קץ במזונו: והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה אין צריך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין וניכרין הם אלא בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט רובו של סימן

לנשחט

הגהת המקלה.

לתיקון הפס והה"א לפי' לשון נקבה, וכן זעוה ואחוה, וכן בן נעות המרדות (ש"א כ ל) וכמו שפי' שם הרב ז"ל, וכבר דברתי בענין זה בפ' בשלח ט"ו ט' אשל תורישמו ידי, גם במקומות זולתו והארכות בו אך למותר.

21 נדה היא השכיבה הזאת וכו', כבר פירשתי לעיל ט"ו י"ט.

תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא׃
26 וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל
אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי׃ 27 וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה
כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן
יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם׃ פ

כא

1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי
אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו׃
2 כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ
וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו׃ 3 וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו
אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא׃ 4 לֹא יִטַּמָּא
בַּעַל בְּעַמָּיו לְהֵחַלּוֹ׃ 5 לֹא־יִקְרְחָה קָרְחָה בְּרֹאשָׁם ד' ק'

לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו מלא שערה. אשר הבדלתי לכם לטמא
26 לאסור: ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי אם אתם מובדלים מהם הרי
אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחביריו, רבי אלעזר בן עזריה אומר
מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל יאמר
אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות
לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי פורש מן העביר' ומקבל עליו עול מלכות שמי':
27 כי יהי' בהם אוב גו' כאן נאמ' בהם מית' ולמעל' כרת עדים והתרא' בסקיל'
מזיד בלא התרא' בהכרת ושגגתם חטאת וכן בכל חייבי מיתות שנא' בהם כרת:
1 אמר אל הכהנים אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים. בני אהרן
יכול חללים ת"ל הכהנים, בני אהרן אף בעלי מומין במשמע, בני אהרן ולא
בנות אהרן. לא יטמא בעמיו בעוד שהמת בתוך עמיו יצא מת מצוה:
2 כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו: 3 הקרובה לרבות את הארוסה. אשר
4 לא היתה לאיש למשכב. לה יטמא מצו': לא יטמא בעל בעמיו להחלו
לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו וכן פשוטו של מקרא לא
יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו שיש לה קוברין שאינה מת מצוה
5 ובאיזה שאר אמרתי באותו שהוא להחלו להתחלל הוא מכהונתו: לא יקרחה
קרחה

הגהת המקרא.

4 להחלו להתחלל הוא מכהונתו עכ"ל, ור"ל שאין התיב' מקור מהתפעל

עד

וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ
6 שָׂרָטֶת׃ קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ
שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם
7 הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ׃ אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה
לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ
8 כִּי־קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו׃ וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי־אֶת־לֶחֶם
אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה־לָּךְ כִּי קָדוֹשׁ
9 אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי

קרחה בראשם על מת והלא אף ישראל הוזהרו על כך אלא לפי שנא' בישראל
בין עיניכם (דברים יד) יכול לא יהא חייב על כל הראש ת"ל בראשם וילמדו
ישראל מכהנים בגזרה שוה נאמר כאן קרחה ונאמר בישראל קרחה מה כאן כל
הראש אף להלן כל הראש במשמע כל מקום שיקרח בראש ומה להלן על מת
אף כאן על מת. ופאת זקנם לא יגלחו לפי שנא' בישראל לא תשחית (ויקר' יט)
יכול לקטו במלקט ורהיטני לכך נאמר לא יגלחו שאינו חייב אלא על דבר הקרוי
גלוח ויש בו השחתה וזהו תער. ובבשרם לא ישרטו שרטת לפי שנאמר
בישראל ושרט לנפש לא תתנו (ויקרא יט) יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב
אלא אחת ת"ל לא ישרטו שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה שתיבה זו יתירה
היא לדרוש שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני יודע שהיא שרטת: קדשים יהיו
6 על כרחם יקדישום בית דין בכך: זונה שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון
7 חייבי כריתות או נתין או ממזר. חללה שנולדה מן הפסולים שבכהונה כגון
בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה וחלוצה מכהן הדיוט וכן שנתחללה מן
8 הכהונ' על ידי ביאת אחד מן הפסולים לכהונ': וקדשתו על כרחו שאם לא
רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש. קדוש יהיה לך נהוג בו קדושה לפתוח
ראשון

סבנת המקרא.

עד שתפרשה לחלל אותו אבל הוא מקור כפעל והוי"ו מורה על המתחלל
להתחלל הוא כלומר כשהי' שאחרו באופן שהי' מחולל בה בעודו עמה, ולולי
החי"ת שלא תתדגש הי' הה"א ראוי לחירק ע"מ הַמֵּם ימס (ש"ב יז) ונכרך
לתשלום הדגש כמו כיאיך יהל (ישעי' מח יא), ואחל בתוכם (יחזק'
כב כו), וטעם הכתוב אע"פ שאמרתי כי אם לשארו שהוא אשתו
שמותר לטמא לו זה דוקא בשאר כשר לאפוקי בשאר פסול שהוא מתחלל על
ידו שאסור לו ליטמא כשאינו מת מצוה.

תְּחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ ס 10 וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ ׀ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת־יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת־הַבְּגָדִים אֶת־רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם׃ 11 וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא׃ 12 וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה׃ 13 וְהוּא אִשָּׁה בִבְתוּלֶיהָ יִקָּח׃ 14 אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם־בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה׃ 15 וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ׃ ס שני 16 וַיְדַבֵּר

ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה: 9 כי תחל לזנות כשתתחלל על ידי זנות שהית' בה זיקת בעל והכתוב או מן הארוסין או מן הנשואין ורבותינו נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה. את אביה היא מחללת חללה ובזתה את כבודו שאומרים עליו ארור שזו ילד ארור שזו גדל: 10 לא יפרע לא יגדל פרע על אבל ואיזהו גדול פרע יותר מל' יום: 11 ועל כל נפשות מת וגו' באהל המת. נפשות מת להביא רביעית דם מן המת שמטמא באהל. לאביו ולאמו לא יטמא לא בא אלא להתיר לו מת מצוה: 12 ומן המקדש לא יצא אינו הולך אחר המטה ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן וכך משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה. ולא יחלל את מקדש שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב הא כהן הדיוט שעבד אונן חלל: 14 וחללה שנולדה מפסולי כהונה: 15 ולא יחלל זרעו הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדין קדושת כהונה:

הבנת המקרא.

9 כי תחל לזנות כשתתחלל ע"י זנות וכו', גם הכתיב' הזאת מגזרת הכפולים ומבנין כפעל לשון חילול כחבירו להחלו לעיל ובעבור שטעם התיבה בלתי יובא לזולתו עד שיפול אחריו לומר לזנות בשימוש הלמ"ד לכן פי' ע"י זנות.

יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר
אִישׁ מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם לֹא
18 יִקְרַב לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו׃ כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־
בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֻם
19 אוֹ שָׂרוּעַ׃ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה בוֹ שֶׁבֶר רָגֶל
20 אוֹ שֶׁבֶר יָד׃ אוֹ־גִבֵּן אוֹ־דַק אוֹ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ
21 אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשֶׁךְ׃ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־
בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת־
אִשֵּׁי יְהוָה מוּם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ
22 לְהַקְרִיב׃ לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן־

17 לחם אלהיו מאכל אלהיו כל סעוד' קרוי לחם כמו עבד לחם רב (דניאל ה):
18 כי כל איש אשר בו מום לא יקרב אינו דין שיקרב כמו הקריבהו נא לפחתך
(מלאכי א): חרום שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת.
שרוע שאחד מאבריו גדול מחברו עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו
20 אחת ארוכה מחברתה: או גבן שורי"ציל"ש בלעז (אויגענברויענ) שגביני
עיניו שערן ארוך ושוכב. או דק שיש לו בעיניו דוק שקורי' טי"לה (פעלל)
כמו הנוטה כדוק (ישעי' מ). או תבלול דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן
הנמשך מן הלבן ופוסק בסיר' שהוא עוגל המקיף את השחור שקורים פרונ"ילא
(אויגענשטערן) והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור ותרגום תבלול
חיליז לשון חלזון שהוא דומה לתולעת אותו החוט וכן כינוהו חכמי ישראל במומי
הבכור חלזון נחש עינב. גרב וילפת מיני שחין הם גרב זו החרס שחין היבש
מבפנים ומבחוץ. ילפת היא חזזית המצרית ולמה נקראת ילפת שמלפפת
והולכת עד יום המיתה והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים ובמקום אחר קורא לגרב
שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים שנא' ובגרב ובחרס (דברים כח) כשסמך גרב
אצל חרס קורא לילפת גרב וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך
מפורש בבכורות. מרוח אשך לפי התרגום מרים פחדין שפחדיו מרוכסין
21 שביצים שלו כתותין פחדיו כמו גידי פחדיו ישורגו (איוב מ): כל איש אשר
בו מום לרבות שאר מומין. מום בו בעוד מומו בו פסול הא אם עבר מומו
22 כשר. לחם אלהיו כל מאכל קרוי לחם: מקדשי הקדשים אלו קדשי הקדשי'.

הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל׃ אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־ 23
הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי־מוּם בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל אֶת־
מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־ 24
אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

כב

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן 1 2
וְאֶל־בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ
אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר הֵם מַקְדִּשִׁים לִי אֲנִי יְהוָה׃
אֱמֹר אֲלֵהֶם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּל־אִישׁ ׀ אֲשֶׁר־יִקְרַב 3
מִכָּל־זַרְעֲכֶם אֶל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ

ומן הקדשים יאכל אם קדשים קלים ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמרו
קדשים קלים אם לא נאמ׳ הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום שמצינו
שהותרו לזר שאכל משה בשר המלואים אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא
יאכל שלא מצינו זר חולק בהן לכך נאמרו קדשים קלים כך מפורש בזבחים:
23 אך אל הפרכת להזות שבע הזאות שעל הפרכת. ואל המזבח החיצון ושניה׳
הוצרכו ליכתב ומפורש בתורת כהנים. ולא יחלל את מקדשי שאם עבד
24 עבודתו מחוללת ליפסל: וידבר משה המצוה הזאת. אל אהרן וגו׳ ואל
2 כל בני ישראל להזהיר בית דין על הכהנים: וינזרו אין נזירה אלא פרישה
וכן הוא אומר וינזרו מאחרי (יחזקאל ד) נזורו אחור (ישעי׳ א) יפרשו מן הקדשי׳
בימי טומאתן. וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא
יחללו את שם קדשי סרס המקר׳ ודרשהו. אשר הם מקדישים לי לרבות
3 קדשי כהנים עצמן: כל איש אשר יקרב אין קריבה זו אלא אכיל׳ וכן מצינו
שנאמר׳ אזהרת אכילת קדשים בטומא׳ בל׳ נגיעה בכל קדש לא תגע (ויקר׳ יב)
אזהר׳ לאוכל ולמדוה רבותינו מגזרה שוה (ס״א מהיקשא) וא״א לומר שחייב על
הנגיעה שהרי נאמר כרת על האכיל׳ בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו ואם
על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה וכן נדרש בת״כ וכי יש נוגע
חייב אם כן מה ת״ל יקרב משיכשר ליקרב שאין חייבין עליו משום טומאה אלא
אם כן קרבו מתיריו ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים למה כבר נדרשו
במסכת שבועות אחת לכלל ואחת לפרט וכו׳. וטומאתו עליו וטומאת האדם
עליו יכול בבשר הכתוב מדבר וטומאתו של בשר עליו ובטהור שאכל את הטמא

4 הַהִוא מִלְּפָנַי אֲנִי יְהוָה: אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן
וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר
יִטְהָר וְהַנֹּגֵעַ בְּכָל־טְמֵא־נֶפֶשׁ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־
5 תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע: אוֹ־אִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל־
שֶׁרֶץ אֲשֶׁר יִטְמָא־לוֹ אוֹ בְאָדָם אֲשֶׁר יִטְמָא־
6 לוֹ לְכֹל טֻמְאָתוֹ: נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע־בּוֹ וְטָמְאָה
עַד־הָעָרֶב וְלֹא יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם־
7 רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם: וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר
8 יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי לַחְמוֹ הוּא: נְבֵלָה
9 וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה־בָהּ אֲנִי יְהוָה: וְשָׁמְרוּ
אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ
10 כִּי יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם: וְכָל־זָר לֹא־
יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ:

הכתוב מדבר על כרחך ממשמעו אתה למד במי שטומאתו כורת' ממנו הכתוב
מדבר והוא האדם שיש לו טהרה בטבי'. ונכרתה וגו' יכול מצד זה לצד זה
4 יכרת ממקומו ויתישב במקום אחר ת"ל אני ה' בכל מקום אני: בכל טמא
5 נפש במי שנטמא במת: בכל שרץ אשר יטמא לו בשיעור הראוי לטמא
בכעדשה. או באדם במת. אשר יטמא לו בשיעורו לטמא והוא כזית.
6 לכל טומאתו לרבות נוגע בזב וזבה נדה ויולדת: נפש אשר תגע בו באחד
7 מן הטמאים הללו: ואחר יאכל מן הקדשים נדרש ביבמות בתרומה
8 שמותר לאכלה בהערב השמש, מן הקדשים ולא כל הקדשים: נבלה וטרפה
לא יאכל לטמאה בה לענין הטומא' הזהיר כהן שאם אכל נבלת עוף טהור
שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת אכילה בבית הבליעה אסור לאכול
בקדשים וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין
9 במינו טרפה: ושמרו את משמרתי מלאכול תרומ' בטומא' הגוף. ומתו
10 בו למדנו שהיא מיתה בידי שמים: לא יאכל קדש בתרומה הכתוב מדבר
שכל הענין דבר בה. תושב כהן ושכיר תושבו של כהן ושכירו לפרק תושב
זה

11 וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ
12 וִילִיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בְלַחְמוֹ׃ וּבַת־כֹּהֵן כִּי
תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא
13 תֹאכֵל׃ וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה
וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל־בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ
מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃
14 וְאִישׁ כִּי־יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו
15 וְנָתַן לַכֹּהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ׃ וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי
16 יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה׃ וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם
עֲוֺן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת־קָדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה
מְקַדְּשָׁם׃ פ שלישי

17 18 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן
וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם

זה נקוד פתח לפי שהוא דבוק ואיזהו תושב זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל
ואיזהו שכיר זה קנוי קנין שנים שיוצא בשש בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו
קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו: וכהן כי יקנה נפש עבד כנעני שקנוי לגופו. 11
וילידי ביתו אלו בני השפחות ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה שאף
היא קנין כספו ועוד למד ממקרא אחר כל טהור בביתך וגו' (במדב' יח) בספרי:
12 13 לאיש זר ללוי וישראל: אלמנה וגרושה מן האיש הזר. וזרע אין לה ממנו.
ושבה הא אם יש לה זרע ממנו אסור' בתרומ' כל זמן שהזרע קיים. וכל זר לא
יאכל בו לא בא אלא להוציא את האונן שמותר בתרומ', זרות אמרתי לך ולא 14
אנינות, כי יאכל קדש תרומ': ונתן לכהן את הקדש דבר הראוי להיות קדש 15
שאינו פורע לו מעות אלא פירות של חולין והן נעשין תרומה: ולא יחללו וגו' 16
להאכילם לזרים: והשיאו אותם את עצמם יטענו עון באכלם את קדשיהם
שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם, ואנקלוס שתרגם במיכלהון
בסואבא שלא לצורך תרגמו כן. והשיאו אותם זה אחד משלשה אתים שהי'
שהי' רבי ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו וכן ביום מלאת ימי נזרו

אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־נִדְרֵיהֶם וּלְכָל־נִדְבוֹתָם
אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה׃ [19] לִרְצֹנְכֶם תָּמִים
זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים׃ [20] כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ
מוּם לֹא תַקְרִיבוּ כִּי־לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם׃
[21] וְאִישׁ כִּי־יַקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה לְפַלֵּא־נֶדֶר
אוֹ לִנְדָבָה בַּבָּקָר אוֹ בַצֹּאן תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן
[22] כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃ עַוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ־חָרוּץ
אוֹ־יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה
לַיהוָה וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ

18 יביא אותו (במדב' ו) הוא יביא את עצמו וכן ויקבור אותו בגי (דברי' לד) הוא קבר את עצמו כך נדרש בספרי: נדריהם הרי עלי. נדבותם הרי זו.

19 לרצונכם הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא לכם לרצון אפיימנט בלעז (בעזינפטיגונג) ואיזה הראוי לרצון, תמים זכר, בבקר בכשבי' ובעזים, אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות ואינו נפסל במום אלא בחסרון אבר:

21 22 לפלא נדר להפריש בדבורו: עורת שם דבר של מום עורון בל' נקבה שלא יהא בו מום של עורון. או שבור לא יהיה (ס"א שלא יהי' שבור). חרוץ ריס של עין שנסדק או שנפגם וכן שפתו שנסדקה או נפגמה. יבלת ורוא"ה בלעז (ווארצע). גרב מין חזזית וכן ילפת ולשון ילפת כמו וילפת שמשון (שופטי' יו) שאוחז בו עד יום מיתה שאין לה רפואה. לא תקריבו שלשה פעמים להזהיר על הקדשן ועל שחיטתן ועל זריקת דמן. ואשה לא תתנו אזהרת הקטרת המקטיר.

22 עורת שם דבר של מום עורון בל"נ וכו' עכ"ה, דע כי ל' הכתוב הזה הוא באמת קשה בדקדוק כי עורת הוא שם בלשון נקבה וכן יבלת וילפת שמות נקבות הם בראיות התי"ו והם ע"מ בַהֶרֶת יַבֶּשֶׁת, לכן אי אפשר לומר שהם תוארים של הקרבן שהזכיר שהרי "קרבן" ל"ז הוא והכתוב השתמש בו בל"ז כל אשר בוֹ מום וגו', כל מום לא יהי' בוֹ, תמים יהי', ואין לומר כי עורת יבלת וילפת הם תארים לבהמת הקרבן שבהמ' הוא ל"נ שהרי אין זכרון לבהמה כלל בזה המקרא, ועוד או שָׁבוּר או חָרוּץ יוכיחו שהם שמות

לַיהוָה׃ 23 וְשׁוֹר וָשֶׂה שָׂרוּעַ וְקָלוּט נְדָבָה תַּעֲשֶׂה
אֹתוֹ וּלְנֵדֶר לֹא יֵרָצֶה׃ 24 וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק
וְכָרוּת לֹא תַקְרִיבוּ לַיהוָה וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ׃
25 וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם
מִכָּל־אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם לֹא יֵרָצוּ
לָכֶם׃ ס 26 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה

אזהרת הקטרתן: 23 שרוע אבר גדול מחבירו. קלוט פרסותיו קלוטות.
נדבה תעשה אותו לבדק הבית. ולנדר למזבח. לא ירצה אי זה הקדש
בא לרצות הוי אומר זה הקדש המזבח: 24 ומעוך וכתות ונתוק וכרות בביצים
או בגיד. מעוך ביציו מעוכין ביד. כתות כתושים יותר ממעוך. נתוק
תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויים בהם אבל נתונים הם בתוך הכיס
והכיס לא נתלש. וכרות כרותין בכלי ועודן בכיס. ומעוך תרגומו ודימריס
זהו לשונו בארמית ל' כתישה. וכתות תרגומו ודירסים כמו הבית הגדול
רסיסים (עמוס ו) בקיעות דקות וכן קנה המרוסס. ובארצכם לא תעשו
דבר זה לסרס שום בהמ' וחיה ואפילו טמאה לכך נאמר בארצכם לרבות כל
אשר בארצכ' שאי אפשר לומר לא נצטוו על הסרוס אלא בארץ שהרי סרוס חובת
הגוף הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ: 25 ומיד בן נכר
ארמי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום ואף ע"פ
שלא נאסרו בעלי מומין לקרבן בני נח אלא אם כן מחוסרי אבר זאת נוהגת
בבמה שבשדות אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבו' אבל תמימ' תקבלו מהם
לכך נאמר למעל' איש איש לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל.
משחתם

הבנת המקרא.

תארים בלשון זכר, ועוד שהרי גם במומי הכהנים הזכיר ילפת והכהן זכר הוא
ואין לתארו בתאר ילפת, לזאת דקדק רש"י ז"ל שאין עורת שם תאר אבל הוא
שם דבר של מום עורון כל"כ והוא מחובר עם לא יהי' בו שלא יהי' בו בקרבן
מום של עורת וכן יבלת וגרב וילפת כולם שמות המום הם שלא יהי' בו בקרבן
מום של יבלת או גרב או ילפת, אבל שבור שהוא תאר השם נופל על הקרבן
וכן חרוץ ולכן דקדק הרב ופירש או שבור לא יהי', ולא פי' לא יהי' בו כי אין
שבור שם על המום עד שיתפרש לא יהי' בו אבל הוא תאר לקרבן ויתפרש או
שבור לא יהי' הקרבן, אכן מה שפי' רש"י ז"ל במס' עירובין דף ק"ג א' במסכת
חותכין יבלת במקדש כי יבלת הוא מום לתמיד שדוחה את השבת כדכתיב או
חרוץ או יבלת, יבלת דקרא קרינן יבלת שאין שם דבר אלא כמו חיגרת דומיא
דשבור ולא כתיב שבר, עורת כמי לא כתיב עורון, אבל יבלת דמתניתין הוא
שם

27 לֵאמֹר׃ שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת
יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה
28 לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְשׁוֹר אוֹ־שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת־בְּנוֹ
29 לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד׃ וְכִי־תִזְבְּחוּ זֶבַח־תּוֹדָה
30 לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחוּ׃ בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא־
31 תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר אֲנִי יְהוָה׃ וּשְׁמַרְתֶּם
32 מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה׃ וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־

27 משההם מבולהין. לא ירצו לכם לכפר עליכם: כי יולד פרט ליוצא דופן:
28 אותו ואת בנו נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או הבת ואינו נוהג בזכרי'
29 ומותר לשחוט האב והבן, אותו ואת בנו, אף בנו ואותו במשמע: לרצונכם
תזבחו תחלת זביחתכם הזהרו שתהא לרצון לכם ומהו הרצון ביו' ההוא יאכל
לא בא להזהיר אלא שתהא שחיט' על מנת כן לא תשחטוהו על מנת לאכלו למחר
שאם תחשבו בו מחשבת פיסול לא יהא לכם לרצון, ד"א לרצונכם לדעתכם
מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים ואף ע"פ שפרט באכלים לשני ימים
30 חזר ופרט באכלים ליום אחד שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמנן: ביום
ההוא יאכל לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן שאם לקבוע לו זמן
אכילה כבר כתוב ובשר זבח תודת שלמיו וגו' (ויקר' ז). אני ה' דע מי גזר
31 על הדבר ואל יקל בעיניך: ושמרתם זו המשנה. ועשיתם זה המעשה:
32 ולא תחללו לעבור על דברי מזידין ממשמע שנא' ולא תחללו מה ת"ל ונקדשתי

הבנת המקרא.

שם דבר של המום עכ"ל, ונראה מדבריו כי עורת ושבור ויבלת וכל המומין
הנזכרים בקרא כולם שמות תארים הם של הקרבן וזה לא יתכן שהרי עורת
ויבלת הם שמות בל"נ ושבור שם בל"ז ואי אפשר להפיל שניהם על ענם אחד
בעצמו אם לא ע"דזרות כמו ורוח גדולה וחזק ולא מצאנו כנ' אבל קרבן שכולם
זכרים בכל המקרא, ואין לומר שכוונת רש"י כי עורת שם תאר לעין שהוא שם
בל"נ ויבלת שם תאר לשומא שצמחה בבשר, ושבור תאר לאבר שנשבר וילפת
תאר לשחין וכולם מוסבות על לא יהי' בו שלא יהי' בקרבן עין שנסמאת ולא
שומא ולא אבר שבור, שאילו כן אין צורך להוציא יבלת דמתניתן מן יבלת דקרא
ושפיר נופל לשון חותכין על היבלת, לכן דברי הרב נ"ע, גם דברי הרב
בעל תי"ט שם במשנה בלתי ברורים; וראיתי לרד"ק בשרשים שאמר גם הוא
בשרש יבל כי יבלת דקרא הוא תאר לבהמה שיש לה יבלת כמו חרון שהוא תאר,
והכתוב במשנה הוא שם דבר ליבלת עצמו עכ"ל, וכאמו גם הוא בספק
הכרכורים הנ"ל, אכן דברי רש"י ז"ל בחומש כאן כולם מדוקדקים וברורים.

שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ 33 הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃ פ רביעי

כג

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי׃ 3 שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבָּת הִוא לַיהוָה בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ פ

4 אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם׃ 5 בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבָּיִם פֶּסַח לַיהוָה׃ 6 וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ׃ 7 בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃

מסור עצמך וקדש שמי יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל וכשהוא מוסר עצמו ימסור על מנת למות שכל המוסר עצמו על מנת הנס אין עושין לו נס שכך מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנא' והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' מציל ולא מציל ידיע להוי לך וגו' (דניאל ג) : 33 המוציא אתכם על מנת כן. אני ה' נאמן לשלם שכר : 2 דבר אל בני ישראל מועדי ה' עשה מועדות שיהיו ישראל מלמדין בהם שמעברין את השנה על גליות שנעקרו ממקומן לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלים : 3 ששת ימים וגו' מה ענין שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאלו חלל את השבתות וכל המקיים את המועדות מעלין עליו כאלו קיים את השבתות :
4 אלה מועדי ה' למעלה מדבר בעבור שנה וכאן מדבר בקדוש החדש :
5 בין הערבים משש שעות ולמעלה. פסח לה' הקרבת קרבן ששמו פסח :

8 וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃
פ

9 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 10 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת־קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת־עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן׃ 11 וְהֵנִיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לִרְצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ 12 וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לַיהוָה׃ 13 וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן אִשֶּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכֹּה

8 והקרבתם אשה וגו' הם המוספין האמורים בפרשת פנחס ולמה נאמרו כאן לומר לך שאין המוספין מעכבין זה את זה. והקרבתם אשה לה' מ"מ אם אין פרים הבא אילים ואם אין פרים ואילים הבא כבשים. שבעה ימים כל מקום שנא' שבעת שם דבר הוא שבוע של ימים שטי"נא בלעז (איין זיבענזינג) וכן כל ל' שמונת שמנת חמשת שלשת. מלאכה עבודה אפילו מלאכות החשובי' 10 לכם עבוד' וצורך שיש חסרון כיס בבטל' שלהן כגון דבר האבד כך הבנתי מת"כ 11 דקתני יכול אף חש"מ יהא אסור במלאכת עבוד' כו'. ראשית קצירכם שתהא ראשונ' לקציר: עומר עשירית האיפ' כך היתה שמה כמו וימודו בעומר (שמו' יו). והניף כל תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעל' ומוריד לעצור טללי' רעים. לרצונכם אם תקריבו כמשפט זה יהי' לרצון לכם. ממחרת השב' ממחרת י"ט הראשון של פס' שאם את' אומר שב' בראשי' 12 אי אתה יודע איזהו: ועשיתם כבש חובה לעומר הוא בא: 13 ומנחתו מנחת נסכיו שני עשרונים כפולה הית'. ונסכו יין רביעית ההין אף ע"פ שמנחתו

הבנת המקרא.

8 שבעת ימים כל מקום שנא' שבעת ש"ד הוא וכו', כבר פירשתי בפ' בא (שמות יכב) אכל ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים.

יַיִן רְבִיעִת הַהִין: [14] וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת־קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם: ס [15] וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה: [16] עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה: [17] מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים לַיהוָה: [18] וְהִקְרַבְתֶּם עַל־הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפַר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה לַיהוָה

כפולה אין נסכיו כפולים: [14] קלי קמח עשוי מכרמל רק שמייבשין אותו בתנור. כרמל הן קליות שקורין גרני"ליס (זאנגען). בכל מושבותיכם נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ ויש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו: [15] ממחרת השבת ממחרת יום טוב. תמימות תהיינה מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות: [16] השבת השביעית כתרגומו שבועתא שביעתא. עד ממחרת השבת השביעית תספרו ולא עד בכלל והן ארבעים ותשעה יום. חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה' ביום חמשים תקריבוה ואומר אני זהו מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו ומקרא מסורס הוא. מנחה חדשה היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש ואם תאמר הרי קדמה מנחת העומר אינה כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים: [17] ממושבותיכם ולא מחוצה לארץ. לחם תנופה לחם תרומה המורם לשם גבוה וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה. בכורים ראשונה לכל המנחות אף למנחת קנאות הבאה מן שעורים לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם: [18] על הלחם בגלל הלחם, חובה ללחם.

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃
19 וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי
20 כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים׃ וְהֵנִיף הַכֹּהֵן ׀
אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה עַל־
21 שְׁנֵי כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לַכֹּהֵן׃ וּקְרָאתֶם
בְּעֶצֶם ׀ הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־
מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל־
22 מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר
אַרְצְכֶם לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט
קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ חמישי
23 24 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד

ומנחתם ונסכיהם כמשפט מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפרשת
נסכים שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש (במדבר כח) זו
היא המנחה והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש:
19 ועשיתם שעיר עזים יכול שבעה כבשים והשעיר האמורים כאן הם שבעה
הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים כשאתה מגיע אצל פרים ואילים
אינם הן אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין:
20 והניף הכהן אותם תנופ׳ מלמד שטעונים תנופה מחיים יכול כולם ת״ל על
שני כבשים. קדש יהיו לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי צבור
22 שהן קדשי קדשים: ובקצרכם חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין, אמר רבי
אבדימי ברבי יוסף מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן
וראש השנה ויום הכפורים (וחג) מכאן ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה
לעני כראוי מעלין עליו כאלו בנה בית המקדש והקריבו עליו קרבנותיו בתוכו.
תעזב הנח לפניהם והם ילקטו ואין לך לסייע לאחד מהם. אני ה׳ אלהיכם

לַחֹ֗דֶשׁ יִהְיֶ֤ה לָכֶם֙ שַׁבָּת֔וֹן זִכְר֥וֹן תְּרוּעָ֖ה מִקְרָא־קֹֽדֶשׁ׃ [25] כָּל־מְלֶ֥אכֶת עֲבֹדָ֖ה לֹ֣א תַעֲשׂ֑וּ וְהִקְרַבְתֶּ֥ם אִשֶּׁ֖ה לַיהוָֽה׃ ס [26] וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ [27] אַ֡ךְ בֶּעָשׂ֣וֹר לַחֹדֶשׁ֩ הַשְּׁבִיעִ֨י הַזֶּ֜ה י֧וֹם הַכִּפֻּרִ֛ים ה֖וּא מִקְרָא־קֹ֜דֶשׁ יִהְיֶ֣ה לָכֶ֗ם וְעִנִּיתֶ֛ם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶ֖ם וְהִקְרַבְתֶּ֥ם אִשֶּׁ֖ה לַיהוָֽה׃ [28] וְכָל־מְלָאכָה֙ לֹ֣א תַעֲשׂ֔וּ בְּעֶ֖צֶם הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה כִּ֣י י֤וֹם כִּפֻּרִים֙ ה֔וּא לְכַפֵּ֣ר עֲלֵיכֶ֔ם לִפְנֵ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ [29] כִּ֤י כָל־הַנֶּ֙פֶשׁ֙ אֲשֶׁ֣ר לֹֽא־תְעֻנֶּ֔ה בְּעֶ֖צֶם הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה וְנִכְרְתָ֖ה מֵעַמֶּֽיהָ׃ [30] וְכָל־הַנֶּ֗פֶשׁ אֲשֶׁ֤ר תַּעֲשֶׂה֙ כָּל־מְלָאכָ֔ה בְּעֶ֖צֶם הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה וְהַאֲבַדְתִּ֛י אֶת־הַנֶּ֥פֶשׁ הַהִ֖וא מִקֶּ֥רֶב עַמָּֽהּ׃ [31] כָּל־מְלָאכָ֖ה לֹ֣א תַעֲשׂ֑וּ חֻקַּ֤ת עוֹלָם֙ לְדֹרֹ֣תֵיכֶ֔ם בְּכֹ֖ל מֹשְׁבֹתֵיכֶֽם׃ [32] שַׁבַּ֨ת שַׁבָּת֥וֹן הוּא֙ לָכֶ֔ם וְעִנִּיתֶ֖ם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶ֑ם בְּתִשְׁעָ֤ה לַחֹ֙דֶשׁ֙ בָּעֶ֔רֶב מֵעֶ֥רֶב עַד־עֶ֖רֶב תִּשְׁבְּת֥וּ שַׁבַּתְּכֶֽם׃ פ ששי

[24] נאמן לשלם שכר: זכרון תרועה זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות להזכיר לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל: [25] והקרבתם אשה המוספין האמורין בחומש הפקודים: [27] אך כל אכין ורקין שבתורה מיעוטין מכפר הוא לשבין ואינו מכפר על שאינם שבין: [30] והאבדתי לפי שהוא אומר כרת בכל מקו' ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן: [31] כל מלאכה וגו' לעבור עליו בלאוין הרבה או להזהיר על מלאכת לילה

כמלאכת

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַיהוָה׃
35 בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה
36 לֹא תַעֲשׂוּ׃ שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַיהוָה
בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הִוא כָּל־
37 מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה
אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב
אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר־יוֹם
38 בְּיוֹמוֹ׃ מִלְּבַד שַׁבְּתֹת יְהוָה וּמִלְּבַד מַתְּנוֹתֵיכֶם
וּמִלְּבַד כָּל־נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְבֹתֵיכֶם
39 אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה׃ אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת־תְּבוּאַת הָאָרֶץ

35 כמלאכת יום: מקרא קדש ביה"כ קדשהו בכסות נקייה ובתפלה ובשאר
36 ימים טובים במאכל ובמשתה ובכסות נקייה ובתפלה: עצרת היא עצרתי
אתכם אצלי כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן
ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום א' קשה עלי פרידתכם. כל
מלאכת עבודה אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם שאם לא תעשוה יש חסרון
כיס בדבר. לא תעשו יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבוד' ת"ל
37 היא: עולה ומנחה מנחת נסכים הקריבה עם העולה. דבר יום ביומו
חוק הקצוב בחומש הפקודים. דבר יום ביומו הא אם עבר יומו בטל קרבנו:
39 אך בחמשה עשר יום תחגו קרבן שלמים לחגיגה יכול תדחה את השבת
ת"ל אך הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה. באספכם את תבואת הארץ
שיהא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין

תָּחֹגּוּ אֶת־חַג־יְהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן: 40 וּלְקַחְתֶּם לָכֶם
בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף
עֵץ־עָבֹת וְעַרְבֵי־נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: 41 וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה
שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תָּחֹגּוּ אֹתוֹ: 42 בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ
שִׁבְעַת יָמִים כָּל־הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ
בַּסֻּכֹּת: 43 לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: 44 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי
יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ שביעי

כד

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: 2 צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת

העבור פעמים שהוא באמצע הקיץ או החורף. תחגו שלמי חגיגה. שבעת ימים אם לא הביא בזה יביא בזה יכול יהא מביאן כל שבעה ת"ל וחגותם אותו יום אחד במשמע ולא יותר ולמה נאמר שבעה לתשלומין: 40 פרי עץ הדר עץ שטעם עצו ופריו שוה. הדר הדר באילנו משנה לשנה וזהו אתרוג. כפת תמרים חסר וי"ו למד שאינה אלא אחת. וענף עץ עבות שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים וזה הדס העשוי כמין קליעה: 42 האזרח זה אזרח. בישראל לרבות את הגרים: 43 כי בסוכות הושבתי ענני כבוד: 2 צו את בני ישראל זו פרשת מצות הנרות, ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכן משמע ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך. שמן זית זך ג' שמנים יוצאים מן הזית הראשון קרוי זך והן מפורשין במנחות

ונתורת

הגהת המקרא.

40 כפת תמרים ח"ו לימד שאינה אלא אחת; עיין במס' סוכ' דף ל"ב א' ובפי' רש"י שם.
2 שמן זית זך שלשה שמנים וכו', פירשתי בפ' תצוה ע"ש.

נֵר תָּמִיד: [3] מִחוּץ לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד
יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד
[4] חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: עַל הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה
יַעֲרֹךְ אֶת־הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד: פ
[5] וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת:
[6] וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֶת
[7] עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְהוָה: וְנָתַתָּ עַל־
הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה
[8] אִשֶּׁה לַיהוָה: בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
[9] בְּרִית עוֹלָם: וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ
בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי

וכתורת כהני׳. תמיד מלילה ללילה כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום:
3 פרכת העדות שלפני הארון שהוא קרוי עדות, ורבותינו דרשו על נר מערבי
שהוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל שנותן בה שמן כמדת
חברותיה וממנה הי׳ מתחיל ובה הי׳ מסיים. יערוך אותו אהרן מערב
עד בקר יערך אותו עריכה הראויה למדת כל הליל׳ ושיערו חכמים חצי לוג
4 לכל נר ונר והן כדאי אף ללילי תקופת טבת ומד׳ זו הוקבעה להם: המנורה
הטהורה שהיא זהב טהור, ד״א על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנ׳ תחלה
6 מן האפר: שש המערכת שש חלות המערכת האחת. השלחן הטהור
של זהב טהור, ד״א על טהרו של שלחן שלא יהו הכנים מגביהין את הלחם
7 מעל גבי השלחן: ונתת על המערכת על כל אחת משתי המערכות היו
שני בזיכי לבונה מלא קומץ לכל אחת, והיתה הלבונה הזאת ללחם לאזכרה
שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה נקטר׳ כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת
והיא לזכרון ללחם שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ שהוא אזכרה למנחה:
9 והיתה המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא. ואכלוהו

יְהוָה חָק־עוֹלָם׃ ס וַיֵּצֵא בֶּן־ 10
אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן־אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ
הַיִּשְׂרְאֵלִי׃ וַיִּקֹּב בֶּן־הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת־ 11
הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל־מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ
שְׁלֹמִית בַּת־דִּבְרִי לְמַטֵּה־דָן׃ וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר 12
לִפְרֹשׁ לָהֶם עַל־פִּי יְהוָה׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ הוֹצֵא אֶת־ 13 14
הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה׃ וְאֶל־ 15

יושב על הכסא שהוא לי זכר: ויצא בן אשה ישראלית מהיכן יצא רבי לוי 10
אומר מעולמו יצא ר' ברכיה אומר מפרשה של מעלה יצא לגלג ואמר ביום
השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של ט' ימים
בתמיה, ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחוייב בא ליטע אהלו בתוך
מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו איש על דגלו
באותות לבית אבותם כתיב (במדבר ב) נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב
עמד וגדף. בן איש מצרי הוא המצרי שהרג משה. בתוך בני ישרא' מלמד
שנתגייר. וינצו במחנה על עסקי המחנ'. ואיש הישראלי זה שכנגדו
שמיחה בו מטע אהלו: ויקב כתרגומו ופריש שנקב שם המיוחד וגדף והוא 11
שם המפורש ששמע מסיני. ושם אמו שלומית בת דברי שבחן של ישרא'
שפרסמה הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונ'. שלומית דהוה פטפטה
שלם עלך שלם עלך שלום עליכון מפטפטת בדברי' שואלת בשלום הכל. בת
דברי דברנית היתה מדברת עם כל אדם לפיכך קלקלה. למטה דן מגיד
שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו כיוצא בו אהליאב בן אחיסמך למטה
דן (שמו' לא) שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו: ויניחוהו לבדו ולא הניחו מקושש 12
עמו ששניהם היו בפרק אחד ויודעים היו שהמקושש במיתה שנא' מחלליה מות
יומת (שמו' לא) אבל לא פורש להם באי זו מיתה לכך נאמר כי לא פורש מה
יעשה לו, אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה
אם לאו: השומעים אלו העדים. כל להביא את הדיינים. את ידיהם 14
אומרים לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך. כל העדה

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יְקַלֵּל
16 אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ: וְנֹקֵב שֵׁם־יְהוָה מוֹת יוּמָת
רָגוֹם יִרְגְּמוּ־בוֹ כָּל־הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ־
17 שֵׁם יוּמָת: וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל־נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת
18 יוּמָת: וּמַכֵּה נֶפֶשׁ־בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת
19 נָפֶשׁ: וְאִישׁ כִּי־יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
20 כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ: שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת עַיִן
שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן
מפטיר
21 בּוֹ: * וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת:
22 מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה
23 כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ

15 במעמד כל העד' ששלוחו של אדם כמותו : ונשא חטאו בכרת כשאין התרא':
16 ונוקב שם אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכינוי. ונוקב ל' קללה
17 כמו מה אקב (במדב' כג) : ואיש כי יכה וגו' לפי שנא' ומכ' איש וגו' (שמו' כא)
20 אין לי אלא שהרג את איש אשה וקטן מניין ת"ל כל נפש אדם : כן ינתן בו פירשו
רבותינו שאינו נתינת מום ממש אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד לכך כתיב
21 בו ל' נתינה דבר הנתון מיד ליד : ומכה בהמה ישלמנה למעל' דבר בהורג
בהמה וכאן דבר בעושה בה חבורה. ומכה אדם יומת אפילו לא הרגו אלא
עשה בו חבורה שלא נאמר כאן נפש ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב ובא להקישו
למכה בהמ' מה מכה בהמ' מחיים אף מכה אביו מחיים פרט למכ' לאחר מיתה
לפי שמצינו שהמקללו לאחר מית' חייב הוצרך לומר במכה שפטור ומה בבהמה
בחבלה שאם אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו אינו חייב עד שיעשה בו
22 חבורה: אני ה' אלהיכם אלהי כלכם כשם שאני מיחד שמי עליכם כך אני
23 מייחד על הגרים : ובני ישראל עשו כל המצוה האמורה בסקילה במקום
אחר דחייה רגימה ותלייה :

2 וידבר יהוה אל־משה בהר סיני לאמר: דבר אל־
בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל־הארץ
אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת ליהוה:
3 שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך
4 ואספת את־תבואתה: ובשנה השביעת שבת
שבתון יהיה לארץ שבת ליהוה שדך לא תזרע
5 וכרמך לא תזמר: את ספיח קצירך לא תקצור
ואת־ענבי נזירך לא תבצר שנת שבתון יהיה
6 לארץ: והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך
ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים
7 עמך: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה

1 בהר סיני מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו בסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה (ופרטותיה) ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בתורת כהנים, ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ופירושיה כלן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למש' שמסיני היו כלם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב:
2 4 שבת לה' לשם ה' כשם שנא' בשבת בראשית: יהיה לארץ לשדות ולכרמים. לא תזמור שקוצצין זמורותיה ותרגומו לא תכסח ודומה לו קוצים כסוחים (ישעי' לג) שרופה באש כסוחה (תהלי' פ): 5 את ספיח קצירך אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר קרוי ספיח. לא תקצור להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל. נזירך שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם. לא תבצור אותם אינך בוצר אלא מן המופקר:
6 והיתה שבת הארץ וגו' אף על פי שאסרתים עליך לא באכיל' ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך. שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור. לך ולעבדך ולאמתך לפי שנא' ואכלו אביוני עמך (שמות כג) יכול יהיו אסורים באכיל' לעשירים ת"ל לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלי' ועבדים ושפחות אמורים כאן. ולשכירך ולתושבך אף הגויים: 7 ולבהמתך

כָּל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל׃ ס 8 וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה׃ 9 וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם׃ 10 וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ׃ 11 יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ׃ 12 כִּי

ולחיה אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך מה ת"ל ולבהמתך הקיש בהמ' לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית כלה
8 לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית: שבתות שנים שמיטות שנים יכול יעשה שבע שנים רצופות שמט' ויעשה יובל אחריהם ת"ל שבע שנים שבע פעמים הוי אומר כל שמטה ושמטה בזמנה. והיו לך ימי שבע וגו' מגיד לך שאעפ"י שלא עשית שמיטות עשה יובל לסוף מ"ט שנה ופשוטו של מקרא יעלה לך חשבון
9 שנות השמיטות למספר מ"ט: והעברת לש' ויעבירו קול במחנה (שמות לו) לש' הכרזה. ביום הכפורים ממשמ' שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש א"כ למה נאמר בעשור לחדש אלא לומר לך תקיעת בעשור לחודש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תקיעת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא
10 בבית דין בלבד: וקדשתם בכניסתה מקדשין אותה בבית דין ואומרים מקודשת השנה. וקראתם דרור לעבדים בין נרצע בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר אמר ר' יהודה מהו לש' דרור כמדייר בי דיירא וכו' שדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים. יובל היא שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר. ושבתם איש אל אחוזתו שהשדות חוזרות לבעליהן. ואיש אל משפחתו תשובו לרבות
11 את הנרצע: יובל היא שנת החמישים שנה מה ת"ל לפי שנא' וקדשתם וגו' כלאי' בראש השנה ובת"כ. את נזיריה את הענבים המשומרים אבל בוצר

יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ 13 בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ׃ 14 וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו׃ 15 בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ׃ 16 לְפִי ׀ רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ׃ 17 וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־

אתה מן המופקרים כשם שנא׳ בשביעית כך נאמ׳ ביובל כמנאו ב׳ שנים קדושות סמוכות זו לזו שנת מ״ט שמיטה ושנת החמשים יובל: 12 קדש תהיה לכם תופסת דמיה כהקדש יכול תצא היא לחולין ת״ל תהיה בהווייתה תהא. מן השדה תאכלו על ידי השדה אתה אוכל מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה צריך אתה לבער מן הבית כשם שנא׳ בשביעית כך נאמר ביובל: 13 תשובו איש אל אחוזתו והרי כבר נאמר ושבתם איש אל אחוזתו אלא לרבות המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל: 14 וכי תמכרו וגו׳ לפי פשוטו כמשמעו ועוד יש דרשה מנין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך ת״ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור ומניין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך ת״ל או קנה מיד עמיתך. אל תונו זו אונאת ממון: 15 במספר שנים אחר היובל תקנה זהו פשוטו ליישב המקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דעו כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ותבואות השדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש מרובות ואכל ממנו תבואות הרבה הרי נתאנה מוכר לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכור לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו ורבותינו דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפילו יש שלשה תבואות באותן שתי שנים כגון שמכר׳ לו בקמותיה ושני אינו יוצא מפשוטו כלומר מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומעוט שנים שנים: 16 תרבה מקנתו תמכרנה ביוקר. תמעיט מקנתו תמעיט בדמיה: 17 ולא תונו איש את עמיתו כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט את חבירו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ ואם תאמר מי יודע אם

נתכוונתי

עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
18 וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וִישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח׃
19 וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם
20 לָבֶטַח עָלֶיהָ׃ וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה
הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ׃
21 וְצִוִּיתִי אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת
22 אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים׃ וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה
הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד הַשָּׁנָה
23 הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן׃ וְהָאָרֶץ
לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים
24 אַתֶּם עִמָּדִי׃ וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ

נתכוונתי לרעה לכך נאמר ויראת מאלהיך היודע מחשבות הוא כל דבר המסור
18 ללב שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו נאמר בו ויראת מאלהיך: וישבתם על
הארץ לבטח שבעון שמיטה ישראל גולים שנא' אז תרצה הארץ את שבתותיה
והרצת את שבתותיה (ויקר' כו) ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים
19 שמיטות שבטלו היו: ונתנה הארץ וגו' וישבתם לבטח עליה שלא תדאגו
20 משנת בצורת. ואכלתם לשובע אף בתוך המעיים תהא בו ברכה: ולא
נאסף אל הבית. את תבואתינו כגון יין ופירות האילן וספיחין הבאים
21 מאליהם: לשלש השנים לקצת הששית מניסן ועד ר"ה ולשביעית ולשמינית
22 שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן: עד השנה התשיעית עד חג
הסוכות של תשיעית שהוא עת בא תבואתה של שמינית לתוך הבית שכל ימות
הקיץ היו בשדה בגרנות ובתשרי הוא עת האסיף לבית ופעמים שהית' צריכה
לעשות לארבע שנים בששית שלפני השמט' השביעית שהן בטלין מעבוד' קרקע
שתי שנים רצופות השביעית והיובל ומקרא זה נאמר בשאר השמיטות כלן:
23 והארץ לא תמכר ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח
כובשה. לצמיתות לפסיקה למכירה פסיקה עולמית. כי לי הארץ אל
24 תרע עינך בה שאינה שלך: ובכל ארץ אחוזתכם לרבות בתים ועבד עברי

לארץ: ס רביעי כי־ימוך אחיך ומכר 25 מאחזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו: ואיש כי לא יהיה־לו גאל והשיגה 26 ידו ומצא כדי גאלתו: וחשב את־שני ממכרו 27 והשיב את־העדף לאיש אשר מכר־לו ושב לאחזתו: ואם לא־מצאה ידו די השיב לו והיה 28 ממכרו ביד הקנה אתו עד שנת היובל ויצא ביבל ושב לאחזתו: ס חמישי (שלישי כשמחוברין) ואיש 29 כי־ימכר בית־מושב עיר חומה והיתה גאלתו עד־תם שנת ממכרו ימים תהיה גאלתו: ואם 30 לא־יגאל עד־מלאת לו שנה תמימה וקם הבית

והדבר זה מפורש בקדושין בפרק ראשון, ולפי פשוטו סמוך לפרשה שלאחריו שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב: 25 כי ימוך אחיך ומכר מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני. מאחוזתו ולא כולה למד דרך ארץ שישייר שדה לעצמו. וגאל את ממכר אחיו ואין הלוקח יכול לעכב: 26 ואיש כי לא יהיה לו גואל וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים אלא גואל שיוכל לגאול ממכרו: 27 וחשב את שני ממכרו כמה שנים היו עד היובל כך וכך ובכמה מכרתיה לך בכך וכך עתיד היית להחזירה ביובל נמצאת קונה מספר התבואות כפי חשבון של כל שנה אכלת אותם שלש שנים או ארבע הוצא את דמיהן מן החשבון וטול את השאר וזהו והשיב את העודף בדמי המקח על האכילה שאכלה ויתכנס ללוקח. לאיש אשר מכר לו המוכר הזה שבא לגאלה: 28 די השיב לו מכאן שאינו גואל לחצאין. עד שנת היובל שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום שהיובל משמט בתחלתו: 29 בית מושב עיר חומה בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון. והיתה גאולתו לפי שנא' בשדה שיוכל לגאלה יותר שנים ואילך כל זמן שירצה ובתוך שתי שנים הראשונים אינו יכול לגאלה הוצרך לפרש בזה שהוא חלוף שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה ולאחרי יכאן אינו גואלה. והיתה גאולתו של בית. ימים ימי שנה שלימה קרויים ימים וכן תשב הנערה אתנו ימים (בראשי' כד): 30 וקם הבית לצמיתות יצא

לו ק׳ אֲשֶׁר־בָּעִיר אֲשֶׁר־לֹא חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ
31 לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל: וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין
לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה
32 תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא: וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי
33 אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם: וַאֲשֶׁר יִגְאַל
מִן־הַלְוִיִּם וְיָצָא מִמְכַּר־בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל
כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הִוא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי
34 יִשְׂרָאֵל: וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי

מכחו של מוכר ועמד בכחו של קונה. (אשר לא חומה לו קרינן אמרו
רבותינו ז"ל אף על פי שאין לו עכשיו הואיל והיתה לו קודם לכן, ועיר נקנה
היא והוצרך לכתוב לה אלא מתוך שצריך לכתוב לא בפנים תקנו לו במסורת
זה נופל על זה). לא יצא ביובל אמר רב ספרא אם פגע בו יובל בתוך
31 שנתו לא יצא: ובתי החצרים כתרגומו פצחין עיירות פתוחות מאין חומה
ויש הרבה בספר יהושע הערים וחצריהם (יהושע יג), בחצריהם ובטירותם
(בראשית כה). על שדה הארץ יחשב הרי הן כשדות הנגאלים עד היובל
ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו: גאלה תהיה לו מיד אם ירצה ובזה
יפה כחו מכח שדות שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים. וביובל יצא בחנם:
32 וערי הלוים ארבעים ושמונה עיר שנתנו להם. גאולת עולם גואל מיד אפילו
לפני שתי שנים אם מכרו שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים אמה סביבות
הערים או אם מכרו בית בעיר חומה גואלין לעולם ואינו חלוט לסוף שנה:
33 ואשר יגאל מן הלוים ואם יקנה בית או עיר מהם ויצא ביובל אותו ממכר
של בית או של עיר וישוב ללוי שמכרו ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של
ישראל וגאולה זו ל' מכיר', ד"א לפי שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים יכול לא
דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהי'
חלוט ת"ל ואשר יגאל מן הלוים אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם. ויצא
ממכר בית הרי זו מצוה אחרת ואם לא גאלה יוצאה ביובל ואינו נחלט לסוף
שנה כבית של ישראל. כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם לא הי' להם נחלת
שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות ויש
34 להם גאול' כשדות כדי שלא יופקעו נחלותיהם מהם: ושדה מגרש עריהם
לא ימכר מכר גזבר שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה
יוצאה לכהנים ביובל כמו שנא' בישראל ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגא'

אֲחֻזַּת עוֹלָם הוּא לָהֶם׃ ס 35 וְכִי־
יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר
וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ׃ 36 אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית
וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ׃ 37 אֶת־כַּסְפְּךָ
לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ׃
38 אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם
לֵאלֹהִים׃ ס ששי (רביעי במחובר) 39 וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ
עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד׃
40 כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד
עִמָּךְ׃ 41 וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־

עוד (ויקר' כז) אבל בן לוי גואל לעולם: 35 והחזקת בו אל תניחהו שירד ויפול
ויהיה קשה להקימו אלא חזקהו משעת מוטת היד למה זה דומה למשאוי שעל
החמור עודהו על החמור אחד תופס בו ומעמידו נפל לארץ חמשה אין מעמידין
אותו. גר ותושב (גר זה גר צדק) אף אם הוא גר או תושב ואי זהו תושב
כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"א ואוכל נבלות: 36 (נשך ותרבית חד שוינהו
רבנן ולעבור עליו בשני לאוין). ויראת מאלהיך לפי שדעתו של אדם נמשכת
אחר הרבית וקש' ליפרוש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות
אצלו הוצרך לומר ויראת מאלהיך או התולה מעותיו בנכרי כדי להלוותם לישראל
ברבית הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו לכך הוצרך לומר ויראת
מאלהיך: 38 אשר הוצאתי וגו' והבחנתי בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע
ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית ואומר של גוי הם, ד"א אשר הוצאתי
אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי אפילו הן כבדות עליכם.
לתת לכם את ארץ כנען בשכר שתקבלו מצותי. להיות לכם לאלהים
שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים וכל היוצא ממנה כעובד ע"א: 39 עבודת
עבד עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ
ולא ינעול לו מנעליו: 40 כשכיר כתושב עבודת קרקע ומלאכת אומנות
כשאר שכירים התנהג בו. עד שנת היובל אם פגע בו יובל לפני שש שנים
היובל מוציאו: 41 הוא ובניו עמו אמר ר' שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן

42 מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב׃ כִּי־עֲבָדַי
הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא
43 יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד׃ לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ
44 וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־
לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ
45 עֶבֶד וְאָמָה׃ וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם
מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר
46 הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה׃ וְהִתְנַחַלְתֶּם
אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם

אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו. אל אחוזת אבותיו אל כבוד אבותיו ואין
42 מזלזלין בכך. אחוזת חזקת: כי עבדי הם שטרי קודם. לא ימכרו ממכרת
43 עבד בהכרזה כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח: לא תרדה
בו בפרך מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה
והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שאבא שמא תאמר אין מכיר בדבר אם
לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללבו לכך נאמר
44 ויראת: ועבדך ואמתך אשר יהיו לך אם תאמר אם כן במה אשתמש בעבדי
איני מושל באומות אינו כוכל שהרי הזהרתני לא תחיה כל נשמה (דברים כ)
אלא מי ישמשני מאת הגוים הם יהיו לך לעבדים. אשר סביבותיכם ולא
שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה (דברים כ):
45 וגם מבני התושבים שבאו מסביבותיכם לישא נשים בארצכם וילדו להם הבן
הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה אלא אתה מותר לקנותו כעבד. מהם
46 תקנו אותם תקנו: והתנחלתם אותם לבניכם החזיקו בהם לנחל' לצורך
בניכם אחריכם, ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שאם כן היה לו לכתוב

הבנת המקרא.

46 והתנחלתם אותם לבניכם, החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם וכו'
עס"ה, בעבור שמדקדק ל' התפעל להכב מעשה הפעולה יש עצמו לא יש זולתו
לכך הוכרך לפרש והתנחלתם החזיקו לנחל', ומלת אותם כמו בהם דוגמת
אך בה' אל תמרודו ואותנו אל תמרודו (יהושע כב יט) שפירושו כמו ובנו יש
תמרודו, והלמ"ד של לבניכם טעמו לצורך בניכם דוגמת ומתי אעשה גם אנכי
לביתי (בראשי' ל׳) שטעמו לצורך ביתי, וכן ויזרע לו השמש ורדים כמוהם.

בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו
לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ׃ ס שביעי וְכִי 47
תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ
וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת
גֵּר׃ 48 אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו
יִגְאָלֶנּוּ׃ 49 אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־מִשְּׁאֵר
בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל׃
50 וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל
וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר
יִהְיֶה עִמּוֹ׃ 51 אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב
גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ׃ 52 וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים
עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־
גְּאֻלָּתוֹ׃ 53 כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶּנּוּ

והנחלתם אותם לבניכם והתנחלתם כמו והתחזקתם (במדבר יג). איש
באחיו להביא נשיא בעמיו ומלך במשרתיו שלא לרדו' בפרך: 47 יד גר ותושב
גר והוא תושב כתרגומו ערל ותותב וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב. וכי תשיג
יד גר ותושב עמך מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך. ומך אחיך עמו מי גרם
לו שימוך דבוקו עמו ע"י שלמד ממעשיו. משפחת גר זה הנכרי כשהוא אומר
לעקר זה הנמכר לע"א עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים
ולשאוב מים: 48 גאולה תהיה לו מיד אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל שהרי
כל עצמו לא קנאו אלא לעובדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו שנא' למטה ויצא
בשנת היובל ובגוי שתחת ידך הכתוב מדבר ואף על פי כן לא תבא עליו בעקיפין
מפני חלול השם אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה
ינכה לו הגוי מן דמיו אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים
מנה נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה ואם שהה זה אצלו חמש שנים ובא
ליגאל ינכה לו חמשת מנים ויתן לו העבד ט"ו מנים וזהו והיה כסף ממכרו
במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו חשבון המגיע לכל שנ' ושנה יחשב כאלו
נשכר עמו כל שנ' במנה וינכה לו: 51 אם עוד רבות בשנים עד היובל. לפיהן

בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ: וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא

54 בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ: כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל

55 עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ

1 מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם

אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן

מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ

2 כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ

וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה: פ

3 אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם

4 אֹתָם: וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ

מפטיר

52 יגל כמו שפירשתי: לא ירדנו בפרך לעיניך כלומר ואתה רואה:
54 (הוא ובניו עמו הגוי חייב במזונות בניו). ואם לא יגאל באלה באלה הוא נגאל
ואינו נגאל בשש: כי לי בני ישראל עבדים שטרי קודם. אני ה' אלהיכם
כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה: לא תעשו לכם אלילים
כנגד זה הנמכר לנכרי שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמוהו
הואיל ורבי עובד ע"א אף אני כמוהו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמוהו
לכך נאמרו מקראות הללו ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר
על השביעית ואם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו לכך
סמך לה וכי תמכרו ממכר וגו' (מה כתיב ביה או קנה מיד וגו' דבר הנקנה
מיד ליד) לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו לא חזר בו סוף מוכר את ביתו לא חזר
בו סוף לוה ברבית כל אלו האחרונות קשה מן הראשונות לא חזר בו סוף מוכר
את עצמו לא חזר בו לא דיו לישראל אלא אפילו לנכרי. ואבן משכית ל' כסוי
כמו ושכותי כפי (שמות לג) שמכסין הקרקע ברצפת אבנים. להשתחוות
עליה אפילו לשמים לפי שהשתחואה בפשוט ידים ורגלים היא ואסרה תורה
לעשות כן חוץ מן המקדש: אני ה' נאמן לשלם שכר:

אם בחקתי תלכו יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ועשיתם אותם הרי
קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתור'.
ואת מצותי תשמרו הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כמו שנאמר
ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם (דברים ה): בעתם בשעה שאין דרך בני

יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ: וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ
אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם
לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם: וְנָתַתִּי שָׁלוֹם
בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה
מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם: וּרְדַפְתֶּם
אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב: וְרָדְפוּ מִכֶּם
חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ
אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב: וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי

אדם לצאת כגון בלילי שבתות. ועץ השדה הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות: והשיג לכם דיש את בציר שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הבציר ובבציר תעסקו עד שעת הזרע. ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קמעא והוא מתברך במעיו: ונתתי שלום שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום ת"ל אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר עוש' שלום ובורא את הכל (ישעי' מה). וחרב לא תעבור בארצכם אין צריך לומר שלא יבואו למלחמה אלא אפילו לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה: לפניכם לחרב איש בחרב רעהו: ורדפו מכם מן החלשים שבכם ולא מן הגבורים שבכם. חמשה מאה ומא' רבבה וכי כך הוא החשבון והלא לא הי' צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התור'. ונפלו אויביכם וגו' שיהיו נופלין לפניכם שלא כדרך הארץ: ופניתי אליכם

הבנת המקרא.

ונתתי שלום בארץ, שמא תאמרו וכו' וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל עכ"ל, כן הגירסא בכל פירושי רש"י דילן גם בדפוס גם בכ"י והוא תימא כי לא מצאנו בכל המקרא עושה שלום ובורא את הכל אבל מצאנו עושה שלום ובורא רע (ישעי' מה ז) א"כ מאי וכן הוא אומר שאמר הרב? ואין לומר שדעתו וכן הוא אומר בברכת יוצר אור, שאין מדקדק הרב לומר וכ"ה אומר כ"א על מה שנמצא במקראי קדש לא זולתו, אכן האמת כלשון הספרא ושם גרס וכן הוא אומר עושה שלום ובורא רע מגיד שהשלום שקול כנגד הכל, וכוונתו מבוארת, אחרי שהכתוב הזה הזכיר ההפכיים אור וחשך והם קנין והעדר ככה שלום ורע הם קנין והעדר לכן השלום הוא קנין כל טוב והעדרו הרע ומגיד שהשלום שקול כנגד הכל.

אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי
10 אִתְּכֶם׃ וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ
תּוֹצִיאוּ׃ וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל
11 נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃ וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם
12 לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם׃ אֲנִי יְהוָה
13 אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם
וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת׃ פ
14 וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת

אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים וכו' כדאי' בת"כ. והפריתי אתכם בפריה ורביה. והרביתי אתכם בקומה זקופה. והקימותי את בריתי אתכם ברית חדשה לא כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר שנא' וכרתי את בית ישראל ואת בית
10 יהודה ברית חדשה לא כברית וגו' (ירמי' לא): ואכלתם ישן נושן הפירות יהיו משתמרין וטובים להתישן שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד. וישן מפני חדש תוציאו שיהא הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן:
11 ונתתי משכני זה בית המקדש. ולא תגעל נפשי אין רוחי קצה בכם כל געילה ל' פליטת דבר הבלוע בדבר כמו כי שם נגעל מגן גבורים (שמוא' א ב) לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או
12 חנית שלא יקוב העור: והתהלכתי בתוככם אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלהים:
13 אני ה' אלהיכם כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים. מוטות כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר כמו עשה לך מוסרות ומוטות (ירמי' כז) קבי"ליא בלעז (ג̇ופפ̇ען). קוממיות
14 בקומה זקופה: ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים יכול לקיים המצות כשהוא אומר ולא תעשו וגו' הרי קיום מצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ומה ת"ל לי אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומכוין למרוד בו וכן בנמרוד גבור ציד לפני ה' (ראשי')

הָאֵלֶּה׃ 15 וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי׃ 16 אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם׃ 17 וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם

מכירו ומתכוין למרוד בו, וכן באנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד (בראשית י"ג) מכירים את רבונם ומתכוונים למרוד בו. ולא תעשו משלא תלמדו לא תעשו הרי שתי עבירות: 15 ואם בחקתי תמאסו מואס באחרים העושים. משפטי תגעל נפשכם שונא החכמים. לבלתי עשות מונע את אחרים מעשות. את כל מצותי כופר שלא צויתים לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל המצות. להפרכם את בריתי כופר בעיקר הרי שבע עבירות הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעית ואלו הן לא למד ולא עשה מואס באחרים העושין שונא את החכמים מונע את האחרים כופר במצות כופר בעיקר: 16 והפקדתי עליכם וצויתי עליכם. שחפת חולי שמשחף את הבשר אנפו"ליש בלעז (געשוואולסט) דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית פניו זעופה. קדחת חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו כמו כי אש קדחה באפי (דברים לב). מכלות עינים ומדיבות נפש העינים צופות וכלות לראות שיקל וירפא וסוף שלא ירפא וידאבו הנפשות של משפחתו במותו כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים. וזרעתם לריק תזרעו ולא תצמח ואם תצמח ואכלוהו אויביכם: 17 ונתתי פני פנאי שלי פונ' אני מכל עסקי להרע לכם: ורדו בכם שונאיכם כמשמעו ישלטו בכם, אגדת ת"כ מפרשה זו אף אני אעשה זאת, איני מדבר אלא באף וכן אף אני אלך עמכם בקרי. והפקדתי עליכם שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אצלכם תביא אחרת ותסמכנה לה. בהלה מכה המבהלת את הבריות ואיזו זו מכת מותן. את השחפת יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו ת"ל שחפת שהוא נשחף או עתי' שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח ת"ל ואת הקדחת מלמד שהוא מקדיח או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה ת"ל מכלות עינים או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה ת"ל ומדיבות נפש. וזרעתם לריק זרעכם זורעה ואינה מצמחת ויוצאת מה אויביכם באים ואוכלים ת"ל ואכלוהו אויביכם הא כיצד זורעה שנה

18 וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם׃ וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃

ראשונה ואוכלה מלמחת שנה שנייה מלמחת ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי המצור ובפנים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד, ד״א וזרעתם לריק זרעכם כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שאתה עמל בהם ומגדלן והחטא בא ומכלה אותם וכן הוא אומר אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם (איכ׳ ב): ונתתי פני בכם כמו שנא׳ בטובה ופניתי אליכם כך נאמר ברע׳ ונתתי פני משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרע׳. ונגפתם לפני אויביכם שיהא המות הורג אתכם מבפנים ובעלי דבביכון מקיפים אתכם מבחוץ. ורדו בכם שונאיכם שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם שבשעה שאומות העולם ע״א עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי שנא׳ והי׳ אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו׳ ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ (שופטים ו) אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו׳ (מיכ׳ ג). ונסתם מפני אימה. ואין רודף אתכם מבלי כח: 18 ואם עד אלה ואם בעוד אלה לא תשמעו. ויספתי עוד יסורין אחרים. שבע על חטאתיכם שבע פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה

הבנת המקרא.

17 ונסתם מפני אימה, ואין רודף אתכם מבלי כח, עכ״ל, מאד נתקשו המפרשים ביישוב הדבור הזה ולא יכלו להולמו עד שנכנסו בדוחקים רבים, ויאמר ראש המפרשים הוא הרא״ם ז״ל שבא הכתוב להודיענו חסרון כח הנרדפים כי לא ימושו השונאים לרדוף אחריהם לפי שידעו שאין בהם כח לשוב ולהתקבץ ולהתקומם כנגדם לפיכך יחדלו מלרדוף כי אין בו צורך וכו׳, ובדרכו דרך הרב בעל ברית אברהם בפי׳ ילקוט באומרו ואין רודף אתכם מבלי כח כלומר לא יהיו צריכים לרדוף אחריכם שאז בנחת ילכו וישיגו אתכם מפני שאין כח בכם לנוס ולרוץ כדכתיב וילכו בלא כח לפני רודף עכ״ל, ועד״ז פירשוהו המפרשים כולם, והוא רחוק מאד ממשמעות ל׳ הכתוב לכל מי שיש לו חיך לטעום ל׳ ומליצה, ועוד והרי כבר נאמר ונסתם ול׳ ניסה הוא ההליכה במרוצה ובחפזון מלפני הרודף שלא ישיגהו, והוי לי׳ ליכתב ונסתם ואין כח ואין רודף אתכם, אכן האמת הברור שמבלי כח שהזכיר הרב והעתיקו מלשון רז״ל במדרש הוא עולה על הרודף לא על הנרדף, ורצה להשמיענו בזה עונש הקללה והפלגת המכה שהיא עד להפליא, והמאמר הזה מחובר עם ורדו בכם שונאיכם הסמוך לפניו וגם פירשו ז״ל שאין הכוונה בו שונאים נכרים כ״א שונאים ישראלים שיהיו רודים בהם וזה טעם ורדו בכם שונאיכם ר״ל שונאים שבכם שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם לפי שהרודים אשר מכם ובכם הם

מציקים

19 וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה׃ 20 וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ 21 וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם׃

19 למעלה: ושברתי את גאון עוזכם זה בית המקדש וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם (יחזקאל כ): ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה זו קשה משל משה שעם הוא אומר והיו שמיך אשר על ראשך נחשת וגו' (דברים כח) שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיע והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיעה ויהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך

20 שהנחשת מזיע והיא מאבדת פירותיה: ותם לריק כחכם הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון ומלקה אותו הרי שיניו של זה קהות. ולא תתן ארצכם את יבולה אף מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע. ועץ הארץ אפילו מן הארץ יהא לקוי שלא יחניט פירותיו בשעת החנטה. לא יתן משמש למעל' ולמטה אען ואפרי. לא יתן פריו כשהוא מפרה משיר פירותיו הרי ב' קלל' ויש כאן שבע פורענוי':

21 ואם תלכו עמי קרי רבותינו אמרו עראי במקרה שאינו אלא לפרקים כן תלכו עראי במצות ומנחם פירש ל' מניעה וכן הוקר רגלך (משלי כה) וכן יקר רוח (משלי יז) וקרוב ל' זה לתרגומו של אונקלוס ל' קושי שמקשין לבם לימנע מהתקרב אלי. שבע כחטאתיכם שבע פורעניות אחרים במספר שבע כחטאתיכם

הבנת המקרא.

מעיקים יותר מרודים ככרים וכמו שהזכיר, וגם המקבל מרדות מאחיו הוא יותר מפח נפש מהמקבל מרדות מנכרי, ועל זה אמר ונסתם מפני אימה ר"ל מפני אימת הישראלים הרודים בכם, ואמר ואין רודף אתכם מבלי כח ר"ל מבלי כח הרודף כי גם הוא ישראל ורבנו בו גם הוא כל האלות והקללות הכתובו' בספר התורה הזה והנה גם הוא מוכה ונגוע וחסר כח לרדוף ומ"מ תנוסו מפני אימתו, וזה יורה על אימה מופלגת ומורך לב עצום עד להפליא, ודוגמתו ורדף אותם קול עלה נדף וה"א כמשמעו כי כל כך תהי' האימה טבועה בלבם עד שיתבלבל דמיונם ויחשבו קול חלש של עלה נדף לקול המון הרודף וינוסו ונפלו ואין רודף.

ושכלה

[22] וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה
אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה
אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם׃ [23] וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ
לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי׃ [24] וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם
בְּקֶרִי וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃
[25] וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם
אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד־
אוֹיֵב׃ [26] בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים
לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל

[22] כחטאתיכם : והשלחתי לשון גירוי. ושכלה אתכם אין לי אלא חיה משכלת
שדרכה בכך בהמ' שאין דרכה בכך מנין ת"ל ושן בהמות אשלח בם (דברי' לב)
הרי ב' ומנין שתהא ממיתה בנשיכה ת"ל עם חמת זוחלי עפר (דברים לב)
מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים בארץ ישראל חמור
נושך וממית ערוד נושך וממית. ושכלה אתכם אלו הקטנים. והכריתה
את בהמתכם מבחוץ. והמעיטה אתכם מבפנים. ונשמו דרכיכם
שבילים גדולים ושבילים קטנים הרי שבע פורעניות שן בהמה ושן חיה חמת
[23] זוחלי עפר ושכלה והכריתה והמעיטה ונשמו : לא תוסרו לי לשוב אלי :
[25] נקם ברית יש נקם שאינו בברית כדרך שאר נקמות וזהו סמוי עיניו של
צדקיהו, ד"א נקם ברית נקמת בריתי אשר עברתם, כל הבאת חרב שבמקרא
היא מלחמת חיילות אויבים. ונאספתם מן החוץ אל תוך הערים מפני המצור.
ושלחתי דבר בתוככם על ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם
לפי שאין מלינים את המת בירושלים וכשהם מוציאין את המת לקברו נתנים
[26] ביד אויב : מטה לחם לשון משען כמו מטה עוז (ירמי' מח) בשברי לכם מטה
לחם אשבור לכם כל מסעד אוכל והם חסרי רעב. ואפו עשר נשים לחמכם
בתנור אחד מחוסר עצים. והשיבו לחמכם במשקל שתהא התבואה

נבנת המקרא.

[22] ושכלה אתכם, אלו הקטנים, והכריתה וכו', וכן הוא בת"כ, והוא מבואר
כי לשון שיכול איננו נופל כ"א על אבידת הבנים כמו שפי' רש"י בראשי' מ"ג ל"ב
על אותי שכלתם והיינו במיתת הקטנים, וככה מחוץ תשכל חרב שפי' האזינו
שחרב הגייסות תשכל האבות במיתת הבנים אנשי הננא כי אין דרך הזקנים
לצאת בננא, לכן והמעיטה אתכם מבפנים.

וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ׃ ס וְאִם־
בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי׃
וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־
אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃ וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם
וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ׃ וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם
וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־
פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי
אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם
וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם׃ וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־
הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ׃
וְאֶתְכֶם אֱזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב

נרקבת ונעשית פת נפולת ומשתברת בתנור והן יושבות ושוקלות את השברים לחלקם ביניהם. ואכלתם ולא תשבעו זו מארה בתוך המעים בלחם הרי שבע פורעניות חרב מצור דבר שבר מטה לחם חוסר ענים פת נפולת מארה במעים ונתתם אינה מן המנין היא הקרב: במותיכם מגדלים ובירניות. חמניכם מין ע"ז שמעמידין על הגגות ועל שם שמעמידין בחמה קרויין חמנים. ונתתי את פגריכם תפוחי רעב היו ומוציאים יראתם מחיקם ומנשקים אותם וכריסו נבקעת ונופל עליה. וגעלה נפשי אתכם זה סילוק שכינה: ונתתי את עריכם חרבה יכול מאדם כשהוא אומר והשמותי אני את הארץ הרי אדם אמור הא מה אני מקיים חרבה מעובר ושב. והשימותי את מקדשיכם יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשימותי את מקדשיכם מן הגדודיות שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם הרי שבע פורעניות אכילת בשר בנים ובנות השמדת במות הרי שתים כריתות חמנים אין כאן פורענות אלא על ידי השמדת הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות ויכרתו ונתתי את פגריכם וגו' הרי שלש סילוק שכינה ד' חרבן ערים שממון מקדש מן הגדודיות ולא אריח קרבנות הרי שבע: והשמותי אני את הארץ זו מד' טוב' לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם שתהא שוממה מיושביה: ואתכם אזרה בגוים זו מדה קשה שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמים וישראל נזרו

כבמזרה

וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה׃
34 אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הֳשַׁמָּה
וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת
35 אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ׃ כָּל־יְמֵי הָשַּׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר
לֹא־שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ׃
36 וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם בְּאַרְצֹת

כשמזרה אדם שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה. והריקותי כששולף החרב מתריקן הנדן ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור. והיתה ארצכם שממה שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה נראות לכם חרבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו
34 וביתו חרבים כך שנויה בת"כ: אז תרצה תפייס את כעס המקום שכעס
35 על שמטותיה. והרצת למלך את שבתותיה: (כל ימי השמה ל' הפעלת ומ"ם דגש במקום כפל שממה): את אשר לא שבתה שבעים שנה של גלות בבל הן היו כנגד שנות השמטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ד' מאות ותשעים שנה ג' מאות וצ' היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים ובני יהודה הכעיסו לפניו מ' שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים הוא שנא' ביחזקאל (ד) ואתה שכב על צדך השמאלית וגו' וכלית את אלה וגו' ושכבת על צדך הימנית מ' יום ונשאת את עון בית יהודה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש ואם תאמר שנות מנשה חמשים וחמש היו מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתים כמו ששנו' באגדת חלק ושל אמון שתים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדם לצדקיהו צא וחשוב לארבע מאות שנה ששים וארבע, לשלשים ושש שנה חמש שמטות הרי שבעים חסר אחת, ועוד שנה יתירה שנכנסה בשמטה המושלמת לשבעים ועליהם נגזר ע' שנה שלמים וכן הוא אומר בדברי הימים (ב לו) עד רצתה
36 הארץ את שבתותיה למלאת שבעים שנה: והבאתי מרך פחד ורך לבב מ"ם של

הבנת המקרא.

36 והבאתי מורך, פחד ורך לבב, מ"ם של מורך יסוד נופל וכו', כוונתו מבוארת כי מורך לשון רכות הלב הוא ונפלה בו המ"ם לתיקון השם וכן כתב הראב"ע שהוא מבעלי הכפל מגזרת ורך הלבב, וכן במועל ידיה' (נחמי' ח ו), וב"כ רד"ק במכלול בבעלי הכפל שמשקלם כמִפַּל מלעיל, ומה שכתב רש"י כמו מועד ומוקש ר"ל שגם באלה המ"ם מיסוד הנופל אף שהם מגזרה אחרת ומבקל

איביהם ורדף אתם קול עלה נדף ונסו מנסת־

של מרך יסוד כיפל הוא כמו מ"ס של מועד ושל מוקש. ונסו מנוסת הרב כאלו רודפים הורגים אותם. עלה נדף שהרוח רודפו ומכהו על עלה אחר ומקשקש ומוציא קול וכן תרגומו קל טרפא דשקיף וכן תרגומו של חבורת הנכת להמקדח. [illegible] מקיפי

ומשקל' מועל מלרע, אכן הרב רשב"ס מאן בדקדוקו זה ואמר ז"ל מורך איננו לשון רך והלבב, ואל הדרך לבי, כי המ"ס של מרך עיקר שהרי הניגון במ"ס כמו אהל, אבל בכסף, וקראת לשבת ענג ואין לו חבר כ"א בתלמוד בשחיטת חולין נתמרך בשו טרפות (דף מה ב) עכ"ל, ושם פי' רפי' המרכה לשון מורך שנתרככה ונעשית המוח בתוך הקרום כמים ונשפך וכו', ולמדנו מפירושו שגם בלשון נתמרך שבתלמוד אין המ"ס מעיקר היסוד אבל רז"ל עשאוהו כמו עיקר לבנות ממנו תיבות אחרות השוות לו בעיקר פתרונם ובבדלי' רק בבד מה וכמו שעשו בלשון תרומה ובלשון התחלה ודומיהם וכן אז"ל ממשכן ומתמשכן ועשו המ"ס כמו שרש, ובדרך זה דרכו העברים בהיותם בארצם בעוד שהי' לשונם חי וקים ומצאנו כמוהו בכתבי הקדש כמו מאן מגזרת אין, מלך וממלכה מגזרת ילך לשון הולכה כמו מוליך, וכן מצא לשון מציאה מגזרת יצא לשון הוצאה כמו מוציא שאין מציאה כ"א הוצאת הטמון אל הגלוי, וכן ממזור מן מזור הייתי לאחי (תלים כט) ומגזרת זר לשון ריחוק, וכ"כ רד"ק בשרש מזר, ורבים כאלה לא באות מ"ס לבד אבל גם בכל שאר אותיות השמוש וכמו שכתבתי במקומות אחרים, וראיתי בספרא שאמר ז"ל והבאתי מורך בלבבם איכו אומר והבאתי מרוך בלבבם שא והבאתי מורך בלבבם ואיזו זו אימה ופחדה דאגה ורעדה ויראה עכ"ל, ונתקשה בביאורו הרב בעל קרבן אהרן עד שהוצרך להגיה ובכל זאת לא העלה בידו כלום כנראה למעיין בדבריו, ולדעתי דעת הספרא מבואר' ורצונו שאין מורך לשון נתמרך שבתלמוד שאם כן הי' לו לומר מרוך שהרי לא השתמשו בתלמוד בלשון זה כ"א במשקל כבד לכן השם היוצא ממנו צריך להיות גם הוא במשקל כבד כמו קנוץ ושקוץ וחבוק ושבור ודומיהם שכולם יוצאים מן הפעלים הבנויים במשקל הכבד, לכן אין מורך לשון מרוך אבל לשון רכות היוצא מבנין הקל, אלא שרכות הלב הוא על מינים שונים יש שהוא רך לב מהתענג ומרך, ויש שהוא רך לב להיות מתפעל בקלות מצרות אחרים וע"מ אמין לבו בגבורים להתקומם לכל הקמים עליו, ויש שהוא רך לב עד שבנקל נוכל להטותו לכל אשר נרצה ורבים כאלה רכי הלב מבלי שום פחד ואימה ויראה, ולכן לא אמר הכתוב והבאתי רכות בלבבם אבל אמר מורך שהוא שם דבר כולל כל מיני רכות הלב, וזהו שאמר ואיזו זו אימה ופחדה דאגה ורעדה ויראה, וזהו שדייק גם רש"י ז"ל באומרו פחד ורך לבב ור"ל רך לבב שיסודו הפחד והנולדים ממנו דאגה ורעדה ויראה שכולם ילידי הפחד המה בפנים שונים. עלה נדף שהרוח רודפו וכו', ר"ל נדף כמו נגדף והוא תאר לעלה כלומר עלה שהוא נדף ומקשקש, והוא

חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף׃ 37 וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב וְרֹדֵף אָיִן וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ 38 וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם׃ 39 וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֺנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֺנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקּוּ׃ 40 וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֺנָם וְאֶת־עֲוֺן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי׃ 41 אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֺנָם׃ 42 וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם

37 מטקופי: וכשלו איש באחיו כשירוצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ. כמפני חרב כאלו בורחים מלפני הורגים שיהא בלבבם פחד וכל שעה סבורים שאדם רודפם, ומדרשו וכשלו איש באחיו זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבין זה לזה: 38 ואבדתם בגוים כשתהיו פזורים תהיו אבודים זה מזה. ואכלה אתכם אלו המתים בגולה: 39 בעון אבותם אתם כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם. ימקו ל' המסה כמו ימסו וכמוהו תמקנה בחוריהן (זכריה יד) נמקו חבורותי (תהלי' לח): 41 והבאתי אותם אני בעצמי אביאם זו מדה טובה לישראל שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו בין האומות נעשה כמעשיהם אני איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנא' והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו' חי אני אם לא ביד חזקה וגו' (יחזקאל כ). או אז יכנע כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כא) אם אז יכנע, ל' אחר אולי שמא אז יכנע לבבם וגו'. ואז ירצו את עונם יכפרו על עונם ביסוריהם: 42 וזכרתי את בריתי יעקוב בחמשה מקומות נכתב מלא ואליהו חסר בחמשה מקומות יעקוב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבא ויבשר גאולת בניו. וזכרתי את בריתי יעקוב למה נמנו אחורנית כלומר כדאי הוא יעקב הקטן

הבנת המקרא.

ונגזרת כמוץ אשר תדפנו רוח, כהנדוף עשן תנדוף וכולם מתורגמין בלשון מטקופי, ועיין פי' רש"י בפ' בא (שמות יב ז).

אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר׃ [43] וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בָּהְשַׁמָּה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֲוֺנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי גָּעֲלָה נַפְשָׁם׃ [44] וְאַף גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃

לכך ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח: [43] יען וביען. גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו: [44] ואף גם זאת. ואף אפילו אני עושה עמהם זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם לא

הגהת המקדש.

[43] יען וביען גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו עכ"ל, כבר ידענו כי ל' גמול נופל על כל מעשה טוב או רע שאדם עושה עם חבירו, בין שהוא לתשלומין על מה שקדם חבירו לעשות לו בין שאינו לתשלומין אבל הוא המתחיל הראשון במעשה גם עליו נופל ל' גמול כמבואר בשרשים לרד"ק, וככה כתב בשרש ענה כי ל' עניי' ומענה הוא ענין השבת הדבור ברוב, ויש שהוא תחלת הדבור כמו ויען איוב הראשון, וכבר ידענו כי יען ולמען ומענה כולם בנות אם אחת הם ועיקר יסודם עו ל' עניי' שענינו התחלה והשבה ולכן הוא נופל על התחלת הגמול ותשלום הגמול, ולכן טעם יען גמול ר"ל תשלום הגמול וטעם ביען התחלת הגמול ושיעור הכתוב כל הרעה הבאה עליהם הוא גמול להם בגמול שגמלו לי למאוס במשפטי; ובפי' רש"י כ"י מצאתי בו תוספת לתלמיד אחד שאומר ז"ל: ואני יוסף ב"ר שמעון אומר יען במשפטי מאסו וביען את חקותי געלה נפשם, וכן דרך כל הקריאה כל מקום שאתה מוצא שמותם של שני דברים זה אצל זה אתה מוצא בנלם פירוש של שניהם על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון כמו חרב לה' מלאה דם הודשנה מחלב (ישעי' לד ו) ולא פי' מה ל' דם נתמלאה ומאיזה חלב הודשנה הילך פירושו בניו מדם כרים ועתודים נתמלאה ומחלב כליות אילים הודשנה עכ"ל, וכן דעת הרשב"ם בפירושו. ואת שנתחבר בדפוס ונתבלבל הל' וכ"ל יען במשפטי מאסו וביען את חקותי געלה נפשם, וככה פי' הרב חזקוני והם ירצו את עונם יתפייסו מן העונש הבא עליהם ויודו ויאמרו כל זאת באתנו יען במשפטי מאסו וביען את חקותי געלה נפשם עכ"ל, ומ"מ אנו צריכין לפי' רש"י ז"ל ליישב הבי"ת של וביען וכן בכל מקום שבא הל' הזה במקרא כפול הראשון יען והשני ביען.

45 וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיוֹת לָהֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃ 46 אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ רביעי (ששי במחובר)

כז

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה׃ 3 וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ 4 וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל׃ 5 וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים׃ 6 וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף׃ 7 וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה

45 לא מאסתים לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם: ברית ראשונים של שבטים:
46 והתורות אחת בכתב ואחת בעל פה מגיד שכלם נתנו למשה בסיני:
2 כי יפליא יפרש בפיו. בערכך נפשות ליתן ערך נפשו לומר ערך דבר
3 שנפשו תלויה בו עלי: והיה ערכך וגו' אין ערך זה לשון דמים אלא בין שהוא
יקר בין שהוא זול כפי שניו הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו. ערכך כמו
5 ערך וכפל הכפי"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא: ואם מבן חמש שנים לא
שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום אלא גדול שאמר ערך קטן זה שהוא בן
7 חמש שנים עלי: ואם מבן ששים שנה וגו' כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה

עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה
שְׁקָלִים: וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי
הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג
יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן: ס וְאִם־
בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל
אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ: לֹא 10
יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב
וְאִם־הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה וְהָיָה־הוּא
וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ: וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה 11
אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה וְהֶעֱמִיד
אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן: וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן 12
אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה:
וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף חֲמִישִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ: 13
וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּשׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ 14
הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ

להחשב כאיש לפיכך האיש פוחת בזקנותו יותר משליש ערכו והאשה אינה פוחתת
אלא שליש ערכה, דאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא סבתא בביתא סימא
בביתא (וסימנא טבא בביתא): 8 ואם מך הוא שאין ידו משגת ליתן הערך הזה.
על פי אשר תשיג לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה כר וכסת
וכלי אומנו אם הי' חמר משאיר לו חמורו: 9 כל אשר יתן ממנו אמר רגלה של זו
עולה דבריו קיימין ותמכר לצרכי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותו האבר:
10 טוב ברע תם בבעל מום או רע בטוב וכל שכן טוב בטוב או רע ברע: 11 ואם כל
בהמה טמאה בבעלת מום הכתוב מדבר שהיא טמאה להקרבה ולמדך הכתוב
12 שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אלא אם כן הוממו: כערכך הכהן
13 כן יהיה לשאר כל אדם הבא לקנותה מיד הקדש: ואם גאל יגאלנה בבעלים
החמיר הכתוב להוסיף חומש וכן במקדיש בית וכן במקדיש את השדה וכן בפדיון

15 הכהן כן יקום: ואם־המקדיש יגאל את־
ביתו ויסף חמישית כסף־ערכך עליו והיה
16 לו: ואם ׀ משדה אחזתו יקדיש איש ליהוה
והיה ערכך לפי זרעו זרע חמר שערים
17 בחמשים שקל כסף: אם־משנת היבל יקדיש
18 שדהו כערכך יקום: ואם־אחר היבל יקדיש
שדהו וחשב־לו הכהן את־הכסף על־פי
השנים הנותרת עד שנת היבל ונגרע מערכך:
19 ואם־גאל יגאל את־השדה המקדיש אתו
20 ויסף חמשית כסף־ערכך עליו וקם לו: ואם־
לא יגאל את־השדה ואם־מכר את־השדה

חמשי (שביעי כשהן מחוברין)

16 מעשר שני הבעלים מוסיפין חומש ולא אחר כל אדם: והיה ערכך לפי זרעו לא כפי שוויה אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשן בית כור שעורים בחמשים שקלים כך גזרת הכתוב והוא שבא לגאלה בתחלת היובל ואם בא לגאלה באמצעו נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי שאינה הקדש אלא למנין שנות היובל שאם נגאלה הרי טוב ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות המכורות וכשהיא יוצאת מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם וזהו
17 המשפט האמור במקדיש שדה ועכשיו אפרשנו על סדר המקראות: אם משנת היובל יקדיש וגו' אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה ובא לגאלה (מיד).
18 כערכך יקום כערך הזה האמור יהי' חמשים כסף יתן: ואם אחר היובל יקדיש וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהת ביד גזבר ובא זה לגאלה אחר היובל. וחשב לו הכהן על פי השנים הנותרות כפי חשבון כיצד הרי קצב דמיה של ארבעים ותשע שנים חמשים שקל הרי שקל לכל שנה ושקל יותר על כולן והשקל ארבעים ושמנה פונדיון הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון אחד לכולן ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרות עד שנת היובל. ונגרע מערכך מנין
19 השנים משנת היובל עד שנת הפדיון: ואם גאל יגאל המקדיש אותו יוסיף
20 חומש על הקצבה הזאת: ואם לא יגאל את השדה המקדיש. ואם מכר

לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד: וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ 1
בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן
תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ: וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא 2
מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה: וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן 3
אֵת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־
הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה: בִּשְׁנַת 4
הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־
לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ: וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל 5
הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל: אַךְ־בְּכוֹר 6
אֲשֶׁר יְבֻכַּר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ
אֹתוֹ אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא: וְאִם בַּבְּהֵמָה 7

הגזבר. את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד לשוב ביד המקדיש: והיה השדה בצאתו ביובל מיד הלוקחו מן הגזבר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם ביובל. קדש לה' לא שישוב להקדש בדק הבית אלא ליד הגזבר אלא כשדה החרם הנתון לכהנים שנא' כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח) אף זו תחלק לכהנים של אותו משמר שיום הכפורים של יובל פוגע בו: ואם את שדה מקנתו וגו' חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה. שדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים לפיכך אם בא לגאלה יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה ואם לא יגאל וימכרנה גזבר לאחר או אם יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו שהקדישה וכן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה האחרון מאתו וזה גזבר לכך הוצרך לומר לאשר לו אחוזת הארץ מירושת אבות והוא בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש: וכל ערכך יהיה בשקל הקדש כל ערכך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש: עשרים גרה עשרים מעות כך היו מתחלה ולאחר מכאן הוסיפו שתות ואמרו רבותינו שש מע' כסף דינר כ"ד מעות לסלע: לא יקדיש איש אותו לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו: ואם בבהמה הטמאה וגו' אין המקרא הזה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שהכתוב של מעל'

הטמאה ופדה בערכך ויסף חמשתו עליו
ואם לא יגאל ונמכר בערכך: אך כל חרם
אשר יחרם איש ליהוה מכל אשר לו מאדם
ובהמה ומשדה אחזתו לא ימכר ולא יגאל
שביעי כל חרם קדש קדשים הוא ליהוה:* כל חרם
אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת:
וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ
ליהוה הוא קדש ליהוה: ואם גאל יגאל איש
מפטיר ממעשרו חמשיתו יסף עליו:* וכל מעשר בקר
וצאן כל אשר יעבר תחת השבט העשירי

נו בפדיון בהמה טהור' שהוממה וכאן דבר במקדיש בהמ' טמאה לבדק הבית.
פדה בערכך כפי מה שיעריכנה הכהן. ואם לא יגאל על ידי בעלים.
ונמכר בערכך לאחרים: אך כל חרם וגו' נחלקו רבותינו בדבר י"א סתם
חרמים להקדש ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהי' (במדבר יח) בחרמי
כהנים שפירש ואמר הרי זה חרם לכהן ויש שאמרו סתם חרמים לכהן. לא
ימכר ולא יגאל אלא ינתן לכהן לדברי האומר סתם חרמים לכהנים מפרש
מקרא זה בסתם חרמים והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה
בחרמי כהנים שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבואו ליד כהן
וחרמי גבוה נפדים. כל חרם קדש קדשים הוא האומר סתם חרמים לבדק
הבית מביא ראיה מכאן והאומר סתם חרמים לכהנים מפרש כל חרם קדש
קדשים הוא ללמד שחרמי כהני' חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונותן
לכהן כמו ששנינו במס' ערכין אם נדר נותן דמיהן ואם נדב' נותן את טובתה.
מאדם כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנענים: כל חרם אשר יחרם
היוצא ליהרג ואמר א' ערכו עלי לא אמר כלום. מות יומת הרי הולך למות
ולפיכך לא יפדה אין לו לא דמים ולא ערך: וכל מעשר הארץ במעשר שני
הכתוב מדבר. מזרע הארץ דגן. מפרי העץ תירוש ויצהר. לה' הוא
קנאו השם ומשולחנו צוה לך לעלות ולאכול בירושלי' כמ"ש ואכלת לפני ה' אלהיך
מעשר דגנך תירושך וגו' (דברי' כח): ממעשרו ולא ממעשר חבירו הפודה
מעשר של חבירו אין מוסיף חומש ומה היא גאולתו כדי להתירו באכילה בכל
מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלים כמו שנא' ונתת בכסף וגו' (דברי' יד):
תחת השבט כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר זה והעשירי מכה בשבט

יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לַיהוָה׃ לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרַע וְלֹא
יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ
יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל׃ אֵלֶּה הַמִּצְוֺת אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי

חזק·

צבוע בסיקרא להיות נכר שהוא מעשר כך עושה לטלאים ולעגלים של כ
שנה ושנ'. יהיה קדש ליקרב למזבח דמו ואמוריו והבשר נאכל לבעלים שהר
לא נמנה עם שאר מתנות כהונ' ולא מצינו שיהא נתון בשרו לכהנים: ל
יבקר וגו' לפי שנא' כל מבחר נדריכם (דברים יב) יכול יהא בורר ומוציא א
היפה ת"ל לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ול
שיקריב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד.

הסופר אחר שהשלים הספר יניח ד' שיטין פנויין ויתחיל הספר
שלאחריו בתחלת השטה החמישית כמבואר בסוף ס' בראשית.

סכום פסוקי דספר ויקרא שמנה מאות וחמשים ותשע
נשף סימן: וחציו והנגע בבשר הזב: ופרשיותיו עשרה
בא ג"ד סימן: וסדריו כ"ג· ובתורתו יהגה יומם וליל
סימן: ופסקתותיו ח'· ופרקיו כ"ז ואהיה עמך ואברכ
סימן: מניין הפתוחות שתים וחמשים· והסתומו
שש וארבעים הכל שמנה ותשעים פרשיות
דורי צ"ח ואדום סימן:

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה·

אין בס' ויקרא אותיות רבתי כ"א שתים והם הוי"ו של גחון ד
הולך על גחון בפ' שמיני, והגימל של והתגלח בפ' תזריע· ואותי
הזעירות גם הם שתים בספרא והם אלף של ויקרא דריש ספרא, וה
של הוא העולה על מוקדה· ואותיות הנקודות אין גם אחת אמ
בספרא. ויש סופרין שכותבין רבתא הלמ"ד של והלטאה ואין ד
הדייקנים נוהג מהם.

סדר

ההפטרות

לכל שבתות ה'

לפי חלופי המנהגים.

דויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון הלוי היידענהיים

רעדלהיים

שנת תקע"ט לפ"ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ"ל

Rödelheim,

verlegt und gedruckt von W. Heidenhei

1819.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

אחר ההפטרה יברך המפטיר ברכות אלו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃ רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃ שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא־יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ׃ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ־לּוֹ שֶׁלֹּא־יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃ עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׃ עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

בישעיה סימן מ״ג.

עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ׃ וְלֹא־אֹתִי קָרָאתָ
יַעֲקֹב כִּי־יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל׃ לֹא־הֵבֵיאתָ לִּי שֵׂה
עֹלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא כִבַּדְתָּנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה
וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה׃ לֹא־קָנִיתָ לִּי בַכֶּסֶף קָנֶה
וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאותֶיךָ
הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֺנֹתֶיךָ׃ אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ
לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר׃ הַזְכִּירֵנִי נִשָּׁפְטָה יָחַד
סַפֵּר אַתָּה לְמַעַן תִּצְדָּק׃ אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא
וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי׃ וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי קֹדֶשׁ וְאֶתְּנָה
לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים׃ וְעַתָּה שְׁמַע
יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בָּחַרְתִּי בוֹ׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה
עֹשֶׂךָ וְיֹצֶרְךָ מִבֶּטֶן יַעְזְרֶךָּ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב
וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ׃ כִּי אֶצָּק־מַיִם עַל־צָמֵא וְנֹזְלִים
עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹּק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־
צֶאֱצָאֶיךָ׃ וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־
מָיִם׃ זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב
וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה׃ כֹּה־
אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי
רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃ וּמִי־
כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ וְיַעְרְכֶהָ לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם
וְאֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃ אַל־תִּפְחֲדוּ

וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם
עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃ יֹצְרֵי־
פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם
הֵמָּה בַּל־יִרְאוּ וּבַל־יֵדְעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃ מִי־יָצַר אֵל
וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי הוֹעִיל׃ הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יֵבֹשׁוּ
וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם יַעֲמֹדוּ יִפְחֲדוּ
יֵבֹשׁוּ יָחַד׃ חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם
וּבַמַּקָּבוֹת יִצְּרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב וְאֵין
כֹּחַ לֹא־שָׁתָה מַיִם וַיִּיעָף׃ חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו
יְתָאֲרֵהוּ בַשֶּׂרֶד יַעֲשֵׂהוּ בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה
יְתָאֳרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת אָדָם
לָשֶׁבֶת בָּיִת׃ לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה וְאַלּוֹן
וַיְאַמֶּץ־לוֹ בַּעֲצֵי־יָעַר נָטַע אֹרֶן* וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל׃ וְהָיָה
לְאָדָם לְבָעֵר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיָּחָם אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם
אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ׃

והלא ג׳ חסר בסיפרא וזה חד מנהון וכן מסור עליו בכ״י אלא שבדפוס מסר ו׳ וצ״ל ג׳. הֵמָּה וס״א הֵמָּה. יָצַר אֵל מלרע. מַעֲצָד לית קמץ וחד מעלר ברי״ש, במערכת אות ד׳ א״ב מן חד וחד. יִצְּרֵהוּ הצד״י דגש בס״מ וכ״כ במכלול. יתארהו ב׳ קדמאה בח״פ האלף ותניינא בח״ק ועיין בחומש מלול עינים אצל ונפתחה (בראשית מג כח) לעיקר מדקדק לשון עברי הם יוצאים משנים בנינים הראשון מבנין הכבד הדגוש והשני מבנין פועל המרובע כמו היחברך כסא הוות וכמו שבארתי בהבנת המקרא ריש פ׳ כי תבא אצל ארמי אבד אבי, שהוא מזה הבנין לדעת רז״ל ואונקלוס ורש״י וכיגל הטעמים. אֲרָזִים ובכ״י ארזים ברביע ומסתבר. ארן חד מן ג׳ נונין זעירין כמסרו בריש ס׳ ויקרא. אַף ובכ״י אף־מקף.

חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלֶה צָלִי
וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי רָאִיתִי אוּר:
[יתיר ו'] וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יִסְגָּוד־לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ
וְיִתְפַּלֵּל אֵלָיו וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה: לֹא
יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל
לִבֹּתָם: וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא־תְבוּנָה
לֵאמֹר חֶצְיוֹ שָׂרַפְתִּי בְמוֹ־אֵשׁ וְאַף אָפִיתִי עַל־גֶּחָלָיו
לֶחֶם אֶצְלֶה בָשָׂר וְאֹכֵל וְיִתְרוֹ לְתוֹעֵבָה אֶעֱשֶׂה
לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד: רֹעֶה אֵפֶר לֵב הוּתַל הִטָּהוּ וְלֹא־
יַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמַר הֲלוֹא־שֶׁקֶר בִּימִינִי: זְכָר־
אֵלֶּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי עַבְדִּי־אָתָּה יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד־
לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי: מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ
וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: רָנּוּ שָׁמַיִם
כִּי־עָשָׂה יְהוָה הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים
רִנָּה יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל יְהוָה יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל
יִתְפָּאָר:

חמותי פליגי אם מלעיל אם מלרע עיין מ"ש. ולא ישיב וגו' חד מן ט' פסוקים דאית בהון ולא ולא ולא וכו' בירמי' סי' ז' ועוד במסרה ולא ישיב ב' דסמיכי את העם (דברים י"ז ט"ז) והוכרחתי לזה בעבור שבס"א מצאתי לא ישיב ובס"א לא דעת. הלוא שקר מ"ו. יעקב היו"ד דגושה בכ"י, עיין בהקדמתי לחומש מאור עינים נר"ה אלו דגושין בעלילת דחיק יגל מתג. אתה כ"ו לעיל. שובה מלרע בעבור הא"ק שאחריו ואינון ה' מלרע במסרה וכל דסמיך לאדכרא דכו', וכן קומה סורר.

בירמיה סימן ז׳.

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹלוֹתֵיכֶם
סְפוּ עַל־זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר׃ כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־
אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיא* אוֹתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח׃ כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם
לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם וַהֲלַכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטַב לָכֶם׃ וְלֹא שָׁמְעוּ
וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת בִּשְׁרִרוּת לִבָּם
הָרָע וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים׃ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה
וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם
וְשָׁלֹחַ׃ וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ
אֶת־עָרְפָּם הֵרֵעוּ מֵאֲבוֹתָם׃ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם
אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ
אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי
אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ
מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם׃ גָּזִּי נִזְרֵךְ
וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל־שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְהוָה

עלותיכם כ״כ. אשר־אצוה פליגי אִיֵּר. וְלוֹא שְׁמְעוּ אֵלַי חד מן ל״ה מ״ו בל׳ נבכ״י גם בש״ל כ״ד ולוא־שמעו. ודברת אליהם וכן בכ״י ש״ל כ״ד א״כל בכ״י ודברת אליהם את. לוא־שמעו חד מן ל״ה מ״ו בל׳, ונטעם רביע בשני כ״י גם במ״ג רע״ח ורפ״ו ואחרים. והשליכי יאי״ו בגעיא בכ״י וב״מ עיין מ״ש דף כ״ח.

וַיִּטֹּשׁ אֶת־דּוֹר עֶבְרָתוֹ׃ כִּי־עָשׂוּ בְנֵי־יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינַי נְאֻם־יְהוָה שָׂמוּ שִׁקּוּצֵיהֶם בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו לְטַמְּאוֹ׃ וּבָנוּ בָּמוֹת הַתֹּפֶת אֲשֶׁר בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי׃ לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא הַהֲרֵגָה וְקָבְרוּ בְתֹפֶת מֵאֵין מָקוֹם׃ וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם הַזֶּה לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד׃ וְהִשְׁבַּתִּי ׀ מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה כִּי לְחָרְבָּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ׃ בָּעֵת הַהִיא נְאֻם־יְהוָה ויוציאו אֶת־עַצְמוֹת מַלְכֵי־יְהוּדָה וְאֶת־עַצְמוֹת־שָׂרָיו וְאֶת־עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֵת ׀ עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֵת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי־יְרוּשָׁלִָם מִקִּבְרֵיהֶם׃ וּשְׁטָחוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל ׀ צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר

(יֹצִיאוּ)

נִקְרָא־הכו"ן בגעיא בכ"י לא הלי"ס, וי"ס אשר־נקרא שְׁמִי־עָלָיו ולא כן בכ' כ"י גם לא נרפ"ו. לָכֵן בטעם גרשיים בעדות המסר' וכ"ה בכל ס"מ וכ"י. וְהָיְתָה עיין מה"ע דף כ"א א' ודף כ"ח. והשבתי ׀ כן בספרינו גם בכל כ"ד אבל בכ"י והשבתי גרשיים. ומחצות הח"ו קדמא בס"מ וכן כשמע ממס"ג דפ' בלק. ואת־עצמות־שריו כ"ה במקף במ"ג דפ"ו וס"מ וביגדות בן בלעם. יושבי־ירושלם חד מן המלאים דסיפרא עפ"ה וכן מלאתיו מ"ו במ"ג דע"ח גם בכ' כ"י ובפניהם מסר ל"ה מלאים, ולמ"ד ירושלים בקמץ בס"מ גם ברפ"ו ומסר יגליו הָ' גם בכ' כ"י מסר עליו הָ' וכל אס"ק דכו' במ"א וכן במס"ג דילן בתילים סי' ע"ט. ולכל ׀ ובכ"י וּלְכָל.

אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עֲבָדוּם וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר דְּרָשׁוּם וַאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ׃ וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים לְכֹל הַשְּׁאֵרִית הַנִּשְׁאָרִים מִן־הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת בְּכָל־הַמְּקֹמוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּים שָׁם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ׃ כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃

הפטרת שמיני

בשמואל ב׳ סימן ו׳:

וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ וַיָּקָם ׀ וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו׃ וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה׃ וַיִּשָּׂאֻהוּ

ואשר הלכו כן בדע"ח ודפ"ו גם בכ"וו. ונבחר וכו' ונבחר. לכל ו"ס לְכָל. אשר־הדחתים ו"ס אֲשֶׁר. ועזא ג' כתיב א' בנביאים. וישאהו ד' ומ"ל.

מבית אבינדב אשר בגבעה עם ארון האלהים
ואחיו הלך לפני הארון: ודוד וכל־בית ישראל
משחקים לפני יהוה בכל עצי ברושים ובכנרות
ובנבלים ובתפים ובמנענעים ובצלצלים: ויבאו
עד־גרן נכון וישלח עזה אל־ארון האלהים ויאחז
בו כי שמטו הבקר: ויחר־אף יהוה בעזה ויכהו
שם האלהים על־השל וימת שם עם ארון
האלהים: ויחר לדוד על אשר פרץ יהוה פרץ
בעזה ויקרא למקום ההוא פרץ עזה עד היום
הזה: וירא דוד את־יהוה ביום ההוא ויאמר איך
יבוא אלי ארון יהוה: ולא־אבה דוד להסיר אליו
את־ארון יהוה על־עיר דוד ויטהו דוד בית עבד־
אדם הגתי: וישב ארון יהוה בית עבד אדם הגתי
שלשה חדשים ויברך יהוה את־עבד אדם ואת־
כל־ביתו: ויגד למלך דוד לאמר ברך יהוה את־
בית עבד אדם ואת־כל־אשר־לו בעבור ארון
האלהים וילך דוד ויעל את־ארון האלהים מבית
עבד אדם עיר דוד בשמחה: ויהי כי צעדו נשאי

ובמנענעים כן נרונס וכ"כ רד"ק נכתב נוע וי"ס ובמנענעים. אדם ואת כל ביתו ח"ו ובמסרת כל אדם דעובד אדם ח"ו במ"א מלא, והחכם מ"ש נסתפק במליקות המלא וכיצלם ממנו בבית האלהים עם עבד אדום (דה"ב כ"ה כ"ד) שהוא מ"ו בכל הספרים גם מסר עליו לית מלא. ויגד וכן בכ' כ"י ובר"עת. ברך יהוה ב"א קדמא ואזלא.

אֲרוֹן־יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא׃ וְדָוִד
מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃
וְדָוִד וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה
בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר׃ וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר
דָּוִד וּמִיכַל בַּת־שָׁאוּל נִשְׁקְפָה ׀ בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא
אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ
בְּלִבָּהּ׃ וַיָּבִאוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ
בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָּוִד וַיַּעַל דָּוִד עֹלוֹת
לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁלָמִים׃ וַיְכַל דָּוִד מֵהַעֲלוֹת הָעוֹלָה
וְהַשְּׁלָמִים וַיְבָרֶךְ אֶת־הָעָם בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת׃
וַיְחַלֵּק לְכָל־הָעָם לְכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל לְמֵאִישׁ
וְעַד־אִשָּׁה לְאִישׁ חַלַּת לֶחֶם אַחַת וְאֶשְׁפָּר אֶחָד
וַאֲשִׁישָׁה אֶחָת וַיֵּלֶךְ כָּל־הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ׃

כאן מסיימין הספרדים ויש מוסיפין ב׳ פסוקים האחרונים ונאמן ביתך.

וַיָּשָׁב דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת־בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת־שָׁאוּל
לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה־נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו
כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־מִיכַל
לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר־בִּי מֵאָבִיךְ וּמִכָּל־בֵּיתוֹ לְצַוֺּת
אֹתִי נָגִיד עַל־עַם יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי

ויעל דוד כ״ה בכ״י וכמ״ג רע״ח במרכא לא בדרגא וכן עיקר כי אין בינו ובין התביר כ״א מלך אחד. העולה ג׳ מלא בסיפ׳.

יהוה: ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם־
האמהות אשר אמרת עמם אכבדה: ולמיכל
בת־שאול לא־היה לה ילד עד יום מותה: ויהי
כי־ישב המלך בביתו ויהוה הניח־לו מסביב מכל־
איביו: ויאמר המלך אל־נתן הנביא ראה נא אנכי
יושב בבית ארזים וארון האלהים ישב בתוך
היריעה: ויאמר נתן אל־המלך כל אשר בלבבך
לך עשה כי יהוה עמך: כאן מסיימים האיטליאנים. ויהי
בלילה ההוא ויהי דבר־יהוה אל־נתן לאמר: לך
ואמרת אל־עבדי אל־דוד כה אמר יהוה האתה
תבנה־לי בית לשבתי: כי לא ישבתי בבית
למיום העלתי את־בני ישראל ממצרים ועד היום
הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן: בכל אשר־
התהלכתי בכל־בני ישראל הדבר דברתי את־
אחד שבטי ישראל אשר צויתי לרעות את־עמי
את־ישראל לאמר למה לא־בניתם לי בית ארזים:
ועתה כה־תאמר לעבדי דוד כה אמר יהוה

לא היה לה ילד כ״כ וקרי בראיית המסרה שהזכיר בעל מ״ש, ועוד שבמערכת אות וי״ו מסר א״ב מן חד וחד וי״ו ברישיה וקמצין וכו׳ וכו׳ ומנה בכללן אין לה ילד דברי אשת אברם, גם הרד״ק בשרשו אמר לא היה ילד נקמצה היו״ד מפני הספק. בכל עיין משפטי הטעמים דף ע״ו א׳. לעבדי דוד בכל הספרים שראיתי לעבדי לדוד כתיב חוץ מן מקרא עם פי׳ רד״ק שנדפס בוונציאה שנת רמ״ו גרס לעבדי דוד ותרין מסרות מסייעות לי׳ האחת הגליונית שמסרה לעבדי לדוד לית דסמיך וגם ועל אבילו לדה״א י״ז ז׳ מסרה לית דסמיך, ועוד מסרה אחריתא בס׳ מ״א פי׳ י״א ל״ב מסרה עברי דוד ה׳ וכל שמואל דכו׳ במ״א, ולא מצאתי עבדי דוד בכל ס׳

צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת
נָגִיד עַל־עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר
הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂתִי לְךָ
שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ וְשַׂמְתִּי
מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא
יִרְגַּז עוֹד וְלֹא־יֹסִיפוּ בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר
בָּרִאשׁוֹנָה׃ וּלְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־
עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַהֲנִיחֹתִי לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ וְהִגִּיד לְךָ
יְהוָה כִּי־בַיִת יַעֲשֶׂה־לְּךָ יְהוָה׃ כִּי ׀ יִמְלְאוּ יָמֶיךָ
וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַהֲקִימֹתִי אֶת־זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ
אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ וַהֲכִינֹתִי אֶת־מַמְלַכְתּוֹ׃ הוּא
יִבְנֶה־בַּיִת לִשְׁמִי וְכֹנַנְתִּי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ
עַד־עוֹלָם׃ אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן
אֲשֶׁר בְּהַעֲוֺתוֹ וְהֹכַחְתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים וּבְנִגְעֵי בְּנֵי
אָדָם׃ וְחַסְדִּי לֹא־יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מֵעִם
שָׁאוּל אֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מִלְּפָנֶיךָ׃ וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ
וּמַמְלַכְתְּךָ עַד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד־
עוֹלָם׃ כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל הַחִזָּיוֹן הַזֶּה
כֵּן דִּבֶּר נָתָן אֶל־דָּוִד׃

שמואל בר מן דין לכן היניקר לעבדי דוד לית דסמיך וגם לעבדי לדוד דד"ס לית דסמיך. לעמי לישראל לית דסמיך. וְנֶאְמַן כ"כ. כִּסְאֲךָ וי"ס כסאך ועיין מ"ש בחומש מאור עינים בפ' בשלח אצל וילקטו (שמות יו יז).

במלכים ב׳ בסימן ד׳ אם הפרשיות נפרדים.

ואיש בא מבעל שלשה ויבא לאיש האלהים
לחם בכורים עשרים־לחם שערים וכרמל
בצקלנו ויאמר תן לעם ויאכלו׃ ויאמר משרתו
מה אתן זה לפני מאה איש ויאמר תן לעם
ויאכלו כי כה אמר יהוה אכול והותר׃ ויתן
לפניהם ויאכלו ויותירו כדבר יהוה׃ ונעמן שר־
צבא מלך־ארם היה איש גדול לפני אדניו ונשא
פנים כי־בו נתן־יהוה תשועה לארם והאיש היה
גבור חיל מצרע׃ וארם יצאו גדודים וישבו
מארץ ישראל נערה קטנה ותהי לפני אשת נעמן׃
ותאמר אל־גברתה אחלי אדני לפני הנביא אשר
בשמרון אז יאסף־אתו מצרעתו׃ ויבא ויגד לאדניו
לאמר כזאת וכזאת דברה הנערה אשר מארץ
ישראל׃ ויאמר מלך־ארם לך בא ואשלחה
ספר אל־מלך ישראל וילך ויקח בידו עשר ככרי־
כסף וששת אלפים זהב ועשר חליפות בגדים׃
ויבא הספר אל־מלך ישראל לאמר ועתה כבוא

שלשה ב׳ ומסר. עשרים־בכ״מ עשרים. מה אתן זה וכן ברע״מ ורפ״ו אבל בכ״י של כ״ד מה־במקף ובכי״י מה אתן־זה. ונעמן ובכי״י ונעמן. כי־בו נתן־יי כן ברע״מ ורפ״ו אבל בשני כ״י כי בו נתן יי ומסתבר. לך בא כן ברע״מ וכ״י של כ״ד אבל בכי״י ורפ״ו לך־מקף. ויבא הספר הני״ת בגדי והוא מן כ״א שבמכין במסרה ומניון יו״ד בספרא. ועתה כ״ה בספרינו וגם בכ״י של כ״ד אלא שבגליונו

הַסֵּפֶר הַזֶּה אֵלֶיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת־נַעֲמָן
עַבְדִּי וַאֲסַפְתּוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ וַיְהִי כִּקְרֹא מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר הַאֱלֹהִים
אָנִי לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת כִּי־זֶה שֹׁלֵחַ אֵלַי לֶאֱסֹף אִישׁ
מִצָּרַעְתּוֹ כִּי אַךְ־דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא לִי׃
וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לָמָּה
קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל׃
וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָו וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת (בסוסיו)
לֶאֱלִישָׁע׃ וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ
וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לְךָ
וּטְהָר׃ וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי
אֵלַי יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו
וְהֵנִיף יָדוֹ אֶל־הַמָּקוֹם וְאָסַף הַמְּצֹרָע׃ הֲלֹא טוֹב
אֲבָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק מִכֹּל מֵימֵי יִשְׂרָאֵל (אמנה)
הֲלֹא־אֶרְחַץ בָּהֶם וְטָהָרְתִּי וַיִּפֶן וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה׃ וַיִּגְּשׁוּ
עֲבָדָיו וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר גָּדוֹל הַנָּבִיא

כתב ז"ל ס"א עתה וכן בס' שנקד מורי וזקני הר"ר שמשון מלאתי ועתה וכ"ה בדוב
ס"מ , עכ"ל ובכ"י מלאתי כתוב עתה אלא שהמגיה הוסיף עליו וי"ו בראש.
המצרע חז' בכ"י וכן עיקר כהוגהת שכי מיני מסרות האחת בריש ס' מצורע שמסרה
כל ליסנא חז' במ"א דד"ה, ועוד שהרי עבל זה גם עבל חבירו דריש מצורע מסר ב'
וחס ליהא בזה מלא הוי לי' למימסר ב' חד חסר וחד מלא . הלא ארחץ חז' אבל
חברו דלהלן הלא תעשה מ"ו גם מסור עליו י"ו מ"ו בסיפרא וסי' במ"ב סי' כ"ב,
אבן בכ"י קדמא כתב מ"ו ומסר י"ז מלא בסיפ' והכינא כתב ק"י. דבר ג"ל בטעם רביע

דִּבֶּר אֵלֶיךָ הֲלוֹא תַעֲשֶׂה וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ וּטְהָר׃ וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן שֶׁבַע פְּעָמִים כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ כִּבְשַׂר נַעַר קָטֹן וַיִּטְהָר׃ וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא בְרָכָה מֵאֵת עַבְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם־אֶקָּח וַיִּפְצַר־בּוֹ לָקַחַת וַיְמָאֵן׃ וַיֹּאמֶר נַעֲמָן וָלֹא יֻתַּן־נָא לְעַבְדְּךָ מַשָּׂא צֶמֶד־פְּרָדִים אֲדָמָה כִּי לוֹא־יַעֲשֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ עֹלָה וָזֶבַח לֵאלֹהִים אֲחֵרִים כִּי אִם־לַיהוָה׃ לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵית־רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת שָׁמָּה וְהוּא ׀ נִשְׁעָן עַל־יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי בֵּית רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמֹּן יִסְלַח נא* יְהוָה לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת־אָרֶץ׃

(* כתיב ולא קרי)

נדפ"ו וס"מ גם נב' כ"י וכנגדות בן בלעם שהעתקתי במשפטי הטעמים דף כ"ה.

הלוא תעשה, חד מן י"ז מ"ו בסיפרא. כבשר ב' חטפו. לוא־יעשה, חד מן ל"ה מ"ו בקרי', ובכ"י יעשה־גם הוא מוקף. נשען העין קמוצה בס"מ כי ל' הוא הוא. יסלח בטעם דרגא בכ"י לא במקף והשם הוי' ב"ה בפתח ועיקר, ומלת נא כתיב ולא קרי. כברת־ארץ במקף בס"מ וכ"י ובמסורה.

במלכים ב׳ סימן ז׳ בין בנפרד בין במחובר.

וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר
וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־
מָתְנוּ׃ אִם־אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ
שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־
מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה וְאִם־יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ׃
וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה
מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ׃ וַאדֹנָי הִשְׁמִיעַ ׀
אֶת־מַחֲנֵה אֲרָם קוֹל רֶכֶב קוֹל סוּס קוֹל חַיִל גָּדוֹל
וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא עָלֵינוּ׃
וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־
סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר הִיא
וַיָּנֻסוּ אֶל־נַפְשָׁם׃ וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־
קְצֵה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ
וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ
וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ
וַיַּטְמִנוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן ׀ אֲנַחְנוּ
עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים
וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָווֹן וְעַתָּה לְכוּ

מָה בטעם רביע בכ״י וס״מ. יחינו לית וחסר. ימיתנו לית וחסר. קול סוס פליגי בי׳ ספרי י״ס וקול בוי״ו והמ״ש העלה בלא וי״ו וכ״ה בשוכליגו של רמ״ו ומ״ג ווניצי׳ של דע״ח גם בכ״י של כ״ר בלא וי״ו אך בהמגיה הוסיף עליו וי״ו. עוון ד׳ מ״ו.

וּבָאָה וְנַגִּידָה בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ וַיָּבֹאוּ וַיִּקְרְאוּ אֶל־שֹׁעֵר
הָעִיר וַיַּגִּידוּ לָהֶם לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם
וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ וְקוֹל אָדָם כִּי אִם־הַסּוּס אָסוּר
וְהַחֲמוֹר אָסוּר וְאֹהָלִים כַּאֲשֶׁר הֵמָּה׃ וַיִּקְרָא
הַשֹּׁעֲרִים וַיַּגִּידוּ בֵּית הַמֶּלֶךְ פְּנִימָה׃ וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ
לַיְלָה וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו אַגִּידָה־נָּא לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־
עָשׂוּ לָנוּ אֲרָם יָדְעוּ כִּי־רְעֵבִים אֲנַחְנוּ וַיֵּצְאוּ מִן־
הַמַּחֲנֶה לְהֵחָבֵה בַהשָּׂדֶה לֵאמֹר כִּי־יֵצְאוּ מִן־הָעִיר
וְנִתְפְּשֵׂם חַיִּים וְאֶל־הָעִיר נָבֹא׃ וַיַּעַן אֶחָד מֵעֲבָדָיו
וַיֹּאמֶר וְיִקְחוּ־נָא חֲמִשָּׁה מִן־הַסּוּסִים הַנִּשְׁאָרִים
אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֶהָמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־תָּמּוּ
וְנִשְׁלְחָה וְנִרְאֶה׃ וַיִּקְחוּ שְׁנֵי רֶכֶב סוּסִים וַיִּשְׁלַח
הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵי מַחֲנֵה־אֲרָם לֵאמֹר לְכוּ וּרְאוּ׃ וַיֵּלְכוּ
אַחֲרֵיהֶם עַד־הַיַּרְדֵּן וְהִנֵּה כָל־הַדֶּרֶךְ מְלֵאָה
בְגָדִים וְכֵלִים אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם בְּהֵחָפְזָם וַיָּשֻׁבוּ
הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ׃ וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבֹזּוּ אֵת מַחֲנֵה
אֲרָם וַיְהִי סְאָה סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים

ויגידו בֵּית חסר בכ׳ כ״י ויגידו בֵּית. אשר־וכן בכ״י של כ״ל חסר בכי״י אשר עָשׂוּ. להחבה ג׳ כתיב ה׳. בהשדה חד מן תרין מילין כתי׳ ה׳ במלע תיבותא ולא קרי וחבירו בהחפזם דעביכלא, ועיין מ״ש. כְּכָל ח׳ מטעים ב׳מכהון בפסוק. ויגדו ד׳ חסר בקריאה וכל שופטים ושמואל דכו׳ במ״ב. ויהי סאה סלת כן מצאתי בכ״י של כ״ל וס״א חסר בכי״י וס״א ויהי סאה־סלת.

בְּשֶׁקֶל כִּדְבַר יְהוָה׃ וְהַמֶּלֶךְ הִפְקִיד אֶת־הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר נִשְׁעָן עַל־יָדוֹ עַל־הַשַּׁעַר וַיִּרְמְסֻהוּ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּרֶדֶת הַמֶּלֶךְ אֵלָיו׃ וַיְהִי כְּדַבֵּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל וְסָאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל יִהְיֶה כָּעֵת מָחָר בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃ וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר וְהִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה כַּדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנְּךָ רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל׃ וַיְהִי־לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת׃

הפטרת אחרי מות.

הספרדים ביחזקאל סימן כ"ב, ויש מפטירין אותה בסדר קדושים ובק"ק פפ"ד לעולם מפטירין בפ' אחרי, הלא כבני כושיים דלקמן, ובפ' קדושים מפטירין זה ויהי דבר יי, ואם נדחה הפטרת הלא כבני כושיים מן פ' אחרי בשביל מחר חדש אז מפטירין בפ' קדושים, הלא כבני כושיים.

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָה׃ בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ

נִשְׁעָן כ"ה בספרינו בקמץ, ובב' כ"י בפתח ונדמה שכן הי' גירסת רש"י ז"ל ולכן פי' אתמול כשבא לבית אלישע. וְסָאָה וכן בכ"י גם בסה' כ"ד וכ"כ רד"ק בשרשיו ונדמה לי שאות הסריקה גרם כן דוגמת ובדה וזהב ושבע ודומיהם.

והודעתה מפיק ה'. לטמאה לא מפיק ה'.

וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ
וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם
וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ
יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה׃ הִנֵּה
נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם׃
אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם
וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ׃ קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי
חִלָּלְתְּ׃ אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־
הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ׃ עֶרְוַת־אָב
גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ׃ וְאִישׁ ׀ אֶת־אֵשֶׁת
רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה
וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ בַת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ׃ שֹׁחַד לָקְחוּ־
בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי
רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאֹתִי שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ וְהִנֵּה
הִכֵּיתִי כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר
הָיוּ בְּתוֹכֵךְ׃ הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ
לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי
וְעָשִׂיתִי׃ וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת

ותקריבי מ"ו בס"מ גם בכ"י כ"ד ומכל לי' ומלא, גם בס' ויקרא מסור י' חסר בלי' ולית דין מכהון. עד שנותיך כ"ה למערבאי אבל למדנחאי עת כתיב עד קרי' הרפה לגוים וכ"ה בכ"י וכתב בגליונו כ"ה בספר מדויק וס"א בגוים. בעשק ב' פתחין וכינגנין. גלה־בך הבי"ת רפה בס"מ וכ"י וכמשפט וכן אביו ענה־בך דלהלן.
ואתי כ"ה בכ"י של כ"ד אבל בכי"י וס"מ ואתי שבחת והוא הו' יעפ"ה. ותבצעי רעיך כ"ה כרובם וס"א את־רעיך, כ"כ בגליון כי"י. עשה אותך והפיצותי אותך

וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ׃ וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ עד כאן לספרדים. וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם הָיוּ־לִי בֵית־יִשְׂרָאֵל לְסוּג כֻּלָּם נְחֹשֶׁת וּבְדִיל וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת בְּתוֹךְ כּוּר סִגִים כֶּסֶף הָיוּ׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן הֱיוֹת כֻּלְּכֶם לְסִגִים לָכֵן הִנְנִי קֹבֵץ אֶתְכֶם אֶל־תּוֹךְ יְרוּשָׁלִָם׃

לסיג ק׳

הפטרת קדושים

כמנהג האשכנזים בת״ע בעמוס סי׳ ט׳ ויש מפטירין אותה בסדר אחרי מות עיין בלבוש ההור סי׳ תצ״ג. ונק״ק פפ״ד זהו הפטרת אחרי בין בנפרד בין במחובר רק אם היא נדחה מן פ׳ אחרי בשביל מחר חדש אז מפטירין אותה לפ׳ קדשים ונדחת הפטרת ואתה בן אדם לגמרי.

הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים אַתֶּם לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־יִשְׂרָאֵל הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר וַאֲרָם מִקִּיר׃ הִנֵּה עֵינֵי ׀ אֲדֹנָי יְהוִה בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה וְהִשְׁמַדְתִּי אֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֶפֶס כִּי לֹא הַשְׁמֵיד אַשְׁמִיד אֶת־בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה׃ כִּי־הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה

שניהם כמנים בכלל י״ו דכתיבין מן בל״כ. בן־אדם בס״מ וכ״י בו״ק לא בטרם ובן עיקר כי לעולם לא יבוא עפחא אחר טרם כמבואר במשפטי הטעמים וקושיית המדפיס בגליון במ״ג מה שלא מנה בעל המסרה את זה בכלל ל״א דכתיבין בזקף ור״ל שבמערכת בערך אדם כמנו ל״א בן אדם ביחזקאל בטעם ז״ג ולית דין עמהם איננה קושיא כלל שהרי מנה עמהם למען למזג לב ובאמת אין בפסוק ההוא בן אדם כלל אבל איתחלף לי׳ לסופר לסוג עם למזג ולכן איסתבכו, שוב מצאתי במסרה כ״י שהשמיט למען למזג לב ממספרם והכנים תמורתו היו לי בית ישראל והיינו דנכונה. הלוא כל ת״ע הלוא מ״ו במ״א מ״ו הלא חסן יוס ס׳. כשיים לי׳ ומ״ו. השמיד לי׳ מ״ו.

וַהֲנִעוֹתִי בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ
בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ׃ בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כֹּל
חַטָּאֵי עַמִּי הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ
הָרָעָה׃ בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת
וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ
כִּימֵי עוֹלָם׃ לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת־שְׁאֵרִית אֱדוֹם
וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה
עֹשֶׂה זֹּאת׃ הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְנִגַּשׁ
חוֹרֵשׁ בַּקֹּצֵר וְדֹרֵךְ עֲנָבִים בְּמֹשֵׁךְ הַזָּרַע וְהִטִּיפוּ
הֶהָרִים עָסִיס וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה׃ וְשַׁבְתִּי
אֶת־שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ
וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת־יֵינָם וְעָשׂוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ
אֶת־פְּרִיהֶם׃ וּנְטַעְתִּים עַל־אַדְמָתָם וְלֹא יִנָּתְשׁוּ
עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃

והניעותי לית וחס׳. ינוע לית ומ"ל. יפול ו׳ מ"ל בקרי׳ וחס׳ מקום שיפיל העץ מ"ל וכל קהלות ומשלי דכו׳ במ"ג וסי׳ במשלי סי׳ י"ג ויחזקאל סי׳ כ"ג. ביום ההוא בטעם רביע בס"מ וכ"י. והרסתיו בכ"י של כ"ד וכ"י והרסותיו. הורש בקוצר בסימס מ"ל ינפ"ה וכן בכ"י. תתמוגַגְנָה הגימל בפתח בס"מ וכ"י ומסר עליו לג׳ ופתח וכמהו גם במערכת אות פ"א בכלל פתחין דכפרה. ונטעו כרמים ושתו כן הניגון בכ"י ומ"ג דפ"ו ואחרים מדויקים. אשר־נתתי וכ"י אשר ובלא מקף, ובמ"ג דפ"ו מונח ומקף לרמוז שהמחלוקת וכן מנהג הבופלים הקדמוני׳.

כמנהג האיטליאנים והספרדים, ביחזקאל סימן כ׳
ויש מפטירין אותה בסדר אחרי מות.

וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּחֲמִשִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּאוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָי׃ כאן מתחילין הספרדים וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם דַּבֵּר אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם הֲתִשְׁפּוֹט בֶּן־אָדָם אֶת־תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ בַּיּוֹם הַהוּא נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל־אֶרֶץ אֲשֶׁר־תַּרְתִּי לָהֶם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ וָאֹמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל־תִּטַּמָּאוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַיַּמְרוּ־בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת־גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־

התשפט בס״מ קדמא תבר תכירה מ״ז. אבותם כל נביאים מ״ן בס״ג ה״ו ולית דין מכהון.

הֵמָּה בְתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם
לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וָאוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
וָאֲבִאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר׃ וָאֶתֵּן לָהֶם אֶת־חֻקּוֹתַי וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי הוֹדַעְתִּי אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם
וָחַי בָּהֶם׃ וְגַם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי נָתַתִּי לָהֶם לִהְיוֹת
לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃
וַיַּמְרוּ־בִי בֵית־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּחֻקּוֹתַי לֹא־הָלָכוּ
וְאֶת־מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם
וָחַי בָּהֶם וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלְּלוּ מְאֹד וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ
חֲמָתִי עֲלֵיהֶם בַּמִּדְבָּר לְכַלּוֹתָם׃ וָאֶעֱשֶׂה לְמַעַן
שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִים
לְעֵינֵיהֶם׃ וְגַם־אֲנִי נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם בַּמִּדְבָּר
לְבִלְתִּי הָבִיא אוֹתָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי זָבַת
חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ יַעַן בְּמִשְׁפָּטַי
מָאָסוּ וְאֶת־חֻקּוֹתַי לֹא־הָלְכוּ בָהֶם וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי
חִלֵּלוּ כִּי אַחֲרֵי גִלּוּלֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ׃ וַתָּחָס עֵינִי
עֲלֵיהֶם מִשַּׁחֲתָם וְלֹא־עָשִׂיתִי אוֹתָם כָּלָה בַּמִּדְבָּר׃
וָאֹמַר אֶל־בְּנֵיהֶם בַּמִּדְבָּר בְּחוּקֵּי אֲבוֹתֵיכֶם אַל־
תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפְּטֵיהֶם אַל־תִּשְׁמֹרוּ וּבְגִלּוּלֵיהֶם
אַל־תִּטַּמָּאוּ׃ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּחֻקּוֹתַי לֵכוּ וְאֶת־

וָאבאם קמץ ומ״י. חקותי מ״ו נהובחת בני מיני מסדות. ואת שבתתי
חללו מאד, ב׳ חסר במסורה. בחוקי אבותיכם, לי׳ ע״ז ודגש.

משפטי שמרו ועשו אותם: ואת־שבתותי קדשו והיו לאות ביני וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם:

הפטרת אמור

ביחזקאל סימן מ"ד.

והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את־משמרת מקדשי בתעות בני־ישראל מעלי המה יקרבו אלי לשרתני ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם נאם אדני יהוה: המה יבאו אל־מקדשי והמה יקרבו אל־שלחני לשרתני ושמרו את־משמרתי: והיה בבואם אל־שערי החצר הפנימית בגדי פשתים ילבשו ולא־יעלה עליהם צמר בשרתם בשערי החצר הפנימית וביתה: פארי פשתים יהיו על־ראשם ומכנסי פשתים יהיו על־מתניהם לא יחגרו ביזע: ובצאתם אל־החצר החיצונה אל־החצר החיצונה אל־העם יפשטו את־בגדיהם אשר־המה משרתם בם והניחו אותם בלשכת הקדש ולבשו בגדים אחרים ולא־יקדשו את־העם בבגדיהם: וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את־

בבואם אל־שערי החצר כן ניגוז בכ"י של כ"ד לבדו   בשרתם ברביע בכ"י גם במ"ג דפ"ו ולמדים קדמונים. לא יחגרו כ"א לא־יחגרו. ובצאתם כן בכ"י ודפ"ו וכ"מ בת"ק, וכס"א בת"ג. משרתם לית חבר. בלשכת הלמ"ד בניגוז והכ"ף רפה והוא מן ג' חד בלי'.

ראשיהם: ויין לא־ישתו כל־כהן בבואם אל־החצר הפנימית: ואלמנה וגרושה לא־יקחו להם לנשים כי אם־בתולת מזרע בית ישראל והאלמנה אשר־תהיה אלמנה מכהן יקחו: ואת־עמי יורו בין קדש לחל ובין־טמא לטהור יודעם: ועל־ריב המה יעמדו לשפט במשפטי ושפטהו ואת־תורתי ואת־חקתי בכל־מועדי ישמרו ואת־שבתותי יקדשו: ואל־מת אדם לא יבוא לטמאה כי אם־לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר־לא־היתה לאיש יטמאו: ואחרי טהרתו שבעת ימים יספרו־לו: וביום באו אל־הקדש אל־החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו נאם אדני יהוה: והיתה להם לנחלה אני נחלתם ואחזה לא־תתנו להם בישראל אני אחזתם: המנחה והחטאת והאשם המה יאכלום וכל־חרם בישראל להם יהיה: וראשית כל־בכורי כל וכל־תרומת כל מכל תרומותיכם לכהנים יהיה וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל־ביתך: כל־נבלה וטרפה מן־העוף ומן־הבהמה לא יאכלו הכהנים: ❖

בתולת כ"כ בכ"י ומסר יגלו לית כ"כ וכן מוכח ממסרה דדפוסא. יודיעם לית חז'.
ולאם כ"ה בספרינו אבל בכ' כ"י ולאם. וכל־תרומת כ"ה בכ' כ"י גם בלפ"ו ואחרים.

בירמיה סימן ל"ב כשהפרשיות נפרדות.

ויאמר ירמיהו היה דבר־יהוה אלי לאמר: הנה חנמאל בן־שלם דדך בא אליך לאמר קנה לך את־שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאלה לקנות: ויבא אלי חנמאל בן־דדי כדבר יהוה אל־חצר המטרה ויאמר אלי קנה־נא את־שדי אשר־בענתות אשר בארץ בנימין כי־לך משפט הירשה ולך הגאלה קנה־לך ואדע כי דבר־יהוה הוא: ואקנה את־השדה מאת חנמאל בן־דדי אשר בענתות ואשקלה־לו את־הכסף שבעה שקלים ועשרה הכסף: ואכתב בספר ואחתם ואעד עדים ואשקל הכסף במאזנים: ואקח את־ספר המקנה את־החתום המצוה והחקים

בענתות קדמאה דיעבינא הבי"ת בקמץ ואחרא בפתח במ"ג רפ"ו אבל באחרים גם בב' כ"י כולהון פתחין. בן־דדי במ"ג רפ"ו זה הראשון הדפיס דודי מ"ו ושניים אחריו שבפרשה הדפיס דדי חו' ויצא שלשתן חסר ג' כ' חסר וא' מלא ולשון זה בלתי מאושר דמדבר ג' משמע שהתיבה הזאת בלתי נמצאת בקריאה כי אם ג' פעמים שנים מהון חו' וא' מ"ו וזה ליתא שהרי איכון יתיר ויתיר, אכן בכ"י כתב שלשתן חו' ויצא שלשתן חסר ג' חו' ול' זה מאושר, גם במ"ג של רע"א ואחרים קדמונים שלשתן חו'. כדבר יי בכ"ף כיצדות מס"ג בירמי' סי' א' שמבדה בדבר ה' ה' דבמיכי וסי' וכו'. קנה־נא במקף בכ"י וכ"מ וכמשפטו המפורש במשפטי הטעמים דף ס"ב א'. הירשה הה"א נגעיא ברוב ס"מ ולא כן בכ"י. בענתות גם זה מ"ו בס"מ וכן מוכח מן המסרה האומרת כל ענתות מ"ו במ"א ענתת לך אל שדך (מ"א ב' כ"ו) ועליו מסר לית חסר. ואשקלה הקוף בח"פ ועיין מה שכתבתי בחומש מאור עינים בפ' מקץ על וכפתח (בראשית מ"ג כ"א). את־החתום ובכ"י אֶת, ובחלופים שבין מערבאי ומדנחאי מצאנו למערבאי את־החתום המצוה למדנחאי את החתום ואת המצוה כתיב, ואנן קיימא לן כמערבאי הבוכים

וְאֶת־הַגָּלוּי׃ וָאֶתֵּן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דֹּדִי וּלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינֵי כָּל־הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃ וָאֲצַוֶּה אֶת־בָּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי־חָרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים׃ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקָּנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי תִתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה לֵאמֹר׃ אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל־דָּבָר׃ עֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים וּמְשַׁלֵּם עֲוֹן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ פְקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי

על קריאת בן אשר. הַכֹּתְבִים בספר המקנה, כ"כ בס"מ וכ"י ועיקר שהרי מסור עליו לית ואילו הכתובים איכא טובא. ואת ספר הגלוי כן בספרינו, ובכ"י ואת' במקף. כִּי כה אמר כ"ה בספרינו גם בכ"י אבל בכ"י כ"ד פי' במקף. אשר־עיניך כן בדפ"ו גם בכ"י כ"ד אבל בכ"י אשר וגמ"ג ריב"ח אשֶׁר.

מעלליו: אשר שמת אתות ומפתים בארץ מצרים עד־היום הזה ובישראל ובאדם ותעשה־לך שם כיום הזה: ותצא את־עמך את־ישראל מארץ מצרים באתות ובמופתים וביד חזקה ובאזרוע נטויה ובמורא גדול: ותתן להם את־הארץ הזאת אשר־נשבעת לאבותם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש: בהרבה קהלות מסיימין כאן. ויבאו ויירשו אתה ולא־שמעו בקולך ובתרותך לא־הלכו את כל־אשר צויתה להם לעשות לא עשו ותקרא אתם את כל־הרעה הזאת: הנה הסללות באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד הכשדים הנלחמים עליה מפני החרב והרעב והדבר ואשר דברת היה והנך ראה: ואתה אמרת אלי אדני יהוה קנה־לך השדה בכסף והעד עדים והעיר נתנה ביד הכשדים: ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו לאמר: הנה אני יהוה אלהי כל־בשר הממני יפלא כל־דבר:

(ובתורתך קרי)

ומפתים בארץ, לית חבר בסיפרא, וכניגונו פליגי כי במ"ג רפ"ח אתות ומפתים כארץ, ובמ"נ רפ"ו בארץ־ מקף ובספי כ"י אתות ומפתים בארץ. ותצא מ"ז. ובאזרוע מ"ז ומן י"ג מלין דמפקין קל"ף.

בירמיה סימן י״ו בין במחובר בין בנפרד, ולאיטליאני היא הפטרת בהר.

יְהוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ
מֵאַפְסֵי־אָרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ
הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל׃ הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים
וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים׃ לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת
אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהוָה׃
חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר
חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם׃
כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן
עַל־גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת׃ הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־
אֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ׃
וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי־לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ
אֶת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם
בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד׃ כֹּה אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר
אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר
לִבּוֹ׃ וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב
וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב׃
בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ׃
וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו

מזבחותיכם לי׳ בספר כוותי׳ ומלא וכל יחזקאל דכו׳ במ״א. כל־אצרותיך בלא וי״ו ועיין מ״ס. אשר־נתתי בכ״י במקף וככה אשר־יבטח אבל בכי״י נדפוס. כערָער קמץ. בָערבה הבי״ת קמוצה בכולם, מכלול. מבטַחו בפתח בכ״ע וכן העיד במכלול בסקל מפיגל.

ולא יראה כי־יבא חם והיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי: עקב הלב מכל ואנש הוא מי ידענו: אני יהוה חקר לב בחן כליות ולתת לאיש כדרכו כפרי מעלליו: קרא דגר ולא ילד עשה עשר ולא במשפט בחצי ימו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל: כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו: מקוה ישראל יהוה כל־עזביך יבשו יסורי בארץ יכתבו כי עזבו מקור מים־חיים את־יהוה: רפאני יהוה וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה:

קריאה למפטיר פ׳ זכור בסוף פ׳ כי תצא.

זכור את אשר־עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב בך כל־הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח יהוה אלהיך׀ לך מכל־איביך מסביב בארץ אשר יהוה־אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את־זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח:

הפטרת פרשת זכור

בשמואל א׳ סימן ט״ו אבל האשכנזים מתחילין כה אמר.

ויאמר שמואל אל־שאול אתי שלח יהוה למשחך למלך על־עמו על־ישראל ועתה שמע לקול דברי יהוה:

יבא חם ג׳ חסר בסיפרא והניגון בו מלרע בכ״י ולא כן תנירו יבוא טיב שנו הניגון מלעיל בכ״י כ״ד ובספרינו אין לסמוך עליהם, ובכ״י שכיהם מלעיל, ועיין בחומש מאור עינים בפ׳ דברים א׳ ל״ח. ואושעה כ״כ בכל ספרינו גם בכ״י של כ״ד ומסרה עליו ב׳ כיגדכי ואושעה דתילים קי״ט וגם שם מסר ב׳ רפאני ה׳ וארפא, אבן בכ״י כתיב כאן הושיעני ואושע ומסר לית ועל ואושעה דתילים מסר לית מלא וכן הי׳ גירסת בעל מאור כתיב לכן נ״ע. למשרך הקו״ת בק״ח.

*כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה
עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ
מִמִּצְרָיִם: עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ
עַד־אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל
וְעַד־חֲמוֹר: וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם
בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־
אִישׁ יְהוּדָה: וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל:
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סֻּרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי
פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק:
וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם: וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי
וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב: וַיַּחְמֹל שָׁאוּל
וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים
וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם
וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ: וַיְהִי
דְּבַר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר: נִחַמְתִּי כִּי־הִמְלַכְתִּי
אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא
הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־הַלָּיְלָה:
וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד

*) הנ"ה ההגהות על הפטרות של ד' פרשיות תמצא בחלק ב' שמות.

לשמואל לאמר בא־שאול הכרמלה והנה מציב
לו יד ויסב ויעבר וירד הגלגל: ויבא שמואל אל־
שאול ויאמר לו שאול ברוך אתה ליהוה
הקימתי את־דבר יהוה: ויאמר שמואל ומה קול־
הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שמע:
ויאמר שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם
על־מיטב הצאן והבקר למען זבח ליהוה אלהיך
ואת־היותר החרמנו: ויאמר שמואל אל־שאול
הרף ואגידה לך את אשר דבר יהוה אלי הלילה
ויאמרו לו דבר: ויאמר שמואל הלוא אם־קטן
אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך
יהוה למלך על־ישראל: וישלחך יהוה בדרך
ויאמר לך והחרמתה את־החטאים את־עמלק
ונלחמת בו עד־כלותם אתם: ולמה לא־שמעת
בקול יהוה ותעט אל־השלל ותעש הרע בעיני יהוה:
ויאמר שאול אל־שמואל אשר שמעתי בקול יהוה
ואלך בדרך אשר־שלחני יהוה ואביא את־אגג
מלך עמלק ואת־עמלק החרמתי: ויקח העם
מהשלל צאן ובקר ראשית החרם לזבח ליהוה
אלהיך בגלגל: ויאמר שמואל החפץ ליהוה בעלות
וזבחים כשמע בקול יהוה הנה שמע מזבח טוב

לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃ כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן
וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ
מִמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי
אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם
וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃ וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב
עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ
יְהוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת
וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל
קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם
וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ׃ וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא
יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם׃ וַיֹּאמֶר
חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל
וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל
אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג
מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגָג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת׃ וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל
מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה
בַּגִּלְגָּל׃ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־
בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל׃ ⁘

קריאה למפטיר בפרשת פרה

מתחלת פ' זאת חקת התור' עד סוף פסק'.

וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר׃ זאת חקת התורה
אשר־צוה יהוה לאמר דבר אל־בני ישראל ויקחו אליך פרה
אדמה תמימה אשר אין־בה מום אשר לא־עלה עליה על׃
ונתתם אתה אל־אלעזר הכהן והוציא אתה אל־מחוץ למחנה
ושחט אתה לפניו׃ ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה
אל־נכח פני אהל־מועד מדמה שבע פעמים׃ ושרף את־הפרה
לעיניו את־ערה ואת־בשרה ואת־דמה על־פרשה ישרף׃ ולקח
הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך אל־תוך שרפת
הפרה׃ וכבס בגדיו הכהן ורחץ בשרו במים ואחר יבא אל־
המחנה וטמא הכהן עד־הערב׃ והשרף אתה יכבס בגדיו במים
ורחץ בשרו במים וטמא עד־הערב׃ ואסף איש טהור את אפר
הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור והיתה לעדת בני־
ישראל למשמרת למי נדה חטאת הוא׃ וכבס האסף את־אפר
הפרה את־בגדיו וטמא עד־הערב והיתה לבני ישראל ולגר
הגר בתוכם לחקת עולם׃ הנגע במת לכל־נפש אדם וטמא
שבעת ימים׃ הוא יתחטא־בו ביום השלישי וביום השביעי
יטהר ואם־לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר׃
כל־הנגע במת בנפש האדם אשר־ימות ולא יתחטא את־משכן
יהוה טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל כי מי נדה לא־זרק
עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו׃ זאת התורה אדם כי־ימות
באהל כל־הבא אל־האהל וכל־אשר באהל יטמא שבעת ימים׃
וכל כלי פתוח אשר אין־צמיד פתיל עליו טמא הוא׃ וכל
אשר־יגע על־פני השדה בחלל־חרב או במת או־בעצם אדם
או בקבר יטמא שבעת ימים׃ ולקחו לטמא מעפר שרפת
החטאת ונתן עליו מים חיים אל־כלי׃ ולקח אזוב וטבל במים
איש טהור והזה על־האהל ועל־כל־הכלים ועל־הנפשות אשר
היו־שם ועל־הנגע בעצם או בחלל או במת או בקבר׃ והזה

הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

הפטרת פרשת פרה

ביחזקאל סימן ל"ו.

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי׃ וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃ וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם׃ וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם

כִּֽי־אֲנִ֣י יְהוָ֗ה נְאֻם֙ אֲדֹנָ֣י יֱהֹוִ֔ה בְּהִקָּֽדְשִׁ֥י בָכֶ֖ם
לְעֵינֵיהֶֽם׃ וְלָקַחְתִּ֤י אֶתְכֶם֙ מִן־הַגּוֹיִ֔ם וְקִבַּצְתִּ֥י אֶתְכֶ֖ם
מִכָּל־הָאֲרָצ֑וֹת וְהֵבֵאתִ֥י אֶתְכֶ֖ם אֶל־אַדְמַתְכֶֽם׃
וְזָרַקְתִּ֧י עֲלֵיכֶ֛ם מַ֥יִם טְהוֹרִ֖ים וּטְהַרְתֶּ֑ם מִכֹּ֧ל
טֻמְאוֹתֵיכֶ֛ם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶ֖ם אֲטַהֵ֥ר אֶתְכֶֽם׃ וְנָתַתִּ֤י
לָכֶם֙ לֵ֣ב חָדָ֔שׁ וְר֥וּחַ חֲדָשָׁ֖ה אֶתֵּ֣ן בְּקִרְבְּכֶ֑ם וַהֲסִ֨רֹתִ֜י
אֶת־לֵ֤ב הָאֶ֨בֶן֙ מִבְּשַׂרְכֶ֔ם וְנָתַתִּ֥י לָכֶ֖ם לֵ֥ב בָּשָֽׂר׃
וְאֶת־רוּחִ֖י אֶתֵּ֣ן בְּקִרְבְּכֶ֑ם וְעָשִׂ֗יתִי אֵ֤ת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי֙
תֵּלֵ֔כוּ וּמִשְׁפָּטַ֥י תִּשְׁמְר֖וּ וַעֲשִׂיתֶֽם׃ וִישַׁבְתֶּ֣ם בָּאָ֔רֶץ
אֲשֶׁ֥ר נָתַ֖תִּי לַאֲבֹתֵיכֶ֑ם וִהְיִ֤יתֶם לִי֙ לְעָ֔ם וְאָ֣נֹכִ֔י
אֶהְיֶ֥ה לָכֶ֖ם לֵאלֹהִֽים׃ וְהוֹשַׁעְתִּ֣י אֶתְכֶ֔ם מִכֹּ֖ל
טֻמְאוֹתֵיכֶ֑ם וְקָרָ֤אתִי אֶל־הַדָּגָן֙ וְהִרְבֵּיתִ֣י אֹת֔וֹ וְלֹא־
אֶתֵּ֥ן עֲלֵיכֶ֖ם רָעָֽב׃ וְהִרְבֵּיתִי֙ אֶת־פְּרִ֣י הָעֵ֔ץ וּתְנוּבַ֖ת
הַשָּׂדֶ֑ה לְמַ֗עַן אֲשֶׁ֨ר לֹ֧א תִקְח֛וּ ע֖וֹד חֶרְפַּ֥ת רָעָ֖ב
בַּגּוֹיִֽם׃ וּזְכַרְתֶּם֙ אֶת־דַּרְכֵיכֶ֣ם הָרָעִ֔ים וּמַעַלְלֵיכֶ֖ם
אֲשֶׁ֣ר לֹֽא־טוֹבִ֑ים וּנְקֹֽטֹתֶם֙ בִּפְנֵיכֶ֔ם עַ֚ל עֲוֺנֹ֣תֵיכֶ֔ם
וְעַ֖ל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶֽם׃ לֹ֧א לְמַעַנְכֶ֣ם אֲנִֽי־עֹשֶׂ֗ה נְאֻם֙
אֲדֹנָ֣י יֱהֹוִ֔ה יִוָּדַ֖ע לָכֶ֑ם בּ֧וֹשׁוּ וְהִכָּלְמ֛וּ מִדַּרְכֵיכֶ֖ם בֵּ֥ית
יִשְׂרָאֵֽל׃ כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י יֱהֹוִ֔ה בְּיוֹם֙ טַהֲרִ֣י אֶתְכֶ֔ם
מִכֹּ֖ל עֲוֺנֽוֹתֵיכֶ֑ם וְהוֹשַׁבְתִּי֙ אֶת־הֶ֣עָרִ֔ים וְנִבְנ֖וּ
הֶחֳרָבֽוֹת׃ וְהָאָ֥רֶץ הַנְּשַׁמָּ֖ה תֵּעָבֵ֑ד תַּ֚חַת אֲשֶׁ֣ר

היתה שממה לעיני כל־עובר׃ ואמרו הארץ הלזו
הנשמה היתה כגן־עדן והערים החרבות
והנשמות והנהרסות בצורות ישבו׃ וידעו הגוים
אשר ישארו סביבותיכם כי אני יהוה בניתי
הנהרסות נטעתי הנשמה אני יהוה דברתי
ועשיתי׃ כאן מסיימין הספרדים כה אמר אדני יהוה עוד
זאת אדרש לבית־ישראל לעשות להם ארבה
אתם כצאן אדם׃ כצאן קדשים כצאן
ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות
מלאות צאן אדם וידעו כי־אני יהוה׃

קריא׳ למפטיר בפ׳ החדש בפ׳ בא מתחל׳ פ׳ החדש עד ס״פ.

ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן בארץ מצרים לאמר׃
החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי
השנה׃ דברו אל־כל־עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה
ויקחו להם איש שה לבית־אבת שה לבית׃ ואם־ימעט הבית
מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרב אל־ביתו במכסת נפשת
איש לפי אכלו תכסו על־השה׃ שה תמים זכר בן־שנה יהיה
לכם מן־הכבשים ומן־העזים תקחו׃ והיה לכם למשמרת עד
ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל קהל עדת־ישראל
בין הערבים׃ ולקחו מן־הדם ונתנו על־שתי המזוזות ועל־
המשקוף על הבתים אשר־יאכלו אתו בהם׃ ואכלו את־הבשר
בלילה הזה צלי־אש ומצות על־מררים יאכלהו׃ אל־תאכלו
ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם־צלי־אש ראשו על־כרעיו
ועל־קרבו׃ ולא־תותירו ממנו עד־בקר והנתר ממנו עד־בקר

באש תשרפו: וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם
ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא
ליהוה: ועברתי בארץ־מצרים בלילה הזה והכיתי כל־בכור
בארץ מצרים מאדם ועד־בהמה ובכל־אלהי מצרים אעשה
שפטים אני יהוה: והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר
אתם שם וראיתי את־הדם ופסחתי עלכם ולא־יהיה בכם נגף
למשחית בהכתי בארץ מצרים: והיה היום הזה לכם לזכרון
וחגתם אתו חג ליהוה לדרתיכם חקת עולם תחגהו: שבעת
ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם
כי ׀ כל־אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשן
עד־יום השבעי: וביום הראשון מקרא־קדש וביום השביעי
מקרא־קדש יהיה לכם כל־מלאכה לא־יעשה בהם אך אשר
יאכל לכל־נפש הוא לבדו יעשה לכם: ושמרתם את־המצות
כי בעצם היום הזה הוצאתי את־צבאותיכם מארץ מצרים
ושמרתם את־היום הזה לדרתיכם חקת עולם: בראשן
בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד
ועשרים לחדש בערב: שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם
כי ׀ כל־אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר
ובאזרח הארץ: כל־מחמצת לא תאכלו בכל מושבתיכם
תאכלו מצות:

הפטרת פרשת החדש

ביחזקאל סימן מ"ה. אבל נק"ק כפ"ד מתחילין כה אמר לקמן אפילו בר"ח או מ"ח.

כל העם הארץ יהיו אל־התרומה הזאת לנשיא
בישראל: ועל־הנשיא יהיה העולות והמנחה
והנסך בחגים ובחדשים ובשבתות בכל־מועדי
בית ישראל הוא־יעשה את־החטאת ואת־המנחה
ואת־העולה ואת־השלמים לכפר בעד בית־ישראל:

כאן מתחילין הספרדים.

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח
פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ: וְלָקַח
הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע
פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית: וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה
וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת: בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים
מַצּוֹת יֵאָכֵל: וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד
כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת: וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה
עוֹלָה לַיהֹוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם
לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם:
וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין
לָאֵיפָה: בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג
יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה
וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן: כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה שַׁעַר הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי
הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ:
וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד עַל־
מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עוֹלָתוֹ וְאֶת־
שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר
לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב: וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח

הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָה׃
וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִב הַנָּשִׂיא לַיהוָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים׃ וּמִנְחָה אֵיפָה
לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃
וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים
וָאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ׃ וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה
מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין
לָאֵיפָה׃ וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא
וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא׃ וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה
בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת יֵצֵא
דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־
שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי
נִכְחוֹ יֵצְאוּ׃ וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם
יֵצֵאוּ׃ וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר
וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃
וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה
לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה
אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ וְכֶבֶשׂ בֶּן־
שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר
בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר

יצא ק׳

בבקר ששית האיפה ושמן שלישית ההין לרס
את־הסלת מנחה ליהוה חקות עולם תמיד: ועשו
את־הכבש ואת־המנחה ואת־השמן בבקר בבקר
עולת תמיד: ע"כ לספרדים כה־אמר אדני יהוה כי־
יתן הנשיא מתנה לאיש מבניו נחלתו היא לבניו
תהיה אחזתם היא בנחלה: וכי־יתן מתנה
מנחלתו לאחד מעבדיו והיתה לו עד־שנת
הדרור ושבת לנשיא אך נחלתו בניו להם
תהיה: ולא־יקח הנשיא מנחלת העם
להונתם מאחזתם מאחזתו ינחל את־בניו
למען אשר לא־יפצו עמי איש מאחזתו:

(יעשו קרי)

הפטרת שבת הגדול

בתרי עשר במלאכי סימן ג׳ וכת"ק פפ"ר אין מפטירין וערבה
רק אם חל בע"פ וזולתו מפטירין כסל פרשה.

וערבה ליהוה מנחת יהודה וירושלם כימי עולם
וכשנים קדמניות: וקרבתי אליכם למשפט
והייתי ׀ עד ממהר במכשפים ובמנאפים
ובנשבעים לשקר ובעשקי שכר־שכיר אלמנה
ויתום ומטי־גר ולא יראוני אמר יהוה צבאות:
כי אני יהוה לא שניתי ואתם בני־יעקב לא

ובנשבעים לשקר כ"ה בכל הדפוסים הקדמונים וכ"י זולת מ"ג של רינ"ח שכתב בגליונו ס"א בשמי לשקר והוא לבדו כאחר גם יונתן תרגם ובדמשתבעין לשקר.

כְּלִיתֶם׃ לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא
שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב׃ הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים
כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ
הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה׃ בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי
אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ׃ הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר
אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת
הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי׃ וְגָעַרְתִּי
לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא־יַשְׁחִת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה
וְלֹא־תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃
וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה
וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ׃ אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד
אֱלֹהִים וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ
קְדֹרַנִּית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְעַתָּה אֲנַחְנוּ
מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ
אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ׃ אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־
רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו

הגוי כֻּלּוֹ בוי"ו גם בכ"י ומסר עליו ג' כ"כ, והמסרה אחריתא כל ירמי' ויחזק' ותרי עשר כלה כתיב בה"א במ"ג בוי"ו וסי' כי מקטנם ועד גדולם דירמי' (סי' ו) ב' בפסוק, במארה אתם נארים, וכל שאר קריא כלו כתיב בוי"ו במ"ג כלה בה"א וסי' כלה יליל וכו' וכמ"ש לעיל בהפטרת פ' וארא. והריקתי ב' ות'.

לְיִרְאֵי יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי
עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ:
וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים
לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ: כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר
וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם
הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם
שֹׁרֶשׁ וְעָנָף: וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה
וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק:
וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם
בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: זִכְרוּ
תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב עַל־
כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ
לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל
וְהַנּוֹרָא: וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים
עַל־אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם:
הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:

אשר אני עֹשֶׂה מסור עליו ג׳ בסיפ׳ ור״ל בספר תרי עשר שכולם בצר״י חוץ מן זה בסגול וכבר מבואר בסוף ס׳ עמוס כל אמ״ת דתק״ע עֹשֶׂה בצרין כ״מ כ״ב בסגולין וכו׳ וכו׳ ופירוש אמ״ת דתק״ע אלו הדברים מלכים ת״ע ד״ה תהלים, קהלת, עזרא, וככה כתב במכלול בבינוני מגזרת פעלי ל״ה כי ע״פ רוב עֹשֶׂה שהוא קמצין וכל אמ״ת דתק״ע כוותהון במ״כ פתחין ור״ל אלא שנפל טעות בדפוסים ובמקום אמ״ת כתוב שם איוב משלי תהלים ור״ל תמורתו אלה הדברים מלכים תהלים.

בשבת ור״ח קורין למפטיר וביום השבת עם ובראשי חדשיכם ומפטירין השמים כסאי, ונדחת הפטרה זו מפני הפטרת שבת חנוכה ופ׳ שקלים ופ׳ החדש, גם מפני הפטרת שמעו דפ׳ מסעי, אבל בפ׳ ראה ור״ח מפטירין השמים כסאי ואז מפטירין בכי תצא רני עקרה בצירוף עניה סוערה.

בישעיה סימן ס״ו.

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃ וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃

שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ
אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ
וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ
כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־
צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר
אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַ͏ִם
תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא
תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־
אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי
בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ
חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת
אַחַר אַחַד* בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ
וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת
וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי
קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי
בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀

מִנְחָה לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַםִ אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה: וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה: כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם: וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה: וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר: וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

הפטרה לערב ר"ח שחל בשבת

ונדחת הפטרה זו מפני פ' שקלים ופ' החדש, וכתוב קהלות פולין וביהם נדחת גם מפני עניה סוערה בפ' ראה, לכן נק"ק פפ"ד ורוב אשכנז מפטירין של מחר חדש בפ' ראה ובער"ח ומשלימין עניה סוערה עם רני עקרה בפ' כי תצא.
בשמואל א' סימן כ'.

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל: וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה

הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין
דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים
מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃
וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־ אֶל
הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ ס
בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר
מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל
מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי
טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן
בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־
הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד
מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי
עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל
בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי
כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת
אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה
לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ

אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו
וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל
אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה
הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן
מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי
בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן
עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים
אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי
לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה
יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא
הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־
הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה
אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן
אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא
הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל
לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ
שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀
בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

מודע לבינה.

ספר במדבר

רביעי לתורת אלהים

הוא

חומש הפקודים הוא NUMERI בלעז.

יקיף

מאחר לחדש השני בשנה השנית עד בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש

אלפים ושמונה מאה ותשעה חדשים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסודר בשלמות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון הלוי היידענהיים

רעדלהיים

שנת ת״קפ לפ״ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל

Rödelheim,

verlegt und gedruckt von W. Heidenheim

1820.

הערה!

או"ה. ראיתי בלקוטי המסרת שבסוף ס' הרמ"ה ז"ל שאמר ז"ל: **שמה** סוף פסוק בספר בראשית ובמדבר וסימניהון: וידבר אל עפרון, השמר לך פן תשיב את, ואם לא תאבה האשה, ויוסף הורד מצרימה, ויאמר יוסף כי נכמרו, בבאכם אל הארץ אשר, ואם יצא יצא הרצח את גבול: וכל ספר ואה שמות ותורת כהנים והדברים דכוותי' סוף פסוק שמה בר מן ו' ס"פ שם וסי' עלת תמיד לדרתיכם, ובא אהרן אל אהל, אנה אנחנו עלים, וזבחת פסח לה' אלהיך, ושמחת לפני ה', ולקחת מראשית כל, עכ"ל. והדברים תמוהים משני צדדים הצד האחד שלא מנה בס' בראשית ובמדבר כי אם שבעה דכתיבין שמה בס"פ והשמיט ממנינם אשר אועד לכם שמה דפ' קרח י"ז י"ט שגם זה כתיב שמה בכל ספרינו ובכל כ"י שראיתי, גם במסרה דילן בערך שם מסר י"א דכתיבין שמה בסוף פסוק וזה חד מנהון, והצד השני שהוא לא מנה רק ששה דכתיבין שם בס"פ בס' שמות ויקרא ודברים והשמיט מהם גם כי התאנף וגו' גם אתה לא תבא שם שגם זה כתיב שם בכל כ"י שראיתי גם בכל ספרי הדפוס חוץ מחומש סונצינו של שנת רמ"ח שמצאתי בו לא תבא שמה, גם בחומש כ"י אחד מצאתי שכתב הסופר בגליונו בזה"ל בספר ר' מנחם ובכל הספרים שמה ובס' ר"מ שם וכן מצאתי בס' אספמיא עכ"ל, ונשמע מכי' שזה מחלקת ישן בספרים, אכן ממסרות דילן יש הכרע כי כן בערך שם מסר כל ס' שמות ות"כ ודברים ס"פ שמה במ"ז ס"פ שם וסי' עלת תמיד וכו' גם בי התאנף ה' וכו', ועוד ראי' ממסרה הגליונית על פסוק אנה אנחנו עלים שמסר ה' ס"פ שם בסיפרא, ואילו לפי מסרת הרמ"ה לא יהיו כ"א ד' ס"פ בספרא, ועוד ראי' ממסרה אחריתא בערך בא שמסר ביאת שם י"ב בלישנא וסי' גם בי התאנף וכו', ועוד ראי' מהעתקת החכם הקדמון יהב"י הנקדן שבספרו עין הקורא העתיק על מקומו לא תבא שם מבלי הזכרת שום מחלקת, ודי באלו העדיות לקיום גירסת ספרינו.

כל נתהה ונתתה שבס' במדבר ודברים כולהון כ"כ בה"א בסוף.

א

1 וידבר יהוה אל־משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם
2 מארץ מצרים לאמר: שאו את־ראש כל־עדת בני־ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר
3 שמות כל־זכר לגלגלתם: מבן עשרים שנה ומעלה כל־יצא צבא בישראל תפקדו אתם
4 לצבאתם אתה ואהרן: ואתכם יהיו איש איש
5 למטה איש ראש לבית־אבתיו הוא: ואלה שמות האנשים אשר יעמדו אתכם לראובן
6 אליצור בן־שדיאור: לשמעון שלמיאל בן־
7 צורישדי: ליהודה נחשון בן־עמינדב: ליששכר
8

1 וידבר. במדבר סיני באחד לחדש מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה כשיצאו ממצרים מנאן וכשנפלו בעגל מנאן לידע (מנין) הנותרים כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאן באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם:
2 שאו את ראש כמו שאומרי' לקוסטינר אריס ריש' דפלן (עיין רמב"ן). למשפחותם דע מנין כל שבט ושבט. לבית אבותם מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יקום על שבט אביו. לגלגלותם על ידי שקלים בקע לגלגולת:
3 כל יוצא צבא מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן עשרים:
4 ואתכם יהיו כשתפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט:

אלה

הבנת המקרא.

2 למשפחתם, דע מנין כל שבט ושבט עכ"ל, והרא"ם גרס לידע מנין כל שבט ושבט, לא לידע מנין כל משפח' שהרי לא הזכיר בכתוב מנין המשפחה רק מנין כל שבט ושבט עכ"ל, ור"ל שמנין המשפחות לא הי' לצורך ידיעת מנין כל משפחה ומשפחה אבל לצורך ידיעת מנין כל שבט ושבט ולכן לא הזכיר הכתוב מנין כל משפחה בפרט רק הזכיר מנין כל שבט אשר הגיע לנו מידיעת מנין המשפחות, אבל בבני קהת הזכיר הכתוב גם מנין כל משפחה ומשפחה לפי שיש צורך בידיעת מנין כל משפחה ומשפחה לעצמה בעבור הבדל עבודתם כי היתה עבודה מיוחדת לכל משפחה ומשפחה לבדה.

אשר

נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ 9 לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ 10 לִבְנֵי
יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה
גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ 11 לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃
12 לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ 13 לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־
עָכְרָן׃ 14 לְגָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ 15 לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע
בֶּן־עֵינָן׃ 16 אֵלֶּה קְרִיאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם (רו קרי)
רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם׃ 17 וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
אֵת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת׃ 18 וְאֵת
כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
וַיִּתְיַלְדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְגֻלְגְּלֹתָם׃
19 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר
סִינָי׃ ס שני 20 וַיִּהְיוּ בְנֵי־רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל
תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת
לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ 21 פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שִׁשָּׁה
וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ
22 לִבְנֵי שִׁמְעוֹן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית

16 17 אלה קרואי העדה הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה: האנשים האלה את
18 שני' עשר נשיאים הללו. אשר נקבו לו כאן בשמות: ויתילדו על משפחותם
הביאו ספרי יחוסיהם ועידי חזקת לידתם כל אחד ואחד להתיחס על השבט:

הבנת המקרא.

17 אשר נקבו, לו כאן בשמות; הוסיף מלת לו להורות שהתיבה מבנין
כפעל ובתשלומו הי' לקוי כנקבו ועטו אתפרשו וכן ת"א.

אֲבֹתָם פְּקֻדָיו בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־
זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
23 פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ פ

24 לִבְנֵי גָד תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
25 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה גָד חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים
אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ פ

26 לִבְנֵי יְהוּדָה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
27 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה
וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ פ

28 לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
29 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר אַרְבָּעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ

30 לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית
אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
31 וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה
זְבוּלֻן שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
מֵאוֹת׃ פ

32 לִבְנֵי יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
33 וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אֶפְרָיִם
אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ

34 לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
35 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה שְׁנַיִם
וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ פ

36 לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
37 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה בִנְיָמִן חֲמִשָּׁה
וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ

38 לִבְנֵי דָן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
39 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה דָן שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים
אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ פ

40 לִבְנֵי אָשֵׁר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
41 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אָשֵׁר אֶחָד וְאַרְבָּעִים
אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ

42 בְּנֵי נַפְתָּלִי תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם

בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
43 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה נַפְתָּלִי שְׁלֹשָׁה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ
44 אֵלֶּה הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי
יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר אִישׁ אִישׁ־אֶחָד לְבֵית־
45 אֲבֹתָיו הָיוּ׃ וַיִּהְיוּ כָּל־פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית
אֲבֹתָם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא
46 צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיִּהְיוּ כָּל־הַפְּקֻדִים שֵׁשׁ־
מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
47 וַחֲמִשִּׁים׃ וְהַלְוִיִּם לְמַטֵּה אֲבֹתָם לֹא הָתְפָּקְדוּ
בְּתוֹכָם׃ פ
48 49 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ אַךְ אֶת־מַטֵּה לֵוִי
לֹא תִפְקֹד וְאֶת־רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי
50 יִשְׂרָאֵל׃ וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם עַל־מִשְׁכַּן
הָעֵדֻת וְעַל כָּל־כֵּלָיו וְעַל כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ הֵמָּה
יִשְׂאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהֵם יְשָׁרְתֻהוּ

49 אך את מטה לוי לא תפקוד וגו׳, כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו, דבר אחר צפה הקב"ה שעתידה לעמוד גזירה על כל הנמנין מבן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר אמר אל יהיו אלו בכלל לפי שהם שלי שלא טעו בעגל:
50 ואתה הפקד את הלוים כתרגומו מני, ל׳ מנוי שררה על דבר שהוא ממונה

הגהת המקרא.

50 ואתה הפקד כתרגומו מני לשון מינוי וכו׳ עס"ה, ור"ל שאין תרגומו מְנֵי מבנין הקל שהוא לשון מנין אבל תרגומו מַנֵּי מבנין הכבד הדגש בתרגומי שהוא לשון מינוי ושררה.

51 וְסָבִיב לַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ: וּבִנְסֹעַ הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וּבַחֲנֹת הַמִּשְׁכָּן יָקִימוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: 52 וְחָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ עַל־מַחֲנֵהוּ וְאִישׁ עַל־דִּגְלוֹ לְצִבְאֹתָם: 53 וְהַלְוִיִּם יַחֲנוּ סָבִיב לְמִשְׁכַּן הָעֵדֻת וְלֹא־יִהְיֶה קֶצֶף עַל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ הַלְוִיִּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן הָעֵדוּת: 54 וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ: פ שלישי

ב

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: 2 אִישׁ עַל־דִּגְלוֹ בְאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנֶּגֶד סָבִיב לְאֹהֶל־מוֹעֵד יַחֲנוּ: 3 וְהַחֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי יְהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב: 4 וּצְבָאוֹ

51 עליו כמו ויפקד פקידים (בראשי' מא): יורידו אותו כתרגומו יפרקון כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע היו מפרקין אותו מהקמתו ונושאים אותו עד מקום אשר ישכון שם הענן ויחנו שם ומקימין אותו. והזר הקרב לעבודתם זו. יומת בידי שמים: 52 ואיש על דגלו כמו שהדגלים סדורים בספר זה שלשה שבטים לכל דגל: 53 ולא יהיה קצף אם תעשו כמצותי לא יהיה קצף ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם זו יהיה קצף כמו שמצינו במעשה קרח כי יצא הקצף וגו' (במדבר יז): 2 באותות כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחושן ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו, דבר אחר באותות לבית אבותם באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים שנאמר ויעשו בניו לו כן כאשר צום (בראשית נ) יהודה ויששכר וזבולן ישאוהו מן המזרח וראובן ושמעון וגד מן הדרום כו' כדאיתא בתנחומא בפרשה זו. מנגד מרחוק מיל כמו שנאמר ביהושע (ג) אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה שיוכלו לבא בשבת משה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו: 3 קדמה לפנים הקרוים קדם ואיזו

וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃

5 וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה יִשָּׂשכָר וְנָשִׂיא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר

6 נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו אַרְבָּעָה

7 וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ מַטֵּה זְבוּלֻן

8 וְנָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ וּצְבָאוֹ

וּפְקֻדָיו שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃

9 כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה יְהוּדָה מְאַת אֶלֶף

וּשְׁמֹנִים אֶלֶף וְשֵׁשֶׁת־אֲלָפִים וְאַרְבַּע־מֵאוֹת

10 לְצִבְאֹתָם רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ׃ ס דֶּגֶל

מַחֲנֵה רְאוּבֵן תֵּימָנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי

11 רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו

12 שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ וְהַחוֹנִם

עָלָיו מַטֵּה שִׁמְעוֹן וְנָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל

13 בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים

14 אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ וּמַטֵּה גָּד וְנָשִׂיא לִבְנֵי גָד

15 אֶלְיָסָף בֶּן־רְעוּאֵל׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה

16 וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ כָּל־

הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת אֶלֶף וְאֶחָד

וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְצִבְאֹתָם

9 זו רוח מזרחית והמערב קרוי אחור: ראשונה יסעו כשרואין הענן מסתלק תוקעים הכהנים בחצוצרות ונוסע מחנה יהודה תחלה וכשהולכין הולכין כדרך חנייתן הלוים והעגלות באמצע דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל

וּשְׁנַיִם יִסָּעוּ׃ ס 17 וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד
מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ
אִישׁ עַל־יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם׃ ס 18 דֶּגֶל
מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם יָמָּה וְנָשִׂיא לִבְנֵי
אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ 19 וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ 20 וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה
וְנָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
21 וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃
22 וּמַטֵּה בִּנְיָמִן וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־
גִּדְעֹנִי׃ 23 וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ 24 כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם
מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־אֲלָפִים וּמֵאָה לְצִבְאֹתָם
וּשְׁלִשִׁים יִסָּעוּ׃ ס 25 דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן
צָפֹנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי׃ 26 וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף
וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ 27 וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה אָשֵׁר
וְנָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ 28 וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדֵיהֶם אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃

אפרים במערב ושל דן בצפון: 17 ונסע אהל מועד לאחר שני דגלים הללו.
כאשר יחנו כן יסעו כמו שפירשתי הליכתן כחנייתן כל דגל מהלך לרוח
הקבוע לו. על ידו על מקומו ואין לשון יד זו ממשמעו רוח של כדו קרוי על
ידו הסמוכה לו לכל הושטת ידו אינ"שו לי"ט בלעז (וואהין ער רייכען קאן):
20 ועליו כתרגומו ודסמיכין עלוהי:

29 וּמַטֵּה נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן
30 עֵינָן׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
31 וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה דָן מְאַת
אֶלֶף וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
לָאַחֲרֹנָה יִסְעוּ לְדִגְלֵיהֶם׃ פ
32 אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי
הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת
33 אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ וְהַלְוִיִּם לֹא
הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
34 אֶת־מֹשֶׁה׃ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן־חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן נָסָעוּ אִישׁ
ג לְמִשְׁפְּחֹתָיו עַל־בֵּית אֲבֹתָיו׃ פ רביעי
1 וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה
2 אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־אַהֲרֹן
3 הַבְּכֹר נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃ אֵלֶּה
שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים הַמְּשֻׁחִים אֲשֶׁר־
4 מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן׃ וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי
יְהוָה בְּהַקְרִבָם אֵשׁ זָרָה לִפְנֵי יְהוָה בְּמִדְבַּר

1 ואלה תולדות אהרן ומשה ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו
תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה
מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו. ביום דבר ה' א' משה נעשו אלו התולדות
4 אלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה: (על פני אהרן בחייו):

סִינָי וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל־פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם׃ פ

5 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 6 הַקְרֵב אֶת־מַטֵּה לֵוִי וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְשֵׁרְתוּ אֹתוֹ׃ 7 וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת כָּל־הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃ 8 וְשָׁמְרוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃ 9 וְנָתַתָּה אֶת־הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם הֵמָּה לוֹ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ 10 וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד וְשָׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ פ

6 ושרתו אותו ומהו השירו' ושמרו את משמרתו לפי שמירת המקדש עליו שלא יקרב זר כ"ש את' ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש (במדבר יח) והלוים הללו מסייעין אותם זו היא השירות: 7 ושמרו את משמרתו כל מנוי שאדם ממונ' עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת בכל המקר' ובל' משנ' כמו שאמור בבגתן ותרש והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה וכן משמרות כהונה ולויה: 8 ואת משמרת בני ישרא' שכולן היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלוים באים תחתיהם בשליחותם לפיכך לוקחים מהם המעשרות בשכרן שנאמר כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם (במדבר יח): 9 נתונים המה לו לעזרה. מאת בני ישראל כמו מתוך בני ישראל כלומר משאר כל העדה נבדלו לכך נגזרת המקום והוא נתנם לו שנאמר ואתנה את הלוים נתונים וגו' (במדבר יח): 10 ואת אהרן ואת בניו תפקוד לשון פקידות ואינו לשון מנין. ושמרו את כהונתם קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורות לכהנים:

שפתי חכמים.

10 ואת אהרן וכו' תפקוד, לשון פקידות ואינו לשון מנין עכ"ל, ור"ל אע"פ שזה מנין הקל מ"מ ל' פקידות הוא כמו ופקדו שרי צבאות (דברי' כ ט) שת"א וימנון, לכן גם תפקוד דענינא יש לתרגמו תמני וכמ"ש לעיל א' ג'.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי
אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל־בְּכוֹר
13 פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם׃ כִּי לִי
כָּל־בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל־בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה
לִי יִהְיוּ אֲנִי יְהוָה׃ פ חמישי
14 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי לֵאמֹר׃
15 פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־
16 זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם׃ וַיִּפְקֹד אֹתָם
17 מֹשֶׁה עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צֻוָּה׃ וַיִּהְיוּ־אֵלֶּה בְנֵי־
18 לֵוִי בִּשְׁמֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
19 בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנִי וְשִׁמְעִי׃ וּבְנֵי קְהָת
20 לְמִשְׁפְּחֹתָם עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל׃ וּבְנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת

12 ואני הנה לקחתי ואני מהיכן זכיתי בהן מתוך בני ישראל שיהיו ישראל שוכרין אותן לשירות שלי על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתים תמורתם לפי שהיתה העבודה בבכורות ובשחטאו בעגל נפסלו והלוי' שלא עבדו ע"ז נבחרו תחתיהם
15 מבן חדש ומעלה משיצא מכלל נפלים הוא נמנה לקרות שומר משמרת הקדש אמר רבי יהודה ברבי שלום למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן שנאמר אשר ילדה אותה ללוי במצרים (במדבר כו) עם כניסתה בפתח מצרים ילדה אותו ונמנית בשבעים נפשות שבשאתה מונה חשבונם לא תמצאם אלא שבעים חסר אחד והיא השלימה את המנין (ד"א מבן חדש ומעלה לפי שבכורי ישראל נפדים מבן חדש ומעלה ובן לוי פודהו לפיכך נמנים הלויים
16 תחתיהם מבן חדש ומעלה): על פי ה' אמר משה לפני הקב"ה היאך אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם אמר לו הקב"ה עשה אתה שלך ואני אעשה שלי הלך משה ועמד על פתח האהל והשכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצאה מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באהל זה לכך נאמר על פי ה':

21 הַלֵּוִי לְבֵית אֲבֹתָם: לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי
וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי:
22 פְּקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה
23 פְּקֻדֵיהֶם שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: מִשְׁפְּחֹת
24 הַגֵּרְשֻׁנִּי אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ יָמָּה: וּנְשִׂיא בֵית־אָב
25 לַגֵּרְשֻׁנִּי אֶלְיָסָף בֶּן־לָאֵל: וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן
בְּאֹהֶל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל מִכְסֵהוּ וּמָסַךְ פֶּתַח
26 אֹהֶל מוֹעֵד: וְקַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח
הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת
27 מֵיתָרָיו לְכֹל עֲבֹדָתוֹ: ס וְלִקְהָת
מִשְׁפַּחַת הָעַמְרָמִי וּמִשְׁפַּחַת הַיִּצְהָרִי וּמִשְׁפַּחַת
הַחֶבְרֹנִי וּמִשְׁפַּחַת הָעָזִּיאֵלִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת
28 הַקְּהָתִי: בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה
שְׁמֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת
29 הַקֹּדֶשׁ: מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן
30 תֵּימָנָה: וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי
31 אֱלִיצָפָן בֶּן־עֻזִּיאֵל: וּמִשְׁמַרְתָּם הָאָרֹן וְהַשֻּׁלְחָן
וְהַמְּנֹרָה וְהַמִּזְבְּחֹת וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ

21 לגרשון משפחת הלבני כלומר לגרשון היו הפקודי' משפחת הלבני ומשפחת
25 השמעי פקודיהם כך וכך: המשכן יריעות התחתונות. והאהל יריעות
עזים העשויות לגג. מכסהו עורות אילים ותחשים. ומסך פתח הוא הוילון:
26 ואת מיתריו של משכן והאהל ולא של חצר: 29 משפחות בני קהת יחנו
תימנה וסמוכין להם דגל ראובן החונים תימנה אוי לרשע אוי לשכנו לכך
לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש עם קרח ועדתו שנמשכו עמהם

32 בָּהֶם וְהַמָּסָךְ וְכֹל עֲבֹדָתוֹ׃ וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי
אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת
33 הַקֹּדֶשׁ׃ לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי וּמִשְׁפַּחַת
34 הַמּוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת מְרָרִי׃ וּפְקֻדֵיהֶם
בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה שֵׁשֶׁת
35 אֲלָפִים וּמָאתָיִם׃ וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת
מְרָרִי צוּרִיאֵל בֶּן־אֲבִיחָיִל עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן
36 יַחֲנוּ צָפֹנָה׃ וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מְרָרִי קַרְשֵׁי
הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו וְכָל־כֵּלָיו
37 וְכֹל עֲבֹדָתוֹ׃ וְעַמֻּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם
38 וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם׃ וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן
קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד ׀ מִזְרָחָה מֹשֶׁה ׀ וְאַהֲרֹן
וּבָנָיו שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמֶרֶת
39 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ כָּל־פְּקוּדֵי

3/1 3/2 במחלוקתם: והמסך היא הפרכת שאף היא קרוי (פרכת) המסך: ונשיא נשיאי הלוי ממונה על כלם, ועל מה היא נשיאתו פקודת שומרי משמרת על ידו היא פקודת כלם: 38 משה ואהרן ובניו וסמוכין להם דגל מחנה יהודה והחונים עליו יששכר וזבולן טוב לצדיק טוב לשכנו לפי שהיו שכיניו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה שנאמר יהודה מחוקקי (תהלי' ס) ומבני יששכר יודעי בינה וגו' (ד"ה א' יב) מאתים ראשי סנהדראי' וזבולן מושכים בשבט סופר (שופטים ה): 39 אשר פקד משה ואהרן נקוד על ואהרן לומר שלא היה נמנה במנין הלוים (כ"א שלא הי' במנין הלוים, וכ"א שלא הי' נמנה עם הלוים). שנים ועשרים אלף ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרים בני גרשון שבעת אלפים וחמש מאות, בני קהת שמונת אלפים ושש מאות, בני מררי ששת אלפים ומאתים, ולמה לא כללן עם השאר ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקים השלשה ושבעים ומאתים בכורות העודפים על המנין לפדיון אמרו רבותינו במסכת בכורות אותן שלש מאות לוים בכורות

הלוים אשר פקד משה ואהרן על־פי יהוה
למשפחתם כל־זכר מבן־חדש ומעלה שנים
ועשרים אלף: ס ששי ויאמר יהוה 40
אל־משה פקד כל־בכר זכר לבני ישראל מבן
חדש ומעלה ושא את מספר שמתם: ולקחת 41
את־הלוים לי אני יהוה תחת כל־בכר בבני
ישראל ואת בהמת הלוים תחת כל־בכור
בבהמת בני ישראל: ויפקד משה כאשר צוה 42
יהוה אתו את־כל־בכור בבני ישראל: ויהי כל־ 43
בכור זכר במספר שמת מבן־חדש ומעלה
לפקדיהם שנים ועשרים אלף שלשה ושבעים
ומאתים: פ
וידבר יהוה אל־משה לאמר: קח את־הלוים 44 45
תחת כל־בכור בבני ישראל ואת־בהמת הלוים
תחת בהמתם והיו־לי הלוים אני יהוה: ואת 46
פדויי השלשה והשבעים והמאתים העדפים
על־הלוים מבכור בני ישראל: ולקחת חמשת 47

היו ודיים שיפקיעו עצמם מן הפדיון: פקד כל בכור זכר מבן חדש 40
ומעלה משיצא מכלל ספק נפלים: ואת בהמת הלוים וגו', לא פדו בהמת 41
הלוים את בכורי בהמה טהורה של ישראל אלא את פטרי חמוריהם ושה אחד
של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל תדע שהרי מנה העודפים באדם
ולא מנה העודפים בבהמה: ואת פדויי השלשה וגו', ואת הבכורות 46
הצריכין להפדות בהם אלו השלשה ושבעים ומאתים העודפים בהם יתרים
על הלוים מהם תקח חמשת שקלים לגלגלת כך הית' מכירתו של יוסף עשרים

חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקָּח
48 עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשָּׁקֶל׃ וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף לְאַהֲרֹן
49 וּלְבָנָיו פְּדוּיֵי הָעֹדְפִים בָּהֶם׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֵת כֶּסֶף
50 הַפִּדְיוֹם מֵאֵת הָעֹדְפִים עַל פְּדוּיֵי הַלְוִיִּם׃ מֵאֵת
בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַח אֶת־הַכָּסֶף חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים
51 וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וָאֶלֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
אֶת־כֶּסֶף הַפְּדֻיִם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו עַל־פִּי יְהוָה
ד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שביעי
2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ נָשֹׂא
אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת מִתּוֹךְ בְּנֵי לֵוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
3 לְבֵית אֲבֹתָם׃ מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד
בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־בָּא לַצָּבָא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה
4 בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ זֹאת עֲבֹדַת בְּנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל
5 מוֹעֵד קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ

49 כסף שהיה בכורה של רחל: העודפים על פדויי הלוים על אותם שפדו
50 הלוים בגופן: חמשה וששים ושלש מאות ואלף כך סכום החשבון חמשה
שקלים לגלגלת למאתים בכורות אלף שקל, לשבעים בכורות שלש מאות
וחמשים שקל, לשלש בכורות חמשה עשר שקל, אמר כיצד אעשה בכור שאומר
לו תן חמשת שקלים יאמר לי אני מפדויי הלוים מה עשה הביא שנים ועשרים
אלף פתקין וכתב עליהם בן לוי ומאתים ושבעים ושלש פתקין כתב עליהן
ה' שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להם באו וטלו פתקיכם לפי הגורל:
2 נשא את ראש מנה מהם את הראויין לעבודת משא והם מבן שלשים ועד
בן חמשים שנה הפחות משלשים לא נתמלא כחו מכאן אמרו בן שלשים לכח
4 והיותר על בן חמשים כחו מכחיש מעתה: קדש הקדשים המקודש שבכולן
5 הארון והשלחן והמנורה והמזבחות והפרכת וכלי שרת: ובא אהרן ובניו
וגו', יכסו כל כלי וכלי לכרתקי המפורש לו בפרשה זו ולא יטרכו הלוים

הַמַּחֲנֶה וְהוֹרִדוּ אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וְכִסּוּ־בָהּ
6 אֵת אֲרֹן הָעֵדֻת׃ וְנָתְנוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ
וּפָרְשׂוּ בֶגֶד־כְּלִיל תְּכֵלֶת מִלְמָעְלָה וְשָׂמוּ
7 בַּדָּיו׃ וְעַל שֻׁלְחַן הַפָּנִים יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת
וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־הַקְּעָרֹת וְאֶת־הַכַּפֹּת וְאֶת־
הַמְּנַקִּיֹּת וְאֵת קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו
8 יִהְיֶה׃ וּפָרְשׂוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי וְכִסּוּ
9 אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו׃ וְלָקְחוּ
בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ
וְאֶת־מַלְקָחֶיהָ וְאֶת־מַחְתֹּתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי
10 שַׁמְנָהּ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־לָהּ בָּהֶם׃ וְנָתְנוּ אֹתָהּ
וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ אֶל־מִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־
11 הַמּוֹט׃ וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת
וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו׃
12 וְלָקְחוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם
בַּקֹּדֶשׁ וְנָתְנוּ אֶל־בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם

בני קהת אלא לשאת. בנסוע המחנה כשהענן מסתלק הן יודעין שיסעו:
7 קערות וכפות וקשות ומנקיות כבר פירשתי במלאכת המשכן. הנסך
9 הכסוי ל' מסך אשר יוסך בהם: מלקחיה כמין צבת שמושך בה את הפתילה
לכל צד שירצה. מחתותיה כמין כף קטנה ושוליה פשוטים ולא כגלגלים ואין
לה מחיצה לפניה שבה מגדיר וחותה בה את דשן הנרות כשמטיבן. נרותיה
10 לוצי"ש בלעז (ומפעון) שנותנין בהן השמן והפתילות: אל מכסה
12 עור תחש כמין מרצוף: את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש
בתוך המשכן שהוא קדש והן כלי הקטרת שמשרתין בהם במזבח הפנימי:

בְּמִכְסֶה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט׃ 13 וְדִשְּׁנוּ
14 אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן׃ וְנָתְנוּ
עָלָיו אֶת־כָּל־כֵּלָיו אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ עָלָיו בָּהֶם
אֶת־הַמַּחְתֹּת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמִּזְרָקֹת כֹּל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו כְּסוּי
15 עוֹר תַּחַשׁ וְשָׂמוּ בַדָּיו׃ וְכִלָּה אַהֲרֹן־וּבָנָיו לְכַסֹּת
אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה
וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ בְנֵי־קְהָת לָשֵׂאת וְלֹא־יִגְּעוּ אֶל־
הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ אֵלֶּה מַשָּׂא בְנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל
16 מוֹעֵד׃ וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן שֶׁמֶן
הַמָּאוֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְשֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה פְּקֻדַּת כָּל־הַמִּשְׁכָּן וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ
בְּקֹדֶשׁ וּבְכֵלָיו׃ פ מפטיר

13 ודשנו את המזבח מזבח הנחשת. ודשנו יטלו את הדשן מעליו. ופרשו עליו בגד ארגמן ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי בשעת 14 המסעות ואינה שורפתו שהיו כופין עליה פסכתר של נחשת: מחתות שבהן חותים גחלים לתרומת הדשן העשויה כמין מחבת שאין לה אלא שלש מחיצות ומלפנים שולבת את הגחלים. מזלגות צנוריות של נחשת שבהן מכין באברים שעל המזבח להפכן כדי שיתעכלו יפה ומהר. יעים הם מגרפות ובלעז ווידי"ל (טויפעו) והן של נחשת ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח: 15 לכסות את הקדש הארון והמזבח. ואת כל כלי הקדש המנורה וכלי 16 שרת. ומתו שאם יגעו חייבין מיתה בידי שמים: ופקדת אלעזר שהוא ממונה עליהם לשאת אותם, שמן וקטרת ושמן המשחה ומנחת התמיד עליו מוטל לצוות ולזרז ולהקריב בשעת חנייתן. פקודת כל המשכן ועוד היה ממונה על משא בני קהת לצוות איש על עבודתו ועל משאו והוא המשכן וכל

הבנת המקרא.

13 ודשנו, יטלו את הדשן מעליו, עכ"ל, ר"ל שהוא מן המלות המשמשות בנין וסתירה כמ"ש בפ' תרומה כ"ז ג'.

17 וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: 18 אַל־תַּכְרִיתוּ אֶת־שֵׁבֶט מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם: 19 וְזֹאת ׀ עֲשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ וְלֹא יָמֻתוּ בְּגִשְׁתָּם אֶת־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אַהֲרֹן וּבָנָיו יָבֹאוּ וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְאֶל־מַשָּׂאוֹ: 20 וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ:

פ

21 וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: 22 נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם: 23 מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה עַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד אוֹתָם כָּל־הַבָּא לִצְבֹא צָבָא לַעֲבֹד עֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד: 24 זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי לַעֲבֹד וּלְמַשָּׂא: 25 וְנָשְׂאוּ אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד מִכְסֵהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחַשׁ אֲשֶׁר־עָלָיו מִלְמָעְלָה וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: 26 וְאֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ ׀ פֶּתַח ׀ שַׁעַר הֶחָצֵר אֲשֶׁר

אשר בו כל הסדורי' למעל' בפרשה זו אבל משא בני גרשון ומררי שאינה מקודש הקדשים על פי איתמר היה כמו שכתוב בפרשת נשא: 18 אל תכריתו ל' תגרמו להם מיתתו: 20 ולא יבאו לראות כבלע את הקדש לתוך נרתק שלו כמו שפירש למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני ובלוע שלו זהו כסויו:

22 נשא את ראש בני גרשון גם הם כמו שצויתיך על בני קהת לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה: 25 את יריעות המשכן עשר התחתונות: ואת אהל מועד יריעות עזי' העשויות לאהל עליו. מכסהו עורות אילים מאדמים:

עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתְרֵיהֶם
וְאֶת־כָּל־כְּלֵי עֲבֹדָתָם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם
27 וְעָבָדוּ׃ עַל־פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה כָּל־עֲבֹדַת בְּנֵי
הַגֵּרְשֻׁנִּי לְכָל־מַשָּׂאָם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּפְקַדְתֶּם
28 עֲלֵהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת אֵת כָּל־מַשָּׂאָם׃ זֹאת עֲבֹדַת
מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּמִשְׁמַרְתָּם
29 בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ ס בְּנֵי
30 מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית־אֲבֹתָם תִּפְקֹד אֹתָם׃ מִבֶּן
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקְדֵם
כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃
31 וְזֹאת מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל
מוֹעֵד קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמּוּדָיו וַאֲדָנָיו׃
32 וְעַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם
לְכָל־כְּלֵיהֶם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּבְשֵׁמֹת תִּפְקְדוּ אֶת־
33 כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם׃ זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי מְרָרִי לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד אִיתָמָר
34 בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי שני

מסך פתח וילון המזרחי. אשר על המשכן כלומר הקלעים והמסך של
חצר המסוככים ומגינים על המשכן ועל מזבח הנחשת סביב. ואת כל אשר
27 יעשה להם כתרגומו ית כל דיתמסר להון לבני גרשון: על פי אהרן ובניו
32 ואי זה מהבני' ממונ' עליהם ביד איתמר בן אהרן הכהן: ויתדותם ומיתריה'
של עמודים שהרי יתדות ומיתרי הקלעים במשא בני גרשון היו ויתדות ומיתרים
היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא תגביהם הרוח, ויתדות ומיתרים היו
לעמודים סביב לתלות בהם הקלעים בשפתם העליונה בכלונסות וקונדסין

הָעֵדָה אֶת־בְּנֵי הַקְּהָתִי לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית
אֲבֹתָם׃ 35 מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־
חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל
מוֹעֵד׃ 36 וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם אַלְפַּיִם שְׁבַע
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ 37 אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי
כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ס (שני) 38 וּפְקוּדֵי
בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃ 39 מִבֶּן
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה
כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ 40 וַיִּהְיוּ
פְּקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם אַלְפַּיִם
וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃ 41 אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה׃ 42 וּפְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם׃ 43 מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא
לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ 44 וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם
לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם׃ 45 אֵלֶּה
פְּקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ 46 כָּל־הַפְּקֻדִים
אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־

47 הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃ מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא
לַעֲבֹד עֲבֹדַת עֲבֹדָה וַעֲבֹדַת מַשָּׂא בְּאֹהֶל
48 מוֹעֵד׃ וַיִּהְיוּ פְּקֻדֵיהֶם שְׁמֹנַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ
49 מֵאוֹת וּשְׁמֹנִים׃ עַל־פִּי יְהוָה פָּקַד אוֹתָם בְּיַד־
מֹשֶׁה אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְעַל־מַשָּׂאוֹ וּפְקֻדָיו
ה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃   פ   שלישי

2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וִישַׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה כָּל־צָרוּעַ וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא
3 לָנָפֶשׁ׃ מִזָּכָר עַד־נְקֵבָה תְּשַׁלֵּחוּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
תְּשַׁלְּחוּם וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי
4 שֹׁכֵן בְּתוֹכָם׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְשַׁלְּחוּ
אוֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃   פ

5 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
6 יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת

47 כמו שכתוב במלאכת המשכן: עבודה עבודה הוא השיר במצלתים וכנורות
49 שהיא עבודה לעבודה אחרת. ועבודת משא כמשמעו: ופקודיו אשר
אשר צוה ה את משה ואותן הפקודים היו במנין מבן ל' שנה ועד בן חמשי':
2 צו את בני ישרא' וגו' פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן וח' פרשיות נאמרו
בו ביום כדאי' במסכת גיטין בפרק הנזקין. וישלחו מן המחנה שלש מחנות
היו שם בשעת חנייתן תוך הקלעים היא מחנה שכינ', חניית הלוים סביב
כמו שמפורש בפרשת במדבר סיני היא מחנה לויה, ומשם ועד סוף מחנה
הדגלים לכל ארבע הרוחות היא מחנה ישרא', הצרוע נשתלח חוץ לכולן הזב
מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתים וטמא לנפש אדם מותר אף בשל לויה

הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּיהוָה וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא׃ 7 וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת־אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ׃ 8 וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו׃ 9 וְכָל־תְּרוּמָה לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ 10 וְאִישׁ אֶת־קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃

פ רביעי

ואינו מטולא אלא משל השכינ' וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במס' פסחי'. טמא לנפש לטמי נפשא דאנשא אומר אני שהוא ל' עצמות אדם בל' ארמי והרבה יש בבראשית רבה אדריאנוס שחיק טמיא שחיק עצמות: 6 למעול מעל בה' הרי חזר וכתב כאן פרשת גזל ונשבע על שקר היא האמורה בפרשת ויקר' ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו וגו' (ויקר' ה) ונשנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו בה האח' שכתב והתודו לימד שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים עד שיודה בדבר והב' על גזל הגר שהוא נתון לכהנים: 7 את אשמו בראשו הוא הקרן שנשבע עליו. לאשר אשם לו למי שנתחייב לו: 8 ואם אין לאיש גואל שמת התובע שהשביעו ואין לו יורשים. להשיב האשם אליו כשמודה זה להתודות על עונו ואמרו רבותינו וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים או בן או אח או שאר בשר הקרוב ממשפח' אביו למעלה עד יעקב אלא זה הגר שמת ואין לו יורשים. האשם המושב זה הקרן והחומש. לה' לכהן קנאו השם ונתנו לכהן שבאותו משמר. מלבד איל הכפורים האמור בויקר' שהוא צריך להביא: 9 וכל תרומה וגו' אמר רבי ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן והלא הוא המחזר אחריה לבית הגרנות ומה ת"ל אשר יקריבו לכהן אלו הבכורי' שנא' בהם תביא בית ה' אלהיך (שמות כג) ואיני יודע מה יעשה בהם ת"ל לכהן לו יהי' בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו נתונין לכהן: 10 ואיש את קדשיו לו יהיו לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה יכול יבאו ויטלום בזרוע תלמוד לומר ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת הנאתן לבעלים ועוד מדרשים הרבה דרשו בו בספרי, ומדרש אגדה ואיש את קדשיו לו יהיו מי שמעכב מעשרותיו ואינו נותן לו יהיו המעשרות סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה שהיתה למודה לעשות. איש אשר יתן לכהן מתנות הראויה לו. לו יהי' ממון הרב:

11 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה
13 אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל׃ וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ
שִׁכְבַת־זֶרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא
14 נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה׃ וְעָבַר

12 איש איש כי תשטה אשתו מה כתיב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו אם אתה מעכב מתנו' הכהן חייך שתצטרך לבא אצלו להביא לו את הסוט'. איש איש ללמדך שמועלת בשתים באיש מלחמה של מעלה ואישה מלמט'. כי תשט' אשתו שנו רבותינו אין המנאפין נואפין עד שתכנס בהן רוח שטות דכתיב כי תשטה וכתוב בו נואף אשה חסר לב (משלי ו) ופשוטו של מקרא כי תשט', תט מדרכי צניעות ותחשד בעיניו כמו שטה מעליו ועבור (משלי ד) אל ישט אל דרכיה לבך (משלי ז). ומעלה בו מעל ומה המעל ושכב איש אותה:
13 איש פרט לקטן ומי שאינו איש. איש אותה שכבת זרע שכיבתה פוסלת אותה ואין שכיבת אחותה פוסלת אות'. ונעלם מעיני אישה פרט לסומא הא אם הי' רואה ומעלים אין המים בודקין אות'. ונסתרה שיעור שתרא' לטומאת ביא'. ועד אין בה הא אם יש בה אפילו עד אחד שאמר נטמאת לא היתה שות'. ועד אין בה בטומאה אבל יש עדים לסתיר'. נתפשה נאנסה
14 כמו ותפשה ושכב עמה (דברי' כב): ועבר עליו קודם לסתיר'. רוח קנאה וקנא

הבנת המקרא.

12 כי תשטה שנו רבותינו אין המנאפין וכו' עס"ה. ידענו כי השי"ן והסמ"ך שניהם מאותיו' השריק', והשי"ן בעצמה לפעמים היא כשרקת בחוזק ולפעמים בחולשה ולזאת עשו לה סימן נקוד' אם בראשה או בסופה להורות על שריקתה החזקה היא אם רפה כמו הֹשֶׁךְ לשון חשך הָשַׂךְ ל' מניעה שֶׁבַע מאות וְשָׂבַע ימים נָגַשׁ ל' קריבה נָגַשׂ ל' דחיקה ולחץ, ויש אנשים שאין נכח כלי מבטאן להשמיע שום הבדל ביניהם כלל והעד בני אפרים שאמרו סבלת ולא יכינו לדבר שבלת, ומצאנו הָשַׂךְ מפחור תארם (איכה ד' ח) אור הָשַׂךְ באהלו (איוב י"ח ו') ודומיהם בשי"ן ימין, ובתחפכתם חֲשַׂךְ היום (יחזקאל ל יח) בשי"ן שמאל ל' מניעת האור שהוא החשך, והנ' כל לשון שריון כתיב בשי"ן ימין בר מן תרין סריון בסמ"ך עפ"ה, אף שאין הבדל ביניהם בעיקר הענין המובן מהם, ואין לייחס השינוי הזה אל המקרה כי אין מדרך הנבואה והחכמה לכתוב כפי ההזדמן אם לא שכוונה לרמוז בתיבה ההיא על ציור שני המכוון בה ולחבר שני הציורים בתיבה אחת בעינה, והנ' כל התיבות הכתובות בשי"ן היו ראוים להכתב בסמ"ך אלא
שנכתבו

עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה
אוֹ־עָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִיא
15 לֹא נִטְמָאָה׃ וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן
וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח
שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה
כִּי־מִנְחַת קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת עָוֺן׃
16 וְהִקְרִיב אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהֶעֱמִדָהּ לִפְנֵי יְהוָה׃
17 וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ וּמִן־הֶעָפָר

וקנא פירשו רבותינו ל' התראה שמתרה בו אל תסתרי עם איש פלוני. והיא נטמאה או עבר עליו וגו' כלומר הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין
15 ידוע אם נטמאה אם לאו: קמח שלא יהא מסלת. שעורים ולא חטים היא עשתה מעשה בהמה וקרבנה מאכל בהמה. לא יצוק עליו שמן שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך. ולא יתן עליו לבונה שהאמהות נקראו לבונה שנא' אל גבעת הלבונה (שיר ד) והיא פירשה מדרכיהן. כי מנחת קנאות הוא הקמח הזה קמח ל' זכר. מנחת קנאות מעוררת עליה שתי
17 קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל: מים קדושים שקדשו בכיור לפי שנעשה ממראות הצובאות וזו פירשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח וזו קלקלה לאחר תבדק בו. בכלי חרש היא השקה את הנואף יין
מבושם

הבנת המקרא.

שפשתנו לדרשה כאילו כתיב שין, וזה שאז"ל במס' סוטה דף ג' א' אין אדם עובר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות שנא' איש איש כי תשטה אשתו תשטה כתיב עכ"ל, ור"ל תשטה כתיב בשי"ן לדרוש כאלו כתיב שי"ן, מדלא כתיב תסטה כמו עשה סטים שנאתי, וברבות אמרו ביתר ביאור כי תשטה אשתו השטה כתיב בשי"ן לומר לך וכו', ועוד שם בסוט' דף ה' א' בשר בושה סרוחה רמ', אית דאמרי שאון דכתיב שי"ן עכ"ל הרי לך מבואר שהדרשה בנויה על השי"ן ודלא כתיב בס"ך, לא שהם היו קוראים שי"ן תמורת סי"ן כשם מלהזכיר, אבל נתנו טוב טעם על הכתיב התאומים במובן, וכנה דרשו אחפש את ירושלים ל' חופש וחירות, כנשים ללבוש דברים שהם כבשנו של עולם, ובבמדבר רב' פ' י"ד וכמשמרות נטועים אמר ר' ברכי' הכהן אנו קורים מסמרות ואין כתיב אלא משמרות מה משמרות כהונ' ולוים וכו', ובשה רבות עמה, ויש אם למקרא ויש אם למסרת, ובכמה מקומות דרשו השי"ן ימין כשמאל כאמרם מרגלים
חרש

אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל־הַמָּיִם׃ 18 וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וּפָרַע אֶת־רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ אֵת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת קְנָאֹת הִוא וּבְיַד

מצוה בכוסות משובחים לפיכך תשתה מים המרים במקידה בזויה של חרס:
18 והעמיד הכהן וגו׳, והלא כבר כאמור והעמידה לפני ה׳ אלא מסיעין היו אות׳ ממקום למקום כדי ליגעה ותטרף דעתה ותודה. ופרע סותר את קליעת שערה כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להן. לפני יי בשער ניקנור היא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים. ונתן על כפיה ליגעה

אולי

הבנת המקרא.

הרֹשׁ קרי ביה הרשׁ, דאגה בלב איש ישחנה כמו ישׂחנה, רבת תעשׂרנה אם זכיתם תעשירנה ואם לאו תעשׂרנה שתעשה לכם אחד ממעשר׳, וכל הדרשות האלה בנויות על מסרת הכתיבה, והנקודה שעל השי״ן מוסרת הקריאה שהיתה על פה עד שהתירוה לכותבה על ספר כמבואר בס׳ הבחורי מאמ׳ ג׳ סי׳ ל״א, ועוד אדבר בזה בפ׳ דברי׳ אצל ואשימם בראשיכם ע״ש.

18 ופרע סותר את קליעת שערה כדי לבזותה וכו׳ עכ״ה, ויאמר עליו הרא״ם ז״ל אע״פ שהפריעה בכל מקום הוא ל׳ גילוי והרב בעצמו כתב בפ׳ כי תשא כי פרוע הוא מגולה כתגלה שמצו וקלונו כמו ופרע את ראש האש׳, וכאן פירש אותו לשון סתירה? אין זו סתיר׳, דסותר את קליעת שערה דקאמר הכא לאו ממלת ופרע הוא דמפיק לה אלא מייתורא דהאשה דה״ל למכתב ופרע את ראשה, מאי האש׳? לרבות אף גופה בגלוי כדתניא בפ״ק דסוטה דף ח׳ א׳ ופרע את ראש האש׳ (ופי׳ רש״י ופרע בכל מקום ל׳ גילוי הוא) אין לי אלא ראשה, גופה מנין? (כדתנן מגלה את לבה) ת״ל האש׳, א״כ מה ת״ל ופרע את ראש? מלמד שהכהן סותר את שערה (ופי׳ רש״י סותר את שערה מרבה בגלויה שסותר קליעתה) עכ״ל, ודבריו תמוהים וראיתו מל׳ התלמוד גם הוא ראי׳ לסתור שהרי ממלת ופרע מפיק לי׳ סתירת הקליעות ומיתורא דהאשה מפיק לי׳ גילוי הלב וזה הפך פירושו, לכן קושיתו במקומה עומדת ושני דבורי רשי׳ סותרים זא״ז, אכן אין כאן שום סתירה כלל וכבר בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם והוא במשנה ריש פ״ב דכתובות ושם פי׳ רש״י כי פרוע ראש הוא כשהשערות מוטלות על הכתפי׳, ומפירושו זה למדנו שפריעת הראש הוא ל׳ גילוי אלא שגלוי הראש הוא מצד הסרת המגבעת והמכסה מעל הראש אע״פ שעדיין ראשו מכוסה בקליעות שערותיו, אמנם ל׳ פריעת הראש הוא הגילוי מצד הסרת הקליעות מעל הראש ויהיו שוכבות על הכתפים לא מצד הכיסוי שעל ראשו שהרי במצורע אמר ראשו יהי׳ פרוע ועל שפם יעטה ואז״ל

בספרא

הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים׃ 19 וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל־הָאִשָּׁה אִם־לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ וְאִם־לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה׃ 20 וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת אִישֵׁךְ וְכִי נִטְמֵאת וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת־שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ׃ 21 וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה

אולי תטרף דעתה ותודה ולא ימחק שם המיוחד על המי'. המרים על שם סופן שהם מרים לה. המאררים המחסרים אותה מן העולם לשון סילון ממאיר (יחזקאל כח) ולא יתכן לפרש מים ארורים שהרי קדושים הן ולא ארורים כתב הכתוב אלא מאררים את אחרים ואף אנקלוס לא תרגם ליטייא אלא מלטטיא שמראות קללה בגופה של זו: 19 והשביע אותה וגו' ומה היא השבוע' אם לא שכב הנקי הא אם שכב חנקי שמכלל לאו אתה שומע הן אלא שאסור לפתוח בדברי פשעות תחלה לזכות: 20 ואת כי שטית כי משמש בל' אם: 21 בשבועת האלה

הבנת המקרא.

בספרא פ' י"ב הלכה ז' ועל שפם יעטה חופה ראשו כאבל, וזהו שדייקו רז"ל שם בבוטה באמרם א"כ מה ת"ל ופרע את ראש כלומר למה הוציאו הכתוב בל' ופרע ולא אמר וגילה את ראש הראש', מלמד שהכהן סותר את שערה, וזהו שדייק שם רש"י בפירושו וירבה בגלויה שסותר קליעתה, ולכן אין כאן שום סתירה ודברי רז"ל מיוסדים בעיקר הלשון והמליצה.

המאררים המחסרים אותה מן העולם ל' סלון ממאיר (יחזק' כח כד) וכו', לדעת כל בעלי הל' מלת מאררים הוא מפעלי הכפל ומגזרת מן האדמה, אשר ארדה ה' (בראשי' ה כט) ושכיה' מבנין הכבד הדגוש כמו מְהַלְלִים מְחַלְלִים אלא שנקמץ האל"ף בעבור הרי"ש שלא תתדגש, אבל סילון מַמְאִיר הוא מן השלמים ושרשו מאר ומשקלו מַפְעִיל וכן צרעת מַמְאֶרֶת משקלו מַפְעֶלֶת כמו מַזְכֶּרֶת, לכן מה שפירש הרב כי מאררים הוא לשון סלון ממאיר ודאי צריך באור, אכן אם תשים לבך אל מה שבארתי בפ' בחוקותי כ"ו ל"ג אבל והבאתי מורך תמצא כי כמקרה ל' מלוכה ולשון מציאה כן מקרה לשון ממאיר וממארת ואין בעיקר יסודם כ"א אר, ובלשון קללה הכפילו הרי"ש ואמרו ארר, וגם דבר מְאֵרָה כמו שאמרו מן צרר כלב אשה מְצֵרָה

יִתֵּן יְהוָה אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ בְּתֵת יְהוָה אֶת־יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת־בִּטְנֵךְ צָבָה׃ 22 וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמֵעַיִךְ לַצְבּוֹת בֶּטֶן וְלַנְפִּל יָרֵךְ וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן ׀ אָמֵן׃ 23 וְכָתַב אֶת־הָאָלֹת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל־מֵי הַמָּרִים׃ 24 וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־מֵי הַמָּרִים

שבועת קללה. יתן יי אותך לאלה וגו' שיהיו הכל מקללין ביך יבואך כדרך שבא לפלונית. ולשבועה שיהיו הכל נשבעין ביך לא יארע לי כדרך שאירע לפלונית וכן הוא אומר והנחתם שמכם לשבועה לבחירי (ישעי' סה) שהצדיקים נשבעים בפורענותן של רשעים וכן לענין הברכ' ונברכו וגו' (בראשית יח) בך יברך ישראל לאמר (בראשית מח). את ירכך בקללה הקדים ירך לבטן לפי שהתחיל' בעבירה תחל'. צבה כתרגומו נפוחה: 22 לצבות בטן כמו להצבות בטן זהו שמוש פתח שהלמ"ד נקודה בו וכן לנחותם הדרך (שמות יג) לראותכם את הדרך אשר תלכו בה וכן לנפיל ירך להנפיל ירך שהמים מצבים את הבטן ומפילים את הירך. לצבות בטן ולנפיל ירך בטנו וירכו של בועל או אינו אלא של נבעלת כשהוא אומר את ירכך נופלת ואת בטנך צבה הרי של נבעלת אמור. אמן אמן קבלת שבועה אמן על האלה אמן על השבועה אמן אם מאיש זה אמן אם מאיש אחר אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה: 24 והשקה את האשה אין זה סדר המעשה שהרי בתחלה מקריב את המנחה

הכנת המקרא.

(ירמי' מח מח) שלא שנכרר פ"א הפעל בעבור הרי"ש ולולי הרי"ש הי' בחירק כמו **מְגִלָּה**, ואחר שנשתרש המ"ם בשם דבר מארה עשאוהו כמו יסוד בתיבה לאמר מאיר ומאורת בבנין קל מאלך ומאלכת ורעיהם, וככה עשו לשון מכר משרש כר שטעמו קניה כמו בקברי אשר כריתי לי, וגם מים הכרו אותם, והמ' מבנין הקל, ואם תוציאם בל' מפעיל תאמר **מַכְרֵה** ול' זה נופל על מי שגורם הקני' לזולתו ר"ל על המוכר, ונשתרש המ"ם ונתהוה ל' מכר ומכירה בבנין הקל שוב תעלהו לבנין הפעיל לומר המכיר וימכיר ושם דבר ממכר, ובדרך זה הרכו העברים בבנין תיבותיהם ולכן תמצא כמ' תיבו נבדלים בשרשיהם ושוים בעיקר ענינם וכמו שכתבתי בפ' בראשית ג' ט"ו ובפ' שמות ב' כ"א ובמקומות זולתם, וזה כלל גדול בל' עברי זכרהו ושמרהו והי' לך לעינים.

22 **לצבות** כמו להצבות וכו', ר"ל שהתיבה מקור מבנין הפעיל והשמיטו ה"א הפעיל והטילו תנועתה על הלמ"ד, וככה קרה לכל התיבות שהזכיר הרב לדוגמא, וכן כי' בפ' בשלח י"ג כ"א אצל לנחותם ע"ש.

הַמְאָרְרִים וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים׃
25 וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה אֵת מִנְחַת הַקְּנָאֹת וְהֵנִיף אֶת־הַמִּנְחָה לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיב אֹתָהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃ 26 וְקָמַץ הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְאַחַר יַשְׁקֶה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־הַמָּיִם׃ 27 וְהִשְׁקָהּ אֶת־הַמַּיִם וְהָיְתָה אִם־נִטְמְאָה וַתִּמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה בְּקֶרֶב עַמָּהּ׃ 28 וְאִם־לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וּטְהֹרָה הִוא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע׃ 29 זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה׃ 30 אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר

אלא הכתוב מגיד שכשישקנה יבאו בה למרים לפי שנאמר בטן וירך מנין לשאר כל הגוף תלמוד לומר ובאו בה בכולה אם כן מה תלמוד לומר בטן וירך לפי שהתחילו בעבירה תחלה לפיכך התחיל מהם הפורענות. למרים להיות לה רעים ומרים: 25 והניף מוליך ומביא מעלה ומוריד ואף היא מניפ' עמו שידה למעלה מידו של כהן. והקריב אותה זו היא הגשתה בקרן דרומית מערבית של מזבח קודם קמיצה כשאר מנחות: 26 אזכרתה הוא הקומץ שעל ידי הקטרתו המנחה באה לזכרון לגבוה: 27 והשקה את המים לרבות שאם אמרה איני שותה לאחר שנמחקה מגלה מערערין אותה ומשקין אותה בעל כרחה אלא אם כן אמרה טמאה אני. וצבתה בטנה וגו', אף על פי שבקללה הזכיר ירך תחלה המים אין בודקין אלא כדרך כניסתן בה. והיתה האשה לאלה כמו שפירשתי שיהיו הכל אלין בה. בקרב עמה הפרש יש בין אדם המתנוול במקום שנכר לאדם המתנוול במקום שאינו נכר: 28 ואם לא נטמאה האשה בסתירה זו. וטהורה היא ממקום אחר. ונקתה ממים המאררים ולא עוד אלא ונזרעה זרע אם היתה יולדת בצער תלד בריוח אם היתה יולדת שחורים יולדת לבני': 29 (זאת תורת וגו' הרי פירשתי לך מי שקנא לאשתו ונטמא' שנבדק' באין בטיומאת' כמ"ש יעד אין בה: 30 או איש וגו' הדבר כספק אם נטמא'

אם

עליו רוח קנאה וקנא את־אשתו והעמיד את־
האשה לפני יהוה ועשה לה הכהן את כל־
31 התורה הזאת: ונקה האיש מעון והאשה
ו ההוא תשא את־עונה: פ
1 2 וידבר יהוה אל־משה לאמר: דבר אל־בני
ישראל ואמרת אלהם איש או־אשה כי
3 יפלא לנדר נדר נזיר להזיר ליהוה: מיין ושכר
יזיר חמץ יין וחמץ שכר לא ישתה וכל־משרת
ענבים לא ישתה וענבים לחים ויבשים לא
4 יאכל: כל ימי נזרו מכל אשר יעשה מגפן
5 היין מחרצנים ועד־זג לא יאכל: כל־ימי נדר
נזרו תער לא־יעבר על־ראשו עד־מלאת
הימם אשר־יזיר ליהוה קדש יהיה גדל פרע

את לאו) . או איש כמו או נודע כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את
31 האשה: ונקה האיש מעון אם בדקה המים אל ידאג לומר חבתי במיתתה נקי הוא
מן העונש, ד"א משהשקה תהא אשה בהיתר ונקה מעון שהסוטה אסורה לבעל:
2 כי יפליא יפרש, למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה
סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף. נדר נזיר אין נזירה
בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפירש מן היין. להזיר לה' להבדיל עצמו מן
3 היין לשם שמים: מיין ושכר כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין משכר כשהוא
ישן. וכל משרת לשון נביעה במים או בכל משקה ובלשון משנה יש הרבה אין
4 שורין דיו ובמים ביין שורה פתו ביין: חרצנים הם הגרעינין. זג הם
5 קליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן כענבל בזוג: קדוש יהיה השער שלו
לגדל

הגהת המקרא.

3 וכל משרת לשון נביעה וכו', ר"ל שמשרת שם דבר כמוך מגזרת שרה
והיו"ם לתיקון השם והת"ו לסימן הסמיכות ומשקלו מקנת כסף וכפרדס
מקנה משרה ש"ד בל"כ.

5 קדוש יהיה השער שלו לגדל הפרע של שער ראשו, פרע נקוד

שְׂעַר רֹאשׁוֹ׃ 6 כָּל־יְמֵי הַזִּירוֹ לַיהוָה עַל־נֶפֶשׁ
מֵת לֹא יָבֹא׃ 7 לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאַחֹתוֹ לֹא־
יִטַּמָּא לָהֶם בְּמֹתָם כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל־רֹאשׁוֹ׃
8 כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדֹשׁ הוּא לַיהוָה׃ 9 וְכִי־יָמוּת
מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח
רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ׃
10 וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָבִא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה
אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ 11 וְעָשָׂה הַכֹּהֵן
אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר
חָטָא עַל־הַנָּפֶשׁ וְקִדַּשׁ אֶת־רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃

לגדל הפרע של שער ראשו. פרע נקוד פתח קטן לפי שהוא דבוק לשער ראשו
פרע של שער ופירושו של פרע גדול של שער וכן את ראשו לא יפרע (ויקר' כא)
ואין קרוי פרע פחות מל' יום: 6 כל ימי נזרו קדוש הוא זו קדושת הגוף
מליטמא למתים: 9 פתע זה אונס. פתאום זה שוגג וי"א פתע פתאום דבר
אחד הוא מקרה של פתאום. וכי ימות מת עליו באהל שהוא בו. ביום
טהרתו ביום הזייתו או אינו אלא בשמיני שהוא טהור לגמרי ת"ל ביום השביעי
אי שביעי יכול אפילו לא הזה ת"ל ביום טהרתו: 10 וביום השמיני יביא שתי
תורים להוציא את השביעי או אינו אלא להוציא את התשיעי קבע זמן לקרבין
וקבע זמן למקריבין מה קרבין הכשיר שמיני ומשמיני והלאה אף מקריבין שמיני
ומשמיני והלאה: 11 מאשר חטא על הנפש שלא נזהר מטומאת המת רבי
אלעזר הקפר אומר שציער עצמו מן היין. וקדש את ראשו לחזור ולהתחיל
מנין

הבנת המקרא.

פתח וכו' עס"ה, ר"ל כי קדוש יהיה מוסב על ראשו הנזכר לא על הנזיר
עצמו ופירוש הכתוב ראשו יהיה קדוש לגדל פרע שער ראשו וזה הכרכה
בקדושת ראשו, וכ"ה בספרי, ומלת גדל הוא מקור וטעמו כמו לגדל וכן
מנהג הלשון בהרבה מקומות וכמו וטבוח טבח והכן (בראשית מג טז) שהם
כמו ולטבוח ולהכן וכמו שפי' שם הרב ז"ל גם בפ' וארא א' כ"ה התל כמו להתל
וע"ש, ומ"ש עוד פרע נקוד פתח לפי שהוא דבוק לשער ראשו וכו', בזה
העתירו המפרשים דבריהם לא ראי זה כראי זה וכולם שגו בכוונתו ובדקדוק
מלת

[12] וְהִזִּיר לַיהוָה אֶת־יְמֵי נִזְרוֹ וְהֵבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְאָשָׁם וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ כִּי טָמֵא נִזְרוֹ׃
[13] וְזֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא
[14] אֹתוֹ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְהִקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ
לַיהוָה כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָמִים אֶחָד לְעֹלָה
וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת וְאַיִל־
[15] אֶחָד תָּמִים לִשְׁלָמִים׃ וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת
בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן
[16] וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם׃ וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה
[17] וְעָשָׂה אֶת־חַטָּאתוֹ וְאֶת־עֹלָתוֹ׃ וְאֶת־הָאַיִל
יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה עַל סַל הַמַּצּוֹת

[12] מכין נזירותו: והזיר לה' את ימי נזרו יחזור וימנה נזירותו כבתחילה.
[13] והימים הראשונים יפלו לא יעלו מן המנין: יביא אותו יביא את עצמו
זה א' משלשה אתים שהי' רבי ישמעאל דורש כן כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה
(ויקרא כג) את עצמם כיוצא בו ויקבור אותו בגיא (דברי' לד) הוא קבר את
[15] עצמו: ומנחתם ונסכיהם של עולה ושלמים לפי שהיו בכלל ויצאו לידון בדבר
חדש שיטעינו לחם החזירן לכללן שיטעינו נסכים כדין עולה ושלמים. חלות
[17] מצות ורקיקי מצות עשר מכל מין: זבח שלמים לה' על סל המצות
ישחט   הנכת המקדש.

מלת פרע אם מעט ואם הרבה, לכן דע והבן כי מלת פרע הוא שם דבר
ע"מ אֶרֶץ הֶרֶךְ נֶדֶר ולא שנפתח הרי"ש להרקיב על אות הגרון שאחריו

כמו פֶּסַח זֶרַע וריעיהם, ומדרך המשכל הזה ברוב המקומות שיתנה
הסגול ... אות ראשונה לקמץ במקום הפסק כמו באתנח וס"פ וזקף וגם
בטפחא מכתבוהו קמץ כמו ויעשו בני ישראל את הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ וטעם
הכתוב ויעשו ב"י במועדו את הפסח, וכן מכאתו ... תיבו' אקרות ' שבאו
קמוצים שלא באס"ף וזקף להורות שאינם דבוקים כמבואר במכלול בכתוני
פוקדים, ובהפך מכאתו תיבות ע"ד הסימוך אפילו באס"ף כדי לפרסם כמוך
ונפרד וכמו שכתב הרא"בע בספרו מאזנים דף כ"ו בד"ה הסמוכים ע"ש אז תבין

וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־מִנְחָתוֹ וְאֶת־נִסְכּוֹ׃ 18 וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶת־רֹאשׁ נִזְרוֹ וְלָקַח אֶת־שְׂעַר רֹאשׁ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר־תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים׃ 19 וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָה מִן־הָאַיִל וְחַלַּת מַצָּה אַחַת מִן־הַסַּל וּרְקִיק מַצָּה אֶחָד וְנָתַן עַל־כַּפֵּי הַנָּזִיר אַחַר הִתְגַּלְּחוֹ אֶת־נִזְרוֹ׃ 20 וְהֵנִיף אוֹתָם הַכֹּהֵן ׀ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן עַל חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְעַל שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַחַר יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יָיִן׃ 21 זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר יִדֹּר קָרְבָּנוֹ לַיהוָה עַל־

ישחט את השלמים על מנת לקדש את הלחם. את מנחתו ואת נסכו של איל: 8 וגלח הנזיר פתח אהל מועד יכול יגלח בעזרה הרי זה דרך בזיון אלא וגלח הנזיר לאחר שחיטת השלמים שכתוב בהן ושחטו פתח אהל מועד (ויקרא ג). אשר תחת זבח השלמים תחת הדוד שהוא מבשלן בו לפי ששלמי נזיר היו מתבשלים בעזרה שצריך ליטול הכהן הזרוע אחר שנתבשל ולהניף לפני ה': 19 הזרוע בשלה לאחר שנתבשלה: 20 קדש הוא לכהן החלה והרקיק והזרוע תרומה הן לכהן. על חזה התנופה מלבד חזה ושוק הראויים לו מכל שלמים מוסף על שלמי נזיר הזרוע הזה לפי שהיו שלמי נזיר בכלל ויצאו לידון בדבר

החדש

הבנת המקרא.

גם פירושו על טוב עשית עם עבדך דתילים קי"ט, וזה שאמר רשי' ז"ל פרע נקוד פתח ר"ל פתח קטן לפי שהוא דבוק וכו', ולולי כן הי' ראוי פֶּרַע דוגמת ויעשו ב"י את הפסח, וכבר הזכרתי לעיל ה' י"א המכוון בל' פרע ולזאת הוצרך לומר פרע שער ראשו ולא היה יוכל לומר גדל שער ראש, ובעבור שאמר גדל הוצרך לומר שער כי אין לשון גידול נופל כ"א על השער, ועל פרע שם דבר נופל לשון שילוח כדכתיב ופרע לא ישלחו (יחזקאל מד כ), אבל פעולת הפריעה נופלת על הראש שהוא הפרוע מכל שערותיו וכמו שנופלת על הראש פעולת ההטבה מכל שערותיו כדכתיב ותיטב את ראשה (מ"ב ט ל) כן נופלת עליו פעולת הפריעה את ראשו לא יפרע, ופרע את ראש האשה, ראשו יהיה פרוע, וכן משפט הלשון ברוב תיבותיו שימושם כנזכר וכמו שפי' רא"י בריש ישעי' אבל לא זורו ולא חובשו ובמקומות זולתו.

אמור

נִזְרוֹ מִלְּבַד אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר
כֵּן יַעֲשֶׂה עַל תּוֹרַת נִזְרוֹ׃ פ
22 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן
וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
24 אָמוֹר לָהֶם׃ ס יְבָרֶכְךָ יְהוָה
25 וְיִשְׁמְרֶךָ׃ ס יָאֵר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ
26 וִיחֻנֶּךָּ׃ ס יִשָּׂא יְהוָה פָּנָיו
27 אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם׃ ס וְשָׂמוּ
אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי
1 אֲבָרְכֵם׃ ס חמישי וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת
מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ

21 הקדש להפרשת זרוע הוצרך להחזירן לכללן לידון אף בחזה ושוק: מלבד אשר תשיג ידו שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה עולות ועל מאה שלמים כפי נדרו אשר ידור כן יעשה מוסף על תורת נזרו על תורת הנזיר מוסף ולא יחסר שאם אמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת לגלח על שלשה
23 בהמות הללו אין אני קורא בו כאשר ידור כן יעש׳: אמור כמו זכור שמור בלעז דיש״נט: אמור להם שיהיו כולם שומעים כדי שתשלוט בהם הברכ׳ לכך נאמר
24 להם. אמור מלא לא תברכם בחפזון ובהלות אלא בכוונ׳ ובלב שלם: יברכך שיתברכו נכסיך. וישמרך שלא יבאו עליך שודדים ליטול ממונך שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשומרו מכל אדם וכיון שבאים לסטים עליו ונוטלין אותה ממנו מה הנאה יש לו במתנה זו אבל הקב״ה הוא הנותן הוא השומר
25 והרבה מדרשי׳ דרשו בו בספרי: יאר ה׳ פניו אליך יראה לך פנים שוחקות
26 פנים צהובות. ויחנך יתן לך חן: ישא ה׳ פניו אליך יכבוש כעסו:
27 ושמו את שמי יברכום בשם המפורש. ואני אברכם לישראל ואסכים עם
1 הכהנים, ד״א ואני אברכם לכהנים: ויהי ביום כלות משה כלות כתיב יום

הבנת המקרא.

23 אמור כמו זכור שמור בלעז דיש״נט (טפרעכֿענד) עכ״ל, עיין שמות כ׳ ח׳ ולקמן פ׳ פינחס כ״ה י״ז.

1 ויהי ביום כלות משה כלת כתיב יום הקמת המשכן וכו׳, כן הגירסא בכל

אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃ 2 וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת הֵם הָעֹמְדִים עַל־הַפְּקֻדִים׃ 3 וַיָּבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי יְהוָה שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב וּשְׁנֵי־עָשָׂר בָּקָר

יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה, כלות משה בצלאל וכל חכם לב עשו את המשכן ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כמו שהראהו בהר להורות לעושי המלאכה ולא טעה בתבנית אחת וכן מצינו בדוד לפי שמסר נפשו על בנין בית המקדש שנאמר זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' וגו' (תהלי' קלב) לפיכך נקרא על שמו שנאמר ראה ביתך דוד (מלכי' א יב). כלות משה להקים ולא נאמר ביום הקים מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו ובאותו היום העמידו ולא פרקו לכך נאמר כלות משה להקים אותו היום כלו הקמותיו וראש חדש ניסן הי' בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו הזיה ראשונה ובשביעי גלחו:
2 הם נשיאי המטות שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מוכים עליהם שנאמר ויכו שוטרי בני ישרא' (שמות ה). הם העומדים על הפקודים שעמדו עם משה ואהרן כשמנו את ישרא' שנאמ' ואתכם יהיו וגו' (במדב' א): 3 שש עגלות צב אין צב אלא מחופים וכן בצבים ובפרדים (ישעי' כו) עגלות מכוסות קרויות

הגהת המקדש.

בכל פירושי רש"י שבידנו גם ברבו' ובילקוט ובמדרשי' אחרי', וידמה שבספריהם היה כתיב כלת ח"ו ואע"פ שהוא מ"ו עפ"ה, והרב היש"ן בעל מנחת שי האריך לפלפל בזה עיין עליו, ואע"פ שאין משגיחין בדברי אגדה במקום שמכחישין המסרות מ"מ קשה עלי לחשוב שהיתה נתעלמת המסרה האמתית מעיני רז"ל, לזאת לבי אומר לי שאין המדרש בנוי על חסרון הוי"ו שאלו כן היה להם לומר כלת כתיב חסר, כמנהגם במדרשים כאלה, אבל המדרש בנוי על עיקר התיבה שאין לעמוד עליו אם הוא לשון כילוי מפעלי ל"ה ומבנין הכבד הדגוש ע"מ יום עַנּוֹת אדם נפשו ודומיו, או אם הוא ל' כַּלָּה מפעלי הכפל ומבנין הקל ע"מ שַׁמּוֹת ושאוף אתכם (יחזקאל לו ג) שהוא מפעלי הכפל לשון שַׁמָּה ושאיה, שַׁמָּה ושערורה וריעיו, לכן הגירסא הנכונה כלות כתיב וכו' כלומר כלות יתפרש בל' כילוי גם בל' כלה ותפס הכתוב בלישנא דמשתמע לתרי אפי לדרוש שביום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה, ואמר כלות משה לפי שמשה היה כדמות השושבין שהכניסם לחופה ולכן נופל הלשון כלות על משה שהוא היה הפועל המכליל.

עֲגָלָה עַל־שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיַּקְרִיבוּ
4 אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
5 לֵּאמֹר: קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת
אֹהֶל מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי
6 עֲבֹדָתוֹ: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר
7 וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם: אֵת ׀ שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת
וְאֵת אַרְבַּעַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי
8 עֲבֹדָתָם: וְאֵת ׀ אַרְבַּע הָעֲגָלֹת וְאֵת שְׁמֹנַת
הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם בְּיַד
9 אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן: וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־
10 עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ: וַיַּקְרִיבוּ
הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ
וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ:
11 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם
נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת

נים. ויקריבו אותם לפני המשכן שלא קבל משה מידם עד שנאמר לו
מפי המקום, אמר ר' נתן מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת
המשכן לא התנדבו תחלה אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו
ומה שמחסרים אנו משלימין כיון שראו שהשלימו צבור את הכל שנאמר
והמלאכה היתה דים (שמו' לו) אמרו מעתה מה לנו לעשות הביאו אבני השוהם
7 והמלואים לאפד ולחשן לכך התנדבו כאן תחל': כפי עבודתם שהיה משא בני
9 גרשון קל משל מררי שהיו נושאין הקרשים והעמודים והאדנים: כי עבודת
הקדש עליהם משא דבר הקדושה הארון והשלחן וגו' לפיכך בכתף ישאו:
10 ויקריבו הנשיאי' את חנכה המזבח לאחר שהתנדבו העגלו' והבקר לשאת
המשכן נשאם לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו. ויקריבו הנשיאים את
קרבנם לפני המזבח כי לא קבל מש' מידם עד שנא' לו מפי הגבור' יקריבו

הַמִּזְבֵּחַ׃ ס וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם [12]
הָרִאשׁוֹן אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה
[13] יְהוּדָה׃ וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
[14] לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
[15] פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־
[16] [17] שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתּוּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן
בֶּן־עַמִּינָדָב׃ פ
[18] בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר נְשִׂיא

את קרבנם לחנכת המזבח ועדין לא היה יודע משה היאך יקריבו אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות עד שנאמר לו מפי הקב"ה יקריבו למסעות איש יומו: [12] ביום הראשון אותו היום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית ראשון לנשיאים וכו' כדאיתא בסדר עולם. למטה יהודה יחסו הכתוב על שבטו ולא שגבה משבטו והקריב, או אינו אומר למטה יהודה אלא שגבה משבטו והביא ת"ל זה קרבן נחשון משלו הביא: [13] שניהם מלאים סלת למנחת נדבה: [14] עשרה זהב כתרגומו מתקל עשר שקלי הקדש היה נה. מלאה קטרת לא מצינו קטרת ליחיד ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד והוראת שעה היתה: [15] פר אחד מיוחד שבעדרו: [16] שעיר עזים אחד לחטאת לכפר על קבר התהום טומאת ספק: [18] הקריב נתנאל בן צוער, הקריב את קרבנו מה ת"ל הקריב בשבטו של יששכר מה שלא נאמר בכל השבטים לפי שבא ראובן וערער ואמר אחר שקדמני יהודה אני אקריב אני אחריו אמר לו משה מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסדר מסען לדגליהם לכך אמר הקריב את קרבנו והוא חסר יו"ד שהוא משמע הקרב לשון צווי שמפי הגבורה נצטווה הקרב ומהו הקריב הקריב שני פעמים שבשביל שני דברים זכה להקריב שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים

19 יִשָּׂשכָר: הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם׀ 20 מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף 21 אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: 22 שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: 23 וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר: פ

(ד"ה א' יב) ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו, ובִיסוֹדוֹ של רבי משה הדרשן מצאתי אמר רבי פנחס בן יאיר נתנאל בן צוער השיאן
19 עצה זו: קערת כסף מנין אותיותיו בגימטריא תת"ק"ל כנגד שנותיו של אדם הראשון. שלשים ומאה משקלה על שם שכשהעמיד תולדות לקיום העולם בן ק"ל היה שנאמר ויחי אדם ל' ומאת שנה ויולד בדמותו וגו' (בראשית ה). מזרק אחד כסף בגימטריא תק"כ על שם נח שהעמיד תולדות בן ת"ק שנה ועל שם כ' שנה שנגזרה גזרת המבול קודם תולדותיו כמו שפירשתי אצל והיו ימיו מאה ועשרים שנה (בראשית ו) לפיכך נאמר מזרק אחד כסף ולא נאמר מזרק כסף אחד כמו שנאמר בקערה לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות
20 למנין. שבעים שקל כנגד שבעים אומות שיצאו מבניו: כף אחת כנגד התורה שנתנה מידו של הקב"ה. עשרה זהב כנגד עשרת הדברות. מלאה קטרת גימטרי' של קטרת תרי"ג מצוות ובלבד שתחליף קו"ף בד"לת על ידי א"ת
21 ב"ש ג"ר ד"ק: פר אחד כנגד אברהם שנאמר בו ויקח בן בקר (בראשי' כב). איל אחד כנגד יצחק ויקח את האיל וגו' (בראשית כב). כבש אחד כנגד
22 יעקב והכשבים הפריד יעקב (בראשית לז): שעיר עזים לכפר על מכירת
23 יוסף שנאמר בו וישחטו שעיר עזים: ולזבח השלמים בקר שנים נגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. אילם כבשים ועתודים שלשה מינים כנגד כהנים ולוים וישראלים וכנגד תורה נביאים וכתובים שלש חמשיות כנגד חמשה חומשין וחמש הדברות הכתובין על לוח אחד וחמש

24 בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב
25 בֶּן־חֵלֹן׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
26 בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
27 זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל
28 אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־
29 עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיאָב בֶּן־
חֵלֹן׃ פ

30 בַּיּוֹם הָרְבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־
31 שְׁדֵיאוּר׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
32 בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב
33 מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
34 אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

הכתובין על השני עד כאן מיסודו של רבי משה הדרשן: 24 ביום השלישי נשיא וגו', ביום השלישי היה הנשיא המקריב לבני זבולון וכן כלם אבל בנתנאל שנאמר בו הקריב נתנאל נופל אחריו הלשון לומר נשיא יששכר לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו ובשאר שלא נאמר בהם הקריב נופל עליהם לשון זה נשיא לבני פלוני אותו היום היה הנשיא המקריב לשבט פלוני:

35 וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר
בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ פ

36 בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל
37 בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
38 בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
39 זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל
40 אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־
41 עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־
צוּרִישַׁדָּי׃ פ ששי

42 בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃
43 קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
44 בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
45 קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד
46 בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

47 וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ פ

48 בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע
בֶּן־עַמִּיהוּד׃ 49 קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ 50 כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ 51 פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל
אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ 52 שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ 53 וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן
עַמִּיהוּד׃ פ

54 בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־
פְּדָהצוּר׃ 55 קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ 56 כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב
מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ 57 פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ 58 שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

59 וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ פ
60 בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־
61 גִּדְעֹנִי׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
62 בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
63 קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד
64 בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
65 וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ פ
66 בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
67 עַמִּישַׁדָּי׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
68 בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
69 זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל
70 אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־
71 עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר

שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי׃ פ שביעי
בְּיוֹם עַשְׁתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר 72
פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת 73
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת 74
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר 75
אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־ 76
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר 77
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן־
עָכְרָן׃ פ
בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע 78
בֶּן־עֵינָן׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים 79
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב 80
מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־ 81
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ 82

83 ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה קרבן אחירע בן עינן: פ

84 זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת נשיאי ישראל קערת כסף שתים עשרה מזרקי כסף שנים עשר כפות זהב שתים עשרה: 85 שלשים ומאה הקערה האחת כסף ושבעים המזרק האחד כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות בשקל הקדש: 86 כפות זהב שתים עשרה מלאת קטרת עשרה עשרה הכף בשקל הקדש כל זהב הכפות עשרים ומאה: 87 כל הבקר לעלה שנים עשר פרים אילם שנים עשר כבשים בני שנה שנים עשר ומנחתם ושעירי עזים שנים עשר לחטאת: 88 וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים אילם

84 ביום המשח אותו בו ביום שנמשח הקריב ומה אני מקיים אחרי המשח שנמשח תחלה ואח"כ הקריב, או אחרי המשח לאחר זמן לא בא ללמד ביום המשח אלא לומר שנמשח ביום כשהוא אומר ביום מבחו אותם למדנו שנמשח ביום ומת"ל ביום המשח אותו ביום שנמשח הקריב. קערות כסף שתים עשרה הם הם שהתנדבו ולא אירע בהם פסול: 85 שלשים ומא׳ הקערה האחת וגו׳, מת"ל לפי שנא׳ שלשים ומאה משקלה ולא פירש באי זו שקל לכך חזר ושנאה כאן וכלל בכולן כל כסף הכלים בשקל הקדש. כל כסף הכלים וגו׳, למדך שהיו כלי המקדש מכוונים 86 במשקלן שוקלן אחד אחד ושוקלן כולן כאחד לא רבה ולא מעט: כפות זהב שתים עשרה למה נאמר לפי שנאמר כף אחת עשרה זהב היא של זהב ומשקל׳ עשרה שקלים של כסף, או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשרה שקלי זהב ושקלי זהב אין משקלם שוה לשל כסף תלמוד לומר כפות זהב של זהב היו:

שִׁשִּׁים עַתֻּדִים שִׁשִּׁים כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי הִמָּשַׁח אֹתוֹ׃ 89 וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו׃ פ

89 ובבא משה שני כתובים המכחישים זה את זה שלישי בא והכריע ביניהם כתוב אחד אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד והוא חוץ לפרוכת וכ"א אומר ודברתי אתך מעל הכפרת בא זה והכריע ביניהם מש' בא אל אוהל מועד ושם שומע את הקול הבא מעל הכפרת מבין שני הכרובים הקול יוצא מן השמים לבין ב' הכרובים ומשם יצא לאהל מועד. מדבר כמו מתדבר כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו. וידבר אליו למעט את אהרן מן הדברות. וישמע את הקול יכול קול נמוך תלמוד לומר את הקול הוא הקול שנדבר עמו בסיני וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא הי' יוצא חוץ לאהל.

סננת המקדש.

89 ובבא משה ב' כתובין המכחישים זה את זה וכו' עכ"ד, והכי איתא בספרי וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר שומע אני מא"מ ממש ת"ל ונועדתי לך שם וגו', והרצון באהל מועד ממש הוא המשכן מחוץ לפרכת וכמו שפי' רש"י בפ' תרומה כ"ה כ"ב, ודע שהמדה הזאת של שני כתובים המכחישין זא"ז היא המדה האחרונה של י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם שהזכיר ר"י בריש ס' ויקר' ומסיים וכן שני כתובים וכו', והלשון וכן הוא קשה וכבר התעורר עליו הרב הגאון בעל קרבן אהרן, ותירוצו בלתי מתיישב על הדעת כי מלת וכן בכל מקום הוא בא להוראת השווי והדמות לא להוראת החילוק, אכן ראה זה מצאתי לרבינו שמשון ב"ר צדוק תלמיד הר"מ מרוטנבורג שכתב בספרו תשב"ץ בסי' רי"ד לפי נוסחת כ"י שבידי ז"ל: מהר"ם נ"ע היה אומר בברייתא דר' ישמעאל וְכֵן שני כתובים המכחישין זא"ז, לפי שבת"כ מתחיל ר' ישמעאל בי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם ומונה אותם מק"ו ומגזרה שוה וכו' ואינו אומר אחר שום מדה וכן שאם היית רוצה לומר למדה וכן א"כ לאחר שמנה המדה הראשונ' הי' לו לומר אחר כל מד' ומדה וכן זאת וכן זאת, והטעם מה שאות כן הוא לפי שבת"כ הוא ס' ויקרא והוא מונה בתחלה כל המדות ואח"כ הוא אומר וכן כלומר אותה המדה שבכאן בויקרא הם שני כתובים המכחישין לפי שכאן הוא אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד ובמקום אחר אומר ודברתי אותך מעל הכפרת וכו' בא הכתוב השלישי וכו', והכי פי' שלעולם

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת׃ 3 וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ 4 וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה זָהָב

2 בהעלותך למה נסמכה פרשת המנור' לפרשת נשיאים לפי שכשרא' אהרן חנוכת הנשיאים חלש' אז דעתו בשלא הי' עמהם בחנוכ' לא הוא ולא שבטו אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאת' מדליק ומטיב את הנרו'. בהעלותך על שם שהלהב עולה כתב בהדלקתן ל' עליה שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עול' מאליה ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעל' היתה לפני המנור' שעליה הכהן עומד ומטיב. אל מול פני המנור' נר האמצעי שאינו בקנים אלא בגוף של מנור'. יאירו שבעת הנרות ששה שעל ששת הקנים ג' המזרחיים פוני' למול האמצעי הפתילות שבהן וכן שלשה המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי ולמה כדי 3 שלא יאמרו לאורה הוא צריך: ויעש כן אהרן להגיד שבחו של אהרן שלא 4 שינה: וזה מעשה המנורה שהראהו הקב"ה באצבע לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה. מקשה בעדי"ן בלעז (געטוהגען) לשון דא לדא נקשן (דניאל ה)

הגהת המקרא.

הקול היה יוצא מבין שני הכרובים אבל משה לא היה שומע את הקול כ"א מא"מ, ואל תתמה שהוא וכן בלא אל"ף שכ"כ יש בהרבה מקומות וכן בלא אל"ף עכ"ל, והדברים מסתברים, גם בתלמוד שלנו מצאנו כמה פעמים כן במקום כאן כמו במ"ב פ"ג דכלאים ובמשנה ה' פ"ב דקינין ובמקומות זולתם אין מספר, ובתלמוד ירושלמי ברוב המקומות חסר אל"ף כתיבין והבוחר יבחר.

מדבר כמו מתדבר כבודו של מעל' וכו', כבר בארתיו בריש ס' ויקר' גם בפ' כי תשא ל"ג ע'. וידבר אליו למעט את אהרן מן הדברות, ור"ל אפילו מאותן הדברות שהוזכר בהם אהרן לבדו מבלי שיתוף מש' ובדאי' בספרי בפ' קרח גם בפי' רשי' אבל ויאמר ה' אל אהרן את' ובניך וגו', ובעבור שוידבר אליו מיותר לכן אז"ל שבא למעט את אהרן, והוא אחד מן י"ג מיעוטין שהזכיר ריב"ב שבאו כנגד י"ג דבורים שנאמרו לאהרן, וכבר הזכרתי בריש פ' ויקרא מה שיש מן הקושי במאמרו הזה של ריב"ב, שאם נצרף יחד כל הכתובים שנדברו לאהרן אם לו לבדו או בשיתוף עם משה יעלה מספרם אל עשרים ושלש, והדברים ארוכים והמקום צר מהשתרע בו לזאת אייחד לו קונטרס לעצמו בסוף הספר אי"ה ומתוכו יתבאר שדברי ריב"ב נכונים ואמתיים ואין בהם שום נפתל ועקש. ומ"ש הרב עוד כי כשהגיע הקול אל הפתח הי' נפסק ולא יצא חוץ לאהל, גם זה כבר 4 בארתיו בטוב בריש ס' ויקר'. מקשה בעד"ן בלעז ל' דא לדא נקשן וכו', וי

עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא כַּמַּרְאֶה
אֲשֶׁר הֶרְאָה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־
הַמְּנֹרָה׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 6 קַח אֶת־הַלְוִיִּם
מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטִהַרְתָּ אֹתָם׃ 7 וְכֹה־תַעֲשֶׂה
לָהֶם לְטַהֲרָם הַזֵּה עֲלֵיהֶם מֵי חַטָּאת וְהֶעֱבִירוּ
תַעַר עַל־כָּל־בְּשָׂרָם וְכִבְּסוּ בִגְדֵיהֶם וְהִטֶּהָרוּ׃
8 וְלָקְחוּ פַּר בֶּן־בָּקָר וּמִנְחָתוֹ סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשָּׁמֶן וּפַר־שֵׁנִי בֶן־בָּקָר תִּקַּח לְחַטָּאת׃

עשת של ככר זהב היתה ומקיש בקורנס וחותך בכשיל לפשט אבריה כתקנן ולא נעשית אברים אברים ע"י חבור. עד ירכה עד פרחה ירכה היא השידה שעל הרגלים חלול כדרך מנורות כסף שלפני השרים. עד ירכה עד פרחה כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה. עד ירכה שהוא אבר גדול. עד פרחה שהוא מעשה דק שבה הכל מקשה ודרך על לשמש בל' זה כמו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית (שופטים טו). כמראה אשר הראה וגו', כתבנית אשר הראהו בהר כמו שנאמר וראה ועשה כתבניתם וגו' (שמות כה). כן עשה את המנורה מי שעשאה ומדרש אגדה על ידי הקב"ה נעשית מאליה: קח את הלוים קחם בדברים אשריכם שתזכו להיות שמשים למקום: הזה עליהם מי חטאת של אפר הפרה מפני טמאי מתים שבהם. והעבירו תער מצאתי בדברי רבי משה הדרשן לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו ע"א והיא קרויה זבחי מתים והמצורע קרוי מת הזקיקם תגלחת כמצורעים: ולקחו פר בן בקר והוא עולה כמו שכתוב ועשה את האחד עולה והוא קרבן צבור בע"א. ופר שני מה תלמוד לומר שני לומר לך מה עול'

הבנת המקרא.

כתב בינעי' סי' ג' כי מקש'ל' נקשן אע"פ שהם שנים שרשי' לדעת המדקדקים, כבר כתבתי בכמה מקומו' כי לשיטת רשי' עיקר יסוד שניהם קש לכן הם שוים בעיקר פתרונם ונבדלים רק רבנ"ד מה. כן עשה את המנור', מי שעשאה, ור"ל לשון קבר הוא ולא פי' מי הוא העושה והרבה כמוהו במקרא כמו שפי' הרב ריש פ' בראשית גם בפ' וישב ל"ט י"ד ובמקומות זולתם.

9 וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ
10 אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם
לִפְנֵי יְהוָה וְסָמְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְדֵיהֶם
11 עַל־הַלְוִיִּם׃ וְהֵנִיף אַהֲרֹן אֶת־הַלְוִיִּם תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לַעֲבֹד
12 אֶת־עֲבֹדַת יְהוָה׃ וְהַלְוִיִּם יִסְמְכוּ אֶת־יְדֵיהֶם
עַל רֹאשׁ הַפָּרִים וַעֲשֵׂה אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת
וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה לַיהוָה לְכַפֵּר עַל־הַלְוִיִּם׃
13 וְהַעֲמַדְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי בָנָיו
14 וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לַיהוָה׃ וְהִבְדַּלְתָּ אֶת־
הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם׃ *
15 וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ הַלְוִיִּם לַעֲבֹד אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
16 וְטִהַרְתָּ אֹתָם וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה׃ כִּי נְתֻנִים
נְתֻנִים הֵמָּה לִי מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת פִּטְרַת
כָּל־רֶחֶם בְּכוֹר כֹּל מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַחְתִּי אֹתָם

עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת ובזו יש סמך לדבריו בתורת כהנים
ואומר אני שהוראת שעה היתה ששעיר היה להם להביא לחטאת ע"ז עם פר
9 העולה: והקהלת את כל עדת לפי שהלוים נתנים קרבן כפרה תחתיהם
11 יבאו ויעמדו על קרבנם ויסמכו את ידיהם עליהם: והניף אהרן את הלוים
תנופה כדרך שאשם מצורע טעון תנופה חי. ג' תנופות נאמרו בפרשה זו
הראשונה לבני קהת לכך נאמר בה והיו לעבוד את עבודת ה' לפי שעבודת
קדש הקדשים עליהם הארון והשלחן וגו' השניה לבני גרשון לכך נאמר בה
תנופה לה' שאף עליהם היתה עבודת הקדש יריעות וקרסים הנראות בבית
16 קדש הקדשים, והשלישי לבני מררי: נתונים נתונים נתונים למשא נתונים

לִי׃ כִּי לִי כָל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה 17
בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי
אֹתָם לִי׃ וָאֶקַּח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי 18
יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶתְּנָה אֶת־הַלְוִיִּם נְתֻנִים ׀ לְאַהֲרֹן 19
וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף בְּגֶשֶׁת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֹּדֶשׁ׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן 20
וְכָל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לַלְוִיִּם כֵּן־עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּתְחַטְּאוּ הַלְוִיִּם וַיְכַבְּסוּ בִּגְדֵיהֶם 21
וַיָּנֶף אַהֲרֹן אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וַיְכַפֵּר
עֲלֵיהֶם אַהֲרֹן לְטַהֲרָם׃ וְאַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ הַלְוִיִּם 22
לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי אַהֲרֹן
וְלִפְנֵי בָנָיו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה עַל־
הַלְוִיִּם כֵּן עָשׂוּ לָהֶם׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה 23
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ זֹאת אֲשֶׁר לַלְוִיִּם מִבֶּן חָמֵשׁ 24

לשיר. פטרה פתיחת: כי לי כל בכור שלי היו הבכורות בקו הדין שהגנתי
עליהם בין בכורי מצרים. לקחתי אותם לי עד שטעו בעגל ועכשו ואקח את
הלוים: ואתנה וגו׳, ה׳ פעמים נאמרו בני ישראל במקרא זה להודיע חבתן
שנכפל אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה וכן ראיתי בבראשית
רבה. ולא יהיה בבני ישראל נגף שלא יצטרכו לגשת אל הקדש שאם יגשו
יהיה נגף: ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו׳, משה העמידן ואהרן הניפם
וישראל סמכו את ידיהם: כאשר צוה ה׳ כן עשו להגיד שבח העושין והנעשה
בהם שאחד מהם לא עכב: (זאת אשר ללוים שנים פוסלים בהם ואין המומין

וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יָבוֹא לִצְבֹא צָבָא בַּעֲבֹדַת
25 אֹהֶל מוֹעֵד: וּמִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְּבָא
26 הָעֲבֹדָה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד: וְשֵׁרֵת אֶת־אֶחָיו בְּאֹהֶל
מוֹעֵד לִשְׁמֹר מִשְׁמֶרֶת וַעֲבֹדָה לֹא יַעֲבֹד כָּכָה
ט תַּעֲשֶׂה לַלְוִיִּם בְּמִשְׁמְרֹתָם: פ שלישי
1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְמִדְבַּר־סִינַי בַּשָּׁנָה
הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן
2 לֵאמֹר: וְיַעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ:
3 בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר־יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעַרְבַּיִם
תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמֹעֲדוֹ כְּכָל־חֻקֹּתָיו וּכְכָל־מִשְׁפָּטָיו
4 תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשֹׂת
5 הַפָּסַח: וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִדְבַּר סִינָי

פוסלים בהם). מבן חמש ועשרים ובמקום אחר אומר מבן ל' שנה (במדבר ד) הא כיצד מבן כ"ה בא ללמוד הלכות עבודה ולומד ה' שנים בן ל' עובד מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו בה' שנים שוב אינו רואה:
25 ולא יעבוד עוד עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר
26 ולטעון עגלות וזהו ושרת את אחיו עם אחוהי כתרגומו: לשמור משמרת
1 לחנות סביב לאהל ולהקים ולהוריד בשעת המסעות: בחדש הראשון פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא פתח בזו מפני שהיא גנותן של ישראל שכל מ' שנה שהיו ישראל
2 במדבר לא הקריבו אלא פסח זו בלבד: במועדו אף בשבת במועדו אף בטומאה:
3 ככל חקתיו אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה. וככל משפטיו אלו מצות שעל גופו ממקום אחר כגון שבעת ימים למצה ולביעור חמץ, (ס"א מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה, שעל גופו צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו,
4 שחוץ לגופו מצה וביעור חמץ): וידבר משה וגו', מה תלמוד לומר והלא כבר נאמר וידבר משה את מועדי ה' (ויקרא כג) אלא כששמע פרשת מועדים

כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּ
יִשְׂרָאֵל: וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ
אָדָם וְלֹא־יָכְלוּ לַעֲשֹׂת־הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּ
וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אַהֲרֹן בַּיּוֹם הַהוּא
וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָהֵמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טְמֵאִים
לְנֶפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגָּרַע לְבִלְתִּי הַקְרִיב אֶת־
קָרְבַּן יְהוָה בְּמֹעֲדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה־יְצַוֶּה יְהוָה
לָכֶם: פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יִהְיֶה טָמֵא ׀ לָנֶפֶשׁ
אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה
פֶסַח לַיהוָה: בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר
יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל־מַצּוֹת וּמְרֹרִים
יֹאכְלֻהוּ: לֹא־יַשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְעֶצֶם
לֹא יִשְׁבְּרוּ־בוֹ כְּכָל־חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ:

6 מסיני אמרה להם וחזר והזהירם בשעת מעשה: לפני משה ולפני אהרן
כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום ולא יתכן לומר זה אחר זה שאם משה
7 לא הי' יודע אהרן מנין לו: למה נגרע אמר להם אין קדשים קריבים בטומאה
אמרו לו יזרק הדם עלינו בכהנים טהורים ויאכל הבשר לטהורים אמר להם
עמדו ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע דבר מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך
מובטח שכל זמן שהיה רוצה הי' מדבר עם השכינה וראויה היתה פרשה זו
ליאמר על ידי משה כשאר כל התורה כולה אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן
10 שמגלגלין זכות על ידי זכאי: או בדרך רחוקה נקוד עליו לומר לא שרחוקה
ודאי אלא שהי' חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה, פסח שני מצה וחמץ עמו

13 וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־הוּא טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא־הָיָה
וְחָדַל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מֵעַמֶּיהָ כִּי קָרְבַּן יְהוָה לֹא הִקְרִיב בְּמֹעֲדוֹ
14 חֶטְאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא׃ וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר
וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה כְּחֻקַּת הַפֶּסַח וּכְמִשְׁפָּטוֹ
כֵּן יַעֲשֶׂה חֻקָּה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר וּלְאֶזְרַח
15 הָאָרֶץ׃ ס רביעי וּבְיוֹם הָקִים אֶת־
הַמִּשְׁכָּן כִּסָּה הֶעָנָן אֶת־הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל הָעֵדֻת
וּבָעֶרֶב יִהְיֶה עַל־הַמִּשְׁכָּן כְּמַרְאֵה־אֵשׁ עַד־
16 בֹּקֶר׃ כֵּן יִהְיֶה תָמִיד הֶעָנָן יְכַסֶּנּוּ וּמַרְאֵה־אֵשׁ
17 לָיְלָה׃ וּלְפִי הֵעָלֹת הֶעָנָן מֵעַל הָאֹהֶל וְאַחֲרֵי
כֵן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכָּן־
18 שָׁם הֶעָנָן שָׁם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ עַל־פִּי יְהוָה

14 שבית ואין בו יום טוב ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו: וכי יגור אתכם גר ועשה פסח יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל חקה אחת וגו' אלא כך משמעו וכי יגור אתכם גר ובא עת לעשות פסח עם חבריו כחקה וכמשפט
15 יעשה: המשכן לאהל העדות המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות.
17 יהיה על המשכן כמו הוה על המשכן וכן לשון כל הפרשה: העלות הענן כתרגומו אסתלקות וכן ונעלה הענן ולא יתכן לכתוב ולפי עלות הענן ועלה הענן שאין זה לשון סלוק אלא צמוח ועלייה כמו והנה עב קטנה ככף איש עולה
18 מים (מלכים א יח): על פי ה' יסעו שנינו במלאכת המשכן כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה תקעו

הבנת המקרא.

15 יהיה על המשכן, כמו הוה על המשכן וכו', כבר פירשתי בפ' כי תשא כי כל דבר ההוה תמיד נופל בו בין לשון עבר בין לשון עתיד ע"ש.
17 העלות כתרגומו אסתלקת וכו', עיין מה שפירשתי בפ' ויחי מ"ט ט' אצל מטרף בני עלית.

יסעו בני ישראל ועל־פי יהוה יחנו כל־ימ
אשר ישכן הענן על־המשכן יחנו: ובהאריך
הענן על־המשכן ימים רבים ושמרו בני
ישראל את־משמרת יהוה ולא יסעו: ויש
אשר יהיה הענן ימים מספר על־המשכן על
פי יהוה יחנו ועל־פי יהוה יסעו: ויש אשר יהיה
הענן מערב עד־בקר ונעלה הענן בבקר
ונסעו או יומם ולילה ונעלה הענן ונסעו: או־
ימים או־חדש או־ימים בהאריך הענן על־
המשכן לשכן עליו יחנו בני־ישראל ולא
יסעו ובהעלתו יסעו: על־פי יהוה יחנו ועל־פי
יהוה יסעו את־משמרת יהוה שמרו על־פי
יהוה ביד־משה: פ
וידבר יהוה אל־משה לאמר: עשה לך שתי
חצוצרת כסף מקשה תעשה אתם והיו לך
למקרא העדה ולמסע את־המחנות: ותקעו בהן

והריעו ותקעו, ולא היה מהלך עד שמשה אומר קומה ה' ונוסע דגל מחנה
יהודה זו בספרי. ועל פי ה' יחנו כיון שהיו ישראל חונים עמוד הענן מתמר
ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה נפרש עד שמשה אמר שובה
ה' רבבות אלפי ישראל הוי אומר על פי ה' וביד משה: ויש כלומר ופעמים. 20
ימים מספר ימים מועטים: או ימים שנה כמו ימים תהיה גאולתו. 21
מקשה מן העשת תעשה בהקשת הקורנס. למקרא העדה כשתרצה לדבר עם 2
הסנהדרין ושאר העם ותקראם לאסוף אליך תקראם ע"י חצוצרות. ולמסע
את המחנות בשעת סלוק מסעות תתקעו בהם לסימן נמצאת אתה אומר
ע"פ שלשה היו נוסעים על פי הקב"ה וע"פ משה וע"פ חצוצרות: ותקעו בהן 3

וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ כָּל־הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃
4 וְאִם־בְּאַחַת יִתְקָעוּ וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ הַנְּשִׂיאִים
5 רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה וְנָסְעוּ
6 הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים קֵדְמָה׃ וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה
שֵׁנִית וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים תֵּימָנָה תְּרוּעָה
7 יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם׃ וּבְהַקְהִיל אֶת־הַקָּהָל
8 תִּתְקְעוּ וְלֹא תָרִיעוּ׃ וּבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ
בַּחֲצֹצְרוֹת וְהָיוּ לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃
9 וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל־הַצַּר הַצֹּרֵר
אֶתְכֶם וַהֲרֵעֹתֶם בַּחֲצֹצְרֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי
10 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאֹיְבֵיכֶם׃ וּבְיוֹם
שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁכֶם
וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי

בשתיהן והוא סימן למקר' העד' שנא' ונועדו אליך כל העד' אל פתח אהל מועד:
4 ואם באחת יתקעו הוא סי' למקר' הנשיאים שנא' ונועדו אליך הנשיאי' ואף הן
5 יעידתן אל פתח א"מ ומגזר' שוה הוא בא בספרי: ותקעתם תרועה סי' מסע
המחנות תקיע' תרועה ותקיעה כך הוא נדרש בספרי מן המקראו' היתרים:
7 ובהקהיל את הקהל וגו', לפי שהוא אומר והיו לך למקרא העדה ולמסע את
המחנות מה מקרא העד' תוקע בשני כהנים ובשתיהן שנא' ותקעו בהן וג' אף
מסע המחנות בשתיהם יכול מה מסע המחנות תוקע ומריע ותוקע אף מקרא
העד' תוקע ומריע ותוקע ומעת' אין חלוק בין מקרא העד' למסע את המחנו'
תלמוד לומר ובהקהיל את הקהל וגו לומר שאין תרועה למקרא העדה והוא
הדין לנשיאים הרי סימן לשלשתם מקרא העדה בשתים ושל נשיאים באחת וזו
8 וזו אין בהן תרועה ומסע המחנות בשתים על ידי תרועה ותקיעה: ובני
10 אהרן יתקעו במקראו' ובמסעות הללו: על עולותיכם בקרבן צבור הכתוב
מדבר. אני ה' אלהיכם מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות שנא'
ותקעתם הרי שופרות לזכרון הרי זכרונות אני ה' אלהיכם זו מלכיות וכו':

שַׁלְמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ חמישי
וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים
בַּחֹדֶשׁ נַעֲלָה הֶעָנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת׃ וַיִּסְ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמַסְעֵיהֶם מִמִּדְבַּר סִינָי וַיִּשְׁכֹּ
הֶעָנָן בְּמִדְבַּר פָּארָן׃ וַיִּסְעוּ בָּרִאשֹׁנָה עַל־פִּ
יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ וַיִּסַּע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי־יְהוּדָה
בָּרִאשֹׁנָה לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־
עַמִּינָדָב׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל
בֶּן־צוּעָר׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב
בֶּן־חֵלֹן׃ וְהוּרַד הַמִּשְׁכָּן וְנָסְעוּ בְנֵי־גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי
מְרָרִי נֹשְׂאֵי הַמִּשְׁכָּן׃ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן
לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ וְעַל־
צְבָא מַטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃
וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְנֵי־גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃
וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהֵקִימוּ אֶת־

בחדש השני נמצאת אתה אומר י"ב חדש חסר י' ימים עשו בחורב שהרי בר"ח
כיון חנו שם ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה הבאה: למסעיהם כמשפט
המפורש למסע דגליהם מי ראשון ומי אחרון. במדבר פארן קברות התאוה
במדבר פארן היו ושם חנו ממסע זה: והורד המשכן כיון שנוסע דגל יהודה
נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנאמר ובא אהרן
ובניו בנסוע המחנה (במדבר ד) ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענין
אותו בעגלות והארון וכלי הקדש של משא בני קהת עומדים מכוסין ונתונין
על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן ואחר כך ונסעו הקהתים. נושאי
המקדש נושאי דברים המקודשים: והקימו את המשכן בני גרשון ובני מררי

22 הַמִּשְׁכָּן עַד־בֹּאָם׃ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי
אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֱלִישָׁמָע בֶּן
23 עַמִּיהוּד׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל
24 בֶּן־פְּדָהצוּר׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן
25 בֶּן־גִּדְעוֹנִי׃ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי־דָן מְאַסֵּף
לְכָל־הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֲחִיעֶזֶר
26 בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל
27 בֶּן־עָכְרָן׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע
28 בֶּן־עֵינָן׃ אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְצִבְאֹתָם
29 וַיִּסָּעוּ׃ ס וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב
בֶּן־רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה נֹסְעִים אֲנַחְנוּ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֹתוֹ אֶתֵּן לָכֶם

שהיו קודמים להם מסע שני דגלים היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן
וסימן החנייה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים ועדין בני קהת באים
ומאחריהם עם שני דגלים האחרונים היו בני גרשון ובני מררי מקימין את
המקדש וכשבאים בני קהת מוצאים אותו על מכונו ומכניסין בו הארון והשלחן
והמנורה והמזבחות וזהו משמעות המקרא והקימו מקימי המשכן אותו עד
25 טרם בואם של בני קהת: מאסף לכל המחנות גמ' ירושלמית לפי שהיה
שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר
היה מחזירו לו אית מאן דאמר כתיבה היו מהלכין ומפיק לה מן כאשר יחנו
כן יסעו (במדבר ב) ואית דאמרי כקורה היו מהלכין ומפיק לה מן מאסף לכל
28 29 המחנות: אלה מסעי זה סדר מסעיהם. ויסעו ביום ההוא נסעו: חובב
הוא יתרו שנאמר מבני חובב חותן משה (שופטים ד) ומה ת"ל ותבאנה אל
רעואל אביהן (שמות ב) שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא ושמות הרב' היו
לו יתרו על שם שייתר פרשה אחת בתורה חובב על שחיבב את התורה וכו'.
נוסעים אנחנו אל המקום מיד עד שלשה ימים אנו נכנסים לארץ שבמסע
זה הראשון נסעו על מנת ליכנס לארץ ישראל אלא שחטאו במתאוננים ומפני
מה שתף משה עצמו עמהם שעדין לא נגזרה גזרה עליו וכסבור שהוא נכנס;

לְכָ֤ה אִתָּ֙נוּ֙ וְהֵטַ֣בְנוּ לָ֔ךְ כִּֽי־יְהוָ֥ה דִּבֶּר־ט֖וֹב עַ
יִשְׂרָאֵֽל׃ וַיֹּ֥אמֶר אֵלָ֖יו לֹ֣א אֵלֵ֑ךְ כִּ֧י אִם־אֶל־אַרְצִ
וְאֶל־מוֹלַדְתִּ֖י אֵלֵֽךְ׃ וַיֹּ֕אמֶר אַל־נָ֖א תַּעֲזֹ֣ב אֹתָ
כִּ֣י ׀ עַל־כֵּ֣ן יָדַ֗עְתָּ חֲנֹתֵ֙נוּ֙ בַּמִּדְבָּ֔ר וְהָיִ֥יתָ לָּ
לְעֵינָֽיִם׃ וְהָיָ֖ה כִּֽי־תֵלֵ֣ךְ עִמָּ֑נוּ וְהָיָ֣ה ׀ הַטּ֣וֹב הַה֗וּא
אֲשֶׁ֨ר יֵיטִ֧יב יְהוָ֛ה עִמָּ֖נוּ וְהֵטַ֥בְנוּ לָֽךְ׃ וַיִּסְע
מֵהַ֣ר יְהוָ֔ה דֶּ֖רֶךְ שְׁלֹ֣שֶׁת יָמִ֑ים וַאֲר֨וֹן בְּרִית־
יְהוָ֜ה נֹסֵ֣עַ לִפְנֵיהֶ֗ם דֶּ֚רֶךְ שְׁלֹ֣שֶׁת יָמִ֔ים לָת֥וּר
לָהֶ֖ם מְנוּחָֽה׃ וַעֲנַ֧ן יְהוָ֛ה עֲלֵיהֶ֖ם יוֹמָ֑ם בְּנָסְעָ֖ם
מִן־הַֽמַּחֲנֶֽה׃ ס (ששי) ׆ נו"ן מנוזרת וַיְהִ֛י בִּנְסֹ֥עַ

אל ארצי ואל מולדתי אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי: אל נא
תעזב אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחבה סבור היה
שיש לגרים חלק בארץ עכשיו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו. כי על
כן ידעת חנותנו במדבר כי נאה לך לעשות זאת על אשר ידעת חנותנו
במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו לנו. כי על כן ידעת כמו על אשר ידעת
כמו כי על כן לא נתתיה לשלה בני (בראשית לח) כי על כן באו (בראשית יט)
כי על כן ראיתי פניך (בראשי' לג). והיית לנו לעינים לשון עבר כתרגומו,
דבר אחר לשון עתיד כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו,
דבר אחר שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנאמר ואהבתם את הגר
(דברים י'): והיה הטוב ההוא וגו' מה טובה הטיבו לו אמרו כשהיו ישר' 32
מחלקין את הארץ הי' דושנה של יריחו ת"ק אמ' על ת"ק אמה והניחוהו מלחלוק
אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו בין כך ובין כך נתנוהו לבני
יתרו ליונדב בן רכב שנאמר ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים וגו'
(שופטים א): דרך שלשת ימים מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד שהיה 33
הקב"ה חפץ להכניסן לארץ מיד. וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך
שלשת ימים זה הארון היוצא עמהם למלחמ' ובו שברי לוחות מונחים ומקדים
לפניהם דרך שלשת ימים לתקן להם מקום חנייתם: וענן ה' עליהם יומם 34
שבעה עננים כתובים במסעיהם ד' מד' רוחות וא' למעלה ואחד למטה ואחד
לפניהם מנמיך את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים:
ויהי בנסוע הארון עשה לו סימניות מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו 35

הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְהוָה וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ

36 מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ׃ וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָה

רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ ׆ נו"ן מנוזרת

1 וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים רַע בְּאָזְנֵי יְהוָה וַיִּשְׁמַע

יְהוָה וַיִּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר־בָּם אֵשׁ יְהוָה וַתֹּאכַל

2 בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה׃ וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל

3 מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ׃ וַיִּקְרָא שֵׁם־

הַמָּקוֹם הַהוּא תַּבְעֵרָה כִּי־בָעֲרָה בָם אֵשׁ

ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות וכו' כדאיתא בכל כתבי הקדש. קומה ה' לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך ג' ימים היה משה אומר עמוד והמתן לנו ואל תתרחק יותר תנחומא בויקהל. ויפוצו אויביך המכונסין. וינוסו משנאיך אלו הרודפים. משנאיך אלו שונאי ישראל שכל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם שנא' ומשנאיך נשאו ראש ומי הם על עמך 36 יערימו סוד (תהלים פג): שובה ה' מנחם תרגמו לשון מרגוע וכן בשובה ונחת תושעון (ישעי' ל). רבבות אלפי ישראל מגיד שאין השכינה שורה 1 בישראל פחותים משני אלפים ושתי רבבות: ויהי העם כמתאוננים אין העם אלא רשעים וכן הוא אומר מה אעשה לעם הזה (שמות יז) ואומר העם הרעה הזה (ירמי' יג) וכשהם כשרים קרואים עמי שנאמר שלח עמי (שמות ה) עמי מה עשיתי לך (מיכה ו). כמתאוננים אין מתאוננים אלא לשון עלילה מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום וכן הוא אומר בשמשון כי תואנה הוא מבקש (שופטי' יד). רע באזני ה' תואנה שהיא רעה באזני ה' שמתכוונים שתבא באזניו ויקניט אמרו אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה ג' ימים שלא נחנו מעינוי הדרך. ויחר אפו אני הייתי מתכוין לטובתכ' שתכנסו לארץ מיד. בקצה המחנה במוקצין שבהם לשפלו' זו ערב רב ר' שמעון בן מנסי' 2 אמר בקצינים שבהם ובגדולים: ויצעק העם אל משה משל למלך בשר ודם שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא. ותשקע האש שקעה במקומה שאלו חזרה לאחת הרוחות היתה מקפלת

הבנת' המקרא.

1 כמתאוננים אין מתאוננים אלא לשון עלילה וכו' כי תואנה הוא מבקש ע"כ, גם כאן הורנו רבינו כי החסרים והנחים והכפולים אין בעיקר יסודם כ"א ב' אותיות, ולפעמים אות אחת לבד, וכבר דברתי בו בפ' ויגש מ"ז י"ג ולקמן כ"א י"א בעיי העברים. ובפ' בשלח ט"ו י' תורישמו.

יְהוָה: וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָ
וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִ
יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר: זָכַרְנוּ אֶת־הַדָּגָה אֲשֶׁר־נֹאכַ
בְּמִצְרַיִם חִנָּם אֵת הַקִּשֻּׁאִים וְאֵת הָאֲבַטִּחִי
וְאֶת־הֶחָצִיר וְאֶת־הַבְּצָלִים וְאֶת־הַשּׁוּמִים: וְעַתָּ
נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל־הַמָּן עֵינֵינוּ: וְהַמָּ
כִּזְרַע־גַּד הוּא וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח: שָׁטוּ הָעָם
וְלָקְטוּ וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה וּבִשְּׁלוּ
בַּפָּרוּר וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֻגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם
לְשַׁד הַשָּׁמֶן: וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל־הַמַּחֲנֶה לָיְלָה

והולכת כל אותו הדרך: והאספסוף אלו ערב רב שנאספו עליהם בצאתם ממצרים. וישבו: גם בני ישראל ויבכו עמהם. מי יאכילנו בשר וכי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו' (שמו' יב) ואם תאמר אכלום והלא בכניסתם לארץ נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן וגו'
5 (במדבר לב) אלא שמבקשים עלילה: אשר נאכל במצרים חנם אם תאמר שמצריים נותנים להם דגים חנם והלא כבר נאמר ותבן לא ינתן להם (שמו' ה) אם תבן לא היו נותנים להם חנם דגים היו נותנים להם חנם ומהו אומר חנם חנם מן המצות. את הקישואים וגו', אר"ש מפני מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו מפני שהן קשים למניקות אומרים לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק משל למלך כו' כדאי' בספרי. הקשואים הם קוקומ"ברש (גורקען) בלעז. אבטיחים בורי"קש (בורריך). החציר כרישין פור"ייש (וויך)
6 ותרגום' ית בוציניא וכו': אל המן עי[illegible]נו מן בשחר מן בערב. והמן כזרע גד מי שאמר זו לא אמר זו ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו והקב"ה הכתיב בתור' והמן כזרע גד וגו' כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני והמן כך וכך הוא
7 חשוב: כזרע גד עגול כגידא זרע קוליי"נדרו. בדולח שם אבן טוב' קרים"טל.
8 שטו אין שייט אלא לשון טיול אישבנ"ייר בלא עמל: וטחנו ברחים וגו', לא ירד ברחים ולא בקדרה ולא במדוכה אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין. בפרור קדרה. לשד השמן לחלוח של שמן כך פירשו דונש
ודומה

הגהת המקרא.

8 לשד השמן לחלוח של שמן כך פי' דונש וכו' עס"ה, לדעת דונש יהיה
הלמ"ד

יֵרֵד הַמָּן עָלָיו׃ 10 וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו אִישׁ לְפֶתַח אָהֳלוֹ וַיִּחַר־אַף יְהוָה מְאֹד וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רָע׃ 11 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לָמָה הֲרֵעֹתָ לְעַבְדֶּךָ וְלָמָּה לֹא־מָצָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ (חסר אלף) 12 לָשׂוּם אֶת־מַשָּׂא כָּל־הָעָם הַזֶּה עָלָי׃ הֶאָנֹכִי הָרִיתִי אֵת כָּל־הָעָם הַזֶּה אִם־אָנֹכִי יְלִדְתִּיהוּ כִּי־תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא

ודומה לו כהפך לשדי בחרבוני קיץ (תהלים לב) והלמ"ד יסוד כהפך לגזלותי
בחרבוני קיץ ורבותינו פרשוהו ל' שדים אך אין ענין שדים אצל שמן וא"א לומר
לשד השמן לשון וישמן ישורון (דברים לב) שאם כן היה המ"ם נקוד קמץ
קטן וטעמו למטה תחת המ"ם עכשיו שהמ"ם נקוד פתח קטן והטעם תחת
השי"ן לשון שמן הוא והשי"ן הנקודה בקמץ גדול ואינה נקודה בפתח קטן מפני
שהוא סוף פסוק, ד"א לשד לשון נוטריקון ליש שמן דבש כעיסה הנלושה בשמן
וקטופה בדבש ותרגומו של אונקלוס דמתרגם דליש במשחא נוטה לפתרונו
10 של דונש שהעיסה הנלושה בשמן לחלוחית שמן יש בה: בוכה למשפחותיו
משפחות משפחות נאספים ובוכים לפרסם תרעומתן בגלוי ורבותינו אמרו
12 למשפחותיו על עסקי משפחות על עריות הנאסרות להם: כי תאמר אלי
שאתה אומר אלי שאהו בחיקך והיכן אמר לו כן לך נחה את העם (שמות לב),
ואומר ויצום אל בני ישראל (שמו' ו) על מנת שיהיו סוקלים אתכם ומחרפים
אתכם:

הבנת המקלה

הלמ"ד שרש ושם דבר הוא ע"מ אֲגַם הֲדַס מְעַט ובכינוי וקבוץ ידגש למ"ד
הפעל אֲגַמִּים לְשַׁדִּי ולשד פירושו לחלות ודבק היא של השמן לחות של שמן
כמו בְּיַעַט הַצֹּאן אבל לדע' רבותי' הלמ"ד לשימוש ושד ל' שדי' וכנגדו זה הקש'
הרבה כי אין ענין שדים אצל שֶׁמֶן, ואי אפשר לפרש השמן ל' וישמן ישורון ויהי'
תאר לשד ופירושו שַׁד שהוא שֶׁמֶן כמו כל איש שָׁמֵן, ומרעה
שָׁמֵן שאם כן היה ראוי המ"ם להיו' בצרי והניגון בו ועכשיו שהמ"ם
נקוד פתח קטן הוא סגול והניגון מלעיל אינכו כי אם שם דבר של שֶׁמֶן
אלא שנקמץ השי"ן בעבור ההפסק וכמנהג משקל פֶּעֶל באתנח וס"פ
לשנות הסגול הב"א אל קמץ וכמבואר לעיל ו' ה' אבל גדל פרע.

ואם

הָאֹמֵן אֶת־הַיֹּנֵק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתָיו׃ 13 מֵאַיִן לִי בָּשָׂר לָתֵת לְכָל־הָעָם הַזֶּה כִּי־יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תְּנָה־לָּנוּ בָשָׂר וְנֹאכֵלָה׃ 14 לֹא־אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי לָשֵׂאת אֶת־כָּל־הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי׃ 15 וְאִם־כָּכָה ׀ אַתְּ־עֹשֶׂה לִּי

אתכם. על האדמה אשר נשבעת לאבותיו אתה אומר לי לשאתם בחקי:
15 ואם ככה את עושה לי תשש כחו של משה כנקבה כשהראהו הקב"ה הפורענות שהוא עתיד להביא עליה' על זאת אמר לפניו אם כן הרגני תחלה.
ואל

בנית המקרא.

15 ואם ככה את עושה לי, תשש כחו של משה כנקבה וכו' עס"ה, כבר ידענו כי מלת אתה הוא כינוי הדבור לנוכח הזכר ומלת את לנוכח הנקב' ולא מצאנו בכל המקרא שיאמר לזכר את כ"א בשלש מקומות חד ביחזקאל כ"ח י"ד את כרוב ממשח, ותרין באוריתא והם ואם ככה את עושה לי דעכינא, ואת תדבר אלינו דפ' ואתחנן שבשניהם הדבור לנוכח הזכר ומשתמש הכתוב במלת את כאלו הי' הדבור לנוכח הנקבה לכן על שניהם אז"ל שבא הכתוב לרמז על ענין מה שהוא מתכונת הנקבה ואמרו תשש כחו של משה כנקבה וכו', ותמה הרמב"ן ז"ל באומרו ולא הבינותי זה שכינוי את כלפי מעלה הוא, וע"ד הפשט וכו', ותמיהתו מבוארת שהרי מש' המדבר והדבור בלשון נוכח לנקבה הוא כלפי מעלה לכן יחס ענין הנקבות שב ש הס"י לא אל משה המדבר, ותשש כחו של משה הוא הפך לשון הכתוב, והכ' הרא"ם ז"ל רצה ליישב תמיהת הרמב"ן באומרו ז"ל והרמב"ן כתב ולא הבנותי זה שכינוי את כלפי מעלה הוא וזה מפני שחשב שמאמר את עושה לי דבק עם מלת ככה וכבר פירשתיו שאין הדבר כן רק פירוש אם ככה תעשה להם אתה עושה אותי את וגלת לי במקים אותי וכו' עכ"ל, ופירושו זה הוא באמת יותר זר ומופלא מתמיהת הרמב"ן וכמה מן הדקים והלאכים שמו עד שהוצרך לשנות מלת לי ש מלת אותי, והוצרך להוסיף על מלת את מלת אתה שאיננו בכתוב, ואחר כל התקונים האלה אין הדעת הישרה נוחה הימנו, לכן השכת ושמע עיקר גדול בחכמת הל' אשר עליו נוסדו מדרשי אגדות רבות לחז"ל, כבר ידענו כי עיקר הדבור הוא בלב, והלשון איננו כי אם המליץ בין לב המדבר והשומע, וכפי מעלת דעת הנפש כן מעלת הדבור כי החכם בדעת דקדוק הלשון ידבר ודבריו בהשכל חוקי המליצה יחבר, ולכן אם המצא תמצא במאמרו איזה מלה זרה או מליצה קשה או לשון בלתי ברור אין לחשבו לליאות או למקרה קרה לו שלא מדעת שאין זאת מדרכי החכמה אבל יש לחשוב כי בכוונה ורצון
בחר

הָרְגֵנִי נָא הָרֹג אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאַל־אֶרְאֶה בְּרָעָתִי׃ פ

16 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ

ואל אראה ברעתי ברעתם היה לו לכתוב אלא שכינה הכתוב וזה אחד
16 מתקוני סופרי' בתורה לכינוי ולתקון לשון: אספה לי הרי תשובה לתלונתך
באמת

הנכת המקרא.

בחר באלה לרמוז גם על ענין כשתר במאמרו שלא רצה לבטא בשפתיו בפירוש והטמינו במליצתו אם במלתא דמשתמע לתרי אפי או ע"י סירוס או קיצור או דבר אחר שהוא זר במליצה הנהוג', וכבר דברו מזה חכמי כל לשון בספריהם המחוברים בהלכה, וא"כ בדברי חול מה גם בספרי קדש ומאמרי הנבואה שצריכים להיות מכוונות ומשוערות בתכלית האפשר שלא ימצא בהם שום תיב' או מלה או אות אף לא שום ניקוד וטעם היוצא מדרכי ההקש אם לא כעשה לכווכ' מיוחדת להעיר על ענין נסתר, ומה נעמו דברי החכם מסיר ליאון בספרו נופת צופים בפרק פ"ב משער הרביעי באמרו: ובכלל כל הנמצא בדברי הנבואה והמדברים ברוח הקדש אין בהם נפתל ועקש לא גמגום כבדות או זרות על דרך האמת כי איך ידבר אדון הלשון ותפארתו בתיבות ומאמרים כבדים בלתי מזוקקים, זה לא יפול ברשת הדמיון כל שכן שהשכל ראוי שירחיק אותו, ויאמר עוד בפרק ס"ח ז"ל ויען היו הנביאים בקיאי' המליצה כמו שהתפרסם מעניינם שאין ערוך אליהם במליצי האומות יתחייב שכל דבריהם יהיו אמרות טהורות מזוקקות והתחייב שאין בדבריהם זרות כלל, והדבר ההוא אשר יקרא זר אצל המדקדק הוא אצל המליץ לענין נאות לפי הענין ותמים ההספקה לשומעים וכו' עכ"ל, והנה בנדון דידן השתמש מש' בדבורו כלפי מעלה במלת את עושה לי שהוא הדבור הנהוג כלפי הנקבה וייחס בזה כלפי מעלה ענין מה שהיא מתכונת הנקבה, לרמוז על שכביכול ב"ה מתנהג עמו במדה ממדת הנקב', וביאור זה ממה שידענו מדרכי הנקבה החשוקה להתנהג עם חושקה כי גם פעמים רבות היא מקניטתו בדברי קנטורים למען ענותו ולמען נסותו עד כמה כחו גדול כי עזה כמות אהבה ולא תשוב מפני כל, ודוגמת זה מעשה הש"י בהראות את משה הפורענות שהוא עתיד להביא על ישראל, ועל הבשורה הרעה הזאת אמר משה ואם ככה את עושה לי, ורמז לו בזה שידמה לו כאילו טוב בעיניו ית' להתיש כחו כמנהג החשוקה המתששת כח החושק אשר לה, וזה הנרצה בתישש כחו של משה כנקב' כשהראהו הקב"ה וכו', וכר בזה הזרות שבכתוב והמליצה כולה עולה כהוגן, ועד"ז יתפרש גם בפ' ואתחנן ואת תדבר אינו התששתם את כחי כנקב' וכו' ע"ש.

ואל אראה ברעתי ברעתם הי' לו ליכתב אלא שכינה הכתוב וכו', כן הגירסא בכל הספרים ברעתם הי' ל"ל, לא ברעתך כגירסת רש"י באיוב סי'

מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי־הֵם זִקְנֵי הָעָ
וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבְ
שָׁם עִמָּךְ׃ וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ שָׁם וְאָצַלְתִּ
מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתְּ
בְּמַשָּׂא הָעָם וְלֹא־תִשָּׂא אַתָּה לְבַדֶּךָ׃ וְאֶל־הָעָ
תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר וַאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר כִּי בְּכִיתֶ

שאמרת לא אוכל אנכי לבדי והזקנים הראשונים היכן היו והלא אף במצרים
ישבו עמהם שנאמר לך ואספת את זקני ישראל (שמות ג) אלא באש תבערה
מתו וראויים היו לכך מסיני דכתיב ויחזו את האלהים (שמות כד) שנהגו קלות
ראש כנושך פתו ומדבר בפני המלך וזהו ויאכלו וישתו (שמות כד) ולא רצה
הקב"ה ליתן אבלות במתן תורה ופרע להם כאן. אשר ידעת כי הם וגו'
אותן שאת' מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים
עליהם ומוכים על ידם שנא' ויכו שוטרי בני ישראל (שמות ה) עתה יתמנו
בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן. ולקחת אותם קחם בדברים אשריכם
שנתמניתם פרנסים על בניו של מקום. והתיצבו שם עמך כדי שיראו ישרא'
וינהגו בהם גדולה וכבוד ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבר מפי
הקב"ה: וירדתי זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתור'. ודברתי עמך ולא
עמהם. ואצלתי כתרגומו וארבי כמו ואל אצילי בני ישרא' (שמות כד) ושמתי
עליהם למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנור' והכל מדליקין
הימנו ואין אורו חסר כלום, ונשאו אתך התנה עמהם על מנת שיקבלו
עליהם טורח בני שהם טרחנים וסרבנין. ולא תשא אתה לבדך הרי תשו'
למה שאמרת לא אוכל אנכי לבדי: התקדשו הזמינו עצמכם לפורענות וכן 8
הוא

הבנת המקרא.

ל"ב, וכן משמע מלשון הספרי ופסקתא זוטרתא לפי שראה הקב"ה למשה
סדר הפורענות העתידה לבוא עליהם הי' ר"ש אומר משל למה"ד לאחד שיצא
ליהרג הוא ובניו אמר לאספקלטור הרגני עד שלא תהרוג את בני כך אמ' מש'
לפני המקום אם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג הוא יפה לי להרגני תחל'
ואל אראה בפורענות העתידה לבוא עליהם עכ"ל, ולפ"ז ברעתם הי' לו ליכתב
ובתנחומא פ' בשלח הזכיר י"ח דברים שהם תיקוני סופרים אנשי כנה"ג וזה
חד מהם, ואין מכוונתו שאנשי כנה"ג תקנו הלשון שהי' כתב משה והנביאים
ושינוהו לכבוד שאין זה תקון כ"א שינוי ועוות וכן לא יעשה לשנות ח"ו ואיזה אות
ממה שיצאה מפי הנבואה אבל הכוונה שהמון העם היו קורים בשבוש כמה
תיבות

בְּאָזְנֵי יְהוָה לֵאמֹר מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר כִּי־טוֹב לָנוּ
[19] בְּמִצְרָיִם וְנָתַן יְהוָה לָכֶם בָּשָׂר וַאֲכַלְתֶּם׃ לֹא יוֹם
אֶחָד תֹּאכְלוּן וְלֹא יוֹמָיִם וְלֹא ׀ חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא
[20] עֲשָׂרָה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם׃ עַד ׀ חֹדֶשׁ יָמִים עַד
אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי־מְאַסְתֶּם
אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר
[21] לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ־
מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה
[22] אָמַרְתָּ בָּשָׂר אֶתֵּן לָהֶם וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים׃ הֲצֹאן
וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא לָהֶם אִם אֶת־כָּל־דְּגֵי
הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמָצָא לָהֶם׃ פ

[20] הוא אומר הקדישם ליום הריגה (ירמיה יב): עד חדש ימים זו בכשרים שמתמצין על מטותיהם ואח"כ נשמתן יוצאה, וברשעים הוא אומר הבשר עודנו בין שניהם כך היא שנויה בספרי אבל במכילתא שנויה חילוף הרשעים אוכלין ומצטערין ל' יום והכשרים הבשר עודנו בין שניהם. עד אשר יצא מאפכם כתרגומו דיתקוצון ביה יהא דומה לכם כאלו אכלתם ממנו יותר מדאי עד שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף. והיה לכם לזרא שתהיו מרחקין אותו יותר ממה שקרבתם, ובדברי רבי משה הדרשן ראיתי שיש לשון שקורים לחרב זרא. את ה' אשר בקרבכם אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם לא גבה לבבכם
[21] ליכנס לכל הדברים הללו: שש מאות אלף רגלי לא חש למנות את הפרט שלשת אלפים היתרים, ורבי מש' הדרשן פירש שלא בכו אלא אותן שיצאו ממצרים:
[22] הצאן ובקר ישחט זה אחד מד' דברים שהי' רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון
דורש

הבנת המקרא.

תיבות נחשבים דהכי מסתבר טפי וכן היו כותבים גם בספריהם עד שבאו הסופרים הבקיאים אנשי כנ"ה ותקנום והעמידום על בוריים לפי קבלתם האמתית ממשה ליהושע ומיהושע לזקנים ומזקנים לנביאים ומנביאים להם, וכל מה שתקנו בתורה הוא הלכ' למשה מסיני ומה שתקנו בנביאים הוא הלכ' לנביאים שלא שתפשו בקבלה ראשון ואמרו דרך כלל הלכה למש', וכבר דברתי מזה בפ' וירא י"ח ה' אבל אחר תעבורי ע"ש.

23 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲיַד יְהוָה תִּקְצָר עַתָּה תִרְאֶה הֲיִקְרְךָ דְבָרִי אִם־לֹא׃ 24 וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל־הָעָם אֵת דִּבְרֵי יְהוָה וַיֶּאֱסֹף שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל׃ 25 וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיָּאצֶל מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל־שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים וַיְהִי כְּנוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסָפוּ׃ 26 וַיִּשָּׁאֲרוּ שְׁנֵי־אֲנָשִׁים בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי

דומה כמותו ר' עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים הצאן יבקר הכל כמשמעו מי מספיק להם כענין שנאמר ומצא כדי גאולתו (ויקרא כה) ואיזו קשה זו או שמעו נא המורים (במדבר כ) אלא לפי שלא אמר ברבים חיסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו וזו של מריבה היתה בגלוי לפיכך לא חיסך לו הכתוב, רבי שמעון אומר חס ושלום לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב) יאמר אין המקום מספיק לנו אלא כך אמר שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר אתן לחדש ימים ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו ותהי אכילה זו מספקתן עד עולם וכי שבחך הוא זה אומרים לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפילו שעה אחת: 23 עתה תראה היקרך דברי רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר אי אפשר לעמוד על הטפל מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם סופן לדון אחריך אם אתה נותן להם בשר בהמ' גסה יאמרו דקה בקשנו ואם אתה נותן דקה יאמרו גסה בקשנו חיה ועוף בקשנו דגים וחגבים בקשנו אמר לו אם כן יאמרו שקצרה ידי אמר לפניו הריני הולך ומפייסן אמר לו עתה תראה היקרך דברי שלא ישמעו לך הלך משה לפייסן אמר להם היד ה' תקצר הן הכה צור ויזובו מים וגו' הגם לחם יוכל תת (תהלי' עח) אמרו פשרה היא זו אין בו כח למלאת שאלתנו וזהו שנאמר ויצא משה וידבר אל העם כיון שלא שמעו לו ויאסוף שבעים איש וגו': 25 ולא יספו לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו כך מפורש בספרי, ואנקלוס תרגם ולא פסקין שלא פסקה נבואה מהם: 26 וישארו שני אנשים מאותן שנבחרו

אמרו

מידד ותנח עליהם הרוח והמה בכתבים ולא יצאו האהלה ויתנבאו במחנה: 27 וירץ הנער ויגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה: 28 ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם: 29 ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל עם יהוה נביאים כי יתן יהוה את רוחו עליהם: 30 ויאסף משה אל המחנה הוא וזקני ישראל: 31 ורוח נסע מאת יהוה ויגז שלוים מן הים ויטש על המחנה כדרך

אמרו אין אנו כדאין לגדולה זו. והמה בכתובים במבוררים שבהם לסנהדרין ונכתבו כולם נקובים בשמות ועל ידי גורל לפי שחשבון עולה לי"ב שבטים ששה ששה לכל שבט ושבט חוץ משני שבטים שאין מגיע אליהם אלא ה' ה' אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד מה עשה נטל ע"ב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק ובירר מכל שבט ושבט ששה והיו ע"ב אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי מי שעלה בידו זקן נתקדש מי שעלה בידו חלק אמר לו לא המקום חפץ בך: 27 וירץ הנער י"א גרשום בן משה היה: 28 כלאם הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם, דבר אחר תנם אל בית הכלא לפי שהיו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ: 29 המקנא אתה לי הקנאי אתה מקנא. לי כמו בשבילי כל לשון קנאה אדם הנותן לב על הדבר או לנקום או לעזור אנפר"מנט (אייפר) בלעז אוחז בעובי המשא: 30 ויאסף משה מפתח אהל מועד אל המחנה, נכנסו איש לאהלו. ויאסף לשון כניסה אל הבית כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כב) ואב לכלן יגנוב ולא ידע מי אוספם (תהלי' לט) מלמד שלא הביא עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו: 31 ויגז ויפרח וכן כי גז חיש (תהלים צ), וכן נגוזו ועבר (נחום א): ויטש ויפשט כמו והנם נטושים על פני כל הארץ (שמואל א ל)

ונטשים

הגהת המקרא.

28 מבחריו אילו הי' נקוד מִבְּחוּרִין אז הי' פתרונו אחד מבחוריו, עכשו שנקוד מִבְּחֻרָיו משמע שהיה משרת משה מנעוריו ע"כ ת"א מעולימותיה, כן הגירסא ברש"י כ"י והביאו בעל י"ד, וכן פי' רשב"ם, ולכן הגירסא בת"א דילן מעולימוהי הוא טעות שזה שם תאר הוא וצ"ל מעולימותיה שטעמו מנעוריו.

טרם

יוֹם כֹּה וּכְדֶרֶךְ יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה וּכְאַמָּתַיִם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ׃ 32 וַיָּקָם הָעָם כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלַּיְלָה וְכֹל ׀ יוֹם הַמָּחֳרָת וַיַּאַסְפוּ אֶת־הַשְּׂלָו הַמַּמְעִיט אָסַף עֲשָׂרָה חֳמָרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שָׁטוֹחַ סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה׃ 33 הַבָּשָׂר עוֹדֶנּוּ בֵּין שִׁנֵּיהֶם טֶרֶם יִכָּרֵת וְאַף יְהוָה חָרָה בָעָם וַיַּךְ יְהוָה בָּעָם מַכָּה רַבָּה מְאֹד׃ 34 וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה כִּי־שָׁם קָבְרוּ אֶת־הָעָם הַמִּתְאַוִּים׃ 35 מִקִּבְרוֹת הַתַּאֲוָה נָסְעוּ הָעָם חֲצֵרוֹת וַיִּהְיוּ בַּחֲצֵרוֹת׃ פ

יב

1 וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל־אֹדוֹת

ונטשתיך המדברה (יחזקאל כט). וכאמתים פורחות בגובה עד שהן כנגד לבו של אדם כדי שלא יהא טורח באסיפתן לא להגביה ולא לשחות: 32 הממעיט מי שאוסף פחות מכלם העצלים והחגרים אסף י' חמרים. וישטחו עשו אותן משטיחין משטיחין: 33 טרם יכרת כתרגומו עד לא פסק, דבר אחר איני מספיק לפוסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה: 1 ותדבר אין דבור בכל מקום שלא לשון קשה וכן הוא אומר דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות (בראשית מב) ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים וכן הוא אומר ויאמר אל נא אחי תרעו (בראשית יט) ויאמר שמעו נא דברי כל נא לשון בקשה. ותדבר מרים ואהרן היא פתחה בדבור (לפיכך הקדימה הכתוב) ומנין היתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקין לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה קל וחומר למספר בגנותו של חבירו. האשה הכושית מגיד שהכל מודים ביופיה כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי. כושית בגימטריא יפת מראה

הבנת המקרא.

טרם יכרת כתרגומו עד לא פסק. כנר הפרש הרב בפ' בראשית ב' ה' פי כל טרם שבמקרא ל' עד לא הוא ואינו ל' קודם, ועיין מ"ש בסוף פ' וארא.

ויקרא

האשה הכשית אשר לקח כי־אשה כשית
2 לקח: ויאמרו הרק אך־במשה דבר יהוה
3 הלא גם־בנו דבר וישמע יהוה: והאיש
משה ענו מאד מכל האדם אשר על־פני
4 האדמה: ס ויאמר יהוה פתאם
אל־משה ואל־אהרן ואל־מרים צאו שלשתכם
5 אל־אהל מועד ויצאו שלשתם: וירד יהוה
בעמוד ענן ויעמד פתח האהל ויקרא אהרן
6 ומרים ויצאו שניהם: ויאמר שמעו־נא דברי

מראה. על אודות האשה על אודות גירושיה. כי אשה כושית לקח
מה ת"ל אלא יש לך אשה נאה ביופיה ואינה נאה במעשיה ולא ביופיה
אבל זאת נאה בכל. האשה הכושית ע"ש נויה נקראת כושית כאדם הקורא
את בנו נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין רעה. כי אשה כושית לקח
2 ועתה גרשה: הרק אך עמו לבדו דבר ה'. הלא גם בנו דבר ולא פירשנו
3 4 מדרך ארץ: ענו שפל וסבלן: פתאום נגלה עליהם פתאום והם טמאין
בדרך ארץ והיו צועקים מים מים להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה
מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר ואין עת קבועה לדבור. צאו שלשתכם
מגיד ששלשתן נקראו בדבור אחד מה שאי אפשר לפה לומר ולאזן לשמוע:
5 בעמוד ענן יצא יחידי שלא כמדת בשר ודם מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה
יוצא באוכלוסין וכשיוצא לשלום יוצא במועטים ומדת הקב"ה יוצא למלחמה
יחידי שנ' ה' איש מלחמה (שמו' טו) ויוצא לשלום באוכלוסין שנאמר רכב אלהים
רבותים אלפי שנאן (תהלים סח). ויקרא אהרן ומרים שיהיו נמשכין ויוצאין
מן החצר לקראת הדבור. ויצאו שניהם ומפני מה משכן והפרידן ממשה
לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו וכן מצינו בנח שלא
בפניו נאמר איש צדיק תמים ובפניו נאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני
6 (בראשית ז), דבר אחר שלא ישמע בגניותו של אהרן: שמעו נא דברי
אין

הבנת המקרא.

5 ויקרא אהרן ומרים שיהיו נמשכין ויוצאין וכו', ור"ל שאין זה הפרט
שאחר הכלל וכדעת הראב"ע אבל הוא לדבור שני כי בראשון הי' הצווי לצאת
מאהלם ובשני שיהיו נמשכין ויוצאין וכו'.

אִם־יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם יְהוָה בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע
7 בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר־בּוֹ׃ לֹא־כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל־בֵּיתִי
8 נֶאֱמָן הוּא׃ פֶּה אֶל־פֶּה אֲדַבֶּר־בּוֹ וּמַרְאֶה וְלֹא
בְחִידֹת וּתְמֻנַת יְהוָה יַבִּיט וּמַדּוּעַ לֹא יְרֵאתֶם

אין נא אלא ל' בקש'. אם יהיה נביאכם אם יהיו לכם נביאים. ה' במראה אליו אתודע שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאיר' אלא בחלום וחזיון:
8 פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האש' והיכן אמרתי לו שניני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי (דברי' ה). ומראה ולא בחידות מראה זה מראה דבור שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו ואיני סותמו לו בחידות כענין שנא' ליחזקאל חוד חידה וגו' (יחזקאל יז) יכול מראה שכינה ת"ל לא תוכל לראות את פני (שמות לג). ותמונת יי יביט זה מראה אחורים כענין

הננת המקרא.

6 ה' במראה אליו אתודע שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה וכו', ומראה ולא בחידות ומראה זה מראה דבור וכו' עכ"ל, והכי איתא בספרי, ובויקרא רבא סוף פ' א' כל הנביאים לא ראו אלא באספקלריא מלוכלכת ומשה ראה באספקלריא מצוחצחת וכו', ומדייק הכתיב לקרוא נבואת משה בשם מראֶה ונבואת שאר הנביאים בשם מראָה כתברר כי הכלל הענין בהבדל משמעות השמות האלה מצד שינוי ניקודם, וזה ודאי דבר הצריך באור כי לדעת כל המדקדקים אין ביניהם אלא שזה מתיקון בל' זכר וזה בל"נ כמו עֹצֶם ועָצְמָה צדק וצדקה אבל משמעות ענין בחסרון ויתרון ליכא בינייהו, וזה מתנגד אל המובן מן הכתוב הזה שאנו בביאורו, לכן הטו אזנך לי ולבך תשית לדעתי, ידענו כי מדרך העברים להטיל ה"א בסוף תארי בעלי חיים הזכרים כדי לעשותם תארי נקבות כמו נַעֲרָה כַּבְשָׂה ובלא ה"א הנ' הם תארים לזכרי', ויסוד הענין הזה בבריאת איש ואשה בכתוב לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת רצונו שהיא נגזרת מן האיש, וכנה עשו גם בדברים שאין בהם רוח חיים גם בענינים מקריים כמו לֶהָבָה סְעָרָה עָצְמָה וצדקה שנגזרים מן לַהַב סַעַר עוצם וצדק ואף שאין בשאר שום הבדל מזכרות ונקבות, וכן בשמות שבסופם ה"א פרם כמו מִקְנֶה מַרְאֶה מַחֲזֶה אלה ניתקנו על מתכונת לשון זכר ובסמיכתם יסתנה הסגול לצרי מַחֲזֵה שדי, מִקְנֵה אברם, ומַרְאֵה כבוד ה', אבל מַרְאָה מִקְנָה מַחֲזָה ודומיה' ניתקנו על מתכונת ל"נ וה"א הפרש קבר וה"א הכתובה כה"א של עֲבוֹדָה צְדָקָה לסימן ל' נקבה ולכן בסמיכתם תאמר מִקְנַת כמו שתאמר צִדְקַת, וכולם נגזרים מן הזכרים, ואף שאין בהם רוח חיים שאין

9 לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְמֹשֶׁה׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּם וַיֵּלַךְ׃
10 וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת
כַּשָּׁלֶג וַיִּפֶן אַהֲרֹן אֶל־מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרָעַת׃
11 וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי אַל־נָא תָשֵׁת
12 עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ׃ אַל־

כענין שנא' וראית את אחורי (שמות לג). בעבדי במשה אינו אומר בעבדי
משה אלא בעבדי במשה בעבדי אע"פ שאינו משה במשה אפילו אינו עבדי כדאי
הייתם לירוא מפניו וכל שכן שהוא עבדי ועבד מלך מלך הי' לכם לומר אין
9 המלך אוהבו חנם ואם תאמרו איני מכיר במעשיו זו קשה מן הראשונ': ויחר
אף ה' בם וילך מאחר שהודיע סרחונם גזר עליהם נדוי קל וחומר לבשר
10 ודם שלא יכעוס על חבירו עד שיודיענו סרחונו: והענן סר ואח"כ והנה
מרים מצורעת כשלג משל למלך שאמר לפדגוג רדה את בני אבל לא תרדנו עד
11 12 שאלך מאצלך שרחמי עליו: נואלנו כתרגומו ל' אויל: אל נא תהי אחותינו זו.
כמת

הבנת המקרא.

לאחון בהם הבדל המין מ"מ יש הבדל ענין ביניהם, כי אותן שהותקנו על
לשון זכר הנה הם יורו בעצם וראשונה על הענין אשר תורה עליו התיבה
ההיא, אבל אותן שהותקנו בל"נ הם יורו על הענין ההוא בשניות להיותן
נגזרות מן הזכרים, כאלו תאמר אַיִל וְאַיָּלָה הנה האילות אשר על שמו
נקרא המין הזה מן החיה הוא כמנא בעצמות וראשונה בטבע
הזכרים והיא נמנה בטבע הנקבות בשניות, וככה פר ופרה כבש וכבשה
כי הפרות והכבשות אינם במין הנקבות על האופן אשר המה במין הזכרים,
וכבר לימדנו רבינו המורה בפרק י"ב להגיון כי הקודם והמתאחר יאמר על
חמשה פנים על קדימה ואיחור בזמן ובטבע ובמדרגה ובמעלה ובסבה, לכן
השמות הזכרים יורה על קדימת הענין ההוא באחד מחמש' פנים. והזכרים,
והנקבות הנגזרים מהם מתאחרות על א' מחמשת הפנים, לכן מראה הסגול
מוקדם ומראה הקמץ מאוחר, ואחרי שנא' וראית את אחורי ופני לא יראו,
ונאמר כי לא יראני האדם וחי לכן אז"ל כי מראה זו מראה דבור שאני מדבר
לו דבורי במראית פנים שנו וכו' ואמרו עוד שמש' ראה באספקלריא וכו' וידענו
כי המראה אשר באספקלריא איננו עצם הדבר כ"א דמות דיוקנו אלא שמשה
ראהו בשכלו וטהרתו וזהו באספקלריא מצוחצחת, וגילוי שאר הנביאים
בסתימות חידות כאלו כתון מכוסה על פני הדבור והוא מתכוין מתוכו וזהו
באספקלריא מלובלכת, וכבר האריכו חז"ל בהבדל שבין נבואת מש' לנבואת
שאר הנביאי' וכל דבריהם כולם נקבצו בהו נב' מ"א לרבינו הרמב"ן ח"ב פ"ב
והנמה

נָא תְהִי כַּמֵּת אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ: [13] וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ: פ מפטיר

כמת שהמצורע חשוב כמת מה מת מטמא בביאה אף מצורע מטמא בביאה. אשר בצאתו מרחם אמו אמנו הי' לו לומר אלא שכינה הכתוב וכן אחי בשרנו הי' לו לומר אלא שכינ' הכתוב מאחר שיצאת מרחם אמנו הי' לנו כאלו נאכל חצי בשרנו כענין שנא' כי אחינו בשרנו הוא (בראשי' לז) ולפי משמעו אף הוא כראה כן אינו ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת. אשר בצאתו מאחר שיצא זה מרחם אמו של זה שיש כח בידו לעזור ואינו עוזרו הרי נאכל חצי בשרו הוא, ד"א אל נא תהי כמת, אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה ומי מטהרה אני אי אפשר לראותה שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים וכהן אחר אין בעולם וזהו אשר בצאתו מרחם אמו: [13] אל נא רפא נא לה בא הכתוב ללמדך דרך ארץ שהשואל דבר מחברו צריך לומר שנים או שלש' דברי תחנונים ואח"כ יבקש שאלותיו. לאמר מה ת"ל אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שהשיבו ואביה ירק ירק וגו' רבי אלעזר בן עזריה אומר בארבע מקומות בקש משה מלפני הקב"ה להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו, כיוצא בו וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל וגו' (שמות ו) מה ת"ל לאמר השיבני אם גואלם אתה אם לאו עד שהשיבו עתה תראה וגו', כיוצא בו ויאמר משה לפני ה' לאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר (במדבר כז), כיוצא בו ואתחנן אל ה' בעת

הבנת המקרא.

והנראה כמתנגד להנחתנו הוא צדק וצדקה כפי המפורסם שהצדקה לפנים משורת הדין, לכן דע כי צדק יורה על אמתות הדין, צדק צדק תרדוף ות"א קושטא קושטא, משפט צדק דין דקשוט, בצדק תשפוט בקושטא תדין, אכן מלת צדקה יורה על הנטי' מן הצדק האמת אל חלק היתרון ורוב ל' צדקה ת"א בלשון זכות ובל' צדקה ממש, והצדק לבדו הוא האמת והנטי' ממנו אל אחת הקצוות הוא שקר ופחיתות כי התוספת והחסרון שניהם רע והממוצע לבדו טוב כמבואר בפ"ד מפרקי הרמב"ם, וכן אז"ל במס' תענית דף ח' א' וצדק משמים נשקף וכו' ופי' רשי' צדקה אין כתיב כאן אלא צדק דמשמע דין, לכן הצדק הוא הקודם והצדק' היא המתאחרת ונגזרת מן צדק בצדק וכמשפט הלשון, ועוד יש להטעים הענין ע"פ מה שידוע בחכמה כי כל דבר היותר פשוט הוא יותר נכנס בגדר האחדות והאמת להיותו רחוק מן הבלבול והעירבוב, וכל דבר היותר מורכב הוא יותר קרוב אל הבלבול ויותר רחוק מן האחדות, ולכן יכנה הדין בשם צדק כי הוא לבדו אמת ואין לו אלא דרך אחד ולא כן הצדקה לפנים משורת הדין כי יש לה דרכים רבים, ומאלה תקיש על דומיהם וכולם נכוחים למבין.

14 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאָבִיהָ יָרֹק יָרַק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא תִכָּלֵם שִׁבְעַת יָמִים תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים
15 מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחַר תֵּאָסֵף׃ וַתִּסָּגֵר מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע
16 עַד הֵאָסֵף מִרְיָם׃ וְאַחַר נָסְעוּ הָעָם מֵחֲצֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן׃ פ

יג
1/2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ
3 כֹּל נָשִׂיא בָהֶם׃ וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי־

ההיא לאמר (דברי' ג) השיבו רב לך. רפא נא לה מפני מה לא האריך משה בתפלה שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה (ד"א שלא יאמרו ישראל בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה אבל בשבילנו אינו
14 מאריך בתפלה): ואביה ירק ירק בפניה ואם אביה הראה לה פנים זועפות הלא תכלם שבעת ימים קל וחומר לשכינה י"ד יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון לפיכך אף בנזיפתי תסגר שבעת ימים. ואחר האסף אומר אני כל האסיפות האמורות במצורעים על שם שהוא משולח מחוץ למחנה
15 וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה כתובה בו אסיפה ל' הכנס: והעם לא נסע זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור שנאמר ותתצב אחותו מרחוק וגו' (שמות ב):
2 שלח לך אנשים למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר. שלח לך לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו כמה שנאמר ותקרבון אלי כלכם וגו' (דברים א) ומשה נמלך בשכינה אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר אעלה אתכם מעני מצרים וגו' (שמו' ג) חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי מרגלים למען לא ירשוה:
3 על פי ה' ברשותו שלא עכב על ידו. כלם אנשים כל אנשים שבמקרא ל'

יִשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה רְאוּבֵן 4
שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר׃ לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי׃ 5
לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃ לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר 6 7
יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף׃ לְמַטֵּה אֶפְרָיִם הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ 8
לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי בֶּן־רָפוּא׃ לְמַטֵּה זְבוּלֻן 9 10
גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי׃ לְמַטֵּה יוֹסֵף לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה 11
גַּדִּי בֶּן־סוּסִי׃ לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל בֶּן־גְּמַלִּי׃ לְמַטֵּה 12 13
אָשֵׁר סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל׃ לְמַטֵּה נַפְתָּלִי נַחְבִּי בֶּן 14
וָפְסִי׃ לְמַטֵּה גָד גְּאוּאֵל בֶּן־מָכִי׃ אֵלֶּה שְׁמוֹת 15 16
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ
וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ וַיִּשְׁלַח 17
אֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם אֶת־הָהָר׃ וּרְאִיתֶם אֶת־ 18
הָאָרֶץ מַה־הִוא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק
הוּא הֲרָפֶה הַמְעַט הוּא אִם־רָב׃ וּמָה הָאָרֶץ 19
אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִוא אִם־רָעָה
וּמָה הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה הַבְּמַחֲנִים

16 חשיבות ולותה שעה כשרים היו: ויקרא משה להושע וגו׳ נתפלל עליו יה
17 יושיעך מעצת מרגלים: עלו זה בנגב הוא הי׳ הפסולת של ארץ ישראל שכן
18 דרך התגרים מראין את הפסולת תחל׳ ואח״כ מראין את השבח: את הארץ
מה היא יש ארץ מגדלת גבורים ויש ארץ מגדלת חלשים יש מגדלת אוכלוסין
ויש ממעטת אוכלוסין. החזק הוא הרפה סימן מסר להם אם בפרזים יושבין
חזקים הם שסומכין על גבורתם ואם בערים בצורות הם יושבין חלשים הם:
19 הבמחנים תרגומו הבפצחין כרכין פצוחין ופתוחין מאין חומ׳. הטובה היא

אִם בְּמִבְצָרִים׃ 20 וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־רָזָה הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יְמֵי בִּכּוּרֵי עֲנָבִים׃
21 וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת־הָאָרֶץ מִמִּדְבַּר־צִן עַד־רְחֹב לְבֹא חֲמָת׃ 22 וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד־חֶבְרוֹן וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם׃ 23 וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם וּמִן־הָרִמֹּנִים וּמִן־הַתְּאֵנִים׃

20 במעיינות ותהומות טובים ובריאים: היש בה עץ אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו. בכורי ענבים ימים שהענבים מתבשלין בבכור:

21 ממדבר צין עד רחוב לבא חמת הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גם הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב כמו שצוה מש' עלו זה בנגב דרך גבול דרומית מזרחית עד הים שהים הוא גבול מערבי ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת הים עד לבוא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע

22 מערבית צפונית כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי: ויבוא עד חברון כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחביריו להיות בעצתם וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ אשר דרך בה (דברים א) וכתיב ויתנו לכלב את חברון (שופטי' א). שבע שנים נבנתה אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול אלא שהית' מבונה בכל טוב על אחד משבעה בצוען ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראל שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון לפיכך הקצוה לקברות מתים ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים שנאמר כגן ה' כארץ מצרים (בראשי' יג) וצוען היא המעולה שבארץ מצרים ששם מושב המלכים שנאמר כי היו בצוען

23 שריו (ישעיה ל) והיתה חברון טובה ממנה שבע' חלקים: זמורה שוכת גפן ואשכול של ענבים תלוי בה. וישאוהו במוט וגו', ממשמע שנאמר וישאוהו איני יודע שהוא בשנים מה ת"ל בשנים בשני מוטות הא כיצד שמנה נטלו אשכול אחד נטל תאנה ואחד רמון יהושע וכלב לא נטלו כלום לפי שכל עצמן להוציא דבה נתכוונו כשם שפריה משונה כך עמה משונה ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי אחד מהם צא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל הרימו להם איש אבן אחת

24 לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל עַל אֹדוֹת
הָאֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר־כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
25 וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם׃ 26 וַיֵּלְכוּ
וַיָּבֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם
דָּבָר וְאֶת־כָּל־הָעֵדָה וַיַּרְאוּם אֶת־פְּרִי הָאָרֶץ׃
27 וַיְסַפְּרוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא וְזֶה־פִּרְיָהּ׃
28 אֶפֶס כִּי־עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים בְּצֻרוֹת
גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם־יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם׃ 29 עֲמָלֵק
יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי
יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל־הַיָּם וְעַל יַד
הַיַּרְדֵּן׃ 30 וַיַּהַס כָּלֵב אֶת־הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר

מן הירדן על שכמו והקימוה בגלגל (יהושע ד) ושקלום רבותינו משקל כל
אחת ארבעים סאה וגמירי טונא דמדלי איניש על כתפיה אינו אלא שליש
25 משאוי שמסייעין אותו להרים: וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום
והלא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא ומהלך אדם בינוני עשר
פרסאות ליום הרי מהלך מ׳ יום מן המזרח למערב והם הלכו ארכה ורחבה
אלא שגלוי לפני הקב״ה שיגזור עליהם יום לשנה קצר לפניהם את הדרך:
26 וילכו ויבואו מהו וילכו להקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה אף
27 הליכתן בעצה רעה. וישיבו אותם דבר את משה ואת אהרן: זבת חלב
ודבש היא כל דבר שקר שאין אומרים בו דבר אמת בתחלתו אין מתקיים
28 בסופו: בצורות לשון חוזק ותרגומו כריכן לשון בירניות עגולות ובלשון ארמי
29 כריך עגול: עמלק יושב וגו׳, לפי שכבר נכוו בעמלק כבר הזכירוהו מרגלים
כדי ליראם. על יד הירדן יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו לעבור:
30 ויהס כלב השתיק את כלם. אל משה לשמוע מה שידבר במשה צווח ואמר
וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם השומע היה סבור שבא לספר בגנותו ומתוך

עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי־יָכוֹל נוּכַל לָהּ: שלישי
31 וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ: 32 וַיֹּצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת: 33 וְשָׁם רָאִינוּ אֶת־הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן־הַנְּפִלִים וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ

שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כלם לשמוע גנותו אמר והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו. עלה נעלה אפילו בשמים והוא אומר עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו. ויהס לשון שתיקה, וכן הס כל בשר (זכרי' ב) הס כי לא להזכיר (עמוס ו) כן דרך בני

31 אדם הרוצה לשתוק אגודת אנשים אומר ש"ט, (ס"א הס): חזק הוא ממנו

32 כביכול כלפי מעלה אמרו: אוכלת יושביה בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים והקב"ה עשה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יתנו לב לאלו. אנשי מדות גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה כגון גלית גבהו שש אמות וזרת (שמואל א יז) וכן איש מדון (שמואל ב כא) איש מדה (ד"ה א יא):

33 הנפילים ענקים מבני שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמים בימי דור אנוש. וכן

היינו

הבנת המקרא.

31 כי חזק הוא ממנו כביכול כלפי מעל' אמרו עכ"ל, במס' סוט' דף ל"ה א' אל תקרא ממנו אלא ממנו כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם, ופי' רש"י ז"ל תקרי לא גרסינן שאין הפרש קריאה בין ממנו הנאמר על יחיד שבדברים עליו לממנו של רבים שאומרים על עצמם עכ"ל, ונשנ' המאמר הזה במס' ערכין דף ט"ו ושם שתק רש"י ולא מחק אל תקרי, וז"ל התוס' שם אל תקרא ממנו אלא ממנו, פי' א"ת ממנו רפי אלא ממנו דגש, ואינו כן שכל ממנו שבתור' דגשין ואינו מחליף כלל זה מזה, וכן מצאנו בספרי ולא נס ליחה אין כתיב כאן אלא ולא נס ליחה עכ"ל, ונראה שטעות סופר בדבריהם וצ"ל וכן מצאנו בספרי אל תקרי ולא נס ליחה אלא ולא נס ליחה, וכן היא הגירסא בספרי ר"א ב"י אומר א"ת ולא נס ליחה אלא ולא נס ליחה עכשיו כל הנוגע בשרו של מש' ליחה פורחת אילך ואילך עכ"ל וגם הילקוט העתיק ל' זה בשם הספרי, וכוונתם לומר שכן מדרך רז"ל לומר אל תקרא על חילוף המובן אף שאין ביניהם

חילוף

יד

1 כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם: וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה
וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא:
2 וַיִּלֹּנוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל־הָעֵדָה לוּ־מַתְנוּ בְּאֶרֶץ
3 מִצְרַיִם אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ: וְלָמָה יְהוָה
מֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב
נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ לָבַז הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב
4 מִצְרָיְמָה: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ
5 וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה: וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־
6 פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל־קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וִיהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה מִן־הַתָּרִים אֶת־הָאָרֶץ
7 קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם: וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר
8 אֹתָהּ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד* מְאֹד: אִם־חָפֵץ בָּנוּ

היינו בעיניהם שמענו אומרי' זה לזה נמלים (ס"א חגבים) יש בכרמי' כאנשי'.
1 ענק שמעניקים חמה בקומתן: כל העדה סנהדראות: לו מתנו הלואי
2 ומתנו: נתנה ראש כתרגומו נמני רישא נשים עלינו מלך ורבותינו פירשו ל'
4

הגהת המקרא.

חילוף הקריאה כמו ולא כם ליחה שהוא לדעת הספרי ל' היה לא ל' עבר אף
שאין שום חילוף קריאה ביניהם כידוע מדרך הדקדוק ומ"מ אמרו עליו אל
תקרי, וככה פי' אל תקרי ממנו אלא ממנו ר"ל אל תפרש הכינוי נ"ו לרבים
מדברי' בעדם או לזכר נסתר, אבל הנו"ן דגוש לעולם וכמו שכתב גם הראב"ע
בנחות אות וי"ו כי כינוי נ"ו ברפיון הנו"ן לעולם הוא סימן ל' רבים פועלים
לבדם בין בפעלים בין בשמות בין במלות ואין מלה זרה בכל המקרא רק מלת
במזמנו שהיא דגושה כמו איש ממנו את קברו לא יכלה, על כן יקראוה אנשי
מזרח בלא דגשות והם טועים כאשר אפרש באות נו"ן וכו', וככה כתב
בפירושו לפ' שמות על רב ועצום ממנו ע"ש.

יהוה והביא אתנו אל־הארץ הזאת ונתנה לנו
9 ארץ אשר־הוא זבת חלב ודבש: אך ביהוה
אל־תמרדו ואתם אל־תיראו את־עם הארץ
כי לחמנו הם סר צלם מעליהם ויהוה אתנו
10 אל־תיראם: ויאמרו כל־העדה לרגום אתם
באבנים וכבוד יהוה נראה באהל מועד אל־
כל־בני ישראל: פ
11 ויאמר יהוה אל־משה עד־אנה ינאצני העם
הזה ועד־אנה לא־יאמינו בי בכל האתות
12 אשר עשיתי בקרבו: אכנו בדבר ואורשנו
13 ואעשה אתך לגוי־גדול ועצום ממנו: ויאמר
משה אל־יהוה ושמעו מצרים כי־העלית
14 בכחך את־העם הזה מקרבו: ואמרו אל־
יושב הארץ הזאת שמעו כי־אתה יהוה

9 ע"א: אל תמרודו ושוב ואתם אל תיראו. כי לחמנו הם נאכלם כלחם. סר
צלם מגינם וחזקם כשרים שבהם מתו איוב שהי' מגין עליהם, ד"א צלו של
10 מקום סר מעליהם: לרגום אותם את יהושע וכלב. וכבוד יי הענן ירד שם:
11 עד אנה עד היכן. ינאצוני ירגיזוני. בכל האותות בשביל כל הניסים
12 שעשיתי להם הי' להם להאמין שהיכולת בידי לקיים הבטחתי: ואורישנו ל'
תרוכין ואם תאמר מה אעש' לשבועת אבו' ואעש' אותך לגוי גדול שאת' מזרע':
13 ושמעו מצרים ושמעו את אשר תהרגם. כי העלית כי משמש בל' אשר והם
ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרב' וכשישמעו שאת' הורגם לא יאמרו
שחטאו לך אלא יאמרו שכנגדם יכולת להלחם אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת
14 להלחם וזו היא ואמרו אל יושב הארץ הזאת כמו על יושב הארץ הזאת יאמ'
יאמרו עליהם מה שאמור בסוף הענין מבלתי יכולת ה' בשביל ששמעו כי אתה
ה' שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה להם והכל בדרך חבה ולא הכירו בך

בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר־עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה ׀ אַתָּה
יְהוָה וַעֲנָנְךָ עֹמֵד עֲלֵהֶם וּבְעַמֻּד עָנָן אַתָּה הֹלֵךְ
לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעַמּוּד אֵשׁ לָיְלָה׃ וְהֵמַתָּה אֶת־ 15
הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעֲךָ לֵאמֹר׃ מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת יְהוָה לְהָבִיא 16
אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לָהֶם
יו"ד רבתי וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר׃ וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי 17
כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר׃ יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד 18
נֹשֵׂא עָוֺן וָפָשַׁע וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת
עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים׃ סְלַח־נָא לַעֲוֺן 19
הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם
הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה סָלַחְתִּי 20
כִּדְבָרֶךָ׃ וְאוּלָם חַי־אָנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־ 21
כָּל־הָאָרֶץ׃ כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים אֶת־כְּבֹדִי 22

15 שנתקה אהבתך מהם עד הכל: והמתה את העם הזה כאיש אחד פתאום
16 ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו את שמעך וגו': מבלתי יכולת וכו' לפי
שיושבי הארץ חזקים וגבורים ואינו דומה פרעה לל"א מלכים זאת יאמרו על
יושב הארץ הזאת מבלתי יכולת מתוך שלא היה יכולת בידו להביאם שחטם.
17 יכולת שם דבר הוא: כאשר דברת לאמר ומהו הדבור ה' ארך אפים
לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו משה להקב"ה שהיה יושב וכותב
ה' ארך אפים אמר לו לצדיקים אמר לו הקב"ה אף לרשעים אמר לו רשעים
יאבדו אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שאתה צריך לדבר כשחטאו ישראל בעגל
ובמרגלים התפלל משה לפניו בארך אפים אמר לו הקב"ה והלא אמרת לי
לצדיקים אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים יגדל נא כח ה' לעשות
18 20 דבורך: ונקה לשבים. לא ינקה לשאינן שבים: כדברך בשביל מה שאמרת
21 שיאמרו מבלתי יכולת ה': ואולם כמו אבל זאת אעשה להם. חי אני לשון
שבועה כשם שאני חי וכבודי ימלא את כל הארץ כך אקיים להם כי כל האנשים

וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר
וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי׃
23 אִם־יִרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם
24 וְכָל־מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ׃ וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב
הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי וַהֲבִיאֹתִיו
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בָּא שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּה׃
25 וְהָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב בָּעֵמֶק מָחָר פְּנוּ וּסְעוּ
לָכֶם הַמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ פ (רביעי)
26 27 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ עַד־
מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים

הרואים וגו׳ אם יראו את הארץ הרי זה מקרא מסורס חי אני כי כל
האנשים אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה
הזאת לאמר מבלתי יכולת ה׳ להביאם שלא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא
באיחור מ׳ שנה מעט מעט: וינסו כמשמעו. זה עשר פעמים שנים בים
23 ושנים במן ושנים בשליו כולי כדאי׳ במס׳ ערכין: אם יראו לא יראו (ס״א לא
24 יראוה, לא יראו את הארץ): רוח אחרת שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב
למרגלים אמר אני עמכם בעצה ובלבו הי׳ לומר האמת ועל ידי כן היה בו כח
להשתיקם כמו שנא׳ ויהס כלב (במדבר יג) שהיו סבורים שיאמר כמותם וזהו
שנאמר בספר (יהושע ד) ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי.
וימלא אחרי וימלא את לבו אחרי וזה מקרא קצר. אשר בא שמה חברון
תנתן לו. יורישנה כתרגומו יתרכינה יורישו את הענקים ואת העם אשר בה
25 ואין לתרגמו ירתינה שא במקום יירשנה: והעמלקי וגו׳ אם תלכו שם יהרגו
27 אתכם מאחר שאיני עמכם מחר פנו לאחוריכם וסעו לכם וגו׳: לעדה הרע׳
וגו׳ אלו המרגלים מכאן לעדה שהיא עשר׳. אשר המה מלינים את ישראל עלי.

הגהת המקרא.

24 יורישנה כתרגומו יתרכיניה וכו׳, ובס׳ זכרי׳ ט׳ ד׳ על הנה ה׳ יורישנה
פי׳ רש״י ל׳ מוריש ומעשיר, וכן אך לעניות כי המגורש מנחלתו הוא רש וכמו
שכתבתי בפ׳ בשלח ט״ו ט׳ על תורישמו ידי, ועוד אדבר בו בפ׳ כי תבוא
על יירש הצלצל.

עָלָי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים
עָלַי שָׁמָעְתִּי׃ 28 אֱמֹר אֲלֵהֶם חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה
אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃
29 בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם וְכָל־פְּקֻדֵיכֶם לְכָל־
מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה אֲשֶׁר
הֲלִינֹתֶם עָלָי׃ 30 אִם־אַתֶּם תָּבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם בָּהּ כִּי אִם־כָּלֵב
בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃ 31 וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם
לָבַז יִהְיֶה וְהֵבֵיאתִי אֹתָם וְיָדְעוּ אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ׃ 32 וּפִגְרֵיכֶם אַתֶּם יִפְּלוּ בַּמִּדְבָּר
הַזֶּה׃ 33 וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רֹעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים
שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת־זְנוּתֵיכֶם עַד־תֹּם פִּגְרֵיכֶם
בַּמִּדְבָּר׃ 34 בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּם אֶת־

את תלונות בני ישרא׳ אשר המה המרגלים מלינים אותם עלי שמעתי:
28 חי אני כ׳ שבוע׳ אם לא כן אעשה כביכול אינו חי. כאשר דברתם שבקשתם
29 ממני או במדבר הזה לו מתנו: וכל פקודיכם לכל מספרכם כל הנמנה
לכל מספר שאתם נמנין בו כגון לצאת ולבא לצבא ולתת שקלים כל המנויים
לכל אותן מספרות ימותו ואלו הן מבן כ׳ שנה וגו׳ להוציא שבטו של לוי שאין
32 פקודיהם מבן עשרים: ופגריכם אתם כתרגומו (די לכון) לפי שדבר על
הבנים להכניסם לארץ ובקש לומר ואתם תמותו נופל לשון זה כאן לומר אתם:
33 ארבעים שנה לא מת אחד מהם פחות מבן ששים לכך נגזר ארבעי׳ כדי שיהיו
אותם של בני עשרים מגיעין לכלל ששים ושנה ראשונה היתה בכלל ואף על פי
שקדמה לשלוח המרגלים לפי שמשעשו את העגל עלתה גזרה זו במחשבה אלא
שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וזהו שנא׳ וביום פקדי במרגלים ופקדתי
עליהם חטאתם (שמו׳ לב) ואף כאן נאמר תשאו את עונותיהם שתי עונות של
עגל ושל תלונה וחשב להם במנין חייהם מקצת שנה ככולה ובשנת
ששים מתו אותם של בני עשרים. ונשאו את זנותיכם כתרגומו ויקבלון את

הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה
תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם
35 אֶת־תְּנוּאָתִי׃ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא ׀ זֹאת
אֶעֱשֶׂה לְכָל־הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים עָלָי
36 בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ׃ וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־
ל׳ שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ וַיִּלּוֹנוּ
ק׳ עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ׃
37 וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה
38 לִפְנֵי יְהוָה׃ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה חָיוּ
מִן־הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַהֹלְכִים לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ׃
39 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי
40 יִשְׂרָאֵל וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד׃ וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר
וַיַּעֲלוּ אֶל־רֹאשׁ־הָהָר לֵאמֹר הִנֶּנּוּ וְעָלִינוּ אֶל־
41 הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה כִּי חָטָאנוּ׃ וַיֹּאמֶר

34 חטאתכם: את תנואתי שהניאותם את לבבכם מאחרי. תנואה ל׳ הסרה
36 כמו כי הניא אביה אותה (במדב׳ ל): וישובו וילינו עליו וכששבו מתור הארץ
הרעימו עליו את כל העד׳ בהוצאת דבה אותם אנשים וימותו, כל הוצאת דבה
ל׳ חינוך דברים שמלקיחים לשונם לאדם לדבר בו כמו דובב שפתי ישנים (שיר ז)
וישנה לטובה וישנה לרעה לכך נאמר כאן מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה
37 שהיא טוב׳. דבה פרלי״רש בלעז (טווֶטלִיערייח): במגפה לפני ה׳ באות׳
מית׳ ההגונה להם מד׳ כנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם
ותולעים יוצאים מלשונ׳ ובאין לתוך טבורם לכך נאמ׳ במגפ׳ ולא במגפה
וזהו לפני ה׳ באותה הראויה להם על פי מדותיו של הקב״ה שהוא מודד מד׳
38 כנגד מד׳: ויהושע וכלב חיו וגו׳ מה ת״ל חיו מן האנשים ההם אלא מלמד
40 שנטלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים: אל ראש ההר הוא
ההר העולה לארץ ישרא׳. (הננו ועלינו אל המקום לארץ ישרא׳. אשר אמר
ה׳ לתתה לנו שם נעל׳. כי חטאנו על אשר אמרנו הלא טוב לנו שוב מצרים׳):

משה למה זה אתם עברים את־פי יהוה והוא לא תצלח׃ 42 אל־תעלו כי אין יהוה בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם׃ 43 כי העמלקי והכנעני שם לפניכם ונפלתם בחרב כי־על־כן שבתם מאחרי יהוה ולא־יהיה יהוה עמכם׃ 44 ויעפלו לעלות אל־ראש ההר וארון ברית־יהוה ומשה לא־משו מקרב המחנה׃ 45 וירד העמלקי והכנעני הישב בהר ההוא ויכום ויכתום עד־החרמה׃ פ

טו

1 2 וידבר יהוה אל־משה לאמר׃ דבר אל־בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל־ארץ מושבתיכם אשר אני נתן לכם׃ 3 ועשיתם אשה ליהוה עלה או־זבח לפלא־נדר או בנדבה או במעדיכם לעשות ריח ניחח

והיא לא תצלח זו שאתם עושין לא תצלח: 43 כי על כן שבתם כלומ' כי זאת תבא לכם על אשר שבתם וגו': 44 ויעפילו ל' חוזק וכן הנה עפלה (חבקוק ב) אינ"גריש בלעז (ערדרייטען) ל' עזות וכן עופל בת ציון (מיכה ד) עופל ובחן (ישעי' לב) ומדרש תנחומא מפרשו ל' אופל הלכו חשכים שלא ברשות: 45 ויכתום כמו ואכות אותו טחון (דברי' ט) מכה אחר מכה. עד החרמה שם המקום נקרא על שם המאורע: 2 (כי תבאו בשר להם שיכנסו לארץ): 3 ועשיתם אשה אין זה ציווי אלא כשתבאו שם ותעלה על לבבכם לעשות אשה לה'. ריח ניחוח נחת רוח לפני. לפלא נדר או בנדבה או שתעשו האשה בשביל חובת

הבנת המקרא.

43 כי על כן שבתם, כלומר כי זאת תבא לכם וכו', ועיין בפירושו לפ' וירא י"ח ה' כי על כן עברתם.

4 לַיהוָה מִן־הַבָּקָר אוֹ מִן־הַצֹּאן׃ וְהִקְרִיב
הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִנְחָה סֹלֶת עִשָּׂרוֹן בָּלוּל
5 בִּרְבִעִית הַהִין שָׁמֶן׃ וְיַיִן לַנֶּסֶךְ רְבִיעִית הַהִין
תַּעֲשֶׂה עַל־הָעֹלָה אוֹ לַזָּבַח לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד׃
6 אוֹ לָאַיִל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֹלֶת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
7 בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן שְׁלִשִׁית הַהִין׃ וְיַיִן לַנֶּסֶךְ שְׁלִשִׁית
8 הַהִין תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְכִי־תַעֲשֶׂה בֶן־ (חמשי)
בָּקָר עֹלָה אוֹ־זָבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ־שְׁלָמִים
9 לַיהוָה׃ וְהִקְרִיב עַל־בֶּן־הַבָּקָר מִנְחָה סֹלֶת
10 שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן חֲצִי הַהִין׃ וְיַיִן
תַּקְרִיב לַנֶּסֶךְ חֲצִי הַהִין אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃
11 כָּכָה יֵעָשֶׂה לַשּׁוֹר הָאֶחָד אוֹ לָאַיִל הָאֶחָד
12 אוֹ־לַשֶּׂה בַכְּבָשִׂים אוֹ בָעִזִּים׃ כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר
13 תַּעֲשׂוּ כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם׃ כָּל־הָאֶזְרָח
יַעֲשֶׂה־כָּכָה אֶת־אֵלֶּה לְהַקְרִיב אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ
14 לַיהוָה׃ וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר־בְּתוֹכְכֶם
לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה

4 מועדיכם שחייבתי אתכם לעשות במועד: והקריב המקריב וגו' תקריבו
נסכים ומנחה לכל בהמה המנחה כליל והשמן נבלל בתוכה והיין לספלים כמו
5 ששנינו במס' סוכ': לכבש האחד על כל האמור למעל' הוא מוסב על המנח'
6 ועל השמן ועל היין: או לאיל ואם איל הוא, ורבותינו דרשו או לרבות את
10 הפלגס לנסכי איל: אשה ריח אינו מוסב אלא על המנח' והשמן אבל היין אינו
11 אשה שאינו ניתן על האש: או לשה וגו' בין שהוא בכבשים בין שהוא בעזים
12 כבש ושה קרוים בתוך שנתם, איל בן י"ג חדש ויום אחד: כמספר אשר
תעשו כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן ככה תעשו נסכים לכל אחד

15 כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה׃ הַקָּהָל חֻקָּה אַחַת
לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּכֶם
16 כַּגֵּר יִהְיֶה לִפְנֵי יְהוָה׃ תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד
יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם׃ פ ששי
17 18 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל־הָאָרֶץ
19 אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה׃ וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם
20 מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה׃ רֵאשִׁית
עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן
21 כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ׃ מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ
22 לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ ס וְכִי
תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה

15 שהם, כמספרם של בהמות מספרם של נסכים: ככם כגר כמותכם כן גר
וכן דרך ל' עברית כגן ה' כארץ מצרי' (בראשי' יג) כן ארץ מצרי', כמוני כמוך
18 כעמי כעמך (מלכי' א כב): בבואכם אל הארץ משונה ביאה זו מכל ביאות
שבתור' שבכולן נאמר כי תבא כי תבואו לפיכך כולן למדות זו מזו וכיון שפרט
לך באחת מהן שאינה אלא לאחר ירוש' וישיב' אף כלן כן אבל זו נאמ' בה בבואכם
20 משנכנסו בה ואכלו מלחמ' נתחייבו בחל': ראשית עריסותיכם כשתלושו כדי
עיסותיכם שאתם רגילין ללוש במדב' וכמ' היא ויעודו בעומר עומ' לגלגל' (שמו'
טז) (ושיעורו מ"ג ביצים וחומש ביצה) תרימו מראשית כלומ' קודם שתאכלו ממנ'
ראשית קלבו חל' אחת תרימו תרומ' לשם ה'. חלה טורטי"ל בלעז (קיבוין).
כתרומת גורן שלא נאמר בה שיעור ולא כתרומת מעשר שנא' בה שיעור אבל
חכמים נתנו שיעור לבעל הבית אחת מעשרים וארבע ולנחתום אחד ממ"ח:
21 מראשית עריסותיכם למה נאמר לפי שנא' ראשית עריסותיכם שומע אני
ראשונה שבעיסות ת"ל מראשית מקצתה ולא כולה. תתנו לה' תרומה לפי
22 שלא שמענו שיעור לחל' נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה: וכי תשגו ולא
תעשו ע"א היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליה פר והרי הכתוב
מוציאה כאן מכללן לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת. וכי תשגו וגו' בע"א

23 אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: אֵת כָּל־אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
24 צִוָּה יְהוָה וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם: וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי
הָעֵדָה נֶעֶשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָל־הָעֵדָה
פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּת: וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
25 וְנִסְלַח לָהֶם כִּי־שְׁגָגָה הִוא וְהֵם הֵבִיאוּ
אֶת־קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַיהוָה וְחַטָּאתָם לִפְנֵי
26 יְהוָה עַל־שִׁגְגָתָם: וְנִסְלַח לְכָל־עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל־הָעָם
27 בִּשְׁגָגָה: ס (שביעי) וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא
28 בִשְׁגָגָה וְהִקְרִיבָה עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת: וְכִפֶּר
הַכֹּהֵן עַל־הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בְּחֶטְאָה בִשְׁגָגָה לִפְנֵי

הכתוב מדבר או אינו אלא באחת מכל המצות ת"ל את כל המצות האלה מצוה
אחת שהיא ככל המצות מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה
פנים אף מצוה זו פורק בה עול ומפר בריתו ומגלה פנים ואיזו זו זו ע"א. אשר
דבר ה' אל משה אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום אחת דבר אלהים
23 שתים זו שמענו (תהלי' סב): את כל אשר צוה וגו' מגיד שכל המודה בע"א
ככופר בכל התורה כולה ובכל מה שנתנבאו הנביאים שנאמ' למן היום אשר
24 צוה ה' והלאה: אם מעיני העדה נעשתה לשגגה אם מעיני העדה
נעשתה עבירה זו על ידי שוגג כגון שטעו והורו על אחת מן העבודות שהיא
מותרת לעבוד ע"א בכך. לחטת חסר אל"ף שאינו כשאר חטאות שכל חטאות
שבתור' הבאות עם עולה החטאות קודמות לעולות שנא' ואת השני יעשה עול'
25 (ויקר' ה) וזו עול' קודמת לחטאת: הביאו את קרבנם לפני ה' זה האמור
27 בפרשה והוא פר העולה שנאמר אשה לה'. וחטאתם זה השעיר: תחטא
בשגגה בע"א. עז בת שנתה שאר עבירות יחיד מביא כשבה או שעירה וכאן

29 יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו וְנִסְלַח לוֹ׃ הָאֶזְרָח בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה
30 לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה׃ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה ׀
בְּיָד רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא
31 מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ כִּי
דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפַר הִכָּרֵת ׀ תִּכָּרֵת
הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֺנָה בָהּ׃ פ

32 וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ
33 עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ
מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל כָּל־
34 הָעֵדָה׃ וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־
35 יֵּעָשֶׂה לוֹ׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים כָּל־
36 הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה
אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָּאֲבָנִים וַיָּמֹת
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ מפטיר.

קבע לה שעורה: ביד רמה במזיד. מגדף כמו וכית' חרפה וגדופ' (יחזק' ה) 30
אשר גדפו נערי מלך אשור (ישעיה לז) ועוד דרשו רבותינו מכאן למברך את ה'
שהוא בכרת: דבר ה' אזהרת ע"א מפי הגבור' והשאר מפי מש'. עונה בה 31
בזמן שעונה בה שלא עשה תשובה: ויהיו במדבר וימצאו בגנותן של ישראל 32
דבר הכתוב שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשנייה באו זה וחללה: המוצאים 33
אותו מקושש שהתרו בו ולא הניח מלקושש אף משמצאוהו והתרו בו: כי לא 34
פורש מה יעשה לו (לא היו יודעים) באי זו מיתה ימות אבל יודעים היו
שהמחלל שבת במית': ויוציאו אותו מכאן שבית הסקיל' חוץ ורחוק מבית דין. 36
רגום פש"נט כלעז (שטייניגענד) וכן הלוך ט"נט (געהענד) וכן זכור ושמור:

37 38 וַיֹּ֥אמֶר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֧י
יִשְׂרָאֵ֛ל וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶ֔ם וְעָשׂ֨וּ לָהֶ֥ם צִיצִ֛ת
עַל־כַּנְפֵ֥י בִגְדֵיהֶ֖ם לְדֹרֹתָ֑ם וְנָֽתְנ֛וּ עַל־צִיצִ֥ת
39 הַכָּנָ֖ף פְּתִ֥יל תְּכֵֽלֶת׃ וְהָיָ֣ה לָכֶם֮ לְצִיצִת֒ וּרְאִיתֶ֣ם
אֹת֗וֹ וּזְכַרְתֶּם֙ אֶת־כָּל־מִצְוֹ֣ת יְהוָ֔ה וַעֲשִׂיתֶ֖ם
אֹתָ֑ם וְלֹֽא־תָת֜וּרוּ אַחֲרֵ֤י לְבַבְכֶם֙ וְאַחֲרֵ֣י עֵֽינֵיכֶ֔ם
40 אֲשֶׁר־אַתֶּ֥ם זֹנִ֖ים אַחֲרֵיהֶֽם׃ לְמַ֣עַן תִּזְכְּר֔וּ
וַעֲשִׂיתֶ֖ם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָ֑י וִהְיִיתֶ֥ם קְדֹשִׁ֖ים
41 לֵאלֹֽהֵיכֶֽם׃ אֲנִ֞י יְהוָ֣ה אֱלֹֽהֵיכֶ֗ם אֲשֶׁ֨ר הוֹצֵ֤אתִי

38 ועשו להם ציצית על שם הפתילים התלויים בה כמו ויקחני בציצית ראשי (יחזקאל ח) ד"א ציצית על שם וראיתם אותו כמו מציץ מן החרכים (שיר ב).
39 תכלת צבע ירוק של חלזון: וזכרתם את כל מצות ה' שמנין גימטריא של ציצית שש מאות, ושמנה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג. ולא תתורו אחרי לבבכם כמו מתור הארץ (במדב' יג) הלב והעינים הם מרגלי' לגוף מסרסרים
41 לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות: אני ה' נאמן לשלם שכר. אלהיכם נאמן ליפרע. אשר הוצאתי אתכם על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי. אני ה' אלהיכם עוד למה נאמר שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר אנו לא עושים ולא נוטלין שכר על כרחכם אני מלככם וכן הוא אומר אם לא ביד חזק' אמליך עליכם (יחזקאל יט), ד"א למה נאמר יציאת מצרים אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לשאינה של בכור אני הוא עתיד להבחין וליפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת היא, ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ע"א לומר שהמחלל את השבת כעובד ע"א שאף היא שקולה ככל המצות וכן הוא אומר בעזרא ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם (נחמי' ט), ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות שנאמר ועשיתם את כל מצותי. על כנפי בגדיהם כנגד ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות יט). על ארבע כנפות ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש כנגד ד' לשונות של גאולה שנ' במצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי (שמות ו). פתיל תכלת על שם שכול בכורות תרגומו של שכול תכלא ומכתם היתה בליל' וכן צבע התכלת

אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ

יו

1 וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן־פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן׃
2 וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי־שֵׁם׃
3 וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ

דומה לרקיע המשחיר לעת ערב וח' חוטים שבה כנגד ח' ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים:

1 ויקח קרח פרשה זו יפה נדרשת במדרש ר' תנחומא: ויקח קורח לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה וזהו שתרגם אנקלוס ואתפליג נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת וכן מה יקחך לבך (איוב טו) לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם, דבר אחר ויקח קרח משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים כמו שנאמר קח את אהרן (במדבר כ) קחו עמכם דברים (הושע יד). בן יצהר בן קהת בן לוי ולא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו על מחלוקתם שנאמר בקהלם אל תחד כבודי (בראשית מט) והיכן נזכר שמו על קרח בהתייחסם על הדוכן בדברי הימים (א ו) שנאמר בן אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל. ודתן ואבירם בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה שכן לקהת ובניו החונים תימנה נשתתפו עם קרח במחלוקתו אוי לרשע אוי לשכנו, ומה ראה קרח לחלוק עם משה נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור אמר קרח אחי אבא ארבעה היו שנאמר ובני קהת וגו' (שמות ו) עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השנייה לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מכלם הריני חולק עליו ומבטל את דבריו מה עשה עמד וכנס חמ"ם ומאתים ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן שכניו והם אליצור בן שדיאור וחביריו וכיוצ' בו שנא' נשיאי עד' קריאי מועד ולהלן הוא אומר אלה קריאי העד' (במדב' א) והלבישן טליתות שכולן תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה אמר להם חייבת התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה. בני ראובן דתן ואבירם ואון בן פלת:

אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים
וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל יְהוָה:
4 וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו: 5 וַיְדַבֵּר אֶל־קֹרַח
וְאֶל־כָּל־עֲדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וְיֹדַע יְהוָה אֶת־
אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת־הַקָּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֵת אֲשֶׁר
6 יִבְחַר־בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו: זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם

3 רב לכם הרב' יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדול'. כלם קדושים כולם שמעו
דברי' בסיני מפי הגבור'. ומדוע תתנשאו אם לקחת אתה מלכות לא היה לך
לברר לאחיך כהונ' לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה' אלהיך כל העדה
4 שמעו: ויפל על פניו מפני המחלוקת שכבר זה ביד' סרחון רביעי חטאו בעגל
ויחל משה (שמו' לב) במתאוננים ויתפלל מש' (במדב' יא) במרגלים ויאמר מש'
ושמעו מצרי' (במדב' יד) במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו משל לבן מלך שסרח
על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתי' ושלש כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב
5 ההוא אמר עד מתי אטריח על המלך שמא לא יקבל עוד ממני: בקר ויודע
וגו', עתה עת שכרות הוא לנו ולא נכון להראות לפניו והוא היה מתכוין
לדחות שמא יחזרו בהם. בקר ויודע ה' את אשר לו לעבודת לויה. ואת
הקדוש לכהונה. והקריב אותם אליו תנחומא, והתרגום מוכיח כן ויקרב
לקדמוהי יקריב לשימושיה, ומדרשו בקר אמר להם משה גבולות חלק הקב"ה
בעולמו יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנ' ויהי ערב
ויהי בקר ויבדל (בראשית א) כך ויבדל אהרן להקדישו וגו' (ד"ה א' כג):
6 זאת עשו קחו לכם מחתות מה ראה לומר להם כך אמר להם בדרכי הגוים
יש נמוסים הרבה וכומרים הרבה וכולם (ס"א ואין כולם) מתקבצים בבית
אחד אנו אין לנו אלא ה' אחד ארון אחד ותורה אחת ומזבח אחד וכהן גדול אחד
ואתם ר"ן איש מבקשים כהונה גדולה אף אני רוצה בכך הא לכם תשמיש חביב
מכל היא הקטרת החביבה מכל הקרבנות וסם המות נתון בתוכו שבו נשרפו
נדב ואביהוא לפיכך התרה בהם והיה האיש אשר יבחר הוא הקדוש כבר הוא
בקדושתו וכי אין אנו יודעים שמי שיבחר הוא הקדוש אלא אמר להם משה
הריני אומר לכם שלא תתחייבו מי שיבחר בו יצא חי וכולכם אובדים.
רב לכם בני לוי דבר גדול אמרתי לכם, ולא טפשים היו שנתהתר' בהם וקבלו
עליהם לקרב הם חטאו על נפשותם שנא' את מחתות החטאים האלה בנפשות',
וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה? עינו הטעתו ראה שלשלת גדול' יוצאה
ממנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן אמר בשבילו אני נמלט וכ"ד משמרות

מַחְתּוֹת קֹרַח וְכָל־עֲדָתוֹ׃ 7 וּתְנוּ־בָהֵן ׀ אֵשׁ וְשִׂימוּ עֲלֵיהֶן ׀ קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה מָחָר וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה הוּא הַקָּדוֹשׁ רַב־לָכֶם בְּנֵי לֵוִי׃ 8 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח שִׁמְעוּ־נָא בְּנֵי לֵוִי׃ 9 הַמְעַט מִכֶּם כִּי־הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן יְהוָה וְלַעֲמֹד לִפְנֵי הָעֵדָה לְשָׁרְתָם׃ 10 וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת־כָּל־אַחֶיךָ בְנֵי־לֵוִי אִתָּךְ וּבִקַּשְׁתֶּם גַּם־כְּהֻנָּה׃ 11 לָכֵן אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ הַנֹּעָדִים עַל־יְהוָה וְאַהֲרֹן מַה־הוּא כִּי תַלּוֹנוּ (תלינו ק') עָלָיו׃ 12 וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה׃ 13 הַמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ

עומדות לבני בניו כלם מתנבאים ברוח הקדש שנאמר כל אלה בנים להימן (ד"ה א' כה) אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום לכך נשתתף לבא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולם אובדים וא' נמלט אשר יבהר הוא הקדוש טעה ותלה בעצמו ולא ראה יפה לפי שבניו עשו תשובה ומשה הי' רוא', תנחומא. מחתות כלים שחותין בהם גחלים ויש להם בית יד: 7 רב לכם דבר גדול נטלתם בעצמכם לחלוק על הקב"ה: 8 ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי התחיל לדבר עמו דברים רכים כיון שראהו קשה עורף אמר עד שלא ישתתפו שאר השבטי' ויאבדו עמו אדבר גם אל כולם התחיל לזרז בהם שמעו נא בני לוי: 9 ולעמוד לפני העדה לשיר על הדוכן: 10 ויקרב אותך לאותו שירות שהרחיק ממנו שאר עדת ישראל: 11 לכן בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדים אתך על ה' כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לכו הוא המחלוקת הזה: 12 וישלח משה וגו', מכאן שאין מחזיקין במחלוקת שהי' משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום. לא נעלה

בַּמִּדְבָּר כִּי־תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם־הִשְׂתָּרֵר׃ אַף
לֹא אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הֲבִיאֹתָנוּ וַתִּתֶּן־
לָנוּ נַחֲלַת שָׂדֶה וָכָרֶם הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם
15 תְּנַקֵּר לֹא נַעֲלֶה׃ וַיִּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל־
יְהוָה אַל־תֵּפֶן אֶל־מִנְחָתָם לֹא חֲמוֹר אֶחָד

14 פיהם הכשיל' שאין להם אלא ירידה: ותתן לנו הדבר מוסב על לא האמור למעלה כלומר לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם אמרת לנו אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה וגו' (שמות ג), משם הוצאתנו ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר שאמרת לנו במדבר הזה יפלו פגריכם (במדבר יד). העיני האנשים ההם תנקר וגו', אפילו אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך לא נעלה.
15 האנשים ההם כאדם התול' קללתו בחבירו: ויחר למשה מאד. נצטער עד למאד. אל תפן אל מנחתם לפי פשוטו הקטורת שהם מקריבים לפניך מחר אל תפן אליהם, והמדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו. לא חמור אחד מהם

הבנת המקרא.

14 ותתן לנו הדבר מוסב על ל' האמור למעל' וכו, : רצונו שמלת לא עומדת במקום שנים לא הביאותנו ולא נתת לנו, דוגמת כי לא לנצח ישכח אביון תקות עניים תאבד לעד (תילי' ט) אל בקצפך תוכיחני ובחמתך תיסרני (שם לח) וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים (ישעי' מב ח) ולא למדתי חכמ' ודעת
15 קדושים אדע (משלי ל ג) ורבים כמוהם. לא חמור אחד וכו' עכה"ד; כוונתו מבוארת שאין אחד תואר לחמור עד שיתפרש לא נשאתי מהם חמור אחד וכמו שפירשו המפרשים אבל היא תואר השם בעצמו וחמור סמוך אליו דוגמת מפני גערת אחד (ישעי' ל יז) והמיהם מן התארים העומדים בעצמם מבלי זכר המתואר בהם; ואם שהרב רמב"ם טען עליו ואמר ז"ל לא חמור אחד מהם נשאתי, אפילו חמור אחד לא נשאתי מהם כשאר משתוררים על העם, וא"כ למה מפשיעים אותי בשרר', ואילו הי' נקוד לא חמור אֶחָד מהם הי' פתרונו חמור של אחד מהם כמו אַחַד העם, ולא הרעותי את אַחַד מהם עכ"ל, גם הרב חזקוני תפשו מזה הכל ואמר שלפי פי' רש"י היה לו לינקד אַחַד מהם כחבירו ולא הרעותי את אחד מהם, והיא באמת טענה גדולה שיהי' אחד מהם שבראשית הפסוק שוה בטעם אל אחד מהם שבסופו אע"פ שהם משונים בניקודם, והנה הרא"ם ז"ל רצה להליץ בעד רש"י ז"ל באומרו שלכך לא רצה הרב לפרש שיהי' אחד תואר לחמור מפני שאז יהי' פירושו לא

מֵהֶם נָשָׂאתִי וְלֹא הֲרֵעֹתִי אֶת־אַחַד מֵהֶם׃
16 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ הֱיוּ
17 לִפְנֵי יְהוָה אַתָּה וָהֵם וְאַהֲרֹן מָחָר׃ וּקְחוּ ׀ אִישׁ

מהם נשאתי לא חמורו של אחד מהם נטלתי אפילו כשהלכתי ממדין למצרים
והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו החמור משלהם לא
נטלתי אלא משלי ות"א שחרי' ל"א כך נקראת אנגריא של מלך שחור: והם עדתך: 16
והקרבתם

הגהת המקרא.

לא חמור אחד מכל ישראל שעבדתי לי, וקורא של ישראל חמורים חלילה למשה
ע"ה לומר כזה עכ"ל, והפירוש הזה איננו לפי חכמתו כי הוא הלציי לא אמיתי,
ועוד שצריך הקושיא במקומה עומדת למ' זה השתמש הכתוב בל' מוכרע אֶחד
כי' לו לומר אַחַד שהוא הל' המבורר; אכן לעיקר מדקדק ל' עברי אין לו
אלא פי רש"י ז"ל שהוא מיוסד בדקדוק התיבה, גם הוא מקוים מבעל
הטעמים שהפריד תיבת מהם מן נשאתי וחיבר אותה אל אחד ואילו
לפי רשב"ם הי לו להטעים לא־חמור אחד מהם נשאתי, ולכן
גם אונקלוס הסכים עם פי' רש"י ותרגם לא חמורא דחד מנהון שחרית;
ואולם בדקדוק התיבה כבר יריתי אבן פנה בתורת אהים מפורש בס' בראשית
י"א א' גם כ"ו י' כי שניהם משקלים הם אֶחד גם אַחד והראשון ממשקלים
הכבדים כמו גַּנָּב טַבָּח אלא שנשתנה הפתח לסגול בעבור קמצות החי"ת
כמו פֶּחָם גֶּחָל, והשני ממשקלים הקלים כמו נְחַשׁ שַׁחַת אלא שהכינוי
בו מלרע אֶחָד לפי שהוא מגזרת והדבר הַד את אחד (יחזקאל לג ל) והאל"ף
נוסף כמו ק' שלאגא מגזרת כא ל' נקש' והרבה שפי"ן יתירין בתחלת התיבו'
כמבוא' בפי' רש"י ז"ל בראשית כ"ה ג' גם י"ט י' ובמקומות זולתם, והריבוי
מן אַחַד הקל אֲחָדִים, אבל אֶחָד הכבד לא יתרבה כלל כי מגד עצם
ביורו שהוא האחדות אין עוד מלבדו, אבל יסתמך אַחַד בשני פתחין כמנהג
משקלו והנה יתערב עם אַחד הקל שהוא שוה בסמוך ובנפרד, ולכן
אַחד העם, אַחד ההרים אַחד השבטים שהם סמוכים יתכנו להיות מן הקל
ומן הכבד, ולא כן אַחד מהם, אַחד מהנערים, אחד מבניו שאחריהם מ"ם
השימוש הם מן הקל בהכרע כי אין על המ"ם סמיכות לפי המנהג, וכבר
כתבתי בסוף פ' ויחי יעקב אבל בני שלשים ההבדל העצמותי שבין המשקלים
הקלים לכבדים ושלא יתואר דבר במשקל כבד כי אם בהיות ענין התאר הזה א
קבוע וקים במתואר בו, ולזאת לא יתואר בשם אֶחד במשקל הכבד אם לא
שימצא במתואר בו ענין אחד עצמותי ייחדהו ויבדילהו מכל זולתו (עיין עיקרים
מאמר

מַחְתָּתוֹ וּנְתַתֶּם עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת וְהִקְרַבְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אִישׁ מַחְתָּתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַחְתֹּת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מַחְתָּתוֹ׃ [18] וַיִּקְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת וַיַּעַמְדוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ [19] וַיַּקְהֵל עֲלֵיהֶם קֹרַח אֶת־כָּל־הָעֵדָה אֶל־

[17] והקרבתם איש מחתתו חמשים ומאתים איש שבכם: ויקהל עליהם
[18] קרח בדברי ליצנות כל הלילה ההוא הלך אצל השבטים ופתה אותן כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד איני מקפיד אלא בשביל כלכם אלו באין
ונוטלין

הבנת המקרא.

מאמר ב' פרק י"ד) ואם אין למתואר ההוא ענין מיוחד לעצמו יתואר בשם אחד הקל שהרצון בו חלק אחד מחלקי הכל בשוה, וזהו ההבדל שבין קח נא את אחד מהנערים (ש"א ט ג) שפירושו נער מן הנערי' ובין ויען אחד מהנערי' (ש"א טז יח) שהרצון בו המיוחד והמובחר שבנערים והוא דואג האדומי לפי קבלת רז"ל וכמו שפי' רש"י, והנה כמעט שכב אחד העם (בראשי' כו י) שהוא כמוך יתכן להיות מן הקל גם מן הכבד אך שהסברא היותר נוטה שהוא מן הכבד ורומז בו על המיוחד שבעם הוא המלך בעבור שאמר אחריו והבאת עלינו אשם ולא אמר והבאת עליו, וככה על אחד ההרים אשר אומר אליך (בראשי' כב ב) יתכן שרומז בו על הר המורי' המובחר שבהרים גם יתכן לפרשו על הר מן ההרים כמו תחת אחד השיחים (שם כא טו), אכן במקום שהתיבה בלתי סמוכה וודאי כגון ולא הרעותי את אחד מהם דעכשיו שיש אחרי' מ"ם השימוש ואין סמיכות על המ"ם אין להסתפק בה שהיא וודאי מן הקל ואין בה שום יחוד ובירור לכן ברור שפירושו ולא הרעותי שום איש מהם יהי' מי שיהי', ואילו הי' אומר לא חמור אחד מהם נשאתי הי' פירושו כמו כן לא חמור של שום איש מהם נשאתי, עכשיו שסמכה ואמר לא חמור אחד מהם משמעו לא חמור של דבר המיוחד מהם נשאתי, ואיזה הוא הדבר המיוחד מהם? הוי אומר זהו קופת הצבור המיוחדת לכל צרכי הצבור, וזה הוא שמסיים רש"י באמרו אפילו כשהלכתי ממדין למצרים והי' לי ליטול אותו החמור משלהם וכו', והוא יותר מבואר ברבות ובתנחומא שאז"ל מה שהי' דרכי ליטול לא נטלתי מהם, כנוהג שבעולם אדם שהוא עושה בהקדש נוטל שכרו מן ההקדש בשעה שהייתי יורד ממדין למצרים הי' דרכי ליטול מהם חמור (מקופת ההקדש) שבשביל צרכיהם ירדתי ולא נטלתי עכ"ל, הרי לך מבואר שאין פירושו לא חמור של שום איש מהם
נשאתי

פֶּ֖תַח אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד וַיֵּרָ֥א כְבוֹד־יְהוָ֖ה אֶל־כָּל־הָעֵדָֽה׃ ס שלישי
20 וַיְדַבֵּ֣ר יְהוָ֔ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה וְאֶֽל־אַהֲרֹ֖ן לֵאמֹֽר׃
21 הִבָּ֣דְל֔וּ מִתּ֖וֹךְ הָעֵדָ֣ה הַזֹּ֑את וַאֲכַלֶּ֥ה אֹתָ֖ם כְּרָֽגַע׃
22 וַיִּפְּל֤וּ עַל־פְּנֵיהֶם֙ וַיֹּ֣אמְר֔וּ אֵ֕ל אֱלֹהֵ֥י הָרוּחֹ֖ת לְכָל־בָּשָׂ֑ר הָאִ֤ישׁ אֶחָד֙ יֶחֱטָ֔א וְעַ֥ל כָּל־הָעֵדָ֖ה תִּקְצֹֽף׃ ס
23 וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃
24 דַּבֵּ֥ר אֶל־הָעֵדָ֖ה לֵאמֹ֑ר

ומוטלין כל הגדולות לו המלכות ולאחיו הכהונה עד שנתפתו כלם. וירא כבוד ה׳ בא בעמוד ענן: 22 אל אלהי הרוחות יודע מחשבות אין מדתך כמדת בשר ודם מלך בשר ודם שסרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהוא כועס נפרע מכולם אבל אתה לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא. האיש אחד הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף, אמר

הבנת המקרא.

נשאתי אף לא חמור של המיוחד מהם נשאתי והיינו ההקדש, וכינו לדין שפירושי רש"י ורז"ל הם בהירים ומדוקדקים למעיינים בהם הדק היטב, והם מיוסדים בעיקר הל׳ יותר מכל פירושי זולתו לכן הפוך בהם והפוך בהם ומהם לא תזוע.

22 האיש אחד הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף עכ"ל, רצונו שהה"א של האיש איננה לתימ׳ שאילו כן הית׳ ראויה להנקד פתח כמו האיש כמוני יברח (נחמי׳ ו יא) אך היא לידיעה והתימ׳ היא ועל כל העדה תקצוף, ויש מקומות שתחסר ה"א התימה כמו יכרו עליו חברים (איוב מ ל) אתה עתה תעשה מלוכה (מ"א כא ז) כי מתנועות המדבר וקריצותיו ורמיזותיו יובן הענין על בירורו כי אשר כוונת הלב הן הן הדברי׳, אשר על כן יש לדברים הנאמרים מעלה על הדברים שבכתב וכמו שאז"ל מפי סופרים ולא מפי ספרים מפני שהדברים שבעל פה בעמיד׳ במקום ההפסק׳ ובהתמדה במקום הסמוך ובחוזק הדבור ורפיונו וברמיזות ובקריצות מתמיהה ושאלה והגדה ויחול ופחד ותחינה ותנועות שמקצרת בהם המליצה הפשוט׳, ואפשר שיעזור המדבר בתנועות עיניו וגבותיו ובכל ראשו וידיו להבין הכעס והרצון והתחינה והגאוה על השיעור שהוא רוצה, ובשארית האות אשר נשארה אל לשוננו הברואה ימצאו ענינים דקים ועמוקים נטבעו בה להבין הענינים ולהיותם במקום המעשים ההם שהם פנים בפנים והם הטעמים אשר יקרא בהם המקרא מציירין בהם מקום ההפסק והסמוך, ומפריד מקום השאלה מן התשובה והתחלה מן ההגדה, והחפזון מן המתון והצווי מן הבקשה וכו׳ כבתוב בכוזרי מאמר שני

סי׳

25 הֵעָלוּ מִסָּבִיב לְמִשְׁכַּן־קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם׃ וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּתָן וַאֲבִירָם וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו זִקְנֵי
26 יִשְׂרָאֵל׃ וַיְדַבֵּר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ נָא מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה וְאַל־תִּגְּעוּ בְּכָל־אֲשֶׁר לָהֶם פֶּן־תִּסָּפוּ בְּכָל־חַטֹּאתָם׃
27 וַיֵּעָלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן־קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם מִסָּבִיב וְדָתָן וַאֲבִירָם יָצְאוּ נִצָּבִים פֶּתַח אָהֳלֵיהֶם

24 אמר הקב"ה יפה אמרת אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא: העלו וגו',
25 כתרגומו הסתלקו מסביבות משכן קרח: ויקם משה כסבור שישאו לו פנים
27 ולא עשו: יצאו נצבים בקומה זקופה לחרף ולגדף, כמו ויתיצב ארבעים יום
דגלית

הבנת המקרא.

כי' ע"ב, ויאמר עוד סוף סי' פ' כי יש לתנועות הטעמים סודות נעלמים מאד וכו' ולבסוף אמר של המלך ולא הראיתי לך כי אם מעט מהחכמה הדקה הזאת ושאיננה מופקרת אבל היא בעלות ובמסורות, ובמאמר ג' סי' ל"א הוסיף לאמר מבלי ספק שהי' שמור בלבבות הפתחא והקמץ והשבר והנטיה והשוא והטעמי' בלב הכהנים והמלכים והשופטים והסנהדרין והחסידי', ובלב אנשי החוסף להתגדר בהם, ושמו שבע המלכים והטעמים אותות לתנועות ההם אשר העתיקום בקבלה ממשה וכו' ע"ש באורך עם מה שביאר עליו החכם בעל קול יהוד', ואולם האורכתי בכל אלה להוציא הטעות מלב הטועים האומרים שהנקודות והטעמים הם המצאות חדשות שנתהוו בימי הגאונים ובחתימת התלמוד וזה שקר גלוי שהרי הויכוח הזה נפל בשנת ד' אלפים ותמש מאות ליציר' כנתוב בו במאמר ראשון סי' מ"ז, והרב רבינו האי גאון ז"ל גם הוא כבר הזכיר באגרותיו הויכוח הזה שהי' להחכם החבר עם המלך כוזר, לכן אין הדעת סובלת שיעיז החבר פניו נגד פני חכם וחוקר כמלך כוזרי לאמור לו על חדשים מקרוב באו שהם דברי' מקובלים בקבלת האמת', ואז"ל בסוף מגיל' כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וכו' ופי' רש"י נעימה כגון טעמי המקראות, ובמס' ברכות דף ס"ב א' טעמי התורה הם נגינות טעמי המקרא וכו', ובמס' נדרים ל"ז ב' גם מגלה ג' א' הנגינות קרין טעמים, ובבראשית רבא סוף פ' ל"ו ושום שכל אלו הטעמים ופי' רש"י הטעמים מפרשים את המקרא שבהרב' מקומות במקרא אדם יכול להבין מתוך הטעם את פירוש המקרא, ובמס' סופרים פ"ג הלכ' ו' ספר שנקדו פסול, מכל הלין נשמע שדברי החבר כנים ואמתים וכולם הלכה למשה.

וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּזֹאת 28
תֵּדְעוּן כִּי־יְהוָה שְׁלָחַנִי לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַמַּעֲשִׂים
הָאֵלֶּה כִּי־לֹא מִלִּבִּי׃ אִם־כְּמוֹת כָּל־הָאָדָם יְמֻתוּן 29
אֵלֶּה וּפְקֻדַּת כָּל־הָאָדָם יִפָּקֵד עֲלֵיהֶם לֹא
יְהוָה שְׁלָחָנִי׃ וְאִם־בְּרִיאָה יִבְרָא יְהוָה וּפָצְתָה 30
הָאֲדָמָה אֶת־פִּיהָ וּבָלְעָה אֹתָם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר
לָהֶם וְיָרְדוּ חַיִּים שְׁאֹלָה וִידַעְתֶּם כִּי נִאֲצוּ
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת־יְהוָה׃ וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר 31
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּבָּקַע הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם׃ וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע 32
אֹתָם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֵת כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח
וְאֵת כָּל־הָרְכוּשׁ׃ וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם 33
חַיִּים שְׁאֹלָה וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיֹּאבְדוּ
מִתּוֹךְ הַקָּהָל׃ וְכָל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיהֶם 34
נָסוּ לְקֹלָם כִּי אָמְרוּ פֶּן־תִּבְלָעֵנוּ הָאָרֶץ׃ וְאֵשׁ 35
יָצְאָה מֵאֵת יְהוָה וַתֹּאכַל אֵת הַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם

דגלית (שמות א יז). ונשיהם ובניהם וטפם בא וראה כמה קשה המחלוקת
שהרי בית דין של מטה אין עונשין אלא עד שיביא שתי שערות וב"ד של מעלה
עד עשרים שנה וכאן אבדו אף יונקי שדים: לעשות את כל המעשים 28
האלה שעשיתי על פי הדבור לתת לאהרן כהונה גדולה ובניו סגני כהונה
ואליצפן נשיא הקהתי: לא ה' שלחני אלא אני עשיתי הכל מדעתי ובדין 29
הוא חולק עלי: ואם בריאה חדשה יברא ה', להמית אותם במיתה שלא מת 30
בה אדם עד הנה ומה היא הבריאה ופצתה האדמה את פיה ותבלעם אז
וידעתם כי נאצו הם הקב"ה ואני מפי הגבורה אמרתי ורבותינו פירשו אם
בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית מוטב ואם לאו יברא ה': נסו לקולם 34

יז

1 אִישׁ מַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת׃ ס וַיְדַבֵּר

2 יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ אֱמֹר אֶל־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְיָרֵם אֶת־הַמַּחְתֹּת מִבֵּין הַשְּׂרֵפָה

3 וְאֶת־הָאֵשׁ זְרֵה־הָלְאָה כִּי קָדֵשׁוּ׃ אֵת מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם וְעָשׂוּ אֹתָם רִקֻּעֵי פַחִים צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ כִּי־הִקְרִיבֻם לִפְנֵי־יְהוָה

4 וַיִּקְדָּשׁוּ וְיִהְיוּ לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֵת מַחְתּוֹת הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשְּׂרֻפִים וַיְרַקְּעוּם צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ׃

5 זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן הוּא לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה לוֹ׃ פ רביעי

6 וַיִּלֹּנוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמָּחֳרָת עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אַתֶּם הֲמִתֶּם אֶת־עַם יְהוָה׃

2 בשביל הקול היוצא על בליעתן: ואת האש שבתוך המחתות. זרה הלאה לארץ מעל המחתות. כי קדשו המחתות ואסורין בהנאה שהרי עשאום כלי
3 שרת: החטאים האלה בנפשותם שנעשו פושעים בנפשותם שנחלקו על הקב"ה. רקועי רדודין. פחים טסין מרודדין טינב"יש בלעז (דינניג). צפוי למזבח למזבח הנחשת. ויהיו לאות לזכרון שיאמרו אלו היו מאותן שנחלקו
4 על הכהונ' ונשרפו: וירקעום אינטינ"ריש או"ש בלעז (חוכר זיא דינהגטן זית
5 חויז): ולא יהיה כקרח כדי שלא יהי' כקרח. כאשר דבר ה' ביד משה לו כמו עליו על אהרן דבר אל משה שיהיו הוא ובניו כהנים לפיכך לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו' וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור פתרונם כמו על, ומדרשו על קרח ומהו ביד משה ולא כתב אל משה רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו שנאמר ויוציאה והנה מצורעת

7 וַיְהִי בְּהִקָּהֵל הָעֵדָה עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיִּפְנוּ
אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִנֵּה כִסָּהוּ הֶעָנָן וַיֵּרָא כְּבוֹד
יְהוָה׃ 8 וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פְּנֵי אֹהֶל
מוֹעֵד׃ ס רביעי 9 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ 10 הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם
כְּרָגַע וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם׃ 11 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן
קַח אֶת־הַמַּחְתָּה וְתֶן־עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ
וְשִׂים קְטֹרֶת וְהוֹלֵךְ מְהֵרָה אֶל־הָעֵדָה וְכַפֵּר
עֲלֵיהֶם כִּי־יָצָא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה הֵחֵל הַנָּגֶף׃
12 וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר ׀ דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיָּרָץ אֶל־תּוֹךְ
הַקָּהָל וְהִנֵּה הֵחֵל הַנֶּגֶף בָּעָם וַיִּתֵּן אֶת־הַקְּטֹרֶת
וַיְכַפֵּר עַל־הָעָם׃ 13 וַיַּעֲמֹד בֵּין־הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים
וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה׃ 14 וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה
עָשָׂר אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת מִלְּבַד הַמֵּתִים עַל־דְּבַר־
קֹרַח׃ 15 וַיָּשָׁב אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה׃ פ חמישי

11 כשלג (שמות ד) ועל כן לקה עוזיה בצרעת: וכפר עליהם רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטורת עוצר המגפה כדאיתא במסכת שבת:
13 ויעמוד בין המתים וגו', אחז את המלאך והעמידו על כרחו אמר לו (המלאך) הנח לי לעשות שליחותי אמר לו משה צוני לעכב על ידך אמר לו אני שלוחו של מקום ואתה שלוחו של משה אמר לו אין משה אומר כלום מלבו אלא מפי הגבורה אם אין אתה מאמין הרי הקב"ה ומשה אל פתח אהל מועד בא עמי ושאל וזהו שנאמר וישב אהרן אל משה, ד"א למה בקטרת לפי שהיו ישראל מליזין ומרננים אחר הקטרת לומר סם המות הוא על ידו מתו נדב ואביהוא על ידו נשרפו חמשים ומאתים איש אמר הקב"ה תראו שעוצר מגפה הוא והחטא הוא הממית:

16 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְקַח מֵאִתָּם מַטֶּה מַטֶּה לְבֵית אָב מֵאֵת
כָּל־נְשִׂיאֵהֶם לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת
18 אִישׁ אֶת־שְׁמוֹ תִּכְתֹּב עַל־מַטֵּהוּ׃ וְאֵת שֵׁם אַהֲרֹן
תִּכְתֹּב עַל־מַטֵּה לֵוִי כִּי מַטֶּה אֶחָד לְרֹאשׁ בֵּית
19 אֲבוֹתָם׃ וְהִנַּחְתָּם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הָעֵדוּת
20 אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה׃ וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר־
בּוֹ מַטֵּהוּ יִפְרָח וַהֲשִׁכֹּתִי מֵעָלַי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי
21 יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם מַלִּינִם עֲלֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֵלָיו ׀ כָּל־נְשִׂיאֵיהֶם מַטֶּה
לְנָשִׂיא אֶחָד מַטֶּה לְנָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אֲבֹתָם
שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת וּמַטֵּה אַהֲרֹן בְּתוֹךְ מַטּוֹתָם׃
22 וַיַּנַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֹּת לִפְנֵי יְהוָה בְּאֹהֶל הָעֵדֻת׃
23 וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל הָעֵדוּת
וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה־אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי וַיֹּצֵא פֶרַח
24 וַיָּצֵץ צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים׃ וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת־

18 כי מטה אחד אע"פ שחלקתים לשתי משפחות משפחת כהונה לבד ולויה לבד
20 מכל מקום שבט אחד הוא. והשכותי כמו וישכו המים (בראשית יוד) וחמת
21 המלך שככה (אסתר ז): בתוך מטותם הניח באמצע שלא יאמרו מפני
23 שהניחו בצד שכינה פרח: ויוצא פרח כמשמעו. ציץ הוא חנטת הפרי
כשהפרח נופל. ויגמל שקדים כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים לשון ויגדל
הילד ויגמל (בראשית טו) ולשון זה מצוי בפרי האילן כמו ובוסר גומל יהיה
נצה (ישעיה יח) ולמה שקדים הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירות אף
המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיה והצרע'
זרחה במצחו (ד"ה ב כו), תרגומו וכפית שגדין כמין אשכול שקדים יחד כפותים

כָּל־הַמַּטֹּת מִלִּפְנֵי יְהוָה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ מַטֵּהוּ׃ פ ששי

25 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הָשֵׁב אֶת־מַטֵּה אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לִבְנֵי־מֶרִי וּתְכַל תְּלוּנֹּתָם מֵעָלַי וְלֹא יָמֻתוּ׃ 26 וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה׃ פ

25 זה על זה: ותכל תלונותם כמו ותכלה תלונותם לשון זה שם מפעל יחיד ל' נקבה כמו תלונתם מרמורר"ש בלעז (געמורמורע) ויש חלוק בין תלונותם לתלונתם תלונתם תלונ' אחת תלונותם שם דבר בל' יחיד ואפילו הם תלונות הרבה. למשמרת לאות לזכרון שבחרתי באהרן לכהן ולא ילונו עוד על הכהונה

הבנת המקרא.

25 ותכל תלונותם כמו ותכלה, תלונותם לשון זה מפעל יחיד וכו', וי"ג ל' זה שם מפעל יחיד וכו' וי"ג ל' מפעל יחיד וכו', ואין הבדל ביניהם בענין כ"א במליצת הלשון, ובעל יוסף דעת מצא עוד כ"א בתחלת הדיבור הגירסא ותכל תלונותם כמו ותכלה תלונותם; תלונותם ל' וכו' וגירסא זאת היא המעוררת ביותר, והנ' המפרשים כולם פה עונים ואומרים שלדעת רש"י ותכל הוא עומד מבנין הקל כמו ותכלה והתי"ו לנו' נקב' נסתרת מוסב על התלונ' וטעמו שבהשבת המט' לפני העדות תהיה תלונתם כלה והולכת לה, ואין הדעת נוחה בפירוש זה שהרי ותכל הוא מבנין הכבד הדגש כמו ויכל אלהים ביום השביעי, ותכל להשקותו וחביריהם שכולם פעלים יוצאים בכל המקרא ואין אחד מהם עומד ובודד, ואילו לפירושם היה לו לינקד ותכל תלונותם בצר"י או ותכל בחירק ואז יהי' פעל עומד מבנין הקל מוסב על התלונה כמו כלה ענן וילך, ויכלו המים מן החמת וריעיהם אבל ותכל הוא פועל יוצא בבירור ול' כילוי הוא כמו ותכל להשקותו ואי אפשר לפרשו כלל מלשון ותכל כל עבודת (שמו' לט לב) לכן נראה ברור שמעולם לא עלה על דעת רש"י ז"ל להוציא הכתי' ממשמעותו ומניקודו אבל דעתו כדעת הרשב"ם ומפרשים זולתו שהכתי' מבנין הכבד הדגש כמו ותכס בניף ותכסה וזה שאמר ותכל תלונותם כמו ותכלה, וכו' כתב הרב בפירושו על ואל תכס על עונם (נחמי' ג לז) כמו ואל תכסה דוגמת וסוד אחר אל תגל (משלי כה ט) כמו אל תגלה עכ"ל, והטו' לכו בזה שכל התיבות האלה הם מבעלי ל"ה שאין שמנהגם לבוא בחסרון הה"א, ופירוש הכתוב השב את מטה אהרן לפני העדות ובהשבה זאת תכל' אתה תלונותם מעלי, והתי"ו לנו' הנוכח שאליו הדבור והוא מש'; ומ"ש עוד

27 וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר הֵן גָּוַעְנוּ אָבַדְנוּ כֻּלָּנוּ אָבָדְנוּ׃ 28 כֹּל הַקָּרֵב הַקָּרֵב אֶל־מִשְׁכַּן יְהוָה יָמוּת הַאִם תַּמְנוּ לִגְוֹעַ׃ ס 1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ אִתָּךְ

28 הכהונה: כל הקרב הקרב וגו' אין אנו יכולין להיות זהירין בכך כולנו רשאין להכנס לחצר אהל מועד ואחד שיקריב עצמו יותר מחברו ויכנס לתוך אהל מועד ימות. האם תמנו לגוע שמא הופקרנו למיתה:

1 ויאמר יי אל אהרן למשה אמר שיאמר לאהרן להזהירו על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש. אתה ובניך ובית אביך הם בני קהת אבי עמרם.

הכנת המקרא.

עוד תלונותם ל' מפעל יחיד וכו', לא מלתי זה כל הכריחו רק הורות שבתיבה זאת הצריכו לדקדק אחריו ולפרשו, כי תלונה יבוא' תלונתם ותלונות יבוא' תלונותיהם לכן תלונות' הוא מורכב מל' יחיד ורבים כי יש בו מי ל' וכ"ה, לזאת אמר הרב שהוא שם מפעל יחיד בל"כ ר"ל שהוא שם דבר של הפעולה על התכונת ל"כ ויש חילוק בין תלונתם לתלונותם כי תלונתם היא שם דבר יחיד ומשמעו תלונה אחת (איין מורמון) אבל תלונותם אינכו שם דבר יחיד אלא שם דבר בל"י ואפילו התלונות הרב' (איין געמורמ') וכן מדקדק כל ל' לקבץ פרטים רבים לאחד ולהמלין עליהם בשם דבר בל"י מצד שהוא חיבור אחד של אחדים לא מצד שהם אחדים רבים מחולקים והוגיאו הרבה תיבות במקרא מורכבים מיחיד ורבים כמו והפלא ה' את מכותך (דברי' כח נט) כי בל' יחיד מכתך ובל"ר מכותיך לכן הוא שם מפעל יחיד בל"כ ואפילו הם מכות הרבה, וזהו מה שכתב עליו הרא"ע בפירושו באומרו מבוהק לשון יחיד עם רבים מורכבת וכן ועדותי זו אלמדם (תלים קל"ב) עכ"ל ור"ל שגם היא מורכבת כי בל"י היה ראוי עדותי ובל"ר עדותי לכן היא מורכבת, והנה בכל התורה כולה כתיב למשפחותם ע"ד החיבור חוץ מן אחד דכתיב למשפחותיהם ע"ד החילוק יהוא למשפחותיהם יצאו מן התיב' (בראשי' ח יט) לכן היטיב דקדקו בו ה"ל קבלו עליהם על מנת לידבק במינם; ועל דרך אחר מצאנו שמות דברי' המותקנים בל"י והוכחו על הקבוץ כמו ושער בנגע הפך לבן (ויקר' יג ג) וכמו שבארתיו שם על מקומו, ומן המין הזה ומעבד' רבה (בראשי' כו יד) וכמו שפי' עליו רש"י ז"ל, ועוד דרך אחרת להוראת הקבוץ ע"י תוספת ה"א בסוף התיב' כמו שכתבתי אצל והגה אשר ביאור (שמות ז יח) ע"ש.

1 ויאמר יי אל אהרן למשה אמר שיאמר לאהרן וכו', הדיבור הזה אינכו לקוח מן הספרי כ"א מן המדרש שהעתקתי לשונו כבר בריש פ' ויקרא ובזה סרה תלונת הרא"מ מעל רש"י ז"ל, ומה שאמר בספרי וידבר ה' אל אהרן שיאמר אני שהי' הדבר לאהרן ת"ל זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר וגו' לימדנו

תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺן הַמִּקְדָּשׁ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ
תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺן כְּהֻנַּתְכֶם׃ וְגַם אֶת־אַחֶיךָ מַטֵּה 2
לֵוִי שֵׁבֶט אָבִיךָ הַקְרֵב אִתָּךְ וְיִלָּווּ עָלֶיךָ
וִישָׁרְתוּךָ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת׃
וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתְּךָ וּמִשְׁמֶרֶת כָּל־הָאֹהֶל אַךְ 3
אֶל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ וְלֹא־
יָמֻתוּ גַם־הֵם גַּם־אַתֶּם׃ וְנִלְווּ עָלֶיךָ וְשָׁמְרוּ אֶת־ 4
מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד לְכֹל עֲבֹדַת הָאֹהֶל וְזָר

השאו את עון המקדש עליכם אני מטיל עונש הזרי' שיחטאו בעסקי הדברי' המקודשים המסורים לכם הוא האהל והארון והשלחן וכלי הקדש אתם תשב' ותזהירו על כל זר הבא ליגע. ואת' ובניך הכהני'. תשאו את עון כהונתכ' שאינה מסורה ללוים ותזהירו הלוים השוגגים שלא יגעו אליכם בעבודתכם:

2 וגם את אחיך בני גרשון ובני מררי. וילוו ויתחברו אליכם להזהיר גם את הזרים מליקרב אליהם. וישרתוך בשמירת השערים ולמנות מהם גזברין ואמרכלין

הבנת המקרא.

שהדבור למשה שיאמר לאהרן, אסיפא דקרא קאסמך כאשר דבר ה' ביד משה לו שפירוש לו לאהרן כפי' רש"י והרב חזקוני, ויאמר עוד מה שפירש רש"י למש' אמר שיאמר לאהרן להזהירו על תקנת ישרא', הכי קאמר קרא אין הדין עמהם לצעוק ולומר כל הקרב אל משכן ה' ימות שהרי כבר אמר הקב"ה על אהרן אתה ובניך וגו', וזה שפי' רש"י למשה אמר שיאמר לאהרן כלומר אמר כבר למש' בפ' במדבר שיהיו הלוים שומרים שלא יקרב זר למקדש וחזרה ונשנית כאן בשביל דבר שנתחדש בה אתה ובניך ובית אביך וגו' ובשביל שהיא סמוכה לאחריה לפ' קרח שערער על הכהונ' ולפניה לפ' קיום מתנות כהונ' בברית מלח, עכ"ל, ועוד שקל וטרי הרא"ם ז"ל ונדד בסברות לכאן ולכאן בלי הכרע, וכל זה לפי שטעתו וטעות המפרשים שחשבו כי י"ב מספר הכתובים של וידבר ה' אל משה ואל אהרן ושל ויאמר ה' אל משה ואל אהרן הוא מוכח ואמר עליהם שהם י"ג, וזה טעות גלוי וכמו שכבר כתבתי בריש פ' ויקרא, ואילו היתה זאת מכוונתו הי' לו לומר בי"ג מקומות מצאנו דבור למשה לאהרן וכו' והי' לו למנותם כמו שמנה י"ג המעוטים, אבל י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן רוח אחרת עמו ואבארהו בסוף הספר הזה בהגיעי לשם בע"ה.

5 לֹא־יִקְרַב אֲלֵיכֶם: וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ
וְאֵת מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד קֶצֶף עַל־
6 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־אֲחֵיכֶם הַלְוִיִּם
מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֶם מַתָּנָה נְתֻנִים לַיהוָה
7 לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד: וְאַתָּה וּבָנֶיךָ
אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל־דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ
וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן
אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: פ
8 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ
אֶת־מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
9 לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה וּלְבָנֶיךָ לְחָק־עוֹלָם: זֶה
יִהְיֶה לְךָ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים מִן־הָאֵשׁ כָּל־
קָרְבָּנָם לְכָל־מִנְחָתָם וּלְכָל־חַטָּאתָם וּלְכָל־
אֲשָׁמָם אֲשֶׁר יָשִׁיבוּ לִי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לְךָ

4/5 ואמרכלין: וזר לא יקרב אליכם אתכם אני מזהיר על כך: ולא יהיה
6 עוד קצף כמו שהי' כבר שנאמר כי יצא הקצף (במדב' יז): לכם מתנה
נתונים יכול לעבודתכם של הדיוט ת"ל לה' כמו שמפורש למעל' לשמור ומשמר'
7/8 גזברין ואמרכלין: עבודת מתנ' במתנ' נתתיה לכם: ואני הנה נתתי לך
בשמחה ל' שמח' הוא זה כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו (שמו' ד),
משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין בא אחד
וערער על השד' אמר לו המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הריני כותב
וחותם לך ומעלה בערכאין אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על
הכהונ' בא הכתוב ונתן לו כ"ד מתנות כהונ' בברית מלח עולם ולכך נסמכה
פרשה זו לכאן. משמרת תרומתי שאתה צריך לשמרן בטהר'. למשחה
9 לגדולה: מן האש לאחר הקטרת האשים. כל קרבנם כגון זבחי שלמי
צבור, ומנחתם חטאתם ואשמם כמשמעו. אשר ישיבו לי זה גזל הגר:

הוּא וּלְבָנֶיךָ׃ בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ כָּל־ 10
זָכָר יֹאכַל אֹתוֹ קֹדֶשׁ יִהְיֶה־לָּךְ׃ וְזֶה־לְּךָ תְּרוּמַת 11
מַתָּנָם לְכָל־תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים
וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם כָּל־טָהוֹר
בְּבֵיתְךָ יֹאכַל אֹתוֹ׃ כֹּל חֵלֶב יִצְהָר וְכָל־חֵלֶב 12
תִּירוֹשׁ וְדָגָן רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ לַיהוָה לְךָ
נְתַתִּים׃ בִּכּוּרֵי כָּל־אֲשֶׁר בְּאַרְצָם אֲשֶׁר־יָבִיאוּ 13
לַיהוָה לְךָ יִהְיֶה כָּל־טָהוֹר בְּבֵיתְךָ יֹאכְלֶנּוּ׃
כָּל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה׃ כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם 14 15
לְכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה
יִהְיֶה־לָּךְ אַךְ ׀ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם
וְאֵת בְּכוֹר־הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה׃ וּפְדוּיָו 16
מִבֶּן־חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת
שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא׃
אַךְ בְּכוֹר־שׁוֹר אוֹ־בְכוֹר כֶּשֶׂב אוֹ־בְכוֹר עֵז לֹא 17
תִפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם אֶת־דָּמָם תִּזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ
וְאֶת־חֶלְבָּם תַּקְטִיר אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃
וּבְשָׂרָם יִהְיֶה־לָּךְ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק 18

10 בקדש הקדשים תאכלנו וגו׳ למד על קדשי קדשים שאין נאכלין אלא בעזרה
11 ולזכרי כהונה: התרומת מתנם המורם מן התודה ומהשלמים ומאיל נזיר. לכל התנופות שהרי אנו טעונין תנופה. כל טהור ולא טמאים, ד״א כל טהור לרבות אשתו:
12 13 ראשיתם היא תרומה גדולה: כחזה התנופה ובשוק הימין של שלמים שנאכלין לכהנים ולנשיהם לבניהם ולעבדיהם לשני

הַיָּמִין לְךָ יִהְיֶה׃ 19 כֹּל ׀ תְּרוּמֹת הַקֳּדָשִׁים
אֲשֶׁר יָרִימוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה נָתַתִּי לְךָ
וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם בְּרִית מֶלַח
עוֹלָם הִוא לִפְנֵי יְהוָה לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ׃ 20 וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְחֵלֶק לֹא־
יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם אֲנִי חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתְךָ בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ס שביעי 21 וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל־
מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה חֵלֶף עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־
הֵם עֹבְדִים אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ 22 וְלֹא־יִקְרְבוּ
עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא
לָמוּת׃ 23 וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד
וְהֵם יִשְׂאוּ עֲוֹנָם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם וּבְתוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃ 24 כִּי אֶת־מַעְשַׂר
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיהוָה תְּרוּמָה נָתַתִּי
לַלְוִיִּם לְנַחֲלָה עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃   פ

ימים ולילה אחד אף הבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד. לך יהיה בא רבי
עקיבא ולמד הוסיף. לך הכתוב הוייה אחרת שלא תאמר כחזה ושוק של תודה
19 שאינה נאכלת אלא ליום ולילה: כל תרומת הקדשים מחיבתה של פרשה זו
כללה בתחלתה וכללה בסוף ופרט באמצע. ברית מלח עולם כרת ברית
עם אהרן בדבר בריא ומתקיים ומבריא את אחרים, ברית מלח כברית
20 הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם: וחלק לא יהיה לך בתוכם אף בביזה:
23 והם הלוים ישאו עונם של ישראל שעליהם להזהיר הזרים מגשת אליהם:
24 אשר ירימו לה' תרומה הכתוב קראו תרומה עד שיפריש ממנו תרומת

25 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 26 וְאֶל־הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְהוָה מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר׃ 27 וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן־הַגֹּרֶן וְכַמְלֵאָה מִן־הַיָּקֶב׃ 28 כֵּן תָּרִימוּ גַם־אַתֶּם תְּרוּמַת יְהוָה מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ 29 מִכֹּל מַתְּנֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל־תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל־חֶלְבּוֹ אֶת־מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ׃ מפטיר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וְכִתְבוּאַת יָקֶב׃ 31 וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל־מָקוֹם אַתֶּם

מעשר: 27 ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים ולטמאים וחייבין עליה מיתה וחומש כתרומה גדולה שנקראת ראשית דגן מן הגרן. וכמלאה מן היקב כתרומת תירוש ויצהר הניטלת מן היקבים. מלאה לשון בישול תבואה שנתמלאת, יקב הוא הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא וכן יקבי המלך (זכרי' יד) הוא ים אוקיינוס חפירה שחפר מלכו של עולם: 28 כן תרימו גם אתם כמו שישראל מרימים מגרנם ומיקביהם תרימו גם אתם ממעשר שלכם כי הוא נחלתכם: 29 מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומה ה' בתרומה גדולה הכתוב מדבר שאם הקדים לוי את הכהן בכרי וקבל מעשרותיו קודם שיטול כהן תרומה גדולה מן הכרי צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר: 30 בהרימכם את חלבו ממנו לאחר שתרימו תרומת מעשר ממנו. ונחשב המותר ללוים חולין גמורין. כתבואת גרן לישראל שלא תאמר הואיל וקראו הכתוב תרומה שנאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה יכול יהא כולו אסור ת"ל ונחשב ללוים כתבואת גרן מה של ישראל חולין אף של לוי חולין: 31 בכל מקום

וּבֵיתְכֶם כִּֽי־שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם
32 בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִֽימְכֶם
אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קָדְשֵׁי בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵל לֹא
יט תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמֽוּתוּ׃ פ
1 וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ זֹאת
2 חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהֹוָה לֵאמֹר דַּבֵּר׀
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה
תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה
3 עָלֶיהָ עֹל׃ וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַֽמַּחֲנֶה וְשָׁחַט

32 אפילו בבית הקברות: ולא תשאו עליו חטא וגו', הא אם לא תרימו תשאו חטא. ולא תחללו ולא תמותו, הא אם תחללו תמותו:

2 זאת חקת התורה לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה גזרה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה. ויקחו אליך לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר. אדומה תמימה שתהא תמימה באדמימות שאם היו בה שתי

3 שערות שחורות פסולה: אלעזר מצותה בסגן. אל מחוץ למחנה חוץ

לשלש

הבנת המקרא:

2 אדומה תמימה שתהא תמימה באדמות וכו', והכי איתא בספרי, פרה שומע אני שחורה או לבנ'? ת"ל תמימה לאדמות, או תמימ' למומים? כשהוא אומר אשר אין בה מום הרי מומים אמורים, הא מה ת"ל תמימה? שתהא תמימ' לאדמות עכ"ל, ובוונתי שבתי תיבות הללו אדומה תמימה שתיהם שמות תארים ואפשר לפרש שניהם נפרדים כל אחד לעצמו תאר לפרה שתהא אדומ' ושתהא תמימ' בלא מום, לזה אמר כשהוא אומר אשר אין בה מום הרי מומים אמורים הא מה ת"ל תמימה שתהא תמימה לאדמות וא"כ תמימה איננה תאר לפרה מצד עצמה כ"א מצד תארה אדומה שתהא תמימה לאדמות, ולזאת גם בעל הטעמים הטעים תמימה ברביע אחר הטרס, וככה הטעים כמו איש צדיק תמים הי' בתביר וטפחא שהם אדוקים לעולם כמבואר בספרי משפטי הטעמים בשער שכונת הטעמים.

אֹתָהּ לְפָנָיו׃ 4 וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃ 5 וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃ 6 וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃ 7 וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב׃ 8 וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ 9 וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה

4 לשלש מחנות. ושחט אותה לפניו זר שוחט ואלעזר רואה: אל נכח פני אהל מועד עומד במזרחו של ירושלים ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם: 7 אל המחנה למחנה שכינה שאין טמא משולח חוץ לשתי מחנות אלא זב ובעל קרי ומצורע. וטמא הכהן עד הערב סרסהו ודרשהו וטמא עד הערב ואחר יבא אל המחנה: 9 והניח מחוץ למחנה לשלשה חלקים מחלקה אחד נתן בהר המשחה ואחד מתחלק לכל המשמרות ואחד נתן בחיל זה של משמרת היה חוץ לעזרה ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין ליטהר וזה שבהר המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות מקדשין הימנה וזה שבחיל נתון למשמרת מגזרת הכתוב שנאמר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת. למי נדה למי הזייה כמו וידו אבן בי (איכה ג), לידות את קרנות הגוים וכו'

הבנת המקרא.

9 למי נדה למי הזיה כמו וידו אבן בי וכו', הורה בזה שאין הנו"ן מיסוד התיבה אבל הוא לתיקון הפסק כנו"ן של נראה ושל נעשה ושרש התיבה ידה לו' הזיה בחלוף היו"ן בדל"ת על דרך: ל' ארמי וי"ו פ"א הפעל כנבלעת בהגשות הדל"ת ולא אמרו ניד' ביו"ד שלא יתערב עם על כן לנידה היה' (תיבה א"ח) שהוא מגזרת נע ונד, והרב' תיבות שראשיתם יו"ד שהיא חסרה

ונבלעת

10 חַטָּאת הִוא׃ וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־
בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
11 וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃ הַנֹּגֵעַ בְּמֵת
12 לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים׃ הוּא
יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם
13 הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר׃ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ
הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן
יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל
כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ
14 בוֹ׃ זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא

(זכרי' ב) לשון זריקה. חטאת היא לשון חטוי כפשוטו ולפי הלכותיו קראה
12 הכתוב חטאת לומר שהיא כקדשים ליאסר בהנאה: הוא יתחטא בו באפר
13 הזה: במת בנפש ואי זה מת של נפש האדם להוציא נפש בהמ' שאין טומאתה
צריכה הזאה (אלא טומאת שבעה), ד"א בנפש זו רביעית דם. את משכן
ה' טמא אם נכנס לעזרה אפילו בטבילה בלא הזאה שלישי ושביעי. טומאתו

הגהת המקרא.

ונבלעת בדגשות האות שאחריה על דרך חסרי פ"נ כמבואר במכלול בסוף
פעלי חסרי פ"א נו"ן כמו יגש יכה יגע ואחריה, ויתכן כי כל' הוייה במובן
משרש יזה לא נזה ויהיה ויו כמשפט פעל עבר לצורת פִּעֵל כמו וְהִי לאיד
עמך שהוא כמו והיה כנתוב במכלול, ככה ויז ומכתו ויזה
ובעבור שכפלה ה"א למד הפעל כמנהג בעלי ל"ה לכן נעתקה
נקודת עין הפעל תחת הפ"א כמשפט הלשון, ונראה בזה שאין לנו צורך
להוציא שנים משקלים ויז ויו, עיין מ"ש בפ' צו (ויקרא ו כ) אבל ואשר
יזה ומדמ'; וכבר כתבתי בפ' מצורע (ויקרא טו יט) כי כל לשון נדת אשה
הוא לשון ריחוק ומשרש נדה והנו"ן הכתובה לפי' הבנין ונו"ן השרש נבלעת
בדגש ובמלואו נְנֻדָּה אלא שנגרעה ה"א למ"ד הפעל בעבור תוספת ה"א לסי'
נקב', וכמנהג כל בעלי ל"ה כידוע מדקדוק הדקדוק.

אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃
15 וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו
טָמֵא הוּא׃ 16 וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־
חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא
שִׁבְעַת יָמִים׃ 17 וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת
הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃ * 18 וְלָקַח
אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל
וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם
וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר׃
19 וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו
וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ 20 וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא
וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ
הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־
זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ 21 וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת
עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי

בו אף על פי שטבל: כל הבא אל האהל בעוד שהמת בתוכו: 15 וכל כלי
פתוח בכלי חרס הכתוב מדבר שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו לפיכך
אם אין מגופת כמידתו פתולה עליו יפה בחבור טמא הוא הא אם יש צמיד
פתיל עליו טהור. פתיל לשון מחובר בל' עברי וכן נפתולי אלהים נפתלתי
(בראשית ל) נתחברתי עם אחותי: 16 על פני השדה רבותינו דרשו לרבות
גולל ודופק, ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת שם בנגיעה:
19 וחטאו ביום השביעי הוא גמר טהרתו: 20 ואיש אשר יטמא וגו', אם
נאמר מקדש למה נאמר משכן כו' כדאיתא בשבועות: 21 ומזה מי הנדה
רבותינו אמרו שהמזה טהור וזה בא ללמד שהנושא מי חטאת טמא טומאה

21 הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ פ

כ

1 וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם׃ 2 וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־

חמורה לטמא בגדים שעליו מה שאין כן בנוגע וזה שהוציאו בלשון מזה לומר לך שאינן מטמאין עד שיהא בהן שיעור הזאה. והנוגע יטמא ואין טעון 22 כבוס בגדים: וכל אשר יגע בו הטמא הזה שנטמא במת יטמא. והנפש הנוגעת בו בטמא מת. הטמא עד הערב כאן למדנו שטמא מת אבי אבות הטומאה והנוגע בו אב הטומאה ומטמא אדם זהו פירושה לפי משמעה והלכותיה, ומ"א העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן וזהו, ויקחו אליך, משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל כך יביאו זו לכפרה משלהם. פרה אדומה משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמרו תבא אמו ותקנח הצואה כך תבא פרה ותכפר על העגל. אדומה על שם אם יאדימו כתולע (ישעי' א) שהחטא קרוי אדום. תמימה על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם. לא עלה עליה עול כשם שפרקו מעליהן עול שמים. אל אלעזר כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות העגל ולפי שאהרן עשה את העגל לא נתנה לו עבודה זו על ידו שאין קטיגור נעשה סניגור. ושרף את הפרה כשם שנשרף העגל. עץ ארז ואזוב ושני תולעת שלשה מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל וארז הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכלן סימן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו. למשמרת כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות ואין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל שנאמר וביום פקדי ופקדתי וגו' (שמות לב), וכשם שהעגל מטמא כל העוסקין בו כך פרה מטמאה כל העוסקין בה וכשם שנטהרו באפרו שנאמר ויזר על פני המים וגו' (שמו' לב) כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וגו':

1 כל העדה עדה השלמה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים. ותמת שם מרים למה נסמכה פרשת מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה קרבנות מכפרין (ס"א כמו שפרה אדומה מכפרת) אף מיתת צדיקים מכפרת. ותמת שם מרים אף היא בנשיקה מתה ומפני מה לא נאמר בה ע"פ ה' שאינו דרך כבוד של מעלה ובאהרן נאמר על פי ה' באלה מסעי (במדבר לג):

2 ולא היה מים לעדה

מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן׃ וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ 3
לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ וְלָמָה 4
הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה
לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ׃ וְלָמָה הֶעֱלִיתֻנוּ 5
מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע
הַזֶּה לֹא מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן וּמַיִם
אַיִן לִשְׁתּוֹת׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהָל 6
אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא
כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם׃ פ שלישי (שני במחובר)
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח אֶת־הַמַּטֶּה 7 8
וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ
וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו
וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־
הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה 9

3 מכאן שכל מ' שנה היה להם הבאר בזכות מרים: ולו גוענו. הלואי גוענו. בגוע אחינו. במיתת אחינו בדבר למד שמיתת צמא מגונה ממנה. בגוע שם דבר הוא כמו במיתת אחינו ולא יתכן לפרשו כשמתו אחינו שאם כן היה לו ליכתב בגוע: 8 ואת בעירם. מכאן שחס הקב"ה על ממונם של ישראל:

ויקהילו

הבנת המקרא.

3 בגוע אחינו שם דבר הוא במיתת אחינו וכו' עכ"ל, לדעת כל המדקדקים בגוע הוא מקור מבנין הקל בשקל פְּעַל כמו כִּשְׁכַב אדוני המלך (מ"א א' כ"א) וכ"כ הראב"ע והרד"ק, אכן רש"י מאן בזה והדין עמו כי עברתי על פני כל המקרא ומצאתי כי כל הפעלים שסופם חי"ת או עי"ן כשבא לדבר בהם בל' מקור לעולם העי"ן בחולם בשקל פְּעוֹל ולא מצאנו בשקל פְּעַל כ"א שני' והם בגוע אחינו, שְׁלַח אצבע ישעי' נ"ח ט', לכן שניהם שמות דברים הם לא מקורים וכן תרגם אונקלוס במותא דאחנא ולא כד מיתו אחנא.

המורים

מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ׃ 10 וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסָּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם׃ 11 וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם׃ ס 12 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל

10 ויקהילו וגו'. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה. המן הסלע הזה נוציא לפי שלא היו מכירין אותו לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק הבאר והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאי זה סלע תוציאו לנו מים לכך אמ' להם המורים סרבנים ל' יוני שוטים מורים את מוריהם המן הסלע 11 הזה שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מי': פעמים לפי שבראשונה לא הוציא אלא טיפין לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע והמה דברו אל סלע אחר ולא הוציא אמרו שמא צריך להכות כבראשונה שנא' והכית בצור (שמו' יז) 12 ונזדמן להם אותו סלע והכוהו: יען לא האמנתם בי גלה הכתוב שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ כדי שלא יאמרו עליהם כעון דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו כך הי' עון משה ואהרן, והלא הצאן ובקר ישחט (במדב' יא) קשה מזו? אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתוב מפני קדוש השם. להקדישני שאלו דברתם אל הסלע והוציא הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה מקיים דברו של מקום קל וחומר אנו. לכן לא תביאו בשבועה כמו לכן נשבעתי לבית עלי (שמואל א ג) נשבע בקפיצה שלא ירבו בתפל' על כך:

המה

הבנת המקרא.

10 המורים סרבנים וכו', רצונו שתיבת מורים מפולשת במובן וי"ש במשמעותה שלש לשונות של גנאי, סרבנים, שוטים, ומלמדים את מלמדיהם, והכי איתא ברבות ובתנחומא מהו המורים? שיטין הרבה יש בו, המורים סרבנים, המורים שוטים שכן בכרכי הים קורין לשוטים מורים, המורים מלמדין את מלמדיהן, המורים מורי חצים וימצאוהו המורים אנשים בקשת (ש"א לא ג) עכ"ל, ומה שהשמיט רש"י הלשון הד' לפי שאין בלשון זה שום גנאי בכוונה ראשונה אם לא שנאמר ע"ד השאלה ומטעם חן פתוח לשונם, וזה מעט רחוק ממשמעות הענין.

הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם׃ 13 הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָֹה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם׃ ס רביעי 14 וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ׃ 15 וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ׃ 16 וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָֹה וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ׃ 17 נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה

13 המה מי מריבה הם הנזכרים במקום אחר את אלו ראו אצטגניני פרעה שמושיען של ישראל לוקה במים לכך גזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (שמות א) ויקדש בם שמתו משה ואהרן על ידם שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא ירא ומתקדש על הבריות וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך (תהלים סח) וכן הוא אומר בקרובי אקדש (ויקר' י): 14 אחיך ישראל מה ראה להזכיר כאן אחוה אלא אמר לו אחים אנחנו בני אברהם שנא' לו כי גר יהי' זרעך (בראשי' טו) ועל שנינו הי' החוב לפרעו. אתה ידעת את כל התלאה לפיכך פירש אביכם מעל אבינו וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (בראשי' לו) מפני השטר חוב המוטל עליהם והטילו על יעקב: 15 וירעו לנו סבלנו צרות רבות. ולאבותינו מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל: 16 וישמע קולנו בברכה שברכנו אבינו הקול קול יעקב (בראשית כז) שאנו צועקים ונענים. מלאך זה משה מכאן שהנביאים קרוים מלאכים ואומר ויהי מלעיבים במלאכי אלהים (ד"ה ב' ל"ו): 17 נעברה נא בארצך אין לך לעורר על הירושה של ארץ ישראל כשם שלא פרעת החוב, עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארצך. לא נשת' מי באר מי בורות הי' צריך לומר אלא כך אמר משה אע"פ שיש בידינו מן לאכול ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם מכאן לאכסנאי שאף על פי שיש בידו לאכול יקנ' מן החנוני כדי ליהנות את אושפיזו. דרך המלך נלך וגו' אנו חוסמים את בהמתנו ולא יטו לכאן ולכאן לאכול:

18 יָמִין וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא
19 לִקְרָאתֶךָ׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנַי וְנָתַתִּי
20 מִכְרָם רַק אֵין־דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה׃ וַיֹּאמֶר לֹא תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד
21 חֲזָקָה׃ וַיְמָאֵן ׀ אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו׃ פ חמישי (שלישי במחובר)

22 וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה
23 הֹר הָהָר׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
24 בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם לֵאמֹר׃ יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי
25 לְמֵי מְרִיבָה׃ קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ

18 פן בחרב אצא לקראתך אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם ואומרים ונצעק וישמע קולנו (דברי' כו) ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי ועל חרבך תחי' (בראשי' כו): 19 20 רק אין דבר אין שום דבר מזיקך: וביד חזק' בהבטחת
22 זקנו והידים ידי עשו (בראשי' כו): כל העדה כלם שלמים ועומדים ליכנס לארץ שלא הי' בהם אחד מאותן שנגזרה גזרה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שנא' בהם חיים כלכם היום (דברים ד). הר ההר הר על גבי הר כתפוח קטן על גבי תפוח גדול ואע"פ שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים שלש' נשארו בהן הר סיני לתור' והר נבו לקבורת מש' והר ההר לקבורת אהרן:
23 על גבול ארץ אדום מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה וכן הנבי' או' ליהושפט בהתחברך עם אחזיהו פרץ
25 ה' את מעשיך (ד"הב' כ'): קח את אהרן בדברי ניחומים אמור לו אשריך שתראה

הבנת המקרא.

25 קח את אהרן בדברי וכו', כבר כתב הרב בכמה מקומות כי כל לשון לקיחה

וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר׃ 26 וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־
בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן
יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם׃ 27 וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי כָּל־הָעֵדָה׃
28 וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם
אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר
וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר׃ 29 וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה
כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם

שתראה כתרך נתון לבנך, מה שאין אני זכאי לכך: 26 את בגדיו את בגדי כהונה גדולה הלבישהו והפשיטם מעליו לתתם על בנו בפניו, אמר לו הכנס למערה ונכנס ראה מטה מוצעת ונר דלוק אמר לו עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט קמוץ פיך וקמץ עצום עיניך ועצם מיד חמד משה לאותה מית' וזהו שנא' לו כאשר מת אהרן אחיך (דברי' לב) מיתה שנתאוית לה: 27 ויעש משה אע"פ שהדבר קשה לו לא עכב: 29 ויראו כל העדה וגו', כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד אמרו היכן הוא אהרן אמר להם מת אמרו אפשר מי שעמד כנגד המלאך ועצר המגפה ישלוט בו מלאך המות מיד בקש מש' רחמים והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במט' ראו והאמינו. כל בית ישרא' האנשי' והנשים לפי שהי' אהרן רודף שלום ומטיל אהב' בין בעלי מריב' ובין איש לאשתו. כי גוע אומר אני שהמתרגם דהא מית טועה הוא אלא אם כן מתרגם ויראו ואתחזיאו שלא אמרו רבותינו כי זה משמש בל' דהא אלא על מדרש שנסתלקו ענני כבוד וכדאמר רבי אבהו דא"ר אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו ועל ל' זה נופל ל' דהא לפי שהיא נתינת טעם למ' שלמעל' הימנו למה וייראו לפי שהרי מת אהרן אבל על תרגום וחזו כל כנשתא אין ל' דהא נופל אלא לשון אשר שהוא מגזרת שמוש אי שמשיכו אם משמש בלשון אשר כמו ואם מדוע לא תקצר רוחי (איוב כ"א) והרבה מפורשים מזה הלשון אם חרוצים ימיו (איוב י"ד):
וישמע

הבנת המקרא.

לקיחה באדם הוא המשכה בדברים כמו ויקח קרח, ואת עמו לקח עמו (שמות יד ו) ועיין בפירושו בראשית מ"ג ט"ו.
29 כי גוע אומר אני שהמתרגם וכו', כל הדבור הזה מבואר בטיב בפי' רא"ם ותוס' במס' ר"ה דף ג' א' ע"ש.

כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ס וַיִּשְׁמַע

1 הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ ׀ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי׃

2 וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־עָרֵיהֶם׃

3 וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם חָרְמָה׃ פ

4 וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ׃

1 וישמע הכנעני שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כולי כדאי' בראש הסכ', ועמלק מעולם רצועת מרדות לישרא' מזומן בכל עת לפורענות. יושב הנגב זה עמלק שנא' עמלק יושב בארץ הנגב (במדב' יג) ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישרא' מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינן כנענים ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם ל' כנען אמרו נתפלל כתם שנאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי. הדרך האתרים דרך הנגב שהלכו בו מרגלים שנא' ויעלו בנגב (במדב' יג), דבר אחר דרך האתרי' דרך התייר הגדול הנוסע לפניה' שנא' דרך שלשת ימי' לתור להם מנוח (במדב' י).

2 וישב ממנו שבי אינו אלא שפחה אחת: והחרמתי אקדיש שללם לגבוה:

3 ויחרם אתהם בהריג'. ואת עריהם חרמי גבוה:

4 דרך ים סוף כיון שמת אהרן ובא' עליהם מלחמ' זו חזרו לאחוריהם דרך ים סוף הוא הדרך שחזרו להם כשנגזר עליהם גזרת מרגלים שנא' וסעו המדברה דרך ים סוף (דברי' א) וכאן חזרו לאחוריהם שבע מסעות שנא' ובני ישרא' נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן (דברים י) וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאלו הוא בפניהם צא ודוק במסעות ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר. לסבוב את ארץ אדום שלא נתנם לעבור בארצו: ותקצר נפש העם בדרך בטורח הדרך שהוקשה להם אמרו עכשיו היינו קרובים ליכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו כך חזרו אבותינו ונשתהו שלשים ושמונה שנה עד היום לפיכך קצרה נפשם בעינוי הדרך ובלשון לעז אנקרוי"לוד (ווידריוולנין) ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך בהיותו

5 וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָה הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל׃ 6 וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם אֵת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־רָב מִיִּשְׂרָאֵל׃ 7 וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם׃ 8 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי׃ 9 וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ

בדרך ולא פירש בו במה קצרה שכל מקום שתמצא קצור נפש במקרא מפורש שם במה קצרה כגון ותקצר נפשו בהם (זכרי' יא) וכגון ותקצר נפשו בעמל ישראל (שופטי' י) וכל דבר קשה על אדם נופל בו ל' קצור נפש כאדם שהטורח בא עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער ובדבר המטריח נופל ל' גידל שגדול הוא וכבד על האדם כגון וגם נפשם בחלה בי גדלה עלי (זכרי' יא) ויגאה כשחל תצודני (איוב י) כללו של פירו' כל לשון קצור נפש בדבר ל' שאין יכול לסבלו הוא שאין הדעת סובלו: 5 באלהים ובמשה השוו עבד לקונו. למה העליתנו שניהם שוים. ונפשנו קצה אף זה ל' קצור נפש ומאוס. בלחם הקלוקל לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במיעינו כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא: 6 את הנחשים השרפים ששורפים את האדם בארס שיניה'. וינשכו את העם יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה יבא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד ויפרע מכפויי טוב' שדבר אחד משתנה להם לכמ' טעמים: 7 ויתפלל משה מכאן למי שמבקשים ממנו שיתפלל שלא יהא אכזרי מלמחול: 8 על נס על כלונס שקורין פירק"א בלעז (טטונגע) וכן כנס על הגבעה (ישעי' ל) ארים נסי (ישעי' מ) שאו נס (ישעי' יג) ולפי שהוא גבוה לאות ולראיה קוראו נס. כל הנשוך אפילו כלב או חמור נושכו היה נזוק ומתנונה והולך אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית לכך נאמר כאן וראה אותו ראייה בעלמא ובנשיכת הנחש נאמר והביט והי' אם נשך הנחש את איש והביט וגו' שלא הי' ממהר נשוך הנחש להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכוונה ואמרו

נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת וָחָי׃ 10 וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת׃ 11 וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ׃ 12 מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרֶד׃ 13 מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין

רבותינו וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נמוקים: 9 נחש נחשת לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה קוראו נחש ואני אעשנו של נחשת ל' נופל על לשון: 11 בעיי העברים לא ידעתי למה נקרא שמם עיים ועי ל' חורבה הוא דבר הטאוט במטאטא והעי"ן בו יסוד לבדה והוא מל' יעים ויעה ברד (ישעי' כח), העברים דרך מעבר העוברים שם את הר נבו אל ארץ כנען שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמורי. על פני מואב 13 ממזרח השמש במזרחה של ארץ מואב: מעבר ארנון הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני לארנון בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב. היוצא מגבול האמורי רצועה יוצאה מגבול האמורי והיא של אמוריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב (כי ארנון גבול מואב והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם ואע"פ שלא פירשה משה פירשה יפתח) כמו שאמר יפתח וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה (שופטי' יא) ומשה רמז כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים
היושבים

הבנת המקרא.

11 בעיי העברים לא ידעתי למה נקרא שמם עיים וכו' עכה"ד, להבנת הדבור הזה יש לדעת כי עיי העברים ת"א מגיזת עבראי וכן ת"י וטעמו דרך מעבר העברים, וכן ת"י מעבר מכמש (ש"א יג כג) מגיזת מכמש וכמו שפי' רש"י שם וא"כ עיי העברים פירושו דרך מעבר העברים לזאת אמר לא ידעתי למה נקרא שמם עיים שהוא לשון חורב מגזרת יעים שהם המגרפות שמטאטין וגורפין בהם אפר הכירות ומן ויעה ברד דישעי' כ"ח י"ז כמפורש שם, וכבר כתבתי בכמה מקומות כי כן שטת רש"י ז"ל שכל התיבות שיש בהם מאותיות הנחות אינם מעיקר היסוד לכן הם נלוים במעגלותם אע"פ שהם שוים בעיקר פתרונם כעיקר יסודם, וככה יעה ויעים ועי ועיים אין בעיקר יסודם כ"א העי"ן לבדו.

מואב ובין האמרי׃ על־כן יאמר בספר מלחמת 14
יהוה את־והב בסופה ואת־הנחלים ארנון׃
ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען 15
לגבול מואב׃ ומשם בארה הוא הבאר אשר 16
אמר יהוה למשה אסף את־העם ואתנה להם
מים׃ ס אז ישיר ישראל את־השירה 17
הזאת עלי באר ענו־לה׃ באר חפרוה שרים 18

היושבים בשער (דברי' ב) מה לא נתנום לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום סביב אף מואב כן. גבול האמורי תחום סוף מצר שלהם וכן גבול מואב (דברי' ב) ל' קצה וסוף: על כן יאמר על חנייה זו ונסים שנעשו בה יאמר 14 בספר מלחמות ה' כשמספרים נסי' שנעשו לאבותינו יספרו את והב כמו את יהב כמו שיאמר מן יעד ועד כך יאמר מן יהב והב והוי"ו יסוד הוא כלומר את אשר יהב להם והרב' נסים בים סוף. ואת הנחלים ארנון כשם שמספרים בנסי ים סוף כך יש לספר בנסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הנסי'? ואשד הנחלים תרגום של שפך אשד שפך הנחלים שנשפך שם 15 דם אמוריים שהיו נחבאים שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר וההרים סמוכים זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר הזה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבור נצא מן המערות בהרי' שלמעל' מהם ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב ובהר של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ כיון שבאו ישרא' לעבור נזדעזע ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת להקביל פני גבירתה ונתקרב לצד הר של מואב ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום וזהו אשר נטה לשבת ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב: ומשם 16 בארה משם בא האשד אל הבאר, כיצד? אמר הקב"ה מי מודיע לבני הנסים הללו (המשל אומר נתת פת לתינוק הודיעו לאמו) לאחר שעברו חזרו ההרים למקומן והבאר ירדה לתוך הנחל והעלה משם דם ההרוגים וזרועות ואברים ומוליכתן סביב המחנ' וישרא' ראו ואמרו שיר': עלי באר מתוך הנחל והעלי 17 מה שאת מעלה (ומנין שהבאר הודיעה להם שנא' ומשם בארה וכי משם היתה והלא מתחלת מ' שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים וכן אז ישיר השיר' הזאת נאמר' בסוף ארבעי' והבאר נתנ' להם מתחלת מ' מה ראה ליכתב כאן אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו) באר חפרוה זאת היא הבאר אשר 18

כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר
19 מַתָּנָה׃ וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת׃
20 וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה
וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃ פ שביעי (רביעי במחובר)
21 וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי
22 לֵאמֹר׃ אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה בְּשָׂדֶה
וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ
23 עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ׃ וְלֹא־נָתַן סִיחֹן אֶת־
יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ

19 חפרוה שרים מש׳ ואהרן. במשענותם במט׳. וממדבר נתנ׳ להם: וממתנ׳
20 נחליאל כתרגומו: ומבמות הגיא אשר בשדה מואב כי שם מתה מש׳ ושם
בטלה הבאר, ד״א כרוה נדיבי הע׳, כל נשיא ונשיא כשהיו חונים נוטל מקלו
ומושך אצל דגלו ומחנהו ומי הבאר נמשכים דרך אותו סימן ובאין לפני חניית
כל שבט ושבט. במחוקק על פי משה שנקרא מחוקק שנא׳ כי שם חלקת מחוקק
ספון (דברים לג) ולמה לא נזכר משה בשירה זו לפי שלקה על ידי הבאר וכיון
שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקדוש ברוך הוא, משל למלך שהיו
מזמנין אותו לסעודה אומר אם אוהבי שם ואם לאו איני הולך. ראש
הפסגה כתרגומו ריש רמתא. פסגה לשון גובה וכן פסגו ארמנותיה
(תהלים מח) הגביהו ארמנותיה. ונשקפה אותה הפסגה על פני המקום
ששמו ישימון והוא ל׳ מדבר שהוא שמם, ד״א ונשקפה הבאר על פני הישימון
שנגנזה בימה של טבריא והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים והיא
21 הבאר כך דרש רבי תנחומא: וישלח ישראל מלאכים ובמקום אחר תולה
השליחות במשה שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות (דברים ב) וכן וישלח
משה מלאכים מקדש אל מלך אדום (במדבר כ) וביפתח הוא אומר וישלח ישרא׳
מלאכים אל מלך אדום וגומר (שופטים יא) הכתובים הללו צריכים זה לזה זה
נועל וזה פותח שמשה הוא ישראל וישראל הם משה לומר לך שנשיא הדור הוא
22 ככל הדור כי הנשיא הוא הכל: אעברה בארצך אף על פי שלא נצטוו
23 לפתוח להם בשלום בקש מהם שלום: ולא נתן סיחון לפי שכל מלכי כנען
היו מעלין לו מס שהי׳ שומרם שלא יעברו עליהם גייסות כיון שאמרו לו ישרא׳
נעברה נא בארצך (במדב׳ כ) אמר להם כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם

וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה
וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל׃ 24 וַיַּכֵּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב
וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן
כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃ 25 וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הֶעָרִים
הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן
וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ׃ 26 כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
הִוא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח
אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־אַרְנֹן׃ 27 עַל־כֵּן יֹאמְרוּ
הַמֹּשְׁלִים בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן׃
28 כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן
אָכְלָה עָר מוֹאָב בַּעֲלֵי בָּמוֹת אַרְנֹן׃ 29 אוֹי־לְךָ

מפניכם ואתם אומרים כך. ויצא לקראת ישראל אלו היתה חשבון מלאה יתושין
אין כל בריה יכולה לכבשה ואם היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבשו
וכ"ש שהיה בחשבון אמר הקב"ה מה אני מטריח על בני כל זאת לצור על כל עיר
ועיר נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כלם למקום אחד
ושם נפלו ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם כי אין איש שם אלא
נשים וטף: כי עז ומהו חזקו התראתו של הקב"ה שאמר להם אל תצורם וגו' 24
(דברי' ב): בנותיה כפרים הסמוכים לה: והוא נלחם למה הוצרך ליכתב 25 26
לפי שנא' אל תצר את מואב (דברי' ב) וחשבון משל מואב היתה כתב לנו שסיחון
לקחה מהם ועל ידו טהר' לישראל. מידו מרשותו: על כן על אותה מלחמה 27
שנלחם סיחון במואב. יאמרו המושלים בלעם שנא' בו וישא משלו (במדב' כג)
המושלים בלעם ובעור והם אמרו באו חשבון שלא היה סיחון יכול לכבשה והלך
ושכר את בלעם לקללו וזהו שאמר לו בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו'
(במדב' כג). תבנה ותכונן חשבון בשם סיחון להיות עירו: כי אש יצאה 28
מחשבון משכבשה סיחון. אכלה ער מואב שם אותה המדינ' קרוי ער בל'
עברי ולחיית בל' ארמי. ער מואב ער של מואב: אוי לך מואב שקללו את 29
מואב

הבנת המקרא.

28 אכלה ער מואב שם אותה המדינה קרוי ער וכו' ער של מואב עכ"ל
נראנו שהוא שם עצם פרטי למדינה אחת ממדינות מואב, וכ"כ בפירושו
לישעי'

מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם וּבְנֹתָיו
30 בַּשְּׁבִית לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן׃ וַנִּירָם אָבַד חֶשְׁבּוֹן
31 עַד־דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר עַד־מֵידְבָא׃ וַיֵּשֶׁב

נקוד על ר׳

מואב שימסרו בידו. כמוש שם אלהי מואב. נתן הנותן את בניו של מואב. פליטם נסים ופליטים מחרב ואת בנותיו בשבית וגו׳: ונירם אבד מלכות שלהם. אבד חשבון עד דיבון מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם וכן עד דיבון תרגום של סר עד כלומר סר ניר מדיבון ניר ל׳ מלכות ועול וממשל׳ איש כמו למען היות ניר לדוד עבדי (מלכי׳ א יא). ונשים שי״ן דגוש׳ ל׳ שממה כך יאמרו המושלים ונשים אותם. עד נפח השימונו עד נפח
וישלח

הבנת המקרא.

לישעי׳ ט״ו א׳ כי ער וקיר שתי מדינות מואב הם, ובלשון ארמי נקראת ער לחיית ולכן ת״א לחית גם יונתן תרגם כן בכל מקום, ויאמר הרא״בע בנחות בשער השמות ז״ל: ודע כי שם העצם לא יסמך אם היה בן אדם כי מצאנו מבית לחם יהודה עכ״ל, וכוונתו דוקא אם הוא בן אדם לא יסמך אבל אם הוא שם עיר יסמך כי מצאנו מבית לחם יהודה, וכן כתב רד״ק במכלול בשימושי הה״א ושם מקום פעמים עם ה״א הידיעה כמו הָעַי, בַּקַּרְקֹר וכו׳ וכן לא יסמך שם מקום אלא מעטים מצאנום סמוכים כמו ער מואב, ציון קדוש ישראל (ישעי׳ ס יד).

30 ונירם אבד מלכות שלהם וכו׳, לדעת רש״י שרשו ניר וככה לדעתו נינם יחד דתילים ע״ד משרש נין רק פתחות הוי״ו הוא זר שהי׳ לו לינקד וְנִירם בשו״א כי הפתח מורה על חסרון ה״א הדעת וכאילו הוא והנירם: שטעמו והניר שלהם וזה שלא על המנהג לחבר ה״א הידיעה בראש התיבה עם אחת מאותיות הכינויים בסופה, ומ״מ מצאנו לו חבירים מעטים ע״ד זרות כמו הערכך האהלי; ויש מפרשים ונירם מלשון יריה והשלכה כמו ירה בים והנון לכי׳ המדברים ונירה אותם והוי״ו הפתוחה להפך התיבה מלשון עתיד ללשון עבר כמנהג ואמרו נינם יחד גם הוא מל׳ ולא הונו איש את עמיתו ומשרש ינה רק זר קמצות הרי״ש והנו״ן והי׳ ראוים להנקד בצר״י נירם נינם, אכן גם לזרות זה מצאנו חברי׳ ילְבִּשֵׁם הכהן, לא ישיבֵם בק״כתו׳ במכלול.

ונשים שי״ן דגושה לשון שממה וכו׳, בתיבה זאת נחלקו המדקדקים י״א ששרשו אשם והיה ראוי וַנְאשים אלא שנפלה האל״ף ונדגש השי״ן להורות על החסרון, וי״א שהוא מבעלי הכפל ולכן נדגש השי״ן להורות על חסרון אות שאחריו כמו וַיַּסֵּב אלהים, כי תַּתֵּם דרכיך והחירק תמורת הצר״י וככה אם לא ישימם (ירמי׳ מט כ), וי״א ששרש התיבה ישם ומן בעלי פ״י הנחים ע״ד בעלי פ״נ כמו יצב יצק יצר ונמצאו וַיַּצֵּב

ישראל בארץ האמרי: וישלח משה לרגל [32]
את־יעזר וילכדו בנתיה ויירש את־האמרי
אשר־שם: ויפנו ויעלו דרך הבשן ויצא עוג [33]
מלך־הבשן לקראתם הוא וכל־עמו למלחמה
אדרעי: ויאמר יהוה אל־משה אל־תירא אתו כי [34]
בידך נתתי אתו ואת־כל־עמו ואת־ארצו ועשית
לו כאשר עשית לסיחן מלך האמרי אשר
יושב בחשבון: ויכו אתו ואת־בניו ואת־כל־ [35]
עמו עד־בלתי השאיר־לו שריד ויירשו את־
ארצו: ויסעו בני ישראל ויחנו בערבות מואב [1]
מעבר לירדן ירחו: ס ויַרא [2]
בלק בן־צפור את כל־אשר־עשה ישראל
לאמרי: ויגר מואב מפני העם מאד כי רב־ [3]

[32] וישלח משה לרגל את יעזר המרגלים לכדוה אמרו לא נעשה כראשונים
[34] בטוחים אנו בכח תפלתו של משה להלחם: אל תירא אותו שהיה משה ירא
להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם שנא' ויבא הפליט (בראשי' יד) הוא
עוג שפלט מן הרפאים שהכו כדר לעומר וחבריו בעשתרות קרנים שנאמ' רק
[35] עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים (יהושע יג): ויכו אותו משה הרגו כדאי'
בברכות בהרואה עקר טורא בר תלתא פרסי וכו':
[2] וירא בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי אמר אלו שני מלכי' שהיינו
[3] בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם אנו על אחת כמ' וכמ' לפיכך ויגר מואב

מנחת המקרא.

לאתיה (יהושע ו' כ"ו), והגד השוה שבהם כי אשם וישם ושמם כולן
לשון שממה הם, וכבר כתבתי כי לשטת רשי' אין בעיקר יסודם כ"א שם
ב' אותיות כראות, ועיין מ"ש שמות ט"ז ז' על כי תלינו עלינו, .גם כ"א
י"ג אכל ואשר לא נדה, גם ויקרא כ' י"ח על מקורה הערה.

הוא ויקץ מואב מפני בני ישראל: ויאמר מואב אל־זקני מדין עתה ילחכו הקהל את־כל־סביבתינו כלחך השור את ירק השדה ובלק

5 בן־צפור מלך למואב בעת ההוא: וישלח מלאכים אל־בלעם בן־בעור פתורה אשר על־הנהר ארץ בני־עמו לקרא־לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את־עין הארץ והוא

6 ישב ממלי: ועתה לכה־נא ארה־לי את־העם

ל' מורא כמו גורו לכם (איוב יט). ויקץ מואב קצו בחייהם (כמו קצתי בחיי (בראשי' כז) והוא מקרא קצר: אל זקני מדין והלא מעולם היו שונאים זה את זה שנא' המכ' את מדין בשדה מואב (בראשי' לו) שבאה מדין על מואב למלחמ' אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניה', ומה ראה מואב ליטול עצה ממדין כיון שראו ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל נשאל מהם מה מדותיו אמרו להם אין כחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבא עליהם באדם שכחו בפיו. כלחך השור כל מה שהשור מלחך אין בו ברכ'. בעת ההיא לא הי' ראוי למלכות מנסיכי מדין היה וכיון שמת סיחון מינוהו עליהם לצורך

5 שעה: פתורה כשלחני הזה שהכל מריצים לו מעות כך כל המלכים מריצין לו אגרותיהם ולפי פשוטו של מקרא כך שם המקום. ארץ בני עמו של בלק משם הי' וזה הי' מתנבא ואומר לו עתיד אתה למלוך. ואת תאמר מפני מה השרה הקב"ה שכינתו על גוי רשע כדי שלא יהא פתחון פה לאומות לומר אלו הי' לנו נביאים חזרנו למוטב העמיד להם נביאים והם פרצו גדר העולם שבתחל' היו גדורים בעריות וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות. לקרא לו הקריא' היתה שלו ולהנאתו שהי' פוסק לו ממון הרב'. עם יצא ממצרים ואם תאמר מה מזיקך, הנה כסה את עין הארץ סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו עמדו עליהם והרגום. והוא יושב ממלי חסר כתיב קרובים הם להכריתני כמו:

כי

הבנת המקרא.

3 ויקץ מואב קצו בחייהם עכ"ל, המעיין במקראי קדש יראה כי כל לשון קץ שהוא לשון מיאוס לעולם יבוא אחריו מיאוס הדבר בדבר המיאוס כמו קצתי בחיי מפני בנות חת, ואקוץ בם, ואל תקוץ בתוכחתו, לזאת הוסיף רש"י מלת בחייהם והורה בזה שבכל מקום שלא נזכר אחריו המיאוס הרצון בו שמואס בחיים, ולכן גם על ויקוצו מפני בני ישראל בפ' שמות פי' קצו בחייהם.

5 ממלי חסר כתיב וכו', בעבור שכל לשון מול למול ממול שהם לשון

הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ
וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ
מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר׃ 7 וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב
וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם
וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק׃ 8 וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ
פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר
יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם׃ 9 וַיָּבֹא
אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה

6 כי אמילם (תהלים קיח): נכה בו אני ועמי נכה בהם, ד"א לשון משנה הוא (ס"א מיעוט) מנכה לו מן הדמים לחסר מהם מעט. כי ידעתי וגו' על ידי
7 מלחמות סיחון שעזרתו להכות את מואב: וקסמים בידם כל מיני קסמים שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי, ד"א קסם זה נטלו בידם זקני מדין אמרו אם יבא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש ואם ידחנו אין בו תועלת לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם שנא' וישבו שרי מואב
8 עם בלעם אבל זקני מדין הלכו להם: לינו פה הלילה אין רוח הקדש שורה עליו אלא בלילה וכן לכל נביאי אומות העולם ע"א וכן לבן בחלום הלילה שנאמר ויאמר ה' אל לבן הארמי בחלום הלי' (בראשי' לא) כאדם ההולך אצל פלגשו בהחבא. כאשר ידבר ה' אלי אם ימליכני ללכת עם בני אדם כמותכם אלך עמכם שמא אין כבודו לתתי להלוך אלא עם שרים גדולי' מכם. וישבו ל' עכב':
9 מי האנשים האלה עמך להטעותו בא אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו אין

. בבנת המקרא.

נוכח ונגד כולם מלאים כתיבין חוץ מן זה לכן הוא מורכב מן לשון מול ומן לשון מלילה שהוא לשון כריתה לזאת פירשו רז"ל קרובים להכריתנו.

6 נכה בו אני ועמי נכה בהם, ד"א בל"מ מעוט הוא וכו', דע כי לדעת הראב"ע והרד"ק מלת נכה ל' הכאה והוא מקור מבנין הכבד הדגוש כמו אם עַנֵּה תענ', והנקה לא אנקך ודומיהם אבל רש"י מאן בזה והדין עמו כי כל ל' הכאה בכל המקרא לא מצאנום רק בבנין הפעיל לא בבנין הכבד הדגוש לכן אם נפרש מלת נכה מל' הכאה על כרחנו שהנו"ן לשי' המדברים אני ועמי נכה בו, או שאיננו ל' הכאה כלל כ"א ל' חסרון והנו"ן שרש בתיב' וזה פי' ד"א בלשון משנה וכו', וכבר דברתי מזה בסוף פ' וארא אבל והפשתה
9 והשעורה נוכת' (שמו' ט לא) ע"ש. מי האנשים וגו' להטעותו בא וכו', ברשי'

עִמָּךְ׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר 10
מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי׃ הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם 11
ויכס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לכה קָבָה־לִּי אֹתוֹ
אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים 12
אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם

10 אין דעתו שוה עליו אף אני אראה עת שאוכל לקלל ולא יבין: בלק בן צפור וגו'
11 אע"פ שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים: קבה לי זו קשה מארה לי
שהיא נוקב ומפרש. וגרשתיו מן העולם ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ
12 אני מבקש אלא להסיעם מעלי ובלעם הי' שונאם יותר מבלק: לא תלך עמה'
אמר לו א"כ אקללם במקומי אמר לו לא תאור את העם אמר לו אם כן אברכם
אמר לו אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא משל אומרי' לצרעה (צ"ל לדבורה)
לא

הבנת המקרא.

ברש"י כ"י יש כאן תוספת לרבינו יוסף ב"ר שמעון ז"ל מי האנשים האלה עמך, כך הילוך המליץ כשיבוא לתפוש את האדם הוא שואלו מה זה כדי שישיבנו ומתוך תשובתו נכנס עמו בדבר ואומר מה בדעתו על אותו הדבר, שכן אתה מוצא ביתרו שאל למשה מדוע אתה יושב לבדך (שמות יח יד) שהדבר זה שאתה יושב לבדך לדון יחידי גורם שכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב שאין אחד מהם נפטר לביתו לפי שאין נעשה בו דינו, וכל זה הי' שואלו כדי לפתוח לו פתח תשובה כהשיבו כי יבוא אלי העם וגו' כי יהי' להם דבר וגו' ויתפשהו מתוך דבריו ויאמר נבל תבול גם העם הזה שלא תוכל עשוהו לבדך, שמתוך שאתה דן את כולם אין משפט כולם נעשה אלא המתבקש תחלה הוא נשפט וכולם מצפין ועומדין מבקר עד ערב, אלא שמע בקולי איעצך היה אתה לעם מול האלהים, היה אתה למד מן הקב"ה את הדינים לעם לצורך העם לדון את העם והבאת אתה את הדברים אל האלהים היה נשאל ממנו מה משפט בדבר זה ולאח"כ והזהרת אתהם היה מוסר להם הדינים שקבלת מפי הגבורה שיהיו יודעין לשפוט משפט אמת, ומשתמסור להם הדינים תחזה בהם שיהיו הגון לדבר ושמת עליהם שרי אלפים ושפטו את העם בכל עת שיהיה להם דין ולא יהיו מצפים ועומדים מבקר עד ערב, וגם כל העם הנצב עליך עכשו משחרית לערבית על מקומו שתתקנת לו אל שרי האלפים יבוא בשלום בכל שעה שירצה ולא יצטרך להמתין עליך; כיוצא בו אומר בקין אי הבל אחיך כדי לכנוס עמו בדברים ולתופשו מתוך תשובתו; ודכותי' ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה, וכי תעלה על דעתך מי שנאמר בו אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו (ירמיה כ"ג כ"ד) שהיה יוכל להתחבאות מפניו אלא לתופשו מתוך דבריו נכנס עמו לדבר; כיוצא בו במשה ויאמר ה' מזה בידך (שמו' ד ב) ויאמר מטה ויאמר השליכהו ארצה; כיוצא בו כאשר יאמרו אליך בני עמך לאמר הלא תגיד לנו מה אלה לך דבר אליהם כה אמר ה' הנה אני לוקח וגו' (יחזקאל לז יט); כיוצא בו בחגי (ב') שאל נא את הכהנים וגו' שכל הפרש' כולה כששאלם אם יגע טמא איש בכל אלה היטמא ויאמרו יטמא ויאמר כן העם הזה וגו'; וכן בחזקיה הוא אומר מה אמרו האנשים האלה ומאין יבואו אליך ומה ראו בביתך כדי שיאמר כל אשר בביתי ראו וגו' (ישעי' לט ג) ויתפשם בדבר זה, אף כאן כדי שיאמר בלק בן צפור שלח אלי לקלל וישיבנו לא תלך ולא תקלל.

שני

כִּי בָרוּךְ הוּא׃ * (13) וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל־אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתִתִּי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם׃ (14) וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ׃ (15) וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה׃ (16) וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אַל־נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי׃ (17) כִּי־כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וּלְכָה־נָּא קָבָה לִּי אֵת הָעָם הַזֶּה׃ (18) וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדֵי בָלָק אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה׃ (19) וְעַתָּה שְׁבוּ נָא בָזֶה גַּם־אַתֶּם הַלָּיְלָה וְאֵדְעָה מַה־יֹּסֵף יְהוָה דַּבֵּר עִמִּי׃ (20) וַיָּבֹא אֱלֹהִים ׀ אֶל־בִּלְעָם לַיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ אִתָּם וְאַךְ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־

(13) לא מדובשיך ולא מעוקציך: להלוך עמכם אלא עם שרים גדולים מכם למדנו שרוחו גבוהה ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בל' גסות לפיכך ויוסף עוד בלק וגו': (17) כי כבד אכבדך מאד יותר ממה שהיית נוטל לשעבר אני נותן לך: (18) מלא ביתו כסף וזהב למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים אמר ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור חיילות רבות ספק נוצח ספק אינו נוצח ואני ודאי נוצח. לא אוכל לעבור על כרחו גלה שהוא ברשות אחרים ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל הברכות שנתברכו האבות מפי השכינ': (19) גם אתם פיו הכשילו גם אתם סופכם לילך בפחי נפש כראשונים. מה יוסף לא ישנה דבריו מברכה לקללה הלואי שלא יוסיף לברך כאן נתנבא שעתיד להוסיף להם ברכות על ידו: (20) אם לקרא לך אם הקריאה שלך וכסבור אתה ליטול עליה שכר קום לך אתם. ואך על כרחך את הדבר אשר אדבר אליך

אדבר אליך אתו תעשה: * ויקם בלעם בבקר [21]
ויחבש את אתנו וילך עם שרי מואב: ויחר אף [22]
אלהים כי הולך הוא ויתיצב מלאך יהוה
בדרך לשטן לו והוא רכב על אתנו ושני נעריו
עמו: ותרא האתון את מלאך יהוה נצב בדרך [23]
וחרבו שלופה בידו ותט האתון מן הדרך
ותלך בשדה ויך בלעם את האתון להטתה
הדרך: ויעמד מלאך יהוה במשעול הכרמים [24]
גדר מזה וגדר מזה: ותרא האתון את מלאך [25]
יהוה ותלחץ אל הקיר ותלחץ את רגל בלעם
אל הקיר ויסף להכתה: ויוסף מלאך יהוה [26]
עבור ויעמד במקום צר אשר אין דרך לנטות

21 אותו תעשה ואף על כ"כ וילך בלעם אמר שמא אפתנו ויתרצה: ויחבוש את אתונו מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו, אמר הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנא' וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו
22 (בראשי' כב). עם שרי מואב לבו כלבם שוה: כי הולך הוא ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך. לשטן לו מלאך של רחמים הי' והי' רוצה למנעו מלחטוא שלא יחטא ויאבד. ושני נעריו עמו מכאן לאדם חשוב היוצא
23 לדרך יוליך עמו שני אנשי' לשמשו וחוזרים ומשמשים זה את זה: ותרא האתון והוא לא ראה שנתן הקב"ה רשות לבהמ' לראות יותר מן האדם שמתוך שיש בו דעת תטרף דעתו כשירא' מזיקין. וחרבו שלופה בידו אמר רשע זה הניח כלי אומנותו שכלי זיינן של אומות העולם בחרב והוא בא עליהם בפיו שהוא אומנות שלהם אף אני אתפוש את שלו ואבא עליו באומנותו וכן סופו ואת בלעם
24 בן בעור הרגו בחרב (במדב' לא): במשעול כתרגומו בשביל, וכן אם ישפוק עפר שומרון לשועלים (מלכי' א' כ) עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלוכן וכן מי מדד בשעלו מים (ישעי' מ) ברגליו ובהלוכו. גדר מזה סתם גדר של אבני'
25 26 הוא: ותלחץ היא עצמ'. ותלחץ את אחרים את רגל בלעם: ויוסף מלאך ה' עבור לעבור עוד לפניו להלוך להיות לפניו במקום אחר כמו והוא עבר

יָמִין וּשְׂמֹאול׃ 27 וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה
וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־
הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל׃ 28 וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי הָאָתוֹן
וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתַנִי
זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים׃ 29 וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי
הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ׃
30 וַתֹּאמֶר הָאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ
אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן
הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא׃ 31 וַיְגַל יְהוָה
אֶת־עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב
בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלֻפָה בְּיָדוֹ וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו׃
32 וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה עַל־מָה הִכִּיתָ
אֶת־אֲתֹנְךָ זֶה שָׁלוֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי
לְשָׂטָן כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי׃ 33 וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן

לפניהם (בראשי' לג) ומדרש אגדה יש בתנחומ' מה ראה לעמוד בשלש' מקומות
סימני אבות הראהו: 28 זה שלש רגלים רמז לו אתה מבקש לעקור אומה
החוגגת שלש רגלים בשנ': 29 התעללה כתרגומו ל' גנאי ובזיון. לו יש חרב
בידי גנות גדולה הי' לו דבר זה בעיני השרים זה הולך להרוג אומה שלמ' בפיו
ולאתון זו צריך לכלי זיין: 30 ההסכן הסכנתי כתרגומו וכן הלא' יסכן גבר
(איוב כב) ורבותינו דרשו מקרא זה בגמרא אמרו ליה מאי טעמא לא רכבת
אסוסיא אמר להון ברטיבא שדאי ליה כולי כדאי' במסכתא עבודת אלילים:
32 כי ירט הדרך לנגדי רבותינו דרשוהו נוטריקון יראה ראתה נטתה בשביל
שהדרך לנגדי כלומר לקנאתי ולהקניטני ולפי משמעו כי חרד הדרך לנגדי ל'
רטט

הגהת המקרא.

29 התעללת כתרגומו ל' גנאי ובזיון עכ"ל, ור"ל שהוא ל' שחוק ולא ל' פועל
ומעללים וכמו שהוכיח הרב בריש פ' בא אשר התעללתי במצרי' (שמו' י ב) ע"ש.

וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי נָטְתָה מִפָּנַי כִּי
34 עַתָּה גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי׃ וַיֹּאמֶר
בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי
כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדָּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע
35 בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִּי׃ וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־
בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־
אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־שָׂרֵי
36 בָלָק׃ וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי־בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ
אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר
37 בִּקְצֵה הַגְּבוּל׃ וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא
שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ לָמָּה לֹא־
38 הָלַכְתָּ אֵלָי הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבְּדֶךָ׃ וַיֹּאמֶר

רטט כי ראיתי בעל הדרך שחרד ומהר הדרך שהוא לכעסי ולהמרותי ומקרא קצר הוא כמו ותכל דוד (שמואל ב יג), לשנא אחריכא ירט לשן רצון וכן ועל ידי רשעים ירטני (איו' יז) מפייס ומנחם אותי על ידי רשעי' שאינן שאר מקניטי':
33 אולי נטתה כמו לולא פעמים שאולי משמש בל' לולא. גם אותכה הרגתי הרי זה מקרא מסורס והוא כמו גם הרגתי אותך כלומר לא העכבה בלבד קראתך על ידי כי גם ההריגה ואותה החייתי ועתה מפני שדבר' והוכיחתך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה כמו שכתוב ויאמר לא הרגתיה שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקו' על כבוד הבריות
34 וכן והרגתם את האש' ואת הבהמה תהרוגו (ויקר' כ): כי לא ידעתי גם זה גנותו ועל כרחו הודה שהוא הי' משתבח שיודע דעת עליון ופיו העיד לא ידעתי.
אם רע בעיניך אשובה לי להתריס נגד המקום היא תשובה זו אמר לו היא בעצמו צוני ללכת ואתה מלאך מבטל את דבריו למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו אמר לאברהם קח נא את בנך וגו' (בראשי' כב) ועל ידי מלאך
35 בטל את דברו אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב: לך עם האנשים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. (לך עם האנשים כי חלקך עמהם וסופך ליאבד מן העול'). ואפס על כרחך את הדבר אשר אדבר וגו'. עם שרי
36 37 בלק שמח לקלל כמותם: וישמע בלק שלח שלוחים לבשרו: (האמנם לא

בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ עַתָּה הֲיָכֹל
אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים
בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ 39 וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ
קִרְיַת חֻצוֹת׃ 40 וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיְשַׁלַּח
לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ 41 וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח
בָּלָק אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא
כג מִשָּׁם קְצֵה הָעָם׃ 1 וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־
לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה
פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים׃ 2 וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃
3 וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ
וְאֵלְכָה אוּלַי יִקָּרֵה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה־
יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי׃ 4 וַיִּקָּר אֱלֹהִים
אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת

38 אוכל כבדך נתנבא שסופו לצאת מעמו בקלון) . אל עיר מואב אל מטרופולין
39 שלו עיר החשובה שלו לומר ראה מה אלו מבקשים לעקור: קרית חוצות
עיר מלאה שווקים אנשים ונשים וטף בחוצותיה לומר ראה וריחם שלא יעקרו אלו:
40 41 בקר וצאן דבר מועט (בקר אחד וצאן אחד בלבד): במות בעל כתרגומו
3 לרמת דחלתיה שם עבודת אלילים: אולי יקרה ה' לקראתי אינו רגיל
לדבר עמי ביו'. וילך שפי כתרגומו יחידי ל' שופי ושקט שאין עמו אלא שתיקה:
4 ויקר ל' עראי ל' גנאי ל' טומאת קרי כלומר בקושי ובזיון הי' נגלה עליו ביום
אלא בשביל להראות חבתן של ישראל. את שבעת המזבחות שבעה מזבחות
ערכתי אין כתיב כאן אלא את שבעת המזבחות אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו
לפניך שבעה מזבחות ואני ערכתי כנגד כלן אברהם בנה ארבע' ויבן שם מזבח
לה' הנראה אליו ויעתק משם ההרה וגו' (בראשית יב) ויאהל אברהם וגו'
(בראשי' יג) ואחד בהר המורי', ויצחק בנה אחד ויבן שם מזבח וגו' ויכרו שם
עבדי יצחק באר (בראשי' כו), ויעקב בנה שתים אחד בשכם ואחד בבית אל:

5 עָרַ֔כְתִּי וָאַ֛עַל פָּ֥ר וָאַ֖יִל בַּמִּזְבֵּֽחַ׃ וַיָּ֧שֶׂם יְהוָ֛ה דָּבָ֖ר בְּפִ֣י בִלְעָ֑ם וַיֹּ֛אמֶר שׁ֥וּב אֶל־בָּלָ֖ק וְכֹ֥ה תְדַבֵּֽר׃
6 וַיָּ֣שָׁב אֵלָ֔יו וְהִנֵּ֥ה נִצָּ֖ב עַל־עֹֽלָת֑וֹ ה֖וּא וְכָל־שָׂרֵ֥י
7 מוֹאָֽב׃ וַיִּשָּׂ֥א מְשָׁל֖וֹ וַיֹּאמַ֑ר מִן־אֲ֠רָ֠ם יַנְחֵ֨נִי בָלָ֤ק מֶֽלֶךְ־מוֹאָב֙ מֵֽהַרְרֵי־קֶ֔דֶם לְכָה֙ אָֽרָה־לִּ֣י יַעֲקֹ֔ב
8 וּלְכָ֖ה זֹעֲמָ֥ה יִשְׂרָאֵֽל׃ מָ֣ה אֶקֹּ֔ב לֹ֥א קַבֹּ֖ה אֵ֑ל
9 וּמָ֣ה אֶזְעֹ֔ם לֹ֥א זָעַ֖ם יְהוָֽה׃ כִּֽי־מֵרֹ֤אשׁ צֻרִים֙ אֶרְאֶ֔נּוּ וּמִגְּבָע֖וֹת אֲשׁוּרֶ֑נּוּ הֶן־עָם֙ לְבָדָ֣ד יִשְׁכֹּ֔ן

7 ואעל פר ואיל במזבח ואברהם לא העלה אלא איל אחד: ארה לי יעקב ולכה זועמה ישרא' בשני שמותיה' אמר לו לקלל' שמא אחד מהם אינו מובהק:
8 מה אקב לא קבה אל כשהיו ראויים להתקלל לא נתקללו כשהזכיר אביהם את עונם כי באפם הרגו איש לא קלל אלא אפם שנא' ארור אפם (בראשי' מט) כשנכנס אביהם במרמה אצל אביו היה ראוי להתקלל מה נאמר שם גם ברוך יהיה (בראשית כז) במברכים נאמר אלה יעמדו לברך את העם (דברים כז) במקללים לא נאמר ואלה יעמדו לקלל את העם אלא על הקלל' לא רצה להזכיר עליהם שם קלל'. לא זעם ה' אני אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה והוא לא כעס כל הימי' הללו שבאתי אליך וזהו שנא' עמי זכר נא מה יעץ וגו' ומה ענה אותו בלעם וגו' למען דעת צדקות ה' (מיכ' ו):
9 כי מראש צורים אראנו אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו ע"י אבות ואמהות. הן עם הוא אשר זכו לו אבותיו לשכון בדד כתרגומו. ובגוים לא יתחשב כתרגומו לא יהיו נעשין כלה עם שאר האומות שנאמר כי אעשה כלה בכל הגוים וגו' (ירמיה ל) אינו נמנה עם השאר, ד"א כשהן שמחין אין אומה שמח' עמהם שנאמר ה' בדד ינחנו:

הבנת המקרא.

7 מן ארם ינחני וגו' גם כאן יש תוס' ברשי' כ"י ז"ל כתיב ויעלהו במות בעל לראות משם קצה העם, כיון שראה אמר לפיא הביעני זה מן ארם מקומי מהררי קדם לארר יעקב ולזעם ישראל, מה אקב לא קבה אל וגו', כי מראש צורים אראנו ממקום גבוה שאני עכשו רואה אותו ומגבעות שהעלני בלק לראותו משם אני מסתכל בו הן עם לבדד ישכון בטח הוא שוכן אין קללתי מועלת להם, אין בדד אלא לשון בטח כדכתיב וישכן ישרא' בטח בדד (דברים ל"ג כ"ח).

וקבנו.

10 וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב׃ מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר
אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים
11 וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ׃ וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם
מֶה עָשִׂיתָ לִי לָקֹב אֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ
12 בָרֵךְ׃ וַיַּעַן וַיֹּאמַר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה
חמישי בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר׃ *וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְךָ־
13 נָּא אִתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס
קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם׃
14 וַיִּקָּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן
15 שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ וַיֹּאמֶר

ינחנו (דברים לג) וכשהאומות בטובה אוכלים עם כל אחד ואחד ואין עולה
10 להם מן החשבון וזהו ובגוים לא יתחשב: מי מנה עפר יעקב וגו', כתרגומו
דעדקיא דבית יעקב וכו' מארבע משרייתא ד' דגלי', ד"א עפר יעקב אין חשבון
במצות שהם מקיימים בעפר לא תחרוש בשור ובחמור (דברים כב) לא תזרע
כלאים (ויקרא יט) אפר פרה ואפר סוטה וכיוצא בהם. ומספר את רובע
ישראל רביעותיהן זרע היוצא מן התשמיש שלהם. תמות נפשי מות ישרים
13 14 שבהם: וקבנו לי לשון צווי קללהו לי: שדה צופים מקום גבוה היה ששם
הצופה עומד לשמור אם יבא חיל על העיר. ראש הפסגה בלעם לא היה
קוסם כבלק ראה בלק שעתידה פרצה להפרץ בישראל משם ששם מת משה
כבנור

הגהת המקרא:

13 וקבנו לי לשון צווי קללהו לי עכ"ל כבר כתב במכלול בפיתוחי פקוד כי
לדעת ר' יהודה חיוג הוא צווי מבנין הקל ושרשו קבן, אך שבסוף שער דקדו'
פעלי הכפל חולק עליו ואמר ור' יהודה כתב ששרשו קבן ואין זה נכון שלא
מצאנו זה השרש ויותר נכון שתהי' הנו"ן נוספת וכו', ואינה קושיא כלל שהרי
הוא בעצמו הודה בהכרח שיש שנים שרשים בל' קלל' קבב גם נקב וכמו שכתב
בשרש נקב שהוא ענין פירוש, ועם ענין הקלל' ונוקב שם ה' כלומר מפרש
ומקלל, ויקב בן האשה הישראלית, יקבוהו אוררי יום ואקוב נוהו פתאום
עכ"ל וא"כ דבר פשוט ונכון הוא שיהי' נקב וקבן שרש אחד בהפוך סדר
אותיותיו כמו כבש וכשב, שמלה ושלמ', גער ורגע, להק וקהל. עלג ולעג לעב
ועלב והדומה' שהזכיר במכלול דף קי"ט מדפוס וו"ק, גם כפי' רש"י נחום' ה' י"ג

אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה
16 כֹּה׃ וַיִּקָּר יְהוָה אֶל־בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו
17 וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׃ וַיָּבֹא אֵלָיו
וְהִנּוֹ נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר
18 לוֹ בָּלָק מַה־דִּבֶּר יְהוָה׃ וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר
19 קוּם בָּלָק וּשְׁמָע הַאֲזִינָה עָדַי בְּנוֹ צִפֹּר׃ לֹא אִישׁ
אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן־אָדָם וְיִתְנֶחָם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה
20 וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה׃ הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרֵךְ
21 וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה׃ לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה

15 כשכור ששם תחול עליהם הקללה וזו היא הפרשה שאני רואה: אקרה כה
16 מאת הקב"ה. אקרה ל' אתפעל: וישם דבר בפיו ומה היא השימה הזאת
ומה חסר המקרא באמרו שוב אל בלק וכה תדבר אלא כשהי' שומע שאינו ברשות
לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו כאדם
הפוקס בהמ' בחכה להוליכה אל אשר ירצה אמר לו על כרחך תשוב אל בלק:
17 ושרי מואב אתו ולמעלה הוא אומר וכל שרי מואב כיון שראו שאין בו תקוה
הלכו להם מקצתם ולא נשארו אלא מקצתם. מה דבר ה' ל' צחוק הוא זה
18 כלומר אינך ברשותך: קום בלק כיון שראהו מצחק בו נתכוון לצערו עמוד
על רגליך אינך רשאי לישב ואני שלוח אליך בשליחותו של מקו'. בנו צפור ל'
מקרא הוא זה כמו חיתו יער (תהלי' קד) וחיתו ארץ (בראשי' א) למעינו מים
19 (תהלי' קיד): לא איש וגו' כבר נשבע להם להביאם ולהורישם ארץ שבעה
אומות ואתה סבור להמיתם במדבר. ההוא אמר וגו' בלשון תמיה ותרגומו
20 תייבין ומתמלכין חוזרין ונמלכים לחזור בהם: הנה ברך לקחתי אתה
שואלני מה דבר ה' קבלתי ממנו לברך אותם. וברך ולא אשיבנה הוא ברך
אותם ואני לא אשיב את ברכתו, וברך כמו ובירך וכן היא גזרת רי"ש אויב חרף
(תהלי' עד) כמו חירף וכן ובוצע ברך (תהלי' י) המהלל ומברך את הגזל ולאומר
של תירא כי לא תענש שלום יהי' לך מרגיז הוא להקב"ה, ואין לומר ברך שם דבר
שאם כן הי' נקוד בפתח קטן וטעמו למעלה אבל לפי שהוא ל' פעל הוא נקוד
21 קמץ קטן וטעמו למט': לא הביט און ביעקב וגו' כתרגומו, ד"א אחרי
פשוטו

הבנת - המקרא.

21 לא הביט און וגו' כתרגומו וכו', וברש' כ"י הוסיף ז"ל און ועמל ל' עבירה

עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ׃ [22] אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ׃ [23] כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל׃ [24] הֶן־עָם

פשוטו הוא כדרש מדרש נאה. לא הביט הקב"ה און שביעקב שכשהם עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהם עוברין על דתו. עמל ל' עבירה כמו הרה עמל (תהלי' ז) כי אתה עמל וכעס תביט (תהלי' י) לפי שהעבירה היא עמל לפני המקו'. ה' אלהיו עמו אפילו מכעיסין וממרין לפניו אינו זז מתוכן. ותרועת מלך בו ל' חבה ורעות כמו רעה דוד (שמוא' ב טו) אוהב דוד, ויתנה למרעהו (שופטי' טו) וכן תרגם אונקלוס ושכינת מלכהון ביניהון: [22] אל מוציאם ממצרים אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים לא יצא מעצמו אלא האלהים הוציאם. כתועפות ראם לו כתוקף רום וגובה שלו וכן וכסף תועפות (איוב כב) ל' מעוז המה ואומר אני שהוא ל' עוף יעופף המעופף ברום וגובה ותוקף רב הוא זה, ותועפות ראם עפיפת גובה. ד"א תועפות ראם תוקף ראמים ואמרו רבותינו אלו השדים: [23] כי לא נחש ביעקב כי ראויים הם לברכה שאין בהם מנחשים וקוסמים. כעת יאמר ליעקב וגו' עוד עתיד להיות עת כעת הזאת אשר תגלה חבתן לעין כל שהן יושבין לפניו ולמדים תורה מפיו ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת והם ישאלו להם מה פעל אל וזהו שנא' והיו עיניך רואות את מוריך (ישעי' ל), ד"א יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא ל' הווה אינן צריכין למנחש וקוסם כי בכל עת שצריך להאמר ליעקב ולישראל מה פעל הקב"ה ומה גזרותיו במרום אינן מנחשים וקוסמים אלא נאמר להם על פי נביאיהם מה היא גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם, ואונקלוס לא תרגם כן: [24] הן עם כלביא יקום וגו' כשהן עומדין משנתן

שחרית

הבנת המקרא.

כמו שנא' תראני און ועמל תביט (חבקוק א ג) שני דברים הללו אינן נוהגין בבית יעקב, לא הביט לא ראה שבן הקב"ה און או עמל כי אינן בהם, ולשון בני אדם הוא כשהאדם נקי אומרין עליו הבריות אין בריה יכולה לראות בפלוני שום דופי, לפיכך ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו ריעות מלכו של עולם ביניהם כמו ריע דוד וכו'.

[23] כי לא נחש ביעקב וגו' עפה"ל, ופרש' כ"י אינם צריכים לנחש וקוסם מה פעל אל שיהי' צריך לשאול למנחשים וקוסמים כשאר האומות לפי שה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו כעת כנוא העת שצריכים לו יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל מה שעתיד להיות בדבר זה כי הוא בכבודו משרה שכינתו ביניהם ומגיד להם מה שצריך להם.

כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־
25 יֹאכַל טֶרֶף וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה׃ וַיֹּאמֶר בָּלָק
אֶל־בִּלְעָם גַּם־קֹב לֹא תִקֳּבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא
26 תְבָרֲכֶנּוּ׃ וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִּבַּרְתִּי
אֵלֶיךָ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה׃
27 וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא אֶקָּחֲךָ אֶל־
מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקַבֹּתוֹ
28 לִי מִשָּׁם׃ וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר
29 הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־
בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה

שני (שביעי כשהן מחוברין)

שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות ללבוש טלית לקרא את שמע ולהניח תפלין. לא ישכב בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו כיצד קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום בא מחנה וגייס להזיקם הקב"ה שומרם ונלחם מלחמותם ומפילם חללים, ד"א הן עם כלביא יקום וגו', כתרגומו. ודם חללים ישתה כתנבא שאין משה מת עד שיפיל מלכי מדין חללים ויהרג הוא עמהם שנא' ואת בלעם בן בעור הקוסם
25 הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם (יהוש' יג): גם קוב לא תקבנו גם ראשון מוסף על גם השני וגם שני על גם ראשון וכן גם לי גם לך לא יהי' (מלכי' א ג)
27 וכן גם בחור גם בתולה (דברי' לב): וקבותו לי אין זה ל' צווי כמו וקבנו אלא ל' עתיד אולי יישר בעיניו ותקבנו לי משם מלד"ירש לוי בלעז (אימן פיר"פו ונ"ן):
28 ראש הפעור קוסם הי' בלק וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור ולא היה יודע במה אמר שמא הקללה תחול עליהם משם וכך כל החוזים בכוכבים רואים
ומין

הנכנת המקלה.

27 וקבותו לי אין זה ל' צווי כמו וקבנו אלא ל' עתיד וכו' עס"ה, אין כוונתו שהוא ל' עתיד ממש שהרי לא מצאנוהו על המשקל הזה בל' עתיד, אבל הוא ל' פעול רצוני ל' מקור העומד במקום עבר ועתיד והוה כידוע ומשקלו השכח חנות אל (תילי' ע"ז) שבות ושלוף אתכם (יחזקאל לו ג) שהם מקורים מפעלי הכפל, וכנה וקבותו והוי"ו שבסופו לכינוי הנסתר, וטעמו ותיקבנו לי.

שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם׃ 30 וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר
אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ 1 וַיַּרְא בִּלְעָם
כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־
הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת
אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו׃ 2 וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא
אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ
אֱלֹהִים׃ 3 וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ
בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן׃ 4 נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־
אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם׃

1 ואין יודעים מה רואים: ויראה בלעם כי טוב וגו' אמר איני צריך לבדוק עוד בהקב"ה כי לא יחפוץ לקללם. ולא הלך כפעם בפעם כאשר עשה ב' פעמי'. לקראת נחשים לנחש אולי יקרה ה' לקראתי כרצונו אמר רוצ' ולא רוצה לקללם אזכיר עונותיהם והקלל' על הזכרת עונותיהם תחול. וישת אל המדבר פניו כתרגומו:
2 וישא בלעם את עיניו בקש להכניס בהם עין רע' והרי יש לך שלש מדותיו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה. שוכן לשבטיו ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין ראה שאין פתחיהן מכוונים זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אהל חבירו. ותהי עליו רוח אלהים עלה בלבו שלא יקללם:
3 בנו בעור כמו למעינו מים (תהלי' קיד) ומ"א שניהם היו גדולים מאבותיהם בלק בנו צפור אביו בנו הוא במלכות ובלעם גדול מאביו בנביאות מנה בן פרס הי'. שתום העין עינו נקורה ומוצאת לחוץ וחור שלה נרא' פתוח ול' משנה הוא כדי שישתום ויסתום ויגוב, ורבותינו אמרו לפי שאמר ומספר את רובע ישראל שהקב"ה יושב ומונה רביעותיהן של ישראל מתי תבא טפה שנולד הצדיק ממנה אמר בלבו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם וי"מ שתום העין פתוח העין כמו שת"א ועל שאמר שתום העין ולא אמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו הי':
4 נופל וגלוי עינים פשוטו כתרגומו שאין נראה עליו אלא בליל' כשהוא שוכב
ומדרשו

הבנת המקרא.

4 נופל וגלוי עינים פשוטו כתרגומו וכו', לדעת ת"א יהי' נופל כמו שוכן ושוכב וכן פי' רשב"ם דוגמת על פני כל אחיו נפל דבראשית כ"ה י"ח וכפי' רש"י שם, ולדעת מדרשו יהי' נופל ל' נפילה ממש; ובדפי' כ"י מצאתי ז"ל, נופל
וגלוי

מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃
6 כִּנְחָלִים נִטָּיוּ כְּגַנֹּת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע
7 יְהוָה כַּאֲרָזִים עֲלֵי־מָיִם׃ יִזַּל־מַיִם מִדָּלְיָו וְזַרְעוֹ
בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנַּשֵּׂא מַלְכֻתוֹ׃
8 אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ יֹאכַל
9 גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם וְחִצָּיו יִמְחָץ׃ כָּרַע

ומדרשו כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו לפי
5 שהי' ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו: מה טובו אהליך
על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה. משכנותיך חניותיך כתרגומו,
ד"א מה טובו אהליך מה טובו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן
קרבנות לכפר עליכם. משכנותיך אף כשהן חרבין לפי שהן משכון עליהם
וחרבנן כפרה על הנפשות שנא' כלה ה' את חמתו ובמה כלה ויצת אש בציון
6 (איכ' ד): כנחלים נטיו שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק, אמרו רבותינו
מברכותיו של אותו רשע אנו למידי' מה הי' בלבו לקלל כשאמ' להשית אל המדבר
פניו וכשהפך המקום את פיו ברכם מעין אותם קללות שבקש לומר כ"לי כד"אי'
בחלק. כאהלים כתרגומו ל' מר ואהלות (תהלי' מה). נטע ה' בגן עדן,
ל' אחר כאהלים כנטע ה' כשמים המתוחין כאהל נטע ה' ל' נטיעה מצינו
7 באהלים שנאמר ויטע אהלי אפדנו (ישעיה מ): מדליו מבארותיו וכינוס
כתרגומו. וזרעו במים רבים ל' הצלח' הוא זרעו כזרע הזרוע על פני המי'.
וירום מאגג מלכו מלך ראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק. ותנשא
8 מלכותו של יעקב יותר ויותר שיבא אחריו דוד ושלמ': אל מוציאו ממצרים
מי גורם להם הגדולה הזאת אל המוציאם ממצרים בתוקף ורום שלו יאכל את
הגוים שהם צריו. ועצמיהם של צרים. יגרם מכתם פתר בו ל' שבירה וכן
לא גרמו לבקר (צפניה ג) וכן את חרסיה תגרמי (יחזקאל כג) ואני אומר לשון
עצם הוא שמגרר הבשר בשניו מסביב והמוח שבפנים ומעמיד העצם על
ערמימותו. וחציו ימחץ תרגם אנקלוס חציו של צרים חלוקה שלהם כמו

ביצלי

הבנת המקרא.

ונלוי עינים, כל כך יחזה מראות שדי שאפילו כשנגלה עליו הדבור והוא נופל
מפני כבוד הדבור הנגלה עליו עדיין הוא גלוי עינים ומחזה מחזה שדי.
6 כאהלים כתרגומו וכו' עד ויטע אהלי אפדנו והוא סה"ד, ובמקצת דפוסים
חדשים הוסיפו עליו הדברים האלה: ול' זה אינו דא"כ הי' לו לינקד כאהלים
ש"ף בחולם עכ"ל, ול' זה אינכו מלשון רש"י אך הוא השגת איזה תלמיד שכתב
בגליונו והמדפיס הכניסו בפנים ונתעלם ממנו ל' הרד"ק בשרשו שאמר ז"ל

והשי'

שכב כארי וכלביא מי יקימנו מברכיך ברוך
10 וארריך ארור: ויחר אף בלק אל בלעם ויספק
את כפיו ויאמר בלק אל בלעם לקב איבי
קראתיך והנה ברכת ברך זה שלש פעמים:
11 ועתה ברח לך אל מקומך אמרתי כבד אכבדך
והנה מנעך יהוה מכבוד: ויאמר בלעם אל
בלק הלא גם אל מלאכיך אשר שלחת אלי
12 דברתי לאמר: אם יתן לי בלק מלא ביתו
כסף וזהב לא אוכל לעבר את פי יהוה לעשות
13 טובה או רעה מלבי אשר ידבר יהוה אתו
14 אדבר: * ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך

בעלי חצים מרי פלוגתא (ל' חלוקה וחצייה וכן) ימחץ ל' ומחצה וחלפה
רקתו (שופטי' ה) שיחצו את ארצם, ויש לפתור ל' חצים ממש חציו של הקב"ה
ימחץ בדמם של צרים יטבול ויצטבע בדמם כמו למען תמחץ רגלך בדם
(תהלי' סח) ואינו זו מלשון מכה כמו מחצתי שהצבוע בדם נראה כאלו נמחץ
ונגוע: כרע שכב כארי כתרגומו יתישבו בארצם בכח ובגבור': 10 ויספוק
הכה זו על זו: 13 לעבור את פי ה' כאן לא נאמר אלהי כמו שאמר בראשונה
לפי שידע שנפלא בהקב"ה ונטרד: 14 הולך לעמי מעתה הריני כשאר עמי
שנסתלק הקב"ה מעליו. לכה איעצך מה לך לעשות, ומה היא העצה שאלהיהם של
הנכת המקדש.

והגאון רב סעדיה ז"ל פירש כאהלים נטע ה' כמו כאולים ודומה ל' נטיעה
על האהל ויטע אהלי אפדנו, ויהי' אהלים מן אהל כמו בקרים מן
בקר וכמו בשמים מן בשם ־עכ"ל.

14 לך איעצך, מה לך לעשות, עכה"ד, ובכ"י הוסיף ז"ל, רשי' פי' מקרא
קצר ואני יוסף ב"ר שמעון אומר אינו מקרא קצר כי ל' איעצך ל' גלוי אזן הוא,
שכל דבר שבא' בלשון לשון כופל בו לשון עיצה ודבר הכתוב בהוה לשון בני אדם
כשאדם רוצה לומר סוד ומסוכה לחבירו דבר שאינו רוצה שידעו בו רבים הוא
אומר לו איעצך אע"פ שאינו עיצה, עכ"ל.

אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃ וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן׃ נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם׃ אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל

של' ש' זוכה זימה הוא כולי כדאי' בחלק, תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם (במדבר לא). אשר יעשה העם הזה לעמך מקרא קצר הוא זה איעצך להכשילם ואומר לך מה שהן עתידין להרע למואב באחרית הימי': 16 ויודע דעת עליון לכוין השעה שכועס בה: 17 אראנו רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו אך לא עתה היא אלא לאחר זמן. דרך כוכב כתרגומו ל' דרך קשתו (איכה ב) שהכוכב עובר כחץ ובלעז דישט"יכט (עפּאַנגען) כלומר יקום מזל. וקם שבט מלך רודה ומושל.

ומהן

הכנת המקרא.

17 דרך כוכב כתרגומו ל' דרך קשתו וכו' עכה"ל, נראה שאין כוונתו שיהי' דרך כוכב שזה בטעם ומגם עם דרך קשתו שהרי כל ל' דריכה שאצל קשת ואצל חץ הוא פעל יוצא ולפי שבהזמנת הקשת לירות החץ דורכין אותה ברגלים לכך קורא אותה דריכה כמ' רש"י באיכה ב' ד' וירמי' ט' ב' ונופל ל' דריכה גם על החץ מטעם שפי' רש"י בתילי' ל"ח ג' אצל כי חציך נחתו בי, ולכן אין פירושו של דרך כוכב כפירושו של דרך קשתו כי אין הכוכב נדרך, אך הדמיון שבין הכוכב והחץ הוא בהליכ' לבד שגם הכוכב עובר כחץ ולכן דרך הוא כפעל עומד וכ"כ הרד"ק דרך ענינו הלך מל' דרך והוא עבר במקו' עתיד עכ"ל, והרב חזקוני פי' דרך כוכב מיעקב ל' הליכה כמו הארץ אשר דרך בה, פי' כבר החזיקו בדרכם הכוכבים לבוא לעזור להם לישרא', וקם כבר השבט והממשלה מישראל ומהן פאתי מואב דוגמא הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא (שופטים ה' כ') עכ"ל, ומה שפי' רש"י עוד וקם שבט מלך רודה ומושל, רצוני שטעמו כטעם שבט מישור שבט מלכותך (תילים מה ז) מטה עוז שבט למשול (יחזקאל יט יד) וכן פירשו המפרשים, ומ"מ קצת קשה שלשון וקם איננו נופל בטוב על שבט ומטה של עץ שאין בו רוח חיי', ומסתברא כי שבט הוא כפל לשון של כוכב והוא כוכבא דשביט שהזכירו רז"ל במס' ברכות נ"ח ב' והוא הנקרא בלעז קאָמעט שטערן; ומה שפירשו המפרשים פאתי ל' פיאה בלתי מתקבל ויותר נראה שהוא כמו פהתי לשון פחת יהודה בחילוף הפי"ת באל"ף כמו ותארע (דה"א ח לה) והוא ותחרע שאחריו בסי' ט' מ"א ורבים כמוהם ולכן

ה"א

וּמָחַץ֙ פַּאֲתֵ֣י מוֹאָ֔ב וְקַרְקַ֖ר כָּל־בְּנֵי־שֵֽׁת׃ [18] וְהָיָ֨ה
אֱד֜וֹם יְרֵשָׁ֗ה וְהָיָ֧ה יְרֵשָׁ֛ה שֵׂעִ֖יר אֹיְבָ֑יו וְיִשְׂרָאֵ֖ל
עֹ֥שֶׂה חָֽיִל׃ [19] וְיֵ֖רְדְּ מִֽיַּעֲקֹ֑ב וְהֶֽאֱבִ֥יד שָׂרִ֖יד מֵעִֽיר׃
[20] וַיַּרְא֙ אֶת־עֲמָלֵ֔ק וַיִּשָּׂ֥א מְשָׁל֖וֹ וַיֹּאמַ֑ר רֵאשִׁ֤ית
גּוֹיִם֙ עֲמָלֵ֔ק וְאַחֲרִית֖וֹ עֲדֵ֥י אֹבֵֽד׃ [21] וַיַּרְא֙ אֶת־הַקֵּינִ֔י

ומחץ פאתי מואב התרגום מפרש קיצור העברי ויקטול וכו'. ומחץ פאתי מואב זה דוד שנא' בו השכב אותם ארצ' וימד שני חבלי' להמית וגו' (שמוא' ב ח) וקרקר ל' כורה כמו אני קרתי (מלכי' ב יט) מקבת בור נוקרתם (ישעי' נא) יקרוה עורבי נחל (משלי ל) פוריי"ר בלעז (גראבען). כל בני שת כל האומו' שכולם יצאו מן שת בנו של אדם הראשון: והיה ירשה שעיר לאויביו [18] ישרא': וירד מיעקב ועוד יהי' מושל אחר מיעקב. והאביד שריד מעיר החשובה של אדם ועל מלך המשיח אומר כן שנא' בו וירד מים עד ים (תילי' עב) ולא יהי' שריד לבית עשו (עובדי' א): וירא את עמלק נסתכל בפורענותו [20] של עמלק. ראשית גוים עמלק הוא קדם את כלם להלחם בישרא' וכן תרגם אונקלוס ואחריתו ליאבד בידם שנאמר תמחה את זכר עמלק (דברים כה): וירא את הקיני לפי שהי' קיני תקוע אצל עמלק כענין שנא' ויאמר שאול אל [21] הקיני וגו' (שמוא' א טו) הזכירו אחר עמלק הסתכל בגדולתם של בני יתרו

הבנת המקרא.

ת"א רברבי מואב וכן ת"י, ומלת שת הוא כפל לשון של פאתי כי שת הוא לשון יסוד כמו כי השתות יהרסון (תילי' יא), והושאל הלשון הזה על המושל והמלך כי הוא כדמות היסוד והעיקר כמו שנקרא ראש הבית בשם אדון מגזרת כנר לאדן, אדני השער, על מה אדניה הטבעו, כי על האדון נשענים כל עניני הבית דוגמת האדנים שהבית נכון עליהם, לכן בני שת פירושו בני מלוכה, והזכיר תחל' פאתי מואב שעמהם דבר ואחריהם הזכיר כל בני מלוכ', והרצון כי אל הכוכב הנזכר אליו לבדו תשוב המלוכה; ומלת וקרקר מן הנכפלים ועיקר יסודו קר ובנו עליו שרש נקר וקיר וקור ויקרה וכמו שכתבתי בפ' בראשי' ג' ט"ו ועל יסופך גם שמות ל"ג כ"ב בנקרת הצור ובמקומות זולתו, גם הרמב"ם הסכים בשטה זאת כנראה מפירושו על וינח ביום השביעי בפרק ס"ז בראשון למורה שלו ע"ש מילתא בטעמא. וירד מיעקב וכו' רצונו שהוא [19] מגזרת כי הוא רודה בכל עבר הנהר (מ"א ד כב) וחבירו וירד מים עד ים (תילי' עב ח) ושניהם מבנין הקל ע"מ וַיֵּשֶׁת וַיֵּבְךְּ, והתפעיל ממנו גוים ומלכים ירד (ישעי' מה ב) על משקל יַפְתְּ אלהים ליפת (בראשי' ט' כ"ז).

וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע

22 קִנֶּךָ׃ כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר

23 תִּשְׁבֶּךָּ׃ וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשֻּׂמוֹ אֵל׃

24 וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא

25 עֲדֵי אֹבֵד׃ וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־

כה בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ׃ פ

1 וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־

2 בְּנוֹת מוֹאָב׃ וַתִּקְרֶאןָ לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן

3 וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן׃ וַיִּצָּמֶד

יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל׃

4 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הָעָם

שנא' בהם תרעתים שמעתים סוכתים (ד"ה א ב). איתן מושבך תמה אני מהיכן זכית לכך הלא אתה עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו (שמות א) ועתה
22 נתישבת באיתן ומעוז של ישראל: כי אם יהיה לבער קין וגו' אחריך שנתקעת לתוקף זה שאיך נטרד עוד מן העולם כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתישבת שם מה בכך. עד מה אשור תשבך עד היכן הוא מגלה אותך שמא לחלח וחבור אין זה טרוד מן העולם אלא טלטול
23 ממקום למקום ותשוב עם שאר הגליות: וישא משלו וגו' כיון שהזכיר את שביית אשור אמר. אוי מי יחיה משומו אל מי יכול להחיות את עצמו משומו את אלה שלא ישים עליו הגוזר את אלה שיעמוד נבוכדנצר ויבלבל את כל האומות
24 ועוד יבאו צים מיד כתים ויעברו כתיים שהן רומיים בבירניות גדולות על אשור. וענו אשור וענו אותם שבעבר הנהר. וגם הוא עדי אובד וכן פירש דניאל עד דקטילת חיותא והובד גשמה (דניאל ז): צים ספינות גדולות כדכתיב
1 וצי אדיר ועובר רבתא (ישעי' לג): בשטים כך שמה. לזנות אל בנות
2 מואב על ידי עצת בלעם כדאי' בחלק: וישתחוו לאלהיהן כשתקף יצרו עליו ואומר לה השמעי לי והיא מוציאה לו דמות פעור מחיקה ואומר' לו השתחוה
3 לזה: פעור על שם שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי וזו היא עבודתו.
4 ויחר אף ה' בישראל שלח בהם מגפ': קח את כל ראשי העם לשפוט

וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָֹה נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף־
5 יְהוָֹה מִיִּשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל
הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר׃
6 וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו
אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיַּרְא
7 פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ
8 הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ׃ וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל
אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֵת אִישׁ יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֳבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל
9 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה
וְעֶשְׂרִים אָלֶף׃ פ

את העובדים לפעור. והוקע אותם את העובדים. והוקע היא תלייה כמו
שמצינו בבני שאול והוקענום לה' (שמואל ב' ע"ו) ושם תלייה מפורשת בע"א
בסקילה וכל הנסקלין נתלין. נגד השמש לעין כל. ומדרש אגדה השמש
5 מודיע את החוטאים הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו: (הרגו איש
אנשיו כל אחד ואחד מדייני ישראל היה הורג שנים ודייני ישראל שמונה רבוא
6 ושמונת אלפים כדאי' בסנהדרין): והנה איש מבני ישראל בא נתקבצו
שבטו של שמעון אצל זמרי שהי' נשיא שלהם ואמרו לו אנו נדונין במיתה ואתה
יושב וכו' כדאית' בא"ו הן הנשרפין בסנהדרין. את המדינית כזבי בת צור.
לעיני משה אמרו לו משה זו אסור' או מותרת א"ת אסורה בת יתרו מי התיר'
לך וכו' כדאי' התם. והמה בוכים נתעלמה ממנו הלכה געו כולם בבכי',
בעגל עמד משה כנגד ס' רבוא שנא' ויטחן עד אשר דק וגו' (שמות לב) וכאן
7 רפו ידיו אלא כדי שיבא פנחס ויטול את הראוי לו: וירא פנחס ראה מעשה
ונזכר הלכה אמר לו למשה מקובלני ממך הבועל ארמית קנאין פוגעין בו אמר
8 לו קריינא דאגרתא איהו להוי פרוונקא מיד ויקח רומח בידו וגו': אל הקבה
אל האהל. אל קבתה כמו הלחיים והקיבה כיון בתוך זכרות של זמרי ונקבות
שלה וראו כולם שלא לחנם הרגם והרבה נסים נעשו לו וכו' כדאי' התם.

11 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי׃ 12 לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם׃ 13 וְהָיְתָה לּוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ 14 וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן־סָלוּא נְשִׂיא בֵית־אָב לַשִּׁמְעֹנִי׃ 15 וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה הַמִּדְיָנִית כָּזְבִּי בַת־צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־אָב בְּמִדְיָן הוּא׃ פ

11 פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן לפי שהיו השבטי' מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלי' לע"א והרג נשיא שבט מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. בקנאו את קנאתי בנקמו את נקמתי בקצפו את הקצף שהי' לי ליקצוף כל ל' קנא' הוא המתחר' לנקו' נקמת דבר אנפרט"מנט 12 בלעז (אנפרמענט): את בריתי שלום שתהא לו לברית שלום כאדם המחזיק טובה וחנות למי שעוש' עמו טובה אף כאן פירש לו הקב"ה שלומותיו: 13 והיתה לו בריתי זאת. ברית כהנת עולם שאף על פי שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותם שיולידו אחר המשחתן אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד כאן וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי. לאלהיו בשביל שהיו כמו המקנא אתה לי (במדבר יא) וקנאתי לציון (זכרי' ח) בשביל ציון: 14 ושם איש ישרא' וגו' במקום שייחס את הצדיק לשבח ייחס את הרשע לגנאי. נשיא בית אב לשמעוני לאחד מחמשת בתי אבות שהיו לשבט שמעון, ד"א להודיע שבחו של פינחס שאף ע"פ שזה הי' נשיא לא מנע את עצמו מלקנא 15 לחילול השם לכך הודיעך הכתוב מי הוא המוכה: ושם האשה המכה וגו' להודיעך שנאתן של מדינים שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישראל. ראש אומות אחד מחמשת מלכי מדין את אוי ואת רקם ואת צור וגו' (במדב' לא) והוא הי' חשוב מכולם שנא' ראש אומות ולפי שנהג בזיון בעצמו להפקיד

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים 17
וְהִכִּיתֶם אוֹתָם: כִּי־צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם 18
אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־דְּבַר פְּעוֹר וְעַל־דְּבַר כָּזְבִּי
בַּת־נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־ כו
דְּבַר פְּעוֹר: וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה פ 1
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן
לֵאמֹר: שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ ׀ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל 2
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא
צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן 3
אֹתָם בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר: מִבֶּן 4
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: *

בתו מנאו שלישי. בית אב חמש' בתי אבות היו למדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע
ואלדעה וזה הי' מלך לאחד מהם: צרור כמו זכור שמור ל' הווה עליכם לאייב 17
אותם: כי צוררים הם לכם על דבר פעור, שהפקירו בנותיהם לזנות כדי 18
להטעותכם אחר פעור, ואת מואב לא צוה להשמיד מפני רות שהיתה עתידה
לצאת מהם כדאמרינן בבא קמא: ויהי אחרי המגפה וגו' משל לרועה 1
שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות,
ד״א כשיצאו ממצרי' ונמסרו למש' נמסרו לו במנין עכשיו שקרב למות ולהחזיר
צאנו מחזיר' במנין: לבית אבותם על שבט האב יתיחסו ולא אחר האם: 2
וידבר משה ואלעזר הכהן אותם דברו עמם על זאת שצוהו המקו' למנותם. 3
לאמר אמרו להם צריכים אתם לימנות: מבן עשרים שנ' ומעלה כאשר 4
צוה וגו' שיהא מנינם מבן עשרים שנה ומעלה שנא' כל העובר על הפקודים
וגו'

הבנת המקרא

17 צרור כמו זכור שמור ל' הוה וכו', כבר הזכרתי בכמה מקומות כי המקור
עומד במקום עבר ועתיד והוה כי הוא שם הפעל ובלתי מוגבל בזמן זולת
זמן, וכן פי' רש״י שמות י״ח כ״ב והקל ל' הוה וכו', וכן שמות כ' ח' זכור תנו
לב לזכור תמיד את יום השבת.

5 ראובן בכור ישראל בני ראובן חנוך משפחת
6 החנכי לפלוא משפחת הפלאי: לחצרן משפחת
7 החצרוני לכרמי משפחת הכרמי: אלה משפחת
הראובני ויהיו פקדיהם שלשה וארבעים
8 אלף ושבע מאות ושלשים: ובני פלוא אליאב:
9 ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא־דתן
ואבירם קרואי העדה אשר הצו על־משה ועל־ קריאי
10 אהרן בעדת־קרח בהצתם על־יהוה: ותפתח
הארץ את־פיה ותבלע אתם ואת־קרח במות
העדה באכל האש את חמשים ומאתים איש
11 ויהיו לנס: ובני־קרח לא־מתו: ס בני
12 שמעון למשפחתם לנמואל משפחת הנמואלי

5 וגו' (שמות ל): משפחת החנוכי לפי שהיו האומות מבזין אותם ואומרים
מה אלו מתייחסין על שבטיהן סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם אם
בגופן היו מושלים קל וחומר בנשותיהם לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א
מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם וזהו שמפורש
על ידי דוד שבטי יה עדות לישראל (תהלים קכ"ב) השם הזה העיד עליהם
לשבטיהם לפיכך בכולם כתב החנוכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומר
9 משפח' הימני לפי שהשם קבוע בו יו"ד בראשו וה"א בסופו: אשר הצו את ישראל
על משה. בהצותם את העם על ה', הצו השיאו את ישראל לריב על משה ל'
10 הפעילו: ויהיו לנס לאות ולזכרון למען אשר לא יקרב זר לחלוק על הכהונ':
11 ובני קרח לא מתו הם היו בעצה תחלה ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה
בלבם

הבנת המקרא.

9 אשר הצו את ישראל על משה, בהצותם את העם וכו' ל' הפעילו עכ"ל,
רצוני כי הצו גם בהצותם שניהם ל' ריב ושניהם הם ושרשם נצה ושניה' פעלים
יוצאים ומבנין הפעיל לכן הוצרך להוסיף בשניה' הפעולים את ישראל את העם,
וכמו שתאמר מן נטה הטה בהפעיל. עבר והטות בלשון מקור כן תאמר
מן נצה הצו והצות.

לְיָמִין מִשְׁפַּחַת הַיָּמִינִי לְיָכִין מִשְׁפַּחַת הַיָּכִינִי׃
13 לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי לְשָׁאוּל מִשְׁפַּחַת הַשָּׁאוּלִי׃
14 אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַשִּׁמְעֹנִי שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף
וּמָאתָיִם׃ ס 15 בְּנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִצְפוֹן מִשְׁפַּחַת הַצְּפוֹנִי לְחַגִּי מִשְׁפַּחַת הַחַגִּי
לְשׁוּנִי מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּנִי׃ 16 לְאָזְנִי מִשְׁפַּחַת הָאָזְנִי
לְעֵרִי מִשְׁפַּחַת הָעֵרִי׃ 17 לַאֲרוֹד מִשְׁפַּחַת הָאֲרוֹדִי
לְאַרְאֵלִי מִשְׁפַּחַת הָאַרְאֵלִי׃ 18 אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי־גָד לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ
מֵאוֹת׃ ס 19 בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וַיָּמָת עֵר
וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ 20 וַיִּהְיוּ בְנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְשֵׁלָה מִשְׁפַּחַת הַשֵּׁלָנִי לְפֶרֶץ מִשְׁפַּחַת הַפַּרְצִי
לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי׃ 21 וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ לְחֶצְרֹן
מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרֹנִי לְחָמוּל מִשְׁפַּחַת הֶחָמוּלִי׃

13 בלבם לפיכך נתגדל להם מקום גבוה נגידים וישבו שם: לזרח הוא צוחר
ל' צוהר אבל משפחת אהד בטלה וכן חמש משבט בנימין שהרי בעשרה בנים
ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה וכן אצבון לגד הרי שבע משפחות ומצאתי
בגמרא ירושלמית שכשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ובאו הכנענים להלחם
בישראל ונתנו לב לחזור למצרים וחזרו לאחוריהם שמנה מסעות מהר ההר
למוסרה שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן
(דברי' י) והלא בהר ההר מת וממוסרה עד הר ההר שמנה מסעות יש למפרע
אלא שחזרו לאחוריהם ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע
משפחות ומבני לוי נפלו ארבע משפחות משפחת שמעי ועזיאלי ומבני יצהר לא
נמנו כאן אלא משפחות הקרחי והרביעית לא ידעתי מה היא ור' תנחומא דרש
שמתו במגפ' בדבר בלעם אבל לפי החסרון שחסר משבט שמעון נמצין זה ממנין
16 הראשון שבמדבר סיני נרא' שכל כ"ד אלף נפלו משבטו של שמעון: לאזני אומר
אני שזו משפחת אצבון ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו:

22 אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יְהוּדָה לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים
23 אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי יִשָּׂשכָר
לְמִשְׁפְּחֹתָם תּוֹלָע מִשְׁפַּחַת הַתּוֹלָעִי לְפֻוָּה
24 מִשְׁפַּחַת הַפּוּנִי׃ לְיָשׁוּב מִשְׁפַּחַת הַיָּשֻׁבִי לְשִׁמְרֹן
25 מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְרֹנִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יִשָּׂשכָר
לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ
26 מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי זְבוּלֻן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְסֶרֶד מִשְׁפַּחַת הַסַּרְדִּי לְאֵלוֹן
מִשְׁפַּחַת הָאֵלֹנִי לְיַחְלְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְלְאֵלִי׃
27 אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַזְּבוּלֹנִי לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשִּׁים אֶלֶף
28 וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי יוֹסֵף
29 לְמִשְׁפְּחֹתָם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם׃ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְמָכִיר
מִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמָכִיר הוֹלִיד אֶת־גִּלְעָד
30 לְגִלְעָד מִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי׃ אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר
מִשְׁפַּחַת הָאִיעֶזְרִי לְחֵלֶק מִשְׁפַּחַת הַחֶלְקִי׃

24 לישוב הוא יוב האמור ביורדי מצרי' כי כל המשפחו' נקראו על שם יורדי מצרי' והנולדין משם והלאה לא נקראו המשפחות על שמם חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כלם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן בנימין ומצאתי ביסוד של ר' משה הדרשן שירדה אמן למצרים כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו למשפחות כחצרון וחמול שהיו בני בנים ליהודה וחבר ומלכיאל שהיו בני בנים של אשר ואם אגדה היא הרי טוב ואם לאו אומר אני שהיו לבלע בני בנים הרב' ושנים הללו ארד ונעמן יצאה מכל אחד משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים הללו נקראו על שמם וכן אני אומר בבני מכיר שנחלקו לשתי משפחו' אחת נקראת על שמו ואחת נקראת על שם גלעד בנו, חמשה משפחות חסרו מבניו של בנימין כאן נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו בן אוני בן אניותי ובפלגש בגבעה נתקיימה כולה, זו מצאתי ביסודו

31 וְאַשְׂרִיאֵל מִשְׁפַּחַת הָאַשְׂרִאֵלִי וְשֶׁכֶם מִשְׁפַּחַת
הַשִּׁכְמִי׃ 32 וּשְׁמִידָע מִשְׁפַּחַת הַשְּׁמִידָעִי וְחֵפֶר
מִשְׁפַּחַת הַחֶפְרִי׃ 33 וּצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר לֹא־הָיוּ
לוֹ בָּנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וְשֵׁם בְּנוֹת צְלָפְחָד מַחְלָה
וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃ 34 אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
מְנַשֶּׁה וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע
מֵאוֹת׃ ס 35 אֵלֶּה בְנֵי־
אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשׁוּתֶלַח מִשְׁפַּחַת הַשֻּׁתַלְחִי
לְבֶכֶר מִשְׁפַּחַת הַבַּכְרִי לְתַחַן מִשְׁפַּחַת הַתַּחֲנִי׃
36 וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוּתָלַח לְעֵרָן מִשְׁפַּחַת הָעֵרָנִי׃
37 אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אֶפְרַיִם לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם
וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אֵלֶּה בְנֵי־יוֹסֵף
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ס 38 בְּנֵי בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֶלַע מִשְׁפַּחַת הַבַּלְעִי לְאַשְׁבֵּל
מִשְׁפַּחַת הָאַשְׁבֵּלִי לַאֲחִירָם מִשְׁפַּחַת הָאֲחִירָמִי׃
39 לִשְׁפוּפָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּפָמִי לְחוּפָם מִשְׁפַּחַת
הַחוּפָמִי׃ 40 וַיִּהְיוּ בְנֵי־בֶלַע אַרְדְּ וְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת

של רבי מש' הדרשן: 36 ואלה בני שותלח וגו' שאר בני שותלח נקראו תולדותיה' ע"ש שותלח ומערן יצאת משפח' רבה ונקראת על שמו ונחשבו בני שותלח לשתי משפחות כאן ותשוב ותמצא בפרשה זו נ"ז משפחות ומבני לוי ח' הרי ס"ה ואחד שנא' כי אתם המעט וגו' (דברים ז) ה"א מעט ה' אתם חסרים ממשפחות כל העמים שהן ע' אף זו הבנתי מיסודו של רבי משה הדרשן אך הוזרכתי לפחות ולהוסיף בדבריו: 39 לאחירם הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא ע"ש יוסף שהי' אחיו ורם ממנו נקרא אחירם: שפופם הוא מופים על שם שהיה יוסף

41 הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הַנַּעֲמִי׃ אֵלֶּה בְנֵי־בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף
42 וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ ס אֵלֶּה בְנֵי־דָן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשׁוּחָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּחָמִי אֵלֶּה
43 מִשְׁפְּחֹת דָּן לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ כָּל־מִשְׁפְּחֹת הַשּׁוּחָמִי
לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
44 מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְיִמְנָה מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנָה לְיִשְׁוִי מִשְׁפַּחַת הַיִּשְׁוִי
45 לִבְרִיעָה מִשְׁפַּחַת הַבְּרִיעִי׃ לִבְנֵי בְרִיעָה לְחֶבֶר
מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרִי לְמַלְכִּיאֵל מִשְׁפַּחַת הַמַּלְכִּיאֵלִי׃
46 47 וְשֵׁם בַּת־אָשֵׁר שָׂרַח׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־
אָשֵׁר לִפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
48 מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְיַחְצְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְצְאֵלִי לְגוּנִי מִשְׁפַּחַת
49 הַגּוּנִי׃ לְיֵצֶר מִשְׁפַּחַת הַיִּצְרִי לְשִׁלֵּם מִשְׁפַּחַת
50 הַשִּׁלֵּמִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃
51 אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וָאָלֶף
שְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃ פ שלישי
52 53 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק

42 46 שפוף בין החומו׳ : לשוחם הוא חושים : ושם בת אשר שרח לפי שהית׳
53 קיימת בחיי׳ מנאה כאן : לאלה תחלק הארץ ולא לפחותים מבן כ׳ לע״פ

הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת׃ 54 לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקֻדָיו יֻתַּן נַחֲלָתוֹ׃ 55 אַךְ־בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁמוֹת מַטּוֹת־אֲבֹתָם יִנְחָלוּ׃ 56 עַל־פִּי הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ בֵּין רַב לִמְעָט׃ ס 57 וְאֵלֶּה פְקוּדֵי הַלֵּוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַגֵּרְשֻׁנִּי לִקְהָת מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמְּרָרִי׃ 58 אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת לֵוִי מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי מִשְׁפַּחַת

שבאו לכלל כ' בשעת חלוק הארץ שהרי ז' שנים כבשו ושבע חלקו לא נטלו חלק בארץ אלא אלו ת"ר אלף ואלף, ואם הי' לא' מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו: 54 לרב תרבה נחלתו לשבט שהי' מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב ואע"פ שלא היו החלקים שוים שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל הי' על פי רוח הקדש כמו שמפורש בבבא בתר', אלעזר הכהן הי' מלובש באורים ותומים ואומ' ברוח הקודש אם שבט פלוני עולה תחום פלוני עולה עמו והשבטים היו כתובים בי"ב פתקין וי"ב גבולים בי"ב פתקין ובללום בקלפי והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל שנים פתקין עולה בידו פתק של שם שבטו ופתק של גבול המפורש לו והגורל עצמו הי' צווח ואומר אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני שנא' על פי הגורל ולא נתחלקה הארץ במדה לפי שיש גבול משובח מחבירו אלא בשומא בית כור רע כנגד בית כאה טוב הכל לפי הדמים: 55 לשמות מטות אבותם אלו יוצאי מצרים שנה הכתוב נחלה זו מכל הנחלות שבתור' שכל הנחלות החיים יורשים את המתי' וכאן מתים יורשים את החיים כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים בבאי הארץ לזה אחד ולזה שלשה האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו שלש' שנא' לאלה תחלק הארץ חזרה נחלתן אצל אבי אביהן וחלקו הכל בשוה וזהו שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו מאחר שנטלום הבנים חלקוה לפי האבות שיצאו ממצרים ואם מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הד' אלא שני חלקים עכשיו נטלו ארבע חלקים. אך יצאו יהושע וכלב וכן הוא אומר ויתנו לכלב את חברון על פי ה' (שופטי' א) ואומר ע"פ ה' נתנו לו את העיר אשר שאל (יהושע יט). על פי הגורל הגורל הי' מדבר מגיד שנתחלקה ברוח הקודש לכך נאמ' ע"פ. בשמות אבות' יצאו גרים ועבדי': 58 אלה משפחות לוי

הַחֶבְרֹנִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי מִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי
59 מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי וּקְהָת הוֹלִד אֶת־עַמְרָם׃ וְשֵׁם ׀
אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת־לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ
לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד לְעַמְרָם אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־
60 מֹשֶׁה וְאֵת מִרְיָם אֲחֹתָם׃ וַיִּוָּלֵד לְאַהֲרֹן אֶת־נָדָב
61 וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃ וַיָּמָת
נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּהַקְרִיבָם אֵשׁ־זָרָה לִפְנֵי יְהוָה׃
62 וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף כָּל־זָכָר
מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה כִּי ׀ לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־נִתַּן לָהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
63 אֵלֶּה פְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃
64 וּבְאֵלֶּה לֹא־הָיָה אִישׁ מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר סִינָי׃
65 כִּי־אָמַר יְהוָה לָהֶם מוֹת יָמֻתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא־
נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ

59 חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי וקצת מן היצהרי: אשר ילדה אותה ללוי במצרים, לידתה במצרים ואין הורתה במצרים כשנכנסו לתוך החומה ילדתה והיא השלימה מנין שבעים שהרי בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים ותשע:
62 כי לא התפקדו בתוך בני ישראל להיות נמנין בני עשרים שנ' מה טעם כי לא נתן להם נחלה והנמנין בני עשרים שנה היו בני נחל' שנא' איש לפי פקודיו יותן נחלתו:
64 ובאלה לא היה איש אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים לפי שהן היו מחבבו' את הארץ האנשים אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר י"ד) והנשים אומרות תנו לנו נחלה לכך נסמכה פרשה בנות צלפחד לכאן:

כז

בקדנון: ס 1 ותקרבנה בנות צלפחד בן־חפר בן־גלעד בן־מכיר בן־מנשה למשפחת מנשה בן־יוסף ואלה שמות בנתיו מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה: 2 ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאם וכל־העדה פתח אהל־מועד לאמר: 3 אבינו מת במדבר והוא לא־היה בתוך העדה הנועדים על־יהוה בעדת־קרח כי־בחטאו מת ובנים לא־היו לו: 4 למה יגרע שם־אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן תנה־לנו אחזה בתוך אחי אבינו: 5 ויקרב משה את־משפטן לפני יהוה: פ רביעי

1 למשפחות מנשה בן יוסף למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ שנא' והעליתם את עצמותי וגו' (בראשית נ) ובנותיו חבבו את הארץ שנא' תנה לנו אחזה וללמדך שהיו כלם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומין ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח הרי זה צדיק בן צדיק ואם יחסו לגנאי כגון בן ישמעאל בן נתניה בן אלישמע (מלכים ב כה) בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו. מחלה נועה וגו' ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה ותרצה (במדב' לו) מגיד שכולם שקולות זו כזו לפיכך שנה את סדרן:

2 לפני משה ולפני אלעזר מגיד שלא עמדו לפניהם אלא בשנת הארבעים אחר שמת אהרן. לפני משה ואחר כך לפני אלעזר אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע אלא סרס המקרא ודרשהו דברי רבי יאשיה אבא חנן משום רבי אלעזר אומר בבית המדרש היו יושבים ועמדו לפני כולם:

3 והוא לא היה וגו' לפי שהיו באות לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקב"ה אלא בחטאו לבדו מת ולא החטיא את אחרים עמו ר' אומר מקושש עצים הי' ור' שמעון אומר מן המעפילים הי':

4 למה יגרע שם אבינו אנו במקום בן עומדות ואם אין הנקבות חשובות זרע תתיבם אמנו ליבם. כי אין לו בן הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום מגיד שחכמניות היו:

5 ויקרב משה את משפטן נתעלמה הלכה ממנו וכאן

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד
דֹּבְרֹת נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי
8 אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת־נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן: וְאֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי־יָמוּת וּבֵן
9 אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ: וְאִם־אֵין
10 לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו: וְאִם־אֵין לוֹ
11 אַחִים וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵי אָבִיו: וְאִם־
אֵין אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ
הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ וְהָיְתָה
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: פ

12 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים

נפרע על שנטל עטרה לומר הדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי (דברי' א),
ד"א ראויה היתה פרשה זו להכתב על ידי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה
7 על ידן: כן בנות צלפחד דוברות כתרגומו יאות כך כתובה פרשה זו לפני
במרום מגיד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה. כן בנות צלפחד
דוברות יפה תבעו אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו. נתן תתן שני חלקים
חלק אביהן שהי' מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר. והעברת לשון
העברה (ס"א עברה) הוא במי שאינו מניח בן ליורשו, ד"א על שם שהבת
מעברת נחלה משבט לשבט שבנה ובעלה יורשין אותה שלא תסוב נחלה לא
נצטווה אלא לאותו הדור בלבד, וכן והעברתם את נחלתו לבתו ובכולן הוא
11 אומר ונתתה ובבת הוא אומר והעברת: לשארו הקרוב אליו ממשפחתו
12 ואין משפחה קרויה אלא משפחת האב: עלה אל הר העברים למה נסמכה
לכאן כיון שאמר הקב"ה נתן תתן להם אמר אותי צוה המקום להנחיל שמא
הותרה הגזרה ואכנס לארץ אמר לו הקב"ה גזרתי במקומ' עומדת, ד"א כיון
שנכנס מש' לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי משל
למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו נכנס לשער והוא אחריו לחצר
והוא אחריו לטרקלין והוא אחריו כיון שבא ליכנס לקיטון אמר לו בני מכאן

הַזֶּ֑ה וּרְאֵה֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר נָתַ֖תִּי לִבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃
13 וְרָאִ֣יתָה אֹתָ֔הּ וְנֶאֱסַפְתָּ֥ אֶל־עַמֶּ֖יךָ גַּם־אָ֑תָּה כַּאֲשֶׁ֥ר
נֶאֱסַ֖ף אַהֲרֹ֥ן אָחִֽיךָ׃ 14 כַּאֲשֶׁ֨ר מְרִיתֶ֜ם פִּ֗י בְּמִדְבַּר־
צִ֗ן בִּמְרִיבַת֙ הָֽעֵדָ֔ה לְהַקְדִּישֵׁ֥נִי בַמַּ֖יִם לְעֵינֵיהֶ֑ם הֵ֛ם
מֵֽי־מְרִיבַ֥ת קָדֵ֖שׁ מִדְבַּר־צִֽן׃ ס 15 וַיְדַבֵּ֣ר
מֹשֶׁ֔ה אֶל־יְהוָ֖ה לֵאמֹֽר׃ 16 יִפְקֹ֣ד יְהוָ֔ה אֱלֹהֵ֥י הָרוּחֹ֖ת
לְכָל־בָּשָׂ֑ר אִ֖ישׁ עַל־הָעֵדָֽה׃ 17 אֲשֶׁר־יֵצֵ֣א לִפְנֵיהֶ֗ם
וַאֲשֶׁ֤ר יָבֹא֙ לִפְנֵיהֶ֔ם וַאֲשֶׁ֥ר יוֹצִיאֵ֖ם וַאֲשֶׁ֣ר יְבִיאֵ֑ם

13 ולא לך אתה אמור ליכנס: כאשר נאסף אהרן אחיך מכאן שנתאוה משה למיתתו של אהרן, ד"א אין אתה טוב ממנו, על אשר לא קדשתם הא אם קדשתם אותי עדין לא הגיע זמנכם להפטר, בכל מקום שכתב מיתתם כתב סורחנם לפי שנגזרה גזרה על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו לכך בקש משה שיכתב סורחנו שלא יאמרו אף הוא מן הממרים הי' משל לשתי נשים שלוקות בבית דין אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית וכולי אף כאן בכל מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סורחנן להודיע שלא הית' בהם אלא זו בלבד:
14 הם מי מריבת קדש הם לבדם אין בהם עון אחר, ד"א הם שאמרו במרה הם היו שאמרו בים סוף הם עצמם שאמרו במדבר צין:
15 וידבר משה אל ה' וגו' להודיע שבחן של צדיקים שכשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור. לאמר אמר לו השיבני אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו:
16 יפקוד ה' כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיע שעה שאתבע צרכי שירשו בני את גדולתי אמר לו הקב"ה לא כך עלתה במחשבה לפני כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמשו שלא מש מתוך האהל וזהו שאמר שלמה נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כז). אלהי הרוחות למה נאמר אמר לפניו רבונו של עולם גלוי לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואינן דומין זה לזה מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו:
17 אשר יצא לפניהם לא כדרך מלכי האומות שיושבים בבתיהם ומשלחין את חיילותיהן למלחמה אלא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ועוג שנאמר אל תירא אותו (במדב' כא) וכדרך שעשה יהושע שנא' וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה וגו' (יהושע ה) וכן בדוד הוא אומר כי הוא יוצא ובא לפניהם (שמואל א יח) יוצא בראש ונכנס בראש. ואשר יוציאם בזכיותיו. ואשר יביאם בזכיותיו, ד"א ואשר יביאם שלא תעשה לו כדרך שאתה עושה לי שאיני מכניסן לארץ:

וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת יְהוָה כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֹעֶה׃ [18] וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אִישׁ אֲשֶׁר־רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ עָלָיו׃ [19] וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃ [20] וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ [21] וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי יְהוָה עַל־פִּיו יֵצְאוּ וְעַל־פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל־הָעֵדָה׃ [22] וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה

18 קח לך קחנו בדברים אשריך שזכית להנהיג בניו של מקום. לך את שבדוק לך את זה שאתה מכיר. אשר רוח בו כאשר שאלת שיוכל להלוך כנגד רוחו של אחד ואחד. וסמכת את ידך עליו תן לו מתורגמן שידרוש בחייך שלא יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בימי משה: 19 וצויתה אותו על ישראל דע שטרחנין הם סרבנים הם על מנת שתקבל עליך: 20 ונתת מהודך עליו זה קירון עור פנים. מהודך ולא כל הודך ונמצינו למדין פני משה כחמה פני יהושע כלבנה. למען ישמעו כל עדת בני ישראל שיהיו נוהגין בו כבוד ויראה כדרך שנוהגין בך: 21 ולפני אלעזר הכהן יעמוד הרי שאלתך שאמרת שאין הכבוד הזה זז (כ"א מוטל) מבית אביך שאף יהושע יהא צריך לאלעזר. **ושאל לו** כשיצטרך לצאת למלחמה. על פיו של אלעזר. **וכל העדה** סנהדרין:

הבנת המקרא.

20 ונתת מהודך עליו וכו' למען ישמעו וכו', גם כאן מצאתי תוס' ברש"י כ"י ז"ל: ואני יוסף ב"ר שמעון אומר אכי היה לו למקרא לומר למען ידאו כל עדת בני ישראל, אבל לפי משמעותו של מקרא ולפי פשוטו ונתת מהודך עליו שתשבח אותו לעיניהם שגורלה עליו רוח הקדש, כמו למען ישמעו כל עדת בני ישראל שאתה משבחו ויהיו נשמעין לך, וגם וצויתה אותו לעיניהם שביום דבינו אחר המדרש שציוה אותו על ישראל אומר אני שציוהו לעבור לפני העם ולהנחילם את הארץ וציוהו חזק ואמץ, וכן הוא מפורש בין קום אחר כי את יהושע והוקדי ואמצהו כי הוא יעבור וגו', עכ"ל, וכן פי' הרא"בע.

יהוה אתו ויקח את־יהושע ויעמדהו לפני
אלעזר הכהן ולפני כל־העדה: ויסמך את־ 23
ידיו עליו ויצוהו כאשר דבר יהוה ביד
משה: פ חמישי כח
וידבר יהוה אל־משה לאמר: צו את־בני 2
ישראל ואמרת אלהם את־קרבני לחמי
לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי
במועדו: ואמרת להם זה האשה אשר 3
תקריבו ליהוה כבשים בני־שנה תמימם שנים
ליום עלה תמיד: את־הכבש אחד תעשה 4
בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים:
ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בשמן 5
כתית רביעת ההין: עלת תמיד העשיה בהר 6

22 23 ויקח את יהושע לקחו בדברי' והודיעו מתן שכר פרנסי יש"ל לע"ה: ויסמך את ידיו בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטווה שהקב"ה אמר לו וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה. כאשר דבר ה' אף לענין ההוד נתן מהודו עליו: 2 צו את בני ישרא' מה אמור למעל' יפקוד ה' אמר לו הקב"ה עד שאתה מצוני על בני צוה את בני עלי משל לבת מלך שהית' נפטרת מן העולם והית' מפקדת לבעלה על בניה וכו' כדאיתא בספרי. קרבני זה הדם. לחמי אלו אמורין וכן הוא אומר והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה (ויקרא ג). לאשי הנתנין לאשי מזבחי. תשמרו שיהיו כהנים ולוים וישראל עומדין על גביו מכאן למדו ותקנו מעמדות. במועדו בכל יום מועד התמידים: 3 ואמרת להם אזהרה לבית דין. שנים ליום כפשוטו ועקר בא ללמד שיהיו נשחטין כנגד היום תמיד של שחר במערב ושל בין הערבים במזרח של טבעות: 4 את הכבש אחד אע"פ שכבר נאמר בפ' ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגו' (שמות כט) היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות: 5 סלת מנחה מנחת נסכי': 6 העשויה בהר סיני וכשאר

סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ 7 וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת
הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר
8 לַיהוָה׃ וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם
כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ
לַיהוָה׃ פ

9 וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
10 וְנִסְכּוֹ׃ עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד
וְנִסְכָּהּ׃ פ

11 וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה
פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־
12 שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד׃
13 וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃

(ס"א כאותן) שנעשו בימי המלואים, ד"א העשויה בהר סיני, הקיש עולת
תמיד לעולת הר סיני אותה שנתקרבה לפני מתן תורה שכת' בה וישם
7 באגנות (שזות כל) מלמד שטעונה כלי: ונסכו יין. בקדש הסך על המזבח
8 יתנסכו. נסך שכר יין המשכר פרט ליין מגתו: ריח ניחח נחת רוח לפני
10 שאמרתי ונעשה רצוני: עולת שבת בשבתו ולא עולת שבת בשבת אחרת
הרי שלא הקריב בשבת זו שומע אני יקריב שתים לשבת הבאה ת"ל בשבתו
מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו. על עולת התמיד אלו מוספין לבד אותן
ב' כבשים של עולת התמיד ומגיד שאין קרבין אלא בין שני התמידין וכן בכל
12 המוספין נאמר על עולת התמיד לתלמוד זה: ושלשה עשרונים כמשפט

14 וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין
לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ
בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ 15 וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה
וְנִסְכּוֹ׃ ס ששי 16 וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוָה׃
17 וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חָג שִׁבְעַת
יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ 18 בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ
כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ 19 וְהִקְרַבְתֶּם
אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל
אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ
לָכֶם׃ 20 וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל תַּעֲשׂוּ׃
21 עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן תַּעֲשֶׂה לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת
הַכְּבָשִׂים׃ 22 וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃

14 מנחת נסכי פר שכן הן קצובין בפרשת נסכים: זאת עולת חדש בחדשו
15 שאם עבר יומו בטל קרבנו ושוב אין לו תשלומין: ושעיר עזים וגו' כל שעירי
המוספין באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו הכל כמו שמפורש במס' שבועות
ונשתנה שעיר ראש חדש שנא' בו לה' תלמודו ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה
לא בתחלה ולא בסוף שאין מכיר בחטא אלא הקב"ה בלבד ושאר השעירין למדין
ממנו, ומדרשו באגדה אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח.
על עולת התמיד יעשה כל הקרבן הזה. ונסכו אין ונסכו מוסב על השעיר
18 שאין נסכים לחטאת: כל מלאכת עבודה אפילו מלאכ' הצריכה לכם כגון
19 דבר האבד המותר בחולו של מועד אסורה ביום טוב: פרים כנגד אברהם.
אלים כנגד יצחק. כבשים כנגד יעקב והכשבים הפריד יעקב (בראשי' ל)
ביסודו של רבי משה הדרשן ראיתי זאת (עיין פי' רש"י בפ' נשא לעיל ז' כ"ח).

23 מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד
24 תַּעֲשׂוּ אֶת־אֵלֶּה׃ כָּאֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיּוֹם שִׁבְעַת
יָמִים לֶחֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה עַל־עוֹלַת
25 הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־
קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
26 תַעֲשׂוּ׃ ס וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים
בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה
27 לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה כְבָשִׂים
28 בְּנֵי שָׁנָה׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל
29 הָאֶחָד׃ עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת
30 הַכְּבָשִׂים׃ שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃
31 מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתוֹ תַּעֲשׂוּ תְּמִימִם
ט יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם׃ פ
1 וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ
יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם
2 תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם׃ וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ

24/26 כאלה תעשו שלא יהו פוחתין. והולכי' כפרי החג: וביו' הבכורים חג השבועו'
קרוי בכורי קציר חטים על שם שתי הלחם שהם ראשונים למנחת חטים הבאים
31 מן החדש: תמימים יהיו לכם ונסכיהם אף הנסכים יהיו תמימים למח

לַיהוָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ [3] וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
לָאָיִל׃ [4] וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת
הַכְּבָשִׂים׃ [5] וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת לְכַפֵּר
עֲלֵיכֶם׃ [6] מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת
הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם לְרֵיחַ
נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ס [7] וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־
נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ [8] וְהִקְרַבְתֶּם
עֹלָה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל
אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃
[9] וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד׃
[10] עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת
הַכְּבָשִׂים׃ [11] שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד
חַטַּאת הַכִּפֻּרִים וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ
וְנִסְכֵּיהֶם׃ ס שביעי [12] וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם

רבותינו מכאן שהיין שהעלה קמחין פסול לנסכים: [6] מלבד עלת החדש מוספי
ר"ח שהוא ביום ראש השנה: [11] מלבד חטאת הכיפורים שעיר הנעשה בפנים
האמור באחרי מות שגם הוא חטאת. ועולת התמיד ומלבד עולת התמיד
תעשו עולות הללו. ונסכיהם מוסב על המוספין הכתובות ועל תעשו והוא
ל' צווי מלבד עולת התמיד ומנחתה תעשו את אלה ונסכיהם וכן כל נסכיהם

לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־
מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַיהוָה
13 שִׁבְעַת יָמִים׃ וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ
נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר
אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר
14 תְּמִימִם יִהְיוּ׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן
שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר
פָּרִים שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד לִשְׁנֵי הָאֵילִם׃
15 וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְאַרְבָּעָה עָשָׂר
16 כְּבָשִׂים׃ וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת
17 הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס וּבַיּוֹם
הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר אֵילִם
שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר
18 תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם
19 וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר־עִזִּים
אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ
20 וְנִסְכֵּיהֶם׃ ס וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־
21 שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם

האמורים בכל המועדות חוץ משל קרבנות החג שכל ונסכה ונסכיהם ונסכיה
שבהם מוספים על התמיד ואינן לשון נווי שהרי כנסכיהם של מוספין כתובין
18 לעצמן בכל יום ויום: ומנחתם ונסכיהם לפרים כדי החג שבעים הם
כנגד ע' אומות שמתמעטים והולכים סימן כליה להם ובימי המקדש היו

לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃
22 וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד
וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס 23 וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי
פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ 24 מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים
לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ 25 וּשְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד
מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס 26 וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי
פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ 27 וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים
לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ 28 וּשְׂעִיר
חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ
וְנִסְכָּהּ׃ ס 29 וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים
שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה
עָשָׂר תְּמִימִם׃ 30 וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים
לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ 31 וּשְׂעִיר
חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ
וּנְסָכֶיהָ׃ ס 32 וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים
שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה

מגינין עליהם מן היסורין. ולכבשים כנגד ישראל שנקראו שה פזורה (ירמי' נ) והם קבועים ומנינם תשעים ושמונה לכלות מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה, בשני נאמר ונסכיהם על שני תמידי היום ולא שנה הכ' אלא לדרוש כמו שאז"ל בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם מ"ם יו"ד מ"ם

עֶשֶׂר תְּמִימִם׃ [34] וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם׃ [34] וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס מפטיר [35] בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ [36] וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ [37] מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּר לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ [38] וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ [39] אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיהוָה בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם׃

[1] וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ

[3] הרי כאן מים רמז לנסוך המים מן התור' בחג: עצרת תהיה לכם עצורים בעשיית מלאכ', ד"א עצרת עצרו מלאכת מלמד שטעון לינה, ומדרשו באגדה לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אומו' וכאין ללכת אמר להם המקום [3] בנקש' מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם פר אחד איל אחד אלו כנגד ישרא' התעכבו לי מעט עוד ול' חבה הוא זה כבנים הנפטרים מאביהם והוא אמר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יו' אחד משל למלך שעש' סעוד' כו' כדאי' במס' סוכ' (נה ב) ובמדרש ר' תנחום' למד' תור' דרך ארץ שמי שיש לו אכסנאי יו' ראשון יאכילנו פטומות למחר מאכילו דגים למחר בשר בהמ' למחר [3] מאכילו קטנית למחר מאכילו ירק פוחת והולך כפרי החג: אלה תעשו לה' במועדיכם דבר הקצוב לחובה. לבד מנדריכם אם באתם לידור קרבנות ברגל מנו' היא בידיכם או נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה הקריבום ברגל שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלם ולהקריב נדריו ונמצא עובר בבל תאחר: [1] ויאמר משה אל בני ישראל להפסיק הענין דברי ר' ישמעאל לפי שעד כאן

[2] וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ [3] אִישׁ כִּי־יִדֹּר
נֶדֶר לַיהוָה אוֹ־הִשָּׁבַע שְׁבֻעָה לֶאְסֹר אִסָּר עַל־
נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ כְּכָל־הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה׃
[4] וְאִשָּׁה כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה וְאָסְרָה אִסָּר בְּבֵית

דבריו של מקום ופ׳ נדרים מתחלת בדבורו של משה הוצרך להפסיק תחלה
ולומר שחזר משה ואמרה פרשה זו לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר
להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו:

[2] ראשי המטות חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה ואח״כ לכל בני ישראל
ומנין שאף שאר הדברות כן ת״ל וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר
משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בני ישרא׳ (שמו׳ לד), ומה ראה לאומר׳ כאן למד
שהפרת נדרים ביחיד מומחה ואם אין יחיד מומחה מפר בג׳ הדיוטות, או
יכול שלא אמר פ׳ זו אלא לנשיאים בלבד נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ
זה הדבר (ויקרא יז) מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל שנא׳ דבר
אל אהרן וגו׳ (ויקרא יז) אף זו נאמרה לכולן. זה הדבר משה נתנבא בכה
אמר ה׳ כחצות הליל׳ (שמו׳ יא) והנביאים נתנבאו בכה אמר ה׳ מוסף עליהם
משה שנתנבא בל׳ זה הדבר, ד״א זה הדבר מעוט הוא לומר שחכם בל׳ התרה
[3] ובעל בלשון הפרה כלשון הכתוב כאן ואם אמרו אין מותר ואין מופר: נדר
האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני יכול אפילו נשבע
שיאכל נבלות אני קורא עליו ככל היוצא מפיו יעשה ת״ל לאסר איסר לאסור
את המותר ולא להתיר את האסור. לא יחל דברו כמו לא יחלל דברו לא
[4] יעשה דברו חולין: בבית אביה ברשות אביה ואפילו איננה בביתו.
בנעריה

הבנת המקרא.

[3] לא יחל דברו כמו לא יחלל דברו לא יעשה דברו חולין עכ״ל, הוצרך הרב
לכפול ולפרש לא יחלל דברו ולא יעשה דברו חולין ולא הסתפק במה שפי׳ לא
יחלל דברו, לפי שכל ל׳ חילול בכל המקרא כשהדבור על הפועל לעולם הוא
בא בבנין הכבד הדגוש יחלל תחלל ההללו יחללו ומכיריה׳, וכאן שינה
הכתוב ואמר לא יחל שהוא מבנין הפיעל והי׳ אפשר להעלות על הדעת שאין
זה ל׳ חילול כ״א ל׳ המתנה וכפי׳ הרשב״ם נראה אמר הרב שמ״מ הוא ל׳ חילול
כמו לא יחלל דברו אך שפירושו לא יעשה דברו חולין ולכך הוציאו בלשון הפעיל
לפי שבל נדר איננו כ״א בדבור ולא יאמר עליו שהוא מחולל אבל יאמר עליו
שהוא מוחל, ותדע שכן היא שהרי כל שאר ל׳ חילול שבמקרא תרגם אונקלוס
גם הוא בל׳ חילול וכאן תרגמו לא יבטל פתגמי׳.

אָבִיהָ בִּנְעֻרֶיהָ׃ 5 וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת־נִדְרָהּ וֶאֱסָרָהּ
אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ אָבִיהָ
וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־
נַפְשָׁהּ יָקוּם׃ 6 וְאִם־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ
כָּל־נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ לֹא
יָקוּם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ כִּי־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ׃
7 וְאִם־הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ אוֹ מִבְטָא
שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ׃ 8 וְשָׁמַע
אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ
9 וֶאֱסָרֶהָ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקֻמוּ׃ וְאִם
בְּיוֹם שְׁמֹעַ אִישָׁהּ יָנִיא אוֹתָהּ וְהֵפֵר אֶת־נִדְרָהּ

בנעוריה ולא קטנה ולא בוגרת שהקטנה אין נדרה נדר והבוגרת אינה ברשותו
של אביה להפר נדריה ואי זו היא קטנה אמרו רבותינו בת י"א שנה ויום אחד
נדריה נבדקין אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה נדרה נדר בת י"ב
6 שנה ויום אחד אינה צריכה ליבדק: ואם הניא אביה אותה אם מנע אותה
מן הנדר כלומר שהפר לה, הנאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר ואם
ביום שמוע אישה יניא אותה והפר הוי אומר הנא' זו הפר', ופשוטו ל' מניעה
והסרה וכן למה תניאון (במדבר לב׳) וכן שמן ראש אל יניא ראשי (תילי׳ קמא)
וכן וידעתם את תנואתי (במדבר יד) את אשר סרתם מעלי. וה' יסלח לה
במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה
ועוברת על נדרה ושות' יין ומטמאה למתים זו היא שצריכה סליחה ואף על פי
7 שהוא מופר ואם המופרין צריכים סליחה ק"ו לשאינן מופרים: ואם היו תהי'
לאיש זו ארוסה או אינו אלא נשואה כשהוא אומר ואם בית אישה נדרה הרי
נשואה אמור וכאן בארוס' ובא לחלוק בה שאביה ובעלה מפירין נדריה הפר
האב ולא הפר הבעל או הפר הבעל ולא הפר האב הרי זה אינו מופר ואין צריך
לומר אם קיים אחד מהם. ונדריה עליה שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן
8 אביה ולא הופרו ולא הוקמו: ושמע אישה וגו' הרי לך שאם קיים הבעל
9 שהוא קיים: והפר את נדר' יכול אפילו לא הפר האב ת"ל בנעריה בית אביה

אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה
עַל־נַפְשָׁהּ וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ׃ [10] וְנֵדֶר אַלְמָנָה
וּגְרוּשָׁה כֹּל אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם
עָלֶיהָ׃ [11] וְאִם־בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה אוֹ־אָסְרָה
אִסָּר עַל־נַפְשָׁהּ בִּשְׁבֻעָה׃ [12] וְשָׁמַע אִישָׁהּ
וְהֶחֱרִשׁ לָהּ לֹא הֵנִיא אֹתָהּ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ
וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם׃ [13] וְאִם־
הָפֵר יָפֵר אֹתָם ׀ אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־מוֹצָא
שְׂפָתֶיהָ לִנְדָרֶיהָ וּלְאִסַּר נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם
אִישָׁהּ הֲפֵרָם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ׃ [14] כָּל־נֵדֶר
וְכָל־שְׁבֻעַת אִסָּר לְעַנֹּת נָפֶשׁ אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ
וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ׃ [15] וְאִם־הַחֲרֵשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ אִישָׁהּ
מִיּוֹם אֶל־יוֹם וְהֵקִים אֶת־כָּל־נְדָרֶיהָ אוֹ אֶת־כָּל־
אֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ הֵקִים אֹתָם כִּי־הֶחֱרִשׁ
לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ׃ [16] וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם אַחֲרֵי
שָׁמְעוֹ וְנָשָׂא אֶת־עֲוֹנָהּ׃ [17] אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה

כל שבנעוריה ברשות אביה היא: [10] כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה
לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל ובאלמנה מן הנשואין הכתוב מדבר
אבל אלמנה מן האירוסין מת הבעל נתרוקנה וחזרה רשות לאב: [11] ואם בית
אישה נדרה בנשואה הכתוב מדבר: [14] כל נדר וכל שבועת איסר וגו' לפי
שאמר שהבעל מפר יכול כל נדרים במשמע ת"ל לענות נפש אינו מפר אלא
נדרי ענוי נפש בלבד והם מפורשים במס' נדרים: [15] מיום אל יום שלא תאמר
מעת לעת לכך נאמר מיום אל יום ללמדך שאין מפר אלא עד שתחשך: [16] אחרי
שמעו אחרי ששמע וקיים שאמר אפשי בו וחזר והפר לה אפילו בו ביו'. ונשא
את עונה הוא מוכנס תחתיה למדנו מכאן שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס

יְהוָה֙ אֶת־מֹשֶׁ֔ה בֵּ֥ין אִ֖ישׁ לְאִשְׁתּ֑וֹ בֵּֽין־אָ֣ב לְבִתּ֔וֹ בִּנְעֻרֶ֖יהָ בֵּ֥ית אָבִֽיהָ׃ פ שני

2 וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ נְקֹ֗ם נִקְמַת֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל מֵאֵ֖ת הַמִּדְיָנִ֑ים אַחַ֖ר תֵּאָסֵ֥ף אֶל־עַמֶּֽיךָ׃
3 וַיְדַבֵּ֤ר מֹשֶׁה֙ אֶל־הָעָ֣ם לֵאמֹ֔ר הֵחָלְצ֧וּ מֵאִתְּכֶ֛ם אֲנָשִׁ֖ים לַצָּבָ֑א וְיִהְיוּ֙ עַל־מִדְיָ֔ן לָתֵ֥ת נִקְמַת־יְהוָ֖ה בְּמִדְיָֽן׃
4 אֶ֚לֶף לַמַּטֶּ֔ה אֶ֖לֶף לַמַּטֶּ֑ה לְכֹל֙ מַטּ֣וֹת יִשְׂרָאֵ֔ל תִּשְׁלְח֖וּ לַצָּבָֽא׃
5 וַיִּמָּֽסְרוּ֙ מֵאַלְפֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶ֖לֶף לַמַּטֶּ֑ה שְׁנֵים־עָשָׂ֥ר אֶ֖לֶף חֲלוּצֵ֥י צָבָֽא׃
6 וַיִּשְׁלַ֨ח אֹתָ֥ם מֹשֶׁ֛ה אֶ֥לֶף לַמַּטֶּ֖ה לַצָּבָ֑א אֹ֠תָם וְאֶת־פִּ֨ינְחָ֜ס בֶּן־אֶלְעָזָ֤ר הַכֹּהֵן֙ לַצָּבָ֔א וּכְלֵ֥י הַקֹּ֛דֶשׁ וַחֲצֹצְר֥וֹת הַתְּרוּעָ֖ה

2 תחתיו לכל עונשין: מאת המדינים ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם שהיו שוללים אותם שלא נאמר אלא אל תתגר בם מלחמה (דברים ב) אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם, ד"א מפני ב' פרידות טובות שיש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית:
3 וידבר משה וגו' אע"פ ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא איחר. החלצו כתרגומו ל' חלוצי צבא מזויינים. אנשים צדיקים וכן בחר לנו אנשים (שמות יז) וכן אנשים חכמים וידועים (דברים א). נקמת ה' שהעומד כנגד ישראל כאלו עומד כנגד הקב"ה:
4 לכל מטות ישראל לרבות שבט לוי:
5 וימסרו להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר עוד מעט וסקלוני (שמות יז) ומששמעו שמיתת משה תלוי בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן:
6 אותם ואת פנחס מגיד שהי' פנחס שקול כנגד כולם ומפני מה הלך פנחס ולא הלך אלעזר אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה שהרג כזבי בת צור יגמור, ד"א שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנא' והמדנים מכרו אותו (בראשית לז) ומנין שהית' אמו של פנחס משל יוסף שנא' מבנות פוטיאל (שמות ו) מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"ז ומזרע יוסף שפטפט ביצרו, ד"א שהי' משוח מלחמ'. וכלי הקדש זה

בְּיָדוֹ: [7] וַיִּצְבְּאוּ עַל־מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר: [8] וְאֶת־מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל־חַלְלֵיהֶם אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב: [9] וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת־טַפָּם וְאֵת כָּל־בְּהֶמְתָּם וְאֶת־כָּל־מִקְנֵהֶם וְאֶת־כָּל־חֵילָם בָּזָזוּ: [10] וְאֵת כָּל־עָרֵיהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת כָּל־טִירֹתָם שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ:

הארון והציץ שהיה בלעם עמהם ומפריח מלכי מדין בכשפים והוא עצמו פורח עמהם הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים לכך נאמר על חלליהם בספר יהושע (יג). בידו ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו (במדבר כא):

8 חמשת מלכי מדין וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב למה הוזקק לומר חמשת אלא ללמדך ששוו כולם בעצה והשוו כולם בפורענות בלעם הלך שם ליטול שכר כ"ד אלף שהפיל מישראל בעצתו ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה אמר להם אם כשהייתם ס' רבוא לא יכולתם להם ועכשיו בי"ב אלף אתם באים להלחם נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו. בחרב הוא בא על ישראל והחליף אומנותו באומנותם שאין נושעים אלא בפיהם ועל ידי תפלה ובקשה ובא הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות שבאין בחרב שנאמר ועל חרבך תחיה (בראשית כז):

10 טירותם מקום פלטרין שלהם שהם לשון מושב כומרים יודעי חוקיהם, ד"א לשון מושב שריהם כמו שמתורגם

הגהת המקרא.

6 וכלי הקדש וגו' וכן בבלעם כתוב על חלליהם בס' יהושע (יג כב) עכ"ל, המאמר הזה ליתא במדבר ותנחומא אלא שהלשון הזה וכן בבלעם כתוב על חלליהם ליתא שם, וידמה לי שהוא תוספת איזה תלמיד כי בס' יהושע כתיב אל חלליהם ומסור עליו לית וחד על חלליהם, גם כאן מסור עליו לית וחד אל חלליהם, ואם נקיים הלשון הזה יש לגרוס וכן בבלעם כתוב אל חלליהם בס' יהושע והי' לו ליכתב עם חלליהם וכמו שפי' שם הרד"ק ושינה וכתב אל חלליהם לדרשא כי בכמה מקומות במקרא מצאנו מלת אל המשמשת שימוש מלת על ככתוב בשרשים בשרש אלה.

ויקחו את־כל־השלל ואת כל־המלקוח באדם
11 ובבהמה: ויבאו אל־משה ואל־אלעזר הכהן
ואל־עדת בני־ישראל את־השבי ואת־המלקוח
ואת־השלל אל־המחנה אל־ערבת מואב
12 אשר על־ירדן ירחו: ס שלישי (שני כשמחוברין) ויצאו
13 משה ואלעזר הכהן וכל־נשיאי העדה
14 לקראתם אל־מחוץ למחנה: ויקצף משה
על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות
15 הבאים מצבא המלחמה: ויאמר אליהם
16 משה החייתם כל־נקבה: הן הנה היו לבני
ישראל בדבר בלעם למסר־מעל ביהוה
על־דבר פעור ותהי המגפה בעדת יהוה:
17 ועתה הרגו כל־זכר בטף וכל־אשה ידעת

11 שמתורגם סרני פלשתים טורני פלשתאי: ויקחו את כל השלל מגיד שהיו
כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות שנא' את כל
השלל וגו' ועליהם מפורש בקבלה שניך כעדר הרחלים (שיר ו) וגו' אף אנשי
12 מלחמה שניך כלם צדיקים: שלל הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין. בז הוא
בזת מטלטלין שאינם תכשיט. מלקוח אדם ובהמה ובמקום שכתוב שבי אצל
13 מלקוח שבי באדם ומלקוח בבהמ': ויצאו משה ואלעזר הכהן לפי שראו את
14 נערי ישראל יוצאים לחטוף מן הבזה: ויקצף משה על פקודי החיל ממונים
16 על החיל ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש כח בידם למחות: בדבר
בלעם אמר להם אפילו אתם מכניסי' כל האומות שבעולם אין אתם יכולין
בהם שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שש מאות רכב בחור באו ואשיאכם
עצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו' כדאי' בחלק ובספרי. הן הנה מגיד
17 שהיו מכירין אותן זו היא שנכשל פלוני בה: וכל אשה יודעת איש ראויה
ליבעל אע"פ שלא נבעלה ולפני הציץ העבירום והראויה ליבעל פניה מוריקות.
הרוגו למה חזר ואמר להפסיק הענין דברי ר' ישמעאל שאם אני קורא הרג'

אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הֲרֹגוּ׃ 18 וְכֹל הַטַּף בַּנָּשִׁים
אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר הַחֲיוּ לָכֶם׃ 19 וְאַתֶּם
חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ
וְכֹל ׀ נֹגֵעַ בֶּחָלָל תִּתְחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם׃ 20 וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־
כְּלִי־עוֹר וְכָל־מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל־כְּלִי־עֵץ
תִּתְחַטָּאוּ׃ ס 21 וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן אֶל־אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה
זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ 22 אַךְ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכָּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת

כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש וכל הטף בנשים וגו׳ איני יודע אם להרוג
עם הזכרים או להחיות עם הטף לכך נאמר הרוגו: 19 מחוץ למחנה שלא
יכנסו לעזרה. כל הורג נפש ר׳ מאיר אומר בהורג בדבר המקבל טומאה
הכתוב מדבר ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי המת כאלו נוגע במת
עצמו או יכול אפי׳ זרק בו חץ והרגו ת״ל וכל הנוגע בחלל הקיש הורג לנוגע
מה נוגע ע״י חבורו אף הורג על ידי חבורו. תתחטאו במי נדה כדין שאר טמאי
מתים שאף לדברי האומרים קברי גוים אינן מטמאין באהל שנא׳ ואתנה צאני
צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל ד), אתם קרויים אדם מודה הוא שהגוים
מטמאין במגע ובמשא שלא נאמר אדם אלא אצל טומאת אהלות שנא׳ אדם כי
ימות באהל (במדב׳ יט). אתם ושביכם לא שהגוים מקבלין טומאה וצריכין
הזאה אלא מה אתם בני ברית אף שביכם כשיבאו לברית ויטמאו צריכין הזאה:
20 וכל מעשה עזים להביא כלי הקרנים והטלפי׳ והעצמות: 21 ויאמר אלעזר
הכהן וגו׳ לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמו ממנו הלכות
געולי גוים וכן אתה מוצא בשמיני למלואים שנא׳ ויקצף על אלעזר ועל איתמר
(ויקר׳ י) בא לכלל טעות וכן בשמעו נא המורים ויך את הסלע (במדב׳ כ) על
ידי הכעס טעה. אשר צוה ה׳ וגו׳ תלה ההוראה ברבו: 22 אך את הזהב
וגו׳ אע״פ שלא הזהיר להם משה אלא על הלכות טומא׳ עוד יש להזהיר לכם על
הלכות גיעול ואך ל׳ מיעוט כלומר ממועטין אתם מלהשתמש בכלים אפילו
לאחר טהרתן מטומאת המת עד שיטהרו מבליעת איסור נבלות ורבותינו אמרו
אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו וזה ל׳ אך שלא

אֶת־הַבַּרְזֶל אֶת־הַבְּדִיל וְאֶת־הָעֹפָרֶת׃ כָּל־
דָּבָר אֲשֶׁר־יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ
וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־
24 יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם׃ וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם וְאַחַר תָּבֹאוּ אֶל־
25 הַמַּחֲנֶה׃ ס רביעי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
26 לֵּאמֹר׃ שָׂא אֵת רֹאשׁ מַלְקוֹחַ הַשְּׁבִי בָּאָדָם
וּבַבְּהֵמָה אַתָּה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת
27 הָעֵדָה׃ וְחָצִיתָ אֶת־הַמַּלְקוֹחַ בֵּין תֹּפְשֵׂי הַמִּלְחָמָה
28 הַיֹּצְאִים לַצָּבָא וּבֵין כָּל־הָעֵדָה׃ וַהֲרֵמֹתָ מֶכֶס
לַיהוָה מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא
אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחֲמֵשׁ הַמֵּאוֹת מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבָּקָר
29 וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן׃ מִמַּחֲצִיתָם תִּקָּחוּ
30 וְנָתַתָּה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת יְהוָה׃ וּמִמַּחֲצִת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל תִּקַּח ׀ אֶחָד ׀ אָחֻז מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־

23 יהא עם חלודה אך המתכת יהי' כמות שהוא: כל דבר אשר יבא באש לבשל בו כלום. העבירו באש כדרך תשמישו הגעלתו מה שתשמישו ע"י חמין יגעילנו בחמין ומה שתשמישו ע"י צלי כגון השפוד והאסכלא ילבננו באור. אך במי נדה יתחטא לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת אמר להם צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה, ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראוים לטבול בהם נדה וכמה הם מ' סאה. וכל דבר אשר לא יבא באש כל דבר שאין תשמישו על ידי האור כגון כוסות וצלוחיו' שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור. העבירו במים מטבילן ודיו ודוקא כלי מתכות:
24 אל המחנה למחנה שכינה שאין טמא מת טעון שילוח ממחנה לויה וממחנה ישראל:
25 26 שא את ראש קח את החשבון: והצית את המלקוח בין תופשי

הָאָדָם מִן־הַבָּקָר מִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן מִכָּל־
הַבְּהֵמָה וְנָתַתָּה אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת
מִשְׁכַּן יְהוָה׃ 31 וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ 32 וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ יֶתֶר הַבָּז
אֲשֶׁר בָּזְזוּ עַם הַצָּבָא צֹאן שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף
וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים׃ 33 וּבָקָר שְׁנַיִם
וְשִׁבְעִים אָלֶף׃ 34 וַחֲמֹרִים אֶחָד וְשִׁשִּׁים אָלֶף׃
35 וְנֶפֶשׁ אָדָם מִן־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב
זָכָר כָּל־נֶפֶשׁ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ 36 וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה
חֵלֶק הַיֹּצְאִים בַּצָּבָא מִסְפַּר הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־
מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ 37 וַיְהִי הַמֶּכֶס לַיהוָה מִן־הַצֹּאן שֵׁשׁ
מֵאוֹת חָמֵשׁ וְשִׁבְעִים׃ 38 וְהַבָּקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים
אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים׃ 39 וַחֲמֹרִים
שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּמִכְסָם לַיהוָה
אֶחָד וְשִׁשִּׁים׃ 40 וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף
וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים נָפֶשׁ׃ 41 וַיִּתֵּן
מֹשֶׁה אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת יְהוָה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ 42 וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי

המלחמה וגו׳ חציו לאלו וחציו לאלו: 32 ויהי המלקוח יתר הבז לפי שלא
נצטוו להרים מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח כתב את הלשון הזה ויהי
המלקוח שבא לכלל חלוקה ולכלל מכס שהי׳ עודף על בז המטלטלין אשר בזזו
עם הצבא איש לו ולא בא לכלל חלוק׳ ממספר הצאן וגו׳ 42 וממחצית בני

ישראל אשר חצה משה מן־האנשים הצבאים:
43 ותהי מחצת העדה מן־הצאן שלש־מאות
אלף ושלשים אלף שבעת אלפים וחמש
44 45 מאות: ובקר ששה ושלשים אלף: וחמרים
46 שלשים אלף וחמש מאות: ונפש אדם
47 ששה עשר אלף: ויקח משה ממחצת בני
ישראל את־האחז אחד מן־החמשים מן־
האדם ומן־הבהמה ויתן אתם ללוים שמרי
משמרת משכן יהוה כאשר צוה יהוה את־
48 משה: ויקרבו אל־משה הפקדים אשר
לאלפי הצבא שרי האלפים ושרי המאות:
49 ויאמרו אל־משה עבדיך נשאו את־ראש
אנשי המלחמה אשר בידנו ולא־נפקד ממנו
50 איש: ונקרב את־קרבן יהוה איש אשר מצא
כלי־זהב אצעדה וצמיד טבעת עגיל וכומז
51 לכפר על־נפשתינו לפני יהוה: ויקח משה
ואלעזר הכהן את־הזהב מאתם כל כלי

ישראל אשר חצה משה לעדה והוציאה להם מן האנשים הצובאים:
43 ותהי מחצת העדה כך וכך ויקח משה ממחצת בני ישראל וגו':
48 הפקודים הממונים: ולא נפקד לא נחסר, ותרגומו לא שגא אף הוא לשון
ארמי חסרון כמו אנכי אחטנה (בראשית לא) תרגום דהות שגיא ממנייכם וכן
כי יפקד מושבך (שמואל א כ) יחסר מקום מושבך איש הרגיל לישב שם וכן ויפקד
50 מקום דוד (שמואל א כ) נחסר מקומו ואין יושב שם: עגיל נזמי אזן.
וכומז דפוס של בית הרחם לכפר על הרהור הלב של בנות מדין:

מַעֲשֶׂה׃ [52] וַיְהִי ׀ כָּל־זְהַב הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵרִימוּ
לַיהוָה שִׁשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף שְׁבַע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים
שָׁקֶל מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וּמֵאֵת שָׂרֵי הַמֵּאוֹת׃
אַנְשֵׁי הַצָּבָא בָּזְזוּ אִישׁ לוֹ׃ [53] וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר [54]
הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת
וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד זִכָּרוֹן לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי יְהוָה׃ פ ששי (שלישי במחוברין)

לב

וּמִקְנֶה ׀ רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי־גָד עָצוּם [1]
מְאֹד וַיִּרְאוּ אֶת־אֶרֶץ יַעְזֵר וְאֶת־אֶרֶץ גִּלְעָד
וְהִנֵּה הַמָּקוֹם מְקוֹם מִקְנֶה׃ [2] וַיָּבֹאוּ בְנֵי־גָד
וּבְנֵי רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וְאֶל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לֵאמֹר׃ [3] עֲטָרוֹת וְדִיבֹן
וְיַעְזֵר וְנִמְרָה וְחֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה וּשְׂבָם
וּנְבוֹ וּבְעֹן׃ [4] הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה לִפְנֵי
עֲדַת יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִקְנֶה הִוא וְלַעֲבָדֶיךָ
מִקְנֶה׃ ס [5] וַיֹּאמְרוּ אִם־מָצָאנוּ
חֵן בְּעֵינֶיךָ יֻתַּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ
לַאֲחֻזָּה אַל־תַּעֲבִרֵנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן׃ [6] וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאַחֵיכֶם יָבֹאוּ
לַמִּלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה׃ [7] וְלָמָּה תְנוּאוּן

עטרות ודיבון וגו׳ מארץ סיחון ועוג היו: האחיכם לשון תמיהה הוא: [3] [6]
ולמה תניאון תסירו ותמנעו לבם מעבור שיהיו סבורים שאתם יראים לעבור [7]

אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבֹר אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
8 נָתַן לָהֶם יְהוָה׃ כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשָׁלְחִי
9 אֹתָם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לִרְאוֹת אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיַּעֲלוּ
עַד־נַחַל אֶשְׁכּוֹל וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּנִיאוּ אֶת־
לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
10 נָתַן לָהֶם יְהוָה׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
11 וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃ אִם־יִרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֹלִים
מִמִּצְרַיִם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֵת
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
12 וּלְיַעֲקֹב כִּי לֹא־מִלְאוּ אַחֲרָי׃ בִּלְתִּי כָּלֵב בֶּן־
יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן כִּי מִלְאוּ אַחֲרֵי
13 יְהוָה׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר
אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר הָעֹשֶׂה
14 הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ וְהִנֵּה קַמְתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם
תַּרְבּוּת אֲנָשִׁים חַטָּאִים לִסְפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן

8 מפני המלחמה וחוזק הערים והעם: מקדש ברנע כך שמה וב' קדש היו:
12 13 הקנזי חורגו של קנז הי' וילדה לו אמו של כלב את עתניאל: ויניעם ויטלטלם
14 מן כנע וכל: לספות כמו ספו שנה על שנה (ישעי' כט) עולותיכם ספו וגו'

הבנת המקרא.

12 הקנזי חורגו של קנז היה וילדה לו אמו של כלב את עתניאל עכ"ל, ויאמר הרא"ם ז"ל פירוש אמו של כלב נשאת תחלה ליפונה וילדה לו את כלב ואחר יפונה נשאת לקנז וילד' לו את עתניאל וכלב נקרא בן יפונה בשם אביו וקנזי בשם בעל אמו עכ"ל ואיננו נכון כי הם שאמרו כלב חורגו של קנז היה גם הם אמרו כי יפונה שם תאר לכלב על שפינה מעצת מרגלים ושם אביו באמת הי' חצרון כמו שהוכיחו בפ"ק דתמורה דף קט"ז ע' ובפ"ק דסוטה דף י"א סוף ע"ב.

אַף־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל׃ [15] כִּי תְשׁוּבֻן מֵאַחֲרָיו
וְיָסַף עוֹד לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר וְשִׁחַתֶּם לְכָל־הָעָם
הַזֶּה׃ ס [16] וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ
גִּדְרֹת צֹאן נִבְנֶה לְמִקְנֵנוּ פֹּה וְעָרִים לְטַפֵּנוּ׃
[17] וַאֲנַחְנוּ נֵחָלֵץ חֻשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד
אֲשֶׁר אִם־הֲבִיאֹנֻם אֶל־מְקוֹמָם וְיָשַׁב טַפֵּנוּ
בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ [18] לֹא נָשׁוּב
אֶל־בָּתֵּינוּ עַד הִתְנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ
נַחֲלָתוֹ׃ [19] כִּי לֹא נִנְחַל אִתָּם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן
וָהָלְאָה כִּי בָאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִזְרָחָה׃ פ שביעי (רביעי כשהן מחוברין)
[20] וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה אִם־תֵּחָלְצוּ לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה׃ [21] וְעָבַר
לָכֶם כָּל־חָלוּץ אֶת־הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה עַד
הוֹרִישׁוֹ אֶת־אֹיְבָיו מִפָּנָיו׃ [22] וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ

(ירמי' ז) ל' תוספת: [16] נבנה למקננו פה חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם שהקדימו מקניהם לטפם אמר להם משה לא כן עשו העיקר עיקר והטפל טפל בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואח"כ גדרות לצאנכם: [17] ואנחנו נחלץ חושים נזדין מהירים כמו מהר שלל חש בז (ישעיה ח) ימהר יחישה (ישעי' ה). לפני בני ישראל בראשי גייסות מתוך שגבורים היו שכן נאמר בגד וטרף זרוע אף קדקד (דברי' לג) ואף משה חזר ופירש להם כזה הדברים ואצו אתכם בעת ההיא וגו' חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל (דברים ג) וביריחו כתיב והחלוץ יעבר לפני (יהושע ו) זה ראובן וגד שקיימו תנאם. וישב טפנו בעודנו אצל אחינו. בערי המבצר שנבנה עכשיו: [19] מעבר לירדן והלאה בעבר המערבי. כי באה נחלתנו כבר קבלנוה בעבר

לִפְנֵי יְהוָה וְאַחַר תָּשֻׁבוּ וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְהוָה
וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם
23 לַאֲחֻזָּה לִפְנֵי יְהוָה׃ וְאִם־לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן
הִנֵּה חֲטָאתֶם לַיהוָה וּדְעוּ חַטַּאתְכֶם
24 אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם׃ בְּנוּ־לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם
וּגְדֵרֹת לְצֹנַאֲכֶם וְהַיֹּצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ׃
25 וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר
26 עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי מְצַוֶּה׃ טַפֵּנוּ נָשֵׁינוּ
מִקְנֵנוּ וְכָל־בְּהֶמְתֵּנוּ יִהְיוּ־שָׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד׃
27 וַעֲבָדֶיךָ יַעַבְרוּ כָּל־חֲלוּץ צָבָא לִפְנֵי יְהוָה
28 לַמִּלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי דֹּבֵר׃ וַיְצַו לָהֶם מֹשֶׁה

24 המזרחי: לצנאכם תיבה זו מגזרת צנה ואלפים כלם (תלי' ח) שאין בו אל"ף מפסיק בין נו"ן לצד"י ואל"ף שבא כאן אחר הנו"ן במקום ה"א של צנה הוא, מיסודו של ר' משה הדרשן למדתי כן. והיוצא מפיכם תעשו לגבוה שקבלתם עליכם לעבור למלחמ' עד כבוש וחלוק שמשה לא בקש מהם אלא וכבשה אחר תשובו והם קבלו עליה' עד התנחל הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו וכן עשו:
25 ויאמר בני גד כלם כאיש אחד: 28 ויצו להם כמו עליהם ועל תנאם מינה אלעזר

הבנת המקרא.

24 לצנאכם תיבה זו מגזרת צנה ואלפים כלם וכו' עכ"ד, כתב הרד"ק בשרש צנן ז"ל צאן אובדות היו עמי, ככתבה זאת המלה בצד"י וקריאתה בוי"ו, צנה ואלפים כלם בלא אל"ף והה"א נוסף וכהפכה לאל"ף כראית במלת וגדרות לצנאכם הבהמ' הדקה הכבשים והעזים יקראו צאן פעם כולל כולם כמו ואם מן הצאן קרבנו, ופעם פורט על אחד מהם ולו צאן שלשת אלפים ואלף עזים ר"ל הכבשים וכו' עכ"ל, אבל לדעת רש"י שתי גזרות הן צאן גם צנה ומן צאן יאמר צאנכם ומן צנה צנאכם בהתחלפות הה"א באל"ף כמו שתאמר ממכלה כאן מכלאות צאן, וכן ל' פליאה בה"א גם באל"ף כמבואר בשרשים ועוד אחרים, כן מן צנה צנאכם בשקל שנאה מן שונא, ויש הבדל ענין בין צאן ובין צנה כי צאן הוא שם לדבר של המין וצנה שם הפעולה (טמפעריית) וכמו שפי' הרב בתילים ח'.

אֶת אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְאֶת־
רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר 29
מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם־יַעַבְרוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי־רְאוּבֵן ׀
אִתְּכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן כָּל־חָלוּץ לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי
יְהוָה וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם וּנְתַתֶּם לָהֶם
אֶת־אֶרֶץ הַגִּלְעָד לַאֲחֻזָּה׃ וְאִם־לֹא יַעַבְרוּ
חֲלוּצִים אִתְּכֶם וְנֹאחֲזוּ בְתֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃
31 וַיַּעֲנוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לֵאמֹר אֵת אֲשֶׁר
32 דִּבֶּר יְהוָה אֶל־עֲבָדֶיךָ כֵּן נַעֲשֶׂה׃ נַחְנוּ נַעֲבֹר
חֲלוּצִים לִפְנֵי יְהוָה אֶרֶץ כְּנָעַן וְאִתָּנוּ אֲחֻזַּת
33 נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן׃ וַיִּתֵּן לָהֶם ׀ מֹשֶׁה לִבְנֵי־
גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצִי ׀ שֵׁבֶט ׀ מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף
אֶת־מַמְלֶכֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְאֶת־מַמְלֶכֶת
עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן הָאָרֶץ לְעָרֶיהָ בִּגְבֻלֹת עָרֵי
34 הָאָרֶץ סָבִיב׃ וַיִּבְנוּ בְנֵי־גָד אֶת־דִּיבֹן וְאֶת־עֲטָרֹת
35 וְאֵת עֲרֹעֵר׃ וְאֶת־עַטְרֹת שׁוֹפָן וְאֶת־יַעְזֵר
36 וְיָגְבְּהָה׃ וְאֶת־בֵּית נִמְרָה וְאֶת־בֵּית הָרָן עָרֵי
37 מִבְצָר וְגִדְרֹת צֹאן׃ וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת־חֶשְׁבּוֹן
38 וְאֶת־אֶלְעָלֵא וְאֵת קִרְיָתָיִם׃ וְאֶת־נְבוֹ וְאֶת־בַּעַל

32 לאלעזר ויהושע כמו ה' ילחם לכם (שמו' יד): ואתנו אחזת נחלתנו כלומר
36 בידינו וברשותינו תהי אחוזת נחלתנו מעבר הזה: ערי מבצר וגדרות צאן
זה סוף פסוק מוסב על תחלת המלה ויבנו בני גד את הערים הללו להיות
38 ערי מבצר וגדרות צאן: ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם שמות ע"ז

מְעוֹן מוּסַבֹּת שֵׁם וְאֶת־שִׂבְמָה וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁמֹת
39 אֶת־שְׁמוֹת הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ׃ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי מָכִיר
בֶּן־מְנַשֶּׁה גִּלְעָדָה וַיִּלְכְּדֻהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי
40 אֲשֶׁר־בָּהּ׃ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־הַגִּלְעָד לְמָכִיר בֶּן־
41 מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃ וְיָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה הָלַךְ וַיִּלְכֹּד
42 אֶת־חַוֺּתֵיהֶם וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חַוֺּת יָאִיר׃ וְנֹבַח
הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־קְנָת וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ וַיִּקְרָא לָה
נֹבַח בִּשְׁמוֹ׃ פ

1 אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ

הם והיו האמוריים קורים עריהם על שם ע"ז שלהם ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים וזהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר. ואת שבמה בנו שבמה והיא שבם האמורה למעל'. ויורש כתרגומו ותריך שתיבת ריש משמשת שתי חלוקות לשון ירושה ול' הורשה שהוא טירוד ותירוך:

41 חוותיהם כפרניהון. ויקרא אתהן חוות יאיר לפי שלא היו לו בנים קראם

42 בשמו לזכרון: ויקרא לה נבח לה אינו מפיק ה"א וראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך הוא רפה שמשמע מדרשו כמו לא ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות הדומות לה ויאמר לה בעז (רות ב) לבנות לה בית (זכריה ה):

1 אלה מסעי למה נכתבו המסעות הללו להודיע חסדיו של מקום שאף על פי שגזר עליהם לטלטלם ולהניאם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל מ' שנה ולא היתה להם מנוחה שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות צא מהם י"ד שכולם היו בשנה ראשונה קודם גזרה משנסעו

סבכת .. המקלה:

38 ואת נבו ואת בעל מעון וכו' עכ"ל, ועיין בפי' המיוחס לרש"י ז"ל בדה"א סי' ה' וגם שם אמר כי רק נבו ובעל מעון מוסבות שם, והרמב"ן טען עליו והרא"ם רצה ליישבו ומ"מ קשה שסבר מלאכו הערים האלה בשמות האלה בעצמם זמן רב אחר הגייתם נס' עזרא ונחמי' וד"ה, ועיין בפי' של רבינו בחיי על מה שאז"ל לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואח' תרגום ואפילו עטרות ודיבון.

39 ויורש כתרגומו ותריך וכו', כבר פירשתיו לעיל י"ד כ"ד אצל וזרעו יורישנה.

מִצְרָיִם לְצִבְאֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ ² וַיִּכְתֹּב
מֹשֶׁה אֶת־מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה
וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם׃ ³ וַיִּסְעוּ מֵרַעְמְסֵס
בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּיָד רָמָה לְעֵינֵי כָּל־מִצְרָיִם׃ ⁴ וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים
אֵת אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה בָּהֶם כָּל־בְּכוֹר וּבֵאלֹהֵיהֶם
עָשָׂה יְהוָה שְׁפָטִים׃ ⁵ וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס
וַיַּחֲנוּ בְּסֻכֹּת׃ ⁶ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם אֲשֶׁר
בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃ ⁷ וַיִּסְעוּ מֵאֵתָם וַיָּשָׁב עַל־פִּי
הַחִירֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בַּעַל צְפוֹן וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי
מִגְדֹּל׃ ⁸ וַיִּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירֹת וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־הַיָּם
הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַּר
אֵתָם וַיַּחֲנוּ בְּמָרָה׃ ⁹ וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה
וּבְאֵילִם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים
תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם׃ ¹⁰ וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיַּחֲנוּ עַל־יַם־

מרעמסס עד שבאו לרתמה שמשם נשתלחו מרגלים שנא' ואחר נסעו העם מחצרות וגו' (במדב' יא) שלח לך אנשים וגו' (במדבר יג) וכאן הוא אומר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה למדת שהיא במדבר פארן ועוד הוצא משם שמנ' מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים נמצא שכל שמנה ושלשים שנה לא נסעו אלא עשרי' מסעות, זה מיסודו של ר' משה, ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות אמר לו כאן [illegible]גו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך וכו': ומצרים מקברי' טרודי' באבל:

סוּף׃ וַיִּסְעוּ מִיַּם־סוּף וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר־סִין׃ וַיִּסְעוּ 11
מִמִּדְבַּר־סִין וַיַּחֲנוּ בְּדָפְקָה׃ וַיִּסְעוּ מִדָּפְקָה 12
וַיַּחֲנוּ בְּאָלוּשׁ׃ וַיִּסְעוּ מֵאָלוּשׁ וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִם 14
וְלֹא־הָיָה שָׁם מַיִם לָעָם לִשְׁתּוֹת׃ וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִם 15
וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִינָי׃ וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִינָי 16
וַיַּחֲנוּ בְּקִבְרֹת הַתַּאֲוָה׃ וַיִּסְעוּ מִקִּבְרֹת הַתַּאֲוָה 17
וַיַּחֲנוּ בַּחֲצֵרֹת׃ וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בְּרִתְמָה׃ 18
וַיִּסְעוּ מֵרִתְמָה וַיַּחֲנוּ בְּרִמֹּן פָּרֶץ׃ וַיִּסְעוּ מֵרִמֹּן 19 20
פָּרֶץ וַיַּחֲנוּ בְּלִבְנָה׃ וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה וַיַּחֲנוּ בְּרִסָּה׃ 21
וַיִּסְעוּ מֵרִסָּה וַיַּחֲנוּ בִּקְהֵלָתָה׃ וַיִּסְעוּ מִקְּהֵלָתָה 22 23
וַיַּחֲנוּ בְּהַר־שָׁפֶר׃ וַיִּסְעוּ מֵהַר־שָׁפֶר וַיַּחֲנוּ 24
בַּחֲרָדָה׃ וַיִּסְעוּ מֵחֲרָדָה וַיַּחֲנוּ בְּמַקְהֵלֹת׃ 25
וַיִּסְעוּ מִמַּקְהֵלֹת וַיַּחֲנוּ בְּתָחַת׃ וַיִּסְעוּ מִתָּחַת 26 27
וַיַּחֲנוּ בְּתָרַח׃ וַיִּסְעוּ מִתָּרַח וַיַּחֲנוּ בְּמִתְקָה׃ וַיִּסְעוּ 28 29
מִמִּתְקָה וַיַּחֲנוּ בְּחַשְׁמֹנָה׃ וַיִּסְעוּ מֵחַשְׁמֹנָה וַיַּחֲנוּ 30
בְּמֹסֵרוֹת׃ וַיִּסְעוּ מִמֹּסֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בִּבְנֵי יַעֲקָן׃ 31
וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקָן וַיַּחֲנוּ בְּחֹר הַגִּדְגָּד׃ וַיִּסְעוּ מֵחֹר 32 33
הַגִּדְגָּד וַיַּחֲנוּ בְּיָטְבָתָה׃ וַיִּסְעוּ מִיָּטְבָתָה וַיַּחֲנוּ 34
בְּעַבְרֹנָה׃ וַיִּסְעוּ מֵעַבְרֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּעֶצְיֹן גָּבֶר׃ וַיִּסְעוּ 35 36
מֵעֶצְיֹן גָּבֶר וַיַּחֲנוּ בְמִדְבַּר־צִן הִוא קָדֵשׁ׃ וַיִּסְעוּ 37

18 ויחנו ברתמה על שם לשון הרע של מרגלים שנאמר מה יתן לך ומה יוסיף לך ל׳ רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים ק״כ):

מִקָּדֵשׁ וַיַּחֲנוּ בְּהֹר הָהָר בִּקְצֵה אֶרֶץ אֱדוֹם׃ וַיַּעַל 38
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הֹר הָהָר עַל־פִּי יְהוָה וַיָּמָת שָׁם
בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ׃ וְאַהֲרֹן 39
בֶּן־שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וּמְאַת שָׁנָה בְּמֹתוֹ בְּהֹר
הָהָר׃ ס וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד 40
וְהוּא־יֹשֵׁב בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר וַיַּחֲנוּ בְּצַלְמֹנָה׃ וַיִּסְעוּ מִצַּלְמֹנָה 41 42
וַיַּחֲנוּ בְּפוּנֹן׃ וַיִּסְעוּ מִפּוּנֹן וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת׃ וַיִּסְעוּ 43 44
מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בִּגְבוּל מוֹאָב׃ וַיִּסְעוּ 45
מֵעִיִּים וַיַּחֲנוּ בְּדִיבֹן גָּד׃ וַיִּסְעוּ מִדִּיבֹן גָּד וַיַּחֲנוּ 46
בְּעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה׃ וַיִּסְעוּ מֵעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה 47
וַיַּחֲנוּ בְּהָרֵי הָעֲבָרִים לִפְנֵי נְבוֹ׃ וַיִּסְעוּ מֵהָרֵי 48
הָעֲבָרִים וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃
וַיַּחֲנוּ עַל־הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים 49
בְּעַרְבֹת מוֹאָב׃ ס שלישי (חמישי במחוברין) וַיְדַבֵּר יְהוָה 50
אֶל־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃
דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם 51

על פי ה׳ מלמד שמת בנשיק׳: וישמע הכנעני כאן למדך שמיתת אהרן היא 38 40
השמוע׳ שנסתלקו ענני כבוד וכסבור שנתנה רשות להלחם בישרא׳ לפיכך חזר
וכתבה: בעיי העברים ל׳ חרבות וגלים כמו לעי השדה (מיכה א) שמו את 44
ירושלים לעיים (תילי׳ עט): מבית הישימות עד אבל השטים כאן למדך 49
שיעור מחנה ישרא׳ י״ב מיל דאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא
כולי. אבל השטים מישור של שטים אבל שמו: כי אתם עוברים את 51

עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־אֶרֶץ כְּנָעַן׃ וְהוֹרַשְׁתֶּם
אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאִבַּדְתֶּם אֵת כָּל־
מַשְׂכִּיֹּתָם וְאֵת כָּל־צַלְמֵי מַסֵּכֹתָם תְּאַבֵּדוּ
וְאֵת כָּל־בָּמוֹתָם תַּשְׁמִידוּ׃ וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ
לָרֶשֶׁת אֹתָהּ׃ וְהִתְנַחַלְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ בְּגוֹרָל
לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם לָרַב תַּרְבּוּ אֶת־נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט
תַּמְעִיט אֶת־נַחֲלָתוֹ אֶל אֲשֶׁר־יֵצֵא לוֹ שָׁמָּה
הַגּוֹרָל לוֹ יִהְיֶה לְמַטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנֶחָלוּ׃
וְאִם־לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם
וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ מֵהֶם לְשִׂכִּים בְּעֵינֵיכֶם

הירדן וגו׳ והורשתם וגו׳ והלא כמה פעמים הוזהרו על כך אלא כך אמר להם
משה כשאתם עוברים בירדן ביבשה על מנת כן תעברו ואם לאו מים באין
ושוטפין אתכם וכן מצינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן: והורשתם
וגרשתם. משכיותם כתרגומו בית סגדתהון על שם שהיו מסככין את הקרקע
ברצפת אבנים של שיש להשתחוות עליהם בפשוט ידים ורגלים כדכתיב ואבן
משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה (ויקר׳ כו). מסכותם כתרגומו
מתכתהון: והורשתם את הארץ והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה
תוכלו להתקיים בה ואם לאו לא תוכלו להתקיי׳ בה: אל אשר יצא לו שמה
מקרא קצר הוא זה אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהי׳. למטות אבותיכ׳
לפי חשבון יוצאי מצרי׳, ד״א בי״ב גבולין כמנין השבטים: והיה אשר תותירו
מהם יהיו לכם לרע׳. לשכים בעיניכם ליתדות המנקרות עיניכם תרגום
של

הבנת המקרא.

והורשתם את הארץ והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה וכו׳,
כבר כתב הרב כי כל לשון הורשה בבנין הפעיל הוא לשון גירושין ונופל על
המגורשים לא על הארץ, והבא בבנין הקל הוא ל׳ ירושה ונופל על הארץ לזאת
הוצרך לפרש והורשתם אותה מיושביה ומזה הצד יפול הל׳ גם על הארץ וכעין
שפי׳ על אריק חרבי בפ׳ בשלח (שמו׳ טו ט) ועל כי קנך נחתו בי (תילי׳ לח)
ובעבור שכבר אמר בפסוק שלפניו והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם לזאת
הוצרך

וְלִצְנִינִם בְּצִדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם עַל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ׃ 56 וְהָיָה כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי
לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃ פ ל
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 2 צַו אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־אַתֶּם בָּאִים אֶל־
הָאָרֶץ כְּנָעַן זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם
בְּנַחֲלָה אֶרֶץ כְּנַעַן לִגְבֻלֹתֶיהָ׃ 3 וְהָיָה לָכֶם פְּאַת־
נֶגֶב מִמִּדְבַּר־צִן עַל־יְדֵי אֱדוֹם וְהָיָה לָכֶם גְּבוּל

של יתדות שיכה. ולצנינים פותרים בו הפותרים ל' מסוכת קוצים הסובבת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא. וצררו אתכם כתרגומו:

2 זאת הארץ אשר תפול לכם וגו' לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בחוצה לארץ הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותיה סביב לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות. תפול לכם על שם שנתחלקה בגורל נקראת חלוקה ל' נפילה ומ"א אומר על ידי שהפיל הקב"ה שריהם של שבעים אומות מן השמי' וכפתן לפני משה אמר לו ראה אין בהן עוד כח: 3 והיה לכם פאת נגב רוח דרומית אשר מן המזרח למערב. ממדבר צין אשר אצל אדום מתחיל מקצוע דרומית מזרחית של ארץ תשעת המטות כיצד שלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה, ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבי' שנא' בפרש' זו מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחל מצרים היה מהלך על פני כל ארץ מצרי' שנא' מן השיחור אשר על פני מצרים (יהושע יג) ומפסיק בין ארץ מצרי' לארץ ישרא', וארץ אדום אצלה לצד המזרח וארץ מואב אצל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח, וכשיצאו ישראל ממצרים אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ היה מעבירם את הנילוס לצד צפון ובאין לארץ ישראל ולא עשה כן וזהו שנא' ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים (שמו' יג) שהם יושבי' על הים במערבה של ארץ כנען כענין שנא' בפלשתים יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב) ולא
נחם

הבנת המקרא.

הוצרך לומר שהורשתם את הארץ הוא מותנה ומחובר עם וישבתם בה.

ולצנינים פתרו בו הפותרים וכו', וכלשון זה בעצמו פי' הרד"ק בשרשי, וז
אכן ביהושע סי' כ"ג י"ג פי' רש"י פירוש אחר ע"ש.

4 נֶגֶב מִקְצֵה יָם־הַמֶּלַח קֵדְמָה׃ וְנָסַב לָכֶם הַגְּבוּל
מִנֶּגֶב לְמַעֲלֵה עַקְרַבִּים וְעָבַר צִנָה וְהָיָה תּוֹצְאֹתָיו
מִנֶּגֶב לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְיָצָא חֲצַר־אַדָּר וְעָבַר
5 עַצְמֹנָה׃ וְנָסַב הַגְּבוּל מֵעַצְמוֹן נַחְלָה מִצְרָיִם
6 וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה׃ וּגְבוּל יָם וְהָיָה לָכֶם הַיָּם
7 הַגָּדוֹל וּגְבוּל זֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל יָם׃ וְזֶה־יִהְיֶה

נחם אותו הדרך אלא הסיבן והוציאם דרך דרומה אצל המדבר והיא שקראו יונקלו והבדל העמים לפי שהיו כמה אומות יושבות בגלו והולכין אצל דרומה מן המערב כלפי מזרח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו ממלך אדום שיניחם לעבור דרך ארצו ולהכנס לארץ דרך רחבה ולא רצה והוצרכו לסבוב את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב שנא׳ וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה (שופטי׳ יא) והלכו כל דרומ׳ של מואב עד סופו ומשם הפכו פניהם לצפון עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה וכשבאו את מזרחה מצאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבים במזרחה של ארץ כנען והירדן מפסיק ביניהם וזהו שנא׳ ביפתח וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב (שופטים יא) וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיא בצפונה של ארץ מואב וקרבו עד הירדן והוא כנגד מקצוע צפונה מערבה של ארץ מואב נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב הי׳ מקצוע דרומית מזרחית שלה אצל
4 אדום: ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים כל מקום שנא׳ ונסב או ויצא מלמד שלא הי׳ המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ יוצא המצר ועוקם לצד צפונו של עולם באלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבים נמצא מעל׳ עקרבים לפנים מן המצר (עיין פירושו ליהושע טו). ועבר צנה אל צין כמו מצרימ׳. והיו תוצאותיו קניתי בדרומה של קדש ברנע. ויצא חצר אדר מתפשט המצר ומרחיב לצד צפונו של עול׳ ומשקיעוד באלכסון למערב ובא לו כחצר אדר ומשם לעצמון ומשם לנחל מצרי׳ ול׳ ונסב האמור כאן לפי שכתב ויצא חצר אדר שהתחיל להרחיב מעבר את קדש ברנע ורוחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון הית׳ מקדש ברנע עד עצמון ומשם והלא׳ נתקצר המצר ונסב לצד הדרום ובא לו לנחל מצרים ומשם לצד המערב אל הים הגדול שהוא מצר מערבה של כל
5 ארץ ישראל נמצא שנחל מצרים במקצוע מערבית דרומית: והיו תוצאותיו הימה אל מצר המערב שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב משם והלאה:
6 וגבול ים ומצר מערבי מהו. והיה לכם הים הגדול למצר וגבול הנסין שבתוך הים אף הם מן הגבול והם איים שקורין אי״לש (איזלש):

לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן מִן־הַיָּם הַגָּדֹל תְּתָאוּ לָכֶם הֹר
הָהָר׃ 8 מֵהֹר הָהָר תְּתָאוּ לְבֹא חֲמָת וְהָיוּ תּוֹצְאֹת
הַגְּבֻל צְדָדָה׃ 9 וְיָצָא הַגְּבֻל זִפְרֹנָה וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו
חֲצַר עֵינָן זֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן׃ 10 וְהִתְאַוִּיתֶם
לָכֶם לִגְבוּל קֵדְמָה מֵחֲצַר עֵינָן שְׁפָמָה׃ 11 וְיָרַד הַגְּבֻל

7 גבול צפון מצר צפון. מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר שהוא במקצוע צפונית מערבית וראשו משפיע ונכנס לתוך הים ויש מרוחב הים לפנים הימנו וקוצה הימנו. תתאו תשפעו לכם לנטות ממערב לצפון אל הר ההר. תתאו ל' סיבה כמו אל תא הרצים (ד"ה ב יב) ותאי השער היניע (יחזקאל מ) שקורין אפנדי"ץ (ווירקער) שהוא מוסב ומשופע: 8 מהר ההר תשפעו ותלכו אל מצר הצפון לצד המזרח ותפגעו בלבא חמת זו אנטוכיא. תוצאות הגבול סופי הגבול, כל מקום שנא' תוצאות הגבול או המצר כלה שם לגמרי ואינו עובר להלן כלל או משם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו להמשך להלן בשלכסון יותר מן הרוחב הראשון ולענין רוחב המדה הראשון קרוי תוצאות שמשם כלה אותה מדה: 9 והיו תוצאותיו חצר עינן הוא היה סוף המצר הצפוני וכלות מצר עינן במקצוע צפונית מזרחית ומשם והתאויתם לכם אל מצר המזרחי: 10 והתאויתם ל' סיבה ונטייה כמו תתאו. שפמה במצר המזרחי ומשם הגבול':

מקדם

הבנת - המקרא.

7 תתאו תשפעו וכו' עכ"ד, בתיבה זאת נחלקו המדקדקים, והרד"ק הזכירה בשרש אוה ואמר שהיא מבנין התפעל והיתה ראוי' תִּתְאַוּוּ, ועוד הזכירה בשרש תאה גם בשרש תוה, אכן לדעת רשי' היא מִשרש תאה שעיקר יסודו תא והיא מבנין הכבד הדגש ולולי האל"ף היתה תְּתַאוּ בפתח אלא שהאל"ף לא תתדגש לכן נקמץ התי"ו כמשפט כמו לא תְפָאֵר אחריך (דברים כד כ) ודומיו.

10 והתאויתם לשון סבה ונטי' כמו תתאו עכ"ל, לדעת כל המדקדקים מלת והתאויתם מבנין התפעל ומשרש אוה כמו התגליתם משרש גלה לכן מה שאמר רשי' שהוא כמו תתאו צריך ביאור שהרי לדעתו תתאו מגזרת תא הרצים והת"ו מעיקר היסוד כמו שפי' עליו, ועל כרחנו צריכין לומר שהם שני שרשים בענין אחד, אכן כבר העירותי לעיל ה' י"א אצל תיבת המאררים אזה דרך אשר דרכו בה העברים בבנין תיבותיהם הנאצלים ע"ש, וככה קרה לשרש אוה אשר שם דבר שלו בתוספת תי"ו עד תאות גבעת עולם (בראשי' מט כו) ונשתרש התי"ו ונתהוה שרש תאה שעיקר יסודו תא, וכמקרה זה בעצמו קרה לשרש אבה כמו ולא אבה לשלחם (שמות י כז) אולי לא תאבה האשה

בראשי'

מִשְׁפָם הָרִבְלָה מִקֶּדֶם לָעָיִן וְיָרַד הַגְּבֻל וּמָחָה
12 עַל־כֶּתֶף יָם־כִּנֶּרֶת קֵדְמָה׃ וְיָרַד הַגְּבוּל הַיַּרְדֵּנָה
וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו יָם הַמֶּלַח זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם
13 הָאָרֶץ לִגְבֻלֹתֶיהָ סָבִיב׃ וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ
אֹתָהּ בְּגוֹרָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לְתִשְׁעַת
14 הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה׃ כִּי לָקְחוּ מַטֵּה בְנֵי
הָרְאוּבֵנִי לְבֵית אֲבֹתָם וּמַטֵּה בְנֵי־הַגָּדִי לְבֵית
15 אֲבֹתָם וַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה לָקְחוּ נַחֲלָתָם׃ שְׁנֵי
הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר
לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ קֵדְמָה מִזְרָחָה׃ פ רביעי (ששי במחובר)

11 מקדם לעין שם מקום והמדבר הולך במזרחו כמצא העין לפנים מן המדבר ומארץ ישראל היה. וירד הגבול כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך. ומחה על כתף ים כנרת קדמה שיהא ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת ומשם ירד אל הירדן והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרחה של ארץ ישראל כנגד ים כנרת עד שנופל בים המלח ומשם כלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח שממנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית הרי
15 סובבת אותה לארבע רוחותיה: קדמה מזרחה אל פני העולם שהם במזרח שרוח מזרחית קרוי' פנים ומערבי' קרוי' אחור לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל:
אשר

הבנת המקרא.

(בראשית כד ה) ותבירהם שהם לשון חשק ורצון, ושם דבר ממנו בתוספת תי"ו בראש נרכה נכתבי לתאבה (תהלי' קיט) והנה נשתרש בו התי"ו ונתהוה שרש תאב ובנו ממנו כל הבנין הקל הנה תאבתי לפקודיך, תאבתי לישועתך (שם), וכן ויתקב תקע אהלו וחביריו שהם לשון נטיה בארץ נתהוו משרש קע שהוא לשון תיסור ותקיעת עץ בארץ כמו שפי' רש"י ביחזקאל כ"ג י"ז, ועל הדקש הזה אמרו רז"ל התחיל ומתחיל משם דבר תחלה ומשרש חל ואמרו תרם ויתרום משם דבר תרומה ומשרש רום ואינם שלא כמשפט הלשון כמו שחשבו המדקדקים אבל הם מיוסדים על המנהג שהתנהגו בו בעלי הלשון.
ינהלו

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ אֵלֶּה שְׁמוֹת 16 17
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃ וְנָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד 18
מִמַּטֶּה תִּקְחוּ לִנְחֹל אֶת־הָאָרֶץ׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת 19
הָאֲנָשִׁים לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃ וּלְמַטֵּה 20
בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד׃ לְמַטֵּה בִנְיָמִן 21
אֱלִידָד בֶּן־כִּסְלוֹן׃ וּלְמַטֵּה בְנֵי־דָן נָשִׂיא בֻּקִּי בֶּן־ 22
יָגְלִי׃ לִבְנֵי יוֹסֵף לְמַטֵּה בְנֵי־מְנַשֶּׁה נָשִׂיא חַנִּיאֵל 23
בֶּן־אֵפֹד׃ וּלְמַטֵּה בְנֵי־אֶפְרַיִם נָשִׂיא קְמוּאֵל בֶּן־ 24
שִׁפְטָן׃ וּלְמַטֵּה בְנֵי־זְבוּלֻן נָשִׂיא אֱלִיצָפָן בֶּן־פַּרְנָךְ׃ 25
וּלְמַטֵּה בְנֵי־יִשָּׂשכָר נָשִׂיא פַּלְטִיאֵל בֶּן־עַזָּן׃ 26
וּלְמַטֵּה בְנֵי־אָשֵׁר נָשִׂיא אֲחִיהוּד בֶּן־שְׁלֹמִי׃ 27
וּלְמַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי נָשִׂיא פְּדַהְאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד׃ 28
אֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לְנַחֵל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל 29
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ פ חמישי

אשר ינחלו לכם בשבילכם כל נשיא ונשיא אפטרופוס לשבטו ומחלק נחלת השבט למשפחות ולגברים ובורר לכל א' וא' חלק הגון ומה שהם עושין יהי' עשוי כאלו עשאוםשלוחי' ולא יתכן לפר' לכם זה ככל לכ' שבמקר' שא"כ הי' לו לכתו' ינחילו לכם, ינחלו משמע שהם נוחלים לכם בשבילכם ובמקומכם כמו ה' ילחם לכם: 17
לנחל את האר' שיהא נוחל וחולק אות' במקומכ': לנחל את ב"י שהם ינחילו [illegible] אותה [illegible] הבנת כמקרא. 18 29

ינחלו לכם בשבילכם כל נשיא ונשיא וכו', כבר ידענו ההבדל שבין לשון מנחיל בבנין הפעיל ובין לשון נוחל בבנין הקל כי ההפעיל יורה לשנים פועלים אל הנוחל ואל הנחלה ולא כן הקל שהוא יורה אל הנחלה לבד לא אל הנוחל שהוא יהיה בעצמו לוקח הוצרך הרב לפרש לכם בשבילכם וכל דבריו מבוארים. 17
לנחל את ב"י שהם ינחילו אותה לכם למחלקותיה עכ"ל כבר פי' הרב לעיל 29

1 וידבר יהוה אל־משה בערבת מואב על־ירדן
2 ירחו לאמר: צו את־בני ישראל ונתנו ללוים
מנחלת אחזתם ערים לשבת ומגרש לערים
3 סביבתיהם תתנו ללוים: והיו הערים להם
לשבת ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכשם
4 ולכל חיתם: ומגרשי הערים אשר תתנו
ללוים מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב:
5 ומדתם מחוץ לעיר את־פאת־קדמה אלפים
באמה ואת־פאת־נגב אלפים באמה ואת־פאת־
ים ׀ אלפים באמה ואת פאת צפון אלפים
באמה והעיר בתוך זה יהיה להם מגרשי
6 הערים: ואת הערים אשר תתנו ללוים את שש־

2 אותה לכם למחלקותיה: ומגרש ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנוי לעיר ואין רשאין לבנות שם בית ולא לנטוע כרם ולא לזרוע זריעה:
3 ולכל חיתם (לכל חיותם) לכל צרכיהם: 4 אלף אמה סביב ואחריו הוא אומר אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף הפנימיים למגרש

הבנת המקרא.

בסמוך בפסו' י"ז ההבדל שבין ל' נוחל בבנין הקל ובין ל' מנחיל בבנין הפעיל, וכאן שינה הכתוב ואמר לנחל בבנין הכבד הדגוש לזאת הוכרך הרב לפרש הכרכה בלשון לנחל ובמה הוא נבדל מלשון להנחיל ואמר שפירושו של לנחל הוא לחלק הנחלה למחלקותיה ולתת לכל אחד חלקו הראוי לו ולכן לא מצאנו הלשון הזה כ"א כאן ובדומה לו בס' יהושע י"ג ל"ב וי"ד א' וי"ט כ"א לפי שלא היו הנשיאים לא הנוחלים ולא המנחילים באמת כי אם האפטרופסים אשר נחלו בשביל ישראל ובמקומם.
4 אלף אמה סביב ואחריו הוא אומר אלפים אמה הא כיצד וכו', ולהרמב"ן ישוב נכון לסתירה זאת המדוקדק בחכמת המדות אך צריך שתדרשהו מתוך גוף ספרו של הרמב"ן לא מתוך קיצורו כפי שהעתיקו החכם המבאר לחומש נתיבות השלום כי לא העתיקו בשלימות והשמיט ענינים עקריים לכן אין חשבונו מכוון לפי העתקתו.

עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנֻס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ
וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר׃ 7 כָּל־
הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה
עִיר אֶתְהֶן וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן׃ 8 וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ
מֵאֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הָרַב תַּרְבּוּ וּמֵאֵת
הַמְעַט תַּמְעִיטוּ אִישׁ כְּפִי נַחֲלָתוֹ אֲשֶׁר יִנְחָלוּ
יִתֵּן מֵעָרָיו לַלְוִיִּם׃ פ ששי (שביעי במחובר)

9 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 10 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־
הַיַּרְדֵּן אַרְצָה כְּנָעַן׃ 11 וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי
מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה רֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ
בִּשְׁגָגָה׃ 12 וְהָיוּ לָכֶם הֶעָרִים לְמִקְלָט מִגֹּאֵל
וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה
לַמִּשְׁפָּט׃ 13 וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתֵּנוּ שֵׁשׁ־עָרֵי
מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם׃ 14 אֵת ׀ שְׁלֹשׁ הֶעָרִים
תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה׃ 15 לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ־הֶעָרִים

למגרש והחיצונים לשדות וכרמים: 11 והקריתם אין הקרייה אלא לשון הזמנה
וכן הוא אומר כי הקרה ה' אלהיך לפני (בראשית כז): 12 מגואל מפני גואל הדם
שהוא קרוב לנרצח: 13 שש ערי מקלט מגיד שאע"פ שהבדיל משה בחייו שלש
ערים בעבר הירדן לא היו קולטו' עד שנבחרו שלש שנתן יהושע בארץ כנען:
14 את שלש הערים וגו' אע"פ שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים
וחצי השוה מנין ערי מקלט שלהם משום דבגלעד נפישי רוצחים דכתיב גלעד

הָאֵלֶּה לְמִקְלָט לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ
16 בִּשְׁגָגָה׃ וְאִם־בִּכְלִי בַרְזֶל הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ
17 הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃ וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר־
יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת
18 הָרֹצֵחַ׃ אוֹ בִּכְלִי עֵץ־יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בּוֹ הִכָּהוּ
19 וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃ גֹּאֵל הַדָּם
הוּא יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ־בוֹ הוּא יְמִתֶנּוּ׃
20 וְאִם־בְּשִׂנְאָה יֶהְדֳּפֶנּוּ אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו
21 בִּצְדִיָּה וַיָּמֹת׃ אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת
מוֹת־יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית
22 אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ־בוֹ׃ וְאִם־בְּפֶתַע בְּלֹא־אֵיבָה
הֲדָפוֹ אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו כָּל־כְּלִי בְּלֹא צְדִיָּה׃

16 קרית פועלי און עקובה מדם (הושע ו): ואם בכלי ברזל הכהו אין זה מדבר בהורג בשוגג הסמוך לו אלא בהורג במזיד ובא ללמד שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שיעור כדי להמית שנא' בכולם אשר ימות בו דמתרגמינן די כמיסת דימות ביה חוץ מן הברזל שגלוי וידוע לפני הקב"ה שהברזל ממי' בכל שהוא אפי' מחט לפיכך לא נתנה בו תור' שיעו' לכתוב בו אשר ימות, וא"ת בהורג בשוגג הכתוב מדבר הרי הוא אומר למטה או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות וגו' למד על הראשונים למעלה שבהורג במזיד הכתוב מדבר:
17 באבן יד שיש בה מלא יד. אשר ימות בה שיש בה שיעור להמית כתרגומו, לפי שנא' והכה איש את רעהו באבן (שמות כא) ולא נתן בה שיעור יכול כל
18 שהוא לכך נאמר אשר ימות בה: או בכלי עץ יד לפי שנא' וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט (שמו' כא) יכול כל שהוא לכך נאמר בעץ אשר ימות
19 20 בו שיהא בו כדי להמית: בפגעו בו אפי' בתוך ערי מקלט: בצדיה כתרגומו
22 בכמנא במארב: בפתע באונס ותרגומו בתכיף שהי' סמוך לו ולא היה לו שהות

סנכת - המקרא.

20 בצדיה כתרגומו וכו', כבר באלתיו בפ' משפטים אבל ואשר לא צדה (שמות כ"א י"ג).

23 אוֹ בְכָל־אֶבֶן אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוֹת וַיַּפֵּל
עָלָיו וַיָּמֹת וְהוּא לֹא־אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ
רָעָתוֹ: 24 וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל
הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה: 25 וְהִצִּילוּ הָעֵדָה
אֶת־הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה
אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר־נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד־
מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר־מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן
הַקֹּדֶשׁ: 26 וְאִם־יָצֹא יֵצֵא הָרֹצֵחַ אֶת־גְּבוּל עִיר
מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: 27 וּמָצָא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם
מִחוּץ לִגְבוּל עִיר מִקְלָטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת־
הָרֹצֵחַ אֵין לוֹ דָּם: 28 כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד־
מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל
יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ: 29 וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם
לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם:

23 שהוא להזהר עליו: או בכל אבן אשר ימות בה הכהו. בלא ראות שלא ראהו. ויפל עליו מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה דרך עליה אינו גולה:
25 עד מות הכהן הגדול שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול, ד"א לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו. אשר משח אותו בשמן הקדש לפי פשוטו מן המקראות קצרים הוא שלא פירש מי משחו אלא אשר משחו המושח אותו בשמן הקדש, ורבותינו דרשוהו במס' מכות לראיית דבר ללמד שאם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומנו אחר תחתיו ולאחר מכאן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני שנא' אשר משח אותו וכי הוא מושחו לכהן או הכהן משח אותו אלא להביא את הנמשח בימיו שמחזירו במיתתו: 27 אין לו דם הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם:
29 בכל מושבותיכם למד שתהא סנהדרין נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת

כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת־הָרֹצֵחַ
וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת׃ וְלֹא־תִקְחוּ
כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי־
מוֹת יוּמָת׃ וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל־עִיר
מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן׃
וְלֹא־תַחֲנִיפוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי
הַדָּם הוּא יַחֲנִיף אֶת־הָאָרֶץ וְלָאָרֶץ לֹא־יְכֻפַּר
לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ־בָּהּ כִּי־אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ׃ וְלֹא
תְטַמֵּא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ
אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי יְהוָה שֹׁכֵן בְּתוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ שביעי

באר׳ ישרא׳: כל מכה נפש הבא להרגו על שהכה את הנפש. לפי עדים
ירצח שיעידו שבמזיד ובהתראה הרגו: ולא תקחו כפר לא יפטר בממון:
ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו למי שנס אל עיר מקלט
שהרג בשוגג אינו נפטר מגלות בממון ליתן כפר לשוב לשבת בארץ
בטרם ימות הכהן. לנוס כמו שובי מלחמה (מיכה ב׳)
ששבו מן המלחמ׳, כי מולים היו (יהושע ה) כאשר תאמר שוב על ששב כבר
ומול על שמל כבר כן תאמר לנוס על מי שנס כבר וקורהו נוס
כלומר מוברח ואם תאמר לנוס לברוח ותפרשהו לא תקחו כפר למי
שיש לו לברוח לפוטרו מן הגלות לא ידעתי היאך יאמר לשוב לשבת באר׳
הרי עדיין לא נס ומהיכן ישוב: ולא תחניפו ולא תרשיעו כתרגומו
ולא תחייבון: אשר אני שוכן בתוכה שלא תשכינו אותי בטומא׳.
כי אני ה׳ שוכן בתוך בני ישרא׳ אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם:
ונוסף

הכנת המקרא.

ולא תקחו כפר לנוס למי שנס אל עיר מקלט וכו׳ לנוס כמו לנס וכו׳
עכה״ד. ידוע כי גם מהפעלים השניים הנקראים עלומי העי״ן ונאמר מהם
בזמן העבר נָס קָם שָׁב ובעתיד יָנוּס יָקוּם יָשׁוּב, והמקור נוֹס
כמו

וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־גִלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ 2 וַיֹּאמְרוּ אֶת־אֲדֹנִי צִוָּה יְהוָה לָתֵת אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּגוֹרָל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאדֹנִי צֻוָּה בַיהוָה לָתֵת אֶת־נַחֲלַת צְלָפְחָד אָחִינוּ לִבְנֹתָיו׃ 3 וְהָיוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי שִׁבְטֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְנָשִׁים וְנִגְרְעָה נַחֲלָתָן מִנַּחֲלַת אֲבֹתֵינוּ וְנוֹסַף עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִגֹּרַל נַחֲלָתֵנוּ יִגָּרֵעַ׃ 4 וְאִם־יִהְיֶה הַיֹּבֵל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹסְפָה נַחֲלָתָן עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִנַּחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתֵינוּ יִגָּרַע נַחֲלָתָן׃ 5 וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְהוָה לֵאמֹר כֵּן מַטֵּה בְנֵי־יוֹסֵף דֹּבְרִים׃ 6 זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־

3 ונוסף על נחלת המט' שהרי בנה יורש' והבן מתיחס על שבט אביו: 4 ואם יהי' היובל מכאן הי' ר' יהוד' אומר עתיד היובל שיפסוק. ואם יהי' היובל כלומר אין זו מכירה שחוזרת ביובל שהירושה אינה חוזרת ואפילו יהיה היובל לא תחזור הנחלה

הבנת המקרא.

כמו שׁוּב אשוב אליך ועם אותיות בכ"לם בראשם לָנוּס שמה כל מכה נפש (לעיל פסוק יו) לָשׁוּב לשבת בארץ, והבינוני פועל גם הוא נָס שָׁב כמו העבר, והפעול בשורק כמו נוּס שׁוּב ועם למ"ד השימוש לָנוּס לָשׁוּב והנה הוא זה ש' המקור ואין לעמוד על בירורם מצד ניקודם כ"א מצד הענין, ולזאת הוצרך הרב להוכיח שאין לנוס שבפסוק זה לשון מקור כסבירו בפסוק י"ו אבל הוא לשון פָּעוּל ופירושו למי שכבר וקורהו נָנוּס כלומר מוברח ור"ל שהוא שם תואר אל המוברח, וכמוהו כל הפעולים בפעלים העומדים כולם שוות תוארים הם כמבואר בנחות להרא"בע בסוף שער בנין פעל קל גם בפירושו לפ' יתרו י"ח י"ד על ויאמר יתרו ברוך ה'.

צִוָּה יְהוָה לִבְנוֹת צְלָפְחָד לֵאמֹר לַטּוֹב
בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אַךְ לְמִשְׁפַּחַת
מַטֵּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים׃ וְלֹא־תִסֹּב נַחֲלָה
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּטֶּה אֶל־מַטֶּה כִּי אִישׁ בְּנַחֲלַת
מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְכָל־בַּת
יֹרֶשֶׁת נַחֲלָה מִמַּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָד
מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אָבִיהָ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה לְמַעַן
יִירְשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלַת אֲבֹתָיו׃ וְלֹא־
תִסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר כִּי־אִישׁ
בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ * כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד׃
וַתִּהְיֶינָה מַחְלָה תִרְצָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְנֹעָה
בְּנוֹת צְלָפְחָד לִבְנֵי דֹדֵיהֶן לְנָשִׁים׃ מִמִּשְׁפְּחֹת
בְּנֵי־מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף הָיוּ לְנָשִׁים וַתְּהִי נַחֲלָתָן
עַל־מַטֵּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן׃ אֵלֶּה הַמִּצְוֹת
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃

מפטיר

חזק׃

הנחלה לשבטו ונמצא שנוספה על נחלת המטה אשר תהיינה להם: וכל בת יורשת נחלה שלא היה בן לאביה: מחלה תרצה וגו' כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים ונשאו כסדר תולדותן ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן ומגיד ששקולות זו כזו:

* * *

הסופר אחר בהשלים הספר יניח ד' שיטין כנוין ויתחיל הספר שלאחריו בתחלת השטה החמישית כמבואר בסוף ספר בראשית.

סכום פסוקי דספר במדבר אלף ומאתים ושמנים ושמנה **ארפח** סימן: והציו והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח: ופרשיותיו עשרה. יי **בדד** ינחנו סימן: וסדריו ל"ב׳ **לב** טהור ברא לי אלהים סימן: ופסקתותיו **כ"ב** ופרקיו ל"ו **לו** חכמו ישכילו זאת סימן: מניין הפתוחות **שתים ותשעים** והסתומות **ששים ושש**. הכל **מאה וחמשים ושמנה פרשיות**. אני **חלקך** ונחלתך סימן:

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה.

אין בס' במדבר מאותיות רבתי כ"א שתים והם היו"ד של ועתה יגדל נא בפ' שלח לך, והנו"ן של ויקרב משה את משפטן בפ' פינחס.

ומאותיות הזעירות היו"ד של פינחס דפסוק פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן בריש פ' פינחס. ואות אחת קטיעא והיא הוי"ו של **שלום** דפסוק הנני נותן לו את בריתי **שלום** בריש פינחס.

ומאותיות הנקודות מצאנו שמונה בארבע תיבות ואלה הם:

ואהרן נקוד כולו בפסוק כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן בפ' במדבר. או בדרך **רחקה** בפ' בהעלתך נקוד הה"א. **אשר** עד מידבא בפ' חקת נקוד הרי"ש. **ועשרון** עשרון לכבש האחד לארבעה עשר דהגא בפ' פינחס נקוד וי"ו תניינא של ועשרון.

ויש סופרים שכותבים רבתא המ"ם של **ויהם** כלב, והמ"ם של **מה** טבו אהליך יעקב, ואין דעת המדייקים נוחה מהם.

על מאמר סתום וחתום שבריש תורת כהנים·

אמר וואלף היידנהיים, הנה הואלתי לדבר בהבנת המקרא בריש ס' ויקרא על מאמר ריב"ב י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן וכו' שהזכיר שם רש"י ז"ל ולא פירשו אע"פ שהוא מאמר תמוה ומופלא מאד, וקמו אחריו הגאונים הרא"ם ז"ל ובעל קרבן אהרן ואחרים ושקלו וטרו ביה וצללו במים אדירים ואתרו לבוא אל הכוונה ולא יכולו כי הכתובים עומדים למולם כמו שהזכרתי שם בקיצור, לזאת רעיוני העירוני לדבר בו בקונטרס מיוחד ללבנו ולבררו עד יצא כנוגה צדקו.

וזה ל' הספרא: אליו למעט את אהרן, אמר ר"י ב"ב י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן, ואלו הן (המיעוטין) ובבוא משה אל אהל מועד וכו' עד סוף משנה ד': וכיוצא במאמר הזה בספרי סוף פ' נשא אך בל' משובש גם כאן בספרא (מדפוס ראשון וויניציאה שנת ש"ה) כהרכבה המשנ' הג' ממשנה ומקומה האמיתי הוא באמצע משנה ד' שחסרים שם איזה תיבות ולכן אין צורך למחקה כמו שעשה הרב בעל קרבן אהרן, אכן הל' היותר בהיר הוא ברבות סוף פ' נשא אף שגם הוא בלתי מאושר כראוי ובפרט במיעוטים שצריכין קצת תיקון, אלא שאין מכוונתי עתה לדרוש אחר המיעוטים כי אם אחר השלש עשרה דבורים לדעת מה המה אלה ואיה איפה הם; ויאמר הרב בעל קרבן אהרן ז"ל

„לא הולך לבאר הי"ג פעמים שנאמרו הדברות בתורה למשה ולאהרן כי מבוארים
„הם ונתנו בהם סימן מופת (שמות ז ח) הפניכם (שם ט ח) החדש (שם יב ב)
„ורצים (שם ו יג) ההיה (ויקר' יא א) אדין אחוזתכם (ויקר' יד לג) זב (שם טו ב)
„איש על דגלו (במדב' ב א) נשא את ראש בני קהת (שם ד א) אל תכריתו
„(שם ד יז) עד מתי (שם יד כו) הבדלו (שם טז כ) פרה (שם יט א) עכ"ל.

והנך רואה שהזכיר שלשה דכתיבין ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, והם מופת הפניכם והחדש, ועשרה דכתיבין וידבר ה' אל משה ואל אהרן, והם העשרה האחרונים שהזכיר, וטעה בשניהם שהרי שנים אינון דכתיבין ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, ואחד נשאר וידבר ה' אל משה ואל אהרן וכן אמר בעל המסורה ויאמר ה' אל משה ואל אהרן ו' דסמיכי וסי' מופת, הפניכם, החדש הזה לכם, זאת חקת הפסח (שמו' יב מג) יען לא האמנתם (במדב' כ יב) בהר ההר (שם כ כג) עד כאן ל' המסור', ולא מנה עמהם ויאמר ה' פתאום אל משה ואל אהרן דפ' בהעלותך לפי שזה אינו סמוך שהרי מלת פתאום מפסקת ביניה'. ועוד במסורה בפ' חקת וידבר ה' אל משה ואל אהרן י"א דסמיכי וסי' וכו' ומונה והולך עשרה הנ"ל ועוד אדם כי יהי' בעור בשרו (ויקר' יג א) וזה שהשמיט הרב בעל ק"א לכן י"ז דברות אינון לא י"ג כדברי ריב"ב.

ואחר שסקל וטרי הרב בעל ק"א במנין הי"ג מיעוטים לפי שטתו חזר לדבר בי"ג דברות ואמר ז"ל:

„אלם יקשה עליך שהרי מצאנו דבור מיוחד לאהרן בפ' קרח שאמר וידבר ה' אל אהר

,,ואני הנה נתתי וגו׳ וכן אמירה אחת לאהרן לבדו (שם פ׳ קרח), כבר כתבנו
,,גם מזה מקרא דלעיל אשר לא יקרב איש זר כאשר דבר ה׳ ביד משה לו לאהר
,,(לעיל יז ה) שזה הראיה שאמרו וידבר ה׳ אל אהרן ירצה וידבר ה׳ אל משה ה כהו
,,לדבר עמו דבור זה שהוא מיוחד אל אהרן לבדו ואין כל ישראל משותפים עמו בזה עכ״ל.
וגם בזה שגה כי בשני מקומות כתיב וידבר ה׳ אל אהרן ובשלשה מקומות ויאמר
ה׳ אל אהרן, וכן אמר בעל המסורה וידבר ה׳ אל אהרן ב׳ דסמיכי וסימניהון יי
ושכר אל תשת (ויקר׳ י) ואני הנה נתתי לך (במדבר יח ח), ותלתא ויאמר
ה׳ אל אהרן וסימניהון לך לקראת משה (שמות ד׳ כ״ז) אתה ובניך ובית אביך
(במדב׳ יח א) בארצם לא תנחל (שם יח כ) עכ״ל המסורה, ולכן אין תירוצו
מספיק;

ועוד שם במשנה ד׳ ריה״ג אומר בג׳ מקומות נאמר בתורה דבור
למשה באהרן מצרים בהר סיני באהל מועד וכו׳, ופירש עליו בעל ק״א ז״ל
,,הראב״ד ז״ל אמר דריה״ג אתא לאפוקי מדברי ריב״ב דר׳ יהודה לא חשיב אלא
,,מחדש הזה לכם ואילך שהוא תחלת המצות, ומהשתא ואילך הוו י״ג דברו׳ שנאמרו
,,למשה ולאהרן, וריה״ג אתא למימר דאף מן הציווין אשר נאמרו קודם לכן כתמינ
,,אהרן כגון ויצום אל בני ישראל, וכגון תנו לכם מופת, וכגון קחו לכם מלא חפניכם
,,עכ״ל הראב״ד וביאור דבריו אלו שאם תחפש במקומות אשר נאמרו הדברו׳ למשה
,,ולאהרן תמצאם שזה יכשר וריב״ב לא אמר את י״ג לבד כי לא מצא את י״ג מיעוטין
,,שההכרח נאמר שאחר שהמיעוטין הם בדברות התורה והמצות שלא ימיעטו אלא
,,המקומות אשר ישתף לאהרן עם משה בענין המצות וא״כ הג׳ שהזכיר ריב״ב הם
,,הם הג׳ שקודם פרשת החדש שאינם מצוה ולא תורה ובזה הראה שלא מיעט את
,,אהרן מהג׳ אשר במצרים וריה״ג דמיעט המקומות ובתוכם דבורי מצרים סבר שגם
,,השלשה אשר אינם מצות אשר נאמרו במצרים כמיעט אהרן מהם, ובזה נתיישב
,,למה לא מנה ריב״ב אלא י״ג דברות והם שלשה עשר, עכ״ל׳ והכ׳ מלבד שפירושו
זה סותר מנינו של י״ג דברות שהזכיר לעיל הנה גם הוא מכחיש המציאות שהרי
י״ד דברות הם מפ׳ החדש הזה לכם ואילך כמו שכתבנום במנינם במקומותם
למושבותם, ועוד שלפי דבריו שריב״ב לא מנה כ״א דברות של מצוה ותורה לא
דברות שאינם כ״א ציווים לבד בלי תורה א״כ יחסרו שלשה ממנין י״ג כי מאי
מצוה ותורה איכא בדבור עד מתי לעדה הרעה הזאת ובדבור הבדלו מתוך
העדה הזאת ובדבור יען לא האמנתם בי ובדבור יאסף אהרן אל עמיו,
ולא ישארו כ״א עשרה מצות.

ולולא ביאורו של הרב בעל ק״א הי׳ אפשר להליץ בעד הראב״ד ולומר שהוא
מונה עמהם גם אותן שלשת הדברות שנאמרו לאהרן לבדו והם יין ושכר אל
תשת וגו׳, אתה ובניך ובית אביך וגו׳, ואני הנה נתתי לך וגו׳ ויעלה המספר
י״ג על נכון: ואין טענה והרי עוד ויאמר ה׳ אל אהרן בארצם לא תנחל וגו׳?
שאין זה דבור לעצמו אך הוא תשלום הדבור של ואני הנה נתתי לך וגו׳ כי אחרי
שאמר לו כ״ד מתנות כהונה הנתונים לו לחלקו חלף עבודתו אמר לו בארצם
לא תנחל וחלק לא יהי׳ לך בתוכם אני חלקך וגו׳, והעד שאין זה דבור לעצמו

שהרי הוא מחובר עם הקודם לו ואין בו פסקא כלל לא פתוחה ולא סתומה
מפני כי בכל אחד הדברות שכולם נכללים בפסקא אם בפתוחה או בסתומה.
אך מלשון הר"ב בי"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן וכו' וגם לשון י"ג דברות
נאמרו משמע שאין כוונתו על המצות דוקא כי אם על כל הדברות יהיו מצות
או ציווים, גם הלשון נאמרו למשה ולאהרן משמע שכוונתו רק על הדברות
שנאמרו בהם שניהם לא על הדברות שנאמרו לאהרן לבדו, גם הי"ג מיעוטין
שבספר ויקרא במקומם יעידון ויגידון כן שהרי המיעוט יהם המיעוט למען תדע
לא יקרב איש זר וגו' שהוזכר בספרי בהדיא למעט אהרן מן הדבור המיוחד
בו, לכן כל הקושיות במקומן עומדות:

ועתה אחוה ממני לי ולכך תלית לדעתי, ידענו כי הדבר והדברות בל' רז"ל
טעמם כמו הדבר והדברים בגוון עברי שפירושם ענין וענינים המיוחד בפרטים
לדה"ק, ועשרת הדברים אשר דבר ה' יקראו הם עשרת הדברות וכן ת"י
עשרתי דיבריא, ולכל אחד מעשרת הדברים יקראו בו דיבור ויאמרו דיבור
ראשון והדבור שני או דיברא קדמאה ודברא תנינא וכן גם י' דיברא קדמאה ודיברא
תניינא, ואע"פ שאין באחד מהם לא וידבר ולא ויאמר שבלשון בדבור אחד נאמרו
מ"מ יקרא כל אחד ואחד דבור לעצמו להיות לכל אחד ואחד ענין נבדל לעצמו
אם ענין פשוט או ענין מורכב מפרטים רבי', והנה בדבור גם יהיה לך אלהים
אחרים ד' אזהרות וכולן על ע"א לכן ארבעתן דבור א' הם, וכן ביציאת שבת
ומולתם יבואו בהם פרטי מצות וכולם נכנסים בדבור אחד הכוללם, ובכה
מצות הפסח כוללת כמה מצות פרטיות המפוזרות בכמה פרשיות בתורה
שכולן על ענין הפסח לכן כולן דבור אחד הם, ולכן כנים דברי רש"י ז"ל בפ'
החדש הזה לכם שאמר שבשביל שאהרן עשה ועמל באותות כמשה חלק לו
כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור עכ"ל, והקשו עליו והרי
גם בפ' זאת חקת הפסח כללו עם משה בדבור, ואיננה קושיא כי שניה' דבור
אחד על מצות הפסח שהיא מצוה ראשונה לא שהוצרך לחזור ולומר שנית ויאמר
ה' אל משה ואהרן בעבור מיעוט ארוך שביניהם, וכן הילוך המליצה בכל
דוגמתו כמו שפי' רש"י לעיל ו' כ"ט וידבר ה' הוא הדבור עצמו האמור למעלה
אלא מתוך שהפסיק עליו הענין כדי לייחס חזר הענין עליו כדי להתחיל בו;
והו מכוונת הר"ב באומרו י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן, ואין כוונתו על
מנין הכתובים דכתיב בהם וידבר או ויאמר ה' אל משה ואל אהרן שאילו כן
הי' לומר בי"ג מקומות בתור' מצאנו דבור למשה ולאהרן וכלשון הרבות שאזכור
להלן, גם הי' לו למנותם כמו שמונה המיעוטים, אבל כוונתו י"ג דברים
ר"ל י"ג ענינים נאמרו למשה ולאהרן, והוא אמת ברור וזה פרטם:

א') וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל ב"י ואל פרעה מלך
מצרים להוציא את ב"י מארץ מצרי', זו כלל הדבור להוציא
את ב"י, וכל המעשים שנצטוו אחרי כן לעשותם לתכלית
ההוצאה כגון תנו לכם מופת, וקחו לכם מלא חפניכם אינם
אלא פרטים לתשלום כלל הדבור ועיקר הענין שהוא ההוצאה.

ב') לדבור על עשיית הפסח בחדש הראשון ככל חוקותיו וככל משפטיו בפ' החדש הזה לכם, וכדכתיב שמור את חדש האביב ועשית פסח וגו' ובפ' שלאחריה זאת חקת הפסח, ושניהם דבור אחד.

ג') זאת החי' אשר תאכלו.

ד') אדם כי יהי' בעור בשרו שאת או ספחת.

ה') כי תבואו אל ארץ כנען ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם.

ו') איש איש כי יהיה זב.

ז') איש על דגלו באותות.

ח') נשא את ראש בני קהת ושלאחריו אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי.

ט') עד מתי לעדה הרעה הזאת למרגלים.

י') הבדלו מתוך העדה לקרח.

י"א) זאת חקת התורה לפרה.

י"ב) יען לא האמנתם בי.

י"ג) יאסף אהרן אל עמיו.

הרי לך שכל שבעה עשר מקומות שנאמר בהם וידבר או ויאמר ה' אל משה ואל אהרן הינם באמת כ"א י"ג דברות ובמאמר רי"ב.

וראיתי בפסיקתא זוטרתא ריש פ' חקת שאמר ז"ל וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זה אחד משבעה מקומות שהי' הדבור למשה ולאהרן ולפי שהי' הדבר צריך לו אהרן אמר לו אהרן לאמר לדורות עכ"ל, והוא תימא כי שבעה מאן דכר שמי'? לכן ברור שצ"ל משבעה עשר מקומות וזה אמת כנ"ל.

ואם תאמר אם כן שלעולם לא היה הדבור עם אהרן ואפילו במקום דכתיב אל משה ואל אהרן, למה הזכיר הכתוב אהרן בדבור? כבר השיבו רז"ל השאלה הזאת ברבות ריש פרשת נשא שאז"ל:

„ולמה לא נאמר ואל אהרן בדבור פרשת בני גרשון כשם שנאמר בפרשת בני „קהת? לפי שאהרן ממועט הוא מכל הדברות שנאמרו למשה שלא דברה „שכינה עם אהרן; ולמה יש מקומות הרבה שכתב בהם אהרן? לא שהיה „הדיבור עם אהרן אלא כל פרשה שהי' אהרן צריך לה כתיב בה אהרן לומר „הקב"ה אמר למשה כדי שיאמר לאהרן לכך נכתב אהרן בדבור בני קהת „לפי שכל משא בני קהת וכל עבודתם היו נותנים להם אהרן ובניו שהם לא „היו רשאין ליגע בארון ובכל הכלים עד שאהרן ובניו היו מכסים אותו כמה „דתימא וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש וגו', לכך כתיב בדבור פרשת „בני קהת אהרן שהוא הי' ממנה על עבודתם ועל משאם, אבל בבני גרשון

"אין זאת מוכח שעשה גם אהרן כלום אלא על כיו היו עושין בני גרשון כל
"מה שהיו עושים ומעשיהם ביד איתמר שהוא היה נותן לכל אחד ואחד
"עבודתו ומשאו לכך לא נכתב אהרן בדבור כ' בני גרשון עכ"ל. ועיין שם:
"לכן נאמר ביד משה שמשה אמר לאהרן לפי שאהרן נתמעט מכל הדברות
"שבתורה שבאמרו למשה עכ"ל;"

והנה כל י"ג הדברות הנ"ל מבוארים שאהרן צריך להם חוץ מפרשת פסח ופרשת זאת חקת אשר תאכלו שאין אהרן צריך להם, לכן על שניהם אנו צריכים אנחנו ה"ל לתת טעם על זכירת אהרן בהם ולזאת פי' רש"י מטעם הנ"ל שנשנה שאהרן עשה ועמד באותות כמשה חלק לו כבוד זה במצוה הראשונה שנאמרה עם משה בדבור עכ"ל, ואין אהרן בו שתי' הדבור גם לאהרן אף הראשון שהדבור היה למשה שיאמר לאהרן הכן נעשה הם י שנים וישתק אהרן שיו להיות גם הוא שליח בדבור זה ועל האיתן שהזכיר בפסוק שאחריו דברו אל כל עדת וכו' אהרן מדבר וכו', וככה פי' בפ' זאת חקת וידבר ה' אל משה ואל אהרן, למשה אמר שיאמר לאהרן שיאמר לאלעזר ואיתמר בניו והשוו כולם להיות שלוחים בדבור זה לפי שהומיו בדמיה וקבלו עליהם גזרת המקום מאהבה, והכי איתא ברבות ועוד טעם אחר ע"ש.

ואחרי שבארנו המובן מן הכתובים שבהם נשתתפו משה ואהרן בדבור צריכין אנו לבאר גם אותן הכתובים שבא בהם הדבור לאהרן לבדו, וכבר מנינותם לעיל למקומותם, אך מגד ענינם אינם באות כי אם שתי דברו' והם פ' שתוי יין שבבמדבר שמיני ופ' משמרת המקדש והתרומות חלף עבודתם אתה ובניך תשאו את עון המקדש וגו' ושלאחריה ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי וגו' שבבמדבר קרח, ואין בה שום חידוש מצוה כי אם קיום פרטי המצוה שכבר נאמרו למשה שיאמר לאהרן ולא נשנו שם אלא בשביל מעשה קרח וזה שפי' שם רש"י ז"ל למשה נאמר שיאמר לאהרן וכו' ור"ל שכבר צוה הש"י למשה על כהנה בפ' במדבר וכמו שבארנו שם, וככה פי' רש"י על ואני הנה נתתי לך וגו' משל למלך שנתן שדה לאוהבו וכו' ור"ל שגם הפ' הזאת כבר נאמרה למשה ולא שלא נתפרשה ולפי שבא קרח וערער וכו', ולא על הכהונה לבדה ערער אבל על כל מעלותי' ועל כל כ"ד מתנות כהונה כמבואר ברבות ובשוחר טוב מזמור א', והכתוב אומר ולא יהיה כקרח כאשר דבר ה' ביד משה לו לאהרן לכן על כרחך שגם הפ' הזאת כבר נאמרה קודם מעשה קרח, וזהו מטעם הספרי וידבר ה' אל אהרן שומע אני שהי' הדבר לאהרן, ת"ל למען אשר לא יקרב איש זר וגו' הא למדנו שהדבור למשה שיאמר לאהרן; ור"ל שלא בא הכתוב הזה למעט כמיעוטי דריב"ב אבל ממנו למדנו שהדבור כבר הי' למשה שיאמר לאהרן ואין כאן דבור קדם כלל.

אכן פרשת שתוי יין שהיא חדשה ונתייחדה לאהרן ולא מצאנו מיעוט כנגד', ידמה שהיא מתנגדת אל הכלל המונח במעולם לא דברה שכינה עם אהרן, גם כן נראה מלשון רז"ל שהזכיר רש"י על וידם אהרן (ויקרא י ג) קבל שכר

על שתיקתו, ומה שכר קבל ? שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתוי יין עכ"ל, וכלשון זה בעצמו גרם בויקרא רבה פ' י"ב, לא כל' המועתק בפי' המיוחס לרש"י בזבחים דף קט"ו ב' שנאו בו איזה תיבות נוספות לביאור הענין, ול' התוס' שם גם הוא בלתי בהיר וידמה שנלקה בחסר ויתיר. ויהי' איך שיהיה הקושיא חזקה וקיימה עומדת, אמנם לפי מה שבארנו לעיל כוונת רש"י בפירושו בפ' החדש הזה לכם ובפ' זאת החי' אשר תאכלו גם כאן מבואר שאין הרצון במה שאמר שנאמרה לו לבדו שתהא נאמרה לאהרן לבדו ולא למשה אבל הרצון בו שנאמרה לו לבדו ולא לאלעזר ואיתמר בניו כי מן הראוי לו ליכתב וידבר ה' אל אהרן ואל בניו לאמר יין ושכר אל תשתו בבואכם אל א"מ וגו' שהרי גם בניו הזהיר באומרו אתה ובניך וגו' ואמר ולא תמותו בלשון רבים ולכן הי' לו לשתפם עמו תיכף בתחלת הדבור ולא הי' צריך לומר אתה ובניך וכמו שמצאנו בפ' פינחס ששתתף אלעזר בדבור ויאמר ה' אל משה ואל אלעזר בן אהרן הכהן לאמר שאו וגו', ולכן אז"ל שנתייחד עמו לבדו הדבור הזה לקבלת שכר על השתיקה, ובעבור שגם בניו הוסיו בדמימה לזאת זכו גם הם להיות שלוחים בדבור זאת החיה אשר תאכלו אע"פ שאין הדבור ההוא מדברים הנוגעים אל הכהונה כמבואר, ולכן אין צורך לומר שמדרשות חלוקות יש כמו שכתבתי בפ' יין ושכר ע"ש.

ואחרי הודיע אלהים אותנו את כל אלה נקל עלינו לעמוד על סוד המכילת' בריש פ' בא אל פרעה האומרת שאהרן ממועט מכל הדברות שבתורה חוץ משלשה מקומות מפני שאי אפשר, ולא איתפרשו השלשה מקומות, ומה שפי' בו הגאון בעל מגן אברהם הוא מתנגד למדרשי רז"ל כמו שכבר כתבתי בריש פ' ויקר', אכן הזאת שהם ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה, ויאמר ה' פתאום אל משה ואל אהרן ואל מרים צאו שלשתכם, ושלאחריו ויקרא אהרן ומרים ויאמר שמעו נא דברי וגו' והוא דבור שני כמו שפי' רש"י שלכתחלה נקראו שלשתן בדבור אחד ואח"כ נקראו אהרן ומרים שיהיו נמשכים ויוצאים מן החצר לקראת הדבר ואז ויאמר שמעו נא וכו', ועל שלשתם נופל לומר לפי שאי אפשר.

וכאשר תצטרף אל דברינו הנ"ל את מה שכתבנו כבר בריש ס' ויקרא תמצא כי כל מדרשי חז"ל אגודים אחודים, והחתום בזה גלוי בזה והסתום בזה פתוח בזה, ויחדיו יהיו תמים וכל מום אין בהם, ברוך שחלק מחכמתו ליראיו.

סדר

ההפטרות

לכל שבתות ה׳

לפי חלופי המנהגים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסודר בשלימות הסדור

על ידי

וואלף בן שמשון הלוי איש היידענהיים

רעדלהיים

שנת תקפ לפ״ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל.

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1820.

קודם קריאת ההפטרה ואחר גמר הגלל יברך המפטיר ברכה זו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר
בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים
באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה
עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת וצדק׃

לאחר ההפטרה יברך המפטיר ד׳ ברכות אלו

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל־
העולמים צדיק בכל־הדורות האל הנאמן האומר
ועושה המדבר ומקים שכל־דבריו אמת וצדק׃
נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר
אחד מדבריך אחור לא־ישוב ריקם כי אל מלך
נאמן (ורחמן) אתה׃ ברוך אתה יי האל הנאמן
בכל־דבריו׃ רחם על־ציון כי היא בית חיינו
ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו׃ ברוך אתה
יי משמח ציון בבניה׃ שמחנו יי אלהינו באליהו
הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה
יבא ויגל לבנו על־כסאו לא־ישב זר ולא ינחלו עוד
אחרים את־כבודו׃ כי בשם קדשך נשבעת־לו
שלא יכבה נרו לעולם ועד׃ ברוך אתה יי מגן דוד׃
על־התורה ועל־העבודה ועל־הנביאים ועל־יום
השבת הזה שנתת־לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה
לכבוד ולתפארת׃ על־הכל יי אלהינו אנחנו מודים
לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל־חי
תמיד לעולם ועד׃ ברוך אתה יי מקדש השבת׃

בהושע סימן ב׳.

וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־
יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־
עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי׃ וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי
יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד
וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל׃ אִמְרוּ
לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה׃ רִיבוּ בְאִמְּכֶם
רִיבוּ כִּי־הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר
זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ׃ פֶּן־
אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ
כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא׃ וְאֶת־
בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה׃ כִּי זָנְתָה
אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי
מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי
וְשִׁקּוּיָי׃ לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי
אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא׃ וְרִדְּפָה אֶת־

אשר יאמר כ״ה בס״מ וכ״י. בני יהודה כ״ה בס״מ וכ״י. ולאחותיכם ברוב כ״מ ע״ז גם מכור עליו לית ומלא. רֻחָמָה כ״ה בס״מ לך בכ״י התי״ת בפתח אבל לא מלאתיו כמכה בכלל פתחין בס״פ בכפרא, אך זאת מלאתי בעיני המקרא לגן בלינס במכה רחמה בכלל פתחין באתנח דתרי טעמי, ואיכון ד׳ בספרא וחז״, ג׳ באתנח ותל בס״פ. וְשַׁתִּהָ לית וחז״. ארחם במסרת מנה זה בכלל י״א כתחן באתנח דספרא ולכן צ״ל התי״ת בגול אף שאין כן בספרים. כי זנתה פ״א בי״ זנתה. הוביׄשה ז״ס הבישה או ככל מבידיו והמבדת מסייעה להון בחרי יגל הגמן אוניסה (יואל א יב) מכור לית מלא. את־גדרה מפיק ה׳ בכל כ״י גם במקלת דכוסים ישנים ובינדות המכרם בפ׳ כלא במסר על והנמדרה לפני ה׳ חד מן ז׳ זוגין מייאך

מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה׃ וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל׃ לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ׃ וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי׃ וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ׃ וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה׃ לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ׃ וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־

חד נויתוע וחד ליבוי וכו׳ וכולהון מפקין וחילו דפה חית לו חבר ויושבי כנענים וגדר׳ גם הרד״ק במכלול ובשרשים לא מלא משל על הפס כ״א נטעים וגדרה אך שבבר הזכיר למשל על הפעל וגדרתי את גדרה. כִּי טוֹב ס״א כי־מקף. לכן אשוב נשינס רבינו בכי״י גם בשל כ״ד וכן נמ״נ של רע״א וס״מ קדמונים. ואיש לא־ יצילנה וכ״ה בכ״י של כ״ד אבל בכי״י ואיש לא־יצילנה. והשמותי ובכי״י והשמותי בדגש. וַתַּעַד כולו פתח בס״מ וכ״י וכן עיקר כי האית״ן על העי״ן בפעלי ל״ה לעולם בפתח בקל ובהפעיל כבתוב במכלול בפעלי ל״ה מן הקל ומן ההפעיל. והלכתיה לי׳ וחסר. וְנָתַתִּי פלוגי וְנָתַתִּי.

עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָּׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי לִי עוֹד בַּעְלִי׃ וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃ וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃ וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה׃

הפטרת נשא בשופטי׳ סי׳ י״ג.

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה׃ וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן׃ וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טָמֵא׃ כִּי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד

בספרי כ״י וּבְיוֹם עֲלוֹתָהּ. והיה ביום ס״א והיה בַּיּוֹם. ולא־תקראי לִי כן בס״מ וכ״י. והסרתי בס״מ וכ״י כל הסרתי כולהון חסר דחסר בר מן ב׳ מלא דמלא וסי׳ הסירותי מסבל דתילים פ״א כאשר הסירותי לדה״א י״ז י״ג ועל שניהם מסור בגליונם ב׳ מלא וזה נתעלם מעיני החכם לח״ב בהגהותיו למ״ס. אשבור ל׳ מ״ו ול׳ מ״ו כלי׳.

פלשתים׃ ותבא האשה ותאמר לאישה לאמר
איש האלהים בא אלי ומראהו כמראה מלאך
האלהים נורא מאד ולא שאלתיהו אי־מזה הוא
ואת־שמו לא־הגיד לי׃ ויאמר לי הנך הרה וילדת
בן ועתה אל־תשתי יין ושכר ואל־תאכלי כל־
טמאה כי־נזיר אלהים יהיה הנער מן־הבטן עד־
יום מותו׃ ויעתר מנוח אל־יהוה ויאמר בי אדוני
איש האלהים אשר שלחת יבוא־נא עוד אלינו
ויורנו מה־נעשה לנער היולד׃ וישמע האלהים
בקול מנוח ויבא מלאך האלהים עוד אל־האשה
והיא יושבת בשדה ומנוח אישה אין עמה׃
ותמהר האשה ותרץ ותגד לאישה ותאמר אליו
הנה נראה אלי האיש אשר־בא ביום אלי׃ ויקם
וילך מנוח אחרי אשתו ויבא אל־האיש ויאמר לו
האתה האיש אשר־דברת אל־האשה ויאמר אני׃
ויאמר מנוח עתה יבא דבריך מה־יהיה משפט
הנער ומעשהו׃ ויאמר מלאך יהוה אל־מנוח
מכל אשר־אמרתי אל־האשה תשמר׃ מכל
אשר־יצא מגפן היין לא תאכל ויין ושכר אל־
תשת וכל־טמאה אל־תאכל כל אשר־צויתיה

בי אדוני לי׳ מלא ובנגינה מלאו׳ בלישנא. יבוא־נא לית מ״ן בספרא. היולד
בו״ו עם הקמץ. ויאמר לו כ״א לו רביע. מה־יהיה משפט כן בכ״י ומ״ג רע״ח.

תִשְׁמֹר: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה־נָּא
אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים: וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ
יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי לֹא־אֹכַל בְּלַחְמֶךָ
וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מָנוֹחַ
כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ
יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא דבריך וְכִבַּדְנוּךָ: וַיֹּאמֶר
לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא־פֶלִאי:
וַיִּקַּח מָנוֹחַ אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־
הַצּוּר לַיהוָה וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים:
וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל
מַלְאַךְ־יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ
רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם אָרְצָה: וְלֹא־יָסַף עוֹד
מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז
יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־
אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ: וַתֹּאמֶר לוֹ
אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ
עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְכָעֵת לֹא
הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת: וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה
לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה־דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל: ❖

דברך ק׳   פלאי ק׳

אותך ט׳ מ״ו בל״ז. ולא־יסף מס״ה ומכלול. במחנה־ דן וכו״י במחנה מוכח וכמ״ג
רע״ה במחנה־דן [illegible]. אשתאל כולהון חז׳ בא״ג

בזכריה סימן ב׳.

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם יְהוָה׃ וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ׃ וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם׃ הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ׃ וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ׃ וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ׃ וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֺנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת׃

ע"ז ובי' בשפלה אשתאול וצרעה (יהושע טו לג) וירדו אחיו וכל בית (שופטים טז לא) ויהי גבול נחלתם צרעה ואשתאול (יהושע יט מא) הלין תלתא מ"ז בכל הספרי' וכ"י גם יש שלשתן מסור בגליונם ג' מ"ז. והתכם מ"ש לכך בעבור המסרה דיהושע ע"ז ולא הרגיש בטעות שנה כי במקום ותחל רוח ה' לפעמו נ"ל ויהי גבול נחלתם שזה ע"ז בלי מחלקת ומסרה גם עליו ג' מ"ז.

וְהָיוּ לִי מלעיל. וּבָחַר עוֹד מלרע ויש לו חברים רבים כמתוב בריש מכלול. בְּךָ ב' במסוק והב"ת דגוש בשניהם אם הראשון בדין מפיק יו"ד ואם השני בדין מפיק ומפסיק. הֲלוֹא זֶה כל תרי עשר הלוא מ"ז במ"א חוץ הלא חטן יום ה' דעמוס ה' כ', מס"ג; ובענין הניגון פליגי בי' ספרא ויש הכרע מן המסרה שהרי הוא חד מן י"ד מקומות שיסרתו דרגא וב' מרכות לטפחא והזכרתים בספרי מ"ה דף כ"ג א'. לָבֻשׁ כל נביאים חוץ במ"ב ובי' קטקטים (ב"א יג ה) הגלת (ת"ב י כב).

וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף
הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה
עֹמֵד׃ וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־
מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם
תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין
הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה׃ שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה
כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח׃ כִּי הִנֵּה הָאֶבֶן
אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה
עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֹן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד׃ בַּיּוֹם
הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־
תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה׃ וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר
בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ׃ וַיֹּאמֶר
אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וַיֹּאמֶר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת
זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ

ואמר ק׳

וַיָּעַד מלעיל בס"ו לשון עדות לשון נקמץ היו"ד כמו וַיָּעַשׂ נחש (מ"א כה יד) אבל
וַתַּעַד כומה (הושע ב יג) מלעיל ל"ה לשון כולו כתוח כמו וַיַּעַשׂ העם (ש"א יד לג).
שְׁמַע־נָא כן בס"ס וכ"י. אַתָּה בכ"י ובמ"ג דע"ח ואחרים מהפך לא כשטא.
הִנְנִי מְפַתֵּחַ כ"ה בספרינו רק בכ"י של כ"ל הִנְנִי ו במוגה לגרמי׳. פִּתֻּחָהּ ל׳ וחבר.
אִישׁ לְרֵעֵהוּ כ"ב. מנורת ב׳ מלא. וגֻלָּהּ מפיק ה׳.

שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ׃ וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ׃ וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃

הפטרת שלח לך

ביהושע ב׳ ב׳

וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה׃ וַיֵּאָמַר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר אֶת־כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ׃ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ וַתֹּאמֶר כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים

כי לחפר את־כל־הארץ כ״ה בינלות מס״נ פ׳ וזאת הברכה גם במערכת המ...
[illegible] וי״ו דכתיבין את כל הארץ, אבל חבירו בפסוק הקודם לחפר את הארץ.

ולא ידעתי מאין המה: ויהי השער לסגור בחשך
והאנשים יצאו לא ידעתי אנה הלכו האנשים
רדפו מהר אחריהם כי תשיגום: והיא העלתם
הגגה ותטמנם בפשתי העץ הערכות לה על־
הגג: והאנשים רדפו אחריהם דרך הירדן על
המעברות והשער סגרו אחרי כאשר יצאו
הרדפים אחריהם: והמה טרם ישכבון והיא
עלתה עליהם על־הגג: ותאמר אל־האנשים
ידעתי כי־נתן יהוה לכם את־הארץ וכי־נפלה
אימתכם עלינו וכי נמגו כל־ישבי הארץ מפניכם:
כי שמענו את אשר־הוביש יהוה את־מי ים־סוף
מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם לשני
מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחן ולעוג
אשר החרמתם אותם: ונשמע וימס לבבנו ולא־
קמה עוד רוח באיש מפניכם כי יהוה אלהיכם
הוא אלהים בשמים ממעל ועל־הארץ מתחת:
ועתה השבעו־נא לי ביהוה כי־עשיתי עמכם חסד
ועשיתם גם־אתם עם־בית אבי חסד ונתתם לי
אות אמת: והחיתם את־אבי ואת־אמי ואת־
אחי ואת־אחותי ואת כל־אשר להם והצלתם

את־נפשתינו

ולא ידעתי מאין המה, מן ה' במסרה דכתיבין ולא ידעתי ושארא לא ידיעתי.
את אשר־הוביש. ונכ"י כ"ד את אשר. לסיחן ל' מ"ו בספר.

אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת׃ וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ
תַחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיָה
בְּתֵת יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד
וֶאֱמֶת׃ וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר
הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשָׁבֶת׃ וַתֹּאמֶר לָהֶם הָהָרָה
לֵּכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים וְנַחְבֵּתֶם שָׁמָּה
שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ
לְדַרְכְּכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נְקִיִּם אֲנַחְנוּ
מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ הִנֵּה אֲנַחְנוּ
בָאִים בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי
בַּחַלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ וְאֶת־אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ
וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִי אֵלַיִךְ
הַבָּיְתָה׃ וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ
הַחוּצָה דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה
אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ׃
וְאִם־תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיִינוּ נְקִיִּם מִשְּׁבֻעָתֵךְ
אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ וַתֹּאמֶר כְּדִבְרֵיכֶם כֶּן־הוּא
וַתְּשַׁלְּחֵם וַיֵּלֵכוּ וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן׃
וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־
שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא

דְּבָרֵנוּ כ׳ וחסר ובענין. ובחומה גס זה מ״ז נכ״י וכן כלה ממברות.
יושבת מ״ז ולוכנו מן חוץ במסורה והיה וככ״י והיה רביע.

מצאו: וישבו שני האנשים וירדו מההר ויעברו ויבאו אל־יהושע בן־נון ויספרו־לו את כל־המצאות אותם: ויאמרו אל־יהושע כי־נתן יהוה בידנו את־כל־הארץ וגם־נמגו כל־ישבי הארץ מפנינו:

הפטרת ויקח קרח

בשמואל א סי׳ י״א

ויאמר שמואל אל־העם לכו ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה: וילכו כל־העם הגלגל וימלכו שם את־שאול לפני יהוה בגלגל ויזבחו־שם זבחים שלמים לפני יהוה וישמח שם שאול וכל־אנשי ישראל עד־מאד: ויאמר שמואל אל־כל־ישראל הנה שמעתי בקלכם לכל אשר־אמרתם לי ואמליך עליכם מלך: ועתה הנה־המלך ׀ מתהלך לפניכם ואני זקנתי ושבתי ובני הנם אתכם ואני התהלכתי לפניכם מנערי עד־היום הזה: הנני ענו בי נגד יהוה ונגד משיחו את־שור ׀ מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת־מי עשקתי את־מי רצותי ומיד־מי לקחתי כפר ואעלים עיני בו ואשיב לכם: ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו ולא־לקחת מיד־איש מאומה: ויאמר אליהם עד יהוה בכם ועד משיחו היום הזה כי לא

וישבו וכל״י וישבי רביע. ויספרו חד מן ה׳ ח״ס. בכם ועד הכ״ת דגוש בדין

מצאתם בידי מאומה ויאמר עד: ויאמר שמואל
אל־העם יהוה אשר עשה את־משה ואת־אהרן
ואשר העלה את־אבתיכם מארץ מצרים: ועתה
התיצבו ואשפטה אתכם לפני יהוה את כל־
צדקות יהוה אשר־עשה אתכם ואת־אבותיכם:
כאשר־בא יעקב מצרים ויזעקו אבותיכם אל־
יהוה וישלח יהוה את־משה ואת־אהרן ויוציאו
את־אבתיכם ממצרים וישיבום במקום הזה:
וישכחו את־יהוה אלהיהם וימכר אתם ביד
סיסרא שר־צבא חצור וביד־פלשתים וביד מלך
מואב וילחמו בם: ויזעקו אל־יהוה ויאמר חטאנו
כי עזבנו את־יהוה ונעבד את־הבעלים ואת־
העשתרות ועתה הצילנו מיד איבינו ונעבדך:
וישלח יהוה את־ירבעל ואת־בדן ואת־יפתח
ואת־שמואל ויצל אתכם מיד איביכם מסביב

מפיק יו"ד כי לעולם הניקוד הולך אחרי הקריאה. אבתיכם התיבה הזאת נמצאת
כאן ד' פעמים בשלשת הכתובים האלה ופליגי בהון בספרא כי במ"ג של רע"א קדמאה
דאשר העלה את אבתיכם חסר ו' ותליתאה מ"ו, ובמ"ג רפ"ו קדמאה ותליתאה ורביעאה חסר
ותנינא דאשר עשה אתכם ואת אבותיכם מ"ו, אכן במקרא כ"י של כ"ר קדמאה ותנינא
אבתיכם ח"ו ותרין אמצעיים אבותיכם מ"ו ויש שכיהם מסר בגליונם ב' מלאים בספרא,
גם במס"ג מסר ב' מלאים בספרא וסי' ועתה התיצבו ואשפטה אתכם, כאשר בא
יעקב מצרים עכ"ל ול' זה ברור ולכן מה שנמסר במערכת דדפוס שמואל כולן מלאים
במ"ב חסר טעות דדפוס הוא ונהפך הוא ונ"ל שמואל כולן חסרים במ"ב מלאים.
וישיבום כ"ה בנ"ל בספרינו גם בכ"י כ"ד אך שמ"ב אמר שהוא מלא אותו ח"י בכ"י וד"י.

ותשבו בטח: ותראו כי נחש מלך בני־עמון בא
עליכם ותאמרו לי לא כי־מלך ימלך עלינו ויהוה
אלהיכם מלככם: ועתה הנה המלך אשר
בחרתם אשר שאלתם והנה נתן יהוה עליכם
מלך: אם־תיראו את־יהוה ועבדתם אתו
ושמעתם בקולו ולא תמרו את־פי יהוה והיתם
גם־אתם וגם־המלך אשר־מלך עליכם אחר
יהוה אלהיכם: ואם־לא תשמעו בקול יהוה
ומריתם את־פי יהוה והיתה יד־יהוה בכם
ובאבתיכם: גם־עתה התיצבו וראו את־הדבר
הגדול הזה אשר יהוה עשה לעיניכם: הלוא
קציר־חטים היום אקרא אל־יהוה ויתן קלות
ומטר ודעו וראו כי־רעתכם רבה אשר עשיתם
בעיני יהוה לשאול לכם מלך: ויקרא שמואל
אל־יהוה ויתן יהוה קלת ומטר ביום ההוא ויירא
כל־העם מאד את־יהוה ואת־שמואל: ויאמרו
כל־העם אל־שמואל התפלל בעד־עבדיך אל־
יהוה אלהיך ואל־נמות כי־יספנו על־כל־חטאתינו
רעה לשאל לנו מלך: ויאמר שמואל אל־העם

ועתה הנה המלך כן בספרינו לבל בכ"י ועתה הנה המלך. אשר שאלתם כ"ה בכל ספרינו לק בכ"י הונה ואשר נו"ן והוא בטל במיעוטו. ובאבתיכם חז במ"ג. לע"ח ורפ"ו ולאחרים וגם דבכ"י ומכל עלין לית. הלוא כולהון מ"ן כביפלח. לשאול לכם מ"ן. כר"ם"ח כן. לשאל לנו דין ח"ן עפ"ס.

אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה בְּכָל־לְבַבְכֶם׃ וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי ׀ אַחֲרֵי הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ כִּי־תֹהוּ הֵמָּה׃ כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם׃

הפטרת חקת

בשופטים סי׳ י״א.

וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח׃ וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶּן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה׃ וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ׃ וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב׃ וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָה לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי עַמּוֹן׃ וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד

והייתה לנו לקצין, ב׳ מלא. הֲלֹא כל סופרים חס׳. אותי כל סופרים מל׳ במ״ש הו׳ מכתיב חס׳. עַתָּה בקמץ, מלעיל.

אל־יפתח לכן עתה שבנו אליך והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש לכל ישבי גלעד: ויאמר יפתח אל־זקני גלעד אם־משיבים אתם אותי להלחם בבני עמון ונתן יהוה אותם לפני אנכי אהיה לכם לראש: ויאמרו זקני־גלעד אל־יפתח יהוה יהיה שמע בינותינו אם־לא כדברך כן נעשה: וילך יפתח עם־זקני גלעד וישימו העם אותו עליהם לראש ולקצין וידבר יפתח את־כל־דבריו לפני יהוה במצפה: וישלח יפתח מלאכים אל־מלך בני־עמון לאמר מה־לי ולך כי־באת אלי להלחם בארצי: ויאמר מלך בני־עמון אל־מלאכי יפתח כי־לקח ישראל את־ארצי בעלותו ממצרים מארנון ועד־היבק ועד־הירדן ועתה השיבה אתהן בשלום: ויוסף עוד יפתח וישלח מלאכים אל־מלך בני עמון: ויאמר לו כה אמר יפתח לא־לקח ישראל את־ארץ מואב ואת־ארץ בני עמון: כי בעלותם ממצרים וילך ישראל במדבר עד־ים־סוף ויבא קדשה: וישלח ישראל מלאכים ׀ אל־מלך אדום לאמר אעברה־נא בארצך ולא שמע מלך אדום וגם אל־

והיית לנו לראש כ״כ. אותו כל שופטים חותו מ״ש במ״ב. מארנון כל ג״ע מ״ש במ״א. היבק כמ״ש.

מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ׃
וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ
מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן
בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל
מוֹאָב׃ וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ־
הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא
בְאַרְצְךָ עַד־מְקוֹמִי׃ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל
עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ
בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד־יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּם
וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ
הַהִיא׃ וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־
הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן׃ וְעַתָּה יְהוָה׀
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ׃ הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ
כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ׃ וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב
אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב עִם־
יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם׃ בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל
בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־
הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה

בגבלו ה׳ מל כלים׳. הרוב לו׳ ע״ז. ובערעור ל׳ ומ״ו.

וּמַדּוּעַ לֹא הִצַּלְתֶּם בָּעֵת הַהִיא׃ וְאָנֹכִי לֹא־
חָטָאתִי לָךְ וְאַתָּה עֹשֶׂה אִתִּי רָעָה לְהִלָּחֶם בִּי
יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי
עַמּוֹן׃ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־דִּבְרֵי יִפְתָּח
אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו׃ וַתְּהִי עַל־יִפְתָּח רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר
אֶת־הַגִּלְעָד וְאֶת־מְנַשֶּׁה וַיַּעֲבֹר אֶת־מִצְפֵּה גִלְעָד
וּמִמִּצְפֵּה גִלְעָד עָבַר בְּנֵי עַמּוֹן׃ וַיִּדַּר יִפְתָּח נֶדֶר
לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־נָתוֹן תִּתֵּן אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן בְּיָדִי׃
וְהָיָה הַיּוֹצֵא אֲשֶׁר יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתִי לִקְרָאתִי
בְּשׁוּבִי בְשָׁלוֹם מִבְּנֵי עַמּוֹן וְהָיָה לַיהוָה וְהַעֲלִיתִיהוּ
עֹלָה׃ וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֶם בָּם
וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ׃ וַיַּכֵּם מֵעֲרוֹעֵר וְעַד־בּוֹאֲךָ מִנִּית
עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אָבֵל כְּרָמִים מַכָּה גְּדוֹלָה מְאֹד
וַיִּכָּנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

הַפְטָרַת בָּלָק

במיכה סימן ה׳.

וְהָיָה ׀ שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּטַל
מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה
לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם׃ וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב

ומדוע כן בכ"י. עֹלָה חז' בכ"י וכן יגיקר בהוכחת ב' מחברות האחת בפ' כשה האומרת
כל שופטים עלה חז' במ"א מ"ז והעלית עולה (ו' כו) גם עליו מסור בגליונו לית
מלא בסיפרא וכן מסר עליו בכ"י. מבריצה מ"ז במ"נ רע"ס ובחומש קטן ד"ב
ונמצות המסורה בפ' מ"ב פי' י' גם בפ' ש"א פי' ל'.

בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר וְרָמַס וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל׃ תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ׃ וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי מַרְכְּבֹתֶיךָ׃ וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ׃ וְהִכְרַתִּי כְשָׁפִים מִיָּדֶךָ וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־לָךְ׃ וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁירֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ׃ וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ׃ שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם רִיב אֶת־הֶהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלֶךָ׃ שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֵתָנִים מוֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה עִם־עַמּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח׃ עַמִּי מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עֲנֵה בִי׃ כִּי הֶעֱלִתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח

ועשׂיתי כן ברע"ח אבל ברפ"ו וכ"י ועשׁיתי, ועיין ענין הקורא ריש פ' יתרו ובפ' חוקות וישמע הכנעני. והאתנים ב"כ חי' בכל ספרי הדפוס שראיתי אך בכ"י והאיתנים ע"ש. מוסדי אָרץ כן ברע"ח ורפ"ו אבל בכ"י מוסדי־במקף גם הוא מ"ו בכל הספרים שראיתי גם בכ"י אע"פ שברפ"ו מסר בגליונו ל' חסר מ"מ כתבו מו"ו בכל חביריו שבמקרא, וידמה לי שהמסרה הואת ביימא ינל והאתנים שלפניו. בי ס"א בי־מוקף. עֲנֵה בִי כ"ה בכ"י ומסתבר כי אין אס"ק בלא נפתח אם לא ענה־בי כמיתוג כמו ויהי־אור, בן־אָדם (יחזק' כג ב) ובספרינו ענה נמרב' ולא יתכן.

לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם׃ עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִן־הַשִּׁטִּים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה׃ בַּמָּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֲקַדְּמֶנּוּ בְעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה׃ הֲיִרְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי׃ הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב וּמָה יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת־חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ׃

הפטרת פינחס

במלכי׳ א׳ סי׳ י״ט אבן לאחר י״ז בתמוז מפטירין לפינחס דברי ירמי׳ לפ׳ מטות.

וְיַד יְהוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה׃ וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב׃ וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם׃ וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר

משה אהרן ס״א משה ואהרן. למען ס״א למען. ומה לך נרפ״ו וכ״י יבקש
ואהבת חסד וכ״י ואהבת־מקף ועיין מה שכתבתי בענין הקורא בפ׳ אחרי [illegible]
יעמד חי (ויקרא טז י). ויד יהוה כן בכל ספרים רק בכ״י כ״ד ויד ה׳ היתה.
יוספון ל׳ וחס׳.

שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם׃ וְהוּא־
הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם
אֶחָת וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר ׀ רַב עַתָּה
יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי׃ וַיִּשְׁכַּב
וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ
וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל׃ וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת
רְצָפִים וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב׃
וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה ׀ שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל
כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ׃ וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ
בְּכֹחַ ׀ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב׃ וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה
וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־
לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה ׀ אֱלֹהֵי
צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ
הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי
וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ
בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק
מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ
יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה׃ וְאַחַר

והוא וכ״י והוא. קח נפשי וכ״י קח. כי לא־טוב וכ״י כי לא־טוב.
אכול חד מן ה׳ מ״ו עפ״ק. עגת כ״ל תז לכן הגימל רפה כנולן. ויגע־בו וכ״י
ויגע. מהדרך וכ״י מהדרך. והנה וכ״י והנה מוכח לגרמי׳.

הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבַּרָה דַמָּשֶׂק וּבָאתָ וּמָשַׁחְתָּ אֶת־חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל־אֲרָם׃ וְאֵת יֵהוּא בֶן־נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ׃ וְהָיָה הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא וְהַנִּמְלָט מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית אֱלִישָׁע׃ וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל־הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ׃ וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר אֵלִיָּהוּ אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו׃ וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ

מַה־לְּךָ וכנ"י מַה־לְּךָ. וְאֵת יֵהוּא וכנ"י וְאֶת. אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ כ"ה בכ"י וכן עיקר בעבודת הרד"ק בריש מכלול שהזכיר זה לדוגמא על הנחים מלרע אע"פ שהם סמוכים למלה זעירא ואילו כנוסחת ספרינו אשר לא־נשק אין כאן סמיכה למלה זעירא. וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וכנ"י וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם.

אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶשְּׁקָה־נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ שׁוּב כִּי מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ׃ וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלִי הַבָּקָר בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיְשָׁרְתֵהוּ׃

הפטרת מטות בנפרד

בירמי׳ סי׳ א׳ ואם מתחברי׳ מטות ומסעי אז קורין שמעו דפ׳ מסעי ואפילו הוא ר״ח.

*דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בְּטֶרֶם אֶצּוֹרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃ וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃ אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי

כִּי מֶה וכנ״י כִּי־מֶה. וַיִּקַּח את־צמד וכנ״י. ויקח: את־צמד.

*) הגהה להפטרה זאת תמצא בהפטרת שמות לספרדים.

לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע
עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ׃
רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ ׀ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־
הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס
לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־
אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי עַל־
דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ׀ אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר
מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו
מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח
הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ כִּי ׀ הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־
מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ
אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח ׀ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ
סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה׃ וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם
עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם׃ וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ
וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ
אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם׃ וַאֲנִי הִנֵּה
נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת
נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ
לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ׃ וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ

לך כי־אתך אני נאם־יהוה להצילך: ויהי דבר־
יהוה אלי לאמר: הלך וקראת באזני ירושלם
לאמר כה אמר יהוה זכרתי לך חסד נעוריך
אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא
זרועה: קדש ישראל ליהוה ראשית תבואתה
כל־אכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם־יהוה:

הפטרת מסעי

בירמיה סי׳ ב׳.

שמעו דבר־יהוה בית יעקב וכל־משפחות בית
ישראל: כה אמר יהוה מה־מצאו אבותיכם בי
עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו: ולא
אמרו איה יהוה המעלה אתנו מארץ מצרים
המוליך אתנו במדבר בארץ ערבה ושוחה בארץ
ציה וצלמות בארץ לא־עבר בה איש ולא־ישב
אדם שם: ואביא אתכם אל־ארץ הכרמל לאכל
פריה וטובה ותבאו ותטמאו את־ארצי ונחלתי
שמתם לתועבה: הכהנים לא אמרו איה יהוה
ותפשי התורה לא ידעוני והרעים פשעו בי
והנביאים נבאו בבעל ואחרי לא־יועלו הלכו:
לכן עד אריב אתכם נאם־יהוה ואת־בני בניכם
אריב: כי עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו

פשעו בי וכב״י פשעו־בי מקף. הנבאים ח״ו עפ״ה. עד חד מן י״ב ח״ז. עברו וכב״י עברו.

והתבוננו מאד וראו הן היתה כזאת: ההימיר גוי
אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא
יועיל: שמו שמים על־זאת ושערו חרבו מאד
נאם־יהוה: כי־שתים רעות עשה עמי אתי עזבו
מקור ׀ מים חיים לחצב להם בארות בארת
נשברים אשר לא־יכלו המים: העבד ישראל
אם־יליד בית הוא מדוע היה לבז: עליו ישאגו
כפרים נתנו קולם וישיתו ארצו לשמה עריו
נצתה מבלי ישב: גם־בני־נף ותחפנס ירעוך
קדקד: הלוא־זאת תעשה־לך עזבך את־יהוה
אלהיך בעת מוליכך בדרך: ועתה מה־לך לדרך
מצרים לשתות מי שחור ומה־לך לדרך אשור
לשתות מי נהר: תיסרך רעתך ומשבותיך
תוכחך ודעי וראי כי־רע ומר עזבך את־יהוה
אלהיך ולא פחדתי אליך נאם־אדני יהוה צבאות:
כי מעולם שברתי עלך נתקתי מוסרותיך ותאמרי
לא אעבור כי על־כל־גבעה גבהה ותחת כל־עץ
רענן את צעה זנה: ואנכי נטעתיך שורק כלה
זרע אמת ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה: כי
אם־תכבסי בנתר ותרבי־לך ברית נכתם עונך

בארת וכב״י בארת. יכלו ב׳ ומ׳. כפרים ד׳ מ״ק. אעבור כתיב בדל״ת וקרי רי״ש ובמסורה מנה ג׳ דכתיבין אעבור מ״ו ודין חד מנהון. את צעה וכב״י את צעה.

לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא נִטְמֵאתִי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא הָלַכְתִּי רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא דְּעִי מֶה עָשִׂית בִּכְרָה קַלָּה מְשָׂרֶכֶת דְּרָכֶיהָ׃ פֶּרֶה׀ לִמֻּד מִדְבָּר בְּאַוַּת נַפְשָׁו שָׁאֲפָה רוּחַ תַּאֲנָתָהּ מִי יְשִׁיבֶנָּה כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ לֹא יִיעָפוּ בְּחָדְשָׁהּ יִמְצָאוּנְהָ׃ מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף וּגְורֹנֵךְ מִצִּמְאָה וַתֹּאמְרִי נוֹאָשׁ לוֹא כִּי־אָהַבְתִּי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֵךְ׃ כְּבֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא כֵּן הוֹבִישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם׃ אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן אַתְּ יְלִדְתָּנִי כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ׃ וְאַיֵּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה׃

הֲלוֹא מֵעַתָּה קָרָאתִי לִי אָבִי אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה׃

הספרדים מוסיפין כאן ב׳ פסוקים אלו.

אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל׀ נְאֻם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד׃ וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי־יְהוָה בֶּאֱמֶת בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ׃

נַפְשָׁו כן כתיב וקרי נפשה מפיק ה״א ולכן בכ״י וס״מ נקודה תחת הוי״ו לסימן מפיק ה״א כי לעולם הניקוד הולך אחר הקרי, ובכל הספרים כתובי יד נקודת המפיק נרשמת תחת הה״א לא בתוכה. הוֹבִישׁוּ כ״ה בכ״י גם במ״ג של רע״ח ואחרים וכן נראה ממס״ג. אָבִי אַתָּה ובכ״י אָבִי אָתָּה. חַי יְיָ כ״ה בכ״י ואיננו נכון כי כל חי ה׳ מוקף אם לא יכול בו טעם מלך. נְעֻרַי חד מן ג׳ מ״ו נלו׳.

בשבת ור"ח קורין למפטיר וביום השבת עם ובראשי חדשיכם ומפטירין
השמים כסאי. ונידחת הפטרה זו מפני הפטרה שמעו דפ' מסעי.
בישעי' סי' ס"ו

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי
אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃
וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־
יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־
דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף
כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ
אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם
חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם
אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא
שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ
אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה
וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר
קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם
תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃
מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם
אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה
צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר
יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃
שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ

אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ
וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ
כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־
צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר
אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם
תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא
תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־
אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי
בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ
חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת
אַחַר אַחַד* בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ
וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת
וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי
קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי
בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀
מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים

*אחת

ובכרכרות על הר קדשי ירושלם אמר יהוה
כאשר יביאו בני ישראל את־המנחה בכלי טהור
בית יהוה: וגם־מהם אקח לכהנים ללוים אמר
יהוה: כי כאשר השמים החדשים והארץ
החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם־יהוה
כן יעמד זרעכם ושמכם: והיה מדי־חדש בחדשו
ומדי שבת בשבתו יבוא כל־בשר להשתחות
לפני אמר יהוה: ויצאו וראו בפגרי האנשים
הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא
תכבה והיו דראון לכל־בשר: והיה מדי־חדש בחדשו
ומדי שבת בשבתו יבוא כל־בשר להשתחות לפני אמר יהוה:

הפטרה לערב ר"ח שחל בשבת

בשמואל א' סי' כ'

ויאמר־לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך:
ושלשת תרד מאד ובאת אל־המקום אשר־נסתרת שם ביום
המעשה וישבת אצל האבן האזל: ואני שלשת החצים צדה
אורה לשלח־לי למטרה: והנה אשלח את־הנער לך מצא
את־החצים אם־אמר אמר לנער הנה החצים ממך והנה קחנו
ובאה כי־שלום לך ואין דבר חי־יהוה: ואם־כה אמר לעלם הנה
החצים ממך והלאה לך כי שלחך יהוה: והדבר אשר דברנו
אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד־עולם: ויסתר דוד בשדה
ויהי החדש וישב המלך על־הלחם לאכול: וישב המלך על־
מושבו כפעם בפעם אל־מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר
מצד שאול ויפקד מקום דוד: ולא־דבר שאול מאומה ביום
ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי־לא טהור: ויהי

מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

[illegible]

מודע לבינה.

ספר דברים

חמישי לתורת אלהים

הוא

משנה תורה הוא DEUTERONOMIUM בלע״ז

יכיל?

מאחד לחדש העשתי עשר בשנת הארבעים עד אשר תמו ימי בכי אבל משה בשבעה לחדש הראשון בשנת הארבעים ואחת ·

שנים חדשים ושבעה ימים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסודר בשלמות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון איש היידנהיים

רעדלהיים

שנת תקפ״א לפ״ק·

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1821.

פסוקין דאית בהון מילין דדמיין בשמהון ומתחלפין בתיבותיהון בס' אלה הדברי'.

בפ' עקב בפסוק השמר לך פן (ח' י"א) מצותיו ומשפטיו וחקתיו
בפ' עקב בפסוק ואהבת את ה' (י"א א') וחקתיו ומשפטיו ומצותיו.
בפ' כי תבא בפסוק את ה' האמרת (כ"ו י"ז) חקיו ומצותיו ומשפטיו.
בפ' נצבים בפסוק אשר אנכי (ל' י"ו) מצותיו וחקתיו ומשפטיו.

א

1 אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל
סוּף בֵּין־פָּארָן וּבֵין־תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב׃
2 אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר־שֵׂעִיר עַד
3 קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃ וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי־
עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־

1 אלה הדברים לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו
לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של
ישראל. אל כל ישראל אילו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם
הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אילו היינו שם היינו
משיבים אותו לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו
תשובה ישיב. במדבר לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו במדבר אלא
בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו' (שמות יו). בערבה
בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב. מול סוף על מה
שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצרים (שמות יד)
וכן בנסעם מתוך הים שנאמר וימרו על ים בים סוף (תהלים קו) כדאיתא
בערכין. בין פארן ובין תפל ולבן אמר רבי יוחנן חזרנו על כל המקרא
ולא מצינו מקום ששמו תפל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן
שהוא לבן שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל (במדבר כא) ועל מה שעשו
במדבר פארן על ידי המרגלים. וחצרות במחלוקתו של קרח, דבר אחר
אמר להם הי' לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם
נדברתם במקום. ודי זהב הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה
2 להם שנאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל (הושע ב): אחד עשר
יום מחורב אמר להם משה ראו מה גרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב
לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף שהוא מהלך אחד עשר יום ואתם הלכתם
אותה בג' ימים שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר ויהי בשנה השנית
בחדש השני בעשרים בחדש וגו' (במדבר יוד) ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים
מקדש ברנע צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש
ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמצא בשלשה ימים הלכו
כל אותו הדר' וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ
3 ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה: ויהי
בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש מלמד שלא הוכיחן
אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֲלֵהֶם׃
4 אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב
בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר־יוֹשֵׁב
בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי׃ 5 בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ
מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת
לֵאמֹר׃ 6 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר
רַב־לָכֶם שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה׃ 7 פְּנוּ ׀ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ

אמר לראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא
תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם
אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא חבירו רואהו
ומתבייש ממנו כולי כדאית' בספרי וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך
למיתה וכן שמואל שנאמר הנני ענו בי (שמואל א יב) וכן דוד את שלמה בנו:
4 אחרי הכותו אמר משה אם אני מוכיחן קודם שיכנסו לקצת הארץ יאמרו
מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח
להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את
ארצם ואחר כך הוכיחן. סיחון אשר יושב בחשבון אילו לא היה סיחון
קשה והיה שרוי בחשבון היה קשה שהמדינה קשה ואילו היתה עיר אחרת
וסיחון שרוי בתוכה היתה קשה שהמלך קשה על אחת כמה וכמה שהמלך קשה
והמדינה קשה. אשר יושב בעשתרות המלך קשה והמדינה קשה.
עשתרות הוא לשון צוקין וקושי כמו עשתרות קרנים ועשתרות זה הוא
עשתרות קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל שנאמר ויכו את רפאים
בעשתרות קרנים (בראשית יד) ועוג נמלט מהם והוא שנאמר ויבא הפליט
(בראשי' יד) ואומר כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים (דברים ג).
5 באדרעי שם המלכות: הואיל התחיל כמו הנה נא הואלתי (בראשית יח).
6 באר את התורה בשבעים לשון פירשה להם: רב לכם שבת כפשוטו ויש
מדרש אגדה הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן
מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות:
7 פנו וסעו לכם זו דרך ערד וחרמה. ובאו הר האמורי כמשמעו. ואל
כל

הבנת המקרא.

הואיל התחיל כמו הנ' נא הואלתי עכ"ל, וגם פי' הואלתי רציתי כמו ויואל
מש', ועליו פי' ויואל משה כתרגומו וכבי, וגם באחריתיו ע"ש, ובעבור כי תחלת
כל מעשה הוא הרצון וההסכמה לעשות לכן כאן ת"א ושרי שהוא ל' התחלה.

הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָיו בָּעֲרָבָה בָהָר וּבַשְּׁפֵלָה וּבַנֶּגֶב וּבְחוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְּבָנוֹן עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת: רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת־הָאָרֶץ בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם: וָאֹמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר לֹא־אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם: יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב:

כל שכניו עמון ומואב והר שעיר. בערבה זה מישור של יער. בהר זה הר המלך. ובשפלה זו שפלת דרום. ובנגב ובחוף הים אשקלון ועזה וקסרי וכולי כדאיתא בספרי. עד הנהר הגדול מפני שנזכר עם ארץ ישראל קוראו גדול משל הדיוט אומר עבד מלך מלך הדבק לשחור וישתחוו לך קרב לגבי דהנא ואידהן: ראה נתתי בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם מאומד ומשמוע. באו ורשו אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין. לאבותיכם למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו: ואומר אליכם בעת ההיא לאמר מהו לאמר אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה. לא אוכל לבדי וגו', אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השלו לא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם ה' אלהיכם הרבה אתכם הגדיל והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינין וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה (מלכי' א ג) אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם (מלכים א ה) אומר מי יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות שאם דן והורג ומכה וחונק ומט' את דינו וגוזל אין בכך כלום אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנאמר וקבע את קובעיה' נפש (משלי כב): והנכם היום ככוכבי השמים וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא היו אלא ששים רבוא מהו והנכם היום הנכם משולים כיום קיימים לעולם כחמה:

11 יְהֹוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם׃
12 אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְרִיבְכֶם׃
13 הָבוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים וִידֻעִים

ובלבנה וככוכבים: 11 יוסף עליכם ככם אלף פעמים מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו כבר הבטיח הקב"ה את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' (בראשית יג) אמר להם זו משלי היא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם: 12 איכה אשא לבדי אם אומר לקבל שכר לא אוכל זו היא שאמרתי לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה. טרחכם מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינין: ומשאכם מלמד שהיו אפיקורסין הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות. וריבכם מלמד שהיו רוגנים: 13 הבו לכם הזמינו עצמכם לדבר. אנשים וכי תעלה על דעתך נשים מה תלמוד לומר אנשים צדיקים. חכמים כסופים. נבונים מבינים דבר מתוך דבר זו היא ששאל אריוס את ר' יוסי מה בין חכמי' לנבונים חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין לראות רואה וכשאין מביאין לו יושב ותוהא, נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו. וידועים לשבטיכם שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירים בו שאתם גדלתם אותו

לכך

הבנת המקרא.

13 אנשים וכי תעלה על דעתך נשים? מה ת"ל אנשים צדיקים חכמים כסופים נבונים מבינים דבר וכו' עכ"ל, כל הדבור הזה לקוח מן הספרי והכי איתא התם אנשים וכי תעלה על דעתנו נשים ומה ת"ל אנשים? ותיקין כסופים, חכמים ונבונים זה ששאל אריוס את ר' יוסי א"ל איזהו חכם וכו', ומזה נתברר כי טעות נפל בנוסחות שלנו בפי' רש"י שהעמידו מלת כסופים אחר מלת חכמים כאלו הוא פירושו של חכמים ואינו אלא פירושו של אנשים שיהיו צדיקים וכסופים ור"ל בעלי ענוה ובושה, ולשון הזה מורגל ומצוי בלשון רז"ל, ואח"כ נ"ל נבונים מבינים דבר מתוך דבר וכו', ועיין עוד בפי' רש"י בפ' כי תשא ל"א ג' בחכמה ובתבונה ובדעת, גם פירושו למשנה כ"ב פ"ג דאבות ובפי' הרב מדרש שמואל.

ואשימם

לשבטיכם ואשמם בראשיכם: ותענו אתי
ותאמרו טוב־הדבר אשר־דברת לעשות:
ואקח את־ראשי שבטיכם אנשים חכמים
וידעים ואתן אותם ראשים עליכם שרי
אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי

לכך נאמר וידועים לשבטיכם. בראשיכם ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה. ואשמם חסר יו"ד לומר שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוין אותם לדרך הישר: ותענו אותי וגו' חלטתם את הדבר להנאתכם היה לכם להשיב משה רבינו ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך לא ממך שנצטערת עליה אלא ידעתי מחשבותיכם הייתם אומרי' עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים. לעשות אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהר: ואקח את ראשי שבטיכם משכתים בדברי' אשריכ' על מי באתם להתמנות על בני אברה' יצחק ויעקב על בני אדם שנקראו אחים ורעים חלק ונחל' וכל ל' חב'. אנשים חכמים וידועים אבל נבונים לא מצאתי זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלשה אנשי' צדיקי' חכמי' וידועי'. ראשים עליכם שתנהגו בהם כבוד ראשים במקח ראשים בממכר ראשים במשא ומתן נכנס אחרון יוצא ראשון. שרי אלפים אחד ממונה על אלף. שרי מאות אחד
ממונה

הבנת המקרא.

ואשימם חסר יו"ד למה שאשמותיהן וכו', דע כי המאמר הזה יסודו ברבות גם בילקוט יחזקאל סי' ג' בפסוק צופה נתתיך ובשני המקומות האל' לא גרס חסר יו"ד רק ואשימם כתיב שאשמותיהם של ישראל וכו' ונראה זאת כונתה כי באמת הוא מלא יו"ד עפ"ה כמבואר במ"ש אך עיקר הדרשה בנוי' על התיבה עצמה הכתובה בשי"ן וכמו שבארתי בטוב בפ' נשא ה' י"ב אבל כי תשטה אשתו ע"ש ולכן דרשו התיב' מל' אשמה והמ"ם לכינוי וטעמו **אאשים** אותם כלומר אתלה האשמ' בם בראשיכ', והתיב' במלואה הי' ראוי **ואאשימם**, ובנות האל"ף על דרך ברוך ה' **ואעשיר** (זכרי' יא ה) הנה יהי' **ואאשימם**, ובעבור התחברו' שתים אלפי"ן הפילו האחד והשאירו השני כמנהג הלשון והנה הוא **ואשימם**, ולכן אין שום זרות בדרשה את כלל וכלל לא; וראיתי להרב מוקוני שאמר שמצא נוסחא בפי' רש"י האומרת חסר אל"ף כתיב ואמר עליה שהיא משבשתא וצ"ל ח"י אע"פ שעל פי המסורת הוא באמת מ"ע, גם אנכי מצאתי במקרא כ"י אשר לי בפי' רש"י שגרס חסר אל"ף, ולפי מה שכתבתי אין להאשים הגירסא הזאת ואדרבה יש לכרות לה ברית כי אמרה כדין וכהלכה.

עֲשָׂרֹת וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם: וָאֲצַוֶּה אֶת־שֹׁפְטֵיכֶם 6
בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שָׁמֹעַ בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם
צֶדֶק בֵּין־אִישׁ וּבֵין־אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ: לֹא־תַכִּירוּ 7
פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא

ממונה על אלה. ושוטרים מכיתי עליכם לשבטיכם אלו הכופתין והמכין
ברצועה על פי הדיינין: ואצוה את שפטיכם וגו', אמרתי להם הוו מתונין 6
בדין אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני
פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים בו. בעת ההיא משמניתים אמרתי
להם אין עכשיו כשלעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם עכשו הרי אתם
משועבדים לצבור. שמוע ל' הווה אוד"נט בלעז (הערענט) כמו זכור
ושמור. ובין גרו זה בעל דינו שאוגר עליו דברי', ד"א ובין גרו אף על עסקי
דירה בין חלוקת אחים אפילו בין תנור לכיריים: לא תכירו פנים במשפט 7
זה הממונה להושיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין
איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את
הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאלו הכיר פנים בדין.
כקטן כגדול תשמעון שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה
שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון, דבר אחר כקטן כגדול תשמעון
כתרגומו

הבנת המקרא.

6 שמוע ל' הווה וכו', באורתיו בפ' פינחס כ"ה ט"ז אצל זכור.
ובין גרו זה בעל דינו שאוגר עליו דברים, ד"א ובין גרו על עסקי דירה
וכו', והכי איתא בספרי, וכבר כתבתי בכמה מקומות כי כן מדרך העברים
להטיל אחת מאותיות אהו"י על הפעלים השניים ולפעמים שלישיים ולפעמים
יכפילו האות האחרון גם יוסיפו נו"ן בראשם או בסופם ועיקר פתרון המלה
לא זז ממקומו אך נשתנה בכל אחד מצדדי ההוראה, ולכן יגר ואגר ונגר
וגור וגרה וגרר אין בעיקר יסודם כ"א גר והענין המובן מן גר הוא עיקר
פתרון כולם בשינוי איזה צד מצדדי הענין הכולל ההוא, והנה יגורו עלי
עזים דתלים כ"ט וחביריו מפעלי עלומי העי"ן ע"מ ישובו והוא ל' אסיפה
וכניסה כמו אוגר בקציר ולכן גם לא תגורו מפני איש שבסמוך יתכן גם הוא
להיות ל' אוגר בקציר וכפי' רש"י, והנה גֵרך לפי משקלו יתכן להיות לשון
גירות ומבעלי עלומי העי"ן גם מבעלי פ"י ע"משקל דֵעי גם מבעלי ל"ה
ע"מ עֵנו ומגזרת יגרה מדון (משלי טו) גם מבעלי הכפל ע"מ לבו לא
שנכרר הגימל בעבור הרי"ש כמשפט הלשון, והאמת שבולן איתנהו ביה.

7 בקטן כגדול השמעון שיהא חביב עליך וכו', ד"א כקטן כגדול תשמעון
כתרגומו וכו' עכ"ל לפי פירושו הראשון יהיו קטן וגדול שמות תארים של המשפט
ושעמם

תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו׃
18 וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃
19 וַנִּסַּע מֵחֹרֵב וַנֵּלֶךְ אֵת כָּל־הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רְאִיתֶם דֶּרֶךְ הַר הָאֱמֹרִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֹתָנוּ וַנָּבֹא עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃
20 וָאֹמַר אֲלֵכֶם בָּאתֶם עַד־הַר הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃
21 רְאֵה נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת־הָאָרֶץ עֲלֵה רֵשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אַל־תִּירָא וְאַל־תֵּחָת׃
22 * וַתִּקְרְבוּן

שלישי

כתרגומו שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות, ד"א שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשיו וכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו. לא תגורו מפני איש לא תיראו, ד"א לא תגורו לא תכניס דבריך מפני איש ל' אוגר בקיץ (משלי י). כי המשפט לאלהי' הוא מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי המשפט. תקריבון אלי על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול אנכי הרואה (ש"א ט) אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה ואימתי הודיעו כשבא למשוח את דוד וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו (ש"א טז) אמר לו הקב"ה ולא
18 אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו (ש"א טז): את כל הדברים אשר
19 תעשון אלו עשרת הדברי' שבין דיני ממונות לדיני נפשות: המדבר הגדול
22 והנורא שהיו בו נחשים כשורפים ועקרבים כקשתות: ותקרבון אלי כלכם
בערבוביא

הבנת המקרא.

ושמעתם כדבר קטן כדבר גדול תשמעון, וכ"ה בפסיקתא, ולפי פירושו השני והשלישי בלקוטים מל' הספרי יהי' קטן וגדול שמות תארים על בעלי הדינים, והוציאו הכתוב בשני כפ"י הדמיון להשוותם יחד וליתן של זה בזה ושל זה בזה שיהי' חביב עליו ממונו של עני כממונו של עשיר ולא יאמר זה עני הוא וכו', ויהי' חביב עליו כבודו של עני ככבודו של עשיר ולא יאמר היאך אני פוגם כבודו
של

אֵלַי כֻּלְּכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ דָּבָר אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה־בָּהּ וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן׃ 23 וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט׃ 24 וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיְרַגְּלוּ אֹתָהּ׃ 25 וַיִּקְחוּ בְיָדָם מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיּוֹרִדוּ אֵלֵינוּ וַיָּשִׁבוּ אֹתָנוּ דָבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ

בערבוביא ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו' (דברים ה) אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבון כלכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים. וישיבו אותנו דבר באיזה לשון הם מדברים. את הדרך אשר נעלה בה אין דרך שאין בה עקמימות. ואת הערים אשר נבוא אליהן תחלה לכבוש: 23 וייטב בעיני הדבר בעיני ולא בעיני המקום, ואם בעיני משה הי' טוב למה אמרו בתוכחות משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה אמר לו הן, נותנו אתה לי לנסיון? אמר לו הן, בהרים וגבעות? אמר לו הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר הלוקח בלבו בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום אמר לו טול מעותיך איני מנסהו מעת', אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם. ואקח מכם מן הברורים שבכם מן המסולתים שבכם. שנים עשר אנשים איש אחד לשבט מגיד שלא היה שבט לוי עמהם: 24 עד נחל אשכול מגיד שנקרא על שם סופו. וירגלו אותה מלמד שהלכו בה ארבעה אומנין שתי וערב: 25 ויורידו אלינו מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. ויאמרו טובה הארץ מי הם שאמרו

טובתה

הבנת המקרא

של עזיר זה וכו', גם לדעת אונקלוס כקטן כגדול תארים ש' בעלי הריב לא ש הריב שאלו כן הי' לו לתרגם פתגם זעיר כרב תשמעון כמו שתרגם בפ' יתרו כל הדבר הגדול וגו', אבל מילי זעירא כרבא משמע דברי פיו של קטן כגדול כלומר טענותיו של קטן כטענותיו של גדול תשמעון וע"פ הטענות תפסקו הדין לא ע"פ פני' אחרת, ולכן הוא קיבל פירושו של הספרי ואיננו סובל הפירוש הראשון של המכילתא.

לראותכם

26 אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ: וְלֹא אֲבִיתֶם
27 לַעֲלֹת וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: וַתֵּרָגְנוּ
בְאָהֳלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׂנְאַת יְהוָה אֹתָנוּ
הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי
28 לְהַשְׁמִידֵנוּ: אָנָה ׀ אֲנַחְנוּ עֹלִים אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת־
לְבָבֵנוּ לֵאמֹר עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת
וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם וְגַם־בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם:
29 וָאֹמַר אֲלֵכֶם לֹא־תַעַרְצוּן וְלֹא־תִירְאוּן מֵהֶם:
30 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלָּחֵם לָכֶם
כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם:
31 וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נְשָׂאֲךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא־אִישׁ אֶת־בְּנוֹ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר הֲלַכְתֶּם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה:

26 טובתה? יהושע וכלב: ותמרו לשון התרסה התרסתם כנגד מאמרו:
27 ותרגנו לשון הרע וכן דברי נרגן (משלי יח) אדם המוציא דבה. בשנאת ה'
אתנו והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר מה
דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך. הוציאנו מארץ מצרים הוצאה זו לשנאה
היתה משל למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא
ואחת של בעל למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל
ארץ מצרים של שקיא היא שנילוס עולה ומשקה אותה וארץ כנען של בעל
28 והוציאנו ממצרי' לתת לנו את ארץ כנען: ערים גדולות ובצורות בשמים
29 דברו הכתובים לשון הבאי: לא תערצון לשון שבירה כתרגומו יתומה לו בערוץ
30 31 נחלים לשכון (איוב ל) לשבור נחלים: ילחם לכם בשבילכם: ובמדבר
אשר ראית מוסב על מקרא של מעלה הימנו ככל אשר עשה אתכם במצרי',
ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגו'. כאשר ישא איש את בנו כמו
שפרשתי אצל ויסע מלאך אלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגומר
(שמות יד) משל למהלך בדרך והבן לפניו באו לשבותו וכו':

32 וּבַדָּבָר הַזֶּה אֵינְכֶם מַאֲמִינִם בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
33 הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם בַּדֶּרֶךְ לָתוּר לָכֶם מָקוֹם לַחֲנֹתְכֶם בָּאֵשׁ ׀ לַיְלָה לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וּבֶעָנָן יוֹמָם׃
34 וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃
35 אִם־יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֵת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לַאֲבֹתֵיכֶם׃
36 זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ־אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ־בָּהּ וּלְבָנָיו יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה׃
37 גַּם־בִּי הִתְאַנַּף יְהוָה בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר גַּם־אַתָּה לֹא־תָבֹא שָׁם׃
38 יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן הָעֹמֵד לְפָנֶיךָ הוּא יָבֹא שָׁמָּה אֹתוֹ חַזֵּק כִּי־הוּא יַנְחִלֶנָּה אֶת־יִשְׂרָאֵל׃
39 * וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וָרָע הֵמָּה יָבֹאוּ שָׁמָּה וְלָהֶם אֶתְּנֶנָּה וְהֵם יִירָשׁוּהָ׃
40 וְאַתֶּם פְּנוּ לָכֶם וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה

32 ובדבר הזה שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ אינכם מאמינים בו: 33 לראותכם כמו להראותכם וכן לנחותכם הדרך (שמות יד) וכן לשמיע בקול תודה (תילי' כו) וכן ללכת לגיד ביזרעאל (מ״ב ט): 36 אשר דרך בה חברון שנא' ויבא עד חברון (במדבר יג): 37 התאנף נתמלא רוגז: 40 פנו לכם וגו' אמרתי להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם

הגהת המקרא:

33 לראותכם כמו להראותכם וכו', כמבואר בפ' נשא ה' כ״ב אצל לצבות בטן.
37 התאנף נתמלא רוגז עכ״ל ר״ל שהוא פעל נגזר משם דבר אף ששרשו אנף ובעבור שלא אמר אנף בלשון קל ואמר התאנף בלשון התפעל לכן פי' נתמלא רוגז, וכן פי' ד״ה התאנף דלקמן ד' כ״א, וככה ויתעבר ה' בי דלקמן ג' כ״ו פי' נתמלא חימה.

ותענו

דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ וַתַּעֲנוּ וַתֹּאמְרוּ אֵלַי חָטָאנוּ
לַיהוָה אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה וְנִלְחַמְנוּ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַתַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת־כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ
42 וַתָּהִינוּ לַעֲלֹת הָהָרָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֱמֹר
לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם
43 וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם וְלֹא
שְׁמַעְתֶּם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וַתָּזִדוּ וַתַּעֲלוּ הָהָרָה׃
44 וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא לִקְרַאתְכֶם
וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבֹרִים וַיַּכְּתוּ
45 אֶתְכֶם בְּשֵׂעִיר עַד־חָרְמָה׃ וַתָּשֻׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי
יְהוָה וְלֹא־שָׁמַע יְהוָה בְּקֹלְכֶם וְלֹא הֶאֱזִין
46 אֲלֵיכֶם׃ וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר
ב 1 יְשַׁבְתֶּם׃ וַנֵּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף

לכם עכוב, פנו לכם לאחוריכם ותלכו במדבר לצד ים סוף שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומו של הר שעיר הי' מפסיק בין ים סוף להר שעיר עתה המסבו
41 לצד הים ותסבבו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח: ותהינו ל' הננו ועלינו אל המקום (במדבר יד) זה הלשון שאמרתם ל' הן כלומר נזדמנתם:
42 לא תעלו לא עלייה תהא לכם אלא ירידה: כאשר תעשינה הדבורים מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה אף הם כשהיו נוגעים
45 בכם מיד מתים: ולא שמע ה' בקולכם כביכול עשיתם מדת רחמיו כאלו
46 אכזרי: ותשבו בקדש ימים רבים תשע עשרה שנה שנאמר כימים אשר ישבתם בשאר המסעות והם היו ל"ח שנה י"ט מהם עשו בקדש ותשע עשרה שנה הולכים ומטורפים וחזרו לקדש כמו שנא' ויסעו במדבר (במדבר לג) כך
1 מצאתי בסדר עולם: ונסע המדברה אלו לא קטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפונו ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא

הבנת המקרא.

ותהינו לשון הננו וכו', שהיא פעל כגזר ממלת הן ונתקן בבנין הפעיל וטעמו אמרתם הננו.

כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלָי וַנָּסָב אֶת־הַר־שֵׂעִיר יָמִים
רַבִּים׃ ס חמישי 2 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
3 רַב־לָכֶם סֹב אֶת־הָהָר הַזֶּה פְּנוּ לָכֶם צָפֹנָה׃ 4 וְאֶת־
הָעָם צַו לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים בִּגְבוּל אֲחֵיכֶם בְּנֵי־
עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְיִירְאוּ מִכֶּם וְנִשְׁמַרְתֶּם
מְאֹד׃ 5 אַל־תִּתְגָּרוּ בָם כִּי לֹא־אֶתֵּן לָכֶם מֵאַרְצָם
עַד מִדְרַךְ כַּף־רָגֶל כִּי־יְרֻשָּׁה לְעֵשָׂו נָתַתִּי אֶת־הַר
שֵׂעִיר׃ 6 אֹכֶל תִּשְׁבְּרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וַאֲכַלְתֶּם
וְגַם־מַיִם תִּכְרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וּשְׁתִיתֶם׃ 7 כִּי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ יָדַע
לֶכְתְּךָ אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה אַרְבָּעִים
שָׁנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר׃

בין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח דרך ים
סוף דרך יציאתן ממצרי' שהוא במקצוע דרומית מערבית שאם היו הולכים לצד
3 המזרח. ונסב את הר שעיר כל דרומו עד ארץ מואב: פנו לכם צפונה
סובו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון פניכם לצפון נמצאו הולכים את
רוח מזרחית וזהו שנאמר ויבאו ממזרח שמש לארץ מואב (שופטים י"א):
4 ונשמרתם מאד ומהו השמירה אל תתגרו בם: 5 עד מדרך כף רגל אפילו
דריסת הרגל איני מורשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות ומדרש אגדה עד
שיבא יום דריסת כף רגל על הר הזיתים שנא' ועמדו רגליו וגו' (זכרי' יד).
ירושה לעשו מאברהם, עשר עממים נתתי לו שבעה לכם וקיני וקנזי
וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהם לעשו והשתים לבני לוט בשכר שהלך
אתו למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותי היא עשאו כבנו:
6 תכרו ל' מקח וכן אשר כריתי לי (בראשית נ') שכן בכרכי הים קורין למכירה
7 כירה: כי יי אלהיך ברכך לכך לא תכפו (ס"א תכפרו) את טובתו
להראות

הכנת המקרא

6 תכרו לשון מקח וכו', עיין מ"ש בפ' כשא ה' י"ח.

וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אַחֵינוּ בְנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים
בְּשֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיֹן
גָּבֶר ס וַנֵּפֶן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ
9 מִדְבַּר מוֹאָב׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תָּצַר
אֶת־מוֹאָב וְאַל־תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא־
אֶתֵּן לְךָ מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי־לוֹט נָתַתִּי
10 אֶת־עָר יְרֻשָּׁה׃ הָאֵמִים לְפָנִים יָשְׁבוּ בָהּ עַם
11 גָּדוֹל וְרַב וָרָם כָּעֲנָקִים׃ רְפָאִים יֵחָשְׁבוּ
אַף־הֵם כָּעֲנָקִים וְהַמֹּאָבִים יִקְרְאוּ לָהֶם
12 אֵמִים׃ וּבְשֵׂעִיר יָשְׁבוּ הַחֹרִים לְפָנִים וּבְנֵי
עֵשָׂו יִירָשׁוּם וַיַּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ
תַּחְתָּם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתוֹ
13 אֲשֶׁר־נָתַן יְהוָה לָהֶם׃ עַתָּה קֻמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם

8 להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים: ונפן ונעבור לצד
9 צפון הפכנו פני' להלוך רוח מזרחית: ואל התגר בם וגו' לא אסר להם על
מואב אלא מלחמה אבל מיראים היו אותם ונראים להם כבני זיינים לפיכך
כתיב ויגר מואב מפני העם (במדבר כב) שהיו שוללים ובוזזים אותם אבל בבני
עמון נאמר אל תתגר בם שום גרוי בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה
10 כמו שעשתה הבכירה שקראה שם בנה מואב. ער שם המדינה: האמים
לפנים וגו' אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם לפי שהאמים שהם
רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותה רפאים הורשתי מפני בני
11 לוט והושבתים תחתם: רפאים יחשבו וגו' רפאים היו נחשבין אותם אימים
כענקים הנקראים רפאים על שם שכל הרואה אותם ידיו מתרפות. אימים
על שם שאימתם מוטלת על הבריו' וכן ובשעיר ישבו החורים ונתתים לבני עשו:
12 יירשום לשון הווה כלומר נתתי בהם כח שהיו מורישים אותם והולכים:

שפתי המקרא.

12 יירשום ל' הוה וכו', כמו שאמרתי בפ' כי תשא ל"ג ע' אבל והנה עם ית'.

אֶת־נַחַל זָרֶד וַנַּעֲבֹר אֶת־נַחַל זָרֶד׃ 14 וְהַיָּמִים
אֲשֶׁר־הָלַכְנוּ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ עַד אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ
אֶת־נַחַל זֶרֶד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עַד־תֹּם
כָּל־הַדּוֹר אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם׃ 15 וְגַם יַד־יְהוָה הָיְתָה
בָּם לְהֻמָּם מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה עַד תֻּמָּם׃ 16 וַיְהִי
כַאֲשֶׁר־תַּמּוּ כָּל־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת מִקֶּרֶב
הָעָם׃ ס 17 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ 18 אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־גְּבוּל מוֹאָב אֶת־
עָר׃ 19 וְקָרַבְתָּ מוּל בְּנֵי עַמּוֹן אַל־תְּצֻרֵם וְאַל־
תִּתְגָּר בָּם כִּי לֹא־אֶתֵּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן לְךָ
יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי־לוֹט נְתַתִּיהָ יְרֻשָּׁה׃ 20 אֶרֶץ־רְפָאִים
תֵּחָשֵׁב אַף־הִוא רְפָאִים יָשְׁבוּ־בָהּ לְפָנִים
וְהָעַמֹּנִים יִקְרְאוּ לָהֶם זַמְזֻמִּים׃ 21 עַם גָּדוֹל וְרַב
וָרָם כָּעֲנָקִים וַיַּשְׁמִידֵם יְהוָה מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֻׁם
וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם׃ 22 כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לִבְנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים

15 היתה בם למהר ולהומם בתוך ארבעים שנה שלא יגרמו לבניהם עוד
16 להתעכב במדבר: ויהי כאשר תמו וגו׳ וידבר ה׳ אלי וגו׳ אבל משלוח
המרגלים עד כאן לא נאמר בפרשה זו וידבר אלא ויאמר ללמדך שכל שלשים
ושמונה שנה שהיו ישראל נזופים לא נתיחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים
וישוב, ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל. אנשי
18 המלחמה מבן עשרים שנה היוצאים בצבא: אתה עובר היום את גבול
20 מואב אל מול בני עמון מכאן שארץ עמון לצד צפון: ארץ רפאים תחשב
ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא

נתתי

בַּשֵּׂעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת־הַחֹרִי מִפְּנֵיהֶם
23 וַיִּרָשֻׁם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וְהָעַוִּים
הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצֵרִים עַד־עַזָּה כַּפְתֹּרִים הַיֹּצְאִים
24 מִכַּפְתֹּר הִשְׁמִידֻם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם׃ קוּמוּ סְּעוּ
וְעִבְרוּ אֶת־נַחַל אַרְנֹן רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־
סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן הָאֱמֹרִי וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ
25 וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה׃ הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ
וְיִרְאָתְךָ עַל־פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם
אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ׃
26 וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת אֶל־סִיחוֹן
27 מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן דִּבְרֵי שָׁלוֹם לֵאמֹר׃ אֶעְבְּרָה
בְאַרְצֶךָ בַּדֶּרֶךְ בַּדֶּרֶךְ אֵלֵךְ לֹא אָסוּר
28 יָמִין וּשְׂמֹאול׃ אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּרֵנִי וְאָכַלְתִּי
וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן־לִי וְשָׁתִיתִי רַק אֶעְבְּרָה

23 שנתתי לאביהם: והעוים היושבים בחצרים וגו' עוים ופלשתים הם שעמהם הם נכתבים בספר יהושע (יג) שנא' חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים, ומפני השבוע' שנשבע אברה' לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם והבאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשו אתם מותרים לקחתה מידם: 25 תחת כל השמים למד שעמדה חמה ליהושע ביום מלחמת עוג (ס"א סיחון) ונודע הדבר תחת כל השמים: 26 ממדבר קדמות אע"פ שלא צוני המקום לקרא לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם כשבא הקב"ה ליתנה לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואע"פ כן פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום, ד"א ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולם יכול היית לשלוח ברק אחד ולשרוף את המצריים אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי (שמות ה) במתון:

בְרַגְלָי׃ 29 כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר עַד אֲשֶׁר־אֶעֱבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃ 30 וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַעֲבִרֵנוּ בּוֹ כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת־לְבָבוֹ לְמַעַן תִּתּוֹ בְיָדְךָ כַּיּוֹם הַזֶּה׃ ס ששי 31 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ אֶת־סִיחֹן וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצוֹ׃ 32 וַיֵּצֵא סִיחֹן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה יָהְצָה׃ 33 וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנַּךְ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ׃ 34 וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא וַנַּחֲרֵם אֶת־כָּל־עִיר מְתִם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף לֹא הִשְׁאַרְנוּ שָׂרִיד׃ 35 רַק הַבְּהֵמָה בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר לָכָדְנוּ׃ 36 מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר בַּנַּחַל וְעַד־הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר שָׂגְבָה מִמֶּנּוּ אֶת־הַכֹּל נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ׃ 37 רַק אֶל־

בניו ק׳

29 כאשר עשו לי בני עשו לא לענין לעבור בארצם אלא לענין מכר אוכל ומים. עד אשר אעבור את הירדן מוסב על אעברה בארצך: 31 החלותי תת לפניך כפה שר של אמוריים שלמעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו: 32 ויצא סיחון לא שלח בשביל עוג לעזור לו ללמדך שלא היו צריכים זה לזה: 33 ואת בניו בנו כתיב שהי׳ לו בן גבור כמותו: 34 מתים אנשים, בבזת סיחון נאמר בזזנו לנו לשון ביזה שהיתה חביבה עליהם ובוזזים איש לו וכשבאו לביזת עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדי׳ ולא נטלו כי אם כסף וזהב לכך נאמר בזונו לנו לשון בזיון כך נדרש בספרי

ג אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן לֹא קָרָבְתָּ כָּל־יַד נַחַל יַבֹּק וְעָרֵי
1 הָהָר וְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ וַנֵּפֶן וַנַּעַל
דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ
2 הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלַי אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־
כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ
לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃
3 וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַּם אֶת־עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן
וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וַנַּכֵּהוּ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃
4 וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא לֹא הָיְתָה
קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ מֵאִתָּם שִׁשִּׁים עִיר
5 כָּל־חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃ כָּל־אֵלֶּה
עָרִים בְּצֻרֹת חוֹמָה גְבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ לְבַד
6 מֵעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מְאֹד׃ וַנַּחֲרֵם אוֹתָם כַּאֲשֶׁר
עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַחֲרֵם כָּל־עִיר

37 בפרשת וישב ישראל בשטים (במדב' כה): כל יד נחל יבוק כל אצל נחל יבוק.
1 וכל אשר צוה ה' אלהינו שלא לכבוש הניחנו: ונפן ונעל כל צד צפון הוא
2 עלייה: אל תירא אותו ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו אלא מתיירא
היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם שנא' ויבא הפליט (בראשי' יד)
4 והוא עוג: חבל ארגוב מתרגמינן בית פלך טרכונא וראיתי תרגום ירושלמי
במגילת אסתר קורא פלטין טרכונין למדתי חבל ארגוב הפרכיא היכל מלך
כלומר שהמלכות נקראת על שמה וכן את הארגוב דמלכים (ב' טו) אצל היכל
5 מלך הרגו פקח בן רמליהו למנחם למדתי שכך נקראת שם ההפרכיא: מערי
6 הפרזי פרוזות ופתוחות בלא חומ' וכן פרזות תשב ירושלי' (זכרי' ב): החרם
לשון

הגהות המקרא.

6 החרם לשון הוה וכו', רצונו היות מקור ומכין הפעיל ומשמש בלשון הו'
דומות שמו ע דלעיל א ע"ז ושם יבואר.

מְתִם הַנָּשִׁים וְהַטָּף׃ וְכָל־הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הֶעָרִים 7
בַּזּוֹנוּ לָנוּ׃ וַנִּקַּח בָּעֵת הַהִוא אֶת־הָאָרֶץ מִיַּד 8
שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִנַּחַל
אַרְנֹן עַד־הַר חֶרְמוֹן׃ צִידֹנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן 9
שִׂרְיֹן וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ־לוֹ שְׂנִיר׃ כֹּל ׀ עָרֵי הַמִּישֹׁר 10
וְכָל־הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סַלְכָה וְאֶדְרֶעִי עָרֵי
מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃ כִּי רַק־עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר 11
מִיֶּתֶר הָרְפָאִים הִנֵּה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ בַּרְזֶל הֲלֹה
הִוא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תֵּשַׁע אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע
אַמּוֹת רָחְבָּהּ בְּאַמַּת־אִישׁ׃ וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת 12
יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִוא מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אַרְנֹן
וַחֲצִי הַר־הַגִּלְעָד וְעָרָיו נָתַתִּי לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי׃
וְיֶתֶר הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן מַמְלֶכֶת עוֹג נָתַתִּי לַחֲצִי 13
שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה כֹּל חֶבֶל הָאַרְגֹּב לְכָל־הַבָּשָׁן

8 9 לשון הווה הלוך וכלות: מיד מרשות: צידונים יקראו לחרמון וגו'
ובמקום אחר הוא אומר עד הר שיאון הוא חרמון (דברים ד) הרי לו ארבעה
שמות למה הוצרכו ליכתב להגיד שבח ארץ ישראל שהיו ארבע מלכיות מתפארות
בכך זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא. שניר הוא שלג בלשון
11 אשכנז ובלשון כנען: מיתר הרפאים שהרגו אמרפל וחביריו בעשתרות
קרנים והוא פלט מן המלחמה שנאמר ויבא הפליט (בראשית יד) זהו עוג.
12 באמת איש באמת עוג: ואת הארץ הזאת האמור' למעלה מנחל ארנון
ועד הר חרמון. ירשנו בעת ההיא מערוער אשר על נחל ארנון אינו
מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי לראובני ולגדי אבל לענין ירושה
הבנת' המקרא.   עד

9 שניר הוא שלג בל"א ובל"כ עכ"ל ופרש' כ"י הדבור מחובר עם שלמעלה
כימנו וזו אומרת על שמי יקרא וזו שניר ע"ש שלג וכו', ונראה שפי' כן
בעבור שת"א טור תלגא.

13 הַהוּא יִקָּרֵא אֶרֶץ רְפָאִים׃ 14 יָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח
אֶת־כָּל־חֶבֶל אַרְגֹּב עַד־גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי
וַיִּקְרָא אֹתָם עַל־שְׁמוֹ אֶת־הַבָּשָׁן חַוֺּת יָאִיר עַד
הַיּוֹם הַזֶּה׃ 15 וּלְמָכִיר נָתַתִּי אֶת־הַגִּלְעָד׃ 16 וְלָרְאוּבֵנִי
וְלַגָּדִי נָתַתִּי מִן־הַגִּלְעָד וְעַד־נַחַל אַרְנֹן תּוֹךְ הַנַּחַל
וּגְבֻל וְעַד יַבֹּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃ 17 וְהָעֲרָבָה
וְהַיַּרְדֵּן וּגְבֻל מִכִּנֶּרֶת וְעַד יָם הָעֲרָבָה יָם הַמֶּלַח
18 תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה מִזְרָחָה׃ וָאֲצַו אֶתְכֶם בָּעֵת
הַהִוא לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ
הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם
19 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־בְּנֵי־חָיִל׃ רַק נְשֵׁיכֶם וְטַפְּכֶם
וּמִקְנֵכֶם יָדַעְתִּי כִּי־מִקְנֶה רַב לָכֶם יֵשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם
אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם׃ עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה לַאֲחֵיכֶם
20 כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְשַׁבְתֶּם אִישׁ
21 לִירֻשָּׁתוֹ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם׃ וְאֶת־יְהוֹשׁוּעַ צִוֵּיתִי
בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר עֵינֶיךָ הָרֹאֹת אֵת כָּל־אֲשֶׁר

13 עד כל קריין הי': ההיא יקרא ארץ רפאים היא אותה שנתתי לאברהם:
16 היך הנחל וגבול כל הנחל ועוד ומעבר לשפתו כלומר עד ועד בכלל ויותר
17 מכאן: כנרת מעבר הירדן המערבי הי' ונחלת בני גד מעבר הירדן מזרח' ובכל בגורלם רוחב הירדן כנגדם ועוד ומעבר לשפתו עד כנרת וזהו שנא' והירדן
18 וגבול הירדן ומעבר לו: ואצו אתכם לבני ראובן וגד היה מדבר. לפני אחיכם הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה לפי שהיו גבורים ואויבים נופלים לפניהם שנאמר וטרף זרוע אף קדקד (דברים לג):

עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לִשְׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל־הַמַּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אַתָּה
עֹבֵר שָׁמָּה׃ 22 לֹא תִּירָאוּם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא
הַנִּלְחָם לָכֶם׃ ס 23 וָאֶתְחַנַּן אֶל־
יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר׃ 24 אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ
לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה
אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה

23 ואתחנן אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם, אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון (שמות לג) אמר לו בל׳ ואתחנן, (ד״א) זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה כדאיתא בספרי. בעת ההיא לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג, דמיתי שמא הותר הנדר. לאמר זה אחד מג׳ מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו: 24 ה׳ אלקים רחום בדין. אתה החילות להראות את עבדך פתח להיות עומד ומתפלל אף על פי שנגזרה גזרה אמר לו ממך למדתי שאמרת לי ועתה הניחה לי (שמות לב) וכי תופס הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי הי׳ תלוי להתפלל עליהם כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו. את גדלך זו מדת טובך וכן הוא אומר ועתה יגדל נא כח ה׳ (במדבר יד). ואת ידך זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי עולם. החזקה שאתה כובש ברחמים את מדת הדין החזקה. אשר מי אל וגו׳, אינך דומה למלך בשר ודם שיש לו יועצים וסנקתדרין הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרתך, ולפי פשוטו אתה החילות להראות את עבדך מלחמות סיחון ועוג כדכתיב ראה החילותי תת

הבנת המקרא.

24 אתה החלות וגו׳ אמר לו ממך למדתי שאמרת לי ועתה הניחה לי וכי תופס הייתי בך אלא וכו׳ עכה״ד, במס׳ ברכות דף ל״ב א׳ ועתה הניחה לי אמר ר׳ אבהו אלמלא מקרא כתוב א״א לאומרו מלמד שתפשו משה להקב״ה כביכול כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו ואמר לפניו רבונו ש״ע אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם עכ״ל, ופי׳ רש״י הניחה לי משמע שהי׳ אוחז בו עכ״ל ובוה המאמר הזה בחכמת הלשון כי כל לשון הנח׳ בכל המקרא לעול׳ הוא מקושר עם המונח שהוא המתפעל כמו ואת אחיכם האחד הניחו אתי (בראשית מ״ב ל״ג) וינח משה את המטות (במדבר י״ז כ״ב) ותנח בגדו אצלה

כְּמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ׃ 25 אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה וְהַלְּבָנֹן׃ 26 וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לָךְ אַל־תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה׃ 27 עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ 28 וְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם

25 את גדלך (דברים ג) הראני מלחמות ל"א מלכים: אעברה נא אין נא אלא לשון בקשה. ההר הטוב הזה זו ירושלים. והלבנון זה בית המקדש: 26 ויתעבר ה' נתמלא חימה. למענכם אתם גרמתם לי וכן הוא אומר ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם (תהלים קו). רב לך שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן ומפציר, ד"א רב לך הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך: 27 וראה בעיניך בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כלה שנאמר ויראהו ה' את כל הארץ (דברים לד): 28 וצו את יהושע על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות. וחזקהו ואמצהו בדבריך שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי ליענש עליהם מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל. כי הוא יעבור אם יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל העי והוא ישב ויכו מהם אנשי העי וגו' וכיון שנפל על פניו אמר לו קום לך (יהושע ז) קום לך כתיב אתה הוא העומד במקומך ומשלח את בני למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו לא

עוברין

הבנת המקרא

(בראשית ל"ט י"ו) ויניחו אותו על הבקר, ויניחו אותו במשמר, ויניחוהו מחוץ לעיר והדומים להם כי מלת את גם אות הכינוי תורה על הפעול ולזאת רי' לי למקרא לומר ועתה הניחה אותי דוגמת הניחה אותי והמיתני (במדבר י"א ט"ו) אבל הניח' לי בלמ"ד הקנין ומשמעו הניחה את אשר לי ולשון קבר הוא וכמוהו חבור עצבי' אפרים הנח לו (הושע ד' י"ז) ות"י שבקו להון ית פולחנה.

26 ויתעבר ה' נתמלא חימה עב"ל ור"ל שהוא פעל נגזר מן עברה וזעם וכירוצו נתמלא חימה ולזאת הוציאו הכתוב בלשון התפעל כמבואר לעיל א' ל'.

הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃

29 וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר׃ פ

ד

1 וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם׃ 2 לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם׃ 3 עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל־פְּעוֹר הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ׃ 4 וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃ 5 רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ 6 וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה׃ 7 כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו׃

עוברין: 29 ונשב בגיא וגו', ונצמדתם לע"ז ואף על פי כן ועתה ישראל שמע אל החקים והכל מחול לך ואני לא זכיתי לימחל לי: 2 לא תוסיפו כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו: 6 ושמרתם זו משנה: ועשיתם כמשמעו. כי הוא חכמתכם ובינתכם

8 וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם
כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃
9 רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח
אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ
10 כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ׃ יוֹם
אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר
יְהוָה אֵלַי הַקְהֶל־לִי אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת־
דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן׃
11 וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ
12 עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃ וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים
13 וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל׃ וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־
בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים

8 וגו', בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים: חקים ומשפטים צדיקים
9 הגונים ומקובלים: רק השמר לך פן תשכח את הדברים אז כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תחשבו חכמים ונבונים ואם תעוותו אותם
10 מתוך שכחה תחשבו שוטים: יום אשר עמדת מוסב על מקרא שלמעלה ממנו אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב אשר ראית את הקולות ואת הלפידים. ילמדון ילמון לעצמם. ילמדון יאלפון לאחרים:

הבנת המקרא.

10 ילמדון ילפון לעצמן וכו', הורה בזה ההבדל שבין ל' למידה ולשון לימוד כי כל אותן הלשונות הבאים בבנין הקל הם ל' למידה (לערנען) ואותן הבאים בבנין הכבד הדגוש הם לשון לימוד (לעהרען) והוא ההבדל בעצמו גם בלשון ארמי בין ילפון שטעמו ילמדו לעצמן ובין יַלְפוּן או יְאַלְפוּן שטעמו ילמדו לאחרים.

14 וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃ וְאֹתִי צִוָּה יְהוָה
בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה
15 לְרִשְׁתָּהּ׃ וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא
רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב
16 מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ פֶּן־תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל
17 תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה׃ תַּבְנִית
כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף
18 אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם׃ תַּבְנִית כָּל־רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה
תַּבְנִית כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃
19 וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ
וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם
וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־
20 הַשָּׁמָיִם׃ וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצִא אֶתְכֶם
מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרָיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה
21 כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וַיהוָה הִתְאַנֶּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם
וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא

14 16 ואותי צוה ה׳ ללמד אתכם תור׳ שבע״פ: סמל צורה: ופן תשא עיניך
19 להסתכל בדבר ולתת לב לטעות אחריהם: אשר חלק להם להאיר להם, ד״א
לאלוהות לא מנען מלטעות אחריהם אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם
מן העולם וכן הוא אומר כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא (תהלי׳ לו):
20 21 כור הוא כלי שמזקקין בו את הזהב: התאנף נתמלא רוגז. על דבריכם

אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
22 לְךָ נַחֲלָה׃ כִּי אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי
עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־
23 הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ
אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ
24 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא
אֵל קַנָּא׃ פ

25 כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ
וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם
26 הָרַע בְּעֵינֵי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ׃ הַעִידֹתִי
בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד
תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים
27 עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן׃ וְהֵפִיץ יְהוָה
אֶתְכֶם בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם

22 על אודותיכם על עסקיכם: כי אנכי מת וגו׳, אינני עובר מאחר שמת
23 מהיכן יעבור אלא אף עצמותי אינם עוברים: תמונת כל תמונת כל דבר.
24 אשר צוך ה׳ אשר צוך שלא לעשות: אל קנא מקנא לנקום אנפר״מנט
25 (חייפנר) בלעז מתחרה על רוגזו להפרע מע״א: ונושנתם רמז להם
שיגלו ממנה לסוף תתנ״ב שנ׳ כמנין ונושנתם והוא הקדים והגלם לסוף תת״ן
והקדים ב׳ שנים לונושנתם כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון והו שנאמר
וישקוד ה׳ על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה׳ אלהינו (דניאל ט) צדקה עשה
26 עמנו שמהר להביאה ב׳ שנים לפני זמנה: העידותי בכם הנני מזמינכם

28 אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה׃ וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם
אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר
לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא
29 יְרִיחֻן׃ וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
30 נַפְשֶׁךָ׃ בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה
31 אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ׃ כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח
32 אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם׃ כִּי שְׁאַל־

28 להיות עדים שהתריתי בכם: ועבדתם שם אלהים כתרגומו משאתם
31 עובדים לעובדיהם כאלו אתם עובדים להם: לא ירפך מלהחזיק בך בידיו
ולשון לא ירפך ל' לא יפעיל הוא לא יתן לך רפיון לא יפריש אותך מאליו וכן
אחזתיו ולא ארפנו (שיר ג) אלא כנקד ארפנו כל לשון רפיון מוסב על לשון
מפעיל ומתפעל כמו הרפה לה (מלכי' ב ד) תן לה רפיון, הרף ממני (דברי' ט)

הבנת המקרא

31 לא ירפך מלהחזיק בך וכו' עסה"ד. בעבור שמצאנו שהכתוב משתמש
בלשון רפיון בבנין הקל לפעמים גם בבנין הפעיל וידענו על המנהג כי הקל
פעל עומד והפעיל יוצא ולכן הי' אפשר לפרש הרפיון בבנין הפעיל על
כתיבת הרפיון לזולתו בפועל כלומר כתיבת התשישות בהסרת הכח העצמי,
ויהי' פירוש לא ירפך לא יתן לך תשישות אבל יעזנך בכח ידיך, לזאת פי' הרב
לא ירפך מלהחזיק בך בידיו וכו' ור"ל כי הרצון בנתינת הרפיון הוא מצד
העדר החיזוק, ובאומרו לא ירפך רצונו לא ימוש ידו מלהחזיק בך עד שתהיה
כעזב ממנו, וכן פי' הרב לקמן ל"א ו' לא ירפך לא יתן לך רפיון להיות כעזב
ממנו, ואמר עוד כי כל לשון רפיון בבנין הפעיל מוסב על המפעיל ועל
המתפעל אלא שהכתוב הבדיל ביניהם בשימוש הלשון שאם אחר לשון רפיון
אות הכינוי או מלת את או למ"ד השימוש הוא נופל על המפעיל, ואם אחריו
מ"ם השימוש אז הוא נופל על המתפעל לכן הרף ממני פירושו התרפה ממני
וכן ת"א אנח בעותך מן קדמי, כאילו היתה תפלת משה אוחזת בו ית' עד
שא"ל הרף ממני:

נא לימים ראשנים אשר־היו לפניך למן־
היום אשר ברא אלהים ׀ אדם על־הארץ
ולמקצה השמים ועד־קצה השמים הנהיה
33 כדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו: השמע
עם קול אלהים מדבר מתוך־האש כאשר־
34 שמעת אתה ויחי: או ׀ הנסה אלהים לבוא
לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים
ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה
ובמוראים גדלים ככל אשר־עשה לכם יהוה
35 אלהיכם במצרים לעיניך: אתה הראת
לדעת כי יהוה הוא האלהים אין עוד מלבדו:
36 מן־השמים השמיעך את־קלו ליסרך ועל־הארץ
הראך את־אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך
37 האש: ותחת כי אהב את־אבתיך ויבחר בזרעו

32 התרפה ממני: לימים ראשונים על ימים ראשונים. ולמקצה השמים
וגם שאל לכל הבריות אשר מקצה אל קצה זהו פשוטו, ומדרשו מלמד על
קומתו של אדם שהיתה מן הארץ עד השמים והוא השיעור עצמו אשר מקצה
אל קצה. הנהיה כדבר הגדול הזה ומהו הדבר הגדול השמע עם וגו':
34 הנסה אלהים הכי עשה ניסים שום אלוה לבא לקחת גוי וגו' כל ההי"ן הללו
תמיהות הן לכך נקודו' הן בחטף פתח הנהיה הנשמע הנסה השמע. במסות
על ידי נסיונות גבורותיו כגון התפאר עלי (שמות ח) אם אוכל לעשות כן הרי
זה נסיון. באותות בסימנין להאמין שהוא שלוחו של מקום כגון מה זה בידך
(שמות ד). ובמופתים הם נפלאות שהביא עליהם מכות מופלאות.
ובמלחמה ביד שנאמר כי ה' נלחם להם (שמות יד): הראת כתרגומו
איתחזיתא כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע
את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי לכך נאמר אתה
37 הראת לדעת: ותחת כי אהב וכל זה תחת אשר אהב. ויוציאך בפניו

אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם׃
38 לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ
לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־אַרְצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃
39 וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה הוּא
הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת
40 אֵין עוֹד׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ
וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ פ שלישי
41 אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
42 מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ׃ לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח

כאדם המנהיג בנו לפניו שנאמר ויסע מלאך האלהי' ההולך וגו' וילך מאחריהם (שמות יד), דבר אחר ויוציאך בפניו בפני אבותיו כמה שנאמר נגד אבותם עשה פלא (תהלים עח) ואל תתמה על שהזכיר' בל' יחיד שהרי כתבם בלשון 38 יחיד ויבחר בזרעו אחריו: ממך מפניך סרסהו ודרשהו להוריש מפניך 41 גוים גדולי' ועצומים ממך. כיום הזה כאשר אתה רואה היום: אז יבדיל נתן לב להיות חרד לדבר שיבדילם ואף על פי שאינם קולטו' עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה. בעבר הירדן מזרחה שמש באותו עבר שבמזרחו של ירדן. מזרחה שמש לפי שהוא דבוק

הגהת המקרא.

41 אז יבדיל נותן לב וכו', ר"ל שהיו"ד על שם המחשבה כאמרה כיו"ד של אז ישיר משה בפ' בשלח ט"ו א' ושם בארתיו:

מזרחה שמש לפי שהוא דבוק וכו' עפה"ד. רצונו שהה"א שבסוף היא במקום למ"ד בתחלה ובעבור שהתיבה סמוכה נשתנה ניקוד הרי"ש לשוא, וז"ל רד"ק במכלול בשקל מִפְעָל משקל מדבָּר מזרָח וכו' קמוצי', ובהסמכם פתוחים וכו' ובא מִדְבַּרָה דמשק, מ"א י"ט ט"ו, מִדְבַּרָה בית און, יהושע י"ח י"ב, הבי"ת בפתח אע"פ שאחריהן כה לפי שהם סמוכים, והמסרת דינשק שקרתא, ונשתנה מִזְרְחָה לשו"א מפני הסמיכות

שלא

אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְנָס אֶל־אַחַת מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי׃
[43] אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָראוּבֵנִי וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן לַמְנַשִּׁי׃
[44] וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
[45] אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃
[46] בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃
[47] וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ ׀ עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח שָׁמֶשׁ׃
[48] מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְעַד־הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃
[49] וְכָל־הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה וְעַד יָם הָעֲרָבָה תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה׃   פ   רביעי

4 דבוק כקודה רי"ש בחטף מורה של שמש מקום זריחת השמש: וזאת התורה
4 זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו: אלה העדות אשר דבר הם הם
4 אשר דבר בצאתם ממצרים דבר להם בערבות מואב: אשר בעבר הירדן

הגהת המקדה.

שלא כדרך חביריו כי פתח הריש היה מורה על הסמיכו' וכו' עכ"ל, ולדעתי כשתכה בעבור שקשה על העברי לבטא פתח לפני אות גרונית הקמוצה על שיחלכו הפתח לסגול כמו ההי העָרים פחם גחל וריעיהם כידוע מדרך הדקדוק, ולזאת לא ״ היו״ יכולים״ ״ לקיים פתחות הרי"ש, והסגול אינכו מורה על סמיכות כלל לכן החליפו הכתב לצו"א להרין התיבה אל אשר אחריה.

1 וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי
דֹּבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם
לַעֲשֹׂתָם: 2 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב:
3 לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת
כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים: 4 פָּנִים ׀
בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:
5 אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד
לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ
וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר: ס 6 אָנֹכִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: 7 לֹא־יִהְיֶה לְךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי: 8 לֹא־תַעֲשֶׂה־לְךָ
פֶסֶל ׀ כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀ מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם ׀ מִתַּחַת
לָאָרֶץ: 9 לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם
כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת
עַל־בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי:

שהוא במזרח שהעבר השני היה במערב הוא ושכנה להם: 3 לא את אבותינו בלבד כרת ה' וגו', כי אתנו פנים בפנים, אמר רבי ברכיה כך אמר משה אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח הרי הלוקח עצמו מדבר עמכם: 5 לאמר מוסב על דבר ה' עמכם בהר מתוך האש לאמר אנכי ה' ואנכי עומד בין ה' וביניכם: 7 על פני בכל מקום אשר אני שם והוא כל העולם, דבר אחר כל זמן שאני קיים, עברת

10 וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי
(י ק) מִצְוֹתָו: ס לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה
11 אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא
12 אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: ס שָׁמוֹר אֶת־
יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
13 14 שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ: וְיוֹם
הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ
וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ:
15 וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה
עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם
16 הַשַּׁבָּת: ס כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ
כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ
וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
17 נֹתֵן לָךְ: ס לֹא תִרְצָח: ס וְלֹא
תִנְאָף: ס וְלֹא תִגְנֹב: ס וְלֹא־

12 הדברות כבר פירשתי׳: שמור ובראשונות הוא אומר זכור שניהם בדבור
אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו. כאשר צוך קודם מתן
15 תורה במרה: וזכרת כי עבד היית וגו׳, על מנת כך פדאך שתהיה לו
16 עבד ותשמור מצותיו: באשר צוך אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר
17 שם שם לו חק ומשפט (שמות טו): ולא תנאף אין ל׳ ניאוף אלא באשת איש:

תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא׃ ס וְלֹא[18] תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ ס חמישי אֶת־[19] הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם אֵלָי׃ וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ[20] הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם׃ וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ[21] יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי׃ וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת[22] כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ׃ כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים[23] חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי׃ קְרַב אַתָּה[24] וּשְׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתְּ׀

18 ולא תתאוה לא תירוג. אף הוא לשון חמדה כמו נחמד למראה (בראשית ב) דמתרגמינן דמרגג למחזי: 19 ולא יסף מתרגמינן ולא פסק כי קולו חזק וקיים לעולם, ד"א לא יסף לא הוסיף להראות באותו פומבי: 24 ואת תדבר אלינו

התשתם

סבכת המקרא

24 ואת הדבר אלינו התשתם את כחי כנקבה וכו' עכה"ל ; בבר הצירותי

תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ׃ 25 וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל
דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ
אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ 26 מִי־יִתֵּן וְהָיָה
לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־
מִצְוֹתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם
לְעֹלָם׃ 27 לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם׃
28 וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל־
הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם
וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ׃
29 וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

התשתם את כחי כנקבה שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי שאינכם
חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא
הגהת המקלף: [illegible] ללמוד

על הענין הזה בפ' בהעלותך י"א ט"ו בפסוק ואם ככה את עושה לי ע"ש, וכאן
ודאי יותר ראוי לשום לב על שינוי הלשון שהרי התחילו לדבר עם משה בלשון
זכר קרב **אתה** ושמע, ובתוך כדי דבור הסבו לשונם מל"ז אל ל"נ ואמרו **ואת**
תדבר, ואין ¯ לייחס זה לא לשכחות ולא להתרשלות בלשון, ואפילו תימא: ¯
מ"מ בלתי טהור הוא שלא דקדקו בלשונם א"כ יקשה על משה לאיזה צורך תפס
בלשונם ומה לי' עלגים ולא תקן אותו על המנהג, אכן האמת שהם בחרו
בלשון זה להיותו כולל כוונת שתים הגלויה והנסתרת, והגלויה היא שיהיה
משה ממוצע ביניהם לבין אלהיהם לשמוע דברי ה' ולהגידם אליהם ויהי' הוא
כדמות הנקב' המקבלת תחלה ואח"כ ממלטת וזה טעם **ואת** (נקבה) תדבר
אלינו, ואולם הכוונה הנסתרת היתה שאינם חפצים ¯ בקול ה' בכח
אבל רצונם שיהיו הדברים נשמעים אליהם בנחת בקול רך ונעים ושלום כקול
אשה, וזה טעם קרב **אתה** (זכר) ושמע, כלומר בקריבה לשמוע תהא זריז
כגבור עריץ ואולם ¯ **ואת** (נקבה) תדבר אלינו, כלומר בדברך שיהו
תהא

אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ יָמִין וּשְׂמֹאל׃ 30 בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן׃ ו 1 וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ 2 לְמַעַן תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ׃ 3 וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ פ (ששי)

ע רבתי
ד רבתי

4 שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד׃ 5 וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ

4 ללמוד ממני: ה' אלהינו ה' אחד ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות ע"א הוא עתיד להיות ה' אחד שנ' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' (צפניה ג) ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה ד): 5 ואהבת עשה דבריו מאהבה אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה העוש' אצל רבו מירא' כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו. בכל לבבך בשני יצריך, ד"א בכל לבבך שלא יהי' לבך חלוק על המקו'. ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך. ובכל מאודך בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך, ד"א בכל מאדך בכל מד' ומד' שמודד לך בין במדה

הבנת המקרא

תהא כאשת חן בקול רך ערב לשמוע ; ובעבור זה תפס משה בלשונם מזה להוכיחם בתוכחה מסותרות וכאלו אמר יפה אמרתם ואת תדבר אלינו כי לא על צד המשל כניתם אותי נקבה אבל באמת התשתם את כחי כנקבה שנצטערתי עליכם וכו'.

וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ 6 וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃ 7 וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ
בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ
וּבְקוּמֶךָ׃ 8 וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ
לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃ 9 וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ

טובה בין במדת פורענות וכן דוד הוא אומר כוס ישועות אשא וגו', צרה ויגון
6 אמצא וגו' (תהלים קיו): והיו הדברים האלה מהו האהבה והיו
הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר בהקדוש ברוך הוא ומדבק בדרכיו:
7 אשר אנכי מצוך היום לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה
אלא כחדש' שהכל רצין לקראתה, דיוטגמא מצות המלך הבאה במכתב: ושננתם
לשון חדוד הוא שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך
לגמגם בו אלא אמור לו מיד. לבניך אלו התלמידים מצינו בכל מקום
שהתלמידים קרויים בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם (דברים יד) ואומר
בני הנביאים אשר בבית אל (מלכים ב ב) וכן בחזקיה שלמד תורה לכל ישראל
וקראם בנים שנאמר בני עתה אל תשלו (ד"ה ב כט) וכשם שהתלמידים
קרויים בנים כך הרב קרוי אב שנאמר אבי אבי רכב ישראל וגו' (מלכי' ב ב).
ודברת בם שלא יהא עיקר דבורך אלא בם עשם עקר ואל תעשם טפל.
ובשכבך יכול אפי' שכב בחצי היום ובקומך יכול אפילו עמד בחצי הלילה
ת"ל בשבתך בביתך ובלכתך בדרך, דרך ארץ דברה תורה זמן שכיבה וזמן קימה:
8 וקשרתם לאות על ידך אלו תפלין שבזרוע. והיו לטוטפות בין עיניך
אלו תפלין שבראש ועל שם מנין פרשיותיה' נקראו טוטפת טט בכתפי שתים
9 פת באפריקי שתים: מזוזות ביתך מזוזת כתיב שאין צריך אלא אחת.

הבנת המקרא:

7 ושננתם לשון חדוד וכו', ועיין בפירושו על ולשכינה דלקמן כ"ח ל"ז ובמ'
מ"א ט' ז' ובדה"ב ז' כ'.

9 מזוזה ביתך מזוזת כתיב וכו', כבר שקלו וטרו הרב בעל א"ת והרב בעל
מ"ש בדבור זה ולהתאימו עם מאמרם ז"ל במס' מנחות דף ל"ד א' ע"ש, ומצאתי
בפסיקתא זוטרתא שאמר ומהו מזוזות? מזוזות דעלמא, ור"ל שאמר מזוזת
בל"ר מצד רבוי הבתים ואין פירושו וכתבתם על כל אחד ממזוזות ביתך אבל
פירושו וכתבתם על מזוזות של כל בית ובית, והרב רד"ק ברים מכלול כאן
הרביעית אמר וכתבתם על מזוזות ביתך על אחת מהמזוזות לפי הקבלה,
וכן ויקבר בערי גלעד (שופטי' יב ז) באחת מערי גלעד, אל ירכתי הספינה
(יונה א) אל אחת מהירכתים, בשתים תתחתן בי (ש"א יח כא) באחת
משתים, ועוד אחרים כמוהם.

וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ ס 10 וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ ׀ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת
אֲשֶׁר לֹא־בָנִיתָ׃ 11 וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוּב אֲשֶׁר
לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־חָצַבְתָּ כְּרָמִים
וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ 12 הִשָּׁמֶר
לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ 13 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא
וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃ 14 לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר

ובשעריך לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות: 11 חצובים לפי שהיא מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה: 12 מבית עבדים כתרגומו מבית עבדותא ממקום שהייתם שם עבדים: 13 ובשמו תשבע אם יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה כך תהא זהיר בשבועתך ואם לאו לא תשבע: 14 מאלהי העמים אשר

הגהת המקלט

12 מבית עבדים כתרגומו מבית עבדותא וכו', ידענו כי מדרך העברי להסמיך תיבה אל תיבה בעבור יחס הענין שביניהם. אלא שהיחסים שונים ומתחלפים לכן יתפרשו כולם לפי כוונת הענין, ובעבור שרוב הסמוכים יורו על יחס הקנין לקונהו והיה אפשר לפרש כמו כן מבית עבדים מביתם של העבדים עד שיובן שהיו ישראל עבדים לעבדים לזאת אמר הרב שאין הדבר כן אבל הוא כאילו כתיב מבית העבדות ולכן כל מבית עבדים בכל אוריתא ת"א מבית עבדותא ופירוש מבית עבדים מן המקום שהייתם שם עבדים, ועל דרך זה יפורשו כל הסמוכים לפי ענינם, בית הבורים או בית האסירים מקום אשר אסירי המלך אסורים שם, בית הנשים מקום אשר הנשים נאספים שם, וכן כל דומיהם, אבן מן מה שפי' רש"י בפ' יתרו בדבור ראשון על אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ידמה לי שאין כאן מקומו של פירושו זה אבל מקומו האמתי הוא בסוף הסדרא בפסוק ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים, אלא שהמעתיק הראשון נתקשה על איחור הפירוש הזה וחשב להיות מן הזריזים המקדימים והסיר אותו משם וקבעו כאן שלא כהלכה.

סְבִיבוֹתֵיכֶם׃ [15] כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ
פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס [16] לֹא תְנַסּוּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה׃
[17] שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ [18] וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב
בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־
הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ׃
[19] לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה׃ ס [20] כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר
לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃ [21] וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ
עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה
מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ [22] וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת וּמֹפְתִים
גְּדֹלִים וְרָעִים ׀ בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ
לְעֵינֵינוּ׃ [23] וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ
לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ׃
[24] וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה

סביבותיכם הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך
[16] תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם ביותר: במסה כשיצאו ממצרים
[17] שנאמר היש ה' בקרבנו (שמות יז): הישר והטוב זו
[19] פשרה לפנים משורת הדין: כאשר דבר והיכן דבר והמותי את כל
[20] העם וגו' (שמות כג): כי ישאלך בנך מחר יש מחר שהוא לאחר זמן:

ליראה את־יהוה אלהינו לטוב לנו כל־הימים
לחיתנו כהיום הזה: וצדקה תהיה־לנו כי־נשמר 25
לעשות את־כל־המצוה הזאת לפני יהוה
אלהינו כאשר צונו: ס שביעי כי 1
יביאך יהוה אלהיך אל־הארץ אשר־אתה בא
שמה לרשתה ונשל גוים־רבים מפניך החתי
והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי
והיבוסי שבעה גוים רבים ועצומים ממך: ונתנם 2
יהוה אלהיך לפניך והכיתם החרם תחרים
אתם לא־תכרת להם ברית ולא תחנם: ולא 3
תתחתן בם בתך לא־תתן לבנו ובתו לא־תקח
לבנך: כי־יסיר את־בנך מאחרי ועבדו אלהים 4
אחרים וחרה אף־יהוה בכם והשמידך מהר:
כי אם־כה תעשו להם מזבחתיהם תתצו 5
ומצבתם תשברו ואשירהם תגדעון ופסיליהם
תשרפון באש: כי עם קדוש אתה ליהוה 6
אלהיך בך בחר יהוה אלהיך להיות לו לעם

1 2 ונשל ל' השלכה והתזה וכן ונשל הברזל (דברי' יט): ולא תחנם לא תתן
להם חן אסור לו לאדם לומר כמה נאה גוי זה, ד"א לא תתן להם
חנייה בארץ: 4 כי יסיר את בנך מאחרי בנו של נכרי כשישא את בתך
יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי למדנו שבן בתך הבא מן הנכרי
קרוי בנך אבל בן בנך הבא מן הנכרית אינו קרוי בנך אלא בנה שהרי לא
נאמר על בתו לא תקח כי תסיר את בנך מאחרי: 5 מזבחותיהם של בנין.
מצבותם אבן אחת. ואשירהם אילנות שעובדין אותן. ופסיליהם צלמים:

סגלה מכל העמים אשר על־פני האדמה: לא
מרבכם מכל־העמים חשק יהוה בכם ויבחר
8 בכם כי־אתם המעט מכל־העמים: כי מאהבת
יהוה אתכם ומשמרו את־השבעה אשר נשבע
לאבתיכם הוציא יהוה אתכם ביד חזקה
ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך־מצרים:
9 וידעת כי־יהוה אלהיך הוא האלהים האל
הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי
מצותו לאלף דור: ומשלם לשנאיו אל־
10 פניו להאבידו לא יאחר לשנאו אל־פניו
11 ישלם־לו: ושמרת את־המצוה ואת־החקים
ואת־המשפטים אשר אנכי מצוך היום
לעשותם: פ

מפטיר

7 לא מרובכם כפשוטו ומדרשו לפי שאין אתם מגדילין עצמכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשק בכם. כי אתם המעט הממעטין עצמכם כגון אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר (בראשית יח) וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה (שמות יו), לא כנבוכדנצר שאמר אדמה לעליון (ישעיה יד) וכסנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות (ישעיה לו) וחירם אמר אני מושב אלהים ישבתי (יחזקאל כח). כי אתם המעט הרי כי משמש בלשון
8 דהא: כי מאהבת הרי כי משמש בלשון אלא לא מרובכם חשק ה' בכם אלא מאהבת ה' אתכם. ומשמרו את השבועה מחמת
9 שמרו את השבועה: לאלף דור ולהלן הוא אומר לאלפים (דברים ה) כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו העושין מיראה הוא אומר לאלף ולהלן שהוא סמוך אצל לאוהביו העושין מאהבה ששכרן יותר גדול הוא אומר לאלפים. אוהביו אלו העושין מאהבה. שומרי מצותיו אלו העושין
10 מיראה: ומשלם לשנאיו אל פניו בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו
11 מן העולם הבא: היום לעשותם ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם.

וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה
וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ׃ 13 וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־
בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ
שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃ 14 בָּרוּךְ תִּהְיֶה
מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה
וּבִבְהֶמְתֶּךָ׃ 15 וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־
מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם
בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ׃ 16 וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־
הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס
עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־
מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ׃ ס 17 כִּי תֹאמַר
בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה
אוּכַל לְהוֹרִישָׁם׃ 18 לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר
תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה

12 והיה עקב תשמעון אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון ושמר ה' וגו', ישמור לך הבטחתו: שגר אלפיך ולדי בקרך שהנקבה משגרת ממעיה. עשתרות צאנך מנחם פירש אבירי בשן (תהלי' כב) מבחר הצאן כמו עשתרות קרנים (בראשית יד) לשון חוזק ואונקלוס תרגם ועדרי ענך ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשירות את בעליהן: 14 עקר שאינו מוליד: 17 כי תאמר בלבבך על כרחך לשון דלמא הוא שמא תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם אל תאמר כן לא תירא מהם ולא

לְכָל־מִצְרָיִם׃ הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם׃ 20 וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ׃ 21 לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא׃ 22 וְנָשַׁל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ מְעַט מְעָט לֹא תוּכַל כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ 23 וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם

יתכן לפרשו באחת משאר לשונות של כי שיפול עליו שוב לא תירא מהם:
19 המסות נסיונות. האותות כגון ויהי לנחש, והיו לדם כינים (שמות ז). המופתים המכות המופלאות. היד החזקה זו הדבר. והזרוע הנטויה זו החרב של מכת בכורות:
20 הצרעה מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמאה את עיניה' בכל מקום שהיו נסתרין שם:
22 פן תרבה עליך חית השדה והלא אם עושין רצונו של מקום אין מתיראין מן החיה שנאמר וחית השדה השלמה לך (איוב ה) אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא:
23 והמם נקוד קמץ כולו לפי שאין מ"ם אחרונה מן היסוד והרי הוא כמו והם אותם אבל והמם גלגל עגלתו (ישעיה כח) כולו יסוד לפיכך חציו קמץ וחציו

הבנת המקרא.

23 והמם נקוד כולו קמץ וכו', כוונתו מבוארת שהתיבה מבעלי עלומי העי"ן ומבנין הקל והמ"ם לכי' הפעולים רבים נסתרים והם אותם דוגמת שמר שמם, אבל המ"ם של והמם גלגל עגלתו מן היסוד על משקל סבב בזז, ואם תוסיף עליו מ"ם הכינוי תאמר כי יהיה הממם (דה"ב ט"ו ו'), ואין לפרש והמם מגזרת לבי הומה לי (ירמי' ד' י"ט) המו מעי לו (שם ל"א כ') וכמו ראם מן ראה ועשם מן עשה לפי שלשון המיה נתלה בגוף האדם ואין פעולתו יוצא לאחר בבנין הקל כמבואר בפי' הרמ"בם.

מְהוּמָה גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם׃ 24 וְנָתַן מַלְכֵיהֶם
בְּיָדֶךָ וְהַאֲבַדְתָּ אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא־
יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הִשְׁמִדְךָ אֹתָם׃ 25 פְּסִילֵי
אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב
עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֲבַת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ 26 וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ
וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ ׀ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב ׀ תְּתַעֲבֶנּוּ
כִּי־חֵרֶם הוּא׃ פ

ח

1 כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן
לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם
וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵיכֶם׃ 2 וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכֲךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן
עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ
הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָו אִם־לֹא׃ וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ תי ק'
3 וַיַּאֲכִלְךָ אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן
אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ
יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־יְהוָה יִחְיֶה

פתח כשאר פעל של שלש אותיות: 1 כל המצוה כפשוטו ומ"א אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת אלא על שם הגומרה שנא' ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם (יהושע כד) והלא משה לבד נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישראל נקראת על שמם: 2 התשמור מצותיו שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו:

4 הָאָדָם: שִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ שני
5 לֹא בָצֵקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה: וְיָדַעְתָּ עִם־לְבָבֶךָ
כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
6 מְיַסְּרֶךָּ: וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
7 לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ: כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מְבִיאֲךָ אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת
8 וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר: אֶרֶץ חִטָּה
וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן
9 וּדְבָשׁ: אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־בָּהּ
לֶחֶם לֹא־תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ
10 בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת: וְאָכַלְתָּ

4 שמלתך לא בלתה ענני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם כמין כלים מגוהצים ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו. לא בצקה לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף
8 שרגליהם נפוחות: זית שמן זיתים העושים שמן:

הבנת המקרא.

8 זית שמן זיתים העושים שמן, ר"ל שהסמיכות הזה היא להוראת היחס שבין המעשה לעושהו, ולעולם התיבה השני' מגבלת הראשונה ומגדרת אותה, זית שמן (אֶהלבוים) זית העושה שמן, וכן עץ פרי (פרוכטבוים) עץ העושה פרי, והפכם שמן זית (בוימאֶהל) שמן היוצא מן הזית, כפרי עץ (בוימפרוכט) פרי היוצא מן העץ, והרד"ק בשרש זית אמר ארץ זית שמן פי' עצי זית שעושין שמן כי יש זיתים שאינם עושים שמן וכן ת"א ארעא דזיתהא עבדין משחא עכ"ל, והלשון הזה העתיק גם הראב"ע ז"ל כאן, ולקמן ברים פ' כי תבוא בפסוק מראשית כתב הפך זה ואמר כי כל הזיתים עושין שמן ושם אדבר בי בעז"ה, ועד דע כי זית שם האילן גם שם הפרי וכ"כ בעל הכרתין זית רענן פי' אילן של זית, והזיתים יהיו לך נקרא כך על שם פריו וכן תזיכה ויין, מה שלא תמצא כך בענבים כי לא נקרא אילן, כי יש לו זיתך פי' פרי. עכ"ל.

וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ
הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֺתָיו וּמִשְׁפָּטָיו 11
וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ פֶּן־תֹּאכַל 12
וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ׃ וּבְקָרְךָ 13
וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־
לְךָ יִרְבֶּה׃ וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת־יְהוָה 14
אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃
הַמּוֹלִיכֲךָ בַּמִּדְבָּר ׀ הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ ׀ שָׂרָף 15
וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין־מָיִם הַמּוֹצִיא לְךָ
מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ׃ הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר 16
אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן
נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ׃ וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ 17
כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִל הַזֶּה׃ וְזָכַרְתָּ 18
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת
חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
כַּיּוֹם הַזֶּה׃ פ

וְהָיָה אִם־שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 19
וְהָלַכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד
תֹּאבֵדוּן׃ כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם 20

כֵּן תֹּאבֵדוּן עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ פ

ט 1 שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא
לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ עָרִים גְּדֹלֹת
2 וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם׃ עַם־גָּדוֹל וָרָם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר
אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק׃
3 וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ
אֵשׁ אֹכְלָה הוּא יַשְׁמִידֵם וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ
וְהוֹרַשְׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
4 לָךְ׃ אַל־תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ בַּהֲדֹף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם
מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי יְהוָה לָרֶשֶׁת
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה
5 מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ׃ לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ
אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצָם כִּי בְּרִשְׁעַת ׀ הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן
הָקִים אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ
6 לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ וְיָדַעְתָּ כִּי לֹא
בְצִדְקָתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אָתָּה׃

1 גדולים ועצומים ממך אתה עזיז והם עצומים ממך: 4 אל
תאמר בלבבך נקתי ורשעת הגוים גרמו: 5 לא בצדקתך
אתה בא לרשת כי ברשעת הגוים הרי כי משמש בלשון אלא:

7 זְכֹר אַל־תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָאתָ ׀ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה מַמְרִים
הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה׃ 8 וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת־יְהוָה
וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃ 9 בַּעֲלֹתִי
הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת הַבְּרִית
אֲשֶׁר־כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא
שָׁתִיתִי׃ 10 וַיִּתֵּן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לוּחֹת הָאֲבָנִים
כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים וַעֲלֵיהֶם כְּכָל־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם
הַקָּהָל׃ 11 וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה
נָתַן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לֻחֹת הָאֲבָנִים לֻחוֹת
הַבְּרִית׃ 12 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם רֵד מַהֵר מִזֶּה כִּי
שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם סָרוּ מַהֵר
מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה׃ 13 וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־
קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא׃ 14 הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה
אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי־
עָצוּם וָרָב מִמֶּנּוּ׃ 15 וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וְהָהָר

9 ואשב בהר אין ישיבה אלא לשון עכבה: לוחות לחת כתיב מתחילן חוות:

בֹּעֵר בָּאֵשׁ וּשְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדָי׃
16 וָאֵרֶא וְהִנֵּה חֲטָאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם
לָכֶם עֵגֶל מַסֵּכָה סַרְתֶּם מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
17 צִוָּה יְהוָה אֶתְכֶם׃ וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת וָאַשְׁלִכֵם
18 מֵעַל שְׁתֵּי יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם׃ וָאֶתְנַפַּל
לִפְנֵי יְהוָה כָּרִאשֹׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל
כָּל־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע
19 בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ׃ כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף
וְהַחֵמָה אֲשֶׁר קָצַף יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהַשְׁמִיד
אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא׃
20 וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ וָאֶתְפַּלֵּל
21 גַּם־בְּעַד אַהֲרֹן בָּעֵת הַהִוא׃ וְאֶת־חַטַּאתְכֶם
אֲשֶׁר־עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעֵגֶל לָקַחְתִּי וָאֶשְׂרֹף אֹתוֹ
בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר־דַּק

18 ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעי' יו' שנא' ועתה אעלה אל ה' אולי אכפר
(שמו' לב) באותה עלייה נתעכבתי ארבעים יום נמצאו כלים בכ"ט באב שהוא
עלה בשמנ' עשר בתמוז בו ביו' נתרצ' לישראל ואמר לו למשה פסל לך שני לוחות
(שמו' לד) עשה עוד ארבעים יו' נמצאו כלים בי"ה בו ביו' נתרצ' הקב"ה לישרא'
בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדבריך (במדב' יד) לכך הוקבע למחיל' ולסליח'
ומנין שנתרצה ברצון שלם שנא' בארבעים של לוחות אחרונות ואנכי עמדתי
בהר כימים הראשונים (דברים י') מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון
20 אמור מעתה אמצעיים היו בכעס: ובאהרן התאנף. לפי ששמע לכם.
להשמידו זה כלוי בנים וכן הוא אומר ואשמיד פריו ממעל (עמוס ב).
ואתפלל גם בעד אהרן והועילה תפלתי לכפר מחצה ומתו שנים ונשארו
21 השנים: טחון ל' הווה כמו הלוך וכלות מול"נט בלע"ז (מוהלינגד):

לֶעָפָר וָאַשְׁלִךְ אֶת־עֲפָרוֹ אֶל־הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן־
הָהָר׃ 22 וּבְתַבְעֵרָה וּבְמַסָּה וּבְקִבְרֹת הַתַּאֲוָה
מַקְצִפִים הֱיִיתֶם אֶת־יְהוָה׃ 23 וּבִשְׁלֹחַ יְהוָה אֶתְכֶם
מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לֵאמֹר עֲלוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְלֹא הֶאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ׃ 24 מַמְרִים
הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם׃ 25 וָאֶתְנַפַּל
לִפְנֵי יְהוָה אֵת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים
הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפָּלְתִּי כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד
אֶתְכֶם׃ 26 וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
אַל־תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגָדְלֶךָ
אֲשֶׁר־הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ 27 זְכֹר
לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל־תֵּפֶן
אֶל־קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ׃
28 פֶּן־יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי
יְכֹלֶת יְהוָה לַהֲבִיאָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־דִּבֶּר
לָהֶם וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לַהֲמִתָם בַּמִּדְבָּר׃
29 וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל
וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה׃ פ (רביעי) י
1 בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלַי פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לוּחֹת

25 ואתנפל וגו׳. אלו הן עצמם האמורים למעלה וכפלן כאן לפי שכתוב כאן סדר תפלתו שאמר ה׳ אלהים אל תשחת עמך וגו׳: 1 בעת ההיא לסוף מ׳

אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ
לְּךָ אֲרוֹן עֵץ׃ וְאֶכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ
3 וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן׃ וָאַעַשׂ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וָאֶפְסֹל
שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וָאַעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי
4 הַלֻּחֹת בְּיָדִי׃ וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן
אֵת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם יְהוָה אֵלָי׃
5 וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וָאָשִׂם אֶת־הַלֻּחֹת בָּאָרוֹן
6 אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיִּהְיוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה׃ וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם
מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃
7 מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה וּמִן־הַגֻּדְגֹּדָה יָטְבָתָה אֶרֶץ

יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואחר כך ועשית ארון ואני עשיתי ארון תחל'
שכשאבא והלוחות בידי היכן אתנם ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל שהרי
משכן לא נתעסקו בו עד לאחר י"ה כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת
המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים נמצא זה ארון אחר
היה והו שהיה יוצא עמהם למלחמה ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה
6 אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה: ובני ישראל נסעו מבארות בני
יעקן מוסרה מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה
והלא ממוסרות באו לבני יעקן שנאמר ויסעו ממוסרה וגו' (במדבר לג) ועוד
שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא וחשוב ותמצא שמנה מסעות ממוסרות
להר ההר: אלא אף זו מן התוכחה ועוד עשיתם זאת כשמת אהרן בהר ההר
לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמת מלך ערד
ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם שמנה מסעות עד בני יעקן
7 ושם חזרת' הגדגדה הוא חור הגדגד: ומן הגדגדה וגו'. ובמוסרה עשיתם
אבל כבד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת ונדמה לכם כאלו מת שם

8 נַחֲלֵי־מָיִם׃ בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל יְהוָה אֶת־שֵׁבֶט
הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי
9 יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ עַל־כֵּן
לֹא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־אֶחָיו יְהוָה הוּא
10 נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ׃ וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי
בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לָיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא לֹא־אָבָה
11 יְהוָה הַשְׁחִיתֶךָ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ
לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִירְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם׃ פ חמישי
12 וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ
כִּי אִם־לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־

וסמך מסה תוכחה זו לשבור הלוחות לומר מקשה מיתת של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל: 8 בעת ההיא הבדיל ה' וגו', חוזר לענין הראשון בעת ההיא בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם המקום מכם וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן לומר שאף בזו לא טעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם. לשאת את ארון הלוים. לעמוד לשרתו ולברך בשמו הכהנים והוא נשיאת כפים: 9 על כן לא היה ללוי חלק לפי שהובדלו לעבודת מזבח ואינן פנויין לחרוש ולזרוע. ה' הוא נחלתו נוטל פרס מזומן מבית המלך: 10 ואנכי עמדתי בהר לקבל הלוחות האחרונות ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד בהר בעלייה אחרונה, זו חזר והתחיל בה. כימים הראשונים של לוחות הראשונות מה הם ברצון אף אלו ברצון אבל האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס: 11 ויאמר ה' אלי וגו' אף על פי שסרתם מאחריו וטעיתם בעגל אמר לי לך נחה את העם וגו' (שמות לב): 12 ועתה ישראל אף על פי שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם ליראה וגו', רבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים:

דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
13 בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת
יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְטוֹב
14 לָךְ׃ הֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם
15 הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ׃ רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק יְהוָה
לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם
16 מִכָּל־הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת
17 לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד׃ כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים
הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים
18 וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד׃ עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה
19 וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה׃ וַאֲהַבְתֶּם אֶת־
20 הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ
21 תִּשָּׁבֵעַ׃ הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־

13 14 לשמור את מצות ה' ואף היא לא לחנם אלא לטוב לך שתקבלו שכר: הן
15 לה' אלהיך הכל ואף על פי כן רק באבותיך חשק ה' מן הכל: בכם כמו
16 שאתם (רואים אתכם) חשוקים מכל העמים כיום הזה: ערלת לבבכם
17 אוטם לבבכם וכסויו: ואדני האדונים לא יוכל שום אדון להציל אתכם
מידו. לא ישא פנים אם תפרקו עולו. ולא יקח שוחד לפייסו בממון:
18 עושה משפט יתום ואלמנה הרי גבורו' ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו.
ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה ודבר חשוב הוא זה שכל עצמו של יעקב
19 אבינו על זה נתפלל ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש (בראשית כח): כי
20 גרים הייתם מום שבך אל תאמר לחברך: את ה' אלהיך תירא
ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע:

עשה אתך את־הגדלת ואת־הנוראת האלה
אשר ראו עיניך: בשבעים נפש ירדו אבתיך 22
מצרימה ועתה שמך יהוה אלהיך ככוכבי יא
השמים לרב: ואהבת את יהוה אלהיך 1
ושמרת משמרתו וחקתיו ומשפטיו ומצותיו
כל־הימים: וידעתם היום כי לא את־בניכם 2
אשר לא־ידעו ואשר לא־ראו את־מוסר יהוה
אלהיכם את־גדלו את־ידו החזקה וזרעו הנטויה:
ואת־אתתיו ואת־מעשיו אשר עשה בתוך 3
מצרים לפרעה מלך־מצרים ולכל־ארצו:
ואשר עשה לחיל מצרים לסוסיו ולרכבו אשר 4
הציף את־מי ים־סוף על־פניהם ברדפם אחריכם
ויאבדם יהוה עד היום הזה: ואשר עשה לכם 5
במדבר עד־באכם עד־המקום הזה: ואשר עשה 6
לדתן ולאבירם בני אליאב בן־ראובן אשר
פצתה הארץ את־פיה ותבלעם ואת־בתיהם
ואת־אהליהם ואת כל־היקום אשר ברגליהם

2 וידעתם היום תנו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי. כי לא את בניכם.
6 אני מדבר עכשיו שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה: בקרב כל
ישראל כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו אלו
דברי רבי יהודה אמר לו רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה
(במדבר יו) ולא פיותיה אמר לו ומה אני מקיים בקרב כל ישראל אמר לו
שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל
אל מקום הבקיעה. ואת כל היקום אשר ברגליהם זה ממונו של אדם

בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת כָּל־
8 מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ
וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
9 שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם
10 אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ ס (ששי) כִּי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם
הִוא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זַרְעֲךָ
11 וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק׃ וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם

7 שמצמיח על רגליו: כי עיניכם הרואות מוסב על המקרא האמור למעלה
כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו' כי אם עמכם אשר עיניכם הרואות וגו':
10 לא כארץ מצרים היא אלא טובה הימנה ונאמרה הבטחה זו לישראל
ביציאתם ממצרים שהיו אומרים שמא לא נבא אל ארץ טובה ויפה כזו, יכול
בגנותה הכתוב מדבר וכך אמר להם לא כארץ מצרים היא אלא רעה הימנה
ת"ל וחברון שבע שנים נבנתה (במדבר יג) וגו' אדם אחד בנאן אם בנה צוען
למצרים בנו וחברון לכנען דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואחר כך בונה את
הגרוע שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני ובכל מקום החביב קודם הא למדת
שחברון יפה מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנא' כגן ה' כארץ מצרים
(בראשית יג) וצוען שבח מצרים היא שהיה מקום מלכות שכן הוא אומר כי היו
בצוען שריו (ישעי' ל) וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הקצוה לקברות
מתים ואע"פ כן היא יפה מצוען, ובכתובות דרשו בענין אחר אפשר אדם בונה
בית לבנו הקטן ואחר כך לבנו הגדול אלא שמבונה על אחד משבעה בצוען:
אשר יצאתם משם אפילו ארץ רעמסס אשר ישבתם בה והיא במיטב ארץ
מצרים שנאמר במיטב הארץ וגו' (בראשית מז) אף היא אינה כארץ ישראל:
והשקית ברגלך ארץ מצרי' היית צריכה להביא מי' מנילוס ברגלך ולהשקותה
צריך אתה לנדד משנתך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים
מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב"ה
משקה נמוך וגבו' גלוי ושאינו גלוי כאחת. כגן הירק שאין די לו בגשמים

עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לִמְטַר
הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה־מָּיִם׃ 12 אֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
דֹּרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית
הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה׃ ס 13 וְהָיָה
אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ
בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ 14 וְנָתַתִּי מְטַר־אַרְצְכֶם
בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ

11 ומשקין אותו ברגל ובכתף: ארץ הרים ובקעות משובח ההר מן המישור
שהמישור בבית כור אתה זורע כור אבל ההר בית כור ממנו חמשה כורין ארבע
מארבע שפועיו ואחד בראשו. ובקעות הן מישור: אשר ה' אלהיך דורש 12
אותה והלא כל הארצות הוא דורש שנא' להמטיר על ארץ לא איש (איוב לח)
אלא כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל
הארצות עמה. תמיד עיני ה' אלהיך בה לראות מה צריכה ולחדש בה
גזירות עתים לטובה עתים לרעה וכו' כדאיתא בראש השנה. מראשית
השנה מר"ה נידון מה יהא בסוף: והיה אם שמוע והיה מוסב על האמור 13
למעלה למטר השמים תשתה מים. והיה אם שמוע תשמעו אם תשמע
בישן תשמע בחדש וכן אם שכוח תשכח (דברים ח) אם התחלת לשכוח סופך
שתשכח כולה שכן כתיב במגילה אם תעזבני יום יומים אעזבך. מצוה אתכם
היום שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם בו ביום. לאהבה את ה' שלא
תאמר הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רבי בשביל שאקבל
שכר אלא כל מה שתעשה עשה מאהבה וסוף הכבוד לבא. ולעבדו בכל
לבבכם עבודה שהיא בלב זו היא תפלה שהתפלה קרויה עבודה שנא' אלהך
די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר
וכוין פתיחן ליה וגו' (דניאל ו) וכן בדוד הוא אומר תכון תפלתי קטרת לפניך
(תהלים קמא). בכל לבבכם ובכל נפשכם והלא כבר הזהיר בכל לבבך
ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור: ונתתי מטר ארצכם עשיתם 14
מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי. בעתו בלילות, שלא יטריחו אתכם,
ד"א בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם. יורה היא רביעה הנופלת
לאחר הזריעה שמרוה את הארץ ואת הזרעים. מלקוש רביעה היורדת סמוך
לקציר למלאת התבואה בקשיה ולשון מלקוש דבר המאוחר כדמתרגמינן והיה

ויצהרך: 15 ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת: 16 השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם: 17 וחרה אף־יהוה בכם ועצר את־השמים ולא־יהיה מטר והאדמה לא תתן את־יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יהוה נתן לכם:

העטופי׳ ללבן (בראשית ל) לקישיא, ד״א לקש נקראת מלקוש שיורד׳ על המלילות ועל הקשין. ואספת דגנך אתה תאספנו׳ לבית ולא אויבך כענין שנא׳ אם אתן דגנך וגו׳ כי מאספיו יאכלוהו (ישעיה סב) ולא כענין שנא׳ והיה אם זרע ישראל וגו׳ (שופטים ו):

15 ונתתי עשב בשדך שלא תצטרך להוליכה למדברות, ד״א שתהי׳ גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך ואתה מונע ידך ממנה שלשים יו׳ קודם לקציר ואינה פוחתת מדגנה. ואכלת ושבעת הרי זו ברכה אחרת שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעים, ואכלה ושבעה

16 השמרו לכם כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו שאין אדם מורד בהקב״ה אלא מתוך שביעה שנאמר פן תאכל ושבעת ובקרך וצאנך ירבין וגו׳ מה הוא אומר אחריו ורם לבבך ושכחת (דברים ח). וסרתם לפרוש מן התורה ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בע״א וכן דוד אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד וגו׳ (שמואל א כו) ומי אמר לו כן אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד אלהים אחרים. אלהים אחרים שהם

17 אחרים לעובדיהם צועק אליו ואינו עונהו כמלא עשוי לו כנכרי: את יבולה אף מה שאתה מוביל לה כענין שנאמר זרעתם הרבה והבא מעט (חגי א). ואבדתם מהרה על כל שאר היסורין אגלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם לחטא, משל למלך ששלח בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקידו אל תאכל יותר מצרכך שתבא נקי לביתך ולא השגיח הבן ההוא אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטנף את כל בני המסיב׳ נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין. מהרה איני נותן לכם ארכא ואם תאמרו והלא נתנה ארכא לדור המבול:

הבנת המקרא

16 אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם וכו׳, ר״ל שאין אחרים תאר לגוים אחרים עד שיתפרש אלהים של גוים אחרים אך הוא תאר לאלהים ופירושו אלהים שהם אחרים, ובעבור שמלת אלהים מקובץ בל״ר לכן נפל עליו התאר בל״ר וכן אלהים קדושים, אלהים קרובים.

18 וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם׃ 19 וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ 20 וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ 21 לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃ ס שביעי ומפטיר 22 כִּי אִם־שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ׃ 23 וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִכֶּם׃ 24 כָּל־הַמָּקוֹם

שנאמר והיו ימיו מאה ועשרים (בראשית ו) דור המבול לא היה להם ממי ללמוד ואתם יש לכם ממי ללמוד: 18 ושמתם את דברי אף לאחר שתגלו היו מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר הציבי לך ציונים (ירמי' לא): 19 לדבר בם משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מסיח עמו בלשון הקדש ומלמדו תורה ואם לא עשה כן הרי הוא כאלו קוברו שנא' ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו' 21 למען ירבו ימיכם וימי בניכם אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו. לתת להם לתת לכם אין כתוב כאן אלא לתת להם מכאן מצינו למדים תחיית המתים מן התורה: 22 שמור תשמרון אזהרה שמירות הרבה להזהר בלמודו שלא ישתכח. ללכת בכל דרכיו הוא רחום ואתה תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים. ולדבקה בו אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידים ובחכמים ומעלה אני עליך כאלו נדבקת בו: 23 והוריש ה' עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי. ועצומים מכם אתם גבורים והם גבורים מכם ואם לא שמרתם:

אֲשֶׁ֨ר תִּדְרֹ֧ךְ כַּף־רַגְלְכֶ֛ם בּ֖וֹ לָכֶ֣ם יִהְיֶ֑ה מִן־
הַמִּדְבָּ֨ר וְהַלְּבָנ֜וֹן מִן־הַנָּהָ֣ר נְהַר־פְּרָ֗ת וְעַד֙
25 הַיָּ֣ם הָאַחֲר֔וֹן יִהְיֶ֖ה גְּבֻלְכֶֽם׃ לֹא־יִתְיַצֵּ֥ב אִ֖ישׁ
בִּפְנֵיכֶ֑ם פַּחְדְּכֶ֨ם וּמוֹרַאֲכֶ֜ם יִתֵּ֣ן ׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיכֶ֗ם
עַל־פְּנֵ֤י כָל־הָאָ֙רֶץ֙ אֲשֶׁ֣ר תִּדְרְכוּ־בָ֔הּ כַּאֲשֶׁ֖ר דִּבֶּ֥ר
26 לָכֶֽם׃ ס רְאֵ֗ה אָנֹכִ֛י נֹתֵ֥ן לִפְנֵיכֶ֖ם
27 הַיּ֑וֹם בְּרָכָ֖ה וּקְלָלָֽה׃ אֶֽת־הַבְּרָכָ֑ה אֲשֶׁ֣ר תִּשְׁמְע֗וּ
אֶל־מִצְוֺת֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיכֶ֔ם אֲשֶׁ֧ר אָנֹכִ֛י מְצַוֶּ֥ה אֶתְכֶ֖ם
28 הַיּֽוֹם׃ וְהַקְּלָלָ֗ה אִם־לֹ֤א תִשְׁמְעוּ֙ אֶל־מִצְוֺת֙ יְהוָ֣ה
אֱלֹהֵיכֶ֔ם וְסַרְתֶּ֣ם מִן־הַדֶּ֔רֶךְ אֲשֶׁ֧ר אָנֹכִ֛י מְצַוֶּ֥ה
אֶתְכֶ֖ם הַיּ֑וֹם לָלֶ֗כֶת אַחֲרֵ֛י אֱלֹהִ֥ים אֲחֵרִ֖ים אֲשֶׁ֥ר
29 לֹא־יְדַעְתֶּֽם׃ ס וְהָיָ֗ה כִּ֤י יְבִֽיאֲךָ֙
יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ אֶל־הָאָ֕רֶץ אֲשֶׁר־אַתָּ֥ה בָא־שָׁ֖מָּה
לְרִשְׁתָּ֑הּ וְנָתַתָּ֤ה אֶת־הַבְּרָכָה֙ עַל־הַ֣ר גְּרִזִ֔ים וְאֶת־

גבורים מה השבח הוא שמשבח את האמורי' לומר ועצומים מכם אלא אתם
25 גבורים מכל האומות והם גבורים מכם: לא יתיצב איש וגו', אין לי אלא
איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין ת"ל לא יתיצב מכל מקום אם כן מה
ת"ל איש אפילו כעוג מלך הבשן. פחדכם ומוראכם והלא פחד הוא מורא?
אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים. פחד לשון בעיתת
פתאום. מורא לשון דאגה מימים רבים. כאשר דבר לכם והיכן דבר
את אימתי אשלח לפניך וגו' (שמות כג):
26 ראה אנכי נתן לפניכם ברכה וקללה, האמורות בהר גריזים ובהר עיבל: את
27 28 הברכ' על מנת אשר תשמעו: מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היו'
ללכת וגו', הא למדת כל העובד ע"א הרי הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישרא'
29 מכאן אמרו כל המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה: ונתתה את הברכה
כתרגומו ית מברכיא את המברכי'. על הר גריזים הופכין
פניה' ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו', כל הארורים

30 הַקְּלָלָה עַל־הַר עֵיבָל׃ הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה׃ 31 כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ׃ 32 וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃ יב 1 אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לְרִשְׁתָּהּ

30 שבפרשה אמרו תחלה בל׳ ברוך ואחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: הלא המה נתן בהם סימן. אחרי אחרי העברת הירדן הרבה והלאה למרחוק, וזהו לשון אחרי כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא. דרך מבא השמש להלן מן הירדן לצד מערב וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שנקדו בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד במשפל והוא דגש ואם היה אחרי דרך דבור אחד היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך ודרך בפשטא ורפה. מול הגלגל רחוק מן הגלגל. אלוני מורה שכם הוא שנאמר עד מקום שכם עד אלון מורה (בראשית יב): 31 כי אתם עוברים את הירדן וגו׳, נסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבאו ותירשו את הארץ:

הבנת המקרא.

30 אחרי דרך מבוא השמש וכו׳ וטעם המקרא מוכיח וכו׳ עכה״ד, כוונתו מבוארת שאין אחרי מחובר עם דרך שהרי הוא בטעם פשטא המפרידו מגלת דרך ומדגיש הדל״ת, ואילו שניהם נחברים הי׳ ראוי דרך לטעם פשט׳ ואחרי למשרתו מרכא והדל״ת של דרך הי׳ ראוי להיות רפה בחק בג״ד כפ״ת הסמוכים ליהו״א שלפניהם, ומה שאמר הרב ואם הי׳ אחרי דרך דבור אחד הי׳ נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך שתי התיבות האלה בשופר הפוך הוא תוספת איזה תלמיד שרצה לפרש איזה המשרת הראוי למלת אחרי וחשב שהוא שופר הפוך בעבור שהוא הוא המשרת לפשטא על המנהג, ולא ידע בטיב הטעמים כי במקום הזה יהי׳ משרתו מרכא לא מהפך, ועיקר הדברים האלה כבר בארתים בטוב בס׳ משפטי הטעמים דף ה׳ ב׳ ודף י״ט א׳ ודף כ״ד א׳ בדין היתיב והפשטא ע״ש.

כל־הימים אשר־אתם חיים על־האדמה: 2 אבד תאבדון את־כל־המקמות אשר עבדו־שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את־אלהיהם על־ההרים הרמים ועל־הגבעות ותחת כל־עץ רענן: 3 ונתצתם את־מזבחתם ושברתם את־מצבתם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון ואבדתם את־שמם מן־המקום ההוא: 4 לא־תעשון כן ליהוה אלהיכם: 5 כי אם־אל־המקום אשר־יבחר יהוה אלהיכם מכל־שבטיכם לשום את־שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה: 6 והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם 7 ונדבתיכם ובכרת בקרכם וצאנכם: ואכלתם־שם לפני יהוה אלהיכם ושמחתם בכל משלח ידכם

2 אבד תאבדון אבד ואחר כך תאבדון מכאן לעוקר ע"א שצריך לשרש אחריה. את כל המקומות אשר עבדו שם וגו', ומה תאבדון מהם את אלהיהם
3 אשר על ההרים: מזבח של אבנים הרבה. מצבה של אבן אחת והיא בימוס ששנינו במשנה אבן שחצבה מתחלתה לבימוס. אשרה אילן הנעבד. ואבדתם את שמם לכנות להם שם לגנאי בית גליא קורין לה בית כריא
4 עין כל עין קוץ: לא תעשון כן להקטיר לשמים בכל מקום כי אם במקום אשר יבחר, דבר אחר ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן, אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן אחת מן המזבח או מן העזרה אמר רבן גמליאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות אלא שלא תעשו
5 כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב: לשכנו תדרשו
6 זה משכן שילה: זבחיכם שלמים של חובה. מעשרותיכם מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים מן החומה. תרומת ידכם אלו הבכורים שנאמר בהם ולקח הכהן הטנא מידך (דברים כו). ובכורות בקרכם לתתן לכהן

אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ לֹא תַעֲשׂוּן 8
כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל־הַיָּשָׁר
בְּעֵינָיו׃ כִּי לֹא־בָאתֶם עַד־עָתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה 9
וְאֶל־הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ וַעֲבַרְתֶּם 10
אֶת־הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל־אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב
וִישַׁבְתֶּם־בֶּטַח׃ * וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תָבִיאוּ אֵת 11
כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם עוֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם
מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וּתְרֻמַת יֶדְכֶם וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם
אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לַיהוָה׃ וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה 12

ויקריבם שם: אשר ברכך ה' לפי הברכה הבא: לא תעשון ככל אשר 8
אנחנו עושים וגו', מוסב למעלה על כי אתם עוברי' את הירדן וגו' כשתעברו
את הירדן מיד אתם מותרים להקריב בבמה כל ארבע עשרה שנה של כיבוש
וחילוק ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבי' פה היום במשכן שהוא עמכם
ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאת ואשמות נדרים ונדבות אבל בבמה אין
קרב אלא הנידר והנידב וזהו איש כל הישר בעיניו נדרים ונדבו' שאתם מתנדבים
על ידי שישר בעיניכ' להביאם ולא על ידי חובה אותם תקריבו בבמה: כי לא 9
באתם כל אותן ארבע עשרה שנה. עד עתה כמו עדיין. אל המנוחה
זו שילה, נחלה זו ירושלי': ועברתם את הירדן וישבתם בארץ שתחלקוה 10
ויהא כל אחד מכיר את חלקו ואת שבטו. והניח לכם לאחר כבוש וחלוק
ומכותה מן הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל (שופטים ג) ואין זו אלא
בימי דוד אז והיה המקום וגו' בנו לכם בית הבחירה בירושלים וכן הוא אומר
בדוד ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו מסביב ויאמר המלך אל
נתן ראה אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה (שמואל ב ז):
שמה תביאו וגו', למעלה אמור לענין שילה וכאן אמור לענין ירושלים ולכך 11
חלקם הכתוב ליתן היתר בין זו לזו משחרבה שילה ובאו לנוב וחרבה נוב ובאו
לגבעון היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים. מבחר נדריכם מלמד

אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם
וְאַמְהֹתֵיכֶם וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיכֶם כִּי אֵין
לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲלֶה
עֹלֹתֶיךָ בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ כִּי אִם־בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה
עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ׃ רַק
בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא
וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃ רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ
עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל

נביא מן המובחר: השמר לך ליתן לאו תעשה על הדבר. בכל מקום
אשר תראה אשר יעלה בלבך אבל אתה מקריב על פי נביא כגון אליהו בהר
הכרמל: באחד שבטיך בחלקו של בנימין ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם
הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים
ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה: רק בכל אות נפשך במה הכתוב
מדבר אם בבשר תאוה להתירה להם בלא הקרבת אימורי' הרי אמור במקום
אחר כי ירחיב את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו' במה זה מדבר בקדשים
שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו בכל מקום יכול יפדו על מום עובר תלמוד לומר
רק. הזבח ואכלת אין לך בהם היתר גיזה וחלב אלא אכילה על ידי זביחה.
הטמא והטהור לפי שבאו מכח קדשים שנאמר בהם והבשר אשר יגע בכל
טמא לא יאכל (ויקרא ז) הוצרך להתיר בו טמא וטהור אוכלין בקערה אחת.
כצבי וכאיל שאין קרבן בא מהם. כצבי וכאיל לפוטרן מן הזרוע והלחיים
והקיבה: רק הדם לא תאכלו אף על פי שאמרתי שאין לך בו זריקת דם
במזבח לא תאכלנו. תשפכנו כמים לומר לך שאין צריך כסוי, דבר אחר
הרי הוא כמים להכשיר את הזרעים. לא תאכלו בא הכתוב ליתן לא תעשה
על הדבר: לא תוכל ר' יהושע בן קרחה אומר יכול אתה אבל אינך רשאי
כיוצא בו ואת היבוסי יושב ירושלים לא יכלו בני ישראל להורישם (שופטים א)
יכולים היו אלא שאינן רשאין לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם
מערת המכפלה ולא יבוסים היו אלא על שם העיר שנקראת יבוס כך מפורש
בפרקי דר' אליעזר והוא שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים (שמואל ב ה)

בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת
בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכָל־נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ
וּתְרוּמַת יָדֶךָ׃ 18 כִּי אִם־לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אַתָּה
וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל
מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ 19 הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲזֹב אֶת־הַלֵּוִי כָּל־
יָמֶיךָ עַל־אַדְמָתֶךָ׃ ס 20 כִּי־יַרְחִיב
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ
אֹכְלָה בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר
בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר׃ 21 כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ
שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת
נַפְשֶׁךָ׃ 22 אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת־הַצְּבִי וְאֶת־הָאַיָּל

שלמים שכתבו עליהם את השבועה. ובכורות בקרך אזהרה לכהנים.
ותרומת ידך אלו הבכורים: לפני ה' לפנים מן החומה. והלוי אשר 18
בשעריך אם אין לך לתת לו מחלקו כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני אין
לך מעשר עני הזמינהו על שלמיך: השמר לך ליתן לא תעשה על הדבר. 19
על אדמתך אבל בגולה אינך מוזהר עליו יותר מעניי ישראל: כי ירחיב וגו', 20
למדה תורה דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידים
ועושר. בכל אות נפשך וגו', אבל במדבר נאסר להם בשר חולין אלא אם
כן מקדישה ומקריבה שלמי': כי ירחק ממך המקום ולא תוכל לבא לעשות 21
שלמים בכל יום כמו עכשו שהמשכן הולך עמכם. וזבחת כאשר צויתיך
למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה בסיני:
אך כאשר יאכל את הצבי וגו', אינך מוזהר לאכלן בטהרה אי מה צבי 22

23 כן תאכלנו הטמא והטהור יחדו יאכלנו: רק
חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש
24 ולא־תאכל הנפש עם־הבשר: לא תאכלנו
25 על־הארץ תשפכנו כמים: לא תאכלנו למען
ייטב לך ולבניך אחריך כי־תעשה הישר בעיני
26 יהוה: רק קדשיך אשר־יהיו לך ונדריך תשא
27 ובאת אל־המקום אשר־יבחר יהוה: ועשית
עלתיך הבשר והדם על־מזבח יהוה אלהיך
ודם־זבחיך ישפך על־מזבח יהוה אלהיך
28 והבשר תאכל: שמר ושמעת את כל־הדברים
האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב לך ולבניך

23 וא״ל חלבו מיתר אף חולין חלבו מותר ת״ל אך: רק חזק לבלתי אכול הדם
ממה שנאמר חזק אתה למד שהיו שטופי' בדם לאכלו לפיכך הוצרך לומר חזק
דברי רבי יהודה, רבי שמעון בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך
וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות אם הדם שהוא קל להשמר ממנו
שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזקך באזהרתו קל וחומר לשאר מצות. ולא
24 תאכל הנפש עם הבשר אזהרה לאבר מן החי: לא תאכלנו אזהרה לדם
25 התמצית: לא תאכלנו אזהרה לדם האברים. למען ייטב לך וגו', בא
ולמד מתן שכרן של מצות אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו
זוכה לו ולבניו אחריו קל וחומר לגזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם:
26 רק קדשיך אף על פי שאתה מותר לשחוט חולין לא התרתי לך לשחוט את
27 הקדשים ולאכלן בשעריך בלא הקרבה אלא הביאם לבית הבחירה: ועשית
עולותיך אם עולות הם תן הבשר והדם על גבי המזבח ואם זבחי שלמים הם
דם זבחיך ישפך על המזבח תחלה ואחר כך והבשר תאכל, ועוד דרשו רבותינו
רק קדשיך בא ללמד על הקדשים שבח״ל וללמד על התמורות ועל ולדות
28 קדשים שיקריבו: שמור זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטנך שלא תשכח
כענין שנא' כי נעים כי תשמרם בבטנך (משלי כב) ואם שניתה אפשר שתשמע
ותקיים הא כל שאינו בכלל משנה אינו בכלל מעשה. את כל הדברים שתהא

אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס שלישי 29 כִּי־יַכְרִית
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לָרֶשֶׁת אוֹתָם מִפָּנֶיךָ וְיָרַשְׁתָּ אֹתָם וְיָשַׁבְתָּ
בְּאַרְצָם׃ 30 הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי
הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר
אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־
כֵּן גַּם־אָנִי׃ 31 לֹא־תַעֲשֶׂה כֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־

חביב עליך מצוה קלה כמצוה חמורה. **הטוב** בעיני השמים. **והישר** בעיני אדם: 30 **פן תנקש** אונקלוס תרגם ל' מוקש ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון שלא מצינו נ"ן בלשון יוקש ואפילו ליסוד הנופל ממנו אבל בלשון טירוף וקשקוש מצינו נו"ן וארכובתיה דא לדא נקשן (דניאל ה) ואף זה אני אומר פן תנקש אחריהם פן תטרף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם וכן ינקש נושה לכל אשר לו (תהלי' קט) מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים ויהיו מחזרין ומתנקשין אחר ממונו. **אחרי השמדם מפניך** אחר שתראה שאשמידם מפניך יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו מפני מעשים מקולקלים שבידיהם אף אתה לא תעשה כן שלא יבואו אחרים וישמידוך. **איכה יעבדו** לפי שלא ענש על ע"א אלא על זבוח וקטור ונסוך והשתחואה כמו שכתוב בלתי לה' לבדו (שמות כב) דברים הנעשים לגבוה בא ולמדך כאן שאם דרכה של ע"א לעבדה בדבר אחר כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו וחייב אבל זבוח וקטור ונסוך והשתחואה אפילו שלא כדרכה חייב:

הבנת המקרא

30 פן תנקש א"ת לשון מוקש ואני אומר וכו' עכה"ד, ידענו כי מוקש הוא כמו מועד שהמ"ם לתיקון השם והם נגזרת יעד יקש ותאמר מהם בל' נפעל עבר ונועדתי לך, נוקשת באמרי פיך, ובנפעל עתיד אשר אִוָּעֵד לך וכן פן **תִּוָּקֵשׁ** בו לעיל ז' כ"ה ולכן אין **תִּנָּקֵשׁ** כמו תוקש מגזרת יוקש כי לא יפול בו נו"ן בנפעל עתיד אכן הנו"ן יסוד בתיבה כגון של נתן ושל נצל ומהם תאמ' בל' נפעל עתיד **תִּנָּתֵן תִּנָּצֵל** ובבנין הדגש **יְנַקֵּשׁ** והוא לשון קשקוש וטירוף ולכוט וכמו שפי' הרב' עוד בתילי' ק"ט י"א ע"ש, ועיין עוד מ"ש אצל ונצלתם את מצרים (שמו' ג' כב) וכן פי' הרשב"ם פן תנקש כמו ינקש נושה, דא לדא נקשן, לא תטלטל לנוע ולנוד ולכרוך אחריה'.

תּוֹעֲבַת יְהוָה אֲשֶׁר שָׂנֵא עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם כִּי
לא גַּם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ
1 לֵאלֹהֵיהֶם׃ אֵת כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־תֹסֵף עָלָיו וְלֹא
תִגְרַע מִמֶּנּוּ׃ פ

2 כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן
3 אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת׃ וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר־
דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
4 אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם׃ לֹא תִשְׁמַע אֶל־
דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל־חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא
כִּי מְנַסֶּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת
הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־
5 לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֺתָיו תִּשְׁמֹרוּ
וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן׃

31 כי גם את בניהם גם לרבות את אבותיהם ואמותיהם אמר ר' עקיבא אני
1 ראיתי ארמי שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו: את כל הדבר קלה כחמורה.
תשמרו לעשות ליתן לא תעשה על עשה האמורים בפרשה שכל השמור לשון
לא תעשה הוא אלא שאין לוקין על השמור של עשה. לא תוסף עליו חמשה
2 טוטפות ה' מינין בלולב ד' ברכות לברכת כהנים: ונתן עליך אות בשמים
כענין שנאמר בגדעון ועשית עמדי אות ואומר יהי נא חורב על הגזה וגו'
(שופטי' ו). או מופת בארץ (ב"א ונתן אליך אות, בשמים דכתיב והיו לאותות
ולמועדים (בראשי' א). או מופת בארץ דכתי' אם טל יהי' על הגז' לבדו ועל כל
הארץ חורב) (שופטי' ו) אע"פ כן לא תשמע לו וא"ת מפני מה נותן לו הקב"ה
5 ממשל' לעשות אות כי מנסה ה' אלהיכם אתכם: ואת מצותיו תשמרו תורת
מש'. ובקלו תשמעו בקול הנביאי'. ואותו תעבודו במקדשו. ובו תדבקון

6 וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר־סָרָה עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס

7 כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ אוֹ־בִתְּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ׃ 8 מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ׃ 9 לֹא־תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו

הדבק בדרכיו גומל חסדים קובר מתים בקר חולים כמו שעשה הקב"ה: 6 סרה דבר המוסר מן העולם שלא היה ולא נברא ולא צויתיו לדבר כן דישטורנו"ר בלע"ז (מבוועגרונג). והפודך מבית עבדים אפילו אין לו עליך אלא שפדאך דיו:

7 כי יסיתך אין הסתה אלא גרוי שנאמר אם ה' הסיתך בי (ש"א כ) אמיטר"א בלע"ז (אנרייצונג) שמשיאו לעשות כן. אחיך מאב. או בן אמך מאם. חיקך השוכבת בחיקך ומחממת בך אפיקי"ה בלע"ז (אנהאנגענד) וכן מחיק הארץ (יחזק' מג) מיסוד התקוע בארץ. אשר כנפשך זה אביך פירש לך הכתוב את החביבין לך ק"ו לאחרי'. בסתר דבר הכתוב בהווה שאין דברי מסית אלא בסתר וכן שלמה הוא אומר בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה (משלי ז). אשר לא ידעת אתה ואבותיך דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף האומות אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך:

8 הקרובים אליך או הרחוקים למה פרט קרובים ורחוקים אלא כך אמר הכתוב מטבן של קרובים אתה למד טבן של רחוקים כשם שאין ממש בקרובים כך אין ממש ברחוקי'. מקצה הארץ זו חמה ולבנה וצבא השמים שהן מהלכין מסוף העולם ועד סופו:

9 לא תאבה לו לא תהא תאב לו לא תאהבנו לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט) את זה לא תאהב. ולא תשמע אליו

וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו׃ כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ
יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם
בָּאַחֲרֹנָה׃ וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ
לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ
וְיִרָאוּן וְלֹא־יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה
בְּקִרְבֶּךָ׃ ס כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר׃
יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־
יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים
אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃ וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב
וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת
בְּקִרְבֶּךָ׃ הַכֵּה תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־

בהתחננו על נפשו למחול לו לפי שנאמר עזוב תעזוב עמו (שמות כג) לזה לא תעזוב. ולא תחוס עינך עליו לפי שנאמר לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט) על זה לא תחוס. ולא תחמול לא תהפוך בזכותו. ולא תכסה עליו אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק: כי הרג תהרגנו (אם יצא מבית דין זכאי החזירהו לחובה) יצא מבית דין חייב אל תחזירהו לזכות. ידך תהיה בו בראשונה מצוה ביד הניסת להמיתו לא מת בידו ימות ביד אחרים שנאמר ויד כל העם וגו': לשבת שם פרט לירושלים שלא נתנה לדירה. כי תשמע לאמר אומרים כן יצאו וגו': בני בליעל בלי עול שפרקו עולו של מקום. אנשים ולא נשים. יושבי עירם ולא יושבי עיר אחרת מכאן אמרו אין נעשי' עיר הנדחת עד שידיחוה אנשים ועד שיהיו מדיחיה מתוכה: ודרשת וחקרת ושאלת היטב מכאן למדו שבע חקירות מרבוי המקרא כאן יש שלש דרישה וחקיר' והיטב ושאלת אינו מן המנין ומהו למדו בדיקות, ובמקום אחר הוא אומר ודרשו השופטים היטב (דברים יט) ועוד במקום אחר הוא אומר ודרשת היטב (דברים יז) ולמדו היטב היטב לגזרה שוה ליתן האמור בזה בזה: הכה תכה אם אינך יכול להמיתם במיתה הכתוב' בהם המיתם

חֶרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־
בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֶב׃ 17 וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־
תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־
שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָֹה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא
תִבָּנֶה עוֹד׃ 18 וְלֹא־יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם
לְמַעַן יָשׁוּב יְהוָֹה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ רַחֲמִים
וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃ 19 כִּי תִשְׁמַע
בְּקוֹל יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֺתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָֹה
אֱלֹהֶיךָ׃ ס רביעי 1 בָּנִים אַתֶּם לַיהוָֹה
אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין
עֵינֵיכֶם לָמֵת׃ 2 כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָֹה אֱלֹהֶיךָ
וּבְךָ בָּחַר יְהוָֹה לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל
הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס 3 לֹא
תֹאכַל כָּל־תּוֹעֵבָה׃ 4 זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ

7 באחרת: לה' אלהיך לשמו ובשבילו: 8 למען ישוב ה' מחרון אפו שכל זמן שע"ז בעולם חרון אף בעולם: 1 לא תתגודדו לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת כדרך שהאמוריים עושים לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויין להיות נאים ולא גדודי' ומקורחי'. בין עיניכם אצל הפדחת ובמקום אחר הוא אומר ולא יקרחו קרחה בראשם (ויקרא כא) לעשות כל הראש כבין העינים: 2 כי עם קדוש אתה קדושת עצמך מאבותיך ועוד ובך בחר ה': 3 כל תועבה כל שתעבתי לך כגון צרם אוזן בכור כדי לשוחטו במדינה הרי דבר שתעבתי לך כל מום לא יהיה בו, ובא ולמד כאן שלא ישחט ויאכל על אותו המום, בשל בשר בחלב הרי דבר שתעבתי לך והזהיר כאן על אכילתו: 4 זאת הבהמה איל וצבי ויחמור, למדנו שהחיה בכלל בהמה ולמדנו שבהמה וחיה טמאה מרובה מן הטהורה שבכל מקום פורט את המועט:

שור שה כשבים ושה עזים: איל וצבי ויחמור
ואקו ודישן ותאו וזמר: וכל־בהמה מפרסת
פרסה ושסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה
בבהמה אתה תאכלו: אך את־זה לא תאכלו
ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה השסועה את־
הגמל ואת־הארנבת ואת־השפן כי־מעלה גרה
המה ופרסה לא הפריסו טמאים הם לכם: ואת־
החזיר כי־מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא
הוא לכם מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא
תגעו: ס את־זה תאכלו מכל אשר
במים כל אשר־לו סנפיר וקשקשת תאכלו:
וכל אשר אין־לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו
טמא הוא לכם: ס כל־צפור טהרה
תאכלו: וזה אשר לא־תאכלו מהם הנשר והפרס

ואקו מתורגם יעלא יעלי סלע (אִיו' לַט) הוא אשטנ"ביק (שטיינבאָק). ותאו תורבלא תור היער כאלא יער בלשון ארמי: מפרסת סדוקה כתרגומו. פרסה פלנ"טה (פוּסזאָהלע). ושוסעת חלוקה בשתי צפרנים שיש סדוקה ואינה חלוקה בצפרנים והיא טמאה. בבהמה משמע מה שנמצא בבהמה אכול מכאן אמרו שהשליל ניתר בשחיטת אמו: השסועה בריה היא שיש לה שני גבין ושני שדראות, אמרו רבותינו למה נשנו, בבהמות מפני השסועה ובעופות מפני הראה שלא נאמרה בת"כ: ובנבלתם לא תגעו רבותינו פירשו ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל יכול יהיו מוזהרים בכל השנה ת"ל אמור אל הכהנים וגו' (ויקרא כא) ומה טומאת המת חמורה כהנים מוזהרי' ואין ישראל מוזהרים טומאת נבל' קלה לא כל שכן: כל צפור טהורה תאכלו להתיר משולחת שבמצורע: וזה אשר לא תאכלו מהם לאסור

13 והראה ואת־האיה והדיה למינה: 14 ואת כל־ערב למינו: 15 ואת בת היענה ואת־התחמס ואת־השחף ואת־הנץ למינהו: 16 את־הכוס ואת־הינשוף והתנשמת: 17 והקאת ואת־הרחמה ואת־השלך: 18 והחסידה והאנפה למינה והדוכיפת והעטלף: 19 וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו: 20 כל־עוף טהור תאכלו: 21 לא־תאכלו כל־נבלה לגר אשר־בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך לא־תבשל גדי בחלב אמו: פ חמישי

22 עשר תעשר את כל־תבואת זרעך היצא השדה

את השחוע': 13 הראה והאיה היא ראה היא איה היא דיה ולמה נקראת שמה ראה שרואה ביותר ולמה הזהיר בכל שמותיה שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסרה קורא אותה ראה והבא להתיר אומר זו דיה שמה או איה שמה וזו לא אסר הכתוב, ובעופות פרט לך הטמאים ללמד שהעופות טהורים מרובים על הטמאים לפיכך פרט את המיעוט: 16 התנשמת קל"נא שו"רין (פלעדערמויז): שלך השולה דגים מן הים: 18 דוכיפת הוא תרנגול הבר וכלע"ז הרופ"א (ווידעהאָפף) וכרבלתו כפולה: 19 שרץ העוף הם הנמוכים הרוחשים על הארץ זבובין וצרעים וחגבים טמאים קרויים שרץ: 20 כל עוף טהור תאכלו ולא את הטמא בא ליתן עשה על לא תעשה וכן בבהמה אותה תאכלו ולא בהמה טמאה לאו הבא מכלל עשה עשה לעבור עליהם בעשה ולא תעשה: 21 לגר אשר בשעריך גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד ע"א ואוכל נבלות. כי עם קדוש אתה לה' קדש את עצמך במותר לך דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם. לא תבשל גדי שלש פעמים פרט לחיה ולעופות ולבהמ' טמאה. לא תבשל גדי 22 עשר תעשר מה ענין זה אצל זה אמר להם הקב"ה לישראל אל תגרמו לי לבשל גדיים של תבוא' עד שהן במעי אמותיהן שאם אין אתם מעשרים מעשרות כראוי כשהוא בשיל להתבשל אני מוציא רוח קדים והיא משדפתם שנא' ושדפה

הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה׃ וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ
וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים׃ וְכִי־יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ
כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יְבָרֶכְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְנָתַתָּה בַּכָּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ
וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃
וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר
וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ
וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה
וּבֵיתֶךָ׃ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעַזְבֶנּוּ כִּי
אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ׃ ס מִקְצֵה ׀
שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ
בַּשָּׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ וּבָא הַלֵּוִי

לפני קציר (מלכים ב' יט) וכן לענין בכורים. שנה שנה מכאן שאין מעשרין
מן החדש על הישן: ואכלת וגו'. זה מעשר שני שכבר למדנו ליתן מעשר
ראשון ללוים שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל וגו' (במדבר יח) ונתן להם
רשות לאכלו בכל מקום שנא' ואכלתם אותו בכל מקום (במדב' יח) על כרחך
זה מעשר אחר הוא: כי יברכך שתהא התבוא' מרובה לשאת: בכל אשר
תאוה נפשך כלל. בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט. ובכל אשר תשאלך
נפשך חזר וכלל מה הפרט ולד ולדות הארץ וראוי למאכל אדם וכו': והלוי
לא תעזבנו מליתן לו מעשר ראשון. כי אין לו חלק ונחלה עמך יצאו לקט
שכחה ופאה והפקר שאף הוא יש לו חלק עמך בהן כמוך ואינן חייבין במעשר:
מקצה שלש שנים בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה
לשנה שלישית מבערם מן הבית בשלישית: ובא הלוי ויטול מעשר ראשון. והגר

כִּי אֵין־לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם
וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ לְמַעַן
יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה׃ ס ששי מִקֵּץ שֶׁבַע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה
שְׁמִטָּה׃ וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה
יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־
אָחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִטָּה לַיהוָה׃ אֶת־הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ
וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ׃ אֶפֶס כִּי
לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי־בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְהוָה בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן־לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ׃ רַק אִם־
שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת
אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃
כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ

והיתום ויטלו מעשר שני שהוא של עני של שנה זו ולא תאכלנו אתה בירושלים
כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים. ואכלו ושבעו תן להם כדי
שביעה מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן וכו' ואתה הולך לירושלים במעשר
של שנה ראשונה ושנייה שהשהית ומתודה בערתי הקדש מן הבית כמו שמפורש
בכי תכלה לעשר (דברי' כו): מקץ שבע שנים יכול שבע שני' לכל מלוה
ומלוה ת"ל קרבה שנת השבע (דברי' כו) ואם אתה אומר ז' שנים לכל מלוה
ומלוה להלואת כל אחד ואחד היאך היא קריבה הא למדת ז' שני' למנין השמיט':
שמוט כל בעל משה ידו שמוט את ידו של כל בעל משה: (את הנכרי
תגוש זו מצות עשה): אפס כי לא יהיה בך אביון ולהלן הוא אומר כי
לא יחדל אביון אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אביונים באחרים ולא
בכם וכשאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם. אביון דל מעני ול'
אביון שהוא תאב לכל דבר: רק אם שמוע תשמע אז לא יהיה בך אביון.
שמוע תשמע שמע קמעא משמיעין אותו הרבה: כאשר דבר לך והיכ'

והעבטה כל ל' הלואה וכו' עפס"ד, רצונו כי והעבטת גם לא תעבוט

גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ׃ ס כִּי־יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן׃ כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר

דבר ברוך אתה בעיר (דברי' כח). והעבטת כל ל' הלואה כשנופל על המלוה נופל בל' מפעיל כגון והלוית והעבטת ואם היה אומר ועבטת היה נופל על הלוה כמו ולוית. והעבטת גוים יכול שתהא לוה מזה ומלוה לזה ת"ל ואתה לא תעבוט. ומשלת בגוים רבים יכול גוים אחרים מושלים עליך ת"ל ובך לא ימשולו: כי יהיה בך אביון התאב תאב קודם. מאחד אחיך אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך. שעריך עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת. לא תאמץ יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמץ יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נאמר לא תקפץ. מאחיך האביון אם לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון: פתח תפתח אפילו כמה פעמים. כי פתח תפתח הרי כי משמש בל' אלא. והעבט תעביטנו אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה. די מחסרו ואי אתה מצווה להעשירו. אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. לו זו אשה וכן הוא אומר אעשה
לו

הבנת המקרא.

שניהם ל' הלואה הם כמו והלוית ולוית אלא שהם משנים בנינים כבדלים, והעבטת מבנין הפעיל ע"מ והעמדת לכן הוא כמו והלוית ונופל על המלוה הגורם ללוה שיתן העבוט, ולא תעביט ע"מ לא תעמוד מבנין הקל לכן הוא כמו לא תלוה ונופל על הלוה הנותן העבוט, ואילו היה אומר ועבטת היה משמעו ולוית ובהבדל שההלואה סתם בלא משכון וההעבטה הלואה במשכון וגם הוא נבדל מל' חבלה שהוא לקיחת המשכון מן הלוה כשמגיע זמן הפרעון ואינו פורע וכמו שפי' הרב בפ' משפטים כ"ב כ"ה אם חבל תחבול.

פתוח תפתח אפילו מאה פעמי', וכן נתון תתן להלן אפילו מאה פעמי', כי כל ל' פעול והוא הנקרא בפי המדקדקים ל' מקור או מגדר הוא מורה על תדירת העניין ובלתי מוגבל בזמן וכמו שכתבתי כבר בפ' בא י"א ד' גם בפ' פינחס כ"ה י"ז ובמקומות זולתם, וככה אמרו ז"ל השב תשיב אפילו מאה פעמי', וככה עזוב תעזוב עמו, הקם תקים עמו, שלח תשלח את האם אפילו מאה פעמי', ולאו מיתורא קא דרשי להו אלא מדאפקי' קרא בלשון פעול כמבואר בסוף מס' חולין.

9 יֶחְסַר לוֹ׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָבָר עִם־לְבָבְךָ
בְלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת־הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה
וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא
10 עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא
יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ
11 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ כִּי
לֹא־יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ
לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ
12 וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ׃ ס כִּי־יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ
הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבַשָּׁנָה
13 הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ׃ וְכִי־תְשַׁלְּחֶנּוּ

9 לו עזר כנגדו (בראשי' ב): וקרא עליך יכול מצוה ת"ל ולא יקרא (דברי' כד).
והיה בך חטא מכל מקום אפילו לא יקרא, אם כן למה נאמר וקרא עליך
ממהר אני ליפרע ע"י הקורא יותר ממי שאינו קורא: 10 נתון תתן לו אפילו
מאה פעמים. לו בינו ובינך. כי בגלל הדבר אפילו אמרת ליתן אתה
נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה: 11 על כן מפני כן. לאמר עצה לטובתך
אני משיאך. לאחיך לעניך לאי זה אח לעני. לעניך ביו"ד אחד ל' עני אחד
הוא אבל עניך בשני יודי"ן שני עניים: 12 כי ימכר לך על ידי אחרים במכרוהו
בית דין בגנבתו הכתוב מדבר והרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי (שמו' כא)
ובמוכרוהו בית דין הכתוב מדבר, אלא מפני שני דברים שנתחדשו כאן אחד
שכתוב או העבריה אף היא תצא בשש ולא שמכרוה בית דין שאין האשה נמכרת
בגנבתה שנא' בגנבתו (שמו' כא) ולא בגנבתה אלא בקטנה שמכרה אביה ולמד
כאן שאם יצאו שש שני' קודם שתביא סימנין תצא ועוד חדש כאן העניק תעניק:

הבנת המקרא

11. על כן מפני כן; לאמר עצה לטובתך אני משיאך; כן הגירסא בספרינו, ועיקרו בספרי על כן אנכי מצוך לאמר עצה לטובתך אני משיאך עכ"ל, לכן הגירסא הנכונה ברש' על כן מפני כן, כלומר עצה לטובתך אני משיאך, שהרי בגלל הדבר הזה יברכך וגו'.

חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם׃ 14 הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק
לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה
15 אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן־לוֹ׃ וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶת־הַדָּבָר
16 הַזֶּה הַיּוֹם׃ וְהָיָה כִּי־יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ
17 כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת־בֵּיתֶךָ כִּי־טוֹב לוֹ עִמָּךְ׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־
הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד
18 עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן׃ לֹא־יִקְשֶׁה בְעֵינֶךָ
בְּשַׁלֵּחֲךָ אֹתוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר
שָׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה׃ פ שביעי
19 כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר

14 העניק תעניק ל' עדי בגובה ובמראית העין דבר אחר יהי' ככר שהטיבות לו ויש
מפרשים ל' הטענה על צוארו. מצאנך מגרנך ומיקבך יכול אין לי אלא
אלו בלבד ת"ל אשר ברכך מכל מה שברכך בוראך ולמה נאמרו אלו מה אלו
מיוחדים שהם בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכ' יצאו פרדות ולמדו רבותינו
15 במס' קדושין בגזרה שוה כמה נותן לו מכל מין ומין: וזכרת כי עבד היית
17 והענקתי ושניתי לך מבזת מצרים ובזת הים אף אתה הענק ושנה לו: עבד
עולם יכול כמשמעו ת"ל ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו.
(ויקר' כה) הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל. ואף לאמתך תעשה כן
הענק לה יכול אף לרציעה השוה הכתוב אותה ת"ל אם אמור יאמר העבד
18 (שמות כא) עבד נרצע ואין אמה נרצעת: כי משנה שכר שכיר מכאן
אמרו עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה וזהו כפלים שבעבודת שכירי יום
19 ומהו עבודתו בלילה רבו מוסר לו שפחה כנענית והולדות לאדון: כל הבכור
תקדיש ובמקום אחר הוא אומר לא יקדיש שנא' אך בכור אשר יבוכר לה' וגו'
(ויקר' כז) הא כיצד אינו מקדישו לקרבן אחר וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה
קדוש לבכורה. ד"א אי אפשר לומר תקדיש שכבר נאמר לא תקדיש ואי אפשר
לומר לא תקדיש שהרי כבר נאמר תקדיש הא כיצד מקדיש אתה הקדש עלוי

תַּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ׃ 20 לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ 21 וְכִי־יִהְיֶה בוֹ מוּם פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר כֹּל מוּם רָע לֹא תִזְבָּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ 22 בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃ 23 רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ פ

יו

1 שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה׃ 2 וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן

ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו. לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז וגו׳ אף החלוף למדו רבותינו שאסור אלא שדבר הכתוב בהוו׳: 20 לפני ה׳ אלהיך תאכלנו לכהן הוא אומר שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה אחד תם ואחד בעל מום שנא׳ ובשרם יהיה לך וגו׳ (ויקר׳ כח). שנה בשנה מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו יכול יהא פסול משעברה שנתו כבר הוקש למעשר שנא׳ ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך (דברי׳ יד) מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה אף בכור אינו נפסל אלא שמצוה תוך שנתו. שנה בשנה אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום אחד משנה אחרת למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד: 21 מום כלל פסח ועור פרט כל מום רע חזר וכלל מה הפרט מפורש מום הגלוי ואינו חוזר אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר: 23 רק את דמו לא תאכל שלא תאמר הואיל וכולו היתר הבא מכלל איסור הוא שהרי קדש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל יכול יהא אף הדם מותר ת״ל רק את דמו לא תאכל: 1 שמור את חדש האביב מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה. ממצרים לילה והלא ביום יצאו שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו׳ (במדב׳ לג) אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת שנא׳ ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו׳ (שמות יב): 2 וזבחת פסח לה׳ אלהיך צאן שנאמר מן הכבשים ומן העזים תקחו (שמו׳ יג). ובקר תזבח לחגיגה שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השבע, ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מפסוק זה:

וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהֹוָה לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃
3 לֹא־תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃
4 וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־יָלִין מִן־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר׃
5 לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת־הַפָּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃
6 כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בָּעֶרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם׃

3 לחם עוני לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרי'. כי בחפזון יצאת ולא הספיק בצק להחמיץ וזה יהי' לך לזכרון, והחפזון לא שלך היה אלא של מצרי' שכן הוא אומר ותחזק מצרי' על העם וגו' (שמו' יב). למען תזכור על ידי אכילת הפסח והמצה את יום צאתך: 4 ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר אזהרה למותיר בפסח דורות לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים ויום ראשון האמור כאן הוא ארבעה עשר בניסן כמה דאת אמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם (שמו' יב) ולפי שנתלק הכתוב מענינו של פסח והתחיל לדבר בחקות שבעת ימים כגון שבעת ימים מצות תאכלו ולא יראה לך שאור בכל גבולך הוצרך לפרש באי זו זביחה הוא מזהיר שאם כתב ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר, הייתי אומר שלמים הנשחטים כל שבעה כולן בבל תותירו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה לכך כתב בערב ביום הראשון, ד"א בחגיגת י"ד הכתוב מדבר ולמד עליה שנאכלת לשני ימים והראשון האמור כאן ביום טוב הראשון הכתוב מדבר וכן משמעות המקרא בשר חגיג' אשר תזבח בערב לא ילין עד בקרו של שני אבל נאכלת היא בארבעה עשר ובחמשה עשר 6 וכך היא שנויה בימ' פסחים: בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרי' הרי שלשה זמנים חלוקים בערב משש שעות ולמעלה זבחהו וכבוא השמש תאכלהו ומועד צאתך אתה שורפו כלומר נעשה נותר ויצא לבית השרפה:

7 וּבִשַּׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ׃ 8 שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה׃ ס 9 שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר לָךְ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת׃ 10 וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ 11 וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃ 12 וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה׃ פ מפטיר

7 ובשלת זהו צלי אש שאף הוא קרוי בישול. ופנית בבקר לבקרו של שני מלמד שטעון לינה ליל של מוצאי יום טוב: 8 ששת ימים תאכל מצות ובמקו' אחר הוא אומר שבעת ימים (שמו' יב) שבעה מן הישן וששה מן החדש, ד"א למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה מכאן אתה למד לששת הימים שהרי שביעי בכלל הי' ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו חובה אלא רשות ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף כולם רשות חוץ מליל' הראשון שהכתוב קבעו חובה שנא' בערב תאכלו מצות (שמו' יב). עצרת לה' אלהיך עצור עצמך מן המלאכ', ד"א כנופיא של מאכל ושתיה ל' נעצרה נא אותך (שופטי' יג): 9 מהחל חרמש בקמה משנקצר העומר שהוא ראשית הקציר: 10 מסת נדבת ידך די נדבת ידיך הכל לפי הברכ' הבא שלמי שמחה וקרא קרואים לאכול: 11 והלוי והגר והיתום והאלמנה ארבע שלי כנגד ארבע שלך בנך ובתך ועבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך: 12 וזכרת כי עבד היית וגו' על מנת כן פדיתיך שתשמור ותעשה את החקי' האלו:

חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ
מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ: וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ
וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה
אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: שִׁבְעַת יָמִים תָּחֹג לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ:
שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים ׀ בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת
וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי
יְהוָה רֵיקָם: אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ: ס שֹׁפְטִים
וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם
מִשְׁפַּט־צֶדֶק: לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תַכִּיר פָּנִים

13 באספך בזמן האסיף שאתה מכניס לבית פירות הקיץ, ד"א באספך מגרנך
15 ומיקבך למד שמסככין את הסכה בפסולת גורן ויקב: והיית אך שמח
לפי פשוטו אין זה ל' צווי אלא ל' הבטחה ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות ליל
16 יום טוב האחרון לשמחה: ולא יראה את פני ה' ריקם אלא הבא עולות
17 ראייה ושלמי חגיגה: איש כמתנת ידו מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים
מרובין יביא עולות מרובות ושלמים מרובים:
18 שופטים ושוטרים שופטים, דיינין הפוסקין את הדין, ושוטרים הרודין
את העם אחר מצותן שמכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין
השופט. בכל שעריך בכל עיר ועיר. לשבטיך מוסב על תתן לך שופטים
ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך, ולמד שמושיבין
דיינין לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר. ושפטו את העם וגו' מנה דיינין
19 מומחין וצדיקי' לשפוט צדק: לא תטה משפט כמשמעו. ולא תכיר פנים

וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים
וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם׃ צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן 20
תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
21 נֹתֵן לָךְ׃ ס לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה
כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־
22 לָּךְ׃ וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְהוָה יז
1 אֱלֹהֶיךָ׃ ס לֹא־תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי
2 תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ ס כִּי
יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־
3 הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ׃ וַיֵּלֶךְ

אף בשעת הטענות מוהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד
יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתתמין טענותיו. ולא תקח
שוחד אפילו לשפוט צדק. כי השוחד יעור משקבל שחד ממנו אי אפשר שלא
יטה את לבו אצלו להפוך בזכותו. דברי צדיקים דברים המצודקים משפטי
20 אמת: צדק צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה. למען תחיה וירשת כדי
21 הוא מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן: לא תטע
לך אשרה לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה
על נטיעתה. לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך מוהר'
22 לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית: ולא תקים לך מצבה מצבת אבן אחת
להקריב עליה אפילו לשמי'. אשר שנא מזבח אבני' ומזבח אדמה צוה לעשות
ואת זו שנא כי חק היתה לכנעניי' ואע"פ שהיתה אהוב' לו בימי האבות עכשו שנאו
1 מאחר שעשאוה זו חק לע"ז: לא תזבח כל דבר רע מוהר' למפגל בקדשים
2 על ידי דבור רע, ועוד נדרשו בו שאר דרשות במסכת קדשים: לעבר בריתו

הבנת המקרא.

19. דברי צדיקים דברי' המצודקים וכו', כבר פירשתיו בפ' משפטי' כ"ג ח'.

וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ ׀
אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי׃
וְהֻגַּד־לְךָ וְשָׁמָעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת
נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל׃
וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא
אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ
אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים
וָמֵתוּ׃ עַל־פִּי ׀ שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת
הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד׃ יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־
בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ פ

8 כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם ׀ לְדָם בֵּין־דִּין

3 אשר כרת אתכם שלא לעבוד אלילים: אשר לא צויתי לעבדם:
4 נכון מכוון העדות: 5 והוצאת אל שעריך את האיש וגו' המתרג' אל שעריך לתרע בית דינך טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו או אינו אלא שער שנידון בו נאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור למט' שער שעבד בו, ותרגומו לקירויך: 6 שנים או שלשה אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט לך הכתוב שלשה להקיש שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת ואין נעשין זוממין עד שיזומו כולם: 8 כי יפלא כל הפלאה ל' הבדלה ופרישה שהדבר נבדל ומכוסה ממך. בין דם לדם בין דם טמא לדם טהור. בין דין

הבנת המקרא.

8 כי יפלא כל הפלאה וכו', הורה בזה כי כל ל' הפלאה בין אותן הכתובי' בא"ף ובין אותם הכתובים בה"א כמו והפלה ה' בין מקנה ישראל, והפליתי ביום ההוא כולם אין בעיקר יסודם כי אם פל וממנו נאצלים פלא גם פלה לכן הם שוים בעיקר פתרונם ונבדלים רק בצד מה ולכן אונקלום גם הוא לפעמים תרגם בל' הבדל' ופריש' ולפעמי' בל' כיסוי כדי ליישב הל' על הענין, וכב' כתב הרב יקוין בפ' נצבים על לא נפלאת היא ממך, ומלשונו שם משמע כי יפלא דעניניא ת"א ארי יתכסי ואין כן גירסת ספרינו רק ארי יתפרש.

לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ
וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃
9 וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה
בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט׃
10 וְעָשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן־הַמָּקוֹם
הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל
אֲשֶׁר יוֹרוּךָ׃ 11 עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל
הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן
הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל׃ 12 וְהָאִישׁ
אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל־הַכֹּהֵן הָעֹמֵד
לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת
הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׃ 13 וְכָל־הָעָם
יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד׃ ס שני 14 כִּי־
תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ
וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ
כְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי׃ 15 שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים

לדין בין דין זכאי לדין חייב, ובין נגע לנגע בין נגע טמא לנגע טהור. דברי ריבות שיהו חכמי העיר חולקים בדבר זה, זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה. וקמת ועלית מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות: הכהנים הלוים הכהנים שיצאו משבט לוי. ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו אין לך אלא שופט שבימיך: ימין ושמאל אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן כשאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל: וכל העם ישמעו מכאן

עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר
16 לֹא־אָחִיךָ הוּא׃ רַק לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים וְלֹא־יָשִׁיב
אֶת־הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַיהוָה אָמַר
17 לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד׃ וְלֹא יַרְבֶּה־
לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ
18 מְאֹד׃ וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ
אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים
19 הַלְוִיִּם׃ וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן
יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיו לִשְׁמוֹר אֶת־כָּל־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם׃
20 לְבִלְתִּי רוּם־לְבָבוֹ מֵאֶחָיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה
יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל־מַמְלַכְתּוֹ
הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל׃ ס שלישי לֹא־

16 שממשיכים לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל: לא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים באים משם כמו שנא' בשלמה ותעלה ותצא מרכבה ממצרי' בשש מאות כסף וסוס בחמשי' ומא' (מלכי"א י):
17 ולא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה (ש"ב יב). וכסף וזהב לא ירבה לו
18 מאד אלא כדי ליתן לאכסניא (ס"א לאספניא): והיה כשבתו אם עשה כן כדאי הוא שתתקיים מלכותו. את משנה התורה שתי ספרי תורה אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאת עמו, ואונקלוס תרגם פתשגן
19 20 פתר משנה ל' שנון ודבור: דברי תורה כמשמעו: ולבלתי סור מן המצו' אפילו מצוה קלה של נביא. למען יאריך ימים מכלל הן אתה שומע לאו וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל שבעת ימים תוחל עד בואי אליך להעלות עולות וכתיב ויוחל שבעה ימים (ש"א י) ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת לא שמרת וגו' ועתה ממלכתך לא תקום (ש"א יג) הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש. הוא ובניו

יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִשֵּׁי יְהוָה וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן׃
2 וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ׃ ס
3 וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה׃
4 רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ

1 מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם: כל שבט לוי בין תמימין בין בעלי מומין. חלק בביזה. ונחלה בארץ. אשי ה' קדשי המקדש (ס"א הקדשים). ונחלתו אלו קדשי הגבול תרומות ומעשרות אבל נחלה גמור' לא יהי' לו בקרב אחיו ובספרי דרשו
2 ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר בקרב אחיו זו נחלת חמש' ואיני יודע מה היא ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממין ושל סיחון ועוג שני עממין אמורי וכנעני ונחל' שאר לרבות קני וקניזי וקדמוני, וכן דורש בפרשת מתנות שנאמרו לאהרן על כן לא הי' ללוי וגו' (דברי' י) להזהיר על קני וקניזי וקדמוני שוב מצאתי בדברי רבי קלונימוס הכי גרסינן בספרי ונחלה לא יהיה לו אלו נחלת חמש' בקרב אחיו אלו נחלת שבעה נחלת ה' שבטים ונחלת ז' שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקה נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד שכן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה וז' האחרים נטלו משילון אחרי מות יהושע מתוך כך הזכיר חמשה לבדו וז' לבד. כאשר דבר לו בארצם לא תנחל אני חלקך (במדב' יח):
3 מאת העם ולא מאת הכהני'. אם שור אם שה פרט לחי'. הזרוע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שקורין אשפאול"א (שולטער). הלחיים עם הלשון, דורשי רשומות היו אומרים זרוע תחת יד שנא' ויקח רומח בידו (במדבר כה):
4 ראשית דגנך זו תרומה ולא פירש בה שיעור אבל רבותינו נתנו בה שיעור עין יפה אחד מארבעים עין רעה אחד מששים בינונית אחד מחמשים וסמכו על המקרא שלא לפחות מא' מס' שנא' ושישתם את האיפה מחומר החטים (יחזק' מה) ששית האיפה חצי סאה כשאתה נותן חצי סאה לכור הרי אחת מס' שהכור שלשים סאין. וראשית גז צאנך כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית לכהן ולא פירש בה שיעור ורבותינו נתנו בה שיעור אחד מששים וכמה צאן חייבות בראשית הגז חמש רחלות שנא' וחמש צאן עשויות (ש"א כה) רבי'

וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לּוֹ׃ ⁵ כִּי בוֹ בָּחַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם־יְהוָה
הוּא וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ ס רביעי ⁶ וְכִי־
יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר־הוּא גָּר שָׁם וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃ ⁷ וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְהוָה
אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי
יְהוָה׃ ⁸ חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד מִמְכָּרָיו עַל־
הָאָבוֹת׃ ס ⁹ כִּי אַתָּה בָּא אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תִלְמַד
לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם׃ ¹⁰ לֹא־יִמָּצֵא בְךָ
מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן

5 עקיבא אומר ראשית גז שתי׳ צאנך ארבעה תתן לו הרי חמש׳ : לעמוד
6 לשרת מכאן שאין שירות אלא מעומד : וכי יבא הלוי יכול בבן לוי ודאי
הכתוב מדבר ת״ל ושרת יצאו לוי׳ שאין ראויין לשירות. ובא בכל אות נפשו :
7 ושרת לימד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפילו במשמר
שאינו שלו, ד״א עוד למד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין במשמר ועובדין
בקרבנות הבאות מחמת הרגל כגון מוספי הרגל ואע״פ שאין המשמר שלהם :
8 חלק כחלק יאכלו מלמד שחולקין בעורות ובבשר שעירי חטאות, יכול אף
בדברי׳ הבאים שלא מחמת הרגל כגון תמידין ומוספי שבת ונדרים ונדבות ת״ל
לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל שנקבעו
9 המשמרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתי : לא תלמוד
לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות כלומר להבין מעשיהם כמה הם
10 מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק הנכרים : מעביר
בנו ובתו באש היא עבודת המולך עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו
בין שתיה׳. קוסם קסמים אי זהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם
לא אלך וכן הוא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו (הושע ד) . מעונן ר׳
עקיבא אומר אלו נותני עונות שאומרים עונה פלונית יפה להתחיל, וקסמים

וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף׃ [11] וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי
וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים׃ [12] כִּי־תוֹעֲבַת יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה
אֵלֶּה וּבִגְלַל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ׃ [13] תָּמִים תִּהְיֶה עִם יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ * [14] כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ
אוֹתָם אֶל־מְעֹנְנִים וְאֶל־קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ וְאַתָּה
לֹא כֵן נָתַן לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ [15] נָבִיא מִקִּרְבְּךָ
מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו
תִּשְׁמָעוּן׃ [16] כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁאַלְתָּ מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּחֹרֵב בְּיוֹם הַקָּהָל לֵאמֹר לֹא אֹסֵף לִשְׁמֹעַ
אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהָי וְאֶת־הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת
לֹא־אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוּת׃ [17] וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי
הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ [18] נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב
אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם
אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ׃ [19] וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־

אומרים אלו אוחזי העינים. מנחש פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך, מקלו נפל מידו: [11] וחובר חבר שמכנס נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד. ושואל אוב זה מכשפות שמו פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת בבית השחי שלו. וידעוני מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר העצם על ידי מכשפות. ודורש אל המתים כגון המעלה בזכרותו והנשאל בגלגלת:
[12] כל עושה אלה עושה כל לא נאמר אלא כל עושה אלה אפילו אחת מהן:
[13] תמים תהיה עם ה' אלהיך התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהי' עמו ולחלקו:
[14] לא כן נתן לך ה' אלהיך לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים שהרי השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים: [15] מקרבך מאחיך כמוני כמו שאני מקרבך מאחיך יקים לך תחתי וכן מנביא לנביא:

ישמע אל־דברי אשר ידבר בשמי אנכי
20 אדרש מעמו: אך הנביא אשר יזיד לדבר
דבר בשמי את אשר לא־צויתיו לדבר ואשר
ידבר בשם אלהים אחרים ומת הנביא ההוא:
21 וכי תאמר בלבבך איכה נדע את־הדבר אשר
22 לא־דברו יהוה: אשר ידבר הנביא בשם יהוה
ולא־יהיה הדבר ולא יבוא הוא הדבר אשר
לא־דברו יהוה בזדון דברו הנביא לא תגור
1 ממנו: ס כי־יכרית יהוה אלהיך
את־הגוים אשר יהוה אלהיך נתן לך את־ארצם
2 וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם: שלוש
ערים תבדיל לך בתוך ארצך אשר יהוה
3 אלהיך נתן לך לרשתה: תכין לך הדרך

20 אשר לא צויתיו לדבר אבל צויתיו לחבירו. ואשר ידבר בשם אלהי' אחרים
אפילו כיון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר. ומת בחנק ג'
מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו ונאמר לחברו
והמתנבא בשם עבודת אלילים אבל הכובש את נבואתו והעובר על דברי הנביא
21 והעובר על דברי עצמו מיתתן בידי שמי' שנא' אנכי אדרוש מעמו: וכי תאמר
בלבבך עתידין אתם לומר כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא הנה כלי בית ה'
מושבים מבבל' עתה מהר' (ירמי' כז) וירמי' עומד וצווח על העמודים ועל יתר
22 הכלים שלא גלו עם יכניה בבלה יובאו עם גלות צדקיהו: אשר ידבר הנביא
ויאמר דבר זה עתיד לבוא עליכם ותראו שלא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה'
והרוג אותו וא"ת זו במתנבא על העתידות הרי שבא ואמר עשו כך וכך ומפי
הקב"ה אני אומר כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחד מכל המצות לא תשמע לו
אא"כ מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה
בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל הכל לפי צורך שעה וסייג הפרצה
לכך נאמר אליו תשמעון. לא תגור ממנו לא תמנע עצמך מללמד עליו
3 חובה ולא תירא ליענש עליו: תכין לך הדרך מקלט מקלט היה כתוב על

וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אַרְצְךָ אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל־רֹצֵחַ׃ 4 וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר־יָנוּס שָׁמָּה וָחָי אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם׃ 5 וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַיַּעַר לַחְטֹב עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַגַּרְזֶן לִכְרֹת הָעֵץ וְנָשַׁל

פרשת דרכים. ושלשת את גבול ארצך שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה וכן משניה לשלישית וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל: 5 ונדחה ידו כשבא להפיל הגרזן על העץ ותרגומו ותתמריג ידיה ל' ושמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ כי שמטו הבקר (ד"ה א יג) תרגם יונתן ארי מרגוהי תוריא. ונשל הברזל

השמטת המקרא.

5 ונדחה ידו, כשבא להפיל הגרזן וכו', ונשל הברזל מן העץ יש מרבותינו וכו' עס"ה; רצונו כי ונדחה שת"א ותתמריג הוא ל' כענוע וכדנוד, וכבר מצאנו לשון נדח ולשון נדד כרדפים כמו סתרי נדחים נודד אל תגלי (ישעי' יו ג) והוא כפל ענין במלת שונות, וכן כי שמטו הבקר (ש"ב ו ו) שת"י ארי מרגוהי תוריא פי' הרב שם נענעוהו ונשמייע מת"א דעבינא, ולדעת כל המפרשים ונדחה מבנין נפעל והכו"ן הכתובה לסימן הבנין ונון השרש מובלעת בדגשות הדל"ת, וכן ת"א ותתמריג בלשון נפעל; וכבר כתבתי בכמ' מקומות כי החסרים והנחים והכפולים אין בעיקר יסודם רק ב' אותיות יסודיות, לכן ונדחה ידו לשון נענוע ונדנוד משרש נדח, ודחה דחיתני לנפול (תלי' קיח) וברעתו ידחה רשע (משלי יד לב) לשון דחייה משרש דחה, ויד"חו ונפלו בה (ירמי' כג יב) ל' כשלון משרש דחח ע"מ לא יסב; בלכתן כולן מילידי דח הם ל' דיחוי לכן הם שוים בעיקר פתרונם אע"פ שהם נבדלים בגזרתם. וככה נשל שלה שלל כמו ונשל ה' אלהיך את הגוים, ונשל גוים רבים מפניך משרש נשל ע"מ ושמר ה' אלהיך, ותרגומם ותריך לשון דחיפה וגירושין והם פעלים יוצאים בעדות הפעול המפורש בהם שהוא נבדל מן הפועל, לא תשלה אותי (מ"ב ד כח), כי ישל אליה כפשו (איוב כז ח), משרש שלה לשון השתלפות, של תשלו לה (רות ב יז) משרש שלל לשון השמטה ושכחה כמו שפי' עליו רש"י ז"ל ושלשתם מילידי של שהוא ל' ריחוק והסרה אם הסרה מקוננית או הסר' מחשבית שהיא השכח'; לכן ונשל הברזל מן העץ מוטל בספק אם שרשו נשל והוא לשון פיעל שהברזל השיל מן העץ המתבקע, או ששרשו שלל והנו"ן לסי' בנין נפעל ע"מ ונסב

הַבַּרְזֶל מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא
6 יָנוּס אֶל־אַחַת הֶעָרִים־הָאֵלֶּה וָחָי: פֶּן־יִרְדֹּף
גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי־יֵחַם לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ
כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכָּהוּ נָפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־
7 מָוֶת כִּי לֹא־שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם: עַל־
כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ:
8 וְאִם־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ וְנָתַן לְךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
9 דִּבֶּר לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ: כִּי־תִשְׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו
כָּל־הַיָּמִים וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל
10 הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה: וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב
אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה
עָלֶיךָ דָּמִים: פ

הברזל מן העץ יש מרבותינו אומרים נשמט הברזל מקתו ויש מהם אומרים
6 שישל הברזל לחתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגה: פן ירדוף גואל
8 הדם לכך אני אומר להכין לך דרך וערי מקלט רבים: ואם ירחיב כאשר
9 נשבע לתת לך ארץ קני וקנזי וקדמוני: ויספת לך עוד שלש הרי תשע

הגהת המחבר.

געתה, ונקל זאת בעיני ה', ופירושו שהברזל עצמו נשתלף מן העץ שהוא תקוע בו וכמו שת"א וישתליף ברזלא, ולשני הפירושי' יש סברא ונחלקו בו רז"ל במס' מכות ריש פ"ב דף ז' ב' ותמן יכן התם דפליגי על יש אם למקר' ויש אם למסרת ובכמ' מקומות בתלמוד מצאנו דפליגי בהכי והדברי' סתומים וחתומים לא מצאו בהם כל אנשי חיל ידיהם, ויש לי בזה דברים נכונים מתישבים על הלב אך שצר לי המקום הזה מלדבר דבור כללי על כל מקומות המחלוקת לכן אייחד לזאת קונטרס מיוחד בסוף הס' הזה בהגיעי לשם בעז"ה.

11 וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וְנָס אֶל־אַחַת הֶעָרִים הָאֵל׃ 12 וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם וָמֵת׃ 13 לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ׃ ס ששי 14 לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ׃ ס 15 לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֺן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי ׀ שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר׃ 16 כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ

שלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ כנען ושלש לעתיד לבא: 11 וכי יהיה איש שונא לרעהו על ידי שנאתו הוא בא לידי וארב לו מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא לידי שפיכות דמים לכך נאמר כי יהי׳ איש שונא לרעהו וגו׳ שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש: 13 לא תחוס עינך שלא תאמרו הראשון כבר נהרג למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים הורגים: 14 לא תסיג גבול ל׳ נסוגו אחור (ישעי׳ מב) שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו למען הרחב את שלו והלא כבר נאמר לא תגזול (ויקר׳ יט) מה ת״ל לא תסיג למד על העוקר תחום חברו שעובר בשני לאוין יכול אף בחוצ׳ לארץ ת״ל בנחלתך אשר תנחל וגו׳ בארץ ישראל עובר בשני לאוין ובחוצה לארץ אינו עובר אלא משום לא תגזול: 15 עד אחד זה בנה אב כל עד שבתורה שנים אלא אם כן פרט לך בו אחד. לכל עון ולכל חטאת להיות חברו נענש על עדותו לא עונש גוף ולא עונש ממון אבל קם הוא לשבוע׳, אמר לחברו תן לי מנה שהלויתיך אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד מעיד שיש לו חייב להשבע לו. על פי שני עדים ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לבית דין ולא שיעמוד תורגמן בין העדים ובין הדייני׳: 16 לענות בו סר׳ דבר שאינו שהוסר העד הזה מכל העדות הזאת כיצד שאמרו להם והלא עמנו היית׳ אותו היו׳ במקו׳ פלוני:

לענות בו סרה: ועמדו שני־האנשים אשר־
להם הריב לפני יהוה לפני הכהנים והשפטים
אשר יהיו בימים ההם: ודרשו השפטים
היטב והנה עד־שקר העד שקר ענה באחיו:
ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת
הרע מקרבך: והנשארים ישמעו ויראו ולא־
יספו לעשות עוד כדבר הרע הזה בקרבך:
ולא תחוס עינך נפש בנפש עין בעין שן בשן
יד ביד רגל ברגל: ס כי־תצא
למלחמה על־איבך וראית סוס ורכב עם רב

ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר ולמד שאין עדות בנשים ולמד
שצריכין להעיד עדותן מעומד. אשר להם הריב אלו בעלי הדין. לפני ה'
יהי' דומה להם כאלו עומדין לפני המקום שנא' בקרב אלהים ישפוט (תלי' כב).
אשר יהיו בימים ההם יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אתה לנהוג בו כבוד:
ודרשו השופטים היטב על פי המזימין אותם שבודקים ומחקרים את הבאים
להזים בדרישה ובחקיר'. והנה עד שקר כל מקום שנא' עד בשני' הכתוב
מדבר: כאשר זמם ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין. לעשות
לאחיו מה ת"ל לאחיו למד על זוממי בת כהן נשואה שאינן בשריפה אלא במיתת
הבועל שהיא בחנק שנאמר היא באש תשרף (ויקר' כא) היא ולא בועלה לכך
נאמר כאן לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחותו אבל
בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש כגון
שהעידוה שהרג' את הנפש שחללה את השבת נהרגין במיתתה שלא מיעט כאן
אחותו אלא במקום שיש לקיים בהם הזמה במיתת הבועל: ישמעו ויראו
מכאן שצריכין הכרזה איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בבית דין: עין בעין
ממון וכן שן בשן וגו': כי תצא למלחמה סמך הכתוב יציאת מלחמה
לכאן לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמ', ד"א לומר לך אם עשית משפט
צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן דוד הוא אומר עשיתי
משפט וצדק בל תניחני לעושקי (תלי' קיט). על אויביך יהיו בעיניך כאויבי'
אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך. סוס ורכב בעיני כלם כסוס אחד וכן
הוא אומר והכית את מדין כאיש אחד (שופטי' ו) וכן הוא אומר כי בא סוס

מִמְּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ
הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה כְּקָרָבְכֶם אֶל־
הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָם׃ וְאָמַר
אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם
לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֵיכֶם אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־
תִּירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם׃ כִּי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם
עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם׃ וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים
אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַיִת־
חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יַחְנְכֶנּוּ׃ וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר

פרעה (שמות טו). עם רב ממך בעיניך הוא רב אבל בעיני אינו רב:
בקרבכם אל המלחמ' סמוך לצאתכם מן הספר מגבול ארצכם. ונגש הכהן
המשוח לכך והוא נקרא משוח מלחמה. ודבר אל העם בל' הקדש: שמע
ישרא' אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד כדי אתם שיושיע אתכם.
על אויביכם אין אלו אחיכם שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם אין זו
כמלחמת יהוד' עם ישרא' שנא' ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה
וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום וישקום ויסכום
וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו
שומרון (ד"ה ב כח) אלא על אויביכם אתם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה.
אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו ארבע אזהרות כנגד ארבע'
דברים שמלכי האומות עושים מגיפין בתריסיהם כדי להקישן זה לזה כדי
להשמיע קול שיחפזו אלו שכנגדם וינוסו ורומסים בסוסים ומצהילין אותם
להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם וצווחין בקולם ותוקעין בשופרות ומיני
משמיעי קול. אל ירך לבבכם מצהלת סוסים. אל תיראו מהגפת תריסין.
ואל תחפזו מקול הקרנות. ואל תערצו מקול הצווחה: כי ה' אלהיכם וגו'.
הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתים באו
בנצחונו של גלית מה היה סופו נפל ונפלו עמו. ההולך עמכם זה מחנה
הארון: ולא חנכו לא דר בו חנוך ל' התחלה. ואיש אחר יחנכנו ודבר

נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ: וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר
אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־
יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה: וְיָסְפוּ
הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ
הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס
אֶת־לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ: וְהָיָה כְּכַלֹּת הַשֹּׁטְרִים
לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ
הָעָם: ס שביעי כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר
לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם: וְהָיָה
אִם־שָׁלוֹם תַּעַנְךָ וּפָתְחָה לָךְ וְהָיָה כָּל־הָעָם
הַנִּמְצָא־בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ: וְאִם־לֹא

של ענבות כפס הוא זה: ולא חללו לא פדאו בשנה הרביעית שהפירות טעונין
לאוכלן בירושלים או לחללן בדמי' ולאכול הדמים בירושלי': פן ימות במלחמ'
ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות: ויספו השוטרי'
למה נאמר כאן ויספו מוסיפין זה על דברי הכהן שהכהן מדבר ומשמיע מן
שמע ישראל עד להושיע אתכם ומי האיש ושני ושלישי כהן מדבר ושוטר משמיע
וזה שוטר מדבר ושוטר משמיע. הירא ורך הלבב רבי עקיבא אומר כמשמעו
שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי יוסי הגלילי אומר
הירא מעבירות שבידו ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות
על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה והרואהו חוזר
אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה: שרי צבאות שמעמידין
זקפין מלפניהם ומלאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור
הרשות בידו לקפח את שוקיו, זקפין בני אדם עומדים בקצה המערכה לזקוף
את הנופלים ולחזקם בדברים שובו אל המלחמ' ולא תנוסו שתחלת נפיל' ניסה:
כי תקרב אל עיר במלחמת הרשות הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעש'
לכל הערים הרחוקות וגו': כל העם הנמצא בה אפילו אתה מוצא בה
משבעה אומות שנצטוית להחרימם אתה רשאי לקיימם. למס ועבדוך עד
שיקבלו עליהם מסים ושעבוד: ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמ'

תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה וְצַרְתָּ
עָלֶיהָ׃ 13 וּנְתָנָהּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־
זְכוּרָהּ לְפִי־חָרֶב׃ 14 רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה
וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בָעִיר כָּל־שְׁלָלָהּ תָּבֹז לָךְ
וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ 15 כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל־הֶעָרִים הָרְחֹקֹת
מִמְּךָ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־מֵעָרֵי הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה הֵנָּה׃
16 רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה׃ 17 כִּי־הַחֲרֵם
תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי
הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ 18 לְמַעַן
אֲשֶׁר לֹא־יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתָם
אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם וַחֲטָאתֶם לַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ ס 19 כִּי־תָצוּר אֶל־עִיר
יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא־תַשְׁחִית
אֶת־עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל

הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך.
וצרת עליה אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים: 13 ונתנה ה'
אלהיך בידך אם עשית כל האמור בענין סוף שה' נותנה בידך: 14 והטף אף
טף של זכרים ומה אני מקיים והכית את כל זכורה בגדולים: 17 כאשר צוך
לרבות את הגרגשי: 18 למען אשר לא ילמדו הא אם עשו תשובה ומתגיירין
אתה רשאי לקבלם: 19 ימים שנים. רבים ג' מכאן אמרו אין צרין על עיירות
של גוים פחות משלשה ימים קודם לשבת ולמד שפותח בשלום שנים או ג' ימים
וכן הוא אומר וישב דוד בצקלג ימים שנים (ש"ב א) ובמלחמת הרשות הכתוב

וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא
20 מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר׃ רַק עֵץ אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי־לֹא־עֵץ
מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ וּבָנִיתָ מָצוֹר
עַל־הָעִיר אֲשֶׁר־הִוא עֹשָׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה עַד
רִדְתָּהּ׃ פ

1 כִּי־יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ׃
2 וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל־הֶעָרִים אֲשֶׁר
3 סְבִיבֹת הֶחָלָל׃ וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל־הֶחָלָל
וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־
4 עֻבַּד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא־מָשְׁכָה בְּעֹל׃ וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי

מהנר. כי האדם עץ השדה הרי כי משמש בלשון דלמא שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתייסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר
20 למה תשחיתנו: עד רדתה לשון רדוי שתהא כפופה לך:
2 ויצאו זקניך מיוחדים שבזקניך אלו סנהדרי גדולה. ומדדו ממקום שהחלל שוכב. אל הערים אשר סביבות החלל לכל צד לידע איזו קרובה:

הבנת המקרא.

20 עד רדתה לשון רידוי שתהא כפופה לך עכ"ל, וכן פי' לקמן עד רדת חומתיך לשון כיבוש וכן ת"א שניהם בל' כיבוש. ודע שלדעת כל המדקדקים אין רדתה ורדת לשון רידוי כ"א ל' ירידה ושרש ירד כמו שבתו מן ישב ולדתה מן ילד, אבל לשון רידוי מגזרת לא תרדה בו בפרך ושרשו רדה וממנו יאמר רדותה כמו מן עשה עשותה ומן ראה ראותה ודומיהם, אכן לדעת קדמוני הקדמונים ורש"י עמהם לא מן השם הוא זה ועיקר יסוד כולם ב' אותיות יסודיות, לכן ירד גם רדה מגזרת רד שענינו הכפיפה, והוציאו הכפיפה ממקום גבוה למקום נמוך או מרוממות לשפלות בלשון ירד, והכפיפה ברדיה בלשון רדה, וכל רידוי ירידה ואין כל ירידה רידוי שיתכן שהדבר יורד ומ"מ איננו משועבד תחת יד אחר, לכן הדת רדתה מבעלי השניים ובעלי ב' אותיות יסודיות נוספי התי"ו ולמעלה יתדגש התי"ו כשינמלו עם הכינויים כמו גשת שבת קחת וחבריהם.

הָעִיר הַהִוא אֶת־הָעֶגְלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה בַּנָּחַל׃ 5 וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל־רִיב וְכָל־נָגַע׃ 6 וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל־הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַנָּחַל׃ 7 וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ׃ 8 כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם׃ 9 וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ ס

10 כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ שִׁבְיוֹ׃ 11 וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ

שפכו

4 נחל איתן קשה שלא נעבד. וערפו קוצץ עורפה בקופיץ אמר הקב"ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינה עושה פירות לכפר
7 על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות: ידינו לא שפכה וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות
8 ובלא לויה. הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל: ונכפר להם הדם הכתוב
9 מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון: ואתה תבער מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג והוא הישר בעיני ה':
10 כי תצא למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו שהרי כבר נאמר לא תחיה כל נשמה (דברי' כ). ושבית
11 שביו לרבות כנענים שבתוכה ואע"פ שהם משבעה אומות: אשת אפילו אשת

הגהת המקרא.

11 אשה אפילו אשת איש וכו', הרא"מ אמר מיותרא דמלת אשת דרשינהו (במס' קדושין כ"א ב') דהוי לי' למיכתב וראית בשביה יפת תאר מאי אשת? ב"מ

12 בָּהּ וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה׃ וַהֲבֵאתָהּ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת־רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ׃ 13 וְהֵסִירָה אֶת־שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ יֶרַח יָמִים וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ

אשת איש. ולקחת לך לאשה לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנא' אחריו כי תהיין לאיש וגו' וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו:
12 ועשתה את צפרניה תגדלם כדי שתתנוול: 13 והסירה את שמלת שביה לפי שהם נאים שהגוים בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל לזנות אחרים עמהם. וישבה בביתך בבית שמשתמש בו נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה רואה בבכייתה רואה בניוולה כדי שתתגנה עליו. ובכתה את אביה כל כך למה כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת:

הגהת המקרא.

ס"א אפילו א"א, ואין זה נכון לדעתי כי לא מצאנו בכל המקרא שיזכיר התאר יפה תאר או יפת תאר מבלי זכר המתואר אם בשמו העצמי או בשם מינו כמו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, ולא אמר כי יפת מראה את, ולכן מלת אשת בלתי מיותרת עד שנוכל להוציא ממנה אפילו א"א, והרב חזקוני אמר שמלת אשת סמוך ואין לסמכו אל יפת תאר כי אין טעם לומר אשה של יפת תאר ולכן פירשוהו רז"ל בסנהדרין המתואר שהוא איש וכאלו כתיב אשת איש יפת תאר, וגם זה בלתי נכון כי כבר מצאנו אשת מוכרת כמו אשת לידה, אשת בעלת אוב, כמבואר בשרשים לרד"ק ומנא להו למדרש אפילו א"א, והנראה לי עיקר הוא שמשמעות מלת אשת דרשו שהי' לו ליכתב אשה יפת תאר כמו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, ומדשני קרא וכתב אשת ש"מ אפילו א"א כי לא מצאנו בכל המקרא שיאמר אשת כי אם על בעולה דוקא, אבל אשה שם כלל לכל נקבה בין בעולה בין בתולה, ולכן שינה קרא וכתב אשת למשמע מניה אפילו א"א.

12 ועשתה את צפרניה, תגדלם כדי שתתנוול עכ"ל, ויאמר עליו הרמב"ן ז"ל זה כדברי ר"ע וכן פירש אונקלוס (ותרבי ית טופרהא) והנה לדעתם יהי' ועשתה כמו ועשת את התבואה כי הצמיחה תקרא עשי', אבל בספרי אמר ראיה לדברי ר' אליעזר (שאמר ועשתה תקוץ) לא עשה רגליו ולא עשה שפמו (ש"ב יט כה) והיא ראי' גדולה לכך אני אומר וכו' עכ"ל, ולא ידעתי למה הזכיר דבר זה בשם הספרי והלא גם הוא בגמרא דילן במס' יבמות דף מ"ח א'

ולמדו

לְאִשָּׁה: 14 וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ
לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף לֹא־תִתְעַמֵּר
בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ: ס 15 כִּי־
תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת
שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ־לוֹ בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה
וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה: 16 וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ
אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר
אֶת־בֶּן־הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר:
17 כִּי אֶת־הַבְּכֹר בֶּן־הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי
שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ כִּי־הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ

14 והיה אם לא חפצת בה הכתוב מבשרך שסופך לשנאתה. לא התעמר בה לא תשתמש בה בל' פרסי קורין לעבדות ושמש עימראה מיסודו של רבי משה הדרשן למדתי כן: פי שנים כנגד שני אחים. 17 בכל אשר ימצא לו מכאן

הבנת המקרא.

ואמרו שם וראיי' לדברי ר"א ומפיבשת בן שאול ירד לקראת המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו מאי עשיי' העברה ע"כ, ופי' רש"י לא עשה רגליו לא קצץ צפרני רגליו, ולא עשה שפמו לא גלח שער שפמו אלמא עשיי' קרי להעברה עכ"ל, ואע"פ שיש ראי' גדולה לר"א מ"מ איפסק הלכתא כר"ע וכן פסק הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ח הלכה ה' ולא חש לראייתו של ר"א והדין עמו כי לפי עיקר משמעות לשון הכתוב אין משם ראי' כלל ואדרבה הוא ראי' לסתור, כי כל לשון עשיי' בכל המקרא הוא לשון תיקון ושמירת התבואה גם הוא תיקון, וברור כי קציצת הצפרנים הוא תיקון לגבי ידים ורגלים והוא השחתה לגבי הצפרנים הנקצצים, ואילו היה כתיב הכא ועשתה את ידיה אז הי' הנדון דומה לראיי' של ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו שנתייחס התיקון לרגליו ולשפמו, ואין שפם שם לשער של השפה העליונה כ"א אל השפה העליונה מקום השער לכן עשיית השפם הוא תיקון השפם והיינו גילוח שער השפם וככה עשיית הרגלים נופל על קציצת צפרני הרגלים שהוא תיקון לרגלים, לכן ברור כי ועשתה את צפרניה שייחס העשיי' לצפרנים פירושו הגידול שהוא תיקון לצפרנים, ואילו הי' הרצון בו הקציצה הי' לו לייחס העשיי' אל הידים ולומר ועשתה את ידיה דוגמת לא עשה רגליו, וזה ברור.

לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה׃ ס כִּי־יִהְיֶה

18 לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם׃

19 וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מְקֹמוֹ׃

20 וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא׃

21 וּרְגָמֻהוּ כָּל־אַנְשֵׁי עִירוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ׃ ס שני

22 וְכִי־יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט־מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ׃

23 לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ

18 שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבא לאחר מיתת האב כבמוחזק: סורר. סר מן הדרך. ומורה מסרב בדברי אביו ל' ממרים. ויסרו אותו מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו. בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין שנא' זולל וסובא ונאמר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו (משלי כג) ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת

21 דרכים ומלסטם הבריות אמרה תורה יומת זכאי ואל ימות חייב: וכל ישראל ישמעו ויראו מכאן שצריך הכרזה בב"ד פלוני נסקל על שהי' בן סורר ומור':

22 וכי יהיה באיש חטא משפט מות סמיכות הפרשיות מגיד שאם חסים עליו אביו ואמו סוף שיצא לתרבות רעה יעבור עבירות ויתחייב מיתה בב"ד. ותלית אותו על עץ רבותינו אמרו כל הנסקלין נתלין שנא' כי קללת אלהים

23 תלוי והמברך ה' נסקל': כי קללת אלהים תלוי זלזולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה כל הרוא' אותו אומר המלך תלוי כל קללה שבמקרא ל' הקל וזלזול כמו והוא קללני קללה נמרצת (מ"א ב):

כב

נַחֲלָה׃ ס לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר 1
אָחִיךָ אוֹ אֶת־שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב
תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ׃ וְאִם־לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא 2
יְדַעְתּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד
דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ׃ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ 3
וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל־אֲבֵדַת
אָחִיךָ אֲשֶׁר־תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל
לְהִתְעַלֵּם׃ ס לֹא־תִרְאֶה 4
אֶת־חֲמוֹר אָחִיךָ אוֹ שׁוֹרוֹ נֹפְלִים בַּדֶּרֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ
מֵהֶם הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ׃ ס לֹא־ 5
יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה וְלֹא־יִלְבַּשׁ גֶּבֶר
שִׂמְלַת אִשָּׁה כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה
אֵלֶּה׃ פ
כִּי יִקָּרֵא קַן־צִפּוֹר ׀ לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ בְּכָל־עֵץ ׀ אוֹ עַל־ 6

1 והתעלמת כובש עין כאלו אינו רואהו. לא תראה והתעלמת לא תראה אותו שתתעלם ממנו זהו פשוטו ורבותינו אמרו פעמים שאתה מתעלם וכו':
2 עד דרוש אחיך וכי תעלה על דעתך שיתנהו לו קודם שידרשהו אלא דורשהו שלא יהא רמאי. והשבותו לו שתהא בו השבה שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבעם ממנו מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה ואוכל ימכר:
3 לא תוכל להתעלם לכבוש עיניך כאלו אינך רואה אותו:
4 הקם תקים זו טעינה להטעין משאוי שנפל מעליו. עמו עם בעליו אבל אם הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון פטור:
5 לא יהיה כלי גבר על אשה שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם ניאוף. ולא ילבש גבר שמלת אשה לילך לישב בין הנשי', ד"א שלא ישיר שער הערוה ושער של בית השחי. כי תועבה לא אסרה תור' אלא לבוש המביא לידי תועבה:
6 כי יקרא פרט למזומן. לא תקח האם

הָאָרֶץ אֶפְרֹחִים אוֹ בֵיצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל־
הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל־הַבֵּיצִים לֹא־תִקַּח הָאֵם עַל־
הַבָּנִים׃ שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת־הָאֵם וְאֶת־הַבָּנִים תִּקַּח־
לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים׃ ס שלישי כִּי
תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא־תָשִׂים
דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי־יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ׃ לֹא־תִזְרַע
כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר
תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם׃ ס לֹא־
תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו׃ לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז
צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו׃ ס גְּדִלִים
תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר
תְּכַסֶּה־בָּהּ׃ ס כִּי־יִקַּח אִישׁ
אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ׃ וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת

7 בעודה על בניה: למען ייטב לך וגו' אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר למתן שכרן של מצות
8 חמורות: כי תבנה בית חדש אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים לכך נסמכו פרשיות הללו. מעקה גדר סביב לגג ואנקלוס תרגם תייקא כגון תיק שמשמר מה שבתוכו. כי יפול הנופל ראוי זה ליפול ואעפ"כ לא תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב:
9 כלאים חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. פן תקדש כתרגומו תתאסר כל דבר הנתעב על האדם בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי כגון אסור נופל בו ל' קדוש כמו אל תגע בי כי קדשתיך (ישעיה סה). (המלאה זה מילוי ותוספת
10 שהזרע מוסיף): לא תחרוש בשור ובחמור הוא הדין לכל שני מינין שבעולם
11 הוא הדין להנהיגם יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא: שעטנז ל' ערוב
12 ורבותינו דרשו שוע טווי ונוז: גדילים תעשה לך אף מן הכלאים לכך
13 סמכן הכתוב: ובא אליה ושנאה סופו ושם לה עלילות דברים עבירה

דברים והוצא עליה שם רע ואמר את־
האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא־מצאתי
לה בתולים: [15] ולקח אבי הנער ואמה והוציאו
את־בתולי הנער אל־זקני העיר השערה:
[16] ואמר אבי הנער אל־הזקנים את־בתי נתתי
לאיש הזה לאשה וישנאה: [17] והנה־הוא שם
עלילת דברים לאמר לא־מצאתי לבתך
בתולים ואלה בתולי בתי ופרשו השמלה
לפני זקני העיר: [18] ולקחו זקני העיר־ההוא את־
האיש ויסרו אתו: [19] וענשו אתו מאה כסף
ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע על
בתולת ישראל ולו־תהיה לאשה לא־יוכל
לשלחה כל־ימיו: ס [20] ואם־אמת
היה הדבר הזה לא־נמצאו בתולים לנער:
[21] והוציאו את־הנער אל־פתח בית־אביה וסקלוה
אנשי עירה באבנים ומתה כי־עשתה נבלה
בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע
מקרבך: ס [22] כי־ימצא איש שכב

[14] גוררת עבירה עבר על לא תשנא סופו לבא לידי לשון הרע: את האשה
[15] הזאת מכאן שאין אומר דבר אלא בפני בעל דין: אבי הנערה ואמה מי
[16] שגדלו גדולים הרעים יתבזו עליה: ואמר אבי הנערה מלמד שאין רשות
[17] לאשה לדבר בפני האיש: ופרשו השמלה הרי זה משל מחוורין הדברים כשמלה:
[18] ויסרו אותו מלקות: ואם אמת היה הדבר בעדים והתראה שזנתה לאחר
[21] אירוסין: אל פתח בית אביה ראו גדולים שגדלתם. אנשי עירה במעמד

עם־אשה בעלת־בעל ומתו גם־שניהם האיש
השכב עם־האשה והאשה ובערת הרע
מישראל: ס כי יהיה נער בתולה (נערה ק')
23 מארשה לאיש ומצאה איש בעיר ושכב
24 עמה: והוצאתם את־שניהם אל־שער ׀ העיר
ההוא וסקלתם אתם באבנים ומתו את־הנער (נערה ק')
על־דבר אשר לא־צעקה בעיר ואת־האיש על־
דבר אשר־ענה את־אשת רעהו ובערת הרע
25 מקרבך: ס ואם־בשדה ימצא
האיש את־הנער המארשה והחזיק־בה האיש (נערה ק')
ושכב עמה ומת האיש אשר־שכב עמה לבדו:
ולנער לא־תעשה דבר אין לנער חטא מות (נערה ק')
26 כי כאשר יקום איש על־רעהו ורצחו נפש כן
הדבר הזה: כי בשדה מצאה צעקה הנער (נערה ק')
28 המארשה ואין מושיע לה: ס כי־
ימצא איש נער בתולה אשר לא־ארשה (נערה ק')
29 ותפשה ושכב עמה ונמצאו: ונתן האיש
השכב עמה לאבי הנער חמשים כסף ולו־ (נערה ק')

22 אנשי עירה. לזנות בית אביה כמו בבית אביה: ומתו גם שניהם להוציא מעשה חדודים שאין האשה נהנית מהם, גם לרבות הבאים מאחריהם (ס"א מאחוריהם) דבר אחר גם שניהם לרבות הולד שאם היתה מעוברת אין ממתינין
23 לה עד שתלד: ומצאה איש בעיר לפיכך שכב עמה פירצה קוראה לגנב
26 הא אלו ישבה בבית לא אירע לה: כי כאשר יקום וגו' לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא ובחזקה עמד עליה כאדם העומד על חבירו להרגו, ורבותי'

כג

תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו׃ ס [1] לֹא־יִקַּח אִישׁ אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו׃ ס [2] לֹא־יָבֹא פְצוּעַ־דַּכָּא וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל יְהוָה׃ ס [3] לֹא־יָבֹא מַמְזֵר בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לוֹ בִּקְהַל יְהוָה׃ ס [4] לֹא־יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל יְהוָה עַד־עוֹלָם׃ [5] עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ אֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרַם נַהֲרַיִם לְקַלְלֶךָּ׃ [6] וְלֹא־אָבָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל־בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת־הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ [7] לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם כָּל־יָמֶיךָ

1 דרשו בו הרי זה בא ללמד וכמוצא למד וכו': לא יקח אין לו בה לקוחין דאין קדושין תופסין בה. ולא יגלה כנף אביו שומרת יבם של אביו הראויה לאביו והרי כבר הוזהר עליה משום ערות אחי אביך (ויקרא יח) אלא לעבור עליו בשני לאוין ולסמוך לה לא יבא ממזר ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות וק"ו ממחייבי מיתות בית דין שאין בעריות מיתות בית דין שאין בה כרת:
2 פצוע דכה שנפצעו או נדכאו בצים שלו. וכרות שפכה שנכרת הגיד ושוב
3 אינו יורה קילוח זרע אלא שופך ושותת ואינו מוליד: לא יבא ממזר בקהל
4 ה' לא ישא ישראלית: לא יבא עמוני לא ישא ישראלית:
5 על דבר על העצה שיעצו אתכם להחטיאכם. בדרך כשהייתם בטירוף:
7 לא תדרוש שלומם מכלל שנאמר עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן תלמוד לומר לא תדרוש שלומם:

8 לעולם: ס רביעי לא־תתעב אדמי כי
אחיך הוא לא־תתעב מצרי כי־גר היית בארצו:
9 בנים אשר־יולדו להם דור שלישי יבא להם
10 בקהל יהוה: ס כי־תצא מחנה
11 על־איביך ונשמרת מכל דבר רע: כי־יהיה
בך איש אשר לא־יהיה טהור מקרה־לילה
ויצא אל־מחוץ למחנה לא יבא אל־תוך
12 המחנה: והיה לפנות־ערב ירחץ במים וכבא
13 השמש יבא אל־תוך המחנה: ויד תהיה לך
14 מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ: ויתד תהיה
לך על־אזנך והיה בשבתך חוץ וחפרתה בה
15 ושבת וכסית את־צאתך: כי יהוה אלהיך
מתהלך ׀ בקרב מחנך להצילך ולתת איביך
לפניך והיה מחניך קדוש ולא־יראה בך ערות
16 דבר ושב מאחריך: ס לא־

8 לא תתעב אדומי לגמרי ואע"פ שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך. לא תתעב מצרי מכל וכל אע"פ שזרקו זכוריכ' ליאור מה טעם שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק לפיכך בני' אשר יולדו להם דור ג' וגו' ושאר אומו' מותרין מיד הא למדת שהמחטיא לאדם קש' לו מן ההורגו שההורגו הורגו בעול' הזה והמחטיאו מוציאו מן העו"הז ומן העול' הבא לפיכך אדו' שקדמ' בחרב לא נתעב וכן מצריי' שטבעום ואלו שהחטיאום נתעבו:
10 כי תצא מחנ' וגו' ונשמרת שהשטן מקטרג בשעת הסכנ': מקרה ליל' דבר הכתוב בהוו'. ויצא אל מחוץ למחנ' זו מצות
11 עש'. ולא יבא אל תוך המחנ' זו מצות לא תעשה ואסור ליכנס למחנ' לויה וכל
12 שכן למחנה שכינ': והיה לפנות ערב סמוך להערב שמשו יטבול שאינו טהור
13 בלא הערב השמש: ויד תהיה לך כתרגומו כמו איש על ידו (במדבר 3).
14 מחוץ למחנה חוץ לענן: על אזנך לבד משאר כלי תשמישך. אזנך כמו
15 16 כלי זיין: ולא יראה בך הקב"ה ערות דבר: לא תסגיר עבד כתרגומו

תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו אֲשֶׁר־יִנָּצֵל אֵלֶיךָ
מֵעִם אֲדֹנָיו׃ עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם 17
אֲשֶׁר־יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בַּטּוֹב לוֹ לֹא
תּוֹנֶנּוּ׃ ס לֹא־תִהְיֶה קְדֵשָׁה 18
מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
לֹא־תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית יְהוָה 19
אֱלֹהֶיךָ לְכָל־נֶדֶר כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ גַּם־
שְׁנֵיהֶם׃ ס לֹא־תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ 20
כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ׃ לַנָּכְרִי 21
תַשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה
בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ ס כִּי־ 22
תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ
כִּי־דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה
בְךָ חֵטְא׃ וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא־יִהְיֶה בְךָ 23

ד"א אפילו עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל: לא תהיה 18
קדשה מופקרת מקודשת ומזומנת לזנות. ולא יהיה קדש מזומן למשכב
זכור, ואונקלוס תרגם לא תהא אתתא מבנת ישראל לגבר עבדא שאף זו
מופקרת לבעילת זנות היא מאחר שאין קדושין תופסין לו בה שהרי הוקשו
לחמור שנאמ' שבו לכם פה עם החמור (בראשי' כב) עם הדומה לחמור, ולא
יסב גברא מבני ישראל איתתא אמה שאף הוא כעשה קדש על ידה שכל בעילותיו
בעילות זנות שאין קדושין תופסין לו בה: אתנן זונה נתן לה טלה באתננה 19
פסול להקרב'. ומחיר כלב החליף שה בכלב. גם שניהם לרבות שנוייהם
כגון חטים ועשאן סלת: לא תשיך אזהר' ללוה שלא יתן רבית למלוה ואחר כך 20
אזהר' למלו' את כספך לא תתן לו בנשך (ויקר' כה): לנכרי תשיך ולא לאחיך 21
לאו הבא מכלל עשה לעבור עליו בשני לאוין ועש': לא תאחר לשלמו 22

חֵטְא: מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר
נָדַרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
בְּפִיךָ: חמישי ס כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ
וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל־כֶּלְיְךָ לֹא
תִתֵּן: ס כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ
וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת
רֵעֶךָ: ס כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ
וְהָיָה אִם־לֹא תִמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו כִּי־מָצָא בָהּ
עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ
וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ: וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה
לְאִישׁ־אַחֵר: וּשְׂנֵאָהּ הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן וְכָתַב
לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ
אוֹ כִי יָמוּת הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר־לְקָחָהּ לוֹ
לְאִשָּׁה: לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־
שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה
אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמָּאָה כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לִפְנֵי

שלשה רגלים ולמדוהו רבותינו מן המקרא: מוצא שפתיך תשמור ליתן עשה על לא תעשה: כי תבוא בכרם רעך בפועל הכתוב מדבר. ואל כליך לא תתן מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית אבל אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל. כנפשך כמה שתרצה. שבעך. ולא אכילה גסה: כי תבא בקמת רעך אף זו בפועל הכתוב מדבר: כי מצא בה ערות דבר מצוה עליו לגרשה שלא תמצא חן בעיניו, (ס"א מצוה שלא תמצא חן בעיניו). לאיש אחר אין זה בן זוגו של ראשון הוא הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה: ושנאה האיש האחרון הכתוב מבשרו שסופו לשנאתה ואם לאו קברתו שנא' או כי ימות: אחרי אשר הוטמאה

יְהוָה וְלֹא תַחֲטִיא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ ס ששי 5 כִּי־
יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא
וְלֹא־יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר נָקִי יִהְיֶה
לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־
לָקָח׃ 6 לֹא־יַחֲבֹל רֵחַיִם וָרָכֶב כִּי־נֶפֶשׁ הוּא
חֹבֵל׃ ס 7 כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ
גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמֶּר־
בּוֹ וּמְכָרוֹ וּמֵת הַגַּנָּב הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע
מִקִּרְבֶּךָ׃ ס 8 הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע־
הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר־
יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם
תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת׃ 9 זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה

5 לרבות סוטה שנסתרה: **אשה חדשה** שהיא חדשה לו ואפילו אלמנה פרט למחזיר גרושתו. **ולא יעבר עליו** דבר הצבא. **לכל דבר** שהוא צורך הצבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי כהן כגון בנה בית ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכי'. **יהיה לביתו** אף בשביל ביתו אם בנה בית וחנכו ואם נטע כרם וחללו אינו זז מביתו בשביל צורכי המלחמ'. **לביתו** זה ביתו. **יהיה** לרבות כרמו. **ושמח** ישמח את אשתו ותרגומו **ויחדי ית אתתיה** והמתרגם **ויחדי עם** אתתיה טועה הוא שאין זה תרגום של **ושמח** אלא של **ושמח**: 6 **רחים** היא התחתונה. **רכב** היא העליונה. **לא יחבל** אם בא למשכנו על חובו בבית דין לא ימשכננו בדברים שעושים בהן אוכל נפש: 7 **כי ימצא** בעדים והתראה וכן כל ימצא שבתורה. **והתעמר בו** אינו חייב עד שישתמש בו: 8 **השמר בנגע הצרעת** שלא תתלוש סימני טומאה ולא תקוץ את הבהרת. **ככל אשר יורו אתכם** אם להסגיר אם להחליט אם לטהר: 9 **זכור את**

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם
מִמִּצְרָיִם׃ ס כִּי־תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ
מַשַּׁאת מְאוּמָה לֹא־תָבֹא אֶל־בֵּיתוֹ לַעֲבֹט
עֲבֹטוֹ׃ בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה
בוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת־הַעֲבוֹט הַחוּצָה׃ וְאִם־
אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ׃ הָשֵׁב
תָּשִׁיב לוֹ אֶת־הַעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב
בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרְכֶךָּ וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס שביעי לֹא־תַעֲשֹׁק
שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר
בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא־
תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא
נֹשֵׂא אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה
בְךָ חֵטְא׃ ס לֹא־יוּמְתוּ

אשר עשה ה' למרים אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר לשון הרע
זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים: כי תשה ברעך תזוב
בחבירך. משאת מאומה חוב של כלום: לא תשכב בעבוטו לא תשכב
ועבוטו אצלך: כבוא השמש אם כסות לילה היא, ואם כסות יום החזירהו
בבקר וכבר כתוב באלה המשפטים עד בא השמש תשיבנו לו (שמות כב) כל
היום תשיבנו לו ובבא השמש תקחנו. וברכך ואם אינו מברכך מכל מקום
ולך תהי' צדק': לא תעשוק שכיר והלא כבר כתוב אלא לעבור על האביון
בשני לאוין לא תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון ועל העשיר כבר הוזהר לא
תעשוק את רעך (ויקר' יט). אביון התאב לכל דבר. מגרך זה גר צדק.
בשעריך זה גר תושב האוכל נבלות. אשר בארצך לרבות שכר בהמ' וכלים:
ואליו הוא נושא את נפשו אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות עלה
בכבש ונתלה באילן. והיה בך חטא מכל מקום אלא שממהרין ליפרע על
ידי הקורא: לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ואם תאמר בעון בנים

אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת אִישׁ
בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ׃ ס 7 לֹא תַטֶּה
מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה׃ 8 וְזָכַרְתָּ
כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִשָּׁם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה׃ ס 9 כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ
וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר
לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ס 0 כִּי
תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפַאֵר אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם
וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ 1 כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל
אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ 2 וְזָכַרְתָּ כִּי
עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ

כבר נאמר איש בחטאו יומתו אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטנים מתים
בעון אבותם בידי שמי׳: 7 לא תטה משפט גר יתום ועל העשיר כבר הוזהר
לא תטה משפט (דברים יו) ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שנקל
להטות משפט עני יותר משל עשיר לכך הזהיר ושנה עליו. ולא תחבול שלא
בשעת הלואה: 8 וזכרת על מנת כן פדיתיך לשמור חקותי אפי׳ יש חסרון כיס
בדבר: 9 ושכחת עומר ולא גדיש מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו
אינו שכחה. בשדה לרבות שכחת קמה ששכח מקצתה מלקצור. לא
תשוב לקחתו מכאן אמרו שלאחריו שכחה שלפניו אינו שכחה שאינו בבל
תשוב. למען יברכך ואע״פ שבאת לידו שלא במתכוין ק״ו לעושה במתכוין
אמור מעת׳ נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה:
0 לא תפאר לא תטול תפארתו ממנו מכאן שמניחין פיאה לאילן. אחריך זו
שכחה: 1 לא תעולל אם מצאת בו עוללת לא תקחנה ואי זו היא עוללת כל
שאין לה לא כתף ולא נטף יש לה אחד מהם הרי היא לבעל הבית וראיתי
בגמרא ירושלמית אי זו היא כתף פסיגין זה על גב זה נטף אלו התלויות בשדרה

לַעֲשׂ֖וֹת אֶת־הַדָּבָ֥ר הַזֶּֽה׃ ס כִּֽי־
יִהְיֶ֥ה רִיב֙ בֵּ֣ין אֲנָשִׁ֔ים וְנִגְּשׁ֥וּ אֶל־הַמִּשְׁפָּ֖ט
וּשְׁפָט֑וּם וְהִצְדִּ֙יקוּ֙ אֶת־הַצַּדִּ֔יק וְהִרְשִׁ֖יעוּ אֶת־
2 הָרָשָֽׁע׃ וְהָיָ֛ה אִם־בִּ֥ן הַכּ֖וֹת הָרָשָׁ֑ע וְהִפִּיל֤וֹ
הַשֹּׁפֵט֙ וְהִכָּ֣הוּ לְפָנָ֔יו כְּדֵ֥י רִשְׁעָת֖וֹ בְּמִסְפָּֽר׃
3 אַרְבָּעִ֥ים יַכֶּ֖נּוּ לֹ֣א יֹסִ֑יף פֶּן־יֹסִ֨יף לְהַכֹּת֤וֹ עַל־

1 ויורדות: כי יהיה ריב סופם להיות נגשים אל המשפט אמור מעתה אין שלום יוצא מתוך מריבה מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה. והרשיעו את הרשע יכול כל המתחייבין בדין לוקין ת"ל והיה אם בן הכות הרשע פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה ומי הוא הלוקה למוד מן הענין, לא
2 תחסום שור בדישו, לאו שלא נתק לעשה: והפילו השופט מלמד שאין מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה. לפניו כדי רשעתו ולאחריו כדי שתים מכאן אמרו מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושליש מלפניו. במספר ואינו נקוד במספר למד שהוא דבוק לומר במספר ארבעים ולא ארבעים שלמי'
3 אלא מנין שהוא סוכם ומשלים לארבעים והן ארבעים חסר אחת: לא יוסיף מכאן

הגהת המקרא.

2 במספר ואינו נקוד במספר למד שהוא דבוק לומר במספר ארבעים וכו' עכ"ה, מלשונו זה ידמה שהוא הי' קורא במספר בפתחות הפ"א ולא מצאנו כן בשום ספר, וראיתי מי שפירש שכוונתו על ניקוד הבי"ת בשו"א שמורה על הדביקות, וזה שיבוש גמור למבין דקדוק ל' עברי וכמה פעמים מצאנו במקרא במספר בשו"א הבי"ת וקמץ הפ"א וכולם בלתי סמוכים בשום אופן, ומצאנו ויקומו ויעברו במספר שנים עשר לבנימין (ש"ב ב טו) והם היו י"ב לא פחות ולא יותר, ובמס' מכות כ"ב מבואר בהדיא שסידור המלות קאדרשי מדכתיב במספר ארבעים ולא ארבעים במספר וכמבואר בפי' המשנה להרמב"ם ז"ל וכן פי' שם רש"י במשנה ולא הזכיר ענין הניקוד כלל, ובדקתי בחומש כ"י ישן עם פי' רש"י ז"ל ולא מצאתי שם הלשון הזה כלל והכי גרס התם במספר ארבעים ולא ארבעים שלימים אלא מנין שהוא סוכם וכו', גם בכל המפרשים הקדמונים והרא"ם עמהם אין זכר ללשון זה ברש"י, לכן ברור שהוא תוספת איזה תלמיד טועה, וכמדומה לי שלשון הספרי הטעתו שאמר שם במספר ארבעי' מנין סמוך לארבעים עכ"ל וחשב הוא שכוונתו שתיבת במספר המורה על המנין הוא סמוך ודבוק לארבעים מצד נקודו והוסיף בפי' רש"י ואינו נקוד במספר למד שהוא דבוק, וטעה והתעה.

אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ׃ לֹא־
5 תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ׃ ס כִּי־
יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אַחַד מֵהֶם וּבֵן אֵין־לוֹ
לֹא־תִהְיֶה אֵשֶׁת־הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ
6 יָבֹא עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ׃ וְהָיָה
הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל־שֵׁם אָחִיו הַמֵּת
7 וְלֹא־יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל׃ וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ
הָאִישׁ לָקַחַת אֶת־יְבִמְתּוֹ וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ
הַשַּׁעְרָה אֶל־הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יְבָמִי
לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְּמִי׃
8 וְקָרְאוּ־לוֹ זִקְנֵי־עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר
9 לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ׃ וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו
לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה

מכאן אזהרה למכה את חבירו. ונקלה אחיך כל היום קורהו רשע ומשלקה
4 קראו אחיך: לא תחסום שור לדבר הכתוב בהווה והוא הדין לכל בהמה
חיה ועוף העושים במלאכה שהיא בדבר מאכל אם כן למה נאמר שור להוציא
את האדם. בדישו יכול יחסמנו מבחוץ ת"ל לא תחסום שור מכל מקום ולמה
נאמר דישו לומר לך מה דיש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו (למעשר ולחלה)
וגדולו מן הארץ אף כל כיוצא בו יצא החולב והמגבן והמחבץ שאין גדולו מן
הארץ יצא הלש והמקטף שנגמרה מלאכתו לחלה יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות
5 שנגמרה מלאכתן למעשר: כי ישבו אחים יחדיו שהיתה להם ישיבה אחת
בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו. יחדו המיוחדים בנחלה פרט לאחיו
מן האם. ובן אין לו עיין עליו בן או בת או בן הבן או בת הבן (או בן הבת)
6 או בת הבת: והיה הבכור גדול האחים הוא מייבם אותה. אשר תלד
פרט לאילונית שאינה יולדת. יקום על שם אחיו זה שייבם את אשתו יטול
נחלת המת בנכסי אביו. ולא ימחה שמו פרט לאשת סריס ששמו מחוי:
8 השערה כתרגומו לתרע בית דינא: ועמד בעמידה. ואמר בלשון הקדש

בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר
לֹא־יִבְנֶה אֶת־בֵּית אָחִיו׃ 10 וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל
בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל׃ ס 11 כִּי־יִנָּצוּ
אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָה אֵשֶׁת הָאֶחָד
לְהַצִּיל אֶת־אִישָׁהּ מִיַּד מַכֵּהוּ וְשָׁלְחָה יָדָהּ
12 וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו׃ וְקַצֹּתָה אֶת־כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס
13 עֵינֶךָ׃ ס לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ
14 אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה׃ לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּבֵיתְךָ
15 אֵיפָה וְאֵיפָה גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה׃ אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק
יִהְיֶה־לָּךְ אֵיפָה שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה־לָּךְ לְמַעַן
יַאֲרִיכוּ יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
16 נֹתֵן לָךְ׃ כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה
אֵלֶּה כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל׃ פ מפטיר
17 זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם

9 ולא היה הדבר בלי הקדש: וירקה בפניו על גבי קרקע. אשר לא יבנה
מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה
10 וכיון שלא בנה שוב לא יבנה: ונקרא שמו וגו', מצוה על כל העומדים שם
11 לומר חלוץ הנעל: כי ינצו אנשים סופו לבא לידי מכות שנאמר מיד מכהו:
12 אין שלום יוצא מתוך ידי מצות: וקצותה את כפה ממון דמי בשתו, הכל
לפי המבייש והמתבייש או אינו אלא ידה ממש נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן
13 בעדים זוממין לא תחוס (דברי' יט) מה להלן ממון אף כאן ממון: גדולה
וקטנה גדולה שמשתכרת את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה.
לא יהיה לך אם עשית כן לא יהיה לך כלום. אבן ואבן משקלות:
14 15 אבן שלמה וצדק יהיה לך אם עשית כן יהי' לך הרבה: זכור את אשר
עשה לך וגו', אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנאמר
מאזני מרמה תועבת ה' וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון (משלי יא):

מִמִּצְרָיִם׃ אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים 18
אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃
וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ ׀ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ 19
מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת
הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח׃ פ

כו

וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ 1
נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ׃ וְלָקַחְתָּ 2
מֵרֵאשִׁית ׀ כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ

18 אשר קרך בדרך לשון מקרה, דבר אחר לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור דבר אחר לשון קור וחום צננך והפשירך מרתיחתך שהיו כל האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אף על פי שנכוה הקרה אותה בפני אחרים. ויזנב בך מכת זנב חותך מילות וזורק כלפי מעלה. כל הנחשלים אחריך חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן. ואתה עיף ויגע עיף בצמא דכתיב ויצמא שם העם למים וכתיב אחריו ויבא עמלק (שמות יז). ויגע בדרך. ולא ירא עמלק אלהים מלהרע לך: 19 תמחה את זכר עמלק מאיש ועד אשה מעולל ויונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה:

1 והיה כי תבוא וירשתה וישבת, מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו 2 את הארץ וחלקוה: מראשית ולא כל ראשי' שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא

הבנת המקרא.

2 מראשית ולא כל ראשית וכו' עסה"ד; ר"ל שאין הכוונה במלת ראשית הקדימה בביכור לבד כ"א הקדימ' בשבח כי כן מדרך הלשון להוציא המשובח והמובחר שבמינו בשם ראש וראשית כמו קח לך בשמים ראש (שמות ל כג) עם כל ראשי בשמים (שיר ד יד) נקובי ראשית הגוים (עמוס ו א) ראשית שמנים ימשחו (שם ו) וכולם פי' רש"י משובחין, ועוד רבים כמוהם, וככה ראשית כל פרי האדמה המשובח של כל פרי האדמ', ואמר מראשית במ"ם שאין כל פירות החשובים חייבים בביכורים אלא מקצתם, וחז"ל שהם שבעת המינים, ומנין אנו יודעין שכוונת הכתוב על אלו החשובין דוקא ולא על זולתן? כאמר

אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃ וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיהוָה

אלא משבעת המינין בלבד נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו' (דברים ח) מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל אף כאן שבח ארץ ישראל שהן ז' מינין זית שמן זית אגורי שמנו אגור בתוכו ודבש הוא דבש תמרים. מראשית אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ואומר הרי זו ביכורים: אשר יהיה בימים ההם אין לך אלא כהן שבימיך כמו שהוא. ואמרת אליו שאינך כפוי טובה. הגדתי היום

הבנת המקרא.

כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו' מה להלן במקום שספר הכתוב בשבח הארץ לא הזכיר רק ז' מינים אלו אף כאן מארצך מן המיוחסים לשבח ארצך הוקא והם ז' מינים אלו שנשתבחה בהן א"י ולא זולתן; זהו הנראה לי עיקר בביאור המאמר הזה, והרא"מ ז"ל האריך לפלפל בקושיות ותירוצים וכריכות, ואין צורך לו; והיותר תמוה שהוא הרא"מ העתיק לשון הספרי שלא בדיוק עד שיוכל להתפרש ע"פ כוונתו, ואין כן לשון הספרי כנראה לכל מעיין בו ובילקוט ובפסיקתא; ויאמר הרא"מ עוד שמה שאמר הרב זית שמן זית אגורי ר"ל לא זית שעושה שמן כי כל זית עושה שמן הוא עכ"ל, וזה סותר לפירושו בפ' עקב ח' ח' וכמו שכבר העירותי שם, ומצאתי בירושלמי שאמר כל הזיתים הגשמים יורדין עליהם והם מאבדין שמנן וזה אוגר שמנו לתוכו עכ"ל וכ"כ בעל הערוך בערך אגר, לכן י"ל שמה שפי' הרב לעיל זיתים העושין שמן ר"ל שעושין שמן בכל זמן ואינן מאבדין אותו וזה זית אגורי, אכן במס' ברכו' דף ל"ט ריש ע"א פי' רש"י טעם אחר לקריאת שם זית אגורי ע"ש.

ושמת בטנא פי' החכם ראב"ע ז"ל טנא כדמות כל וחבירו טנאך, וזאת המצוה על הקרובים אל מקום המקדש עכ"ל, וכוונתו שהמצוה של ושמת בטנא אינו חל עליו כי אם בהיותו קרוב אל מקום המקדש, וכן אז"ל בפ"ג דבכורים הגיעו קרוב לירושלים שלחו לפניהם ועטרו את ביכוריהם וכו' כלומר שהיו מסדרין אותו בטנא בהגיעם קרוב לירושלים, וכן אמרו עוד המביא ביכורים יש לו רשות לתתנם לעבדו ולקרובו בכל הדרך עד שמגיע להר הבית אז נוטל הסל על כתפו וכו', וכ"כ הסמ"ג בעשה ק"מ, וכ"כ הרב רלב"ג לפי שאמרו ושמת בטנא והלכת למדנו שלא יחויב שיהיו הבעלים נושאים הטנא מביתם עד בית הבחירה, כי לא אמר ושמת בטנא ולקחת בידך והלכת וכו'.

אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד

פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים: ולקח הכהן הטנא מידך להניף אותו כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף: וענית ל' הרמת קול. ארמי אובד אבי מזכיר חסדי המקום ארמי אובד אבי לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקוב (ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאלו עשה שאומו' העולם ע"א חשבת המקום).

ארמי אובד אבי מזכיר חסדי המקום, ארמי אובד אבי, לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחרי יעקב, וירד מצרימ', ועוד אחרים באו לכלותינו וכו', כן הגירסא בכ"י והשאר ליתא, וכן הוא בספרי גם בפסקתא, וכן ת"א לבן ארמאה בעא לאובדא ית אבא, ולדעתם מלת אובד פועל יוצא, והפעול הוא אבי; ובעלי הפשט ה"ה החכם ראב"ע ורשב"ם ורד"ק טענו על הפירוש הזה לפי שלא מצאנו ל' אבידה בבנין הקל יוצא ולא יתכן להיות פועל אם איננו יוצא ז"ל הרא"בע: מלת אובד מהפעלים שאינם יוצאים, ואו הי' ארמי על לבן היה הכתוב אומר מאביד (בבנין הפעיל) או מאבד (בבנין הדגוש), ועוד מה טעם לאמר לבן בקש להאביד אבי וירד מצרימה ולבן לא סבב לרדת אל מצרי', והקרוב שארמי הוא יעקב כאילו אמר הכתוב כאשר הי' אבי בארם הי' אובד והטעם עני בלא ממון, וכן תנו שכר לאובד (משלי לא ו) והעד ישתה וישכח רישו, והנה הוא ארמי אובד היה אבי, והטעם כי לא ירשתי הארץ מאבי כי עני הי' כאשר בא אל ארם גם גר הי' במצרים והוא הי' במתי מעט ואחר כן שב לגוי גדול, ואתה ה' הוצאתנו מעבדות ותתן לנו ארץ טוב', ואם יטעון טוען איך יקרא יעקב ארמי? והנה כמוהו יתר הישמעאלי (דה"א ב יז) והוא ישראלי כי כן כתוב (ש"ב יז כה) עכ"ל, ולדעתו מלת אובד תאר לארמי כמו תעיתי כשה אובד (סוף מזמור קיט), וכן דעת הרד"ק גם דעת הרשב"ם אלא שהוא אמר שהכתוב רומז לאברהם וקראו ארמי שהי' אובד וגולה מארץ ארם כדכתיב לך לך מארצך וכו', ולכאורה הדין עם בעלי הפשט, אכן המעיין בפסקי הטעמי' ישכיל ויבין שגם בעל הטעמי' הסכים עם פי' רש"י ות"א שהרי הפסיק מלת ארמי בפשטא ואובד במשרת להסמידו עם אבי, ואילו לדעת בעלי הפשט הי' לו להטעים ארמי אובד במהפך פשט' לכן פי' רשי' עיקר שאובד פועל ואבי פעול, וא"ת איך יתכן להיות פועל אם איננו יוצא? דע והבן שאין אובד פועל קל אבל הוא פעל עבר מבנין פוֹעֵל הדומה למרובע שכבר הכירו קדמוני הקדמונים לבנין מיוחד לעצמו, והעבר ממנו פוֹעֵל פּוֹעֲלָה פּוֹעַלְתָּ וכו' כמו והיא שׁוֹפְטָה את ישראל בעת ההיא (שופטי' ד ד')

מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב׃ וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה׃ וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קֹלֵנוּ וַיַּרְא אֶת־עָנְיֵנוּ וְאֶת־עֲמָלֵנוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ׃ וַיּוֹצִאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת

ע"א חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה). וירד מצרימה ועוד אחרים באו עליכו לכלותינו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים. במתי מעט בשבעים נפש:

הבנת המקרא.

ד') שהוא פעל עבר מבנין זה ואיננו פועל בינוני ומקל בעדות בעת היה ולא בעת הזאת, וכן ואת הנערים יוֹדַעְתִּי (ש"א כ"א ב'), זורמו מים עבות (תהלים ע"ז) לדעת ר"י והר"דק בפירושו, ולדעתי ופרעה חולם (בראשי' מ"א א') גם הוא פעל עבר ומזה הבנין ואין צורך להוסיף עליו מלת היה, וכן כמוץ יְסֹעַר מגרן (הושע י"ג ג') פועל יצא מבנין זה וכפי' רש"י לא מאשר לא נקרא שם פועלו שהרי העי"ן בצר"י, וכן יְתָאֲרֵהוּ בשרד ובמחוגה יְתָאֳרֵהוּ (ישעי' מ"ד י"ג) הראשון מבנין הכבד הדגוש והשני מבנין המרובע הזה, ועוד כמה תיבות אחרות בפעלים השלימים שנראים זרים ואמה כתובים בבנין זה, לכן גם הרמ"ק והר"דק והחכם בלמשי קימו וקבלו אותו בספריהם, אלא שהוא יותר נהוג בשימוש הלשון בבעלי השניים והכפולים וכמו שכתבתי אצל וימררוהו ורבו (בראשי' מ"ט כג), ומה שיורה עוד על מציאות הבנין הזה הוא שכבר מצאנוהו גם בלשון ערב והוא הבנין השלישי לו, ולפי עדות בעלי לשונם עיקר הנחתו להורות על תדירת תשוקת הפועל לפעולתו זאת עד שהוא דורש ומבקש אותה תמיד, לכן יפה פירשו ח"ל אובד בקש להאביד, כי כן עיקר הוראת הבנין הזה, וידמה לי שלזאת הוא נכנה על משקל בינוני קל לרמוז על תדירת התשוקה ההיא בפועל, ואחרי שת"א והספרי ופסקתא ורש"י פירשו הכתוב ע"פ הבנין הזה לכן גם אנחנו אשרנוהו וקיימנוהו כדאוי ובו נמלטו כמה תיבות מזרותם.

6 וירעו אותנו המצרים, ובמקום אחר הוא אומר וירעו לנו מצרים, והבדל הענין שבין שתי הלשונות כבר כתבתי בסדר ההגדה שהדפסתי.

8 ובמורא גדול ת"א ובחזונא רבא, וכן ת"י וקבירו שבירמי' ל"ב כ"א, וכן ובמוראים גדולים ת"א ובחזונין רברבין ל' מראה, אע"פ שזה מבעלי פ"י וזה מבעלי ל"ה מ"מ עיקר ענינם אחד הוא ושניהם מיסוד ראה כמו שכתבנו בכמ' מקומות והטעם כי אין יראה בלא ראיה אם חושית או שכלית, והפילו שם

דבר

וּבְמֹפְתִים׃ וַיְבִאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְשָׂמַחְתָּ בְכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ׃ שני ס כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר

המקום הזה זה בית המקדש. ויתן לנו את הארץ כמשמעו: והנחתו מגיד שנוטלו אחר הנפת (ס"א הנחת) הכהן ואוחזו בידו כשהוא קורא וחוזר ומניף: ושמחת בכל הטוב מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אבל מהחג ואילך מביא ואינו קורא. אתה והלוי אף הלוי חייב בבכורים אם נטעו בתוך עריהם. והגר אשר בקרבך מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו: כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית כשתגמור להפריש מעשרות של שנה השלישית קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה הרביעית שנאמר מקצה שלש שנים תוציא וגו' (דברים יד) נאמר כאן מקץ ונאמר להלן מקץ שבע שנים (דברים לא) לענין הקהל מה להלן רגל אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות ת"ל כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישית רגל שהמעשרות כלין בו וזהו פסח שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות נמצאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית וכל מי ששהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערו מן הבית. שנת המעשר שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה ששנה ראשונה של שמיטה נוהג בה מעשר ראשון כמו שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר (במדבר יח) ומעשר שני שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך ותירושך ויצהריך (דברים יד) הרי שתי מעשרות ובא ולמדך כאן בשנה

הכנת המקדש.

דבר מראה על כל חזון, ואפילו שם דבר מורא ביחוד על חזיון נורא ומבהיל, וזה שאז"ל ובמורא גדול זו גילוי שכינה.

לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ׃ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכָל־מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֺתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי׃ לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי׃ הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה

בשנה השלישית שאין נוהג מאותן שתי מעשרות אלא האחד ואי זה זה מעשר ראשון ותחת מעשר שני יתן מעשר עני שנאמר כאן ונתת ללוי את אשר לו הרי מעשר ראשון. לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני. ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שבען מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב חטים וכו': ואמרת לפני ה' אלהיך התודה שנתת מעשרותיך. בערתי הקדש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי ולמדך שאם שהה מעשרותיו של שתי שנים ולא העלם לירושלים שצריך להעלותם עכשו. וגם נתתיו ללוי מעשר ראשון וגם לרבות תרומה ובכורים. ולגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני. ככל מצותך נתתים כסדרן לא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני לראשון שהתרומה קרויה ראשית שהיא ראשונה משנעשה דגן וכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר (שמות כב) לא תשנ' את הסדר. לא עברתי ממצותיך לא הפרשתי ממין על שאינו מינו ומן החדש על הישן. ולא שכחתי מלברכך על הפרשת מעשרות: לא אכלתי באוני ממנו מכאן שאסור לאונן. ולא בערתי ממנו בטמא בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא והיכן הוזהר על כך לא תוכל לאכול בשעריך (דברים יב) זו אכילת טומאה כמו שנאמר בפסולי המוקדשי' בשעריך תאכלנו הטמא והטהור וגו' (דברי' טו) אבל זה לא תוכל לאכול דרך אכילת שעריך האמור במקום אחר. ולא נתתי ממנו למת לעשות לו ארון ותכריכין. שמעתי בקול ה' אלהי הביאותיו לבית הבחירה. עשיתי ככל אשר צויתני שמחתי ושימחתי בו: השקיפה ממעון קדשך עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם

לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ ס שלישי
6 הַיּוֹם הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃
7 אֶת־יְהוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֺתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ׃
8 וַיהוָה הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל־מִצְוֺתָיו׃
9 וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ עַם־קָדֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר׃ פ רביעי

כז

1 וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הָעָם לֵאמֹר שָׁמֹר

(ויקרא כו). אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו לתת לנו וקיימת ארץ זבת חלב ודבש: 6 היום הזה ה' אלהיך מצוך בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאלו בו ביום נצטוית עליהם. ושמרת ועשית אותם בת קול מברכתו הבאת בכורים היום תשנה לשנה הבאה: 7 האמרת והאמירך אין להם עד מוכיח במקרא ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה הבדלתי לך מאלהי הנכר להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגול' (ומצאתי להם עד והוא ל' תפארת כמו יתאמרו כל פועלי און תהלי' צד): 8 כאשר דבר לך והייתם לי סגולה (שמו' יט): 9 ולהיותך עם קדוש כאשר דבר והייתם לי קדושים (ויקרא כ): 1 שמור את כל המצוה לשון הוה

הבנת המקרא.

7 האמרת והאמירך אין להם עד מוכיח וכו' עד לעם סגולה, והוא סוף הדבור, ואח"כ מתחיל הדיבור כאשר דבר לך וכו', והשאר הוא תוספת איזה תלמיד בחוץ והמעתיקים הכניסוהו בפנים לכן אינכו בדפוסים ישנים גם לא ברשי' כ"י, ועיין בפי' רשי' במס' ברכות דף ו' א' וחגיגה ג' א'.

1 שמור את כל המצוה לשון הווה גרל"כט בלעז (בעהאַלטענד); כבר פירשתיו בפ' פינחס (במדבר כח יז) גם בפ' בא (שמות יא ד) ע"ש.

אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם׃
2 וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וַהֲקֵמֹתָ לְךָ אֲבָנִים
3 גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד׃ וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרֶךָ לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ׀ נֹתֵן לְךָ אֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבֹתֶיךָ לָךְ׃
4 וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת־הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל
5 וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד׃ וּבָנִיתָ שָּׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא־תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל׃
6 אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
7 וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְזָבַחְתָּ
שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
8 וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
9 הַזֹּאת בַּאֵר הֵיטֵב׃ ס וַיְדַבֵּר
מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
הַסְכֵּת ׀ וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם
10 לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

2 גרל"כט בלעז ([illegible]) : והקמות לך בירדן ואחר כך תוציא משם
אחרות ותבנה מהן מזבח בהר עיבל נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים
היו שנים עשר בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל כדאיתא במסכת סוטה:
9 באר היטב בשבעים לשון: הסכת כתרגומו. היום הזה נהיית לעם

וְעָשִׂיתָ אֶת־מִצְוֺתָו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ

11 הַיּוֹם׃ ס (חמישי) וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הָעָם

12 בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃ אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם

עַל־הַר גְּרִזִּים בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן

13 וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ וְאֵלֶּה

יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר

14 וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי׃ וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־

15 אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם׃ ס אָרוּר

הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְהוָה

מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר וְעָנוּ כָל־הָעָם וְאָמְרוּ

16 אָמֵן׃ ס אָרוּר מַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר

17 כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר

מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר כָּל־הָעָם

18 אָמֵן׃ ס אָרוּר מַשְׁגֶּה עִוֵּר בַּדָּרֶךְ

19 וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר

מַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר־יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעָם

בכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת עמו בברית: לברך את העם כדאיתא 12
במסכת סוטה ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה לראש הר עיבל והכהנים
והלוים והארון למטה באמצע הפכו לוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו
בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן חזרו
והפכו פניהם כלפי הר עיבל פתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל וגו'
וכן כולם עד ארור אשר לא יקים: מקלה אביו מזלזל לשון ונקלה אחיך 16
(דברים כה): מסיג גבול מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע ל' והוסג 17
אחור (ישעיה נ"ט): משגה עור הסומא בדבר ומשיאו עצה רעה: 18

²⁰ אָמֵן׃ אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי גִלָּה כְּנַף
אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס ²¹ אָרוּר
שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס ²² אָרוּר שֹׁכֵב עִם־
אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס ²³ אָרוּר שֹׁכֵב עִם־חֹתַנְתּוֹ
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס ²⁴ אָרוּר
מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס ²⁵ אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד
לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ דַּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס ²⁶ אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים
אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן׃ פ

כח
¹ וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּנְתָנְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל
כָּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ ² וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַבְּרָכוֹת
הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ ³ בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה

24 מכה רעהו בסתר על לשון הרע הוא אומר ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן אחד עשר ארורים יש כאן כנגד אחד עשר שבטים וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר שבטים לכך לא רצה לקללו:
26 אשר לא יקים כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה:

4 בְּשָׂדֶה׃ בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי
בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ׃
5 6 בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ
ששי וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃ יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֹיְבֶיךָ
7 הַקָּמִים עָלֶיךָ נִגָּפִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד
יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ׃
8 יְצַו יְהוָה אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל
מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
9 אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ יְקִימְךָ יְהוָה לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
10 אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו׃ וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ
11 כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃ וְהוֹתִרְךָ
יְהוָה לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ
וּבִפְרִי אַדְמָתֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
12 יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃ יִפְתַּח יְהוָה ׀ לְךָ אֶת־
אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר־אַרְצְךָ
בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ
13 גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה׃ וּנְתָנְךָ יְהוָה

4 שגר אלפיך ולדות בקרך שהבהמה משגרת ממעיה. עשתרות כתרגומו ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשירות את בעליהן ומחזיקות אות׳ כעשתרות הללו שהן סלעים חזקים׃ 5 ברוך טנאך פירותיך, דבר אחר טנאך דבר לח שאתה מסנן בסלים. ומשארתך דבר יבש שנשאר בכלי ואינו זב׃ 6 ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם׃ 7 ובשבעה דרכים ינוסו לפניך כן דרך הנבהלים

לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה וְלֹא תִהְיֶה
לְמָטָּה כִּי־תִשְׁמַע אֶל־מִצְוֺת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת׃
14 וְלֹא תָסוּר מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאול לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אֲחֵרִים לְעָבְדָם׃ פ
15 וְהָיָה אִם־לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה
16 וְהִשִּׂיגוּךָ׃ אָרוּר אַתָּה בָּעִיר וְאָרוּר אַתָּה
17 18 בַּשָּׂדֶה׃ אָרוּר טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ אָרוּר פְּרִי־
בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת
19 צֹאנֶךָ׃ אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃
20 יְשַׁלַּח יְהוָה ׀ בְּךָ אֶת־הַמְּאֵרָה אֶת־הַמְּהוּמָה וְאֶת־
הַמִּגְעֶרֶת בְּכָל־מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד
הִשָּׁמֶדְךָ וְעַד־אֲבָדְךָ מַהֵר מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלָלֶיךָ
21 אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי׃ יַדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבֶר עַד
כַּלֹּתוֹ אֹתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־
22 שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ יַכְּכָה יְהוָה בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת

20 לברוח ומתפזרין לכל צד: המארה חסרון כמו צרעת ממארת (ויקרא יג).
22 מהומה שגוש קול בהלות: שחפת שבשרו נשחף ונפוח. קדחת לשון כי אש קדחה באפי (דברי' לב) והוא אש של חולים מלו"ז בלעז (פיעבערהיצע)

וּבַדַּלֶּקֶת וּבַחַרְחֻר וּבַחֶרֶב וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ׃ 23 וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ בַּרְזֶל׃ 24 יִתֵּן יְהוָה אֶת־מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן־הַשָּׁמַיִם יֵרֵד

שהיא חמה מאוד. ובדלקת חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם. ובחרחור חולי המחממו תוך הגוף וצמא תמיד למים ובלעז אישרדי"מנט (ברהנד) לשון ועצמי חרה מני חרב (איוב ל) נחר מפוח מאש (ירמי' ו). ובחרב יביא עליך גייסות. שדפון וירקון מכת תבואה שבשדות. שדפון רוח קדים אשל"ידה בלעז (חויגעטוֹחֲגען). ירקון יובש ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון קמ"א בלעז (געלב). עד אבדך תרגום עד דתיבד כלומר עד אבוד אותך שתכלה מאליך: 23 והיו שמיך אשר על ראשך נחשת קללות הללו משה מפי עצמו אמרן ושבהר סיני מפי הקב"ה אמרן כמשמען וכן נאמר ואם לא תשמעו לי ותלכו עמי בקרי (ויקרא כו) וכאן אומר לקול ה' אלהיך. ידבק ה' בך, יככה ה', הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד וגם כן בקללה זו הקל שבראשונות הוא אומר שמיכם כברזל וארצכם כנחושה (ויקרא כו) שלא יהו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא חורב בעולם והארץ תהא מזעת כדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים מזיעין אף על פי שלא יריקו מטר מכל מקום לא יהיה חורב של אבדון בעולם והארץ לא תהיה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפירות מרקיבין ומכל מקום קללה היא בין שהיא כנחשת בין שהיא כברזל לא תוציא פירות וכן השמים לא יריקו מטר: 24 מטר ארצך אבק ועפר זיקא דבתר מטרא מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי להרבית את העפר והרוח באה ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזרעים שהן לחים מן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתיבש ומרקיבין:

לזנוה

הבנת המקרא.

22 עד אבדך ת"א עד דתיבוד וכו'; בעבור שמלת אבדך לפי ניקודה יתכן להיות מן אֹבֶד שם דבר כמו קָדְשְׁךָ מן קֹדֶשׁ, אָכְלְךָ מן אֹכֶל ודומיה', ויתפרש אבדן שלך ויתורגם אובדנך, לזאת אמר הרב שאיננה כן אבל הוא לשון פָּעוּל, רצוני מקור מהקל מן אָבוֹד האבדון, ותרגומו עד דתיבד כחבירו בפסוק המוקדם ועל אבדך מהר שגרסתו ת"א ועד דתיבוד שניה' לי אחד הם ונקוד' אבדך בעבור שהוא במקום הפסק כמו עד שִׂחֲקָה (ברא' לח יז) היאנה ריש עָבְדֶךָ (איו' לט ט) ודומיהם כולם מקורים הם וכנ' עד אבדך תרגומו עד דתיביר כלומר עד אבוד אותך לשון פעול והטעם שתכלה מאליך, לא שיכלה אותך, שאחרי מלת

אבד

25 עליך עד השמדך: יתנך יהוה נגף לפני איביך
בדרך אחד תצא אליו ובשבעה דרכים
תנוס לפניו והיית לזעוה לכל ממלכות הארץ:
26 והיתה נבלתך למאכל לכל עוף השמים
27 ולבהמת הארץ ואין מחריד: יככה יהוה
בשחין מצרים ובעפלים ובגרב ובחרס אשר
28 לא תוכל להרפא: יככה יהוה בשגעון ובעורון
29 ובתמהון לבב: והיית ממשש בצהרים
כאשר ימשש העור באפלה ולא תצליח את
דרכיך והיית אך עשוק וגזול כל הימים ואין
30 מושיע: אשה תארש ואיש אחר ישגלנה בית
תבנה ולא תשב בו כרם תטע ולא תחללנו:

ובטחורים ק'

ישכבנה ק'

25 לזעו' לאימ' ולזיע שיזועו כל שומעי מכותיך ממך ויאמרו אוי לנו שלא יבא עלינו
27 כדרך שבא על אלו: בשחין מצרים רעה היה מאד לח מבפנים ויבש מבחוץ
28 כדאיתא בבכורות. גרב שחין לח. חרס שחין יבש כחרס: בתמהון לבב
29 אוטם הלב אטוי"ר ליזון בלעז (בעטייבונג): עשוק בכל מעשיך יהי
30 ערער: ישגלנה ל' שגל פלגש והכתוב כינהו לשבח ישכבנה ותיקון סופרים הוא

הבנת המקרא.

אבד בבנין הקל הוא עומד ובודד וכמו שכתב הרב בפירושו לתילי' ל"א כל לשון אבידה אין הלשון נופל על בעל האבידה לומר הוא אבד אותה אלא האבידה אובדת ממנו כד"א אשר תאבד ממנו (דברים כב ג) האובדת לא בקשתם (יחזק' לד ד), וכן כל ל' אבידה בבנין הקל פתרונם ההליכה לאיבוד והכליון הבא מאליו, ונירם אבד חשבון (במדב' כא ל) הלך לאיבוד, אבדת עם כמוש (שם) הלכת לאיבוד מעצמך ומאליך, וככה עד אבדך עד שתלך לאיבוד שתכלה מאליך, ועיין לקמן כ"ט י"א לעברכם בברית.

25 לזעוה לאימה ולזיע שיזועו וכו' רבותי שהמלה מגזרת ולא קם ולא זע ממנו, וכמו שכתב הרב בפי' ש"א כ' ל' אבל בן נעות המרדות, גם בירמי' ט"ו ע' ע"ש.

31 שׁוֹרְךָ טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ חֲמֹרְךָ
גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב לָךְ צֹאנְךָ נְתֻנוֹת
לְאֹיְבֶיךָ וְאֵין לְךָ מוֹשִׁיעַ׃ 32 בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים
לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם כָּל־
הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ׃ 33 פְּרִי אַדְמָתְךָ וְכָל־יְגִיעֲךָ
יֹאכַל עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ וְהָיִיתָ רַק עָשׁוּק
וְרָצוּץ כָּל־הַיָּמִים׃ 34 וְהָיִיתָ מְשֻׁגָּע מִמַּרְאֵה
עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ 35 יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין רָע עַל־
הַבִּרְכַּיִם וְעַל־הַשֹּׁקַיִם אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא
מִכַּף רַגְלְךָ וְעַד קָדְקֳדֶךָ׃ 36 יוֹלֵךְ יְהוָה אֹתְךָ
וְאֶת־מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל־גּוֹי אֲשֶׁר
לֹא־יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים
אֲחֵרִים עֵץ וָאָבֶן׃ 37 וְהָיִיתָ לְשַׁמָּה לְמָשָׁל
וְלִשְׁנִינָה בְּכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר־יְנַהֶגְךָ יְהוָה שָׁמָּה׃
38 זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי יַחְסְלֶנּוּ
הָאַרְבֶּה׃ 39 כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא־תִשְׁתֶּה
וְלֹא תֶאֱגֹר כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת׃ 40 זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ

32 הוא זה. תחללנו בשנה הרביעית לאכול פריו: וכלות אליהם מצפות
37 עליה' שישובו ואינם שבים כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עינ': לשמה
אש"ו ואשטור"דישון (פערבעטייבונג) כל הרואה אותך ישום עליך. למשל כשתבא
מכה רעה על אדם יאמרו זו דומה למכת פלוני. ולשנינה ל' ושננתם ידברו
38 בך וכן תרגומו ולשועי ל' ספור ואשתעי: יחסלנו יכלנו ועל שם כך נקר' חסיל
שמכלה

הגהת · המקרא.

37 ולשנינה לשון ושננתם וכו', עיין מ"ש לעיל ו' ז'.

כי

בְּכָל־גְּבוּלֶךָ וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ׃
41 בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא־יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי׃
42 כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל׃ הַגֵּר
43 אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה
44 וְאַתָּה תֵרֵד מַטָּה מָּטָּה׃ הוּא יַלְוְךָ וְאַתָּה לֹא
תַלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃
45 וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדָפוּךָ
וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר
46 צִוָּךְ׃ וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

40 שמכלה את הכל: כי ישל ישיר פירותיו לשון ונשל הברזל (דברים יט):
42 ירש הצלצל יעשנו הארבה רש מן הפרי. יירש יעני. צלצל מן ארבה,
וא"א לפרש יירש לשון ירושה שאם כן היה לו לכתוב ירש ולא ל' הורשה וגרושין
שאם

הכנת המקרא.

40 כי ישל ישיר פירותיו ל' ונשל הברזל; רצונו שהתיבה מן הפעלים שאות ראשונה שלהם נו"ן שמדרכם להפיל הנו"ן והם בלשון יִפְעַל וַיַּפְעִיל כידוע מדרך הדקדוק וקוראים אותם חסרי פ"א נו"ן, והיא פועל יוצא ופירושו יַשִּׁיר, והפועל הוא זיתך שפירושו עץ זית שלך, והפעול הם הפירות הנושרים, וכבר הזכרתי לעיל ח' ח' כי זית שם לאילן גם לפרי.

42 ירש הצלצל יעשנו הארב' רש מן הפרי, יירש יעני וכו' עכה"ד, דע כי מלת ירש משמש בהרב' לשונות, יש לשון ירושה, ויש לשון החזקת נחלה, ויש לשון גירושין, ויש לשון השמדה, ויש לשון התמסכנות ועניות, ועל חמשת הלשונות האלה מצאנוהו מתורגם בת"א, אך שרוב לשון ירושה והחזקת נחלה הוא נבנה בבנין הקל, ורוב לשון גירושין והשמדה בבנין הפעיל, ורוב לשון עניות והתמסכנות בבנין נפעל ומעטים בבנין הפעיל, וכבר כתבתי בפ' בשלח אצל תורישמו ידי (שמות טו ט) איך הוכחו כל ההוראות האלה בשרש ירש ע"ש, והנה מלת יירש דעניננו הוא לבדו מבנין הכבד הדגוש ואין לו חבר במקרא' (זולת הלירשנו השופטי' י"ד ט"ו לדעת המעמידים היו"ד בגעיא) לכן היא מסופק הפתרון, ואונקלוס תרגמו יחסניניה כמו שתרגם גם באו
ורשו

תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה 47
וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל׃ וְעָבַדְתָּ אֶת־אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר 48
יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר
כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל־צַוָּארֶךָ עַד הִשְׁמִידוֹ
אֹתָךְ׃ יִשָּׂא יְהוָה עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה 49
הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־
תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ׃ גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים 50
לְזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן׃ וְאָכַל פְּרִי בְהֶמְתְּךָ וּפְרִי־ 51
אַדְמָתְךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ אֲשֶׁר לֹא־יַשְׁאִיר לְךָ דָּגָן
תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַד
הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ׃ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ עַד רֶדֶת 52
חֹמֹתֶיךָ הַגְּבֹהוֹת וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אַתָּה בֹּטֵחַ
בָּהֵן בְּכָל־אַרְצֶךָ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־

שאם כן היה לו לכתוב יורש: מרוב כל בעוד שהיה לך כל טוב: כאשר 47 49
ידאה הנשר פתאום ודרך מכלאת ויקלו סוסיו. לא תשמע לשונו לא
תכיר לשונו וכן תשמע חלום לפתור אותו (בראשית מא) וכן כי שומע יוסף
(בראשית מב) אינטי"כדרי(פֿערשטעהן): עד רדת חומותיך ל' רדוי וכבוש: 52
ואכלת

הגהת · המקרא.

וירשו את הארץ עלה רש כאשר דבר ה', דברים א' ח' וכ"א, עלו ורשו את
הארץ, דברים ט' כ"ג, והראב"ע והרד"ק פירשוהו לשון הורשה וגירושין,
ובשני הפירושים האלה מאן רש"י ז"ל שאילו כדעת ת"א הי' לו ליכתב ירַשׁ
בבנין הקל ככל ל' ירוש שבמקר', ואילו ל' גירושין הי' לו ליכתב יוֹרִישׁ
בבנין הפעיל כמנהג הל', לכן פי' הוא ז"ל ל' רישות והוא פועל יוצא, הארבה
יעשנו רש מן הפרי, ובעבור שהארבה רגיל לכלות הפירות ועסקו בכך לכך
הוציאו הכתוב בבנין הכבד הדגוש כמו שבארתי בטוב בפ' שמות (א' ט"ו) אצל
למילדות העבריות, מ"ש.

עד רדת חומותיך, ל' רידוי וכיבוש; כבר פירשתי לעיל כ' כ'. 52

יעלם

ארצך אשר נתן יהוה אלהיך לך: ואכלת פרי
בטנך בשר בניך ובנתיך אשר נתן־לך יהוה
אלהיך במצור ובמצוק אשר־יציק לך איבך:
האיש הרך בך והענג מאד תרע עינו באחיו
ובאשת חיקו וביתר בניו אשר יותיר: מתת
לאחד מהם מבשר בניו אשר יאכל מבלי
השאיר־לו כל במצור ובמצוק אשר יציק לך
איבך בכל־שעריך: הרכה בך והענגה אשר
לא־נסתה כף־רגלה הצג על־הארץ מהתענג
ומרך תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה:
ובשליתה היוצת מבין רגליה ובבניה אשר חסר א'
תלד כי־תאכלם בחסר־כל בסתר במצור
ובמצוק אשר יציק לך איבך בשעריך: אם־לא
תשמר לעשות את־כל־דברי התורה הזאת
הכתבים בספר הזה ליראה את־השם הנכבד
והנורא הזה את יהוה אלהיך: והפלא יהוה
את־מכתך ואת מכות זרעך מכות גדלת

ואכלת בשר בניך במצור מחמת שיהיו צרין על העיר ויהיה שם מצוק עקת,
רעבון: הרך בך והענוג הוא הרך הוא הענוג לשון פינוק ומהתענג ומרך
מוכיח עליהם שניהם אחד אע"פ שהוא מפונק ודעתו קצה בדבר מיאוס
ימתק לו לרעבונו בשר בניו ובנותיו עד כי תרע עינו בבניו הנותרים מתת
לאחד מהם מבשר בניו אחיהם אשר יאכל, ד"א הרך בך הרחמני ורך הלבב
מרוב רעבונו יתאכזרו ולא יתנו מבשר בניהם השחוטים לבניהם הנותרים:
תרע עינה באיש חיק' ובבנ' ובבת' הגדולים: ובשלית' בניה הקטני', בכלן
תהא עינה צר' כשתאכל את האחד מליתן לאשר אצלה מן הבשר: והפלא ה'

וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים׃ 60 וְהֵשִׁיב בְּךָ אֵת כָּל־מַדְוֵה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדָבְקוּ בָּךְ׃ 61 גַּם כָּל־חֳלִי וְכָל־מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם יְהוָה עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ׃ 62 וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת אֲשֶׁר הֱיִיתֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ 63 וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם

את מכותך מופלאות ומובדלות משאר מכות. ונאמנות ליסרך לקיים שליחותן: 60 אשר יגורת מפניהם מפני המכות כשהיו ישראל רואים מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבאו גם עליהם תדע שכן כתוב אם שמוע וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרי' לא אשים עליך (שמו' ב), אין מיראין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו: 61 יעלם ל' עליה: 62 ונשארתם במתי מעט תחת וגו', מועטין חלוף מרובין: 63 כן ישיש ה' את אויביכם עליכם הבכת המקדש.

61 יעלם ל' עלי'; ר"ל שהתיבה מבנין הפעיל ומשרש עלה והמ"ם לפי' כינוי הנסתרים כמו ויעלם אל ראש ההר (שופטים יז ג) ויעלם שלמה למס (מ"א ט' כ"א), אלא שמלת יעלם נשתנה מעט שבא בה העי"ן בשו"א לבד שלא כמנהג חביריה, וכבר מצאנו לה דומים בתיבות אחרות בשרש אסר והפך ועשה ועוד אחרים, ודע שכל לשון עליי' והעלאה למעלה ת"א בלשון סק וסלק, אבל יעלם דעניכא תרגם ייתינון שהוא לשון הבאה, וכאילו כתיב יביאם ה' עליך, וידמה שהוא הוציא יעלם מגזרת על ועלל שבל' ארמי שטעמו ביאה והבאה.

63 כן ישיש ה' את אויביכם עליכם וגו'; בעבור שאמר הכתוב כאשר שש ה' עליכם מבנין הקל הי' לו לומר כמו כן ישוש ה' עליכם דוגמת שנאמר קם ויקום שב וישוב, מאי ישיש? לכן פירשו הרב בלשון הפעיל והוא פועל יוצא ישיש את האויבי' דוגמת האחד יקים את חבירו (קהלת ד י) ולא ישיב את העם (דבר' י"ז י"ו) וחביריה' מבנין הפעיל שכולם פועלים יוצאי' לזולתם, וזהו שאז"ל במס' מגילה דף י' ב' אמר ר"א הוא אינו שש אבל אחרים משיש ודיקא נמי דכתיב כן ישיש ולא כתיב ישוש ש"מ.

ונסחתם

לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: וֶהֱפִיצְךָ
יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה
הָאָרֶץ וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־
יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאָבֶן: וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא
תַרְגִּיעַ וְלֹא־יִהְיֶה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלֶךָ וְנָתַן יְהוָה
לְךָ שָׁם לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ: וְהָיוּ
חַיֶּיךָ תְּלֻאִים לְךָ מִנֶּגֶד וּפָחַדְתָּ לַיְלָה וְיוֹמָם וְלֹא
תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ: בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי־יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב
תֹּאמַר מִי־יִתֵּן בֹּקֶר מִפַּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד
וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה: וֶהֱשִׁיבְךָ יְהוָה׀
מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־

עליכם להאביד וגו'. ונסחתם ל' עקירה וכן בית גאים יסח ה' (משלי טו): ועבדת שם אלהים אחרים כתרגומו לא עבודת אלוהות ממש אלא מעלים מס וגולגליות לכומרי ע"א: לא תרגיע לא תנוח כמו וזאת המרגעה (ישעי' כו): לב רגז לב חרד כתרגומו דחיל, כמו שאול מתחת רגזה לך (ישעי' יד), שמעו עמים ירגזון (שמו' טו), ממסגרותם ויחרגו (שמואל ב כב). וכליון עינים מצפה לישועה ולא תבא: חייך תלואים לך על הספק כל ספק קרוי תלוי שאין אנו יודעים היום בחרב הבאה עלינו ורבותינו דרשו זה הלוקח תבואה מן השוק. לא תאמין בחייך זה הסומך על הפלטר: בבוקר תאמר מי יתן ערב ויהיה הערב של אמש. ובערב תאמר מי יתן בקר של שחרית שהצרות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה: באניות בספינות

הבנת המקרא.

ונסחתם לשון עקירה וכן בית גאים יסח ה' עכ"ל, ור"ל שהגון לפי' בנין נפעל כנו"ן של ונגפתם לפני אויביכם וריעיו, והי' ראוי ונכסחתם שא שנפלה נו"ן השרש כמנהגו בלשון כפעל גם בלשון יפעל כמו יסח ה' שבתשלומו הוא ינסח, וככר הזכירו הרב בפ' שמות ג' כ"ב אצל ונצלתם את מצרים ע"ש.

תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאֵין קֹנֶה׃ ס אֵלֶּה דִבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב׃ פ שביעי כט וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ׃ הַמַּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם׃ וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד

בספינות בשניה. והתמכרתם שם לאויביך אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים ולשפחות. ואין קונה כי יגזרו עליך הרג וכליון. והתמכרתם בלעז איפורוו"כדרין וו"ש (איהר ווערדעט אייך פייל ביעטהן) ולא יתכן לפרש והתמכרתם בל' ונמכרתם על ידי מוכרי' אחרי' מפני שכא' אחריו ואין קונ': לכרות את בני ישראל שיקבלו עליהם את התורה בא"ה ובשבועה. מלבד הברית קללות שבתורת כהני' שנאמרו בסיני: ולא נתן ה' לכם לב לדעת להכיר את חסדי הקב"ה ולידבק בו עד היו' הז' שמעתי שאותו היו' שנתן מש' ספר התורה לבני לוי כמו שכתוב ויתנה אל הכהנים בני לוי (דברים לא) באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום

הבנת המקרא.

8 והתמכרתם וכו', וכן פי' הרא"בע והתמכרתם איננו כמו ונמכרתם רק פירושו אתם תבקשו למכור עצמיכם אנשים ונשים ואין קונה עכ"ל, ובסוף ס' נחות בשער בנין התפעל תמצא מבואר ההבדל שבין בנין נפעל להתפעל, גם במכלול בטור השמיני דף כ"ח ב' די"ק, והוא בדף כ"ז א' ר"פ, ועיקר הוראת ההתפעל על ציור ענין מה אשר בנפש יהיה כן חוץ לנפש או לא יהי' כן, דוגמת והתברך בלבבו דלקמן כ"ט י"ח.

4 הַיּוֹם הַזֶּה׃ וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר
לֹא־בָלוּ שַׂלְמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם וְנַעַלְךָ לֹא־בָלְתָה
5 מֵעַל רַגְלֶךָ׃ לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא
שְׁתִיתֶם לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
6 וַתָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן
וְעוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם׃
7 וַנִּקַּח אֶת־אַרְצָם וַנִּתְּנָהּ לְנַחֲלָה לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי
8 וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי
הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ פ
9 אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל
10 אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃ טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב
11 מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ׃ לְעָבְרְךָ

מחר לא לכם נתנה לנו נתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו׳, היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום:

6 ותבאו אל המקום הזה עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד אל תבעטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת, ד״א ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד מ׳ שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד ולפיכך ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו׳:

9 אתם נצבים מלמד שכינסם משה לפני הקב״ה ביו׳ מותו להכניסם בברית, ראשיכם שבטיכם ראשיכם לשבטיכם. זקניכם ושוטריכם החשוב חשוב
10 קודם ואחר כך כל איש ישראל: מחוטב עציך מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם
11 המה בערמה (יהושע ט) ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים: לעברך

בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם׃ לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם
12 וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃
13 וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת
14 וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת׃ כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ
עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ
15 פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם׃ כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ

להיותך עובר בברית, ולא יתכן לפרשו כמו להעבירך אלא כמו לעשותכם אותם (דברים ד). לעברך בברית דרך העברה כך היו כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בנתים כמו שנאמר העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו (ירמי׳ לד): 12 למען הקים אותך היום לו לעם כל כך הוא נכנס לטרוח למען קיים אותך לפניו לעם. והוא יהיה לך לאלהים לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם, עד כאן פירשתי לפי פשוטו של פרשה, ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ ממ״ט שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעסת׳ למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימין לפניו. היום כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם והקללות והייסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו ואף פרשה של מעלה מזו פיוסין הם אתם ראיתם אשר עשיתי, ד״א אתם נצבים לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס ממשה ליהושע לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם וכן עשה יהושע וכן שמואל התיצבו ואשפטה אתכם (שמואל א יב) כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול:
14 ואת אשר איננו פה ואף עם דורות העתידים להיות: 15 כי אתם ידעתם

הבנת המקרא:

11 לעברך להיותך עובר בברית וכו׳, רצונו שאין הכ״ף לסי׳ הפעול שיתפרש לעבור אותך כמו להרגך שפירושו להרוג אותך שהרי כל לשון עבר הנבנה בבנין הקל פועל עומד הוא ובלתי יוצא לפעול זולת הפועל ואילו יהי׳ פירושו לעבור איתך היה לו ליכתב להעבירך בבנין הפעיל, לזאת פירש הרב לעברך
להיותך

בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם
16 אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם׃ וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֵת
17 גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם׃ פֶּן־
יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט
אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת
לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ
18 פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה׃ וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי
הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם
יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת

וגו', ותראו את שקוציהם, לפי שראיתם האומות ע"א ושמא היה לב אחד
16 מכם אותו ללכת אחריהם: ותראו את שקוציהם על שם שהם מאוסים
כשקצים. גלוליהם מסריחים ומאוסין כגלל. עץ ואבן אותן של עצים ושל
אבנים ראיתם בגלוי לפי שאין הנכרי ירא שמא יגנבו אבל של כסף וזהב עמהם
17 בחדרי משכיתם הם לפי שהם יראים שמא יגנבו: פן יש בכם וגו', לפיכך
אני צריך להשביעכם. פן יש בכם שמא יש בכם. אשר לבבו פונה היום
מלקבל עליו הברית. שרש פרה ראש ולענה שרש מגדל עשב מר כגידין
18 שהם מרים כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכ': והתברך בלבבו ל' ברכה
יחשוב בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה
לי. והתברך בנדי"ר שו"א בלעז (ווירד זיך זעגנען) כמו והתגלא והתפלל.
בשרירות לבי אלך במראית לבי כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כד) כלומר
מה שלבי רואה לעשות. למען ספות הרוה לפי שאוסיף לו פורענות על
מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאצרפם עם
המזיד ואפרע ממנו הכל וכן תרגם אונקלוס בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא
על

הבנת המקרא.

להיותך עובר וכו' והכ"ף לכי' הפועל והביא לו ראי' ממלת לעשותכם אותם
(לעיל ד' י"ט) שגם בו הכנוי כם לסי' הפועלים ופירושו להיותכם עושים
לא לסי' הפעולים לעשות אתכם שהרי אחריו מלת אותם שהם הפעולים,
ועיין מ"ש בראשית י"א ו' וזה החלם לעשות.

18 והתברך בלבבו לשון ברכה יחשוב בלבו וכו', פירשתיו לעיל כ"ח ס"ח
והתמכרתם.

הכתובה

הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה׃ [19] לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ [20] וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה׃ [21] וְאָמַר

על זדונותא שאוסיף לו אני השגגות על הזדונות. רוה שוגג שהוא עושה כאדם שכור שלא מדעת. צמאה שהוא עושה מדעת ובתאוה: [19] יעשן אף ה׳ על ידי כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף וכן עלה עשן באפו (שמואל ב כב) ואף על פי שאין זו לפני המקו׳ הכתוב משמיע את האזן כדרך שהיא רגילה ויכול׳ לשמוע כפי דרך הארץ. וקנאתו ל׳ חימה אכפרנ״מינט (איפער) אחיזת לבישת נקמה ואינו מעביר על המדה: [20] הכתובה בספר התורה הזה ולמעלה הוא אומר בספר התורה הזאת גם כל חלי וכל מכה וגו׳ (דברי׳ כח) הזאת ל׳ נקבה מוסב אל התורה, הזה ל׳ זכר מוסב אל הספר ועל ידי פיסוק הטעמי׳ הן נחלקים לשתי לשונות בפרשת הקללות הטפחה נתונה תחת בספר והתורה הזאת דבוקים זה בזה לכן אמר הזאת וכאן הטפחה נתונה תחת התורה נמצא ספר התור׳ דבוקים זה לזה לפיכך

ספכת המקרא.

[20] הכתובה בספר התורה הזה ולמעלה (כ״ט ס״א) הוא אומר בספר התורה הזאת וכו׳ : דברי הרב, מבוארין, בעצמ׳, אלא כדי שלא תקשה עליו והרי לא ימוש ספר התורה הזה (יהושע א ח) שמלת התורה במשרת מחובר עם הזה ומ״מ אמר הזה בל״ז? לזאת אשכילך ואורך שבכל מק ס שיש שם שני משרתים לטעם לעולם המשרת הראשון קל מן השני ובמקום מקף הוא עומד וכאילו הוא ספר־התורה הזה, ומוסב הז׳ על ספר לא על התור׳, וכמוהו עלה אל־הר העברים הזה (לקמן לב מח) על כרחך מלת הזה מוסב על הר לא על העברים, וכן וירא יושב הארץ הכנעני (בראשית כ יא) שיעורו וירא יושב הארץ, ומי הוא זה? היא הכנעני, וכן וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום לאמר (שופטי׳ יא יז) ועוד רבים כמוהם, וכן הדין נותן כי המשרת היותר קרוב אל המלך והוא רואה את פני המלך יש לו כח יותר מאותו המשרת הרחוק ממנו ודבק במשרת השני, ומטעם זה כאשר ישתנה המתג של המשרת לעולם: ישתנה אותו המתג הקרוב אל המלך לא הרחוק ממנו כמו מוֹשְׁבֹתֵיכֶם וריע״ו, אך קשה את דברי האלה הזאת.

הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם
וְהַנָּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־
מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה
יְהוָה בָּהּ׃ גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָל־אַרְצָהּ לֹא תִזָּרַע
וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת
סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה
בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ׃ וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה
יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֳרִי הָאַף הַגָּדוֹל
הַזֶּה׃ וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם וְלֹא
חָלַק לָהֶם׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא
עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה׃
וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה
וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ
וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה

לשון זכר נופל אחריו שהלשון נופל על הספר: לא ידעום לא ידעו בהם
גבורות אלוהות. ולא חלק להם לא נתנם לחלק, ואנקלוס תרגם לא אטיבא
לכון לא הטיבו להם שום טובה, ולשון לא חלק אותו אלוה שבחרו להם לא
חלק להם שום נחלה ושום חלק: ויתשם ה' כתרגומו וטלטלינון וכן אנכי
נותשם מעל אדמתם (ירמיה יב): הנסתרות לה' אלהינו ואם תאמרו מה
בידינו לעשות אתה מענים את הרבים על הרהורי היחיד שנאמר פן יש בכם

הַזֹּאת׃ ס רביעי (שני במחובר)

1 וְהָיָה כִי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה׃ 2 וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ 3 וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה׃ 4 אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ׃ 5 וֶהֱבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ

איש וגו׳ ואחר כך וראו את מכות הארץ ההיא והלא אין אדם יודע טמונותיו של חבירו אין אני מעניש אתכם על הנסתרות שהן לה׳ אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבי׳, נקוד על לנו ולבנינו לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה: 3 ושב ה׳ אלהיך את שבותך היה לו לכתוב והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם, ועוד יש לומר שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל (ישעיה כז), ואף בגליות שאר האומות מצינו כן ושבתי את שבות מצרים

הבנת המקרא.

3 ושב ה׳ אלהיך את שבותך הי׳ לו ליכתב והשיב וכו׳; בעבור שמלת ושב פועל עומד בבנין הקל ואינו נופל אחריו לומר את שבותך שהוא הפעול והי׳ לו לומר והשיב בבנין הפעיל לזאת אז״ל (במגילה כט א) שהשכינה שרויה וכו׳ וא״כ יהי׳ פי׳ את שבותך עם שבותך, ולפירושו השני יהי׳ מלת ושב תאומית עומד מצד אחד ויוצא מצד אחר, ועיין לקמן ל״א ז׳.

וירשתה והיטבך והרבך מאבתיך: ומל יהוה
אלהיך את־לבבך ואת־לבב זרעך לאהבה
את־יהוה אלהיך בכל־לבבך ובכל־נפשך
למען חייך: ונתן יהוה אלהיך את כל־האלות
האלה על־איביך ועל־שנאיך אשר רדפוך:
ואתה תשוב ושמעת בקול יהוה ועשית את־
כל־מצותיו אשר אנכי מצוך היום: והותירך
יהוה אלהיך בכל ׀ מעשה ידך בפרי בטנך
ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטבה כי ׀
ישוב יהוה לשוש עליך לטוב כאשר־שש על־
אבתיך: כי תשמע בקול יהוה אלהיך לשמר
מצותיו וחקתיו הכתובה בספר התורה הזה
כי תשוב אל־יהוה אלהיך בכל־לבבך ובכל־
נפשך: ס ששי כי המצוה הזאת
אשר אנכי מצוך היום לא־נפלאת הוא ממך
ולא־רחקה הוא: לא בשמים הוא לאמר מי
יעלה־לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה
ונעשנה: ולא־מעבר לים הוא לאמר מי יעבר־

(יחזקאל כט יד): לא נפלאות היא מכוסה היא ממך כמו שנאמר כי
יפלא (דברים יז) אחרי יתכסי ותרד פלאים (איכה א) ותרד במטמוניות מכוסה
מכוסה נטמון: לא בשמים היא שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות

הבנת המקרא.

לא נפלאת היא ממך וגו'; פירשתי לעיל י"ז ח' כי יפלא.

לָּנוּ אֶל־עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ
וְנַעֲשֶׂנָּה׃ כִּֽי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ 4
וּבִֽלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ׃ ס שביעי (רביעי במחובר) רְאֵה 5
נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב
וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע׃ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם 6
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו
וְלִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ
וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע 7
וְנִדַּחְתָּ וְהִֽשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם׃
הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן 8
יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן
לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־ 9
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי

אחריה ללמדה: כי קרוב אליך התורה נתנה לכם בכתב ובעל פה:
את החיים ואת הטוב זה תלוי בזה אם תעשה טוב הרי לך חיים ואם תעשה
רע הרי לך המות והכתוב מפרש והולך היאך: אשר אנכי מצוה אתכם
היום לאהבה הרי הטוב ובו תלוי וחיית ורבית, הרי החיים: ואם יפנה
לבבך הרי הרע: כי אבד תאבדון הרי המות: העידותי בכם היום
את השמים ואת הארץ שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם הרעה
יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת, ד"א העידותי בכם את השמים וגו'
אמר להם הקב"ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו
את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העול' כענין שנאמר
וזרח השמש ובא השמש (קהלת א) הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא
שנתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה
שעורים ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר ואם
חוטאין אין מקבלין פורענו' לא שנו את מדתם אתם שאם זכיתם תקבלו שכר

לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן
20 תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ: לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ
יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת
לָהֶם: פ

1 וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־
2 יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיהוָה
3 אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הוּא ׀ עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־יַשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר
לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: * וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם
4 כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי
5 וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם: וּנְתָנָם יְהוָה
לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי

ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה. ובחרת בחיים אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים, כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפ' ואומר לו את זה ברור לך וע"ז נאמר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי (תהלי' יו) הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך:

1 וילך משה לא אוכל עוד לצאת ולבא, יכול שתשש כחו ת"ל לא כהתה עינו ולא נס לחה (דברי' לד) אא מהו לא אוכל אינו רשאי שנטלה ממנו רשות
2 ונתנה ליהושע: וה' אמר אלי זהו פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה' אמר אלי. אנכי היום היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה אמות, דבר אחר לצאת ולבא בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות

אֶתְכֶם׃ 6 חִזְקוּ וְאִמְצוּ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ
מִפְּנֵיהֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא
יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ׃ ס שלישי (חמישי במחובר) 7 וַיִּקְרָא
מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל
חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם
וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם׃ 8 וַיהוָה הוּא הַהֹלֵךְ
לְפָנֶיךָ הוּא יִהְיֶה עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ
לֹא תִירָא וְלֹא תֵחָת׃ 9 וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה
הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנֹּשְׂאִים
אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃*
10 וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים
בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת׃ 11 בְּבוֹא כָל־
יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם

6 7 המכה: לא ירפך לא יתן לך רפיון להיות כעזב ממכו: כי אתה תבוא את העם הזה אמרי את תיעול עם עמא הדין משה א"ל ליהושע זקנים שבדור יהיו עמך הכל לפי דעתן ועצתן אבל הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם (יהושע א) תביא על כרחם הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור:
9 10 ויכתב משה ויתנה כשנגמרה כלה נתנה לבני שבטו: מקץ שבע שנים בשנה ראשונה של שמטה בשמינית ולמה קורא אותה שנת השמטה שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית:

הבנת המקרא.

6 לא ירפך לא יתן לך רפיון וכו'; פירשתי לעיל ד' ל"א.
7 כי אתה תבוא, אמרי את תיעול עם עמא הדין וכו'; בעבור שמלת תבוא בבנין הקל הוא עומד ובלתי יוצא לזולתו לכן הוצרך הרב לפרש מלת את כמו עם וכן ת"א תיעול עם עמא הדין, אבל כי אתה תביא את בני ישראל שהוא מבנין הפעיל והוא יוצא ת"א תעיל ית בני ישראל.

נבר

אשר יבחר תקרא את־התורה הזאת נגד כל־
12 ישראל באזניהם: הקהל את־העם האנשים
והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען
ישמעו ולמען ילמדו ויראו את־יהוה אלהיכם
ושמרו לעשות את־כל־דברי התורה הזאת:
13 ובניהם אשר לא־ידעו ישמעו ולמדו ליראה
את־יהוה אלהיכם כל־הימים אשר אתם חיים
על־האדמה אשר אתם עברים את־הירדן
שמה לרשתה: פ חמישי (ששי במחובר)
14 ויאמר יהוה אל־משה הן קרבו ימיך למות
קרא את־יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו
וילך משה ויהושע ויתיצבו באהל מועד:
15 וירא יהוה באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד
16 הענן על־פתח האהל: ויאמר יהוה אל־משה
הנך שכב עם־אבתיך וקם העם הזה וזנה ׀ אחרי ׀
אלהי נכר־הארץ אשר הוא בא־שמה בקרבו

11 שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית: תקרא את התורה הזאת המלך היה קורא ומתחלת אלה הדברים כדאיתא במסכת
12 סוטה על בימה של עץ שהיו עושין בעזרה: האנשי' ללמוד. והנשי' לשמוע.
14/16 והטף למה באו לתת שכר למביאיהם: ואצונו ואזרזנו: נכר הארץ גויי
הארץ

הגהת המקרא.

16 נכר הארץ, גויי הארץ; ר"ל שאין נכר תאר אל אלהי כי אין מדרך המקרא להסמיך המתואר אל התאר, ועוד שהי' לו לומר נכרי בלשון רבים כמו אלהים אחרים לזאת אמר הרב שמלת נכר הוא תאר אל הגוי יושב הארץ
והוא

וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ׃ 17 וְחָרָה אַפִּי בוֹ בַיּוֹם־הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי־אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה׃ 18 וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי פָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ 19 וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ * כִּי־אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאֲדָמָה 20 אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ וְאָכַל וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי׃ 21 וְהָיָה כִּי־תִמְצֶאןָ אֹתוֹ

(שני)

17 19 הארץ: והסתרתי פני כמו שאיני רואה בצרתם: את השירה הזאת האזינו השמי' עד וכפר אדמתו עמו (דברים לב): 20 ונאצוני והכעיסוני וכן

הבנת המקדש.

והוא הנקרא נכר הארץ וכמו שתאמר כל בן נכר, ובני נכר, הסירו את אלהי הנכר, ונפתח הכ"ף בעבור המוקף.

18 רעות רבות וצרות המפרש וצרות שם דבר לעצמו ומתרגם פיעלע אונ: גיגענפאללע אונד דראנגזאלען הוא טועה שא"כ הי' לו ליכתב רעות וצרות רבות, לכן רבות וצרות שניהם תארים לרעות שימצאום רעות רבות בכמותן וצרות באיכותן דוגמת מכות גדולות ונאמנות וחלים רעים ונאמנים דלעיל כ"ח נ"ט ששניהם תארים אל המכות ואל החלאים, ולכן יתורגם פיעלע אונד ווידרווערטיגע איבל, וכבר הבינוהו רז"ל באמרם במס' חגיגה דף ה' א' מאי רעות וצרות? אמר רב רעות שנעשו צרות זו לזו כגון זיבורא ועקרבא (פי' שנשכו זיבורא ועקרבא ביחד אין רפואה למכתו שרפואה לנשיכה זו קשה לנשיכה זו, ועי"ש פי' רש"י ובערוך ערך זבורא.

רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו כי ידעתי את־יצרו אשר הוא עשה היום בטרם אביאנו אל־הארץ אשר נשבעתי: [22] ויכתב משה את־השירה הזאת ביום ההוא וילמדה את־בני ישראל: [23] ויצו את־יהושע בן־נון ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את־בני ישראל אל־הארץ אשר־נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך: [24] ויהי ככלות משה לכתב את־דברי התורה־הזאת על־ספר עד תמם: [25] *ויצו משה את־הלוים נשאי ארון ברית־יהוה לאמר: [26] לקח את ספר התורה הזה ושמתם אתו מצד ארון ברית־יהוה אלהיכם והיה־שם בך לעד: [27] כי אנכי ידעתי את־מריך ואת־ערפך הקשה הן בעודני חי עמכם היום ממרים היתם עם־יהוה ואף כי־אחרי מותי: [28] הקהילו אלי את־כל־זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה

שביעי

מפטיר

21 וכן כל כיוצא בזה כעס: וענתה השירה הזאת לפניו לעד שהתריתי בו בתוכה על כל המוצאות אותו. כי לא תשכח מפי זרעו הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי: 23 ויצו את יהושע בן נון מוסב למעלה כלפי שכינה כמו שמפורש על הארץ אשר נשבעתי להם: 26 לקוח כמו זכור שמור הלוך. מצד ארון ברית ה' נחלקו בו חכמי ישראל בב"ב יש מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח וי"א מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון: 28 הקהילו אלי ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל

רפה עמוד: ואעידה* בם את השמים ואת הארץ: כי ידעתי 29 אחרי מותי כי השחת תשחתון וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני יהוה להכעיסו במעשה ידיכם: 30 וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם: פ

נוסח הפתוחה בראש וסוף השירה מבוארת בשירת הים.

לב

1 האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי:

2 יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי

את הקהל לפי שנאמ' עשה לך (במדב' י') ולא השליט יהושע עליהם ואף בחייו נגנזו קודם יום מותו (ס"א ביום מותו) לקיים מה שנא' אין שלטון ביום המות (קהל' ח). ואעיד' בם את השמי' ואת הארץ וא"ת הרי כבר העיד למעל', העידותי בכם היום וגו' (דברי' ל) לישרא' אמר אבל לשמי' ולארץ לא אמר ועכשו 29 בא לומר האזינו השמי' וגו': אחרי מותי כי השחת השחיתון והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנא' ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע (יהושע כד) מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו כל זמן שיהושע חי הי' נרא' למש' כאלו הוא חי.

1 האזינו השמים שאני מתרה בהם בישרא' ותהיו עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ, ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהן קיימים לעולם, ועוד שאם יזכו יבאו העדים ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואחר כך ואבדתם מהרה (דברים יא) על ידי האומות: 2 יערף כמטר לקחי זו היא העדות שתעידו שאני אומר בפניכם תור' שנתתי לישרא' שהיא חיי' לעול' כמטר הזה שהוא חיים לעול' כאשר יערפו השמי' טל ומטר. יערף ל' יטיף וכן ירעפון דשן (תילי' סה) יערפו

הגהת המקדש.

2 יערף יטיף, יערף ל' נטיפה וכן ירעפון דשן, יערפו טל; כ"ה בדפוסים קדמונים

---

*) ואעידה צ"ל בראש עמוד, והסופר ידקדק העמודים כדי להניח חלק באמצע כל שטה ושטה מן השירה כשיעור פ' סתומה.

כשעירם עלי דשא וכרביבים עלי עשב:
כי שם יהוה אקרא הבו גדל לאלהינו:
הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט
אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא:
שחת לו לא בניו מומם דור עקש ופתלתל:

יערפו על (צקין לג). הול כמל שהכל שמחים בו לפי שהמטר יש בו עצבים לבריות (ס"א יש עצבים בו) כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין. כשעירים לשון רוח סערה כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן. וכרביבים טיפי מטר נראה לי על שם שיורה כחץ נקרא רביב כמה דאת אמר רובה קשת (בראשית כא). דשא ארב"רין (גרינבט) עטיפת הארץ מכוס' בירק. עשב קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב: כי שם ה' אקרא הרי כי משמש בל' כאשר כמו כי תבאו אל הארץ (ויקרא כג) כשאקרא ואזכיר שם ה' אתם הבו גודל לאלהינו וברכו שמו מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש: הצור תמים פעלו אף על פי שהוא חזק כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו. אל אמונה לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואע"פ שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו. ואין עול אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה. צדיק וישר הוא הכל מצדיקים עליהם את דינו וכך ראוי וישר להם צדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להצדיקו: שחת לו וגו', כתרגומו חבילו להון ולא ליה. בניו מומם בניו היו והשחתה שהשחיתו היא מומם, בניו מומם מומם של בניו הי' ולא מומו. דור עקש עקום ומעוקל כמו ואת הישרה יעקשו (מיכה ג) ובלשון משנה חולדה שעיניה עקומות ועקושות. ופתלתול אכטו"רטיליים (פערדרעהט) כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבת

הגדיל

הבנת המקרא.

קדמוני' וכ"י וכן עיקר כי לא מצאנו בכל המקר' יערפו דשן רק ירעפון דשן, והורה הרב בזה שהוא מן המלות ההפוכות כמו עלג ולעג, כבש וכשב, שמלה ושלמה ודומיהם.

דשא ארבי"ן עטיפת הארץ וכו', מבואר בריש פ' בראשי' תדשא הארץ.

שחת לו וגו' כתרגומו חבילו להון וכו' עכ"ד; מליצת הכתוב הזה קש' מאוד לפי שמלת שחת פעל עבר ליחיד נסתר ולא ידענו אהיכא קאי ומי הוא זה אשר שחת, שהרי לעיל מניה הי' הדבור מן השם ית' הצור תמים פעלו וגו' צדיק וישר הוא, ועדיין לא הזכיר ישראל לא בשמם ולא באחד מכינוייהם עד שיתכן לומר עליו שחת, ואין לומר שקאי על מלת בניו שאחריו שא"כ

הי'

הַ לַיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם 6

הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ׃ ש

זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר 7

הגדיל, פתלתול מן התיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל:
6 הלה' תגמלו זאת ל' תימה וכי לפניו אתם מקניטין שיש בידו ליפרע מכם ושהיטיב לכם בכל הטובות. עם נבל ששכחו את העשוי להם. ולא חכם להבין את הנולדות שיש בידו להיטיב ולהרע. הלא הוא אביך קנך שקנאך שקננך בקן הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה. הוא עשך אומה באומות. ויכוננך אחרי כן בכל מיני בסיס וכן, מכם כהנים מכם נביאים
7 ומכם מלכים כרך שהכל תלוי בו: זכור ימות עולם מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו. בינו שנות דור ודור דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס ודור המבול ששטפם, ד"א לא נתתם לבבכם על שעבר. בינו שנות דור ודור להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא.

הבנת המקרא.

הי' לו ליכתב שחתו לשון רבים; גם מלת לו מסופקת כי יתכן לפרש לו לעצמו כמו וישא לו נשים ארבע עשרה (דה"ב יג כא) גם יתכן לפרש לו לזולתו כמו וישא לו יהוידע נשים שתים (שם כ"ד ג') שפירושו לו ליואש המלך הנזכר דוגמת ותקח לו אמו אשה (בראשי' כ"א כ"א) כי היתה כוונת יהוידע לבקש זרע למלך אחרי שעתליה המרשעת המיתה את כל זרע המלוכה, ולסבה זאת נשתנה הניגון של ויולד בנים ובנות דיואש מכל ויולד בנים ובנות שבכל המקרא ככתוב במסרת; ויאמר החכם ראב"ע ז"ל י"א כי טעם שחת לו כמו שחתו להם והטעם לנפשם, ואל תתמה בעבור שהמלה ל' יחיד כי כן משפט הלשון הלא תראה זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, והנכון בעיני שהוא כן, שחת לשם, והטעם השחית דרכי השם הנטועים והחקים שנוה, כאילו אמר שחת לו דור עקש שהם לא בניו וזהו מומם, והעד כי כן פירושו הבא אחריו והוא הלה' תגמלו זאת עכ"ל, וגם הרמ"בן פי' ככה ביתר ביאור, ולדעתם מלת לא מחובר עם בניו וטעם לא בניו כמו ואמרתי ללא עמי עמי אתה (הושע ב' כ"ה) וכן הם קנאוני בלא אל במי שאיננו אל, וישבעו בלא אלהים (ירמיה ה' ז') ודומיהם, אכן פסקי הטעמים מתנגדי' להם שהרי מלת לא נתביר להפרידו מן בניו, ויותר נכון ומסכים עם בעל הטעמים הוא פי' הרשב"ם ז"ל שאמר שחת לו שחת ישראל לעצמו כדכתיב שחתך ישראל כי בי בעזרך (הושע י"ג ט') הוא גרם לעצמו השחתה, לא כלומר ולא לאחר, בניו מומם מום הוא כפל לשון של שחת, בניו של הקב"ה הם עשו מום בעצמם, כדכתיב כי משחתם בהם מום בם (ויקר' כב כה) עכ"ל, ובעל מכלול יופי אמר והנכון בעיני שמלת לו שב אל השם

ופירושו

שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ׃

8 בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם

יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

9 כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ׃

10 יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן

שאל אביך אלו הנביאים שנקראים אבות כמו שנאמ' באליהו אבי אבי רכב ישראל (מלכי' ב יב). זקניך אלו החכמי'. ויאמרו לך הראשונות: 8 בהנחל עליון גוים כשהנחיל הקדוש ברוך הוא למכעיסיו את חלק נחלתו הציפן ושטפם. בהפרידו בני אדם כשהפיץ דור הפלגה הי' בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן אלא יצב גבולות עמי' קיימם ולא אבדם. למספר בני ישראל בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם ולמספר שבעים נפש של בני ישראל 9 שירדו למצרים הציב גבולות עמים שבעי' לשון: כי חלק ה' עמו למה כל זאת לפי שהיה חלקו כבוש ביניהם ועתיד לצאת ומי הוא חלקו עמו ומי הוא עמו יעקב חבל נחלתו והוא השלישי באבות המשולש בשלש זכיות זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו הרי שלשה כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדילים והוא ובניו היו לו 10 לנחלה ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק: ימצאהו בארץ מדבר אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו מה שלא עשו ישמעאל ועשו שנאמר וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן (דברים לג). ובתוהו יליל ישימון ארץ ציה ושממה מקום יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות

מקום

סכנת המקרא.

ופירושו כי מומם לא שחת לו כי אם לבניו שהם דור עקש ופתלתול, וכן ת"א חבילו להון ולא ליה עכ"ל, וגם פי' זה בלתי מתיישב על המליצה ולא על משמעות לשון רש"י ז"ל, וידמה לי שהניקוד של שחת הוא שהכנים המפרשים בדחוקים שלפי שהוא דומה לכל פעל עבר מבנין הכבד הדגוש הדחיקו לפרשו ל' פעל כמו שחת מבגדיו, ושחת ארצה, ולכן אין לו התחברות לא עם מה שלפניו ולא עם מה שאחריו כ"א ע"פ הדחק, והנרא' נכון הוא שאיננו ל' פעל כלל אבל הוא שם הפועל של השחתה כמו והדבר אין בהם (ירמי' ה יג) לי נקם ושלם דלהלן, ותדע שכן הוא שהרי הניגון בו מלרע, ואילו ל' פעל הי' ראוי הניגון לשוב למעלה בעבור מל' זעירא שאחריו כמו וכחש בה (ויקר' ה כב) וכחש בו (איו"ח יח), וכן שחתך ישראל כי בי בעזרך (הושע יג ט) גם הוא שם הפועל וטעמו השחתה שלך היא כלומר אתה שחתת את עצמך כי אין שם משחית זולתך, והרד"ק חשב שהיא פעל עבר ליחיד נסתר עם הכינוי

לנוכח

יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ:
כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יא
יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ:

מקום ציה ושממון שנא' לכתך אחרי במדבר (ירמי' ב). יסובבנהו שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וסבבן בתחתית ההר שכפאו עליהם כגיגית. יבוננהו שם בתורה ובינה. יצרנהו מנחש שרף ועקרב ומן האומות. כאישון עינו הוא השחור שבעין שהמאור יוצא הימנו, ואנקלוס תרגם ימצאהו יספיקהו כל צרכו במדבר כמו ומצא להם (דברים יא) לא ימצא לנו ההר (יהושע יז) יסובבנהו אשרינון סחור סחור לשכינתו אוהל מועד באמצע וארבע דגלים לד' רוחות: כנשר יעיר קנו יא נוהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה לחברתה כדי שיעורו בניו ויהא בהם כח לקבלו. יעיר קנו יעורר בניו. על גוזליו ירחף אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע אף הקב"ה שדי לא מצאנוהו שגיא כח (איוב לז) כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מד' רוחות שנאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר הופיע מהר פארן ואתא מרבבות קדש אלוה מתימן יבא (דברים לג) זו רוח רביעית. יפרוש כנפיו יקחהו כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך נושאן על כנפיו אמר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני אף הקב"ה ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות יט) כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בליסטראות מיד. ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו'

הבנת המקרא.

לנוכח כמו כי שִׁלַּחֲךָ ה' (ש"א כ כב) ובעבור שלא הזכיר הכתוב המשחית לכן הוצרך לומר שהוא מוסב על העגל שהזכיר למעלה בריחוק מקום, והוא רחוק שהרי הפסיק ביניהם בכמ' ענינים אחרים, לכן הנכון שהוא שם הפועל והכינוי שב לעצמו כמו לבלתי הפכי את העיר (בראשי' יט כא) וכמו שהבינותיך שם עיין עליו, וככ' שחת לו לעניננא שם הפועל הוא ומלת לו שב על השם הסמוך לו לפניו, ובעבור שכל דברי השיר' הזאת מדברת על העתיד אחר שכבר הביא הפורענות על ישרא' וענתה השיר' הזאת כי נדין נא עליהם כל מה שהביא עליהם כי לא ענה מלבו ואיננו רוצה בהשחתה וכליון רק עוונותיהם הטו אלה שהשחיתו מעלליהם, לזאת אחרי שאמר צדיק וישר הוא רצה לשלול ממנו ההשחתה הזאת שאין לייחסה לו חליל' כי אם להם ולכן אמר שחת לו לא כלומר השחתה לו איננה כלל, והרי בניו היו ואין האב רוצה

בהשחתת

12 יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר׃
13 יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמוֹתֵי אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי
וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר׃
14 חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים
וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה

12 וגו' (שמו' יד): ה' בדד ה' בדד ובטח נהגם במדבר. ואין עמו אל נכר לא היה כח בא' מכל אלהי הגוים להראות כחו עמו ולהלחם עמהם, ורבותינו דרשוהו על העתיד וכן ת"א ואני אומר דברי תוכחה הם להעיד השמי' והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו את הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם לפיכך צריך ליישב הדבר לכאן ולכאן וכל הענין מוסב על זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד
13 לעשות כל זה היה להם לזכור: ירכיבהו על במותי ארץ כל המקרא כתרגומו. ירכיבהו על שם שארץ ישראל גבוה מכל הארצות. ויאכל תנובות שדי אלו פירות ארץ ישראל שקלים לנוב ולהתבשל מכל פירות הארצות. ויניקהו דבש מסלע מעשה באחד שאמר לבנו בסיכני הבא לי קציעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף על פיה אמר לו זו של דבש היא אמר לו השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה. ושמן מחלמיש צור אלו זתים של גוש חלב. במותי ארץ ל' גבוה. שדי ל' שדה. חלמיש צור תקפו וחזקו של סלע כשאינו דבוק לתיב' שלאחריו נקוד חַלָּמִישׁ וכשהוא
14 דבוק נקוד חַלְמִישׁ: חמאת בקר וחלב צאן זה הי' בימי שלמה שנאמ' עשרה בקר בריאים ועשרי' בקר רעי ומאה צאן (מלכי' א ד). עם חלב כרים זה היה בימי עשרת השבטים שנאמר אוכלים כרים מצאן (עמוס ו). חלב כליות חטה זה הי' בימי שלמה שנאמר ויהי לחם שלמ' וגו' (מלכי' א ד). ודם ענב תשתה חמר בימי עשרת השבטי' השותים במזרקי יין (עמוס ו). חמאת בקר הוא שומן הנלקט מע"ג החלב. וחלב צאן חלב של צאן וכשהוא

בהשחתת בניו אבל מומם ר"ל ההשחתה היא מומם, מום של בניו ולא מום שלו כי המה דור עקש ופתלתול ומשחתם בהם מום בם, וזה שת"א חבילו להון לא ליה, ואין חבילו פעל עבר כמו קבילו חבימו אבל הוא שם דבר כמו נהירו וסבלהנו דהכ' ה' י"א וההבדל שביניהם הוא שהשמות מתנגנים מלרע והפעלים מלעיל, והנה בת"א דידן נקוד חבילו במרכא ומלעיל וזה שיבוש ברור שאילו מלעיל ראוי להנקד דרגא כמבואר במשפטי הטעמים בדין התביר דף כ"ז א'.

14 והלב צאן חלב של צאן וכשהוא דבוק וכו', ר"ל כי מלת חלב יצא מדרך חביריו

וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃	וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט	15
שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ	וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַ עָשָׂהוּ	
וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ׃	יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים	16
בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ׃	יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַ	17

דניק נקוד חלב כמו בחלב אמו (דברים י"ד). כרים כבשים. ואילים כמשמעו. בני בשן שמנים היו. כליות חטה חטים שמנים כחלב כליות וגסין ככליו'. ודם ענב וגו', היה שותה טוב וטעם יין חשוב. חמר יין בלשון ארמי. חמר אין זה שם דבר אלא לשון משובח בטעם ווי"נוש בלעז (וויינג) ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום של אנקלוס אשריכון על תוקפי ארעא וגו': עבית לשון עובי. כשית כמו כסית לשון 15 כי כסה פניו בחלבו כאדם ששמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ וכן הוא אומר ויעש פימה עלי כסל (איוב טו). כשית יש לשון קל בלשון כסוי וכוסה קלון ערום (משלי יב). ואם כתב כשית דגש היה נשמע כסית את אחרים כמו כי כסה פניו (איוב טו). וינבל צור ישועתו גנהו וביזהו כמו שנאמר אחוריהם אל היכל ה' וגו' (יחזקאל ח) אין נבול גדול מזה: יקניאוהו הבעירו 16 חמתו וקנאתו. בתועבות במעשים תעובים כגון משכב זכור וכשפים שנאמר בהם תועבה: לא אלוה כתרגומו דלית בהון צרוך אלו היה בהם צורך לא
היתה

הבנת המקרא.

בסמיכותן והי' ראוי להנקד חֵלֶב בפתח כמו מן בקר בָּקָר ומן בשר בָּשָׂר, אך שכן מצאנוהו, וטעם השתנותו לא ידענו.

חמר יין בל"א, חמר אין זה ש"ד וכו'; דע כי רוב השמות הבאים ע"מ פֶּעֶל מלעיל שמות עצמים הם כמו ארץ גפן חרב, ובהפסק ישתנה הסגול הראשון לקמץ, וכן חָמֶר נקמץ בעבור ההפסק כי בלא הפסק מצאנוהו כרם חֶמֶר (ישעי' כז ב) כולו סגול, ואמר הרב שאין זה שם עצם כרוב חביריו אבל הוא שם תאר ליין שיהי' משובח בטעם וכוונת הכתוב ודם ענב כלומר היין תשתה משובח בטעם, ועוד דע כי שם דבר בפי הרב ז"ל הוא שם כלל ושם פרט, רצוני לפעמים יפילהו על שם עצם דוקא ולפעמים על כל מיני השמות יהיו עצמים או מקרים או תארים.

15 כשית כמו כסית וכו' יש ל' קל בל' כיסוי כמו וכוסה קלון וכו': ר"ל כי כשית בשי"ן כמו כסית בסמ"ך לשון כיסוי, וכמה תיבות במקרא דכתובים לפעמים בשי"ן ולפעמים בסמ"ך כידוע מדייקות, ובעבור שרוב לשון כיסוי מצאנוהו בבנין הכבד הדגוש כִּסָּה הענן, וכִסִּית את נאתך, כִּסִּית כל חטאתם ודומיהם לכן אמר הרב כי גם לשון קל יש בל' כיסוי כמו וכוסה קלון ערום (משלי י"ב י"ו) וההבדל שביניהם הוא כי אותן
הבאים

אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ
לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם: צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי
וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ: רביעי וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ
מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו: וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם
אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה

היתה קשה כמו עכשו. חדשים מקרוב באו אפילו האומות לא היו רגילים בהם נכרי שהיה רואה אותה היה אומר זה צלם יהודי. לא שערום אבותיכם לא יראו מהם לא עמדה שערתם מפניהם, דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נדרש בספרי ויש לפרש עוד שערום ל' ושעירים ירקדו שם (ישעיה יג) שעירים הם שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו: תשי תשכח ורבותינו דרשו כשבא להטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כחו מלהטיב לכם. אל מחללך מוציאך מרחם ל' יחולל אילות (תהלי' כט) חיל כיולדה (תהלי' מח): מה אחריתם מה תעלה בהם בסופם. כי דור תהפוכות המה מהפכין רצוני לכעס. לא אמון בם אין גדולי נכרים בהם כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה. אמון לשון ויהי אומן (אסתר ב) נורי°טורה בלעז (ערציהונג) ד"א אמון לשון אמונה כתרגומו אמרו נביי

כינשה

הבנת המקרא.

הבאים בלשון כבד הם פעלים יוצאים לזולתם, כיוצאי לאחרים, אבל הבאים בלשון קל פועלים עומדים הם שפעולתם בעצמם לא בזולתם, ויהיה כשית כפל לשון של עבית, ובושה קלון שם תאר לא פועל.

תשי תשכח ורז"ל דרשו וכו'; ר"ל שהתיבה מבנין הקל והת"יו לסי' הנוכח והוא לשון שכחה כמו נשיתי טובה (איכה ג' י"ז), ודקדוק התיבה קשה, ויאמר הרא"בע ז"ל תשי כמו תנשה והנה הנעלם אחר הת"יו תחת הדגש שהוא נו"ן הבלוע (כי שרשו נשה) והיו"ד תחת ה"א, וכן אל תמחי (ירמי' י"ח כ"ג) ובאו שניהם מלעיל להפריש בין זכר לנקבה בפעלים שאות האחרון ה"א נח, והנכון בעיני כי היו"ד נוסף והוא על משפט אל תתן עכ"ל, וככה כתב בספרו מאזנים דף ל"ב ב', וכבר כתבתי בפ' בלק (כ"ד י"ז) אבל ודקדק ובמקומות זולתו שטת רבותינו הקדמונים בתיבות כאלה, לכן נשה ישה שהה השה אין בעיקר יסודם כי אם הש"ן לבדו ובנו העברים פעלים על ארבעת התנועות האלה, וכן הגה נגה גהה יגה כמו שכתב הרב בהושע ה' י"ג ובסוף צפניה ואיכה א' ד' ובמקומות זולתם, ולכן גזרת תשי נבנה על משקל היה חיה שנאמר מהם בהפסק מאמר תהי (איכה ג' ל"ז) כי הוא אמר ויהי, יהיה (ישעי' ל"ח כ"ח) וכן כולם.

בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם׃
21 הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל
כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם
וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם
בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם׃
22 כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי
וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית
וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָהּ
וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים׃
23 אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת
חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם׃
24 מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף
וְקֶטֶב מְרִירִי
וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח־בָּם
עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר׃
25 מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־חֶרֶב

כעסה וכשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל
חמתי. בלא אל בדבר שאינו אלוה. בלא עם באומה שאין לה שם שנאמר
21 קנאוני הבעירו
הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כג) בעשו הוא אומר בזוי אתה מאד
(עובדי' א). בגוי נבל אכעיסם אלו הכופרים וכן הוא אומר אמר נבל
בלבו אין אלהים (תהלים יד): קדחה בערה. ותיקד בכם עד היסוד. 22
ותאכל ארץ ויבולה ארצכם ויבולה. ותלהט ירושלי' המיוסדת על ההרים
שנאמר ירושלם הרים סביב לה (תהלי' קכה): אספה עלימו רעות אחביר 23
רעה על רעה לשון ספו שנה על שנה (ישעיה כט) ספות הרוה (דברי' כט)
עולותיכם ספו על זבחיכם (ירמי' ז), ד"א אספה אכלה כמו פן תספה
(בראשי' יט). חצי אכלה בם כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי הפורענות
לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים: מזי רעב אנקלוס תרגם נפיחי 24
כפן ואין לי עד מוכיח עליו ומשמו של רבי משה הדרשן מטולוזא שמעתי שעירי
רעב אדם כחוש מגדל שער על בשרו מזי ל' ארמי שער מזיא דהוה מהפך
במזיא. ולחומי רשף השדים נלחמו בהם שנאמר ובני רשף יגביהו עוף
(איוב ה) והם שדים. וקטב מרירי וכריתות שד ששמו מרירי, קטב כריתה
כמו אהי קטבך שאול (הושע ג). ושן בהמות מעשה היה והיו הרחלים
נושכין וממיתין. חמת זוחלי עפר ארס נחשים המהלכים על גחונ' על
העפר כמים הזוחלים על הארץ, זחיל' לשון מרוצת המים על העפר וכן כל
מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך: מחוץ תשכל חרב מחוץ לעיר 25
תשכלם ... הכנת המקרא.

בלא אל בדבר שאינו אלוה, בלא עם באומה שאין להם שם וכו'; 21
הוכרח הרב להוסיף תיבת בדבר ותיבת באומה לפי שאומרו בלא אל בלא
עם הוא מורה על שלילות כאוה ר"ל כאוה האלהות וכאוה העם, והכה לא
תבוא

וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה

26 יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה׃ אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם

27 אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם׃ לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר

פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה

28 וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת׃ כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה

תשכלם חרב גייסות. ומחדרים אימה כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נקופים עליו מחמת אימה והוא מת והולך בה, ד"א ומחדרים אימה בבית תהיה אימת דבר כמה שנאמר כי עלה מות בחלונינו (ירמי' ט) וכן תרגם אנקלוס, ד"א מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנאמר ומספר חוצות ירושלם שמתם מזבחות לבשת (ירמיה יא). ומחדרים אימה על מה שעשו בחדרי חדרים שנאמר אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו (יחזקאל ח):

26 אמרתי אפאיהם אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפרש אפאיה' אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ודוגמתו מצינו בעזרא ותתן להם ארץ שבעה גוים ותחלקם לפאה (נחמיה ט) להפקר, וכן חברו מנחם ויש פותרי' אותו כתרגומו יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אאפיהם אחת לשמוש ואחת ליסוד כמו אאזרך אאמצכם במו פי (איוב יז) והאל"ף התיכונה אינה ראויה בו כלל ואנקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי החולקת תיבה זו לג' תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאלו אינם שיאמרו

27 רואיהם עליהם איה הם: לולי כעס אויב אגור אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי וזהו שנאמר פן ינכרו צרימו ינכרו הדבר לתלות גבורת' בנכרי

28 שאין הגדולה שלו. פן יאמרו ידינו רמה וגו', כי אותו גוי אובד עצות המה

הבנת המקרא.

תבוא שלילת נשוא כ"א על נושא קיים, לזה הוצרך להוסיף הנושא אשר ינשא עליו הנשוא בשלילות, והנושא של בלא אל הוא דבר, ושל בלא עם הוא אומה.

26 אמרתי אפאיהם אפאה אותם וי"מ וכו' עכה"ד; לפי הפירוש הראשון והשכי יהי' אפאיהם פעל נגזר מן שם דבר פאה שהוא לשון קץ וסוף ויתפרש אפאה אותם ופתרונו אפינם בכל פאה, או אשיתם פאה כלומר הפקר כפאת השדה, ויש פותרים אותו לשון רוגז כתרגומו כאילו התיבה נגזרת מן אף, ועליו אמר הרב שלפי דקדוק התיבה לא יתכן כן שא"כ הי' צריך לשני אלפ"ין, וכל דבריו מבוארין:

28 אובד עצות המה, כתב הרא"בע מלת אובד שם התאר והיא סמוכה על כן נפתח הבי"ת, וידוע כי מלת אבד מהפעלים העומדים, רק פירוש

וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה׃ * חמישי לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת 29
יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם׃ אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף 30
וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם
וַיהוָה הִסְגִּירָם׃ כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם 31
וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים׃ כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם 32
וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ
אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ׃ חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם 33
וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר׃ הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי 34

29 ואין בהם תבונה שאלו היו חכמים ישכילו זאת איכה ירדוף וגו׳: יבינו לאחריתם יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל: 30 איכה ירדוף אחד ממנו אלף מישראל. אם לא כי צורם מכרם וה׳ הסגירם מכרם ומסרם בידינו דליב״רר בלעז (איבערגעבען): 31 כי לא כצורנו צורם כל זה היה להם לאויבים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו, כי לא כסלענו סלעם, כל צור שבמקרא לשון סלע. ואויבינו פלילים ועכשיו אויבינו שופטים אותנו שהרי צורנו מכרם להם (ס״א הרי שצורנו מכרם להם): 32 כי מגפן סדום גפנם מוסב למעל׳ אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשי סדום ועמורה. שדמות שדה תבואה כמו ושדמות לא עשה אכל (חבקוק ג) בשדמות קדרון (מלכים ב כג). ענבי ראש עשב מר. אשכלות מרורות למו משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פורענותם וכן תרגם אנקלוס ותושלמת עובדיהון כמרדותהון: 33 חמת תנינים יינם כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון הנה כמרירת נחשים כוס משתה פורענותם. וראש פתנים כוסם שהוא אכזר לנשוך אויב אכזרי יבא ויפרע מהם: 34 הלא הוא כמוס עמדי

הבנת המקרא.

עבות שב ט׳ אובד כמו נובלת עלה (ישעי׳ א׳ ל׳) וכן ותאבדו דרך (תילי׳ ב) שהוא סמוך אל דרך, והנה השכיל המתרגם שאמר מאבדי עצה עכ״ל, והוא דקדוק אמיש כי לא מצאנו כמוהו בכל המקרא כי כל ל׳ פּוֹעֵל בנר״י בין בסמוך בין במוכרת והעד יושב הארץ, יושב הנגב ודומיהם ״הסמוכי׳ ונרויי׳ לכן הנכון כמו שכבר כתבתי בריש פ׳ כי תבוא אצל ארמי אובד אבי שהתיבה מפועל המרובע, שהוא פעל יוצא, והמקור ושם הפועל גם הוא אובד אלא שבסמיכות ישתנה כמנהג המקור להשתנות בסמיכותו, ולכן נפתח הבי״ת ויפה ת״א מאבדי עצה לפי עיקר פתרון המל׳.

35 חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי׃	לִי נָקָם וְשִׁלֵּם
לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם	כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם
36 וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ׃ ששי	כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ
וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם	כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד
37 וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב׃	וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ

עמדי כתרגומו כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם גנוזים ושמורים לפני.
35 הלא הוא פרי גפנם ותבואת שדותם כמוס עמדי: לי נקם ושלם עמי
כנון ומזומן פורענות נקם וישלם להם כמעשיהם, הנקם ישלם להם גמולם
ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלו' והוא מגזר' והדבר אין בהם (ירמי' ה)
כמו והדבור, ואימתי אשלם להם לעת תמוט רגלם כשתתום זכות אבותם
שהן סומכין עליו. כי קרוב יום אידם משאצרה להביא עליהם יום אידם
קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחים הרבה. וחש עתידות למו ומהר
יבואו העתידות להם. וחש כמו ימהר יחישה (ישעיה ה), עד כאן העיד
עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליה' הפורענות
ידעו שאני הודעתים מראש מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבאו
עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה והיה כי יבואו עליך כל
הדברים וגו' הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו' (דברים ל):
36 כי ידין ה' עמו כשישפוט אותו ביסורין הללו האמורות עליהם כמו כי בם
ידין עמים (איוב לו) (ייסר עמים) כי זה אינו משמש בלשון דהא לתת טעם
לדברים של מעלה אלא לשון תחלת דבור כמו כי תבאו אל הארץ (שמות כג)
כשיבאו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על עבדיו לשוב ולרחם עליהם.
יתנחם ל' הפך מחשבה להטיב או להרע. כי יראה כי אזלת יד כשיראה
כי יד האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם ואפס בהם עצור ועזוב. עצור
נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם. עזוב על ידי עוזב, עוצר הוא המושל
העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים בצאתם לצבא על האויב בל' לעז מיינטינ"דור
(הונדהחבר) עצור הוא הנושע במעצור המושל, עזוב מחוזק כמו ויעזבו
את ירושלים עד החומה (נחמיה ג) איך לא עוזבה עיר תהלה (ירמי' מט) עצור
37 מיינ"טורליר (געהַנדהַבט) עזוב אינפ"ורציר (בעפֿעסטיגט): ואמר
הקב"ה

הגהת המקרא

35 לי נקם ושלם עמי כנון וכו'; לפירושו הראשון יהי' שִׁלֵּם כפעל עבר
לנסתר מבנין הכבד הדגוש כמו דִּבֵּר. אלא שהו"ו שבראשו מהפכו ללשון
עתיד כמו וְדִבֶּר הוא לך אל העם (שמות ד' י"ו) ופירוש הכתוב יש לי
נקם והוא (הנקם) ישלם גמולם, כאילו תאמר יש לי דין ושפט בצדק
דלים

צוּר חָסָיוּ בוֹ: אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ 38
יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם
יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה: רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא 39
וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה
מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל:
כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם: 40
אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי 41
אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם:

הקב"ה עליהם אי אלהימו ע"א שעבדו. צור חסיו בו הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליה' מן הרעה:
38 אשר חלב זבחימו היו אותן אלוהות אוכלים שהיו מקריבי' לפניהם ושותים יין נסיכם. יהי עליכם סתרה אותו הצור יהיה לכם מחסה ומסתור:
39 ראו עתה הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכ' ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי. אני אני הוא אני להשפיל ואני להרים. ואין אלהים עמדי עומד כנגדי למחות. עמדי דוגמתי וכמוני. ואין מידי מציל הפושעים בי:
40 כי אשא אל שמים ידי כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי בשבועה. ואמרתי חי אנכי לשון שבועה הוא (כמו חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם באזני אף כאן) אני נשבע חי אנכי:
41 אם שנותי ברק חרבי אם אשנן את להב חרבי כמו למען היות לה ברק (יחזקאל כא) פלנבד"ור (גלח:ז). ותאחז במשפט ידי להניח מדת רחמים באויבי שהרעו לכם אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. ד"א ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה ולנקום נקם. אשיב נקם וגו', למה רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה

מדת

הגהת המקרא.

דלים, שטעמו הדין אשר לי הוא ישפוט בצדק דלים; ולפירושו השני יהי' שלם גם הוא שם דבר כמו נקם ויש לו חברים כמו שהזכיר, וכבר הזכרתי כי מדרך הרב לקרוא שם דבר אל כל מיני השמות כולם, ושם הפועל גם הוא שם דבר.
41 אם שנותי ברק חרבי אם אשנן וכו', אמר זה כנגד ת"א שהוציא התיבה מלשון שנה ושניות ותרגם על חד תרין לכן אמר הוא ז"ל שהוא לשון שינון כמו סבותי מן סבב וחמותי מן חמם כן שנותי מן שננו כחרב לשונם (תילי' ס"ד ד').

42 אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר
מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב:
43 הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם
וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ
עַמּוֹ: פ שביעי

מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיבן כאלו אוחזן בידו שהרי ברק הוא חצו נאמר כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי והמשפט הזה ל' פורענות הוא בלעז יושטיצי"א (שטראַפגעריכט):

42 אשכיר חצי מדם האויב. וחרבי תאכל בשרם. מדם חלל ושביה זאת תהיה להם מעון דם חללי (ס"א חללי דם) ישראל ושביה ששבו מהם. מראש פרעות אויב מפשע תחלת פרצות האויב כי כשהקב"ה נפרע מן האומות פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל:

43 הרנינו גוים עמו לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו. כי דם עבדיו יקום שפיכות דמיהם כמשמעו. ונקם ישיב לצריו על הגזל ועל החמס כענין שנאמר מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה מחמס בני יהודה (יואל ד) ואומר מחמס אחיך יעקב וגו' (עובדיה א). וכפר אדמתו עמו ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם ושעשה להם האויב וכפר לשון רצוי ופיוס כמו אכפרה פניו (בראשי' לב) אנחניניה לרוגזיה. וכפר אדמתו ומה היא אדמתו, עמו כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת וכן הוא אומר רצית ה' ארצך במה רצית ארצך שבת שבית יעקב (תהלי' פה), :·: ופנים אחרי' היא נדרשת בספרי ונחלקו בה רבי יהודה ור' נחמיה ר' יהודה דורש כולה כנגד ישרא' ור' נחמיה דורש כולה כנגד האומות רבי יהודה דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל כל זאת כי גוי אובד עצות המה אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדוף אחד מן האומות אלף מהם אם לא כי צורם מכרם כי לא כצורנו צורם הכל כמו שפירשתי עד תכלית ורבי נחמיה דורשה כלפי האומות ע"א כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי תחל' עד ואויבינו פלילי': כי מגפן סדום גפנם של אומות ע"א. ומשדמות עמורה וגו', ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי. ענבימו ענבי רוש הוא שאומר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרירם לפיכך אשכלות מרורות למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני: חמת תנינים יינם מוכן להשקותם על מה שעושין להם: כמוס עמדי אותו הכוס שנא' כי כוס ביד ה' וגו' (תהלים עה): לעת תמוט רגלם כענין שנאמר תרמסנה רגל

44 וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ 45 וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ 46 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃ 47 כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם

(ישעיה כו): כי ידין ה' עמו בלשון זה משמש כי ידין בלשון דהא ואין ידין לשון יסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם, כי יראה כי אזלת יד וגו': ואמר אי אלהימו האויב יאמר אי אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידד את הפרכת כענין שאמר ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי איו ה' אלהיך (מיכה ז): ראו עתה כי אני וגו', אז יגלה הקב"ה ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא מאתי באת עליהם הרעה ומאתי תבא עליהם הטובה. ואין מידי מציל מי שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם: כי אשא אל שמים ידי כמו כי אשאתי תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפילו חלש למעלה וגבור למטה אימת עליון על התחתון וכל שכן שגבור למעלה וחלש מלמטה. ידי מקום שכינתי כמו איש על ידו (במדבר ב), והיה בידי להפרע מכם אבל אמרתי חי אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש לי שהות בדבר אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי ליפרע מן המתים ומן החיים מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהן אפרע במותן: אם שנותי ברק חרבי הרבה אם יש שאינם תלויין כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי וכו' כמו שפירשתי למעלה:

44 הוא והושע בן נון שבת של דיוזגי היתה נטלה רשות מזה וניתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קוראו כאן הושע לומר שלא זחה דעתו עליו שאע"פ שנתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו: 46 שימו לבבכם צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו' (יחזקאל מ) והרי דברים ק"ו ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונין להבין דברי תורה שהן כהררין תלויין בשערה עאכ"ו: 47 כי לא דבר רק הוא מכם לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה כי היא חייכם, ד"א אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בה מתן שכר תדע

ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה: פ מפטיר

48 וידבר יהוה אל משה בעצם היום הזה לאמר: עלה

49 אל הר העברים הזה הר נבו אשר בארץ מואב אשר על פני ירחו וראה את ארץ כנען אשר אני

50 נתן לבני ישראל לאחזה: ומת בהר אשר אתה עלה שמה והאסף אל עמיך כאשר מת אהרן

51 אחיך בהר ההר ויאסף אל עמיו: על אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל במי מריבת קדש מדבר צן

לך שכן אמרו חכמים ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש וגו' (בראשי' לו)
לפי שאמרה איני כדי להיות לו לאשה הלואי ואהי' פלגשו וכל כך למה להודיעו
48 שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים לידבק בזרעו: וידבר ה'
אל משה בעצם היום הזה בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה נאמר
בנח בעצם היום הזה בא נח וגו' (בראשי' ז) במראית אורו של יום לפי שהיו
בני דורו אומרי' בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה
ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיב' אמר הקב"ה
הריני מכניסו בחצי היו' וכל מי שיש בידו כח למחו' יבא וימחה, במצרי' נאמר
בעצם היום הזה הוציא ה' (שמות יב) לפי שהיו מצרי' אומרים בכך וכך אם
אנו מרגישין בהם אין אנו מניחין אותם לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין
סייפות וכלי זיין והורגין בהם אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי
שיש בו כח למחות יבא וימחה, אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היו' הזה
לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו
אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו המן והגיז לנו את
השליו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אמר
50 הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכולי: כאשר מת אהרן אחיך באותה
מיתה שראית ונתאוית בה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר
וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו א"ל משה אהרן אחי עלה למטה ועלה
פשוט ידך ופשט פשוט רגליך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ והלך
51 לו אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו: על אשר מעלתם בי גרמתם למעול

עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
52 כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

לג

1 וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ׃
2 וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשְׁדָּת לָמוֹ׃
3 אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו

כתי' חד וקרי תרין

כי. על אשר לא קדשתם אותי גרמתם לי שלא אתקדש אמרתי לכם ודברתם אל הסלע (במדבר כ) והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל אומרים ומה הסלע שאינו לשכר ולא לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא אינו לוקה כך מקיים מצות בוראו אנו לא כל שכן: 52 כי מנגד תראה וגו', כי אם לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך. ושמה לא תבא כי ידעתי כי חביבה היא לך על כן אני אומר לך עלה וראה:

1 וזאת הברכה לפני מותו, סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי:

2 ויאמר ה' מסיני בא פתח תחלה בשבחו של מקום ואחר כך פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל וכל זה דרך רצוי הוא כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה. מסיני בא יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה שנאמר לקראת האלהים (שמות יט) למדנו שיצא כנגדם. וזרח משעיר למו שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו. הופיע מהר פארן שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו. ואתה לישראל. מרבבות קדש ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ולא כולם ולא רובם ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו. אש דת שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה ע"ג אש לבנה נתן להם בלוחות כתב יד ימינו, ד"א אש דת כתרגומו שנתנה להם מתוך האש: 3 אף חובב עמים גם חבה יתירה חבב את השבטים כל א' וא' קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להולד כשאמר הקב"ה ליעקב גוי וקהל

הבנת המקרא.

3 אף חובב עמים גם חבה יתירה חיבב וכו'; וכן ת"א וכן פי' הרא"בע שהוא לשון חיבה בלשון ארמי והייתם לי סגולה ת"א חביבין, לעם סגולה לעם חביב, והלשון מורגל מאד בדברי רז"ל ואין לו חבר במקרא, והרד"ק חיברו עם לטמון בחובי עוני (איוב ל"א ל"ג) ואמר שגם הוא לשון אהבה וחיבה

ג אף חבב עמים כל קדשיו בידך והם תכו לרגלך ישא מדברתיך: תורה צוה

ד לנו משה מורשה קהלת יעקב: ויהי בישרון מלך

וקהל גוים יהיה ממך (בראשית לה). כל קדושיו בידך נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה׳ אלהיך (שמואל א כה). והם תכו לרגלך והם ראוים לכך שהרי תוכו עצמן לתוך תחתית ההר לרגליך בסיני, תוכו לשון פועלו הותווכו לתוך מרגלותיך. ישא מדברותיך נשאו עליהם עול תורתך. מדברותיך המ״ם בו קרוב ליסוד כמו וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז) ואשמע קול מדבר אלי (יחזקאל א) כמו מתדבר אלי אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם עשפורפלי״דורש בלעז, (דיינע חוסטרעדונגן) ואנקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך והמ״ם בו שימוש משמשת לשון מן, ד״א אף חובב עמים אף בשעת חבתן של אומות העולם שהראית לאומות פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם כל קדושיו בידך כל צדיקיהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרם. והם תכו לרגליך והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך. ישא מדברותיך מקבלים גזירותיך ודתותיך בשמחה ואלה דבריהם: תורה צוה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב אחזנוה ולא נעזבנה: ויהי הקב״ה בישורון מלך, תמיד עול מלכותו עליהם בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם.

הבנת המקרא.

ותכו ופירושו לטמון ענין באהבתי אותו רק גליתי אותו ושכחתיו והרחקתיו ממני עכ״ל, ורש״י גם הרא״בע ויתר המפרשים אמרו כי בחובי מגזרת חבי כמעט רגע (ישעי׳ כ״ו כ׳) ופירוש בחובי במחבואי כי חב חבב חבה וחבא לשון אחד הם כמו דם דמם דמה, שג שגג שגה ורבים כאלה ככתוב במכלול, והיותר נכון אצלי כי בחובי טעמו בחיקי כי כן ת״י חיק בלשון חוב ברוב המקומו׳ כמו בפ׳ שמות בפסוק הבא נא ידך בחיקך (שמות ד׳ ו׳), ויש מקומות שכתב עוב תמורת חוב כמנהג הארמי להחליף האח״ע בעי״ן כמבואר בפי׳ רש״י באיכה יעיב ה׳ (איכה ב׳ א׳) וכן כתב בעל הערוך בערך חב הראשון, ולכן לטמון בחובי ענינו פירושו לטמון בחיקי והוא שם דבר, וממנו נגזר הפועל חובב עמים שפירושו נשא אותם בחיקו כאשר ישא האומן את היונק, ובעבור שכל דבר האהוב על האדם מדרכו לשאת אותו ולהכניסו בחיקו לזאת הפילו שם חיבה וחביב על הדבר האהוב ביותר.

תכו לשון פעלו הותווכו וכו׳; רצונו שהתיבה נגזרת מן שם דבר תוך שענינו אמצע ופירושו התמצעו, והוא מאשר לא נקרא שם פועלו מבנין הדגוש כמו ושפו עצמותיו (איוב ל״ג כ״א) והחטה והכסמת לא נכו (שמות ט׳ ל״ב) וכמו שכתבתי שם.

מדברותיך המ״ם בו קרוב ליסוד וכו׳; לדעת הרד״ק במכלול בשקל פעלה הוא שם דבר והיחיד ממנו דברה והקבוץ דברות ובסמוך

וכינוי

6 בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ יְחִי רְאוּבֵן
7 וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר׃ ס וְזֹאת
לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ
תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה׃ פ שני
8 וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר

ראשי כמו כי תשא את ראש (שמות ל) ראויין אלו שאברכם, ד"א בהתאסף, בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם: 6 יחי ראובן בע"הז. ואל ימות לעולם הבא שלא יזכר לו מעשה בלהה. ויהי מתיו מספר נמנין במנין שאר אחיו דוגמא היא זו כענין שנאמר וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר (בראשית לה) שלא יצא מן המנין:
7 וזאת ליהודה סמך יהוד' לראובן מפני ששניה' הודו על קלקול שבידם שנאמר אשר חכמים יגידו וגו' להם לבדם וגו' ולא עבר זר בתוכם (איוב טו), ועוד פירשו רבותינו שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מתגלגלים בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר וחטאתי לאבי כל הימים (בראשית מד) אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וכו'. שמע ה' קול יהודה תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחרב. ואל עמו תביאנו לשלום מפני (ס"א מן) המלחמה. ידיו רב לו יריבו ריבו וינקמו נקמתו. ועזר מצריו תהיה על יהושפט נתפלל על מלחמת ראמת גלעד ויזעק יהושפט וה' עזרו (מלכי' א כ), ד"א שמע ה' קול יהודה, כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון (יהושע יט), (ומפני מה לא ייחד לו ברכה בפני עצמו שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים): 8 וללוי אמר ועל לוי אמר. תומיך
ואוריך

הבנת המקרא.

ובכינוי דִּבְּרוֹת דִּבְּרוֹתֶיךָ והמ"ם לשימוש מלת מן ופירושו מן דברותיך שצוית לו ־ ׃ ישא ־ ׃ תמיד בפיו ואומר תורה צוה לנו משה, וכן לדעת אונקלוס המ"ם לשימוש, אכן לדעת רשי' אין המ"ם לשימוש אבל הוא המ"ם הנופל בבינונים מבנין התפעל ותאמר ליחיד מְדַבֵּר וליחידה מְדַבְּרָה או מְדַבֶּרֶת ולרבו' מְדַבְּרוֹת ועם הכינוי ־ ׃ מדברותיך, ־ ׃ ד ואת שתי"ו ־ ׃ ׃ ההתפעל ־ ׃ מובלעת בדגשות הד"לת כמנהג הלשון בתיבות שראשיתם דל"ת או טי"ת כמבואר בספרי הדקדוק, ומה שדייק הרב בלשונו ואמר מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם, ר"ל מה שהיית מדבר בינך לבין עצמך וכמו שפירשתי בפ' כי תשא אבל ודבר ה' אל משה (שמות לג יא).

נסיתו במסה תריבהו על־מי מריבה: 9 האמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת־אחיו לא הכיר ואת־בנו לא ידע כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו: 10 יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ישימו קטורה באפך וכליל על־מזבחך: 11 ברך יהוה חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו

ואוריך כלפי שכינה הוא מדבר. אשר נסיתו במסה שלא נתלוננו עם שאר המתלוננים. תריבהו וגו', כתרגומו, ד"א תריבהו על מי מריב' נסתקפת לו לבא בעלילה אם משה אמר שמעו נא המורים (במדבר כ) אהרן ומרים מה עשו: 9 האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה' אלי (שמות לב) נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו וא"א לפרש אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש שהרי לוים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם שנאמר כל בני לוי. כי שמרו אמרתך לא יהיה לך אלהים אחרים. ובריתך ינצרו ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין ומלין את בניה', (פ"א אותם שנולדו במדבר מישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין): 10 יורו משפטיך ראויין אלו לכך. וכליל עולה: 11 מחץ מתנים קמיו מחץ קמיו מכת מתנים כענין שנאמר ומתניהם תמיד המעד (תהלים סט) ועל המעוררין על הכהונה אמר כן, ד"א ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היונים ונתפלל עליהם לפי שהיו מועטים י"ב חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות

הבנת המקרא.

11 מחץ מתנים קמיו מחץ קמיו מכת מתנים וכו'; לפי המובן הפשוט פירושו מחץ מתנים של קמיו לכן הי' לו לומר מתני קמיו על דרך הסמוך מאי מתנים? לזאת אמר מחץ קמיו מכת מתנים ור"ל שמלת מחץ שב על קמיו ושיעורו מחץ קמיו מחץ מתנים כלומר מכת מתנים, וככה כי הכית את כל אויבי לחי (תהל' ג' ח') מכת לחי כי שם הפעל הוא בכח כל פעל עבר ועתיד ואע"פ שאיננו כתוב כמבואר שם בפי' החכם ראב"ע ז"ל, ולכן מלת מחץ שהוא שם הפעל הוא בכח מחץ, וזהו שפי' הרב בדבור שאחריו ומשנאיו מן יקומון מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה, להורות שמלת מחץ שב על קמיו ועל משנאיו לא על מתנים, ומה שפירש מן יקומון מהיות להם תקומה ר"ל שמלת מן תשמש שימוש מלת בלי מן יקומון מבלי יקומון שלא יוכלו לקום, וככה שומר שבת מחללו (ישעי' נו ב) מבלי חללו שלא לחללו, וכן מכת כסים (ירמי' מח מה) מבלי כח, ורבים כמוה'.

מִן־יְקוּמוּן׃ ס לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד 12
יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם
וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן׃ ס שלישי וּלְיוֹסֵף אָמַר 13
מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם
רֹבֶצֶת תָּחַת׃ וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ 14
יְרָחִים׃ וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם׃ 15
וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה 16

רבנות לכך נאמר ברך ה׳ חילו ופעל ידיו תרצה. ומשנאיו מן יקומון מחץ
12 קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה: לבנימין אמר לפי שברכת לוי בעבודת
הקרבנו׳ ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו
שאף הוא משכן שילה הי׳ בנוי בחלקו שנאמר וימאס באהל יוסף וגו׳ (תהלי׳ עח)
ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף. חופף עליו
מכסה אותו ומגין עליו. כל היום לעולם משנבחרה ירושלם לא שרתה
שכינ׳ במקום אחר. ובין כתפיו שכן בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי אלא
שנמוך עשרים ושלש אמה מעין עיטם ושם היה דעתו של דוד לבנותו כדאיתא
בשחיטת קדשים אמרי נחתי ביה פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן אין לך
13 נאה בשור יותר מכתפיו: מבורכת ה׳ ארצו שלא היתה בנחלת השבטים
ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף. ממגד לשון עדנים ומתק. ומתהום
שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה אתה מוצא בכל השבטי׳ ברכתו של משה
14 מעין ברכתו של יעקב: וממגד תבואות שמש שהיתה ארצו פתוחה לחמה
וממתקת הפירות. גרש ירחים יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואין
15 ודלועין. גרש ירחים שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש לחדש: ומראש
הררי קדם ומבורכת מראשית בישול הפירות שהרריה מקדימין לבכר בישול
פירותיהם, ד״א מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים: גבעות עולם גבעות
16 העושו׳ פירות לעולם ואינן פוסקות מעוצר הגשמים: ורצון שוכני סנה
כמו שוכן סנה, ותהא ארצו מבורכת רצונו ונחת רוח של הקב״ה הנגלה עלי
תחלה בסנה. רצון נחת רוח ופיוס וכן כל רצון שבמקרא. תבואתה ברכה

וו הבכת המקרא.

16 תבואתה ברכה זו לראש יוסף; ז״ל המכלול תבואתה תוכן המלה
תבוא והת״ו פי׳ הנקבה הנסתרת ר״ל כל ברכה וברכה תבוא לראש יוסף,
והה״א נוספת בסוף המלה כה״א ותקרב והבואה, אשמרה דרכי, והת״ו
נוספת כתי״ו נפלאתה אהבתך לי, כי החבאתה, ובמות ישועתה,
עזרתה

יז לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדו אפסי־ארץ והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה: ס רביעי

יח ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך:

יט עמים הר־יקראו שם יזבחו זבחי־צדק כי שפע ימים יינקו

17 יז לראש יוסף. נזיר אחיו שהופרש מאחיו במכירתו: בכור שורו יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנאמר אף אני בכור אתנהו (תהלים פט) וכן בני בכורי ישראל (שמות ד). בכור מלך היוצא ממנו והוא יהושע. שורו שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים. הדר לו נתון לו שנאמר ונתת מהודך עליו (במדבר כז). וקרני ראם קרניו שור כחו קשה ואין קרניו נאות אבל ראם קרניו נאות ואין כחו קשה נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני ראם. אפסי ארץ שלשים ואחד מלכים אפשר שכלם מא"י היו אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בא"י שחשובה לכלם היא שנאמר נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג). והם רבבות אפרים אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים. והם אלפי מנשה הם האלפים שהרג גדעון במדין

18 שנאמר וזבח וצלמנע בקרקר וגו' (שופטים ח): ולזבולן אמר אלו חמשה שבטי' שברך באחרונ' זבולן גד דן נפתלי ואשר כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים שבכל השבטי', הם הם שהוליך יוסף לפני פרע' שנא' ומקצה אחיו לקח חמש' אנשי' (בראשי' מז) לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו. שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך זבולן ויששכר עשו שותפו', זבולן לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתור' לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו של יששכר על ידי זבולן היתה. שמח זבולן בצאתך הצלח בצאתך לסחור'. ויששכר הצלח בישיבת אהליך לתור' לישב ולעבר שני' ולקבוע חדשי' כמו שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (ד"ה א יב) ראשיהם מאתים ראשי

19 סנהדרין היו עוסקים בכך ועל פי קביעות עתיהם ועבוריהם עמים של שבטי ישרא', הר יקראו להר המוריה יאספו כל אסיפה על ידי קריאה היא,
ושם

הכנת המקדש.

עזרת', ולדעתי כי כל כפל תוספת לכפול הענין, וכשאמר ישועת', עזרתה ר"ל רוב ישועה, רוב עזרה, וכן נפלאתה להגדיל האהבה ולהפליאה כשפלה בו התוספת, וכן כי החבאתה לפי שהחביאה אותם יפה יפה שלא יכירו מקומם אם יחפשו אותם בנג, וכן התבואתה ר"ל תבוא ותבוא לרוב.

וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל׃ ס וּלְגָד 20
אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ
אַף־קָדְקֹד׃ וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת 21
מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה
וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי וּלְדָן 22
אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן׃ וּלְנַפְתָּלִי 23

ושם יזבחו ברגלים זבחי צדק. כי שפע ימים יינקו יששכר וזבולן ויהא להם פנאי לעסוק בתור'. ושפני טמוני חול כסויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאי' מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולן הי' כמו שאמור במס' מגיל' זבולן עם חרף נפשו למות (שופטי' ה) משום דנפתלי על מרומי שדה הי' מתרעם זבולן על חלקו לאמר נתת שדות וכרמי' וכו'. ושפוני ל' כסוי כמו כמו שאמר ויספון את הבית (מלכי' א ו) ותרגומו ומטלל בכיורי ארזא, ד"א עמים הר יקראו ע"י פרקמטי' של זבולן תגרי אומות העולם באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרים הואיל ונטערנו עד כאן נלך עד ירושלם ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהנכרים אלוהו של זה לא אלוהו של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה והן אומרין אין אומה כשרה כזו ומתגיירין שם שנאמר שם יזבחו זבחי צדק. כי שפע ימי' יינקו זבולן ויששכר הי' נותן להם ממון בשפע:
20 ברוך מרחיב גד מלמד שהי' תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח. כלביא שכן לפי שהי' סמוך לספר לפיכך נמשל באריות שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גבורי'. וטרף זרוע אף קדקוד הרוגיהן היו נכרין חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת:
21 וירא ראשית לו ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג שהיא ראשית כבוש הארץ. כי שם חלקת כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שד' קבורת מחוקק והוא מש'. ספון אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנא' ולא ידע איש את קבורתו (דברי' לד). ויתא גד. ראשי עם הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו' (במדבר לב). צדקת ה' עשה שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו, דבר אחר ויתא משה ראשי עם. צדקת ה' עשה על משה אמור:
22 דן גור אריה אף הוא הי' סמוך לספר לפיכך מושלו באריות. יזנק מן הבשן כתרגומו שהי' הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס והיא לשם שהיא בחלקו של דן שנא' ויקראו לשם דן (יהושע יט) וזינוקו וקילוחו מן הבשן, ד"א מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות תחל' נטלו בצפונית מערבית

אֱמֹר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה׃ ס [24] וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ׃ [25] בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ׃

עקרון וסביבותי' ולא כבשו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס והיא בצפונית מזרחית שהרי הירדן יוצא ממערת פמייאס והוא במזרחה של ארץ ישראל ובא מהצפון לדרו' וכלה בקצה ים המלח שהוא במזרח יהוד' שנטל בדרומ' של ארץ ישראל כמו שמפורש בס' יהושע והוא שנא' ויצא גבול בני דן מהם ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וגו' (יהושע יט), יצא גבולם מכל אותו הצד שהתחילו [23] לנחול בו: שבע רצון שהית' ארצו שבעה כל רצון יושביה. ים ודרום ירשה ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומ' לפרוש חרמים ומכמורות. ירשה ל' צווי כמו עלה רש (דברי' א) והטעם שלמעלה בדי"ש מוכיח כמו ירש ידע לקח שמע כשהוסיף בו ה"א יהי' הטעם למעל' שמעה ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה ל' צווי ובמסורת הגדולה מצינו באלפא ביתא ל' צווי דטעמיהון [24] מלעיל: ברוך מבנים אשר ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד. יהי רצוי אחיו שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקינון ובקפלאות והם מרצין לו בתבוא', ד"א יהי רצוי אחיו שהיו בנותיו נאות והוא שנא' בדברי הימי' (א ז) הוא אבי ברזית שהיו בנותיו נשואו' לכהני' גדולים ומלכי' הנמשחים בשמן זית. וטובל בשמן רגלו שהית' ארצו מושכת שמן כמעין ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פלומיקטוס אחד וכו' [25] כדאי' במנחות: ברזל ונחשת מנעליך עכשו הוא מדבר נגד כל ישראל שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר ונועלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאלו היא סגור' במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת, ד"א ברזל ונחשת מנעליך ארצכ' נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחשת וארצו של אשר היית' מנעולה של א"י. וכימיך דבאך וכימים שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעוריך כן יהיו ימי זקנותך שהם דואבים זבים ומתמוטטים, ד"א וכימיך דבאך וכימים שהם טובים לך כמנין ימיך כל הימי' אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך שכל הארצות יהיו דואבות כסף וזהב לא"י שתהא מבורכת בפירות וכל

הבנת המקרא

23 ירשה לשון ציווי וכו'; ר"ל שאינכו שם דבר כמו צדקה ברכה שאילו כן היה הניגון ראוי להיות מלרע, לכן הוא ל' ציווי בתוספת ה"א בסוף כמו שִׁמְעָה תפלתי ה', שִׁכְבָה עמי, שִׁלְחָה הנער אתי, ונפסק ה' שְׁמָעָה ה' סְלָחָה, חוץ מן שְׁאָלָה, ובכה יְרָשָׁה, ולהי"ב שרוב בעלי פ"י מנהגם לבוא בחסרון יו"ד מ"מ רבים שבאו ע"ד השלימים כמבואר במכלול.

26 אֵ֥ין כָּאֵ֖ל יְשֻׁר֑וּן רֹכֵ֤ב שָׁמַ֙יִם֙ בְּעֶזְרֶ֔ךָ וּבְגַאֲוָת֖וֹ שְׁחָקִֽים׃ 27 מְעֹנָה֙ אֱלֹ֣הֵי קֶ֔דֶם וּמִתַּ֖חַת זְרֹעֹ֣ת עוֹלָ֑ם וַיְגָ֧רֶשׁ מִפָּנֶ֛יךָ אוֹיֵ֖ב וַיֹּ֥אמֶר הַשְׁמֵֽד׃ 28 וַיִּשְׁכֹּן֩ יִשְׂרָאֵ֨ל בֶּ֤טַח בָּדָד֙ עֵ֣ין יַעֲקֹ֔ב אֶל־אֶ֖רֶץ דָּגָ֣ן וְתִיר֑וֹשׁ אַף־שָׁמָ֖יו יַ֥עַרְפוּ טָֽל׃ 29 אַשְׁרֶ֨יךָ יִשְׂרָאֵ֜ל מִ֣י כָמ֗וֹךָ עַ֚ם נוֹשַׁ֣ע בַּֽיהֹוָ֔ה מָגֵ֣ן עֶזְרֶ֔ךָ וַאֲשֶׁר־חֶ֖רֶב גַּאֲוָתֶ֑ךָ וְיִכָּֽחֲשׁ֤וּ אֹיְבֶ֙יךָ֙ לָ֔ךְ וְאַתָּ֖ה עַל־בָּמוֹתֵ֥ימוֹ תִדְרֹֽךְ׃ ס

שביעי

1 וַיַּ֨עַל מֹשֶׁ֜ה מֵעַרְבֹ֤ת מוֹאָב֙ אֶל־הַ֣ר נְב֔וֹ רֹ֚אשׁ הַפִּסְגָּ֔ה

הארנות מתפרנסות הימנה וממשיכות לה כספם וזהבם אשקור"נט הכסף והזהב כלה מהם שהן מזיבות אותו לארצכם: 26 אין כאל ישורון דע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי העמים ולא כצורך צורם. רוכב שמים הוא אותו אלוה שבעזרך. ובגאותו הוא רוכב שחקים: 27 מעונה אלהי קדם למעון הם השחקים לאלהי קדם שקדם לכל אלהים ובדר לי שחקים לשבתו ומעונתו ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים. זרועות עולם סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו וגבורתו של עול', לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו לעולם אימת הגביה על הנמוך והוא שהכח והגבור' שלו בעזרך. ויגרש מפניך אויב ואמר לך השמד אותם. מעונה כל תיב' שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: 28 בטח בדד כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין צריכים להתאסף ולישב יחד מפני האויב. עין יעקב כמו ועינו כעין הבדולח (במדבר יא) כעין הברכה שברכם יעקב לא כבדד שאמר ירמיה בדד ישבתי (ירמי' טו) אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב והי' אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם (בראשי' מח). יערפו יטפו. אף שמיו יערפו טל אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' (בראשי' כז): 29 אשריך ישראל לאחר שפרט להם הברכות אמר להם מה לי לפרוט לכם כלל דבר הכל שלכם. אשריך ומי כמוך תשועתך בה' אשר הוא מגן עזרך (ואשר הוא) חרב גאותך. ויכחשו אויביך לך כגון הגבעונים שאמרו מארץ רחוקה באו עבדיך וגו' (יהושע ט). ואתה על במותימו תדרוך כענין שנא' שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה (יהושע י): 1 מערבות מואב אל הר נבו כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת. את כל הארץ הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה והמציקין

אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן׃ וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן׃ וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעַר׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר׃ וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה׃ וַיִּקְבֹּר

העתידים להיות מושיען לה. עד דן הראהו בני דן עובדי עבודה זרה שנא' ויקימו להם בני דן את הפסל (שופטי' ט) והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע: ואת כל נפתלי הראהו ארצו בשלותה וחורבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחיילותיו. ואת ארץ אפרים ומנשה הראהו ארצם בשלותה ובחורבנה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק. ואת כל ארץ יהודה בשלותה ובחורבנה והראהו מלכות בית דוד ונצחונם. עד הים האחרון ארץ המערב בשלותה ובחורבנה, דבר אחר אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הראהו הקב"ה כל המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים: ואת הנגב ארץ הדרום, ד"א מערת המכפלה שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון (במדבר יג). ואת הכבר הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש שנאמר בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה (מלכי' א ז): לאמר לזרעך אתננה הראיתיך כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקב"ה קיימה וזהו לאמר לכך הראיתיה לך אבל גזרה היא מלפני שמה (ס"א שמה) לא תעבור שאלולי כך הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם: וימת שם משה אפשר מש' מת וכתב וימת שם מש' אלא עד כאן כתב מש' ומכאן ואילך כתב יהושע רבי מאיר אומ' אפשר ספר התור' חסר כלום והוא אומר לקוח את ספ' התור' הזה (דברי' לא) אלא הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע. על פי ה' בנשיקה: ויקבור אותו הקב"ה בכבודו ר' ישמעאל אומ' הוא קבר את עצמו וזה א' משלשה אתין שהי' ר' ישמעאל דורש כן כיוצא בו ביו' מלאת ימי נזרו יביא אותו (במדב' ו) הוא מביא את עצמו כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה (ויקר' כב) וכי אחרים

אֹתוֹ בַגַּיְ בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־
יָדַע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ 7 וּמֹשֶׁה
בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ
וְלֹא־נָס לֵחֹה׃ 8 וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה
בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי
אֵבֶל מֹשֶׁה׃ 9 וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־
סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
10 וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ
יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים׃ 11 לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים
אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם
לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ׃ 12 וּלְכֹל הַיָּד
הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה
לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ חזק׃

מטילין אותם אף הם מטילים את עצמ'. מול בית פעור קברו הי' מוכן מששת ימי בראשית לכפר על מעש' פעור וזה א' מן הדברי' שנבראו בע"ש בין השמשות:
7 לא כהתה עינו אף משמת. ולא נס לחה לחלוחית שבו לא שלט בו רקבון ולא נהפך תאר פניו:
8 בני ישראל הזכרים אבל באהרן מתוך שהי' רודף שלום ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אש' לבעל' נאמ' כל בית ישראל (במדב' כ) זכרי' ונקבות:
10 אשר ידעו ה' פנים אל פנים שהי' לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת שרוצ' כענין שנא' ועתה אעלה אל ה' (שמו' לב) עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם (במדב' ט):
12 ולכל היד החזק' שקבל את התור' בלוחות בידיו. ולכל המור' הגדול נסי' וגבורות שבמדבר הגדול והנורא. לעיני כל ישראל שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניה' שנא' ואשברם לעיניכ' (דברי' י) והסכימה דעת הקדוש ברוך הוא לדעתו שנא' אשר שברת (שמו' לד) יישר כחך ששברת.

נשלם פירוש רש"י על חמשה חומשי תורה. בשם ה' עוטה אורה.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

סכום פסוקי ספר דברים תשע מאות וחמשים וחמשה הנ"ן סימן: וחציו, ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך: (ת"ה גם כמנו כי ישמר כלמנו זה והוא קצר מדי כמון כל בדרה ושרת מסיר מספר הפסוקים של תורה כולה. וכאשר נחשב יחד יעלה מספר הפסוקים של כל ס' דברים תשע מאות וחמשים ושנים). ופרשיותיו י"א (נ"א י') · אברהם חג בעבותים סימן: וסדריו כ"ז · יפיה אמונה יגיד צדק סימן: ופסקותיו כ"ב · ופרקיו ל"ד · אוהב יי בכל לבב סימן: מנין הפתוחות שלשים וארבעה והסתומות מאה ועשרים וארבעה · הכל מאה וחמשים ושמנה פרשיות · יבא כבוד ינחל"ם סימן:

סכום הפסוקים של כל התורה · חמשת אלפים ושמנה מאות וארבעים וחמשה · ואור החמה יהיה שבעתים סימן: וחציו, וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התמים · ומספר כל הפרשיות נ"ד (נ"א נ"ג) ומספר כל הסדרים קנ"ד ומספר כל הפסקות צ"ה · מנין פתוחות של כל התורה מאתים ותשעים · יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו סימן: והסתומות · שלש מאות ושבעים ותשעה · או אסרה אסר על נפשה בשבעה סימן: נמצאו מנין כל הפרשיות פתוחות וסתומות · שש מאות וששים ותשעה לא תחסר כל בה סימן:

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה.

אין בס' דברים אותיות רבתי כ"א ד' והם העי"ן והדל"ת של שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד דפ' ואתחנן, והה"א של ה' ליי תגמלו זאת דפ' האזינו, והלמ"ד של וישלכם אל ארץ אחרת דפ' נצבים.

ואותיות הזעירות רק אחת והיא היו"ד של תשי בפסוק צור ילדך תשי דפ' האזינו, ויש סופרים שכותבים רבה האל"ף של אשריך ישראל, והכ"ף של והתמכרתם שם, והכ"ף פשוטה של ונך אותו ואת בנו, והפ"א של

ופהלחל, והצד"י של הצור תמים פעלו, והטי"ן של ערש ברזל, וכותבין זעיר מ"ס קדמאה של ממרים הייתם, אבל אין דעת הדיקנים נוחה מהם.

ומאותיות הנקודות מצאנו בס' דברים י"א נקודות בי"א אותיות תכופות והם **לנו ולבנינו עד** בפסוק הנסתרות לה' אלהינו בפ' נצבים נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן של עד, וכאשר נצרף כל המקומות שבתור' שמצאנו בהם אותיות או תיבות נקודות יעלה מספרם לעשר', וזהו שאמרו רז"ל בהרבה מקומות עשר נקודות בתורה, וטעם הנקודות האלה הלא הוא כתוב באבות דר' נתן פרק ל"ד ע"ש, גם במס' סופרים פרק ו' הזכירום כולם בצירוף הלכות אחרות, ואף שדברי הפרק ההוא כולם סתומים וחתומים כבר פירשם בטוב הרב החכם בעל נחלת יעקב ז"ל חוץ מן הלכה אחת הנזכרת שם היא הלכה ז' האומרת ענאל יניאל ובגרעון אלי שמע השוטר (נ"א הסופר) שעליה אמר הרב ז"ל שחזר על הרב' מסורות גדולות וקטנות גם שאל לחכמים רבים ובקיאים במסרות ואין מגיד לו לכן אמר עליה שכולה משבשתא וגם הרב בעל ס' האגודה לא גרס לה לפי שאין לה שום טעם; ועתה בא לידי כ' שנות אליהו לרבינו הגדול הגאון מוהר"ר אלי' ווילנא זצ"ל וראיתי בלקוטים שבסוף ספרו שגם הוא עמד על מבוכת ההלכה הזאת וחשב להגיה בדרך רחוק ודחוק ואמר כי מה שנרשם בספרינו הלכה ז' הוא שיבוש כי כל דברי ההלכה הזאת הם דבוקים עם ההלכה הקודמת המסיימת במלת ודברו וצ"ל דברי ענאל יניאל והם היו ב' סופרים ידועים, ובגרעון נ"ל וב' גרעון ור"ל ב' חסידים מן המכין הנ"ל וזה לדעת אלישמע הסופר, ע"כ, והנה הוסיף וגרע ודרש ולא העלה כל מאומה בידו ומה לנו ולסופרים האלה אשר אין כל חדש בפיהם, והאמת כי כל החכמים האלה שגו ברואה ופקו פליליה ודברי ההלכה הזאת הן הן דברי המסרת הנשנית בדה"א סי' ט' והיא אומרת ד' כתיבין יעואל וקריין יעיאל וסי' ובגבעון (דה"א ט' ל"ה), אליצפן שמרי ויעואל (דה"ב כ"ט י"ב) עזיה העשתרתי שמע ויעואל (דה"א י"א מ"ד), יעואל הסופר ומעשיהו השוטר (דה"ב כו יא) עכ"ל וככה תיקון ההלכה הזאת יעואל יעיאל (ר"ל דכתיבין יעואל וקרין יעיאל הם ד' אלה) ובגבעון, אלי, שמע, השוטר (נ"א הסופר), והיינו השוטר והיינו הסופר, לכן הלכה ז' מאושרת ומתוקנת לעצמה ואין בה שום דופי.

הקריאה בטעם התחתון. / הקריאה לטעם העליון.

אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים:

לא יהיה לך אלהים אחרים על־פני: לא תעשה לך פסל כל־תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ: לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה

לא יהיה לך אלהים אחרים על־פני לא תעשה־לך פסל כל־תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ לא־תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה

אלהיך אל קנא פקד עון אבות על־בנים ועל־שלשים ועל־רבעים

לשנאי: ועשה חסד לאלפים

לשנאי ועשה חסד לאלפים

לאהבי ולשמרי מצותו: לא תשא את־שם־יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר־ישא את־שמו לשוא:

שמור את־יום השבת לקדשו כאשר צוך יהוה אלהיך: ששת ימים תעבד ועשית כל־מלאכתך: ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא־תעשה כל־מלאכה אתה ובנך־ובתך ועבדך־ואמתך ושורך וחמרך וכל־בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך יהוה אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה על־כן צוך יהוה

שמור את־יום השבת לקדשו כאשר צוך יהוה אלהיך ששת ימים תעבד ועשית כל־מלאכתך ויום השביעי שבת ליהוה אלהיך לא תעשה כל־מלאכה אתה ובנך־ובתך ועבדך־ואמתך ושורך וחמרך וכל־בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי־עבד היית בארץ מצרים ויצאך יהוה אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה על־כן צוך יהוה

אלהיך לעשות את־יום השבת: כבד את־אביך ואת־אמך כאשר צוך יהוה אלהיך למען יאריכן ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר־יהוה

אלהיך נתן לך: לא תרצח ולא תנאף ולא תגנב ולא־תענה וגו'.

אלהיך נתן לך: לא תרצח: ולא תנאף: ולא תגנב: ולא־תענה וגו'.

...ה. כבר הרחבתי לדבר בסוף ס' שמות יג' שינוי קריאת הדברות וחלוף נקודותיהם וטעמיה, ולא ... לו, אך דע שנמקר' כי"ו הטעמים ששת ימים תעבד ולפ"ז יש לכון התחתון כמכב' עפת' אתנח.

חתימה

אמר בנימין המכונה וואלף ב"ר שמשון אש היידנהיים.

אחרי התהלה והודאה לאל חי כי הגדיל חסדו עמדי לאמצני ולחזקני להחל גם לכלות הדפסת ה' חומשי תורה על התכונה והאופנים אשר יעדתי בהקדמתי ראיתי מן הצורך לשוב ולהזכיר כי תחלת מחשבתי בהדפסת החומשים האלה לא היתה החידושים והבאורים אשר צרפתי עם כל חומש וחומש דבר דבור על אפניו, אך זאת היתה עיקר מגמתי להמציא ליד כל אדם תורת ה' תמימה, מנוקה ברורה ושלימה, מכל סיג וחלאה ושגיאה, בראותי כי בזמנינו זה פרצו חומשים המונים המונים, מינים ממינים שונים, אשר ממציאיהם, יאמרו עליהם, כי תקוני סופרים הם, ושמץ טעות לא נמצא בהם, אך כי הבודק אחריהם, ימצאם משובשים בכל עבריהם, גם באותיותיהם גם בנקודיהם גם בטעמיהם; והם המה אשר מלאו פני תבל ושממו, ובבני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו, ואבות ובניהם, ומלמדים ותלמידיה', ישליכו עליהם יהבם, לעסוק ולהגות בם, והשבושים חרושים על לוח לבם, ועד זקנה ושיבה לא ימושו מקרבם.

אי לזאת השתמשתי עלי עול משא הדפסת החומשים האלה עם כובד טורח ההגה', על כל מלה ותבה וכל ניקוד וכל טעם, שמתי עין השגחתי פעם אחר פעם, ובכל כחי עבדתי, ובכל חילי עמדתי, ולא שקטתי ולא נחתי, כי לא בעצמי האמנתי, עד אשר שאלתי כל ידיעה ודיעה אל איש נבון ונקי הוא ידידי הרבני המופלא החכם הר"ר שלום זעליגמן שמש שי' גם הוא צדק אחרי ויהי לי מציר לעזור, ישלם ה' פעלו ותהי משכורתו שלימה. וזאת שלישית עשיתי להעביר קול במחנה העברים גם במכתב ובדפוס לאמר: כל הרוצה לבדוק יבוא ויבדוק והאיש אשר ימצא באחד המקומות שנלאתי הריקה והשיגתי המלה יבוא ויודיעני ויקבל חמשה זהובים בשכרו וגם שמו יותק בספר לזכרון; וכבר הגיעו החומשים האלה הראשונים ליד אלף אנשי', ואין נגלה מהם את אזני; לכן בזאת אני בוטח שמלבד המילוי והחסרון, הכל כתיקנו ביושר ובכשרון, אכן מלבד הנקודות והנגינות לדקותם ולחולשתם יבין כל יודע ומכיר במלאכת הדפוס שהוא מן הנמנעות שלא יתרמו לפעמים איזה קלקול באמצע המלאכה אם בהשמטת הדיו ואם בשבירת עצם מיצמות הנקודה בשבר יד או שבר רגל עד שיתכן מגורה לצור', כי בשבירת נקודה אחת משתי נקודות השו"א ישאר חירק, ובשבירת הנקודה התחתונה מן הסגול ישאר צרי, ובכה ישתנה הזקף לרביע והתביר למרכ', וכן בדומיהם. גם מלבד ההשגחה בני אדם אנחנו ועיני בשר לנו ובראות אנוש כולנו רואים, וקלקולים כאלה מצאתי וראיתי נופלים במקצת ידיעות, וזה מניתי ואספרה:

בס' בראשית	בס' שמות	בס' ויקרא	בס' במדבר
קאפי' כא פ' יד	קאפי' פסוק צ"ל	קאפי' ו פסוק יא	קאפי' ו פסוק ג'
צ"ל שכמה מפיק	ו' ז' לאלהים	צ"ל זכר גרשיים	צ"ל חֹמֶץ במרכא
קאפי' מד פ' כד	יט יא השלישי רביע	קאפי' ז פסוק לג	כמשפט לא בדרג'.
צ"ל וַנַּגֶּד מקף	כה לה [illegible] ממנה	צ"ל השלמים תבי'	

ואע"פ שברוב הידיעות גם כל אלה מתוקנים מ"מ הודעתים בעבור המיעוט

לבלתי ישגה גם המעין, וכל המתקן ככה, תבוא עליו ברכה

דבור על מאמר חז"ל יש אם למקרא ולמסורת.

אמר יו"ד: אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' בח' שופטי' (יט ה) לדבר דבור כללי על מחלוקת חז"ל בענין יש אם למקרא ויש אם למסורת להבין ולהורות למה נחלקו ובמה נחלקו, ולהביא הנה כל מקומות המחלוקת הנראים יותר זרים ואשר לא ימצאו בהם כל אנשי חיל ידיהם.

במס' מכות דף ז' ב' במשנה: נשמט הברזל מקתו והרג רבי אומר אינו גולה וחכמים אומרים גולה, מן העץ המתבקע רבי אומר גולה וחכמי' אומרין אינו גולה; גמרא: תניא, אמר להם רבי לחכמים וכי נאמר ונשל הברזל מעצו? והלא לא נאמר אלא מן העץ וכו', אמר רחב"ה אמר רב ושניהם מקרא אחד דרשו ונשל הברזל מן העץ רבי סבר יש אם למסורת ונישל כתיב, ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן, ופי' רש"י יש אם למסורת כמו שנמסרה כתב של תיבה למשה אנו צריכין לדורשה ולא כפי המקרא, כשאתה קורא ונישל אתה מוסיף הברה של אל"ף או של ה"א בין נו"ן לשי"ן, ולפי המסורת ונישל כתיב ופירושו נישל שהשיל הברזל מן העץ המתבקע ומצא את רעהו, ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן לשון נשל הברזל עצמו נשל מעל עצו עכ"ל, והוא מאמר סתום וקשה גם פי' רש"י קשה, והרב בעל ת"ט הוצרך לפלפל בו ולא בא עד תכונתו וכבר השיגוהו הרב בעל קול הרמ"ז ואחרי' זולתו, ויותר לעומקו ירד רבינו הריטב"א ז"ל באומרו ז"ל רבי סבר יש אם למסורת ונישל כתיב פי' בחירק תחת הנו"ן, ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן פי' בקמץ תחת הנו"ן וכו' פי' רש"י ז"ל הלר' דדרש מסורת משמע ליה ונישל בחירק מדלא כתיב אל"ף בין הנו"ן והשי"ן הלכך דרשינן ונשל שהוא פועל יוצא שהברזל מנשל חתיכה מן העץ המתבקע; והקשו עליו דלפי דקדוק הלשון אין מקום כשום פועל קל שיהי' א"ף או ה' באמצע דהא ונפל כולהו בלא ה"א וא"ף וכן ונשל גוים רבים ומפניך; לכן הנכון דודאי אפילו לפי המקרא אין מקום להיות אל"ף או ה"א בינותים ומדרש מסורת אינו אלא שניתן מקום לאדם לומר בין ונשל בקמץ בין ונישל בחירק כמו ונקף את עולליך (תלי' קלז) ונקף סבכי היער (ישעי' י לד) וכיוצא בהם, וכיון דאיכא למידרש ונשל בחירק דרשינן לי' מהכרעת הכתוב שלא נאמר ונשל הברזל מעצו דעלה קמבעיין כמו השתא, אלא דהיה נחו הכרעה הוא לאודיה אלא שעושה הכרע במסרת לימד ונשל הברזל בחירק, ובהא מיתרצא לן אחריתא היכא אמר רב דטעמא דרבי משום מסרת דהא מתניתא תלי טעמא מדלא כתיב מעצו? ולא משמע מלישנא דרחב"א דהא דרב אתא לאפלוגי על מתניתא מדלא פריש ליה תלמודא ומדלא אמרינן רחב"א אמר רב, אלא וודאי כדאמרינן דתרווייהו צריכי אהדדי, ורבנן דאמרי יש אם למקרא ונשל קרינן משמע פועל עומד כפשוטו שהברזל מתנשל מן העץ שעומד בתוכה, ומעתה מאי דלא כתיב מעצו איכה הכרע לבדה, ומ"מ והא ונשל גוים רבים דב"ע דרשינן מקרא והוי פועל יוצא שהקב"ה מנשל את הגוים ממקומם מפני ישראל? וי"ל דשאני

הכא דלא כתיב ביה מ"ם, והכי נמי אילו כתיב ונשל הברזל את העץ או ונשל הברזל העץ שפיר הוי משמע פועל יוצא אבל כי כתיב ונשל מן העץ וקרינן בקמץ לא משמע אלא פועל עומד, כך הנכון בעיני בשמועה זו יותר מכל מה שפירשו בו, עכ"ל; ואף שדבריו דברי חן וטעם מ"מ נשארו בהם ספקות שהרי ונשל גוים רבים פועל יוצא בבירור ולמה לא יהי' כמוהו ונשל הברזל מן העץ, ומה שתירץ שהי' לו ליכתב ונשל הברזל את העץ או ונשל הברזל העץ זה ליתא לפי שאז הי' משמעו העץ כולו לא חלק ממנו והוא הפך כוונת הכתוב שר"ל ונשל הברזל חלק מן העץ ולכן הוצרך לומר מן העץ דוגמת הקל מן העול אשר נתן אביך עלינו שמשמעו חלק מן העול, ותאכל מן העץ, ולקח מעץ החיים וחביריהם שכולם פועלים יוצאים וסמוכים על מלת מן ומ"ם השימוש ויהי' כמוהם ונשל הברזל מן העץ פועל יוצא ככל חביריו שהם ל' נשילה, ועוד שהסיבה שהכריחה לרבי לדרוש המסרת לפי דעתו היא מדלא כתיב מעצו ולולי כן לא הי' דורש המסרת, ומה יענה על כל יש אם למסרת שבתלמוד אף אם אין שם סבה מכרחת כ"א המסרת לבד' כגון בבגדו בה (קידושין יח ב) בנית אחד יאכל (פסחים פו עב), יראה כל זכורך, בחלב אמו, בסכות, קרנות, נפשות, ולטוטפות, וטמאה שבועים דפליגי בהו במס' סנהדרין דף ד', וחביריהם, והאמת שמדרש המסרת של ונשל מדלא כתיב ונאשל ושל בבגדו מדלא כתיב בביגדו הוא דבר זר ותמוה מאוד, ואם נברח מקריאת בבגדו בחירק מדלא כתב יו"ד יש לנו לברוח כ"כ מקריאת ונישל מדלא כתיב יו"ד, ועוד תימא למ"ד יש אם למסרת איך יכחיש הקריאה המקובלת אצלינו גם היא איש מפי איש עד מרע"ה כמבואר בדברי החבר לכוזרי מאמר ג' מסי' כ"ט ואילך אשר העתקתי מהם בפ' קרח (במדב' טז כב) ולא ראינו ולא שמענו מי שיסתפק בקבלת הקריא', ואפילו ר"א הלוי ז"ל לא הטיל ספק כ"א בצורות הנקודות אם הם מקובלות או מוסכמות אבל באמיתות הקריאה באותן ההברות שהנקודות מורות עליהן לא הסתפק אדם מעולם שדברי קבלה הם, וכמו שהאריך בזה רבינו הרשב"ץ בספרו מגן אבות ח"ב דף ל' ע"ב, ולכן אין לקרות ונישל במקום ונשל ולא בבגדו מקום בביגדו ולא יאכל מקו' יאכל ולא יראה מקום יראה אם לא בהכחשת הקבל' הנאמנת וכל זה מגונה, ועוד קש' הל' יש ויש והוי להו למימר מר סבר מסרת עיקר ומר סבר מקרא עיקר, ועוד קשה מה שהניחו רז"ל ליסוד מוסד בכמ' מקומות ובקידושין כ"ט ב' כי יותן דומיא דכי יתן מה יתן דניחא לי' אף יותן דניחא לי', והכי אז"ל במס' פסחים כ"ו ב' אי כתיב עבד וקרינן עָבֵד עד דעביד איהו, אי כתיב עובד וקרינן עוֹבֵד אפילו ממילא השתא דכתי' עבד וקרינן עובד עובד דומיא דעבד מה עבד דניחא לי' אף עובד דניחא לי' ונתברר מכל זה כי המסרת ונשל מסכמת לקריאת ונשל בקמץ לא בחירק וליכא למידרש מידי; והדי לצאת מכל המבוכות האלה נראה לי שמעולם לא עלה על דעת אחד מחז"ל להכחיש הניקוד ולשנות קריאת התיבה מכמות שהיא מקובלת אצלינו, גם מאן דאמר יש אם למקרא מודה שיש לדרוש גם

המסורת במקום שיתאחד פתרון המסורה עם פתרון המקרא במנהג הלשון, והמשל בזה עֲבַד יִתַּן וכל הדומים להם שענין שלא הזכיר שם פועלו יתכנו להיכתב בוי"ו עם הדגש כמו אשר יֻלַּד לישראל (שופטי' יח כט) כי אדם לעמל יוּלָּד (איו' ה ז) מה נעשה לנער היוּלָּד (שופטים יג ח) הוּכָּה כעשב (תהלי' קב ה) וכן ויהי בשלם סוּכּוֹ (תהלי' עו ג) תְּלוּנֹת תלונותיהם תְּלוּנֹתָם עֵרוּמִּים והרבה כמוהם, ושלפניו עֲבַד יִתַּן בלא וי"ו להבין המקרא דומיא דעיברת ויתקיימו שניהם מבלי שנצטרך להוציא המקרא ממשמעותו בשום ענין כי אין במשמעות עובר ויותן רק שהפעולה נעשתה ע"י אחר ויתכן להיות לרצונו של מי שנעשתה לו או שלא לרצונו והועילתנו המסורה לפרוש' קרא בתוספת ביאור שיהא דומיא דעבד ויותן דומיא דיתן, ובכגון אלה כולי עלמא לא פליגי שהמקרא והמסורת יחדיו יתאחדו ולא יתפרדו, ובמה נחלקו? בתיבה שאין הכרע למשמעותו לפי ענינו לא מצד המשקל ולא מצד הגזרה ולא מצד הבנין וצריכין אנו לדרשה, ובהא פליגי מר סבר שיש להכריע משמעותה אל צד המסורה ואפילו על דרך זרות קצת ומר סבר שיש להכריע אותה אל צד המקרא ברגילות הלשון, דוגמת זה ונשל הברזל מן העץ שמלת ונשל יתכן שיהי' פועל יוצא מבנין הקל שהשיל הברזל חתיכה מן העץ המתבקע, ומלשון כי ישל זיתך שענינו תלישת הדבר ממקום חיבורו, גם יתכן שיהי' פועל עומד מבנין הקל שהברזל עצמו נשל מעל עצו ומלשון ונשל גוים רבים שענינו דחיפת הדבר ממקום דיבוקו, אלא שזה פועל יוצא וזה פועל עומד וכמנהג הקל ששימושו עומד גם יוצא, וגם יתכן להיות לשון נפעל, וכבר באורתי כל זה בס' שופטים בהבנת המקרא.

ומעתה לבנין בקל דעת מחלוקת ר' ורבנן: ר' סבר יש אם למסורת ונשל כתיב בלא אלף ואילולי קבלת הניקוד הי' אפשר לקרותו ונישל בחירק פועל יוצא מבנין הכבד הדגש לכן יש לפתור ונשל גם הוא פועל יוצא דומיא דונישל כדי להטותו בצד אחד אל המסורת לא שיהיה שוה אליו מכל הצדדים שזה לשון קל וזה לשון כבד, ורק בענין יציאת הפעולה יש לפותרו כמוהו, ומצד לתריו מדלא כתיב ונשלו; ורבנן סבריש אם למקרא וכל פינות שאנו פונים לא יהיו אלא לקריאה והקריאה בקמץ ויתכן להיותו מבנין נפעל שנשמט הברזל מקתו לכן הוא מלשון ונשל גוים רבים שענינו דחיפת הדבר ממקום שהוא תקוע בו והוא פועל עומד מבנין הקל, שפתרונו שוה אל לשון נפעל וקריאת שניהם שוה. ואין טענה דהוי לי' למיכתב ונאשל באל"ף על פי התכונה הראשונה שהזכיר החבר במאמר שני סי' פ' כי כל שבעת המלכים מביאין אחריהם תוספת אות? שאין כן דרך הלשון להוסיף אל"ף בפועל עבר בכל הבנין הקל ולא מצאנו ככה בכל המקרא, ולכן אין לדמותם אל עובד ויותן ודומיה' שמדרכם ליכתב לפעמים חסר ולפעמים מלא משא"כ ונשל וחביריו שכולם חסירים כתיבן והברת הקמץ של פ"א הפעל היא מודיעה על הא'ף הנקראת ובלתי נכתבת וכן כל שבעת המלכים מורות על תוספת אות מאותיות יהו"א הראויה להיות אחר כל מלך ומלך, ואע"פ שיש מקומות הרבה שאין

כתבות מ"ו ע"פ הנך דות קריאתן ככתוב בטעמי המקרא להחכם בן בלעם בפרק שני מספרו בשער על הדבור במלכים ע"ש וכדעת החבר במקום הנ"ל וכן דעת גאוני הלשון הקדמונים כולם, ועל דרך זה כל המקרא ירוץ, בדבר חרוץ, לכן מחלוקת ר' ורבנן איננה כ"א בסברה ובשיקול הדעת לא בשינוי הניקוד ח"ו, וכמחלוקת בעלי הפשט הרא"בע והרשב"ם, שהרא"בע פירשו כרבנן והרשב"ם כרבי, ולפי עיקר פשוטו נראין דברי רבנן ויש להם הוכחה משינוי לשון הכתוב שפתח בגרזן ונדחה ידו בגרזן ושייס בברזל ונשל הברזל מן העץ וזה קשה לרבי וניחא לרבנן והוא שידענו שהקרדום יקרא גרזן ויקרא ברזל, ומשימוש הלשון למדנו כי יקרא ברזל מצד חומרו שהוא ברזל ויקרא גרזן מצד צורתו שהוא החידוד עד שראוי לגריזה לכרות ולגזור בו, לכן לרבי קשה שהי' לו ליכתב ונשל הגרזן שהרי לא ישל הקרדום חתיכה מן העץ מצד היותו ברזל כ"א מצד היותו גרזן אבל לרבנן ניחא;

וכמחלוקתם אבל ונשל כנה מחלוקתם אבל בבגדו בה לפי שגם הוא מלה מפוקפקת ומסופקת אם הוא לשון בגד ממש כמו ותתפשהו בבגדו, או לשון בגידה ולשון פִּעֻל מן בגוד בגדו בי (ירמי' ה יא) ומנהג המקור בהרבה תיבות לנקד פ"א הפעל בחירק כמו בפגעו בו, בשכבה ובקומה, בשברי לבם, ורבים כמהם, ובהא פליגי מר סבר יש אם למסרת מדלא כתיב בבגדו ביו"ד ע"פ התכונה הראשונה לכן יש לפותרו בהכרעה אל צד המסרת בְּבִגְדוֹ בקמץ חטף ולשון מקור הוא מענין בגידה, לא לשון בגד ממש, ואילו היתה כוונת התורה לכפול הכוונה המתכוונת בקריאת הקמץ מכל זכל הי' לה לכתב בביגדו ביו"ד וטעם לדבריו שהדל"ת של בבגדו נקראת ברפה כמנהג המקור להרפות למ"ד הפעל הפך מנהג משקל פִּעֻל שמדרכו להדגיש למ"ד הפעל בהתחברו עם הכינויים כמו נִכֻּדוֹ עֻבְּדוֹ רֻכְּבוֹ וריעיהם; ומר סבר יש אם למקרא בבגדו קרינן בחירק לכן הוא לשון בגד ולא מצאנו בכל המקרא יו"ד בתוכה בין הפ"א והעי"ן בתיבה היוצאה ממשקל פִּעֻל, ואילו הוא ל' מקור ויוצא מן בָּגוֹד בגדו בי הי' ראוי להיות נקד בק"ח לא בחירק כמבואר במכלול דו"ק דף מ' א' בפיתוחי המקור, ומרפיון הדל"ת אין להביא ראי' כי כן מנהג שם דבר בֶּגֶד להרפות הדל"ת בכל הכינויים בִּגְדֵי בִּגְדוֹ כולם רפויים בכל מקומו' מושבותם שלא על מנהג משקל פִּעֻל, ואין למדקדק לומר כי אם הנמצא כאשר מצאו; ופירוש בבגדו בה כיון שכבר פירש טליתו עליה והיא נתעטפה בה הרי בגדו בה, ולכן אמר בבגדו בה ולא אמר בבגדו עליה, גם יתכן כי בבגדו שם הפעל נגזר משם דבר בגד כמו כסום יכסמו את ראשיה' (יחזקאל מד כ) וכמה פעלים נגזרים משמות דברים כמו ברוק ברק, וברד ברדת היער, ורבים כמוהם, וכבר מצאנו אות בי"ת משמשת שימוש מלת על כמו כן יתנן בו (ויקר' כד כ) הבהמה אשר אני רוכב בה (נחמי' ב יב) ככתוב במכלול.

וכמחלוקתם בפתרונו של ונשל ושל בבגדו בה מטעם שאמרנו כן

ומחלוקתם בפתרונו של יראה כל זכורך ונדמה לו בנוית אחד יאכל, לפי שבעיניהם מבנין נפעל, ** ולדעת גאוני הלשון הקדמוני' ה"ה ** ר"י חיוג ור"מ הכהן ור' יונה ג'אנח ואבן עזרא ואחריהם אין הנפעל תולדת הקל אבל היא בנין בפני עצמו, ויש מקומות שהוא מורה על המפעל מצד הפועל כמו וכי ימוך אחיך ונמכר לך (ויקרא כה לט) במוכר עצמו מפני דוחקו הכתוב מדבר וכן פי' שם הראב"ע ונמכר לך הוא מעצמו, וכן או דודו או בן דודו יגאלנו וגו' או השיגה ידו ונגאל (שם כה מט) שהוא יגאל את עצמו, ומלאכו לבנין נפעל גם בפעלים יוצאים לזולתם כמו אשר נשברתי את לבם הזונה (יחזקאל ו ט) שת"י די תברית כמו שברתי כמבואר שם בפי' רד"ק, וחשובי המדקדקים האחרונים גם הם הסכימו עם הקדמונים בחלוקת הפעלים והבנינים', וכן כתב החכ' ר' דוד אבן יחייא בספרו לשון למודים בשער ב' פ"ב ז"ל

ואמנם הנפעל וההתפעל בהסכמת כל הקדמונים הונחו להורות על הפעל אשר יפעלהו הפועל בעצמו על שתי' פועל פעל ומתפעל בו והנה יתחלק ההתפעל מהנפעל בהיותו מורה על תוקף ההתפעלות יותר מהנפעל, ועוד יש לו סגולה וכו', ואחר עוד בפרק ט ז"ל: בבנין נפעל, הנ' יורה בתחלת המקבל' שמוש הבנין הזה הוא שם לשמות מי שלא יזכרו פועליה', והראית שרינו ודין הקל פועלו הם שנים בהתבודדות, לא שבבנין הזה יתכן היות הדבר הנפעל עצמי מיד אחרים או מיד עצמו על שתי' הפועל פועל בעצמו, ולכן כלו כי הגיומים מזה הבר מה שלא נאו כמו שלא יזכרו פועליה', כי זה הוא בענין שתאמר שמיד לא יצמח לו אם תאמר השכיר, אבל לפי שיש גזירות בכתוב שלא נכל ליצבות הגה ואת הפליגה כמו אם גנב יגנב, ואם תשקף תשק הרד"ק שדיננו ודין אשר לא הוזכרו פועליה' הוא שו, ושכר הביאו האבוד והוכיח בטענות אמתיות שאין הדבר כמו שחשב והאריך בזה בפרק י"א עשבלו, ועמוד עליו מי שירצה יותר מזה הביאור, ופעמים באו בו גזירות יוצאות שידמו מענינם שהם גזירות יוצאות וכן הולצה מאתכ', אשר נשברתי את לבם הזונה, הנ' נשבט לונך, ואחרים זולת זה, ויש מן המדקדקים שלא הרחיקו היות אלה הגזרות יוצאות בזה הבנין ואחד מהם הוא הראב"ע. ויש מי שבירם אותם באופן מסכים לההתבודדות וכו'; ועוד שם בפרק י"ד בדברו על בנין התפעל אמר ז"ל כבר ידעת שזה הבנין הוא על הרוב שם בשמושו לבנין הנפעל והוא בהיות הפועל פועל הפעל בעצמו, ועל כן תמצא לאונקלוס תמיד שבזה אותם, כמו שנמצא שבזה אותם הכתוב באמרו אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוי' (ויקר' יח כד) הנה הוא' האיך שזה תטמאו מההתפעל ל נטמאו מהנפעל, אבל עם כל זה יש לבנין הזה סגולה מיוחדת והוא שבו יתכן וידמו הדברים אשר אין להם מציאות חוץ לנפש כמו שכב על משכבך והתחל, שהרצון בו שיעשה עצמו כחולה, וכן התאבלי נא, ר"ל עשי תוקי האבלות, ממתכבד וחסר לחם, מראה עצמו כנכבד, וכבר ידעת כל זה וכו' עכ"ל

וכן שטת החכם בעל מקנה אברם כמבואר בארוכה בשער החמישי מספרו; והכלל היוצא מכל אלה שיש בבנין נפעל צד פועל ומדרך הכתוב בכמה מקומות להשתמש בו מן הצד ההוא לכן אין זרות להשתמש במלת **יראה** ובמלת **יאכל** מצד הפועל אשר בו ולפרשו כמו **יראה יאכל** ** כדי להכריע ** אותם אל המסרת למ"ד יש אם למסרת ** ומדלא כתיב **יראה יאכל** ביו"ד דוגמת **תיעשה** המנורה (שמות כ"ה ל"א) וכמו שכתבתי שם, ויש אמתלא לפרש ** יראה כל זכורך את פני האדון ה' שהפ'

כי תשא (שמו׳ לד כג) כמו יראה בעבור מלת את שאחריו שמדרכו לשמש
על הפעול, והי׳ לו לכתוב אֶל פני האדון ה׳ וכל׳ הכתו׳ בחבירו בפ׳ משפטי׳
(שמו׳ כג יז) יראה כל זכורך אֶל פני האדון ה׳, וזה על מנהג הלשון כמו כל
וַיֵּרָא ה׳ אֶל פלוני, וירא כבוד ה׳ אֶל כל העם, יראה אֶל עבדיך
פעלך, וזולתם, בכולם ישמש מלת אֶל על הרואה לא מלת אֶת שמדרכו
לשמש על המתפעל, ולכן אין שום זרות בכתוב הראשון דכתיב ביה אֶל שהוא
כמשמעו וליכא למדרש ביה מידי, אבל הזרות הוא בכתוב השני דכתיב ביה אֶת
לכן מסתבר לפרש יראה דגביה אֶת על הפועל ויהי׳ זכורך הרוא׳ והשכינ׳
המתרא׳. וְיֵרָאֶה דגביה אֶל כמשמעו ויהי׳ זכורך המתראה והשכינה
הרואה, ואיתקשו אהדדי, מקיש ראייתך המפורש בכתוב יראה כל זכורך
אֶת פני האדון דמשמע שהאדון רוא׳ את השכינ׳, לראייתו המפורש בכתוב ירא׳
כל זכורך אֶל פני האדון דמשמע שהאדון בא לראותך, מה לראותך בשתי עיניו
אף להיראות ממך הוא רוצ׳ להתראות ממך בשתי עיניך; גם ל׳ הברייתא הכי
דיקא שכא׳ יראה ירא׳ והוי לי׳ למימר דכתיב יראה וקרינן יראה דוגמת שאמרו
כתיב עבד וקרינן עובד, כתיב יתן וקרינן יותן מאי שכא׳ יראה יראה? אכן
המכוון מלשונו דתרי פעמים כתיב יראה ותרווייהו דרשינן ואיתקשו אהדדי;
וכמקרה מלת יֵרָאֶה כן מקרה מלת יֵאָכֵל גם הוא ויתכן להתפרש על הפועל
כמו על המתפעל וכבר מצאנו בג׳ מקומו׳ מלות יֵאָכֵל והל׳ נופל על האוכל
לא על המנות הנאכלים מדלא כתיב יאכלו בל׳ רבי׳, וככה בבית אחד יאכל
אזהר׳ אגגרא שהרי כל הכתוב הזה אזהר׳ אגברא לא הוציא מן הבית ועצם לא
תשברו בו; ומ״ד יש אם למקר׳ מפרש ל׳ כפעל כמנהגו ברוב ומתקן הלשו׳
על הענין בדרך בעלי הדקדוק, ולכן מחלוקתם בפירושו של בבית אחד יאכל
אינכה כ״א בשיקול הדעת ע״פ דקדוק הלשון ומחלוקתם בפירוש על הבתים
אשר יאכלו אותו בהם שגם היא בסבר׳ ובשיקול הדעת לבד, ושניה׳ תלויי׳ זה בז׳
וככה יש מקום פקפוק במלת בַּחֲלֵב בפסוק לא תבשל גדי בחלב אמו, וזה
שמלת חָלָב הוא ע״מ בָּקָר בָּשָׂר דָּבָר הָדָם ודומיה׳ ובסמיכותם כאמר בְּשַׂר זבח
השלמי׳, בְּשַׂר ערלתו, על דְּבַר אשתי, לַהֲדַם לב, וככ׳ הי׳ ראוי לומר מן חָלָב
בַּחֲלַב הלמ״ד בפתח, והוא בצרי וכן כל חביריו הסמוכים כולם נרויים שלא על
המנהג, ולכן הקשו רז״ל למ״ד יש אם למסרת בשר בחלב מנ״ל לאסור דלמא
בחלב אמו פירושו בשומן של אמו ולשון חלב הוא אע״פ שמלת חלב בלתי
משתנה בסמיכותו בכל המקרא אפשר לומר שנשתניך על דרך הֲבֵל
הבלים שלא על המנהג, ולזאת כתבה התור׳ בחלב ח״י כדי להכריע
פתרונו של המסרה בַּחֲלֵב, ושקלו וטרו בי׳ רז״ל וחזרו על כל הצדדים והעלו
שמשמעות לא תבשל בלתי סובל פירוש זה לפי שדרך בישול אסרה תורה,
אכן למ״ד יש אם למקרא אין אנו זקוקים לכל זה, כי חלב ל׳ שומן הוא שוה
בסמוך ובמוכרת בכל המקר׳, ואשר הוא ענין יונקה לעולם חֲלֵב בסמיכותו
כמו חמאת בקר וַחֲלֵב צאן עם חֵלֶב כליו׳ (דברי׳ לב יד).

יכבה חולקין בתיבות שנכפלו ו' ות' ו' נשובש ואין הכרע למציאותם כגון בכיבות קדנוה נפשות ולטוטפיה והדומה לאין, אע"פ שמדקדק הכתובים ברוב המקומו' להוסיף וי"ו ת' ו' בסוף התיבות לסימן הריבוי מ"מ מצאנו מהם נוספי וי"ו ותי' ו ול' יחיד הם כמו **אחות חמות אשפות** כמבואר במכלול באשכל **פאות** וכב' מצאנו שמו' ד' עצמים כמו **אירות** גם **אילת** וסגי' ד' כבסו' אחד בש' מ"ב יוו', וכן **בעלות** הוא **בעלת**, ולכן מי שסובר במקצת מהם שלשון יחיד הם אין לתופסו על כך אחרי שיש לו דומים במקר', ויש כנרא לחשוב כן על אותן היוצאין ממנהג חביריה' להכתב ח"ו כמו בשבת קדנת נפשות וריעיהם למ"ד יש אם למסרת, אכן למ"ד יש אם למקרא אין להוציא ממשית התיבה ממנהגה בעבור חסרון אות המסך כי כן מדרך הכתובים לכתוב לפעמים מלא ולפעמים חסר והמקרא עיקר.

ובב' יש מקום ספק בפתרון הכתוב וטמאה שבועים כנדתה (ויקר' יב ה) וזה לפי שמלת שבעים מקובן על ל' שני' וגרשו שבע שהוא שם המספר וממנו נגזר שם דבר [illegible], וידענו כי משקלי השמות משונים אין קץ להם כמו שכתב הרא"ע בנאות בשער השמות, גם הכתים על משקל השניות אינם שומרים תמונתם כי מן רגל [illegible] מצאנו רגלים [illegible] ומן קרן מצאנו קרנים גם קרנים ומן [illegible], והאומר כי זה שאות ראשו' שלהם בשו"א יוצאים ממשקל [illegible] עליו להביא ראי', לכן שבעים יתכן שהוא יוצא משם דבר [illegible] ויהי' טעמו שני שבועות כמו ימים שני ימי', ושנתים שתי שני', גם יתכן שהוא יוצא משם המספר שבע ואז יהי' טעמו [illegible] שבעה כפלים כלומר על חד שבעה וכדין כל [illegible] שמות המספר המקובלים על משקל השניות שהם מורים כל כך כפלים כמנין המספר ההוא, כמו ארבעתים על חד ארבע', ושבעתים על חד שבעה כמו שבאר כל זה החכם בעל מקנה אברם בספרו במסלה כ"ו שהוא מכלל המספרים ע"ש, ולפי זה יהי' פירוש וטמאה שבועים כנדתה על חד שבע כנדתה והיינו שבעה שבועות וכנגד שאמר הכתוב בטומאת יולדת זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא, אמר ביולדת נקבה שתטמא על חד שבע כנדתה, ויש אמתלא לפרש כן בעבור המסרת שנכתב שבעים ח"ו לרמז שהוא נגזר מן **שבע** אע"פ שהוא ע"ד זרות קצת, ואיכנו נגזר מן **שבוע**, ואהני לן [illegible] מקרא ואהני לן מסרת, וזהו ששאלו התלמידים את ר' יהוד' בן רוען אקרא אני שבעים יכול תהא יולדת נקב' טמא' שבעי'? אמר להן טימא וטיהר וכו' ושאתם היתה למאן דסובר יש אם למסרת ויכולני לקרות שבעים דהא לא כתיב שבועים מלא לכן יש לנו להפליג הטומא' כמו שיכול המקר' שאת, ולא דוקא שבעים אבל שבע' שבועות ואהני מסרת לטפויי ואהני מקרא לבזירי דוגמת שאמרו ז"ל במס' זבחים דף ל"ז ב', והית' תשובת ר"י ב"ר טימא וטהר וכו', ולאחר שיצאו כזכר אולי ילמדו התלמידים מתשובתו זאת שגם הוא סובר יש אם למסרת לכן יצא ומחזיר אחריהן ואמר להם אי אתם זקוקים לכך שבועים קרינן ויש אם למקרא ואין לנו לצאת מעיקר פשוטו של

מקרא בעבור חסרון וי"ו המשך שהרי שִׁבְעִים קרינן בשורק והוא מורה על אות וי"ו אע"פ שאיננה נכתבת לכן ... התיבה יוצאה מן שָׁבוּעַ שם דבר והוא שנים שבועות כמשמעו.

ומכלל דברינו נתברר שמעולם לא עלה על דעת אחד מרז"ל להטיל ספק באמיתות הקריאה כמות שהיא מקובלת אצלינו, ולא נחלקו כ"א בתיבות שלשונם מוכרע ויש סברא להטותם לכאן או לכאן, מר סבר שיש להכריע פתרונם לצד המסרה ומר סבר שיש להכריעם לצד המקרא ואין להוציא התיבה מרגילות משמעותה בעבור חסרון אות המשך.

וכי ישאלך נפשך לאמר מה זה שתפשו רז"ל במחלוקתם בענין הזה בלשון אם ואם ולא בלשון אב ואב? כבר נשאלה השאלה הזאת לרבינו הגאון הרי"ף ז"ל והיא השאלה הראשונה שבס' שו"ת שלו וזה תארה:

שאלה: מפני מה אמרו חכמים יש אם למקרא ולמסרת ולא אמרו אב? ואמרו בנין אב, זה בנה אב ולא אמרו אם, ואמרו בת קול ולא אמרו בן קול? תשובה: לא שמענו בזאת כלום, אלא פעמים שאמרו לשון זכר ואומרים אב כגון בנין אב מפני כתובים ובנין אב מכתוב אחד, וכגון ההוא דאמרינן אבוהון דכולהון דם, אלא יש לומר שבמקום שיעשה אותו דבר עיקר ללמוד ממנו דבר אחר קורין אותו אב, וזה שאמר יש אם למקרא הואיל ואין למדין ממנו לדברים אחרים אלא להודיע על מה סומכין על הקריאה או על המסרה קרא להם אם שהקריאה אינה לשון זכר אלא לשון נקבה, ע"כ לשון רבינו ז"ל;

ולפי שיטתנו יש ליתן טעם אחר יותר נכון ומתיישב על לשון אם, וזה לפי שעיקר מחלוקתם כמו שראינו היא בעבור חסרון אות המשך, ואותיות המשך או"י (והה"א עמהם כשהיא באה תמורת אל"ף) והן הנ' הידועים לרז"ל בשם אמות וכל אחת מהם נקראת אם, וכן קראם בעל ס' יציר' וכמו שכתב רד"ק במכלול (דו"ק דף ק"ד) בשער אותיו' או"י ז"ל: "דע וישכילך אלהים כי אותיות או"י הם אמות לכל האותיו' וכן קראם בעל ספר יציר' ואמר שלש אמות או"י, ומה שאמר שלש אמות אמ"ש, הם אמות בעולם, אבל אמות הספור הם או"י, ונקראו אמות בעבור כי לא נוכל להוציא לא תיב' ולא אות בעולם מבלתי אחת מהן, והן אותיות הנשימה כי הם פעמים בלא הרגשת אחת המוצאות, וזה לך האות בתנועת חמשת המלכים כי הם כלל כל התכונות שיוכל האדם להניע ולהוציא, אָא הנה אלף נחה אחר הניעה, אֵי הנה יו"ד נחה וגם כן אִי, אוֹ הנה ו"יו נחה וגם כן אוּ, ואלה הנחים פעמים בכתב ופעמים בלא כתב רק בנשימה לבד, בכתב כמו וכו'" ע"ש בארוכה, גם בדף ק"ט הוסיף ביאור הענין; ובהא פליגי מר סבר יש אם למסרת ר"ל שאותיו' או"י הנקראים אמות לשלימות המסר' הם כלומר לשלימות כתיבות התיב' זולת הקריא', ולכן כל תיב' חסירת האם יש לבנות בה סברא שלדרשא באה; ומר סבר שהאמות לשלימות המקרא הם ר"ל למשך הברת הנקוד' שהאות נקראת בה, ולא תשתנה התיבה בעבור מסיבה יתירה, לכן אין משגיחין באות או"י החסירה, ונטולת האם כשירה.

הן כל זאת למשפט אמת חשבתיה, ואם מדרך האמת נטיתי, וה' אלהים אמת יכפר תעותי.

סדר

ההפטרות

לכל שבתות ה׳

לפי חלופי המנהגים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלמות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון הלוי היידענהיים

רעדלהיים

שנת תקפ״א לפ״ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל.

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1821.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת וצדק:

אחר ההפטרה יברך המפטיר ד׳ ברכות אלו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל־העולמים צדיק בכל־הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר ומקים שכל־דבריו אמת וצדק· נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא־ישוב ריקם כי אל מלך נאמן (ורחמן) אתה· ברוך אתה יי האל הנאמן בכל־דבריו: רחם על־ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו· ברוך אתה יי משמח ציון בבניה: שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על־כסאו לא־ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את־כבודו· כי בשם קדשך נשבעת־לו שלא יכבה נרו לעולם ועד· ברוך אתה יי מגן דוד:

על־התורה ועל־העבודה ועל־הנביאים ועל־יום השבת הזה שנתת־לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת· על־הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל־חי תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

ישעי' סי' א'.

חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה
וִירוּשָׁלָ͏ִם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי
יְהוּדָה׃ שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר
בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי׃ יָדַע שׁוֹר
קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא
הִתְבּוֹנָן׃ הוֹי גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד עָוֺן זֶרַע מְרֵעִים
בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ אָחוֹר׃ עַל־מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ
סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָּי׃ מִכַּף־
רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה
וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן׃
אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ אַדְמַתְכֶם
לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת
זָרִים׃ וְנוֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כִּמְלוּנָה
בְמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה׃ לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר
לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ׃
שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ
עַם עֲמֹרָה׃ לָמָּה לִּי רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה
שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים
וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי׃ כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנַי מִי־

עוזיהו בכל הספרים הוי"ו דגוש וכמוהו כל עוזיהו וכל עזיה כולם דגושי הוי"ו, רק בכ"י בולטין רפויין והיצ"ן במתג. לנגדכם בפתח בס"מ וכ"י. אילים מל"א·

בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי׃ לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא־אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה׃ חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי נְשֹׂא׃ וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי־תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ׃ רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ׃ לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה׃ לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָה אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם־יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ׃ אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ׃ וְאִם־תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים׃ כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃ שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃ לָכֵן נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי׃

לכו־נא במרכ׳ בכ״י ובמ״ג דע״ח ודק בדפ״ו לכו־נא בתביר וכתב בגליונו מתחלפין לכי נא מקף (נ״ל מרכא). ואם־תמאנו פליגי בי׳ ספרי ולעדות ר״ק במכלול תמ״ס בקמץ. לסיגים מד״מ. מאויבי חד מן י״ח מלא בליבכא.

וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ׃ וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה׃ צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה׃

הפטרת ואתחנן

בישעיה סימן מ׳.

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם׃ דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַםִ וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֺנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ׃ קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ׃ כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה׃ וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר חָצִיר וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָצִיר הָעָם׃ יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם׃ עַל הַר־גָּבֹהַּ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלָםִ הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי

סיגיך מ״א בס״ע גם בכי״י ובכ״י כ״ד. שֹׁפְטַיִךְ השי״ן דגוש בס״מ כינלילת דחיק יגל מתג. גֶּיא במגל ובכ״כ מכלול נפקל חָיא, והמסרה עליו לית מגול ומלא. כָל־הַבָּשָׂר ס״מ הבשׂר. נָבֵל ציץ בתרי טעמי וכן חבירו עיין מבעי הטעמים דף כ״ט ב׳. אָכֵן חָצִיר כ״ה בכי״י וכנון. גבה כמז.

יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם׃ הִנֵּה אֲדֹנָי יֱהוִה בְּחָזָק יָבוֹא
וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃
כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ
יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל׃ מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם
בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס
הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם׃ מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָה
וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ׃ אֶת־מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ
בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת
יוֹדִיעֶנּוּ׃ הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם
נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל׃ וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר
וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה׃ כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס
וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ׃ וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת
תַּעַרְכוּ־לוֹ׃ הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ
וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף׃ הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־
יִרְקַב יִבְחָר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא
יִמּוֹט׃ הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד
מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ׃
הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה
כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת׃ הַנּוֹתֵן

מֹשְׁלָה לוֹ הלמ"ד דגש בכ"י ובמ"ג רינ"ח וי"ס רפה וכ"כ מכלול דו"ק ק"ו ע"א. יְקַבֵּץ מן ג' המלעיגים בקמץ וכו' במסרת ובגליון המינחת. בַּשָּׁלִשׁ לית ומ"ש. וַיְלַמְּדֵהוּ הוי"ו במתג כבר ולא כן וַיְלַמְּדֵהוּ מניח לפי פתוח במסרת כמבואר במשפטי הטעמים דף ב"ס ס'. וְצֹרֵף ד' ה"ו בליש'. וּרְתֻקוֹת הקו"ף דגש בכי"י. הַנּוֹתֵן ד' מ"ז.

רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה׃ אַף בַּל־
נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם־
נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם׃ וְאֶל־מִי
תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ׃ שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם
וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם
בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר׃

הפטרת עקב

בישעיה סימן מ"ט

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי יְהוָה וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי׃ הֲתִשְׁכַּח
אִשָּׁה עוּלָהּ מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה
וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ׃ הֵן עַל־כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ חוֹמֹתַיִךְ
נֶגְדִּי תָּמִיד׃ מִהֲרוּ בָּנָיִךְ מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִבַיִךְ
מִמֵּךְ יֵצֵאוּ׃ שְׂאִי סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ
בָאוּ־לָךְ חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי כֻלָּם כַּעֲדִי תִלְבָּשִׁי
וּתְקַשְּׁרִים כַּכַּלָּה׃ כִּי חָרְבֹתַיִךְ וְשֹׁמְמֹתַיִךְ וְאֶרֶץ
הֲרִסֻתֵךְ כִּי עַתָּה תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרָחֲקוּ מְבַלְּעָיִךְ׃
עוֹד יֹאמְרוּ בְאָזְנַיִךְ בְּנֵי שִׁכֻּלָיִךְ צַר־לִי הַמָּקוֹם
גְּשָׁה־לִּי וְאֵשֵׁבָה׃ וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד־לִי אֶת־
אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה ׀ וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי

וגם־נשף כ"ח וגם. מי־בָרָא מלרע, מכלול. חקתיך ח"ן וע"י. חומתיך
נו"ן קדמאה ותו"ת. שְׂאִי כ"ה בס"מ וכ"י. וּתְקַשְּׁרִים הוי"ו בגעיא בס"מ וכ"י
ובמסבתו המב רב במסבתי הטעמים. הרסתך חסר דחבר. שְׁכֻלָיִךְ לית וחסר.
גלה ׀ וסורה בין ברוגש אך בכ"י ומ"ג דע"ח בלא פסק.

גִּדֵּל הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי אֵלֶּה אֵיפֹה הֵם׃ כֹּה־
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדִי וְאֶל־עַמִּים
אָרִים נִסִּי וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף
תִּנָּשֶׂאנָה׃ וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם
מֵינִיקֹתַיִךְ אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ־לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ
יְלַחֵכוּ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־יֵבֹשׁוּ קֹוָי׃
הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ וְאִם־שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט׃ כִּי־
כֹה ׀ אָמַר יְהוָה גַּם־שְׁבִי גִבּוֹר יֻקָּח וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ
יִמָּלֵט וְאֶת־יְרִיבֵךְ אָנֹכִי אָרִיב וְאֶת־בָּנַיִךְ אָנֹכִי
אוֹשִׁיעַ׃ וְהַאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנַיִךְ אֶת־בְּשָׂרָם וְכֶעָסִיס
דָּמָם יִשְׁכָּרוּן וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ
וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אֵי זֶה סֵפֶר
כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי
אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם
וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם׃ מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ
קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־
אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אָשִׂים
נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת
בַּצָּמָא׃ אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים
כְּסוּתָם׃ אֲדֹנָי יֱהוִֹה נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים לָדַעַת
לָעוּת אֶת־יָעֵף דָּבָר יָעִיר ׀ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר לִי אֹזֶן

לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים: אֲדֹנָי יֱהֹוִה פָּתַח־לִי אֹזֶן וְאָנֹכִי
לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא נְסוּגֹתִי: גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים
וּלְחָיַי לְמֹרְטִים פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק:
וַאדֹנָי יֱהֹוִה יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלָמְתִּי עַל־כֵּן
שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־לֹא אֵבוֹשׁ: קָרוֹב
מַצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אִתִּי נַעַמְדָה יָּחַד מִי־בַעַל
מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי: הֵן אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא
יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כֻּלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ עָשׁ יֹאכְלֵם: מִי בָכֶם
יְרֵא יְהֹוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר הָלַךְ חֲשֵׁכִים
וְאֵין נֹגַהּ לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם יְהֹוָה וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו: הֵן
כֻּלְּכֶם קֹדְחֵי אֵשׁ מְאַזְּרֵי זִיקוֹת לְכוּ בְּאוּר אֶשְׁכֶם
וּבְזִיקוֹת בִּעַרְתֶּם מִיָּדִי הָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְמַעֲצֵבָה
תִּשְׁכָּבוּן: שִׁמְעוּ אֵלַי רֹדְפֵי צֶדֶק מְבַקְשֵׁי יְהֹוָה
הַבִּיטוּ אֶל־צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל־מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם:
הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם
כִּי־אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ וְאַרְבֵּהוּ: כִּי־נִחַם
יְהֹוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן
וְעַרְבָתָהּ כְּגַן־יְהֹוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ
תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה:

ואם היו' ר"ח או מחר חדש נוהגים בק"ק פפד"מ להפטיר בשל ר"ח או מחר חדש אבל בהרבה קהלות נוהגים להפטיר עניה סוערה ולדחות של מחר חדש אבל של ר"ח אין דוחין, ויש קהלות דוחין גם של ר"ח.

בישעיה סימן נ"ד

עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים: וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ: וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ: הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל: הֵן אָנֹכִי בָּרָאתִי הִנֵּה חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל: כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה: הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כָּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב: לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלוֹא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם: הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים: הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים: הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יְדָעוּךָ אֵלֶיךָ יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ:

בישעיה סימן נא.

אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם מִי־אַתְּ וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ
יָמוּת וּמִבֶּן־אָדָם חָצִיר יִנָּתֵן: וַתִּשְׁכַּח יְהוָה עֹשֶׂךָ
נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ וַתְּפַחֵד תָּמִיד כָּל־הַיּוֹם
מִפְּנֵי חֲמַת הַמֵּצִיק כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה
חֲמַת הַמֵּצִיק: מִהַר צֹעֶה לְהִפָּתֵחַ וְלֹא־יָמוּת
לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַּלָּיו יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: וָאָשִׂם
דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד
אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי־אָתָּה: הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי
קוּמִי יְרוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר שָׁתִית מִיַּד יְהוָה אֶת־כּוֹס
חֲמָתוֹ אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית מָצִית:
אֵין מְנַהֵל לָהּ מִכָּל־בָּנִים יָלָדָה וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ
מִכָּל־בָּנִים גִּדֵּלָה: שְׁתַּיִם הֵנָּה קֹרְאֹתַיִךְ מִי
יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחֲמֵךְ:
בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת כְּתוֹא מִכְמָר
הַמְלֵאִים חֲמַת־יְהוָה גַּעֲרַת אֱלֹהָיִךְ: לָכֵן שִׁמְעִי־
נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן: כֹּה־אָמַר אֲדֹנַיִךְ
יְהוָה וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת־
כּוֹס הַתַּרְעֵלָה אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי לֹא־תוֹסִיפִי
לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד: וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר־אָמְרוּ
לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ וְכַחוּץ

אֵין ביתיב בכ"י ומסתבר. מוֹגַיִךְ בגימ"ל עיין שרשים שרש יגה ומוג.

לַעֲבָרִים׃ עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ צִיּוֹן לִבְשִׁי ׀ בִּגְדֵי
תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַ͏ִם עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף יָבֹא־
בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא׃ הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי שְּׁבִי
יְרוּשָׁלָ͏ִם הִתְפַּתְּחוּ מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ שְׁבִיָּה בַּת־צִיּוֹן׃
כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף
תִּגָּאֵלוּ׃ כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה מִצְרַיִם יָרַד־עַמִּי
בָרִאשֹׁנָה לָגוּר שָׁם וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ׃ וְעַתָּה
מַה־לִּי־פֹה נְאֻם־יְהוָה כִּי־לֻקַּח עַמִּי חִנָּם מֹשְׁלָו
יְהֵילִילוּ נְאֻם־יְהוָה וְתָמִיד כָּל־הַיּוֹם שְׁמִי מִנֹּאָץ׃
לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא
הַמְדַבֵּר הִנֵּנִי׃ מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר
מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה
אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ׃ קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל
יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְהוָה צִיּוֹן׃
פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם כִּי־נִחַם
יְהוָה עַמּוֹ גָּאַל יְרוּשָׁלָ͏ִם׃ חָשַׂף יְהוָה אֶת־
זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ
אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃ סוּרוּ סוּרוּ צְאוּ מִשָּׁם טָמֵא
אַל־תִּגָּעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי יְהוָה׃ כִּי
לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן כִּי־הֹלֵךְ
לִפְנֵיכֶם יְהוָה וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

התפתחי ק'

משליו ק'

יָבֹא־בָךְ לית חבר בספרא, וכ"ק במס"ג בפ' בהעלותך.

בישעיה סימן נ"ד. (ועיין בפ' נח).

רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא־חלה
כי־רבים בני־שוממה מבני בעולה אמר יהוה:
הרחיבי ׀ מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו
אל־תחשכי האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי:
כי־ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש וערים
נשמות יושיבו: אל־תיראי כי־לא תבושי ואל־
תכלמי כי לא תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי
וחרפת אלמנותיך לא תזכרי־עוד: כי בעליך
עשיך יהוה צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל
אלהי כל־הארץ יקרא: כי־כאשה עזובה ועצובת
רוח קראך יהוה ואשת נעורים כי תמאס אמר
אלהיך: ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדלים
אקבצך: בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך
ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יהוה: כי־מי
נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי־נח עוד על־
הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער־בך:
כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי
מאתך לא־ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר
מרחמך יהוה:

ואותן הקהלות שמנהגם לדחות עניה סוערה של פ' ראה מפני
הפטרת ר"ח או מחר חדש נוהגין להוסיף כאן עניה סוערה
אצל כתרומה שהיתה כידוע מפ' ראה.

בישעיה סימן ס׳.

קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְהוָה עָלַיִךְ זָרָח׃
כִּי־הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה־אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים
וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה׃ וְהָלְכוּ
גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ׃ שְׂאִי סָבִיב
עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק
יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה׃ אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ
וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמוֹן יָם חֵיל
גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ׃ שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ בִּכְרֵי מִדְיָן
וְעֵיפָה כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ
וּתְהִלֹּת יְהוָה יְבַשֵּׂרוּ׃ כָּל־צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ
אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךְ יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית
תִּפְאַרְתִּי אֲפָאֵר׃ מִי־אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים
אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם׃ כִּי־לִי ׀ אִיִּים יְקַוּוּ וָאֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ
בָּרִאשֹׁנָה לְהָבִיא בָנַיִךְ מֵרָחוֹק כַּסְפָּם וּזְהָבָם
אִתָּם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהַיִךְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי

תֵּאָמַנָה הנו"ן רפה בכל הספרים ובעדות רד"ק בפירוש ובמכלול ובשרשים אבל בניקוד המ"ס פליגי יש מנקדין פתח ויש מנקדין קמץ, ובכ"י מסר עליו לית ופתח ויש נוקדין קמץ. תִּרְאִי התי"ו בלא געיא כי לשון ראי׳ הוא לא לשון יראה וכ"כ רד"ק ומ"ש עיין עליהם, ורא׳יתי במערכת אות א׳ שמסר א"ב מן ג׳ ג׳ בחד לישן ולית דכוות׳ חד בתורה וחד בנביאים וחד בכתובים וסי׳ וכו׳ ומנה עמהם למה תראו דבראשית מ"ב א׳, אז תראי דישעיה, ובאשר תראה עשה דדניאל א׳ י"ג וכשמים מינה כי פלשתן לשון ראי׳ וכל חד וחד לית דכוותי׳, לכן נראה כי לא תִּרְאִי רע יגור לצפני׳ ג׳. ע"ו התי"ו בגעיא ואפילו לאותן שמותבין אותו חס׳ ולשון יראה הוא וכן ת"י, והעיקר כי לא תיראי רע מלא ובמו שכתב עליו המסס בעל מ"ס. וְרָחַב בפת"ח עיין מ ם. יְשָׁרְתוּנֶךְ כן הגירסון בכי"י ומסר עליהם ב׳ ובענין ומחם ומלעיל.

פארך: ובנו בני־נכר חמתיך ומלכיהם ישרתונך
כי בקצפי הכיתיך וברצוני רחמתיך: ופתחו
שעריך תמיד יומם ולילה לא יסגרו להביא אליך
חיל גוים ומלכיהם נהוגים: כי־הגוי והממלכה
אשר לא־יעבדוך יאבדו והגוים חרב יחרבו:
כבוד הלבנון אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור
יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד:
והלכו אליך שחוח בני מעניך והשתחוו על־כפות
רגליך כל־מנאציך וקראו לך עיר יהוה ציון
קדוש ישראל: תחת היותך עזובה ושנואה ואין
עובר ושמתיך לגאון עולם משוש דור ודור:
וינקת חלב גוים ושד מלכים תינקי וידעת כי
אני יהוה מושיעך וגאלך אביר יעקב: תחת
הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף
ותחת העצים נחשת ותחת האבנים ברזל ושמתי
פקדתך שלום ונגשיך צדקה: לא־ישמע עוד
חמס בארצך שד ושבר בגבוליך וקראת ישועה
חומתיך ושעריך תהלה: לא־יהיה־לך עוד
השמש לאור יומם ולנגה הירח לא־יאיר לך

חמתיך לית חל"ח. כי־הגוי ס"א כי. יבוא מ"ו בגעיות המכרה האומרת כל יבציה מ"ו במ"א לא יוסיף יבא כן ינוד עלל. מנאציך הנו"ן בפתח ככל דיניו. וינקת בכ"י כב' פבטין וכבל כ"ד כבסע' אחד לבד והיו"ד בלא מתג בבניהם וכדין. כי אני במוגה כב"מ. וקראת כ"כ וקינן ד' במסורה. חומתיך מ"וק וח"ות.

וְהָיָה־לָךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ׃ לֹא־יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה יִהְיֶה־לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ׃ וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַו מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃ הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה׃

מטעי ק׳

הפטרת אתם נצבים

בישעיה סי׳ ס״א.

שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ׃ כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ כֵּן אֲדֹנָי יֱהוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם׃ לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַםִ לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר׃ וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֵךְ וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקֳּבֶנּוּ׃ וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד־יְהוָה וּצְנוֹף מְלוּכָה בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ׃ לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ

וצניף ק׳

וְקֹרָא לָךְ כ״ה בכ״י. וּלְאַרְצֵךְ בסגול, והוי״ו בגעיא בב״מ וכ״י וכן הכינו ובספרנו המכונה משפטי הטעמים דף כ״ו ב׳.

יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל׃ כִּי־יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה
יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ
אֱלֹהָיִךְ׃ עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים
כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּירִים
אֶת־יְהוָה אַל־דֳּמִי לָכֶם׃ וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־
יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ׃
נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ
עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ
אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ׃ כִּי־מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־
יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי׃ עִבְרוּ
עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה
סַקְּלוּ מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים׃ הִנֵּה יְהוָה
הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה
יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ וְקָרְאוּ
לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה
עִיר לֹא נֶעֱזָבָה׃ מִי־זֶה ׀ בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים
מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי
מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃ מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ
וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת׃ פּוּרָה ׀ דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים
אֵין־אִישׁ אִתִּי וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי

כִּי מְאַסְפָיו כ״ה בס״מ וכ״י וציין מ״ס. עַם־הַקֹּדֶשׁ ס״א עַם.

וַיֵּז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי: כִּי יוֹם
נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה: וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר
וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא
סְמָכָתְנִי: וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי
וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם: חַסְדֵי יְהוָה אַזְכִּיר תְּהִלּוֹת
יְהוָה כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב לְבֵית
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו: וַיֹּאמֶר
אַךְ־עַמִּי הֵמָּה בָּנִים לֹא יְשַׁקֵּרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ:
בְּכָל־צָרָתָם לֹא צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם (לו ק')
בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם
כָּל־יְמֵי עוֹלָם:

הפטרת וילך

כמנהג הספרדים וכן מנהג ק"ק פפד"מ כשהפרשיות נפרדות אבל כשהן מחוברין מפטירין שוש אשיש של פ' נצבים ומפטירין שובה בפ' האזינו
עד ופושעים יכשלו בם ואח"כ אומרים תקעו שופר וגו'.

בהושע סימן י"ד.

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ:
קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו
כָּל־תִּשָּׂא עָוֺן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ:
אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר
עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם:

גְאוּלַי בספרינו וגם בכ"י כ"ד מ"ו אבל בכ"י גְאֻלַי חו' גם מסר עליו לית וחסר וזה מסכים עם גירסת רש"י בפירושו לתיבה א' ו' ועוד דע שבכ"י של כ"ד הי' כתיב ושנת גו"ו כבספרינו ובא המגיה ומחק הוי"ו וגם זה מסכים עם גירסת רש"י. חַסְדֵי כ"ה בכ"י הח"ת במתג ודפה על פלג"ת וכן כל חביריו.

אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃ אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃ יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃ אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא׃ מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם ׃׃ מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא׃ יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם׃ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם׃

הַפְטָרַת וַיֵּלֶךְ

כמנהג האשכנזים (וכק״ק פפד״מ מפטירין שובה כשהפרשיות כפרודות ומוסיפין בסוף תקעו שופר בציון עד ולא יבושו עמי לעולם דלהלן בפ׳ האזינו אבל כשהפרשיו׳ נצבים וילך מחוברות מפטירין שובה בפ׳ האזינו).

בישעיה סימן נ״ה.

דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב׃

יונקותיו מלא דמלא בס״מ וכ״י והמסרה עליו ב׳ ומגילו מרלא יונקותיו דיאוק״ י״ו כ״נ והוא כתיב חו׳ קדמאה ומ״ו בתרא בכל הספרים והמסרה עליו ב׳ א׳ חסר ומסמיך מני׳ שהן דיבנינא חסר, אבן במקרא כ״י חסר עליו ב׳ חד מלא, וגל הך דיבכינא מסר ב׳ חד חסר וחד מלא ולבון זה מאוסר. וְיָבֵן בתרי טעמי. כִּי ישרים ב״ח כי מקף וצדקים חו׳ קדמאה ענ״ה. יִכְבֹּשׁ בס״מ חו׳ וכן בכ״י ומסר עליו לית וחסר.

יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־
יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ׃ כִּי
לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי
נְאֻם יְהוָה׃ כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי
מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם׃ כִּי כַּאֲשֶׁר
יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי
אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן
זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל׃ כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא
מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר
חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו׃ כִּי־בְשִׂמְחָה
תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ
לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף׃ תַּחַת
הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ °תַּחַת הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה הֲדַס
וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת׃ כֹּה
אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה
יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת׃ אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ
יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת
מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע׃ וְאַל־יֹאמַר
בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי

°ותחת ק׳

וְנָתַן כ"א וְנָתַן. הֲדַס פתח באתנח וכ"כ במכלול בספר פעל. הנלוה אֶל יי׳ בחלופי הדפוס מסר עליו למערבאי עַל יי למדנחאי אֶל יי ופירוש הוא. כי לא נזה חולקין כ"א על חבירו שבסמוך ובני הנכר הנלוים עַל יי שלמערבאי עַל ולמדנחאי אֶל וכן הגירסא בחלופי כ"י ונוסחא דילן כמערבאי כי כן מסר נתינים ב׳ עַל ה׳

יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ׃ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי׃ וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת׃ וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי׃ וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־הָעַמִּים׃ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו׃

הפטרת האזינו

כמנהג האשכנזים שובה ישראל עד ופושעים יכשלו בם ואח״כ אוורי׳ תקעו ובק״ק פפד״מ מפטירין וידבר דוד לאקין חוץ אם היא שבת תשוב׳ אז מפטירין שובה ישראל עד ופושעים יכשלו בם ואח״כ תקעו·
ביואל סימן ב׳.

תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה׃ אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ עוֹלָלִים

ל״א וכי׳ וכו׳ ומנה יגמהם הנלוים על ה׳. לסריסים בפתח בכל ס״ס וכ״י. אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ כ״ה בכל ספרינו גם בכ״י רק בכ״י אחד כ״ד אשר־שמרו. אֶל־הַר קָדְשִׁי כ״ה למיגרלאי הסומכים על קריאת בן אשר, וכתב החכם בעל מ״ש בדה״ב סי׳ ט״ו אע״פ שאין אנו סומכים על קריאת מדנחאי מ״מ מלאנו פעמים רבות שהספרים נמשכים אחריהם. קִבְצוּ יְבִי״ת רפה כי משקל קל הוא.

וְיֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ׃ בֵּין
הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה
וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ
לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה
אֱלֹהֵיהֶם׃ וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ׃
וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן
וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם
עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם׃ וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם
וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם
הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ
וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת׃ אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה
גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ אַל־תִּירְאוּ
בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא
פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם׃ וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ
בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה
וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן׃ וּמָלְאוּ
הַגֳּרָנוֹת בָּר וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר׃
וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה
הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי

חוּסָה יְהוָה מלעיל בכל ס"מ וכ"י וכ"כ במכלול וזה שלא כמנהג כל קומץ שוכח
דסמיכין לאית ה'. בָּאְשׁוֹ הבי"ת נק'ה והאל"ף נחה בשוא נח, מכלול ושרשים ופירוש.
אַל־תִּירְאִי מע' בס"מ וכ"י

בכם: ואכלתם אכול ושבוע והללתם את־שם יהוה אלהיכם אשר־עשה עמכם להפליא ולא־יבשו עמי לעולם: וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני יהוה אלהיכם ואין עוד ולא־יבשו עמי לעולם:

הפטרת האזינו

כמנהג הספרדים וכן נק"ק פפד"מ כנס' האזינו אחר י"כ. בש"ב סימן כ"ב.

וידבר דוד ליהוה את־דברי השירה הזאת ביום הציל יהוה אתו מכף כל־איביו ומכף שאול: ויאמר יהוה סלעי ומצדתי ומפלטי־לי: אלהי צורי אחסה־בו מגני וקרן ישעי משגבי ומנוסי משעי מחמס תשעני: מהלל אקרא יהוה ומאיבי אושע: כי אפפני משברי־מות נחלי בליעל יבעתני: חבלי שאול סבני קדמני מקשי־מות: בצר־לי אקרא יהוה ואל־אלהי אקרא וישמע מהיכלו קולי ושועתי באזניו: ויתגעש ותרעש הארץ מוסדות השמים ירגזו ויתגעשו כי־חרה לו: עלה עשן באפו ואש מפיו תאכל גחלים בערו ממנו: ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו: וירכב על־כרוב ויעף וירא על־כנפי־רוח: וישת חשך

ומפלטי הלמ"ד רפה, לד"ק בפירוש ומכלול ושרשים. משגבי הגב דחסר נכ"מ ובכ"י חסר יעלין לית חסר ו' י'. תשעני בספרינו חסר דחסר אבל בכ"י תושיעני ומסר כ"ב.

סביבתיו סכות חשרת־מים עבי שחקים: מנגה
נגדו בערו גחלי־אש: ירעם מן־שמים יהוה ועליון
יתן קולו: וישלח חצים ויפיצם ברק ויהמם
ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות תבל בגערת יהוה
מנשמת רוח אפו: ישלח ממרום יקחני ימשני
ממים רבים: יצילני מאיבי עז משנאי כי אמצו
ממני: יקדמני ביום אידי ויהי יהוה משען לי:
ויצא למרחב אתי יחלצני כי־חפץ בי: יגמלני
יהוה כצדקתי כבר ידי ישיב לי: כי שמרתי דרכי
יהוה ולא רשעתי מאלהי: כי כל־משפטו לנגדי
וחקתיו לא־אסור ממנה: ואהיה תמים לו
ואשתמרה מעוני: וישב יהוה לי כצדקתי כברי
לנגד עיניו: עם־חסיד תתחסד עם־גבור תמים
תתמם: עם־נבר תתבר ועם־עקש תתפל: ואת־
עם עני תושיע ועיניך על־רמים תשפיל: כי־אתה
נירי יהוה ויהוה יגיה חשכי: כי בכה ארוץ גדוד
באלהי אדלג־שור: האל תמים דרכו אמרת
יהוה צרופה מגן הוא לכל החסים בו: כי מי־אל
מבלעדי יהוה ומי־צור מבלעדי אלהינו: האל
מעוזי חיל ויתר תמים דרכו: משוה רגליו כאילות

ומי־צור׳ ב״ח ומי. מעזי בכתב בו״ו עם הדגש, רל״ק ומ״ש.

ועל־במותי יעמידני: מלמד ידי למלחמה ונחת
קשת־נחושה זרעתי: ותתן־לי מגן ישעך וענתך
תרבני: תרחיב צעדי תחתני ולא מעדו קרסלי:
ארדפה איבי ואשמידם ולא אשוב עד־כלותם:
ואכלם ואמחצם ולא יקומון ויפלו תחת רגלי:
ותזרני חיל למלחמה תכריע קמי תחתני: ואיבי
תתה לי ערף משנאי ואצמיתם: ישעו ואין משיע
אל־יהוה ולא ענם: ואשחקם כעפר־ארץ כטיט־
חוצות אדקם ארקעם: ותפלטני מריבי עמי
תשמרני לראש גוים עם לא־ידעתי יעבדני:
בני נכר יתכחשו־לי לשמוע אזן ישמעו לי: בני
נכר יבלו ויחגרו ממסגרותם: חי־יהוה וברוך
צורי וירם אלהי צור ישעי: האל הנתן נקמת
לי ומוריד עמים תחתני: ומוציאי מאיבי ומקמי
תרוממני מאיש חמסים תצילני: על־כן אודך

ועל־במתי כ"ח ועל. יעמידני בכ"י הי' כתיב יעמידני מ"ו ובלא המגיה ומחק היו"ד, ועל חבירו דתלים מסר ב' מלא גם על ויעמידני דדניאל ח' י"ח מסר ב' מלא ובמינו שמך דיעמידני הוא, ובמקרא כ"י על כ"ד מסר ב' מלא דתלים ודשמואל, ועוד מסרות מתחלפות בגליון הספרי', לכן המסר' המיוסדת היא הסגוי' במערכת ג' חד' כל' עמידה ובי' וכו' ומשם כתברר שמך דיעמידני גם הוא מ"ו וכנודעת סבריני. זרעתי קד"ח וחבירו דתלים זרעתי מ"ו וכן יהיה במסרה. כלותם בס"מ מ"ע וכן מוכח מן המסרה שמסר על תכות את ארם עד כלתם (מ"א כ"ב י"א) ב' חסר וחבירו הוא לא תוכל כלתם מהר דדברים ז' כ"ב. ואצמיתם הוי"ו קמוצה בס"מ וכ"כ מ"ש. משיע לית חסר, ובכ"י לית חז. חוצות מ"מ, מס"ג פ' בלק. לשמוע ד' מ"ו.

יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר׃ מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃ (מגדיל ק׳)

ויש מפטירין אותה ביחזקאל סימן י״ז

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה וְלָקַחְתִּי אָנִי מִצַּמֶּרֶת הָאֶרֶז הָרָמָה וְנָתָתִּי מֵרֹאשׁ יֹנְקוֹתָיו רַךְ אֶקְטֹף וְשָׁתַלְתִּי אָנִי עַל הַר־גָּבֹהַּ וְתָלוּל׃ בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ וְנָשָׂא עָנָף וְעָשָׂה פֶרִי וְהָיָה לְאֶרֶז אַדִּיר וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף בְּצֵל דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה׃ וְיָדְעוּ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי יְהוָה הִשְׁפַּלְתִּי ׀ עֵץ גָּבֹהַּ הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ מַה־לָּכֶם אַתֶּם מֹשְׁלִים אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים תִּקְהֶינָה׃ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִֹה אִם־יִהְיֶה לָכֶם עוֹד מְשֹׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃ הֵן כָּל־הַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה כְּנֶפֶשׁ הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי־הֵנָּה הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת׃ וְאִישׁ כִּי־יִהְיֶה צַדִּיק וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה׃ אֶל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא

ולשמך בכ״י ולשמך כו״ו בגעיא וכן ולזרעו וכן כל מכיליהם המנוגנים בטעם מלך. ועשה פרי מלעיל בס״ס וכ״כ ברים מכלול, והפ״ח רפ׳ כמו עשה שם, חיה הה וריעיהם בחינם כיד נים בדין דחיק. לא אכל בג יחבירו לא אכל דלקמן.

נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב׃ וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה חֲבֹלָתוֹ חוֹב יָשִׁיב גְּזֵלָה לֹא יִגְזֹל לַחְמוֹ לְרָעֵב יִתֵּן וְעֵירֹם יְכַסֶּה־בָּגֶד׃ בַּנֶּשֶׁךְ לֹא־יִתֵּן וְתַרְבִּית לֹא יִקָּח מֵעָוֶל יָשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפַּט אֱמֶת יַעֲשֶׂה בֵּין אִישׁ לְאִישׁ׃ בְּחֻקּוֹתַי יְהַלֵּךְ וּמִשְׁפָּטַי שָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֱמֶת צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְהוֹלִיד בֶּן־פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעָשָׂה אָח מֵאַחַד מֵאֵלֶּה׃ וְהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה לֹא עָשָׂה כִּי גַם אֶל־הֶהָרִים אָכַל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא׃ עָנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנָה גְּזֵלוֹת גָּזָל חֲבֹל לֹא יָשִׁיב וְאֶל־הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו תּוֹעֵבָה עָשָׂה׃ בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי לֹא יִחְיֶה אֵת כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה׃ וְהִנֵּה הוֹלִיד בֵּן וַיַּרְא אֶת־כָּל־חַטֹּאת אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּרְאֶה וְלֹא יַעֲשֶׂה כָּהֵן׃

וְעֵירֹם יכסה בגד מ"ו, רד"ק בפירוש ובשרשים. מֵאַחַד מאלה כ"ה בס"ס וי"ס מֵאַחַת ונראה מפי' הרלב"ג בקהלת ז' כ"ו שגם הוא גרס מאחת אכן מן המסרה יש הכרע שזה מאחד כדאיתא מלמטה עליו לית דכוותיה ואילו מאחת אית דכו' מאחת מאלה בס' ויקרא ה' י"ג, גם הרד"ק בפי' גרס מאחד. ויראה ולא יעשה כהן, כן כתיב בה"א וכן קרי והעד במגדכת אות ה' שאמר כ"ע חסר ה' בסוף תיבותא וקרין ומנה עמהם וַיִּרְאֶ דויחי איוב (איוב מ"ב ט"ז) ש"מ שזה כתיב בה"א, ועוד מסרה אחריתא האומרת בפירוש ויראה ה' בקריאה וכו' ועמיימת דאיוב וירא כתיב ויראה קרי, ועוד דאי' מפי' הרד"ק שמדרכו להזכיר קו"כ וכאן שתק. ולא יעשה כָּהֵן הה"א בצר"י בכל ספרינו, והרד"ק בספר דקדוק המלין אמר שהה"א בסגול.

על־ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל־גלולי בית ישראל את־אשת רעהו לא טמא: ואיש לא הונה חבל לא חבל וגזלה לא גזל לחמו לרעב נתן וערם כסה־בגד: מעני השיב ידו נשך ותרבית לא לקח משפטי עשה בחקותי הלך הוא לא ימות בעון אביו חיה יחיה: אביו כי־עשק עשק גזל גזל אח ואשר לא־טוב עשה בתוך עמיו והנה־מת בעונו: ואמרתם מדע לא־נשא הבן בעון האב והבן משפט וצדקה עשה את כל־חקותי שמר ויעשה אתם חיה יחיה: הנפש החטאת היא תמות בן לא־ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת °רשע עליו תהיה: והרשע כי ישוב מכל־חטאתו אשר עשה ושמר את־כל־חקותי ועשה משפט וצדקה חיה יחיה לא ימות: כל־פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר־עשה יחיה: החפץ אחפץ מות רשע נאם אדני יהוה הלוא בשובו מדרכו וחיה: ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ככל

(הרשע ת"י ק') (כי ק')

ועָרֹם כסה בגד בלא יו"ד המסר כנראה מדרשים שהזכירו תחלה בלא יו"ד ואח"כ אמר ויש דכתיבין ביו"ד המסך ועירם יכסה בגד וכו' וכמיגו מניה כי מה שכתב במכלול בבקל פעול וכתב הנה אמר אחר הצל"י ועירם כסה בגד ע"ם וצ"ל ועירם יכסה בגד וכן הגירסא במכלול כ"י אמר לי וכולהון חז. חַיֹה כולהון כ"ב במ"ל. בְּצִדְקָתוֹ במרכא בס"מ לא נתכיר. הֲלוֹא בשובו יתן בס"מ ועפ"ס.

התועבות אשר־עשה הרשע יעשה וחי כל־
צדקתו אשר־עשה לא תזכרנה במעלו אשר־ תי׳ ק׳
מעל ובחטאתו אשר־חטא בם ימות: ואמרתם
לא יתכן דרך אדני שמעו־נא בית ישראל הדרכי
לא יתכן הלא דרכיכם לא יתכנו: בשוב־צדיק
מצדקתו ועשה עול ומת עליהם בעולו אשר־
עשה ימות: ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה
ויעש משפט וצדקה הוא את־נפשו יחיה:
ויראה וישוב מכל־פשעיו אשר עשה חיו יחיה
לא ימות: ואמרו בית ישראל לא יתכן דרך אדני
הדרכי לא יתכנו בית ישראל הלא דרכיכם
לא יתכן: לכן איש כדרכיו אשפט אתכם בית
ישראל נאם אדני יהוה שובו והשיבו מכל־
פשעיכם ולא־יהיה לכם למכשול עון: השליכו
מעליכם את־כל־פשעיכם אשר פשעתם בם
ועשו לכם לב חדש ורוח חדשה ולמה תמתו
בית ישראל: כי לא אחפץ במות המת נאם
אדני יהוה והשיבו וחיו:

הלא דרכיכם הו׳ ובן חבירו דלהלן הלא דרכיכם לא יתכן מ״ו עפ״ה דלעיל סי׳ י״ב.
היו ד׳ כ כ ו. הדרכי הלד״ק [illegible] דשימושי ה״א השאלה [illegible]
[illegible] , [illegible] בדרכי הניקוד [illegible]
[illegible] מקנה אברם. תמותו מ״ו עפ״מ.

בשבת ור"ח מפטירין השמים כסאי, ונדחית הפטרה זו מפני הפטרת שבת חנוכה ופ' שקלים ופ' החדש, גם מפני הפטרת שמעו דפ' מסעי, אבל בפ' ראה ור"ח מפטירין השמים כסאי ולא מפטירין בכי תצא רני עקרה בצירוף עניה סוערה.

בישעיה סימן ס"ו.

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי
אי־זה בית אשר תבנו־לי ואי־זה מקום מנוחתי:
ואת־כל־אלה ידי עשתה ויהיו כל־אלה נאם־
יהוה ואל־זה אביט אל־עני ונכה־רוח וחרד על־
דברי: שוחט השור מכה־איש זובח השה עורף
כלב מעלה מנחה דם־חזיר מזכיר לבנה מברך
און גם־המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם נפשם
חפצה: גם־אני אבחר בתעלליהם ומגורתם
אביא להם יען קראתי ואין עונה דברתי ולא
שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא־חפצתי
בחרו: שמעו דבר־יהוה החרדים אל־דברו אמרו
אחיכם שנאיכם מנדיכם למען שמי יכבד יהוה
ונראה בשמחתכם והם יבשו: קול שאון מעיר
קול מהיכל קול יהוה משלם גמול לאיביו: בטרם
תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר:
מי־שמע כזאת מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום
אחד אם־יולד גוי פעם אחת כי־חלה גם־ילדה
ציון את־בניה: האני אשביר ולא אוליד יאמר

יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃
שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ
אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ
וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ
כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־
צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר
אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם
תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא
תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־
אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי
בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ
חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת
אַחַר אַחַד בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ (אחת)
וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת
וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי
קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי

בגוים: והביאו את־כל־אחיכם ׀ מכל־הגוים ׀ מנחה ליהוה בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות על הר קדשי ירושלם אמר יהוה כאשר יביאו בני ישראל את־המנחה בכלי טהור בית יהוה: וגם־מהם אקח לכהנים ללוים אמר יהוה: כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם־יהוה כן־יעמד זרעכם ושמכם: והיה מדי־חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל־בשר להשתחות לפני אמר יהוה: ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל־בשר:

והיה מדי־חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו
יבוא כל־בשר להשתחות לפני אמר יהוה:

הפטרה לערב ר"ח שחל בשבת

בשבת וערב ר"ח מפטירין של מחר חדש, ונידחת הפטרה זו מפני פ' שקלים ופ' החדש, וברוב קהלות פולין וביהם נידחת גם מפני ענייה סוערה בפ' ראה, אכן בק"ק פפ"ד וברוב אשכנז מפטירין של מחר חדש בפ' ראה וער"ח ומחברין ענייה סוערה עם רני עקרה בפ' כי תצא.

בשמואל א' סימן כ'.

ויאמר־לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך: ושלשת תרד מאד ובאת אל־המקום אשר־נסתרת שם ביום המעשה וישבת אצל

הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה
לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ
מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה
הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ ׀ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין
דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים
מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃
אֶל ק׳ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־
הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀
בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר
מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל
מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי
טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן
בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־
הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד
מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי
עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל
בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי

כִּֽי־בֹחֵ֤ר אַתָּה֙ לְבֶן־יִשַׁ֔י לְבָ֨שְׁתְּךָ֔ וּלְבֹ֖שֶׁת
אִמֶּֽךָ׃ כִּ֣י כָל־הַיָּמִ֗ים אֲשֶׁ֤ר בֶּן־יִשַׁי֙ חַ֣י עַל־הָֽ
לֹ֥א תִכּ֖וֹן אַתָּ֣ה וּמַלְכוּתֶ֑ךָ וְעַתָּ֗ה שְׁלַ֨ח וְקַ
אֵלַ֔י כִּ֥י בֶן־מָ֖וֶת הֽוּא׃ וַיַּ֙עַן֙ יְה֣וֹנָתָ֔ן אֶת־שָׁא֖וּ
וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֑יו לָ֥מָּה יוּמַ֖ת מֶ֥ה עָשָֽׂה׃ וַיָּ֨טֶל
אֶת־הַחֲנִ֛ית עָלָ֖יו לְהַכֹּת֑וֹ וַיֵּ֙דַע֙ יְה֣וֹנָתָ֔ן כִּֽי־
הִ֛יא מֵעִ֥ם אָבִ֖יו לְהָמִ֥ית אֶת־דָּוִֽד׃ וַיָּ֧קָם יְ
מֵעִ֥ם הַשֻּׁלְחָ֖ן בָּחֳרִי־אָ֑ף וְלֹא־אָכַ֞ל בְּיוֹם־הַ
הַשֵּׁנִי֙ לֶ֔חֶם כִּ֤י נֶעְצַב֙ אֶל־דָּוִ֔ד כִּ֥י הִכְלִמ֖וֹ אָבִֽי
בַבֹּ֔קֶר וַיֵּצֵ֧א יְהוֹנָתָ֛ן הַשָּׂדֶ֖ה לְמוֹעֵ֣ד דָּוִ֑ד וְנַ֥עַ
עִמּֽוֹ׃ וַיֹּ֣אמֶר לְנַעֲר֔וֹ רֻ֗ץ מְצָא־נָא֙ אֶת־הַ
אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י מוֹרֶ֑ה הַנַּ֣עַר רָ֔ץ וְהֽוּא־יָרָ֥ה הַ
לְהַעֲבִרֽוֹ׃ וַיָּבֹ֤א הַנַּ֙עַר֙ עַד־מְק֣וֹם הַחֵ֔צִי אֲשֶׁ֥ר
יְהוֹנָתָ֑ן וַיִּקְרָ֨א יְהוֹנָתָ֜ן אַחֲרֵ֤י הַנַּ֙עַר֙ וַיֹּ֔אמֶר הֲ
הַחֵ֖צִי מִמְּךָ֥ וָהָֽלְאָה׃ וַיִּקְרָ֤א יְהֽוֹנָתָן֙ אַחֲרֵ֣י הַ
מְהֵרָ֥ה ח֖וּשָׁה אַֽל־תַּעֲמֹ֑ד וַיְלַקֵּ֞ט נַ֤עַר יְהֽוֹנָתָן֙
(חצים) הַחִצִּ֔י וַיָּבֹ֖א אֶל־אֲדֹנָֽיו׃ וְהַנַּ֖עַר לֹא־יָדַ֣ע מְא
אַ֤ךְ יְהֽוֹנָתָן֙ וְדָוִ֔ד יָדְע֖וּ אֶת־הַדָּבָֽר׃ וַיִּתֵּ֤ן יְה
אֶת־כֵּלָ֔יו אֶל־הַנַּ֖עַר אֲשֶׁר־ל֑וֹ וַיֹּ֣אמֶר ל֔וֹ לֵ֖ךְ הָ
הָעִֽיר׃ הַנַּעַר֮ בָּא֒ וְדָוִ֗ד קָם֙ מֵאֵ֣צֶל הַנֶּ֔גֶב
לְאַפָּ֥יו אַ֛רְצָה וַיִּשְׁתַּ֖חוּ שָׁלֹ֣שׁ פְּעָמִ֑ים וַיִּשְּׁקוּ

אֶת־רֵעֵ֗הוּ וַיִּבְכּוּ֙ אִ֣ישׁ אֶת־רֵעֵ֔הוּ עַד־דָּוִ֖ד הִגְדִּֽיל׃
וַיֹּ֧אמֶר יְהוֹנָתָ֛ן לְדָוִ֖ד לֵ֣ךְ לְשָׁל֑וֹם אֲשֶׁ֨ר נִשְׁבַּ֜עְנוּ שְׁנֵ֣ינוּ אֲנַ֗חְנוּ בְּשֵׁ֤ם יְהוָה֙ לֵאמֹ֔ר יְהוָ֞ה יִהְיֶ֣ה ׀ בֵּינִ֣י וּבֵינֶ֗ךָ וּבֵ֥ין זַרְעִ֛י וּבֵ֥ין זַרְעֲךָ֖ עַד־עוֹלָֽם׃

אלה הם צורות הנגינות הנקראות בשם טעמים או מלכים.

א֮ א֒ א֓ א֔ א֕ א֖ א֗ א֘ א֙ א֚ א֛ א֜ א֝ א֞ א֟ א֠ א֡ א֑

ואלה הם צורות הנגינות הנקראות בשם משרתים.

א֣ א֤ א֥ א֦ א֧ א֨ א֩ (א֪)

ואלה חלופי שמותם וסידורם.

א֮ זרקא · א֒ סגול (שרי) · א֣ ׀ מונח לגרמי' · א֣ מונח (שופר הולך, עלוי).

א֗ רביע · א֤ מהפך (שופר מהופך) · א֙ פשטא · א֚ יתיב (שופר יתיב).

א֔ זקף קטן · א֕ זקף גדול · א֥ מרכא · (א֦ מרכ' כפולה תרין קוטרין).

א֖ טפחא (טרחא) · א֑ אתנחתא · א֡ פזר · א֞ תלישא גדול' (תרנא).

א֠ תלישא קטנה (תלשא, תרסא) · א֨ א֨ קדמא ואזלא · א֜ אזלא גרש.

א֞ גרשים (תרין גרשין) · א֧ דרגא · א֛ תביר · (א֭ טפחא) ·

א׃ סילוק (הוא סוף פסוק ונהגו הסופרים לנקד אחריו ב' נקודות עומדות).

א֓ שלשלת · א֪ ירח בן יומו · א֟ קרני פרה ·

ועוד סימנים להיישרת הקריאה אֽ מתג (געיא), כגון הָֽיְתָה, הָֽרָקִיעַ · א־ מקף (סמיך) · א ׀ א פסיק ·

ועוד קו שוכב על האות הנקרא בשם רפה כמו בֿ כֿ קֿ וחבריהם,
ועוד נקוד' אחת באמצע האות הנקראת בשם דגש כגון בּ כּ קּ וחבריהם,
ועוד נקודה באות ה"א שבסוף התיבה דוקא ונקרא מפיק ה' כמ

יָדָהּ רַגְלָהּ גָּבְהָהּ אֱלוֹהַּ׃

ודע כי הטעמים הנזכרים לא יתכנו להיות בפסוק אחד כולם יחד,
אכן מצאנו שני פסוקים אשר מהם יקובצו יחד, והם:

וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבִעֲרוּ וְהִשִּׂיקוּ
בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָ
וּבְרֹמַח וּבִעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים (יחזק' לט ט).

ואשר יחסר ממנו אחד והוא הזרקא והיא תמצא בפסוק הזה. והוא:

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ עָלָה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ
לְכוּ שׁוּבוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם וְדִבַּרְתֶּם
אֵלָיו כֹּה אָמַר יְיָ הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל
אַתָּה שֹׁלֵחַ לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן לָכֵן
הַמִּטָּה אֲשֶׁר־עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי מוֹת
תָּמוּת (מ"ב א ו) ואשר יחסר ממנו הוא הפזר והוא הנמצא בפסוק האחר

ודע שהשלשלת אע"פ שיש לה כח להפסיק אשר לזאת מנינו אותה בכלל
הטעמים מ"מ קדמונינו ז"ל לא הכניסוה בכלל הטעמים המולכים לפי שאי
לה משרת גם לא מצאנוה בכ"א ספרים רק בשבע' מקומות ובתחלת הפסוק
ולא כן היתיב אע"פ שמשרת אין לה גם היא, מ"מ כח פשטא יש לה ובמקומ
פשטא היא עומדת במקומות שלא יתכן הפשטא, וקרני פרה היא פזר גדול
והפסיק אע"פ שמפסיק בין יהו"א לבג"ד כפ"ת מ"מ אין לו כח להפסיק
בטעם הענין כ"א בדבור לבד.

וכי תאוה נפשך לעמוד על עיקר הטעמים ודרכם ומנהגם לך אל ספר
משפטי הטעמים שחברתי והדפסתי בשנת תקס"א ושם תמצא כנפשך שבעך.